

**MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEȘ**

ARGESSIS X

STUDII ȘI COMUNICĂRI

**SERIA
ISTORIE**

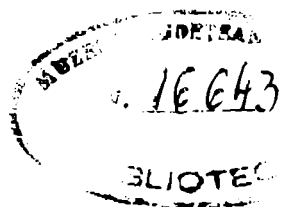
PITEȘTI - 2001

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ

ARGESSIS

**Studii și comunicări
Seria Istorie
X**

PITEȘTI

2001

ARGESSIS

Seria Istorie

Analele Muzeului Judeţean Argeş
Piteşti

ARGESSIS

History series

Annals of the District Argeş Museum
Piteşti

Comitetul de redacţie:

Prof. univ. dr. **Radu STANCU** - Director

Lector dr. **Spiridon CRISTOCEA** - Redactor responsabil

Drd. **Dragoş MĂNDESCU** - Secretar de redacţie

Dr. **Sergiu I. NICOLAESCU**

EDITORI: MINISTERUL CULTURII, CONSILIUL JUDEŢEAN

ARGEŞ ŞI MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ

Adresa redacţiei: Str. Armand Călinescu nr. 44,

telefon 048/220254; fax 048/220254; e-mail: Museuarg@geostar.ro

---

EDITORIAL STAFF: MINISTRY OF CULTURE, THE DISTRICT

ARGEŞ COUNCIL AND THE COUNTY ARGEŞ MUSEUM

Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, No. 44;

phone 048/220254; fax 048/220254; e-mail: Museuarg@geostar.ro

PITEŞTI - ROMÂNIA

Culegere şi tehnoredactare computerizată:

Ionel DOBRE, Gabriel DUMITRU

Corectura: Dragoş CHISTOL

I.S.S.N. 1453 - 2182

**Responsabilitatea asupra conţinutului ştiinţific al studiilor şi
comunicărilor revine exclusiv autorilor.**

S U M A R

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ ȘI MEDIE

DRAGOȘ MÂNDESCU – Tellul gumelnițean de la Ziduri (com. Mozăceni, jud. Argeș).....	7
CONSTANTIN C. PETOLESCU – Originea numelui râului Argeș	21
VALENTIN MARIN – Campania lui Alexandru Macedon la Dunărea de Jos (335 î.Hr.). O nouă interpretare.....	25
ION PĂTRAȘCU – Așezarea geto-dacică de la Poroschia (județul Teleorman).....	41
MARIN BĂDESCU – Val, troian, sau drum roman, între Argeș - Pitești și Rucăr.....	47
COSTIN CROITORU – Câteva considerații cu privire la rolul valurilor de pământ de pe teritoriul Daciei.....	55
ION BICA – Biserici ortodoxe din secolul al XIII-lea descoperite în regiunea Argeș-Muscel	65
ION NANIA – A fost satul românesc o fortificație militară prevăzută cu șanțuri de apărare?.....	73
RADU ȘTEFAN VERGATTI – Argeșul în politica lui Mircea cel Bătrân.....	81
ROMEO MASCHIO, SPIRIDON CRISTOCEA – Monede emise de Mircea cel Bătrân descoperite în biserica fostei mănăstiri Tutana, jud. Argeș.....	87
ION NANIA – Localizarea celor trei lupte purtate de Doamna Chiajna.....	91
CLAUDIU NEAGOE, MARIUS PĂDURARU – Mărturii controversate despre tabăra lui Mihai Viteazul de la Stoenеști (septembrie-octombrie 1595).....	103
SPIRIDON CRISTOCEA – Cercetările arheologice și problema Casei domnești de la Mănăstirea Tutana, jud. Argeș.....	113
MARIA VENERA RĂDULESCU – Căhle cu reprezentări heraldice descoperite la Câmpulung Muscel - „Acvila bicefală“	123
SPIRIDON CRISTOCEA – Cercetările arheologice de la Piscani, județul Argeș	127
ION NANIA, ROMEO MASCHIO – Monete turcești descoperite pe teritoriul comunei Mozăceni și pe Mozacu	131
SPIRIDON CRISTOCEA, ECATERINA ȚÂNȚĂREANU, PAVEL MIREA – Cercetările arheologice de la biserica fostei mănăstiri Plăviceni, județul Teleorman (1995).....	139

MARIA MUȚESCU, ALEXANDRU MUȚESCU – Probleme legate de Palatul de la Curtea Domnească din Argeș (sec. XIV).....	157
TOMA RĂDULESCU – Câteva mărturii documentare privitoare la județul istoric Argeș din condica mănăstirii Pantelimon.....	173
CLAUDIU NEAGOE – Câmpulung, 1737	181
SPIRIDON CRISTOCEA, ROMEO MASCHIO, TEODOR CIOFLAN – Vechea biserică de lemn din Turculești, comuna Călinești, județul Argeș	185
GEORGE GEORGESCU – Cronica Râmnicului din 1764.....	191
SPIRIDON CRISTOCEA, ROMEO MASCHIO – Vechea biserică de lemn din Schiau, com. Bascov, jud. Argeș (sec. XVIII)	205

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

VASILE NOVAC – Viața locuitorilor din plasa Argeș în anii 1833-1834.....	209
FLORENTINA COJOCARU, RADU GAVA – Ocupațiile locuitorilor din Albești-Muscel reflectate în Catagrafia din 1838.....	231
VASILE NOVAC – Activitatea politică a argeșenilor și mușcelenilor reflectată în paginile ziarului „Românul“ în perioada august 1857 - iunie 1859.....	233
CONSTANTIN ȘERBAN – Un manuscris inedit cuprinzând o descriere amplă a orașului Pitești din 1860.	257
TEODOR DINA – Școlile din satele Piscani și Negreni, județul Argeș, între anii 1838 - 1864	269
SEVASTIAN TUDOR – Învățământul în Argeș și Muscel între anii 1864 - 1892.....	279
REMUS PETRE CÂRSTEA – Date inedite despre construcția reședinței familiei Brătianu de la Florica.....	291
DRAGOȘ CHISTOL – Concepția lui Ion C. Brătianu privind politica și statutul internațional al României în timpul guvernării conservatoare (1871-1876).....	293
DAN PINTILIE – Elena Perticari Davila – Din viața suveranilor la mănăstirea Sinaia în 1882.....	301
IONEL BURLACU, CORNEL ȚUCĂ – Un document inedit: „Memoriu asupra recunoașterii șoselei ce leagă Curtea de Argeșiu cu Câmpu Lung“ (mai 1884).....	307
GHEORGHE ȘOVAR – Aspecte privind situația edilitară din Pitești în preajma primului război mondial	313

CHIRA JURCA – Regimentul 44 Argeș în luptele din Țara Loviștei 1915-1916.....	317
NICOLAE PETRESCU – Hidroaviația română în cel de-al II-lea război mondial. Campania din est. (Partea I).....	329
IULIAN BOȚOGHINĂ – Un document inedit despre greva de la depoul C.F.R. Pitești din 1920.....	339
ADINA GERMAN, IOAN GERMAN – Ultima întâlnire a lui Alexandru Vaida Voevod cu Ionel I. C. Brătianu.....	345
VICTOR RĂZVAN MARTIN – Spitalul Militar Pitești - activitate și organizare între anii 1926-1938	353
TEODOR CIOFLAN – Raporturile lui Gheorghe Tătărescu cu Nicolae Titulescu, în problema încheierii unui pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică.....	361
PAUL I. DICU – Din activitatea politică a prof. univ. Gheorghe Brătianu la Pitești (1930-1938).....	373
FLORIAN TUCĂ – Un locaș de cult din București, ctitoria marelui Ion Antonescu.....	379
CONSTANTIN URLUIANU – Raporturile armatei române cu populația civilă din Basarabia și nordul Bucovinei; aspecte ale stării de spirit. 22 iunie - 26 iulie 1941.....	383
NARCIS GHERGHINA – 6 mai 1944 în istoria Argeșului	395
MIHAIL M. ROBEA – Monografiile satești argeșene în manuscris din deceniile 4 și 5 ale secolului al XX-lea – valoroase surse de documentare pentru istorici și etnologi	403
AURICĂ SMARANDA – Precizări cu privire la „Împrumutul refacerii naționale“ și emisiunea medaliei comemorative de aur din 1945 „Ardealul Nostru“.....	413
PAUL DIDIȚĂ, VIOREL DRUGĂ – Lagărul de prizonieri nr. 10 de la Corbeni	417
AURELIAN CHISTOL – Elemente ale desfășurării campaniei electorale în armată în 1946.....	421

ISTORIA CULTURII, MUZEOGRAFIE

CONSTANTIN BĂLĂCEANU-STOLNICI – Aspecte ecologice în tradițiile religioase	431
VICTOR ANTIPA – Îngerii lui Dobromir	435
FILOFTEIA PALLY – Simbolismul numerelor în civilizațiile lumii	439
MARGARETA TUDOR – Pentru un catalog al cărții românești vechi.....	445

EUGENIA CONSTANTINESCU, GRIGORE CONSTANTINESCU – Ardealul în «Memorialul de călătorie» al lui Dinicu Golescu.....	449
NICOLAE MOISESCU – Contribuția lui Nicolae Iorga la cunoașterea orașului Curtea de Argeș.....	457
NICOLAE P. LEONĂCHESCU – Stroești-Argeș, cinci secole de existență documentară	467
CARMEN OPRESCU – Funcțiunea rezidențială și rolul ei în modernizarea orașului Câmpulung Muscel.....	497
CARMEN OPRESCU – Un aspect inedit al istoriei orașului Câmpulung Muscel: Nomenclatorul străzilor	511
AUGUSTIN LUCICI – Mari desene și gravuri din secolul al XX-lea.....	527
SILVESTRU VOINESCU – Cartea anului 2000	529

PERSONALITĂȚI

SERGIU I. NICOLAESCU – Reevaluări: Neagoe Basarab - scepticul	533
OCTAVIAN UNGUREANU – Purtători de făclii elenistice prin Argeșul istoric: Ioan Mavrodolu, un sprijinitor al revoluției de la 1821.....	541
SERGIU I. NICOLAESCU – Ion Pillat despre Dinicu Golescu	543
ELENA ROTARU, VASILE NOVAC – Funeraliile lui C. A. Rosetti	547
PAUL I. DICU – Avocatul Nicolae Dimancea (1838-1921) din Pitești, militant pentru unire și independență	553
MIHAELA ORJANU – Povestiri despre Ecaterina Teodoroiu.....	563
FLORENTINA COJOCARU – Amintirea lui Dinu Lipatti – 50 de ani de la moarte.....	567
ELENA ROTARU – Ludovic Dauș – un nume peste care s-a așternut uitarea	577
VALERIU FLORIN DOBRINESCU – Istrate N. Micescu – Ministru de externe al României.....	583
CORNEL ȚUCĂ – General de divizie doctor Marinescu Nicolae (2 septembrie 1884 - 28 aprilie 1963)	587
VINTILĂ N. PURNICHICI – Mihai Moșandrei – Pagini din jurnal, de la Gherla, acasă la Câmpulung.....	595
PETRE POPA – In Memoriam: Iulian Ilie Rizea și Constantin I. Dumitrescu	603
DRAGOȘ MĂNDESCU – Sumarul sumarelor	611

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ ȘI MEDIE

TELLUL GUMELNIȚEAN DE LA ZIDURI (COM. MOZĂCENI, JUD. ARGEȘ)

DRAGOȘ MĂNDESCU

Comuna Mozăceni (fig. 1) se află situată în extremitatea sud-estică a județului Argeș, la 50 km de Pitești. Pe islazul satului Ziduri, la aproximativ 1, 5 km nord-vest de vatra satului, în punctul „Măgura de Sub Cetate” era cunoscut de mai multă vreme obiectivul de care ne ocupăm aici. Tellul are astăzi un diametru maxim de 45 m și o înălțime maximă, în zona central-vestică, de 2 m (fig. 2). Se află situat chiar în lunca plată a Dâmbovicului, râu care curge la 500 m vest, și este înconjurat de o terasă înaltă (promontoriu) atât la nord (200 m distanță), dar mult mai aproape la est (doar 10-15 m). Este foarte probabil ca și pe această terasă înaltă din apropierea tellului să existe urme de locuire din eneolitic. Măgura a fost străpunsă în câteva locuri, mai ales spre centrul său, de gropi recente, superficiale, făcute de către localnici, în zonă circulând numeroase legende despre „comorile” ascunse aici. O perieghetză efectuată de către subsemnatul împreună cu dl. I. Nania în acest punct în primăvara anului 2000 s-a încheiat cu recoltarea câtorva fragmente ceramice de factură eneolitică, precum și a unei lamele de silex¹.

De reținut că în întreaga zonă sudică a județului Argeș locuirea eneolitică este bine reprezentată. Tellul de la Ziduri este plasat într-o arie bogată în așezări de acest tip, contemporane: la Teiu (8 km nord-est de Ziduri) au fost cercetate două telluri gumelnițene², la Popești (12 km sud) un tell foarte bogat a beneficiat de cercetări arheologice³ înainte de a fi distrus de lucrările de sistematizare și amenajare teritorială, la Negrași – „Fântâna Iliniei” (3 km nord) un alt tell („Măgura Călușarilor”) similar celui de la Ziduri a fost reperat prin cercetări de suprafață⁴, ca și la Morteni (jud. Dâmbovița)⁵ (10 km nord-est de Ziduri, 4 km est de Teiu).

¹ Datorz mulțumiri domnului prof. Ion Nania, care cu bunăvoință mi-a semnalat, conducându-mă pe teren, mai multe puncte cu potențial arheologic deosebit din comunele: Câteasca, Teiu, Negrași și Mozăceni, inclusiv tellul de la Ziduri.

² S. Morintz, *Tipuri de așezări și sisteme de fortificație și împrejmuire în cultura Gumelnița*, în „SCIV”, 12, 1962, 2, p. 278-280; I. Nania, *Locuitorii gumelnițeni în lumina cercetărilor de la Teiu*, în „Studii și articole de istorie”, IX, 1967, p. 7-24.

³ T. Cioflan, *Cercetările arheologice de la Popești, jud. Argeș*, în „Argessis, Studii și comunicări”, Muzeul Județean Argeș, VII, 1995, p. 5-12.

⁴ Reperat inițial de dl. I. Nania, ulterior cercetări de suprafață I. Nania și D. Măndescu.

⁵ Cercetări de suprafață I. Nania.

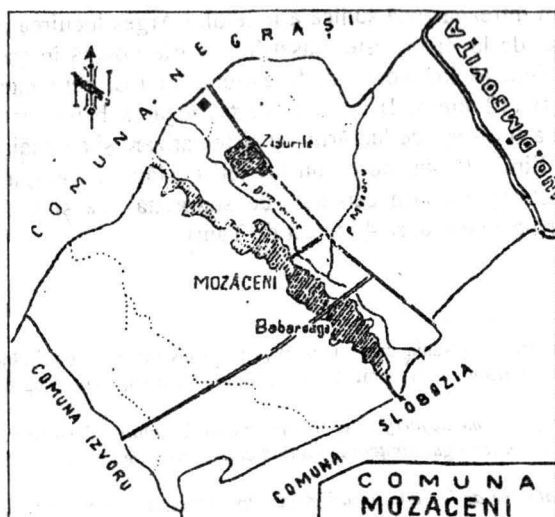
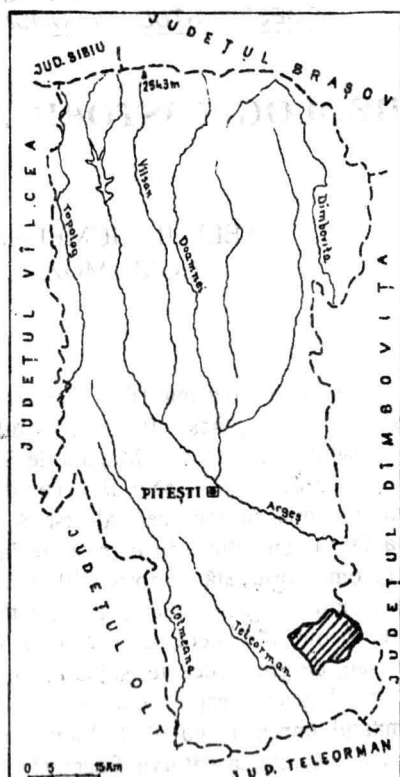
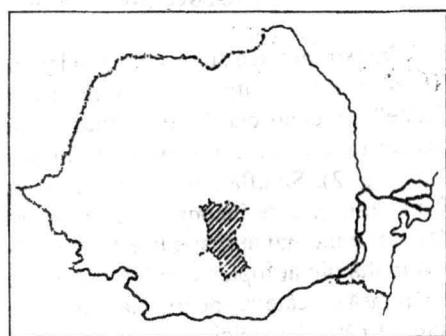

Fig. 1. Comuna Mozăceni, județul Argeș (◆ - tellul de la Ziduri).

În perioada 3 - 29 iulie 2000, Muzeul Județean Argeș a executat la Ziduri, punctul „Măgura” o săpătură arheologică cu caracter de sondaj. A fost trasată o secțiune cu orientarea est-vest, de la est de tell până în centrul său, având dimensiunile 2 m × 28 m. Secțiunea a fost dispusă ușor lateral (spre nord) față de diametrul maxim al tellului (fig. 3).

A. Elementele de fortificație. Deși tellul se afla situat într-o zonă ușor inundabilă ce devenea mlăștinoasă cel puțin după revărsarea apelor râului din apropiere (și astăzi este înconjurat de smârc), acest element de siguranță natural a fost dublat de unul artificial: șanț și val de apărare (fig. 4). Șanțul are o deschidere la gură de 6, 2 m, iar lățimea la bază este de 2, 4 m. Adâncimea este modestă: doar 1, 15 m. Probabil că eneoliticii l-ar fi adâncit mai mult, însă au fost nevoiți să se oprească atunci când au întâmpinat rezistența unui strat geologic din pietriș foarte compact și dur, pe care l-am surprins la - 1, 8 m adâncime de la nivelul actual de călcare. Pământul scos la săparea șanțului a fost așezat spre interior, formând valul. Acesta are lățimea la bază de 7 m și înălțimea maximă surprinsă în profil de 1, 4 m. Suprapune direct pământul virgin, fiind astfel cel puțin contemporan, dacă nu chiar anterior primului nivel de locuire. Între șanț și val, un fel de *berma* cu o lățime de 1 m este posibil să fi servit pentru amenajarea unei palisade din lemn. Sistemul artificial de fortificație a fost utilizat doar pe parcursul primei faze de locuire (a se vedea mai jos stratigrafia), ulterior valul și șanțul fiind dezafectate, suprapuse de nivelurile celei de-a doua faze a așezării.

B. Stratigrafia. Au fost evidențiate stratigrafic și înregistrate două faze de locuire, fiecare dintre acestea fiind alcătuite din câte trei straturi de cultură (fig. 4). Imediat sub stratul vegetal actual (cu o grosime de 0, 10 - 0, 15 m) succesiunea straturilor se prezintă astfel, de sus în jos:

1. strat cenușiu cu o grosime de maximum 0, 95 m, cu o prezență abundentă a fragmentelor ceramice și a granulelor de chirpici. În acest nivel superior au fost descoperite și parțial dezvelite două locuințe;

2. strat galben-cenușiu cu fragmente de chirpici, fragmente ceramice și urme puternice de arsură, având grosimea maximă de 0, 40 m;

3. strat gri-vinețiu cu multă cenușă și cu foarte rare fragmente ceramice, cu grosimea maximă de 0, 45 m;

4. strat galben închis cu grosimea maximă de 0, 60 m;

5. strat negru având grosimea maximă de 0, 45 m, cu ceva mai abundente urme de locuire (fragmente ceramice și sporadic bulgări de chirpici) între care și o vatră, dispusă în apropierea valului, care s-a putut păstra pe jumătate în profilul sudic al secțiunii;

6. strat vinețiu cu pigment galben, foarte sărac în fragmente ceramice și urme de locuire, cu grosimea maximă de 0, 35 m.

Acest ultim strat suprapune direct pământul viu (humă neagră), care începe la -2, 90 m ; - 3 m (la capătul vestic al secțiunii).

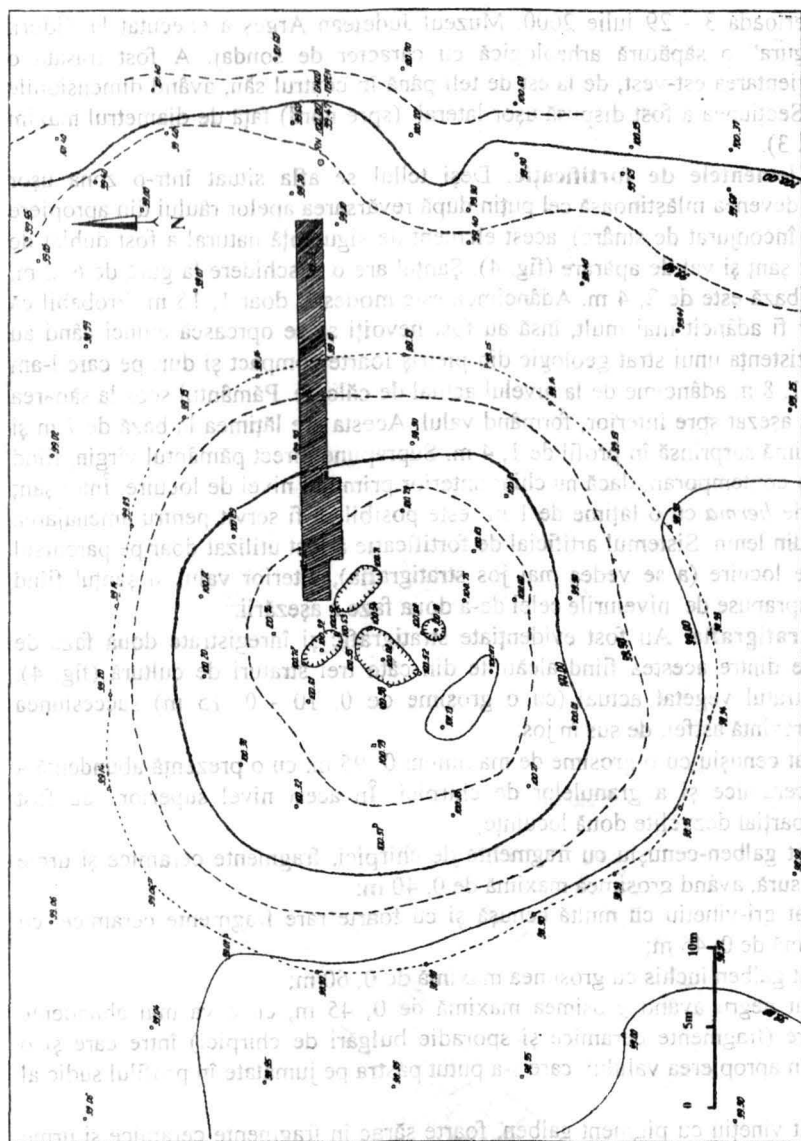

Fig. 2. Tellul de la Ziduri.

În urma analizei inventarului recoltat (ce va fi prezentat mai jos) coroborată cu datele stratigrafice, au putut fi stabilite două faze ale aşezării: cele trei niveluri superioare aparţin fazei secunde a locuirii (Gumelnița B 1), iar celelalte trei straturi alcătuiesc prima fază a locuirii tellului (Gumelnița A 2). Dacă în prima fază (Gumelnița A 2) aria locuibilă a fost delimitată de sistemul de apărare alcătuit din val şi şanţ, în cea de-a doua fază (Gumelnița B 1) fortificaţia nu a mai fost refăcută, deci nici utilizată, aria locuibilă extinzându-se şi suprapunând vechiul şanţ (umplut) şi val (mult aplatizat).

C. Locuințele. Ambele locuințe descoperite în această campanie aparțin nivelului ultim de locuire. Inițial, datorită stării în care se aflau resturile acestora (răvășite, împrăștiate), am crezut că este vorba de o singură locuință mai mare, însă ulterior acestea au putut fi clar delimitate, deși spațiul ce le separă era redus (doar aproximativ 1 m). Nici una dintre ele nu a fost dezvelită integral, chiar dacă pentru a putea surprinde cât mai mult din locuința 1 a fost trasată o casetă în partea de sud a secțiunii, cu dimensiunile 6 m × 1 m. Resturile locuințelor au apărut sub forma unor aglomerații masive de bucăți de chirpici. *Locuința 1* era ușor adâncită față de nivelul de călcare corespunzător. Podina, din lut galben bine bătătorit, cu o grosime de 0, 15 – 0, 20 m, a fost surprinsă la - 0, 45 m - 0, 60 m în partea de sud a secțiunii, pentru ca în jumătatea nordică să coboare la - 0, 80 m. Aglomerarea de chirpici (cu o grosime cuprinsă între 0, 20 m – 0, 45 m, răspândită pe o lungime de 4, 2 m, pe toată lățimea secțiunii) marchează resturile suprastructurii prăbușite în urma incendiului care a pus capăt locuirii, așa cum arată urmele de ardere secundară de pe fragmentele ceramice și culoarea puternic roșietică a bucăților de lutuală. Masa de chirpici prăbușită, cu un aspect compact, conținea și multe pietre și fragmente ceramice. Inventarul recuperat este relativ bogat: piese din silex, o râșniță, foarte multe fragmente ceramice, un vas *askos* întregibil (fig. 7/1). *Locuința 2* a fost dezvelită parțial. Podina, tot dintr-un strat de lut gălbui bine bătătorit, se afla la - 0, 45 m - 0, 50 m adâncime față de nivelul actual de călcare. Peste aceasta, aglomerația de chirpici roșcat cu grosimea de 0, 3 m a fost surprinsă pe o lungime de 2, 9 m și o lățime de 0, 8 m, în colțul de sud-vest al secțiunii. La 0, 8 m de limita nord-estică a masei de chirpici se afla o groapă menajeră (diametrul maxim la gură = 0, 7 m, adâncimea = 1, 25 m), umplutura acesteia fiind alcătuită din fragmente ceramice, cenușă și pietre. Inventarul locuinței 2 s-a dovedit a fi mai modest. S-a recuperat, în afară de numeroase fragmente ceramice neîntregibile, doar o greutate de lut ars pentru războiul de țesut (fig. 5/7).

D. Inventarul este cel întâlnit în mod obișnuit în cadrul locuirilor eneolitice. Nu a fost descoperit nici un obiect din metal, os sau corn.

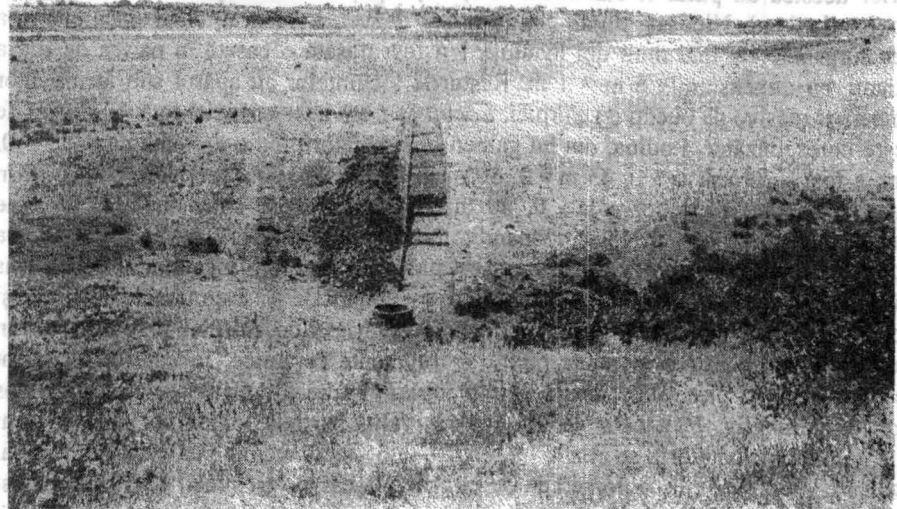
Ceramica (Olăria). În privința fazei Gumelnița A 2, se disting două specii ceramice:

- ceramica din pastă grosieră, cenușie, cu decor din barbotină ori alveolat, uneori cu butoni (eventual perforați) reprezentată în special de categorii ceramice precum vasele mari de provizii ori vasele cu corp bombat și gât scurt;
- ceramica din pastă fină, cu lustru negru-metalic la exterior, bine arsă (fig. 8/2-6), reprezentată prin următoarele categorii ceramice: castroane cu buza invazată, străchini, boluri, vase cu umăr lat. Sporadic au apărut și fragmente ceramice tot dintr-o pastă fină, fără impurități, bine arsă, dar cu o culoare galbuie. Decorul ceramicii din specia fină este alcătuit din alveole mărunte, dispuse sub buză sau sub umărul vasului, benzi incizate în diagonală sub umăr, dar și brăul realizat prin impresiuni succesive. Sunt prezenți și butonii perforați.

Pentru faza Gumelnița B 1, speciile ceramice sunt aceleași, numai că raportul se inversează:

- ceramica fină este foarte rară: câteva fragmente cu lustru negru la exterior provenind de la un vâscior mic, ori fragmente ceramice cenușii;

C. Locuințele. Ambele locuințe descoperite în această campanie aparțin nivelului ultim de locuire. Înălțimea stărilor în care se aflau resturile acestora (trăvășite, înprășiate), am crezut că este vorba de o singură locuință mai mare, însă ulterior acestea au putut fi clar delimitate, deși spațiul de locuire era redus (deci

1
săpătură pe o lungime de 2,5 m și o lățime de 0,5 m, în colul de sud-vest al săpăturii. La 0,8 m de limita nord-estică a masei de chirpici se afla o groasă menajeră (diametrul maxim la gură = 0,7 m, înălțimea = 1,35 m). Umplutura acestei fiind alcătuită din fragmente ceramice, cerușă și pietre, inventarul locuinței 2 s-a dovedit a fi mai modest. S-a recuperat în afară de numeroase fragmente ceramice netrimplite, doar o greutate de lut ars pentru războiul de pescuit (fig. 2/7).

Fig. 3. Ziduri: 1 Tellul, cu secțiunea 2000. Vedere dinspre est; 2 Aspect din timpul săpăturilor. Vedere dinspre est.

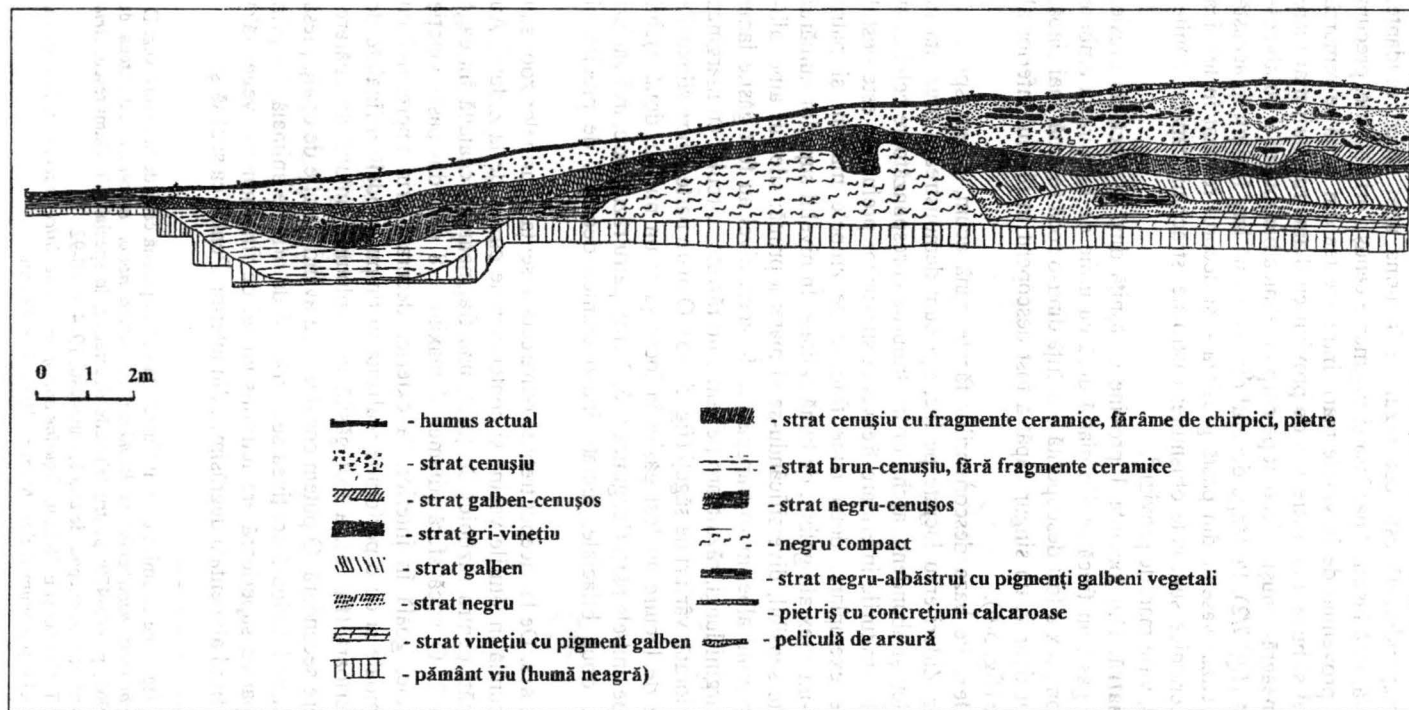

Fig. 4. Ziduri. Profilul peretelui sudic al secțiunii 2000.

eramica grosieră predomină (fig. 8/1). Pasta este amestecată într-o proporție apreciabilă cu nisip. Culoarea preponderentă este cea rezultată în urma unei arderi oxidante: roșcată ori brun-roșcată, fără lustru. Apar însă și fragmente cenușii ori galbene, precum și cele negre-cenușii, provenind de la vasele mari. Între acestea din urmă se remarcă fragmentele din corpul și buza unui mare vas de provizii cu diametrul gurii mai mare de 1 m, dintr-o pastă neagră-cenușie, decorat pe corp în tehnica barbotinei și cu alveole mari dispuse sub buză (fig. 7/2). Pe lângă decorul din barbotină larg întâlnit în această etapă, figurează – în cazul vaselor din pastă grosieră – și decorul realizat în tehnica inciziei. Categoriile ceramice sunt cele obișnuite: castroane, străchini, capace, cânițe, un vas asks (fig. 7/1), vase mari de provizii⁶.

Piese din piatră. Din locuința 1 provine o râșniță dintr-o placă de gresie, alături de care a fost găsit un frecător din piatră dură cu urme de folosire la ambele capete. Tot în acest complex a fost descoperită o dălțiță dintr-o rocă roșcată, mai slabă. Un alt frecător, folosit doar la un singur capăt a fost descoperit în nivelul inferior al ultimei faze de locuire (fig. 5/6).

Piese din silex. Pe baza descoperirilor făcute până acum, putem spune că piesele din silex de la Ziduri erau lucrate pe loc, așa cum demonstrează prezența în locuința 1 a unui nucleu și abundența așchiilor în straturile corespunzătoare celei de-a doua faze a locuirii. În straturile inferioare frecvența silexurilor prelucrate este destul de mică – doar șase exemplare: două lame folosite pe ambele margini și patru răzuitoare, toate dintr-un silex alb-gălbui, de bună calitate. În nivelul superior numărul pieselor de silex crește sensibil, diversificându-se și materia primă: silexuri albe, alb-gălbui, vinețiu cu intruziuni albe, maro transparent. În acest nivel au fost găsite lame ascuțite pe ambele margini lungi, răzuitoare pe lamă, un răzuitor circular cu marginea foarte subțiată și deteriorată, vârfuri de săgeți (fig. 5/1-5). O mare parte dintre silexurile celei de-a doua etape de locuire au fost găsite în locuința 1: un nucleu, două așchii mari, o lamă folosită pe ambele părți (lungimea = 6,3 cm), patru răzuitoare, trei vârfuri de săgeți dintre care două bifaciale, lucrate într-o tehnică deosebit de precisă și îngrijită.

Piese din lut ars. De la început trebuie remarcată absența figurinelor zoo- sau antropomorfe, care abundă în siturile vecine și contemporane cu cel de la Ziduri⁷. Au fost găsite două greutatea pentru războiul de țesut, una fragmentară, cealaltă întreagă (fig. 5/7), în locuința 2. O mică sferă (diametrul maxim = 8 cm) din pastă vineție amestecată cu pietricele, goală în interior, la exterior decorată prin impresiuni cu degetul în lutul încă moale și cu o perforație realizată în timpul modelării (înainte de ardere) la partea superioară (fig. 6), a fost găsită în umplutura șanțului de apărare. Prezintă urme de ardere secundară. O putem considera ca având funcție de opaiț, piesă pentru iluminat: cavitatea interioară conținea seu, grăsimi de origine animală, iar prin spațiul liber lăsat în partea superioară era introdus un fel de fitil (materie vegetală?) care ardea, combustia fiind alimentată de grăsimea din interior. Pentru ca seul să-și

⁶ Pentru probleme generale legate de ceramica culturii Gumelnița contemporană celei de la Ziduri, vezi D. Berciu, *Contribuții la problemele neolitice în România, în lumina noilor cercetări*, Biblioteca de arheologie 5, București, 1961, p. 445-470; pentru tehnicile decorative, în special: Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, România – mari epoci de artă 1, București, 1974, p. 80-92.

⁷ I. Nania, *op.cit.*, p. 18-19; T. Cioflan și E. Rotaru, *Figurine antropomorfe neolitice descoperite la Popești, jud. Argeș*, în „Revista muzeelor și monumentelor, Muzee”, 1988, 4, p. 49 urm..

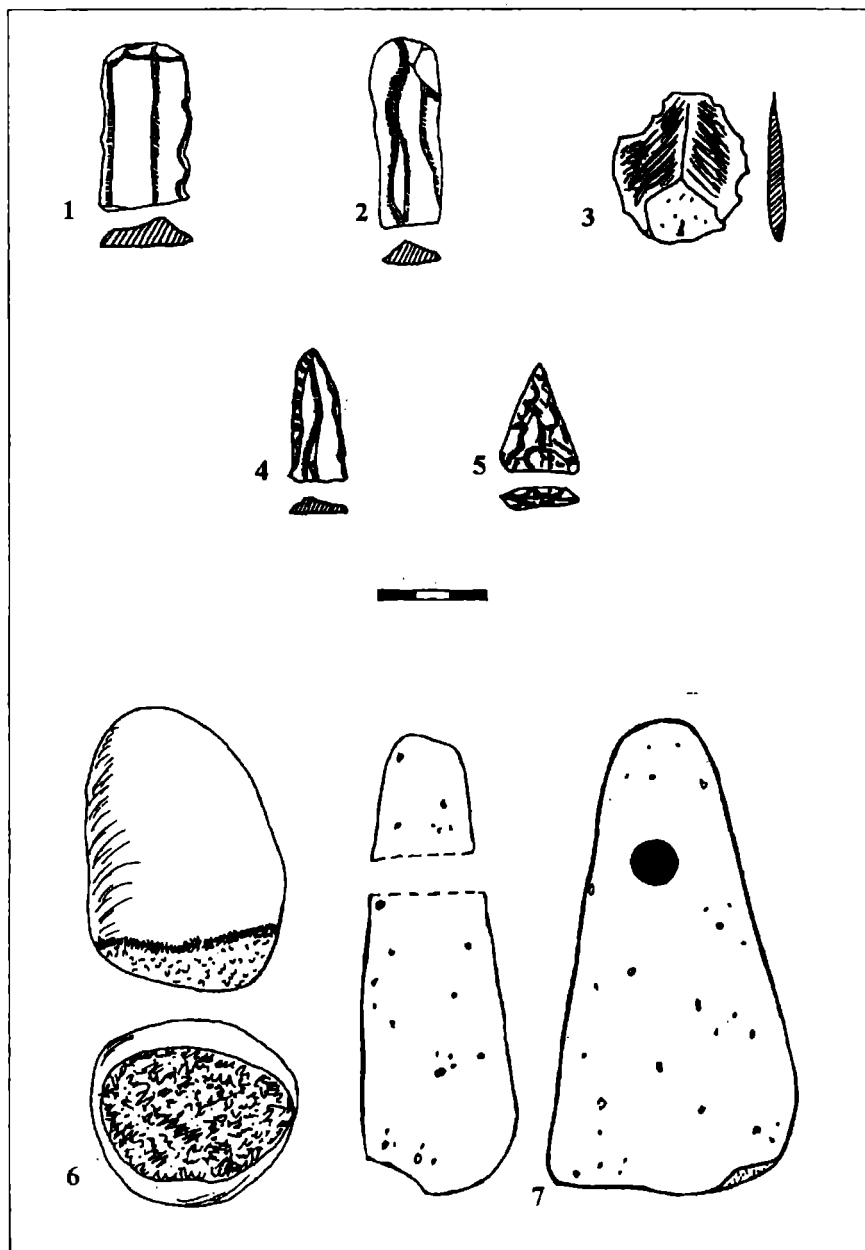

Fig. 5. Piese descoperite la Ziduri: 1-3 Răzuitoare de silex; 4-5 Vârfuri de săgeată din silex; 6 Frecător din piatră; 7 Greutate de lut ars pentru războiul de țesut.

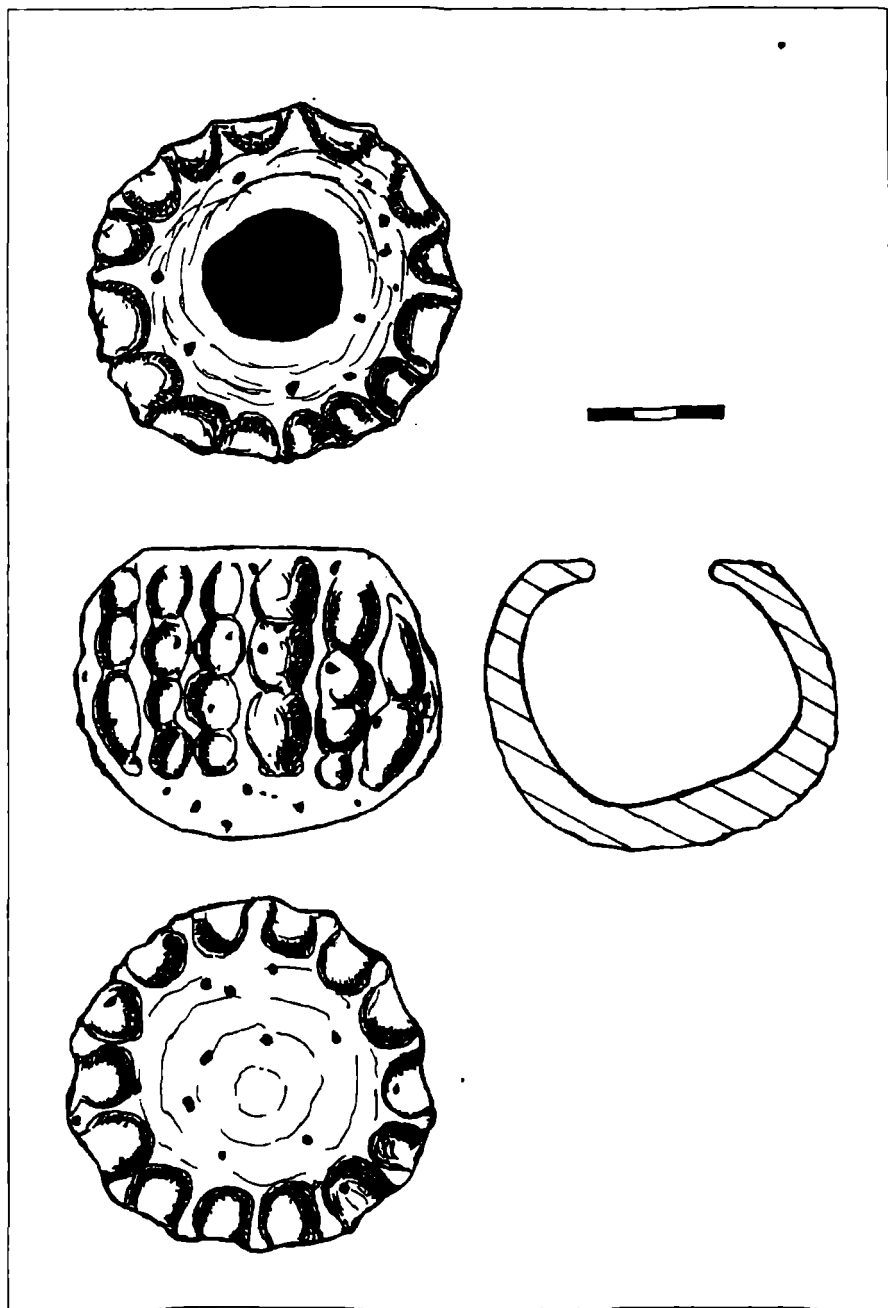

Fig. 6, Mică sferă din lut ars (opaiț?) descoperită la Ziduri - strat Gumelnița B1

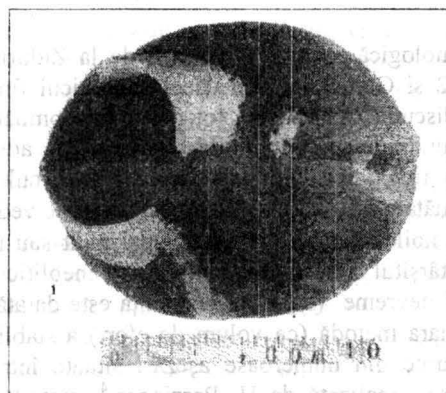

Fig. 7. Ziduri. Ceramică: 1 Vas askos; 2 Fragmente dintr-un mare vas de provizii.

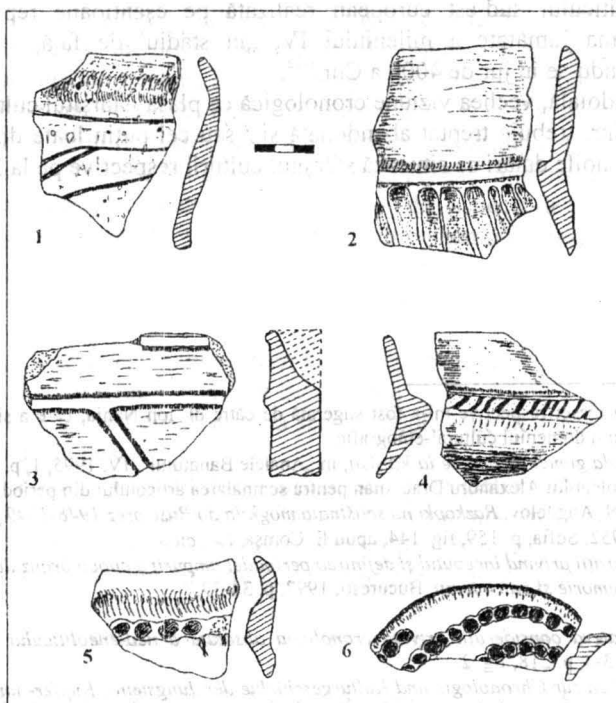

Fig. 8. Ziduri. Fragmente ceramică: 1 Strat Gumelnița B1; 2-6 Strat Gumelnița A2

păstreze fluiditatea trebuia ca recipientul să fie plasat în apropierea unei surse de căldură. Astfel se poate explica și forma semisferică a părții inferioare a opaițului, acesta fiind fixat probabil în cenușa din preajma vetrei locuinței⁸. Deși reduse cantitativ, opaițe de genul acestuia, apropiate ca formă, au fost descoperite în două stațiuni gumelnițene: necropola de la Vărăști (com. Dorobanțu, jud. Călărași)⁹ și tellul de la Ruse (Bulgaria)¹⁰.

E. Cronologia

Dacă încadrarea culturală și cronologică relativă a așezării de la Ziduri nu constituie un efort dificil (Gumelnița A 2 și Gumelnița B 1, deci eneoliticul final), cronologia absolută necesită o succintă discuție. Astăzi este tot mai mult combătută „cronologia troiană”¹¹ (în general înmulțindu-se atitudinile critice „la adresa cronologiei bazate pe criterii comparativ-tipologice”¹²) după care sfârșitul culturii Gumelnița s-ar situa la o dată în a doua jumătate a mileniului III. Acest punct de vedere tradițional se clatină tot mai mult în fața noilor metode de datare mai mult sau mai puțin „tehnicizate”. Noile opinii situează sfârșitul culturii Gumelnița (și al eneoliticului în general) cu aproximativ un mileniu mai devreme (cultura Gumelnița este datată în jur de 3800 – 3300 a. Chr.¹³). Extraordinara metodă (ca volum de efort) a stabilirii cronologiei pe baza stratigrafiilor comparate din numeroase așezări situate într-un cadru geografic extins, între Alpi și Taurus, realizată de H. Parzinger¹⁴, metodă ce trebuie luată în seamă în ciuda numeroaselor puncte sensibile¹⁵, datează pe la 3700 – 3400 a. Chr. sfârșitul neoliticului (eneoliticului). În sfârșit, datarea prin metoda ¹⁴C a sfârșitului neoliticului sud-est european realizată pe eșantioane reprezentative, se situează în prima jumătate a mileniului IV, „în stadiul de față, sfârșitul culturii Gumelnița situându-se în jur de 4000 a. Chr.”¹⁶.

Fără îndoială, vechea viziune cronologică ce plasa sfârșitul culturii Gumelnița pe la 2000 a. Chr. trebuie treptat abandonată și / sau cel puțin luate din ce în ce mai mult în calcul și noile datări ce situează sfârșitul culturii respective pe la 3500 – 3300 a. Chr..

⁸ Funcția de opaiț a piesei respective mi-a fost sugerată de către dl. Ion Nania, care a și argumentat-o cu exemple și analogii din domeniul cultural-etnografic.

⁹ E. Comșa, *Necropola gumelnițeană de la Vărăști*, în „Analele Banatului”, IV, 1995, 1, p. 113, fig. 18 și 27. Datoriez mulțumiri colegului Alexandru Dragoman pentru semnarea articolului din periodicul timișorean.

¹⁰ G. Gheorghiev și N. Anghelov, *Razkopki na selištata moghila do Ruse prez 1948-1949 god.*, în „Izvestija Selestina”, XVIII, 1952, Sofia, p. 159, fig. 144, apud E. Comșa, *loc. cit.*

¹¹ A. Vulpe, *Considerații privind începutul și definirea perioadei timpurii a epocii bronzului în România*, în: *Timpu istoriei*, I, *Memorie și patrimoniu*, București, 1997, p. 38-39.

¹² *Ibidem*.

¹³ C.-M. Mantu, *Câteva considerații privind cronologia absolută a neo-eneoliticului din România*, în „SCIVA”, 46, 1995, 3-4, p. 218, fig. 2.

¹⁴ H. Parzinger, *Studien zur Chronologie und Kulturgeschichte der Jungstein-, Kupfer- und Frühbronzezeit zwischen Karpaten und Mittlerem Taurus*, în „Römisch-Germanische Forschungen”, 52, 1993, Mainz.

¹⁵ A. Vulpe, *op. cit.* p. 39.

¹⁶ *Ibidem*, p. 40.

LE TELL GUMELNIȚA DE ZIDURI (COMMUNE MOZĂCENI, DÉP. ARGEȘ)

Résumé

Pendant l'été de l'année 2000, le Musée Départemental d'Argeș a effectué une campagne de fouilles archéologiques à caractère de sondage au tell de village Ziduri, le point „Măgura”, com. Mozăceni. Depuis longtemps on connaissait ici l'éminence avec le diamètre maxim de 45 mètres et l'hauteur maximum de 2 mètres, facilement visible, trouvée même dans le pré plat de la rivière Dâmbovnic.

Les fouilles ont mis au jour les traces d'une intense habitation énéolithique – la culture Gumelnița, avec deux grandes étapes: la première phase Gumelnița A2 et la deuxième phase Gumelnița B1. Le tell bénéficiait d'éléments de fortification réalisés artificiellement: fosse (1, 15 m de profondeur) et valum (hauteur maximum de 1, 4 m, la largeur de 7 m), ceux-ci fonctionnant seulement dans la première phase de l'habitation; ultérieurement ceux-ci ont été quittés, l'habitation s'étendant au-delà d'eux. Ont été partiellement découvertes deux habitations dans la couche supérieure. L'inventaire récolté est celui ordinaire: céramique fine à vernis noir-métalique à l'extérieur (des bols, des écuelles, des couvercles, des vases à épaule large, etc.) céramique grossière (de grands vases pour des provisions, des bols, un vase askos), ornée soit par des incisions, soit par des séries d'alvéoles (raie alvéolaire), mais le plus souvent par la technique de la barbotine; des pièces en pierre: un moulin, des pièces à frotter, des percuteurs, un noyau, un ciseau, des pièces en silex: des grattoirs, des lamelles, des pointes de flèches, des pièces en terre cuite: des poids pour le métier à tisser et une petite sphère (un lumignon peut-être). Le tell de Ziduri se place au milieu et à la fin de la culture Gumelnița, à la fin du néolithique tardif, et en termes chronologiques absolus dans la deuxième moitié du IV-ème millénaire av. J. Chr..

L'objet recherché contribue à l'illustration des aspects de la culture Gumelnița dans le sud du département d'Argeș, à côté des tells contemporains de Teiu et Popești.

Explication des figures

Fig. 1. Carte de la commune Mozăceni, dép. Argeș.

Fig. 2. Tell de Ziduri. Esquisse de situation.

Fig. 3. Ziduri: 1 Le tell, avec la section 2000. Vue de l'est; 2 Aspect pendant l'exploration. Vue de l'est.

Fig. 4. Ziduri – le profil de la paroi du sud de la section 2000.

Fig. 5. Pièces découvertes à Ziduri: 1-3 Grattoirs en silex; 4-5 Pointes de flèches en silex; 6 Pièce à frotter en pierre; 7 Poids pour le métier à tisser en terre cuite.

Fig. 6. Petite sphère en terre cuite (lumignon?) de Ziduri - couche Gumelnița B1.

Fig. 7. Céramique de Ziduri: 1 Vase askos; 2 Tessons d'un vase pour des provisions.

Fig. 8. Tessons de Ziduri: 1 Couche Gumelnița B1; 2-6 Couche Gumelnița A2.

ORIGINEA NUMELUI RÂULUI ARGEȘ

CONSTANTIN C. PETOLESCU

După cum se știe, o serie de nume de râuri din România sunt moștenite din hidronimia geto-dacică¹: Tisa (Strabo, VII 5,2: *Parisos*, sic; Pliniu cel Bătrân, *Naturalis historia* IV 12 [24], 78: *Pathissus*; Priscus Panites, *Tigas*, sic; Iordanes, *Getica* 178: *Tisia*; Geograful din Ravenna, IV 14: *Tisia*), Someș (*Samus*, atestat epigrafic²), Mureș (Herodot, IV 48: *Maris*; Strabo, VII 3,13: *Marisos*; Geogr. Rav., IV 14: *Marisia*), Criș (Geogr. Rav., IV 14: *Cresia* sic; Constantin Porphyrogenitul, 40, 35-44; *Crisos*), Timiș (Herodot, IV 49: *Tibisis*; Strabo, III 8, 1: *Tibiscos*; Priscus Panites, *Tifisas*; Iordanes, *Getica* 178: *Tibisia*; Geogr. Rav., IV 14: *Tibisia*), Olt (Ptolemeu, III 8,2: *Alouta*; Iordanes, *Getica* 73: *Aluta*; vezi și Tabula Peutingeriana, VII 4: *Pons Aluti*), Prut (Herodot, IV 48: *Pyretos* sau *Porata*).

Aceeași origine antică se atribuie altor două hidronime, Ampoi (*Ampelus*, *Ampeius*) și Motru (*Mutrius*), ale căror prototipuri au fost reconstituite, cu maximă certitudine, pe baza unor toponime antice: *Ampelum* (azi Zlatna)³ și *Ad Mutrium* (Tabula Peutingeriana, VII 4: *Amutria*; Ptolemeu, III 8,4: *Amoutrion*). În această categorie trebuie de asemenea considerat râul Argeș; numele antic ar fi **Argesis*, hidronim reconstituit de V. Pârvan⁴. Marele nostru savant își însoțea ipoteza de un amplu comentariu istoric și lingvistic, invocând și o importantă analogie: toponimul *Argesis* din Mysia (vestul Asiei Mici), menționat în Tabula Peutingeriana (dar *Argiza* la Hierocles, în *Synekdemos*)⁵. Se mai poate cita, în sprijinul acestei reconstituiri, numele unui mic râu, *Argya*, din Macedonia⁶.

¹ Pentru sursele citate, a se vedea cele două volume de izvoare privind istoria veche a României: *Fontes ad historiam Dacoromaniae pertinentes*, I, București, 1964; *Fontes historiae Dacoromanae*, II, București, 1970.

² CIL, III, 7633 (= 827): *agens sub sig(nis) Samum cum reg(lone) Ans(amensium)*.

³ Pentru toponim, vezi I. I. Russu, *Inscripțiile Daciei romane*, III/3, București, 1984, p. 280-281 și inscripțiile nr. 280 și 282.

⁴ V. Pârvan, *Considerații asupra unor nume de râuri daco-sclitice*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, tomul I, p. 12-16; idem, *Getica*, București, 1926, p. 42, 81, 235.

⁵ Vezi Konrad Miller, *Itineraria Romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana*, Stuttgart, 1916, col. 714.

⁶ CIL, III, 600 (= ILS, 2724; C. C. Petolescu, *Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie*, II, București, 2000, nr. 361), inscripție din care aflăm că un ofițer de rang ecvestru a reparat drumurile din teritoriul coloniei Byllis (în provincia Macedonia): *viam publicam] quae a col(onia) Byllid(i) per Astacias ducit angostam fragosam [pe]riculosamq(ue) ita munit, ut vehiculis cometur item [pon]tes in Argya flumine et rivis d(e) s(ua) [f]fecit] et insc[ri]p[is]t d(ecreto) d(ecurionum)*. Despre *Argyas fl.* (identificat cu Shushicë,

Dar cea mai importantă legătură s-a făcut cu toponimul *Argedava* (din inscripția de la Dionysopolis)⁷, reședința tatălui lui Burebista și poate chiar a marelui rege⁸. Această enigmatică *dava* s-ar situa astfel pe Argeș⁹; în sprijinul acestei identificări s-au adus argumente arheologice demne de luat în considerație: existența unei importante așezări getice la Popești (com. Mihăilești, jud. Ilfov), pe malul stâng al acestui râu, explorată, cu rezultate fructuoase, timp de mai multe decenii¹⁰.

Totodată, V. Pârvan¹¹ a identificat acest râu cu *Ordessos*, menționat de Herodot (Istorie, IV 48: "Istrul, care este cel mai mare dintre toate fluviile pe care le cunoaștem, curge mereu cu același debit, vara și iarna. E cel dintâi fluviu din Scitia venind dinspre apus; el ajunge fluviul cel mai mare, deoarece primește apele mai multor râuri. Printre acelea care îl fac să fie mare sunt cinci mari cursuri de apă care curg în Scitia; unul numit de sciți Porata, iar de eleni Pyretos, apoi Tiarantos, Araros, Naparis și *Ordessos*. Cel dintâi amintit dintre aceste râuri e mare și, curgând el spre răsărit, își unește apele cu ale Istrului. Al doilea, căruia i se spune Tiarantos, curge mai spre apus, fiind și mai mic. Araros, Naparis și *Ordessos* curg între aceste două rânduri, vărsându-se și ele în Istru". Probabil că forma *Ordessos* nu este greșită¹² (sau în totalitate greșită¹³); ne permitem a atrage atenția asupra toponimului *Orgame* din Scythia Minor (menționat de Hecataios din Milet; apud Ștefan din Bizanț¹⁴), care apare mai târziu sub forma *Argamum*¹⁵. În mod asemănător, *Ordessos* va fi evoluat spre *Ardessos-Argessos*; forma cea mai potrivită ni se pare *Argesis* (reconstituită de V. Pârvan), care a devenit în limba română *Argeș*¹⁶.

în Albania), vezi: *Tabula Imperii Romani, K-34*, Ljubljana, 1970, p. 18. După I. I. Russu, *Illirii*, București, 1969, p. 82, 95, 100, 169, acest hidronim ar fi illiric.

⁷ Cea mai completă ediție a acestei inscripții: G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, I, Sofia, 1970, nr. 13.

⁸ V. Pârvan, *Getica*, 1926, p. 81: "Fie că *Argedava* din inscripția citată de la Dionysopolis e *Arcidava* din Banat, fie că ea e undeva pe râul cu al cărui nume seamănă, Argeșul, *Arge-sis Arge-dava*, este foarte probabil că orașul de frunte al marelui rege a trebuit să fie la Sudul sau Sudvestul Carpaților". Pledând pentru localizarea acestei *dava* pe râul Argeș, R. Vulpe (În studiul *Argedava* din vol. *Studia Thracologica*, București, 1976, p. 69-79) respinge categoric identitatea dintre *Argedava* (din inscripția de la Dionysopolis) și *Arcidava* bănățeană (*Arcidava* în *Tabula Peutingeriana*, VII 3; dar *Argidava* la Ptolemeu, III 8,4). O localitate oarecum omonimă este atestată într-o inscripție latină din teritoriul Histriei: Al. Suceveanu, *Revue roumaine d'histoire*, 14, 1975, p. 111-118 (cu o amplă discuție) (de unde inscripția este preluată de D. M. Pippidi, *Inscripțiile din Scythia Minor*, I, București, 1983, nr. 358).

⁹ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 75 și urm.

¹⁰ Vezi o succintă prezentare semnată de Al. Vulpe, în *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976, p. 481-482.

¹¹ V. Pârvan, *Considerații...*, p. 12-13.

¹² Pornind de la impresia (împărtășită și de W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, II,2, p. 94) (reimprimare: Wien, 1980) că terminția acestui hidronim ar fi de aspect "carian", V. Pârvan (*loc. cit.*, p. 12) își puneă întrebarea: "Care este atunci adevăratul nume antic al Argeșului, pe care Herodot îl va fi auzit fals - el care era din părțile Cariei - ca un nume «carian»?".

¹³ Vezi astfel *portus Ordesus* (azi probabil Oceakov), la Pliniu cel Bătrân, *Naturalis historia*, IV 12 (26), 82 (*Fontes*, I, p. 404).

¹⁴ Vezi *Fontes*, I, p. 9.

¹⁵ Vezi [*finis*] *Argamensium* din *horrothesia* Histriei (D. M. Pippidi, *Inscripțiile din Scythia Minor*, I, nr. 68) și *Argamo*, menționat de Procopius din Caesarea (*De aedificiis*, IV 11,20).

¹⁶ Cea mai veche atestare (dar indirectă) a Argeșului se găsește într-o diplomă a lui Carol Robert de Anjou din noiembrie 1336, în care se menționează întâlnirea regelui (în 1330) cu un vasal al său *sub castro Argvas*

A PROPOS DU NOM DE LA RIVIÈRE D'ARGES

Résumé

Selon une opinion générale, le hydronyme *Ordessos*, mentionné par Hérodote (IV, 48), serait identique avec la rivière d'Arges. Ce hydronyme a été aussi rapproché par V. Pârvan (note 4) du toponyme *Argedava* de l'inscription de Dionysopolis (IGB, I, 13); selon ce savant, la nom ancien de la rivière serait *Argesis. À l'appui de cette reconstitution, l'auteur de cet article invoque aussi le hydronyme *Argyas* mentionné dans une inscription latine de Macédoine (CIL, III, 600 = ILS 2724; *supra*, note 6); de même, pour l'évolution d'*Ordessos* à *Argessos* (*Argesis*), cf. *Orgame* (chez Hécatee) - *Argamum* (voir note 15), en Scythie Mineure.

CAMPANIA LUI ALEXANDRU MACEDON LA DUNĂREA DE JOS (335 î.Hr.). O NOUĂ INTERPRETARE

VALENTIN MARIN

Campania lui Alexandru cel Mare din primăvara anului 335 î. Hr., deși sumar tratată în izvoare¹, reprezintă un moment de referință pentru istoria Dunării de Jos și poate fi considerată ca parte distinctă a acțiunilor militare întreprinse de către regele Macedoniei „împotriva tribalilor și ilirilor”² în spațiul geostrategic balcanic.

Comandantul suprem al armatei macedonene a conceput campania ca pe o manevră ingenioasă de învăluire la flancul stâng al teritoriului ocupat de tribali, având, după cum remarca Vasile Pârvan, „flancul drept apărât de regiunile de penetrație elenică și de imediat contact cu flota, întâi pe Marea Egee și Marea Neagră până La Haemus, apoi pe Dunăre, de la coborârea din Haemus către ținutul tribalilor”³, cu scopul de a supune și a controla acest teritoriu până la fluviu.

Pe parcursul relatării evenimentelor de către Arrianus, nu rezultă că Alexandru ar fi primit întăriri sau ajutoare pe itinerarul de deplasare către Dunărea de Jos, ceea ce ne face să credem că trupele s-au adunat într-un raion de concentrare cu centrul la

---

¹ Fragmente din aceste izvoare au fost publicate în *IJR* într-o ediție coordonată de Radu Hâncu și Vladimir Iliescu, astfel: Arrian, *Expediția lui Alexandru*, I, 1-5, cf. *IJR*, I, p. 579-587, Strabon, *Geografia*, I. 2,1; VII, 3,8; 3,13; 5, 11-12, cf. *IJR*, I, p. 216-217, 233-235, 239-241, 247-249; Pseudo-Calistene, *Viața și faptele lui Alexandru Macedon*, I, 26, cf. *IJR*, I, p. 127, Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XVII, 8,1, cf. *IJR*, I, p. 191-193, Trogus Pompeius – Iustinus, *Istoria lui Filip*, XI, 6, 20, cf. *IJR*, I, p. 355, Curtius Rufus, *Istoria lui Alexandru cel Mare Macedoneanul*, IX, 6, 20, cf. *IJR*, I, p. 363, Frontinus, *Stratagemele*, II, 11, 3, cf. *IJR*, I, p. 433, Plutarh, *Alexandru*, I, cf. *IJR*, I, p. 459. Primii doi autori (Arrianus și Strabon) folosesc drept sursă relatarea lui Ptolemeios Lagos, participant la campania dunăreană a lui Alexandru și care, după moartea acestuia, a ajuns rege al Egiptului. Relatăriile celorlalți autori antici prezintă știri extrem de sumare și aduc prea puține lămuriri suplimentare în ceea ce privește desfășurarea acestei campanii.

De asemenea, având în vedere imensul material bibliografic referitor la Alexandru cel Mare, în modestul nostru studiu, vom încerca să prezentăm o analiză din punct de vedere militar a acestei campanii printr-o reîntoarcere la izvoarele de bază (Arrianus, Strabon și Quintus Curtius Rufus), folosindu-ne de două lucrări magistrale ale istoriografiei românești, datorate iluștrilor magiștri, Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1982 (ediție îngrijită de Radu Florescu) și Alexandru Suceveanu, *Alexandru cel Mare*, București, 1993, la care vom adăuga, pentru discuții și un alt punct de vedere foarte interesant, aparținând lui Florin Medeț, *În legătură cu expediția întreprinsă de Alexandru Macedon la Dunăre în 335 î.e.n.*, în „Acta MN”, XIX, 1982.

² Flavius Arrianus, *Expediția lui Alexandru cel Mare în Asia*, traducere și indice de nume, Radu Alexandrescu, studiu introductiv, note, indice de termeni, Alexandru Suceveanu, Editura științifică și Enciclopedică, București, I, 1.

³ Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 33.

Amphipolis, unde s-a trecut la antrenarea lor prin exerciții zilnice. În acest sens, reținem observația lui Diodor din Sicilia că Alexandru „trecea adesea trupele sale în revistă; le-a pus să facă exerciții militare, creându-și astfel o armată disciplinată”⁴.

Având în vedere că aceste trupe ne sunt dezvăluite progresiv, pe parcursul desfășurării acțiunilor de luptă, putem să ne facem o părere privind componența și prezența acestora în raionul de concentrare amintit. Astfel, aici se vor fi găsit numai forțele terestre, deoarece forța navală se afla în zona Bizanțion, sprijinind probabil acțiunile lui Parmenion în capul de pod de la Abydos. Din forțele terestre făceau parte: două falange, arcașii, trupele de elită, gărzile, agrianii cavaleria: macedoneană, bottiană, amfipolitană, precum și alți călăreți; formațiunile de logistică (dacă avem în vedere că Arrianus face referiri la animalele de povară sau la corturi), precum și trupele tehnice (mașinile de război).

Probabil că această instruire a trupelor se făcea sub supravegherea comandanților, care sunt pomeniți tot progresiv, pe măsură ce se derulează acțiunile militare. Astfel sunt menționați: Lysanias, Philotas, Heraclides, Sopolis, Nicanor, Filip, Meleagru, Perdicas și Coinos.

La începutul primăverii anului 355 î. Hr., după ce l-a lăsat pe Antipatros regent la Pella, Alexandru a părăsit Amphipolisul în fruntea armatei sale și s-a îndreptat spre Haemus.

Acțiunile întreprinse de Alexandru Macedon s-au desfășurat cu preponderență pe teatrul de operațiuni balcanic. Acest teatru are câteva caracteristici geo-climatice de care trebuie să ținem seama atunci când încercăm să analizăm această campanie.

Din punct de vedere *orografic*, zona balcanică este compusă din două feluri de munți; pe de-o parte munți vechi precum masivele Rila, Rodopi și Pirin (anticul Orbelos sau Orbelon) dar și din munți tineri ca Stara Planina (Balcani - Haemus) și Sredna Zagora (Antibalcani). Acești munți au o orientare diferită. Dacă munții mai vechi, au o orientare NV - SE, ceilalți au o orientare paralelă cu linia Dunării (Istrului). În nordul Bulgariei de astăzi, între munții Stara Planina și teritoriul actual al țării noastre, se întinde câmpia înaltă a Dunării, cunoscută și sub numele de Platforma Moesică.* Aceasta are o înălțime variabilă, ajungând de la 100-120 de m în E, la 30-40 de m spre V, aproape de litoralul pontic. Principalul lanț de munți al Bulgariei de astăzi, Stara Planina, ocupă o poziție centrală în acest spațiu geografic și are o lungime de aproape 555 km, întinzându-se între Valea Timocului (în V) și țărmul Mării Negre (Pontul Euxin) în E, având altitudinea maximă în vârful Botev (2376 m), fiind străbătut de o multitudine de trecători, dintre care cele mai importante sunt cele prezentate în Anexa nr. 2. Între munții Sredna Gora (Antibalcani), care au o altitudine de maximum 1605 m (Vârful Bogdan) și munții Rila, cu altitudinea maximă de 2925 m (Vârful Musala) sau mai precis, Munții Rodopi, cu altitudinea maximă de 2914 m (Vârful Goljam Perelik), se individualizează Câmpia Traciei superioare, drenată de fluviul Marița (anticul Hebron - Hebrus). Aceasta este despărțită de țărmul Mării Negre (Pontul Euxin), prin colinele Tundja și masivul Strandza.

Rețeaua hidrografică este foarte densă, în special în Platforma Moesică, Dunărea primind dinspre Haemus, numeroși afluenți precum: Timok, Topolovița,

⁴ Diodor din Sicilia, XVII, 2 (traducere V. M. în manuscris).

*cu o înălțime variabilă între 30-120 m.

Vidbol, Arcar, Lom, Cibrița, Bârzija, Ogosta, Iskâr, Vit, Osâm, Jantra, Rusenski Lom etc. Începând de la izvoare, cu excepția Timokului care are un traseu de la S spre N, ceilalți afluenți au o orientare de la SV către NE până în dreptul ostrovului Carlovăț, sau mai precis, până la vărsarea Oltului de pe malul românesc și o orientare de la SE către NV, în aval de acest sector, creându-se impresia că râurile Vit și Osâm formează un uriaș triunghi isoscel, cu vârful la vărsarea acestora în Dunăre.

În partea centrală a acestui teatru de acțiuni militare, trebuie remarcat bazinul hidrografic al fluviului Marița (Hebros - Hebron), care izvorăște din masivul Rila și care, după ce străbate Câmpia Tracă, descriind o uriașă buclă spre sud, se varsă în Marea Traciei. Tot în această mare se varsă Strymonul (Struma) și Mesta (Nestos), râuri care au o orientare aproape de la Nord la Sud și care cuprind între ele Munții Pirin (Orbelon - Orbelos).

Atât zona muntoasă, cât și bogata rețea hidrografică influențează foarte mult acțiunile militare, înlesnind acțiunile defensive și defavorizându-le pe cele cu caracter ofensiv. În acest sens trebuie remarcat faptul că atât cursurile de apă, cât și numeroasele pasuri sau trecători constituie veritabile puncte de trecere obligatorie fiind ușor de apărat cu forțe relativ puține. Pentru adversarul care execută deplasarea este necesară luarea unor măsuri de siguranță a marșului în vederea preîntâmpinării unui atac prin surprindere din partea apărătorului, precum și coordonarea tuturor forțelor și mijloacelor pe care le are la dispoziție în vederea realizării unui raport de forțe corespunzător, în special la trecerea cursurilor de apă, prin zonele împădurite și cu vegetație abundentă sau pe la punctele de trecere obligatorie atunci când acestea sunt sub controlul adversarului.

Având în vedere informațiile care ne-au parvenit de la Arrianus, putem aprecia că, inițial, Alexandru cel Mare a pornit împotriva tribalilor, populație tracă localizată între Munții Haemus și Istru, știrea răzvrătirii neamurilor ilirice primind-o de la iscoade de-abia după încununarea cu succes a campaniei de la Dunărea de Jos, când se pregătea să se întoarcă prin ținuturile agrianilor și peonilor⁵.

Din punct de vedere militar, în opinia noastră, acțiunile întreprinse de Alexandru cel Mare la Dunărea de Jos pot fi etapizate astfel:

- etapa I – plecarea din raionul de concentrare, executarea marșului spre Munții Haemus și nimicirea tracilor autonomi;
- etapa a II-a – traversarea Munților Haemus, lupta împotriva tribalilor și urmărirea acestora până la Istru;
- etapa a III-a – realizarea joncțiunii cu flota și forțarea Istrului;
- etapa a IV-a – incursiunea împotriva geților;
- etapa a V-a – revenirea în Macedonia.

Etapa I – plecarea din raionul de concentrare, executarea marșului spre Munții Haemus și nimicirea tracilor autonomi

Alexandru părăsește raionul de concentrare de la Amphipolis la sfârșitul primăverii anului 335 î.Hr., având probabil următorul dispozitiv de marș: avangarda, forțele principale constituite din cavaleria regală, falanga și pedestrima ușoară,

⁵ *Ibidem*, I, 5. La fel prezintă acest aspect și Curtius Rufus (I, 12), p. 66 care spune: "Pe când Alexandru se întorcea în Macedonia prin ținutul agrienilor și peonilor, află de răscoala ilirilor". În legătură cu aspectele referitoare la campania danubiană întreprinsă de Alexandru, spusele celor doi autori antichi coincid.

formațiunile de logistică⁶, printre care se vor fi aflat și trupele tehnice, precum și ariergarda formată din trupe ușoare.

Deși aceste formațiuni de logistică, indispensabile oricărei acțiuni militare, indiferent de amploarea lor, nu sunt pomenite în mod explicit de Arrianus, putem deduce existența lor din faptul că pe timpul retragerii, când Alexandru a avut de înfruntat ilirii lui Cleitos și taulantienii lui Glaucias, „îi dădu ordin lui Philotas ca, escortat de o avangardă călare, să plece cu animalele de povară din tabără după nutreț”. Tot în același context sunt pomenite și trupele tehnice care utilizau mașinile de război „Văzând însă că ultimele coloane sunt amenințate de dușmani, dispuse ca mașinile de război să fie așezate pe mal și dădu ordin ca proiectilele să fie aruncate cât se poate de departe...”⁷. Având în vedere prezența acestor mașini de asediu, precum și faptul că nicăieri pe parcursul întregii acțiuni la Dunărea de Jos nu sunt pomenite, considerăm că Alexandru le avea încă de la plecarea din Amphipolis. Fiind puțin probabil ca pe parcursul deplasării să ordone confecționarea acestora, datorită rapidității cu care s-au executat acțiunile, suntem îndreptățiți să considerăm că Alexandru își pregătise campania cu minuțiozitate și intenționa să se îndrepte spre capitala tribalilor.

Itinerarul urmat de Alexandru este sumar descris de Arrianus.

„Pornind din Amphipolis, el invadează teritoriul trac ocupat de tracii autonomi, lăsând în stânga orașul Philippi și muntele Orbelos, și se zice că după ce a trecut pe celălalt mal al Nestosului, în zece zile a ajuns la poalele munților Haemus”⁸.

Având în vedere nevoile de aprovizionare cu hrană și apă potabilă, atât pentru efective, cai, dar și pentru celelalte animale de povară trebuie să remarcăm faptul că deplasarea s-a executat ori de-a lungul unor ape, ori în apropierea acestora. Este greu de calculat necesarul de asemenea provizii pentru întreaga armată, însă ne putem da seama de greutatea unei asemenea activități apreciind numai că unui cal îi trebuiesc cel puțin 10-15 litri de apă pe zi, precum și 25-27 kilograme de nutreț.

De la Amphipolis până la Philippi, oastea macedoneană a avut două variante de deplasare: o variantă prin nordul Munților Pangaion și o a doua care ni se pare mai veridică - printre munții Pangaion și Simpholon. Este puțin probabil să fi urmat linia de coastă până în dreptul cetății Philippi. În continuare, este posibil să fi ajuns la râul Nestos (Mesta de astăzi), probabil pe un traseu care astăzi se află pe comunicația Adriani - Paranestio și de aici să se fi deplasat în amonte pe Nestos, până în dreptul localității actuale Goda Delcev, unde este posibil să-l fi trecut⁹. De aici, spune Arrianus, în zece zile de marș, trupele macedonene au ajuns la poalele Munților Haemus.

Pentru această etapă este caracteristic faptul că trupele s-au deplasat într-un teritoriu controlat de macedoneni, posibilitatea întâlnirii unor elemente ostile fiind mai redusă, deci și măsurile de siguranță marșului au fost mai sumare, având ca efect

⁶ Arrianus. I. 5.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, I, 1.

⁹ Florin Medeleț, *op. cit.*, p. 18, consideră că Alexandru a urcat spre nord, spre izvoarele râului Nestos, pe care-l trece. Considerăm că este posibilă și o asemenea variantă care se justifică din punct de vedere militar, având în vedere că Alexandru își deplasează armata într-o zonă controlată de macedoneni, însă revenind la textul lui Arrianus, acesta spune doar că Alexandru trece râul Nestos, fără a numi și locul pe unde s-a desfășurat o asemenea acțiune.

mărirea vitezei de deplasare a coloanelor forțelor principale. De asemenea, este posibil ca pe traseu, Alexandru să fi organizat popasuri pentru odihna efectivelor și animalelor. Putem aprecia, în baza unui studiu recent, că viteza medie de deplasare a trupelor nu putea fi mai mare de 25-30 km pe zi de marș¹⁰.

Lungimea itinerarului parcurs o putem aproxima la 350 - 400 km, iar ca timp, la 14-15 zile. Ajungând la munții Haemus, Alexandru are o primă confruntare cu tracii autonomi care ocupaseră trecătoarea¹¹. Aceștia, slab înarmați, dar ocupând un punct de trecere obligatorie, pot zădărnici înaintarea macedoneană prăvălind carele împotriva falangei.

Prezența adversarului pe culmile munților îi oferă prilejul lui Alexandru de a lua hotărârea de a acționa cu rapiditate în câmpul tactic și de a-și restructura dispozitivul din mișcare, evitând surprinderea. Cu acest prilej, trebuie să remarcăm gradul înalt de instruire al armatei macedonene, nu numai din punct de vedere al meseriei armelor, cât și din punct de vedere psihologic.

Alexandru își fixează adversarul pe flancul stâng cu arcașii, apoi de front cu falanga, el intenționând să atace flancul drept al acestuia, comandând personal flancul stâng al dispozitivului său, format din agriani, trupele de elită și gărzi¹².

Etapă a II-a – traversarea Munților Haemus, lupta împotriva tribalilor și urmărirea acestora până la Istru

După această primă confruntare, Alexandru „... porni împotriva tribalilor, străbătând munții Haemus. Astfel ajunse la malul Lyginosului – cale de trei zile de la cursul Istrosului, dacă mergi în direcția munților Haemus”¹³.

Cu toată rapiditatea executării trecerii Hemusului, Alexandru nu a putut să-i surprindă pe tribali, deoarece aflăm de la Arrianus că regele acestora, Syrmos, aflase din vreme de mișcările trupelor macedonene. Acesta din urmă se retrage spre Istru, evacuând populația necombatantă pe o insulă, numită Peuce¹⁴, unde se retrag și alte neamuri trace. După trecerea Lyginosului de către Alexandru, se constată că un detașament destul de numeros de tribali, execută o manevră de învăluire în scopul de a intercepta căile de retragere a oastei macedonene. Alexandru s-a întors și a adoptat un dispozitiv de luptă care i-a asigurat succesul, acesta prezentându-se astfel: aripa dreaptă - cavaleria macedoneană comandată de către Philotas; aripa stângă - Heraclides și Sopolis care comandau cavaleria bottiană și amphipolitană iar pe centru - Alexandru care, precedat de restul cavaleriei, comanda falanga macedoneană (Anexa nr. 3).

Dispozitivul ales de Alexandru este suplu, având elementele mobile pe flancuri, ceea ce înlesnea cooperarea între ele, conferea rapiditate în execuție, un pronunțat caracter manevrier, dar și o protecție deosebită a flancurilor falangei împotriva unei eventuale manevre de învăluire din partea tribalilor. Nici la această

¹⁰ În modestul nostru studiu „Cunaxa (401 î.Hr.)”, publicat în „RIM”, nr. 4-5 (32-33)/1995, analizând traseul lui Cyrus cel Tânăr de la Sardes la Cunaxa, au rezultat aceste date.

¹¹ În majoritatea surselor bibliografice, această trecătoare este identificată ca fiind, probabil, actualul pas Șipca.

¹² Arrianus, I, 1.

¹³ Ibidem, I, 2.

¹⁴ Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 34, amendează această informație, bazându-se pe Strabon și consideră că numele de Peuce al insulei este un adaos târziu.

confruntare nu putem stabili raportul de forțe, neștiind mărimea forțelor angrenate în încheștare. Cunoaștem doar pierderile pe care le prezentăm în aceeași anexă.

De asemenea, nu se cunoaște cu exactitate locul prin care au fost trecuți Munții Haemus de către armata macedoneană și nici insula pe care s-au refugiat tribalii.

Majoritatea istoricilor lui Alexandru sunt de părere că trecerea s-a făcut prin pasul Șipka, dar și unii care sunt de părere că trecerea s-ar fi efectuat prin pasul Nișului¹⁵.

În anexa nr. 2 sunt prezentate 19 dintre principalele trecători din Munții Haemus. Ne vom opri doar la cele mai importante dintre acestea care traversează Balcanii Centrali și pe care le considerăm probabile de a fi trecute de armata lui Alexandru și anume: Șipka, Trojanski, Ribariski și Zlatinski.

Primul dintre acestea, pasul Șipka, traversează Balcanii Centrali între vârfurile Ispolin (1524 m) și Hadzi Dimităr (1441 m) și face legătura între localitățile actuale Kazanlâk și Gabrovo. De aici se deschid mai multe posibilități de deplasare către Dunăre, dintre care mai importante sunt cele către Ostrov, traversându-se râurile Roșița, Osâm, Vit și Isker, către Ghighen, traversând aceleași râuri, mai puțin Iskerul și spre Sviștov sau Belene, traversând doar râul Roșița, afluent al Iantrei. În acest caz, dacă armata macedoneană ar fi trecut prin pasul Șipka, anticul Lyginos¹⁶ ar putea fi identificat cu Roșița sau Iantrea.

Pasul Trojanski, aflat la 60 km în linie dreaptă spre vest de pasul Șipka, traversează munții între localitățile Kârnare și Trojan. De aici până la vărsarea râului Vit în Dunăre, sunt aproximativ 105 km în linie dreaptă, fapt care ar fi permis ca aceștia să fie parcurși în 3-4 (5-7) zile de marș. În această variantă, Lyginosul ar putea fi identificat cu râul Osâm sau cu unul dintre afluenții acestuia, iar insula pe care s-ar fi refugiat tribalii ar putea fi identificată cu ostrovul Carlovăț, aflat la o distanță de 610 km de la vărsarea Dunării în mare. Această insulă are o suprafață de 900 ha și ar fi permis retragerea unei populații destul de numeroase.

Al treilea pas la care ne referim este pasul Ribariski aflat la aproximativ 15 km vest de pasul Trojanski și cu o orientare SE-NV, între localitățile Klisura și Ribarica, la nord de munții Zlatisko-Teetevenska. Distanța prin această trecătoare până la Dunăre este aproximativ aceeași ca în cazul precedent. În această variantă, Lyginosul ar putea fi identificat cu râul Vit, sau cu vreunul dintre afluenții săi, în cazul în care direcția de deplasare a armatei lui Alexandru ar fi fost spre ostrovul Carlovăț, sau cu Iskerul, dacă direcția ar fi fost spre localitatea Ostrov.

În fine, cel de-al patrulea pas, Zlatinski, se află cam la aceeași distanță față de Dunăre ca și precedentele. În acest caz, râul Lyginos ar putea fi identificat cu râul Topolnița care izvorăște din vârful Bunaja (1572 m) și după un curs spre est de vreo 10 km se îndreaptă spre NV față de vârful Bogdan (1604 m) și ale munților Koznica, apoi își schimbă cursul spre V, pe la poalele munților Sâstinska Sredna Gora. În varianta în care direcția de deplasare ar fi fost spre Ostrov, Lyginosul ar putea fi identificat cu Iskerul sau cu Malki, unul dintre afluenții săi.

¹⁵ Florin Medeleț, *op.cit.*, p. 21.

¹⁶ *Ibidem*, probabil cu râul Nișava.

Etapă a III-a – realizarea joncțiunii cu flota și forșarea Istrului. Conflictul cu tribalii nefiind încheiat, aceștia s-au retras împreună cu femeile și copiii, precum și cu alți traci din zona amenințată pe o insulă de pe Istru, sub comanda lui Syrmos, încercând probabil să organizeze apărarea împotriva unei eventuale debarcări.

La Dunăre, „în acest punct Alexandru dădu de un număr de corăbii de război plecate din Bizanț, care navigaseră în Pontul Euxin și urcaseră în susul fluviului ca să se întâlnească cu el”¹⁷.

În legătură cu acest aspect suntem de părere că între cele două componente, terestră și navală, ale armatei lui Alexandru, a existat o coordonare în timp și spațiu calculându-se astfel plecarea de la Byzantion a acesteia, încât să sosească aproximativ în același timp și loc cu forțele terestre, în așa fel ca acestea să facă joncțiunea într-un sector cuprins gurile Jiului și Vedei de pe malul românesc, sau Ogosta și Iantra, de pe malul bulgar al Dunării.

Traseul urmat de flotă este prezentat în Anexa nr. 1. În ceea ce privește coordonarea deplasării flotei trebuie să avem în vedere un aspect. Până la Gura Sacră a Istrului, cum numește Strabon brațul Sfântu Gheorghe, flota a parcurs un traseu de aproape 800 de km urmând un traiect de-a lungul coastei. Dacă până la gurile Dunării, navigația nu a creat probleme datorită zonei de penetrație elenică pe care au străbătut-o, în schimb, de la intrarea pe fluviu au început să apară unele greutăți de ordin tehnic, sau chiar de natură militară atunci când navigau în zona în care această penetrație elenică era mai puțin influentă. În acest sens, trebuie avut în vedere că navigația s-a făcut în amonte, pe un fluviu care are un coeficient mare de meandrare în unele porțiuni, și nu de puține ori, trebuia să se navigheze pe șenal, unde curentul apei este mai puternic, spre a evita incendierea pânzelor sau a lemnului corăbiilor, prin lansarea săgeților de pe mal atunci când treceau printr-un teritoriu ostil. În general, o triremă se deplasa cu 7-8 noduri, ceea ce reprezintă cam 14-15 km/h.

Aceste corăbii au avut, probabil, misiunea de a efectua aprovizionarea forțelor terestre, reîmprospătarea lor cu noi efective, fie pentru intimidarea neamurilor getice riverane¹⁸.

După o încercare nereușită de debarcare, Alexandru hotărăște să treacă Dunărea pe timp de noapte, având în vedere iminența pericolului getic de pe malul drept al fluviului (14 000) de luptători.

Această încercare, este prezentată astfel de către Arrianus: „Barbarii însă alergară pe mal pretutindeni unde corăbiile atingeau uscatul. Corăbiile erau doar câteva, și oaste, pe ele, puțină la număr; coasta insulei este și ea aproape toată povârnită și greu de atacat; în sfârșit apa fluviului curge năvalnică și amenințătoare, fiind gătită în acest punct”¹⁹.

Acest pasaj a creat o aprigă controversă printre istorici în sensul că s-a încercat să se identifice în teren această insulă având în vedere informațiile primite de la Arrianus. Dacă majoritatea istoricilor sunt de părere că insula „Peuce” trebuie

¹⁷ Arrianus, I, 3.

¹⁸ * * * *Istoria militară a poporului român vol. I (Din cele mai vechi timpuri până în secolul al XIV-lea)*, Editura militară, București, 1984, p. 67.

¹⁹ Arrianus, I, 3.

localizată în aval de Porțile de Fier, alții, puțini la număr, consideră că aceasta ar trebui localizată undeva în amonte²⁰.

Suntem de părere că ostrovul respectiv trebuie căutat în aval de cazanele Dunării și nu în amonte. Avem în vedere faptul că Strabon, referindu-se la acest aspect, ne transmite următoarea informație: „Alexandru, fiul lui Philippos, în timpul expediției sale împotriva tracilor situați dincolo de muntele Haemus, a ajuns până la tribalii și, văzând că aceștia se întind până la Istru (subln. n.) și în insula fluviului numită Peuke, că dincolo de fluviu stăpânesc geții, se spune că a înaintat până acolo, dar n-a putut să treacă în insulă din lipsă de bărci (căci Syrmos, regele tribalilor, care s-a refugiat în insulă, s-a împotrivit atacului)”²¹ Din acest pasaj rezultă faptul că un autor de probitate la Strabon, nu poate fi pus la îndoială, mai ales că într-un alt fragment, face o distincție clară între Danubius și Istru, chiar dacă în realitate se referă la același fluviu. „Căci părțile de sus și de la izvoare ale fluviului, până la cataracte și mai cu seamă pe porțiunea lui de la daci, se cheamă Danubius; părțile lui de jos, care se află la geți, și până la Pont, se numește Istru”²².

Pe Dunăre, între Baziaș și Călărași sunt 57 de ostroave de dimensiuni variabile. Trebuie avut în vedere că ostrovul pe care s-au refugiat tribalii, împreună cu familiile lor, precum și alți traci, deci o populație numeroasă să aibă o anumită suprafață ca să o adăpostească, să-i confere un minimum de siguranță și în același timp, să asigure posibilitatea organizării unei apărări în cazul unui eventual atac din partea adversarului. Dintre ostroavele care se pretează cel mai bine acestor condiții de minimă siguranță sunt cele care au o suprafață de peste 500 ha. Ele sunt în număr de 10, dar cel care corespunde mai bine din punct de vedere geografic-natural, cât și militar, ar fi ostrovul Carlovăț care se găsește la o distanță de 610 km față de Gura Sacră a Istrului și are o suprafață de 900 ha. De asemenea, este amplasat în apropierea capitalei tribalilor, Oescus (actualul Ghighen) și ar fi putut permite adăpostirea în grabă a populației, precum și a bunurilor de subzistență. Să nu uităm că o asemenea operațiune de evacuare nu s-a putut face la voia întâmplării, mai ales că tribalii, suferiseră o înfrângere zdrobitoare, dar nu decisivă și erau presați îndeaproape de către armata macedoneană. De la Oescus la ostrov nu trebuiau să existe obstacole în teren care să îngreuneze această activitate. Ostrovul Carlovăț se află mai aproape de malul stâng al Istrului și la Est de acesta se varsă doi afluenți, Vitul și Osâmul. Chiar dacă suntem la începutul verii și este exclusă o cantitate prea mare de precipitații, s-ar putea ca acea scurgere năvalnică a apei la care se referea Arrianus, să fie de fapt curentul produs de vărsarea celor două râuri.

În majoritatea lucrărilor consultate, se vorbește despre trecerea Istrului de către Alexandru cel Mare. Având în vedere că tribalii nu fuseseră înfrânți definitiv (încă nu se dăduse bătălia decisivă, iar conducătorul lor, Syrmos încercase să organizeze rezistența pe ostrov), iar pe malul opus, fusese semnalată prezența unei numeroase oștiri getice de circa 14 000 de luptători (din care 4 000 erau călăreți) care

²⁰ Florin Medeleț, *op. cit.*, p. 21, este de părere că insula „Peuce” ar putea fi identificată cu „marea insulă Ostrovo, al cărei vărf este amplasat la vărsarea râului Caraș și unde, în sfârșit, va fi ajuns, poate, prin locuri cu Dunărea aflată la strâmtoare, și flota macedoneană”.

²¹ Strabon, *Geografia*, VII, 3, 8.

²² *Ibidem*, VII, 3, 13.

„voiau să-l împiedice pe regele macedonean, dacă ar fi încercat să treacă la dâșii”²³, mai potrivit ni se pare termenul de forțare, care înseamnă trecerea peste un curs de apă apărat de către inamic.²⁴

Sesizând pericolul grupării getice, Alexandru cel Mare a renunțat la cucerirea ostrovului și a hotărât să înceapă acțiunea la Nord de Dunăre împotriva oștirii geților. Într-o nouă fază, trupele macedonene au forțat prin surprindere fluviul, pe timp de noapte, în aval de ostrov²⁵, cu un corp de cavalerie de circa 1 500 ostași și 4 000 de pedestrași.

În contextul prezenței unei atât de numeroase și consistente forțe aparținând geților, acțiunea lui Alexandru a fost dictată de considerente tactice și nu trebuie interpretată ca o extravaganță strategică. Dacă un asemenea potențial nu era diminuat printr-o acțiune directă și rapidă, oricând s-ar fi ivit pericolul unui atac din partea geților.

Organizarea și executarea acțiunii de forțare a Dunării demonstrează încă odată suplețea gândirii tactice a lui Alexandru, precum și adaptarea extrem de rapidă la orice gen de situație.

Pe malul Istrului, în dreptul ostrovului pe care s-au refugiat tribalii lasă o parte din trupele terestre, cealaltă parte, fie îmbarcată pe corăbii, folosind monoxilele din zonă²⁶, fie folosind mijloace improvizate de trecere (corturi umplute cu paie), a trecut pe malul opus pe timpul nopții și a ocupat un cap de pod, pe care l-au dezvoltat ulterior. (Anexa nr. 4).

Etapa a IV-a – incursiunea împotriva geților

Incursiunea este un termen tactic și constă în pătrunderea în ascuns și de scurtă durată în dispozitivul (teritoriului) inamicului, cu scopul de a distruge obiective, a face capturi sau a procura date de cercetare²⁷.

După traversare, gruparea macedoneană s-a concentrat pe malul stâng al Dunării apoi a început deplasarea către raionul unde se găseau forțele getice care, deși impresionate de trecerea peste fluviu într-o singură noapte a armatei macedonene au hotărât să susțină lupta cu armata dușmană, într-un loc favorabil. Spre acest raion macedonenii au mărșăluit având în avangardă falanga ai căror soldați, cu lăncile înclinate, culcau holdele de grâu²⁸ și în ariergardă - cavaleria.(Anexa nr. 4).

²³ Arrian, *Anabasts*, I, 3,5.

²⁴ *** *Dicționar militar, termeni tactic-operativi*, Editura militară, București, 1972, p. 145.

²⁵ Col.dr., Nicolae Ciobanu, Col. dr. Costică Popa, Mr. Ion Giurcă, *Curs de istoria artei militare. vol. I. Arta militară românească și universală în epoca veche și medie*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1991. În această lucrare se acreditează ideea că trecerea, de fapt forțarea s-a efectuat în două sectoare, în amonte și în aval de ostrov. Fără a-i contesta pe distinșii autori, considerăm că forțarea în sectorul aflat în amonte de ostrov nu ar fi avut șanse de reușită, din cauza curentului apei care ar fi deviat direcția de înaintare și mai ales datorită faptului că acea parte a malului stâng al Istrului era chiar în dreptul oastei geților.

²⁶ Aici este o mică nepotrivire între Arrianus și Strabon, vezi mai sus nota 21. Se pare că Strabon avea dreptate. Când s-au refugiat tribalii pe ostrov, în mod cert au folosit toate monoxilele din zonă pentru a nu lăsa inamicului nici o posibilitate să-i ajungă din urmă. Dar dacă refugierea acestora s-ar fi făcut pe ostrovul Carlovăț, ar fi existat posibilitatea ca tribalii să folosească bărcile aflate pe mal în stânga gurii de vărsare a râului Vit, iar macedonenii pe cele din dreapta râului, care nu au mai putut fi folosite de tribali din cauza grabei.

²⁷ *** *Dicționar militar, termeni tactic-operativi*, Editura militară, București, 1972, p. 160-161.

²⁸ Arrianus, I, 4..

Și de această dată se remarcă ingeniozitatea lui Alexandru, care transformă acest dispozitiv premergător de luptă într-un dispozitiv de luptă, plasând cavaleria la flancul drept al falangei desfășurate, comandate de către Nicanor. Din spusele lui Arrianus rezultă că flancul stâng al falangei se sprijinea pe malul Istrului, deci apare justificată intenția cavaleriei getice de a executa o manevră de învăluire pe la acest flanc, însă Alexandru, comandând cavaleria macedoneană a executat o șarjă și le-a dejucat această intenție.

Nereușindu-i această manevră, oastea geto-dacă a părăsit localitatea evacuând întreaga populație și s-a retras mai la nord, „în locuri singuratică“, unde trupele macedonene nu au îndrăznit să pătrundă. După ce a prădat cetatea de bunurile pe care geto-dacii nu au reușit să le ia cu ei, macedonenii au distrus așezarea până la temelie, apoi s-au retras la sud de Istru.

Rezultă de aici că direcția de acțiune a armatei macedonene a fost îndreptată în amonte față de sectorul de fortare, deci spre NV, și nu spre NE, așa cum apare pe schema de la p. 66 din tratatul de istorie militară, iar cetatea getică aflată la o parasangă de Istru (cca. 5,5 km), trebuie căutată la nord de ostrovul Carlovăț, într-un semicerc cu raza de 15 km, ceea ce ar corespunde localității Islaz și nu localității Zimnicea, propusă spre identificare de Vasile Pârvan.

Acest episod, al luptei împotriva geților este singurul de până acum care ne permite să stabilim raportul de forțe. Din acest punct de vedere, trupele lui Alexandru cel Mare sunt mult inferioare din punct de vedere numeric, raportul de 2,5/1 în trupe pedestre, respectiv, de 2,7/1 în cavalerie, în favoarea geților fiind edificator, însă prin succesul obținut demonstrează o temeinică pregătire și o mare abilitate în realizarea surprinderii.

Reîntorcându-se în tabără, în aceeași zi, și după ce a adus jertfe zeilor, Alexandru a primit soli „din partea celorlalte neamuri libere din vecinătatea Istrosului, ca și din partea lui Syrmos, regele tribalilor, și a celților așezați în regiunea Golfului Ionic“²⁹.

Din acest moment, putem considera că scopul strategic pe care și l-a propus Alexandru cel Mare la începutul campaniei sale la Dunărea de Jos de a fixa granița pe fluviu, a fost realizat.

Concluzii

Campania lui Alexandru cel Mare la Dunărea de Jos s-a încheiat cu rezultatele scontate de macedonenii. Temerara uniune de triburi condusă de Syrmos, care dăduse atât de furcă regilor odrisi și apoi lui Filip al II-lea, fusese înfrântă. Tracii liberi și geții dintre Haemus și Istru au devenit supuși sau prieteni ai regelui macedonean. Ca urmare, frontiera nordică a regatului macedonean a fost asigurată în preziua pornirii războaielor de cucerire a Imperiului ahenenid.

Pe plan militar, armata macedoneană s-a dovedit capabilă să execute acțiuni de mare anvergură cu pierderi foarte puține, datorită instruirii temeinice. Comandanții de formațiuni și detașamente și-au perfecționat deprinderile de a acționa în câmpul tactic.

²⁹ *Ibidem*.

Comandantul suprem al armatei macedonene, Alexandru cel Mare, a făcut dovada abilității strategice prin conceperea campaniei ca pe o manevră ingenioasă de învăluire la flancul stâng al teritoriului ocupat de tribali³⁰, cu scopul de a controla acest teritoriu până la fluviu.

În câmpul tactic a dat dovadă de inițiativă, luând măsuri rapide pentru rezolvarea unor situații neprevăzute. De asemenea, în acțiunile întreprinse împotriva tracilor autonomi, tribalilor, geților și ilirilor a condus personal diferite elemente de dispozitiv (împotriva tracilor autonomi – flancul stâng; în luptele cu tribalii – falanga, centrul dispozitivului sau forțele principale; în luptele cu geții - aripa stângă, apoi forțele principale; împotriva ilirilor - avangarda și forțele principale), asigurând o bună coordonare și cooperare a elementelor de dispozitiv. O mențiune specială se cuvine a fi făcută în legătură cu realizarea cooperării dintre diferitele categorii de forțe în sensul că este pentru prima dată în istoria artei militare când un comandant reușește realizarea joncțiunii în timpul oportun dintre flotă și forțele terestre.

Ca un corolar, la această campanie au participat numai trupe macedonene cu foarte puțini aliați (agriani, bottieni, amphipolitani), iar acțiunile au fost concepute, conduse și executate personal de către Alexandru și chiar dacă vreodată în câmpul tactic se consulta cu ceilalți comandanți (episodul cu tracii autonomi) lua hotărâri surprinzătoare.

Ca o privire generală, campania din anul 335 î.Hr., având de toate, de la simpla acțiune ofensivă până la asediul unei cetăți (Pelion) a reprezentat de fapt, un fel de repetiție generală în vederea mării confruntări cu Imperiul ahemenid.

---

³⁰ Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 33.

Anexa nr. I

**ITINERARIUL FLOTEI MACEDONENE
DE-A LUNGUL ȚĂRMULUI PONTULUI EUXIN**

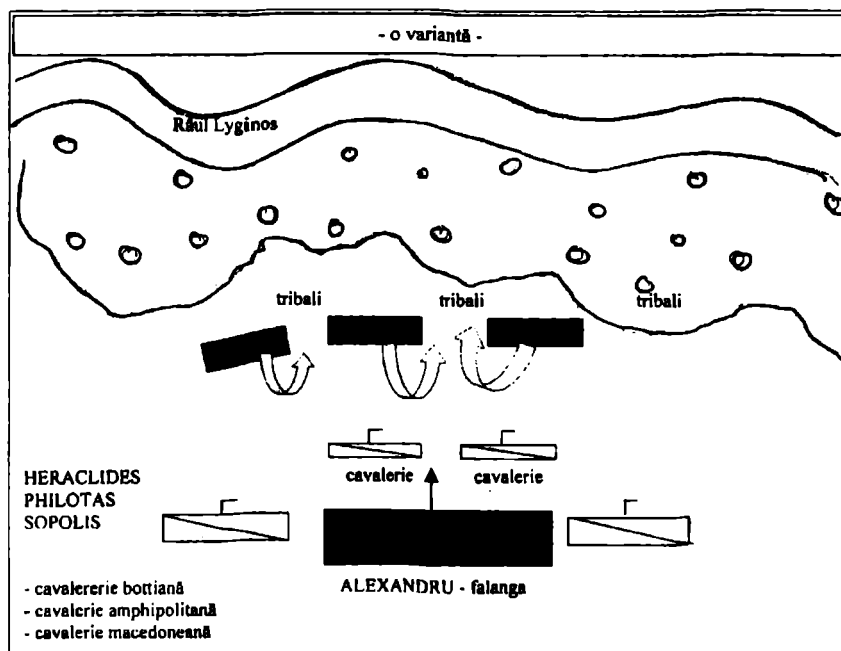
N r c r t	DENUMIRE ANTICĂ	DENUMIRE ACTUALĂ	DIST. (Stadii)	DIST. (în km)	OBS.
1	Byzantion	Istanbul	0	0	
2	Insulele Cyaneae	Urek și Iaki		30	măsurată pe hartă
3	Salmidessos	Midia (Turcia)	1500	300	Traseul flotei macedonene a fost reconstituit după descrierea țărmlui Pontului Euxin făcută de către Strabon în <i>Geografia</i> , vol. II, Cartea a VII-a, iar distanțele, din necesități de calcul, au fost rotunjite prin adaos, considerându- se că un stadiu are aproximativ 200 m
4	Andriake	?			
5	Phinopolis	?			
6	Thynias	Capul Ineada			
7	Apollonia	Sozopolis	1 300	260	
8	Anchialos	Pomorin			
9	Mesembria	Nesebar			
10	Naulochos	Gbzor			
11	Odessos	Varna			
12	Cranoi	Balcic			
13	Bizone	Kavarna			
14	Callatis	Mangalia			
15	Tomis	Constanța	280	56	
16	Istros	Histria	250	50	
17	Gura Sfântă a Istrului	Brațul Sfântu Gheorghe	500	100	
TOTAL DISTANȚĂ PARCURSĂ				796 km	Până la gura Istrului

Anexa nr 2

PRINCIPALELE TRECĂTORI DIN MUNȚII HAEMUS

Nr crt	DENUMIREA	DISTANȚA		OBSERVAȚII
		de la Pont (km)	De la Istru (km)	
1	Djulianski	25	150	<p>Pentru măsurare am folosit harta turistică a Bulgariei, la scara de 1/1000000, ediție poloneză din anul 1981.</p> <p>Distanțele au fost rotunjite de regulă la 5, din nevoia efectuării unui calcul mai rapid.</p> <p>În principal, distanțele de la Pontul Euxin au fost măsurate de la cetatea antică Naulochos, până la pasul Zlatiski, iar cele până la Istru au fost măsurate, de regulă, pe verticala locului.</p> <p>De la nr. crt. 15 s-a luat în calcul distanța cea mai scurtă față de fluviu.</p>
2	Aitoș	50	150	
3	Karnobatski	80	145	
4	Avramovski	105	145	
5	Kotlenski	120	125	
6	Vralnik	143	125	
7	Tvardiski	163	105	
8	Trevnenska	185	95	
9	Șipka	199	95	
10	Trojanski	265	105	
11	Ribariski	275	105	
12	Zlatiski	310	105	
13	Botevgradski	332	105	
14	Vitinja	338	110	
15	Defileul Iskerului	385	90	
16	Petrobanski	410	80	
17	Sveti Nicola	468	50	
18	Belogradejski	489	40	
19	Vraska	510	35	

DISPOZITIVUL DE LUPĂ AL LUI ALEXANDRU În confruntarea cu TRIBALI

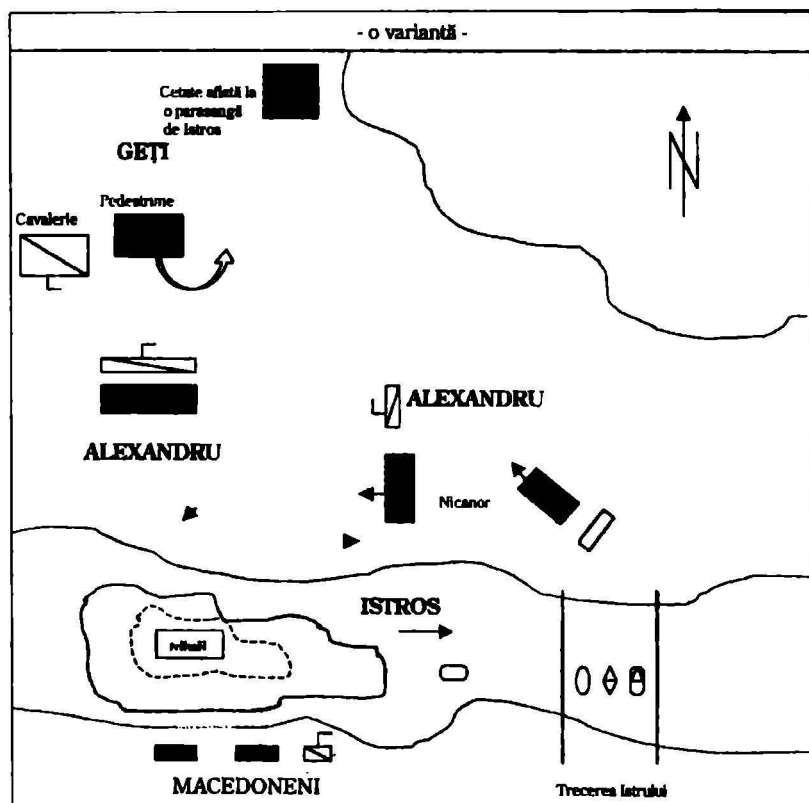

PIERDERI

CATEGORII	ALEXANDRU	TRIBALI
Morți	51 (11 călăreți și 40 pedestrași)	35000
Răniți	?	?
Captivi	-	- bărbați (foarte puțini)

Anexa nr 4

DISPOZITIVUL DE LUPTĂ AL LUI ALEXANDRU
În confruntarea cu
GEȚII DE LA DUNĂREA DE JOS

RAPORT DE FORȚE

CATEGORII	ALEXANDRU	GEȚI	Raport de forțe
- Pedestrimă	4000	10000	1 / 2,5
- Cavalerie	1500	4000	1 / 2,7

AȘEZAREA GETO-DACICĂ DE LA POROSCHIA (JUD. TELEORMAN)

ION PĂTRAȘCU

Așezarea este situată în partea de nord-est a comunei Poroschia, pe terasa stângă a râului Vedea, în punctul „Râpe”. Ea este cunoscută de mult timp și a fost semnalată de neobositul colecționar de antichități și arheolog amator Ion Spiru în anul 1969¹. În timp acesta a adus la Muzeul Județean Teleorman numeroase fragmente ceramice culese atât de pe terasă cât și de la baza acesteia². După materialul ceramic împrăștiat pe o distanță de peste 300 m în lungul terasei putem presupune că avem de a face cu o așezare deschisă întinsă. În profilul fracturilor din terasă stratul de cultură are 80-90 cm grosime, aflându-se sub pământul arabil gros de circa 20-25 cm. Prin anul 1938, în viile din apropiere, a fost descoperit un tezaur monetar format din cel puțin 87 denari romani republicani și 51 tetradrachme thasiene³. Tot pe teritoriul comunei Poroschia, la câteva sute de metri de așezarea de la „Râpe”, a fost descoperit în anul 1964 un al doilea tezaur monetar, format din 552 de denari romani republicani și imitații ale acestora⁴. Cele mai apropiate puncte în care s-au descoperit fragmente ceramice geto-dacice sunt la:

1. *Topitorie* (mun. Alexandria), la circa 400 m în amonte de „Râpe”, tot pe terasă, apar la fiecare arătură fragmente ceramice de diferite mărimi, provenind de la tipuri între care se disting cele de „fructieră”, lucrate la roată.
2. *Podul vechi* (mun. Alexandria). La circa 4 km depărtare de „Râpe”, în dreptul podului vechi, și tot pe terasa stângă a râului Vedea, au apărut, cu ocazia excavării de nisip necesar consolidării șoselei Alexandria-București, câteva fragmente ceramice geto-dacice de sec. II-I a. Chr.⁵
3. În sud-vestul comunei Poroschia, la mai puțin de 3 km distanță de punctul „Râpe”, au fost culese numeroase fragmente ceramice geto-dacice⁶.

¹ I. Spiru, în „Revista Muzeelor”, 2, 1969, p. 161.

² Unele dintre fragmentele ceramice nu au număr de inventar, altele sunt depozitate sub nr. de inv. 8223-8230; 8564-8614; 9613-9652; 9660-9700.

³ I. Spiru, în „SCN”, III, 1960, p. 553; M. Chițescu, în „SCIV”, 16, 1965, 1, p. 169.

⁴ M. Chițescu, în „SCIV”, 16, 1965, 1, p. 169-175; idem, în „SCN”, VII, 1980, p. 53-70.

⁵ I. Pătrașcu, în „Arhivele Prahovei”, V, 2000, p. 15.

⁶ I. Spiru, *File de istorie teleormăneană*, Alexandria, 1996, p. 14; în luna mai 2001 a fost efectuată o perieghază în sud-vestul com. Poroschia, pe ambele maluri ale bălții create de pârâul Nanov. Cu această ocazie au fost recoltate materiale ceramice geto-dacice de sec. II-I a. Chr. din trei puncte diferite.

Revenind la materialul ceramic descoperit la Poroschia-„Râpe“, se constată că acesta este de o mare varietate tipologică:

Ceramica lucrată de mână:

1. Fragment de castron cu buza evazată, umăr în unghi drept și corp tronconic. Este realizat dintr-o pastă mediu poroasă (fig. 2 / 1). Vase de acest tip au fost descoperite în aproape toate așezările geto-dacice. Cele mai apropiate puncte se află la: Pleașov (jud. Teleorman)⁷ și Sprâncenata (jud. Olt)⁸.

2. Vase cu buza evazată și corpul tronconic. Sunt realizate dintr-o pastă grosieră sau mediu poroasă, decorate cu câte patru butoni cilindrici sau ovali. Uneori butonii sunt legați între ei prin brăuri alveolare (fig. 2 / 2-5). Astfel de vase au fost descoperite la: Chirnogi (jud. Călărași)⁹, Grădiștea (jud. Brăila)¹⁰, Sprâncenata (jud. Olt)¹¹.

3. Vas cu buza ușor evazată, profilul puțin arcuit și fundul drept. Decorul constă din patru butoni cilindrici orizontali dispuși deasupra diametrului maxim. Este

modelat dintr-o pastă mediu poroasă, de culoare cenușie cu pete mai închise datorate arderii secundare (fig. 2 / 6).

4. Vas cu pereții aproape drepecți, decorat cu butoni ovali prevăzuți cu câte o alveolă în capăt. Între aceștia au fost realizate câte trei linii incizate paralele și oblice. Suprafața exterioară a vasului este de culoare cărămizie (fig. 3 / 1). Vase asemănătoare au fost descoperite la : Grădiștea (jud. Brăila)¹², Mărgăritești (jud. Olt)¹³, Sighișoara-Wietemberg (jud. Mureș)¹⁴.

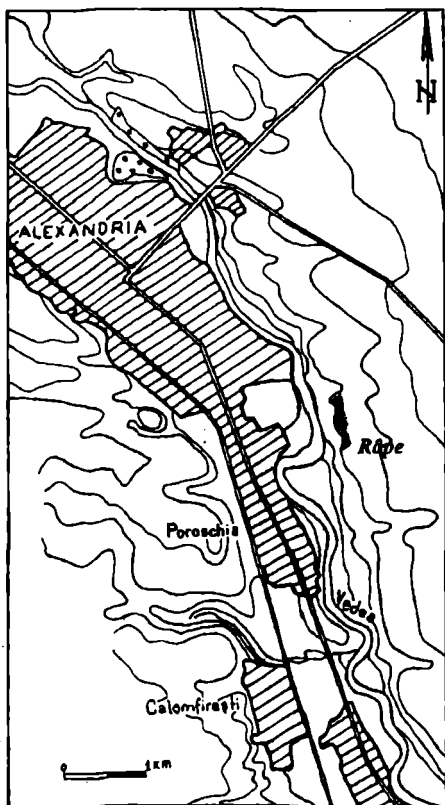

Fig. 1. Așezarea de la „Râpe“.

⁷ C. Preda, în „Thraco-Dacica“, VII, 1986, p. 82, fig. 11 / 4) (= Preda 1986).

⁸ Idem, *Așezările din bazinul Oltului Inferior. Dava de la Sprâncenata*, 1986, p. 154, pl. XXIV / 1,3 (= Preda 1986a).

⁹ G. Trohani, în „CAMNI“, I, 1975, fig. 10 / 5).

¹⁰ V. Sârbu, *Dava getică de la Grădiștea, jud. Brăila (I)*, Brăila, 1996, p. 199, fig 43 / 1-2 (=Sârbu 1996).

¹¹ Preda 1986a, pl. V / 3.

¹² Sârbu 1996, p. 216, fig. 60 / 6.

¹³ Preda 1986a, p. 194, pl. LXII / 3.

¹⁴ I. Andrițoiu, A. Rustoiu, *Sighișoara-Wietemberg. Descoperirile preistorice și așezarea dacică*, București, 1997, p. 217, fig. 47 / 9, p. 248, fig. 78 / 4.

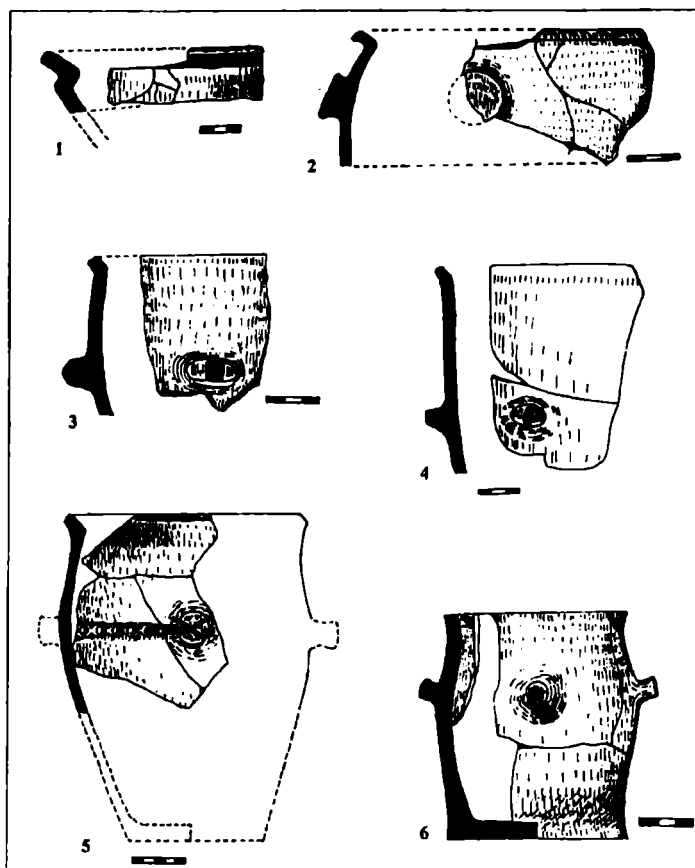

Fig. 2. Poroschia - „Râpe”. Ceramică geto-dacică lucrată de mână.

5. Vas cu buza dreaptă, profilul ușor arcuit și fundul drept. Este decorat cu patru butoni cilindrici dispuși diametral între care se găsesc grupuri de câte trei linii incizate oblice și paralele (fig. 3 / 2). Acest tip de vas apare în numeroase așezări geto-dace din sec. II-I a. Chr., precum cele de la: Grădiștea (jud. Brăila)¹⁵, Pleașov (jud. Teleorman)¹⁶, Sprâncenata (jud. Olt)¹⁷, Vlădiceasca (jud. Călărași)¹⁸.

6. „Fructieră” realizată dintr-o pastă fină, având suprafața lustruită și de culoare cărămizie. Decorul constă din patru butoni plați, orizontali, trași din buză (fig. 3 / 6).

¹⁵ Sârbu 1996, p. 214, fig. 58 / 1-2; p. 216, fig. 60 / 3.

¹⁶ Preda 1986, p. 79, fig. 7 / 1,4.

¹⁷ Preda 1986a, p. 139, pl. VIII / 1,4.

¹⁸ G. Trohani, în „CAMNI”, II, 1976, p. 104, fig. 11 / 3-4.

Vase asemănătoare se întâlnesc la: Căscioarele-Suharna (jud. Călărași)¹⁹, Pleașov (jud. Teleorman)²⁰, Popești (jud. Ilfov)²¹, Prundu (jud. Călărași)²².

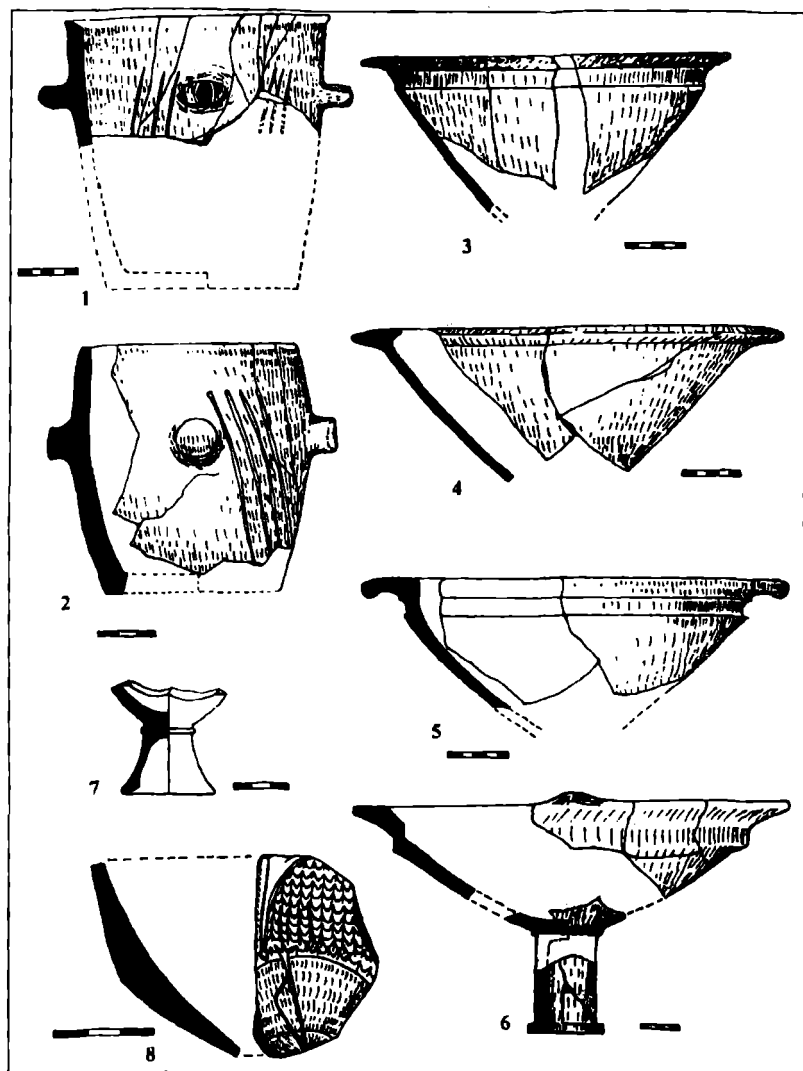

Fig. 3. Poroschia - „Râpe“. Ceramică geto-dacică lucrată de mână (1-2; 6) și la roată (3-5; 7-8).

¹⁹ V. Sârbu și colab., *Așezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu-mileniile I î.Hr.-I d.Hr.*, Brăila, 1996, p. 227, fig. 50 / 16 (=Sârbu și colab. 1996).

²⁰ Preda 1986, p. 87, fig. 15 / 2, 6.

²¹ Al. Vulpe, M. Gheorghită, în „CAMNI“, III, 1979, p. 102, pl. IV / 8.

²² Sârbu și colab. 1996, p. 300, fig. 123 / 2.

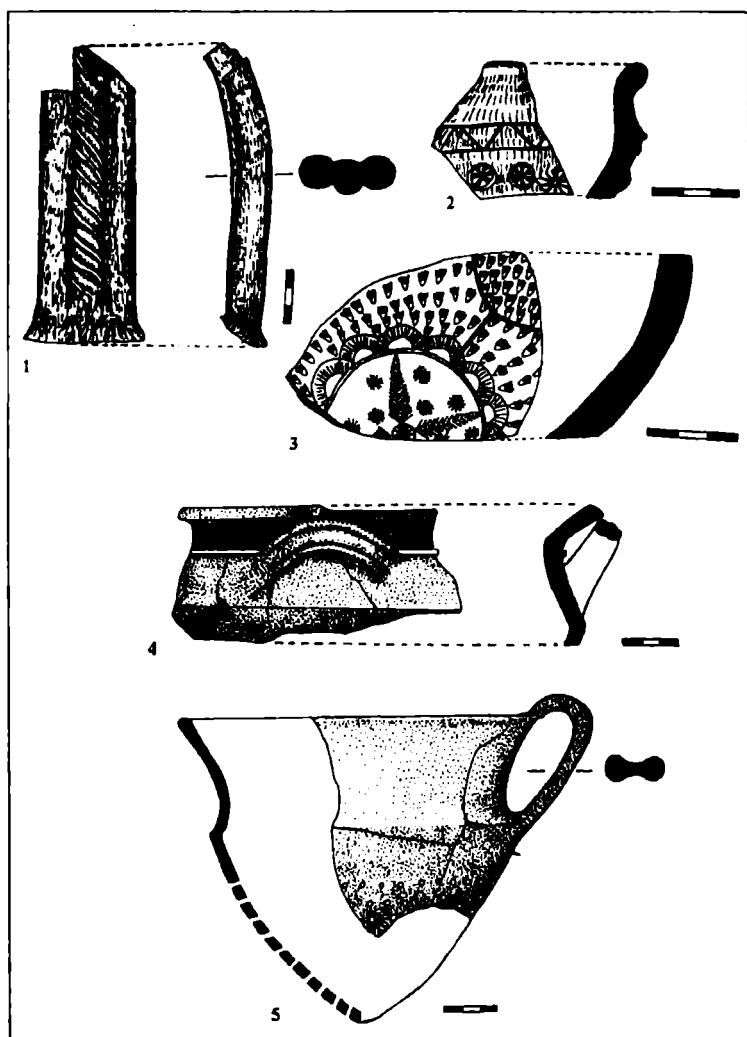

Fig. 4. Poroschia - „Râpe”. Ceramică geto-dacică lucrată la roată.

Ceramica lucrată la roată:

1. „Fructiere” realizate dintr-o pastă fină, având suprafața lustruită și de culoare cenușie (fig. 3 / 3-5). Astfel de vase au fost descoperite în toate așezările geto-dacice de epocă „clasică”.

2. Toartă de cană, găsită de I. Spiru în 1969 la baza terasei, realizată din trei bucăți, lipite între ele, iar cea din mijloc executată în „torsadă”²³. Această toartă provine, probabil, de la o cană „de lux”, modelată dintr-o pastă fină, având suprafața de culoare

²³ Muzeul Județean Teleorman, Alexandria, inv. nr. 8601.

cenușie (fig. 4 / 1). Astfel de căni au fost descoperite la: Augustin (jud. Brașov)²⁴, Poiana (jud. Galați)²⁵, Răcătău (jud. Bacău)²⁶, Tilișca (jud. Hunedoara)²⁷.

3. Printre fragmentele ceramice descoperite se află și cele aparținând unei strecurături. Aceasta este realizată dintr-o pastă fină, arsă oxidant, de culoare cărămiziu-portocalie (fig. 2 / 6). Strecurături de acest tip au fost descoperite în majoritatea așezărilor geto-dacice de sec. II-I a. Chr. Le amintim numai pe cele de la: Grădiștea (jud. Brăila)²⁸, Popești (jud. Ilfov)²⁹, Răcătău (jud. Bacău)³⁰, Sprâncenata (jud. Olt)³¹, Vlădiceasca (jud. Călărași)³².

4. Câteva fragmente aparținând unor imitații de cupe „deliene” au fost culese de la baza terasei (fig. 3 / 8; 4 / 2-3). Fragmente sau vase de acest tip au fost descoperite în numeroase așezări geto-dacice cu precădere din Muntenia și Moldova³³. Acest tip de vas este datat între a doua jumătate a sec. II a. Chr. și prima jumătate a sec. I a. Chr..

5. Tot la baza terasei au fost descoperite câteva fragmente dintr-un crater cu buza evazată, umăr unghiular și corp tronconic. Toarta păstrată este dispusă oblic și aproape lipită de buză. Decorul constă dintr-o linie în relief dispusă pe gât. Vasul este realizat dintr-o pastă fină, de culoare cenușie (fig. 4 / 4).

6. Piciorul unui vas lucrat la roată, dintr-o pastă fină și de culoare cenușie, probabil o imitație de kantharos (fig. 3 / 7).

După cum lesne se poate observa, toate materialele prezentate mai sus se încadrează în limita secolelor II-I a. Chr.. Prin poziția sa geografică, grosimea stratului de cultură, întindere și varietatea formelor ceramice, așezarea geto-dacică de la Poroschia-„Râpe” se impune a fi cercetată sistematic.

THE GETO-DACIAN SETTLEMENT AT POROSCHIA (TELEORMAN COUNTY)

Abstract

In the north-eastern limit of Poroschia locality, on the left terrace of Vedea river, in the place called „Râpe”, in the year 1969 was signaled an open settlement, attributed following the pottery to Geto-Dacians. Here was incidental discovered, too, two monetary hoards composed by Roman republicans *denarii*, imitations and Thasos coins. The pottery harvested from various field researches at Poroschia is hand-made and wheel-made, too. The geto-dacian settlement is dated between 2-I centuries BC.

²⁴ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1969, pl. LXIV / 3.

²⁵ R. Vulpe și colab., în „SCIV”, III, 1952, 1-2, fig. 15; R. Vulpe, în „Dacia, N. S.”, I, 1957, fig. 7 / 6.

²⁶ V. Căpitani, V. Ursachi, în „Carpica”, II, 1969, 112, fig. 18.

²⁷ N. Lupu, *Tilișca. Așezările arheologice de pe Cățănaș*, Cluj Napoca, 1989, pl. 9 / 3.

²⁸ Sârbu 1996, p. 242, fig. 86 / 1.

²⁹ Al. Vulpe, M. Gheorghiuță, *op.cit.*, p. 101, pl. III / 7-8.

³⁰ V. Căpitani, în „Carpica”, XVIII-XIX, 1986-1987, p. 187, fig. 139 / 6.

³¹ Preda 1986a, p. 173, pl. XLI / 1-6.

³² G. Trohani, în „CAMNI”, II, 1976, p. 113, fig. 19 / 3.

³³ I. Casan-Franga, în „Arheologia Moldovei”, 5, 1967, p. 7-35; Al Vulpe, M. Gheorghiuță, în „Dacia, N. S.”, XX, 1976, p. 167-198; M. Turcu, în „Dacia, N. S.”, XX, 1976, p. 199-204.

VAL, TROIAN, SAU DRUM ROMAN, ÎNTRE ARGEȘ-PITEȘTI ȘI RUCĂR

MARIN BĂDESCU

Articolul de față este o încercare de a sintetiza, completa, corecta inerentele erori apărute și a demonstra că presupusul val (Troian) al limesului Daciei de sud-est („Transalutanus“) care a stârmit vii și îndelungate confruntări de idei în rândul cercetătorilor și care acum - după mai bine de un secol de la precizare - continuă, era de fapt drumul strategic roman (via militaris) așa cum au presupus C. Schuchhardt și V. Christescu.

Chiar Gr. Tocilescu nota: „Lagărul de la Jidava este lângă șoseaua romană care pleca de la Dunăre (Flămânda), trecea pe lângă Rușii de Vede, Pitești și merge în Transilvania pe lângă Jidava. Această cale romană este menționată de amicul nostru C. Schuchhardt în studiul său din Arch. epigraph. Mittelungen“¹.

Colaboratorul său cel mai apropiat, P. Polonic face mențiunea: „Acest val este menționat pe harta statului major austriac de la Dunăre la Rușii de Vede ca *Drumul lui Traian*. Tot ca drum roman socotit cu cărămidă îl consideră și Dl. Schuchhardt. Când însă l-am văzut eu, am găsit că nu este un drum, ci un val roman întărit din distanță în distanță cu castru așezate întotdeauna în partea dinspre apus pe lângă el căci dacă ar fi drum, el ar trece prin mijlocul cetăților și nu pe lângă el; dar nu poate fi nici o îndoială că este val mai ales că și acolo unde suie pe dealuri cu pante repezi, merge în vad în linie dreaptă și e bombat“².

În Marele Dicționar Geografic al României, II, p. 97, la cuvântul „Troianul“, Gr. Tocilescu după ce îl prezintă în detaliu, între Dunăre (Flămânda) - Pitești, notează: „De aici (malul râpos al Argeșului, unde sfârșește), el apare spre Câmpulung și apoi trece prin pasul Bran în Transilvania“. Afirmație contestată de P. Polonic, care în „Troianul de la Dunăre la București“, menționează: „Traseul valului stabilit de Tocilescu este exact până în cazul Pitești - dar de aici spre nord în mod arbitrar el a fost îndreptat greșit spre Câmpulung, Valea Mare prin pasul Bran în Transilvania, întemeindu-se numai pe o bucată de val în satul Valea Mare, la nord de Câmpulung; de la Pitești spre Transilvania valul trebuie urmărit în linie dreaptă spre apus de Câmpulung, unde de fapt îl și descoperim la Berevoiești, grație hrisoavelor vechi (Hris. 22. I. 1572 al lui Al. Voievod și un altul din 27. V. 1606“³.

¹ Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), mss. 5137, pe marginea filei 267.

² B.A.R., mss. 10, caiet II, *Fortificații romane*, p. 114-115.

³ B.A.R., mss. 1, p. 28.

Tot Polonic - „Cercetări după Troian“, afirmă: „Dincolo de Argeș nu l-am găsit și cred că din cauza inundațiilor a fost distrus de apă. Se pare că la nord lângă râul Doamnei a rămas încă urma valului pe o întindere de 100 m ca un fel de movilă îngustă, de 2 m înaltă, care nu se pare a fi naturală, cu direcția contra cursului apei“⁴. Într-un alt loc („Troianul“): „Troian se numește culmea dealului dintre râul Târgului și râul Bughea și care face și hotar între moșiile satului Godeni (pe Bughea) și Schitul Golești (în dreptul castrului Jidava nu face hotar). Numele de Troian poate că i s-a dat întâmplător, poate din cauză că culmea dealului fiind foarte îngustă încât se prezintă ca un val, dar se poate ca chiar Troianul (frontiera Daciei) a fost pe aici“⁵.

Și D. Tudor, atunci când vorbește de castrul de la Purcăreni îl menționează: „...Deși construit numai din pământ, avea un rol de seamă, fiindcă numai în apropierea lui era ridicat valul limesului transalutan“⁶. Pentru prof. Paul Dicu din Pitești „...valul limesului nu se oprea pe râul vedea, nu se termina în malul drept al Argeșului la est de gara Pitești și nu urma cursul râului Doamnei pe la confluența cu râul Argeș, ci se continua cu unele întreruperi prin parcul Argeș din Pitești est - până la castru [este vorba de castrul de la Pitești, n. red.]. De aici, peste Argeș, înainta pe malul stâng...la așezarea fortificată geto-dacică (La Cetate, dealul Văcăreasca, Budeasa Mică), înainta pe culme la Purcăreni...“. Presupunerea și afirmațiile prezentate sunt greu de acceptat: nu se bazează pe dovezi certe care să confirme caracteristicile valului / Troianului (lățimea, înălțimea și nici caracteristica de bază, acel pământ ars - de culoare roșietică); în lipsa acestora se aduc doar referiri la hrisoave și hotărnicii vechi, care nu sunt concludente. Supoziția că valul ar fi urmat cursul Râului Târgului este de neînțeles: așa ceva nu s-a petrecut nici în zona de câmpie dintre Dunăre (Flămânda), Argeș-Pitești; nici în cazul râului Vedea, nici a râului Cotmeana și nici pe râurile din zona colinară: Doamnei, Târgului, Argeșel și Dâmbovița.

Considerăm că afirmația lui Gr. Tocilescu, că „... de aici, din malul răpos al Argeșului... el apare în satul Valea Mare din sus de Câmpulung“ este corectă, dar lapidară și incompletă. P. Polonic descrie același val (în manuscrisele sale, păstrate acum la Academia Română) în mai multe variante: „... după cum am mai spus deja, am găsit în satul Valea Mare iarăși Troianul pe o lungime de 2 km; valul este mai puțin ridicat în creasta lui, însă se cunoaște stratul de pământ ars. De aici înainte Troianul dispare cu desăvârșire și negăsind nici un castru până la frontieră, nu se poate închipui care direcție a luat prin munți“⁷. În alt manuscris notează: „La sud de Câmpulung și la sud lângă satul Mărcușu se găsește o cetate romană de piatră foarte bine conservată; pe aici trebuie să treacă limesul Alutanus, valul roman, pe care l-am găsit conservat până la Pitești, și într-adevăr am găsit o bucată de val de 500 m lungime pe coasta dealului, la sud de Valea Mare“⁸. Cea mai completă și concretă relatare se regăsește în următoarea descriere: „... Cercetând pe linia aceasta, am dat în satul Valea Mare, la sud-vest de Valea Bărăției, care curge prin sat, de urmele Troianului. Și aici este construit numai din pământ, având în mijlocul lui, ca totdeauna, un strat de pământ ars;

⁴ B.A.R., mss. 5137, p. 267-268.

⁵ *Ibidem*, p. 235.

⁶ D. Tudor, *Oltenia romană*, Ed. 4, București, 1978, p. 290.

⁷ B.A.R., mss. 10, caiet II, *Fortificații romane*, p. 126.

⁸ B.A.R., mss. 13, caiet I, *Kronstadt*.

trece chiar prin casa lui Niță Onea, trece în grădina lui Niță Măcărescu, apoi în grădina lui Gheorghe Mondoc și are direcția de la Câmpulung spre Piatra Nămăeștilor. Valul are aici tot formă bombată, este de 10 pași lat și de 1/2 m înălțime și l-am regăsit pe o lungime de 1/2 km; cu toate încercările, nu s-a putut da de aici înainte de val..."⁹.

Această relatare o regăsim preluată incomplet dar completată cu observații personale și la alți cercetători. D. Tudor o redă în toate cele patru ediții ale *Olteneii romane*: „Urmele Troianului reapar tocmai la Valea Mare (la nord de Câmpulung Muscel), acolo unde drumul natural spre Bran părăsea vadul râului Târgului, P. Polonic a descoperit urmele valului roman cu aceleași caracteristici și miez de arsură, pe o lățime de 1 km (cu lățimea de 10 pași și cu înălțimea de 0, 5 m) la sud-vest de Valea Bărăției din aria comunei Valea Mare, apoi dincolo de Argeșel, spre Valea Pietrosă. Drumul și valul ar fi continuat pe vechea cale a Pravățului (prin Nămăești), la Dragoslavele (județul Argeș)..."¹⁰.

În 1972 am identificat două segmente de val roman: în nord-estul Câmpulungului (Calea Pietroasă) și pe platoul „Bazinului de apă” la sud-vest de Valea Bărăției. Această identificare a valului roman a fost preluată și prezentată de D. Tudor: „Cercetări recente ale prof. M. Bădescu din Câmpulung Muscel au identificat un segment al Troianului pe „Calea Pietroasă” la nord-est de Câmpulung, unde se păstra pe o lungime de aproximativ un km și avea înălțimea de 3 m. Din nenorocire, el a fost distrus de exploatare pentru pietriș. În structura lui am putut vedea, împreună cu profesorul M. Bădescu, urmele de arsură ale chirpiciului și urmele de pari de la palisadă, așa cum le-a notat și Polonic. Înspre nord-vest de acest loc se găseau castrul și termele de la Voinești...”¹¹.

Aceste segmente de val roman se regăsesc prezentate de I. Bogdan-Cătănciu în mai multe publicații¹²: „Nos recherches effectuées sur le terrain nous donnent lieu de croire qu'il s'agissait, aussi bien, à Lerești Câmpulung qu'à Rucăr, de formes naturelles du relief qu' on a prise pour le vallum construit en terre cuite par suite de la couleur rouge de la terre - grès ferrugineux, spécifique de la région”. Într-o altă comunicare afirma: „... ceea ce trecea drept vallum transalutan în nord-est pe lângă satul „Măilătoia” era o alunecare de teren obișnuită în zona de munte, de dată recentă, căci resturile de lemn prinse sub stratul alunecat abia intraseră în putrefacție. Locul pe care se află castellum a fost identificat de M. Bădescu”¹³. Și în lucrarea de doctorat¹⁴ notează: „Au fost semnalate și se susține cu obstinație existența a două porțiuni de val la Voinești, la Valea Mare-Pravăț, la sud-vest de Valea Bărăției, că Polonic a găsit „Troianul” cu mijlocul de pământ ars și are direcția Câmpulung-Piatra Nămăeștilor, fiind lat de 10 pași și înalt de 0, 5 m și vizibil pe o distanță de 0, 5 km ... D. Tudor

⁹ B.A.R., mss. 5137, *Cercetări după Troian*, fila 267/verso.

¹⁰ D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. 2, București, 1952, p. 211; *ibidem*, ed. 3, 1968, p. 263; *ibidem*, ed. 4, 1978, p. 255).

¹¹ *ibidem*, ed. 4, 1978, p. 255.

¹² I. Bogdan-Cătănciu, *Nouvelles données sur le Limes Transalutanus*, în: *Actes du IX-e congrès international d'études sur les frontières romaines*, Mamaia, 6-13 septembre 1972, p. 261.

¹³ Eadem, *Cu privire la Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman*, în „Acta Musei Napocensis”, XXI, 1984, p. 28.

¹⁴ Eadem, *Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman*, Alexandria, 1999, p. 85.

acoperă cu girul său observațiile diletantului căutător de comori¹⁵. În aceeași lucrare¹⁵, găsim relatarea: „... la nord de Câmpulung este încă neclar dacă drumul urmează același traseu sau nu... cele mai multe șanse sunt să el să cotească spre vest, deoarece la Voinești, comuna Lerești s-au descoperit ruinele unui castellum databil încă din timpul războaielor dacice. Probabil drumul nu urca pieptiș muntele Mateiaș, el urma culmea lui vestică”.

Recentele noastre investigații de teren din această toamnă (2000) pe teritoriul comunei Valea Mare-Pravăț, au dus la reidentificarea segmentului de val roman prezentat de Polonic în Mss. 5137, care pentru prima oară precizează locul și direcția spre care se îndrepta: „... trece chiar prin casa lui Niță Onea, trece în grădina lui Niță Măcărescu, apoi în grădina lui Gheorghe Mondoc și are direcția de la Câmpulung spre Piatra Nămăeștilor”. Această relatare nu se regăsește la D. Tudor și I. Bogdan-Cătănciu.

Ceea ce surprinde este faptul că nici D. Tudor și nici I. Bogdan-Cătănciu, în cercetările întreprinse, nu au sesizat eroarea comisă de Polonic care afirma că: „valul (Troianul) se află la sud-vest de valea Bărăției”, când, în realitate, se afla la nord-est de această vale, fapt confirmat de cercetările noastre, în urma cărora a fost identificată casa lui Niță Onea prin care trecea valul, acum demolată. Se mai văd încă o parte din ruinele temeliei, dar este păstrată în fotografie de fiica cea mică a lui Niță Onea (Ecaterina Neață). Locul în cauză (casa) se află în punctul „Costiță” - ulița Onea, în apropierea km 57 / DN 73 și a punctului de intersecție a drumurilor care duc spre Brașov (DN 73), drumul spre Târgoviște (DN 72 / A) și drumul care duce spre Nămăești. Deci la nord-est de Valea Bărăției. La sud-vest de Valea Bărăției se află „Calea Pietrosă” din nord-estul Câmpulungului și „Bazinul de apă”, unde au fost identificate segmente de val roman în 1972. Am constatat de asemenea, că denumirea de „Valea Bărăției” este improprie; localnicii o numesc „Valea Bărăcei” (de la mlaștinile ce o însoțesc).

Trecând peste erorile semnalate, considerăm că această reidentificare a segmentului de val roman din punctul „Costiță” (Ulița Onea), nord-estul comunei Valea Mare-Pravăț, are o mare importanță pentru întregul limes d sud-est al Daciei: localizarea segmentului de val în zona de interferență a celor două localități: Valea Mare și Nămăești, din apropierea importantului punct de răscruce de drumuri din valea Argeșului și indicarea sigură a direcției: „de la Câmpulung spre Piatra Nămăeștilor”, ca și mențiunea: „pe o distanță de 0, 5 km” - ne oferă mărturia sigură că valul se sfârșea în valea Argeșului (malul drept, la cca. 500 m nord pe drumul Nămăeștilor). Lăsând la o parte ambiguitățile, că „valul ar fi trecut dincolo de Argeșel pe Valea Pietrosă, sau că valul și drumul ar fi urmat vechea cale a Pravățului”; sau că „drumul nu urca pieptiș muntele Mateiaș... ci culmea sa vestică”, avem acum dovada de netăgăduit a direcției sale din punctul de unde el nu a mai fost regăsit.

Nici nu mei era de regăsit, deoarece valul prin caracteristicile sale menționate: „avea înălțimea de 0, 5 m, lățimea de 10 pași, era bombat și având în mijlocul său, ca întotdeauna, un strat de pământ ars” - toate aceste caracteristici duc la constatarea că valul a constituit el însuși drumul strategic roman (via militaris) care, de aici unde se sfârșea valul, drumul urma malul drept al Argeșului spre nord; trecea dincolo de

¹⁵ Ibidem, p. 80.

Nămăești pe cel stâng, pe care îl abandona la confluența pârâului Valea Pravățului cu Argeșul. De aici, peste culmea Pravățului, cobora în valea Dâmboviței (malul drept) la Dragoslavele, unde intersecta actualul DN 73, în dreptul cimitirului eroilor din 1916. De aici urma valea Dâmboviței, până la Rucăr.

La Rucăr, valea Dâmboviței este abandonată și din nou reappare valul roman (calea militară romană), în nord-estul localității (Câmpul Rucărului - Scărișoara), unde este menționat de D. Băjan și apoi prezentat cu ocazia descoperirii presupusului castru: „Dovada cea mai sigură despre aceasta e calea romană e care am descoperit-o în apropiere de castru, constatată prin prezența unui strat gros de pământ ars-roșu”¹⁶. Această relatare nu se regăsește la Gr. Tocilescu și nici la P. Polonic. D. Tudor, când dă publicității descoperirile arheologice ale lui D. Băjan, consideră această cale romană ca fiind valul roman, notând: „Resturile troianului mai apar la nord-est de Rucăr (Argeș), în lunca pe care se găsește și micuțul castel roman de la Scărișoara, construit de coh. II Flavia Bessorum...”¹⁷.

Un punct de vedere ambiguu despre acest val roman, îl regăsim la I. Bogdan Cătănicu, care afirmă: „... au nord de la rivière Argeș, on n'a plus retrouvée traces du vallum qu'à deux endroits: au N-E de la ville de Câmpulung et à nord de la localité Rucăr, et seulement sur quelques tronçons”¹⁸. În teza de doctorat publicată în 1999 (*Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului roman*) prezintă alt punct de vedere, la pagina 85: „Și la Rucăr am avut posibilitatea să cercetăm toate denivelările de teren și este sigur că sunt alunecări de teren. Urma drumului roman șerpuiește pe culme spre Podul Dâmboviței și nu poate fi confundat cu vallum, socotim ca atare că informația este o interpretare greșită a microreliefului”¹⁹.

Din observațiile noastre de teren efectuate în 1972 și coroborate cu cele de la Valea Mare-Pravăț, putem afirma că și la Rucăr se poate vorbi de două tronșoane de val roman: unul în Câmpul Rucărului (Roghină) - luncă mlăștinoasă, unde au fost identificate termele de D. Băjan și micuțul castellum de pământ de I. Bogdan Cătănicu²⁰; un altul pe panta dealului Scărișoara. Ambele confirmare de prezența aceluși miez de arsură menționat de D. Băjan, D. Tudor și chiar observat de noi, cu ocazia periegezei din 1972, când am parcurs acest traseu (Câmpul Rucărului - Scărișoara-Pleașa - Podul Dâmboviței - Dealul Sasului (Cetatea Oratei). Menționăm că și aici valul a servit ca drum roman (vechiul drum al Carului) care pornea de aici și ajungea la Drumul Carului de la Moeci de Jos (jud. Brașov), unde a fost descoperit un alt mic castellum de pământ²¹.

Așadar, val, troian sau drum roman? Iată întrebarea incitantă, care de mai bine de un secol își caută răspunsul.

Din datele pe care cercetările arheologice din ultimul timp ni le oferă, urmare a unei adevărate suite de descoperiri arheologice, unele inedite, cum sunt cele de la

¹⁶ D. Băjan, *Relațiune despre castrul de la Scărișoara*, în: Gr. Tocilescu, mss. 5137, f. 239 și 241).

¹⁷ D. Tudor, *Oltina romană*, ed. 4, București, 1978, p. 255.

¹⁸ I. Bogdan Cătănicu, *Nouvelles données sur le Limes Transalpinus*, în: *Actes du IX-e congrès international d'études sur les frontières romaines, Mamaia 6-13 sept. 1972*, București, 1974, p. 262.

¹⁹ D. Tudor, *op. cit.*, p. 255.

²⁰ I. Bogdan Cătănicu, *Cercetări în castellum de la Rucăr*, în „SCIVA”, 25, 1974, 2, p. 277-288.

²¹ Fl. Costea și St. Coșuleț, *Castellum de la Drumul Carului și drumul roman prin Pasul Bran*, comunicare la Muzeul Câmpulung-Muscel, 30-31 oct. 1982.

Voinești-Muscel (complex roman, castru și terme)²², a micuțelor castella de la Rucăr-Drumul Carului²³, a primelor ștampile tegulare cu unități militare de pe acest limes, din castella de la Voinești²⁴ și Jidava²⁵, a tronsoanelor de val roman din nord-estul Câmpulungului - Calea Pietroasă²⁶, la care se adaugă cel recent reidentificat din punctul „Costiță” (ulița Onea) - nord-estul comunei Valea Mare-Pravăț par să arunce o nouă lumină în clarificarea mult controversatului val roman.

Toate aceste cercetări duc la constatarea că valul nu a fost ridicat acolo unde întâlnea cursuri de apă, râuri precum: Vedea, Cotmeana (zona de câmpie), Doamnei, Târgului, Argeșel, Dâmbovița (zona colinară), și nu cum s-a presupus până acum, că valul roman (troianul) nu s-a conservat pe râul Vedea și al Cotmenei din cauza inundațiilor care l-au șters; „...pe marginea Burdei s-a șters prin arături; în valea Argeșului, fiind arătură, s-a șters cu desăvârșire; prin numiți idem, din cauza inundațiilor și a schimbării terenului (coastele dealurilor se spală); abia s-a găsit la Valea Mare iarăși, 500 m; ar fi de făcut încă o excursiune în Muscel”²⁷.

Se poate demonstra acum de ce reapare valul / troianul după o întrerupere de peste 50 km între Argeș-Pitești și Câmpulung, tocmai la Valea Mare, pe o lungime de circa 2 km, cât măsura din punctul unde începea: str. Calea Pietroasă (confluența pârâului Valea Mare cu râul Târgului - Podul lui Gobej) și celălalt punct unde dispărea (Valea Argeșelului - malul drept, 0, 5 km pe drumul actual care duce la Nămăești) - a fost ridicat doar pe dealurile Vișoi și Valea Mare, care separă cele două râuri, Târgului și Argeșel.

Apariția unor tronsoane de val în Câmpul Rucărului (punctul „Roghină”) și panta dealului Scărișoara (nord-vest de complexul roman) este similară cu a valului de la Valea Mare-Pravăț, pentru că și aici Valea Dâmboviței este abandonată, iar valul s-a ridicat în lunca mlăștinoasă și pe panta dealului Scărișoara, unde l-am identificat în 1972. Este posibil ca alte tronsoane de val / troian să fie identificate pe culmea Pravățului, culme care desparte Valea Argeșului de Valea Dâmboviței, situație asemănătoare cu cea de la Valea Mare. Cercetări viitoare vor confirma sau infirma această ipoteză.

Între Argeș-Pitești, Berevoiești-Godeni nu poate fi vorba despre val / troian, care dealtfel nici nu a putut fi demonstrat; nici de drumul roman de la Purcăreni la Godeni-Jidava. Drumul roman (via militaris) de la Argeș-Pitești a urmat cursul Râului Doamnei până la confluența acestuia cu Râul Târgului (castrul de la Purcăreni); de aici până la Câmpulung a continuat pe valea Râului Târgului, trecând pe lângă cetatea

²² M. Bădescu, *Termele romane de la Voinești-Muscel*, comunicare la cea de-a X-a sesiune de comunicări științifice a Muzeului Județean Argeș, Pitești, 12-13 mai 1979; D. Tudor, *op. cit.*, p. 309 și 320; C. C. Petolescu, M. Bădescu, T. Cioflan, *Castrul roman de la Voinești*, în „Secera și ciocanul”, an XXX, nr. 6540, 8 august 1980).

²³ I. Bogdan Cătănicu, *op. cit.*; Fl. Costea și St. Coșuleț, *op. cit.*.

²⁴ M. Bădescu, *Ștampile tegulare de la Voinești-Muscel, com. Lerești, jud. Argeș*, în „SCIVA”, 32, 1981, 2, p. 291-295.

²⁵ C. C. Petolescu și T. Cioflan, *Câmpulung „Jidava”, Castrul roman, jud. Argeș*, în *Cronica cercetărilor arheologice*, a XXVIII-a sesiune de rapoarte arheologice, Satu Mare, 12-15 mai 1994, p. 15-16.

²⁶ M. Bădescu, *Valul roman în nord-estul Câmpulungului Muscel*, în „Tribuna Școlii”, an II, nr. 40, 18 martie 1972; idem, *Valul roman în zona Câmpulungului Muscel*, comunicare la Muzeul Județean Argeș, Pitești, 4-5 noiembrie 1982; D. Tudor, *op. cit.*, p. 255.

²⁷ B. A. R., mss. 5139, p. 130.

Jidava, cum corect a sesizat Gr. Tocilescu²⁸. La punctul de confluență a pârâului Valea Mare cu Râul Târgului (Podul lui Gobej) reapare troianul, pentru că, de aici, drumul urca panta dealului Vișoi, ajungea pe platoul dealului Valea Mare, cobora în Valea Bărăției / Bărăcei, traversa D.N. 73 / km 57, urca în Costiță (casa Niță Onea) și cobora în Valea Argeșelului (actualul drum Nămăești). Tot din acest punct (Podul lui Gobej - Calea Pietreoașă / Vișoi), un altul urma valea Râului Târgului, pe care o abandona la confluența pârâului Valea Foi / Neamțului, urca pe platoul dealului Voinești (punctul „Măilătoaia” - Malul lui Cocos) unde se afla complexul roman; de aici se îndrepta spre sud-est, ajungea pe platoul din Valea Mare (în fața bisericii), unde se intersecta cu cel de pe Calea Pietreoașă.

Concluzia care se poate desprinde în urma acestor cercetări de peste 30 de ani este una singură: valul / troianul, cel puțin între Argeș-Pitești și Râșnov, dacă nu pe întreaga sa întindere (235 km de la Dunăre-Flămânda, până la Râșnov) ne face să credem că a fost conceput ca drum strategic (via militaris) și nu ca element de fortificație. Caracteristicile lui: înălțime, lățime, bombare și pământul ars la roșu de culoarea cărămizii (3-4 m lățime și 40-50 cm grosime) pare să confirme ipoteza drumului roman avansată de C. Schuchhardt²⁹ și V. Christescu³⁰.

Se poate vorbi, în actualul stadiu al cercetărilor, de o cale militară / drum pe val și pe văile râurilor: Vedea, Cotmeana, Râul Doamnei, Târgului, Argeșel și Dâmbovița, unde s-a presupus că ar fi fost distrus de inundații. Acest drum roman era flancat, supravegheat și apărat de unități militare din legiunea XI-a Claudia, cohorta Flavia I Commagenorum din castella de la Voinești și Jidava³¹, de unități din cohors II Flavia Bessorum³² și de alte unități auxiliare din castella de la Drumul Carului și Râșnov. Pe acest drum au mărșăluit unități din armata Moesiei Inferior în primăvara 102, când Sarmisegetusa a fost atacată și dinspre est, pentru a nu mai da posibilitatea lui Decebal să întreprindă o nouă diversiune, sau să fugă³³.

²⁸ B. A. R., mss. 5137, fila 267 / adnotare.

²⁹ C. Schuchhardt, *Wälle und chausseen in süd und östlichen Dacien*, în „Arh. Epigraph. Mitteilungen”, 1895, p. 228-229.

³⁰ V. Christescu, *Istoria militară a Daciei Romane*, București, 1937, p. 124-125.

³¹ Vezi supra, notele 24 și 25.

³² D. Tudor, *op. cit.*, p. 255; *IDR*, II, p. 254.

³³ Gr. Florescu, *Problema castrelor romane de la Mălăești, Draja de Sus și Pietroasa*, în *Omagiu lui C. Daicoviciu*, București, 1960, p. 225-232; C. C. Petolescu, *Cu privire la castelele din Ollentia și Muntena*, în „Studii și comunicări, Muzeul Câmpulung Muscel”, 1981, p. 295-295.

CÂTEVA CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA ROLUL VALURILOR DE PĂMÂNT DE PE TERITORIUL DACIEI

COSTIN CROITORU

Augustus hotărâse, după eșecul din Germania, stoparea expansiunii Imperiului și trecerea la o politică defensivă pe frontierele lui naturale: Atlantic, Rhin, Dunăre, Eufrat, deșertul african (Tacitus, *Anale*, 1, 3, 6; 6, 11, 4; Cassius Dio, 56, 33). La granița dunăreană, pentru realizarea acestui deziderat, politica imperială, în funcție de raportul de forțe existent, prezintă trei importante trăsături¹:

a) transferarea populațiilor existente aici în Imperiu și crearea unor „spații de siguranță”;

b) plătierea de stipendii acestor populații, atât pentru a nu întreprinde expediții în Imperiu, cât și pentru a opri avansarea altor neamuri spre această zonă;

c) anexarea la Imperiu.

Pentru ca aceste măsuri să fie respectate, ele trebuiau concretizate în teren printr-un sistem de marcație. În epoca romană, principalul sistem de a fixa linii de demarcație, în lipsa frontierelor naturale (*ripa*), era valul de pământ (*vallum*), cu șanțul aferent (*fossa*).

Determinarea datării, apartenenței etnice, a rolului unor astfel de lucrări, cât și a circumstanțelor în care ele au fost ridicate, în lipsa unor izvoare scrise sau a unor descoperiri arheologice elocvente, rămâne la stadiul de ipoteză. Primele încercări de explicare ale unor construcții de acest gen vin din partea cronicarilor secolelor XVII - XVIII², conform cărora toate valurile din Dacia ar fi opera împăratului Traian³. Seria analizelor științifice, bazate pe informațiile oferite de arheologie și de tradiția literară, consacrate acestui subiect este deschisă de V. Pârvan⁴, în 1926, și ea continuă și astăzi⁵.

¹ V. Strbu, *Despre unele probleme de arheologie și istorie ale Câmpiei Brăilei în sec. I - III e.n.*, în „Cultură și civilizație la Dunărea de Jos”, II, 1986, p. 189-197.

² Aceștia sunt citați de C. S. Ploșor, *Troianul*, Arhivele Olteniei, VI, 29-30, 1927, p. 69-80 și A. Armbruster, *Romanitatea românilor - istoria unei idei*, București, 1972, p. 15, 105, 107-108, 169, 223-224.

³ Vezi Al. Philippide, *Originea românilor*, Iași, I, 1925, II, 1928, p. 276; M. Drăganu, *Românii în veacurile IV - XIV pe baza toponimiei și onomasticii*, București, 1933, p. 186, n. 1; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1968, p. 299; C. C. Petolescu, *Troianus în epigrafiă latină*, Thraco-Dacica, 4, 1983, p. 143-145.

⁴ V. Pârvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice”, III, 2, București, 1926, p. 127-128.

⁵ I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii din spațiul est-carpatic în sec. II - IV e.n.*, Iași, 1982, p. 47-59, 114-115; I. Bogdan Cătănescu, *Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman, sec. I-III p. Chr.*, Alexandria, 1997, p. 31-32, 5-112, 118-135; E. M. Constantinescu, *Memoria pământului dintre Carpați*

Deși istoriografia modernă a înregistrat numeroase contribuții la cunoașterea valurilor de pământ, până în prezent nu avem cunoștințe despre existența unui studiu dedicat rolului acestor construcții⁶.

În timp s-au fundamentat două orientări majore în această privință. V. Pârvan⁷ considera că rolul valurilor ar fi exclusiv de natură birocratică: „șanțurile și valurile din Moldova, Muntenia și Dobrogea au fost ridicate de localnici și de armata romană, pentru a sluji nu atât ca apărare, cât mai ales ca o amenințare polițienească, arătând hotarul până la care romanii îngăduiau ridicarea și bătaia valurilor năprasnice, ale lumii barbare de la miazănoapte ...”. La rândul său, R. Vulpe⁸ enunță ipoteza conform căreia, chiar și atunci când trasarea lor coincide cu o linie de demarcație teritorială de ordin juridic, rolul valurilor este prin excelență defensiv, elementele *vallum* - *fossa*, reprezentând, prin însăși natura lor, obstacole artificiale în calea vehiculelor sau cavaleriei. Recent s-a optat pentru contopirea celor două teze, rolul unui val de pământ fiind considerat a fi deopotrivă birocratic și defensiv⁹.

Cert este că anticii făceau, cel puțin în primele două secole creștine, o deosebire clară între cele două tipuri de valuri, pentru care aveau și noțiuni distincte. Astfel, termenul *limes*¹⁰ desemna o frontieră artificială, dotată cu ansamblul *vallum*, *castra*, *via militaris*, *castella*, *specula*¹¹, destinată apărării limitelor Imperiului, extinsă în completarea unei granițe naturale - *ripa*¹², pe când cel de *limitibus* definea un simplu hotar artificial de natură convențională¹³. Abia către secolul IV, cele două noțiuni vor fi contopite sub denumirea generală de *fines*¹⁴, prin aceasta înțelegându-se fie ansamblul structurilor defensive permanente, fie o organizare militară și administrativă formală, dar, aproape invariabil, un ținut de margine situat în majoritatea cazurilor, de o parte și de alta a unei granițe¹⁵.

și Dunăre, București, 1999, p. 27, 35; C. C. Petolescu, *Dacia și Imperiul roman*, București, 2000, p. 194, 196-208 etc.

⁶ Unele discuții cu privire la natura, semnificația și procesul de transformare a frontierelor romane, se regăsesc la C. H. Opreanu, *Dacia romană și Barbaricum*, Timișoara, 1998, p. 14-15, 17-20, totuși istoricul citat face referire la realități de ordin general și mai puțin la situația concretă a Daciei.

⁷ V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, ed. a II-a, îngrijită de R. Vulpe, București, 1974, p. 47-48.

⁸ R. Vulpe, *Les Valla de la Valachie, de la Basse-Moldavie et du Boudjak*, în: *Actes du IX-e Congrès International d'Études sur les Frontières Romaines, Mamaia, 6-13 septembre 1972*, Bucarest - Cologne - Vienne, 1974, p. 267.

⁹ M. D. Liusnea, *Considerații privind limesul roman în perioada Principatului, la Dunărea de Jos*, în „Carpica”, XXIX, 2000, p. 71-82.

¹⁰ Tacitus, *Agricola*, 41, 1: „nec iam de limite imperii et ripa, sed de hibernis legionum et possessione dubitatum”; Rufius Festus, VIII, 1: „... et limes inter Romanos et barbaros ab Augusta Vindelicorum per Noricum, Pannoniam et Moesiam constitutus”.

¹¹ Vezi D. Tudor, *Arheologia Romană*, București, 1976, p. 132-133.

¹² Tacitus, *Anale*, IV, 5, 1: „ripamque Danuvii legiones duae in Pannonia, duae in Moesia attinebant”. Ovidius, *Pontice*, IV, 9, 76: „et illo ripa ferox Histri sub duce tua fui” - frază tradusă de C. C. Petolescu, *op. cit.* (n. 5), p. 33: „cumplita răpă a Dunării a devenit sigură”. Ni se pare dincolo de orice îndoială faptul că sintagma *ripa* ... *Histri* se referă la tipul de frontieră romană și nu la aspectul cursului fluviului.

¹³ O diferențiere clară între cele două tipuri de frontiere se regăsește în *Vita Hadriani*, 12.

¹⁴ Eutropius, *Breviarum ab urbe condita*, 8, 6, 2: „Hadrianus ... revocavit exercitus ac finem imperii esse voluit Euphraten. Idem de Dacia...”.

¹⁵ C. R. Whittaker, *Les frontières de l'Empire Romain*, Paris, 1989, p. 22.

În cele ce urmează ne vom opri asupra rolului valurilor de pământ din spațiul Daciei romane, sub aspect sincron, adică vom sublinia rațiunile care au stat la baza ridicării lor și diacronic, aici urmând a fi evidențiat rolul pe care aceste construcții l-au jucat în timp, în cadrul relațiilor ce aveau să se stabilească între populațiile așezate de o parte și de alta a lor.

În funcție de necesitățile care au stat la baza ridicării lor, valurile pot fi grupate în trei categorii, după cum urmează:

1. Valuri care îndeplinesc o funcție de *limes*. Aceste construcții apar acolo unde relieful nu conferă veleități defensive, cu alte cuvinte sunt ridicate în completarea unei frontiere naturale (*ripa*). Specifică acestui tip de valuri este ridicarea în imediata lor vecinătate a unor *turres* destinate ținerii sub observație a zonei și a unor *speculae*, prezente uneori chiar în *Barbaricum*, menite să anunțe prin semnale acustice ori vizuale apropierea unui pericol. Indisolubil legate de funcționalitatea *limes*-ului sunt castele, poziționate în spatele valului, la distanțe variabile, în funcție de necesitățile strategice din teren. Legătura dintre acestea se făcea prin intermediul unei *via militaris*. Din loc în loc existau puncte de trecere controlate. Exemple de valuri construite după cerințele strategice ale unui *limes* sunt: *vallum*-ul *limes*-ului *Transalutanus*¹⁶, *Brazda lui Novac de nord*¹⁷ și *Brazda lui Novac de sud*¹⁸. Dacă funcționalitatea primelor două valuri ca elemente ale unui sistem defensiv nu poate fi pusă la îndoială, cea a *Brazdei lui Novac de sud* este cel puțin discutabilă, datorită nesiguranței existente în privința stabilirii traseului exact și a cronologiei. C. Schuchhardt¹⁹, Gr. Tocilescu²⁰, V. Pârvan²¹ și V. Christescu²² au susținut existența *vallum*-ului pînă în apropiere de Calafat, iar D. Tudor²³ și R. Vulpe²⁴ au negat trasarea sa la vest de râul Olt. Totuși, dacă avem în vedere principiile strategice după care romanii ridicau aceste fortificații liniare, și cu atât mai mult faptul că în zona de câmpie urmele valului ar fi putut dispărea, atunci capătul vestic al *Brazdei lui Novac de sud* ar trebui căutat undeva pe malul Dunării, poate chiar la Calafat. În acest caz, în spatele valului rămân următoarele capete de pod de pe cursul fluviului: Desa-Ratiaria, Bistreț-Cebros, Zăvalul-Augusta, Sucidava-Oescus, Pietroșani-Novae. Nu este exclus, astfel, ca *Brazda lui Novac de sud* să fi avut rolul de graniță a teritoriului păstrat de administrația romană în stînga Dunării, după retragerea aureliană, deci să fi fost ridicat în a doua jumătate a secolului III p. Chr.²⁵.

¹⁶ D. Tudor, *Considerații asupra unor cercetări arheologice făcute pe limesul transalutanus*, în „SCIV”, VI, 1-2, 1955, p. 87-98; I. Bogdan-Cătănciu, op. cit. (n. 5), p. 78-91.

¹⁷ C. Croitoru, *Câteva considerații cu privire la traseul și cronologia „Brazdel lui Novac de nord”*, în „Istros”, X, (sub tipar), cu bibliografia temei.

¹⁸ D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a III-a, București, 1968, p. 256-258; R. Vulpe, op. cit. (n. 8), p. 271-272.

¹⁹ C. Schuchhardt, *Wälle und Chausseen in südlichen und östlichen Dacien*, în „Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich”, IX, 1855, p. 219.

²⁰ Gr. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, București, 1900, p. 188.

²¹ V. Pârvan, op. cit. (n. 4), p. 127-129.

²² V. Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, București, 1937, p. 161.

²³ D. Tudor, op. cit. (n. 18), p. 256.

²⁴ R. Vulpe, op. cit. (n. 8), p. 271.

²⁵ D. Tudor, op. cit. (n. 18), p. 258, credea că *Brazda lui Novac de sud* ar fi anterioară valului „transalutan” deoarece acesta o taie în zona satului Traian (jud. Teleorman). Cercetările ulterioare au demonstrat faptul că intersectarea celor două valuri este pur teoretică, în teren neputîndu-se stabili cu precizie raportul dintre ele. I.

În privința *limes*-ului de est al Daciei, se pare că romanii nu au construit aici un val de pământ continuu, așa cum credea C. Daicoviciu²⁶, ci s-au limitat la ridicarea unor valuri, uneori cu șanțuri pe ambele părți și întărite cu bucăți de rocă nefasonate și nelegate între ele, numai pe alocuri, pentru a bloca accesul prin văi, depresiuni, pasuri. În mod ciudat, István Ferenczi și Mihai Petică²⁷ pun sub semnul întrebării originea romană a acestor valuri, pe baza „aspectului general”: „se poate observa că dimensiunile se schimbă din porțiuni în porțiuni, aspectul, n.n.ș nefiind așa de uniform ca o porțiune de val roman construită cu acribie inginerască”. Interesant este faptul că cei doi istorici amintiți, remarcând asimetria celorlalte elemente defensive de pe *limes*-ul dacic (*speculae*, *burgus*-uri, *castra*), conchid²⁸: „rigiditatea de principiu aplicată pe o lungime de aprox. 50 de km, în lungimea porțiunii cercetate, n.n.ș într-o zonă geografică cu aspect foarte variat... corespunde unei flexibilități uluitoare de execuție și unui spirit remarcabil de adaptare la condițiile naturale (sublinierea noastră)...”. În continuarea studiului citat se propune datarea valurilor de pe *limes*-ul de est al Daciei în perioada feudalismului timpuriu, undeva în ultimul sfert al secolului al XI-lea²⁹, fără a se preciza contextul în care acestea ar fi fost ridicate, ori identificarea altor elemente defensive cu care ar putea fi puse în legătură. Fără a insista prea mult asupra acestei ipoteze originale în istoriografia chestiunii, după cum recunoșteau și autorii ei, remarcăm doar faptul că valurile luate în discuție corespund noțiunii de *limes* pe care o aveau romanii și în plus se încadrează perfect în dispozitivul defensiv creat de aceștia în zonă.

2. Valuri care îndeplinesc o funcție de *limitibus*. Rolul acestor valuri este de natură „birocratică”, marcând lățimea „cordonului sanitar” instituit de romani între zona de contact dintre *limes*-ul propriu-zis și *Barbaricum*. Acest tip de valuri făcea parte din instrumentarul juridic care reglementa relațiile Imperiului cu populațiile din *Barbaricum*³⁰. Ele sunt lipsite de turnuri de supraveghere și semnalizare de tip *turres* sau *specula* și de fortificații de tip *castra* ori *castela*. În cazul acestor valuri existența unor puncte de trecere controlate peste linia de demarcație, în lipsa identificării în teren a unor turnuri de supraveghere și a unei cercetări prin intermediul unor fotografii aeriene, este doar probabilă. La baza ridicării lor stau câteva principii comune³¹: a) principiul strategic, capetele valului se sprijină pe limite naturale, râuri sau lacuri; b) principiul topo-geografic, traseul valului urmează cu strictețe formele de relief, separând o zonă de câmpie de una colinară; c) principiul hidrologic, valul închide în

Bogdan-Cătănciu, *Cu privire la Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman*, în „Acta Musei Napocensis”, XXI, 1984, p. 136.

²⁶ C. Daicoviciu, *Dacica. În jurul unor probleme din Dacia Romană. II. Există un „Limes Dacicus” în Munții Meseșului ?*, în „Anuarul Institutului de Studii Clasice”, II, 1933-1935, p. 255-256; idem, *Dacica. Studii și articole privind istoria veche a pământului românesc*, în „Biblioteca Musei Napocensis”, I, 1969, p. 248-249.

²⁷ I. Ferenczi, M. Petică, *Limes-ul Daciei. Contribuții la cunoașterea sectoarelor Brâncovenești-Călugăreni și Călugăreni-Sărățeni (jud. Mureș)*, (I), în „Apulum”, XXXI, 1994, p. 139-166; *Ibidem*, (II), în „Apulum”, XXXII, 1995, p. 121-143.

²⁸ *Ibidem*, p. 141.

²⁹ *Ibidem*, p. 131; 133; 140.

³⁰ C. H. Opreanu, *op. cit.* (n. 6), p. 20.

³¹ M. Brudiu, *Cercetări privind valurile antice din sudul Moldovei*, în: *Din istoria Europei romane*, 1995, p. 232.

incinta sa marile surse de apă. Specifice acestui tip sunt: valul Vadul lui Isac - Lacul Sasîc³², valul Stoicani - Ploscuțeni³³.

3. Valuri care fac parte din sistemul defensiv al unui perimetru strategic. De dimensiuni ceva mai reduse decât primele, acestea au o formă specifică - arcuită, centrată pe obiectivul pe care îl protejează. Dintre principiile arătate, ridicarea lor îl respectă numai pe cel strategic. Sunt specifice sudului Moldovei, unde datorită intenselor frământări din zonă a fost necesară ridicarea unor „capete de pod” în *Barbaricum*. Pe lângă ținerea sub observație a populațiilor din zonă, aceste valuri, împreună cu sistemul de fortificații din jurul lor și trupele dislocate, trebuiau să asigure vadurile de trecere ale fluviului. În același timp, nu se exclude posibilitatea ca acestea să delimiteze și *prata legionis*³⁴. Reprezentative pentru acest tip de valuri sunt: valul Traian - Tuluțești³⁵ și valul Lacul Cahul - Lacul Cartal³⁶.

În timp, funcționarea valurilor cu punctele lor de trecere controlate, unde acestea existau, a polarizat treptat grupuri tot mai însemnate de barbari spre această zonă, chiar și acolo unde, inițial, datorită politicii „spațiului de siguranță”, regiunile translimtane erau mai slab populate. Astfel, funcția valurilor se diversifică, acestea urmând a juca un rol pregătitor în cadrul unei eventuale integrări ulterioare a zonei în *Orbis Romanus*. În acest context, pot fi identificate alte funcții ale valurilor de pământ, fără a putea fi făcută însă o delimitare clară între ele deoarece acestea se condiționează reciproc, aflându-se într-o indisolubilă legătură.

1. Funcția „economică” a valului. Prezența în izvoarele epocii romane a Daciei a unor denumiri de birouri vamale (*statio*) deservite de funcționari de rang imperial (*procuratores*), nu de puține ori grupați într-o *societas*, și a unor misiuni ale beneficiarilor consulari, atestate tocmai la periferiile provinciei, demonstrează că și la marginea Imperiului, de o parte și de alta a liniilor de demarcație, pulsa o vie activitate economică. Existența unor activități de schimb este presupusă și pe baza distribuției monedelor romane și a altor artefacte în zona de frontieră³⁷. Controlul grupurilor barbare avea desigur și o dimensiune economică, permițând romanilor să reglementeze relațiile comerciale și să perceapă taxe pe mărfurile ce traversau linia de demarcație³⁸.

Evoluția sistemului de percepere a taxelor vamale cunoaște mai multe etape. În prima fază, sarcina arendării acestor venituri intra în competența unor *socii* sau *conductores*³⁹. Pentru problema care ne interesează, importantă este atestarea unor *conductores pascui et salinarum*, în patru localități: *Apulum*, *Micia* (jud. Hunedoara), *Domnești* (jud. Bistrița-Năsăud), *Sinpaul* (jud. Harghita)⁴⁰. Elocvent este faptul că

³² R. Vulpe, *op. cit.* (n. 8), p. 274-275; idem, *La Valachie et la Basse-Moldavie sous les Romains*, în: *Studia Thracologica*, București, 1976, p. 137, 157, 178; M. Brudiu, *op. cit.* (n. 31), p. 228-233.

³³ I. Ioniță, *op. cit.* (n. 5), p. 53-59, 114-115; M. Brudiu, *Cercetări arheologice din zona valului lui Athanaric*, în „Danubius”, XVIII-XIX, 1979, p. 151-165.

³⁴ E. D. Boilă, *Teritoriul militar al legiunii V Macedonica la Dunărea de Jos*, în „SCIV”, 23, 1, 1972, p. 48.

³⁵ M. Brudiu, Tuluțești, valul antic Traian, în: *Cronica cercetărilor arheologice, a XXXII-a Sesiune Națională de rapoarte arheologice, Călărași, 20 - 24 mai, 1998*, p. 48.

³⁶ V. P. Vancugov, I. T. Niculiță, V. Sirbu, V. Cojocaru, *Rezultatele periegezelor arheologice în steele Bugeacului din anul 1997*, în „Cercetări arheologice în aria nord-tracă”, III, București, 1999, p. 117-134.

³⁷ C. H. Opreanu, *op. cit.* (n. 6), p. 19.

³⁸ *Ibidem*, p. 17.

³⁹ CIL, III, 1121; IDR, III, 37; D. Tudor, *op. cit.* (n. 11), p. 173; C. C. Petolescu, *op. cit.* (n. 5), p. 243.

⁴⁰ CIL, III, 1209; CIL, III, 1363; M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 298.

respectivele birouri se găseau în vecinătatea regiunilor în care existau cele mai bune terenuri pentru pășunat, adică la periferiile provinciei, localitățile Domnești și Sînpaul aflându-se chiar pe *limes*-ul răsăritean al Daciei. În cazul acestora impozitul pentru pășunat și sare era perceput de la păstorii daci aflați la marginea provinciei, care pe timpul verii foloseau pășunile submontane. Aceleași pășuni trebuie să fi fost puse în valoare și de păstorii daci neromanizați⁴¹. Probabil că sustragerea acestora din urmă de la plata taxelor a atras asupra lor interdicția de a se stabili ori de a-și paște vitele sau oile pe un teritoriu de patruzeci de stadii de la granița Daciei (Cassius Dio, 72, 3, 2). O altă etapă este atestată în timpul domniei lui Gordianus III (238-244), prin inscripțiile votive ridicate de către beneficiarii consulari de pe *limes*-ul de nord al Daciei. Misiunea acestora pe granița provinciei este redată în inscripții prin formula *agens Samo cum reg(ione) ans sub seg(nis), agens sub sig(nis) Samum cum reg(ione) ans* sau *agens sub sig(nis) reg(ione) ans*⁴². Printre alte atribuții, beneficiarii consulari aveau și misiunea de a supraveghea schimburile comerciale cu barbarii⁴³. Elocventă este în această privință mărturia lui Cassius Dio (71, 19, 2), care spune că împăratul Marcus⁴⁴ „le-a îngăduit iiazigilor să facă negoț cu roxolanii, prin teritoriul Daciei, ori de câte ori guvernatorul acestei provincii le va da voie”. Există dovezi care atestă că, uneori, anumite mărfuri erau prohibite schimbului cu populațiile din afara *limes*-ului⁴⁵. Astfel, două pasaje din *Corpus Iuris Civilis* și *Codex Theodosianus*⁴⁶ sunt edificatoare: 1. „augustii împărați Valentinianus, Valens și Gratianus către Theodotos, comandant militar. Nimeni să nu aibă dreptul de a transporta în ținuturile barbarilor vin, ulei și băuturi nici măcar de gust sau pentru destinații comerciale”; 2. „împăratul Marcianus către propretorul Constantinus. Barbarilor din afară... nimeni să nu cuteze a le vinde zale, scuturi, săgeți, săbii sau orice alte arme și nici un fel de proiectile și să nu fie înstrăinată de cineva nici măcar o bucată de fier, lucrat sau încă nelucrat”.

Valurile care îndeplineau o funcție „economică” sunt specifice epocii imperiale a Daciei. Cele mai multe exemple se găsesc pe *limes*-ul de răsărit și de nord al Daciei. În privința Moldovei, datorită relațiilor comerciale mai timpurii stabilite în zonă, se poate afirma că aici apar primele cazuri de astfel de valuri, funcționarea lor fiind legată și de prezența trupelor imperiale în zonă. Desigur că atribuirea cu precizie a unei funcții „economice” unor valuri din Moldova este aproape imposibilă atâta timp cât discuțiile privind apartenența lor etnică nu se vor fi încheiat. În același timp, știut fiind faptul că în condițiile istorice cunoscute *limes*-ul moesic este extins către nordul Mării Negre sau retras spre gurile fluviului, părăsit ori refăcut, probabil că toate valurile care vor fi avut la un moment dat rolul de a limita stăpânirea romană pot fi creditate cu o funcție „economică”. Singura atestare documentară a unui funcționar vamal însărcinat cu supravegherea și impozitarea schimburilor care se desfășurau în

⁴¹ N. Gostar, *The ancient character of the Roman element in the east of the Carpathians*, ed. V. Lica, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, XVII, 1980, p. 1-10 = *Vechimea elementului roman la est de Carpați*, ed. V. Lica, în „Istros”, II-III, 1981-1983, p. 265-234.

⁴² C. H. Opreanu, *Misiunile beneficiarilor consulari pe limes-ul de nord al Daciei în secolul al III-lea*, în „Acta Musei Napocensis”, 31, 1994, p. 69-78.

⁴³ M. Macrea, *op. cit.* (n. 40), p. 326.

⁴⁴ *Vezi Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 703, n. 193.

⁴⁵ C. H. Opreanu, *op. cit.* (n. 42), p. 75-76 și n. 44.

⁴⁶ *Izvoarele istoriei României*, II, București, 1970, p. 373.

zona Tyras-ului este rescriptul din 21 februarie 201⁴⁷, adresat de împăratul Lucius Septimius Severus lui Heraclius, *procurator vectigalis Illyrici*⁴⁸.

2. Funcția politico-diplomatică a valului. Stabilirea unor grupuri de barbari în vecinătatea granițelor imperiale, cu acordul tacit al administrației provinciale, a dus treptat la dezvoltarea unor mijloace concrete de presiune care să impună interesul roman în zonă. Lipsită de posibilitatea controlării acestor populații, administrația romană nu ar fi permis sub nici o formă așezarea lor în apropierea frontierelor Imperiului. Existența în cadrul instrumentarului juridic roman a unor delimitări clare în privința zonelor, populațiilor și mărfurilor care puteau participa la comerțul provincial demonstrează strictețea controlului exercitat de funcționarii imperiali. Acest control reprezenta, fără îndoială, și o pârgie politico-diplomatică, putând fi utilizat pentru pedepsirea sau, după caz, pentru recompensarea barbarilor din sfera comerțului de frontieră, vital pentru o serie de neamuri din afara Imperiului⁴⁹. Impunerea unor regulii clare în acest sens, indiferent de natura lor, reprezenta de fapt o delimitare *de iure* a teritoriului roman.

3. Funcția culturală a valului. Din cele expuse mai sus rezultă cu precădere faptul că, în antichitate, ca și în cazul marilor fluvii, valurile de pământ n-au reprezentat bariere, ci factori principali în evoluția istorică a populațiilor ce au trăit pe ambele maluri. În Dacia, ridicarea și dotarea valurilor, cu scopul de a funcționa ca *limes* sau ca *limitibus* la un moment dat, n-a avut repercusiuni negative asupra societății locale și n-a întrerupt vechea unitate culturală. Mai mult, liniile de demarcație trasate în teren sub forma unor valuri de pământ cu punctele lor de trecere controlate, vor deveni cu timpul elemente de simbioză pe plan cultural, altfel spus, „elemente agregante”.

*

Pentru a înțelege procesul complex de funcționare al valurilor de pământ de pe teritoriul Daciei, trebuie avută în vedere nu numai realitatea istorică concretă care a stat la baza ridicării lor, ci se impune și studierea evoluției ulterioare a raporturilor dintre romani și populațiile rămase *extra provinciam*. Fără îndoială că ridicarea unor elemente, în ultimă instanță defensive, deci prezența efectivă în teren a unor mijloace de presiune, a schimbat atitudinea unor populații, după cum, aflați la adăpostul acestor avantaje, romanii puteau negocia de pe alte poziții acordarea unui anumit statut neamurilor vecine. Prin urmare, așa cum este recunoscut rolul plurivalent al armatei, utilizată ca forță defensivă sau ofensivă, ca mână de lucru ori ca instrument al politicii de romanizare, ridicarea valurilor de pământ, ca linii de frontieră, avea relevanță nu numai pe plan administrativ-birocratic, ci și ca vector al schimburilor economice și culturale.

⁴⁷ CIL, III, 781 = ILS, 423.

⁴⁸ Dacia făcea parte dintr-o circumscripție vamală dunăreană, *Publicum Portorii Illyrici*, N. Gudea, *Contribuții epigrafice la cunoașterea sistemului vamal din provinciile dacice. Vama de la Porolissum*, în „Acta Musei Porolissensis”, 12, 1988, p. 175-189.

⁴⁹ C. H. Opreanu, *op. cit.* (n. 6), p. 17.

A FEW CONSIDERATIONS ABOUT THE ROLE OF THE TURF-WALLS FROM THE TERRITORY OF DACIA

Abstract

Augustus, after the settling of the Danubian frontier and consolidation of those formed by the Rhine and the Euphrates, decided to maintain the Empire within these borders. At the end of his reign, he thought his successor should not extend the existing frontiers but protect them. For these issues to be respected, they needed to realize some demarcation system. In the roman époque, when the natural borders (*ripa*) were absent, the land was marked by a turf-wall (*vallum*) with its ditch (*fossa*).

Taking into account the needs that made possible the construction of these turf-walls, they can be grouped in three categories such as:

1. **Turf-walls that have the function of a *limes*.** This type is often met where the natural border (*ripa*) needs to be completed. Such examples are the *vallum* of the *Transalutan limes*, „*Brazda lui Novac de Nord*”, and „*Brazda lui Novac de Sud*”.

2. **Turf-walls that have function as *limitibus*.** These turf-walls role is “bureaucratic”, making the breath of the controlled area made by the Romans between the *limes* and *Barbaricum*. Examples of this kind of turf-walls are Isac’s ford - Sasac’s Lake and the one from Stoicani - Ploscuțeni.

3. **Turf-walls which work as a defensive element for a strategic area.** They are smaller than the others and have a specific form - as an arch being centered upon the protection objective. This turf-walls are characteristic to the south of Moldavia where there was a need for some „bridge ends” build in *Barbaricum* because of the conditions. Examples are: Traian-Tulucești and Cahul Lake-Cartal Lake turf-walls.

In time, because of the existence and functioning of the controlled passing areas, more barbarians went there even if there were territories with a very small number of populations in the first place because of the „security zone” policy. This leads to the diversification of the turf-walls role, becoming now one of the factor for enclosing other areas in *Orbis romanus*. We will enlist them now, although they are very connected and there can not be made a clear distinction between them:

1. **The “economic” function of the turf-walls.** We can say that there was a vivid economy because of the existence of some custom offices (*statio*) runned by imperial functionaries (*procuratores*) who were often grouped in a *societas* and of some consular beneficiaries missions. Another element for sustaining our idea is that Roman coins circled in the area together with another Roman artifacts. By controlling the barbarians, the Romans could establish commercial relationships and take charges for the products that passed through the demarcation line. The turf-walls that have an “economic” function are specific to the imperial period of Dacia.

2. **The politico-diplomatic function of the turf-walls.** The setting of some barbarians near the borders with the agreement of the Roman administration has to make part of the pressure system, which imposed the Roman point of view. If the imperials did not have the opportunity to control the barbarians, they would not have allowed them to settle near the border. This control was very strict and this is stated by the clear delimitation of the territories, the peoples, and the products that were allowed

to be traded. This was both a possibility to punish the barbarians and to reward them for being part of trade which was very important for this peoples remained outside the Empire. By espousing clear rules, the Romans delimited their territory in fact.

3. **The cultural function of the turf-walls.** From what we have stated above, we can draw the conclusion that the turf-walls were not obstacles but important factors in the evolution of the peoples living on both sides of them. When talking about Dacia we have to say that their raising for functioning as a *limes* or as a *limitibus* did not interrupt the cultural life in the area. More than that they will become factors of unifying the cultural manifestations.

In order to understand the complex function of these turf-walls we must take into consideration not only the historical events from their raising period but also the evolution of the relationships between the Romans and the *extra prouinciam* peoples. There is no doubt that the raising of these turf-walls represented a pressure over the locals, who changed their attitude towards the Romans. So, the building of these turf-walls, as borders, had not only an administrative-bureaucratic origin, but there is also a factor in the development of the commerce and by this to the relationships between the peoples from both sides of a border.

BISERICI ORTODOXE DIN SECOLUL AL XIII-LEA DESCOPERITE ÎN REGIUNEA ARGEȘ-MUSCEL

ION BICA

Din analiza documentului intitulat „Diploma Ioaniților” (Alba regală) din 2 iunie 1247, act de „o importantă covârșitoare pentru istoria neamului nostru”¹, luăm cunoștință despre dezvoltarea forțelor de producție în regiunea dintre Carpați și Dunăre, apariția claselor antagoniste, precum și a unor instituții cu caracter feudal-cnezate și voievodate². Conform documentului menționat, care reflectă o situație existentă înainte de marea invazie tătară din anul 1241³, în schimbul ajutorului acordat pentru apărarea regatului împotriva pericolului tătar, regele maghiar Bella al IV-lea (1235-1270) dăruia Cavalerilor Ioaniți-ordin ce aparținea Casei ospitalierilor din Ierusalim-țara Severinului (terra de Zeurino) împreună cu cnezatele lui Ioan și Farcaș (cum kenezatibus Ioannis et Farcasii) până la râul Olt, în afară de țara lui Litovoi (terra kenezatus Lyotuoy woiavode), care era lăsată pe mai departe în stăpânirea românilor⁴.

În aceleași condiții în care le era cedată țara Severinului⁵, Cavalerii Ioaniți primeau în stăpânire toată Cumania de la răsărit de Olt, cu excepția țării lui Seneslau,

¹ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor* I. Din cele mai vechi timpuri până la întemeierea statelor feudale românești, Ed. Științifică, București, 1974, p. 215.

² *Documente privind istoria României-veacul XIII, XIV, XV*. B. Țara Românească (1247-1500), Ed. Academiei Române, București, 1953 (DIR, B, mai departe), p. 1-5; *Documenta Romaniae Historica*. B. Țara Românească, vol. I (1247-1570), întocmit de P. P. Panaitescu și Damaschin Mioc, Ed. Academiei Române, București, 1966 (DRH, B, mai departe), p. 3-11; *Documenta Romaniae Historica*. D. Relațiile între Țările Române, vol. I (1222-1456), volum întocmit de acad. Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Ed. Academiei Române, București, 1977 (DRH, D, mai departe), p. 21-28, cf. Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*. I. Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432), ediția a III-a revăzută și adăugită, București, 1938, p. 352-356; Ștefan Pascu, *Feudalismul timpuriu între Carpați și Dunăre în secolul al XII-lea și prima jumătate a secolului al XIII-lea*. În: *Istoria României*, vol. II, Ed. Academiei Române, București, 1962, p. 142; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 218-219; Sergiu Iosipescu, *Românii din Carpații Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) până la consolidarea domniei a toată Țara Românească. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cuceririi ungare*, în vol. *Constituirea statelor feudale românești*, Ed. Academiei Române, București, 1980, p. 41-44.

³ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 116; Nicolae Iorga, *Cele dintâi cristalizări de stat ale românilor*, în: *Studii asupra Evului Mediu românesc*, ediție îngrijită de Șerban Papacostea, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 42; Șerban Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea între cruciadă și Imperiul mongol*. Ed. Enciclopedică, București, 1993, p. 61.

⁴ DIR, B, p. 1-3; DRH, B, p. 4-5, 8-9; DRH, D, p. 21-23, 26-27; cf. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 143-144.

⁵ B. Câmpina, Șt. Pascu, *Formarea statelor feudale Țara Românească și Moldova*. În *Istoria României*, vol. II, Ed. Academiei Române, București, 1962, p. 145, consideră că Ioaniții n-au intrat de fapt în stăpânirea

voievodul românilor: „Ad hec contulimus preceptori antedicto et per ipsum domui Hospitalis a fluvio Olth et alpihus Ultrasilvanis totam Cumaniam, sub eisdem conditionibus, que de terra Zeurino superius sunt expresse, excerpta terra Szeneslai woivode Olatorum, que eisdem relinwimus, prout iidem hactenus tenuerunt sub eisdem“ (Pe lângă acestea, am dăruit amintitului preceptor și prin el Casei Ospitalierilor toată Cumania, de la râul Olt și munții Transilvaniei sub aceleași îndatoriri ce sunt arătate mai sus cu privire la țara Severinului în afară de țara lui Seneslau, voievodul românilor, pe care le-am lăsat-o aceloră, așa cum au stăpânit-o și până acum⁶).

Voievodul, cuvânt de origine slavă (vojevoda = conducător militar), prin atribuțiile sale politice, era superior cneazului⁷. Titlul de voievod, înainte de întemeierea statelor feudale românești, s-a acordat cărmuitorilor unor formațiuni teritoriale întinse, care cuprindeau bazinul unui râu, incluzând mai multe cnezate. Teritoriul aflat sub conducerea unui voievod purta denumirea de voievodat, instituție feudală cu caracter ereditar⁸.

Toate aceste formațiuni, menționate în „Diploma Ioaniților“, se aflau în raporturi de vasalitate față de regele Ungariei, însă, spre deosebire de celelalte trei (țara Severinului, cnezatele lui Ioan și Farcaș), voievodatul lui Seneslau - ca de fapt și cel al lui Litovoi - era lăsat românilor așa cum îl stăpâniseră aceștia până atunci, bucurându-se astfel de o autonomie mai largă. Seneslau trebuia să dea jumătate din foloasele și veniturile voievodatului său, dar nu era obligat să presteze anumite slujbe. Din analiza textului reiese că voievodatul avea oaste capabilă să lupte alături de cea a regelui și a cavalerilor, precum și o nobilime locală din rândul căreia voievodul își alegea dregătorii⁹. Centrul formațiunii statale condusă de Seneslau se afla în regiunea subcarpatică, la Curtea de Argeș¹⁰, iar teritoriul său cuprindea cel mai probabil regiunea muntoasă, deluroasă și de câmpie a Munteniei vestice, adică județele Argeș, Muscel, Dâmbovița, Olt, Teleorman, Vlașca și eventual Prahova¹¹.

---

teritoriilor dăruite de regele maghiar, deoarece „nici o dovadă sigură, nici o urmă materială nu atestă prezența lor între Carpați și Dunăre înainte de sfârșitul anului 1250“, vezi o altă părere, la Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 219.

⁶ *DIR*, B, p. 3; *DRH*, B, p. 4-5, 8-9; *DRH, D* p. 23, 26, cu traducerea; după opinia lui Constantin C. Giurescu, Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXXVIII, 1959, 7-10, p. 675, acestora trebuie adăugată o altă formațiune statală-cnezat sau voievodat-existent în partea de răsărit a Țării Românești; cf. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 219.

⁷ Cneazul era conducătorul unui teritoriu care cuprindea, în general, mai multe sate, situate de obicei pe malul unui râu. El avea atribuțiuni de ordin administrativ-fiscal, judecătoresc și militar (Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 216).

⁸ *Ibidem*, p. 217; Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV-XV*, Ed. Științifică, București, 1973, p. 265; Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 62.

⁹ B. Câmpina, Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 144; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 217, 219 Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 62.

¹⁰ N. Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200-1400)*. Asupra începuturilor Țării Românești, Ed. Academiei Române, București, 1984, p. 9, 145; Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, p. 51; pentru o localizare a centrului politic al lui Seneslau în depresiunea Titeștilor (Brezoi)sau a Arefului, vezi: B. Câmpina, Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 144.

¹¹ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor I*. p. 354; idem, Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei.. p. 675; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 217.

Populația română (vlahă) dintre Carpați și Dunăre, care în secolul al XIII-lea era o populație majoritară creștin-ortodoxă¹², pentru oficierea slujbelor religioase avea nevoie de locașuri de cult, adică de biserici. Dacă într-o perioadă anterioară acestea erau construite din lemn sau adăpostite în interiorul unor bordeie construite din nuiele și lut (biserici-bordeie)¹³, în această epocă apar edificii de zid¹⁴.

Din documentul emis de cancelaria regelui Ungariei Bella al IV-lea la 2 iunie 1247, concomitent cu atestarea documentară a cnezatelor și voievodatelor românești la sud de Carpați în secolul al XIII-lea, constatăm că dezvoltarea relațiilor de producție feudale și crearea unei suprastructuri politice au făcut posibilă apariția unei arhitecturi de zid. Astfel, aflăm că formațiunile politice sud-carpatice erau obligate să plătească anumite impozite „afară de bisericile clădite și de cele ce se vor clădi în țările mai sus zise“ (exceptis ecclesiis constructis et construendis in omnibus terris supradictis)¹⁵.

Informațiile cuprinse în documentul din anul 1247, referitoare la existența unor biserici de zid la sud de Carpați în secolul al XIII-lea, au fost confirmate de cercetările arheologice efectuate, în ultimele decenii, în unele așezări din regiunea Argeș-Muscel.

În interiorul bisericii Sfântul Nicolae din Curtea de Argeș, care datează din secolul al XIV-lea (Biserica domnească), cu prilejul cercetărilor arheologice efectuate în anul 1969 (19 mai -10 septembrie) au fost scoase la iveală vestigiile unei mici biserici (14 x 8 m) din secolul al XIII-lea. Temeliile, cu dimensiuni variabile (înălțime 0,12 - 0,72 m; grosime 0,90 - 1,20 m), se păstrează numai pe anumite porțiuni. Ca materiale de construcție au fost folosite cărămida, bolovani de râu, piatra locală de carieră (un șist cenușiu-vânăt, provenit cel mai probabil, din împrejurimile orașului Curtea de Argeș, Oești-Albești), iar ca liant un mortar de nuanță roșiatică, compus din var, nisip și cărămidă pisată. La talpa fundațiilor și în miezul acestora se aflau tiranți de stejar (longitudinali și transversali) care asigurau stabilitatea zidurilor.

Locașul ortodox de la Argeș, al cărui plan se încadrează în tipul denumit „în cruce greacă“, se compune din pronaos, ale cărui ziduri prelungesc parcă pe cele ale naosului; naos, sub formă de cruce cu brațele aproximativ egale; altar poligonal, în trei laturi și rotunjit în interior. Având în vedere forma planului cel mai probabil bolțile constau dintr-o semicalotă transversală în pronaos, întreg edificiul fiind încoronat de o turlă sau cupolă peste încăperea centrală. La exterior, legătura dintre naos și pronaos se efectua nu printr-un zid drept, ci printr-un decroș, care făcea vizibil și în afară planul cruciform, dând monumentului un caracter de originalitate. Biserica documentează o variantă a tipului de locaș bizantin în cruce liberă, fără puncte interioare de sprijin pentru boltirea naosului, reprezentând „un unicat tipologic în vechea arhitectură din

¹² DRH, D, p. 20

¹³ Ion Barnea, *Arta creștină în România*, 2 (secolele VII-XIII), Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 13-14; N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. I. Ed. Ministerului de Culte, București, 1928, p. 33-34.

¹⁴ Pentru existența unor biserici de zid pe teritoriul țării noastre, în secolele XII-XIII, vezi: Ion Barnea, *op. cit.*, p. 110-121; Vasile Drăguț, *Creația artistică în epoca întemeietorilor de țară*, în vol. „Constituirea satelor feudale românești“, Ed. Academiei Române, București, 1980 p. 266-270; Victor Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 107; Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați, De la origini până în secolul al XIV-lea*, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1991, p. 103-104.

¹⁵ DIR, B, p. 2; DRH, B, p. 4, 8; DRH, D, p. 22, 25, cu traducerea

spațiul carpato-danubian¹⁶. Biserica era împodobită în interior cu „splendide picturi murale”¹⁷, iar fațadele prezentau elemente decorative din piese ceramice smălțuite. Demn de subliniat este faptul că în pictură au fost semnalate urme ale utilizării foiței de aur, iar unele fragmente arată că au fost refăcute, ceea ce ar constitui o dovadă pentru existența îndelungată a locașului¹⁸.

Planul bisericii de la Curtea de Argeș (denumită de către arheologi „Argeș I”) prezintă o serie de analogii cu unele monumente mai vechi de la sud de Dunăre, cum este, de exemplu, biserica Sfinților Apostoli Petru și Pavel de lângă Nicopole (Bulgaria), datată în secolele XIII-XIV¹⁹, sau cea de la Sapareva Banja (Bulgaria) cu hramul Sfântul Nicolae²⁰. Istoricul de artă Răzvan Theodorescu face observația că fiecare din aceste două monumente (cel de la Argeș și cel de la Nicopole), în contextul mai larg al monumentelor bizantino-balcanice, aparține câte unui alt grup de plan cu trăsături și spații bine precizate²¹. Pe lângă faptul că este mai mare, lăcașul ridicat în secolul al XIII-lea pe lângă reședința voievodului din Muntenia se deosebește de planul bisericii din Nicopole prin vizibilitatea crucii în exterior, ceea ce conferă astfel un aspect cruciform și pe dinafară²².

Pe baza studierii materialului arheologic și mai ales, a celui numismatic o monedă de bronz atribuită împăratului bizantin Alexios al III-lea Anghelos (1195-1203)-N. Constantinescu datează construirea bisericii în jurul anului 1200, sau, cel mai probabil, în prima jumătate a secolului al XIII-lea, până la marea invazie tătară din anul 1241²³. Pavel Chihaia are însă o altă părere, considerând că edificiul eclesiastic de la

¹⁶ N. Constantinescu, *Cronologia monumentelor de la Curtea de Argeș (sec. XII-XIV) - semnificația lor istorică*, în „Revista de istorie”, 34, 1981,4, p. 686; Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, Ed. Academiei Române, București, 1974, p. 274.

¹⁷ N. Constantinescu, *Curtea domnească din Argeș, probleme de geneză și evoluție*, în „Buletinul monumentelor istorice”, XL, 1971, 3, p. 22

¹⁸ Pentru descrierea bisericii, vezi următoarele bibliografii: N. Constantinescu, *La résidence d'Argeș des voivodes roumains des XIII et XIV siècles. Problèmes de chronologie à la lumière des récentes recherches archéologiques*, în „Revue des études du sud-est européen”, VIII, 1970, 1, p. 24-26; idem, *Curtea domnească din Argeș*..... p. 22-23; idem *Cronologia monumentelor de la Argeș*..... p. 687; idem, *Curtea de Argeș (1200-1400)* .....p. 84-92; Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 270-274; Ion Barnea, *op. cit.*, p. 100-101; Vasile Drăguș, *op. cit.*, p. 270; Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, Ed. Academiei Române, București, 1982, p. 129.

¹⁹ N. Constantinescu, *Curtea domnească din Argeș*..... p. 23; Răzvan Theodorescu *op. cit.*, p. 271-272.

²⁰ Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 272; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 129.

²¹ *Ibidem*, p. 272, edificiul de la Nicopole, prin configurația naosului, amintește de micile biserici cu aspect cubic din secolele XI-XII, întâlnite în provinciile bulgare și parisiene ale Imperiului bizantin, cum sunt cele de la Boiana și Dinogetia-Garvăn.

²² *Ibidem*, p. 272-273; idem, *Un mileniu de artă creștină la Dunărea de Jos, (400-1400)*, Ed. Meridiane, București, 1976, p. 160-161, sub acest aspect se apropie de biserica de la Sapareva Banja.

²³ N. Constantinescu, *Cronologia monumentelor de la Argeș*..... p. 688; istoricul citat opinează că biserica voievodală din secolul al XIII-lea a fost demolată abia în a doua jumătate a secolului al XIV-lea de către domnitorul Vladislav I. (Vlaicu Vodă, 1364-1376), în locul ei fiind construită actuala biserică Sfântul Nicolae; alți istorici, însă, consideră că biserica Argeș I a fost dărâmată după evenimentele din anul 1330 de către Basarab I, fondatorul statului feudal Țara Românească, în locul ei fiind înălțat actualul lăcaș de rugăciune (vezi, o prezentare a acestor opinii Ion Bica, *Măriuri ale influenței civilizației bizantine în regiunea Argeș-Muscel (secolele X-XIV)*, în „Argessis. Studii și comunicări”, seria istorie, Pitești, IX, 2000, p. 143, nota 21).

Curtea de Argeș a fost ridicată în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, cel mai probabil între anii 1272-1279²⁴.

Această importantă mărturie arheologică din secolul al XIII-lea arată că „mediul socio-politic al voievodului argeșean era capabil să ridice un monument reprezentativ și că exigențele sale artistice se aflau la un nivel îndeajuns de înalt, încât mijloacele de realizare să fie din cele mai elevate²⁵”.

În complexul de monumente feudale de zid de la Cetățeni din Vale, cu prilejul cercetărilor efectuate, cu unele întreruperi, între anii 1940-1949 și continuate în 1981, au fost scoase la iveală temeliile a trei biserici, dintre care două datează din secolul al XIII-lea²⁶.

Prima biserică (denumită de către arheologi biserica nr. 3) este un edificiu din categoria bisericilor sală, cu absidă semicirculară, păstrată până la înălțimea de 1,40 m față de podea, având deschiderea interioară de 4,14 m, naos dreptunghiular cu dimensiunile interioare de 7,55 m x 6,20 m și grosimea zidurilor de 1,10 m²⁷. Pereții erau acoperiți cu „o splendidă pictură de factură bizantină, de cea mai bună calitate²⁸”. În altar și naos au fost găsite numeroase fragmente de frescă pictată în diferite culori de la negru, albastru și verde până la roșu și galben. În colțul de sud-vest au apărut fragmente de frescă identice cu cele din interior, ceea ce a condus la concluzia că biserica a fost pictată și pe dinafară²⁹. Pe baza studierii materialului arheologic și numismatic s-a ajuns la concluzia că edificiul datează din prima jumătate a secolului al XIII-lea³⁰. Locașul și-a încheiat existența către mijlocul aceluiași secol, cel mai probabil, ca urmare a unui cutremur³¹.

Tot în așezarea de la Cetățeni a fost descoperită o biserică (nr. 2) treflată, cu abside semicirculare atât în interior cât și în exterior³². Edificiul are ziduri groase de 1 m, construite din pietre mari, parțial cioplite sau pietre mai mărunte prinse cu mortar și var. Pe peretele exterior au fost găsite resturi de tencuială de culoare alb-gălbuie, iar pe cel din interior bucăți de tencuială zugrăvită cu dungi subțiri albastre și una de culoare roșie³³. Pigmenții utilizați de către meșterii anonimi care au lucrat aici fiind de o

²⁴ Pavel Chihaia, *Despre biserica domnească din Curtea de Argeș și confesiunea primilor voievozi ai Țării Românești*, în: *Tradiții răsăritene și influențe occidentale în Țara Românească*, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, 1973, p. 24: „Mult mai firesc mi se pare a data această biserică dispărută cu moneda lui Ladislav I Cumanul (1272-1292) a cărei identificare este mai sigură și care a fost găsită în altarul actualei biserici, deci lângă zidul fostului monument”.

²⁵ Vasile Drăguș, *op. cit.*, p. 270.

²⁶ Cea de a treia biserică datează din secolul al XIV-lea (Lucian Chițescu, Spiridon Cristoce, Anișoara Sion, *Cercetările arheologice de la complexul monumentelor feudale de la Cetățeni, jud. Argeș*, în „Materiale și cercetări arheologice”, XVI, 1982, p. 275-281).

²⁷ *Ibidem*, p. 277; Dinu V. Rosetti, *Șantierul arheologic Cetățeni*, în „Materiale și cercetări arheologice”, VIII, 1962, p. 84, care n-a realizat decât o dezvelire parțială a monumentului (jumătatea nordică). Dinu V. Rosetti credea că biserica nr. 2 are un plan bazilical.

²⁸ Lucian Chițescu, Spiridon Cristoce, Anișoara Sion, *op. cit.*, p. 278.

²⁹ *Ibidem*, p. 278-279.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, p. 277.

³² *Ibidem*, p. 277; Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, p. 79.

³³ Vasile Drăguș, *op. cit.*, p. 271.

calitate „excelentă“, s-a tras concluzia că „numai relațiile economice și artistice cu lumea bizantină le permitea importul unor materiale foarte prețioase“³⁴.

Pe baza informațiilor de ordin stratigrafic, numismatic-monedă de la Ioan al III-lea Ducas Vatatzes (1222-1254) și Bella al IV-lea (1254-1270); arheologic (fragmente ceramice) și stilistic, monumentul a fost datat în prima jumătate a secolului al XIII-lea³⁵.

Ruinele unei biserițe de plan treflat au fost descoperite și în Dobrogea, la Niculițel (jud. Tulcea), pe platoul de pe dealul de la „Cetățuia“³⁶. Acest edificiu ecleziastic reprezintă cea mai veche construcție de acest tip de pe teritoriul țării noastre și datează cel mai probabil din a doua jumătate a secolului al XII-lea³⁷ sau începutul celui de al XIII-lea³⁸. O grupare a istoricilor (Ion Barnea³⁹, Corina Nicolescu⁴⁰, Virgil Vătășianu⁴¹) este de părere că monumentul de la Niculițel are o importanță deosebită pentru evoluția arhitecturii românești din veacul următor. Istoricul de artă Răzvan Theodorescu consideră însă că modestul edificiu ecleziastic descoperit în nordul Dobrogei n-a putut influența arhitectura din teritoriile nord-dunărene, apariția triconcului pe teritoriul țării noastre ne-având nici un fel de legătură directă cu biserița de la Niculițel⁴².

³⁴ *Ibidem*, p. 277.

³⁵ Pentru descrierea biseriței de la Niculițel, vezi următoarea Bibliografie: Gh. Ștefan și colaboratorii, *Șantierul arheologic de la Garvăn-Dinogetia*, în „Studii și cercetări de istorie veche“, VI, 1955, 3-4, p. 741-743; I. Barnea, *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în „Studii Teologice“, X, 1958, 5-6, p. 305-306; *Ibidem* în: *Din istoria Dobrogei*. III. Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos, Ed. Academiei Române, București, 1971, p. 238-242; idem, *Artă creștină...* p. 96-97; idem, *Monumente creștine și viața bisericească în secolele VII-XIII în: Monumente istorice și izvoare creștine. Mărturiile de străveche existență și de continuitate a românilor pe teritoriul Dunării de Jos și al Dobrogei*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1987, p. 109-112; Corina Nicolescu, *Aspecte ale relațiilor culturale cu Bizanțul la Dunărea de Jos în secolele X-XIV*, în „Studii și materiale de istorie medie“, V, 1962, p. 42-43; Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident .....* p. 101-103.

³⁶ Petre Diaconu, *Despre datarea „circumvalației“ și a „bisericii treflate“ de la Niculițel*, în „Studii și cercetări de istorie veche“, 23, 1972, 2, p. 737; idem, *Despre organizarea ecleziastică a regiunii de la Dunărea de Jos (ultima treime a secolului X-secolul XII)*, în „Studii Teologice“, XLIII, 1990, 1, p. 119; I. Barnea, *Artă creștină.....* p. 96; idem, *Monumente creștine.....* p. 111.

³⁷ Ernest Oberländer-Târnoveanu, *Pentru o nouă datare a biseriței cu plan treflat de la Niculițel*, în „Peuce“, VIII, 1980, p. 452.

³⁸ I. Barnea, *Monumente creștine.....* p. 112: „Temeliile oricât de rău păstrate ale biseriței de la Cetățuia-Niculițel pun într-o nouă lumină originea acestui tip de construcție pe teritoriul țării noastre, socotit ca împrumutat din arhitectura veche sârbească (școala Morava)“.

³⁹ Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 43: „Deși acest tip de monument a fost atribuit de cercetătorii mai vechi, exclusiv influenței sârbo-ahonite, pătrunsă în nordul Olteniei prin meșteri aduși de călugărul Nicodim, în ultima treime a secolului al XIV-lea, el apare la Niculițel cu două veacuri mai înainte. Împământenirea lui într-o etapă mai timpurie ne permite să înțelegem mai clar răspândirea în veacul al XIV-lea a unui tip similar deplin constituit, în Țara Românească, Transilvania și Moldova“; cf. idem, *Începuturile artei feudale din țara noastră în lumina ultimelor descoperiri arheologice*, în „Studii și cercetări de istoria artei“, I, 1959, 1, p. 56.

⁴⁰ Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în România*. I. Artă în perioada de dezvoltare feudalismului, Ed. Academiei Române, București, 1959, p. 129.

⁴¹ După opinia lui Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 103, monumentul de la Niculițel reprezintă ecoul arhitecturii bizantino-balcanice din secolele XI-XII „Într-un mediu provincial, cu posibilități economice reduse, datorat unor meșteșugari, mai degrabă, decât unui arhitect“.

⁴² *Ibidem*, p. 105; idem, *A propos du plan triconque dans l'architecture du sud-est européen au haut Moyen-Âge*, în „Revue des études du sud-est européen“, XIV, 1976, 1, p. 12-13; Răzvan Theodorescu, Radu Florescu, *Artă pe teritoriul României de la mijlocul secolului al VI-lea până în primele decenii ale secolului*

Descoperirea bisericii treflate de la Cetățenii din Vale are o importanță deosebită, deoarece, pe lângă faptul că reprezintă „cel mai vechi monument de acest gen după biserica de la Niculițel”⁴³ descoperit în regiunea nord-dunăreană, după opinia noastră, pune într-o nouă lumină rolul teritoriului dintre Dunăre și mare în difuzarea influențelor bizantine în spațiul românesc, în secolele XI-XIII.

Existența acestor biserici (eclesiae) de zid ne permite să putem vorbi și despre o organizare ecleziastică în regiunea Argeș-Muscel, încă din prima jumătate a secolului al XIII-lea: „Trebuie să admitem prezența unor ierarhi în dreapta și în stânga Oltului, unde, la 1247, existau mai multe formațiuni politice românești, cnezate și voievodate, cu o clasă dominantă constituită, cu forțe armate proprii”⁴⁴. De fapt acest aspect este confirmat și de documentul din 14 noiembrie 1234, în care papa Grigorie al IX-lea scria principelui de coroană al Ungariei Bella (viitorul rege Bella al IV-lea) că populația română (walati=vlahii) primește tainele bisericești de la niște pseudo-episcopi care țin de ritul grecilor (quisbusdam pseudoepiscopis, Grecorum ritum tenentibus, universarecipiunt ecclesiastic sacramenta)⁴⁵.

După opinia unor istorici (Răzvan Theodorescu⁴⁶, Dan gh. Teodor⁴⁷, Victor Spinei⁴⁸) nu este exclus ca, după constituirea statului vlaho-bulgar al Asăneștilor și înființarea Patriarhiei de Târnovo, unele centre episcopale existente în regiunea carpato-dunăreană, în secolul al XIII-lea, să fi depins direct de autoritatea acestui important centru ecleziastic sud-dunărean. În același timp, însă, nu trebuie să uităm nici rolul deosebit al Mitropoliei de Vicina pentru teritoriile românești, în secolul al XIII-lea și prima jumătate a secolului al XIV-lea⁴⁹. Ultimul ierarh de la Vicina, Hiakynth, a fost

---

al XIV-lea, în „Istoria artelor plastice în România”, vol. I, redactat de un colectiv de autori sub îngrijirea acad. prof. George Oprescu, Ed. Meridiane, București, 1986, p. 105

⁴³ Lucian Chijescu, Sp.Cristoceia, Anișoara Sion, op. cit., p. 277.

⁴⁴ Dinu C. Giurescu, op. cit., p. 353, cf. Constantin C. Giurescu op. cit., p. 342; Șerban Papacostea, op. cit., p. 58; Sergiu Iospeșcu, op. cit., p. 42; Ilie Catrinioiu, *Influența bizantină pe teritoriul Munteniei în secolele VII-XIII în lumina izvoarelor literare, arheologice și numismatice*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CII, 1984, 8-10, p. 632; Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a II-a, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p. 245, 246, presupune că ierarhul de pe lângă curtea voievodului Seneslau „ar fi purtat titlul de arhiepiscop”.

⁴⁵ DRH, D, p. 9-10: „În Cumanorul episcopatu, sicut accepimus, quidam populi qui Walati vocantur, existunt. qui elscicenseantur nomine christiano, sub una tamen fide varios ritus habentes et mores, illa comittunt, qui huic sunt nomini inimica. Nam Romanum ecclesiam contempnentes, non a venerabili fratre nostro.... episcopo Cumanorum, qui loci diocesanus existit, sed quisbusdam pseudoepiscopis, Grecorum ritum tenentibus, universa recipiunt ecclesiastica sacramenta „(După cum am aflat, în episcopatul cumanilor sunt niște oameni care se numesc români, care, deși după nume se socot creștini, îmbrățișând diferite rituri și obiceiuri, într-o singură credință, săvârșesc fapte ce sunt potrivnice acestui nume. Căci nesocotind Biserica romană, primesc toate tainele bisericești, nu de la venerabilul nostru frate.... episcopul cumanilor, care e diacezan al celui ținut, ci de la niște pseudoepiscopi, care țin de ritul grecilor)

⁴⁶ Răzvan Theodorescu, op. cit., p. 269.

⁴⁷ Dan Gh. teodor, op. cit., p. 66.

⁴⁸ Victor Spinei, op. cit., p. 106; idem, Piese de cult din regiunile carpato-dunărene în secolele X-XV, în „Teologie și viață”, revistă de gândire și spiritualitate a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, seria nouă, III, 1993, 4-7, p. 75.

⁴⁹ Pr. prof. Ioan Râmureanu, *Mitropolia Vicinei și rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ținuturile românești*, în: *De la Dunăre la mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștine*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1977, p. 163; Mihai Spătașel, *Viața religioasă a românilor dobrogeni în secolele VII-XIII*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CIV, 1986, 1-2, p. 91; Vasile v. Muntean, *Bizantinologie*, II, Editura Învieca, Timișoara, 2000, p. 44.

transferat, în anul 1359, în funcția de mitropolit al Ungro-Vlahiei, cu reședința la Curtea de Argeș, eveniment ce reprezintă urmarea firească a unor relații care dăinuiau de mai multă vreme.

În secolul al XIII-lea, populația română (vlahă) din regiunea Argeș-Muscel împărtășea credința creștină a Bizanțului (ritus grecorum). În acest sens, mărturie sunt cele trei biserici de zid ortodoxe, scoase la iveală de cercetările arheologice efectuate în ultimele decenii, toate prezentând elemente artistice specifice lumii bizantino-balcanice.

-

A FOST SATUL ROMÂNESC O FORTIFICAȚIE MILITARĂ PREVĂZUTĂ CU ȘANȚURI DE APĂRARE?¹

ION NANIA

Conform ultimei definiții, satul este o „Așezare rurală a cărei populație se ocupă în cea mai mare parte cu agricultura“, prin același cuvânt înțelegându-se și „Locuitorii dintr-un sat; sătenii, țărani“, precum și „Țărănimea cu specificul ei de viață economică și culturală“, cuvântul avându-și obârșia în „Lat. *Fossatum*“².

Etimologia acestui cuvânt a fost mult discutată și concluziile majorității lingviștilor au dus spre același cuvânt latin. O discuție largă a problemei a abordat-o Vasile Bogrea, arătând că „Filologia românească oscilează încă în ce privește originea acestui cuvânt, între lat. *satus* și alb. *fsat* (din lat. *fossatum*)“ și, după ce aduce în discuție toată bibliografia pentru ambele propuneri, conchide: „Etimonul lat. *fossatum* ni se pare, de fapt, preferabil rivalului său *satus*: tot atât de potrivit ca înțeles fundamental (chiar sensul de „ar, cultiv“ nu lipsește din lat. *fodere*!), perfect clar ca evoluție semantică (dacă *grad* „oraș“, lit.: „loc împrejmuit cu gard“, a putut fi numit după gardul împrejmuitor, de ce nu s-ar fi putut numi și *fsat*, „sat“, după *fossatum*, „șanțul înconjurător“?), formal el are netăgăduitul avantaj de a explica varianta arhaică *fsat*, fără a trebui să recurgem la mijlocirea alb. *fsat* și , cu atât mai puțin, la ipoteza, neverosimilă, a unei duble proveniențe“³.

I. Aurel Candrea, după ce menționa că apelativul sat a mai avut și înțelesul de ogor, sens dispărut din grai, susținea că vechiul „*fsat* provine din lat. *fossatum* „șanț“, satul primitiv fiind o îngrămădire de case înconjurate de un șanț ca mijloc de apărare împotriva dușmanilor sau fiarelor sălbatice“⁴. Ideea era întărită și de Sextil Pușcariu care de asemenea susținea că „numele satului românesc vine din *fossatum*, care însemna „înconjurat de șanțuri“, deci: loc întărit“⁵. Al. Rosetti enumeră printre termenii care au în limba română alt sens decât în celelalte limbi romanice și „sat (ar. *fussat*) s. m. „village“: *fossatum* „Graben, Kastell“ (Romanische etymologisches Wörterbuch, von Meyer-Lübke, Heidelberg, 1935, 3461). Forma cu f conservat se regăsește în

¹ Comunicare prezentată la sesiunea de comunicări științifice „Satul românesc tradiție și modernitate“, Ediția n II-a, Giurgiu, 28-29 mai 1987 cu titlul modificat: *Vechimea cuvântului sat și sensul său, cu exemplificări din zona istorică Vlașca*. Modificată cu exemple din Argeș a fost susținută la cea de a XXX-a Sesiune anuală de comunicări științifice a Muzeului Județean Argeș (2000).

² *DEX*, 1975, p. 827.

³ „Dacoromania“, Anul I, Cluj, 1920-1921, p. 253-257.

⁴ I. Aurel Candrea, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească“*, București, 1931, p. 1105.

⁵ Sextil Pușcariu, *Limba română, I, Privire generală*, București, 1976, p. 356.

albaneză (*fshat*) și în dacoromână, în sec. al XVI-lea (*fsat*). Senșul de „village” s-a dezvoltat numai în română și albaneză⁶, arătând că „Grupul inițial *fs*, în *fsat* (din *fossatum*), e conservat în Psaltirea Scheiană și în Codicele Voronețean; dar Psaltirea Scheiană cunoaște și forma *sat*, cu modificarea grupului, prin suprimarea lui *f*”⁷.

I. I. Russu susține aceeași origine și același sens al cuvântului „Pentru denumirea așezării (rurale prin excelență, în trecut, a populației românești) ..... termenul latin - romanic *fossatum* > vechi românesc *fsat* > *sat* (paralel în albaneză *fshat*) care prezintă o transformare semantică originală și interesantă din sensul militar, „loc întărit cu șanțuri” (*fossa*) la cel mai larg de „așezare deschisă, neîntărită, civilă”⁸, așadar, conchide autorul, rom. „Sat (forma arhaică *fsat* în cele mai vechi texte românești) din lat. *fossatum* „loc întărit, populat, cu un șanț de apărare”, care ne ridică în trecut (sic!) până la satele ce se apărau cu mijloace proprii”⁹. Deși numărul autorilor care susțin originea rom. *sat* din lat. *fossatum* poate fi continuat, ne oprim la aceste exemple, amintind că au fost și mulți istorici care au explicat proveniența termenului *sat* din alb. *fshat*, cei mai cunoscuți fiind Constantin C. Diculescu¹⁰ și romanistul german G. Reichenkron despre care s-a spus că abordează o serie de idei artificioase și confuze¹¹.

Așadar din tot ce s-a scris până în prezent despre originea termenului românesc *sat* se desprinde o singură idee și anume că își trage numele de la „șanțul înconjurător” (Bogrea), fiind „loc întărit”, „înconjurat de șanțuri” (Pușcariu), „*Graben, Kastell*” (Meyer-Lübke, Rosetti), „satul primitiv fiind o îngrămădire de case înconjurate de un șanț ca mijloc de apărare împotriva dușmanilor sau fiarelor sălbatice „(Candrea), un „loc întărit, populat, cu un șanț de apărare, care ne ridică în trecut (sic!) până la satele ce se apărau cu mijloace proprii” (I. I. Russu).

Toate aceste discuții care converg la o singură idee au dus la concluzia și mai eronată că *fossatum* „se numea în limba traco-dacilor *dava*”¹², iar sub influența limbii latine a noilor stăpâni *dava* a primit numele de *fossaton* (scris în gr., n. n.) sau *fossatum*, teritoriu apărut (sic!) printr-un șanț cu valuri și întărit cu pari, păstrat de români în cuvântul *sat*, de albanezi în *psat* sau *fsat* și de neogreci în *fussaton*¹³, deoarece „Mai târziu, *dava* sau *daya* (ambele cuvinte scrise cu litere grecești, n. n.) ca și *Tapae* sau *Tabae*, a devenit un loc împrejmuit și fortificat, folosit în Moldova și de Miron Costin în secolul al XVII-lea, sub forma *tabie*”¹⁴. Și cum în nici o limbă romanică *fossatum* nu are sensul de *vicus* (it. *villa, villaggio*; fr. *villa, village* etc.), se apelează tot la sensul militar de fortificație, întăritură, retranșament, (înv.) apărătură, zămcă, exemplificându-se: „În Spania, termenul *fossatum* a fost păstrat pentru tabără fortificată de oameni liberi. În Austria, locuitorii foloseau cuvântul *fossatum* cu acest sens și între anii 711-

⁶ Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1968, p. 194.

⁷ *Ibidem*, p. 524.

⁸ I. I. Russu, *Etimogeneza românilor*, București, 1981, p. 212.

⁹ *Ibidem*, p. 228.

¹⁰ Const. C. Diculescu, *Originile limbii române*, An. Acad. Rom., Mem. Sect. Lit., Seria II, tom. XXIX, 1906-1907.

¹¹ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 62-63.

¹² Alexandru I. Gonța, *Satul în Moldova medievală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 38.

¹³ *Ibidem*, p. 39.

¹⁴ *Ibidem*.

1037, în timpul războiului contra maurilor. Tactica spaniolă de luptă în acești ani se va uxa mai ales pe tabăra fortificată, în terenul muntos. De la un timp, *fossatum* = *capamiento* va fi folosit în sensul de expediție războinică. Din secolul al IX-lea, *ir al fossatum* va fi egal cu *ir a la guerra*. Tabăra *fossatum* fusese folosită de ultimul rege vizigot, Rodrigo, ucis de arabi în bătălia de la Xeres de la Frontera, în anul 711, din Austria, care, conform tradiției vizigote, chemase sub steag pe toți oamenii liberi¹⁵, deoarece „Astfel de așezări întărite, fossata cu fossae limitales = șanțuri cu valuri și garduri de copaci, erau făcute în evul mediu și de către locuitorii așezărilor românești”¹⁶.

Așa cum aprecia însuși I. I. Russu, „Tipologia așezărilor, a caselor și gospodăriilor precum și modul de organizare, în etapele dezvoltării istorice, constituie unul dintre obiectivele principale de cercetare ale etnologiei și etnografiei românești, ca ntare ale istoriei societății în general”¹⁷.

Absolut toate cercetările arheologice întreprinse până în prezent dovedesc că niciodată și nicăieri satul românesc nu a fost o aglomerare de locuințe fortificate cu șanțuri și valuri. Cele mai vechi așezări care s-au limitat la suprafețe restrânse, cu locuire aglomerată, fără posibilități de extindere datorită șanțurilor și valurilor de apărare s-au constatat în neoliticul târziu¹⁸, cele mai tipice fiind tell-urile gumelnițene, dar și „locuirea gumelnițeană folosea adesea și alte spații exterioare tell-ului, respectiv margini de terase din apropiere”, ceea ce „ne îndreptățește să credem că tell-urile mai nveau rolul de cetățui de refugiu în cazuri de primejdie”¹⁹. Cercetările noastre în zona istorică Vlașca, de-a lungul râurilor Neajlov, Mzacu și Drâmbovnic²⁰, arată că în epoca bronzului locuitorii trăiau în sate răsfrirate, uneori chiar în locuințe izolate, astfel de așezări întinzându-se adeseori pe lungimi de sute de metri fără a fi fortificate cu șanțuri, așa cum o dovedesc și așezările din preajma Piteștilor, fiecare locuință sau grupuri de 2-4 locuințe fiind probabil apărute de sălbăticiuni prin garduri de pari îngrădiți, situație dovedită în două puncte de pe Valea Mzacului prin bucățelele de cărbuni aflate aproximativ în cerc la circa 15-20 m de centrul locuinței sau grupului de cel mult 2-3 locuințe.

În aceeași zonă istorică situația satelor este similară atât în Hallstatt cât și în La Tène, geții locuind în așezări răsfrirate de-a lungul teraselor ori luncilor respective, satele getice fiind tipice în acest sens. În același tip de sate îi găsim și pe daco-romani după retragerea aureliană în secolele al III-lea și al IV-lea. Pe Valea Mzacului, în

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 212.

¹⁸ Sebastian Morintz, *Tipuri de așezări și sisteme de fortificație și de împrejmuire în cultura Gumelnița*, în „SCIV”, XIII, 1962, 2, p. 273-284.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ La 5 august 1451 hidronimul apare scris Drâmbrovnic (DRH, B, I, 1966, doc. 105, p. 184 și 185); la 5 mai 1632 este consemnată „apa Drâmbrovnecului” (DRH, B, XXIII, 1969, doc. 368, p. 558), iar la 12 martie 1634 numită apa Drâmbrovnecului” (DRH, B, XXIV, doc. 218, p. 295), numele păstrându-se până azi în graiul bătrânilor localnici. Râul a fost botezat de panta meliferă drâmbrovnic (*Melittis melissophyllum* L.) care, până la jumătatea secolului al XX-lea, forma adevărate covoare pe terasele împădurite. Așadar numele corect este Drâmbrovnic și nu Dâmbrovnic, și nu provine din sl. dŕbi „stejar” (Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Ceres, București, 1976, p. 31 și 279), ci de la planta meliferă amintită, cum stă mărturie vie tradiția.

sudul județului Argeș, un astfel de sat, aflat pe teritoriul satelor Teiu din Vale și Leșile, se întindea pe aproximativ un kilometru lungime, deși nu am depistat decât 11 puncte cu una sau cel mult trei locuințe în fiecare loc. O așezare similară aflăm și pe Valea Drâmbovnicului, în zona comunelor Negrași-Mozăceni. Cercetările noastre în zona istorică Vlașca nu lasă nici un dubiu asupra tipului de sat getic răsfirat pe văile și terasele râurilor, anulând ceea ce presupunea Pârvan la începuturile cercetărilor arheologice românești, că „satele din La Tène păstrează în multe privințe străvechile tradiții de așezare încă din neolitic”, că „Un sat e în aceeași vreme un mic fort întărit - E adică, aceea ce și mai târziu era un *fossatum* -; așezat îndeobște pe malul cât mai abrupt al unei ape, sau pe vreun promontoriu care înaintează într-un lac sau râu, sau, de e posibil, pe o insulă ori măcar o peninsulă, satul e apărat spre partea unde se unește cu restul ținutului înconjurător cu un mare șanț, care pe alocurea (Poiana, Zimnicea, Tinosul) e dublat spre interior de valul respectiv”, care „sistem de așezare nu diferă de cel din neolitic și eneolitic”²¹. Observațiile lui Pârvan, la nivelul cercetărilor din anii 1920-1925, au fost preluate de Al. I. Gonța drept adevăr pentru a susține sinonimia *dava* = *fossatum* și pentru a dovedi că al doilea termen a înlocuit, după românizare, pe primul²², deși ar trebui să cunoască faptul că investigațiile arheologice de după al doilea război mondial au dovedit clar că presupusele sate din La Tène de la Crăsani, Poiana, Tinosul și Zimnicea sunt de fapt *dave*²³, *dava* fiind „denumirea geto-dacă pentru oraș. *Dava* era de fapt un centru tribal, respectiv o așezare mai însemnată, de obicei întărită, asemănătoare cu *oppidum*-ul celtic”²⁴, de care depindea satele și teritoriile din jur. Astăzi nimic nu mai îndreptățește afirmația că țaranii daci ar fi trăit în *dave* și cu toate că „acest domeniu este încă insuficient studiat”, s-a constatat că fiecare *dava* are în jur „un teritoriu în care s-au depistat mai multe așezări de tip rural - grupuri modeste de locuințe, fără vreo întăritură, situate pe o rază de până la circa 20 km de așezarea centrală. Aceste atribute arată că o *dava* semnifica un centru tribal”²⁵, așezările „de tip *dava* având în jurul lor așezări „rurale” mai modeste”²⁶, fiind deci clară deosebirea dintre *dava* și sat.

În ceea ce privește satul românesc, începând din secolele al VIII-lea - al IX-lea și până azi nu există nici măcar un caz izolat de existență a unui sat fortificat cu șanțuri și valuri. Așezările medievale rurale din țara noastră au fost în general răsfirate, risipite, fiecare gospodărie posedând, pe lângă curtea închisă, și o livadă de pomi sau de fân și chiar ogoare.

Cercetând datina cu privire la satul românesc, în numeroase zone, în perioada 1956-1976 și în special Țara Vlașca, putem trage următoarele concluzii:

Pretutindeni tradiția păstrează memoria unor sate cu gospodării foarte distanțate, pe Valea Drâmbovnicului și pe Valea Mozacului această așezare motivându-se prin câinii numeroși pe care-i deținea fiecare gospodărie, distanța mare între acestea

²¹ Vasile Pârvan, *Getica*, Cultura Națională, București, 1926, p. 470.

²² Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 38.

²³ *Dicționar de istorie veche a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 192. 475, 573, 624.

²⁴ *Ibidem*, p. 225.

²⁵ Al. Vulpe, Mihail Zahariade, *Geto-dacii în istoria militară a lumii*, Editura Militară, București, 1987, p. 46.

²⁶ *Ibidem*, p. 44.

fiind necesară evitării încăierării căinilor și deci ale unor eventuale certuri care s-ar fi iscat din această cauză.

Conform memoriei colective, satul cuprindea un vast teritoriu format din două părți distincte: vatra, unde se aflau locuințele cu livezile și o parte a ogoarelor, și moșia, care cuprindea pădurile, fânețele, apele și majoritatea ogoarelor, vaste spații ale satelor fiind precis delimitate prin hotare care nu s-au modificat niciodată până prin anii 1962-1968. Cât de puternică era cunoașterea și păstrarea hotarului unui sat, aflăm din obiceiul care a dăinuit până în pragul secolului al XX-lea în satul Leșile, județul Argeș, aflat în Țara Vlașca până la 1829. Deși din 1629 a devenit sat de clăcași²⁷, s-a păstrat cu sfințenie ceremonialul tragerii brazdei de hotar din șapte în șapte ani, ultima dată în 1894 când cei doi băieți din sat, Micu Ilie și Sisu Ion²⁸ au împlinit vârsta de șapte ani. Cu această ocazie toți bărbații satului, de la vârsta de opt ani până la cel mai bătrân, în ziua de Sf. Gheorghe (23 aprilie) porneau brazda pe hotarul satului, plecând din punctul cel mai sud-estic spre apus și ajungând în același punct după ce brăzdau hotarul de sud, vest, nord și est. La fiecare din cele patru colțuri ale hotarului, băieții care împlineau vârsta de șapte ani în anul respectiv, erau dezbrăcați în pielea goală și primeau de la fiecare bătrân al satului câte o lovitură de codilie la spate, încât „multe zile nu mai putea să stea pe cur”. Plugul era tras de patru boi negri, iar după ce se ocolea hotarul în întregime și se ajungea în locul de plecare, boii erau tăiați, carnea împărțită sătenilor care plăteau costul, iar căpățânile (craniile) erau duse, cu întregul colectiv și cu băieții ce fuseseră bătuți, puse ciuhe în câte un stejar din cele patru colțuri ale hotarului, după care urma o petrecere comună a întregului sat, la care bătrânii povesteau tinerilor toate evenimentele petrecute în sat de-a lungul timpurilor. La fiecare din cei patru copaci, numiți „tufani cu bouri”, băieții de șapte ani, care fuseseră bătuți în aceleași locuri, luau copacul în brațe și lipind fruntea de el spunea cu glas tare: „N-am să uit niciodată hotarul satului”²⁹, după care continua restul ritualului. Lăsând la o parte implicațiile totemice ale craniilor de boi, care erau neapărat negri, obiceiul tragerii brazdei de hotar îl găsim atestat la 1893-1894 la Cioara-Doicești - județul Brăila, Elisa Stoenescu - județul Ialomița, Ciocești și Saelele, județul Teleorman, Poiana și Vârtopu - județul Dolj, Climești - județul Neamț, în Vlașca și în Transilvania³⁰. Ritualul tragerii brazdei de hotar își are obârșia în fondul credințelor și obiceiurilor autohtone, ceea ce înlătură presupunerea locuirii țăranilor geto-daci în micuțele și aglomeratele dave.

O a treia constatare a cercetărilor noastre de teren este aceea că tradiția păstrează amintirea unor moși întemeietori ai satelor, știindu-se cu precizie unde erau așezați bătrânii ctitori, la distanțe destul de mari; proprietate strict individuală era doar vatra; moșia, spațiul vast, fiind, conform legii din bătrâni, în cea mai mare parte, proprietate obștească.

²⁷ După tradiție, „Nania al bătrân (un înaintaș al autorului acestui articol) s-a vândut rumân boierului Iruftanda într-o zi de Sf. Gheorghe”, fără să se transmită și anul. În realitate moșnenii s-au vândut lui Iruftanda mare vistier la 20 aprilie 1629; vezi DRH, B, XXII, doc. 252, p. 478-479.

²⁸ Micu Ilie, n. 1887 și înregistrat cu numele Micu Ion Merin și Sisu Ion, n. la 2 septembrie 1887, devenit în următa Buică Ioniță - Arh. Primăriei comunei Negrași, județul Argeș.

²⁹ Ion Nania, *Dalarea și localizarea celor două lupte de la Fântâna Țiganului date între Radu Paisie și Iuotă Basarab*, în „Revista istorică”, V, 1994, 1-2, Ianuarie - Februarie, p. 159-160.

³⁰ Nicolae Densușianu, *Chestionarele*, Ed. Adrian Fochi, Editura Minerva, București, 1976, p. 137.

Interesantă, pentru problema luată în discuție, rămâne legenda întemeierii cătunelor Boieni, numit până la jumătatea secolului al XX-lea și Boiani, și Boblegi din satul Cerșani, comuna Suseni, județul Argeș.

Satul Cerșani este menționat de documente la 26 noiembrie 1520, când, Neagoe Basarab, întărind lui Baldovin pârcaľab ocine la Balta Neagră (după 1962 această baltă din Broșteni se va numi „La Vărzaru“), consemnează: „în jos pe hotarul Cereșanilor, până la Crăceana“ (ceva mai jos: Criceana)³¹, azi Cârceana. La 2 mai 1571 este consemnat ca martor „Necula vîtaľ din Cerișani“³², numele autentic al satului, păstrat astfel în graiul multor localnici până la jumătatea secolului al XX-lea: „Satul Cerișani s-a numit așa după marea pădure de ceriș ce se-ntindea altădată de la Argeș, peste Drâmbovnic, peste Rața, peste Vâlceaua Părvului și Cârceana, până-n Teleorman“³³. „Adevăratul nume al Cerșanilor este Cerișani, adică satul din ceriș. Tot așa s-a numit și apa Drâmbovnicului, de la floarea drâmbovnic, căutată de stupari, pentru albinele lor. Nu știu când și de ce s-au schimbat numele locurilor. Poate de vină sunt cei ce-au făcut hărțile și n-au cunoscut adevăratele nume“³⁴. Satul Cerșani este format din următoarele cătune: Burdești, Călinei (Călinești), Cerșani, Găscani, Predești, Boieni și Boblegi. În 1958 Petre Mateescu, țăran cu o memorie formidabilă, ne mărturisea: „Toate satele, dar mai ales cătunele lor, s-au format cam după neamuri. Așa, bunăoară, cătunele Boieni și Boblegi au fost așezate de doi frați boieri, adică vânători de boi sălbatici, dar și crescători de cirezi. Și-au săpat acolo heleștee să-și adape cirezile, dar veneau și boi sălbatici mari, numiți bouri; veneau la cirezile lor; veneau și la apă. Unu era mai viteaz și-i răpunea repede-repede; ăľalt, mai bleg, de unde și numele de Boblegi, de la porecla Bobleagă“³⁵. Să fi fost oare posibilă înconjurarea satului Cerșani, sau măcar a cătunelor, cu șanțuri și valuri pentru apărare? Fără comentarii!

Toate constatările de mai sus dovedesc că noțiunea de sat avea inițial sensul de așezare a oamenilor din același neam, urmaș ai aceluiași strămoș, de unde fiecare sat românesc își are legenda sa; spațiul satului era vast, iar locuitorii, înrudiți pe neamuri, după întemeietori, își arau și semănau pămînturile moșiei în obște, prin rotație, „să se odihnească pămîntul“. În caz de primejdie, în timpul năvălirilor barbare, țăranii se retrăgeau în pădurile imediat învecinate³⁶, care până la sfârșitul secolului al XVIII-lea ocupau cam 70% din suprafața țării; Țara Vlașca este tipică în acest sens, codri legendari ai Vlăsiei rămânând și azi o permanență în conștiința bătrînilor.

Toate acestea sunt dovezi grăitoare că satul românesc nu a fost niciodată o fortificație militară cu șanțuri și valuri de apărare, iar apelativul nu-și poate avea obârșia în lat. *fossatum*. Tradiția, viața satului, precum și alcătuirea sa teritorială, ne dovedesc proveniența sigură din lat. *satus*, cuvînt prin care strămoșii romani înțelegeau „semănatul, plantatul, săditul“ (decî activitatea de bază a celor din sat), dar și „neamul, nașterea dintr-un înaintaș“, exact sensurile cuvîntului românesc în concepția țăranului

³¹ DRH, B, II, 1972, doc. 203, p. 392-393 și 394.

³² DRH, B, VII, 1988, doc. 22, p. 32.

³³ Date culese în septembrie 1958 de la Pavel Stănescu, născut în 1877 în Țuțulești.

³⁴ Date culese în septembrie 1958 de la Petre Mateescu, născut la 4 noiembrie 1900; absolvent a cinci clase primare, a funcționat ca secretar la Primăria comunei Țuțulești 26 de ani.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 29-47.

de acum câteva decenii, sfântos și știutor, dar neșcolit, întrucât „În orice zonă a țării, la baza relațiilor interumane stă familia mare - neamul, în înțelesul în care poporul a păstrat până astăzi conceptul”³⁷.

Având în vedere că principalele cuvinte referitoare la așezările rurale, cum ar fi: argea (cu o largă folosire în trecut), bordei, cătun, gard, leagăn, măgură (cu sensul de colibă, partea de la suprafață a bordeiului), moșie (din: moș), stână, țarc, țarină, țârșuș, vatră, zestre, sunt de origine autohtonă, iar derivarea lui sat din *fossatum* nu corespunde realității, nu ne surprinde faptul că lingvistul danez Kristian Sandfeld-Jensen (1873-1942) considera cuvântul sat de origine latină, dar împrumutat din albaneză³⁸, iar romanistul german Günter Reichenkron (1907-1966) socotea cuvântul sat ca fiind preroman, din fondul indigen³⁹. Deși au fost combătuți cu tărie, nici noi nu excludem posibilitatea existenței cuvântului sat în geto-dacă. Sensurile inițiale ale apelativului sat, asemănătoare cu cele ale lat. *satus*, nu exclud ca geto-dacii să fi avut cuvântul sat, termen prin care denumeau așezarea rurală, cu oameni înrudiți ca neam, care-și semănau ogoarele în obște. Tocmai de aceea nu s-a impus termenul *vicus*. Trcând peste faptul că dacă limba română ar poseda pe sat din *fossatum* ar trebui să posede și lat. *fossa* și nu germ. *Schanze*, două sunt argumentele de bază ale originii autohtone pentru rom. sat. În greacă exista cuvântul (împrumutat probabil din lumea geto-tracă) *saton* (τό) „suprafață pentru semănături, o anumită măsură”. În baza prețioasei știri a lui Herodot că geții carpi „sunt eleno-sciți” dar „se comportă în toate ca sciții”⁴⁰, nu încape nici o îndoială că gr. *saton* și rom. sat provin din străvechiul fond traco-elen. Un alt argument în sprijinul originii autohtone a termenului sat l-ar putea constitui toponimul illir Sation, numele unei așezări străvechi⁴¹, precum și hidronimul Satnioeis⁴², pentru care se pot compara actualele denumiri: Satnoeni- județul Ialomița, Satnoieni- județul Brăila, Sat Bătrân, Satulung, Satu Costi, Satu Nou etc⁴³.

Oare istoricii și lingviștii popoarelor din jurul nostru, dacă ar deține pe teritoriul statelor lor asemenea dovezi, tot ca istoricii și lingviștii români ar proceda? Ar fi timpul ca măcar în mileniul al III-lea să ne trezim la realitate.

³⁷ Mihai Pop, *Cartea vie a culturii orale*, în „Magazin istoric”, XII, 1978, 9 (138), p. 18.

³⁸ I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, Editura Academiei, București, 1970, p. 27.

³⁹ Ibidem, p. 41-42.

⁴⁰ Herodot, *Istoriei*, IV, 17. Despre această problemă: Ion Nania, *Un certificat autentic al obârșiei limbii geților carpi dat de Herodot* - comunicare, simpozionul anual al Muzeului Câmpulung Muscel, 25-26 octombrie 1986, manuscris.

⁴¹ I. I. Russu, *Illirii. Istoria, limba și onomastica-romanizarea*, Editura Academiei, București, 1969, p. 244.

⁴² Strabon, *Geografia*, VII, 7.

⁴³ Ion Iordan, Petre Gâșteșcu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, Editura Academiei, București, 1974, p. 223-224.

ARGEȘUL ÎN POLITICA LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

RADU ȘTEFAN VERGATTI

Titlul ar putea părea temerar, dar orice specialist sau om de cultură care urmărește seria lucrărilor dedicate lui Mircea cel Bătrân remarcă ușor că, în curgerea vremii, nu s-a abordat un subiect referitor la raporturile dintre domn și vatra lui de obârșie¹. Temeiul documentar pentru discuția de față îl constituie atât hrisoavele emaneate din cancelaria domnului, cât și ansamblul celorlalte mărturii ale epocii care completează cuvântul scris, din păcate sărac datorită depărtării în timp și a distrugerii lui prin inconștiența oamenilor.

Se poate susține că, în raport cu lungimea domniei, numărul documentelor provenite din cancelaria lui Mircea este relativ modest, deoarece acesta se rezumă la numai 28 acte interne certe². Dintre acestea, patru au fost emise la Argeș, unul la Râmnic, unul la Tismana, unul la Giurgiu și unul la Cozia³. S-a simțit nevoia să se facă această precizare, deoarece mulți amatori de statistici, nu totdeauna concludente, judecă situația prin prisma lor.

Ținând seama de caracterul itinerant al domniei la cumpăna dintre secolul al XIV-lea și al XV-lea⁴, este greu să se aprecieze ponderea unei așezări pe baza numărului documentelor emise (din porunca domnului) de pe teritoriul ei. Cazul de față este concludent: în Curtea de Argeș domnul a poruncit singurului grămătic al cărui nume îl cunoaștem (Mihail), să scrie cel mai mare număr de hrisoave păstrate, patru. Chiar dacă reședința domnească a avut un caracter itinerant, prin prisma documentelor emise, Curtea de Argeș a avut cea mai mare pondere în Țara Românească în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân.

În schimb, cruciatul Johann Schiltberger, aflat în trecere prin Țara Românească în 1396, a notat în memoriile lui că prima capitală -caput regnis- a lui Mircea era Curtea de Argeș, iar a doua, secundară, se găsea la Târgoviște⁵.

¹ În acest sens, se poate urmări bibliografia aproape exhaustivă a lucrărilor despre Mircea cel Bătrân în Al. V. Diță, *Mircea cel Mare între realitatea medievală și ficțiunea istoriografică modernă*, București, 2000 passim.

² Cf. *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, București, 1966, doc. nr. 8-18, 20-30, 32-35, 37, 38.

³ *Ibidem*. S-a făcut referire la documentele localizate în mod sigur.

⁴ D. C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV-XV*, București, 1973, p. 381 și urm.

⁵ Cf. *Călători străini despre țările române*, vol. I, București, 1968, p. 30.

Dacă se privesc actele întocmite și din punctul de vedere al conținutului și al sigiliului, cele emise de la Argeș vădesc o pondere aparte. Ele arată că acolo se aflau sediul sfatului boieresc, al cancelariei și al scaunului de judecată, locul de păstrare a marelui sigiliu⁶, precum și sediul mitropoliei⁷. Reunirea normală a tuturor acestor instituții în preajma domnului a impus ca tot la Argeș să fie și visteria țării, unde s-au bătut monedele emise în vremea lui Mircea⁸, inclusiv celebrii ducăți de cruciadă⁹.

Existența reședinței principale la Curtea de Argeș, nu la Câmpulung Muscel¹⁰ sau Târgoviște, este demonstrată și de aflarea primei mitropolii a țării în acest oraș¹¹. În momentul când s-a folosit termenul de „prima mitropolie“, s-a avut vedere atât aspectul temporal, cât și cel derivat din rang, deoarece a doua mitropolie, creată în 1370, era sufragantă față de Argeș, fiind probabil cu un caracter itinerant între Severin și Râmnic¹². Sediul mitropoliei la Argeș a reprezentat o necesitate, căci în concepția epocii un cap încoronat trebuia să aibă alături un ierarh de rang corespunzător¹³. Aceasta făcea ca în Curtea de Argeș să fie nu numai centrul vieții politice, prin reședința principală a domniei, ci și cel al vieții spirituale.

În fine, din aceste două aspecte a mai derivat unul: în Curtea de Argeș au fost atrași numeroși negustori și meșteșugari, necesari și utili pentru domn, boieri și ierarhi. Existența lor este atestată în primul rând prin descoperirile arheologice. Ele au scos la lumină veștminte, podoabe, fragmente de armuri catafracte, arme¹⁴ și chiar sigilii de postav din Flandra¹⁵. Una dintre ultimele descoperiri, relativ recentă, puțin cunoscută și exploatată, confirmă teza că la Curtea lui Mircea era o viață la fel de fastuoasă ca la celelalte reședințe regale, despotale sau principiare din centrul și orientul continentului. Este bine știut că postavul din Flandra era scump, iar cumpărarea lui putea fi făcută numai de cei din ordinele privilegiate¹⁶. Judecând în mod optimist datarea sediului meșteșugarilor olari, Biserica Olari, se poate afirma că el exista în anii lui Mircea¹⁷. Este o situație ce poate indica nu o breasă cu regulamente precise, ca în occidentul continentului ori în Transilvania, ci o comunitate reunită prin interese comune, economice și de apărare. Este una dintre dovezile de urbanism și de modernizare ale așezării.

⁶ Cf. Al. V. Diță, *op. cit.*, passim; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 2000, ed. A II-a, passim.

⁷ C. C. Giurescu, *Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în „B. O. R.“, an LXXVII, nr. 7-10, 1967.

⁸ Cf. C. Știrbu, P. Stancu, *Date noi privind emisiunile monetare ale lui Mircea cel Mare*, în vol. *Marele Mircea voievod*, București, 1986.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Cf. R. Șt. Vergatti (Ciobanu), *Curtea de Argeș și Câmpulung Muscel, reședințe domnești în report de anterioritate sau de contemporaneitate*, în „Studii și Comunicări. Muzeul Câmpulung Muscel“, 5, 1989.

¹¹ C. C. Giurescu, *op. cit.*, passim.

¹² Cf. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980, p. 248 și urm.

¹³ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 77.

¹⁴ Cf. R. Șt. Vergatti (Ciobanu), *Noi opinii asupra bătăliei de la Posada*, în „Studii și Comunicări. Muzeul Orășenesc Curtea de Argeș“, I, 1980.

¹⁵ Cf. L. A. Bătrâna, *Un sigiliu de postav din Flandra*, în „Studii și Comunicări. Muzeul Orășenesc Curtea de Argeș“, I, 1980.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ P. Chihaiia, *Din cetățile de Scaun ale Țării Românești*, București, 1974, passim.

Rolul de centru spiritual al Curții de Argeș se relevă în special printr-un act cu valențe deosebite pentru românism. Aici, la Argeș s-au reunit mesagerul Țării Românești -jupan Dragomir -părcălabul Cetății Dâmbovița, mesagerul Moldovei Grigore Țamblac -sfetnic al lui Alexandru cel Bun și mesagerul Transilvaniei -voievodul Știber, care în anul 1415 au reprezentat lumea românească la conciliul de la Constanța¹⁸. A fost atunci o dovadă de unitate a latinității orientale, care, pornită de la Argeș și-a expus punctul de vedere în fața occidentului: necesitatea unirii Europei creștine în fața pericolului otoman. A fost o dovadă de conștiință și responsabilitate care a uimit participanții la conciliu, în general, pierduți în discutarea unor probleme dogmatice, oțioase¹⁹. Practic, atunci, delegația românească a relevat gândirea politică de la Argeș a lui Mircea și a boierilor lui: necesitatea și dorința de a crea un front unic românesc antiotoman, apărut în germene de la finele secolului al XIV-lea²⁰. El urma să fie axa în jurul căreia să se reunească lumea creștină europeană, sub mantia bisericii pentru a opri invazia otomană. Poziția dobândită de Curtea de Argeș în anii lui Mircea a fost deosebită și pe plan sud-est european. Reprezentând un oraș european de mărime mijlocie²¹, reședința domnului Țării Românești s-a impus prin ponderea politică.

Nu mai astfel se explică îndreptarea expediției sultanale a lui Bayazid I Ildîrîm către Argeș și lupta de la Rovine (17 mai 1395)²², în apropiere, probabil lângă actualul sat Merișani²³.

Victoria totală a românilor, cu pondere europeană²⁴ a mărit greutatea politică a Curții de Argeș a lui Mircea, ea neputând fi diminuată de episodul pasagerului Vlad (1395-1396), nedrept numit „Uzurpatorul”²⁵. Nici fulgerele îndreptate contra Argeșului de basileii constantinopolitani prin cronicari²⁶, prin ierarhi, sau prin oameni politici bizantini nu au putut umbri rolul capitalei lui Mircea, devenită între 1402- înfrângerea lui Bayazid la Angora²⁷ și 1418 - moartea lui Mircea²⁸ - centru politic al sud-estului Europei. S-a făcut afirmația, prin prisma documentelor epocii, că de aici a condus Mircea lupta pentru detronarea fiului major al lui Bayazid I Ildîrîm, Suleyman (1403-1411), pe care l-a înlocuit cu favoritul său, Musa (1411-1413), un frate mezin al sultanului, după unii devenit ginere al domnului Țării Românești²⁹. Apoi din același centru a luptat cu succes împotriva noului sultan Mehmet I Celebi (1413-1421). La

¹⁸ Cf. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 319-321.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Cf. C. Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, București, 1968, p. 29.

²¹ Cf. D. C. Giurescu, *op. cit.* p. 80.

²² Cf. Al. V. Diță, *op. cit.*, p. 165-242.

²³ *Ibidem*, p. 285-296.

²⁴ *Ibidem*, p. 243-284.

²⁵ *Ibidem*, p. 297-386.

²⁶ Cf. *Fontes Historiae Daco Romane*, vol. IV, București, 1982, p. 163, 315, 341, 419, 423, 425, 443, 445.

²⁷ H. Inalcik, *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600*, New York -Washington, 1973.

²⁸ Cf. I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria II, tom XXXI (1908-1909), București, 1909, p. 143. Domnul Țării Românești a încetat din viață la 31 ianuarie 1481 și a fost înmormântat în incinta ctitoriei sale, mănăstirea Cozia.

²⁹ Cf. R. Șt. Vergatti (Cibanu), *Some Genealogical Considerations upon the Evolution of the Romanian Basarab Dynasty in the 14 and 15 Centuries*, în: *Recueil d'etudes genealogiques et heraldiques roumanis*, București, 1988 p. 22-35.

Argeș au fost primiți atât noul candidat la tronul sultanilor, un oarecare Mustafa, alt fiu al lui Bayazid³⁰, cât și șecul Bedr-ed'din, atât de periculos pentru sistemul de guvernare otoman³¹. Nu trebuie să se uite nici o clipă că Mircea a putut manevra astfel viața politică deoarece s-a bazat pe alianța fermă cu celelalte țări române. În Transilvania, după 1395, martie, 7, după semnarea tratatului de la Brașov a avut un aliat permanent în voievodul Știber³². În Moldova situația a evoluat mai ciudat și inegal. După bunele raporturi cu Petru I Mușat, exprimate prin tratatele din 1389-1390 și încheierea prin intermediul lui a acordurilor cu Polonia³³, a urmat o perioadă de răcire a relațiilor în anii lui Roman I (1391-1394)³⁴. Imediat s-a revenit la sentimente mai calde, iar în 1399 Mircea l-a ajutat pe viitorul Alexandru cel Bun să preia tronul de la Suceava³⁵. Prin intermediul noului domn al Moldovei, după unele ipoteze căsătorit la început cu o fiică naturală a lui Mircea³⁶, de la Curtea de Argeș s-a dat un ajutor Poloniei în lupta contra cavalerilor teutoni în bătălia de la Grünwald (15 iulie 1410)³⁷. A fost o acțiune care a depășit sfera sud-est europeană, înscriindu-se într-una mai largă, a orientului și a centrului continentului. De altfel tot în această sferă se vor înscrie și tratativele cu acel fantezist împărat al Germaniei, Sigismund de Luxembourg (1411-1437), dornic să construiască un drum până la Chilia, pornind din zonele Țării Românești.

Legăturile de rudenie, cu atâta însemnătate pentru lumea vârstei de mijloc, atestă și ele marea pondere a lui Mircea și a reședinței lui. Domnul a fost înșurat cu Mara de Tolmay, din familia conților Cili, atotputernici în Regatul Maghiar. Fiul său natural Vlad, ulterior supranumit Vlad Dracul, a fost crescut la curtea împăratului Germaniei, Sigismund de Luxembourg, iar ulterior a intrat între cei 24 de membri ai Ordinului Dragonului, confrerie secretă ce-și atribuia menirea să cucerească lumea³⁸. O fiică, Arina, s-ar părea să fi fost căsătorită cu sultanul Musa, iar altă fiică, Ana, cu marele cetnic sârb Radoicici³⁹. Sunt numai câțiva din numeroșii copii ai lui Mircea⁴⁰ care făceau ca la Curtea de Argeș să se întâlnească ițele rudeniiilor, generatoare de interese, alianțe și în revanșă, chiar de conflicte. În vremea lui Mircea, în pofida unor păreri preconcepute, caduce, nu Bizanțul, ci Curtea de Argeș a fost centrul care a ținut în mână relațiile genealogice sud-est europene.

³⁰ Cf. *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, I, ed. cit., doc. 38.

³¹ Cf. M. Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341-1462)*, ed. V. Grecu, București, 1958, p. ....

³² Cf. C. M. Cogălniceanu, *Cercetări critice cu privire la istoria românilor. Vlad I voievodul Basarabiei 1396-1397*, în „Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie”, XI, partea a I-a, 1910, p. 331-333.

³³ Cf. *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, I, Partea II, 1346-1450, București, 1890, doc. 258.

³⁴ Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 260.

³⁵ Cf. R. Șt. Vergatti (Ciobanu), *Some Genealogical Considerations upon the Evolution of the Romanian Basarab Dynasty in the 14 and the 15 Centuries*, loc cit.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Al. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, II, ed. I, Iași, 1889, p. 96-97.

³⁸ Cf. R. Șt. Vergatti (Ciobanu), *Vlad Tepeș*, București, 1996, p. 5.

³⁹ Cf. R. Șt. Vergatti (Ciobanu), *Some Genealogical Considerations upon the Evolution of the Romanian Basarab Dynasty in the 14 and the 15 Centuries*, loc cit.

⁴⁰ *Ibidem*. După cronicarii bizantini el ar fi avut 300 copii naturali; până în prezent se cunoaște un singur fiu născut din căsătoria lui Mircea cel Bătrân cu Mara de Tolmay, domnul Țării Românești, Mihail (1418-1420).

În concluzie, se poate afirma că reședința principală a marelui Mircea Voievod a avut, la cumpăna dintre secolele al XIV-lea și al XV-lea, valoare în trei planuri: al Țării Românești, al românismului și al Europei de sud-est. Pentru țara Basarabilor, Curtea de Argeș a reprezentat centrul de unde au pornit inițiativele și măsurile de organizare și reorganizare a societății românești, așa cum a fost ea până la finele secolului al XVI-lea, adică până la Mihai vodă Viteazul (1593-1601), după care s-a produs o cotitură. În al doilea plan se poate considera că atunci Argeșul a constituit nucleul către care s-au îndreptat privirile tuturor românilor. El a reușit să reunească toate firele românismului în domeniul economic, spiritual și politic. În fine, în ultim plan, Curtea de Argeș a reprezentat centrul rezistenței și al speranței celor care luptau împotriva otomanilor, unii -ca sârbii și bulgarii -aflându-se chiar la începutul lungii perioade de dominație a Semilunei. Mai mult, românii din Curtea de Argeș au condus și lupta primei linii de rezistență a creștinătății pe Dunăre, pe care otomanii se străduiau să o tracă, în timp ce mari forțe occidentale se iroseau în al doilea război de 100 ani.

În seria scurtelor evocări ce ne preocupă, pe tema Argeșul în politica marilor voievozi români, locul deținut de Curtea de Argeș și de ecoul său în anii marelui Mircea voievod apare ca neobișnuit. El a atins atunci o strălucire și o originalitate în crearea de civilizație care au rămas singulare, negăsindu-și echivalentul în alte epoci, anterioare, nici posterioare.

MONEDE EMISE DE MIRCEA CEL BĂTRÂN DESCOPERITE ÎN BISERICA FOSTEI MĂNĂSTIRI TUTANA, JUD. ARGEȘ

ROMEO MASCHIO
SPIRIDON CRISTOCEA

În anul 1987, ca urmare a necesității unor lucrări de consolidare și restaurare, s-au efectuat cercetări arheologice la fosta mănăstire Tutana, acum locaș de mir*.

Acest locaș de cult se învecinează cu două alte importante ctitorii din timpul întemeierii statale și spirituale românești: mănăstirile Curtea de Argeș și Cotmeana. Cel mai vechi document referitor la mănăstirea Tutana este un hrisov, din 1 aprilie 1497, prin care domnitorul Radu cel Mare confirmă un schimb de proprietate ce se petrecuse în vremea domnitorului Basarab cel Tânăr (1477-1482)¹.

Pe baza informațiilor furnizate de documente, până la începerea cercetării arheologice, se putea afirma că mănăstirea exista în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Biserica actuală a fost construită în anul 1582 de Mihnea Turcitul, domnul Țării Românești (1577-1583, 1585-1591), ispravnic al lucrărilor fiind „jupanul Mihai ban“, viitorul voievod Mihai Viteazul². Cercetările arheologice practicate în cadrul ansamblului monastic au confirmat existența unei biserici mai vechi, anterioară celei construite în 1582³.

Săpăturile efectuate în interiorul bisericii Tutana II, pentru stabilirea planului de consolidare, cât și pentru reconstituirea planului și datarea bisericii Tutana I, au avut ca rezultat printre alte descoperiri însemnate și recuperarea a 11 monede, emise de Mircea cel Bătrân.

Practicându-se o casetă³ delimitată de zidurile absidelor de nord ale celor două biserici și peretele de est al pridvorului supralărgit au fost găsite aceste monede, care sunt importante și pentru că ajută la datarea bisericii Tutana I.

* Cercetările arheologice au fost efectuate de Spiridon Cristoceă, iar considerațiile de ordin arhitectural au fost făcute de Carmen Oprescu. Vezi Spiridon Cristoceă, Carmen Oprescu, *Cercetările arheologice de la mănăstirea Tutana (jud. Argeș) și problema încadrării unui nou triconc de la cumpăna veacurilor XIV-XV*, în „Revista muzeelor și monumentelor, Monumente istorice și de artă“, XIX, 1988, 2, p. 45-58.

¹ DRH, B, Țara Românească, vol. I, nr. 274, p. 447-478.

² Ștefan Andreescu, *Contribuții cu privire la trecutul mănăstirii Tutana*, în „Mitropolia Olteniei“, anul XVIII nr. 3-4, martie - aprilie 1966, p. 261.

³ Autorii cercetărilor - Spiridon Cristoceă, Carmen Oprescu - în studiul lor au numit, biserica ridicată în 1582 Tutana II, iar pe cea anterioară Tutana I.

⁴ Spiridon Cristoceă, Carmen Oprescu, *op. cit.* p. 46, fig. 3.

Cele 11 monede sunt extrem de interesante pentru că au fost bătute din aramă și, deși tocite, după tratare și conservare au putut fi identificate^{***}.

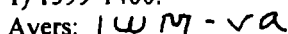
Mircea cel Bătrân a bătut două specii monetare: ducați și bani. Ducății au fost de două categorii: în prima categorie se încadrează tipul nr. 1, cel comun cu legenda în limba latină cât și în limba slavă; a doua categorie cuprinde ducați cu efigia lui Mircea. În această categorie se disting mai multe tipuri, funcție de reprezentările iconografice sau heraldice care apar pe avers și revers⁴.

Cele 11 monede descoperite la Tutana sunt ducați, din a doua categorie, cu efigia lui Mircea cel Bătrân. Pentru gruparea și datarea acestor monede - care nu prezintă an de emisie - am folosit schema clasificării monedelor din Țara Românească propusă de Octavian Iliescu⁵ și studiul *Efigiile monetare ale voievozilor Radu I și Mircea cel Bătrân* din lucrarea lui Pavel Chihaia⁶.

Autorul menționat stabilește criteriile de datare ale monedelor respective cu ajutorul reprezentărilor heraldice și iconografice, ajutând astfel la operația de clasificare a monedelor cu efigie emise de Mircea cel Bătrân.

Descrierea cronologică a monedelor:

1) 1399-1400.

Avers:

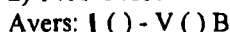
Mircea în picioare, din față, cu barbă și mustăți îmbrăcat cu un veșmânt de origine bizantină. Pe cap poartă coroană, în mâna stângă ține globul cruciger, iar cu mâna dreaptă ține o lance, oblic, cu vârful în sus având la extremitatea superioară o ureche romboidală.

Revers:

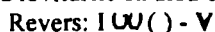
Stema Țării Românești. Scut înclinat spre dreapta, despicat, primul cartier plin, în al doilea 3 grinzi, timbrat de un coif tip „oală” în profil spre dreapta. Deasupra stă o acvilă cu aripile strânse.

D = 1,2 cm; G = 0,31 g, ↑↑ Nr. inv. 16718.

2) 1401-1415.

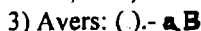
Avers:

Mircea în picioare într-un veșmânt de modă occidentală - „surcotă” cu jupă plisată, având deasupra o mantie prinsă cu o agrafă la mijloc. În mâna stângă ține globul cruciger, iar în mâna dreaptă lancea cu vârful în sus cu piroane transversale pentru ca loviturile să aibă o nocivitate mai mare.

Revers:

Stema Țării Românești. Scut despicat, înclinat spre dreapta. În primul cartier trei grinzi, în al doilea sigla *W*. Pe scut coif în formă de „cap de broască” numit așa după aspectul mai turtit al calotei, în profil spre dreapta. Deasupra acvila cu aripile strânse.

D = 1,3 cm; G = 0,20 g. ↑↓ Nr. inv. 16715.

3) Avers:

*** Tratarea și conservarea monedelor au fost realizate de Elena Rotaru de la Muzeul Județean Argeș.

⁴ Octavian Iliescu, *Moneda în România*, Ed. Meridiane, București, 1970, p. 20-21. Vezi George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin C. Oprescu, *Monede și bancnote românești*, Ed. Sport - Turism, București, 1977, p. 18-28.

⁵ Octavian Iliescu, *Cu privire la problema realizării unui „corpus” al monedelor feudale românești* în Studii și materiale de istorie medie, Ed. Academiei R.P.R., vol. I, 1956, p. 285-321.

⁶ Pavel Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, Ed. Meridiane, București, 1974, p. 161-191.

Ca mai sus. Piroanele de pe lance sunt sub mână.

Revers: ( ) - *SVB*

Ca mai sus. În primul cartier al scutului trei grinzi, în al doilea stea cu cinci

raze.

D = 1,3 cm; G = 0,10 g. ↑↑ Nr. inv. 16716

4) Avers: *IW - aB*

Ca mai sus.

Revers: *IW*: ( )

Ca mai sus. Al doilea cartier de la scut nu se distinge.

D = 1,2 cm; G = 0,26 g. ↑↑ Nr. inv. 16717.

5) Avers: *IW - aB*

Ca mai sus.

Revers: *IW - B*

Ca mai sus. În al doilea cartier al scutului stea.

D = 1,3 cm; G = 0,33 g. ↑↓ Nr. inv. 16719.

6) Avers: ( ) - *aB*

Ca mai sus.

Revers: *IW* - ( )

Ruptă, nu se vede scutul.

D = 1,3 cm; G = 0,19 g. ↑↑ Nr. inv. 16720.

7) Avers: Tocită, nu se vede legenda.

Ca mai sus.

Revers: ( ) - *a*

Ca mai sus. Tocită, nu se vede scutul.

D = 1,2 cm; G = 0,11 g. ↑↓ Nr. inv. 16721.

8) Avers: *IW - aB*

Ca mai sus.

Revers: *IW - a - Ba*

Ca mai sus. Scutul are în al doilea cartier stea.

D = 1,2 cm; G = 0,21 g. ↑↑ Nr. inv. 16722.

9) Avers: *IW - Ma - Ba*

Ca mai sus. Lancea are piroanele deasupra mâinii.

Revers: *IW M - roB*

Ca mai sus. În cel de al doilea cartier al scutului sigla

D = 1,2 cm; G = 0,22 g. ↑↓ Nr. inv. 16723.

10) Avers: *IW - M - aBo*

Ca mai sus.

Revers: *IW M - Ba*

Ca mai sus. Scutul are în primul cartier stea, în al doilea trei grinzi.

D = 1,4 cm; G = 0,39 g. ↑↑ Nr. inv. 16724.

11) Avers: *IW M* - ( )

Ca mai sus.

Revers: *IW M - a*

Ca mai sus. Moneda ruptă. La scut nu se vede primul cartier, în al doilea trei

grinzi.

D = 1,3 cm; G = 0,20 g. ↑↓ Nr. inv. 16725.

Ducații descoperiți la Tutana sunt de tipul cu efigie cu legenda în limba slavă, atât pe avers cât și pe revers, și reprezintă emisiuni din anii 1396-1418, când Mircea cel Bătrân obține o mare autoritate la Dunărea de Jos.

Pe moneda cu efigie, rară, datată 1399-1400, Mircea apare cu un veșmânt de origine bizantină, ce nu corespunde reprezentării sale reale, pentru că acesta purta veșminte occidentale.

Elemente de veșmânt bizantin apar și pe monedele bulgărești și sârbești din vremea respectivă Mircea adoptându-l probabil din spirit de solidaritate ortodoxă împotriva islamismului expansionist⁷.

Ducații emiși între 1401-1415 se caracterizează prin faptul că Mircea apare în veșmânt occidental. Această monedă s-a bătut în mai multe serii care se succed în intervalul mai sus amintit, întărind ideea că acest tip s-a statornicit pentru multă vreme în Țara Românească și a circulat intens, apărând în momentul când Bulgaria și Serbia fiind ocupate de turci, orientarea politică și economică a lui Mircea s-a îndreptat către Ungaria și Polonia⁸.

Ducații emiși de Mircea cel Bătrân descoperiți la mănăstirea Tutana, în urma cercetărilor arheologice, susțin afirmația autorilor că biserica Tutana I poate fi datată din punct de vedere al perioadei de construcție la sfârșitul secolului al XIV-lea - începutul secolului al XV-lea.

---

⁷ *Ibidem*, p. 187-188.

⁸ *Ibidem*, p. 187.

LOCALIZAREA CELOR TREI LUPTE PURTATE DE DOAMNA CHIAJNA

ION NANIA

În rândurile de față ne propunem să amintim doar câteva aspecte despre un personaj nedreptățit de istoriografia noastră și să corectăm trei evenimente total eronate¹ ca localizare, socotite mărunte de către istorici, fără să se aibă în vedere că fiptele mici au făcut istoria mare; ele au constituit clocotul în care s-au plămădit și au izbucnit momentele cruciale ale fiecărui popor.

Unul din personajele cu care s-ar putea mândri orice popor este Doamna Chiajna care „avea, pe lângă strălucirea neamului din care se trăgea, și o marcată personalitate a ei, care explica îndeajuns vaza de care s-a bucurat în ochii contemporanilor”². Dintr-o pornire patriotică deosebită, bazându-se pe un studiu pe măsură, C. Gane a repus în drepturile cuvenite „Trecute vieți de doamne și domnițe”, studiind cu migală și viața Doamnei Chiajna, singura femeie-domnitor din istoria noastră, care a domnit cu adevărat în numele fiului său Petru cel Tânăr, urcat pe tronul țării Românești la vârsta de 12 ani. Venit la domnie atunci când tatăl său Mircea Vodă „Îngropatu-s-au în Biserica Domnească în București, septembrie 21 deni, 7068”³ și „Domnit-au ani 8”⁴, în realitate 8 ani, 8 luni și 19-21 zile, timp în care adevăratul domn al țării a fost mama sa, Doamna Chiajna. Născut prin 1547, ajuns în surghiun la Alep, în Siria, apoi la Konieh, în Asia Mică, „În acest din urmă oraș surprinde moartea, la 19 August 1569, pe tânărul și bolnăviciosul Petru; nu e exclus să fi fost otrăvit. Piatra sa de mormânt se păstrează și astăzi în biserica grecească, cu hramul Schimbării la Față, din Konieh”⁵.

În ceea ce privește pe singura femeie „domnitor” din țara noastră, „Din nefericire, însă Istoria ne-a falsificat-o. Începând cu cronicarii cei mai vechi, Stoica Iudescu și Radu Popescu, urmând cu Gheorghe Șincai, cu Engel, cu Laurian, cu

¹ Nu ne propunem să analizăm eroarea prin care Petru cel Tânăr este numit, sau uneori chiar confundat, cu Petru Șchiopul.

² C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, Ediția a IV-a, Edit. Ziarului „Universul” S. A., București, 1941, p. 77.

³ *Istoria Țării Românești 1290-1690. Letopiseșul cantacuzinesc*, Ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, Editura Academiei, București, 1960, p. 50; în continuare cit.: *Letopiseșul cantacuzinesc. Vezi și: Cronicari munteni*, Ediție îngrijită de Mihail Gregorian, Editura pentru Literatură, București, 1961, p. 118.

⁴ *Letopiseșul cantacuzinesc*, p. 51.

⁵ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor, II. Partea întâi*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1937, p. 209.

Xenopol, cu poetul - căci a fost un poet - Alexandru Odobescu, s-a format în jurul acestei figuri o legendă care, ca orice legendă este o fantezie. S-a spus de Doamna Kiajna c-a fost personificarea ambiției, a răutății și a cruzimei. Un monstru. Nu e adevărat. Nici nu rezultă de nicăieri c-ar fi putut fi rea. Ambițioasă și crudă poate. Dar nu întru atât, încât să facă din ea un tip, o personificare. A fost omul, femeia vremii, a unor vremi când viața omenească, nu numai în Orient, în lumea întreagă (să ne gândim la noaptea sfântului Bartholomei), era desconsiderată; când curgea, prin șanțurile străzilor, sângele omenesc fără ca nimeni aproape să-l bage în seamă. Așa încât această Doamnă română n-a fost în afară de mentalitatea normală a epocii în care a trăit, și în tot cazul a fost sub ceea ce legenda a făcut din ea⁶.

Nu ne-am propus să analizăm documentele, în general cunoscute, referitoare la viața Doamnei Chiajna. O trecere în revistă a acuzațiilor lui C. Gane și a principalelor opinii se impun totuși. De la bun început amintim că nici Letopisețul cantacuzinesc⁷, nici Radu Popescu și nici Gheorghe Șincai, nu aduc în nici un fel atingere morală Doamnei Chiajna.

În 1905, luând în considerare o serie de scrisori particulare, printre care și una din 1564, N. Iorga caracterizează astfel pe părinții lui Petru cel Tânăr⁸, Mircea și Chiajna: „Tatăl său și mama sa erau amândoi oameni răi, violenți: tiranul Mircea fu un bărbat potrivit pentru intriganta, lacoma, desfrânata - „femeie foarte ușoară“, scria principele Transilvaniei în 1564, „monstru de desfrâu“, zicea un german la 1568 - Chiajna⁹. În 1937 N. Iorga renunță la aceste calomnii aduse Chiajnei, amintind despre acel pamflet grec vulgar¹⁰ după care ea „avea și sfetnici greci, ca acela care-i presintă de un pamflet grecesc în versuri ca ibovnic¹¹. Ar fi fost imposibil ca grecii lui Șaitan Oglu s-o vorbească de bine pe Doamna Chiajna. Tot în 1937 se consemnează într-un dicționar: „Doamna lui Mircea II (Ciobanul) al Țării Românești, fiica lui Petru Rareș al Moldovei și a Elenei. Femeie ambițioasă și intrigantă...“¹². Cel care o denigrează cel mai mult pe „femeia domnitor“ Doamna Chiajna, luând de bune toate scrisorile dușmănoase ale străinilor, este A.D. Xenopol, deși își începe expunerea cu aprecieri și scuze: „... veni la putere în Muntenia una din femeile cele mai deștepte ce s-au perindat pe tronurile popoarelor, atâta numai că împrejurimile în care a trăit și făptuit făcuseră să înflorească în sufletul ei contrapartea însușirilor ce ne-am așteptat să regăsim în firea lui Petru Rareș, și nepoata lui Ștefan cel Mare. ... moștenise mai mult părțile rele ale

⁶ C. Gane, *op. cit.*, loc. cit.

⁷ Atribuit de N. Iorga lui Stoica Ludescu: N. Iorga, *Cronicle muntene*, întâiul memoriu: *Cronicle din secolul al XVII-lea*, Anal. Acad. Rom., Sect. Ist., 1898-1899, Seria a II-a, tom. XXI, p. 303-462. I. Ionașcu sugerează că autorul posibil al Letopisețului ar fi Dumitrașco Dumbrovici: I. Ionașcu, *Despre logofătul Stoica Ludescu și paternitatea cronicii „Istoria Țării Românești“*, în „Analele Universității „C.I. Parhon““, București, Seria II. Soc., Istorie, nr. 5, 1956, p. 261-299. Dan Simonescu consideră că autorul Letopisețului cantacuzinesc rămâne deocamdată anonim: *Letopisețul cantacuzinesc, Introducere*, p. XVII-XIX.

⁸ N. Iorga face o gravă confuzie, socotind că Petru cel Tânăr, fiul Chiajnei, „moare la 1 iulie 1594 - vârsta de peste 60 de ani“: *Oameni și fapte din trecutul românesc*, București, 1905, vezi: N. Iorga, *Scrieri istorice*, vol. I, Ediție îngrijită și tabel cronologic de Barbu Theodorescu. Studiu introductiv de Aurel Sacerdoțeanu, Editura Albatros, (București), 1971, p. 236.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ N. Bănescu, *Un poème en prose vulgaire relatif à Pierre le Boiteux de Valachie*, București, 1912.

¹¹ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, București, 1937, p. 11.

¹² O.G. Lecca, *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României*, Editura „Universul“ S.A., București, 1937, p. 289.

caracterului marilor ei născători și anume ambiția nesățioasă fără scopuri mărețe, talentul de intrigi și ghibăcia întorsăturilor puse însă în slujba unor interese mai mult personale, și atrofierea simțului moral. ... Kiajna era ... de o corupție înspăimântătoare, după cum o caracterizează Ioan Zápolya, principele Ardealului¹³, în o scrisoare către sultanul în care spune despre Kiajna că ar fi „o femeie prea ușoară înconjurată de o droaie de curteni, Români și Greci”¹⁴ și alte asemenea lucruri, ca și când ne-am fi așteptat ca dinastia Zápolya să-l iubească și să-l laude pe Mircea Ciobanul, despre care ve știa că în timpul expediției din 1550 în Transilvania, ar fi avut o înțelegere cu George Martinuzzi, care urmărea înlăturarea dinastiei¹⁵. Toate acestea vin în contradicție cu cele afirmate de călătorul german, doctorul Leonhardt Rauchwolffen, în 1579, că „a văzut în Alep o bătrână regină a Valahiei... Este o femeie cuminte care cunoaște bine limbile turcă și arabă. Din această pricină are o mare vază la supușii din țara ei, și aceștia au credința că Dumnezeu se va milostivi cu dânsa și le-o va dăruî din nou, sau cel puțin îi va trimite cu timpul o alinare”¹⁶, caracterizare cunoscută și de Xenopol¹⁷.

Marele istoric Constantin C. Giurescu, deși recunoaște meritele Doamnei Chiajna, o descrie astfel: „... contemporanii îi mai spuneau și „Mirceoia”, adică soția lui Mircea (Ciobanul). Era o femeie energică, de mare voință, aprigă față de dușmani, cultă, dar fără scrupule și lipsită complet de moralitate și de pudoare. Un fel de Caterină a noastră. Știa turcește; în exil la Alep a învățat și limba arabă”¹⁸.

Alexandru Odobescu, poetul, cum îl califică C. Gane, creează în 1860 o strălucită năvelă istorică despre acest mare personaj al istoriei noastre, despre care ulterior avea să scrie: „... doamna Chiajna, femeie cu deosebire energică și intrigantă, căreia negreșit timpul îi era prea scump spre a-l răsipi în podoabe și găтели. Am cercat, sunt câțiva ani, a reprezenta, în această doamnă, un caracter de muiere aspră, vitează și ambițioasă. Poate că atunci, într-o năvelă istorică, am exagerat puțin trăsurile portretului; dar cronică și relațiunile ambasadorilor străini la Constantinopol ne stau dovadă spre a-ncredința despre curagiul și despre uneltirile zavistioase ale doamnei Chiajna sau Cesarine”¹⁹.

Așadar toți istoricii sunt de acord că Doamna Chiajna era o femeie energică, vitează, aprigă, curajoasă, calități demne de un conducător de țară. A pus mare bază pe armată și a știut să o organizeze, poate mai bine decât un bărbat. Chiar dacă exagerează, italianul Giovan Andrea Gromo, care ajunsese să aibă comanda oștilor din garda principelui Transilvaniei, Ioan Sigismund, funcție pe care a deținut-o până la plecarea sa din Transilvania, la 6 aprilie 1565²⁰, scrie cu admirație despre „îmbelșugata Țară Românească”, care „este sub stăpânirea unui Pătrașcu (Pitrizzo - Petru cel Tânăr,

¹³ Ioan Zápolya nu a fost principe, ci voevod între 1510-1526 și rege al Ungariei între 1526-1540.

¹⁴ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Triană*, Ediția a III-a, vol. V, Editura „Cartea Românească”, București, (1927), p. 18.

¹⁵ Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor. II, Partea întâi*, 1937, p. 203.

¹⁶ N. Bănescu, *op. cit.*, p. 8, nota 2.

¹⁷ A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 21-22.

¹⁸ Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 207.

¹⁹ Alexandru Odobescu, *Opere*, II, Text critic și variante de Marta Anineanu. Note de Virgil Cândea, Editura Academiei, București, 1967, p. 217.

²⁰ *Călători străini despre țările române*, II, Editura Științifică, București, 1961, p. 295.

fiul lui Mircea Ciobanul - nota 40), tânăr de vreo 19 ani, de o fire foarte fricoasă - având ca - mamă (Doamna Chiajna, fiica lui Petru Rareș, văduva lui Mircea Ciobanul, nota 41) o femeie fără pic de rușine, dar cu o minte de bărbat, care duce totul. Această țară va ridica 200 de mii de călăreți ... caii sunt minunat de buni²¹. Chiar dacă numărul călăreților este fantezist²², cu siguranță această fantezie a izvorât din numărul mare de ostași ai armatei de cavalerie organizată și pe care se baza Doamna Chiajna. Într-o descriere ulterioară Gromo consemnează că Valahia este „cârmuită de Pătrașcu (Petrazzo - Petru cel Tânăr..., nota 24), un tânăr de vreo 22 de ani sau mai bine zis, de mama lui, înzestrată cu fire bărbătească și care-l ține pe fiul ei în ascultare ca pe orice supus²³”.

Așadar adevăratul domn al țării era Doamna Chiajna, „cu fire bărbătească” și „cu o minte de bărbat”, care uimea prin armata de cavalerie pe care o putea ridica. Bazându-se pe această armată și pe micii boieri credincioși, a purtat trei lupte, ultimele două fiind victorii strălucite, care au curmat îndrăzneala opozițiilor din marea boierime de a mai încerca să ocupe tronul Țării Românești prin forța armelor. Din nefericire, localizările acestor lupte au rămas până azi, necunoscute.

După înmormântarea lui Mircea Ciobanul, „când au fosta doao săptămână, puținei boiari, ce au fost scăpat preste munte, ei au venit cu puținea oaste, de au făcut războiu cu boiarii Mircii vodă, la satul Rumânești, și fu izbânda pribegilor²⁴. Radu Popescu ne spune și el că „boiarii pribegi, auzind că au murit Mircea-vodă, au strâns câțeva oaste, și au venit peste munte. Boiarii Mircii-vodă încă ș-au strâns oștile, și le-au ieșat înainte la sat la Românești; acolo, având război, au biruit pribegii²⁵”.

După cum vedem, doar un singur cronicar datează această luptă „când au fost a doao săptămână” după 21 septembrie 1559, ceea ce înseamnă că lupta s-a dat între 28 septembrie și 4 octombrie 1559 și nu „două săptămâni după ce prigonitul Domn (Mircea Ciobanul, n.n.) fusese coborât în mormântul său”, cum credea N. Iorga²⁶. Lupta s-a dat în primele zile ale lunii octombrie 1559, cum a fixat-o Constantin C. Giurescu²⁷.

În ceea ce privește locul luptei, Letopisețul cantacuzinesc o precizează „la satul Rumânești”, iar Radu Popescu „la sat la Românești”. Aproape toți istoricii noștri fixează această luptă „la Românești”; amintim printre aceștia: Constantin C. Giurescu²⁸, N. Iorga²⁹, C. Gane³⁰, precum și colectivul Ștefan Pascu, Ion Ionașcu, Constantin Cihodaru și Gheorghe Georgescu-Buzău³¹, ori Florin Constantiniu și Marcel

²¹ *Ibidem*, p. 319.

²² *Ibidem*, nota 42.

²³ *Ibidem*, p. 327.

²⁴ *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 50; în *Cronicari munteni*, 1961, p. 118.

²⁵ Radu Popescu, *Istoriile domnilor Târzi Rumânești*, în: *Cronicari munteni*, Ediție îngrijită de Mihail Gregorian, Editura pentru Literatură, București, 1961, p. 295.

²⁶ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, București, 1937, p. 10.

²⁷ Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 207.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ N. Iorga, *op. cit.*, loc. cit.

³⁰ C. Gane, *op. cit.*, p. 80

³¹ Ștefan Pascu, Ion Ionașcu, Constantin Cihodaru, Gheorghe Georgescu-Buzău, *Istoria medie a României. Partea întâi (sec. al X-lea - sfârșitul sec. al XVI-lea)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1966, p. 327.

1). Popa³². A.D. Xenopol o fixează „la sat la Românești”³³. D. Mioc comentează evenimentul astfel: „Moartea lui Mircea Ciobanul, survenită în septembrie 1559, și numirea de către turci a fiului său minor Petru (1559-1568) ca domn al țării, sub tutele (sic!) mamei sale Chiajna, au prilejuit dezlănțuirea a noi și violente lupte, feudale interne (sic!), în care se înfruntau puterea centrală, având în jurul ei grupuri de boieri, și vechea boierime mare, răzvrătită. Cu ajutor de peste munți, pribegii năvălesc în țară, ... de la Brașov coborând pe Valea Prahovei” și „Se dă ... o luptă la Românești, în care boierii și mercenarii maghiari ce luptau în solda lor sunt învingători”³⁴. Deosebirea ar fi că oastea boierilor pribegi vin „de la Brașov coborând pe Valea Prahovei”, fără să ni se spună din ce sursă provine știrea. Singurul care încearcă o localizare mai precisă este Alexandru Odobescu: „Amândouă părțile se lăvăie la satul Românești din Dâmbovița”, dând în nota 9 explicația: Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim³⁵. Constantin C. Giurescu, deși nu ne spune în text unde se afla satul Românești, fixează locul luptei de la acest sat pe dreapta Dâmboviței³⁶, dar satul se află pe Sabar, azi în comuna Potlogi, județul Dâmbovița³⁷. Noi nu putem lua în considerare localizările de pe această hartă pe care lupta de la Gubavi este fixată la aproximativ 40 km sud-est de Pitești³⁸, cam pe unde se află comuna Morteni. Oricum, și Constantin C. Giurescu, ca și A.I. Odobescu, stabilesc satul Românești în județul Dâmbovița. Afirmatia că oastea pribegilor ar fi năvălit în țară pe Valea Prahovei nu poate fi luată în considerație. În acest caz lupta s-ar fi dat la Românești în județul Prahova; azi satul aparține comunei Bărcănești³⁹. Din nefericire, până în prezent, istoriografia noastră nu posedă o hartă a drumurilor medievale. Este adevărat că munca pentru alcătuirea unei astfel de hărți nu este ușoară, dar întocmirea ei se impunea. Atlasul istoric⁴⁰ în harta nr. 68, „Țările Române de la jumătatea secolului al XVI-lea începutul secolului al XVIII-lea”, trasează „Căi principale de comerț” și „Drumul triumfal al lui Mihai Viteazul în Transilvania”, iar cel pentru istoria României⁴¹ în harta „Dezvoltarea economică a țărilor române în secolele XIV-XVI”⁴² indică „Drumuri comerciale”; și într-un caz și în celălalt drumurile sunt redactate incomplet și cu multe erori. Pentru fixarea locului unei lupte trebuie să se aibă în vedere în primul rând traseele acestor drumuri; nici marile bătălii și nici ciocnirile de mică amploare nu au avut loc la distanțe prea mari de aceste căi. Dacă la sfârșitul secolului al XVI-lea Mihai Viteazul, pentru a ajunge la Brașov, pornește de la Teișani spre pasul Buzăului, Valea

³² *Istoria României în date* elaborată de ... Florin Constantiniu, Marcel D. Popa (istoric medie) ... sub conducerea lui Constantin C. Giurescu, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 123.

³³ A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 19.

³⁴ D. Mioc, în: *Istoria României*, II, Editura Academiei, București, 1962, p. 911.

³⁵ A.I. Odobescu, *Doamna Chiajna*, ediția a II-a revăzută, Editura Ion Creangă, București, 1990, p. 65.

³⁶ Constantin C. Giurescu *op. cit.*, Harta N° 1.

³⁷ Ion Iordan, Petre Gâștescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, Editura Academiei, București, 1974, p. 219.

³⁸ Constantin C. Giurescu *op. cit.*, loc. cit.

³⁹ Ion Iordan, Petre Gâștescu, D. I. Oancea, *op. cit.*, loc. cit.

⁴⁰ *Atlas istoric*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.

⁴¹ *Atlas pentru istoria României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983.

⁴² *Ibidem*, p. 35.

Prahovei fiind inaccesibilă deplasării unei oștiri⁴³, singurul drum pe care au pornit boierii pribegi cu oastea lor, la 1559, a fost prin Bran. Având în vedere că la sfârșit de septembrie și început de octombrie apele Dâmboviței sunt crescute datorită ploilor, iar drumul din zona Cetății Dâmboviței, de pe teritoriul actualei comune Cetățeni, era foarte greu de parcurs⁴⁴, existând și riscul ca paza din această cetate să se opună, sau să dea de veste la București, oastea pribegilor trebuia obligatoriu să treacă prin Câmpulung. De aici alegeau drumul cel mai sigur, mai ușor de parcurs și pe care se putea realiza surprinderea Bucureștilor și acesta nu putea fi decât vechiul drum medieval spre Pitești. Ajunși pe malul Argeșului, pribegii au trecut pe malul drept prin punctul „La Vamă”, aflat ceva mai la nord de vărsarea Dârțului - Valea Teiului - în Argeș⁴⁵. Este adevărat că din punctul „La Vamă”, de pe stânga Argeșului, în secolul al XVI-lea pornea și un alt drum, care mergea spre Golești - Cârcinov - Găești - București, dar oastea pribegilor căuta drumul cel mai sigur, mai ferit și deci mai bun pentru asigurarea loviturii prin surprindere. Este vorba de cel mai vechi drum din Țara Românească atestat într-un itinerar străin, cel de la Bruges⁴⁶, redactat între anii 1380-1390⁴⁷, care lega Sibiul de Giurgiu prin Pitești, Drumul Mare, care trecea prin Ciupa, pe terasa dreaptă a Neajlovului, intra în actuala pădure Zidureanca prin apropiere de Tufa lui Falcă, cu direcția spre sud, pe partea de apus a Romanaiilor, pe lângă satul Romanai, apoi pe stânga Vâlcele Mari, traversa actuala șosea Mozacu-Vultureasca, mergea spre Valea Mozacului, intrând pe teritoriul satului Misi, de unde Drumul Mare era numit de locuitorii Mozăcenilor, Drumul Gușaiilor, iar de „gușaii”, bunăoară de olarii din Stroești⁴⁸, de pe Valea Vâlsanului, dar și de locuitorii satelor Romanai și Românești⁴⁹, Drumul Misii; Drumul Misii trecea pe la est de Balta Mare (Balta Iancului) și Balta Mică, traversa Băția înainte de vărsarea sa în Mozacu și tot aici se întretaia cu Drumul Bucureștenilor (Drumul Sării, Drumul Olarului, Drumul Cureștilor) care lega Slatina, prin Mozăcenii, de București. Lupta s-a dat la est de satul Românești, azi satul Mozacu, pe Drumul Mare, până la intrarea pe teritoriul Mozăcenilor, pe Drumul Misii (Drumul Gușaiilor). Aici este singurul loc care corespunde celor trei variante ale numelui satului: Românești, cum scrie Radu Popescu, Romanești cum îl consemnează Odobescu, după Constantin Căpitanul, ambele nume păstrându-se până la sfârșitul secolului al XIX-lea⁵⁰ și Rumânești, cum îl aflăm din

⁴³ În 1548 Mircea Ciobanul zdrobește la Periș pe pribegii veniți din Ardeal „pre gura Prahovei”, ceea ce nu înseamnă „izvoarele Prahovei”, cum cred unii istorici. De altfel zona de sub Vârful Cocosului - Clăbucetul Taurului la est și muntele „La Clește” spre vest era foarte primejdioasă pentru orice călători.

⁴⁴ Ion Nania, *Cruceburg-Episcopatul Cumaniei-Cetatea Dâmboviței-Cetățeni*, în „Arhiva Valachica”, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște, 1976, p. 91-92.

⁴⁵ Ion Nania, *Iulie 1534 - Episodul Aloisio Gritti*, în „Studii și comunicări, Muzeul Câmpulung Muscel”, V, 1989, p. 25.

⁴⁶ J. Lelewel, *Géographie du Moyen Âge*, Bruxelles, 1857, IV, p. 285-308.

⁴⁷ *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, Editura Științifică, București, 1968, p. 21-22.

⁴⁸ Inf. culese în septembrie 1965 de la învățătorul Gheorghe T. Ionescu (n. 30 noiembrie 1888 în Stroești - Argeș), un foarte bun cunoscător al drumurilor din Țara Vlașca pe care, în copilărie, le străbătea în căruța încărcată cu fructe sau cu oale, obiecte din lemn etc.

⁴⁹ Inf. auzite în 1941 de la Ștefan Dumitru Tantană (n. 12 septembrie 1861) și mai târziu de la Stian Șt. Tantană (n. 19 august 1888).

⁵⁰ La 1888 satul Romanai, deși era mutat pe stânga Mozacului, unde se află familiile Niță, Tantană și Trandafir, își menținea încă numele; la fel își păstra numele satul Românești-Rumânești prin câteva familii unde se află azi familia Dicu, în punctul „La Găscani” din satul Mozacu. Vezi și: George Ion Lahovari,

lotopiseșul cantacuzinesc, deoarece în graiul locuitorilor, satul Românești era numit Rumânești, iar satul Romanеști era numit când Romanеști, când Romanаți, nume cunoscute de noi din copilărie de la bunicul mamei, Ștefan D. Tantană.

Lupta s-a păstrat în memoria colectivă a țăranilor din Romanаți și Românești sub formă de legendă, Doamna Chiajna devenind una din ielele locale: „Pe vremuri, lunea era puțină, iar pădurile acopereau aproape tot ce azi văd ochii câmpie; cât nu era pădure, era pășune. Arau oamenii anul asta aici, apoi lăsau pământul să se odihnească și arau dincolo, ori mai departe, un an-doi. Pădurea și vitele erau viața celor de pe Mozac. Acú, pe-aici, își pășuna, din când în când, boii și oile, un boier cu turme multe, așa cum aveau Mozăcenii, că ei mari boieri au fost de la Vodă al Bătrân încoace; românătenii și rumânătenii nici toți la un loc n-aveau vite și oi câte găseai la un singur boier din Misi ori din Dumbrăveni, până să-i mute ocărmuirea unde se află acú'. Aveau și-ntindere: de la Vultureanca - Răscăeți până-n Colnicul Negru și Mănăila. Pe vremea aceea, zic, un tânăr boier înalt și fălos, cum nu găseai flăcău ca el nici în șapte sate, tot abătându-se cu turmele pe-aici, și-a așezat stână-ntr-un muzan. Dar n-a fost pocit; se vede treaba că și ielele s-au îndrăgostit de el. Așa s-a și-ntâmplat, că una din iele l-a plăcut așa de tare, că i-a devenit nevastă; s-a făcut muiere, din zână. Da' tot cu puteri mari a rămas, că pe cioban l-a făcut vodă, adică rege, și ea mare doamnă, regină tânără și frumoasă, cum sunt ielele. Dar ciobanul, adică regele, a murit; era mai bătrân ca doamna; și-apoi zănele, ielele, și muieri devenind, nu prea îmbătrânesc curând. Acu, auzind boierii țării că a murit vodă, regele, s-au răsculat cu armii numeroase de-au făcut răzbel acolo pe izlazul Româneștilor, pe Drumul Mare, și-au alungat pe regină. Se vede treaba că ielele alelalte, care au rămas tot iele, părăsiseră muzanul lor de când ciobanul îl cotropise cu stâna; altfel n-o învingeau, c-o ajutau pe zâna regină. A dat ea dosu de pe izlazul Româneștilor, dar n-au lăsat-o suratele ei. Se zice c-au ajutat-o de i-n-nfrânt până la urmă pe dușmani și a venit doamnă pe tronul țării, regină, și a domnit vitează cum nu s-a mai pomenit. De, cine se poate-mpotrivi puterii ielelor? Și dacă n-ar fi, nu s-ar povesti”⁵¹.

Avem convingerea că legenda se referă la Doamna Chiajna, pe care țăranii din Romanаți, Românești, Misi și Dumbrăveni - azi Mozacu și Mozăceni - crescători de turme și iubitori de natură, admiratori ai lui Mircea Ciobanul, au transmis peste generații povestea ciobanului înșurat cu una din iele, ființele mitologice cele mai întipărite în memoria colectivă a acestor sate.

Concluzia noastră, că lupta s-a dat la Românești pe Mozacu și nu la Românești pe Sabar, este consolidată și prin lipsa oricărei tradiții privind o luptă pe teritoriul Vlăsconi - Podlogi - Românești, cu toate cercetările insistente întreprinse în această zonă în perioada 1956-1960 când memoria colectivă nu era încă ștersă de opresiunea bolșevică, dar și ulterior. Constantin Căpitanul, boier din Țara Românească în secolul al XVII-lea, care ar fi scris (sau copiat) cronica de la descălecarea (1290) până la 1688⁵²

Dicționar geografic al județului Argeș, Societatea Geografică Română, București, 1888, p. 112; din necunoaștere pe teren ambele sate sunt numite Romanеști sau Romanаți, iar moșia și Românești: *ibidem*, p. 131.

⁵¹ Legenda cunoscută din copilărie de la bunicul mamei, Ștefan Dumitru Tantană. În 1961 am reauzit această legendă de la Florea Șerban zis și Șerbănescu (n. 1883 în Mozăceni) care adăuga în plus doar limitele estice și vestice ale moșiei Mozăcenilor.

⁵² O.G. Lecca, *op. cit.*, p. 152.

și care „se numește (după părerea lui N. Iorga, combătut de I. G. Sbiera) Constantin Filipescu (n. cca 1655 - m. 1696)⁵³, nu avea cum să cunoască și să afirme că lupta de la Românești s-ar fi dat în județul Dâmbovița, deoarece atât zona Mozacu-Mozceni, cât și cea de la Potlogi, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când a trăit și a scris sau copiat cronica, făceau parte din județul Vlașca; așadar afirmația că „Amândouă părțile se lovira la satul Româneștii din Dâmbovița”⁵⁴ nu corepunde împărțirii administrative din secolele al XVI-lea - al XVII-lea; la consemnarea cronicii că lupta s-a dat „la satul Româneștii”, s-a adăugat târziu, după 1829, și județul: „din Dâmbovița”. Nu este însă lipsit de importanță nici faptul că teritoriul satelor Romanai și Românești se află la limita estică în hotar cu teritoriul județului Dâmbovița.

După victoria boierilor pribegi în lupta de la satul Românești, din Letopisețul cantacuzinesc aflăm că „Doamna Chiajna a Mircii-vodă și cu fie-său Pătru-vodă au fugit peste Dunăre; iar boierii ei au rămas în Giurgiu. Și iar au venit al doilea rând de au făcut războiu cu pribegii la sat la Șerpătești, și fu izbânda a boiarilor Mircii. Atuncea au perit Badea clucerul și alți oameni ai pribegilor”⁵⁵, știrea fiind identică și la Radu Popescu, cu singura deosebire că boierii Doamnei Chiajna nu au rămas în Giurgiu, trecând și ei Dunărea: „și au fugit boiarii Mircii-vodă, cu doamnă-sa Mircioaie, și cu fie-său Pătru-vodă, peste Dunăre; și iar s-au întorsu boiarii Mircioaiei cu oști îndărăt, și s-au întâmpinat cu pribegii la Șerpătești și, bătându-se, au biruit pă pribegi...”⁵⁶. Toți istoricii din secolul al XX-lea au acceptat această localizare fără a căuta și o datare mai precisă, în afară de Constantin C. Giurescu care o datează „înainte de 5 noiembrie”⁵⁷ 1559, când „situația era restabilă”⁵⁸, datare acceptată și de alții⁵⁹ și pe care nici o sursă nu o poate contrazice.

Dacă datarea luptei este admisă cu această aproximație, înainte de 5 noiembrie 1559, localizarea la Șerpătești este greșită. Cunoaștem că atât Letopisețul cantacuzinesc, cât și cronica lui Radu Popescu (cca. 1650 - cca. 1729)⁶⁰ sunt scrise la peste 100 de ani de la eveniment, localitatea și amintirea satului Șerpătești fiind sub puternica influență a victoriei strălucite obținută la 16 ianuarie 1595 de oștile lui Mihai Viteazul conduse de paharnicul Manta⁶¹. De altfel istoricii din secolul al XX-lea cad și ei sub confuzia produsă de marile victorii obținute de primul unificator al țărilor românești; N. Iorga, vorbind despre Doamna Chiajna, asociază astfel aceste două victorii: „Întoarsă cu ajutor turcesc, ea dă a doua luptă la Șerpătești, în aceste părți de jos, unde peste trei decenii se va frământa Mihai Viteazul cu Tătarii, și ea birue, perind și acel Clucer Badea pe care-l înseamnă anume, ca pe un boier important, cronica țerii”⁶². Estomparea faptelor de vitejie mai vechi, în memoria colectivă, nu trebuie să ne surprindă dacă avem în vedere că până și marea bătălie din 10 octombrie 1394, purtată

⁵³ Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”. Partea II - Dicționarul istoric și geografic universal*, Editura „Cartea Românească” S. A., București, 1931, p. 1566.

⁵⁴ A. I. Odobescu, *op. cit.*, loc. cit.

⁵⁵ *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 50; *Cronicari munteni*, 1961, p. 118.

⁵⁶ Radu Popescu, *op. cit.*, loc. cit.

⁵⁷ Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 207.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, *Istoria României în date*, p. 123.

⁶⁰ Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 1818.

⁶¹ Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 244.

⁶² N. Iorga, *op. cit.*, loc. cit.

de Mircea cel Bătrân la Rovine - Țuțulești, în județul Argeș, este pusă adeseori tot pe seama lui Mihai Viteazul⁶³. Așadar confuzia localității Șerpătești cu locul luptei purtate de Doamna Chiajna ni se pare firească dacă avem în vedere că marea boierime o ura de moarte, iar cronicarii, care făceau parte din rândurile ei, au scris operele la peste un secol de la eveniment.

Locul luptei îl aflăm de la Gheorghe Șincai care cunoștea ce scria „prevestitul înghel” (Engel, Hist. Val., Partea I, p. 222 și urm.) și „hronica lui Filștîh” și anume că după înfrângerea Doamnei Chiajna, aceasta „cu fiii săi au fugit preste Dunăre, iar boierii carii ținea cu dânsa au ramas în Giurgi ca se capete oaste turcească, care căpătând-o s-au înturnat și bătându-se la Șărpănești (nu Șerpești) au perdut pribegii și nu perit Beda cluciarul cu mai mulți boieri. Iar Chiajna cu fiul său Petru s-au înturnat în București”⁶⁴. Așadar se specifică foarte clar: „la Șărpănești (nu Șerpești)”, adică nu în locul al cărui nume derivă de la șarpe, cum este toponimul Șerpătești. C. Gane susține și el că Doamna Chiajna „Căpătând la Rusciuc ajutor de la Turci, se întoarce în țară, bătut pe dușmani la Șărpănești și-i alungă peste munți”⁶⁵.

De altfel ar fi fost imposibil ca boierii, abia sosiți în București să poată strânge o oaste numeroasă, pentru a înfrunta oastea turcească venită să-l reinstaleze pe Petru cel Tânăr. Pe de altă parte nu trebuie pierdut din vedere că Doamna Chiajna „cu o minte de bărbat” nu putea să nu pregătească starea psihologică a momentului, prin răspândirea zvonurilor, că vine cu oștiri turcești mari, cu ostași devotați, creând panică în rândurile boierilor. Ar fi fost imposibil ca boierii s-o întâmpine cu o mână de ostași la granița raialei Giurgiu, la Șerpătești. Ei trebuie să fi sperat în ajutoare din Oltenia, determinându-i să se retragă în apropierea drumului pe care ar fi venit aceste ajutoare. Acest lucru l-a cercetat și l-a consemnat așa cum se cuvine Alexandru Odobescu: „Doamna trecu Dunărea ca să ceară ajutor de la pașa de Rusciuc. Adunându-și apoi toate puterile pământene, și roșiorii, și ferentarii, și lefegii, și toate crucile de pedestrași, sprijinită, pre de altă parte, de spahii turcești, Chiajna, în fruntea oștii sale, apucă drumul înapoi către București, răsipind groază înaintea-i numai prin gloata năprasnicei sale oștii. Boierii, prinzând de veste despre aceasta, se traseră înapoi pe drumul Craiovei, așteptând ajutoare de dincolo de Olt; dar oastea domnească îi nimeri pe priporul satului Șerbănești (Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim)”⁶⁶. Mai departe Odobescu descrie cu o imaginație scriitoricească magistrală lupta, dovedind, credem, că a vizitat personal locul pe care s-a dat lupta de la Șerbănești, pe Valea Drâmbovicului: „Un râuleț ce șerpuiește sub o coastă despărțea amândouă taberile. Cluciarul Badea, căpetenia pribegilor, se văzu strămtorat la poalele dealului și fără leac de scăpare; iar Chiajna, încălecată bărbătește și purtând zale de piept și-un hanger în mână, străbătea rândurile, îmbărbăta pe români cu vorbe lingusitoare, pe turci cu bogate făgăduieli, și le însufla tuturor aspra sa voinicie. Ostașii, minunați și îmbiați de înviersunata vitejie a acelei zdravene muieri ce le striga și le da pildă ca să lovească pre vrășmași, deteră năvală, trecură într-o mică clipă micul pârâu și, printr-o crâncenă

⁶³ Ion Nania, *Contribuții la problema localizării luptei de la Rovine*, în „Studii și Articole de Istorie”, V, 1963, p. 433.

⁶⁴ Gheorghe Șincai, *Opere, II. Hronica Românilor*, tom. II, Ediție îngrijită de Florea Fugariu. Note de Manole Neigoe, Editura pentru Literatură, București, 1969, p. 275-276.

⁶⁵ C. Gane, *op. cit.*, p. 80.

⁶⁶ A. I. Odobescu, *op. cit.*, p. 65.

măcelărie, zdrobiră cu desăvârșire mica oaste boierească. Acolo pieiră, luptându-se vitejește, Badea cluciarul și mulți alți oameni dintre pribegi (Idem)⁶⁷.

Așadar lupta s-a dat pe Valea Drâmbovnicului, la Șerbănești, județul Argeș, la nord de Drumul Craiovei⁶⁸, care se întretăia cu Drumul Giurgiului, pe care au venit oștile Doamnei Chiajna. Prin Șerbănești trece o variantă a Drumului Craiovei, care iese prin partea de est cu numele de Drumul Șireanului, iar la nord de acesta, memoria colectivă a păstrat amintirea unei lupte purtate de Mihai Viteazul⁶⁹ (tot Mihai Viteazul!).

Concluzia noastră este consolidată și de observația din îndelungata carieră de dascăl; mulți elevi confundau la extemporale și teze consoanele „b” și „p”. Nu de puține ori am avut amărăciunea să observăm această confuzie chiar și la persoane cu pretenții, posesori de diplome⁷⁰, ceea ce nu ne mai surprinde că Engel, care nu cunoștea limba română, a scris Șerpănești în loc de Șerbănești; interesantă rămâne specificația: „la Șerpănești (nu Șerpești)”, adică Șerbănești, nu Șărpești sau Șerpătești, deci într-un loc care nu are nimic comun cu șarpele.

A treia luptă purtată de Doamna Chiajna este tot atât de greșit plasată de toți istoricii noștri, deși aceasta este bine precizată de cronicari. După reinstaurarea lui Petru cel Tânăr în scaun, după lupta de la Șerbănești, „trecând o săptămână, iar au venit alți boiari pribegi, pre apa Oltului, anume: Stanciul Bengăi și Matei al Margăi, i Radul, i Vâlsan și alții, făcând războiu cu Pătru vodă la sat la Boiani, având lângă dânsul mulțime de turci, și fu izbânda lui Pătru vodă, perind mulți oameni”⁷¹. La fel ne spune și Radu Popescu: „Deci n-au trecut vrème multă, ci au venit alți pribegi, pe apa Oltului, anume Stanciul Bengăi, Matei al Margăi, Radul logofăt, Vâlcă, și alții cu ei, cărora le-au și ieșit Pătru-vodă la Boiani și, având Pătru-vodă mulți turci cu el, bătăndu-se oștile, au biruit pe pribegi, și s-au întorsu domnu la scaun”⁷². „Mai cercat-au și a doaoa oară pribegii intrând în Valahia, pre albia Oltului și având căpetenii pe Stanciul Bêngăi, pre Matheiu Merghe, pre Radul logofătul, pre Vulcan și pre alții, dară iarăși s-au învins la Boiani de turcii lui Petru Vodă”, scrie Gheorghe Șincai⁷³. Așadar la o săptămână după 5 noiembrie, adică la 12 noiembrie 1559⁷⁴, lupta s-a dat „la sat la Boiani”, „la Boiani”. Istoricii contemporani consemnează și ei lapidar că lupta s-a dat „la sat la Boiani”⁷⁵, „la Boiani”⁷⁶, ori, total greșit, „la satul Boian”⁷⁷, „la Boian”⁷⁸, fără să caute o localizare a

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Drumul lega Banatul cu Craiova - Slatina - Târgoviște, întretăind-se cu Drumul Mare „La Menziful Olacului” din Câmpia Goleasca: Ion Nania, *Iulie 1534 - episodul Aloisio Gritti*, în „Studii și comunicări, Muzeul Câmpulung Muscel”, V, 1989, p. 18.

⁶⁹ Inf. Florea I. Necula (n. 1926 în comuna Țuțulești), iulie 1960.

⁷⁰ Amintim pe I. Mozăceanu, primar al comunei Negrași, pe care l-am văzut în mai 1992 scriind Șerpănescu, în loc de Șerbănescu. D-l primar are diplomă de inginer agronom, după ce a fost mai întâi tractorist. Și mai gravă este eroarea prof. I. Luca, absolvent al facultății de limba română la Pitești (fost muncitor, cu liceul la seral); acesta a scris în condica de predare Tobârceanu, în loc de Topârceanu!

⁷¹ *Letopiseșul cantacuzinesc*, p. 51; în *Cronicari munteni*, 1961, p. 118.

⁷² Radu Popescu, *op. cit.*, loc. cit.

⁷³ Gheorghe Șincai, *op. cit.*, p. 276.

⁷⁴ Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, *Istoria României în date*, p. 123.

⁷⁵ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 19.

⁷⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 11.

⁷⁷ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 207.

satului respectiv. Cu toate acestea „Atlasul istoric” plasează lupta de la Boian aproximativ la 26-28 km spre nord-vest de Rușii de Vede⁷⁹. Localizarea este total greșită. Aici este vorba de măgura Boian, cu o altitudine de 14,7 m, aflată pe dreapta Călmăpuului Sec, de la nord de șoseaua Stoicânești-Văleni, din Câmpia Boian, punct pe unde în evul mediu trecea o variantă a Drumului Mare care mergea de la Turnu Măgurele spre Pitești - Curtea de Argeș. Probabil că istoricii care au fixat lupta în acest punct au avut în vedere drumul medieval amintit. Este o aberație să se creadă că oastea boierilor adversari ai Doamnei Chiajna, care veneau de la Sibiu, ar fi coborât pe Drumul Mare pentru ca apoi să se îndrepte prin Rușii de Vede și de aici să meargă spre est, continuând spre nord-est, spre București, pe un drum foarte ocolit și, pe vremea aceea încă necirculat, când, ar fi fost normal, ca ajungând pe la vest de Mozăceni, să se îndrepte direct spre răsărit, pe Drumul Bucureștilor (Drumul Sării, Drumul Olarului) spre București. Locul luptei trebuie căutat așadar pe Drumul Mare între Pitești și Mozăceni. Oastea lui Petru cel Tânăr care venea de la Mozăceni spre nord supraveghea atât Drumul Mare, cât și Drumul Giurgiului. Lupta s-a dat cu certitudine pe Drumul Mare, în imediata apropiere vestică a satului Boieni, rostit până la jumătatea secolului al XX-lea și Boiani, din fosta comună Cerșani, actualmente în comuna Suseni, județul Argeș, la aproximativ 12-13 km sud de Pitești. De altfel Drumul Mare, pe porțiunea Mozăceni - Turnu Măgurele își pierduse importanța după mutarea capitalei la București, pentru a fi părăsit în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Acest lucru îl aflăm dintr-un document din 11 ianuarie 1636 prin care Preda Brâncoveanu marele spătar dăruiește Mănăstirii Vieroș ocina Știubeele din județul Teleorman, ocină care se întindea „...până în Drumul cel Mare, care este părăsit...”⁸⁰. Drumul Mare a rămas intens circulat pe porțiunea Pitești - Mozăceni, până în secolul al XIX-lea, fiind în secolele al XVI-lea - al XVII-lea, pe această porțiune, încă drum intens circulat. A nu se confunda însă cu Drumul Mare atestat în secolul al XIV-lea, Pitești - Giurgiu, care trecea pe la est de Mozăceni și care lega Piteștii de Giurgiu și pe care a avut loc lupta de la Românești.

Lupta de la Boieni a fost de o violență deosebită, lăsând o puternică amintire până la jumătatea secolului al XX-lea, și chiar până la începutul acestui nou mileniu. În septembrie 1958 Pavel Stănescu⁸¹, fost mulți ani cantonier, ne povestea cu uimire că oamenii nici nu voiau să ia piatră din vâlceaua Strâmba, de la Boiani, „de frică să nu-i ia bengă”, „pentru că acolo, pe malul drept al vâlcelei, a fost omorât bengă de către un crai tânăr”. Întrebat de noi cine a fost Benga, omul ne-a răspuns plin de mirare: „Păi cine să fie? Dracu, necuratul, ăl cu coarne!” Nu încapă nici o îndoială că lupta dintre boierii pribegi în frunte cu Stanciu Benga, căzut în luptă împotriva adolescentului domn Petru cel Tânăr, a dat naștere poveștii care s-a păstrat în memoria colectivă cu uciderea lui bengă (dracu) de către un crai tânăr. Până azi locuitorii satelor Boieni și Hoblegi, mai puțin cei din Predești și Cerșani, spun „Lua-te-ar bengă” sau „Te ia bengă”, în loc de „Te ia dracu”, ne mărturisesc o bună cunoscătoare a traseului

⁷⁹ D. Mioc, *op. cit.*, loc. cit.; Ștefan Pascu, Ion Ionașcu, Constantin Cihodaru, Gheorghe Georgescu -Buzău, *op. cit.*, p. 328; Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, *op. cit.*, loc. cit.

⁸⁰ *Atlas istoric*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, harta: *Țările Române de la jumătatea sec. XVI- începutul sec. XVIII*, 5 F.

⁸¹ DRH, B, XXV, 1985, doc. 186, p. 198.

⁸² Născut în anul 1877 în comuna Țuțulești, azi comuna Suseni.

Drumului Mare⁸², drum care trecea prin Pârnu Roșu, pe dulul heleșteului „La Grecu“, iar la ieșirea din acest sat se îndrepta pe la vest de satul Boieni și mergea în jos pe lângă pădurea Tomșanca - Regep; trecea cam pe la 120 metri vest de sat.

Domnia lui Petru cel Tânăr, din 21 septembrie 1559, până după 8 iunie 1568, timp de opt ani, opt luni și 19-21 zile, „în care timp copilul abia se făcea flăcăiandru, domnind numai cu numele într-o țară în care Chiajna era acum necontestată stăpână“⁸³, a însemnat domnia Doamnei Chiajna. Urâtă și bârfită de marea boierime, sprijinită de micii boieri și iubită de poporul care avea s-o păstreze în memoria colectivă ca una dintre ieie, măritată cu un cioban bogat, mare posesor de turme, nu s-a bucurat nici de aprecierea și studiile istoricilor care l-au confundat adesea și pe Petru cel Tânăr cu Petru Șchiopul, a purtat trei lupte rămase neidentificate pe teren până în prezent; ultima luptă, cea de la Boiani (azi Boieni), a fost de o rară violență, asigurându-i liniștea pentru întreaga domnie. Prin inteligența, curajul și vitejia ei, Doamna Chiajna merită să fie un simbol al româncelor, să stea alături de marile noastre personalități politice.

---

⁸² Dumitrescu Viorica, n. 12 iunie 1942; inf. culese miercuri, 3 oct. 2001; nu cunoaște povestea omorării lui bengă de către un crai.

⁸³ C. Gane, *op. cit.*, p. 81.

MĂRTURII CONTROVERSATE DESPRE
TABĂRA LUI MIHAI VITEAZUL
DE LA STOENEȘTI (SEPTEMBRIE – OCTOMBRIE 1595)

CLAUDIU NEAGOE
MARIUS PĂDURARU

Deși în secolul al XVI-lea, Imperiul Otoman domină Europa prin personalitatea remarcabilă a sultanului Soliman Magnificul (1520-1566), al cărui vis era acela de a instaura o supremație otomană universală, *Pax Ottomana*¹, din a doua jumătate a acestuia asistăm la o lentă criză politică și militară. Urmașii lui Soliman, Selim II (1566-1574), Murad III (1574-1595) și Mehmed III (1595-1603) nu vor mai fi în stare să facă față luptelor pe cele două mari fronturi: în Europa cu Habsburgii² și în Asia cu Iranul safavid³. Această criză politică și militară va fi dublată de una economică, socială și religioasă⁴.

Profitând cu abilitate de instabilitatea din cadrul Imperiul Otoman, deși era un slab comandant militar, împăratul Rudolf al II-lea de Habsburg⁵ (1576-1612), va iniția alături de papa Clement al VIII-lea⁶ (1592-1605), între 1590-1592 un proiect diplomatic de mare anvergură, cunoscut sub numele de Liga Sfântă sau Liga Creștină. Din păcate, ca de atâtea alte ori, creștinii n-au fructificat momentul, și, pe lângă promotori, doar câteva state europene⁷ au răspuns acestei noi chemări la cruciadă:

¹ Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 137.

² Halil İnalcik, *Imperiul otoman. Epoca clasică*, ediție și studiu introductiv de Mihai Maxim, București, 1996, p. 90, passim.

³ *Ibidem*.

⁴ Halil İnalcik, *op. cit.*, p. 96-104.

⁵ Jean Béranger, *Istoria Imperiului Habsburgilor 1273-1918*, București, 2000, p. 200

⁶ Cardinalul Hippolito Aldobrandini, fost nuntiu papal în Polonia, în 1588 (D. Ciurea, *Relațiile externe ale Moldovei în secolul al XVI-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol”, X (1973), p. 19).

⁷ Anglia, Franța, Moscova și Polonia s-au dovedit reticente la idee, deși cea din urmă a primit sume mari din partea papei și s-a încercat o mediere între aceasta și Habsburgi pe seama Moldovei și a Țării Românești (Constantin Rezachevici, *Rolul românilor în apărarea Europei de expansiunea otomană. Secolele XIV-XVI*, București, 2001, p. 357).

Spania⁸, Veneția⁹, ducatele italiene Toscana, Mantova și Ferrara, un rol important revenind din 1594 celor trei țări române Transilvania, Țara Românească și Moldova, în antrenarea cărora s-a mizat pe principele celei dintâi, Sigismund Báthory¹⁰.

Bănuit la început de ligă ca preaplecător turcilor, domnitorul Țării Românești, Mihai Viteazul (1593-1601), a fost spre surprinderea tuturor, cel dintâi care a dat semnalul luptei antiotomane, prin suprimarea creditorilor levantini și a garnizoanei otomane de la București în ziua de 13 noiembrie 1594¹¹. Pentru a-și consolida domnia, vădit ostilă Porții, Mihai a trecut în iarna lui 1594-1595 la cucerirea sistemului militar organizat de otomani pe cursul inferior al Dunării¹². A atacat întâi Giurgiu, cetate pe care „nu o au putut dobândi”¹³ din lipsă de tunuri. Au urmat în același an, cucerirea Cetății de Floci (10 decembrie)¹⁴ și atacarea Șistovului (30 decembrie)¹⁵ la sudul Dunării, operațiuni conduse de ungurul Albert Király și soldate cu prăzi bogate.

Anul 1595 a fost pentru Țara Românească, anul marilor confruntări cu Imperiul Otoman. Oștile turcești și tătărești au fost înfrânte de trupele lui Mihai Viteazul în luptele de la Hârșova (1 ianuarie)¹⁶, Silistra (8 ianuarie)¹⁷ arsă de banul Mihalcea, Putinei (14 ianuarie)¹⁸, Stănești (16 ianuarie)¹⁹ și Șerpătești (23 ianuarie)²⁰. Armata Țării Românești ajutată de contingente transilvănene, s-a remarcat și în campaniile victorioase de la Ruscuc²¹, Șistov²², Razgrad²³, Babadag²⁴, Silistra²⁵, Brăila²⁶, Cervena, Turtucaia, Nicopol²⁷ și Vidin²⁸, continuate și mai departe până-n

⁸ Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, București, 1978, p. 260.

⁹ Deși membră a ligii n-a intrat într-o confruntare directă cu turcii (P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 36).

¹⁰ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, 1998, p. 230.

¹¹ Manole Neagoe, *Mihai Viteazul*, București, 1994, p. 73.

¹² *Ibidem*, p. 76.

¹³ *Cronica domniei lui Mihai Viteazul (Cronica Buzestilor)*, cu text și note de Dan Zamfirescu în: *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, București, 1981, p. 406, apud M. Neagoe, *op. cit.*, p. 76.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Ion Sârbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Țării Românești*, ediție îngrijită de Damaschin Mioc, București, 1976, p. 119. Oștirea românească condusă de marele spătar Preda Buzescu și de comisul Radu Buzescu n-a putut cucerii cetatea.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Victor Atanasiu, *Mihai Viteazul. Campanii*, București, 1972, p. 133.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 134-136; *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, p. 549.

²¹ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, *Vitejii*, volum îngrijit de Constantin Rezachevici, București, 1998, p. 266.

²² V. Anastasiu, *op. cit.*, p. 139.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, N. Iorga, *op. cit.*, p. 270.

²⁵ V. Anastasiu, *op. cit.*, p. 139.

²⁶ *Ibidem*, p. 141-142; N. Iorga, *op. cit.*, p. 269.

²⁷ M. Neagoe, *op. cit.*, p. 82.

²⁸ V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 141-142.

Balcani²⁹. Astfel, faptele lui Mihai, principele Valahiei, arătau cu prisosință credința și fidelitatea acestuia față de Liga Sfântă³⁰. Foarte curând el ajunge să fie prezentat în Apus drept „zidul creștinătății și răzbunătorul ei”³¹.

Neliniștiți, turcii au hotărât să pornească în mare grabă împotriva domnului „cel rătit și răufăcător”³², concentrând la Dunăre importante trupe. Pentru a putea face față viitoarelor confruntări, Mihai Viteazul a căutat să strângă relațiile cu principele Transilvaniei, Sigismund Báthory, încheind tratatul de la Alba Iulia (20 mai 1595)³³.

În ciuda faptului că Mihai Viteazul dispunea de efective militare inferioare celor otomane, iar ajutorul transilvănenilor a fost extrem de mic, acesta a obținut o strălucită victorie la Călugăreni, pe Neajlov (13/23 august 1595)³⁴. Mihai Viteazul n-a putut fructifica victoria³⁵ și a fost nevoit să se retragă: mai întâi la Copăceni, pe Argeș (14/24 august)³⁶, apoi la Văcărești (15/25 august)³⁷ și ulterior la Târgoviște (16/26-17/27 august)³⁸.

După ce oștile lui Sinan Pașa vor ocupa Bucureștiul³⁹, Mihai Viteazul părăsește și cetatea de scaun de la Târgoviște⁴⁰, retrăgându-se la Stoenesti⁴¹, pe

²⁹ *Ibidem*, p. 139.

³⁰ Claudiu Neagoe, *Război și pace la români (IV)* în „Gazeta de Muscel”, V, 1998, nr. 153, p. 6.

³¹ Dan Simonescu, *Cronica lui Balthasar Walther despre Mihai Viteazul. În raport cu cronicile interne contemporane* în SMIM, III, 1959, p. 95.

³² *Cronici turcești privind Țările Române*, vol. II, ediție de M. Guboglu și M. Mehmet, București, 1974, p. 430.

³³ I. Ionașcu, *Mihai Viteazul și autori tratatului de la Alba Iulia (1595)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj”, V (1962), p. 115-138; V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 160-167.

³⁴ Marin Alexandru Cristian, *Despre locul și desfășurarea bătăliei de la Călugăreni*, în „Revista arhivelor”, XLVII (1970), nr. 2, p. 630-636; *Călugăreni – 400*, București, 1996. V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 160-167.

³⁵ Faptul s-a datorat în cea mai mare parte ritmului deosebit de lent în care s-au deplasat trupele lui Sigismund Báthory. Vestea victoriei de la Călugăreni l-a prins pe acesta în tabăra sa de la Sebeșul Săsesc. El pleacă de aici la 1 septembrie și ajunge la Codlea, lângă Brașov pe 7 septembrie unde staționează trei săptămâni, în așteptarea ajutoarelor străine (I. Sârbu, *op. cit.*, p. 186).

³⁶ V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 168. Despre retragerea lui Mihai Vodă și a lui Albert Király „pe râul Argeș” aflăm din scrisoarea lui Alfonso Visconti, episcop de Cervia, către Gianbattista Genga, datată 28 august 1595 (*Mihai Viteazul în conștiința europeană. Mărturii*, vol. V, București, 1990, p. 65); N. Iorga, *Istoria armatei românești*, vol. I (până la 1599), Vălenii de Munte, 1910, p. 381.

³⁷ V. Anastasiu, *op. cit.*, p. 168.

³⁸ Liviu Ștefănescu, Alexandru Ligor, *În legătură cu palanca lui Sinan Pașa de la București și retragerea lui Mihai Viteazul la Târgoviște*, în „Studii și comunicări”, Pitești, 1972, p. 277-284.

³⁹ V. Atanasiu, *Ibidem*, p. 169-170. După ce Sinan a părăsit Bucureștiul s-a îndreptat spre Târgoviște pe care l-a organizat militar, lăsând o garnizoană de 1500 de oameni, cu circa 30 de tunuri, sub comanda lui Ali, beiu de Trapezunt, iar apoi a plecat pe urmele lui Mihai, (Ion Ionașcu, Victor Atanasiu, *Mihai Viteazul*, București, 1975, p. 79). Vezi și A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. V, Iași, 1890, p. 166.

⁴⁰ Damaschin Mioc, „*Letopiseșul brâncovicesc*” și *Mihai Viteazul*, în: *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, București, 1975, p. 221.

⁴¹ Hurmuzaki, XII, p. 57-58.

Dâmbovița⁴², lângă pasul Branului. De aici oștenii săi vor face, în dese rânduri, incursiuni de hărțuire asupra oștilor turcești⁴³.

Cu privire la retragerea lui Mihai Viteazul la Stoenesti, pe Dâmbovița, relatările contemporane și ulterioare sunt diferite: unele susțin că Mihai Vodă s-a retras aici, în tabăra de la Stoenesti, altele susțin că a trecut munții, în Transilvania, stabilindu-se lângă Brașov. Această controversă nu face decât să ne suscite interesul și, totodată, să pună sub semnul întrebării existența acestei tabere a lui Mihai Viteazul de la Stoenesti-Muscel. Iată de ce ne propunem, în cele ce urmează, o analiză exhaustivă a acestei probleme.

Prima relatare despre tabăra de la Stoenesti este cea de la 12/22 septembrie 1595⁴⁴ și aparține însuși voievodului Mihai, care trimite o scrisoare hatmanului de câmp Stanislaw Zółkiewski din „lagărul de la Dâmbovița”⁴⁵. Cel ce avea să fie domnul primei uniri se retrăsese aici, „sub munți la hotarele țării mele...”⁴⁶, pentru a aștepta ajutorul principelui Sigismund Báthory⁴⁷. Acesta din urmă aflat la Codlea, lângă

⁴² V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 171; *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 966; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 119-120; Elena Teodorescu, *Mihai Viteazul și Argeșul* în „Studii și comunicări. Muzeul orașenesc Curtea de Argeș”, I, 1980, Curtea de Argeș, p. 71-78.

⁴³ *Mihai Viteazul în conștiința europeană. Istoriografia străină din secolul al XIX-lea. Texte alese*, vol. III, 1984, p. 58; N. Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, București, 1887, p. 143. Ion Ionașcu, Victor Atanasiu, *op. cit.*, p. 78.

⁴⁴ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. I, București, 1982, doc. 21, p. 119-121.

⁴⁵ Vezi traducerea scrisorii și în „Literatura română veche, 1402-1647”, vol. II, București, 1969, introducere, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă și D. Zamfirescu, 1969, p. 75.

⁴⁶ *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuși*, în „Literatura română...”, vol. II, p. 44.

⁴⁷ *Cronica domniei lui Mihai Viteazul (Cronica Buzetiilor)*, în „Literatura română...”, vol. II, p. 93: „Ci să dederă înapoi și puseră tabăra în sus pre apa Dâmboviței la sat la Stoenesti ca să aștepte până le va veni ajutorul de la Bator Jicmont craiu...”. Tabăra de la Stoenesti este menționată și în izvoarele târzii, din secolele XVII, XVIII și XIX, care bineînțeles, n-au făcut altceva decât să preia informații mai vechi. De pildă, Johan Filstich, cunoscând cronicile și relatările contemporane străine, spune, în a sa *Încercare de istorie a Valahiei* că Mihai Viteazul, sub influența sfetnicilor săi hotărî „să-și mute tabăra în satul Stoenesti, lângă apa Dâmboviței fără grabă, unde să aștepte ajutoarele cele atât de dorite ale lui Báthory” (*Mihai Viteazul în conștiința europeană. Cronicari și istorici străini. Secolele XVI-XVIII. Texte alese*, vol. II, București, 1983, p. 380). Johan Christian von Engel preia informațiile lui Filstich, dar face și o confuzie: „armata ... s-a întărit în munți la Negru Vodă, în fortăreața accesibilă numai de pe una din părți, numită după voievodul cu același nume...” (*Ibidem*, vol. III, p. 58). Și silezianul Baltasar Walther, indică ca loc al retragerii o cetate întărită a lui „Negru vodă – numită pe latinește <<Apa cea neagră>>, dar dărâmată odinioară de turci”, (Baltasar Walther, *Scurtă și adevărată descriere a faptelor săvârșite de Ioan Mihai, domnul Țării Românești*, în: *Literatura română...*, vol. II, p. 168. La această confuzie au contribuit, foarte posibil, și anumite toponime care amintesc aceste evenimente. În fața cetății lui Negru Vodă de la Cetățeni-Muscel, de pildă se află o piatră mare cunoscută sub numele de „Căciula lui Mihai” (Cf. Ion C. Nițescu, Gh. Pârnuță, *Nume de locuri din zona Muscel – Cursul superior al râului Dâmbovița*, în „Studii și comunicări”, V, Muzeul Câmpulung Muscel, 1989, p. 256). Fortificațiile de la Negru Vodă au fost confundate, se pare cu fortificațiile lui Mihai Viteazul, „în valuri de pământ” de la Stoenesti, din Poiana Mălăieștea, lângă Piscul Bufniței (*Ibidem*). Potrivit tradiției locale, Mihai Viteazul ar fi ridicat, între Stoenesti și Cetățeni, un „stăvilar” de care s-ar fi folosit împotriva tătarilor (Vezi C. Rădulescu-Codin, *Din trecutul nostru. Legende, tradiții și amintiri istorice*, București, f.a., p. 109). Confuzia legată de cele două „fortificații”, de la Stoenesti și Cetățeni, continuă să se facă și astăzi, ca dovadă un studiu recent care arată că la „Cetatea Dâmboviței de la

Brașov, la 19 septembrie avea să se mute la sud de Bran, unde sosea la 24 septembrie Ștefan Răzvan⁴⁸. Abia la 4 octombrie Sigismund se afla la Rucăr⁴⁹, unde a staționat 8 zile așteptând carele cu muniții și provizii și ajutoarele împăratului⁵⁰.

Aici, „în cheile munților”⁵¹, Mihai Viteazul stă bine ascuns încât „turcii care au mers după dânsul nu l-au putut găsi”⁵².

O altă relatare pe care o găsim într-o frumoasă cronică în versuri aparținând tot unui contemporan, Stavrinus, vistiernicului grec al lui Mihai Viteazul, indică drept loc de tabără a voievodului român, Rucărul⁵³, evident o confuzie, preluată mai târziu și de cronicarul Radu Popescu⁵⁴.

Unele relatări îl menționează pe Mihai Viteazul în Transilvania, înainte de 15 octombrie. Silvio Piccolomini, comandantul celor „o sută de toscani” veniți în ajutorul

(„cetățeni-Muscel a găsit adăpost și o meritată odihnă, în august 1595[?], după lupta de la Călugăreni, domnitorul Mihai Viteazul în așteptarea ajutorului din Transilvania...” (Ionel Batai, *Cetatea Dâmboviței - fortificație - încercare de localizare și datare*, în „Revista de istorie a Muscelului. Studii și comunicări”, VI, Muzeul Câmpulung Muscel, București, 2001, p. 21). Ceea ce putem face noi este să întărim afirmația d-lui Gheorghe Cristache, făcută cu prilejul sesiunii științifice de la Muzeul Municipal Câmpulung, din 2000, cum, „a dacă „cetatea de lângă râu” (adică cetatea de lângă Dâmbovița) de la Stoenеști a dispărut la sfârșitul secolului al XVII-lea, „tradiția a început să confunde zidurile schitului de pe vârful dealului cu cetatea” (Gheorghe Cristache, *Mihai Viteazul și meleagurile muscelene*, în *Ibidem*, p. 71; vezi și Pavel Chihaia, *Cetatea și schitul lui Negru vodă de la Cetățeni - Muscel* în „Glasul Bisericii”, 1969, nr. 1-2, p. 128). Totuși, în 1930, spre vârful Bufniței, în poiana Mălăieștea se mai vedeau încă clar urmele cetății de apărare cu valuri de pământ, ce susțineau pe timpuri ziduri de lemn (G. M. Rașcu, *Stoenеști - Muscel cu valea superioară a Dâmboviței descrise și călăuză practică*, Chișinău, 1931, p. 20.)

⁴⁸ I. Sârbu, *op. cit.*, p. 186.

⁴⁹ Aici are loc, două zile mai târziu, pe 6 octombrie, celebrul episod cu „vulturul” care s-a coborât, ca un semn divin, asupra principelui: „a zburat spre el de pe o stâncă înaltă... pe care lumea o numește Piatra Raiului o acvillă foarte mare și a coborât atât de mult asupra acestuia încât a fost prinsă de ai noștri, care o țin și o hrănesc în tabără pentru că ar fi un semn bun...” (relatare a iezuitului Carrillo, din 19 octombrie 1595, cure preia, pe cea a părintelui iezuit Valentin Lado, din 6 octombrie: în „Călători străini”, p. 704). Vezi și A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IV, București, 1932, p. 308-309, doc. 168 și 169. „Pe lângă aceasta, a apărut noaptea ceva ca o făclie aprinsă pe cer, pe care când a văzut-o / cu bucurie ca un semn sigur al victoriei” (scrisoarea părintelui Giacomo Uniesi, din 2 noiembrie 1595, în *Mihai Viteazul în conștiința europeană. Documente externe*, p. 126).

⁵⁰ *Ibidem*. Ritmul lent al lui Sigismund trebuie pus și pe seama faptului că Jan Zamoyski, cancelarul și marele luptător al Poloniei pătrundea în Moldova pentru a-l impune pe Ieremia Movilă, ceea ce putea reprezenta un real pericol și pentru Transilvania, a cărei armată urma să fie antrenată într-un conflict cu otomanii la sud de Țurpați.

⁵¹ Baltasar Walther, în *loc. cit.*, p. 168.

⁵² Vezi relatarea lui Nichifor Dascălul din 26 octombrie 1595, în „Călători străini despre Țările Române”, vol. III, București, 1971, p. 612. O altă opinie o întâlnim la Ion Ionașcu și Victor Atanasiu, *op. cit.*, p. 79, care sunt de părere că turcii ar fi descoperit tabăra lui Mihai: „Ajungând în zona Stoenеști (Sinan n.n.) și-a nchezat tabăra pe o înălțime de pe care se putea vedea tabăra voievodului român”

⁵³ Stavrinus, *Vitejiile lui Mihai voievod*, în *Literatura română...*, vol. II, p. 200-201. Pentru frumusețea versificației redăm versurile în care este indicat drept loc al taberei lui Mihai Rucărul: „Călugărenii îi lasă/ și spre Rucăr se-ndeasă/ unde de dinainte-avea conac/ așteptând de la Jicman olac/ vroind știre/ când îi trimite oțire.” (*Cronica lui Stavrinus*, tradusă și îngrijită de Gh. Tomozei, București, 1975, p. 38-39).

⁵⁴ Vezi nota 57.

principelui valah, arată că la această dată Mihai Viteazul se afla în Transilvania, de unde, împreună cu Sigismund, „au trecut muntele cel mare care desparte Ardealul de Țara Românească”⁵⁵. Însuși Sinan Pașa relatează, în octombrie 1595, cum că „blestematul de voievod al Transilvaniei” s-a unit cu nelegiuitul de Mihai..., în marginea Brașovului”⁵⁶, urmărind să vină împotriva sa. Tot despre prezența voievodului muntean în Transilvania, înainte de 15 octombrie, vorbește și Petru Pellérdi⁵⁷, în vreme ce un alt călător străin, Diego Galan, arată, exagerând însă, că Mihai a stat în Transilvania două luni⁵⁸. Toate aceste relatări, referitoare la așa-zisa retragere a lui Mihai Viteazul în Transilvania, sunt infirmate de relatările italianului Filippo Pigafetta, în scrisoarea sa către Belizarie Vinta, cancelarul marelui duce de Toscana, din 18 octombrie 1595. Acesta arată că la 14 octombrie, venind din Transilvania în Țara Românească, găsește trupele principelui Mihai cantonate „prin strămtorile și pasurile care se îndreaptă într-acolo, de-a lungul râului Dâmbovița”⁵⁹, această tabără militară aflându-se „la o depărtare de două zile de Brașov”⁶⁰. Tot pentru trecerea lui Sigismund în Țara Românească și nu a lui Mihai Viteazul în Transilvania se pronunță și I. Sârbu⁶¹, care citându-i pe Baronius și pe Iacobinus indică cu exactitate locul unde s-au întâlnit cele două oștiri: Stoenеști⁶².

Principalele cronici ale Țării Românești, *Letopiseșul Cantacuzinesc* și *Istoria Țării Românești* a lui Radu Popescu, ulterioare însă evenimentelor, indică locuri diferite pentru tabăra lui Mihai Viteazul, astfel: prima se pronunță pentru Stoenеști⁶³, iar cea de a doua pentru Rucăr⁶⁴.

Este clar că locul taberei lui Mihai Viteazul a fost la Stoenеști⁶⁵ așa cum o indică majoritatea surselor contemporane. Un argument în plus îl reprezintă tradiția

⁵⁵ *Călători străini*, vol. III, București, 1971, p. 583.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 604.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 621.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 534.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 543 și 545; *Mihai Viteazul în conștiința europeană. Documente externe*, vol. I, București, 1982, doc. 22, p. 123.

⁶⁰ *Călători străini*, vol. III, p. 543.

⁶¹ I. Sârbu, *op. cit.*, p. 187: „Sosind toate acestea (ajutoarele imperiale, carele cu muniții și proviziile, căci secuii și moldovenii se aflau deja în tabără n.n.), principele (Sigismund Báthory n.n.) își pormi oastea și din acel loc și veni unde se afla Mihai cu oastea sa, la Stoenеști”.

⁶² Vezi și Radu Gioglovan, *Itinerariul expediției aliaților conduși de Mihai Viteazul în octombrie 1595 de la Bran până la Giurgiu*, în „Bibliotheca Valachica”, VII, Târgoviște, 1975, p. 43-47.

⁶³ *Istoria Țării Românești 1290-1690. Letopiseșul Cantacuzinesc*, București, 1960, p. 61-62: „Ci să dederă înapoi, pre apa Dâmboviții în sus, la sat la Stoenеști, așteptând de la Batăr să le vie ajutorul”.

⁶⁴ Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, introducere și ediție critică de Constantin Grecescu, București, 1963, p. 74: „Mihaiu vodă... s-au tras spre Rucăr, de au așteptat pe craiul cu oștile ungurești”.

⁶⁵ În sprijinul afirmației noastre vine și faptul că în centrul satului, vizavi de primărie există o cruce cunoscută sub numele de *Crucea lui Mihai Viteazul*, cu text în limba slavonă care amintește de retragerea acestuia la Stoenеști. Ridicată potrivit tradiție orale în timpul domniei lui Mihai Viteazul, dar având inscripționat leatul 7149 (1640/1641) care corespunde domniei lui Matei Basarab (1632-1654), crucea prezintă următorul text: „Ridicatu-s-au această cinstită cruce întru ruga și întru lauda sfântului arhiepiscop Mihail, în zilele lui Mihail voievod, cu solirea robului lui Dumnezeu”, după care urmează numele celor care au construit-o și leatul 7149

locală care altfel nu ar fi păstrat toponime clare în acest sens⁶⁶. Confuzia cu Rucărul a fost făcută întâi de grecul Stavrinou și ulterior de cei care l-au citat, pe de o parte, iar pe de altă parte dintr-o consultare superficială a documentelor și izvoarelor existente. De altfel istoriografia secolului al XX-lea a clarificat pe deplin problema pronunțându-se clar pentru Stoenesti. Din reprezentanții aceștia ne mărginim a-i numi numai pe: N. Iorga⁶⁷, C. C. Giurescu și Dinu C. Giurescu⁶⁸, Victor Atanasiu⁶⁹.

O altă problemă care se pune în legătură cu tabăra de la Stoenesti este cea a efectivelor militare existente aici. După relatările din „Cronica Buzeștilor”⁷⁰ și cele ale lui Balthasar Walther⁷¹, „în lagărul de pe Dâmbovița erau 5000 de oșteni”, „în majoritatea români”⁷² și din care cei mai mulți moldoveni⁷³. Aceștia, aflând de înlocuirea lui Ștefan Răzvan cu Ieremia Movilă, de către poloni, dezertau și porneau spre Moldova⁷⁴. Istoricii din secolul al XIX-lea și chiar cei din secolul XX afirmă, însă, că Mihai Viteazul dispunea de 8000 de oșteni⁷⁵ și 22 de tunuri⁷⁶. Totalitatea forțelor înfrunite la Stoenesti s-ar situa, deci în jurul cifrei de 32000 de oameni, cu peste 100 de tunuri, (câte 22 la Mihai și Răzvan și peste 60 la Sigismund)⁷⁷. Totuși, înclinăm să credem că informațiile lui Filippo Pigafetta sunt cele mai apropiate de adevăr: sub conducerea principelui Mihai se găseau 1500 de lăncieri unguri, 2000 de lăncieri români, 1000 de archebuzieri români călare și alți 1000 de sulițași români⁷⁸. Deci, în total 5500 de oșteni.

Alături de trupele lui Mihai Viteazul, în tabăra de la Stoenesti sosesc la 12/13 octombrie 1595⁷⁹ oștile principelui Sigismund Báthory: 1200 de raiteri, 16000 de secu

(† Calinic Argeșeanul, Grigore Constantinescu, *Monumente istorice din județul Argeș. Cruci de piatră*, Pitești, 1999, p. 252.)

⁶⁶ Vezi nota 43.

⁶⁷ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, Vitejii, București, 1998, p. 282. Abia în această lucrare se pronunță Iorga pentru Stoenesti, căci în lucrările apărute anterior *Istoria armatei...*, vol. I, și *Istoria lui Mihai Viteazul*, se ferește a indica locul taberei.

⁶⁸ C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1976, p. 335.

⁶⁹ V. Atanasiu, *Mihai Viteazul. Campanii*, București, 1972, p. 171.

⁷⁰ *Cronica domniei lui Mihai Viteazul (Cronica Buzeștilor)*, în: *Literatura română veche, 1402-1647*, p. 93-94.

⁷¹ Balthasar Walther, în *loc. cit.* p. 168.

⁷² *Ibidem*. Alături de ostași se afla acolo și o populație numeroasă refugiată din teritoriul ocupat de turci (I. Ionașcu, V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 78).

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Vezi relatările lui Johan Christian von Engel (*Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. III, p. 58-59), Jean A. Vaillant (*Ibidem*, p. 174) și Willibald Ștefan Teutschlaender (*Ibidem*, p. 354-355).

⁷⁶ I. Ionașcu, V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 78.

⁷⁷ V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 173. Iorga dă următoarele cifre, oarecum exagerate: „Sigismund aduce 7000 de călăreți, 5000 de pedestrași, 2000 de trabanți pușcași, 6000 de secu, 1500 de raiteri imperiali cu pistoale; Mihai 5000 de unguri de-ași și 4000 de călăreți ai boierilor; Răzvan 3000 de unguri și 4000 de boieri (trupe întreținute de boieri n.n.)” (N. Iorga, *Istoria armatei...*, vol. I, p. 392).

⁷⁸ *Călători străini*, vol. III, p. 545.

⁷⁹ I. Sârbu, *op. cit.*, p. 187.

și sași, 1500 de moldoveni, sub conducerea lui Ștefan Răzvan, 100 de voluntari toscani, alți 50 de voluntari raguzani și venețieni, plus alți 150 de cazaci lefegii, toți sub conducerea nobilului Silvio Piccolomini, apoi 2000 de lăncieri unguri, alți 200 de cazaci, conduși de un nobil polon voluntar, și în sfârșit cei 5000 de lăncieri ardeleni ai principelui⁸⁰. Astfel, efectivele oștilor aliate pentru campania de recucerire a Țării Românești, din toamna anului 1595, se vor ridica la circa 32000 de oameni, la care se adaugă cele „60 de piese de artilerie”⁸¹.

Din rapoartele nuntului papal în Ardeal și din relatările ofițerilor toscani aflăm detalii⁸² despre oștirea creștină și despre organizarea taberei. Știm de pildă cum se făcea de gardă: Mihai împreună cu pedestrașii străini în frunte, urmat de italieni și de domnul Moldovei, iar în încheiere Sigismund cu tunurile și carele. Santinele se pun numai înspre dușman, deci spre Țara Românească, cuvântul de ordine fiind transmis de un trâmbișas călare. Relatările trimișilor ducelui de Toscana arată că în tabără era o mare dezorganizare, care nu exista nici la turci⁸³.

Muzeul Județean Argeș⁸⁴ a întreprins în iulie 1989 cercetări arheologice pe platoul Mălăiștea⁸⁵, aflat pe raza satului Bădeni din comuna Stoenеști. Platoul este situat pe partea stângă a Dâmboviței, la N de pârâul Bădeanca, în apropiere de confluența acestuia cu râul Dâmbovița.

Platoul este orientat E-V și pe suprafața acestuia s-a certificat existența unui val de pământ de formă patrulateră, realizat prin aruncarea în exterior a pământului din interior. Domnul profesor Cristoceă a executat trei secțiuni în zone diferite din interiorul patrulaterului, cu următoarele dimensiuni:

- secțiunea I: L=22,50 m, l=2m;
- secțiunea a II-a: L= 6 m, l=2m;
- secțiunea a III-a: L=5m, l=2m;

În urma săpăturilor efectuate nu s-a găsit nici o urmă de locuire (s.n.). Considerăm că este imposibil ca de la o tabără de cca. 5000⁸⁶ sau chiar 8000 de ostași și 22 de tunuri⁸⁷, cât număra oastea lui Mihai, care a staționat aici o lună și două zile (fără a mai lua în discuție și trupele lui Báthory și Răzvan, ce ne apar în izvoare în număr de..., și care și ele staționează aici trei zile) să nu rămână nici o urmă materială. Și acum paradoxul!

⁸⁰ Mihai Viteazul în conștiința europeană, vol. I, p. 123-124.

⁸¹ N. Iorga, *Istoria armatei...*, vol. I, p. 392.

⁸² Aceste detalii nu le-a sesizat și Elena Teodorescu, arătând că ele nu există în *op. cit.*, p. 72.

⁸³ *Ibidem*. Vezi și N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1966, p. 194. Presupunem că această dezordine domnea în cadrul trupelor lui Báthory, căci, aceiași trimiși toscani apreciau buna orânduială a trupelor muntene și moldovene.

⁸⁴ Prin persoana domnului: Sp. Cristoceă, Romeo Maschio și Teodor Cioflan căruii îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre pentru informațiile și materialul pus la dispoziție.

⁸⁵ După tradiția locală aici ar fi locul unde Mihai și-ar fi așezat tabăra.

⁸⁶ Vezi notele 72 și 75.

⁸⁷ V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 171.

Paradoxal Muzeul Municipal Câmpulung-Muscel, are în expoziția permanentă obiectate înregistrate ca fiind descoperite în tabăra lui Mihai Viteazul de la Stoenesti (s.n.) de către regretatul istoric și arheolog Flaminu Mărtu. Or, în aceste condiții nu putem emite două ipoteze:

1. Fie, obiectele aflate la Muzeul Municipal Câmpulung-Muscel și catalogate ca provenind de la Stoenesti au fost descoperite într-adevăr aici, dar în alt loc decât cel sondat de cei trei arheologi citați mai sus și atunci rămâne de stabilit unde anume;
2. Fie obiectele expuse la Câmpulung nu provin de la Stoenesti și provin din alt loc (probabil de la Cetățeni, unde Flaminu Mărtu a făcut într-adevăr cercetări arheologice soldate cu importante descoperiri în obiecte, așa cum a reieșit și din discuțiile pe care le-am avut cu fiica acestuia), caz în care greșeala este regretabilă și se impune corectarea ei cât mai repede.

După trei zile de odihnă în tabăra de la Stoenesti (2/12 – 5/15 octombrie 1595), trupele unite ale celor trei țări românești au părăsit tabăra pe 4/14 octombrie 1595⁸⁸ îndreptându-se spre Târgoviște. Ele trec la contraofensivă pe 5/15 octombrie 1595⁸⁹, când se angajează numeroase acțiuni cu ariergarda otomană⁹⁰. Avangarda se compunea din trupele lui Mihai, în centru mergeau moldovenii lui Ștefan Răzvan, împreună cu cei 100 de toscani ai lui Silvio Piccolomini, iar ariergarda o formau trupele Ardealului conduse de Báthory și de unchiul său, Ștefan Bocksa⁹¹. În aceeași zi de 5/15 octombrie 1595 își vor așeza tabăra la o milă de Târgoviște⁹², de-a lungul râului Dâmbovița⁹³ după modelul practicat la Stoenesti⁹⁴.

Orașul Târgoviște părăsit de Sinan⁹⁵ care se retrăsese spre București, era apărat doar de aproximativ 1000⁹⁶ de turci, din cei 2000⁹⁷ pe care-i lăsase aici bătrânul vizir, pentru a permite retragerea spre Dunăre a grosului armatei otomane⁹⁸. Ajungând la Târgoviște la 6/16 octombrie⁹⁹, după numeroase tergiversări ce priveau modul în care trebuia cucerită cetatea, un secu cu un snop de nuiiele a dat foc întăriturilor, turcii

⁸⁸ I. Sârbu, *op. cit.*, p. 187.

⁸⁹ 6/16 octombrie, după *Cronica Buzeștilor*, în *loc. cit.*, p. 94.

⁹⁰ V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 173.

⁹¹ O descriere amănunțită a marșului parcurs de susținătorii Ligii Creștine o avem la Filippo Pigafetta, care a însoțit în 1595 corpul expediționar toscan, trimis de marele duce Ferdinand, în ajutorul lui Báthory (*Călători străini*, III, p. 545-546). Dacă adunăm trupele enumerate de acesta rezultă un număr de aproximativ 31900 ostași în armata creștină; N. Iorga, *Istoria armatei...*, p. 393-394.

⁹² I. Sârbu, *op. cit.*, p. 187.

⁹³ *Călători străini*, vol. III, p. 547: „Mihai în stânga, Ștefan în dreapta, principele la mijloc, având în spate râul Ialomița, în dreapta munții, în stânga orașul și în față dușmanul”.

⁹⁴ Ca și la Stoenesti tot Mihai și ostașii lui formau avangarda.

⁹⁵ Acesta a fost nevoit să ordone retragerea, căci „nu se afla nici hrană, nici prada pe care o aștepta” (N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, *Vitejii*, p. 282).

⁹⁶ Manole Neagoe, *op. cit.*, p. 106.

⁹⁷ *Cronici turcești privind țările române*, vol. II, sec. XVII – începutul sec. XVIII, București, 1974, p. 43.

⁹⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 283.

⁹⁹ V. Anastasiu, *op. cit.*, p. 174.

fiind măcelăriți până la unu. Prin urmare la 8/18 octombrie¹⁰⁰ cetatea a fost cucerită, obținându-se „40 de tunuri cu pulbere multă, ghiulele foarte multe, puști, bombarde și alte arme, precum și alimente îndestulătoare pentru mai bine de trei ani”¹⁰¹ și doi prizonieri importanți: pașa de Karamania și sangeacul Valona¹⁰².

Din Târgoviște următorii au pornit la 9/19 octombrie¹⁰³ spre Bucureștii incendiati de Sinan. Au aflat că marele vizir părăsise capitala¹⁰⁴ îndreptându-se spre Giurgiu. Aliații au ajuns la Giurgiu la 18/28 octombrie¹⁰⁵ pe care l-au cucerit la 22 octombrie/1 noiembrie¹⁰⁶ după lupte grele, un rol important avându-l corpul condus de Mihai și artileria condusă de Silvio Piccolimini¹⁰⁷.

La Giurgiu otomanii au pierdut maxim 5-6000 de oameni, dar întreaga lor campanie la nordul Dunării de la Călugăreni și până aici s-a soldat cu 20000 de morți¹⁰⁸, după spusele prizonierilor turci și cu nenumărate pierderi materiale. Mai mult decât atât, Sinan a pierdut și haznaua de război destinată plății ostașilor și cca. 150 de cămile¹⁰⁹, iar corpul akângiilor va fi desființat.

După lupte grele, Mihai, beneficiind cei drept de ajutorul celorlalte state românești, dovedindu-se astfel încă odată menirea lor de *antemurale christianitatis* (bastion al creștinătății), reușea să facă față cu succes pericolului otoman, păstrând autonomia țării, ba mai mult reușind să-i deschidă calea spre independență. Acum trebuie să fi încolțit în mintea bravului ostaș marelui plan de înfăptuire a primei uniri a românilor până la a cărei transpunere în realitate aveau să treacă numai cinci ani.

Exprimându-ne speranța că și datorită modestului nostru studiu, problema tratată va fi privită într-o altă lumină în istoriografia românească – constituind totodată și un reper pentru cercetările viitoare –, credem că episodul Stoenești merită cunoscut în adevărata sa însemnătate, așa cum a avut-o în epopeea desfășurată acum mai bine de patru sute de ani, când a reprezentat un moment crucial în istoria țărilor române, în care însăși existența acestora a fost amenințată.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ Balthasar Walther, în *loc. cit.*, p. 170.

¹⁰² *Călători străini*, vol. III, p. 549.

¹⁰³ N. Iorga, *Istoria armatei...*, p. 398. După I. Sârbu, la 11/21 octombrie (I. Sârbu, *op. cit.*, p. 189).

¹⁰⁴ În urma acestei vești doar Răzvan cu oștile sale a fost trimis să ocupe Bucureștii în care intra la 12/22 octombrie (V. Atanasie, *op. cit.*, p. 175).

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 176.

¹⁰⁶ Hurmuzaki, XII, p. 89-91; V. Atanasie, *op. cit.*, p. 178.

¹⁰⁷ N. Iorga, *op. cit.*, p. 399; I. Sârbu, *op. cit.*, p. 191.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 194.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

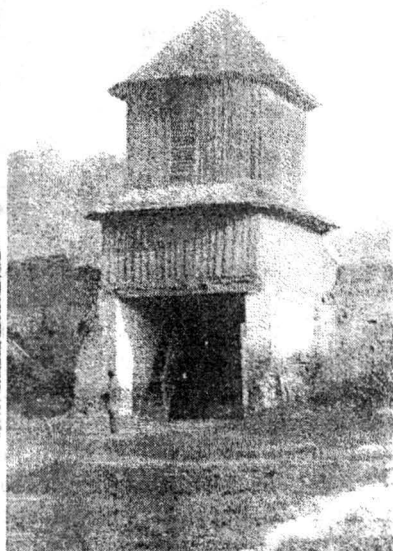
CERCETĂRILE ARHEOLOGICE ȘI PROBLEMA CASEI DOMNEȘTI DE LA MÂNĂSTIREA TUTANA, JUDEȚUL ARGEȘ

SPIRIDON CRISTOCEA

Până la cercetările arheologice din 1987¹ se știa, din hrisovul lui Radu cel Mare emis la 1 aprilie 1497, că mănăstirea Tutana exista pe vremea lui Basarab cel Tânăr, domnul Țării Românești (1477-1482, cu întrerupere)². Săpăturile arheologice efectuate în biserică în anul 1987 au dus la descoperirea fundațiilor unui locaș de plan triconc, compus din altar, naos, pronaos și pridvor, edificat la sfârșitul secolului al XIV-lea începutul secolului al XV-lea³.

Turnul clopotniță de pe latura de est: stânga, vedere estică,
dreapta, vedere vestică.

În anul 1987 din vechiul ansamblu mănăstiresc se mai păstrau: biserica reconstruită în 1582 de domnitorul Mihnea

¹ Cercetările arheologice din 1987 au fost efectuate de Spiridon Cristoceea de la Muzeul Județean Argeș în biserică și în spațiul din jurul ei.

² Ștefan Andreescu, *Contribuții cu privire la trecutul mănăstirii Tutana*, în „Mitropolia Olteniei”, Anul XVIII, nr. 3-4, martie-aprilie, 1964, p. 252-288.

³ Spiridon Cristoceea, Carmen Oprescu, *Cercetările arheologice de la mănăstirea Tutana (județul Argeș) și problema unui nou triconc de la cumpăna veacurilor XIV-XV*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor Monumente Istorice și de Artă”, Anul XIV, nr. 2/1988, p. 45-58.

Turcitul, turnul-clopotniță de pe latura de est construit între 1774 și 1778, turnul-clopotniță de pe latura de vest datând din secolul al XVI-lea, aflat în ruină, și o parte din zidul de incintă ruinat și el în mare parte.

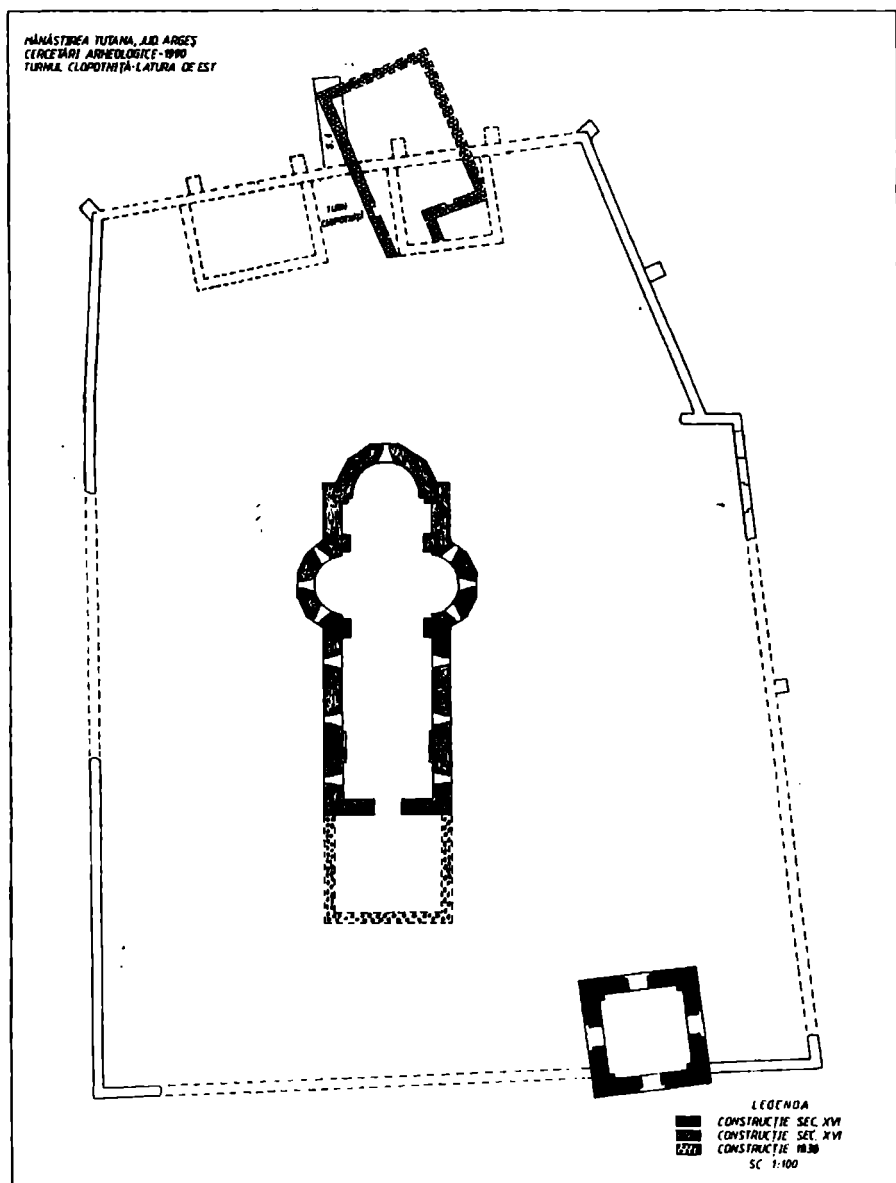
Aflate într-un stadiu avansat de degradare, turnul-clopotniță și zidul de incintă de pe latura de est au fost demolate în 1989 în vederea reconstruirii lor. Dintre cele trei soluții privind zona de amplasare a noului turn a fost ales locul pe care s-a aflat inițial.

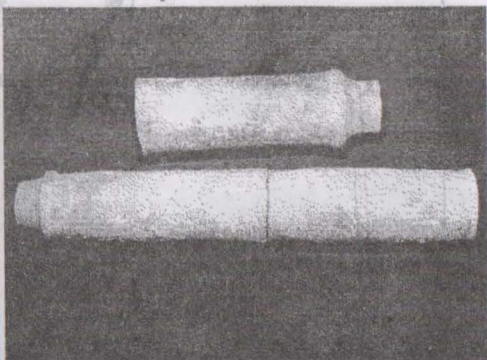
Biserica și turnul-clopotniță de pe latura de est, vedere vestică. După H. Trenk, 1860.

După demolarea turnului-clopotniță și a zidului de incintă de pe latura de est s-a efectuat de către parohie o dezgolire a fundațiilor, în unele zone până la - 0,70 m, fiind scoasă la iveală compartimentarea încăperilor existente aici în trecut. Întrucât cu ocazia reconstruirii turnului-clopotniță s-ar fi putut distruge depunerile arheologice, în vara anului 1990 au fost efectuate cercetări în această zonă. De altfel, în timpul lucrărilor efectuate de parohie, au fost interceptate în zona turnului-clopotniță, fără a fi distruse, un fragment dintr-un apeduct și părți din fundația unei clădiri de mari dimensiuni.

La început cercetarea a fost orientată asupra apeductului fiind dezvelită în întregime porțiunea aflată sub turnul-clopotniță, stabilindu-se traseul și modul de edificare al acestuia. Pornind dintr-un deal aflat la nord-est de mănăstire, unde desigur se afla cisterna de colectare a apei, apeductul traversează drumul comunal, trecea pe sub bolta turnului-clopotniță și se îndreaptă spre încăperile aflate pe latura de sud a ansamblului monahal.

Tuburile prin care a circulat apa au fost făcute la roata olarului din argilă bine arsă, având culoare roșie-cărmizie. De formă cilindrică, ele au un cap puțin evazat, iar celălalt este îngustat pentru a se introduce în tubul următor. Dimensiunile diferă de la tub la tub fără a exista însă mari diferențe. Prezentăm în continuare dimensiunile a trei tuburi pe care le-am recuperat din acest apeduct: 1. $L = 0,37$ m, Diam. fundului = $0,12$ m, Diam. capului = $0,08$ m; 2. $L = 0,38$ m, Diam. fundului = $0,11$ m, Diam. capului = $0,07$ m; 3. $L = 0,36$ m, Diam. fundului = $0,11$ m, Diam. capului = $0,07$ m;

Fragment apeduct, vedere estică, și olane.

Așezate pe un pat de $0,40$ m format din două rânduri de cărămidă, tuburile au fost acoperite cu nisip și protejate de cărămizi dispuse în două ape, formând o cutie continuă, de formă triunghiulară. Cărămizile, cu dimensiunea 26 cm x 12 cm x 4 cm, sunt prinse cu nisip și foarte puțin mortar. Construit în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea apeductul a devenit inutilizabil datorită umplerii tuburilor cu nisip.

Tot cu ocazia dezgolirii fundațiilor de către parohie, au fost descoperiți pereții unei pivnițe peste care calcă zidul de sud al turnului-clopotniță. Considerând că prezintă mai mare importanță decât celelalte încăperi aflate pe latura de est, ne-am îndreptat atenția asupra pivniței și în acest sens am procedat la înlăturarea umpluturii care se afla aici. Ca urmare a înlăturării depunerilor a fost scoasă la iveală numai partea de vest a pivniței, cea de est aflându-se la est de zidul de incintă de pe această latură. Pentru interceptarea peretelui de est al pivniței am trasat o mică secțiune în afara mănăstirii perpendiculară pe zidul de est al incintei. Întrucât secțiunea împiedica accesul în curtea locuitorului ce-și avea casa la sud-est de mănăstire, ea a fost practică numai până la interceptarea acestui perete, fără a ajunge la talpa fundației și la pământul viu.

Cu toate că cercetarea n-a fost completă, datorită faptului că partea de est a pivniței depășește zidul de incintă și se află în curtea unui locuitor, investigația ne-a furnizat destule date care ne-au permis reconstituirea cu aproximație a planului clădirii, datarea ș.a. Ca urmare a acestor investigații se poate afirma că este vorba de o clădire de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile $8,30$ m x $5,80$ m, prevăzută cu pivniță care se întindea sub tot nivelul superior.

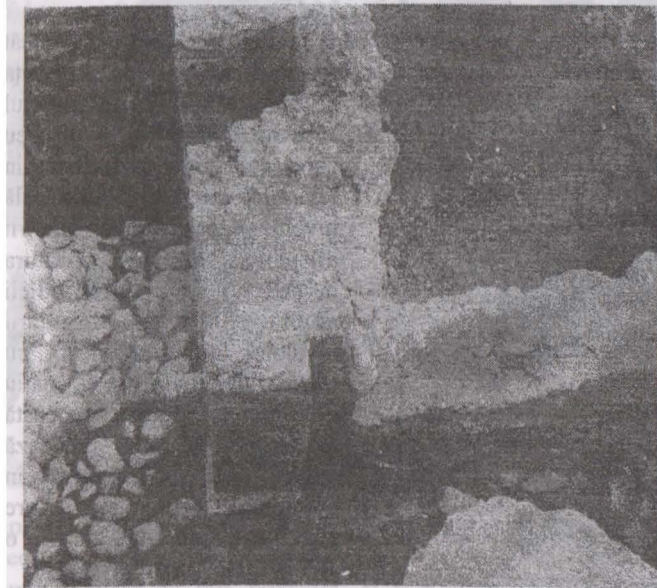
Accesul în pivniță se făcea printr-o ușă aflată în partea de nord a peretelui de vest și la care se ajungea pe un gârliciu. Ușa de intrare în pivniță, cu lățimea de 2,45 m, a fost prinsă în stâlpi de lemn fixați în peretele de nord și în zidul de sud al gârliciuului.

Pivnița casei din secolul al XVI-lea, vedere nord-estică.

Spațiul în care a fost fixat stâlpul de sud al ușii, cu lățimea de 0,20 m și adâncimea de 0,20 m, se află la 0,38 m de colțul zidului de vest al pivniței. În partea de nord a peretelui de vest al pivniței, deasupra pavajului din bolovani, se află în zid o nișă cu lățimea de 0,75 m, adâncimea 0,30 m, înălțimea 0,18 m, în care credem că a fost fixat pragul ușii de intrare în pivniță.

Pereții pivniței, cu o grosime în general de 0,65 m, au fost făcuți din bolovani

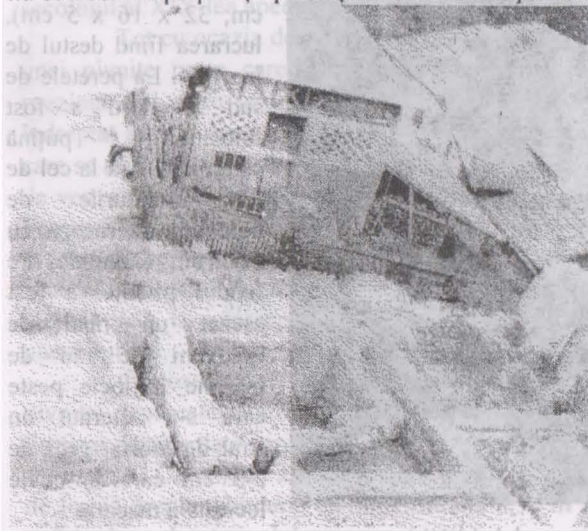
Peretele sudic al gârliciuului pivniței din secolul al XVI-lea.

de râu de mărime mijlocie și pe alocuri cărămidă (32 x 15 x 5 cm; 32 x 16 x 5 cm), lucrarea fiind destul de îngrijită. La peretele de sud și nord a fost folosită puțină cărămidă, însă la cel de vest rândurile de bolovani alternează cu cele din cărămidă. Pe fundul pivniței a fost așezat un rând de bolovani de râu de mărime mijlocie peste care s-a așternut un strat de mortar gros de 2-3 cm care în unele locuri s-a macerat.

Vedere nordică a pivniței din secolul al XVI-lea.

Pereții pivniței s-au păstrat, în unele locuri, până la înălțimea de 2 m. Întrucât nu se observă pe pereții păstrați sistemul de naștere a unor bolți, considerăm că pivnița

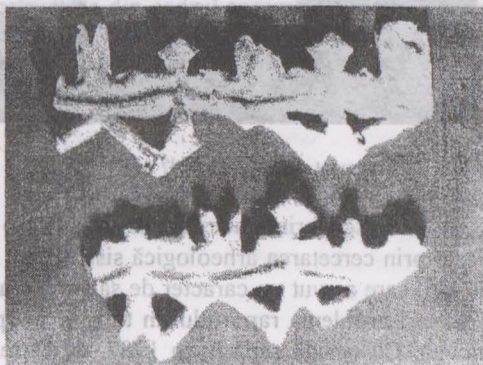

Vedere vestică a pivniței din secolul al XVI-lea.

În peretele de vest, la - 1 m, de la nivelul de călcare al pivniței, a fost practică o firidă cu lățimea de 0,43 m, adâncimea 0,57 m, și înălțimea de 0,75 m. Firida, dreptunghiulară în partea inferioară și semicirculară în cea superioară, a fost făcută, în special la colțuri, din cărămidă și tencuită în interior. O altă firidă, de aceeași formă ca cea de sus, a fost dispusă, tot la - 1 m de la nivelul de călcare, în peretele de nord având însă alte dimensiuni: lățimea - 0,70 m, adâncimea - 0,45 m, înălțimea 0,75 m. Probabil că firide se mai găseau și pe pereții de sud și est, în zonele necercetate de noi.

a fost separată de nivelul superior printr-un planșeu care, cu siguranță, a fost din lemn. Deasupra pivniței se află nivelul superior, fațada clădirii aflându-se, desigur, pe latura de sud. Nu s-au păstrat indicii asupra compartimentării nivelului superior însă, cu certitudine, el a servit ca spațiu de locuit. Pentru această destinație pledează numeroasele cahle găsite în umplutura pivniței care proveneau, desigur, de la o sobă situată la acel nivel.

Cahlele de la Tutana, confecționate din pastă ordinară, omogenă și bine frământată, au fost arse în cuptoare de olar obișnuite, după procedeul arderii oxidante fapt care a dat tuturor pieselor o culoare roșie-cărămizie.

Cahle și fragmente de cahle.

În privința formei sau a rolului pe care cahlele l-au avut în corpul sobei se disting patru categorii. Astfel, o primă categorie o constituie cahlele dreptunghiulare cu fața plină, decorate cu diferite motive: vreji și palmete, Sf. Gheorghe, cercuri cu protuberanțe în câmp ș.a. Al doilea tip îl constituie cahlele dreptunghiulare cu fața traforată, al treilea tip-cele de coronament, iar al patrulea cahlele oală, de formă pătrată, cu picior tronconic. Din păcate decât o singură cahlă,

aparținând tipului I și decorată cu vreji și palmete, cu dimensiunile 23 cm x 18 cm, a putut fi întregită, deși nu total, restul păstrându-se fragmentar.

Modelarea cahlelor s-a făcut în funcție de tipul lor: cu tiparul primele trei tipuri și la roata olarului cel de al patrulea. Toate fragmentele de cahle recuperate au fost smălțuite fiind folosită culoarea verde, brun, portocaliu, albă, dominantă cromatică a sobei fiind verde.

Tot din umplutura pivniței a mai fost recuperat un fragment ceramic pe care-l atribuim unui disc ornamental folosit la decorarea clădirii. Deși se păstrează fragmentar se poate constata că a fost un disc sferic, cu diametrul de circa 14,5 cm, smălțuit cu verde și decorat cu palmete.

Cahlele ca și cele câteva fragmente ceramice zgrăfite găsite în zona

Fragment disc ornamental?

gârliciuului, datând de la sfârșitul secolului al XV-lea - începutul celui de al XVI-lea plasează construirea clădirii cercetate în această perioadă. Între 1774 și 1778 ea nu mai exista căci aici a fost ridicat de către Nan Dimitriu, potrivit contractului încheiat cu egumenul mănăstirii Radu Vodă, căreia îi fusese închinată Tutana, turnul-clopotniță demolat în 1989.

Descoperirea acestei clădiri ridică o serie de probleme care nu pot fi lămurite decât prin cercetarea arheologică sistematică a incintei mănăstirii. Cercetarea efectuată de noi, care a avut un caracter de salvare, s-a limitat numai la această clădire, fără însă a urmări problema raportului în timp și în spațiu cu celelalte edificii și cu zidurile de incintă. Cu ocazia săpării, în 1987, de către parohie a gropii de var, la nord vest de zidul de incintă de pe latura de vest, am observat existența unei palisade de lemn, care ar putea fi prima împrejmuire a mănăstirii de la sfârșitul secolului al XIV-lea - începutul secolului al XV-lea⁴. Cu ocazia lucrărilor din 1774-1778 s-a făcut o nouă intrare în curtea mănăstirii, ridicându-se turnul-clopotniță de pe latura de est. În lipsa cercetărilor arheologice, nu știm dacă zidul de incintă de pe latura de est a fost ridicat odată cu turnul⁵ sau numai străpuns⁵.

⁴ Spiridon Cristoceă, Carmen Opreșcu, *op. cit.*

⁵ Pentru lucrările întreprinse în anii 1774-1778 vezi: Ștefan Andreescu, *op. cit.*, 273-282.

Raportând domnitorului, la 1 noiembrie 1778, despre lucrările efectuate în anii 1774-1778, Vlad aprodul Ceașuc arăta că Nan Dimitriu nu și-a respectat contractul deoarece n-a reparat „casa cea domnească și trapezăria în casele egumenești“. Ba mai mult, acesta „au stricat de tot casele egumenești“, pe care Ștefan Andreescu le plasează pe latura de sud.

Ctitorie domnească, mănăstirea Tutana trebuia să aibă și o clădire în care domnitorul, fie Mihnea Turcitul fie altul, să locuiască atunci când venea aici. Despre o asemenea poposire a lui Mihnea Turcitul aici aflăm din hrisovul său, din 7 mai 1586, în care se menționează „când am fost călător domnia mea de la sfânta mănăstire de la Totana la Argeș“⁶.

Privitor la punerea temeliiilor Casei domnești, Ștefan Andreescu presupune că Radu Mihnea în cursul lucrărilor din 1620-1621 „numai a reparat sau refăcut o construcție încă de la începutul secolului al XVI-lea, din timpul lui Mihnea cel Rău“. Cât privește locul din incinta mănăstirii, același Ștefan Andreescu plasează Casa domnească „pe latura de vest, în fața intrării bisericii, între vechiul turn-clopotniță și zidul dinspre nord al incintei“. Numai săpături arheologice în această zonă ar putea confirma sau infirma localizarea lui Ștefan Andreescu.

Îndoindu-ne că nu putea fi „găsit un loc mai potrivit pentru o casă domnească dacă nu înaintea intrării bisericii“, lansăm, sub rezerva de ipoteză, plasarea ei pe locul clădirii cercetate de noi. Ferită de ochii indiscreți ai privitorilor, orientată cu fațada spre sud și nu spre biserică, cum sunt dispuse toate edificiile din cadrul unui ansamblu monahal, clădirea cercetată, datând din secolul al XVI-lea, ar putea fi „Casa domnească“ de la mănăstirea Tutana. Rămâne ca cercetări arheologice sistematice să elucideze problemele pe care le ridică construcțiile din cadrul ansamblului monahal de la Tutana.

⁶ D.I.R., B. Țara Românească, XVI, V (1581-1590), nr. 260, p. 248.

CAHLE CU REPREZENTĂRI HERALDICE DESCOPERITE LA CÂMPULUNG MUSCEL - „ACVILA BICEFALĂ”

MARIA VENERA RĂDULESCU

Cahlele medievale descoperite în spațiul românesc folosesc, uneori, ca decor, motive de inspirație heraldică: steme de stat și dinastice, armoarii ale unor familii nobiliare, steme ale unor orașe ș.a. În Țara Românească cea mai răspândită reprezentare de inspirație heraldică, folosită pe cahle, este cea a acvilei bicefale, stemă a familiei Cantacuzino. Cercetări arheologice au scos la lumină asemenea piese în arealul bucureștean, în zona bisericii Sf. Gheorghe¹, a mănăstirilor Radu Vodă² sau Mihai Vodă³, la Târgoviște⁴, Filipeștii de Pădure⁵ ș.a. Pe aceste cahle, interpretarea artistică a stemei cantacuzine este diferită. Cea mai timpurie piesă, cu stema familiei boierești menționate, poartă data 1666⁶. Este o placă de sobă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 31/25 cm. Decorul, în relief, a fost realizat prin modelarea pastei de lut într-un tipar de lemn. Piesa este nesmălțuită și ușor micasată. În câmpul cahlei este redată o acvilă bicefală cu aripile desfășurate, capetele încoronate, ghearele libere. Între capetele acvilei se află o coroană deschisă, interpretată artistic. În registrul inferior, o inscripție cu litere chirilice conține numele meșterului „СМЕОРВ”, nume interpretat și drept „SIMEON RUS <U>”⁷ și anul executării lucrării „1666”. Câmpul este înconjurat de un chenar dispus oblic spre interior și decorat cu elemente vegetale stilizate (Fig. 1). Realizarea artistică este opera unui artist talentat, care, conștient de valoarea sa, a ținut să-și semneze opera, procedeu folosit în foarte puține cazuri la piesele de ceramică monumentală. Cahla a fost descoperită în Muntenia, într-un loc

¹ *Bucureștii de odinioară în lumina cercetărilor arheologice*, București, 1959, pl. CVII/10.

² *Ibidem*, pl. LXII/1.

³ *Ibidem*, pl. LXXX/2; S. Morintz, Gh. Cantacuzino, *Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă*, în „Studii și Referate”, I, 1954, București, (extras, p. 65, fig. 12/3).

⁴ O piesă achiziționată în zona orașului Târgoviște a figurat în colecția Barbu Slătineanu. În prezent se află în colecția CNM - C. D. Târgoviște, inv. 287.

⁵ O piesă inedită în colecția Muzeul Județean Prahova - Ploiești.

⁶ Sp. Cegăneanu, *Obiecte bisericești studiate și descrise de ...*, București, 1911, p. 7, fig. C (piesa azi pierdută se afla în colecția Muzeului Național de Antichități); B. Slătineanu, *Plăci de ceramică românească din secolul al XVII-lea*, în „RIR”, vol. VIII, 1938, p. 60-61 (extras p. 7-8, fig. 3); idem, *Ceramica feudală românească și originile ei*, București, 1958, fig. 116, p. 193 (piesa a fost descoperită în Muntenia, într-un loc nedeterminat și procurată prin intermediari).

⁷ *Inscripțiile medievale ale României*, vol. I, 1395-1800 - *Orașul București*, București, 1965, p. 466 - nr. 552 (cu mențiunea că a fost achiziționată la Curtea de Argeș? și se află în Colecția mixtă de artă comparată).

nedeterminat. Barbu Slătineanu⁸ făcea observația pertinentă asupra asemănării dintre forma și decorul chenarului de pe această placă și „forma și chenarul“ de pe o altă placă, descoperită la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu ocazia restaurării Bisericii Episcopale de la Curtea de Argeș, placă ce are ca decor un grifon⁹.

Un fragment de cahlă smălțuită policrom (ocru, verde închis și verde deschis) cu același ornament, a fost descoperit la Herăști, județul Giurgiu¹⁰.

Recentele cercetări arheologice de la Câmpulung¹¹ au scos la lumină fragmente ceramice ce provin, probabil, de la patru cahlă la a căror decorare s-a folosit același tipar cu al pieselor enunțate mai sus. Două dintre fragmente păstrează, parțial, inscripția cu numele meșterului, redat cu litere chirilice SI <MEON RUSU> și anul executării piesei 16 <66> (Fig. 2 - reconstituiți). Unele dintre fragmente de cahlă descoperite la Câmpulung au avut suprafața exterioară smălțuită în verde (smălț mult exfoliat în prezent), iar altele au fost nesmălțuite.

A atunci când sunt rezultatul unei comenzi speciale, teracotele din secolul al XVII-lea s-au dovedit a fi realizări artistice deosebite, manifestând aceleași caracteristici ca și sculptura în lemn sau piatră a secolului respectiv. În această perioadă ornamentica se înnoiește cu motive florale și vegetale: laleaua, acantul, vrejuri ce descriu în mișcarea lor linii meandrice din care se dezvoltă, într-un echilibru decorativ, alte frunze, boboci sau flori. Influența Renașterii sau mai târziu a Barocului se face simțită, dar contopită în stilul propriu al artei muntenești. Repertoriul decorativ al principalelor genuri de artă este folosit și la împodobirea cahlălor. Chenarul compus din elemente vegetale și florale, chenar ce ornamează ușile și ferestrele monumentelor de cult sau laice, cadrele marginale ale pisaniiilor sau pietrelor de mormânt, aceste chenare sunt întâlnite, realizate stilizat, la unele teracote de sobă. Compozițiile decorative de pe unele teracote, compoziții în care elementul heraldic (stema Țării Românești sau un blazon al familiei nobiliare) se asociază cu ornamentica florală, își găsesc corespondent în paginile tipăriturilor contemporane¹².

Folosirea la construirea sobelor a cahlălor, unele de evidentă reușită artistică, face parte din preocuparea societății medievale românești pentru confort și armonia ambientului. Decorarea unei sobe dintr-o casă câmpulungeană a secolului al XVII-lea cu acvila bicefală nu poate fi întâmplătoare. Presupunem că proprietarul medieval al unei asemenea locuințe ar fi putut avea tangențe cu marea familie boierească a Cantacuzinilor.

⁸ B. Slătineanu, *Plăci de ceramică românească din secolul al XVII-lea*, în „RIR“ VIII, 1958 (extras p. 8, nota 1).

⁹ Gr. Tocilescu, *Biserica Episcopală a Mănăstirii Curtea de Argeș restaurată în zilele M.S. Regelui Carol I și sfințită din nou în ziua de 12 octombrie 1886*, București, f.a., fig. A, p. 36.

¹⁰ Piesă inedită în colecția Muzeului Național de Artă - București, inv. C. 740.

¹¹ Cercetarea arheologică la Câmpulung din august - septembrie 2001, a fost condusă de Gh. I. Cantacuzino. Piese menționate au fost descoperite în str. Negru Vodă 76, sector corectat de M. V. Rădulescu.

¹² Stema familiei Cantacuzino cu inițialele spătarului Mihail Cantacuzino se află pe Antologhionul tipărit la Râmnic, 1705 (Bibl. Acad. CRV, nr. 147); stema lui Șerban Vodă Cantacuzino se află pe Biblia tipărită la București în 1688 (Bibl. Acad. CRV, nr. 86). Pentru alte reprezentări heraldice pe cahlă vezi Maria Venera Rădulescu, *Influențe heraldice pe cahlă argeșene - „leii rampanți - ațrânți“*, în „Argessis. Studii și Comunicări“, Muzeul Județean Argeș, IX, 2000, p. 165-172.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM X, 2001

Fig. 1 Cahlă decorată cu acvila bicefală, descoperită în Muntenia
(loc nedeterminat)

Fig. 2 Cahlă decorată cu acvila bicefală, descoperită la Câmpulung Muscel (reconstituire)

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA PISCANI, JUDEȚUL ARGES

SPIRIDON CRISTOCEA

La circa 15 km nord de Pitești, pe Valea Râului Doamnei, se află satul Piscani, veche localitate argeșeană¹. Prima atestare documentară a acestei localități este consemnată în zăpisiul datat înainte de 6 iulie 1526 prin care Magdalina monahia dăruiește lui Gânștea cel Bătrân și fiilor săi un loc de casă în Micești, printre martori aflându-se și „din Piscani Alăman”².

Satul este cunoscut în istoria noastră prin stăpânul său, marele logofăt Vlaicu din Piscani. Fiul al lui Pătru postelnic, Vlaicu din Piscani a jucat un rol important în viața social-economică, politică și culturală a Țării Românești. Ca și ceilalți mari boieri ai țării, marele logofăt Vlaicu a fost posesorul unui întins domeniu feudal constând din sate, munți, mori, rumâni, țigani ș.a. Printre satele pe care le stăpânea se afla și Piscaniul pe care l-a cumpărat de la Arfa pentru 2400 de aspri, stăpânirea fiindu-i întărită la 29 decembrie 1532 de către domnitorul Vlad Vintilă de la Slatina³.

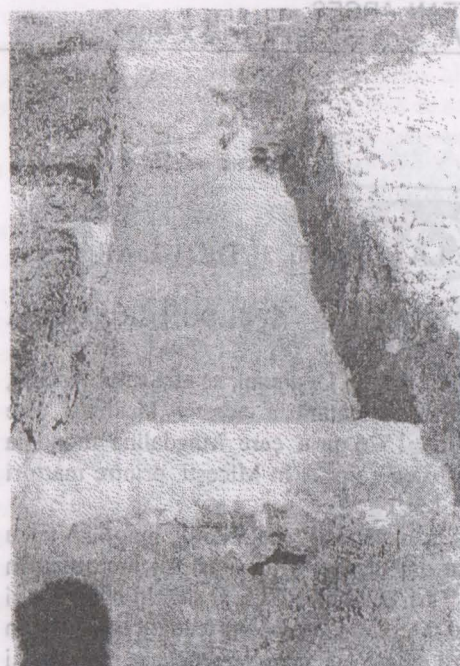
Dar Vlaicu din Piscani a jucat un rol deosebit în viața politică a Țării Românești prin dregătoriile pe care le-a deținut, prin susținerea sau combaterea unor domnitori. Ridicat în dregătoria de clucer de către domnitorul Radu de la Afumați, Vlaicu a deținut această demnitate între 26 iulie 1526 - 12 februarie 1533. Numit mare logofăt de către domnitorul Vlad Vintilă, Vlaicu a fost titularul acestei dregătorii o perioadă destul de lungă (6 septembrie 1534 - 22 iunie 1540). Cu toată prețuirea de care se bucura din partea domnitorului Vlad Vintilă, marele logofăt Vlaicu s-a alăturat partidei ostile care-l va ucide pe voievod. Domnitorul Radu Paisie l-a menținut în dregătoria de mare logofăt fiind unul dintre sfetnicii săi credincioși în prima parte a domniei. Împreună cu frații săi, Mihnea pârcălab și Badea, marele logofăt Vlaicu a fost ispravnic la zidirea mănăstirii Valea a lui Radu Paisie. După 1539 Vlaicu a trecut de partea boierilor ostili domnitorului, iar în lupta de la Fântâna Țiganului s-a aflat în tabăra răzvrătiților. Printre boierii prinși în luptă alături de Laiotă Basarab și uciși de către Radu Paisie s-a aflat și marele logofăt Vlaicu din Piscani⁴.

¹ Despre istoria satului Piscani vezi: Teodor Dina, *Piscani Negreni vechi sate argeșene de pe Valea Râului Doamnei* *File de Istorie*, Pitești, 1998; idem, *Biserica Sf. Nicolae Piscani Scurtă monografie*, Editura Tip Naste, Pitești, 1999.

² DRH, B, *Țara Românească*, III, nr. 22, p. 40.

³ *Ibidem*, nr. 141, p. 220.

⁴ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țările Române și Moldova sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 104.

Secțiunea I. Vedere din est.

Stâlp de susținere a planșeului

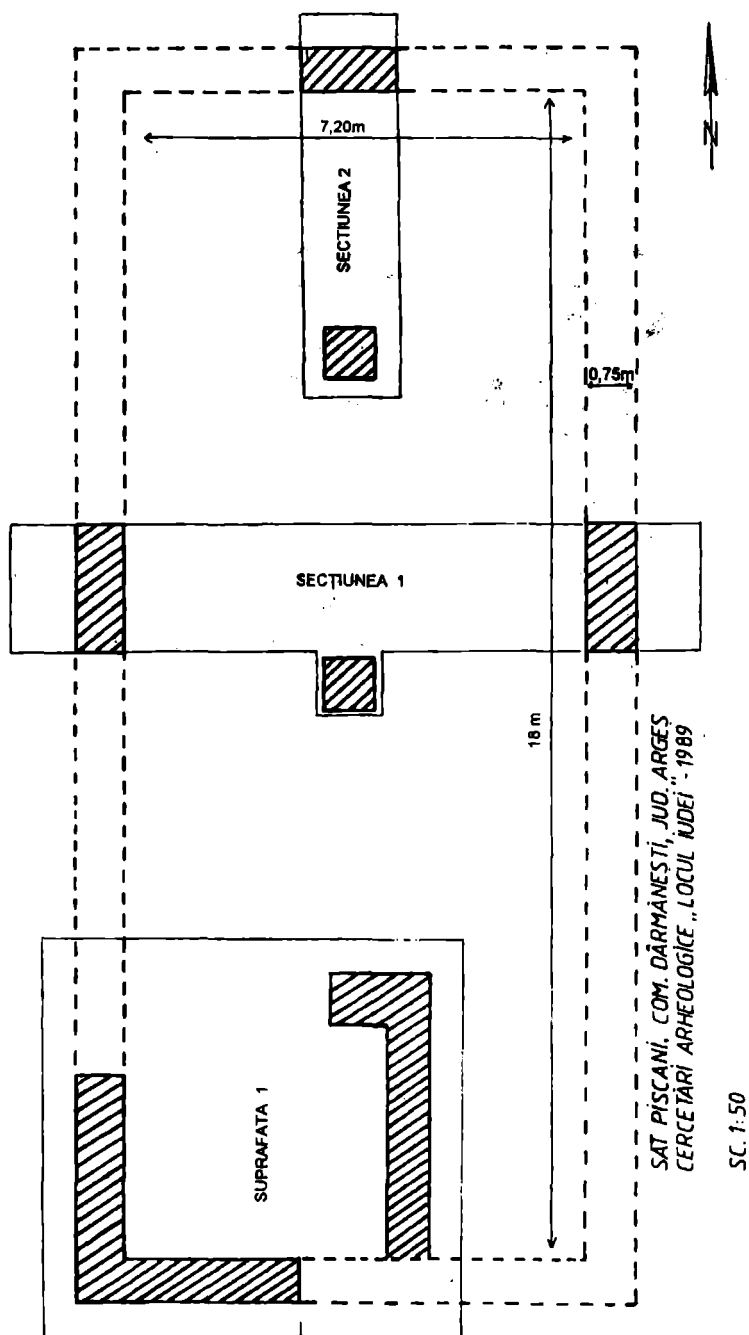
Deși era stăpânul a numeroase sate, Vlaicu mare logofăt a fost legat mai mult de satul Piscani unde, potrivit tradiției, și-a construit curtea sa. Pe raza satului Piscani se află un punct numit „Locul Iudei” unde, potrivit aceleiași tradiții, s-ar fi aflat curtea lui Vlaicu.

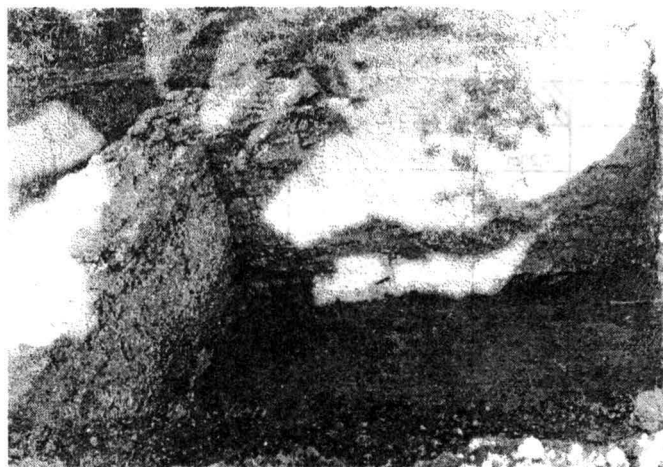
Prin trădarea față de Radu Paisie, și mai înainte față de Vlad Vintilă, Vlaicu a fost comparat cu Iuda Iscarioteanul, de unde și explicația denumirii păstrată prin tradiția locală a zonei fostei curți feudale din Piscani ca „Locul Iudei”.

În partea estică a acestui deal, vis a vis de biserica satului, se distingeau sub iarbă și bălării urmele unor ziduri care arătau că aici a existat un edificiu.

În vederea cercetării locului am trasat mai multe secțiuni în urma cărora au fost descoperite porțiuni din fundația și elevația unei clădiri de dimensiuni apreciabile. Orientată nord-sud, clădirea de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 18 m x 7,20 m, în interior, avea pivniță pe toată suprafața sa, planșeul fiind susținut de doi stâlpi din cărămidă (80 cm x 80 cm). Ca material de construcție au fost folosiți bolovani de râu, de mărime mijlocie, și cărămizi cu dimensiunile: 30 cm x 15 cm x 5 cm; 28 cm x 15 cm x 5 cm; 32 cm x 16 cm x 5 cm. Zidurile, cu grosimea de 0,75 m, au fost edificate din aceste materiale alternându-se rândurile de bolovani cu cele de cărămizi. Gârliciul pentru intrarea în pivniță se afla în partea de sud-vest al clădirii.

Materialul arheologic descoperit, pe baza căruia să se poată face datarea construcției, este destul de sărac, constând din fragmente ceramice zgrăfite datând din secolul al XVI-lea. Tot acestui secol aparțin și fragmentele de cahle, smălțuite și nesmălțuite, care au diferite motive decorative. Au mai fost recuperate, de asemenea, câteva materiale feroase (cuie, piroane) folosite la construcția clădirii. Observațiile stratigrafice ca și materialele descoperite pledează pentru datarea acestei clădiri în secolul al XVI-lea. Extinderea cercetărilor asupra unei zone mai mari de pe platou ar putea elucida problema dacă aici a existat curtea marelui logofăt Vlaicu Piscanul.

Colțul de sud-vest al clădirii din secolul al XVI-lea.

Potrivit opiniilor exprimate până în prezent Vlaicu a fost înmormântat la mănăstirea Valea⁵ sau la Retevoiești⁶. Existența în biserica satului Piscani a pietrei de mormânt cu inscripția „Mircia Voievod” a permis afirmația existenței sub actuala construcție a unui locaș mai vechi (fundații), ctitorit de Vlaicu, lucru care nu poate fi dovedit decât prin căutări arheologice

De asemenea, pentru clarificarea problemei privind locul unde a fost înmormântat marele logofăt Vlaicu se impun cercetări în biserica din Piscani datând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, unde se află o piatră de mormânt cu inscripția martelată, cu excepția voievodului „Mircia voivoda” (Mircea Ciobanul).

⁵ *Ibidem*.

⁶ Vitalie Stănică, *Un domeniu feudal din secolul XVI de pe meleagurile argeșene*, în „Studii și Comunicări, Muzeul Pitești”, 1980, p. 255.

MONETE TURCEȘTI DESCOPERITE PE TERITORIUL COMUNEI MOZĂCENI ȘI PE MOZACU

ION NANIA
ROMEO MASCHIO

În primăvara anului 1961 am urmărit multe zile așezarea Coțofeni de pe botul de deal aflat pe partea dreaptă a Mozacului, înconjurat în partea de sud și sud-est de drumul Bucureștilor (Drumul Sării, Drumul Olarului, Drumul Cureștilor), ocazie cu care, în ziua de sâmbătă, 25 martie 1961, am găsit la vest de Salcia lui Iabanacu¹, cinci monete turcești. Apele provenite din topirea zăpezilor, dar mai probabil viiturile ploilor rupseseră marginea drumului și împinseseră o cantitate masivă de lut argilo-nisipos cu multe pietricele până în apropiere de malul Mozacului, în fața locului de vărsare a Bătiei în râu. Cele cinci monete se aflau pe aluviune, cam la opt metri de malul râului; lungimea aluviunii era de 14,5 - 15 m, în total peste 10 m.c. Am început săparea cu șpaclu începând de la marginea revărsării spre șanțul-viroagă săpat de ape. Am reușit să controlez cam 1/3 din lungime și am mai descoperit încă 11 piese. A doua zi, în răsăritul zorilor ne aflam acolo împreună cu Radu M. Badea din satul Leșile²; la orele 16³⁰ terminasem de dat la șpaclu și de cernut printr-o sită de nisip întreaga aluviune. Am mai descoperit încă 28 monete dintre care 9 într-un singur loc, la o distanță de 12 - 12,5 m de marginea avalului aluviunii și la 3 m de pornirea rupturii, chiar lângă marginea ruptă a drumului, la o adâncime de 0,28 - 0,30 m de partea superioară a rupturii; monetele erau lipite de pământul compact, nerupt de ape; aici credem că a fost locul în care s-a aflat tezaurul. Nu am găsit nici un ciob, ceea ce dovedește că micul tezaur s-a aflat într-o pungă din piele sau din țesătură care a putrezit. Cele 44 monete se prezintă astfel:

1. Para bătută de sultanul Mustafa al III-lea (1757-1774) la Constantinopol în anul 1757.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
2. Para - Mustafa al III-lea, Constantinopol, 1758.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,11 g.
3. Para - Abdul Hamid I (1774-1789), Constantinopol, 1774.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,23 g.
4. Para - Abdul Hamid I, Constantinopol, 1786.

¹ Salcie multiseculară, scorburoasă, dar încă viguroasă, tăiată după colectivizarea agriculturii, prin anii 1963-1964. Onomasticul este de origine greacă, cf. gr. *Banakos, Banakou*.

² Născut în satul Leșile la 1 mai 1919.

- Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,30 g.
5. Para - Selim al III-lea (1789-1807), Istambul, 1790.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,20 g.
6. Para - Selim al III-lea, Constantinopol, 1793.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,20 g.
7. Para - Selim al III-lea, Constantinopol, 1794.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,20 g.
8. Para - Selim al III-lea, Istambul, 1798.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,22 g.
9. Para - Selim al III-lea, Istambul, 1799.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,30 g.
10. Para - Selim al III-lea, Istambul, 1804.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,20 g.
11. Para - Mahmud al II-lea (1808-1839), Constantinopol, 1808.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
12. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol (?), 1808.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
13. Para - Mahmud al II-lea, Istambul, 1808.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
14. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1808.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,10 g.
15. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1808.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,20 g.
16. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1808.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
17. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1809.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
18. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1809.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,10 g.
19. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1809.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
20. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1809.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g. Probabil că moneda era falsă.
21. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1810.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,21 g.
22. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1810.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,22 g.
23. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1810.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,10 g.
24. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1813.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.
25. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1814.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
26. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1815.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,10 g.
27. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1815.

Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,20 g.

28. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1815.

Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,10 g.

29. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1816.

Ag.; D = 1,1 cm.; G = 0,10 g.

30. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1818.

Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.

31. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1819.

Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,23 g.

32. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1819.

Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.

33. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1821.

Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.

34. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1821.

Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.

35. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1821.

Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.

36. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1822.

Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,10 g.

37. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1822.

Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.

38. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1822.

Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.

39. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1824.

Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.

40. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1824.

Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.

41. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1826.

Ag.; D = 1,1 cm.; G = 1,10 g.

42. Para (?) - Defectă din batere; neidentificabilă.

Ag.; D = 1,14 cm.; G = 0,30

43. Para (?) - Defectă din batere; neidentificabilă.

Ag.; D = 1,26 x 1,25 cm.; G =

44. Para - Monetă falsă din secolele al XVIII-lea - al XIX-lea.

Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.

Așadar din cele 44 monete doar trei nu au putut fi identificate: două din cauza defecțiunii de batere și a treia fiind un fals; toate provin din aceeași perioadă, după cele 41 identificate, monetele sunt acumulate într-o perioadă de 69 de ani, din 1757 până în 1826, pe timpul domniei a cinci sultani. De la sultanii Mustafa al III-lea (1757-1774) și Abdul Hamid I (1774-1789) avem câte două monete de la fiecare; de la Selim al III-lea (1789-1807) avem șase exemplare. De la sultanul Mustafa al IV-lea, care a domnit mai puțin de un an (1807-1808), nu avem nici una. Cele mai multe, în număr de 31 provin de la sultanul Mahmud al II-lea (1808 - 1839).

Prin faptul că toate monetele descoperite sunt parale, deci de mică valoare, folosite în vânzările-cumpărările mărunte, putem trage concluzia că ele nu au aparținut unui mare negustor sau boier, ci unui om de rând sau unui boermaș localnic care nu

avea intenția cumpărării unor mărfuri scumpe, constituind mai degrabă „bani de buzunar“.

Semnificativ rămâne faptul că monetele au fost descoperite pe unul din cele mai importante drumuri medievale din Țara Românească, drum care lega Craiova și Slatina de București, chiar la intersecția cu Drumul Mare, primul drum de la sud de Carpați atestat într-un itinerar străin, itinerariul de la Bruges,³ redactat între anii 1380-1390⁴, care lega Sibiu de Pitești, pentru ca apoi să se facă popas la Ciupa, apoi la Valea pe Neajlov⁵ și în final la Giurgiu; între Ciupa și Valea, drumul traversa Bătia la vărsare, trecea pe la vest de Râscăeți-Drăghineasca și se-ndrepta, pe Câmpul Neajlovului, spre Hanul lui Pală⁶, de aici spre Valea și mai departe la Giurgiu și Ruscium.

Cu privire la momentul și împrejurările în care punga a ajuns în marginea dreaptă a drumului, în acest punct bine marcat, putem emite două ipoteze. S-ar putea presupune că punga cu parale a fost pierdută. Această situație este exclusă; dacă punga ar fi căzut din buzunarul unui drumeț, ar fi căzut pe drum și ar fi fost găsită de un alt călător, drumul fiind destul de circulat până la începutul secolului al XX-lea; dacă ar fi căzut din buzunarul unui căruțaș, tot pe drum ar fi căzut, chiar dacă ar fi mers pe lângă animalele de tracțiune; mergea pe lângă boul sau calul din stânga, nu pe lângă cel înjugat sau înhamat la dreapta proțapului sau oiștei; aceasta în cazul că se deplasa spre răsărit; în cazul că s-ar fi deplasat spre apus, căruțașul ar fi mers exact pe jumătatea drumului, pe lângă animalul din stânga. Apoi punga a fost îngropată la mică adâncime în mod intenționat; în cazul atacării călătorului prin surprindere, de către hoți, acesta nu avea timp să o îngroape.

Credem că punga a fost îngropată de un călător surprins în drum spre București de năvălitorii ruși, la sfârșitul lunii aprilie / începutul lunii mai, 1828. cunoaștem că la „25 aprilie / 7 mai 1828 trupele Rusiei țariste trec Prutul“⁷, iar „La 26 aprilie (8 mai, n.n.) guvernul rus a declarat război Turciei“ și doar „În cinci zile, trupele ruse au ajuns până la Brăila, București, Craiova“⁸. Așadar drumețul nostru fiind surprins de năvălitorii care veneau dinspre Râscăeți și observându-i ieșind din pădurea ce se afla în fața sa la 250-300 metri, a îngropat repede punga la 25-30 cm adâncime, în pământul mai afânat, din marginea drumului; se vede treaba că barbarii, chiar și fără bani la el, i-au luat omului viața, bruma de parale rămânând îngropată timp de 143 de ani. Dacă Europa cunoaște că în 1828 „Au avut loc excese groaznice ..... hoții, omoruri etc.“⁹, provocate de barbaria rusă, la Moșteni acestea trebuie să fi fost de o amploare nemaiîntâlnită de vreme ce măcănele cel mai ghimpos din țara noastră, holera (*Xanthium spinosum* L.) a fost botezat chiselef¹⁰. Nu ne surprinde deci soarta pe care

³ J. Lelewel, *Géographie du Mozen Âge*, Bruxelles, 1857, IV, p. 285-308.

⁴ *Călători străini despre țările române*, vol. I, Editura Științifică, București, 1968, p. 21-22.

⁵ *Ibidem*, p. 25.

⁶ Cercelări personale; istoriografia românească nu posedă o hartă a drumurilor medievale din Țara Românească, ceea ce produce mari confuzii printre istorici.

⁷ *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 172.

⁸ *Istoria României*, III, Editura Academiei, București, 1964, p. 926.

⁹ K. Marx, *Însemnări despre români (manuscrise inedite)*, Publicate de acad. A. Oțetea și S. Schwann, Editura Academiei, București, 1964, p. 117.

¹⁰ Date culesse în 1956 de la Alexe Anghel Danciu (n. 1887), neștiutor de carte.

noi presupunem că a avut-o posesorul celor 44 de parale. Faptul că ultima monedă este bătută în anul 1826, cu un an și jumătate sau doi înainte de năvălirea barbarilor ruși nu ne surprinde și nu ne împiedică de-a pune micul tezaur pe seama acestei invazii de vreme ce între penultima monedă databilă și ultima identificată sunt tot doi ani: din 1924 și 1826.

Toate cele 44 de monete sunt bine păstrate; relativ tocite sunt doar cele cu numerele 4 și 15. prima este prevăzută cu două găurele opuse, spre margini, iar a doua cu una singură. Tot cu două găuri, una ceva mai spre interior față de margine, este și moneda cu nr.27. nu este exclus ca aceste două monete să fi fost aranjate într-un colier. Alte cinci monete, nr. 6,9,14,16 și 22, sunt prevăzute cu câte o gaură la margine. Credem că aceste șase monete, prevăzute cu câte o singură gaură, să fi fost folosite mai degrabă pentru măștișoare, decât folosite ca podoabe; întrebuintarea monetelor de argint la măștișoare a fost un obicei străvechi în Țara Vlașca, cu profunde implicații în credințele țărânului român¹¹. Moneda nr. 26 este mult subțiată și ruptă într-o margine din timpul baterii. Pe 36 monete, locul baterii este trecut Constantinopol, iar pe cinci Istambul.

Din partea de vest a teritoriului Mozăcenilor provin șapte monete dintr-un tezaur pe care-l socotim pierdut, sau parțial descoperit.

În ziua de duminică, 14 martie 1971, în timpul unei periegeze pe Negrișoara, însoțit de doi țărani destoinici și iubitori de istorie, Radu M. Badea și Roșioru M. Bogdan din satul Leșile, după ce am trecut pe dreapta Negrișoarei, pe planul care o traversa cam în dreptul confluenței cu Valea Logofătului, afluentul său de pe stânga, la aproximativ 30 m de creasta malului (coastei), pe terasa plană, la circa 55 m sud de drumul amintit, însoțitorii respectivi au observat înșirate trei monete, cam la 25-30 cm una de alta, de-a lungul brazdei cu direcția est-vest. Am început toți trei săparea cu paclurile a unui șanț lat de 0,50 m și adânc cât adâncimea arăturii, cam 18-22 cm, dinspre est spre vest. Pe lungimea de 2,20 m s-au mai găsit încă cinci piese. Era clar că monetele proveneau dintr-un tezaur aflat, probabil, sub brazda alăturată, de unde fierul plugului le-a răsturnat. Am însemnat locul respectiv rămânând să venim ulterior cu o cazma și o lopată. Reținut de alte preocupări privind munca la catedră, abia peste trei săptămâni am hotărât să meargă cei doi oameni fără mine; nu am mai găsit punctul respectiv. La începutul lunii mai vegetația era mult prea mare; tezaurul a rămas în pământ. După 1984 Negrișoara a fost drenată; terasa a fost răzuită și cu pământul care conținea comoara și vaste așezări arheologice s-a acoperit vadul vâlceleii.

Cele șapte monete descoperite în ziua de 14 martie 1971 se prezintă astfel:

1. - Piastru - Mahmud I, (1730-1754); Constantinopol, 1730

Ag.; D = 3,8 cm.; G = 20,40 g.

2. - Piastru - Mahmud I, (1730-1754); Constantinopol, 1730

Ag.; D = 3,9 cm.; G = 20,70 g.

3. - Altmishlik - Abdul Hamid I (1774-1789); Constantinopol, 1774

Ag.; D = 4,5 cm.; G = 26,1 g.

4. - Altmishlik - Abdul Hamid I Constantinopol, 1774

Ag.; D = 4,5 cm.; G = 26,7 g.

5. - Altmishlik - Selim al III-lea (1789-1807); Istambul, 1789

¹¹ Ion Nania, *Miraculosul cuib de grangur*, în „Diana”, IV, 1994, 5 (mai), Timișoara, p. 16.

Ag.; D = 4,5 cm.; G = 30,4 g.

6. - Altmishlik - Selim al III-lea, Istambul, 1790

Ag.; D = %,1 cm.; G = 25 g.

7. - Altmishlik - Selim al III-lea, Istambul, 1790

Cu. Suflat cu Ag.; D = 4,4 cm.; G = 24,40 g. Moneta posedă o gaură ovală largă de aproximativ 0,55 x 0,44 cm, la 0,55 cm de margine; lărgimea găurii ne dovedește că a fost purtată în părul împletit cu monete de către o țigancă, nici româncele și nici turcoaicele nepurtând părul în felul acesta.

Cum noi presupunem că monetele făceau parte dintr-un tezaur mai mare, nu putem face nici un comentariu cu privire la ascunderea lui. Putem doar preciza că monetele s-au aflat puțin mai la sud de hotarul dintre Mozăceni și Negrași, acest din urmă sat aflându-se, încă, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, între Valea Negrașului - Colnicul Negru de la răsărit de Recea, până în apropierea punctului în care au fost descoperite monetele. La 1888 deși satul Negrași era mutat pe dreapta Drâmbovnicului, încă se mai spunea că se află „pe apa cu același nume”¹² (adică pe Valea Negrașului). Este o zonă în care de-a lungul evului mediu au avut loc multe frământări sociale-militare, dar și o zonă străbătută de drumuri importante ale țării, o zonă bogată, cu negustori și boieri de la care ne-au rămas îngropate și alte comori. La numai 7 km vest de punctul descoperirii noastre s-a găsit comoara de la Deagurile¹³, iar la aproximativ 8 km sud-vest s-a aflat tezaurul de la Izvoru¹⁴. Nu mai amintim și alte comori din care nu s-a recuperat nici o piesă. Important rămâne faptul că monetele scoase de plugul tractorului în toamna anului 1970 și găsite de noi în primăvara anului 1971, s-au aflat pe teritoriul comunei Mozăceni.

Un număr de 11 monete turcești au fost descoperite pe Valea Mozacului, în puncte diferite. Le prezentăm în ordinea punctelor în care s-au găsit, dinspre nord spre sud, numerotându-le de la 1 la 11:

1. - Beşlik - Ahmed al III-lea (1703-1730); Edirne, 1709,

D = 3,3 cm.; G = 2 g. Moneta este prevăzută cu o gaură pentru purtat.

2. - Onluk - Abdul Hamid I (1774-1789); Istambul, 1776,

D = 3,2 cm.; G = 3,4 g. Moneta este prevăzută cu o gaură pentru purtat.

Ambele monete au fost găsite întâmplător în 1956 în grădina casei locuitorului Petre B. Nania (azi Ion P. Nania zis Zărzărel) din satul Leșile, în așezarea din punctul nr. 48 de pe Valea Mozacului¹⁵, la adâncimea unei cazmale, cam la un metru una de alta.

3. - Beşlir - Mahmud al II-lea (1808-1839); Constantinopol, 1816.

Bronz aurit; D = 2 cm.; G = 1 g. Moneta, prevăzută în margine cu o gaură pentru purtat, a fost găsită în anul 1958 în curtea actualei școli din satul Leșile, în așezarea nr. 65 de pe Valea Mozacului¹⁶.

¹² George Ion Lahovari, *Dicționar geografic al județului Argeș*, Societatea Geografică Română, București, 1888, pentru. 113.

¹³ Romeo Maschio, *Tezaurul monetar de la Deagurile-Argeș*, comunicare prezentată la sesiunea anuală de comunicări a Muzeului Județean Argeș, 11-12 noiembrie 1983.

¹⁴ Idem, *Tezaurul de monete feudale, de la Izvoru, jud. Argeș (sec. XVI-XVII)*, în „Argessis. Studii și comunicări”, Muzeul Județean Argeș, Pitești, VII, 1995, p. 53-58.

¹⁵ Ion Nania, Dragoș Măndescu, *Arheologia Văii Mozacului*, mss.

¹⁶ *Ibidem*.

4. - Altmishlik - Mustafa al III-lea (1757-1774); Istanbul, 1757,

Ag.; D = 4,2 cm.; G = 26,60 g. Moneta a fost descoperită în punctul Cerani, la vest de Șoseaua Mare (Șoseaua Giurgiului - Pitești - Giurgiu), la circa 3-3,5 m de marginea șoselei, de către elava Badea St. Ioana din clasa a V-a de la Școala Mozacu, în ziua de 1 martie 1968.

5. - Piastru - Suleiman al II-lea (1687-1691); Constantinopol, 1687,

Ag.; D = 3,8 cm.; G = 14,8 g. Moneta a fost descoperită pe teritoriul satului medieval de pe dreapta Mozacului, în punctul nr. 93 de pe valea acestui râu¹⁷.

6. - Beşlik - Mahmud al II-lea (1808-1839); Constantinopol, monedă tocită, cu anul emiterii șters.

Cupru; D = 2,1 cm.; G = ; a fost descoperită în același punct ca precedenta.

7. - Piastru rupt - Probabil de la Suleiman al II-lea (1687-1691).

Ag.; de foarte proastă calitate. D - după arcul marginii întregi ar fi fost, cu probabilitate, de 2,7 cm. Piesa a fost descoperită în octombrie 1969 de eleva Bădescu Cl. Ioana, la sud de Vâlcea lui Tiliță, pe Dealul Bordeiului, numit uneori și Dealul Hăljii.

8. - Beşlik - Mahmud al II-lea (1808-1839); Constantinopol, 1836.

Cupru aurit; D = 2,1 cm.; G = 1,10g. Moneta este prevăzută cu o gaură pentru purtat; a fost găsită de noi în aprilie 1970 lângă Drumul Gușaiilor (Drumul Misii), la est de râul Mozacu.

9. - Beşlik - Mahmud al II-lea Constantinopol, 1823.

Cupru aurit(?); D = 2,1 cm.; G = 1,2g. Moneta prevăzută cu o găurică pentru purtat, a fost descoperită în martie 1971, ceva mai în aval de locul în care a fost descoperită moneta precedentă.

10. - Beşlik - Mahmud al II-lea Constantinopol, 1836.

Br.(?); D = 2,1 cm.; G = 1,10g. Monedă găurită pentru purtat în salbă „de gușaii”, găsită pe partea dreaptă a drumului amintit mai sus.

11. - Beşlik - Mahmud al II-lea Constantinopol, 1836.

Cupru probabil suflat; D = 2,1 cm.; G = 1,3g. Găurită pentru purtat moneta a fost descoperită în punctul La Troiță-Puțșor, chiar lângă puț. Amintim că întreaga zonă de la est de râul Mozacu, de o parte și de alta a Drumului Mare - Drumul Gușaiilor (Drumul Misii) era acoperită de locuiri din epoca bronzului până în evul mediu foarte bogate, fiind o zonă unică nu numai pentru județul Argeș; totul a fost distrus prin drenarea văii; stratul arheologic a fost împins cu buldozerele în fundul ocneanelor și hăljiilor.

După cum putem constata, teritoriul comunei Mozăceni prezintă și în ceea ce privește numismatica turcească un interes deosebit, alături de Izvoru și Deagurile, iar Valea Mozacului rămâne un unicat și în această privință¹⁸.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Identificarea și dimensionarea monetelor aparține în întregime numai unuia din autori: Romeo Maschio. Determinările au fost efectuate după: Nuri Pere, *Osmanlılarde Madeni paralar*, Istanbul, 1968; Chester L. Krause, *Standard catalog Clifford Mishler of World coins*, 1999.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA BISERICA FOSTEI
MĂNĂSTIRI PLĂVICENI, JUD. TELEORMAN (1995)

SPIRIDON CRISTOCEA
ECATERINA ȚÂNȚĂREANU
PAVEL MIREA

La circa doi km de malul stâng al Oltului, în lunca altădată inundabilă a marelui râu, pe raza com. Plopii-Slăvitești, jud. Teleorman, se păstrează încă, în stare de ruină, o parte din clădirile fostei mănăstiri Plăviceni. Satul Plăviceni¹, de la care și-a luat numele ctitoria lui Dragomir, marele dregător al lui Matei Basarab, este atestat pentru prima dată, sub numele de „Plăviceștii de Sus“, la 23 ianuarie 1557, când domnitorul Pătrașcu cel Bun întărește lui Stoicea ban o ocină, pe care a cumpărat-o aici cu 2600 aspri turcești². Peste câțiva ani, satul apare din nou în documente, însă de data aceasta sub numele de Plăviceni. La 17 decembrie 1569 domnitorul Alexandru Mircea întărește lui Neagomir din Plăviceni ocină în Pietroșani³. Aici a ctitorit Dragomir, denumit ad-hoc din Plăviceni, un lăcaș monastic care impresiona prin robustețea și în același timp eleganța construcțiilor, prin rafinamentul artistic al podoabei sculpturale și al picturii în frescă.

Înainte de a ne referi la aspectele cele mai importante pe care le ridică acest monument, vom zăbovi puțin asupra ctitorului său. Fiind unul din marii dregători ai lui Matei Basarab, Dragomir a reținut atenția istoricilor care i-au dedicat numeroase studii, ultimul și cel care lămurește multe din „necunoscutele“ ridicate de viața și activitatea sa fiind cel al lui Paul Cernovodeanu⁴. Fiu al nepoatei (Voica) marelui ban Dobromir (din

¹ Satul Plăviceni făcea parte la 28 mai 1649 din județul Olt (Arh. Naționale București, Doc. ist. DXCV/18), la 22 ianuarie 1651 din județul Romanși (Arh. Naționale București, Doc. ist., DXCV/19), la 25 martie 1786 din județul Olt (Arh. Naționale București, Arhiva N. Kretzulescu, Plăviceni, nr.36), apoi a fost desființat, fiind înglobat la satul Dudu, care astăzi face parte din com. Plopii Slăvitești, jud. Teleorman.

² D. R. H., B, Țara Românească, vol. V, doc. 82, p. 88-89.

³ Ibidem, vol. VI, doc. 174, p. 215-216.

⁴ În legătura cu Dragomir mare vorcnic vezi: Ioan C. Filitti, *Mama și soția lui Mihai Viteazul*, în „Convorbiri literare“, 1921, p. 609-627; Idem, *Ctitorii de la Plăviceni-Olt și neamul Doamnei Stancăi*, în „Arhivele Olteniei“, VI, nr. 32-33, iulie-octombrie 1927, p. 266-281; Idem, *Biserici și ctitori*, București, 1932, p. 41-44; Idem, *Trei documente privitoare la neamul lui Dragomir vornic († 1653) fratele Doamnei Stanca a lui Mihai Viteazul*, în vol. *Câteva documente...*, București, 1936, p. 17-18; Kretzulescu Em. E., *Doamna Stanca Kretzulescu Basarab*, București, 1924; Tocilescu Grigore, *Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul. Studiu istoric (1560-1604)*, București, 1877, 55 p.; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV-XVII*, Editura enciclopedică română, București, 1971, p. 51-53; Paul Cernovodeanu, *Mănăstirea Plăviceni/Olt-un monument „genealogic“ vitregit*, în „Arhiva genealogică“, I(VI), Iași, 1994, nr. 3-4, p. 43-60;

Runcu)⁵, Dragomir n-a avut avere în tinerețe astfel că prezența sa în istoria țării în această perioadă a fost neînsemnată. În timpul lui Leon Tomșa, domnul Țării Românești (1629-1632), s-a aflat printre boierii reuniți în jurul agăi Matei din Brâncoveni, viitorul domn Matei Basarab, fapt pentru care a fost prigonit de marele vistier Necula din Ianina⁶. După înscăunare, Matei Basarab a răsplătit credința rubedeniilor⁷ și partizanilor săi, printre aceștia aflându-se și Dragomir care a ocupat dregătoriile de mare armaș (1633 aprilie 10-1639 iunie 10), mare clucer (1639 octombrie 25-1641 iulie 9), mare ban (1641 septembrie 9-1643 decembrie 22) și mare vornic (1644 ianuarie 2-1652 februarie 26)⁸. Unul din documentele care reliefează faptul că bogăția și cariera lui Dragomir s-au datorat numai lui Matei Basarab este diata pe care acesta o redactează la 6 martie 1652, „la vreama de petrecania mea“, în care se afirmă că cei doi soți n-au avut „nici rumâni, nici țigani, nici moșie, ci am câștigat amândoi dănpreună den mila Măriei Sale lui Vodă“⁹. Tot o confirmare a acestei realități o constituie zăpădă lui Dragomir postelnic din Berindei, din 9 septembrie 1667, în care se afirmă că „au luat unchiu-mieu Dragomir vornicul pre Elina vorniceasa a-i fi jupăneasă și fiindu ia rudă lui Matei vodă boeritu-l-au, și cât au trăit unchiu-mieu tot boiariu mare au fost de au câștigat împreună... și sate cu rumâni și țigani și multe alte ce-au trebuit casii, bani, scule, dobitoc de tot fealiul“¹⁰.

Pentru a-și spori prestigiul în fața contemporanilor, dar și pentru a aduce o ofrandă divinității, Dragomir și soția sa Elina, care nu aveau copii, au construit la Plăviceni o mare și frumoasă mănăstire. Dacă ne-am ghida după pisanie, mănăstirea a fost construită în 1648, însă câteva documente ne arată că ea este mai veche de această dată. Astfel, un document din 12 iunie 1630 menționează un jurător „din Plăviceni, Neagoe monah“¹¹, iar la 16 octombrie 1637 Matei Basarab împuternicește mănăstirea Aluniș (Plăviceni) și pe marele armaș Dragomir să întemeieze o slobozie pe pământul mănăstirii cu oameni străini, sârbi de peste Dunăre. Aceștia urmau să fie de ajutor lăcașului și scutiți de „bir de taler, de miare cu ceară, de dijmă, de gorștină, de găleată cu fân, de toate dăjdiile și mâncăturile câte sântu preste an în țeara domnii mele“¹². La această dată lăcașul era o construcție modestă, din lemn, căci monumentul impunător

⁵ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 51-53.

⁶ *Ibidem*, p. 217-218.

⁷ Dragomir din Plăviceni a fost căsătorit cu Elina (Ilina), fiica lui Radu din Brâncoveni și Prooroci, rudă cu Matei Basarab. După moartea lui Dragomir, care la 6 martie 1652 își făcea diata, ea a devenit soția lui Stroe Leurdeanu. În timpul războaielor seimenilor, Stroe și familia sa se refugiază la Brașov, unde Elina moare, după 28 iunie 1655, la nașterea unui copil. (Arh. Naționale București, Doc. ist., CXCVII/187). În anul 1965 pe Dealul Goleasca, com. Ștefănești, jud. Argeș, a fost descoperit un depozit compus din 28 de tipsii (24 din cositor și plumb, trei tipsii și un capac de cazan din cupru) care a fost îngropat de Stroe Leurdeanu. Două din tipsii au aparținut lui Dragomir, pentru că pe una din ele era realizată inscripția „+ Dragomiru velu armaș“ și pe cealaltă „+ Dragomiru velu vornic“ și au ajuns în posesia lui Stroe Leurdeanu în urma căsătoriei lui cu Elina (Theodor Mavrodin, Eugenia Popescu, *Depozitul de vase feudale de la Ștefănești-Pitești*, în Studii și Comunicări, Muzeul Pitești, Pitești, 1969, p. 211-217; Spiridon Cristoceă, *Din nou despre depozitul de tipsii feudale de la Ștefănești, județul Argeș*, în „Revista Muzeeilor“, XXX, 1993, nr. 1, p. 22-29).

⁸ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 170-171.

⁹ Arh. Naționale București, Doc. ist., CXCVII/186.

¹⁰ Arh. Naționale București, Doc. ist., CXCVII/69.

¹¹ D.R.H., B.Țara Românească, XXIII (1630-1632), p. 217-218.

¹² Marieta Adam, *Documente inedite din arhiva Cretulescu*, în „Studii și materiale de istorie medie“, VI, 1973, doc. 1, p. 360.

cu biserică, turn clopotniță, chilii și zid de incintă din cărămidă, a fost construit în 1648.

Începutul mănăstirii poate fi plasat în perioada indicată de aceste două documente. Înainte de urcarea pe tron a lui Matei Basarab, Dragomir nu dispunea de posibilitățile materiale realizării unei asemenea ctitorii. Ba mai mult, în timpul lui Leon Tomșa, a fost prigonit de mare vistier Necula din Ianina, sprijinitorul lui Tomșa, care „s-a ridicat cu mare năpastă și urgie împotriva lui Dragomir armaș, scoțându-l afară din țară și luându-i toate bucatele, fără dreptate și fără nici o vină...”. Pentru a-și scăpa viața, Dragomir „a fugit și a pribegit în Țara Ungurească”¹³.

Marile dregătorii pe care le-a ocupat după 1632, daniile și privilegiile cu care a fost răsplătit de Matei Basarab, i-au permis lui Dragomir să reconstruiască, de data aceasta din cărămidă, mănăstirea Plăviceni. Despre activitatea constructivă a lui Dragomir aflăm din pisană de piatră, datând din 4 mai 1648, amplasată deasupra ușii de intrare în pronaos¹⁴. Redăm în continuare textul pisaniei (Fig.1) după lectura noastră: „ + Cu vrearea lu Dumnezeu ridicat-au și au zidit această sfântă și dumnezeiască mănăstire den temelie de piatră lângă apa Oltului, la locu ce să chiamă Aluniși, pre hramul S<fe>ti Arhanghel Mihail, în zilele bunului și prea luminatului domn Io Mathei Băs<ă>rabă Vo<e>vod, cu truda și osteneala smeritului și plecatului robul lu Dumnezeu jupan Dragomir vel vornic și jupanița Elena, ca să fie pomeană în veaci dumnealor și părinților dumnealor. Ami<n>. Pis<ah> m<ease>ța mai 4 dni, vă leat 7146 (1648). Pis<ah> Fiseanțe log<o>făt”¹⁵.

După cum se menționează în pisanie, mănăstirea a fost construită „lângă apa Oltului, la locu ce se chiamă Aluniși”. Același loc este indicat și în diata lui Dragomir vel vornic, din 6 martie 1652, prin care partea „ce au fost sate, țigani, rumâni, vii, mori, dobitoc am dat tot la mănăstirea mea la Aluniș”¹⁶. Aflată pe patul de moarte la Brașov, Elina Iasă, la 28 iunie 1655, jumătate din avere surorilor ei Calea și Stanca, urmând ca după moartea acestora bunurilor lor să fie „date și închinat toate la mănăstirea noastră la Aluniș”¹⁷. La 16 octombrie 1637, Matei Basarab împuternicește „mănăstirea ce să numește Aluniși” a-și strânge străini, în jurul ei, ca să-i fie de poslușanie¹⁸. În zăpăsul lui Dragomir postelnicul din Berindei, din 9 septembrie 1667, se menționează că

¹³ *Catalogul documentelor Țării Românești din arhivele statului*, vol. IV, 1633-1639, București, 1981, doc. nr. 1546, p. 672-673.

¹⁴ Întrucât biserica ajunsese în stare de ruină, pisană a fost desprinsă, în 1978, din amplasamentul ei și depozitată la Muzeul din Turnu Măgurele, având nr de inv. 124. Tot aici se mai găsesc câteva ancadramente de la ferestrele bisericii.

¹⁵ Pisană, confecționată din calcar (1,68 m x 0,85 m), a fost publicată, însă cu greșeli, de: Iuliu Tuducescu, *Din monumentele ridicate de familia Kretzulescu*, în „Literatură și artă română”, anul IX, 1905, nr. 7-8, p. 435-437; Virgil Drăghiceanu, *Pisană Mănăstirii Plăviceni-Olt*, în B.C.M.I., VII, 1914, p. 144; Kretzulescu I. m. E., *op. cit.*; Veniamin Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, Editura Sport-Turism, București, 1982, p. 169; Ferdele Chirea, *Plai de baladă*, Editura Sport-Turism, București, 1984, p. 83; Stan V. Cristea, Georgeta Done, *Monumente de arhitectură din județul Teleorman*, Alexandria, 1998, p. 21; Stan V. Cristea, Ion Moraru, Ecaterina Țânțăreanu, Gheorghe Popa, Titus Barabas, Gheorghe Cristea, *Monografia județului Teleorman*, Editura „Teleormanul liber”, Alexandria, 1998, p. 261.

¹⁶ Arh. Naționale București, Doc. ist., CXC VII/186.

¹⁷ Arh. Naționale București, Doc. ist., CXC VII/187.

¹⁸ Adam Marieta, *op. cit.*, p. 359-360.

unchiul său Dragomir vel vornic a lăsat averea sa Elinei „afară de ce au dat la mănăstirea lor de la Aluniș”¹⁹.

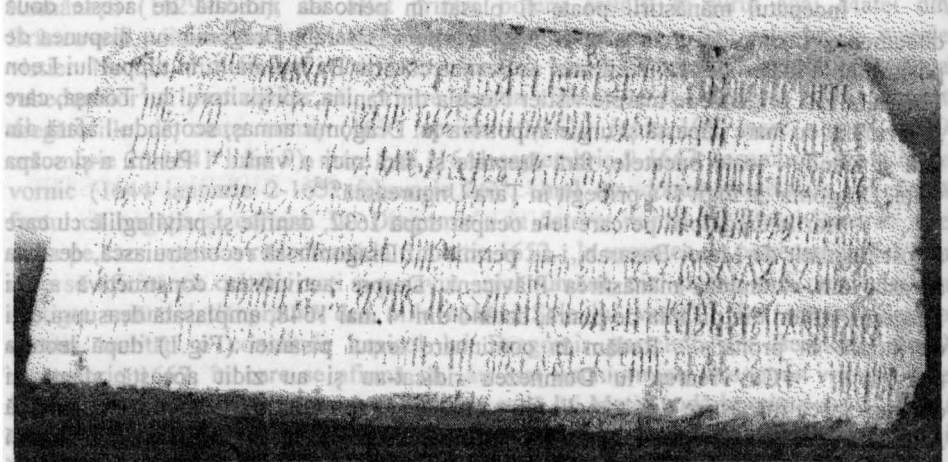

Fig. 1. Pisania bisericii fostei mănăstiri Plăviceni, 4 mai 1648.

În alte documente însă, contemporane cu cele de mai sus, se menționează că mănăstirea se afla la Plăviceni. Astfel, la 28 mai 1649 Preda clucer Cepleanul schimbă niște țigani cu „Antonie egumenul de la sfânta mănăstire ce să chiamă Plăviceni ot sud Olt”²⁰. La 22 ianuarie 1651 Goran logofătul dă partea sa de moșie din satul Plăviceni „la sfânta mănăstire de la Plăviceni... care mănăstire o zidit de în temelie jupânul Dragomir vel vornic”²¹.

Dacă despre Plăviceni se știe că era sat, despre Aluniș documentele existente nu sunt clare. Din felul cum este menționat în pisanie, „locu ce se chiamă Aluniși”, nu reiese că era sat. Nici din celelalte trei documente, pe care le-am menționat, nu rezultă că Alunișul ar fi fost sat, Probabil că mănăstirea a fost construită în Aluniș, un loc de pe raza satului Plăviceni, iar lăcașul monastic și-a luat numele de la acest sat, ca de altfel și ctitorul.

Nici în privința hramului lucrurile nu sunt clare. Astfel, în pisanie este menționat hramul „S <fe>ti Arhanghel Mihail”, iar în diata pe care Dragomir o întocmește la 6 martie 1652 este consemnat „mănăstirea mea la Aluniș, unde iaste hram Arhangheli Mihail și Gavril”.

Ca orice ctitor, Dragomir a înzestrat ctitoria sa de la Plăviceni cu cele necesare „viețuirii” comunității de călugări de aici. Ajungându-l „vreamea de petrecania”, Dragomir își întocmește, la 6 martie 1652, diata prin care își împarte averea. Astfel, soției sale Elina îi lasă satele Runcul, Păscăeștii, Ostra, Albota și mai multe sălașe de

¹⁹ Arh. Naționale București, Doc. ist., CXCLII/69.

²⁰ Arh. Naționale București, Doc. ist., DXCIV/18.

²¹ Arh. Naționale București, Doc. ist., DXCIV/19.

ligani care erau partea ei. Tot ce a fost partea lui „sate, țigani, rumâni, vii, mori, dobitoac am dat la mănăstirea mea la Aluniș, unde iaste hram Arhangheli Mihail și Gavril”²².

Moartea lui Dragomir, după 6 martie 1652, căsătoria Elinei cu Stroe Leurdeanu și mutarea la Golești, urmată la scurt timp de moartea ei la Brașov, după 28 iunie 1655, au lipsit mănăstirea de la Plăviceni de un sprijin puternic. Deoarece Dragomir și Elina n-au avut copii, după moarte bunurile lor au revenit ctitoriei de la Plăviceni și nepoților colaterali, printre aceștia numărându-se și marele logofăt Radu Crețulescu. Știri despre relațiile de rudenie dintre marele logofăt Radu Crețulescu și Elina vorniceasa ne furnizează zapisul pe care, la 9 septembrie 1667, Dragomir postelnic din Berindei îl dă „nepoților Elinei vorniceasa, care au fostu jupâneasa unchiu-mieu lui Dragomir vornicul, anume Radul Crețulescul vel log.²³ și Tanasie capitan ot Sărăcinești²⁴ și Necula post. ot Deleani și Drăghici...” privitor la moștenirea celor doi soți²⁵. La începutul secolului al XVIII-lea, Iordache Kretzulescu și soția sa Nafta au închinat mănăstirea Plăviceni bisericii Kretzulescu din București. În anul 1863 a existat pericolul secularizării moșiei mănăstirii, dar ca urmare a intervenției eforilor Kretzulescu domnitorul Alexandru Ioan Cuza a hotărât prin decretul din 7(19) noiembrie 1865 că „biserica Kretzulescu din București și Plăviceni din Olt vor rămâne ca și până acum sub administrarea familiei Kretzulesților, sub simpla priveghere a guvernului”²⁶.

Numărându-se printre marile lăcașuri monastice din țară, mănăstirea Plăviceni a fost consemnată în lucrările din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în catagrafiile din secolul al XIX-lea. Astfel, frații Tunusli o menționează printre cele șase mănăstiri care se aflau în județul Olt²⁷, Bauer, în lucrarea sa tipărită în 1778, consemnează Plăvicenii „pământ cu o mănăstire” situată pe Olt, aflată în districtul Romanai²⁸, iar în istoria lui Fotino este trecută în rândul metoașelor²⁹.

²² Arh. Naționale București, CXC VII/186. Tot prin această diată, Dragomir lasă mănăstirii sale de la Lipov, care nu era terminată, „8 boi, 8 vaci, oi 100, stupi 40”.

²³ Radu Crețulescu, fiul lui Stan logofăt din Crețulești și al Stancăi, frica lui Fiera logofăt și sora lui Papa Greceanu mare vornic. Prin prima sa soție, Preda, Radu a fost nepotul lui Dragomir din Plăviceni mare vornic, prin a doua soție, Marica, a fost cumnat cu frații Cantacuzino, iar prin sora sa, Alexandra, a fost cumnat cu marele clucer Tudoran Vlădescu. A jucat un rol important în istoria Țării Românești fiind mare logofăt (1662 septembrie 29-1663 mai 22, 1665 februarie 2-1672 ianuarie 5), mare vornic (1674 iunie 7-1675 august 7), mare logofăt (1679 ianuarie 16-1680 martie 20). A fost membru al partidei Cantacuzinilor. (Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 165-166).

²⁴ Sărăcinescu Tanasie (din Sărăcinești), nepotul lui Dragomir din Plăviceni mare vornic, rudă cu Radu Crețulescu mare logofăt. A jucat un rol important în istoria Țării Românești, fiind mare armaș (1681 ianuarie 28-1682 decembrie 16), mare serdar (1683 martie 22-1684 ianuarie 8), mare comis (1684 mai 10- noiembrie 9) (Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 241).

²⁵ Arh. Naționale București, Doc. ist., CXCI/69.

²⁶ Lincă Belu, *Mănăstirea Plăviceni-Teleorman, un monument de certă valoare istorică*, în „Teleormanul”, Alexandria, X, nr. 2226, 14 august 1998, p. 5.

²⁷ *Istoria politică și geografică a Țerei Romanesci de la cea mai veche a sa întemeiere până la anulul 1774, dată mai antiîu la lumina în limba grecească la anul 1806 de frații Tunusli, tradusă de George Sion*. Tipografia Națională a lui Stephan Rassidescu, București, 1863, p. 175. Celelalte cinci lăcașuri monastice erau mănăstirile Clocociov, Strehaia, Seaca și schiturile Gâlcmeie și Deleni.

²⁸ *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie .... publiés par Monsieur de B(auer)*, Frankfurt-Leipzig, 1778, p. 194-195.

²⁹ Dionisiu Fotino, *Istoria generală a Daciei saă a Transilvaniei, Țerei Muntenesci și a Moldovei*, tomul III, Împremeria Națională a lui Iosef Romanov et Companie, București, 1859, p. 172.

Ca urmare a scurgerii vremii, a rătăcii oamenilor și a cutremurelor, mănăstirea s-a degradat rapid. O primă relatare despre starea ei o constituie hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, domnul Țării Românești (1774-1782), din martie 1775, prin care iartă mănăstirea de diferite obligații, motivând că este „seracă și călcată de răzmiriță și moșioarele ce au avutu au fostu peste Oltu și rămându și de acelea lipsită”³⁰. Întrucât din cauza epistațiilor, bisericile Crețulescu din București și Plăviceni au ajuns la „scădere și derăpănare”, boierii Crețulești³¹ trimit o jalbă mitropolitului, la 3 martie 1815, ca să întărească pe părintele episcop Stratonikia chir Ioanichie ca îngrijitor peste averile celor două lăcașuri, cerere pe care mitropolitul Nectarie o aprobă la 12 martie 1815³². Pentru plata havaetului, în funcție de starea materială pe care o aveau, mănăstirile au fost împărțite, la începutul anului 1813, în trei categorii. Datorită stării precare în care se afla, mănăstirea Plăviceni a fost plasată în categoria a doua, urmând să plătească jumătate față de cele din prima categorie³³.

Știri importante privind situația mănăstirii aflăm din raportul întocmit, în 1860, în urma cercetării mănăstirilor din județele Olt, Muscel, Dâmbovița și Prahova, acțiune întreprinsă în urma propunerii maiorului D. Papazoglu. Raportul care se referă la „Biserica cea pustie și ruinată din siliștea satului Plăviceni, în lunca Oltului” conține pisană mănăstirii și lucrurile care s-au găsit „la această biserică care stă să se surpe în Oltu, căci au mâncat malurile până lângă dânsa și care se află împrejmuită și cu zid mare”³⁴.

Peste câțiva ani, în 1875, se face o nouă cercetare a bisericilor și mănăstirilor din județul Olt. În „tabloul istoric” întocmit cu această ocazie despre biserică se consemnează că este „de zid, bună, pe temelie de piatră, forma ordinară”. În schimb despre celelalte construcții se menționează: „Are curte de zid dupe atunci cam ruinată, o cloponiță de zid forte înaltă, ruinată. În curtea bisericii se văd încă urme de chilii de pe atunci de călugări. Dar ainte bisericii se vede fi fost un balconu pe stâlpi de piatră”³⁵.

Faptul că în 1875 biserica se afla într-o stare mai bună se datorește reparațiilor din despre care ne relatează autorii *Dicționarului geografic al județului Olt*: „Biserica s-a mai reparat de Eforie la 1872, dar curtea și chiliile ce a avut înăuntru sunt ruinate”³⁶.

Cea mai veche fotografie (Fig. 2), publicată de Iuliu Tuducescu în 1905, ne înfățișează biserica într-o stare acceptabilă. Ea prezenta două turla, una peste pronaos,

³⁰ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. II, Lito-Tipografia Carol Göbl, București, 1892, p. 59-60.

³¹ Jalba a fost redactată de Constantin Crețulescu mare ban, Istrate Crețulescu, Toma Crețulescu mare logofăt, Constantin Crețulescu și paharnicul Alecu Crețulescu.

³² Em. E. Crețulescu, *Memoriu asupra așezământului bisericii Kretzulescu*, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, București, 1896, p. 75-76.

³³ V.A. Urechia, *op. cit.*, vol. X, p. 15-16. Mănăstirea Plăviceni trebuia să plătească „taleri 300 la Logofeția cea Mare, i la al 2-lea logofăt taleri 100, i iar la muhardar taleri 60, i la scris și la cheltuială taleri 25”.

³⁴ Arh. Naționale București, ms. 730, f. 68. Raportul consemnează lucrurile găsite în mănăstire cu ocazia cercetării întreprinse: „Un jeț domnescu sculptat în lemn, cu arabescuri bizantine și cu slove; ușa bisericii, asemenea de lemn, sculptată în flori; trei gergevele și frontispiciul bisericii pe care este inscripția sunt de marmură frumoasă, sculptate în arabescuri bizantine; două scaune de cântăreți pe care pun cărțile, asemenea de lemn sculptat”.

³⁵ Biblioteca Academiei Române, ms. 221, f. 108 v. -109.

³⁶ C. Alessandrescu, I. G. Sfîntescu, *Dicționar geografic al județului Oltu*, București, 1895.

întă și subțire, și alta peste naos, mai scundă și mai largă. Pridvorul, cu două intrări centrale și câte una laterală, avea în colțurile vestice câte o mică turlă. Dacă turnul elopotniță se afla aproape în aceeași stare ca și astăzi, zidurile de incintă vizibile în fotografie se aflau într-o stare bună.³⁷

Fig. 2. Mănăstirea Plăviceni, vedere din vest. După Iuliu Tuducescu, 1905.

Din consemnările lui Virgil Drăghiceanu, care cercetează lăcașul în 1914, reiese că biserica era părăsită din moment ce „două splendide tetrepoade jeț, sfeșnice din vremea lui Matei Basarab, zac asvârlite în această biserică ce servă de adăpost argaților moșiei”³⁸. Aceeași stare jalnică este menționată și de G. Poboran, revizorul școlar al jud. Olt, care în 1922 notează: „Azi nu mai slujește nimeni întrânsa și tinde spre ruină”³⁹.

Trecerea timpului a grăbit ruinarea mănăstirii astfel că I.C. Filitti care cercetează monumentul consemnează cu amărăciune: „În vara 1926 mai existau, în stare de ruină, zidurile înconjurătoare ale mănăstirii de altă dată și biserica ... rămasă fără geamuri, complet golită de mobilier, dar plină de molos, în urma recente prăbușiri a turlei principale și gata a primi ploaia și zăpada. O privește jalnică”⁴⁰.

La 7 august 1955 când cercetează mănăstirea (Fig. 3.), Paul Cernovodeanu constată că deși lăcașul era „părăsit, păraginit și desafectat cultului .... starea generală de conservare a lăcașului nu este atât de rea, nesuferind o distrugere prea mare. Învelitoarea de tablă este deteriorată, mai ales asupra altarului și pronaosului, iar cele

³⁷ Iuliu Tuducescu, *Din monumentele ridicate de familia Kretzulescu*, în „Literatură și artă română”, anul IX, 1905, nr. 7-8, p. 435-437.

³⁸ Virgil Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 144.

³⁹ G. Poboran, *Din istoria județului Olt Mănăstirea Plăviceni*, în „Revista Societății Tinerimea Română”, Institutul de arte grafice Luceafărul, București, nr. 1-2-3-4, ianuarie-aprilie 1922, p. 73-74.

⁴⁰ I. C. Filitti, *Biserici și ctitori*, București, 1932, p. 41-44.

două abside ale naosului prezintă câte o fisură, nu prea gravă⁴¹. În schimb, despre zidul de incintă și chilii se menționează că „se află în totală ruină”, mai bine conservate fiind câteva porțiuni de pe latura de nord vest și „turnul, pe jumătate dărâmat al clopniței, de la intrare”⁴¹.

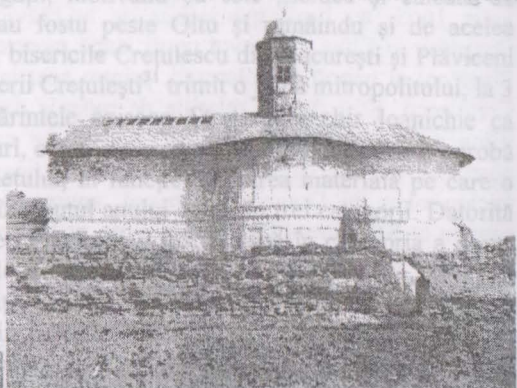

Fig. 3. Biserica Mănăstirii Plăvicieni: stânga, vedere din vest, dreapta vedere din sud. (Foto arh. Paula Popescu, 1956)

După 1955, de când avem ultimele informații despre starea fostei mănăstiri, procesul de degradare a continuat și în același timp s-a accelerat. Distrugerea acoperișului din tablă a lăsat biserica la discreția intemperiilor. Pictura, de o remarcabilă valoare, era spălată de ploii, lapoviță și zăpadă, iar ignoranța unor oameni maturi sau copii s-a manifestat prin inscripționarea prenumelor pe pereții interioși și prin „scoaterea” ochilor ctitorilor și a unor sfinți. Ba mai mult, pentru „protejarea” ei au fost decapate capetele a doi sfinți de pe perețele de sud al pronaosului de către persoane avizate sau la comanda unor cunosători. Din podoaba sculpturală a ferestrelor și uși nu se mai păstrau decât puține elemente, restul fiind dispărute sau împrăștiate în jurul monumentului. Fără uși și fără ferestre, biserica servea ca adăpost pentru animalele aduse la pășunat în zilele călduroase ale verii.

Starea jalnică a monumentului (Fig. 4) a pus în sfârșit în mișcare instituțiile laice și ecleziastice ale statului, hotărându-se repararea și restaurarea lui. Lucrările au început în anul 1999, fiind finanțate de Ministerul Culturii și Cultelor.

Cum este firesc și obligatoriu, lucrările de restaurare trebuiau precedate de cercetarea arheologică a monumentului. Un colectiv, alcătuit din Spiridon Cristoceă de la Muzeul Județean Argeș, Ecaterina Țântăreanu și Pavel Mirea de la Muzeul Județean

⁴¹ Raport privind cercetarea mănăstirii Plăvicieni, la 7 august 1955, de Paul Cernovodcanu, pe atunci referent tehnic pentru monumente istorice la Secțiunea de arhitectură și sistematizare a Sfatului Popular al Regiunii București.

Teleorman, a efectuat cercetări arheologice în biserică și în exterior, pe latura de sud, în perioada 13 iulie -3 august 1995⁴².

Fig. 4. Biserica fostei Mănăstiri Plăviceni: stânga sus, vedere din nord-est, dreapta sus, vedere din vest, stânga jos, vedere din sud-vest. (Foto. Eduard Florea, 1995)

Cercetările arheologice.

Primul obiectiv care trebuia salvat era biserica. Aparținând epocii lui Matei Basarab, biserica construită de Dragomir din Plăviceni este o construcție de proporții impunătoare având, în exterior, lungimea de 20,50 m, iar lățimea, în axul absidelor laterale, de 11,50 m. De plan triconc, biserica este compusă din altar, naos, pronaos și un pridvor adăugat în secolul al XIX-lea, astăzi căzut. Pronaosul avea o boltă în leagăn, iar peste naos se înălța o turleă, de asemenea căzută. Un zid plin, străpuns de o ușă în axul bisericii, separa pronaosul de naos, iar separarea altarului s-a făcut printr-o tâmplă de zid adăugată mai târziu. Probabil, tot în secolul al XIX-lea absida semicirculară a altarului a fost prevăzută la exterior cu trei contraforți: doi laterali și unul central din cărămidă netencuită.

Om nou, deținător al unei mari averi și a unor însemnate demnități, Dragomir (Fig. 5) a ținut să-și afișeze poziția în societatea vremii și prin pictarea în pronaosul bisericii a 19 membri ai neamului său. Adevărată frescă de familie, galeria de portrete de la Plăviceni este un fapt puțin obișnuit în epocă deoarece de abia din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și mai târziu întâlnim asemenea practici⁴³. Cei doi cititori, Dragomir vornicul și soția sa Elina, sunt pictați în partea de sud a zidului de vest al pronaosului ținând în mâini biserica construită de ei.

⁴² Cercetările arheologice au fost continuate în anii 1997-2000 de către Ecaterina Țințăreanu și Pavel Mircea care au investigat laturile de sud, nord și vest ale incintei.

⁴³ Tabloul votiv și galeria de personaje din pronaos au reținut atenția următorilor cercetători: Ioan C. Filitti, *Cititori de la Plăviceni-Olt și neamul Doamnei Stanca*, în „Arhivele Olteniei”, VI, nr. 32-33, iulie-octombrie 1927, p. 266-281; Idem, *Biserici și cititori*, București, 1932, p. 41-44; Cornelia Pillat, *Pictura murală în epoca lui Matei Basarab*, Editura Meridiane, București, 1980, p. 27-29; Paul Cernovodeanu, *op. cit.* Considerăm însă că problemele pe care le ridică tabloul votiv n-au fost lămurite în totalitate.

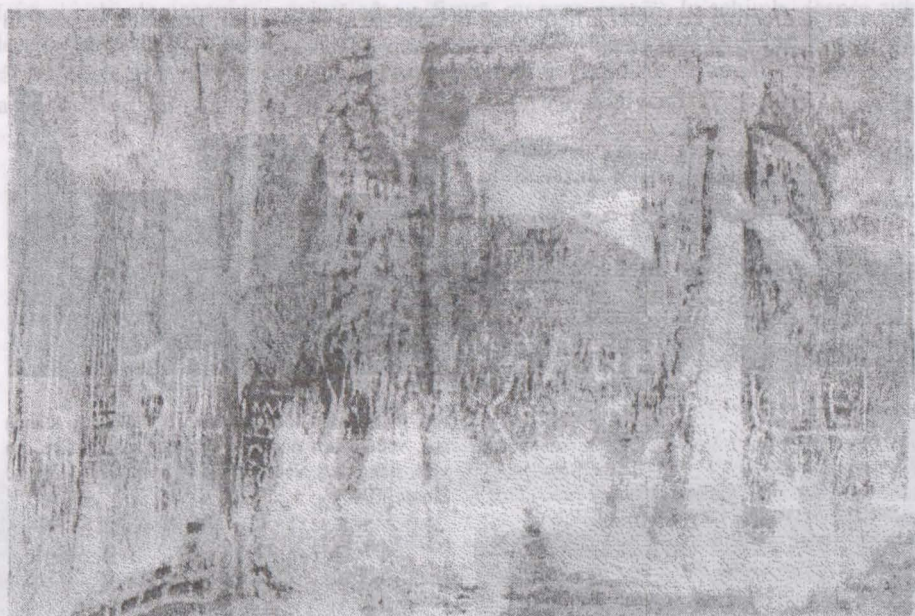

Fig. 5. Dragomir mare vornic din Plăviceni și soția sa Elina. După tabloul votiv din partea sudică a peretelui de vest al pronaosului. (Foto, Eduard Florea, 1995).

în Secțiunea 1 o fundație orientată est-vest aparținând unei biserici anterioare, pe care pentru a o deosebi de cea actuală am numit-o Plăviceni 1. Secțiunile și casetele complementare ne-au permis stabilirea planului și dimensiunilor acestui prin edificiu.

Biserica Plăviceni 1. Prima biserică edificată (Fig. 7) pe acest loc a fost o construcție de plan dreptunghiular, cu absida altarului nedecroșată. Compusă din altar, naos și pronaos, biserica avea o lungime, în interior, de circa 15,80 m și lățimea -5 m. Fundația interceptată în secțiunile practicate, cu talpa la -0,90 m față de nivelul actual de călcare, este realizată din bolovani de râu de mărime mijlocie prinși cu mortar. Lățimea (circa 60 cm) și înălțimea fundației (30-35 cm) ne îndreptătesc să afirmăm că este vorba de un edificiu din lemn.

Materialele arheologice (ceramică, monede), datând din secolul al XVI-lea, interceptate atât în interior cât și în exterior, datează edificiul în acest secol, fiind, probabil, biserica satului respectiv. Lăcașul a servit ca biserică a mănăstirii (atestată la

16 octombrie 1637) până în 1648 când a fost demolată de constructorii lui Dragomir vornicul care au edificat din cărămidă și piatră pe cea actuală.

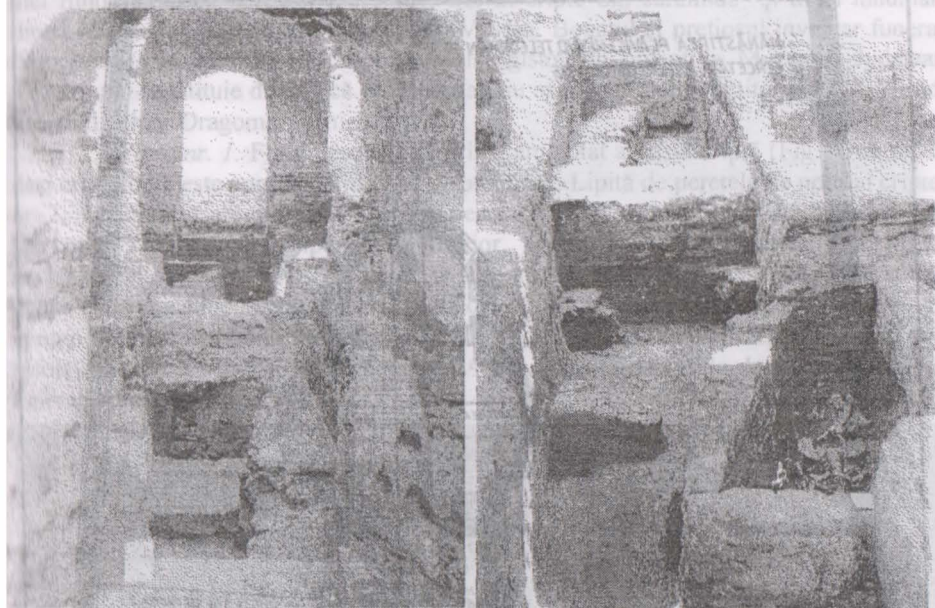

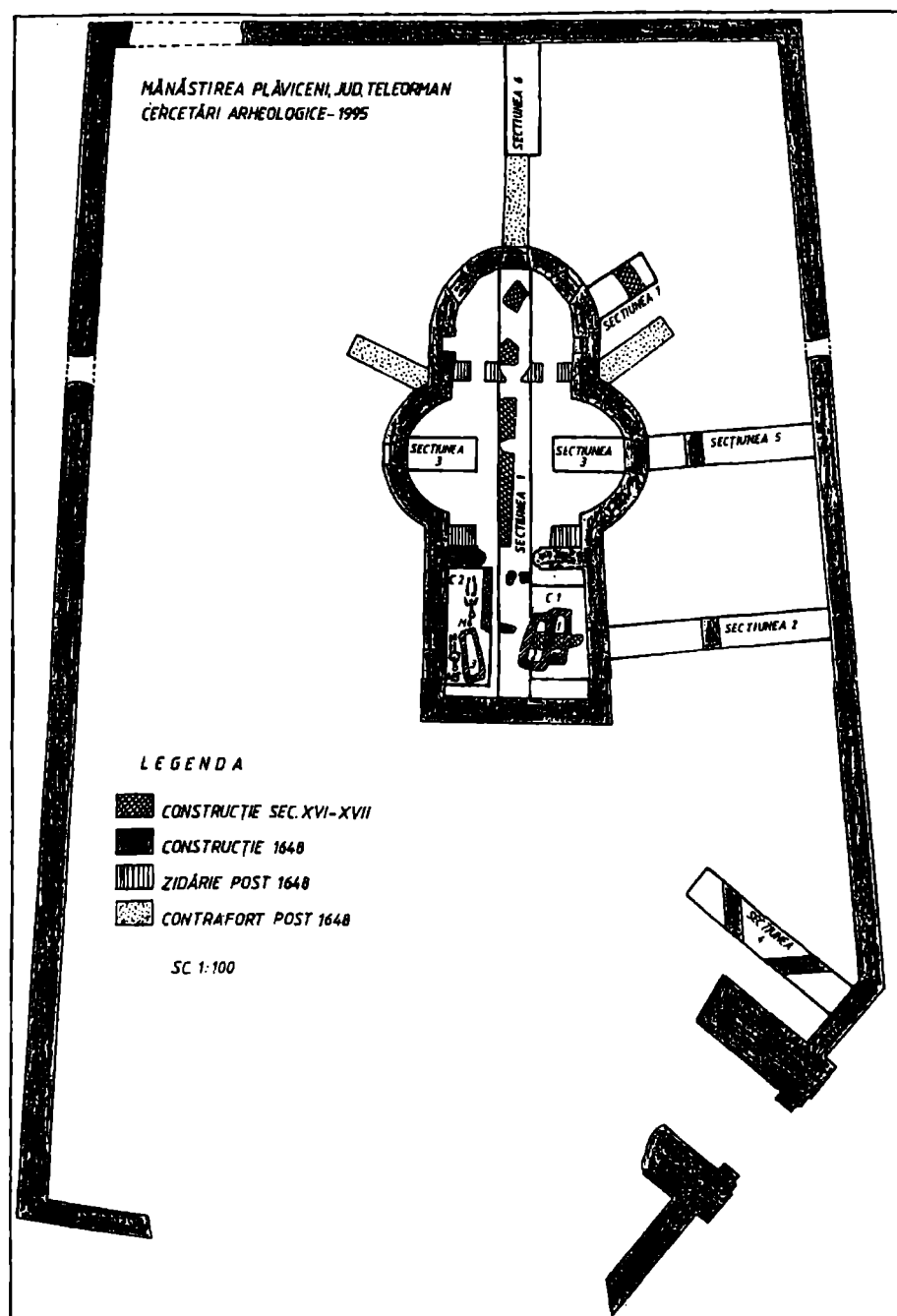
Fig. 6. Secțiunea 1: stânga, vedere din est, dreapta, vedere din vest (Foto. Eduard Florea)

Fig. 7. Secțiunea 1. Fundația de nord a Bisericii Plăviceni 1, vedere din vest.

Biserica Plăviceni 2. Construind o biserică de mari dimensiuni, meșterii zidari au realizat o fundație solidă care să asigure stabilitatea edificiului. Astfel, fundația zidului de est al pronaosului, cu lățimea de 1,10 m și talpa la -1,94 m față de nivelul actual de călcare, este făcută din fragmente mai mari de cărămidă, blocuri de piatră de stâncă și rari bolovani de râu, prinși cu mortar.

Zidul despărțitor dintre pronaos și naos, cu talpa la -1,96 m, este făcut din aceleași materiale ca cel dinainte. Așa după cum s-a putut observa în altar, prima pardoseală a bisericii a fost din cărămidă (27 cm x 14 cm x 4 cm), iar după deteriorarea ei s-a așezat un strat de nisip de râu peste care s-a fixat o pardoseală din dale de piatră fasonate pe fața de călcare.

Pe lângă datele pe care le-au furnizat privind sistemul constructiv și evoluția edificiului, cercetările au pus în evidență faptul că pronaosul a fost folosit ca necropolă, aici fiind descoperite cinci morminte, trei în cripte din cărămidă și două înhumări direct în pământ, datând din secolul al XVII-lea. Bogatul și prețiosul inventar funerar descoperit, mai ales în trei morminte, înregistrat în colecțiile Muzeului Județean Teleorman, constituie dovezi că cei înhumați au aparținut familiei ctitorului, unul fiind, probabil, chiar Dragomir vornicul.

Cripta nr. 1. Fiind descoperită prima am notat această criptă (Fig. 8) cu nr. 1, deși cronologic este construită în urma criptei nr. 2. Lipită de peretele de nord al criptei nr. 2, cripta nr. 1 are de fapt numai trei pereți (est, vest, nord). Realizată din cărămidă (26 cm x 13 cm x 4 cm), cripta are, în interior, lungimea - 2,22 m, lățimea la cap - 0,96 m, iar la picioare - 0,54 m. Sicriul, de la care au fost recuperate mai multe cuie, a fost depus direct pe fundul criptei care era tencuit. Întrucât cripta a fost spartă, aceasta era aproape plină cu pământ, moloz și fragmente de cărămidă. După îndepărtarea acestora a fost descoperit scheletul unui adult (1,89 m) care era destul de deranjat. Inventarul funerar era compus din:

Fig. 8. Cripta nr. 1, vedere din est.

Fig. 9. Cripta nr. 1, inel sigilar aur sec. XVII)

- Inel (Fig. 9), sigilar (nr. inv. 22209). Aur (986 %, 16,73 gr.), chaton oval (15 mm x 13 mm) ce face corp comun cu veriga, care este puțin turtită. În câmpul chatonului a fost realizată cu măiestrie o compoziție: un leu în fața unui copac. Așezat pe cele patru picioare care se termină prin gheare puternice, leul are capul ridicat, o coamă

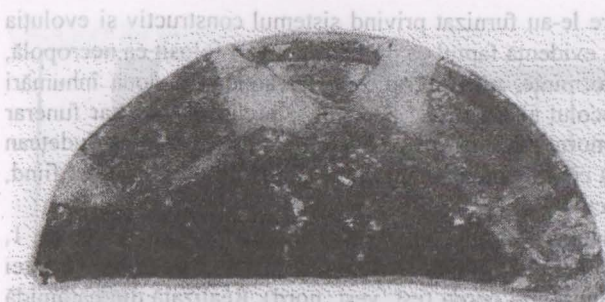

Fig. 10. Cripta nr. 1. Ochi de fereastră.

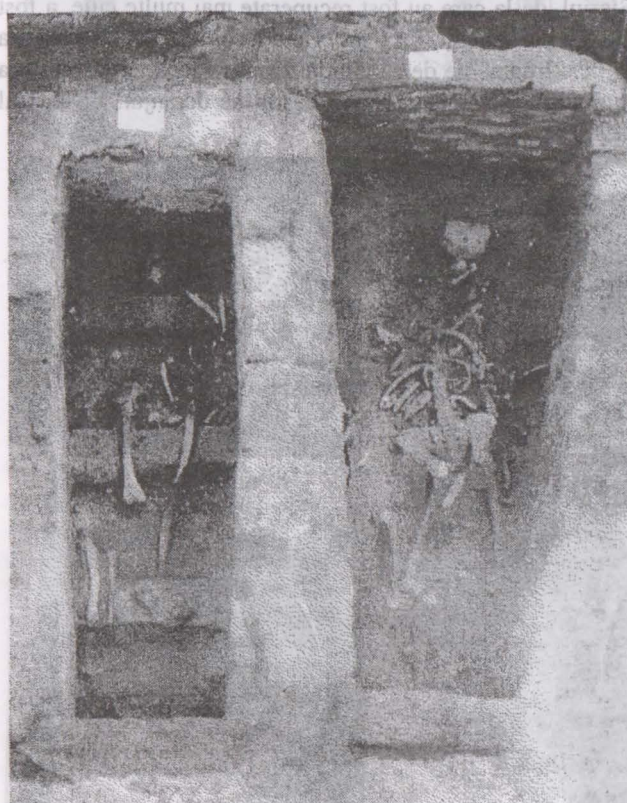

Fig. 11. Criptele nr. 1 (dreapta), nr. 2 (stânga).

Cripta nr. 2. Făcută tot din cărămidă (29 cm x 15 cm, x 4 cm, 28 cm x 15 cm x 4 cm), cripta (Fig. 11) are, în interior, lungimea - 1,96 m, lățimea - 0,56 m, la cap, și - 0,44 m, la picioare. Atât fundul criptei cât și pereții interiori au fost tencuiți. Sicriul a fost așezat pe trei rânduri de cărămizi, dispuse transversal la cap, picioare și mijloc. Ca și cripta nr. 1, această criptă a fost spartă, interiorul fiind plin cu moloz, fragmente de cărămidă și pământ. Pe fundul criptei a fost găsit scheletul unui adult, de la care s-au

bogată care-i acoperă tot pieptul, gura, iar burtă, bifurcată, strecurată printre picioarele din spate se ridică până la nivelul capului. După poziția și după felul cum este reprezentat, leul pare destul de furios. În fața acestuia se găsește un copac desfrunzit cu trei ramuri, semnificând, probabil, „pomul vieții”. Cercul care înconjoară întreaga compoziție este tocit în partea capului și a pomului, dovadă a folosirii lui.

În umplutura din criptă au fost găsite trei monede găurite (Ludovic XIV 1643-1715, Maximilian II 1569, Ferdinand I 1556-1564) care n-au aparținut însă mortului, ele ajungând aici din pământul purtat cu ocazia spargerii criptei. De asemenea, au fost găsite fragmente de sticlă de la un ochi de geam (nr. inv. 25037) asemănător celor găsite la mănăstirile Snagov și Plumbuita (Fig. 10).

mai păstrat numai oasele picioarelor și craniul. Întrucât mortul nu avea inventar funerar, credem că acesta a fost luat de cei care au spart cripta. Doar, pe fundul criptei a fost găsit un fragment dintr-un bumb metalic.

Cripta nr. 3. Situată în partea de nord a pronaosului, cripta a fost făcută din cărămidă, dimensiunile ei fiind, în interior, de 2,16 m lungime, lățimea la cap de 0,75 m și la picioare de 0,70 m. Spartă și ea, cripta era plină cu moloz, fragmente de cărămidă și pământ. Cu toate acestea scheletul (1,66 m) era foarte puțin deranjat, mâna stângă fiind întinsă pe lângă corp, iar cea dreaptă având antebrațul așezat pe bazin. Inventarul funerar (ac de vâl, cercei, inel) ne arată că cel înhumat aici a fost o femeie (Fig. 12).

Fig. 12. Cripta nr. 3, inventar funerar (sec. XVII): 1. inel (nr. inv. 22211); 2. cercei (nr. inv. 22213); 3. ac de vâl (nr. inv. 22222); 4. vas funerar (nr. inv. 25039).

-Inel (nr. inv. 22211). Argint (925 %, 6,39 gr.), are o toartă prevăzută imediat sub chaton cu câte două protuberanțe. Chatonul, care este lipit de toartă, prezintă o carcasă în care este încastată o piatră (2 gr.) polifacetată de culoare alb-verzuie⁴⁴.

- Ac de vâl (nr. inv. 22222). Argint (2,38 gr., 600 %), lungimea de 3,8 cm, este prevăzut cu o rozetă cu 10 spițe ce are în mijloc o carcasă în care este prinsă o piatră (0,15 gr.) de culoare verzuie. Găsit în partea stângă a capului.

⁴⁴ Menționăm că pietrele de la inele și cercei nu au fost expertizate pentru a vedea natura lor.

-Cercel (nr. inv. 22213). Argint (1,90 gr., 925 %), de formă triunghiulară, traforat, având în mijloc o carcasă în care este încastată a piatră de culoare verzuie. Cercelul mai prezintă doi pandantivi, dispuși în părțile laterale, ce au fixați în partea de jos tot o piatră. Tortița prin care cercelul se agăța de ureche este ruptă pe jumătate.

-Vas funerar (nr. inv. 25039). Ceramică (înălțimea -7,8 cm, diam. gurii -6,6 cm, diam. fundului- 4 cm), a fost găsit în partea dreaptă a capului.

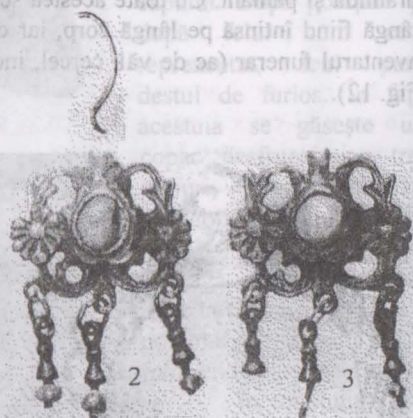
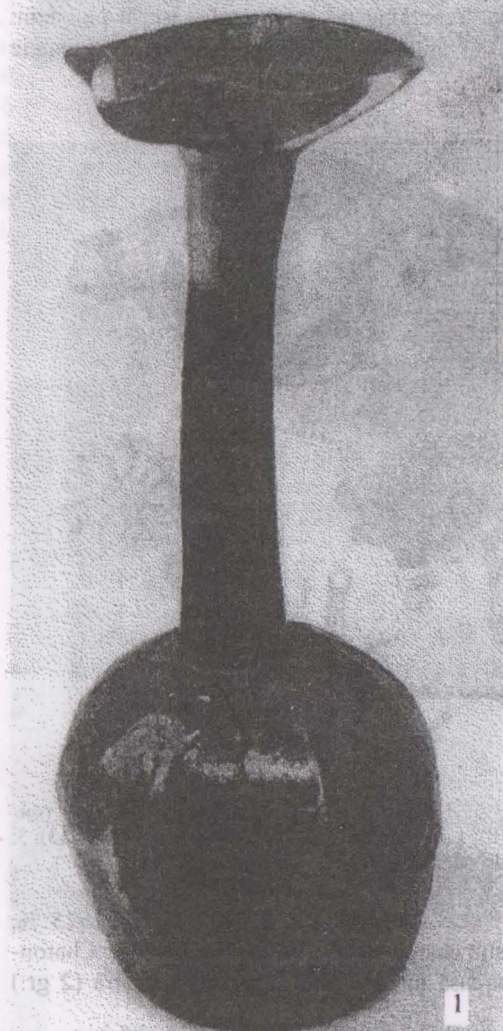

Fig. 13. Mormântul 4, inventar funerar (sec. XVII): 1. vas funerar (nr. inv. 25041); 2. cercel (nr. inv. 22215); 3. cercel (nr. inv. 22214); 4. inel (nr. inv. 22210); 5. copecă (nr. inv. 22216).

Mormântul 4. Însmormântat direct în pământ, -1,22 m, la est de cripta nr 3, mortul a fost găsit în conexiune anatomică: capul căzut spre vest, maxilarul inferior căzut pe coloana vertebrală, mâna dreaptă pe lângă corp, cu antebrațul pe bazin, iar cea stângă dispusă pe lângă corp. Femeia însmormântată (1,60 m) avea un bogat inventar funerar (Fig. 13) compus din:

- Inel (nr. inv. 22210). Aur (3,13 gr., 583 %), cu o verigă subțire ce face corp comun cu chaton-ul. De formă dreptunghiulară, chaton-ul formează o casetă în care este încastrată o piatră (0,15 gr.) de culoare alb verzuie. A fost găsit la mâna dreaptă.

-Cercel (nr. inv. 22215). Argint (3,63 gr., 925 %), traforat, cu o casetă în mijloc în care este prinsă o piatră verzuie, nefațetată (0,15 gr.), cu trei pandantivi ce au în partea de jos câte o perluță.

-Cercel (nr. inv. 22214). Argint (3,51 gr, 925 %), traforat, cu o casetă în care este încastrată o piatră (0,15 gr.) verzuie, nefațetată, cu trei pandantivi, unul din ei mai având fixată în partea de jos o perluță.

-Vas funerar (nr. inv. 25041). Sticlă, culoare gri petrol, înălțimea 15 cm, corp cilindric (diametru -6,3 cm, înălțimea -5,6 cm). decorat cu motiv solar cu raze helicoidale, gât lung (8 cm) și subțire, terminat printr-o cupă prevăzută cu jgheab de scurgere. A fost găsit la îmbinarea palmei cu antebrațul mâinii drepte⁴⁵.

-Copcă (nr. inv. 22216). Metalică (moș și babă), găsită în apropierea vasului funerar.

Pe toată suprafața pieptului, dar și sub antebrațul drept, s-au găsit urme de țesătură cu fir metalic de la haina cu care a fost îngropată moarta.

Mormântul 5. Adult (1,60 m), - 0,93 m, conexiune anatomică, capul căzut puțin spre stânga, brațele pe lângă corp, cu antebrațele împreunate pe stern. Fără inventar funerar.

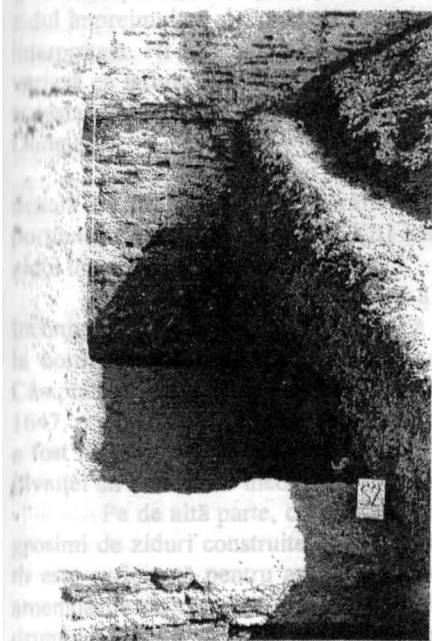

Fig. 14. Secțiunea 2. Fundația pronaosului Bisericii Plăviceni 2, vedere din sud.

⁴⁵ Despre semnificația vaselor funerare vezi: Flaminio Mărtzu, *Ecouri nevalorificate privind etnogeneza: vasele funerare medievale din sticlă*, în „Argessis”, seria istorie, VII, Muzeul Județean Argeș, 1995, p. 45-51.

PROBLEME LEGATE DE PALATUL DE LA
CURTEA DOMNEASCĂ DIN ARGEȘ
(SEC. XIV)

MARIA MULȚESCU
ALEXANDRU MULȚESCU

Odată cu degajarea ruinelor Palatului domnesc de pe latura de sud a Curții Domnești de la Argeș, s-ar fi părut că lumea științifică românească are la dispoziție dovada vie a felului în care locuiseră primii domnitori ai Țării Românești. Abia treptat pivnița și ceea ce a mai rămas din elevația parterului au început a pune probleme atât în ceea ce le privește cât și despre relația lor cu Curtea propriu-zisă. Relația Palatului cu zidul împrejmuitoar al Curții este una din problemele, dacă nu nesesizată, cel puțin prost interpretată. Ni se spune că între clădire și zidul de incintă este un spațiu îngust care variază ca lățime între 1,60 m la un capăt și 2,20 m la celălalt. Ori, noi, considerăm că aceasta este tocmai una din probele existenței unui drum de strajă pe zidul Curții Domnești.

Lipsa de paralelism între zidul sudic al incintei și cel al Palatului voievodal denotă fie necesitatea încorporării unor fundații mai vechi în zidul de incintă (vezi porțiunea de zid din secolul al XIII-lea) fie eventuala preexistență a Palatului față de zidul incintei.

Oricum, la partea superioară a zidului de incintă exista un drum de strajă care înconjura întreaga Curte (a se vedea că pe același principiu și casa mai târzie construită la nord păstrează un spațiu de trecere între propriile ziduri și zidul de incintă. La Câmpulung, Casa Domnească construită de Matei Basarab înaintea incendiului de la 1647, era depărtată de zidul de incintă cu lățimea unui drum de strajă iar după incendiu a fost lărgită până pe zidul de incintă, lăsând astfel la un nivel ceva mai înalt decât al pivniței un coridor ce înconjoară pivnița pe latura de sud și vest).

Pe de altă parte, comparând grosimea zidului de incintă al Curții din Argeș cu grosimi de ziduri construite în același scop, constatăm că lățimea zidului de circa 1,00 m este suficientă pentru asigurarea unei înălțimi de circa 6,00 m - 7,00 m și pentru amenajările de creneluri, pentru sprijinirea unor console de lemn pe care se realizează drumul de strajă și pentru acoperirea acestuia. În zona Palatului, este posibil ca drumul

¹ Vezi, alături de bibliografia la zi a Curții Domnești în volumul Terezei Sinigalia *Arhitectura civilă de zid din Țara Românească în secolele XIV-XVIII*, Editura Vremea, București, 2000, și Alexandru și Maria Mulțescu *Cronică pentru Municipiul Curtea de Argeș*, în volumul *Documente istorice din județul Argeș - destin și viitor - 2000*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000.

de strajă să fi fost acoperit de o polată creată din acoperișul acestuia, iar spațiul de sub el să fi fost folosit pentru încăperi anexe ca la Mănăstirea Aninoasa. De altfel din acest Palat pornea domnitorul pe drumul de strajă și ajungea printr-o scurtă pasarelă între acesta și Biserica Sf. Nicolae Domnesc la tribuna dintre cele două turle care împodobeau această biserică, pe pronaos, ca în tabloul votiv.

O dovadă că aceste turle au existat, ca și tribuna domnească amintită, este, în afara faptului că se păstrează cele trei deschideri către naosul bisericii, fotografia din Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice referitor la restaurările de la Argeș care este edificatoare. Se văd în această fotografie (Fig. 1) amprentele zidurilor turnurilor de grosimea zidurilor bisericii pe perețele dintre naosul și pronaosul acesteia, deschiderile tribunei spre naos și alte detalii ce pot fi interpretate.

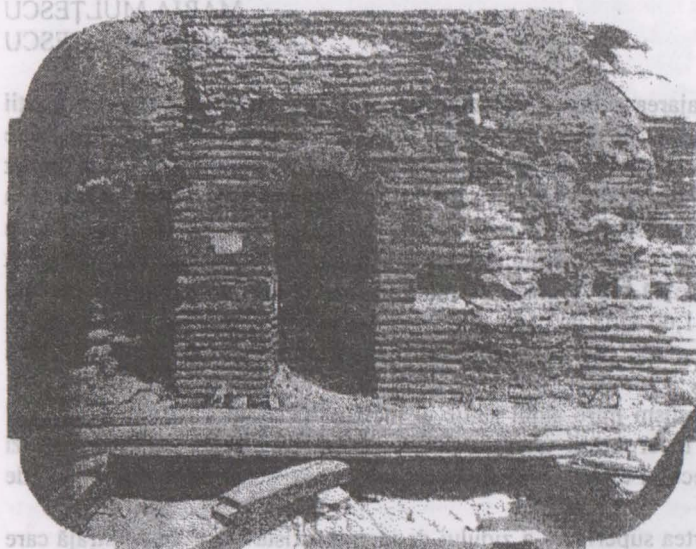

Fig. 1. Elemente constructive ale tribunei și turnurilor de peste pridvorul Bisericii Sf. Nicolae Domnesc, desființate de restaurarea din 1921.

Luând în considerare apropierea dintre incintă și biserică în zona de vest a acesteia se constată inexistența unei preocupări pentru fațada aceasta a monumentului cel puțin până la nivelul cornișei pridvorului plasată la circa 7,50 m față de actualul nivel de călcare, peste care pasarella legată de la aceeași înălțime, care era nivelul drumului de strajă intra în încăperea dintre turnurile de peste pronaos ale bisericii. (Putem extinde judecata în continuare și presupune că Palatul voievodal ar fi putut avea înălțimea până la planșul de peste parter de circa 7,50 m, iar apoi un etaj suplimentar la nivelul drumului de strajă).

Într-o astfel de situație singure turnurile foarte înalte marcau fațada de vest a marii biserici. Problema care mai rămâne de rezolvat este rolul lor în sistemul de apărare al incintei întrucât ele fiind mai înalte ofereau o vedere dominată asupra întregii curți dar și asupra împrejurimilor.

Astfel, deși prin restaurarea de la 1921, biserica a fost salvată și pentru fațada vestică s-a realizat o imagine serenă și echilibrată, au fost șterse unele din ultimele urme ale unei vieți foarte diferite și agitate a monumentului și multe din legăturile organice am putea spune între aceasta și Curte.

În legătură cu Palatul propriu-zis, ceea ce este sigur este dimensiunea planimetrică a Palatului care este neobișnuită în arhitectura noastră de până la secolul al XIV-lea și destul de mult după². Construcția are lungimea de circa 32,44 m și lățimea de circa 11,80 m ceea ce duce la o arie construită de circa 382,79 m².

Pentru comparație cu un element al Curții Domnești rămas din aceleași vremuri - Biserica Sf. Nicolae Domnesc - aceasta are dreptunghiul de bază al planului de 21,20 m x 14,50 m, deci aria de circa 307,40 m². Dacă la aria construită a Palatului adăugăm gârliul iar bisericii aria absidelor, primul, Palatul, rămâne mai mare totuși cu circa 75,00 m² minim.

Faptul că această clădire se păstrează mai mult sub formă de pivniță derutează și nu permite pentru mulți sesizarea dimensiunilor ei impresionante. Spațiul pivniței care are zidurile perimetrale sudic și nordic de circa 1,10 m lățime iar cele estic și vestic de circa 1,40 m grosime este subîmpărțit în trei compartimente separate de două arce. Primul compartiment are circa 9,11 m x 9,50 m, al doilea are 11,80 m x 9,50 m, iar ultimul, spre est, circa 6,90 m x 9,50 m, grosimea arcelor fiind de circa 0,80 - 0,90 m (Fig. 2). Se păstrează la o înălțime de circa 4 m de la pardoseala pivniței și amprente structurii din lemn care o acoperea.

Acoperirea pivniței se făcea printr-un sistem constructiv compus dintr-o grindă groasă dispusă pe lungimea acesteia, formată din mai multe elemente, care se sprijineau pe mijlocul zidurilor estic și vestic, pe cheile celor două arce și desigur pe mai multe elemente verticale așezate pe axa longitudinală a pivniței, stâlpi sau coloane, de lemn sau piatră, dispărute. Este posibil ca fundațiile acestor elemente de construcție să se mai păstreze parțial sub nivelul actual de călcare al pivniței dacă nu cumva au fost rase în entuziasmul recuperării acesteia cu ocazia degajării de umplutura de secole. Aceste grinzi principale așezate așa cum am spus pe axul longitudinal al pivniței serveau pentru descărcarea unor grinzi dispuse perpendicular pe acestea, sprijinite și pe zidul de nord și sud al construcției. Intervalele acestor grinzi sunt de circa 1,10 - 1,20 m după amprente lăsate în ziduri.

Suntem astfel puși în fața unui sistem constructiv care se păstrează încă la clădiri construite în epocile Romanică, Gotică sau chiar Renaștere și din care noi cunoaștem pentru Germania Palatele de la Wartburg și Meissen, iar pentru Cehia, Karlstejn. Palatul romanic de la Wartburg (vezi anexa 1), construit către 1170 și refăcut în urma unui incendiu prin 1317 - 1318 este de dimensiuni apropiate de cele ale Palatului de la Argeș, având lungimea de 38,00 m pe direcția nord-sud iar lățimea de circa 10,80 m (Fig. 3). Se remarcă planimetria asemănătoare prin compartimentarea planului în trei spații, două la capetele nordic și sudic apropiate de pătrat și unul central mai amplu, cu ajutorul a două ziduri transversale. Este mai mult decât sigur că Palatul argeșean avea peste arcele de zidărie ale pivniței, ziduri la parter. Orice compartimentare logică a parterului de altfel indică preluarea pentru Palatul Curții de la Argeș a trei spații mari din planimetria pivniței, din care unele puteau fi subîmpărțite cu pereți mai ușori și în alte spații cu ajutorul unor ziduri sprijinite pe marea grindă axială

Prima comparație posibilă ar fi Palatul Curții Domnești din Câmpulung-Muscel contemporan, ale cărui urme încep a fi scoase la iveală de arheologul Gheorghe Cantacuzino în incinta de azi a Mănăstirii Câmpulung.

din lemn a clădirii funcție de amplasamentul stâlpilor intermediari de susținere a acesteia.

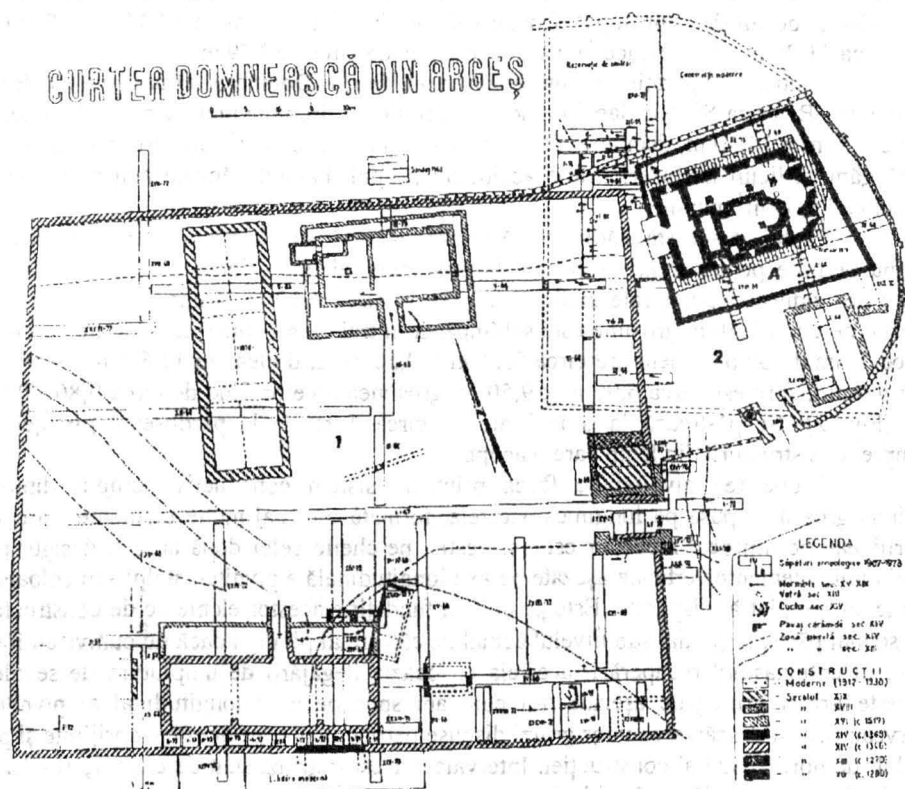

Fig. 2. Planul Curții Domnești de la Argeș conform cercetărilor arheologice efectuate de dr. Nicolae Constantinescu.

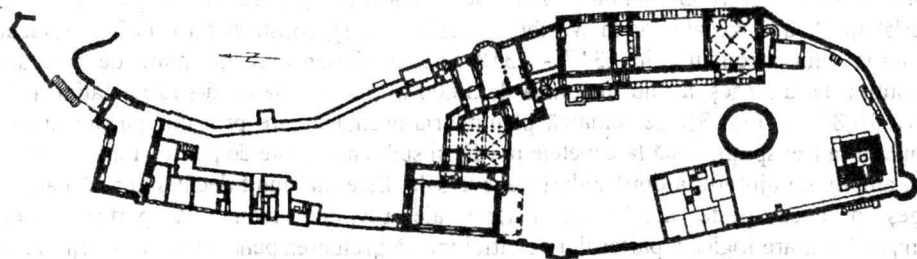

Fig. 3. Planul Castelului Wartburg.

Ipotiza existenței a încă două nivele peste pivniță nu este exclusă nici la Argeș din moment ce Palatul din incinta Wartburgului a căpătat, în timp, un etaj în plus. Pe de altă parte, apare ca firească repetarea structurii planșeului de peste pivniță și la parter, bineînțeles mai îngrijit, în spiritul planșeelor nivelelor nobile de la Wartburg.

Nu trebuie să uităm de asemenea că și Palatul cel mai vechi al Curții de la Argeș a avut mai multe etape de primenire. Prima refacere a suferit-o pe vremea lui Neagoe Basarab la începuturile Renașterii pe pământurile românești, care i-a adăugat cerdacul ce-i amplifică substanțial alura. Cerdacul mai adaugă la lățimea Palatului circa 3,00 m. Se ajunge astfel la lățimea de circa 16,70 m și o arie construită de circa 541,75 m². Este vorba deci de o construcție cu mult mai amplă decât Biserica Sf. Nicolae Domnesc pe care e posibil s-o fi întrecut și ca înălțime, dacă cumva încă din acele vremuri biserica își pierduse turnurile pe pronaos.

Fig. 4. Consolă a boltirii baroce a palatului.

Desigur o altă importantă preschimbare o suferă Palatul după distrugerile datorate invaziei lui Gabriel Bathory (1610-1611) poate imediat, poate pe vremea lui Matei Basarab, dar credem că cele mai importante îmbunătățiri se realizează din ambiția lui Șerban Cantacuzino. În această domnie, Palatul capătă un caracter baroc prin refacerea acoperirii unor încăperi cu bolți cu penetrații pe console de piatră (vezi vulturul bicefal (Fig. 4) mutilat încastrat azi în turnul de intrare de la 1838 care servea drept consolă unei astfel de boltiri și care a fost recuperat din umplutura acestei pivnițe).

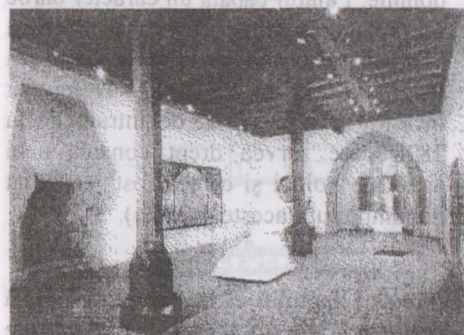
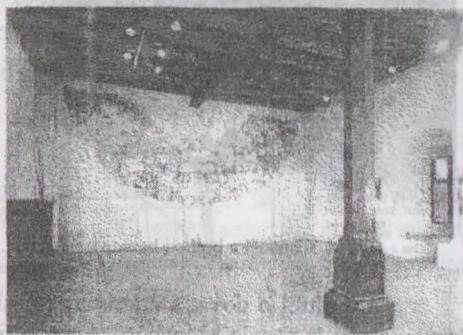
De altfel o dovadă importantă deși indirectă a faptului că la Curtea restaurată (dar poate și la casele Mănăstirii Argeșului, restaurate și ele tot acum) au fost folosite astfel de boltiri este pronaosul Bisericii Adormirea Maicii Domnului - Olari din oraș care are astfel de bolți și este contemporană (1687) cu momentul când cele două monumente importante ale Argeșului se restaurau. Ar exista și tentația apropierii în acest context a planimetriei acestei biserici de planimetria celor două biserici de la Mănăstirea Dragomirna construite relativ recent (1602-1609) dat fiind că în Argeș se afla la acea dată o echipă de meșteri moldoveni care restaurau pietrăria Bisericii Mănăstirii Argeșului (echipa pietrarului Grigore Cornescu). E posibil ca tot în această etapă Palatul să fi fost împodobit cu o pictură ale cărei urme au fost destul de frecvent întâlnite în degajările efectuate.

Revenind totuși la sistemul constructiv inițial al Palatului - grindă longitudinală ce suportă grinzi secundare dese, perpendiculare, acest sistem constructiv, deși inițiat în romanic, se perpetuează iată și în goticul matur, în încăperi ale Palatului de la Albrechtsburg la Meissen (Fig. 5 și vezi, de asemenea, anexa 2). Dar edificatoare ni se pare și comparația între Palatul argeșean și Palatul imperial de la Karlstejn (Fig. 6 și vezi, de asemenea, anexa 3). Imaginile din interior ale acestui Palat (Fig. 7, 8) sugerează cu destulă pregnanță posibile asemănări între spațiile a două construcții realizate practic în aceiași ani.

Fig. 6. Stampă reprezentând Castelul Imperial de la Karlstejn.

Fig. 5. Planșeu din lemn la palatul Albrechtsburg - etajul 2.

Fig. 7. Marea sală albă a Castelului Karlstejn.
Vedere spre est.Fig. 8. Marea sală albă a Castelului Karlstejn.
Vedere spre vest.

Palatul Curții de Argeș este realizat în jurul anului 1340, iar Palatul din cetatea Karlstejn era terminat în toamna anului 1356 când Carol al IV-lea de Luxemburg vine să-l locuiască pentru prima oară. Palatul de la Karlstejn oferă o succesiune de spații pe lungimea sa de circa 50,50 m și lățimea de circa 12,20 m și pe cele cinci nivele, profitând de terenul în pantă, care ne pot sugera o temă și pentru Palatul de la Argeș. Sunt aici la subsol camere de alimente și grajduri iar la nivelul parterului - diverse acareturi. Urmează nivele nobile care cuprind, primul o mare sală (sală albă) cu o capelă în capătul estic și legată de sala curtenilor la vest (Fig. 9), un alt nivel cu săli de ceremonie și săli private ale lui Carol al IV-lea, dintre care o sală mare centrală, cea a strămoșilor imperiali (Fig. 10), o sală de audiențe lambrisată (Fig. 11), dormitorul, etc. Ultimul nivel aparținea inițial împărătesei și suitei acesteia și era mansardat. Toate sălile pe patru nivele au aceeași structură ca și a Palatului argeșean: zidării de piatră și planșee cu grindă din lemn principală longitudinală și grinzi secundare sprijinite de aceasta și de ziduri. Zidurile Palatului ceh sunt de circa 2,00 m grosime poate având în vedere faptul că Palatul este construit pe zidul de incintă.

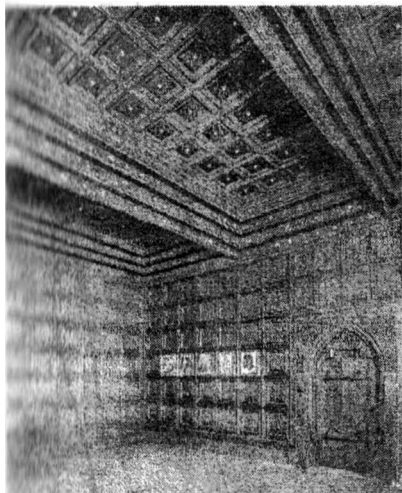

Fig. 11. Sala de audiențe - Castelul Karlstejn. Nivelul al IV-lea.

Deschiderea interioară a sălilor nu depășește 8,20 - 8,00 m. Aceasta este mai mică cu circa 1,50 m decât la Argeș (Fig. 12). Circulația pe nivel a Palatului era asigurată de lungi săli de lemn pe toată fațada nordică iar pe verticală de o scară atașată clădirii și în legătură cu aceste săli. Restul incintei denotă alte necesități la Karlstejn și la Argeș.

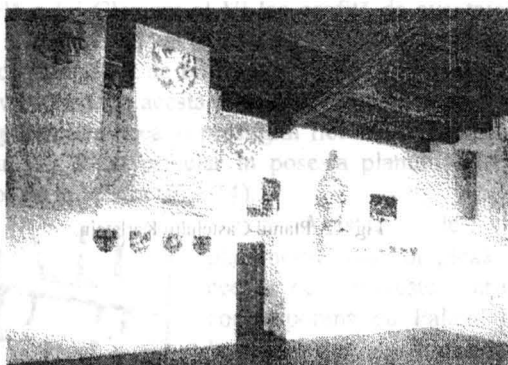

Fig. 9. Sala curtenilor - Castelul Karlstejn.

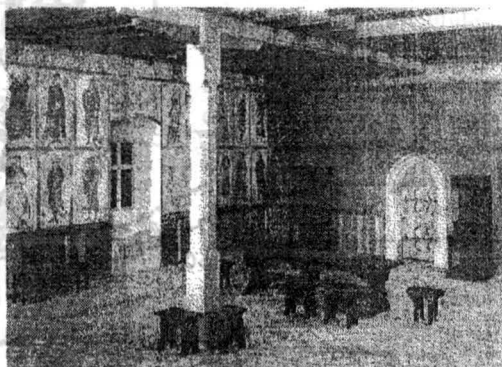

Fig. 10. Sala strămoșilor - Castelul Karlstejn. Machetă

O creație a aceleiași epoci este și Palatul papal de la Avignon (vezi anexa 4). El înlocuiește vechiul Palat episcopal de lângă catedrală aripă cu aripă începând de la 1334 și se dezvoltă până la 1370 (Fig. 13). Palatul lui Benedict al XII-lea (1334-1342) are săli cu o deschidere de aproximativ 9,80 m pentru aripa Conclavului și 10,50 m pentru aripa Consistoriului. Acestea erau acoperite cu o structură de lemn aparentă.

Palatul început de Clement al VI-lea (1342-1352) este mult mai amplu ca spații ajungând la dimensiuni de circa 15,80 m lățime și 52,00 m lungime pentru marea sală de audiențe care are și o înălțime impresionantă de circa 10,00 - 11,00 m. Această mare sală pare interpretarea gotică a sistemului constructiv din lemn romanice cu grindă longitudinală principală sprijinită pe coloane, arce transversale sau ziduri transversale și grinzi secundare. Nu pare să deranjeze pe nimeni prezența unor coloane mediane care asigură sprijinirea a două deschideri de intersecții de bolți gotice cu nervuri (soluție folosită mai târziu și la Castelul de la Hunedoara).

Fig. 12. Planul Castelului Karlstejn.

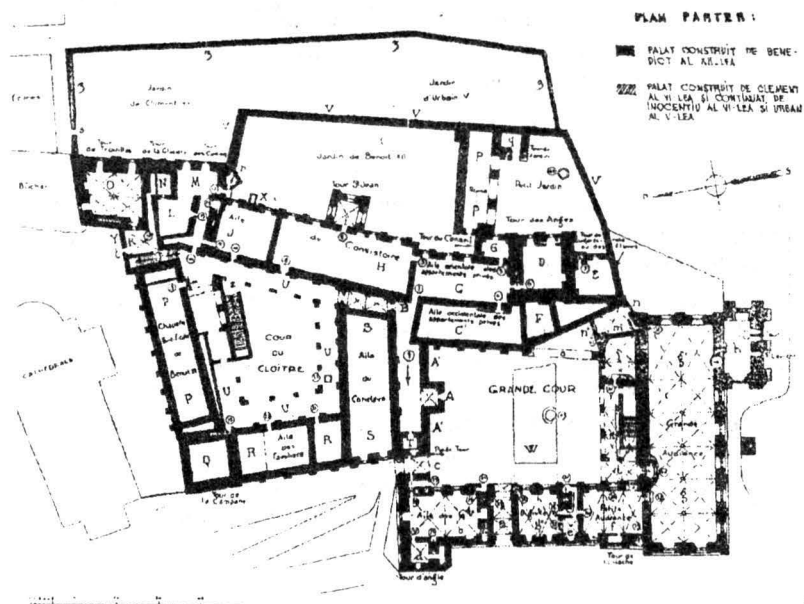
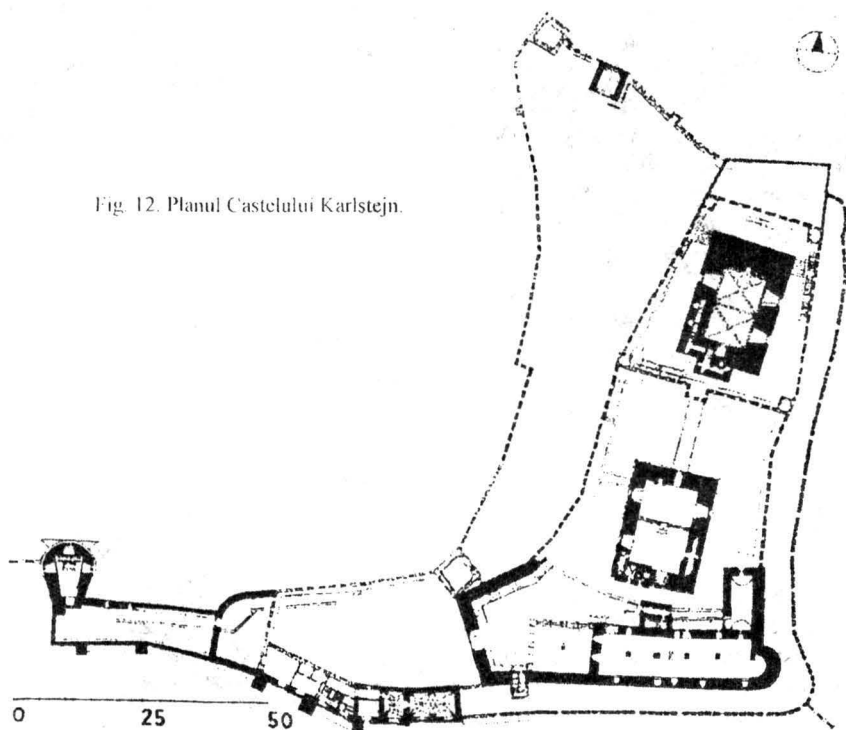
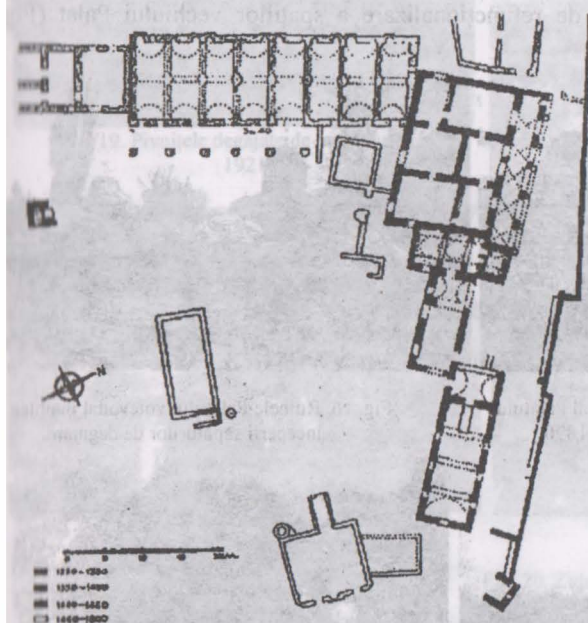

Fig. 13. Palatul Papilor din Avignon. Plan parter.

Etajul ocupat de Marea Capelă a lui Clement al VI-lea profită de avantajele noului sistem constructiv din piatră și realizează un spațiu fără coloane mediane, acoperit de o boltire cu șapte travee de intersecții de bolți cu nervuri. Comparată cu Palatul argeșean este interesantă pentru a plasa pe acesta din urmă în poziția care i se cuvine pe această scară care prezintă puterea, averea și prestigiul fiecărui conducător. Ne rămâne o ultimă comparație cu un alt Palat princiar în posesia planului căruia suntem. Este vorba de Palatul despoților de la Mistra (Fig. 14).

Acesta, de o planimetrie mai complexă în ceea ce privește aripa contemporană cu Palatul de la Argeș este de dimensiuni ceva mai reduse decât cele ale clădirii argeșene (vezi anexa 5). Cu o lungime a fațadei de circa 20,30 m și o lățime a zonei locuibile de circa 14,00 m, el are, fără terasă, o suprafață construită de circa 284,50 m². Terasa îl amplifică în lățime cu circa 3,50 m. El se dezvoltă pe două nivele și are 12 încăperi.

Fig. 14. Planul Palatului Despoților de la Mistra.

Acest Palat, construit la 1348, completează o construcție mai veche și înglobează și o bucătărie datând din aceeași epocă cu construcția mai veche. Abia aripa cea mai nouă, cea construită în prima jumătate a secolului al XV-lea, va fi o construcție unitară cu dimensiuni de circa 36,30 m x 10,50 m dar lipită de cea anterioară formând două laturi ale unei piețe. Ultima construcție are trei nivele: un nivel de pivnițe, un nivel de apartamente și o sală foarte specială - sala tronului, la ultimul nivel pe toată suprafața. Palatul despoților de Mistra a fost restaurat recent și salvat de necrutătoarea acțiune a timpului și intemperiilor asupra ruinelor. A existat și la noi preocuparea de a salva vechile ziduri ale Palatului domnesc de la Argeș de distrugere sigură. În rezumat, acestea sunt amenințate de acțiunea climei românești continentale, cu diferențe mari de temperatură între vară și iarnă care duc la desfacerea pietrelor și cărămizilor de mortare și împrăștierea materialului. De altfel toate ruinele din România sunt amenințate de această acțiune iar conservarea sub formă de ruină a anumitor vestigii ar trebui regândită. O altă acțiune distructivă o au apele din intemperii asupra pivniței Palatului deoarece se infiltrază de pe toată suprafața incintei către aceasta care este mai adâncă. Apele distrug zidurile la înălțimea de circa 1,50 m mai sus de pardoseala pivniței. Cu timpul, absolut toată zidăria de peste această cotă

este amenințată să se prăbușească. Acțiunea este aceeași și asupra zidurilor pivniței mai noi din incintă.

Ca o punte între trecut și viitor înfățișăm o suită de fotografii și desene care reprezintă anumite etape din viața ruinelor Palatului voievodal de la Argeș construit la mijlocul secolului al XIV-lea. Putem surprinde din ele degradările produse după 1890 la zidăria sudică a Palatului unde buiandrugul unei ferestre sau uși, de altfel destul de ruinat, a dispărut, diversele etape ale degradării pivnițelor și două propuneri ale anilor '80 de acoperire a ruinelor și de refuncționalizare a spațiilor vechiului Palat (Fig. 15-25).

Fig. 15. Ruinele peretelui sudic al Palatului voievodal din Argeș la 1890.

Fig. 16. Ruinele Palatului voievodal înaintea începerii săpăturilor de degajare.

Fig. 17. Începutul săpăturilor arheologice la Palatul voievodal - Campania 1920.

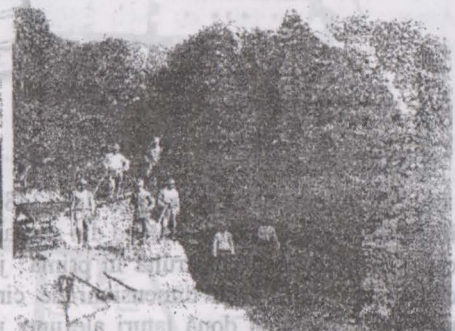

Fig. 18. Săpături de degajare. Campania 1921.

Ca un bilanț al celor de mai sus putem spune acum cu siguranță că Palatul voievodal de la Argeș construit la mijlocul secolului al XIV-lea era o importantă construcție în Europa acelor vremuri, comandată și executată de oameni care își cunoșteau bine poziția și capacitățile.

Sistemul constructiv era compus din zidării de piatră, arce de cărămidă la pivniță și grinzi de lemn la planșee dintre care o grindă principală longitudinală pe axul construcției și grinzi secundare sprijinite de ea și de zidurile longitudinale de nord și sud. Pe acest sistem de grinzi se realiza un planșeu din lemn. Gârliciul pivniței este boltit cu cărămidă.

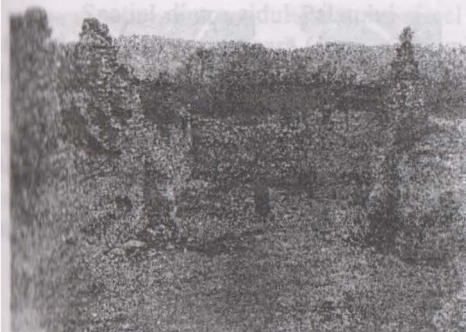
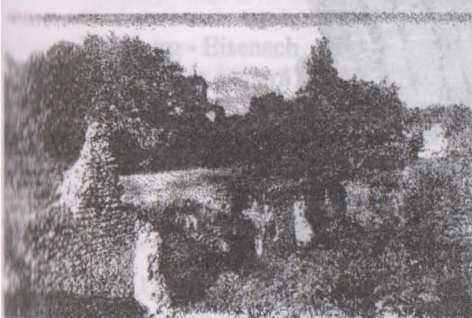

Fig. 19. Pivnițele degajate de umplutură.

1921

Fig. 21. Pivnițele Palatului voievodal
după degajare.Fig. 20. Ziduri nordice ale Palatului voievodal.
1921

Multe clădiri importante mai vechi, contemporane și posterioare construcției Palatului de la Argeș au în Europa centrală același sistem constructiv. În cazul special al acestui Palat se poate reconstitui cu precizie construcția până la cota pardoselii peste pivniță.

Nu cunoaștem funcțiunile adăpostite de parterul Palatului domnesc dar planșeul peste acesta era sigur realizat în același sistem constructiv cu al pivniței și se înălța probabil la cota + 7,50 m față de teren, loc la care exista drumul de strajă de pe zidul de incintă, de pe care se accedea prin pasarelă în încăperea tribună dintre cele două turnuri ale Bisericii Sf. Nicolae Domnesc, turnuri al căror aspect e cunoscut din tabloul votiv. Parterul era și el compartimentat constructiv în trei, prin ziduri ce se ridicau pe arcele pivniței.

Este posibil, de asemenea, ca Palatul să fi avut încă un etaj peste parter sau chiar o mansardă locuibilă. Înclinăm totuși să credem că peste pivniță exista un nivel de acareturi și servicii și abia nivelul al treilea al construcției era nivelul nobil. Volumul acestui Palat întrecea în masivitate pe cel al Bisericii care era și capela Curții. În fotografia din 1890 este vizibil locul unei deschideri - ușă sau fereastră - în zidul sudic al clădirii.

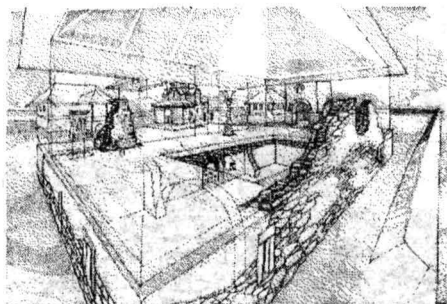

Fig. 22. Propunere de restaurare a Palatului
(arh. M. și Al. Muțescu, 1982.)

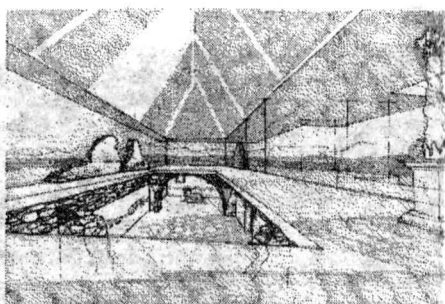

Fig. 23. Propunere de amenajare muzeală.
(arh. M. și Al. Muțescu, 1982.)

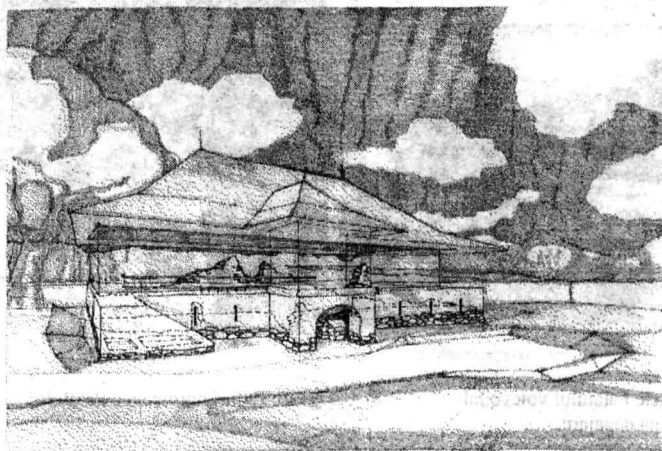

Fig. 24. Restaurarea Palatului voievodal - varianta I.
(arh. M. și Al. Muțescu, 1982.)

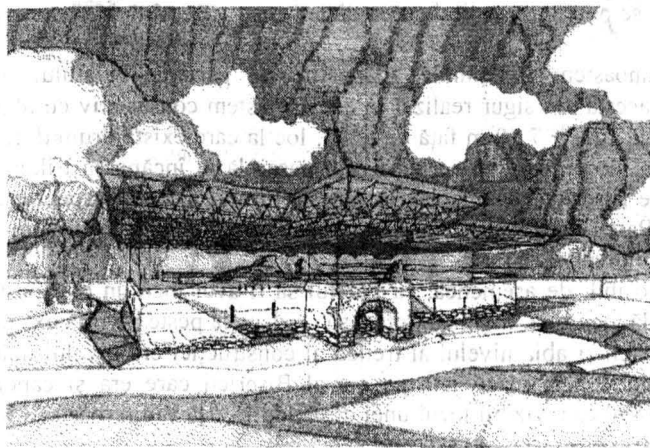

Fig. 25. Restaurarea Palatului voievodal - varianta II.
(arh. M. și Al. Muțescu, 1982.)

Spațiul dintre zidul Palatului și cel al incintei reprezintă lățimea drumului de strajă de la partea superioară (circa +7,50 m) a zidului de incintă și putea fi folosit sub drumul de strajă ca anexe pentru încăperile importante de peste pivniță.

Rezolvarea problemelor legate de Palatul domnesc construit la mijlocul secolului al XIV-lea ca parte a Curții Domnești din Argeș nu se poate realiza totuși decât cu ajutorul unui studiu atent cu cântărirea tuturor variantelor și posibilităților în cadrul unui proiect de restaurare care, pus în practică, ar salva de la distrugere sigură ruinele actuale.

Anexa 1.

Wartburg - Eisenach - cronologie sumară -

1067	Data legendară a fondării Wartburgului.
1080	Prima mențiune scrisă a existenței sale.
1123	Moartea lui Ludovic Săritorul.
1172 - 1190	Landgraful Ludovic al III-lea construiește Casa Landgrafului.
~ 1200	Construcția galeriei cu colonete duble și realizarea întregii sculpturi romanice.
1211 - 1227	Șederea la Wartburg a Sfintei Elisabeta.
1227 - 1247	Domnia lui Henric, „Regele călugăr”.
1317 - 1318	Un incendiu distruge o parte a Palatului, a donjonului și a altor clădiri. Mai târziu, acestea sunt reconstruite sub Frederic cel Brav.
1320	Închiderea cu zidărie a galeriei cu colonete.
~ 1320	Amenajarea capelei după incendiu.
a doua jumătate a secolului al XV-lea	Terminarea drumurilor de strajă.
1521 - 1522	Șederea lui Martin Luther la Wartburg.
1741	Wartburg-ul devine posesiune a ducatului de Saxa - Weimar.
1777	Prima ședere a lui Goethe la Wartburg.

Anexa 2.

Albrechtsburg - Meissen - cronologie sumară -

919 - 936	Domnia primului rege german Henric I.
929	În timpul campaniilor sale în regiunea Elbei mijlocii, locuită de slavi, Henric I ridică un castel pe un platou de stânci, împădurit, care va fi Meissen-ul (de la „Misni“, un râu afluent al Elbei).
secolul XI	Castelul devine centrul unei zone în dezvoltare. El însuși devine un centru administrativ și de putere laică și religioasă, iar așezarea de la poalele platoului stâncos devine orașul Meissen. În același timp scaunul de maregraf devine ereditar și aparține familiei Wettiner care sunt cei mai importanți prinți ai Sfântului Imperiu Roman de neam germanic.
mijlocul secolului al XV-lea	Puterea familiei Wettiner e la culme. Ei ridică pe locul vechiului castel al maregrafului un castel rezidențial nou care capătă numele de Albrechtsburg abia în secolul al XVII-lea.
1464 - 1485	Domnia comună a fraților Ernst și Albrecht de Wettiner asupra Saxeii și Turingiei.
1471 - 1525	Durata construcției reședinței Wettiner de la Meissen. Construcția s-a făcut în două faze și constructorul este celebrul Arnold de Westfalia.
1485	Provinciile conduse de cei doi frați se despart. Palatul rămâne părăsit dar în stăpânirea lui Albrecht.
1694 - 1733	August cel Puternic înființează la Meissen prima manufactură de porțelan din Europa. Sediul manufacturii va fi chiar reședința Albrechtsburg.

Anexa 3.

Castelul Karlstejn - cronologie sumară -

1346 - 1378	Domnia lui Carol al IV-lea de Luxemburg. El urmează la tron după tatăl său, Ioan de Luxemburg. Carol are o ascensiune care poate fi rezumată astfel: 1346 - 1353 - rege roman și conte de Luxemburg din 1353 - rege al Italiei din 1355 - împărat al Sfântului Imperiu Roman sub numele de Carol al IV-lea. din 1373 - maregraf de Brandenburg.
înainte de încoronare	Carol construiește la Praga un Palat al său după modelul Luvrului. Deschiderea șantierului Catedralei Sf. Vit. Din Praga și a încă douăzeci de șantiere de biserici. Șantierul regal era condus de meșterul Peter Parler. Printre pictori sunt cunoscuți în epocă portrețiștii Theodoric, Nicolas Wurmser din Strasburg și Tomasso de Modena.
8 martie 1348	Tot în această perioadă este fondat orașul nou al Pragăi, operă urbanistică ce

	consacră orașul ca una din cele mai mari și importante capitale europene. Sunt jalonate noile întărituri ale urbei.
7 aprilie 1348	Fondarea Universității din Praga de către Carol de Luxemburg.
1355	Este consemnat primul burgrav al castelului Karlstejn în persoana lui Vit. de Bivov
toamna lui 1356	După ungerea ca împărat și ca rege al Italiei, Carol vine și locuiește pentru prima oară la castel.
1357	Este elaborat un act de fondare a castelului Karlstejn prin care se definește rolul și locul construcției. Împăratul dorea ca acest castel să fie locul de depozitare al bijuteriilor coroanei, al relicvelor și al actelor importante. În același an sunt consacrate cele două capele.
1358	Sunt aduse și depozitate aici tezaurul imperiului cu coroana lui Carol cel Mare și tezaurul regatului Boemiei cu coroana regilor Boemiei.
1422	Asediul castelului Karlstejn de către husiți.
Secolul XVIII	În încăperile de la parterul donjonului e amenajată o închisoare. În general castelul decade până la ruină.
Secolul XIX	Restaurarea castelului Karlstejn ca o mândrie națională cehă. Restaurarea s-a făcut în spiritul școlii epocii, cu dărâmări și reconstrucții.

Anexa 4.

Palatul papilor de la Avignon - cronologie sumară -

secolul XIV	Insecuritatea și anarhia din Italia sunt unele din nenumăratele motive ale exodului Curiei și stabilirii Sfântului Scaun pe malul Ronului.
5 iunie 1305	Clement al V-lea e ales papă. El nu are un sediu stabil.
7 august 1316	Ioan al XXII-lea așează pentru prima oară Curia la Avignon în vechiul Palat de lângă catedrală, pe care îl mărește.
13 decembrie 1334	Benedict al XII-lea, ales papă, se dedică construirii Palatului papilor. El dărâmă aripă după aripă vechiul Palat episcopal și ridică actualul castel.
7 mai 1342	Clement al VI-lea continuă lucrările predecesorului și dezvoltă cu o nouă curte ceea ce zidise Benedict. El e cel mai strălucitor papă și ar fi vrut să fixeze la Avignon definitiv Sfântul Scaun.
18 decembrie 1352	Inocențiu al VI-lea continuă lucrările la Palatul papal.
28 septembrie 1362	Urban al V-lea, ales papă, continuă dezvoltarea Palatului papilor. Urban vizitează Roma unde dorea să se întoarcă.
30 decembrie 1370	Grigore al XI-lea vrea să revină la Roma. El lasă lucrările Palatului să stagneze. La moartea sa se produce schisma: la Avignon e ales și rămâne Clement al VII-lea (20 septembrie 1378), iar la Roma este Urban al VI-lea.

28 septembrie 1394 Este ales papă la Avignon Petru de Luna (Benedict al XIII-lea) care e silit să părăsească scaunul papal și Palatul rămâne pustiu.

Anexa 5.

Mistra - Palatul

- cronologie sumară -

- 1249 Fondarea localității Mistra de către Guillaume II de Villehardouin. El construiește aici o fortăreață pe un loc numit după apelativul unui cioban producător de brânză, Myzithras.
- 1249 - 1262 Construcția actualii aripi estice, cea mai veche a ansamblului Curții de la Mistra. Ea se datorează fie cavalerilor franci, fie primilor guvernatori greci. Ea seamănă cu reședința de la Chlemutzi. Contemporană este și bucătăria care mai târziu e înglobată în Palat.
- 1259 Bătălia de la Pelagonia care face ca Mistra să intre în posesia grecilor alături de Monemvasia, în schimbul eliberării lui Guillaume.
- 1308 Guvernatorii Mistrei devin permanenți. Primul dintre aceștia este un Cantacuzino (1308 - 1316) iar după acesta Andronic Paleolog Asan (1316 - 1321).
- 1348 Împăratul Ioan al IV-lea Cantacuzino înființează despotatul de Moreea, administrat de Cantacuzini până la 1384.
- 1348 Manuel Cantacuzino, primul despot, pornește construcția de la nord-vest de aripa cea mai veche a Palatului. Aceasta are două nivele fiecare cu șase încăperi. Spre nord, un portic la parter este suportul unei terase cu o vedere extraordinară spre vale. Palatul nu are pivniță. Asemănarea cu Argeșul este doar aceea a preocupării pentru portic. El este mai mic decât cel de la Argeș. Se simte în stilul său influența unui oarecare gotic târziu venețian.
- 1383 - 1460 Perioada de guvernare Paleologă a Moreei. În această perioadă se construiește aripa de nord-vest a Palatului cu trei nivele: pivnițe, apartamente și sala tronului (36,30 m x 10,50 m).
- 30 mai 1460 Capitulara Moreei în fața turcilor. Dimitrios Paleologos cedează turcilor cetatea Mistra.
- 1687 Veneția și dogele Morosini cuceresc Mistra. Comerțul și producția de mătase iau avânt.
- 1715 Turcii reiau Mistra.
- 1825 În timpul luptelor dintre greci și turci, un oarecare Ibrahim incendiază așezarea și aceasta e părăsită.

CÂTEVA MĂRTURII DOCUMENTARE PRIVITOARE LA JUDEȚUL ISTORIC ARGEȘ DIN CONDICA MĂNĂSTIRII PANTELIMON

TOMA RĂDULESCU

Unul din cele mai importante manuscrise care se păstrează în colecția Muzeului Olteniei este condica mănăstirii Sf. Pantelimon din București, care a avut ca număr de inventar 15 și 56 iar în momentul de față I 528 și a aparținut bogatei colecții a prof. univ. Mihail Săulescu (1861-1929), membru al baroului de Dolj din anul 1884, profesor de finanțe și statistică la Facultatea de Drept din București¹, deputat, secretar general la Ministerul de Finanțe, doctor în drept al Universității Sorbona din Paris, absolvent al cursurilor economice și financiare ale Universității din Berlin². Condica Pantelimonului a intrat în colecția Muzeului Olteniei în anul 1924, și la rândul ei fusese cumpărată prin licitație publică de la urmașii unuia din episcopii așezământului spitalicesc de la Pantelimon și anume colonelul Mihai Ghica (1792-1850), fratele domnitorilor Grigore Dimitrie Ghica și Alexandru Dimitrie Ghica, tatăl Dorei D' Istria, mare ban și mare vornic, ministru de interne al Țării Românești în anii 1830-1842, distins cu ordinul rusesc Sf. Ana clasa a II-a, pentru delimitarea talvegului Dunării după Pacea de la Adrianopol (1829) în anul 1830 și pentru buna întreținere a spitalelor³. Condica are transcrise principalele documente care atestă proprietățile mănăstirii Sf. Pantelimon de lângă București pe 334 de file și care a fost realizată conform dispozițiilor ctitorului său, Grigore Ghica II (1690-1752), fost dragoman la Poartă, domn al Țării Românești (1733-1735, 1748-1752) și al Moldovei (1726-1733, 1735-1741, 1747-1748), așa cum rezultă din așezământul său din 9 iulie 1752 („pentru că două condice s-au făcut, una ca să stea în seama iconomului în lăuntru al sfitelui locaș al Sfitului Pandeileimon, iar alta la sfita Mitropolie, care amândouă sânt pecețluite de noi”)⁴.

Deoarece documentele mănăstirii Fedelesciiori, fostă în județul Argeș, azi Vâlcea, existente în condica Pantelimonului fac subiectul unui alt studiu nu le vom prezenta aici, ci doar șase documente privitoare la schiturile Turnu sau „schitul de sub

¹ George Mil. Demetrescu, *Istoria baroului Dolj de la 1864-1928*, tiparul „Prietenii științei”, Craiova, 1928, p. 111 și 323.

² Asupra operei lui M. Săulescu vezi *Dictionarul personalităților doljene*, Editura Aius, Craiova, 1999, p. 192.

³ Detalii vezi la Lucia Bieltz, *Documente inedite privind restituirea granițelor pe Dunăre în urma Tratatului de la Adrianopol*, în „Muzeul Național”, VIII, 1994, p. 4-5.

⁴ Condica Pantelimonului la fila 18 v.

turn“ cum era cunoscut în vechime, Trivalea din Pitești și bineînțeles la mănăstirea Sf. Pantelimon.

Condica Pantelimonului, ca și alte documente aparținând acestei mănăstiri, nu atras atenția lui Nicolae Iorga care în cap. XII intitulat „Extrase dintr-o condică a mănăstirii Sf. Pantelimon“ din volumul *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, V, *Cărți domnești, zapise și răvașe*⁵ prezintă peste 92 de documente în regist sau prin simplă menționare. De existența condicii a știut și Al. G. Gălășescu care însă folosește mai multe documente originale⁶, iar în perioada interbelică dr. Constandin Nicolaescu-Plopșor⁷. În afara documentelor privitoare la mănăstirea Fedeleşoiu, despre Argeșul istoric informații se găsesc în condică la fila 15 din cadrul așezământului ctitoricesc din 9 iulie 1752 cu referire la moșia Dăncești, închinată de Sandul Bucșanescu biv vel sêdar, unul din cei doi epitropi ai Sf. Pantelimon, împreună cu munții din Țara Loviștei⁸, precum și la filele 16⁹ și 21¹⁰. Despre județul Argeș aflăm și din documentul din 9 iulie 1759 al lui Scarlat Grigorie Ghica voevod, la fila 27¹¹.

În anexă am reprodus 6 documente din condică de la filele 266-266 v, 268, 265, 141-142 v, 95 în ordine cronologică (circa 1680-5 ianuarie 1759). Documentul nr. I în forma redactată de Nicolae Iorga este incomplet și alăturat nefiresc cu alte documente. Din cuprinsul său putem observa că mănăstirea Trivalea din Pitești prin grija părintelui mitropolit Varlaam, ctitorul ei, a avut diverse proprietăți în mai multe localități (Groși, Slătioare, Săpata, Flești, Sămara, Pitești etc.)¹². Documentul nr. II în versiunea lui N. Iorga pe lângă faptul că este incomplet redat are și numeroase greșeli de transcriere. La documentul nr. III printre alte omisiuni se numără și cea cu privire la prețul de vânzare al satului Zăvoiu de pe Călniște (Vlașca) și anume de ughi 280 din care „pentru pomană“ mai scăzuse jupâneasa Stanca, soția logofătului Grigorie de la Albești. La întocmirea zapisului de vânzare „fost-au mulți boiari, și preoți, și oameni buni“. Al patrulea document (15 mai 1752) este o danie a fostului mare sêdar și epitrop al mănăstirii Sf. Pantelimon, Sandu Bucșanescu și a soției sale pentru mănăstirea amintită a 500 stânjeni în hotarul Răzmireștilor-Vlașca ce provenea prin cumpărare de la boierii Bălăceni și Racotă, la care adaugă 300 stânjeni în hotarul Dănceștilor-Argeș, 7 boi de jug, 7 vaci cu lapte, 50 oi, 25 stupi și munții de pe apa Lotrului care trebuiau să aducă mănăstirii un venit pe an de câte 75 taleri și 12 oi. Documentul nr. V care este un schimb de moșii între Maria Corbeanul, soția fostului

⁵ Apărută la București în anul 1903, p. 474-507 și 706-713.

⁶ Al. Gh. Gălășescu, *Eforia spitalelor civile din București*, București, 1900.

⁷ C.S. Nicolaescu-Plopșor, *Fumăritul Cralovei la 1752*, în „Oltenia“, I, 1940, p. 2; Idem, *Documente privitoare la schitul Șerbănești-Vâlcea*, în *Ibidem*, p. 22-26; vezi și volumul *Eforia spitalelor civile, 1832-1932*, București, 1932.

⁸ Se referă la moșia Dănceștilor și la munții de la Lotru.

⁹ Se referă la viliile părăsite „în dealul Piteștilor unde să zice la Leșcioară ot sud Muscel, cari vîi au fost ale răposatului Constandin biv agă Bălăceanul și fiind părăsite de multă vreme nu le-au destupat nici jupâneasa Smaranda, nepoata agăi Bălăceanul, nici alt nimeni!“... „și le-am închinat și le-am afierosit la Sfîitul Pandeileimon și nosocomion“.

¹⁰ Se referă la moșia Budești din Argeș care a fost a lui Constandin Corbeanul biv vel sluger.

¹¹ Se referă la vama și târguri „ce să face iar toamna supt dealul Piteștilor“ care erau închinat mănăstirii Pantelimon, precum și la „venitul munților sud Argeș de pe apa Lotrului de peste Olt“.

¹² Documentele sunt reproduse și în condicile nr. 133, 171, 370, 371, 721, de la Arhivele Naționale din București conf. N. Șerbănescu, *Varlaam mitropolitul Țării Românești, părintele tipografiei bucureștene (1672-1679)*, în „B.O.R.“, 1958, 11-12, p. 1129 și urm.

mare sluger Constandin Corbeanul, cu mănăstirea Sf. Pantelimon, este menționat de N. Iorga ca un act de vânzare, fără nici o altă precizare. Documentul nr. VI (5 ianuarie 1759) se referă la 13 munți din Țara Loviștei care, conform practicii în jurul anilor 1552-1554 ca urmare a conflictelor turco-habsburgice generate de stăpânirea Transilvaniei, sașii din Sibiu ca aliați ai Habsburgilor au profitat și și-au extins stăpânirea asupra acestor munți ai Țării Românești de la graniță. Marele boier Sandul Bucșenescu, care cunoștea conținutul hotărâniciei din 9 iulie 1520, încheiată în timpul lui Neagoe Basarab și care este reprodusă și în condica de față, în timpul domniei lui Mihai Racoviță (1730-1731, 1741-1744), ca urmare a păcii de la Belgrad din 18 septembrie 1739 care încheie războiul ruso-austro-turc (1736-1739) și când Imperiul Habsburgic restituia Oltenia care a fost realipită Țării Românești, a obținut retrocedarea celor 13 munți. De remarcat faptul că domnul, în calitate de stăpân al întregii țări, declară munții respectivi proprietate domnească, deși fuseseră ai plăieșilor din Volneasa și Malaia din Țara Loviștei până la acapararea lor de sașii sibiieni. Ca mijloc de pedeapsă pentru moșnenii nemulțumiți sunt enumerate strigarea în târg și apoi ocna.

În concluzie, cele șase documente prezentate aduc contribuții substanțiale la cunoașterea posesiunilor mănăstirii Sf. Pantelimon în județul Argeș și al faptului că și în perioada fanariotă elita politică a menținut pe cât s-a putut integritatea teritorială a Țării Românești ca dovadă al largii autonomii care se menținea având ca exemplu pe stolnicul Sandul Bucșenescu care „s-a arătat cu dorință de patria sa“, așa cum se precizează în ultimul document prezentat.

Documentul nr. I.

Fila 266. **Circa 1680.**

Aicea semnăm pentru cărțile și zapisele mănăstirii Trivalii de la oraș Pitești.

Un zăpis al bănăsiu lui Mareș pe moșia de la Groși și de la Slătioare peste tot cât au ținut Mareș banul.

Un zăpis al Dimei și al nepoților pe o fune de moșie din Slătioare.

Fila 266 v.

Un zăpis al lui Gherghie croitorul din Pitești pentru moșia de la Flești partea lui Păiuș ce s-au luat asprii ughi.

Un zăpis pentru via de la Săpata.

Un zăpis al lui Dionisie călugărul din Lipia pe moșia din Sămara ce au închinat el mănăstirii căți au fost partea lui Costea Gălășgen.

Un zăpis al lui Silvestru călugărul din Golești pentru vadul de moară la Pitești în lazul cel lungu ce i-au închinat el mănăstirii, și carte domnească pe zăpis.

Zăpisul logofătului Neculii Cortofleș pe toată partea lui de moșie din Sămara ce au vândut el mănăstirii.

Și zapisele moșiei.

(N. Iorga, *Studii și documente*, V/1, p. 486, nr. 24.).

Documentul nr. II.

Fila 268.

Circa 1680.

Odăjdilele schitului de după Turnu:

Sfita de caftan albu cu flori galbene. Sfita de atlas mușchiu cu sânți jos de atlas verde. Sfita de pânză albă cu flori. Stihar atlas cărunzat cu sânți de atlas verde Petrarhir de atlas galben - 2. Petrafil de sofa mohorât - 2. Dvere de sofa cu vergi - 3. Poale de icoane - 2. Discos, sviadă, potir, lingură, cădelniță. Poclovecioare - 2 de taftă nărăzată, cu sânții de la străi albi. Două poale de pânză de ațe și pestrețe și roșii cu sânții de (șters) verde. O poală de sarasie roșie, un antimis cu moște sfinte. Cărți de-ale schitului de pre Turnu. Un penticostar de Lipof nou. Un ohtoih șatodnăšnevnici. Psaltire - 1. O liturghie scrisă cu mâna. Ceaslov mic - 1.

(N. Iorga, *Studii și documente*, V/1, p. 486, nr. 24.).

Documentul nr. III

Fila 265.

1687 (7195) iunie 9.

Adecă eu Stanca logofeteasa, care am fost jupâneasa lui Grigorie ce au fostu vel logofăt de la Albești, dinpreună cu fiul meu Matei scriu și mărturisescu cu acesta al meu zapis ca să fie de credință și de bună mărturie la mâna sfinției sale părintelui Varlaam, ce au fost mitropolit și la sfânta și dumnezeiasca mănăstire de lângă orașul Pitești, ce să chiamă Trivalea, unde iaste hramul Sfintei Troițe, cum să știe că având sfinția sa la un loc stătător la oarecine, iar noi fără de știrea sfinției sale i-am fostu luat împreună cu dumnia lui boierul meu Grigorie logofăt și i-am cheltuit în trăile casii noastre. Iar când au venit vremea de și-au căutat sfinția sa părintele Varlaam de acești bani, noi într-alt chip n-am avut cum face neputându-i da bani ne-am tocmit cu sfinția sa de i-am vândut satul Zăvoiu de pe Călniște ot sud Vlașca preste tot cu heleșteul, cu morile, cu Popeasca, cu Boteanii de peste tot hotarul din câmp, din pădure, din apă, din siliștea satului și de pretutindenii cât să vă aleage, și cât am ținut și noi cu toți rumânii și cu tot venitul. Și i-am dat și toate zapisele și scrisorile ce am avut pentru acest sat și l-am vândut cu tocmeală și cu bună așezare drept ughi 280 de a noastră bună voce ca să fie satul stătător și așezat la sfânta mănăstire ce scrie mai sus (Fila 265 v.), pentru că l-am vândut noi de a noastră bunăvoe drept acești bani ce scrie mai sus. Căci că și aceasta s-au socotit că din mari și greale nevoi și datorii ne-au plătit și s-au mântuit cu acești bani boierul meu dumnealui Grigorie logofăt. Și câțiva ani au trecut stându banii la noi până a face noi această tocmeală. Și nu ni s-au socotit nici o dobândă. Drept aceia să n-aibă nimeni dintr-altcineva vreo treabă nici tocma fiu meu Matei, că acestea mi s-au dat mie pentru zestrele miale și alte datorii care au fost ale boierinului meu. Și încă am mai socotit de am mai lăsat din prețul satului din câți au fost socotit la judecata boiarilor pentru pomana noastră ca să ne pomenim la sfânta mănăstire.

Și cându s-au făcut această tocmeală fost-au mulți boiari, și preoți, și oameni buni cari au iscălit mai jos numele. Și noi pentru mai adevărată credință ne-am pus mai jos pecețile și iscăliturile ca să se crează. Iunie 9 dni liat 7185. Eu Stanca logofeteasa, Eu Matei sin Grigorie logofăt ot Grădiște. Și-am scris eu Iosaf ieromonah ot sfânta mănăstire Argeș.

Ed. Reg., N. Iorga, *St. și doc.*, V, nr. 29, p. 488 cu precizarea că data corectă este 9 iunie 7195 nu 9 iulie 7195 așa cum apare aici.

Documentul IV

Pentru moșia Răzmirești din sud Vlașca

1752 mai 15.

Sandul Bucșănescul biv vel sârdar împreună cu soția sa Maria adevărim printr-această adevărată carte a noastră că din râvnă dumnezeiască îndemnându-să prea luminatul și prea înălțatul domnul nostru Io Grigorie Ghica voevod de au ridicat dumnezeescul locaș din jos de București, pă apa Colintinii, întru slava și cinstea Marelui Mucenic și făr de argint tămăduitor Sfătului Pandeileimon, unde și spital de bolnavi au aşăzat a fi nu numai acolo în mănăstire de boala prelungitoare de care nu să smolescu. Ci încă și altu spital mai jos de mănăstire pentru boale care sânt smolicioase, precum lăngoarea și ciurma (de care să ne ferească Dumnezeu), la care zidire am fost arănduit de măriia sa purtătoriu de grijă dintr-u-nceput până la sfârșit după cum să văd. Deci, socotind eu că nu-mi va fi pomenirea desăvârșit numai cu osteneala ce am făcut la aceste ziduri din râvnă dumnezeiască și din bună voia inimii mele, am socotit și ne-am îndemnat de am închinat și noi dintr-ale noastre agonisiri și am afierosit la mai sus numita mănăstire a Sfătului Pandeileimon 500 stânjeni de moșie în hotarul Răzmireștilor ot sud Vlașca, care moșie mi-au fost și mie de cumpărătoare de la dumnealui postelnicul Bălăceanul, feciorul Barbului Bălăceanul, nepotul lui Drăghici Bălăceanul biv vel pitar și de la Toma postelnic Racotă, după cum arată în zăpisul cel de vânzare și în cartea de hotărnicie.

Și iar am mai închinat și am afierosit la sfânta mănăstire 300 stânjeni de moșie în hotarul Dăngeștilor ot sud Argeș, care moșie iaste împreună tot într-un hotar cu moșia mănăstirii Fedeleşoiului și 7 boi de jug și 7 vaci cu lapte și 50 oi i 25 de măci de stupi și munții după apa Lotrului, care s-au descoperit în zilele mării sale Mihai vodă Racoviță din stăpânirea sașilor din cetatea Șibiului și au rămas pământ domnescu și ni l-au dat sub stăpânire noastră.

Iar când au fost în zilele mării sale domnului nostru Io Gligorie Ghica voevod s-a sculat Nicolae vătaf de Loviște cu toți plăiașii și cu săteanii din Voineasa și din Mălaia răspunzându ca să-i dea lor ca unii ce sânt păzitori plaiului și nu li s-au dat, ei mi-au dat mie pentru cheltuiala și osteneala ce s-au făcut la descoperirea acestor munți după cum arată hrisovul mării sale (F. 141 v.) 7248 mai 5 dni, care și pă aceștia de a mea bună voe i-am afierosit ca să ia mănăstirea venit pă an câte taleri 75 și oi 12, afară din munții care am eu împreună cu lotreanii deci să aibă a lua mănăstirea acest venit după munți și a stăpâni toate acestea mai sus zise cu bună pace de către mine și de către tot neamul meu, pentru că din bună voia mea am dat toate acestea pentru vecinica pomenire a noastră și a părinților noștri.

Și am pus mărturii vrenice de credință cari să vor iscăli mai jos, întărind și noi cu pecețile și scālăturile noastre ca să să crează. Mai 15 dni leat 1752. Sandul Bucșănesc biv vel sârdar, Maria Bucșăneasca sârdăreasa, Stavru vel pitar martor.

Documentul V

Fila 95.

1757 (7265) martie 1.

Adecă eu jupâneasa Maria Corbeanca ce am fost soție răposatului Costandin Corbeanul biv vel sluger. Dat-am acest adevărat zapis al meu la mână dumnealui Sandului Bucșanescul biv vel sârdar, epitropul Sfitei mănăstiri a Sfântului Pandelimon, ca să fie de bună credință precum să știe că întâmplându-să de au murit soțul meu cel dintâiu Costandin Corbeanul sluger și nerămânându-mi copii cu dumnealui din porunca răposatului mării sale Gregorie Ghica voevod și după hotărârea dumnealui velișilor boiari împărțindu-să casa răposatului soțului meu în trei părți, o parte mi s-au dat mie, altă parte s-au dat neamului, iar o parte s-au dat danie Sfitei mănăstiri a Sfântului Pandelimon pentru pomenirea răposatului soțului meu Costandin Corbeanul (Fila 95 v.) sluger.

Deci căzându-să în partea mănăstirii moșia Budeștii ot sud Argeș și viile de la Schei ot sud Saac, iar în partea mea căzându-mi moșia de la Clătești și viile ce le-am avut lucrate acolo la Clătești din bunăvoia noastră, nesiliți de nimeni ne-am învoit și cu știrea preasfințitului părinte mitropolitul țării, chir Filaret, și cu a dumnealui vel logofăt și cu a dumnealui vel vistier, epitropii sfitei mănăstiri și cu știrea dumnealui tuturor velișilor boiari, de-a făcut schimb și am dat sfitei mănăstiri moșia de la Clătești toată partea mea, însă din patru părți ce iaste peste tot hotarul doauă părți, afară dintr-o parte ce iaste a copiilor postelnicului Barbul Preotescul, și afară dintr-o parte ce iaste iarăși sfitei mănăstiri cumpărată de măria sa răposatul Gligorie Ghica voevod de la Costandin Cocorăscul biv vel sluger. Și au dat-o danie sfitei mănăstiri. Și am dat moșia și cu balta și cu otascina viilor, și cu viile ce le aveam acolo la Clătești du peste tot hotarul după cum am stăpănit eu până acum și după cum au stăpănit și răposatul soțul meu Costandin Corbeanul biv vel sluger. Și mie mi s-au dat de la sfânta mănăstire moșia Budeștii tot hotarul și viile de la Schei după cum le-au stăpănit aceste moșii și răposatul soțul meu. Deci după așăzământul ce au făcut cu dumnealui de am dat schimbu sfitei mănăstiri moșie pentru moșie și vii pentru vii, am dat și acest adevărat zapis al meu la Sfânta mănăstire a Sfântului Pandelimon ca să știe și să stăpânească sfânta mănăstire toată partea mea de moșie de la Clătești, însă din patru părți doauă părți după cum adeverează mai sus, cu balta cu otascina viilor și cu viile noastre ce le avem acolo la Clătești și du peste tot hotarul după cum am stăpănit și eu până acum și după cum au stăpănit și răposatul soțul meu Costandin Corbeanul sluger cu bună pace de către mine și de către tot neamul meu. Și să fie sfitei mănăstiri moșia și viile stătătoare și nestrămutate în veci pentru că din bunăvoia noastră am făcut acest schimb și cu știrea tuturor dumnealui velișilor boiari, mai având sfânta mănăstire moșie în Clătești, partea de la slugerul Costandin Cocorăsc după cum arată mai sus.

Și eu pentru mai adevărată credință am întărit zapisul cu iscălitura și cu pecetea mea ca să se crează, fiind și mulți boiari măturii care să vor iscăli mai jos. Și am dat și zapisele și cărțile pentru această moșie, iar de să va găsi alte zapise pentru această moșie să nu se crează. Martie 1 dni leat 7265. Maria Corbeanca.

Ed. menț. N. Iorga, *St. și doc.*, V, p. 499-500, nr. 80.

Documentul VI

Fila 141v.

1759 ianuarie 5.

Înainte noastră au eșit dumnealui Sandul Bucșănescu vel stolnec, cu popa Ilie Stan Dobrotă, Andreiu Vegiu ot Voineasa, Părvul Fota, Lazăr, Costandin ot Mălaia nimeni dupe Lotru pentru 13 munți după apa Lotrului, care munți fiind coprinși de vail Sibiului de 200 și mai mult de ani în zilele mării sale răposatului Mihai voevod Racoviță, dumnealui stolnic Sandul cu ajutoriu de către domnie și cu a domnii sale cheltuială mergând au dovedit acei 13 munți ai țării noastre pe apa Lotrului și scoțându-i de supt stăpânire străină pentru 3 munți anume Voinișăscul, Buceciul, Dobrunul s-au fost așezat dumnealui stolnecul cu sătenii ot Voineasa i Mălaia ca după ce să vor scoate să stăpânească în doauă, iar ceilalți zece munți să-i stăpânească numai dumnealui stolnecul singur, dupe cum așăzământul acesta l-au făcut prin scrisoare la mână sătenilor din Voineasa, den Mălaia dupe apa Lotrului la leat 7252.

Dupe aceia, în zilele mării sale răposatului întru fericire părintele măriei tale Grigorie Ghica voevod în domnia ceasta de acum dupe urmă s-au sculat sătenii ot Voineasa, Mălaia și cu Neculae vâtaf de plaiu și cu toții plăiașii ot Loviște sud Argeș ca să la munții supt a lor stăpânire, de unde măria sa lund înștiințare de pricina acestor munți au trimis de au (Fila. 142) luat pe toți sătenii de acolo și cu divan cercetând lucrul, fiindu față și dumnealui stolnecul Sandul, așa au găsit măria sa cu cale cum că acei munți trebue să rămăe pre seama domnii fiind pământul țării și domnia să-l dea cui va vrea. Pentru lucru ca aceasta stându pământu al țării coprins cu stăpânire striină și nimeni în 200 de ani nu i-au mai dovedit rămăne a fi domnești. Și așa domnia sa i-au dăruit stolnecului Sandului cu hrisov, pentru că s-au arătat cu dorință de patria sa neștiindu-i în seama nici așăzământul acelor trei munți, arătând că n-au avut dumnelui voe a să așăza pentru acei trei munți. Și așa au dat și măria sa și hrisovul mării sale la leat 7258 asupra aceștii pricini. Dar numiții lotreani nu s-au odihnit și la leat 1754, în domnia mării sale Costandin vodă Cehan, au fost veniți de față iarăși la divan înaintea mării sale, unde fiind și dumnealor veliții boiari s-au cercetat de isnoavă pricina.

Și așa s-au găsit cu cale acei zece munți să stăpânească numai dumnealui stolnec, iar cei trei munți Voinișăscul, Buceciul, Dobrunul să aibă și numiții sățeani din Voineasa, Mălaia parte în doauă împărțindu-și venitul a celor trei munți iar în doauă, numai numiții oameni să aibă a da și ei cheltuiala ce va ajunge pe jumătate la cei trei munți domnii sale stolnec fiindcă dumnealui au cheltuit până au dovedit și au scos munții, și scrie în cartea de judecată cea din zilele mării sale Costandin voevod Gehan cum că numiții oameni s-au așăzat pentru stăpânire, cheltuiiala prin zapise cu dumnealui stolnic Sandul înpotriva cărăia cărți întrebând și pe dumnealui stolnec ce are a răspunde dumnealui au răspuns că de acea judecată se ține, numai rumăni nu s-au ținut, după cum pricina mai jos ne-au arătat. Și pentru că nu s-au ținut ei de judecată ci s-au obrăznicit de s-au întinsu mai multu și cu stăpânirea și cu cheltuilala că n-au plătit căuta și dumnealui să nu să ție de judecata mării sale Costandin vodă și cerea ca după hrisovul mării sale răposatului Grigorie vodă să ia și partea lor pe jumătate ce li să dădea de la acei trei munți tot sub stăpânirea dumnelui.

Ala căror pricini le-au arătat dumnealui stolnec Bușcănescul întâiu că ei după ce s-au apucat cartea de judecată cea din zilele mării sale Costandin vodă Gehan n-au mai așteptat să facă zapisul pentru așăzământ și cheltuiala ce numește cartea, a doauă

că ei într-acești cinci ani de la judecată încoace nu s-au (Fila 142 v.) mulțumit să-și ia venitul numai pe jumătate ce li s-ar fi venit de la acei trei munți, ci s-au obrăznicit de au luat nu numai iarăș tot venitul de la cei trei munți ci încă și de la ceilalți zece munți care a dumnealui stolnic zisă fiind de ei netăgăduită. Iată că ei s-au cunoscut că nu s-au ținut de judecată ci cu care iastă să li să ia și acea parte de jumătate de la acei trei munți de sub stăpânirea lor, că cheltuiala ce li s-au căzut a da pentru scoaterea munților n-au dat, venitul iarăș n-au vrut să și-l ia pe cât li s-au căzut. Numai că căzându ei cu multă rugăciune la dumnealui stolnicul Sandul și arătând însuși ei greșeala obrăzniciei cu care s-au arătat, și făcând însuși ei foae de venitul munților pe fieștecare an într-acești cinci ani, și arătându-să cu ce sânt ei datori a întoarce dumnealui stolnicului supt a lor iscălitură la acea foae, și rugându-să că va plăti și cheltuiala ce li să va veni la cei trei munți pe jumătate, și făcând și zapis cu tărie asupra aceștii pricini că nu să vor obrăznici a să mai întinde mai mult decât li să cade.

Așa și noi am făcut pe dumnealui stolnic Sandu de au primit rugăciunea lor și am hotărât într-acestași chip ca numiții oameni după ce-și vor plăti datoria venitului și a cheltuielii, și de nu se vor obrăznici a să întinde mai mult cu stăpânirea, ci se vor odihni și să vor mulțumi cu partea ce li s-au dat, așa să aibă-a stăpâni și ei trei munți partea pe jumătate în pace. Iar de care cumva nu vor păzi acest așezământu și hotărâre, atunci găsim cu cale cu toată dreptatea să li se ia această parte de munți de sub stăpânirea lor și să să dea la mănăstirea Sfetii Pandleimon împreună cu ceilalți munți unde sânt dați danie de dumnealui stolnic Sandul Bucșănescul, și atunci să să și pedepsească ei cu târgul și cu ocna ca niște nemulțumitori darului și ne supuși dreptății și divanurilor. Iar hotărârea cea desăvârșit rămâne la măriia ta. Leat 1759 luna ghenarie 5 dni. Filaret al Ugrovlahiei, Costandin Dudesc vel vornic, Costandin Crețean vel ban, Costandin Brâncovean vel logofăt, Ștefan Văcărescul, vel spătar, Mihai Cantacuzino vel vistier, Necolache paharnic.

CÂMPULUNG, 1737

CLAUDIU NEAGOE

Între 1736 și 1739 Tarile Romane vor fi pentru a doua oară, în veacul al 18-lea, teatrul confruntărilor dintre marile puteri vecine: Austria, Rusia și Imperiul Otoman¹.

La 29 iulie 1737, trupele austriece conduse de generalul-maior Ghyllani (sau Gillani), pătrundeau în Țara Românească din ordinul feldmareșalului conte Franz Paul von Wallis². Avangarda austriacă, având în frunte pe locotenentul conte Barkokzy, ocupa orașul Câmpulung și mănăstirea Negru Vodă despre care se știa că are o incintă fortificată³. După ce i-au măcelărit pe toți negustorii și militarii turci aflați în oraș⁴, austriecii „s-au închis înăuntru zidurilor mănăstirii ca într-o cetate”⁵. Apoi, locotenentul conte Barkokzy a fost trimis cu o trupă de 600 de călăreți să ocupe orașul Pitești⁶.

Aflând de intrarea trupelor austriece în țară, Constantin-Vodă Mavrocordat fugise la Dunare⁷. În această vreme austriecii se vor îndrepta rapid spre reședința domnească de la București, de unde „au luat pre boieri, pre toți în Țara Ungurească, pre unii cu voie, pre alții și cam fără voia lor”⁸.

Poarta Otomană trimite în mare grabă lui Constantin Mavrocordat „vo doi, trei pași cu oaste, de-au gonit pre nemți din Țara Muntenescă”⁹. După eliberarea

¹ Șt. Ștefănescu, *Istoria românilor în secolul al XVIII-lea. Între tradiție și modernitate*, București, 1999, p. 32.

² Rădulescu, *Câmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Câmpulung, 1943, p. 91; Gh. Pirnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung-Muscel*, vol. 2, (1700-1799), București, 1999, doc. 48, p. 138.

³ Vezi raportul colonelului Ghyllani, din 1737, către contele Wallis, generalul-comandant al trupelor imperiale din Transilvania, în C.C. Giurescu, *Material pentru istoria Oleniei sub austriaci (1733-1739)*, VOL. 3, București, 1944, doc. 105, p. 149. Incinta mănăstirii Negru-Vodă, fusese fortificată pe la 1711-1712, sub egumenul Mihai (vezi Sp. Cristoceca, *Pomelnicul mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung Muscel*, în „Glasul Bisericii”, nr. XLVI, nr. 3, 1987, p. 57). De remarcat, însă, este faptul că încă din veacul al XVIII-lea, mai precis din timpul domniei lui Matei Basarab s-au început primele lucrări de fortificare: mai întâi, la 1640, egumenul Melchisedec „a ridicat în jurul mănăstirii ca un fel de cetate din bărne mari înconjurând-o cu 12 bastioane de jur împrejur” (*Călători străini despre Țările Române*, vol. 5, București, 1973, p. 212), apoi, în 1646, această „palisadă” a fost înlocuită cu un zid (P. Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 263), la care se adaugă, în 1647, un turn-clopotniță (*Călători străini*, p. 266).

⁴ Rămăși aici după închiderea „zborului de la Sf. Ilie” (27 iulie).

⁵ C.D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului, prima rezidență a României*, vol. 2, București, 1856, p. 8.

⁶ *Călători străini*, vol. 9, București, 1997, p. 340, nota 25.

⁷ Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, Chișinău, 1992, p. 452.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 453.

Bucureștiului, oștile turcești conduse de Murtaza pașa au pornit spre Pitești. Aici, ele au înfrânt trupele locotenentului conte Barkokzy¹⁰. Apoi, au venit și la Câmpulung unde „au scos pe nemți dintr-acest oraș și au dat foc atâta sfintei monastiri, cât și orașului, de au ars cu mare groază”¹¹. Mulți orașeni au pătimit și au fost omorâți, și tot atunci „au ars Baratia și o mulțime de case ale câmpulungenilor, rămânând doar zidurile”¹². Pentru a-și salva viața unii orașeni au pribegit peste munți, în Transilvania, printre aceștia numărându-se și egumenul mănăstirii Negru Vodă, ieromonahul Vasile Geabelea¹³.

Pomind pe urmele fugarilor, turcii au ajuns de „au dat foc caselor vămii din Dragoslave și au prădat bisericile din Rucăr, luând odoarele ce le-au găsit”¹⁴, apoi l-au spânzurat pe Mihai Calu, părcălabul de la Rucar, pentru faptul că își îndemnase sătenii să fuga din calea turcilor¹⁵. Așa „au făcut turcii multă răutate și pradă-n Țara Muntenească”¹⁶ de au ajuns bieții români să fugă în Transilvania, lăsându-și casele și tot avutul numai ca să scape cu viață.

Deoarece mănăstirea întărită de la Câmpulung devenise o adevărată problemă pentru turci, Constantin-Vodă Mavrocordat avea să trimită la 20 octombrie 1737 slujitori ca să dărâme zidurile acesteia: „...au trimis Marie-sa la leat 7246 (1737) oct. 20, cu porunca împărătească pe Radu Brătășan vel armaș și pe Șerban Greceanul și pe Constantin Lipoveanul, polcovnicul de la Târgoviște, împreună și cu o mulțime de slujitori, de au sfărâmat toate zidurile mănăstirii și chiliile de prin prejur și s-au prădat monastirea atâta de odoară cât și de cele mișcătoare și nemișcătoare...”¹⁷.

Vreme de cinci ani Câmpulungul a fost părăsit și lăsat în paragină¹⁸. Abia la 1742 orașenii fugiți au început a se întoarce pe la casele lor¹⁹. Noul egumen,

¹⁰ Din relatarea mitropolitului Neofit din Creta, de la 1746 aflăm: „În orașul Pitești s-a purtat în timpurile trecute războiul dintre turci și austrieci și turcii au avut drept conducător pe Murtaza, pașa cu două tuiuri, iar austrieicii pe un oarecare colonel și pe fiul unei contese <Barkokzy>; și în acest război au învins turcii și colonelul a fost ucis și capul său a fost dus la București..., și încă două-trei căruțe de capete de-ale austrieicilor. A fost rănit și fiul contesei, însă a fugit” (*Călători străini*).

¹¹ Sp. Cristoceă, *loc. cit.*, p. 60.

¹² I. Răuțescu, *op. cit.*, p. 30-31. Tot acum, școala domnească a lui Antonie Vodă din Popești a fost mutată din vechiul local, afectat de incendiu, în chiliile de lângă Biserica Domnească, anume construite (I. Hurdubețiu, Flaminio Mîrșu *Câmpulung - Muscel, ieri și azi*, Câmpulung Muscel, 1974, p. 99). Ea va funcționa aici până la 1791-1792 când va fi mutată din porunca lui Mihai -Voda Șuțu, lângă biserica Sf. Ilie, în casele lui Dumitrache Ruset; fost mare spătar (D. Simonescu, *Monografia primei școli publice din Câmpulung-Muscel*, Pitești, 1970, p. 21;

Gh. Pîrnuță, *Câmpulung - Muscel, străveche vatră de cultură a Țării Românești*, Câmpulung Muscel, 1974, p. 58).

¹³ I. Răuțescu, *op. cit.*, p. 30.

¹⁴ Gh. Pîrnuță, *Rucăr - Muscel. Istoric. Case memoriale. Amintiri*, vol. 2, București, 1996, p. 23.

¹⁵ *Ibidem*, p. 23-24.

¹⁶ I. Neculce, *op. cit.*

¹⁷ Sp. Cristoceă, *loc. cit.*, p. 60-61.

¹⁸ N. Ionescu, *Câmpulungul sub fanarioți*, în „Prietenul nostru”, VII, 1923, nr. 3-4, p. 19.

¹⁹ Vor aduce cu ei și un număr mare de străini „ungureni” (ardeleni) de prin locurile pe unde pribegiseră și cu care intraseră în relații de rudenie (Șt. Trîmbaciu, *Așezările de „ungureni” pe pământul obștii câmpulungene*, în „Studii și comunicări”, I, Muzeul Câmpulung Muscel, 1981, p. 56-57; Claudiu Neagoe, *Străini stabiliți pe moșia obștii muscelene între 1737-1838*, în „Gazeta de Muscel”, an. V, 1998, nr. 140 p. 3; *Ibidem*, Considerații noi cu privire la statutul străinilor așezați pe moșia câmpulungenilor în secolele XVIII-XIX, *Ibidem*, nr. 144, p. 7).

Ieromonahul Nicodim Belețeanu (1737-1762)²⁰ va reface mănăstirea Negru Voda, „atât sfânta biserică pe dinlăuntru împodobită cu tâmplă, cu sfintele icoane și cu argintării, și polcandru, cât și pe dinafară cu chiliile și cu zidurile și cu altele care se văd făcute de sfintele-sa și toate clopotile”²¹.

Pentru refacerea orașului Mihail-Vodă Racoviță hotăra la 1742 ca orașenii „să fie în pace de rândul fumăritului”²², să fie scutiți de „cotărit”²³, iar un an mai târziu, la 1743, „de lucru domnesc și de vama mănăstirii din oraș și de vama pitarilor de la zborul lui Sf. Ilie propoc... și să fie în pace și erțați de fumărit... așijderea și pentru erbărit... și erțați de ciohodărit... și pentru goștinărit... și să n-aibă supărare de cotărit...”²⁴. La 1747, Constantin-Vodă Mavrocordat avea să întărească orașenilor toate hrănoavele și cărțile de scutiri dobândite până atunci²⁵.

SPIRIDON CRISTOCEA
ROMEO MASCHIO
TEODOR CIOFLAN

Satul Călinești, care a dat numele unuia din cele mai mari comune ale județului, este una din localitățile argesene cu cea mai veche atestare documentară. În actul, din 20 mai 1388, dat de Mircea cel Bătrân cătorici sala, mănăstirea Cozia, este menționată și o vie în „hotarul Călineștilor”²⁶.

Turculești²⁷, unul din satele comunei, este atestat la 16 decembrie 1618 când domnitorul Gavril Movilă întărește negustorului Gheorghe trei pogoane de vie și o lăcașă în Călinești, printre meritori fiind „și Turculeștii anume Ghinea și Vlaicul și Milnea și Dumitru Străchea și Stancu Postelnic și Isar și popă Bratul și diaconul Gheorghe”²⁸. Despre existența pe raza Turculeștilor, în punctul „Dealul Bisericii”, a unei biserici se informează și cataografa din 1840: „Cătunul Turculești (satul Călinești). Această sfântă biserică, ce prăznuiește hranul Sfântul Nicolae și Cuvioasa Paraschiva, este de lemn cu temelie de zid, fără pisanie, ci numai leat 7289 (1781) luna Februarie 14 și ctitori se arată din pătrâni: Dumitru Dragu, Vinuță Postavaru, Matei Moga, Nicolae Stan Dumitrescu, Nicolae Ion Băciu, în care biserică se săvârșește sfânta slujbă și se chivernisește de enoriași, cătunul aflându-se pe moșia sfintei mănăstiri Cotroceni. Popa Stroe. Enoriași 16 de frunte, de mijloc 14, cu stare proastă 16, văduve 8”²⁹.

Construită în 1781 biserica a funcționat ca locaș de cult până la sfârșitul secolului al XIX-lea când, datorită, probabil, deteriorării, a fost abandonată. O nouă biserică s-a construit, în 1872, la circa 200 m distanță pe partea stângă a șoselei naționale Pitești-București. Edificată din cărămidă, actuala biserică are plan dreptunghiular.

Despre istoria Călineștilor vezi: Silvestru Voinescu, *Călinești 600 Momente de referință*, în „Sădii și grădini”, Muzeul Câmpulung Muscel, 1987, p. 141-150.

²⁰ Cel care s-a opus tendințelor de catolicizare a iezuiților veniți odată cu trupele austriece (Vezi I. Răuțescu, *op. cit.*, p. 91, nota 2; Gh. Pirnuță, *Șt. Trîmbaciu, op. cit.*, p. 139).

²¹ Sp. Cristoceea, *loc. cit.*, p. 61. Între 1749-1750 egumenul Nicodim Belețeanu reface porțile din lemn ale clopotniței cu micile orificii pentru tras cu arma (H. Teodoru, *Meterezele bisericilor câmpulungene*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, fasc. 115, p. 100, fig. 22), precum și „casa egumenească” (P. Chihaia, *op. cit.*, p. 267).

²² Șt. Trîmbaciu, Gh. Pirnuță, *Pânza „Ocolnica” cu vechile privilegii ale orașului Câmpulung-Muscel, 1215-1747*, Pitești, 1995, doc. 37, p. 156.

²³ *Ibidem*, doc. 38, p. 157.

²⁴ Idem, *Documente și inscripții*, doc. 58, p. 147-148.

²⁵ *Ibidem*, doc. 67, p. 158-159.

VECHEA BISERICĂ DE LEMN DIN TURCULEȘTI, COMUNA CĂLINEȘTI*, JUDEȚUL ARGEȘ

SPIRIDON CRISTOCEA
ROMEO MASCHIO
TEODOR CIOFLAN

Satul Călinești, care a dat numele uneia din cele mai mari comune ale județului, este una din localitățile argeșene cu cea mai veche atestare documentară. În hrisovul, din 20 mai 1388, dat de Mircea cel Bătrân ctitoriei sale, mănăstirea Cozia, este menționată și o vie în „hotarul Călineștilor”¹.

Turculești², unul din satele comunei, este atestat la 16 decembrie 1618 când domnitorul Gavril Movilă întărește negustorului Gheorghe trei pogoane de vie și o delniță în Călinești, printre martori fiind „și Turculeștii anume Ghinea și Vlaicul și Mihnea și Dumitru Strechea și Stancu Postelnic și Isar și popa Bratul și diaconul Gheorghe”³. Despre existența pe raza Turculeștilor, în punctul „Dealul Bisericii”, a unei biserici ne informează și catagrafia din 1840: „Cătunul Turculești (satul Călinești). Această sfințită biserică, ce prăznuiește hramul Sfântul Nicolae și Cuvioasa Paraschiva, este de lemn cu temelia de zid, fără pisanie, ci numai leat 7289 (1781) luna Februarie 24 și ctitori se arată din bătrâni: Dumitru Dragu, Vintilă Postăvaru, Matei Moga, Nicolae Stan Dumitrescu, Nicolae Ion Baci, în care biserică se săvârșește sfânta slujbă și se chivernisește de enoriași, cătunul aflându-se pe moșia sfintei mănăstiri Cotroceni. Popa Stroe. Enoriași 16 de frunte, de mijloc 14, cu stare proastă 16, văduve 8”⁴.

Construită în 1781 biserica a funcționat ca locaș de cult până la sfârșitul secolului al XIX-lea când, datorită, probabil, deteriorării, a fost abandonată. O nouă biserică s-a construit, în 1872, la circa 200 m distanță pe partea stângă a șoselei naționale Pitești-București. Edificată din cărămidă, actuala biserică are plan treflat,

* Despre istoria Călineștiului vezi: Silvestru Voinescu, *Călinești 600 Momente de referință*, în „Studii și comunicări”, Muzeul Câmpulung Muscel, 1987, p. 141-150.

¹ DRH, B, *Țara Românească*, vol. I, nr. 9, p. 27. Celelalte sate din componența comunei sunt atestate după cum urmează: Ciocănești la 19 iunie 1421, când domnul Radu Prasnaglava întărește mănăstirilor Cozia și Cotmeana daniile făcute de tatăl său, printre care și satul Ciocănești (DRH, B, *Țara Românească*, vol. I, nr. 49, p. 99), Râncăciovol și Cârștienii la 19 iulie 1498 în hrisovul lui Radu cel Mare (DRH, B, *Țara Românească*, vol. I, nr. 285, p. 465) și Vrânești la 1 iunie 1541 în hrisovul lui Radu Paisie (DIR, B, *Țara Românească*, vol. XVI, II, nr. 278, p. 277-278).

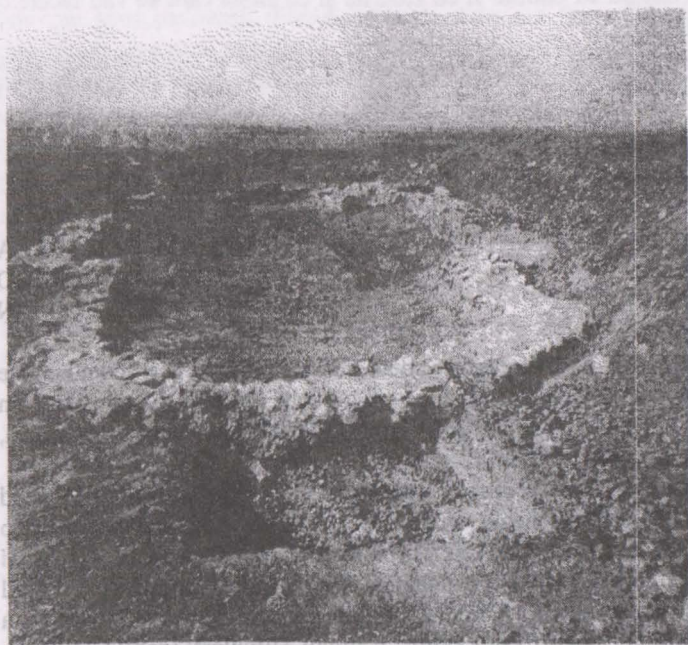
² Sat desființat, înglobat la satul Călinești, comuna Călinești, județul Argeș.

³ DIR, B, *Țara Românească*, XVII, vol. III.

⁴ „Glasul bisericii”, 9-10/1965, p. 896-897.

fiind compusă din altar, naos, pronaos și un pridvor deschis, cu o turlă peste pronaos⁵.

În turnul clopotniță al bisericii actuale se află și unul din clopotele vechii biserici confecționat în 1790 de către enoriași⁶.

Fundația bisericii de lemn Turculești, vedere din est.

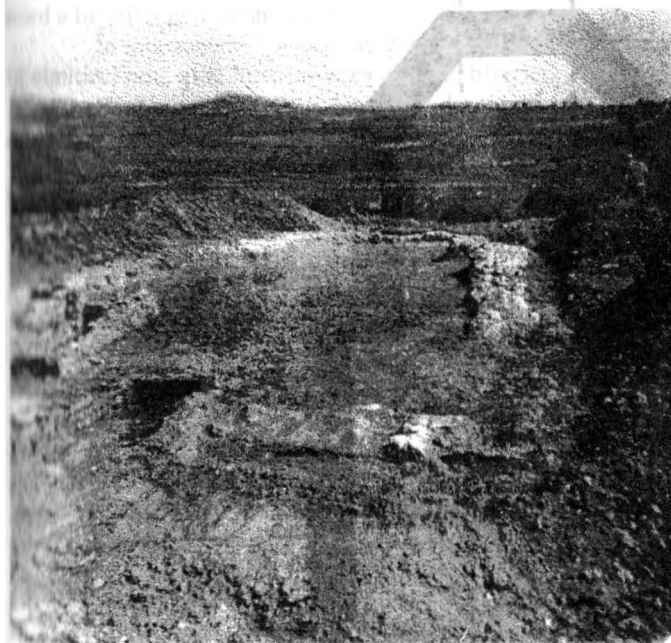
Cercetarea arheologică de salvare efectuată a urmărit stabilirea planului bisericii vechi și investigarea mormintelor în vederea obținerii unor date care să ne permită stabilirea nivelului material și cultural al locuitorilor din acest sat, ritul de înmormântare ș.a.

⁵ Pisania din marmură, aflată deasupra ușii de intrare în pronaos, are următoarea inscripție: „+ În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin +. Ridicatu-s-a din temelie această Sf. biserică, cu hramul Sf. Ier<arh> Nicolae, în anul 1872, de către obștea satului Turculești. Pictura executată de jugravii Ilie și Iosif din Pitești, iar arhitecți au fost Antonie și Ilie. În anul 1907 a fost înlocuită șindrila cu tablă plumbuită din import. ~ După cutremurul din anul 1940 biserica, suferind avarii, a fost reparată de preotul S. Nicolescu sprijinit de enoriași. ~ După anul 1950 s-a construit clopotnița de către preotul Ion Ionescu ajutat de episcopul Dumitru Voinescu și de toți enoriașii parohiei. ~ Iar în zilele prea Sf. Iosif, episcopul Râmnicului și Argeșului, între anii 1973-1977, s-a învelit din nou Sf. locaș cu tablă galvanizată și s-a refăcut vechea pictură în frescă, cu sprijinul bunilor noștri enoriași și ai altor evlavioși creștini, în frunte cu preotul Virgil Duțoiu ajutat de episcopul Marin Stoica cu întreg consiliu parohial. Noua pictură a fost executată de dna Maria Antonescu din Ploiești. ~ „Binecuvântează Doamne pe cei ce iubesc podoaba casei tale. Amin”

⁶ Clopotul (Î = 40 cm. D gurii = 37 cm) are următoarea inscripție în limba română cu alfabet chirilic: „+ În numele Prepodo < amnei> Paraschivei chito (sic) Radu Dumitrescu 1790”. Al doilea clopot (Î = 67 cm. D gurii = 66 cm) are incizată inscripția în limba română cu alfabet latin: „Acest clopot s-a cumpărat din donațiile locuitorilor parohiei Turculești, comuna Călinești Mușcel, în costul căruia a intrat și vechiul clopot donat de Petre Voinescu înaintea Nașterii Domnului. Anul 1938. Preot Sergiu Nicolescu. „Fabrica de clopote „Oituz Gh. Dumitrescu București”

În vederea amenajării zonei Călinești pentru plantațiile viticole, fostul I. E. E. L. I. P. Argeș a decopertat în anul 1988 și „Dealul Bisericii”, până la circa -1,20 m, distrugându-se astfel mare parte din fundația vechii biserici. De asemenea, au fost deschise numeroase morminte din cimitirul aflat în jurul acestei biserici, ajungându-se până la fundul gropilor de mormânt.

În acest scop au fost trasate două secțiuni, dintre care cea principală (14 m x 1,50 m) pe axul bisericii și una secundară (3 m x 1,50 m) la sud de locaș, pentru cercetarea mormintelor, și a fost dezvelită fundația pe toată întinderea ei.

Fundația bisericii de lemn Turculești, vedere din vest.

Informațiile documentare ca și observațiile arheologice ne arată că biserica, ale cărei fundații au fost descoperite în punctul „Dealul Bisericii” de la Călinești, era din lemn, făcând parte din tipul II a, după tipologia lui Radu Crețeanu⁷. Acest tip de biserică era răspândit în zonă, pentru că tot în comuna Călinești, la Drăghicești, se păstrează și astăzi o biserică de lemn, datând din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Numai biserica de la Cârșteni, sat aparținând tot comunei Călinești, datând din 1759, face parte din tipul III a I.

După dezafectarea bisericii pe acest loc s-au făcut înmormântări descoperindu-se cinci morminte, dintre care trei în cripte de cărămidă.

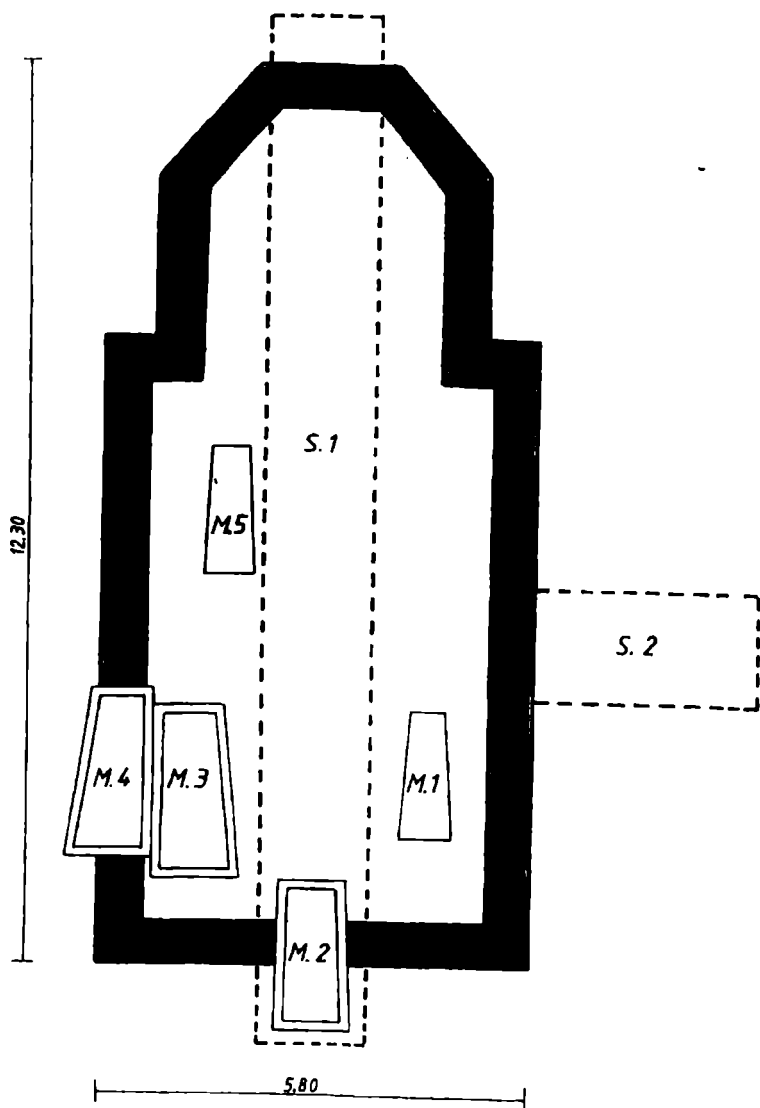
Mormântul nr. 1, aparținând unui copil, este datat cu două monede românești din 1938 și respectiv 1941.

Mormântul nr 2, era în criptă de cărămidă, având dimensiunile, în interior, 1,83 m x 0,64 m, fiind datat cu 8 monede românești din 1924.

Mormântul nr. 3, în criptă de cărămidă (2,12 m x 1,75 m), se datează cu două monede românești din 1939 și din 1949. Faptul că aici a fost găsit un kreuzer, emis de împăratul Francisc I în 1830, ne arată că la deget i s-a legat această monedă fiind

Veche biserică era de plan dreptunghiular simplu, absida decroșată, formă poligonală, cu cinci laturi, din care primele două sunt paralele cu axul clădirii. Biserica avea 12,30 m lungime și 5,80 m lățime, în exterior. Fundația era din bolovani de râu de mărime mijlocie, prinși cu mortar având lățimea de 0,60 m.

⁷ Radu Crețeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, Edit. Meridiane, București, 1968, p. 11-12.

SĂPĂTURI ARHEOLOGICE DE SALVARE
COM. CĂLINEȘTI JUD. ARGEȘ

din argint. Tot în această criptă s-a găsit o brățară din aramă cu o piatră vitroasă de culoare roșie.

Mormântul nr. 4, în criptă de cărămidă (2,27 m x 0,85 m) se datează în aceeași vreme cu mormântul 4. De altfel, sunt lipite și s-au săpat pe o porțiune din fundația de nord a bisericii pe care au spart-o.

În mormintele 2-4 nu s-au găsit schelete, fapt ce ne arată că ele au fost mutate în cimitirul nou, aflat în apropierea actualei biserici.

Din secolul al XIX-lea s-au descoperit în pământul din altar o monedă otomană (para) din 1795 emisă de sultanul Selim al III-lea.

Săpăturile arheologice de salvare de la Călinești au dus la stabilirea planului bisericii de lemn datând din 1781 dezafectată, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Obiectele descoperite în mormintele cercetate și cele scoase la iveală de lama bulldozerului ne furnizează date privind ritul de înmormântare și nivelul material al locuitorilor de aici.

CRONICA RÂMNICULUI DIN 1764

GEORGE GEORGESCU

Toate orașele vechi au o istorie a lor, și Râmnicul are o cronică a sa. Este vorba de Cronica Franciscanilor din 1764, care este și prima istorie a orașului. Pentru a înțelege mai bine locul pe care îl ocupă în istoria românilor, această cronică a franciscanilor din 1764 e necesar a aminti și relațiile anterioare despre oraș în legătură cu acesta. Astfel prima atestare documentară a Râmnicului este expresia: „o moară la Râmnic pe care a dăruit-o Dan voievod și via tot de acolo“, din documentul anului 1388 mai 20, de la Mircea cel Mare (1384-1418) și numirea lui ca oraș în anul următor la 4 septembrie 1389, când este numit „orașul domniei mele“. Deci un oraș vechi domnesc. Aici la 1640, aflăm că „un oraș numit Râmnic-oraș odinioară catolic apoi a ajuns schismatic din vina unui episcop- în care au fost mulți din același neam (sași) și biserica se mai păstrează încă dar nu știu cum se spune că s-au făcut schismatici... și se spune că au căzut în rătăcire în timpul fratelui Andreia Bogoslavich“. Relatarea din 7 februarie 1660, adaugă: „La Râmnic biserica este ruinată, n-au mai rămas decât zidurile, ar putea fi restaurată dacă ar fi cu ce“, iar cea din 1670, completează „biserica este stricată dar are unele bunuri pe care le stăpânesc mirenii“¹. În versiunea românească a vieții lui Nifon din 1682, ni se spune: „se hirotoniră și doi episcopi și le dăde și eparhie hotărâtă care cât va birui“, din care s-a dedus și înființarea episcopiei Râmnicului Noul Severin, ceea ce confirmă și prin actul din 1535 aprilie 1, când este amintită biserica episcopiei cu hramul Sf. Nicolae, fiindând cu danii încă din timpul lui Neagoe Basarab (1512-1521), fiind documentul istoric de bază al episcopiei Râmnicului. Relația latină din 1688 ne precizează: „Al doilea oraș era Râmnicul așezat pe un șes bun pe râul Olt nu departe de vărsarea sa, reședință episcopală și a fost odinioară a doua reședință sau cetate episcopală din Țara Românească“². Din aceasta se inspiră și relația din 1731, când spune „Biserica episcopiei Râmnic a fost ridicată din temelie de Bogdan cel vechi fratele lui Mircea voievod în anul 6812 (1304) care biserica aparține orașului Râmnic. Când arhiepiscopul sau mitropolitul cu numele Antim a mutat arhiepiscopia de la Severin la Râmnic, această biserică a rămas arhiepiscopală și până în ziua de astăzi, se cheamă Noul Severin. Înfrumusețarea acestei biserici însă s-a făcut de către urmașii arhiepiscopului Antim, anume, Eftimie și Mihail care de asemenea au

¹ Călători străini despre Țările Române, vol. V, 1973, p. 212.

² Ibidem, VII, 1980, p. 127 și 207.

³ Ibidem, p. 459.

avut grijă de a construi vechile clădiri episcopale Casa Tipografiei însă și pivnițele care se află sub ea, Matei voievod avu grijă ca să le facă⁴. Numai că, ctitorii bisericii episcopale din Râmnic sunt consemnați în „Pomelnicul nr. 1“, făcut de episcopul Ștefan al Râmnicului (1673-1793) în anul 1674, începând cu donatorii din familia lui Neagoe Basarab și subliniind pe ctitori „Io Bogdan voievod i mati ego g (ospo) dja Anca ctitori“⁴. Acest Bogdan voievod este fiul doamnei Anca soția lui Vlăduț (1510-1512) care au zidit prima biserică a episcopiei după moartea lui Vlăduț + 1512. Această biserică a fost terminată și cu zugrăvirea abia sub episcopii „Eftimie și Mihail“, care apar apoi ca ctitori, atât în pomelnicul nr. 2, al episcopului Climent care o refacă după arderea ei de către turci din 1737, cât și în pisană din 1856 când biserica este construită din nou în urma incendiului din 1847, de către episcopul Calinic de la Cernica, fiindtând până astăzi. În acest context trebuie înțeleasă relația latină din 1731, care cuprinde și unele confuzii din cauza numirii de „Noul Severin“ dându-i-se ca la 1688 o vechime mai mare ca sediu efemer sau temporar al vechii arhiepiscopii, - Făcându-l pe Bogdan frate cu Mircea cel „antic“ dar lăsând să se înțeleagă din contest că nu poate fi vorba real despre episcopie, decât de cele știute din pomelnicul din 1674. Data de 6812 (1304) fiind o greșeală ca și aceea de 6809 (1301) din prima pisanie de la Cozia.

Tot astfel confuz, Pavel Kiselev, în descrierea monumentelor vizitate în 1832, ne spune „Biserica episcopiei din Râmnic a fost ridicată de doi arhierii Eftimie și Mihail în anul 7242 (1734) iar mai apoi după ruinarea ei de către turci, episcopul Clement a refăcut-o în anul 7253 (1745) acum 85 de ani. Actualele biserici a episcopiei și a Sf. Dumitru au fost în vremurile mai de demult după cum se spune, catolice și în împrejurimile Râmnicului există un loc ridicat numit „Capela“ pentru că nemții au avut acolo un loc îngrădit și o cruce pe care le-a numit „Capela“ adică capelă⁵. Aceasta se adeverește prin mențiunea unei inscripțiuni latine nedescifrate de pe o cruce mutilată „în dealul după marginea orașului Râmnic ce se numește Capela“⁶.

Cronica Franciscanilor începută la noi în 1764 și din care a publicat și N. Iorga în 1901, în Studii și doc. I, 11, unde fragmente cu privire la „Acte privitoare la istoria catolicismului în principate“ cuprinde pentru Râmnic un scurt istoric al orașului, al cultului catolic al sediului episcopiei chiar cu cele din incintă și culminând cu descrierea templului din 1723. În ea găsim înființarea orașului Râmnic la anul 1301 de către Negru Vodă. De asemeni evenimentele epocii. Despre biserica veche catolică care la 1600 și 1670 era în ruină și de al cărui loc și temelie se vorbea la 7212 (1704) aug. 20 „în care loc este acum temelia bisericii Băreției“⁷. - se afla după cum ne spune Cronica din 1764 „înaintea porții atriuului“ templului din 1723 și nu la Sf. Dumitru sau la episcopie cum s-a spus greșit la 1832- fiind vorba doar de locurile pe care sunt clădite, care, erau cum spune Cronica „ale catolicilor“. După ruinarea celei vechi și până la facerea celei noi, arată cronica, bulgarii catolici construiseră „o casă de rugăciuni cu locuință“ cum reiese tot pe același loc și „o capelă pe dealul Capela“. În acest sens e necesară și menționarea bisericilor vechi din oraș. Astfel, biserica Cuvioasa Paraschiva, a fost zidită de Pătrașcu cel Bun la 1557 și terminată de fiul său

⁴ Mironescu Atanasie, *Sfânta episcopie a Râmnicului Noul Severin, în trecut și acum* București, 1906, p. 244.

⁵ „SCIA“, 20, 1973, I, p. 177 și 178.

⁶ Arhivele Naționale București, *Vornicia din Lăuntru*, dos. 2741/1832, f. 16.

⁷ N. Iorga, *Studii și documente*, 11, 1901, p. 257.

banul Mihai Viteazu la 1587 și istoricul ei e cuprins atât în pisanie cât și în pomelnic. Această biserică a fost numită „domnească” la 1668 oct. 24, fiind „biserica bătrână de piatră” (cea mai veche) cum se spune la 1693 mai 10⁸.

Biserica Sf. Gheorghe „din vale”, amintită de la 18 februarie. 1636 și înnoită la 1681 de mitropolitul Teodosie dar refăcută la 1857, cum scrie în pisanie și pomelnic dar ne mai cunoscându-i-se ctitorul vechi - nu a fost cum credeam după hram, cea închinată de boierii Rudeni la schitul Fedeleşoiu la 1676 nov. 29 ca fiind „biserica Rudenilor de la orașul Râmnicului ce au fost spartă și stricăută cu tot locul ei împrejur cum au închinat Rudeani ei înșiși părintelui Varlaam și sfintei mănăstiri să-i fie acest loc cu biserica metoh mănăstirii și locul rudinesc care este din sus de moară de hârtie din apa Râmnicului în sus la deal cât va ținea”⁹.

La fel se spune și la 1694 mai 5- așa cum reieșea și din doc. de întărire din 5 aprilie 1785 (1677) „un vad de moară în apa orașului Râmnicului și cu tot locul împrejur cât va ținea până în locul bisericii Rudănești care a fost dată și închinată de Rudeni.” (mss. 721 fila 814). Având hramul Sf. Gheorghe iar locul din jur fiind al lui Stanciu Vișinescu ai cărui feciori Vladul și Lisește, la 1683 sept. 4, se spune că erau „nepoții lui Gheorghe medelniceru” fratele lui Teodosie Rudeanu, acesta putea fi și ctitorul bisericii Sf. Gheorghe de la Râmnic.

Biserica Buna Vestire și Sf. Nicolae, refăcută la 1747 a fost făcută conform pomelnicului de la începutul secolului trecut de „Mircea sîn Mihnea voievod ctitor” și terminată desigur și cu pictura de fiul său Alexandru Mircea (1574-1577) trecut și el în pomelnic lângă părinți. La 1693 mai 10, este amintită sub numele sub care a fost cunoscută și după refacere „biserica din deal”. În Uricarul, XV, p. 263 e publicată însă sub numele de „biserica rudinească din deal” la data de 1693 mart. 4 (D.I. CCLX)73 actul fiind cum am văzut ca cel din 1693 mai 10, amintind toate bisericile Pisania din 1747 citează pe Mircea ca ctitor. Poate au ajutat Rudenii pe Alexandru Mircea - aici găsim și clopotul fraților Tudor și Vlad Rudeanu din 1623 (7132) fără a consemna și hramul la care este donat.

Rezultă că a devenit a lor prin locul „rudenesc” din jur și deci că ea este cea „rudenească”.

La 1440 sept. 16 i se dă voie ieromonahului Dorotei să ridice o mănăstire la Licura în hotarul Râmnicului care să fie domnească „în ctitoria domniei mele”. Această Licura se află lângă „movila schitului Troian”¹⁰, de mai târziu. Dar mănăstirea nu s-a zidit aici ci la Govora unde este amintită la 1488-febr. 4, fiind pustiită de Albul cel Mare cum scrie în doc. din 1551 aug. 1, când este amintit, Todor, supranumit Dorotei, ucenicul acestuia de la 1440 și 1488. mai trebuie lămurit aici și cele în legătură cu schitul Cetățuia de lângă Râmnic, numit „cetate” de la 22 iunie 1658 și până la 1680 când este zidită aici o biserică a cărei veche pisanie de piatră se păstrează în zidul exterior de sub fereastra din stânga de la fațada bisericii refăcută în 1853, cu inscripția „Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și săvârșirea sfântului Duh, s-au făcut această sfântă biserică cu chilii întru cinstea mărimilor și lauda sfinților voievozi arhistratigi Mihail și Gavril și tuturor fără de trup puteri, cu toată cheltuiala și osteneala

⁸ Arhivele Naționale București, *Mănăstirea Zlătari*, XII, /13.

⁹ Arhivele Naționale București, mss. rom. 721, ff. 818-820.

¹⁰ Meletie Răutu, *Monografia eclesiastică a județului Vâlcea*, 1908, p. 13.

preasfințitului părinte chir Teodosie arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Românească în zilele prealuminatului domn pravoslavnic creștin Io Șerban Cantacuzino voievod, săvârșit-au în luna august leat 7188 (1680)¹¹ din doc. 1677 mai 2 și așezământul ctitorului din 1700 mai 2, reiese că schitul s-a început cu patru ani înainte de 1680 când s-a terminat. În această biserică refăcută la 1850 se crede încă deși nu exista că ar fi fost ucis Radu de la Afumați în 1529, omorât cum spune Cronica la Râmnic. Tot aici legende le vorbesc și despre un tunel care din puțul din curte ar ieși pe sub Olt în mănăstirea Fedeleșoii: În vechime la Cetățuia se apăra un voievod Basarab de vrășmași săi; precum și zicala: „Olea face oale și Vâlcu le sparge“. Olea din Fedeleșoi - malul Alb și Vâlcu din Vâlcea Cetățuia. Un Vâlcu dregător e amintit la 1389 sept. 4 iar județul, după numele acestuia apare la 1392 ian. 8, deoarece Vâlcea vine de la Vâlcu nu de la Farcaș de la care avem Fărcășești chiar în Romanai. Schitul Olteni cu hramul Sf. Nicolae, apare între 1580 ian. 10, când i se întărește lui Mihail episcopul jumătate de sat din Olteni și 1590 aug. 4, când este menționată biserica fiind făcută cum spune și pisană din 1831 sept. 15, când i s-a adăugat și tinda-de „ctitorii părinți arhierei Eftimie Vlădica și Mihail episcopul“¹². Pisană dă anul 1562 ca început.

La biserica Sf. Dumitru, făcută cum ne spune o fostă pisană sau istoric, „de Pahomie monahul și fiul său Constantin Bujoreanu“¹³, ante 1782 - biserica pe jumătate, apoi cealaltă jumătate la 1784, de Ion Comescu și soția sa Antimia, tocmai turnul clopotniță din față care se credea mai vechi este mai nou conform inscripției din amvon transcrisă de Gr. Tocilescu: „Acest sfânt amvon s-au făcut din temelie cu cheltuiala dumnealui logofătul Ioniță zugravu și soția sa Elena spre pomenirea lor și a fiilor dumnealor și anume: Alexandru, Haralambie Constantin, Grigorie Eufrosina Ion, Nicolae, Eufrosina și cu tot neamul lor, 1837“¹³. Pomelnicul e din 1812 și începe cu Matei Basarab iar la arhierei cu Damaschin (1708-1725), iar pe o cărămidă s-a citit „Anastasia monahia, 7120“. Meletie Răutu în monografia sa citată, la p. 77, mai adaugă „dacă se dă crezământ legendei că ar fi servit în adâncă vechime de capelă unei comunități franciscane, probabil în timpul invaziilor bulgarilor catolici ca și la sf. mănăstire Govora. - Pe chipurile unor sfinți din nartică se văd urmele unor înțepături păgânești în timpul invaziei turcești; numai două inscripții are și anume pe zidul exterior sub pictură are leatul 7292 (1784) iar pe o cărămidă „Anastasia Monahia iunie 30 leatul 7279 (1771)“, nu 7120 cum redase Gr. Tocilescu. Chiar dacă aici ar fi fost „casa de rugăciuni“ a bulgarilor catolici, de după 1717, biserica cu hramul Sf. Dumitru care deși indică pe strămoșul Bujorenilor Dumitru, amintit în documente în legătură cu satul Olteni, a fost construită după anul 1745, desigur la 1756 cum scrie în fosta pisană sau istoric- din 1834(mss. 394) când Preda Bujoreanu devine prin călugărie, Pahomie monahul. Anul 1784 indică terminarea bisericii, iar Anastasia poate fi soția sa și ea călugăriță mai târziu. Biserica s-a zidit deci în trei etape, ultima fiind faimosul turn din față.

În sfârșit, relația lui Maciej Strykowski (1547-1582), „Pe acel loc unde a fost bătălia munteni au clădit o mănăstire și au așezat trei stâlpi de zid pe care eu însumi i-am văzut în anul 1574 venind din Turcia, dincolo de orașul Gherghița la două zile de

¹¹ Ghenadie Enăceanu, *Vizite canonice însoțite de note istorice arheologice*, 1891, p. 5.

¹² „BCMI“, 1933, p. 187; Arhivele Naționale București, ms. 394, f. 8.

¹³ Biblioteca Academiei, mss. rom. 5142, f. 318.

drum de Sibiu oraș în Transilvania dincolo de munți¹⁴. Deși se referă la Cetățeni, poate fi atribuită și Cetățuii. De la Râmnic la Sibiu fiind tot două zile de drum iar mănăstirea din text putând fi chiar episcopia de Râmnic, lupta decisivă din 1330 dându-se la hotarul de atunci al Transalpinei care era Oltul, recunoscut de Angevini. Ungrovlahia fiind „din două părți“ (Oltenia și Muntenia de mai târziu) cum se spune la 1372 august de către patriarhia din Constantinopol. Acum să lăsăm să vorbească însăși Cronica de 9 file¹⁵.

CONVENTUL DE LA RÂMNIC DEDICAT LUI SFÂNTUL ANTON DE PADOVA

Cap. I. Scurtă descriere a orașului Râmnic.

Acest oraș își trage numele de la râul Râmnic (Rîmnik) care curgând dinspre apus din munți către răsărit, se varsă în Olt (Aluta) și se numește Râmnic (Râmnik). Acest oraș este așezat într-un mediu foarte plăcut; înspre apus se învecinește cu munți bogati în păduri vii și alți pomi fructiferi; către răsărit se găsește Oltul la o distanță de circa o mie de pași, iar dincolo de Olt sunt munți și păduri. Înspre sud și nord aerul este curat.

Acest oraș pare să-și fi dobândit începutul aproximativ pe la anul 1300 după Christos și a fost locuit odinioară de sași a căror biserică a fost înaintea porții porticului unde se zărește de fapt partea din fundația turnului. Cimitirul însă era acolo unde se găsește porticul nostru, căci tot acolo a ieșit la iveală când s-a săpat oase și calvarul. După ce sașii, fie că au dispărut fie că au plecat, locul lor l-au ocupat valahii și au făcut acolo reședință episcopală.

Curtea episcopală splendidă este construită într-un loc mai înalt, ornată cu mai multe turnuri. În mijloc are o biserică frumoasă, pictată înăuntru și în afară. Mai sus, acolo unde se intră în biserica episcopală, se găsește paraclisul (paraclis) sau capela proprie a episcopului. Deasupra porții mari către clopotnița cu clopote mari frumoase. În partea de răsărit curge prin zid apa unor izvoare ce se află în munți care curg la portic și în grădină prin niște canale. Grădina spațioasă, uniformă și destul de potrivită are un umbrar corespunzător.

Înspre nord, nu departe de târg, este un munte nu prea înalt pe care de asemenea este o biserică, asemenea unei mănăstiri în care locuiesc câțiva călugări. Muntele este acoperit de pomi fructiferi și vii, și conferă târgului o mare frumusețe; aparține cu alte ogoare, pășuni și vii adiacente de arhiepiscopul de arhiepiscopul din București (Bukurestiensens). În același loc sunt puține clădirile de oarecare frumusețe, casele sunt totuși decente prin ordinea în care sunt dispuse, acoperite cu șindrilă și vâruite; locul acela este înfrumusețat foarte mult de biserici,, dintre care fiecare are foarte multe turnuri, și deși unui asemenea loc ar putea să-i ajungă una, respectiv două biserici, totuși, sunt peste zece și vechiul episcop a mai ridicat una; și fiindcă în fiecare

¹⁴ Călători străini, 11, 1970, p. 452.

¹⁵ Arhivele Naționale București, Microfilme Ungaria, rola 857, filele, 185-193.

Inventus Rinnicenis ad Sanctum Antonium Aduanum §1.

Brevis Opidi Rinnicenis Descriptio.

Oppidum hoc nomen suum trahit à flumine Rinnic qui ex parte occidentali. è montibus versus orientem decurrens, in Alutam influit, & Rinnick appellatur. Situatio hujus Oppidi est amoenissima, versus occidentem montes vicinos habet, silvis, vineis, aliisque arboribus fructiferis repletos; Versus orientem Alutam mille circiter passibus distantem & trans Alutam montes, sylvasque spectat. Ad meridie & septentrionem Amoenam planiciem. Campos & praeae ac agros habet. Aer est salubris.

Oppidum hoc circa Annum Christi 1300 miles, sumpsisse initium & olim à Saxombus fuit inhabitatum quorum Ecclesia fuit ante Portam atrii, ubi defecio pars fundamenti de turri extat, fœderatam vero, ubi est modò nostrum atrium, quod olim & palvaria multa ibidem effossa ostendunt. Dehinc illius aut aliò migrantibus Saxombus, Bulachi locum occupant, ac sedem Episcopalem fecerunt.

Aula Episcopalis modice extra Oppidum in loco eminentiori magnifice constructa, multisque turribus adornata. In medio pulchrum templum habet intus & foris pictum; Superius ubi ad Portam Episcopalem intratur est Parallis seu spella Domestica Episcopalis. Supra majorem portam est semper simile cum pulchris magnis campanis. In parte Orientali ex muro effluit aqua, quae per canales ex scaturigine in montem erumpente ad atrium & ad hortum fluit. Hortum spatiosum aequalem & satis honestè adapeatum habet cum comòdo umbraculo.

Versus septentrionem non procul ab Oppido est mons non nimium altus, in quo iterum est templum & quasi Eremitorium, in quo aliquot habitant Calugerti, mons arboribus fructiferis & vineis repletus est & magnam Oppido commoditatem, pertinet cum aliis adjacentibus agris, fructus & vineis ad Archiepiscopum Dukroffiensem. In ipso loco aedificia pauca dantur alicujus pulchritudinis, honesta tamen sunt domus per ordine dispositae,

biserică sunt multe clopote, cu ocazia marilor sărbători atâta sunet de clopote se aude, că într-un mare oraș. Înainte de război carantina se afla chiar în locul unde bate vadul; și a fost acolo, pe lângă alte case și cazarma pentru militari. În timpul războiului locul acela a fost ars împreună cu toate bisericile, inclusiv biserica și conventul nostru. Valahii le-au reparat pe toate, numai biserica noastră a rămas în ruină. Acoperișurile, pietrele din clădirile carantinei și chiar din cazarmă le-a primit episcopul precedent, pentru ca să construiască o biserică; astfel încât nu a mai rămas ce ar sta în picioare (nici o construcție). Chiar și capela pe care le-au construit-o în munte, lângă oraș bulgarilor, a fost cu totul distrusă de valahi.

Cap. II. Despre venirea noastră și a bulgarilor și despre ridicarea mănăstirii.

Chiar dacă la Râmnic, precum și în alte locuri sau sate, bulgarii existau deja înainte de venirea germanilor, ei erau totuși dispersați și călugării mergeau dintr-un loc în altul spre a le asigura serviciile divine. Însă după ce în anul 1717 împăratul obținuse Valahia, s-au adunat în aceste trei târguri, adică la Craiova, Râbnic (Râbnicum) și Brădiceni (Brădicsești) și au obținut de la majestatea sa dreptul de a constitui pentru fiecare comunitate câte o proprietate fiscală și prin privilegiu (dreptul) de a ține iarmaroc la 5 august, de ziua Fericii Maria cu zăpadă și târguri săptămânale în ziua de luni.

După ce astfel s-au adunat mulți bulgari și chiar călugării noștri și-au făcut locuințe stabile, și construind între timp o casă de rugăciuni și o locuință potrivită, au administrat cele divine. Până când reverendul părinte ministru provincial Blasiu Marinovici (Marinovich) și reverendul și reverendul părinte Anton Ganghici (Gangch), fiecare prin străduința și munca sa proprie începură (să construiască) aripa dinspre apus și au construit 9 cămăruțe de dormit refectoriul (sala de mese) mic cu bucătărie, având sprijinul unor binefăcători, printre care mai cu seamă pe Petru Durlain care se vedește a fi binefăcătorul conventului de la Râmnic.

Având posibilitatea de a locui în mod adecvat, în anul 1720 reverendul părinte ministru provincial, Grigore Marghici (Margich) a cerut părintelui reverend comisar general ca reședința de la Râmnic să o declare convent; deoarece însă în cerere nu se găsea nici o mărturie despre (modul cum se va asigura) alimentarea călugărilor, nici despre aprobarea ce trebuia să se fi obținut de la episcop, nu s-a obținut nimic, rămânând rezidență până în anul 1734, an în care, pe vremea în care provincia se afla sub conducerea părintelui reverend Iosif Marinovoci (Marinovich), a fost declarat convent. Însă documentul (respectiv), precum și multe alte documente, s-au pierdut în tumultul războaielor.

Mai înainte modul de aranjare al acestui convent a fost următorul: spre nord a fost biserica, lângă biserică poarta cea mică, înspre apus aripa cea veche lungă de 19 stânjeni; către sud o altă aripă în care sunt de asemenea cinci cămăruțe; în aripa dinspre răsărit urmează poarta care dă spre portic; lângă poartă este pridvorul (care dă) spre locurile comune; lângă pridvor camera pentru bucatar, bucătărie și refectoriu mare, după refectoriu cămara, după cămară pridvorul către grădină, și după pridvor iarăși o cameră și sacristia. Conventul are în lățime 16 stânjeni și nu formează cu biserica un patruleter perfect. Sub bucătărie și sub partea ce a mai rămas, înspre pridvor este

pivnița cea mare și comodă, înzestrată cu bolți. Tot conventul trebuie înălțat de la pământ pe jumătate pe alt postament pentru ca să devină uscate camerele.

Toate ferestrele, ușile camerelor sunt căptușite cu piatră cioplită și ferestrele sunt întărite cu gratii solida de fier. După război, valahii foarte doritori de (a avea) fier au scos nu numai fierul de pretutindeni, dar au distrus și pietrele. Această muncă de refacerea fost săvârșită de fratele religios Martin Nix după meserie și ocupație constructor (lapidar) și pare să fi costat acest convent peste 7000 de florini. Acum aripa de vest este terminată, celelalte două mai au nevoie de a fi boltite, tencuite, după cum are nevoie de uși ferestre și sar putea ca întregul convent să fie readus la vechiul stare cu o cheltuială nu atât de mare. Grădina înspre răsărit are 49 de stânjani în lungime și 15 în lățime; de la ultima sacristie către apus sunt 18 stânjani, până acolo unde stăteau vechile case și acea parte este însămânțată.

Cap. III. Despre construirea bisericii și structura ei.

La 5 iulie 1720 a fost așezată prima piatră de temelie a bisericii și sculptat inscripția cu următorul conținut:

In basIM pII coDifiCII atqVe strVCtVrae/
teMpLI sanCtII AntonII PaDVanI posItVs fVIt IapIs/
prINVsQVe est In AVstrIaCa DIItIone transALpInI soLI/
a CoMIte In atqVe a K nigseg transILVanse, transALpi/
naeq qVe RegIonIs PreesIDente/
Pro perpetVe Spla sVI IpsIVs seDIs saCrae roMInIsCentIa/

(La baza edificiului și construcției iubitoarei biserici a lui sfântul Anton de Padova a fost pusă piatra cea dintâi pe pământul Țării Românești aflate în stăpânire austriacă de către comitele K nigseg comandant în și din regiunea transilvană și transalpină, pentru amintirea veșnică și credincioasă a lui și a clădirii sfinte.)

Această biserică a fost destul de frumoasă, proporțională, atât ca înălțime, cât și ca lățime, luminoasă și spațioasă, suficient de cuprinzătoare pentru acel popor; sanctuarul din capăt se termină în formă dreptunghiulară; și are în lungime 6 stânjani, în lățime patru , și are trei ferestre; în ea se găsește o criptă a călugărilor, la care se ajunge dinspre partea evanghelică.

Nava sau corpul bisericii are în lungime 9 stânjani, în lățime cinci, 6 ferestre mari, dintre care trei sunt într-o parte, trei în alta. Corul a fost făcut din zid și bolta este susținută de coloane de piatră, după care urma poarta mare și cripta mare comună; din partea cealaltă două uși de dinaintea altarelor mici își corespundeau; toată biserica este pavată cu pietre cioplite, bine șlefuite. Altarele erau cu totul trei: cel mare a fost dedicat lui Sf. Anton de Padova, altarul mai mic din dreapta Fericitei Fecioare Maria și celălalt părintelui nostru Sf. Francisc. Ei, toate aceste trei altare erau foarte frumos executate și pictate, chiar și orga era destul de frumoasă.

Biserica a fost sfințită aproximativ în anul 1730 de rev. rendisimul domn episcop, Nicolas Stanislavici (Stanislavich), atunci episcop de Nicopole și administrator al Valahiei.

În partea stângă a bisericii se află în zid o piatră cu următorul epitaf cioplit:

Oprește călătorule!

Între miile feluri ale morții de un tânăr trecător Metia Bryn, apucat și strivit de roata dințată a morii a cunoscut soarta prin moartea subită ce a dat asupra-i. Pentru care roagă-te lui Dumnezeu, ca să se odihnească în pacea eternă. Anul 1738.

Lângă sanctuar, de o parte și de alta este câte o dublă sacristie mare; și una ar ajunge; în cea din dreapta acum se oficiază serviciul divin, cea din stânga servește pentru adăpostirea sfântului mormânt; în ambele laturi ale bisericii erau pridvoare a căror boltă era susținută de coloane de piatră, prin care chiar și pe vremea ploioasă se putea merge în procesiune foarte comod. Turnul atât în ceea ce privește structura, cât și în ceea ce privește înălțimea, este asemenea celui din Deva, la care - la fel ca la Deva - duce o ușă; iar în cor se urcă din pridvor, prin navă, pe 29 de trepte.

Desigur, este de plâns că la această veche biserică împreună cu turnul ei după nenorocirile războiului n-a fost refăcut măcar acoperișul, deși ar fi trebuit să se facă cu totul din nou. Așa însă, vai ce durere! Se constată că turnul nu are până acum o fundație bună, căci îndată după ce a fost clădită, s-a stricat și o mare parte a trebuit zidită din nou, dar chiar și acum are mari crăpături, iar boltile bisericii și ale altarului sunt stricate, zidurile distruse, așa încât pe ele cresc chiar mărăcini și vor putea fi greu reparate dacă, cu voia lui Dumnezeu, vor veni vremuri mai bune, iar boltile să fie întărite.

Cap. IV. Despre moară și altele ce țin de mănăstirea de la Râmnic

Această moară se află nu departe de mănăstire, în apropiere de râul Râmnic; are trei roți și aparține unui anumit nobil, logofătul Radu Goran, căruia i se zice în mod obșnuit Olănescu. De la acesta distinsul nostru răposat binefăcător de aleasă aducere aminte, Petru Duralin, a cumpărat această moară pentru ca mănăstirea să se poată bucura neîncetat măcar de darul pâinii. În anul 1720 acest Petru Duralin a dăruit-o mănăstirii și am stăpânit-o în pace până la ultimul război cu turcii din anul 1737. Întâmplându-se războiul cu turcii și lipsind de aici călugării noștri, sus-amintitul domn a luat din nou moara în stăpânirea sa, iar fiindcă ai noștri călugări n-au avut nici un document cu privire la moara sus pomenită, au pierdut-o, anume, chiar dacă întreaga localitate poate depune mărturie că moara este cumpărată în mod legal și a fost dăruită mănăstirii, totuși nu am putut să o obținem la judecată.

Așadar, în anul 1743 prea-cucernicul părinte Serafim Gyurics, superiorul provincial al Ordinului s-a îngrijit ca la Sibiu să se facă o cercetare legală în privința acestei mori, iar cucernicului părinte George Pessin i s-a comunicat în această problemă hotărârea așa cum reiese din acest document:

„Noi, cei subscriși, dăm de știre prin scrisoarea de față tuturor și fiecăruia celui ce i se cuvine, că am primit porunca scrisă pentru ascultarea de martori și, de asemenea, de adevărate a Sacrei Maiestăți Regale a Ungariei și Boemiei în favoarea și pentru părintele Pessin, conducătorul reședinței de la Râmnic al Ordinului Sf. Francisc din provincia bulgară, poruncă întocmită și eliberată în chip legiuit, adresată nouă, celor numiți, sub chip de poruncă în favoarea acelei comunități. Primind această poruncă, la rugămintea adresată de stimatul superior al mănăstirii părintele Pessin, după ce am desemnat conform legii și obiceiului casa aflată în liberul și regescul oraș săsesc Sibiu, anume în piața căreia i se zice Heltau aparținând înțeleptului și chibzuitului

Michael Rau cetăţean al zisului oraş, l-am primit în găzduire aici, la 7 ale lunii iunie în anul 1745, pe cinstitul şi de nobil neam domn Petru Dobra de Zlatna, procuror general al bunurilor fiscale din Transilvania, iar după depunerea unui jurământ puternic am ascultat aici mărturiile martorilor mai jos scrişi potrivit cu documentul înfăţişat nouă, după cum urmează:

1) Ştie martorul cu siguranţă sau a auzit de la oameni vrednici de crezare că prea-cucernicii părinţi franciscani de la Râmnic au stăpânit o moară în târgul Râmnic, pe râul numit tot Râmnic, pe timpul stăpânirii austriece în Valahia de dincolo de Olt?

2) A cui era moara şi cine a ocupat-o sau a luat-o mai întâi şi cum, cu ce drept a ajuns în stăpânirea cucernicilor părinţi franciscani?

Primul martor, sus-menţionatul domn Petru Dobra de Zlatna, în vârstă de 47 ani, după ce i s-a cerut cu cinste la locuinţa sa, după ce a depus jurământul şi a fost cercetat, a mărturisit la prima întrebare: după pacea de la Passarowitz eu am fost făcut tricesimător în amintitul târg Râmnic şi de asemenea schimbător al aurului; de aceea ştiu cu siguranţă, în ceea ce priveşte primul punct al cercetării, că numiţii călugări franciscani au stăpânit în mod paşnic aproximativ din anul 1720 şi până la întoarcerea mea în Transilvania din Valahia de dincolo de Olt, pe atunci austriacă, moara aflată în acelaşi târg şi pe râul cu acelaşi nume. La cea de a doua întrebare eu ca tricesimător imperial, pe când am ocupat această funcţie am primit ordinul domnului Ignaz Haan, director fiscal suprem şi pe atunci consilier al Camerei Aulice, ca să confisc şi să conscriu bunurile boierilor şi călugărilor din districtul Vâlcea care ar fi dincolo de Olt şi care au plecat de sub stăpânirea Maiestăţii Imperiale Romane. Astfel, în temeiul acestei porunci am confiscat în teritoriul Râmniceului: 1. a unui oarecare logofăt Radu Goran altfel numit Olănescul, care locuieşte în satul de dincolo de Olt, pe malul Oltului; 2. moara mănăstirii Fedeleşul; 3. în locul Răstoaca, moara unui oarecare boier Budescu; 4. am confiscat via sus-zisului Goran; 5. via unei anumite Galateea; 6. casa lui Mihai Ostişvaşul în care am locuit împreună cu el şi mai multe altele ce ţin de ea. După confiscare un oarecare negustor, Petru Duralin, ctitor de asemenea al bisericii romano-catolice din târgul Râmnic având o oarecare datorie bănească reciprocă cu privire la cele de mai sus faţă de sus-amintitul logofăt Radu Goran, iar deoarece acel creditor a pretins acea datorie datornicul s-a declarat că nu poate plăti, stăpânind cele preţinse drept datorie, anume şi moara şi via şi cele ce ţin de acel loc în teritoriul Râmniceului, l-a chemat de mai multe ori pe creditor împreună cu mine prin nişte scrisori şi a cerut ca pe Duralin creditorul să nu-l tulbure în stăpânirea respectivei mori şi vie, ba chiar deoarece acelaşi Goran îi mai era dator împăratului cu o anumită dare, a cerut de la acelaşi negustor Duralin, creditorul său, o nouă sumă de bani în afara celor luate mai înainte pentru a investi de asemenea în moară şi vie. Acesta, înainte să plătească această sumă m-a consultat dacă este recomandabil să o dea pentru stăpânirea paşnică a bunurilor. Am răspuns să ceară mai întâi pentru aceasta acordul Inspectoratului Cameral, iar eu îi voi fi de sprijin pentru a-l obţine; apoi, după ce sus-numitul Petru Duralin, s-a hotărât să construiască biserica, s-a gândit chiar şi la subzistenţa călugărilor iar fiindcă în privinţa bisericii nu mi-a adresat decât puţine sau aproape nici o întrebare, mi-a declarat intenţia sa de a transfera moara călugărilor franciscani. l-am lăudat ce-i drept, intenţia, dar l-am întrebat, cu ce drept? Acesta mi-a răspuns: este uşor ca logofătul proprietar mânat chiar de nevoi să accepte o oarecare sumă de bani pentru moară şi să o treacă pe vecie, renunţând la orice drept de

moștenire. La care am răspuns: această condiție este îndestulătoare pentru călugări. Acestea fiind făcute, zisul Duralin a trecut moara acelor călugări spre sfârșitul anului 1720 iar după aceea, părintele Antonie Gungich a plătit aceluiași Radu Goran restul de bani pentru dreptul de stăpânire veșnică, despre care au încheiat chiar o înțelegere, care, dacă eu îmi aduc chiar bine aminte, am semnat-o singur și cu acest drept moara a trecut la zișii călugări franciscani; în ceea ce privește via, așa după cum aud, ea este stăpânită de urmașii lui Petru Duralin.

Același logofăt Radu Goran l-a avut drept urmaș pe fratele său Matei logofătul, care mi s-a adresat deseori în scris, iar deoarece locuia în aceste părți m-am adresat lui cu aceste cuvinte: „Matei! Fratele tău Radu a vândut întreaga moară. Ce ai de spus la aceasta? Acesta mi-a răspuns: fratele meu este prea mulțumit că a putut vinde acea moară și că a putut să-și facă rost de bani, altfel este cât se poate de sigur că n-a dus la București, căci nu avea de unde plăti la ceea ce fusese impus“.

Al doilea martor, prestatul Hortobágy de Eadem (Hortobagy), în vârstă de 32 de ani citat în chip legiuit la amintita casă și loc de găzduire a pomenitului domn director, a depus jurământul, a fost cercetat și a mărturisit la ambele întrebări; „știu că moara amintită s-a aflat întotdeauna în stăpânirea călugărilor franciscani pe când eu umblam prin acele părți și activam ca administrator suprem al bunurilor fiscale, iar bunurile boierilor de dincolo de Olt au fost toate confiscate, dar deoarece moara a fost a eucernicilor călugări franciscani nu s-a ridicat nici o pretenție asupra acesteia. La a doua întrebare, nu știu nimic sigur“.

Această înregistrare a sus-amintitei cercetări și mărturii de acest fel după cum a fost înfăptuită și rezolvată de către noi am însemnat-o în scris pe credința noastră sub sigiliile și iscăliturile noastre și am dat-o amintitului pârâș al drepturilor lor ale călugărilor, spre viitoare chezășie. Semnat la Sibiu în anul și ziua mai sus însemnate.

L. S. Ladislau Șandor

L. S. Francisc Apafi

scribi și jurați notari ai Cancelariei Mari a Transilvaniei trimiși în chip leosebit pentru a înfăptui cu credință cele de mai sus.

Nici prin această cercetare (care va fi foarte folositoare atunci când, cu ajutorul lui Dumnezeu, neamțul va lua din nou patria) nici din scrisoarea de mărturie semnată și dată la fața locului, în care erau subscriși 5 popi și alți 9 oameni care au mărturisit cu toții într-un glas că moara este a noastră, n-am putut obține ceva de la domnitor, deoarece acel nobil, căruia n-am putut să-i dăm banii, a fost mai puternic. Înaintea morții sale, făcându-și testamentul, el a mărturisit vechiului episcop, că moara ne aparține nouă și și-a îndemnat soția să ne-o restituie, dar deoarece moartea l-a răpit bătrân și nu ne-a restituit-o, nici soția sa supraviețuitoare nu ne-o restituie până când lucrurile nu se vor schimba.

În afară de aceasta, mănăstirea are o vie în dealul zis Maal cumpărată de călugării noștri spre folosința fraților împreună cu un fânaș și un loc de arătură în câmpia din apropierea Oltului numită Lesbet.

Amintitul nobil nu a reocupat via, care ține de moară împreună cu fânașul de jos dincolo de drum, ci ne-a rămas nouă fiindcă era pustie și acolo nu obținem decât oarece fân.

N. B. Cu privire la moară înfățișez ceea ce n-a fost niciodată povestit în afară de călugări mai bătrâni, anume că domnul Petru Duralin nu ne-ar fi dăruit moara, ci că iar fi fost plătită de părintele Antonie Gungiș cu cât ne era dator iar apoi restul de bani a fost dat nobilului. 2: Noi n-am primit documentul de cedare dat de nobilul domn Petru Duralin, fiindcă sus-zisul domn, Dumnezeu știe în ce scop, ne-a dus cu vorba zi de zi, zicând, că nu are acel document acasă ci în Ungaria, până când a murit. 3: după moartea lui Petru Duralin, domnul Mihail Petricherîn, în calitate de ginere, a primit toate documentele; prima lui soție a fost fiica răposatului Petru Duralin; 4: După pacea făcută la încheierea războiului, Mihail Petricherîn a venit la Râmnic și s-a dus dincolo de Olt la amintitul nobil Radu Goran, la care a rămas 5 sau 6 zile, iar fiindcă nu avem nimic de făcut la acesta s-a născut bănuiala că acesta a încheiat o oarecare înțelegere cu nobilul și că, acceptând un oarecare preț mare i-a dat documentele contractuale și de cedare, dar acestea nu le înfățișez drept sigure și adevărate, căci toți sunt deja morți și vor trebui să dea socoteală în fața lui Dumnezeu. Este însă verosimil că noi nu avem documentele fie din neglijența călugărilor, fie din intriga acestora. Via de la Drăgășani care ținea pe vremuri de Craiova și care este acum cultivată de mănăstirea Râmnicului este situată pe pământul episcopului de Râmnic, căruia în calitate de stăpân al pământului, suntem obligați să-i plătim dijmă; cei doi episcopi de mai înainte au obișnuit să ne ierte preamilosiv de plata acesteia, însă cel de acum o pretinde pe anul 1767 fiindcă este strâmtorat mult de către domn și trebuie să o plătim, iar în afară de aceasta am fost constrânși să-i plătim domnitorului din nou dijme pentru tot vinul precum și pentru reședință pe anul 1764. Am povesti bucuros mai multe despre această aleasă mănăstire, dar nu am găsit nimic însemnat decât că aici s-au ținut ore de morală și de filozofie și adesea s-au ținut aici adunări ale congregației și capitluri datorită locului prielnic. Ultimul capitlu ținut aici a fost în timp ce se desfășura războiul cu turcii. După război, bulgarii s-au răspândit la Vinga, Vinț, Deva și au rămas puține familii dintre cele mai sărace, din care au murit toți bărbații și astfel au rămas văduvele cu copii, să-și trăiască viața de mizerie prin tot felul de greutate.

Cap V. Lista conducătorilor locali.

Deoarece registrul nașcuților, cununaților și morților, care l-au avut înainte de război s-a pierdut, nu pot reda exact nici numele conducătorilor în ordinea lor. Primul care prin hărnicia sa a făcut cel mai mult și a rămas cel mai mult timp în funcție:

În anul 1721 părintele Antonie Gungiș, mort aici în 1725.

1726 cucernicul părinte George Francovich.

1728 cucernicul părinte Bernardinus de la Russi.

1731 cucernicul părinte Ambrozie Hoscaj.

1733 cucernicul părinte Angelus Franck.

1735 cucernicul părinte Seraphinus Gyurics.

1737 cucernicul părinte Bernardinus de la Russi, a fost în timpul

acestui război.

1740 cucernicul părinte Ioannes Capistranus Dervoldel.

1742 cucernicul părinte Matthias Rogacski.

1744 cucernicul părinte Georgius Pessin.

- 1745 cucernicul părinte Ambrosius Annko.
- 1746 cucernicul părinte Eliss Grytzki.
- 1747 cucernicul părinte Thomas Radulov.
- 1748 cucernicul părinte Bernardinus Krenschmitter.
- 1749 cucernicul părinte Matthias Rogacski.
- 1751 cucernicul părinte Bonaventura Lenich.
- 1752 cucernicul părinte Seraphinus Gyurics.
- 1754 cucernicul părinte Leopoldus Vienmayer.
- 1756 cucernicul părinte Lazarus Zich.
- 1757 cucernicul părinte Stephanus Kubik.
- 1759 cucernicul părinte Matthias Rogacskin.
- 1760 cucernicul părinte Martinus Nikolik.
- 1762 cucernicul părinte Lazarus Zich.
- 1764 cucernicul părinte Matthias Rogacskin.
- 1765 cucernicul părinte Fulgentius Peck.
- 1768 cucernicul părinte Ildefonsus Peck.

VECHEA BISERICĂ DE LEMN DIN SCHIAU, COMUNA BASCOV, JUDEȚUL ARGEȘ (SEC. XVIII)

SPIRIDON CRISTOCEA
ROMEO MASCHIO

Satul Schiau, component al comunei suburbane Bascov, municipiul Pitești, este una din localitățile argeșene care nu are biserică, locuitorii de aici fiind enoriași la învecinatul Dobrogostea. Despre biserica de lemn care a existat cândva în Schiau aflăm din *Catagrafia Eparhiei Argeș la 1824* unde se menționează: „Schiau. Sf. Împărați b. de lemn. Făcută de dumnealui stolnic Costandin Bucș(ănescu) pe moșia dumnealui”¹. O altă *Catagrafie*, datând din 1829, ne furnizează date despre ctitorul acestei biserici:

„Dinul Bucșănescul, n. Pitești, 60 de ani, stolnic, al clucerul za arie Enache Bucșănescu, șade în Pitești, are o pereche case i 2 moși și o moară în sud Muscel”².

Aparținând familiei de boieri argeșeni Bucșănescu, Costandin (Dinul) a construit această biserică de lemn, cu hramul Sf. Împărați, înainte de 1824, ea putând data chiar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Fig. 1. Troița din Schiau, demolată în august 2001.

Deteriorându-se în decursul anilor, biserica a fost demolată și în locul ei a fost ridicată o troiță (Fig. 1) din zid care avea următoarea pisanie scrisă cu vopsea: „Această Sf. Troiță s-a zugrăvit cu cheltuiala d-nei Maria Păișanca, Gh. Maria și fiica sa Maria, Nic. ...³ tescu, soția Filoftea, Constantin Marinescu cu soția Minodora, preotul Gh. S. Popescu, preoteasa sa Zoia, fiind episcop P. S. D. D. Calist de Argeș, în anul 1915 noemb. 21.

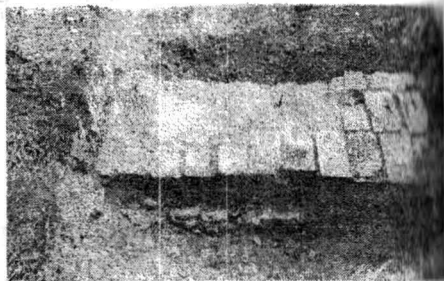
¹ Ionașcu, *Catagrafia Eparhiei Argeș la 1824*, București, 1941, p. 6. În *Catagrafie* sunt trecuți și slujitorii bisericii: „Preoți: Ioan (45) scutit de sferturi, Nicolae (42). Diacon: Mateiu.

² Ioan C. Filitti, *Catagrafie oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, Tipografia Curții Regale F. Göbl și N. A., București, 1929, p. 21.

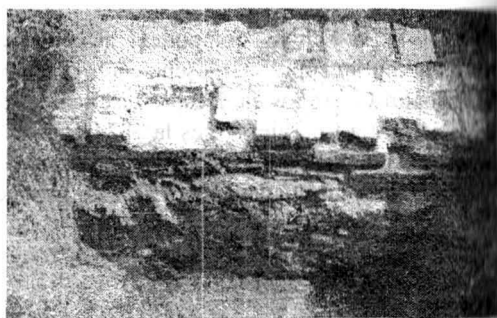
³ Ilizibil

Secțiunea 2. Fundația zidului de nord al naosului.
Vedere din sud.

Secțiunea 3. Fundația zidului de sud al naosului.
Vedere din vest.

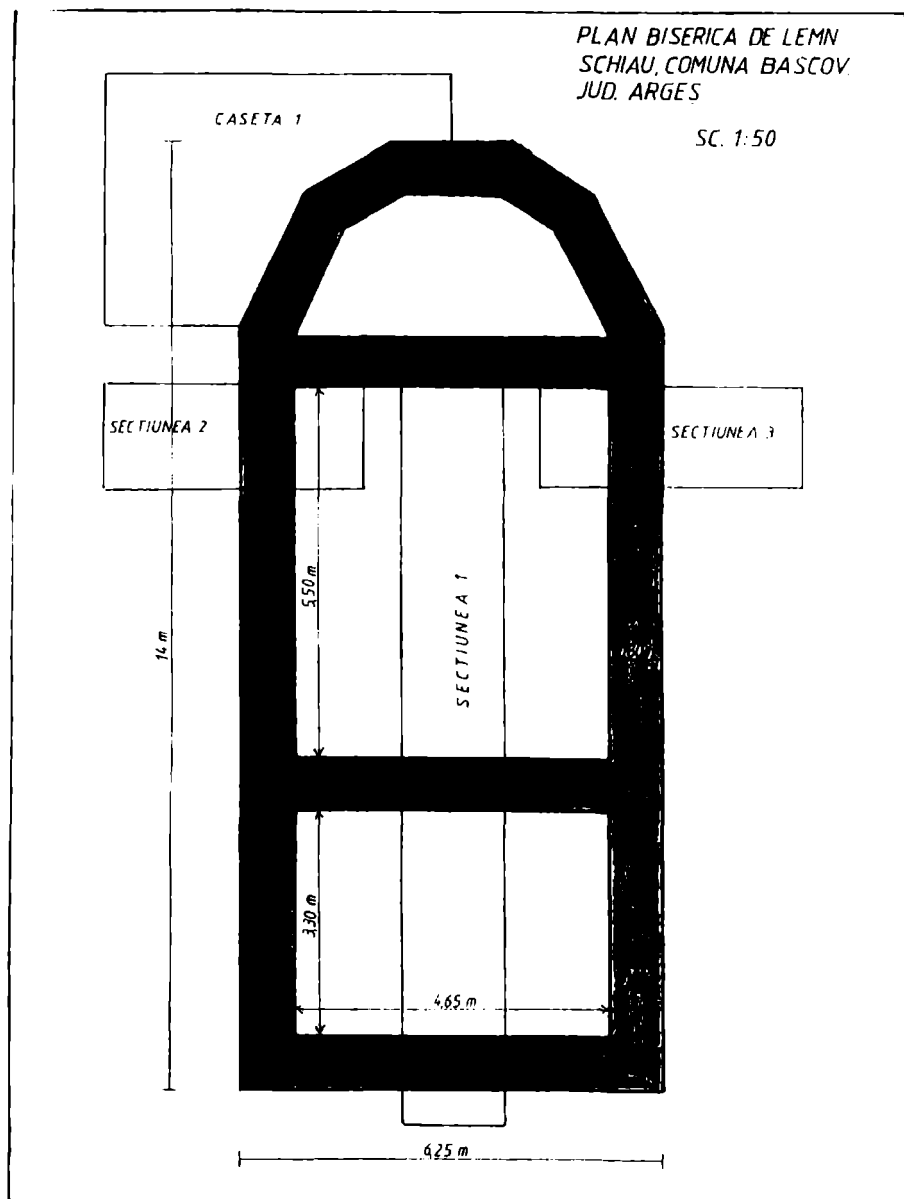
Secțiunea 1. Fundația zidului despărțitor dintre naos și pronaos. Vedere din vest.

◀ Caseta 1. Fundația de nord a absidei altarului. Vedere din est.

Azi, 5 iunie 1967, s-a pictat din nou prin donații de către enoriașii parohiei Dobrogostea, fiind pr. paroh Gh Popescu Pictor Anghel Ion. C. de Argeș“

Întrucât Troița urma să fie demolată în vederea construirii unei biserici pentru locuitorii din Schiau, în luna august 2001 am efectuat investigații arheologice pe acest loc unde se știa că a fost lăcașul de lemn construit de Dinul Bucșănescu. În urma trasării secțiunilor au ieșit la iveală fundațiile vechii biserici.

Realizată din bolovani de râu, de mărime mijlocie și mică, prinși cu mortar, fundația are lățimea de 0,80 m, iar talpa se află la - 0,80-0,90 m față de nivelul actual de călcare.

Biserica, de dimensiuni apreciabile (14 m x 6,25 m, în exterior) era compusă din altar, naos și pronaos, având planul dreptunghiular simplu și absidă nedecroșată (tipul I C, după tipologia lui Radu Crețeanu)⁴.

Prin cercetările arheologice de la Schiau care au dus la descoperirea unei biserici de lemn de la sfârșitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea s-au îmbogățit cunoștințele noastre despre arhitectura lăcașurilor religioase din Muntenia⁵.

---

⁴ Radu Crețeanu *Bisericile de lemn din Muntenia*, Editura Meridiane, București, 1968, p. 10.

⁵ Pe locul unde a existat vechea biserică și troiță a fost ridicată în toamna acestui an o biserică după planurile arhitectului Iliuță Gheorghe, fondurile fiind puse la dispoziție de doamna Elena Mihalache, originară din Bascov, cetățeană franceză, prin fiica sa Mariana Streche. Meritoric este și strădania preotului Ion Ghilencea, parohul bisericii din Dobrogea, pentru realizarea acestei construcții.

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

VIAȚA LOCUIITORILOR DIN PLASA ARGEȘ ÎN ANII 1833 - 1834

VASILE NOVAC

În conformitate cu poruncile Ocârmuirii de Argeș, la 19 Octombrie 1833, au fost aleși deputați ai Mahalalei Olari, ca fiind „cei mai cinstiți”: armașul Iordache Titooopolescu, logofătul Vlaicu Săndulescu, logofătul Ioan Leontescu, Pandelică Cioacă Popescu, Teodor Olariu și Iordache Grădinescu de către 29 de alegători, în frunte cu: „Popa Costandin al Bisericii Domnești Mahalaoa Olarilor, Popa Nicolae Duhovnicu otam și Popa Dragomir Mahalaoa Olarilor”¹. În aceeași zi, sunt aleși deputați ai Mahalalei Poștii: Ștefan Tolea, Ioniță Tolu, Dumitru Busățeanu, Tudor sin Vladu și Nicolae Vlăsceanu de către 23 de electori, în frunte cu: „Popa Ion Duhovnicu ot Biserica Târgului și Popa Enache ot tam”². Alți 27 cetățeni ai orașului, în frunte cu: Dimitrie Protopop, Popa Ioan Duhovnic de la Biserica din Târg, Popa Enache, Popa Ioniță, Popa Oprea, din Mahalaoa Târgului, Biserica Sfinților, Popa Gheorghe otam, Popa Tudor ot Mahalaoa Târgului, Biserica Drujești, și Teodosie Nanoescu aleg deputați, pentru că aveau „credința a fi oameni mai cinstiți”, pe: Postelnicul Teodosie [Nanoescu], Grigore Lăzarovici, chir Teodorache, Matei Logofăt, Nicolae Dorobanțu, Sima Logofăt, Ioan sin Maria lui Toader, jupan Ilie Miulescu, Nicolae Miulescu, Nicolae Cărtuță și jupan Petrache Nan³.

Satele Plășii Argeș: Bunești, Cacalet, Mănești, Zărnești, Butești, Popeasca, Bădiceni, Mălureni, Stroești, Vălsănești, Valea Faurului, Mușătești, Costești Pământeni, Costești Ungureni, Toplița, Bohari, Flămânzești, Cerboreni, Brăteșești, Valea Iașilor, Valea Danului Ungureni, Cicănești, Albești Pământeni, Valea Danului Pământeni, Valea Uleiului, Bărbăloțești și Marina Ungureni dispuneau de: 382 de cai, 2167 boi, 1716 vaci, 699 berbeci, 6321 oi, 2611 capre, 3659 rămători și 710 stupi. Unele sate mai mici sau mai sărace, ca Popeasca și Mănești, aveau înscrise, primul - 1 cal, 1 iapă, 5 boi, 10 vaci, 4 oi, 20 de capre și 30 de rămători, iar al doilea - 2 cai, o iapă, 38 de boi, 38 de vaci, 4 oi, 33 de capre, 72 de rămători și 20 de stupi. Alte localități, ca Valea Danului Ungureni și Mușătești, aveau mai multe vite. La Valea Danului Ungureni, erau înregistrate următoarele animale: 11 cai, 47 iepe, 178 boi, 128 vaci, 39 berbeci, 484 cai, 233 capre, 1503 rămători și 57 stupi, iar, la Mușătești: 35 de

¹ Direcția Arhivelor Naționale Argeș, fond Pretura (Subocârmuirea) Plășii Argeș, dos. nr. 7378/1833, f. 4.

² Ibidem, f. 5.

³ Ibidem, f. 6.

cai, 84 iepe, 193 boi, 247 vaci, 155 berbeci, 351 oi, 181 capre, 237 rămători și 69 stupi⁴.

În Plasa Argeș, la 7 noiembrie 1833, s-au produs: 4550 ocale brânză, 970 uni, 500 miere, 53.600 carne de vacă, 5640 carne de oaie, 500 vedre vin, 7500 ocale fasole, 2000 ocale săpun prost, 500 sămânță de in, 15.000 care de lemne, 7100 ocale de lână, 800 de ceară și 2900 seuri și cervișuri, care se consumau în interiorul plășii. Se mai produceau 27.000 de vedre de rachiu, din care se consumau 18.000 și se vindeau în afară 9.000 vedre, cu câte 2 lei și 20 de parale vadră⁵.

În Plasa Argeșului, s-au produs: 60.240 ocale de grâu, 3600 de orz și 74.560 de porumb. Nevoile de consum întreceau, însă, această mică producție. La grâu, se consumau „câte 840 oca pe fieșcare lună... la pomeniri, sărindare, praznici și sărbători... 10.080 oca grâu”, „Pentru satele ce mănâncă porumb și mei, s-au socotit pe 1502 familii, familia câte 5 suflete, - 2.748.660 oca porumb”. Pentru magazinele de rezervă, erau necesare, 59.040 ocale porumb; pentru hrana a 1502 rămători - 250.340 ocale porumb, iar pentru hrana a 150 de cai - 40.500 ocale orz, în total, era nevoie de 2.341.480 ocale cereale⁶.

În octombrie 1833, locuitorii Plășii Argeș erau îndemnați să vină la Pitești, cu „lemne, fân, găini, ouă, lapte, legumi și, cu un cuvânt, orice au lăcuiorii spre vânzare”⁷.

La 17 octombrie, Ocârmuirea Argeș poruncește ca pentru slujbașii Poștii: surugii, ceași, dârvari, fânari, orzari etc., „să fie casele lor slobode de ostășesc, rămânând apărați și de recrutație” [cartlruirea trupelor]⁸.

Subocârmuirea Argeș înapoiază marelui vornic din lăuntru, Iordache Filipescu, la 31 decembrie 1833, un galben împărătesc, pe motiv că-n plasă, nu se găsesc vânaturi delicate și păstrăvi buni și nici vânători iscusiți pentru prinderea lor⁹. O altă poruncă a Ocârmuirii Argeș, din 7 mai 1833, bazată pe cea a Marii Vornicii, cu nr. 2316, se referă la „a să popri cu totu! vânarea păsărilor, cum și a altor vânaturi curate din cele ce să întrebuințează pentru mâncare, până la 1 august viitor, rămânând slobode numai vânaturile spurcate, cum adică: ciori, lupi și alte vânaturi necurate”¹⁰. Infractorilor prinși, să li „să ia numaidecât pușca și să o trimiță... la Ocârmuire”¹¹.

La 24 iulie 1834, se face cunoscut Subocârmuirii de Argeș că „Înălțimea Sa Domnul Alecsandru Ghica a pășit în hotarul Țării Românești... mai adăogând aceasta că, de la această zi, încetează lucrarea Vromelnicei Ocârmuii Rusești într-acest Prințipat”¹². Ocârmuirea județului Argeș transmite Subocârmuirii cu sediul la Curtea de Argeș porunca de desființare a obiceiului de a se săruta mâna Domnului, pentru că

⁴ Idem, dos. nr. 7385/1833, p.f. 5 și 6.

⁵ Idem, dos. nr. 7386/1833, f. 13.

⁶ Ibidem, f.f. 25^v și 34.

⁷ Idem, dos. nr. 7387/1833, f. 1.

⁸ Idem, dos. nr. 7389/1833, f. 1.

⁹ Idem, dos. nr. 7390/1833, f. 1.

¹⁰ Ibidem, f. 5.

¹¹ Idem, dos. nr. 8254/1834, f. 1.

¹² Ibidem.

Maria Sa socotește ca cel mai mare respect „îndeplinirea datoriilor din partea fleșcăruia, supunerea la pravili și la poruncile Stăpânirii”¹³.

Subocârmuirea de Argeș raporta, la 15 mai 1834, că, în anul 1832, a primit 25 de lei ca ajutor la Cutia Mahalalei Târgului, „pă trimestrul iulie” de la: Ion sin Diaconu Chiriac, Marin Găinușă, Pandelică sin Ion Chiriac, Marin Cojocar și Ștefan Croitoru. Pentru Mahalaoa Olarior, au contribuit cu câte 5 lei, în iulie și octombrie 1832: Gheorghe Brusturean, Gheorghe al Zmarandei, Ghiță de la Stancea, Pătru de la Noga, Nicolae sin Tinca și Marin Ciurgal¹⁴. În Mahalaoa Poștii, au dat câte 5 lei: Nicolae Tudor Văduva, Preda Marica Văduva, Nicolae Catina Văduva, Mihailă Zlotea și Stoica Pârjol¹⁵. În anul 1833, în Mahalaoa Olarilor, au ajutat cu câte 5 lei: Nicolae Tudor Văduva, Gheorghe Antonie Văduva, Preda Marin Văduva, Nicolae Catina Văduva, Mihailă Zlotea și Stoica Pârjol¹⁶. În anul 1833, în Mahalaoa Olarilor, au contribuit cu câte 5 lei: Gheorghe al Zmarandei, Marin Ciungu, Ghiță de la Stancea, Pătru de la Moga și Neculae sin Tinca. Din Mahalaoa Poștii, au donat câte 5 lei: Neculae Tudora Văduva, Gheorghe Antonie Văduva, Preda Marina Văduva, Neculae Catina Văduva, Mihailă Zlotea și Stoica Cojocar, iar din Mahalaoa Târgului: Ion Din Chiriac, Marin Găinușă Proastă, Ștefan Croitoru de la căpitan Radu și Pătru Ungureanu de la Odaia lui Taftu¹⁶.

„Ticăloșii”, jurații și preoții satului Albești Pământeni roagă Ocârmuirea Argeșului să scutească de capitație pe „acești doi unchiași, anume, Păun și Ion... că lui Unchiaș Păun i-au murit mătușa de un an și nu mai are alt nimica decât sufletu în oase și în gură, dar lui Unchiaș Ion i s-au întâmplat de i-au ars casa, acum, în săptămâna brânzii și abia cu trupul au scăpat gol și dăscul”¹⁷.

Ion Ciută, din „orașu Argeșu”, roagă să fie scutit de capitație, pentru că este bolnav, de patru ani, în Brădet, dar a venit, de un an, la „Biserica Domnească, la Sfânta, și căzând la rugăciune, eu și soția mea, m-a mai rărit boala de pelepsie, dar nevastă-mea, tot lipsită din mințile ei, și eu nu sunt vrednic nici să mă hrănesc, nici soția mea, ei mă hrănesc din căpătat”¹⁸. Dimitrie Protopopu și Teodosie Nanoescu adeverează, la 10 mai 1834, că Ion Drăcea „să află la Sfânta Filofteia, păzind la Biserică, din pricină că-i este foarte rău de epilepsie, precum și soția lui, lipsită din minți, și să află oameni numai cu trupurile”¹⁹.

La cererea lui Stan Pleșa și Oprea Baci din Valea Danului Pământeni, după cercetarea făcută, se poruncește juraților și părcălabului satului să fie iertați de capitație, pentru că „s-au dovedit din arătarea sătenilor că sânt într-adevăr săraci și fără putere a ajuta la cutia satului”²⁰.

¹³ Ibidem, f. 4.

¹⁴ Idem, dos. nr. 8239/1834, f. 283.

¹⁵ Ibidem, f. 284^v.

¹⁶ Ibidem, f. 293.

¹⁷ Ibidem, f. 307.

¹⁸ Ibidem, f. 311.

¹⁹ Ibidem, f. 312.

²⁰ Ibidem, f. 316.

Ocârmuirea județului Argeș, la 9 iulie 1834, răspunde Subocârmuirii de la Curtea de Argeș că nu poate scădea obligațiile cutiilor mahalalelor, prin „moartea unuia dintre plugarii muncitori ai orașului Argeș”²¹.

În vara anului 1834, doi jeluitori cu numele Gheorghe, roagă Subocârmuirea de Argeș, având în vedere că sunt veniți din toamnă din Țara Ungurească, să fie scutiți de cele trei sferturi „ce au dat la Mahalaoa Olarilor, prin părcălabul Pantelică”²². La 18 august, Ion sin Vasile Ungureanu, care învață „meșteșug” la Episcopia Argeșului, solicită să fie scutit de bir, fiindcă „nu sânt nici sănătos, ci sânt tot bolbav... Maică-mea a fost bolnavă d-astă iarnă și până acum și eu. Și porumb n-am putut pune... și umblăm și desculți”²³. Aleșii, părcălabul și preotul din Stroiești confirmă Subocârmuirii de Argeș că Radu Podeanu „nu are nimic, vite sau moșie, că este om străin, nu este soție, nici copii și este bolnav de un an”²⁴. Costandin Ungureanu din Mușătești roagă să fie scutit de bir, fiindcă se află „vădov și cufundat în slăbiciunea bătrânețelor și în rădăcina sărăciei”²⁵. Radul Roiul din Bădiceni obține scutire de capitație, în urma unei jalbe, în care se plânge de bătrânețe și de neputință²⁶. Radu din Mahalaua Târgului solicită scutire de capitație, „fiind om surpat și bătrân, slab și neputincios”²⁷. Ene Ghiță din Stroiești cere să fie scos din „răspunderea capitației”, deoarece feciorul său a preluat răspunderea sfertului, el fiind singur, „fără matusă” și, „După slăbiciunea bătrânețelor și după sărăcia mea, văz că nu mă mai duce puterea a răspunde capitația”²⁸. Cereii similare adresează Nițu Ciolan din Stroiești, din cauza „slăbiciunii bătrânețelor” și a sărăciei, Dumitru Ghiboianu, tot din Stroiești, din cauza sărăciei și a lipsei de vedere, și Nicolae sin Gheorghe Croitoru din Vălsănești, care reclamă că plătesc trei biruri într-o casă, în condițiile când tatăl este bolnav și un fiu este nevârstnic²⁹.

Ocârmuirea județului Argeș poruncește, la 12 mai, să se strășnicească locuitorii plășii să nu treacă Dunărea tainic, din cauza ciumii ivite, la Țarigrad³⁰. La 4 august, stabilea noi obligații pentru subocârmuitor, în această delicată „madea”: „pe de o parte, să publicuiești în tot cuprinsul plășii că oricarele să va dovedi, de acum înainte, în tainică trecere peste Dunăre sau întoarcere înapoi, iar nu prin știrea carantinelor, unul ca acele nu va avea alt mijloc de scăpare decât... să trimită la ocnă pă toată curgereu vieții sale, iar pă de alta, să fi cu cea mai mare îngrijire și priveghere ca, îndată ce să va prinde sau să va dovedi un asemenea călcător de pravilă, numaidecât după săvârșirea termenului carantinesc, să-l trimiti aici, spre a-l da în judecată”³¹.

În ianuarie 1834, au mai contribuit la creșterea veniturilor orașului Argeș nouă locuitori din Mahalaoa Târgului și anume: Pandelică Ion Chiriac, Ioniță Nica, Ștefan Florea Cizmaru, Siminea Savu Pristav, Pătru Ungureanu, Mihai Ungureanu, Gheorghe-

²¹ *Ibidem*, f. 317.

²² *Ibidem*, f. 318.

²³ *Ibidem*, f. 319.

²⁴ *Ibidem*, f. 321.

²⁵ *Ibidem*, f. 337.

²⁶ *Ibidem*, f.f. 337^v și 338.

²⁷ *Ibidem*, f.f. 339^v și 341.

²⁸ *Ibidem*, f. 342.

²⁹ *Ibidem*, f.f. 343-345.

³⁰ *Idem*, dos. nr. 8217/1834, f. 4.

³¹ *Ibidem*, f. 8.

gimerele Florii Prodan, vel postelnicul Ștefan Olteanu și Iaru zet Deria Badi³². În urma morții lui Toader Ungureanu din Mahalaoa Târgului, Ocârmuirea aprobă ștergerea lui de la plate capitației³³. La 27 martie 1834, Costache Rătescu, subocârmuitorul de Argeș, scrie Ocârmuirii că nu-i poate trimite nici un ban din cota pe trimestru, deoarece abia să fie de ajuns a să plăti lăcuitorilor zilele de îndestulare ce au dat soldaților până luni, adică până ghenar, februar și mart³⁴. Secretarul județului C. Arion stabilea: „Făcând d. subtocârmuitorul socoteala deslușită a viitorului trimestru de aprilie, cu vințățiile rusești slobozite pentru îndestularea oștirilor și banii ce va prisosi, să-i trimită negreșit³⁵. La 19 iunie, Ocârmuirea zorește expedierea banilor din capitația viitorului trimestru iulie, august și septembrie, „pentru supunerea neapăratelor cheltuieli ale Domnului“, până la 25 iunie³⁶. La 22 decembrie, se cerea ca, în două zile, să se trimită jumătate din banii Capitației pe trimestrul I 1835, în vederea procurării a 90 000 de lei necesari miliții pământene³⁶. Pe trimestrul al IV-lea 1834, s-au strâns din Plasa Argeșului 12.205 lei, din care 4.000 au fost dați Ocârmuirii, 360 dați Poștii, 600 - lea subocârmuitorului, 180 a ajutorului și 45 lea a ajutorului de ispravnic de dorobanț. Rămân și se trimit la Ocârmuire, 2779 lei și 20 de parale³⁷.

Pricinile proprietărești sunt deschise documentar, la 16 ianuarie 1834, prin porunca Ocârmuirii către subocârmuitorul Argeșului, „pentru despăgubirea Sfintei Episcopii Argeș de pădurea tăiată de către sătenii Mușătești“. Căprarul trimis va strânge banii, iar cei care nu vor avea, se vor înțelege, în scris, cu Episcopia. Dacă nu se vor executa poruncile, căprarul va fi certat „strașnic cu bătaie“, iar subocârmuitorul va „plăti cheltuielile ce le-a făcut Sf. Episcopie“³⁸. La 23 ianuarie 1834, Ocârmuirea trimite o nouă poruncă și cu un nou dorobanț, pentru strângerea banilor de la locuitorii din Mușătești, în pricina pădurii tăiate³⁹. Peste cinci zile, Subocârmuirea de la Argeș răspunde că a avut permanent un dorobanț la Mușătești, pentru a strânge banii. Nici el, nici dorobanțul Ocârmuirii n-au putut scoate un ban de la locuitori, iar în ceea ce privește zăpădul de adevărire, n-a mai fost solicitat de către Episcopie⁴⁰.

Nicolae Popescu reclamă pe Pandelică al Cății și pe Trandafir al Radului Olteanu că le-a dat un loc arat de și-au pus bucate și nu i-au plătit nici arătura, nici dajna locului⁴¹. Locuitorii din Mușătești solicită prezidentului Judecătorei să trimită un străin să vadă cât a tăiat fiecare, pentru că au fost toți obligați să plătească până la 5 taleri. Ocârmuirea trimite jalba la Subocârmuire, cu poruncă să se stabilească paguba făcută de fiecare sătean. Subocârmuirea poruncește juraților din Mușătești, la 30 ianuarie, să stabilească „stricăciunea ce va fi făcut fiecare în parte la cea pădure și, potrivit cu acea stricăciune, să se poie jeluitorilor a despăgubi pe Sf. Episcopie“⁴².

³² Idem, dos. nr. 8218/1834, f. 4.

³³ Ibidem, f.f. 5-6.

³⁴ Ibidem, f. 28.

³⁵ Ibidem, f. 50.

³⁶ Ibidem, f. 104.

³⁷ Ibidem, f. 109.

³⁸ Idem, dos. nr. 8277/1834, f. 1.

³⁹ Ibidem, f. 2.

⁴⁰ Ibidem, f. 3.

⁴¹ Ibidem, f. 4.

⁴² Ibidem, f.f. 5-6.

Zevedei Alesu, Dinu Brigan Alesu, Antonie Alesu, Nițu Părcălabu „cu tot satul Costești” se plâng lui Alexandru Dimitrie Ghica Voievod că, după seceta din vară, arendașul Sf. Episcopii, Nicolae Logofătul, le „ia din cinci grămezi de porumb, una, și fân din cinci, una”, ceea ce va duce la moartea de foame a vitelor și copiilor, fiind oameni săraci. Îl mai roagă să-l amâne, până la primăvară, cu mutarea caselor la linie și-i „mai apucă de câte 18 zile de clacă pe an și care nu putem să le facem”. Domnul poruncește marelui vornic din lăuntru să cerceteze jalba și să stăruiască „a să păzi neștrămutate temeiurile Regulamentului Organic”⁴³. 24 locuitori din Costești Ungureni și Pământeni, neștiutori de carte, declară că n-au fost informați de jalba dată Domnului de către: Gheorghe Roșu, Stan Cojocar și Toader Cojocar. Printre „semnatari” sunt jurații Zevedei și Antonie, care apar semnați în jalba către Domn⁴⁴. La 7 noiembrie, Ocârmuirea poruncește Subocârmuirii de Argeș să cerceteze și să îndestuleze pe locuitorii din Costești și să oblige pe arendaș să nu-i mai năpăstuiască, „căci nu va scăpa fără răspundere”⁴⁵.

La 3 martie 1834, Ocârmuirea Argeșului, în urma mai multor reclamații făcute împotriva subocârmuitorului de la Curtea de Argeș, îi poruncește „a păzi, pă viitorime, o bună orânduială, adică orice fel de cerere ale arendașilor sau proprietarilor să va arăta la acea Suptocârmuire asupra lăcuiitorilor, nici cum să pui în lucrare, fără dezlegare Ocârmuirii, publicuind aceasta în auzul tuturor spre știință”⁴⁶.

Costandin Nicolau reclamă, a patra oară, pe unii locuitori din Stroești. Diaconu Toader, Nicolae Baci, Ioan Cruceru și Grigore- fiul său, Stoica sin Hristea Diaconu și Din sin Grigore Ciolan păduraru pentru că „au intrat în pădure și au făcut felurimi de chereștele spre negoțurile lor. Și nu numai că fac dărăpănare pădurii, ci prăpădesc și livezile, trecând cu carăle, după cum au făcut și în anul trecut, de sânt numai eu păgubaș de trei cară de fân, bez alți lăcuiitori”⁴⁷. Costandin Nicolau, din orașu Argeșului, revine a cincea oară, solicitând trimiterea unui dorobanț vrednic „a-i aduce, spre înfățișare”⁴⁸.

Ocârmuirea poruncește subocârmuitorului de Argeș, la 26 mai 1834: „să te afli cu cea mai de aproape îngrijire și priveghere ca, nici din partea proprietarilor să nu să urmeze asupra lăcuiitorilor cel mai mic abuz sau luare nedreaptă împotriva mai sus ziselor legiuri, nici lăcuiorii clăcași să nu să îngăduiască nici într-un chip a urma cea mai puțină strâmtoare după ale lor hălăduiri, pe unde din vechime să află așezați”⁴⁹.

La jalba Rucsandei Budișteanca, din 12 mai, Ocârmuirea poruncește subocârmuitorului de Argeș să cerceteze, să prindă și să trimită la Pitești, cu dorobanț, pe cel ce a dat foc pădurii Bădiceni⁵⁰.

Nicolae Pop, epistatul moșiei Costești, reclamă Subocârmuirii că i-a fugit, la Stroești, clăcașul Nițu Buta, fără a-l anunța cu șase luni înainte, pretinzând să fie despăgubit. Se poruncește aducerea la Curtea De Argeș a părâtului, împreună cu jurații

⁴³ *Ibidem*, f.f. 7 și 18.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 9.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 18.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 10.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 26.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 27.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 28.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 30.

satului Stroiești⁵¹. Stan Leșa din Vernești reclamă pe postelnicul Costache Urlăteanu, arendașul moșiei Vernești, că le cere clacă și dijmă și pe livezile de pruni arendate, pe care o plătesc și oamenii de la care au arendat. În plus, el e bătrân de 80 de ani, beteag de mână, ci doi feciori în casă, și sunt obligați să dea clacă și dijmă. La 23 iulie, C. Rătescu stabilește ca jeluitorul, „de va fi așa, să rămâie odihnit”⁵². La jalba unui Petre din Vălsănești, că Nicolae Ciolcă și fratele lui, Toma, i-au cosit o livadie, se poruncește juraților să cerceteze și, de va fi adevărat, să-i „dea fânul aceluia jeluitor”⁵³. Ion și Ionuț din Dima din Mahalaoa Poștii reclamă pe Toma Gabăr că i-a cosit, în silnicie, o livadie, ce o avea în calitate de clăcaș al jupănesii Joița Chipitoaie. Subocărnuitorul dispune să i se înapoieze fânul și „ceea ce va avea, să-și caute cu stăpâna acei moșii”⁵⁴. Un Ilie reclamă pe Pătru Olteanu că, mergând să-și ceară dijma din fân, „au sărit cu bătaie, pă care spre dovadă, să va vedea și cămașa ruptă”. La 9 august, se hotără ca părcălabul „să cerceteze și, de va putea, să-i împace, iar de nu, să-i trimită cu raport, spre înfățișare”⁵⁵. Teodosie Nănoescu roagă Subocărnuirea să-i dea un dorobant, care să-i oblige pe locuitorii din Mușătești să-i dea niște care, ceea ce i se aprobă⁵⁶.

Vlasie Arhimandritul cere lui Costache Rătescu, la 18 august 1834, să-l oblige pe Din Obăgilă din Brătășești să restituie nutrețul cosit, în silă, de la un clăcaș al schitului. Subocărnuirea poruncește juraților satului să se înapoieze nutrețul și să trimită pe făptaș la Subocărnuire, cu dorobant, spre „a i să face cuviincioasa punere la cale”⁵⁷. Niță din Chiriace se plânge împotriva lui Trache din Tudor Brăgaru că i-a cosit o livadie de fân, pe care o avea arendată de la logofătul Matei Duce⁵⁸, iar Stanciu Vătașel din Mălureni arată că Gheorghe Mănescu și Marin Minescu, jurați din Brătieni, pasă vitele pe moșia sa, fără să plătească erbăritul⁵⁹. Ioan Leontescu reclamă pe Nicolae din Popa Marin din „orașul Argeș” că i-a cules „toate nucile” dintr-o livadie ce o are în oraș. Se decide ca deputații să-i împace, la fața locului, sau să-i trimită la Subocărnuire⁶⁰.

Ion și Ion Pădeanu se plânge că Ion Pădeanu, părcălabul satului Popeasca, și proprietarul moșiei i-a băgat în casa în care locuiește de patru ani pe un Gheorghe Muraru. Rezoluția subocărnuitorului, din 28 septembrie, precizează că trebuie lăsat în pace, până la primăvară, când își va face casă⁶¹. Ioana din orașul Argeș se judecă cu Arsene din Toma din Mahalaoa Poștii, pentru dijma de la clăcașii din Capu Dealului⁶².

⁵¹ Ibidem, f. 32.

⁵² Ibidem, f. 33. Același sat și subocărnuirea de Argeș.

⁵³ Ibidem, f. 34.

⁵⁴ Ibidem, f. 39.

⁵⁵ Ibidem, f. 40.

⁵⁶ Ibidem, f. 56.

⁵⁷ Ibidem, f. f. 57-58.

⁵⁸ Ibidem, f. 59.

⁵⁹ Ibidem, f. 61.

⁶⁰ Ibidem, f. 63.

⁶¹ Ibidem, f. 64.

⁶² Ibidem, f. 65.

Din Chirhoc s-a învoit cu Gheorghe Stângă să lase trei porci în pădure, dar pădurea fiind de-a valma cu Ghiță Hereșeanu, tot din Valea Danului, ultimul i-a tăiat pe cel mai bun rămător. Subocârmuitorul hotărăște să fie despăgubit⁶³.

Teodosie Nanoescu, arendașul moșiei Mușătești, nu poate transporta fân la Pitești, lui Dincă Brătianu, deoarece „clăcașii nu dau supunere a merge cu acest fân”. Subocârmuirea stabilește ca jurații, cu „într-adins dorobanț” să-i oblige să urmeze „după regula legiuită”⁶⁴.

Onul, ceașul Poștii Mănicești, cere să fie despăgubit pentru că i s-au tăiat din pădurea din Valea Danului, peste 430 de „copaci de rod stejari”, pentru facerea unor poduri⁶⁵. La 3 noiembrie 1834, Costache Orlățeanu, epistatu moșiei Valea Danului Pământeni, reclamă pe mai mulți locuitori din Valea Danului că au tăiat cinci vaci și vând rachiul, fără a-i plăti „havaetul scaunilor”. Cere despăgubire, mai ales că n-au folosit carnea și rachiul la pomeniri⁶⁶.

La 10 noiembrie 1834, Ocârmuirea Argeș transmite porunca Marii Dvornicii cu nr. 9219, datorată nenumăratelor jeluiri adresate lui Vodă și Marii Vornicii, „din partea lăcuitorilor, pentru asupririle și nedreptățile ce se fac din parte proprietarilor de moșii sau epistaților și arendașilor”. Totodată, i se cere: „să te scoli și, pă fiecare săptămână, de doo ori, să te preumbli în fiecare sat, păzind aceasta apururea, ca să citești cu întradins băgare de seamă toată cuprinderea eczemplarurilor reciprocității, în auzul tuturor lăcuitorilor de obște, de față cu proprietarii, făcându-i să înțeleagă, cu destoinice cuvinte drepturile ce sânt datori a răspunderii către alții, adică lăcuitorii către proprietari, cât și proprietarii către ai săi clăcași, care acești din urmă să și și mărginească cu strășnicie a nu să întinde mai mult, pă vremea viitoare, cu hrăpirl năpăstuitoare către ai lor clăcași, peste legiurile întocmite. Iar dacă unii ca aceștia, să vor afla într-o asemenea urmare a năpăstuirilor, numai decât, ducându-i cu raport deslușitor de fapta lor și cu dorobanț într-adins, să-i trimită la Ocârmuire, ca și ea să încunoștințe Stăpânirii, spre a li să hotărî osânda cuvenită.

Pe lângă aceasta, să adaugă ca [pe] viitorime, să aibă îngrijire de aproape a pune numai decât în lucrare poruncile ce și să trimit asupra vericăreia pricini, măcar să și raportuiești cu deslușire ce vei descoperi la fața locului, spre mai grabnica lucrare și mângâiere a țaranilor, de a nu fi cheltuielile ce urmează, aflându-să pă la București.

Din porunca însă a Mării Sale lui Vodă, fie în știrea d. a te afla cu cea mai pătrunzătoare priveghere spre a nu să asupri lăcuitorii cătuși de puțin la răspunderea datoriilor proprietaricești, căci după cercetările ce pă supt cumpăt este a să face, la întâmplare de a să descoperi cel mai puțin abuz urmate asupra-le din partea unui arendaș sau epistat, atunci răspunderea desăvârșit va privi asupra persoanei d., suptocârmuitorule, fără a te îndrepta cu nici un cuvânt”⁶⁷.

Jurații satului Costești Ungureni și Subocârmuirea de Argeș constată că Logofătul Iosif nu poate dovedi că tatăl lui Gheorghe Șarban ar fi avut o datorie de 11 ani, în sumă de 45 de lei, și, deci, pârătul „să rămâie nesupărat”⁶⁸. La 2 februarie 1834,

⁶³ *Ibidem*, f. 66.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 67.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 68.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 71.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 72.

⁶⁸ *Ibidem*, f.f. 90-91.

pentru o datorie de 562 de lei și 20 de parale, la cererea lui Tudor Dobrescu din Curtea De Argeș, se pune sechestru pe cârciuma Marghiolaei Pătescu⁶⁹. La cererea lui Simion Nalcâm, se sechestrează niște prăvălii „din orașu Argeș ale d. C. Căpitanovici”⁷⁰.

Subocârmuirea, în baza raportului juraților din Valea Iașilor, raportează Ocârmuirea Argeș că, la 30 septembrie ora 9, a ars casa lui David, cu: 60 de lei, trei care de fân, două care coceni, 600 ocale porumb, 50 de grâu, șase de lână, un butoi de rachiu, șase ocale cânepă, 10 jurubii de tort, 2 coase, 2 sape și „29 pruni ce au fost înprejurul casii”⁷¹.

În martie, Subocârmuirea de Argeș a informat pe locuitorii Plășii de incendiarea bisericii din Busuioaca - Buzău, recomandându-le să facă donații pentru reconstruirea sfântului lăcaș, iar la 5 septembrie îi roagă să sprijine pe sinistrații focului de la Slatina.⁷² La 18 decembrie 1834, aleșii din Stroiești raportează că „s-au aprins casa lui Vasile Moldoveanu, neîntâmplându-să acasă și s-au sărăcit până în pământ - porumb, haine, scule ce au avut, însă și niște bani ce au fost într-un mundir. Și au rămas cinci suflete muritori de foame”⁷³. Ocârmuirea poruncește să se stabilească pricina focului și să se trimită vinovatul⁷⁴.

La 10 aprilie 1834, Subocârmuirea de Argeș este înștiințată de arderea bisericii cu hramul Sf. Paraschiva din Mlăceni - Plaiul Loviștii și este poftită să strângă bani pentru „înnoirea acestui sfânt lăcaș”, mai ales de la noblete și de la negustori⁷⁵. La apelul făcut de Costache Rătescu boierilor și neguțătorilor din oraș, la 11 aprilie, au fost înscrși 55 de locuitori, dintre care au dat bani: Costache Rătescu și Matei Rătescu, fiecare câte 10 lei, și Teodosie Nanoescu - 5 lei⁷⁶. La 19 mai, Ocârmuirea solicită ajutor pentru refacerea bisericii din satul Mărgineanca - județul Ilfov⁷⁷. Se mai cere ajutor pentru sinistrații din Slatina, unde, la „24 ale trecutului mai, din întâmplare, aprinzându-se orașul... au adus o înspăimântătoare stingere la o sută de neguțători și alții ale căror case și prăvălii în număr de 86, încărcate cu mărfuri” au ars⁷⁸.

În Plasa Argeș, 1382 de familii trebuiau să întrețină 35 de dorobanți. Un dorobanț era plătit cu 10 lei, iar un căprar cu 15 lei⁷⁹. La 2 iunie, toți dorobanții trebuiau aduși la Pitești, spre a fi revizuiți de către parucicul Rucăreanu și, în acest scop, era nevoie ca îmbrăcămintea să fie „după poruncile Stăpânirii... adică cu chebe... naemenea și armele să fie spălate și curate și caii bine grijiți căci, la din împotrivă, vor fi supuși pedepsei”⁸⁰.

La 24 martie 1834, în baza poruncii Visteriei nr. 243, anunța libertatea exportului de: grâu, mei, porumb, orz și ovăz, „afară însă dacă noul seceriș nu va fi cu îmbelșugare”. Porunca era justificată de lipsa de bucate în „câteva gubernii a[le]

⁶⁹ Idem, dos. nr. 8228/1834, f. 4.

⁷⁰ Idem, dos. nr. 8229/1834, f. 2.

⁷¹ Idem, dos. nr. 8232/1834, f. 2.

⁷² Ibidem, f.f. 4-5.

⁷³ Ibidem, f. 9.

⁷⁴ Ibidem, f. 10.

⁷⁵ Ibidem, f. 13.

⁷⁶ Ibidem, f.f. 15 și 22.

⁷⁷ Ibidem, f. 16.

⁷⁸ Ibidem, f. 17.

⁷⁹ Idem, dos. nr. 8233/1834, f.f. 10 și 27-31.

⁸⁰ Ibidem, f. 64.

Rusii”⁸¹. La 14 aprilie, Subocârmuirea de Argeș raportează că, „până acum, nici o sămănătură nu s-au făcut, nici de grâu, nici de orz, nici de mei, fără decât acum, nu năvălit toți lăcuiitorii la arături și sămănături și, după cum să ară pământul, acum să așteaptă bună nădejde”⁸². Datorită „marii secete ce au urmat” și care amenință „lipsă la consumația din lăuntru a Prințpatului... este de neapărată trebuință a se popri ecspotiația producturilor, socotită de 1 august viitor”⁸³.

La 4 martie 1834, se poruncește juraților și pârcașabilor din satele Plășii Vâlsanului ca, în soroc de o lună, să construiască Casa Sfatului, „după forma ce vi să va trimite, care casă să se clădească la loc frumos și [de] nu să va putea a să face tot de zid, să fie numai temelia din zid și încolo olicită cu cărămidă”⁸⁴. Sătenii din Valen Danului roagă Ocârmuirea să fie păsuiți până în iulie cu construirea Casii de Adunare, pentru a-și face arăturile, grădinile și pentru a pregăti cheresteaua, dacă nu se va socoti bună casa pe care o au așezată, în mijlocul satului, fiindcă ea corespunde cerințelor. La 23 martie, se poruncește de la Ocârmuire să fie lăsați în pace, căci Stăpânirea a prelungit sorocul până în octombrie, pentru a-și putea pregăti materialele⁸⁵. Satul Vâlsânești, „cu lacrimi fierbinți și cu genunchii plecați”, protestează pentru că au făcut o Casă a Sfatului din lemn și sunt obligați să facă alta de zid, solicitând să rămână cu cea din lemn și roagă să fie lăsați cu întreținerea unui singur vătășel călare cu arme, nu a doi, fiindcă au mai dat un dorobanș călare, cu arme⁸⁶.

În urma nenumăratelor reclamații primite, Marea Vornicie hotărăște ca, în satele cu peste 100 sau 150 de familii și „care vor avea înlesnire” să se construiască încăperi de zid, iar în localitățile cu mai puțină înlesnire și cu familii mai puține, să le facă „de pari și nuiete olicite și lipite cu pământ”, după același plan⁸⁷. La 16 februarie 1835, Subocârmuirea susține că nu se pot lucra temeliile, fiindcă „nu poate a să fierbe cărămida cu varul, fiind vremea nopților rece”⁸⁸. La 14 martie Subocârmuirea trimite dorobanși prin unele sate, pentru a grăbi construirea caselor de adunare și împrejmuirea țărinelor, dar lăsând loc larg de drum, câte 10 stânjani, în dreapta și 10 stânjani în stânga⁸⁹.

Locuitorii Plășii Argeș sunt anunțați că s-au scos la vânzare de către Consulatul Rusesc din București „trei carâte, șase calești i alte șase trăsuri de drum cu care au venit Ambasada Turcească, la întoarcerea ei de la Sank Petersburg până la malul Dunării”⁹⁰.

La 30 martie 1834, subocârmuitorul de Argeș este somat să scoată satele și să repare Drumul Poștii și podețele, fiindcă va trece spre Sibiu și Austria „un mare obraz”, însoțit de către ocârmuitor⁹¹. La 14 iulie, se repetă porunca pentru repararea drumurilor, a podurilor și podiștilor, „spre a nu să întâmpla la trecerea vreunei persoane mai

⁸¹ Idem, dos. 8236/1834, f.f. 5 și 1.

⁸² *Ibidem*, f. 8.

⁸³ *Ibidem*, f. 38.

⁸⁴ Idem, dos. nr. 8238/1834, f. 1.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 3.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 5.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 6.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 57.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 59.

⁹⁰ Idem, dos. nr. 8241/1834, f. 1.

⁹¹ Idem, dos. nr. 8243/1834, f. 5.

deosebite zăticnire⁹². La 27 august, era anunțată trecerea spre Căineni a marelui vornic Alexandru Ghica, cu scopul de a se lua măsuri de reparare a drumului și podiștilor⁹³. La 10 aprilie, Ocârmuirea Argeș poruncește subocârmuitorului de Argeș ca la trecerea Marghioalei Slătineanca spre Sibiu, „de loc să eși spre întâmpinarea ei cu câțiva dorobanți, înlesnindu-i orice ajutor...până ce o vei telimatisi în primirea Suptocârmuirii de Topolog⁹⁴. În aprilie, subocârmuitorul este obligat să primească personal doi generali austrieci și pe marele dvornic Alexandru Scarlat Ghica⁹⁵. În iunie, se întorcea generalul Leveršten Minela, iar în iunie, sosea, prin Căineni, consulul francez⁹⁶. Cu toate atenționările făcute mai înainte, la 6 octombrie, Ocârmuirea Argeș constată că, în Plasa Argeș, drumurile sunt „prea în dărăpănare⁹⁷. La 1 decembrie, Subocârmuirea Argeș raportează construirea sau repararea a 15 poduri și a 29 de poduși, indicându-se pentru fiecare locul unde se află⁹⁸.

La 17 aprilie 1834, se anunță scoaterea la mezat a oieritului și cornăritului pentru vitele „păstorilor austriacești”, în sala Adunării Obștești, în zilele de: 7. 10 și 12 mai⁹⁹. Visteria Valahiei, la 24 august 1834, trimite Ocârmuirii Argeș poruncă pentru înțângerea venitului oieritului și conăritului „păstorilor supuși austrieni”, „după puncturile mai jos arătate, adică:

1-^{ua}. Toți păstorii austrieni ce vin du peste hotaru nemțesc aici în țară cu oile și alte vite mari spre pășune au să plătească legiuitul oierit sau cornărit în țară, după obiceiul vechi, de la una oaie până la zece câte bani unsprezece fără poclon și cei ce vor avea de la zece în sus, câte lei zece de oaie și osăbit poclonu bani optzeci fieșcare stăpân de un număr de oi. Piste aceasta, vor plăti toți de obște la cinovnicii din partea Visteriei orânduți pe la plaiuri pentru prescrierea și trecerea în condică a acestor vite, pentru fieșcare nume, câte patru parale de numărătoare și câte două de răvaș.

2-^{lea}. Cei ce vor avea și vite mari cu dâșii vor plăti și cornăritul streinilor hotărât pentru o vită mare câte bani trezeci și trei și pentru o vită mică pe jumătate, însă vite mari să numesc tuiși și mânzați supuși la plata jumătate, dar sugătorii să apără de orice plată.

3-^{lea}. Fiindcă acești păstori austrieni poate să-și ascundă unile din vitele lor pe la locuitorii pământeni, care după noile întocmiri nu să pun la plata de oierit și, cu această viclenie, să pricinuiască pagubă venitului Visteriei, de aceea fieșcare stăpân de un număr de oi și alte vite ori însuși sau ciobanii lor sunt datori a să arăta la slujbașu orânduit de Ocârmuirea județului reghia cu care au trecut aceste vite în țară și care după loguirile ce sânt date în cunoștința acestor păstori trebuie să fie adevărite în dos cu încălțitura străjuitorului graniții pă unde au scoborît în țară și a cinovnicului Stăpânirii care s-au aflat la numărătoreea vitelor și a vameșului schelei. Și apoi, după numărătoreea ce-i va face rânduitorul slujbaș, are să plătească oierit și cornărit asemănat cu numărul dobitoacelor ce se vor afla de față și să ia răvaș de primire în care să

⁹² *Ibidem*, f. 26.

⁹³ *Ibidem*, f. 28.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 30.

⁹⁵ *Ibidem*, f.f. 31-35.

⁹⁶ *Ibidem*, f.f. 35-36.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 54.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 58.

⁹⁹ *Idem*, dos. nr. 8245/1834, f. 2.

cöprinză negreşit numărul vitelor; lăcuiitorul însă pămăntean de să va dovedi că nu amestecat în vitele sale dobitoace de ale păstorilor austrieni să fie puşi la plată îndoită.

4.^{lea}. Dacă dintr-aceşti păstori austrieni ori singuri sau ciobanii lor ivindu-să într-acel judeţ cu turmele vitelor ce vor avea şi apucându-să de plata oieritului... vor înfăţişa răvaşele de plată supt înscălitura altor slujbaşi din alt judeţ...atunci să li să facă şi al 2.^{lea} numărătoare... iar dacă vor găsi vre-un prisos, atunci vor plăti acolo şi pentru acel prisos legiuitu oerit şi conărit...

5.^{lea}. Alţi streini sub numire a feluri de sudiţi ai curţilor europeneşti aşezaţi cu lăcuinţa aici în ţară, precum şi câţi streini vor fi năvălit din Ţara Turcească, iarăşi aici, pă câte vite mari şi mici vor avea nu au să plătească nimic...

6.^{lea}. Către aceasta, să îndatorează acea Ocărmuire ca, cu căutarea şi strângerea acestui venit, să orânduească pă suptocărmuitorii plăşilor şi, după orânduire, numaidecât să trimită la Visterie foafe de numele lor şi Visteria îndată să-i facă cunoscuţi pă la toate ocărmuirile judeţelor, spre a li să cunoaşte numele la răvaşele de plată ce se vor găsi pă la mâinile păstorilor şi a ciobanilor austrieni....

7.^{lea}. Slujbaşii, pentru a lor mulţumită şi osteneală, din toată suma banilor ce vor împlini, vor popri zeciuiala din cele mai din urmă împliniri...

8.^{lea}. Către aceasta, fiindcă acum să începe coborîrea oilor de la munte, Visteria au orânduit întrădins cinovnici cu osebite instrucţi şi condici la fieşcare plai, poruncindu-le că numărând vitele să le treacă în dosul regiilor după formalitaoa ce li s-au arătat. Şi de la fieşcare nume de stăpân de vite să ia câte patru parale, după vechiul obicei de numărătoare şi două parale de răvaş...¹⁰⁰

Slujbaşii orânduiţi la Muşcel erau: Toma Urianu-la Plaiul Nucşoara, Polcovnicu Ioan Racoviceanu-la Plasa Argeşului şi Iordache Eliad-la Plasa Dâmboviţa, iar la Argeş erau: Vistierul Petrache Tigveanu-la Plaiul Loviştii, Slugeru Alecu Furduescu-la Plaiul Arefului, Ioniţă Brătianu-la Plasa Topologului, Costache Rătescu-la Plasa Argeş, Mihalache Lahovar-la Plasa Olt, Drăghici Budiştenu-la Plasa Piteşti şi Grigore Rătescu-la Plasa Găleşti¹⁰¹.

La 5 mai 1834, Ocărmuirea porunceşte subocărmuitorului de Argeş să se preocupe „ca producturile magaziiilor de rezervă să fie mai cu îndestulare decât anul trecut şi să se încunoştinţeze satele acei plăşi a-şi pregăti mateialurile trebuincioase mai din vreme pentru alcătuirea deosebitelor magazii bune, încăpătoare de porumbul anului următor ca să le facă la vreme cu înlesnire”¹⁰². În noiembrie, Ocărmuirea solicită Subocărmuirii de Argeş să-ţi trimită copii după rapoartele din anii 1831-1833 privind produsele din magazinele de rezervă spre al prezenta căpitanului Voinescu al II-lea, trimisul Mării Sale Domnului¹⁰³. La 20 noiembrie, subocărmuitorul Argeşului este obligat să meargă în fiecare sat şi să verifice dacă în magazinele există cantităţile produselor raportate¹⁰⁴. În anii 1831-1833, sau strâns în pătulele Plăşii Argeş următoarele cantităţi de porumb:

¹⁰⁰ *Ibidem*, f.f. 4-8.

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 9.

¹⁰² *Idem*, dos. nr. 8246/1834, f. 2.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 138.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 141.

„Baniți cocoloașe Oca

6	120	Marina Ungureni
47	940	Valea Danului Ungureni
40	800	Valea Danului Pământeni
45	900	Albești Pământeni
50	1000	Valea Iașilor
27	540	Flămânzești
30	600	Cerboreni
8	160	Cicănești
18	360	Albești Ungureni
2	40	Mălureni
19	380	Stroești
7	140	Cacaleți
8	160	Mănești
2	40	Butești
7	140	Popeasca
9	180	Costești Pământeni și Ungureni
9	180	Bădiceni
1	20	Valea Faorului
6	120	Mușătești
17	340	Bohari
10	200	Toplița
6	120	Vălsănești ¹⁰⁵

Subocârmuirea de Argeș a eliberat mai multe chezășii pentru răvașele de drum, din care amintim: pentru Alexandru Cămătarul din Țara Oltului, ținutul Austriei, „pentru că este om bun, fără nici o pricină”, pentru starostele Corporației Neguțătorilor din Curtea de Argeș, chir Marin zet Căntea „cu căruța cu patru cai și cu un chirigiu și un butoi cu rachiu în căruță merge la Ploiești, spre vânzare”, pentru Gligore Ungureanu din Valea Danului Ungureni, care merge la satu Nucetu din Țara Ungurească, pentru Andrei Nan și fiul său, Nicolae, din Mahalaoa Poștii, care călătorește spre Bărbăăteștii de peste Olt, pentru Ion și Achim, care merg în țară, după boștină, pentru Andrei și Gligore, care se duc la Găiești, după vitele lor, pentru Nicolae din Valea Faorului, care pleacă în țară, după boștină, pentru Arsene și Ștefan din Curtea de Argeș, care se duc la Țârgul Udii, să-și cumpere un cal și un bou de hrană, pentru Vasile Pieptan care merge la satul Drugănești, pentru negoț, pentru Ilie Mihail, care merge la lăzăr la Râul Vadului, pentru Iordache și Pătrașcu Drăguț din Mahalaoa Poștii, ce merg în satul Stanca din raioa Brăilei pentru că au vitele acolo, pentru șase oameni din Cerboreni ce se deplasează la București „cu trei cară cu pere și la toate carăle șaisprezece boi”, pentru Mihai Hărtopan din Costești Ungureni, „ce merge la București cu douăsprezece căruțe cu câte doi boi, și cu tovărășia lui Neculae... cu căruțe cu pere”, pentru alți șase oameni cu două căruțe cu pere și cu zece boi, spre a le vinde la București, pentru chir Ion Dorobanțu din Curtea de Argeș, care pleacă pentru negoț, la Brăila și Galați, cu un car cu șase cai și un cărăuș, pentru 11 oameni din Albești

¹⁰⁵ Ibidem, f. 106.

Pământeni, „cu cinci cară cu pere, la București, spre vânzare“, pentru alți șapte oameni din Albești Pământeni, cu patru care și șaisprezece boi, pentru „mumă-mea Tița, ce merge la Pitești în trebuința ei“ pentru doi dulgheri din Curtea de Argeș, ce pleacă la Pitești, pentru C. Dascălu „din satul Socăruți după Baltă, pentru că fiind el om din Țara Ungurească și de doi ani căsătorindu-să la numitul sat și acum vrând a merge la părinții lui în Țara Ungurească“, pentru Gavril și fiul său, Toma, din Mușătești, care călătoresc în țară, călări, după boștină, pentru alți doi birnici din Mușătești „care se deplasează, „prin țară, după boștină călări, amândoi pe epe murge“, pentru Gheorghe sin Popa Nicolae din Merișani, „ce au venit aici de la Pitești dă la Ioniță Bărbieru, pentru trebuința lui“, pentru Gheorghe Radovici, „ca să meargă la Râul Vadului, de unde va merge la Rusciuc și de acolo la Câmpu Mare, ca și de acolo la Pitești“, pentru Puhăluțu Ovreiu cu un cal, pentru „mumă-mea, Ioana Bezdăcioaie, ce merge la Pitești, pentru trebuința ei, călare“, pentru Tănăsie Moldoveanu ca să i să dea un răvaș de drum până la București, pentru Ion și Nicolae din Valea Faorului, ce călătoresc călări, în căutare de boștină, pentru Acimtote de acolo, ce caută tot boștină, pentru Nicolae „cu nevasta lui și doi copii ce au venit din Țara Ardeal de un an și jumătate la niște oameni ai săi ce-l are aici, dar acum, pentru lipsa de bani, fiind strămtorați, le caută a merge iar acolo“, tot cei din Valea Danului Ungureni dau chezășie și pentru „Ion Dobre, cu nevasta și mumă-sa și trei copii, cu o iapă, ce au venit din Țara Ardeal de un an și jumătate...“ și pentru Maria cu patru fete, venite tot din Ardeal, precum și chezășia satului Albești pentru Popa Tudor de la satul Spineni, Plasa Vezii, ce este aici în moșia Albești cu rămătoare și viind încoace cu porcii n-au avut răvaș... și acum să întoarcă înapoi călare cu un cal negru și un om al lui până jos¹⁰⁶. Ion Diac, Dumitru Pop, Vasile sin Opre, Nicu sin Matei, Popa Dumitru, Dumitru Pățitu și Barbu sin Savu din Brătășești Plasa Argeșului de Sus pleacă cu șapte care, 32 de boi și alți 13 oameni, „cu mere, pere, nuci, spre a le vinde unde vor putea. În aceeași zi, de 3 octombrie, Din sin Ilie, Sandu Bran, Cârstea sin Gheorghe, Sandu Brătescu și Ion Catrinescu, cu cinci care, 20 de boi și alți 8 oameni pleacă să vândă: mere, pere și nuci¹⁰⁷. Trei cetățeni din Curtea de Argeș chezășuesc pentru „șase oameni și un ȋigan din satul Vlaici județul Teleorman, viind aici în pădurea orașului cu rămătoare și acum vrând a să întoarcă înapoi și neavând răvaș de drum, ne rugăm, printr-această chezășie a noastră, a li să da un răvaș de drum“¹⁰⁸. Mai primesc chezășie: Ioniță Bolu și o slugă din Curtea de Argeș pentru a vinde brânză la București, Nicolae Iancu și Gligore Orbacea din Cerboreni pentru vânzare de pere, Ion sin Savu, Irimia Aldea, Din sin Radu și Radu sin Marin din Cerboreni, care pleacă la București „în trebuința lor“, Gheorghe Mori, din Curtea de Argeș, merge la București, Logofătul Matei din orașul Argeș „să duce cu două care cu boi și trei cărași cu pere, le duce spre vânzare“, Din sin Nițu merge la Ploiești cu două cară și cinci cărași. Un car are patru boi și altul șase¹⁰⁸. Ion Cărciumaru din Curtea de Argeș chezășuiește pentru Toma Oprișan și fiuzul său, Ghiorghe, care pornesc „la vale, la Ungheni, cu căruța cu patru boi și un butoi cu rachiu“, aleșii din Valea Faorului garantează pentru Din și Nicolae ce caută boștină; Costea și Tudor din Căcaleți pleacă „la vale, cu căruța cu doi boi, cu nuci, ca să vândă unde va putea“, Marin din Căcaleți

¹⁰⁶ Idem. dos. nr. 8247/1834, f.f. 3-73.

¹⁰⁷ Ibidem, f.f. 74-75.

¹⁰⁸ Ibidem, f.f. 77-82.

merge la Baltă, „cu căruța cu doi boi, cu mere, cu nuci”¹⁰⁹. Ștefan sin Radu Șerban din Marina Ungureni pleacă la Potlogi, călare, la niște rude, Nicolae cojocarul, sluga lui Ionuț Bălțeanu, merge la oraș, Toader din Argeș pleacă la București, pe chezașia Protopopului Dimitrie, Lică și un fecior al său merg la satul Enășești, patru locuitori din Mușătești, cu trei cai și doi boi, se duc să-i vândă la Câmpu Mare, Albu din Drăgulești mergând spre Pietroșani a fost oprit la Curtea de Argeș fiindcă n-avea răvaș, trei locuitori din Mușătești pleacă la București în căutarea unei femei, Zamfir Iancu și o slugă merg tot la București, Toader Patentaru cu o slugă călătorește la Găiești, iar Gheorghe Olteanu primește chezașie să meargă peste Olt, la Zăvedeni, pe jos.

Ocârmuirea Argeșului ceartă pe subocârmuitorul de Argeș pentru că n-a dat dorobanți contraciului accizelor din oraș, pentru strângerea banilor. E somat să-i pună la dispoziție un dorobanț, pentru a nu mai reclama¹¹⁰.

La 22 mai 1834, Ocârmuirea poruncește să se cerceteze dacă în cuprinsul plășii sunt ȝigani fugiți și adăpostiți de țigani din partea locului, și dacă da, să-i dea sub îngrijirea aceluia sat¹¹¹. Subocârmuitorul de Argeș este somat, la 23 iunie, să oblige ȝigani Mănăstirii Tismana să plătească 94 de lei și 60 de parale ce sunt datori stolnicului Răducanu Tocilescu¹¹². La jalba lui Iancu Rătescu, subocârmuitorul de Argeș a prins și trimis la Ocârmuire trei țigani: Ghiță, Eremia și Ilie, dar Vătafu Mihai „au dosit, după care am și trimis spre prindere”, căci fuseseră păziți doar de un singur dorobanț¹¹³. Iancu Rătescu arată că opt sălașe de țigani ai Mănăstirii Cozia, pe lângă multe pagube, împreună cu arendașul Gheorghe Sârbu, i-au furat 30 de taleri. A solicitat sprijinul Subocârmuirii și a mers personal la satul Bădicenii, dar jurații satului „nu numai că nu dat supunere, ci au sărit cu zburla și jurații și țigani, pentru care arătând Suptocârmuirii acei plăși, au trimis dorobanți cu poruncă, unde mergând au învins jurații pă numiții țigani”¹¹⁴. Și pârălăbul din Domnești primește poruncă să dea trei-patru oameni pentru prinderea unor țigani fugiți din județul Argeș¹¹⁵.

Numeroase documente păstrate se referă la „stricăciunea vitelor și la faceri de țarine”. Medelnicerul Iordache Steriopol se plânge Ocârmuirii că ceaiul cailor fiind neîngrădit, este stricat de vitele orașenilor. Cerând să fie închis, numai Ghiță al Priotesei Zmarandi, Popa Ioniță, Popa Ion și Ioniță State au fost de acord, ceilalți declarând că nu vor bate nici mpăcar un par. La 29 mai, ocârmuitorul Costandin Brătianu poruncește subocârmuitorului ca orașenii să-și păzească vitele, „spre a nu pricinui nici Poștii stricăciune, nici vitelor pagubă, iar stând mijloace a să închide Ceaiul, atunci mai bine ar fi să să puie în lucrare... spre odihna și orașanilor și apărarea cailor de poșta”¹¹⁶. Șapte locuitori din Vălsănești se jeluiesc Suptocârmuirii împotriva a patru consăteni care au spart țarina și i-au lăsat muritori de foame. În anul trecut, le-au mâncat fânul împărătesc au făcut ispașă și n-au fost despăgubiți. Se mai plâng de jurații satului care n-au vrut să facă ispașă pentru țarină. La 12 august 1834, se poruncește să

¹⁰⁹ Ibidem, f.f. 83 - 111.

¹¹⁰ Idem, dos. nr. 8248/1834, f. 1.

¹¹¹ Idem, dos. nr. 8249/1834, f. 2.

¹¹² Ibidem, f. 3.

¹¹³ Ibidem, f. 5.

¹¹⁴ Ibidem, f. 7.

¹¹⁵ Ibidem, f. 9.

¹¹⁶ Idem, dos. nr. 8250/1834, f.f. 1-2.

meargă un dorobanș să aducă pe cel ce a stricat gardu - Niță sin Ion Diaconu¹¹⁷. La 4 august, jeluitorii revin, arătând că locuitorii din Vâlsănești „au mai lăsat vite în Mușcol, unde ni să pricinuieste pagubi, atât la fânețe, cât și la bucate”¹¹⁸. Popa Dumitru din Toplița reclamă pe consăteanul Anghel Florescu pentru că 50 de rămători ai lui i-au făcut stricăciune la porumb, lăsându-l muritor de foame. Ducându-se la el, „au început a mă necinsti cu multe feluri de înjurăturiși, venind după mine la casa mea, cu slugile și cu muiera lui și cu o fată a lui, au poruncit la toți, zicându-le ca să dea să mă omore, că ce va fi, el dă și mă plătește. Așa, m-au bătut de moarte și mi-au rupt și o mână”¹¹⁹. La cererea de despăgubire, Ocârmuirea poruncește să se cerceteze la fața locului, „unde n-au urmat zurbălăcul aceluia pârft și, spre înfrânare, dându-i se la spate treizeci de lovături. Și, apoi...să se despăgubească negreșit, atât de stricăciunea rămătorilor... cât și de zilele ce va pierde jeluitorul popă din pricina bătăii”¹¹⁹. Locuitorii orașului Curtea de Argeș se plâng Ocârmuirii că Poșta și-a făcut ceair de câteva pogoane în mijlocul Mahalalei Poștii și de doi ani nu vor să-l închide. Fiindcă vitele lor scapă, medelnicerul Steriopol le ia câte 60 de parale de vită. Cer poruncă pentru închiderea Ceairului și să fie despăgubiți¹²⁰. Joița Năneasca reclamă pe Niță State, pentru că i-a prins un purcel fără să știe de ce¹²¹. Deputații Mahalalei Poștii confirmă primirea poruncii de a face ispașă la grăul Poipii Ghiță Eftimoiu, pentru „pricina unui Din Nebunu, ce au ars un gard acei ogrăzi cu grâu”¹²². Popa Ghiță Eftimoiu se plânge și a doua oară pentru paguba pricinuită de stricarea gardului¹²³. La 7 august 1834, Niță sin Diaconu Pârnu este nemulțumit de ispașa făcută de către jurații satului Vâlsănești în grădina din izlaz a lui Gheorghe sin Diaconu Sandu, „pentru că n-au fost nici închisoare bună, nici bucate bune, nici că numai vitele mele au intrat acolo, ci au intrat vitele satului, cât și porcii cu jujăile câți s-au dus pe acolo”¹²⁴. Chirea sin Manen reclamă pe vorniceii Mahalalei Văii Sasului că i-au prins „810 capete de vită cu fugarii rămători și acuși îi ține închinși, [când] m-am dus ca să mi-i dea, îmi cere două chile de porumb, pă ce nu știu, că [în] toată țarina gard nu este... numai ca să globească lumea, eu nu poci să-i dau porumbu ce mi-l cere... și nu vor să o îngrădească dinadins”¹²⁵. La 9 august, jurații Badea Olaru și Din Flângea și cu Părcălabul Băluță confirmă primirea poruncii de a opri pășunatul vitelor prin livezi și lunci, pentru „ca să otăvească, spre ajutorul fânului”¹²⁶. La reclamația lui Ioan Leontescu împotriva lui Gheorghe Cioacă din Curtea de Argeș că i-a spart gardul ca să-și pască boii, Subocârmuirea poruncește deputaților din Mahalaoa Olari „să cerceteze pricina, ce stricăciune s-au făcut... și în orice chip va găsi, să raportuiască”¹²⁷. Ana soția lui Simion Stupină din Marina se plânge că i-a fost împușcată o scroafă, care a trecut pe sub niște tufani de stejari sterpi.

¹¹⁷ *Ibidem*, f.f. 4 și 13.

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 6.

¹¹⁹ *Ibidem*, f.f. 8-9.

¹²⁰ *Ibidem*, f. 15.

¹²¹ *Ibidem*, f. 18.

¹²² *Ibidem*, f. 20.

¹²³ *Ibidem*, f. 21.

¹²⁴ *Ibidem*, f. 22.

¹²⁵ *Ibidem*, f. 25.

¹²⁶ *Ibidem*, f. 36.

¹²⁷ *Ibidem*, f. 75.

solicită despăgubiri și, eventual, va plăti stricăciunea¹²⁸. Logofătul Gheorghe zet Ilie roagă Subocârmuirea să-i dea un dorobanț care să-l oblige pe Costandin Veverițeanu din Stroiști să-l despăgubească, după foaia de ispașă, pentru stricăciunea făcută în bucate¹²⁹. Teodor Nanoescu, din parte Maghiștratul orașului Argeș solicită Subocârmuirii, care-i aprobă: „pădurea acestui oraș este deavalmă de către toți orașanii. Pădurea acesteia s-au vândut de către unii orașani fără a lăsa parte și pentru cei ce au câte doo-trei vite. Și care le-a scăpat câte un rămător, li s-au închis de către Olari.

Să binevoiască Cinstita Suptocârmuire a slobozi un dorobanț a aduce pă acei ce nu închis vitele orașanilor și ca să îndatoreze a le slobozi, nefiind poprită devălmășia de la pădure, fără numai după analoghia vitelor pă drept să se scază din ceea ce are a lua fiecare orașan¹³⁰.

Locuitorii Argeșului se plâng că surugii Poștii, „din rele năravuri a lor, au început a călca holdele oroșanilor... și , în multe rânduri, zicându-le de o așa rea urmare, au cerut ca să-i cinstim a nu ne mai strica holdele... văzând că nu le facem după a lor cerere... au îndemnat pă dumnealui medelniceru Steriopolu a cere ca să scază drum pe acele holde.

Noi... am dres Drumul Poștii, făcând și poduri și când să va mai deschide și alt drum prin mijlocul bucatelor... ni să pricinuieste o mare lipsă de hrană¹³¹.

La 8 decembrie 1834, Costandin Brătianu ceartă pe subocârmuitorul de Argeș pentru că n-a împărțit peste tot „eczamplarurile tipărite după proiectul din pravilă atingător de stricăciunile pricinuite de vite pă la țarini dă sămănături și rodiri i pentru vitele de pripas... încât nici lăcuiitorii, nici proprietarii de moșii mulți nu cunosc legluirile... Și... pă la cele mai multe locuri să să urmeze tot cele vechi... iar, sub cuvânt de stricăciune, să globesc vitele și să globesc și stăpânii vitelor, ce să vor întâmpla a scăpa și a trece pă lângă holde numai sau pă alte moșii și iarna măcar, călcând pă câmp gol, de multe ori, cu așa prețuri cu cât ar putea să cumpere niște asemenea vite¹³².

La 16 octombrie 1834, în baza poruncii Marii Vornicii, se cere Subocârmuirii de Argeș să îndemne locuitorii să cultive mai mult mei¹³³. La 16 octombrie, Ocârmuirea poruncește să se facă eforturi pentru a determina pe locuitori să facă cât mai mute sămănături¹³⁴.

În anul 1834, în Plasa Argeș, s-au produs: 6527 ocale grâu sau secară și 593.964 ocale porumb, în cele 28 de sate ale plășii. La Mușătești, s-a obținut cea mai mare producție de porumb - 80.700 ocale și la Popeasca cea mai mică - 2000 de ocale, iar la grâu sau secară, , s-au realizat 916 ocale la Costești Ungureni, în timp ce la: Stroiști, Cicănești, Bohari, Mușătești, Valea Faorului, Zărnești, Mănești, Toplița, Cacalet, Bădiceni, Butești, Popeasca și Valea Iașilor nu este înregistrată nici măcar câte o oca de grâu sau secară¹³⁵. La 1 noiembrie, Ocârmuirea poruncește ca, pe lângă

¹²⁸ Ibidem, f. 77.

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ Ibidem, f. 181.

¹³¹ Ibidem, f. 183.

¹³² Ibidem, f. 185.

¹³³ Idem, dos. nr. 8252/1834, f. 47.

¹³⁴ Ibidem, f. 48.

¹³⁵ Ibidem, f. 57.

semănăturile de toamnă, să se efectueze și arăturile de porumb¹³⁶. Până la 1 noiembrie, s-a arat pentru porumb, în Plasa Argeșului, 744 pogoane și 12 prăjini, dintre care 83 de pogoane la Stroiești, 77 la Costești Ungureni și Pământeni, 3 la popești și 4 la Butești¹³⁷.

La 5 septembrie 1834, subocârmuitorul de Argeș este obligat să poruncească locuitorilor lășii să-și procure „toate sămănăturile, spre a nu încerca și la anul viitor vre-un lăcuiitor lipsă”¹³⁸.

Subocârmuirea de Argeș raporta, la 20 decembrie 1834, numărul familiilor „care să află în cea mai proastă stare, printre care opt în satul Toplița, una în Marina, două în Valea Uleiului, șapte în Valea Faorului, trei în Bărbăloțesti, șase în Valea Iașilor, 12 în Mușătești, cinci în Vălsănești, opt în Cacalet, patru în Cerboreni, șapte în Mălureni, șapte în Albești Pământeni, două în Butești, trei în Popeasca, una în Mănești, două în Brătășești, trei în Albești Ungureni, 12 în Stroiești, cinci în Bădiceni, trei în Zărnești, câte patru în Flămânzești și Bunești, nouă în Valea danului Pământeni, 14 în Bohari, 11 în Cicănești, trei în Costești Pământeni, cinci în Costești Ungureni și 11 în Valea Danului Ungureni”¹³⁹.

Cele 28 de sate din Plasa Argeș aveau nevoie, până la rodirea anului viitor de 1.550.009 ocale porumb, 39.320 ocale grâu¹⁴⁰. În toamna anului 1834, s-au arat și semănat cu: grâu, orz, ovăz, mei, 333 de pogoane, repartizate pe 28 de sate¹⁴¹.

În toamna anului 1834, se araseră pentru cultivarea pământului 761 și jumătate pogoane de arătură¹⁴². Mai târziu, se anunță arături de orz, ovăz și grâu, în număr de 806 pogoane, din care Mușătești cu 55 de pogoane, Popeasca cu patru pogoane, iar Popeasca cu patru pogoane și Marina Ungureni, cu opt¹⁴³.

La 1 iunie, Costandin Brătianu poruncește să se ia măsurile cuviincioase pentru aducerea Sfintelor Moaște, în vederea venirii ploii¹⁴⁴. Până la 28 mai, se semănaseră: 5250 pogoane porumb, 230 pogoane grâu, patru pogoane mei, 15 pogoane orez și șapte pogoane secară¹⁴⁵. În baza poruncii Marii Vornicii, Ocârmuirea pretinde subocârmuitorului de Argeș să stabilească un boiernaș care să urmărească pregătirea „zahilei trebuincioase lăcuiitorilor pe curs de un an întreg”, socotindu-se de fiecare om „câte oca 365 pă an”¹⁴⁶.

La 18 iulie 1834, Costandin Brătianu poruncește subocârmuitorului de Argeș: „Măine, joi, sânt a fi și eu de dimineață acoloa, unde am scris și părintelui protopopului acelui oraș ca să dea în cunoștință preoților de la toate bisericile din oraș ca să citească slujbele cele orânduite de rugăciune pentru ploaie. Și, după săvârșirea sfintelor

¹³⁶ *Ibidem*, f. 160.

¹³⁷ *Ibidem*, f. 75.

¹³⁸ *Ibidem*, f. 182.

¹³⁹ *Ibidem*, f.f. 100-112.

¹⁴⁰ *Ibidem*, f.f. 106^v - 107.

¹⁴¹ *Ibidem*, pag. 143.

¹⁴² *Ibidem*, f.f. 155-159.

¹⁴³ *Ibidem*, f.f. 198^v - 191.

¹⁴⁴ *Ibidem*, f. 192.

¹⁴⁵ *Ibidem*, f. 194.

¹⁴⁶ *Ibidem*, f. 197.

burghii, să eşim cu Sfintele Moaşte la un loc în marginea oraşului, a să citi moliftele care sunt rugătoare pentru ploaie¹⁴⁷.

La 19 iunie 1834, Subocârmuirea de Argeş este anunţată că, la Bucureşti, toţi cei ce vor vinde carne, sunt scutiţi de orice havyet¹⁴⁸. Ocârmuirea de Argeş porunceşte să se trimită ştiinţă de vitele ce se taie prin zalhanale, de „suma seului şi a cervişului se va eşi“, iar proprietarii zalhanalelor şi subocârmuitorii să țină evidenţa cu „felurimea de vite şi anume câţi boi sau vaci, oi şi capre şi câţi bivoli au tăiat şi câta sumă de oca, seu şi cerviş s-au scos“¹⁴⁹. La 6 octombrie, Ocârmuirea porunceşte staşnic să se oblige toţi „proprietarii şi epistaţii zalhanalilor... ca nu cumvaşi să îndrăznească cinevaşi a da vole vreunui smeciu sau căprar să scoată din zalhanaoa sa nici măcar un dram de seu sau cerviş până când să va da această slobozenie de la Stăpânire“¹⁵⁰.

La porunca nr. 6567/6 octombrie 1834, Subocârmuirea de Argeş răspunde că, în cuprinsul plăşii sunt doar două zalhanale, una la Buneşti unde se sacrifică 150 de capre şi 200 de oi, şi alta a lui Coctandin Nicolau din „oraşu Argeşu“¹⁵¹. La 23 noiembrie, Costandin Nicolau susţinea că a tăiat 100 de capre¹⁵², iar dintr-un alt raport, se mai arată că un chir Arsene din Buneşti a tăiat 200 de oi şi 150 de capre, iar chir Costea tot din Buneşti a sacrificat 75 de oi şi 15 capre¹⁵³.

Ocârmuirea Argeş transmite Subocârmuirii de la Curtea de Argeş, pentru conformare porunca Logofetiei Bisericeşti, însoţită de Regulamentul Bisericesc, atrăgând atenţia ca preoţii să nu mai fie supăraţi „de calcă, de dijmă şi de acei câte patru oameni în slujbă, cât şi pentru hirotonisirea lor să ia măsuri strajnice de a nu trepăda oamenii în zadar după la satele care-şi vor avea pă deplin numărul preoţilor hotărât în Regulament“¹⁵⁴. La 5 septembrie, se cere o catagrafie cu toţi preoţii şi diaconii hirotonisiţi „de acea parte a Dunării, în Rumelia... ca nici într-o vreme să nu poată ei a avea drit de a se face preoţi la nici o biserică din Prinţipat, ci drept a lor osândă pentru că au neguţătorit cele sfinte vor rămânea pentru totdeauna în rândul celorlalţi lăcutori dajnici ai Visteriei“¹⁵⁵. Protopopu Dumitrie al oraşului Argeş roagă Subocârmuirea să intervină pentru ca grămăticul Scarlat sin Pătraşcu Grecu să fie hirotonisit preot, pentru că l Biserica Bunei Vestiri din Cicăneştii de Jos este un singur preot „şi acela neputincios“¹⁵⁶. Protopopu Dumitri al oraşului Argeş solicită ajutorul Subocârmuirii pentru hirotonisirea lui Badea Cruceru grămăticu la Biserica Sfintei Troiţe din Cicăneştii de Sus¹⁵⁷. la 13 noiembrie, subocârmuitorul este certat că n-a trimis o situaţie ce avea ca soroc 20 octombrie şi i se porunceşte: „să te mai deştepti din trândăvirea cu care te-ai pornit asupra lucrărilor, din care îţi pricinuieste scăderi la

¹⁴⁷ Ibidem, f. 200.

¹⁴⁸ Idem, dos. nr. 8253/1834, f. 4.

¹⁴⁹ Ibidem, f. 8.

¹⁵⁰ Ibidem, f. 10.

¹⁵¹ Ibidem, f.f 32-33.

¹⁵² Ibidem, f. 58.

¹⁵³ Ibidem, f. 61.

¹⁵⁴ Idem, dos. nr. 8255/1834, f. 1.

¹⁵⁵ Ibidem, f. 5.

¹⁵⁶ Ibidem, f. 8.

¹⁵⁷ Ibidem, f. 9.

ipoligsis. Și, prin urmare, mișcându-te cu bărbăție la cele cerute, grăbește trimiterile științii de preoți aleși în slujbă, pă la bisericile din satele acei plăși și rămași prisoși”¹⁵⁸

Ocârmuirea de Argeș înștiințează pe subocârmuitorul Țălășii Argeș despre scoaterea la mezat, la sediul Sfatului Administrativ a 13.837 vedere rachiu de bucate și de fructe. Răspund de primire jurații și părcălabi mai multor sate și mahalale¹⁵⁹.

La 19 august, Subocârmuirea poruncește juraților tuturor satelor ca, în cazul îmbolnăvirii unei vite „să nu care cumva să îndrăznească din lăcuitori... să taie și carnea să o întrebuințeze la alții spre vânzare, asemenea și pielea, precum până acum mi s-a urmat, ci pe dată ce va cunoaște că s-a bolnăvit de orice boală măcar va fi, să o depărteze de celelalte. Și, de va muri, să o ducă cu depărtare de sat și acolo să o îngroape foarte adânc, cu pilea iei, căci împotriva... să va pedepsi criminalicește”¹⁶⁰

Ocârmuirea, în baza poruncii Marii Vornicii atrage atenția ca vitele bolnave de dalac să nu fie tăiate la zalhanale¹⁶¹. Ocârmuirea revine asupra bolii dalacului care se răspândește fiindcă locuitorii vând pielea și carnea vitelor bolnave și pentru că nu separă la timp vitele bolnave de cele sănătoase. De aceea, se cere respectarea „povățuirilor acelor instrucții”¹⁶². Juraților și părcălabului din Costești li se trimite o buruiănă, „ce să zice săpunul păsăricii” spre a fi culeasă, ca la întâmplare de a li se îmbolnăvi vitele de epidemia ce a cuprins județul Mehedinți-căriesul-, să o toace sau să o piseze, să o pună „în lapte dulce, cu puținică sare, dându-o cu lingura pă gâtul vitei bolnave”¹⁶³. Porunci similare s-au păstrat și pentru satele: Costești Pământeni, Brătieni, Stroești, Brătășești, Popeasca, Mălureni, Zărnești, Călești și altele¹⁶⁴.

La 8 august, Ocârmuirea cere să se anunțe locuitorii Plășii Argeș că Alexandru Ghica primește în audiență „pentru jeluiri, de două ori pe săptămână, marți și joi, de la „12 ceasuri europenești până la 2 după amiază... adăogând că jeluirile urmează a se da mai întâi Cinstului Secretariat, că de acolo, trecându-se în registru... să se facă cunoscut Mării Sale”¹⁶⁵.

În decembrie 1834, la 11 prăvălii din Plas Argeș, se aflau 6600 ocale de sare¹⁶⁶.

La porunca Ocârmuirii ca să se oblige locuitorii să-și facă rănițe, se răspunde că: „În satele coprinsului aceștii plăși sânt cele mai multe făcaie și este apă de ajuns”¹⁶⁶.

În cele 28 de sate ale Plășii Argeș au fost înregistrate următoarele vite: 2507 boi și 4688 vaci dintre care: 1832 boi de jug, 2924 vaci de lapte, 685 de boi și 1459 de vaci pentru negoț¹⁶⁷.

Birmicii locuitori ai mahalalei Poștii au ales drept cutieri ai mahalalei lor pe: Nicolae Ceaușul, Ioan sin Ghiță, Tudor sin Stoica, Gheorghe Alecsie, Ștefan sin Dobre, Ion Ungureanu, Popa Ioniță și Toma „depotat Mahalalei” Pun degetul la numele lor 54

¹⁵⁸ *Ibidem*, f. 10.

¹⁵⁹ *Idem*, dos. nr. 8256/1834, f.f. 1-10.

¹⁶⁰ *Idem*, dos. nr. 8257/1834, f. 3.

¹⁶¹ *Ibidem*, f. 4.

¹⁶² *Ibidem*, f. 5.

¹⁶³ *Ibidem*, f.f. 10 și 44.

¹⁶⁴ *Ibidem*, f.f. 11-37.

¹⁶⁵ *Idem*, dos. nr. 8258/1834, f. 1.

¹⁶⁶ *Idem*, dos. nr. 8259/1834, f. 4.

¹⁶⁷ *Idem*, dos. nr. 8260/1834, f. 1.

de cetățeni¹⁶⁸. Mahalaoa Târgului de Jos dă un înscris lui Neculai Blaj că l-a ales părcălab¹⁶⁹. Mahalaoa Poștii, la 16 decembrie, alege în slujbă pe deputații: Ștefan sin Dragomir și pe Tudor sin Vladu, precum și pe comisarii: Neculaie Vlășceanu, Ioniță Tolu, Ștefan Dobra și pe Pătru Călin¹⁷⁰.

OCUPATIILE LOCUITORILOR DIN ALBESŢI MUSEI L' ARONDISSEMENT ARGEȘ DANS LES ANÉES 1833-1837

Résumé

Se basant sur les documents inédits, l'auteur présente: les élections pour les députés sur les ville Curtea de Argeș pendant l'automne de l'année 1833, une statistique du nombre de bêtes dans les villages de l' arrondissement Argeș et des produits: des fromages, du miel, de la viande de bête, du vin, de l' haricot, du savon, du lin, du bois, de la laine, de la cire, de l' eau-de-vie, du blé, du maïs qu' on consommait dans les localités de l' arrondissement et qu' on vendait dehors; l' interdiction de chaser les oiseaux et les autres gibiers entre 7 mai et 1er août 1833.

Pour l' anée 1834, il y a des renseignements sur les donations faites par de habitants différents, des petitions exigeants la dispense des capitations pour les gens ages et pour les pauvres faibles; des interventions pour empêcher les divers abus faits par les fermiers ou les propriétaires contre les serfs; des pétitions sollicitant la reconstruction des églises brûlées et des renseignements concernant la construction des „maisons de conseil“.

Centralizarea elementelor oferite de această statistică, ne introduce în sfera preocupărilor locuitorilor de aici, aspectele privind constituirea unor ocupații, starea materială, socială și spirituală a locuitorilor purtând fi raportată și la datele oferite de lucrările de referință tinând la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Alexandru C. - Dicu, *Tratat de geografie al județului Muscel, București, 1892*, Marele Dicționar geografic al României, București, 1898, Dicționarul statistic al României, București, 1915, monografiile istorice elaborate de C. D. Aricescu și Ioan Rădulescu.

Sub aspect demografic, situația la 1838 se prezenta astfel în comuna: 3 căsătorii 17 familii cu 86 capi de familie bărbiași și 1 femeie văduvă (cap de familie). Iar populația totală era de 420 locuitori, 212 bărbați și 208 femei. Din totalul locuitorilor numai 7 aveau vârsta de 20 de ani, 5 vârsta de 30 de ani, 2 vârsta de 40 de ani, unul singur, restul au stăcut pe moarte. Nimic văduv avea respectabila vârstă de 100 de ani.

Centralizarea datelor demografice ne-au permis de asemenea evaluarea în acest punct de vedere al densității sau mărții de muncă din familie, astfel că putem

¹⁶⁸ Idem, dos. nr. 8263/1834, f. 6.

¹⁶⁹ Idem, dos. nr. 8264/1834, f.f. 2 și 10.

¹⁷⁰ Ibidem, f. 3.

OCUPAȚIILE LOCUITORILOR DIN ALBEȘTI-MUSCEL REFLECTATE ÎN CATAGRAFIA DIN 1838

FLORENTINA COJOCARU
RADU GAVA

Atestată documentar în hrisovul din 19 ianuarie 1572, prin care domnitorul Alexandru Mircea Voievod întărea unor moșneni ocine în Berevoiești, printre martori fiind și „Oancea din Albești”¹, localitatea Albești de Muscel situată la numai 7 km de Câmpulung, renumită prin îndelungatele tradiții de valorificare a calcarului numulitic, folosit la zidirea celor mai importante construcții monumentale ale Țării Românești (Curtea domnească de la Argeș, Curtea domnească de la Târgoviște, Mănăstirea Curtea de Argeș, Palatul Mogoșoaia și cel de la Potlogi)², se reliefează sub aspectul economic, social și demografic și în Catagrafia din anul 1838, (filele 129-132 și 145-150).

La data întocmirii Catagrafiei, Albeștii făceau parte din Plaiul Nucșoarei, alături de satele: Stănești, Părești, Carșori, Poinărei, Corbi, Nucșoara, Secăturile, Slănic Pământeni și Ungureni, Berevoiești-Pământeni și Ungureni, Albeștii cuprinzând și Căndeștii era și reședința Plaiului³.

Centralizarea elementelor oferite de această statistică, ne introduce în sfera preocupărilor locuitorilor de aici, aspectele privind constituirea unor ocupații, starea materială, socială și spirituală a locuitorilor putând fi raportată și la datele oferite de lucrările de referință tipărite la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: Alessandrescu C. - Dicționarul geografic al județului Muscel, București, 1893, Marele dicționar geografic al României, București, 1898, Dicționarul statistic al României, București, 1915, monografiile istorice elaborate de C. D. Aricescu și Ioan Răuțescu.

Sub aspect demografic, situația la 1838 se prezenta astfel: în comună coexistau 87 familii cu 86 capi de familie bărbați și o femeie văduvă (cap de familie), iar populația totală era de 420 locuitori, 212 bărbați și 208 femei. Din totalul locuitorilor numai 7 ating vârsta de 70 de ani, 5 vârsta de 80 de ani, 2 vârsta de 90 de ani și unul singur, tatăl lui Stanciu pe nume Nițu, văduv, avea respectabila vârstă de 100 de ani.

Centralizarea datelor demografice ne-au permis de asemenea, evaluarea lor și din punct de vedere al densității numărului de membrii din familie, astfel că, putem

¹ DIR, sec. XVI, vol. 4, doc. 62, p. 58.

² Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978, p. 374.

³ *Catagrafia 1838*, p. 150.

remarca 27 de familii ce au 6,7,8 și 10 persoane, restul încadrându-se între 2 și 1 persoane.

Situația contribuabililor înregistrează 69 birnici, 4 patentari, 5 sudiți, 1 mânăstirești și un plătitor, scutiți fiind de plata impozitului: preotul, cei doi țârcovnici ai comunei, văduvele și locuitorii care depășesc vârsta de 70 de ani, precum și cei nevolnici.

Sub aspect social existau 70 familii de moșteni și 16 familii de clăcași, acestea din urmă fiind improprietărite după 1864, pe proprietatea satului Berevoiești⁴.

Tot sub raport informațional consemnăm datele de interes economic, legate de ocupațiile locuitorilor.

Remarcăm în acest sens, preocupările locuitorilor legate de agricultură și creșterea vitelor, ocupații determinate de condițiile geografice, existența terenurilor pentru agricultură, a livezilor, fânețelor și pădurilor acoperite cu fag, mestecăn, anin, plop etc. precum și stăpânirea munților Boldu, Voivoda și Obârșa de către comună.

În acest sens, statistica consemnează 250 pogoane de pământ care se cultivau, precum și existența pentru necesitățile casnice a 46 cai, 148 boi, 175 vaci, 402 oi, 90 capre, 143 rămători, 16 stupi, 1275 pruni și 32 alți pomi fructiferi.

Meșteșugurile și celelalte ocupații sunt legate de necesitățile vieții pe de o parte, iar pe de alta, se leagă de zona geografică și de necesitatea valorificării materiei prime de aici: lemn și piatră.

Astfel, în număr impresionant sunt consemnați dogarii 34, amintiți și mai târziu, la 1893 în Dicționarul Județului Muscel și în Marele dicționar geografic din 1898, meșteșugari care nu mai sunt menționați la 1915 în Dicționarul statistic al României care avea la bază recensământul din 1912⁵.

De asemenea, remarcăm existența a 22 muncitori plugari, 14 pietrari, 4 cărauși, 3 herestragii, 2 căldărari, 1 rotar, 2 țârcovnici și un morar.

Succinta analiză a datelor statistice relevă condensat varietatea ocupațiilor locuitorilor din Albești, ponderea unor ocupații în contextul economic (agricultură, pomicultură, creșterea vitelor, dogărit și pietrărit), situația demografică a localității, date interesante legate de onomastică precum și interesul deosebit al comanditarului pentru contribuabil.

⁴ C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al Județului Muscel*, București, 1893, p. 7-8.

⁵ *Dicționarul statistic al României*, București, 1915, p. 604-605.

ACTIVITATEA POLITICĂ A ARGEȘENILOR ȘI MUȘCELENILOR REFLECTATĂ ÎN PAGINILE ZIARULUI „ROMÂNUL” ÎN PERIOADA AUGUST 1857- Iunie 1859.

VASILE NOVAC

Ziarul „Românul”, redactat de către C. A. Rosetti, a fost, în perioada de care ne ocupăm, purtătorul de cuvânt al „partidei naționale”, a ceea ce va fi cunoscut mai târziu ca gruparea liberal radicală sau „roșii”. Primul număr apare vineri, 9/21 august 1857¹. În paginile lui se vor insera știri și despre activitatea politică a argeșenilor, precum și numeroase articole și chiar studii, publicate de către unii dintre aceștia, și, mai cu seamă, de Ion C. Brătianu și C. D. Aricescu.

În numărul 3, este publicat articolul lui Brătianu, **Omul**, în care declară că: „Este în natura omului să trăiască în unire și tovărășie strânsă cu semenii săi și se simte împins la această viață comună, nu numai de trebuințele sale morale și intelectuale, ci și de înlesnirea vieții materiale”². În continuare, arată că: „Legislațiunile sunt de trei feluri: arbitrarie sau impuse prin putere, convenționale sau primite prin învoirea tuturor mădularilor societății și naturale, adică acelea ce mintea omului le primește și se conformă lor de bună voie...”

Când o societate este supusă celor dintâi, are, nu numai dreptul, ci datoria chiar să le lepede, să scuture și să sfarme jugul lor, ca un ce monstruos, nelegiuit și contrar naturii omului, care văzurăm că este d-a fi liber și-a nu suferi nici o impunere cu sîla.

Când este cărmuită de cele de al doilea, atunci societatea aceea e liberă și suverană...”³. În concluzie, cel ce era semnat atunci „Ioan Brătianu” susținea: „voim ca românul să se restabilească în ochii săi ca om și să se întroneze în toate drepturile sale...”

Voim ca România să fie în solidaritate cu ceilalți populi ce vor tinde spre dreptate, solidaritate și frăție”⁴.

La 31 august 1857, Nicolae Crețulescu roagă pe C. A. Rosetti să-i publice **Profesiunea de Credință** în ziarul său, datorită stimei ce avea pentru „foaia importantă ce publică”. **Profesiunea** se adresa „Către domnii alegători, proprietari mari din districtul Mușcelu” cărora le expunea crezul său: „eu doresc regenerarea nației, prin unirea ambelor țări române..... dorescu un cap de stat strein, ereditar, luat dintr-o

¹ „Românul, ziar politic, comercial, literar”, an. I, nr. 1, vineri, 9/21 august 1857.

² *Ibidem*, an. I, nr. 3, vineri 16/28 august 1857, p. 1.

³ *Ibidem*.... nr. 4, 19/21 august 1857, p. 1.

⁴ *Ibidem*, p. 2.

familie suverană din Europa civilizată, doresc domnirea dreptății în țară, prin instituții liberale și printr-o egalitate de drepturi și de datorii tuturor cetățenilor; doresc, în sfârșit, ca drepturile autonomice ce le avem de la strămoșii noștri să se păstreze cu sfințenie”³.

Ion Fundescu publica, în nr 10, din 10/22 septembrie, o poezie care îndemna la Unire, numită: „Cântecul unui român dupe malul Argeșului“, din care cităm:

„M-am născut în Argeșel,
Sânt rumân, sânt voinicel,
Port pletele oltenesti
Și călțuni moldovenești.

Sânt nepot de Basarab
D-ai lui Mircea, Mihai Brav,
Sânt frate cu moldovean,
Și văr bun cu ardelean....

Eacă timpul c-a sosit
Cum era el de mărit
Când sărmana noastră mamă
Ne porni cu atâta faimă.

Și ne spuse: fiți cumiști,
De vreți mult ca să trăiți,
Cu prinț mândru, erou
Ce-ți lua din sânul meu*

Dare-ar Sfântul Dumnezeu
Să mă văz odată eu
Acolo-n schelă la Galați
În unire cu-ai mei frați.

Și să tragem danț muntean
Pe pământul moldovean
Și să-ntindem hora mare
Peste ambele hotare.

Și împreună, cu viers tare
Să strigăm: Argeș rău mare,
Ce curgi limpede și lin,
Du cu tine orice chin.

Îneacă pe trădători,
Ce pieirea țării o vor.
C-atunci, fără împotrivire,

³ *Ibidem*, nr. 8, marți 10/22 septembrie 1857, p. 3.

Vom fi toți într-o unire,

Supt un principe strein,
Cu sângele de latin⁶.

La 1/13 august, Dumitru Brătianu propune o subscripție publică pentru menținerea Unirii peste hotare. Fiind convins că vor mai rămâne bani, era de părere ca primul „să fie destinat unui monument național ardicat în comemorarea Unirii Principatelor noastre și a reintrării națiunii române în deplina exercitare a anticelor sale drepturi de nație autonomă și suverană”. În acest scop, el trimite 100 de galbeni⁷. Frații Nicolai, Constantin și Nicolae Crețulescu deschid o subscripție pentru litografierea portretului original al Florichii, fata lui Mihai Viteazul, „găsit dintr-o norocită întâmplare de către d. Boerescu, profesorul Seminarului de la Curtea de Argeș”⁸.

La 26 august, cavalerul Benzi, comisarul Regatului Sardiniei în Principate, a sosit la Câmpulung. A dorit să vie neanunțat, dar cărmuitorul de Mușcel a fost prevenit, de la Pitești, că va sosi, prin Curtea de Argeș. Iată cum descrie „Românul” prezența lui Benzi pe plaiurile mușcelene, din care se reliefează un alt moș Ion Roată din Nămăiești, al cărui nume a rămas, din păcate anonim:

„Pe când notabilii și neguțătorii orașului, cu membrii Maghistratului, ai Tribunalului, se pregăteau a veni să felicite pe comisarul sard.... cavalerul Benzi, însoțit de domnul Cărmuitor al Mușcelului și de domnul Ion Brătianu (ce-l însoțise din Pitești), pleacă la Schitu Nămăiești... atât pentru a vizita schitul, cât și pentru a intra în de aproape relație cu săteanul nostru”⁹. Redăm, în continuare, discuția purtată cu câțiva săteni și interpretarea atitudinii țaranului sceptic de către Brătianu:

-Îți place dumitale Unirea Țării Românești cu Moldova?...

-Și cui nu-i place?

-Și de ce îți place?

-Că fiind uniți, o să fim mai tari și mai bogați și n-o să ne mai calce pe coadă toți.....

-Dar dumitale, moșule, îți place Unirea?

-Nu e rea, dar....Și bătrânul oftă și tăcu.

-De ce temi?

-Apăi, de, știi și eu.....

Ăsta e mulțumit de regimul trecut, observă consulul sard.

-Ba, nu, Excelență, tocmai lui nu-i place, el știe să prețuiască Unirea mai bine decât junii cei fără experiență, răspunde d. Brătianu, dar multe speranțe căzute, multele făgăduieli neîmplinite, atâtea iluzii stinse l-au făcut sceptic, ca Toma Apostolu, el trebuie azi să pipăie rana, ca să crează. Eată cum am putea traduce aceste cuvinte îndoiioase (apăi, de, știi eu):

„Hei, domnule, câți am văzut eu d-ăia carii ne făgăduiau marea cu sarea; și i-am ascultat, și, apoi, când a fost la adică, tot noi în platcă, tot pe capul nostru s-a spart

⁶ *Ibidem*, nr. 10, marți 10/22 septembrie 1857, p. 3.

⁷ *Ibidem*, p. 3.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, nr. 12, marți 17/29 septembrie 1857, 2.

furtuna! Am plătit cu lacrimi de sânge dorințele noastre sau drepturile ce le-am cerut, cu gura ori cu brațul! E sfântă Unirea! Că și Hristos ne învață să ne iubim și să fim uniți, ca să căpătăm Împărăția Cerului, adică fericirea! Dar fiindcă Dreptatea și Frația ne-a dat prin piele, ne temem, de, să nu ne dea prin piele și Unirea asta, că am pătit multe și cată să punem odată minte în cap să nu mai credem la făgăduieli și vorbe goale, să vedem și fapte, și atunci veți vedea ce plătește pielea românului! Noi însă vom încerca și d-astă dată, să ne vedem¹⁰ visul cu ochii¹¹. La ora 8 seara, „reintră în Câmpulung, în urările mulțimii ce-l aștepta în marginea orașului. Strada lui Negru Vodă iluminată era plină de popul care striga: „Să trăiască Unirea! Să trăiască dl. comisar!“ În piața Reformei, copii de la școală întâmpinară pe comisar cu flori și cu strigarea: „Să trăiască Italia! Să trăiască Unirea!“ și poporul adunat aici repeta: „Să trăiască Unirea!“... Un membru al Maghiștratuului prezentă comisarului, în numele orășenilor, o adresă subscrisă... în limba română și franceză¹². Impresionat de primirea făcută, comisarul italian adresează celor prezenți câteva cuvinte, între care: „Sunt încântat, domnilor, de surpriza ce mi-ați făcut; m-am convins că astă manifestare e spontană, sinceră... și totodată populară: aceasta doream să știu și pentru aceasta am și întreprins această mică călătorie prin județele muntene.... Însă nu uitați ceea ce și religia și speriența ne recomandă: „ajută-te și te voi ajuta“¹³. „Românul“ continuă relatarea: „La aceasta, toți de față răspunseră, în unanimitate: Trăiască Victor Emanuel! Trăiască cavalerul Benzi! Trăiască Italia și România!“¹⁴ La plecare, a doua zi, la ora 10 i s-a făcut o manifestație de simpatie similară. Foarte frumos a fost primit și de către sătenii din Mățău, care strigau, în mod repetat: „Trăiască Unirea!“ Logofătul satului i-a declarat: „Decât să trăim ca robii, călcându-ne toți în picioare, mai bine să murim ca moșii noștri fericiți și neatârnați“.

-Așa, așa, strigară toți sătenii¹⁵.

Oficiosul „partidei naționale“ începe să anunțe rezultatele alegerilor pentru Adunarea Ad-Hoc. La 21 septembrie / 3 octombrie, anunța alegerea lui Ștefan Golescu și a lui Nicolae Rucăreanu din partea marilor proprietari, a lui Alexandru G. Golescu, din partea moșnenilor, a lui Tică Ion din partea plugarilor și a lui Costache Dimitrie Aricescu din partea orășenilor câmpulungeni. După cum se vede, victorie completă a „partidei naționale“ la Mușcel. La Argeș, se cunoșteau, la acea dată doar următorii aleși: Ștefan Burchi și Ion Brătianu, ca deputați ai marilor proprietari, Scarlat Turnavitu, din partea moșnenilor și Dimitrie Brătianu, reprezentantul piteștenilor¹⁶. La București cele mai multe voturi le-a obținut Nicolae Golescu, care a fost votat de cetățeni din 1004 votanți¹⁷. I. D. Petrescu, în numele tinerimii mușcelene trimite o scrisoare deschisă deputaților aleși, pe care-i felicită pentru alegerea lor, bazată pe meritele deputaților, în care mulțumește și alegătorilor și care se încheie astfel: „aveți să luptați ca niște români pentru viața patriei comune și atunci, numai atunci, țărana lui

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, nr. 13, sâmbătă 21 septembrie / 3 octombrie 1857, p. 1.

¹⁷ Ibidem, nr. 14, marți 24 septembrie / 6 octombrie 1857, p. 3.

Mircea și Mihai va tresări de bucurie, la triumful ce veți culege dupe câmpul luptelor voastre politice, iar poporul român va pune, în toate generațiile viitoare, buchete de flori pe țărâna mormintelor voastre¹⁸! Într-una din ședințele Adunării, s-a contestat alegerea lui Constantin D. Aricescu, care repeta pe cea făcută la Câmpulung de Constantin Moraitu și găsită ca netemeinică. S-a validat, atât alegerea lui Aricescu, cât și a lui Brătianu și Serurie, în unanimitate „și cu vot păe față”¹⁹. „Românul”, din 8/20 octombrie, arată victoria zdrobitoare a lui Nicolae Golescu obținută în lupta pentru vicepreședenția Adunării. El obține 85 de voturi din 100, în timp ce contracandidații săi nu au primit decât 12 voturi Oteteleșeanu și 3 voturi Crețulescu. La alegerea pentru funcțiile de secretari, Dimitrie Brătianu, Ștefan Golescu, Scarlat Turnavitu și chiar Alexandru G. Golescu, alături de Costache Crețulescu, C. A. Rosetti și Ioan Cantacuzino, au cele mai multe voturi²⁰. În ședința a patra a Adunării, din 7/19 octombrie, au luat cuvântul, între alții: Ion Brătianu, Al. G. Golescu și Constantin Crețulescu. Ion Brătianu, C. D. Aricescu și C. A. Crețulescu sunt foarte activi și în ședințele a cincea și a șasea când s-a pus în discuție Propunerea Urgentă ce cuprindea principalele revendicări ale românilor²¹.

În mai multe numere din octombrie, noiembrie și decembrie, „Românul” publică articolul lui Ion C. Brătianu, intitulat **Naționalitatea**²². În ședința a treia, s-a ales vicepreședinte al Adunării Nicolae Golescu și cinci secretari: C. A. Rosetti, C. Crețulescu, Scarlat Turnavitu, Dimitrie Brătianu și Ștefan Golescu, ultimii trei fiind deputați de Argeș și Mușcel²³. Alexandru G. Golescu a fost ales președinte al clasei micilor proprietari cu 96 de voturi, în timp ce și I. C. Brătianu și C. D. Aricescu au obținut câte 80 de voturi, fiind întrecuți doar de episcopul de Buzău cu 84 de voturi²⁴. În ședința a VI-a, după ce Ion C. Brătianu a citit raportul unei comisii, au luat cuvântul alți trei mușceleni și argeșeni: Scarlat Turnavitu, Alexandru G. Golescu și N. Rucăreanu²⁵. În ședința a VII-a, după ce Ștefan Golescu face apelul nominal, din care au rezultat 97 de prezenți și trei absenți, s-a trecut la numirea unei comisii însărcinate să redacteze memorandumul dezvoltător al celor patru puncte. S-au ales nouă membri, între care: Dimitrie Brătianu, Alexandru Golescu și Ion Brătianu. Memorandumul a fost citit de Dumitru Brătianu, iar C. D. Aricescu a fost unul dintre vorbitori²⁶. Vineri, 25 octombrie, în ședința a VIII-a, Dumitru Brătianu citește Memorandumul, iar Nicolae Golescu întreabă Adunarea dacă se pot începe dezbaterile sau să se amâne pentru luni. Adunarea stabilește amânarea discuțiilor. Ziua de 28 octombrie începe cu citirea de către C. A. Rosetti a adresei Biroului către Adunarea Moldovei. „Dl. C. A. Crețulescu întreabă dacă se primește adresa așa cum este. Câteva glasuri răspund că da. Dl. A. G. Golescu se scoală de la locul său și zice: „Eu, nu numai că nu primesc de bună, dar o găsesc foarte necuviincioasă și periculoasă cauzei noastre. mă mir cum

¹⁸ *Ibidem*, nr. 16, marți 1/13 octombrie 1857, p. 3.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 17, sâmbătă 5/17 octombrie 1857, p. 1.

²⁰ *Ibidem*, nr. 18, marți 8/20 octombrie 1857, p. 2.

²¹ *Ibidem*, nr. 19, sâmbătă 12/24 octombrie 1857, p. 1-3.

²² *Ibidem*, nr. 21, 24, 25, 26, 29, 33.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, nr. 25, sâmbătă 24 noiembrie 1857, p. 1.

²⁵ *Ibidem*, p. 2-3.

²⁶ *Ibidem*, nr. 26, marți 5/17 noiembrie 1857, p. 3.

secretarii acestei Camere au putut face o asemenea adresă și a-i da citire. Aș cere ca adresa să se dea în cercetarea unei comisii.... (Sgomot mare, în semn de nemulțumire, din toate părțile). Nu mai pot face parte dintr-o asemenea Adunare (Dezaprobări generale).

D. Magheru: „Adresa trebuie modificată, în adevăr, dar nu se poate arunca asupra Adunării răspunderea unui act în parte.

N. Golescu întreabă Adunarea dacă primește studierea de către o comisie Adunarea aprobă o comisie de 9 membri²⁷.

La incidentul provocat de către Al. G. Golescu, primul care protestează și insistă pentru a se cere scuze Adunării este județeanul Ion C. Brătianu, care declară „Eu, unul, ca și dumneavoastră, sunt obicinuit cu lovituri tari, cu loviri, însă, ce vin de la străini. Dar lovirea d-lui Golescu este mai rea, căci d-lui este din sânul nostru.... Dar d. Golescu, negreșit, s-a aprins și a pronunțat cuvinte amenințătoare și necuviincioase, care au supărat Adunarea.... Sper că dl. Golescu să vie să-și retragă cuvintele ce n zis”²⁸.

Al. G. Golescu declară că este de acord cu cele patru puncte, nu, însă, și asupra chipului cum să ne exprimăm către moldoveni și către Înaltele Puteri. Regretă că „m-am lăsat să mă aprinz atâta”. Se votează comisia propusă de Alexandru G. Golescu, din care făceau parte: I. Cantacuzino, Al. G. Golescu, Gr. Ioranu, C. D. Aricescu, I. Brătianu, I. Roset, N. Rucăreanu, C. Crețulescu și Al. Florescu²⁹.

În nr. 28, din 12/24 noiembrie, „Românul” publică articolul lui I. C. Brătianu - *Comerciu*³⁰. Duminică, 13 octombrie, în Biserica Mavrodolu din Pitești, după „săvârșirea Sfintei Liturghii, se ținu un Te-Deum, în onoarea Împăratului Ceresc, căruia îi mulțumirăm cu lacrimi de recunoștință pentru această mare facere de bine [votul de la 9 octombrie]. În biserică, era grămădită mai toată populația orașului....

Cu această ocazie, Sfinția Sa, părintele protopop Nae, rosti și discursul, ce am onoarea a vă alătura”³¹. La ieșirea din biserică înaintea tinerimii, s-a strigat de mai multe ori: „Să trăiască Unirea!” Protopopul Nae Constantinescu semna un apel, care cuprindea între altele: „Fraților români, ... Optsprezece veacuri au trecut de când biserica creștină strigă în toate rugăciunile ei, „pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfințelor lui biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm“....

Unirea României cu Moldavia, după care strămoșii noștri au oftat atâta timp și pentru care, după împrejurări, au sacrificat și sânge și avere, și, de ar fi putut, ar fi sacrificat și mai mult decât însăși viața lor, acea sfântă Unire, zic, astăzi, din Pronia Împăratului Ceresc și bunăvoința unor puteri europene binevoitoare nouă, ne zâmbește cu dulceața unui soare de primăvară, ce se arată în urma unei ierni îndelungate și plină de viscole.... să-l rugăm să binecuvânteze și să întărească această sfântă Unire.... să verse asupra patriei unite bogata sa milă și îndurare și cu dreapta sa cea atotputernică s-o aducă pe calea fericirii!

²⁷ *Ibidem*, nr. 27, sâmbătă 9/21 noiembrie 1857, p. 1.

²⁸ *Ibidem*, p. 2.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, nr. 28, 12/24 noiembrie 1857, p. 1-2.

³¹ *Ibidem*, nr. 29, sâmbătă 16/28 noiembrie 1857, p. 3.

Să ne mai rugăm încă și pentru sănătatea, fericirea și îndelungata viață a credincioșilor noștri deputați și ai tuturor adevăraților fii ai României întregi, una și nedespărțită, care au conlucrat cu una și aceeași voință pentru săvârșirea acestei mari fapte din istoria României!³²

În numărul 31 din 23 noiembrie / 6 decembrie, Ion C. Brătianu publică un articol despre **Mijloacele de Comunicație**. În ședința X-a, Al. G. Golescu propune un amendament la raportul Comisiei asupra Memorandumului, prezentat de Dumitru Brătianu, amendament combătut de către Ioranu și C. A. Rosetti și respins de Adunare. Au mai luat cuvântul: Dumitru Brătianu, C. D. Aricescu și C. A. Crețulescu³³. „D. A. Golescu.... zice că, din capul locului, forma i sa părut necuviincioasă, fiindcă se află fraze multe și pompoase, care nu sunt la locul lor în gura unei adunări politice”³⁴. Combătut de A. Petrescu, Al. G. Golescu „zice că ....este în drept a ataca un act pe care nu l-a aprobat și, acum, Adunarea are să judece între d-lui și majoritatea Comisiei....

D. D. Brătianu observă că actul întreg a fost scris de către toți membrii Comisiei. D. A. G. Golescu răspunde că.... neputându-se uni cu majoritatea asupra redacției.... și-a rezervat dreptul de a combate în Adunare.....

Adunarea refuză amendamentul d-lui Golescu, primește pe al d-lui Aricescu³⁵.

În ședința a XI-a, Al. G. Golescu propune rectificări la Amendamentul prezentat în ședința anterioară, fiind combătut de C. A. Crețulescu. Ion Brătianu acuză pe Al. G. Golescu că se preocupă prea mult de chestiuni personale, în loc să ne concentrăm „mai mult de binele patriei“ și-l obligă pe Golescu să retracteze acuzația făcută secretarilor³⁶.

Ion Brătianu combate un amendament al lui N. Rucăreanu. Dumitru Brătianu a continuat citirea Memorandumului, care a fost primit, cu unele mici amendamente, în ceea ce privește unele expresii³⁷.

Actul dezvoltător al votului Adunării Ad-Hoc de la 9/21 octombrie a fost semnat de: președintele Adunării, Nifon, mitropolitul Ungrovlahiei, de vicepreședintele, N. Golescu, și de secretarii: C. A. Crețulescu, **D. Brătianu, Scarlat Turnavitu, Ștefan Golescu și C. A. Rosetti**³⁸.

În ultimele luni ale anului 1857, Ion C. Brătianu publică în „Românul”: **Studii istorice asupra naționalității române**. În ședința a XII-a, au luat parte la dezbateri, dintre argeșeni și mușceleni: Ion Brătianu, Scarlat Turnavitu, un Crețulescu și N. Rucăreanu, iar în ședința a XIII-a, după apelul nominal executat de către Turnavitu, au luat cuvântul: Ion C. Brătianu, Al. G. Golescu și C. A. Crețulescu. „D. A. Golescu zice că în toate țările, unde sunt adunări, obiceiul este ca un proiect, până a nu se primi, până a nu se trece la vot prin amendamente, să se discute întreg, după aceea trece la dezbateri parțială, paragraf cu paragraf, și-apoi se pune întreg la vot”. Pentru că a propus două amendamente care au fost respinse, este de părere, ca un omagiu adus

³² Ibidem.

³³ Ibidem, nr. 31, sâmbătă 23 noiembrie / 6 decembrie 1857, p. 1-2.

³⁴ Ibidem, nr. 32, marți 26 noiembrie / 8 decembrie 1857, p. 3-4.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem, nr. 33, sâmbătă 30 noiembrie / 12 decembrie 1857, p. 3-4.

³⁷ Ibidem, nr. 34, marți 3 / 16 decembrie 1857, p. 3-4.

³⁸ Supliment la „Românul” nr. 36.

moldovenilor, să se adopte „actul votat de Adunarea Moldovei”³⁹. După mai multe discuții asupra formei în care a fost redactat actul, la care au luat parte: Ioan Rosetti, Ștefan Burchi, A. Goleescu și Scarlat Voinescu, „dl. A. Goleescu zice că, după toată străduința ce a pus ca să se modifice redacția aceluia act, socotește de a dumisale datorie, în o zi așa de frumoasă, a nu se despărții de colegii dumnealui și cere să se treacă în procesul verbal c-a aderat și dumnealui la acel act. D. Voinescu face aceeași declarație, adunarea dă semne de aprobare”⁴⁰.

În februarie, I. C. Brătianu publică, în mai multe numere, articolul său intitulat: **Burghezia**.

130 de cetățeni din Pitești trimit o scrisoare Baronului Talleyrand, de solidaritate cu Napoleon al III-lea: „Atentatul de la 14 ianuarie a revoltat inima tuturor românilor. Locuitorii și clerul orașului Pitești vin a felicita pe reprezentantul Franței pentru minunata ocrotire a vieții Majestăților Lor Împăratul și Împărăteasa Francezilor.....

Românii și-au pus credința în dinastia împăratului Napoleon, așteaptă mult de la dânsa și ridică spre Cer pentru dânsa rugăciunile lor din toate zilele”⁴¹.

Îm iunie, apare o înștiințare despre vânzarea moșiei Chițești, cu următorul cuprins: „**Proprietatea Chițești** a fraților Golești, din județul Mușcel, se vinde în total sau în pogoane. Asemenea se vinde și pădurea..... ce ocupă un spațiu de 383 de pogoane d-ale mari.

Doritorii d-a cumpăra această proprietate se vor adresa, în capitală, domnului Ștefan Goleescu, în casele domnului Pencovici, str. Brezoianu, iar în district, la d-ei Zoița Goleasca, muma fraților Golești, care își are acum rezidența sa la proprietatea d-lor anume Goleștii, aproape de orașul Pitești”⁴². Goleștii, prin Anica Racoviță și Ef. Grant scoteau la vânzare și moșia Șerbănești sau Slobozia, ce se găsea atunci în județul Teleorman⁴³.

În aprilie 1858, C. D. Aricescu publică articolul **Presa**, din care redăm un fragment care sintetizează importanța acestei instituții și, mai ales, condițiile pe care trebuie să le întrunească un bun ziarist:

„Cine conduce și luminează opinia publică? Geniul, prin canalul presei. Geniul este închinarea verității divine, iar opinia publică - voința generală a cetățenilor.....

Așadar, cel ce ia asupra-și sacra și greua misiune de conducător și luminător de oameni trebuie să unească, ca condiție sine qua non, **talentul** cu **știința** și cu **probitatea**.....

Opinia publică este astăzi adevărata regină a lumii civilizate; ea e regulatorul cabinetelor, busola diplomației, tăria tronurilor progresiste și, prin urmare, spaima celor retrograde; în fine, e puterea și salvarea popoarelor. Tronul ei e presa; sufletul ei - talentul virtuos, miliția ei - poporul; șefii ei - oamenii inteligenți”⁴⁴.

³⁹ „Românul”, an. II, nr. 4, 14/26 ianuarie 1858, p. 15-16.

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 6, 21 ianuarie / 2 februarie 1858, p. 23-24.

⁴¹ *Ibidem*, an. II, nr. 16, marți 25 februarie / 9 martie 1858, p. 61-62.

⁴² *Ibidem*, an. II, nr. 45, 9/21 iunie 1858, p. 180.

⁴³ *Ibidem*, an. II, nr. 18, marți 4/16 martie 1858, p. 72.

⁴⁴ *Ibidem*, an. II, nr. 15, marți 15/27 aprilie 1858, p. 114.

În mai, „Românul“ făcea reclamă „Otelului de România“ din Pitești, de pe Ulița Mare, Piața Sfântului Nicolae, care oferea, „pe lângă comoditatea încăperilor, și celelalte trebuincioase, adică: birt, cazin, precum și pentru caii și trăsurile d-lor, adăpostirea cea mai bună“⁴⁵. În trei numere din august și primul din septembrie 1858, este publicat: **Bilanțul situației**, cu o prefață de Ion Brătianu. La 15/27 septembrie, C. D. Aricescu semnează articolul: **Prințul și Constituția**, prin care critică, atât Regulamentul Organic, cum și aplicarea Convenției de la Paris de către vicioși:

„Regulamentul era și el o șartă liberală la 1832, când s-a impus românilor; și toată lumea importantă îl aplauda; căci lumea luminată, parte era trimisă în esil, parte la pluton, parte tăcea de frică. Nu trecu mult și toți cunoscură vițiile Regulamentului; cele mai mari se aflau în articolii privitori la alegerea Domnului, la formarea Adunării Legislative și la sancționarea legilor capitale de către curțile suzerană și protectoare cuprinsă în faimosul paragraf de la sfârșitul Regulamentului care a făcut atâta sgomot...”

După șarta de la Paris, baza alegerii Domnului este aurul... Mefistofeles pe tron formează Comitetul Central din creaturile sale; și, cu Adunarea, el face legi, iar Comitetul sancționează legile sale și poate preface, la nevoie, chiar Constituția, și iacă șarta liberală o utopie, un vis, slove negre pe hârtie albă, pentru bietul popor. Adio, progres! Adio viitor! Adio regenerare! Letargie, cel puțin pentru șapte ani. Legile cele bune degenerează în mâini vițioase“⁴⁶. Articolul se încheie cu apelul: „Români, deschideți ochii și pătrundeți-vă de starea critică în care se află țara, cum și de răspunderea cea mare ce e asupra-vă: în mâna noastră stă soarta țării, fericirea sau umilirea ei în ochii istoriei și ai Europei civilizate!“⁴⁷.

Despre Convenția de la Paris, se pronunță și Ion C. Brătianu, într-o **Declarație** către alegători. El este de acord cu ea, arătând și de ce: „Nu facem această declarație în favoarea Constituției pentru că ne simțim amorezați de perfecțiunile ei, ci fiindcă nu ne-a fost nouă ertat d-a face una, o primim p-aceasta, crezând că tărâmul ce ea ne deschide este mai larg, mai sigur d-a servi interesele naționale decât tărâmul opozițiunii ce devine d-astăzi înaintea proprietatea adoratorilor regimului ce Convenția de la Paris îl îngroapă“⁴⁸. El apelează la toți alegătorii, solicitându-le: „asigurați independența României, faceți-vă campionii măririi ei, faceți ca actele voastre politice să fie modeluri de înțelepciune, de curaj și patriotism, și atunci, noi, cei dintâi, noi pe care unii au voit să ne descrie ca niște esaltați, cari nu visăm decât foc și sânge și voim stingerea unora în favoarea altora, vă vom încuraja cu stima și cu dragostea noastră, vă vom saluta de părinți ai patriei și vom ridica templuri și statue în onoarea voastră; căci, fie-ne ertat a o spune fără sfială, nu suntem de cei care voesc a se face binele decât printr-înșii sau printr-o clasă mai cu preferință decât prin alta; nu din orice clasă, din orice categorie de români va izvorî binele patriei noastre, îl vom prețui după bunătatea lui și vom îndrepta recunoștința noastră ca români, cui se cuvine“⁴⁹. Ion C. Brătianu susține, mai departe că, „prin schimbarea poziției politice a țării, s-a schimbat și poziția partidului național; din partid de opoziție sau revoluționar sau oricare a fost numele ce

⁴⁵ *Ibidem*, an. II, nr. 34, vineri 2/14 mai 1858, p. 128.

⁴⁶ *Ibidem*, an. II, nr. 73, luni 15/27 septembrie 1858, p. 290-291.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, an. II, nr. 88, luni 13/25 septembrie 1858, p. 324.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 324.

avurăm sau ne-au dat, devenim partidul conservator, nu spre a exploata o situație sigură, legală nu spre a ne hrăni în nepăsare, a ne îngreșa și-a adormi în trândăvie, ci spre a lupta cu bărbăție pentru apărarea Constituției contra tuturor atacurilor ce ne grămădesc pe noul orizont al României!”⁵⁰.

Joi 16/28 octombrie, „Românul” publică - **Apel alegătorilor**, subscris tot de către Ion C. Brătianu. După ce evocă ridicarea lui Tudor și eforturile de deșteptare națională prin Gheorghe Lazăr, ca influență a „toxinului” de la 1789, se oprește, din nou, la Regulamentul Organic, pe care clasele luminate l-au privit ca pe o reformă „Regulamentul, însă.... ce era de natura lui destinat sau să ne încenușască ca națiune sau să-l ardem noi pe dânsul, d-ar fi fost chiar legea cea mai sfântă; în condițiile de viață, în care l-am fost pus, nu putea avea o carieră mai fericită decât aceea ce el avu!”⁵¹. „Revoluția de la 1848 - continua Brătianu - fu a treia încercare prin care românii voiau să se mântuie de înrăurirea și domnirea streinilor....

Congresul de la Paris ne dăte o nouă ocazie d-a crede că timpul a sosit și pentru noi d-a lua un loc în rândul staturilor ce formează confederația independentă a Europei.....

Astăzi, ne aflăm în ajunul unei a cincelea încercări care este punerea în lucrare chiar a acestei Convenții de la 19 august ce Europa Occidentală ne o recomandă ca o barcă de scăpare ce de vom ști s-o conducem bine, ne va duce drept la constituirea României, astfel cum o ceream de-a gata de la streini....

Care a fost atitudinea noastră, a partidului național, într-această ocazie? Sacrificat-am noi oare interesul patriei teoriilor ce ne impută inamicii noștri?... pronunțat-am noi un singur cuvânt care să nu fie primit de monarșistul, de conservatorul cel mai ortodox?...

Din câte ziserăm, oricine poate credea curat că dacă țelul încercărilor românilor este d-a reconstitui, d-a desrobi și d-a înmări patria, mijloacele însă ce ei au întrebuițat au fost deosebite, au fost acelea chiar ce timpul și împrejurările au pus la dispoziția lor. Mijloacele de la 1821 nu se aseamănă cu celea de la 1831, nici acestea cu celea de la 1848 și cu atât mai puțin mijloacele revoluționare de la 1848 cu cele monarșice de la 1857 și 1858.

Ca om, ca istoric, în teorie poci discuta care din acele mijloace ar fi mai eficacii. Ca român, însă, ca cetățean activ declar că la 1821 aș fi încins paloșul și m-aș fi pus sub stindardul lui Tudor, că la 1831 aș fi fost cu Dinicu Golescu și cu Câmpinenii; că la 48, și aceasta o spun în gura mare, mă simt fericit și mândru că am fost acolo unde era sufletul României, iar nu în tabăra streinilor; și cât pentru 1858, mă simt român bun și cu cunoștința împăcată punându-mă cu toată franchețea pe tărâmul Convenției de la 19 august și strigând din toate puterile mele: „**trăiască România liberă și autonomă!**”⁵².

„Românul” din 3/15 noiembrie publică o **Profesiune de Credință**, semnată între alții, de către: Ioan Mihăilescu, Ștefan Golescu, D. Brătianu, N. Golescu, D. Budișteanu și A. Peterscu, care declară privitor la Convenție: „Nu numai o primim cu sinceritate și cu recunoștință din mâinile streinilor, de aici înainte, ne-o însușim, o

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, an. II, nr. 82, joi, 16/28 octombrie 1858, p. 327.

⁵² *Ibidem*, p. p. 327-328.

„Iubim a noastră proprie operă națională și ca pe a noastră fiică, vom respecta-o și vom apăra-o, cu devotamentul unui părinte. Numai cu acest preț ne vom putea bucura de stabilitatea și de fericirea ce ne promite Convențiunea; căci observarea legilor este garanția cea mai solidă a propășirii regulate a unui popor”⁵³. După aceea, se trece la problemele interne și la îndemnuri: „Înaltele puteri, primind raporturi contradictorii.... drept încercare, au acordat drepturi politice unui număr numai de proprietari.... Inimile noastre au să bată, frunțile noastre au să asude pentru milioane de români. Noi singuri avem să alegem, din sânu-ne Adunarea Legiuitoare și, prin Adunare, un domn pe viață.... De la noi depinde chiar soarta fraților noștri de peste Milcov, precum depinde de la ei a noastră soartă, căci instituțiile unitare ce au introdus Convenția în legile noastre fac din Principate doi stâlpi ai aceluiași edificiu... Cu mâna pe inimă, să lucrăm înrăbătește toți împreună și să asigurăm patriei noastre o Cameră independentă, ca, astfel, în pace și fără durere, să renaștem la viața populilor autonomi și liberi! Trăiască Constituția! Trăiască România!”⁵⁴

Colegiul Electoral din București a ținut mai multe ședințe, iar în cea de la 21 decembrie a ales un Comitet Electoral din 11 membrii, între care și N. Golescu⁵⁵.

Dimitrie Brătianu, din Paris, la 5 ianuarie 1859, expediază următoarea depeșă telegrafică: „Concetățeni Piteșteni! Împlinesc în acest oraș datorii imperioase și trebuie, sunt dator a mai amâna plecarea mea. Am convincțiunea că și dumneavoastră veți împlini p-ale voastre în ziua alegerilor”⁵⁶. Ca răspuns la un raport al ministrului de Finanțe din 16 noiembrie 1858, Nicolae Crețulescu, ce condusese acest minister din octombrie 1857 până în octombrie 1858, declară că „n-a fost în drept să introducă în contabilitatea Visteriei un nou sistem, că a trebuit să păstreze sistemul urmat mai înainte. O nouă organizație în sistemul finanțial să adastă de la noile instituții și de la viitoarea obștească Adunare, care singură este și competentă a aprecia și a cerceta necotelile și cheltuielile despre care este vorba”⁵⁷.

„Românul”, din 22 ianuarie / 3 februarie 1859, anunța alegerea în viitoarea Adunare Națională a lui Nicolae Golescu, la București și altor deputați: N. Rosetti, I. Brătianu, Scarlat Turnavitu și D. Brătianu în județul Argeș, Barbu Belu, Iorgu F. Lenș, Nicolae Brătianu și Alexandru Angeleanu, în județul Mușcel, Radu C. Golescu și Alexandru C. Golescu, în județul Romanai⁵⁸. M. N. Negulescu, la 16 ianuarie, semnează în „Românul” un articol entuziast privitor la alegerile din județul Argeș, din care cităm o mare parte:

„Alegerea deputaților dintre proprietarii mari merită.... a fi scrisă în istoria nației. A vedea unirea, a vedea abnegarea alegătorilor despre candidatură în favorul celui care putea da mai multă garanție de independență și naționalitate, pe când cealaltă înbărră mai toți ar fi vrut să fie aleși; a vedea, în fine și mai cu seamă, rara și nedescrisa abnegare a d. Alecu Petrescu, electorului, cel ce pentru izbânda partidului național a lăsat candidatura de deputat ce i se cuvenea cu drept cuvânt, în favoru d. Nicu Roset, negreșit, orice inimă și cât de împietrită, ar fi lăcrimat, căci ar fi văzut că, cauza

⁵³ *Ibidem*, an. II, luni 3/15 noiembrie 1858, p. 447.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, an. II, duminică 28 decembrie 1858/9 ianuarie [1859], p. 323.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 324.

⁵⁷ *Ibidem*, an. III, nr. 4, sâmbătă, 10/22 ian. 1859, p. 15.

⁵⁸ *Ibidem*, an. III, nr. 9, joi, 22 ian. / 3 febr. 1859, p. 32.

națională este cauza lui Dumnezeu. 14 alegători din tabăra adversă s-au retras de la vot... Cei rămași (14) au votat în unanimitate cu Ioan Brătianu și Nicu Roset. În seara aceea, orașenii manifestară bucurie pentru această alegere, printr-o iluminatie în oraș și punerea muzicii naționale prin mai multe locuri. O bucurie generală se vedea în toate părțile⁵⁹.

A doua zi, se face alegerea deputatului micilor proprietari, Scarlat Turnavitu, cu „viersuri 15 contra șase. Aceia a deputatului de oraș, merită asemenea a se înscrie cu litere de aur în analele istoriei. Unirea alegătorilor asupra cărora nici o făgăduială, nici o amenințare, nici o dare de bani n-a putut a o dezbină și mai cu seamă în împrejurările de față merită aplauzele lumii. Astfel, d. Dimitrie Brătianu, santinela neschimbătură a țării noastre, fu aclamat de deputat pentru obșteasca Adunare cu viersuri 39 de la atâția alegători ce-au fost la alegere... din 45... unul a lipsit și cinci n-au voit a veni să ia parte.

Seara, luni, cea din urmă a alegerilor, fu încheiată printr-un banchet, dat de d. Nicu Rosetti tuturor alegătorilor și altor concetățeni...

Ciocnitul toastelor repurtate de mai toată Adunarea, plesniturele dopurilor de șampanie, urările de să trăiască Principatele Unite, autonome și fericite, să trăiască puterile garante ce ne-au asigurat independența, să trăiască deputații Obștei Adunări ce vor contribui la realizarea dorințelor nații române, unite toate astea cu bucuria exprimată în toată ardoarea, făcea o armonie divină, un ce dumnezeesc, la a cărui privire chiar Infernu s-ar fi umilit.... dacă toată România ar fi lucrat, în împrejurările ce trecură și va lucra ca concetățenii din Argeș, nici o stavilă n-ar mai putea opri mersul libertății și-al fericirii la care aspiră orice inimă de român și nici un dușman, cât de puternic, cât de dibaci, n-ar putea să-l oprească, fiindcă o repet, ca D-ta, unirea face puterea, și concetățenii din Argeș, afară de câțiva neghini prea slabe, suntem uniți. Nu poți sfârși fără a vă comunica mai cu deosebire mulțumirea ce-am simțit pentru caracterele cele tari și statornice ale d-lor Alecu Petrescu, Drăghici Budișteanu, Eftimie Nicolau și Dumitru Antonescu și aceasta prea puțin din parte-mi, pe lângă recunoștința ce li se arătau de toți, măcar că nu se pot răsplăti cu nici un chip pentru asemenea devotamente⁶⁰.

În primul „ministeriu al României“ (Țării Românești), numit de către Alexandru Ioan Cuza, condus de I. A. Filipescu, Nicolae Golescu era titular de Interne, iar Dumitru Brătianu, la Externe⁶¹. Noul ministru din Lăuntru al Țării Românești arăta că, prin alegerea lui Cuza, Adunarea Obștească „a făcut un pas înainte spre Unire, fără, însă, a călca nici litera, nici spiritul Convenției“. De aceea, se cere românilor și, mai ales, funcționarilor publici „să facem pe toți cetățenii să creadă că, de astăzi înainte, au o patrie liberă, unde legea este dreaptă și ocrotitoare⁶²“.

La 29 ianuarie, din Iași, Ștefan Golescu trimitea fratelui său, Nicolae următoarea telegramă: „Deputația a înfățișat Domnului, în șeantă solemnă, actul alegerii Mării Sale.

Înălțimea Sa pleacă, luni, 2 februarie.

⁵⁹ *Ibidem*, an. III, nr. 10, sâmbătă, 24 ian. / 5 febr. 1859, p. 39.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*, an. III, nr. 11, marți, 27 ian. / 8 febr. 1859, p. 41.

⁶² *Ibidem*.... nr. 12, joi, 29 ian. / 10 febr. 1859, p. 45.

O deputație din Camera Moldovenească, compusă de cinci persoane: Panu Kogălniceanu, Cantacuzino, Mavrocordat și Bălănescu va veni în București ca să feliciteze Camera noastră, pentru alegerea domnului Alexandru Ioan I-ăiu. Deputația pleacă la 31 ale acestei luni. Deputația noastră a fost primită foarte bine; faceți tot efortul⁶³.

Pentru buna primire a noului domn, Nicolae Golescu, ministru al Treburilor din Lăuntru, face apel la cetățeni, adresând un frumos apel și Domnului să lupte pentru independența noului stat unitar.

„Domnul este sublim, ne zice confratele nostru Rosetti, adică are.... cu desăvârșire toate darurile ce trebuie să aibă un Domnitor.... alesul nației, acela care după mai multe veacuri, avu cel dintâi suprema onoare, fericirea cea mai splendidă de-a putea zice, fără să facă un sacrilegiu, că domnește cu voia lui Dumnezeu și cu voința națională..... să dezvelește înaintea lumii ca bărbatul ce era predestinat să prezide la înființarea, la regenerarea și la reconstituirea României. Acesta e domnul ce, peste trei-patru zile, o să pomească peste Milcov; fără c-acest pârâu să mai fie o barieră ce împărțea o singură țară în două trunchiuri; să-l primim, dară, cu amorul și entuziasmul ce ne aprindea când l-am ales; să-i dăm toți inimile noastre, fără rezervă, ca toate unite într-a lui, să ne ridice la înălțimea, la puterea ce cer supremile împrejurări de astăzi....

Să zicem noi Lui: „Dă-ne o patrie tare și independentă și toți vom depune în mâinile Tale avuțiile noastre, știința noastră, activitatea noastră, ca în mâinile preotului ce păzește altarul patriei. Să trăiască Principatele Unite, Să trăiască Alexandru Ioan I, să trăiască poporul ce-l va susține!”⁶⁴

Într-un ordin circular către administratorii de județe, Nicolae Golescu, pornind de la faptul că patria este obligată să-și protejeze fiii, că toți românii sunt egali înaintea legilor, arată că „nimeni, nici Șeful Statului, nici ceilalți funcționari nu mai pot avea privilegii, a în trecut.... cine va face răul d-astăzi înainte, îl va face din singura lui voință și este un criminal... Aveți încă în vedere, domnule administrator, că funcțiile publice, ne mulți fiind de astăzi înainte, apanajul, privilegiul unor familii și a protejaților lor, ci o atribuție a acelora ce o merită și o sarcină pentru cei ce o pot purta, la cea dintâi abateră, la cea dintâi greșală, guvernul este otărât să fie în măsurile de îndreptare cu țărînă, energia, imparțialitatea ce grelele împrejurări impun astăzi guvernului, singurul mijloc d-a nu trece ca trădător în ochii nației și a Europei întregi. Singurul mijloc d-a face pe mulțime să se pătrundă că nimeni, fără osebire, nu poate clinti legile, fără să-și în pedepsa.

Te rog.... ca toate câte avusei onoarea d-a vă comunica aici, să le repetați și dumneavoastră funcționarilor..... ca astfel.... să putem a ne arăta înaintea Europei demni de soarta ce ne-au făcut și să merităm bunacuvântare a generațiilor viitoare“.

„Românul“ din 5/17 februarie publică Programa primirii solemne a Lui Alexandru Ioan I-Al, semnată de către Nicolae Golescu și o poezie a lui C. D. Aricescu intitulată: 24 Ianuarie 1859⁶⁵.

În articolul *Adunarea Electivă*, combate lipsa de activitate a Adunării, în acești termeni: „și nici 14 zile de odihnă, nici nenumăratele ospățuri nu fură îndestul a

⁶³ Ibidem..... nr. 13, sâmbătă, 31 ian./ 12 febr. 1859, p. 49.

⁶⁴ Ibidem p. 49-50.

⁶⁵ Ibidem... nr. 15, joi, 5/17 febr. 1859, p. 60.

ne întrema ș-a ne pune în stare d-a reîncepe opera de regenerare, cu care ne-a însărcinat nația.... căci orice vor voi să zică unii din nobilii mei colegi că, în lipsa Domnitorului, căruia îi este dat să aibă inițiativa legilor, nu era nimic de făcut, opinia publică nu mai este pruncă.... și nu mai crede tot ce-i vom spune de la tribună.... și ea știe astăzi că avem în aceste zile a completa opera noastră de la 24 ianuarie și c-avem a consolida, prin acte ce trebuia s-o urmeze îndată....fapta noastră de la 24 ianuarie, de ce este mai îndrăzneală, d-aceea trebuie susținută, nu numai printr-un memorandum, care să fie explicat, să fie motivat, să fi sprijinit alegerea noastră, dar s-o fi susținut printr-un șir de măsuri d-o natură a dovedi Europei că Alexandru Ioan I este pentru noi mai mult decât un domnitor, că el este simbolul unei credințe naționale ce nu stă în putință omenească d-a ne desface de dânsul.....dacă inacțiunea noastră poate fi scuzată până la oarecare punct, zăzania, însă, surdă ce din vreme în vreme face explozie în sala de la Mitropolie, deșteaptă pe cel mai adormit și nu mai lasă pe nimeni să s-amăgească despre sentimentele și preocupările unei părți a Adunării⁶⁶. Articolul se încheie cu apelul „Încetați, dar, trufași candidați, nu mai osteniți țara cu intrigile voastre; părăsiți estradele pe care v-ați suit ca să faceți pe lume să crează c-aveți drepturi la tronul României.... Iar de vreți să mai jucați un rol.... vă puneți vă puneți pe tărâmul național, faceți-vă agenții singurii cauze ce va mai avea d-acum înainte un stindard în România - cauza Unirii sub Domnitorul Alexandru Ioan I.... sper ca, încet, încet, fracțiunea Camerei, ce s-a lăsat a deveni victima intrigilor.... se va ridica iarăși la înălțimea misiunii cu care sunt însărcinați mandatarii nații, ș-astfel Adunarea întreagă, într-o puternică unire cu alesul ei, va putea iarăși pași înainte, cu bărbăție de român, la regenerarea și reconstituirea patriei⁶⁷”.

În articolul: **La legi noi, oameni noi**, C. D. Aricescu sugerează Domnitorului să aducă la guvern pe „capii regenerațiunii noastre politice”, care sunt reprezentanții opiniei publice, „alegând oameni noi pentru legi noi și puind pe fiecare la locul său⁶⁸”.

Dumitru Brătianu, „ministru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Streine”, atrage atenția că nici o reclamație adresată direct Șefului Statului, nu va fi luată în vedere, „fără să se fi adresat mai întâi treptat către autoritățile competente⁶⁹”.

Ziarul de care ne ocupăm publică și rugăciunea de mulțumire adresată de către protopopul Nicolae Costandinescu din Pitești, cu ocazia deschiderii Adunării Naționale din 22 ianuarie 1859, și citită în Biserica Catedrală din acest oraș, din care cităm: „....Dă putere brațului tău, prin aleșii poporului român, și vrășmașii tăi vor pieri, varsă în sânul aleșilor noștri curajul, în inima lor încrederea și orânduiala în spiritul lor.... Binecuvântează stindardele noastre moldo-române, fă-le a se desfășura pe drumul bunei orânduiei și al adevăratei glorii.... mântuiește și scuză pe tot omul ce suferă, ridică și întărește pe acest popor...⁷⁰”.

În articolul: **Votul secret**, Ion Brătianu aduce următoarele argumente pentru votul deschis: „voim să facem pe tot românul să aibă curajul opiniilor sale ca astfel să poată rezista când se va afla față cu amenințarea, când voi voiți să perpetuați scăderea

⁶⁶ *Ibidem*... nr. 17, marți, 10/12 febr. 1859, p. 65-66.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 66.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 67.

⁷⁰ *Ibidem*.

Ion Bălăceanu, prefectul Poliției Capitalei, protestează împotriva pretinsei morală trecută și slăbiciunea caracterului național, ținând pe reprezentanții nației la secret, ca lăsați astfel singuri față în față cu patimile și slăbiciunile omeniești să facă să predominescă interesul individual asupra interesului general, carele nefiind susținut de opinia publică devine fără doar și poate și întotdeauna victima completului egoism.....căci dacă sunteți reprezentanții nației, iar nu ai unei clase, dacă sunteți conduși în lucrările dumneavoastră de interesul țării, iar nu deal altcuiva, de ce vă e teamă să lucrați și să votați în fața ei? Ce vorbiți de opresiunea opiniei publice?... Nu înțelegeți că timpul „d-așa voiesc, așa fac“ a trecut? Nu înțelegeți că de mai voiți să lucrați, sunteți siliți a lucra cum voiește nația?

Nu zic că opinia publică nu se poate înșela: Socrat și Hristos periră victime ale opiniei publice..... Nația română.... este în drept a nu suferi d-a i se impune în secret lucruri ceea ce nu le cunoaște și la care nu și-a dat consimțământul, prin manifestarea opiniei publice....ne aflăm într-o epocă de regenerare și de reconstituire politică a naționalității noastre; lupta este mare și nu se va sfârși într-o zi; trebuie dar, să ne servim de mijloace mari..... Votul pe față este unul din acele mijloace ce ne va esersa curajul, ne va forma caracterul, ne va întări opiniile noastre”⁷¹

Comentând faptul că, în ședința Camerei, Iorgu Știrbei și I. Florescu „au cerut, cu stăruință, a se mărgini libertatea tiparului, printr-o lege represivă“, pornind de la atacul lui Cezar Boliac împotriva Regulamentului Organic, în articolul: **Libertatea presei**, Ion C. Brătianu susținea: „rolul ziariștilor, al publiciștilor, în privința publicului, este acela al judecătorului instructor, al procurorului, al secretarului, al raportului; el face procesul verbal al tuturor teoriilor dintr-o societate, crimă sau faptă bună, idee dreaptă sau greșită, el trebuie să dea socoteală societății de dănele, cu condiția numai să fie veridice, căci într-altfel el este pedepsit cu disprețul general; nimeni nu-l mai ascultă și altul îi ia locul....”⁷²

Nu; acolo unde suveranitatea națională voește să fie respectată și răspunderea să fie o realitate, libertatea tiparului, libertatea d-a scrie nu trebuie să fie mărginită... A face într-altfel.... este a voi d-a ne întoarce la cele trecute, adică la un despotism desfrânat și compromițător întăririi noastre naționale”⁷³.

La 28 februarie / 12 martie 1859, N. Golescu este întărit ca ministru al Treburilor din Lăuntru, D. Brătianu, la Departamentul Afacerilor Streine, iar C. A. Crețulescu, la Culte și Instrucțiunea Publică. La Înalta Curte, sunt confirmați: Costache G. Crețulescu, Eugeniu Predescu și Ștefan Golescu.⁷⁴

Prin adresa nr. 508 din 21 februarie 1859, D. Brătianu propune, în numele lui Alexandru Ioan Cuza:

Art. 1. Cancelaria Ministerului Trebilor Streine încetează de a mai fi centrul tuturor trebilor publice, pentru a căror expediere, autorizația Șefului Statului este neapărată.

Art. 2. Fiecare Ministru, fiind secretar de stat și după art. 15 al Convenției, răspunzător de lucrările sale, va supune însuși, de acum înainte, la a noastră cunoștință raporturile privitoare la lucrările departamentului său și va contrasemna decretalele noastre câte vor privi în parte la acel minister”⁷⁵.

⁷¹ Ibidem, p. 70.

⁷² Ibidem... nr. 24, joi, 26 febr. / 6 martie 1859, p. 94.

⁷³ Ibidem.... nr. 25, sâmbătă, 28 febr. / 12 mart. 1859, p. 97-98.

⁷⁴ Ibidem, p. 99.

Ioan Bălăceanu, prefectul Poliției Capitalei, protestează împotriva pretinselor maltratări suferite de tânărul G. C. din partea jandarmilor Prefecturii Poliției, arătând că „au fost trimis la Spitalul de la Mărcuța, căci acesta este singurul loc destinat pentru asemenea boale”⁷⁵.

Ion C. Brătianu prezintă un proiect pentru înființarea unui Cantor de Scont, cu amendament la proiectul ministrului de finanțe, pentru măsurile cu care guvernul crede că poate veni în ajutorul comerțului în criza actuală⁷⁶.

La 28 martie / 9 aprilie, „Românul” anunța formarea guvernului C. A. Crețulescu, în care Nicolae Crețulescu ocupa portofoliul Ministerului din Întru⁷⁷.

La 9 martie 1859, C. D. Aricescu arăta că văzând ziarurile din trecut, cu spațiile albe, provocate de către cenzură, propune ca cei ce au hotărât să se suprimă acele texte, să mulțumească „curiozitatea cetățenilor în pricina aceasta”⁷⁸.

Ion Prijbeanu, într-un articol din 2/14 aprilie, după ce vorbește despre importanța teatrului, arată că, acum doi ani, pentru înființarea acestei instituții a garantat cu 5000 de galbeni, „pentru încurajarea artei și progresul teatrului în țara mea”. Acum este foarte nemulțumit de prestația artistică: „Mari au fost promisiunile și așteptarea....! Frumoase ne-au fost speranțele!! Și tristă e deșteptarea, tristă e realitatea!... zică cineva de cutează, că nu suntem în drept să cerem celor ce ne-au speculat încrederea, celor ce au profanat templul naționalității noastre, celor ce au vândut depozitul sacru ce le încredințase nația!... Vom cerceta... dacă am avut cuvânt să-mi retrag garanția mea. Dacă românii se plâng pe drept, dacă este adevărată moartea teatrului și care din noi este culpeșul, publicul, Comitetul, Ministerul din Întru, sau artistul antreprenor, să începem....

Demnitatea Teatrului nu suferă să se expună pe scenă lepădăturile ce se văd în toate zilele aruncate pe uliță. Ce au făcut din artă domnul Millo, au prostituat bufonării, a scâlbătorilor și a tursupinadelor astfel că frumosul și arta s-a înfășurat în vâlul lor de durere și-a sburat plângând de pe scena română și, în locul lor, rămaseră tablourile cu facile, căciula unui Arlechin, frânghiile unei mașinării stricate....

D-ta, care porți fără sfială numele de artist, n-ai găsit nimic mai bun? sau n-ai avut capacitatea de a ști să alegi sau ai avut rea voință, aceasta cerea publicul neînșelat, poate ți-ai făcut o idee ca să-l înșeli și să-i iei banii, dar nu era mai bine ca să arăți bunul și frumosul și să dobândești stima și recunoștința nației întregi?”⁷⁹

În numărul 32 se publică proiectul lui Ion Brătianu, prezentat ca amendament în Adunarea Electivă, pentru „înființarea unui Cantor de Scont”⁸⁰.

La 9 martie 1859, C. D. Aricescu propune redactorului „Românului” să vadă dacă nu se pot umple spațiile albe ale ziarului cu frazele interzise de cenzură, din care cităm: „Recitind ziarul d-tale, am dat peste o mulțime de numere ale căror coloane și pagini întregi sunt albe, minunile cenzurei din acei timpuri fericiți de ordine, de dreptate și de legalitate, cenzură care spoea cu bidineaua sa petele guvernului patriotic și părintesc!!!

⁷⁵ *Ibidem*... nr. 32, marți, 17/29 mart. 1859, p. 124.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 126-127.

⁷⁷ *Ibidem*... nr. 37, marți, 28 mart. / 9 apr. 1859, p. 145.

⁷⁸ *Ibidem*... nr. 38, marți, 31 mart. / 12 apr. 1859, p. 151.

⁷⁹ *Ibidem*... nr. 40, joi, 12/24 apr. 1859, p. 126.

⁸⁰ *Ibidem*... nr. 32, 17/29 mart. 1859, p. 126.

Astăzi când cenzura a răposat, dimpreună cu Regulamentul Dezorganic, nu s-a putea oare umple acele locuri albe, măcar cele mai importante?... În nr. 28/1857, se publicau informații despre descoperirea unei bande de hoți, care acționau „pe picior mare”. Azi, când putem vorbi și scrie mai liber, publicul, cu drept cuvânt... are drept așteptare ce rezultat a avut cercetarea acelor hoți⁸¹.

La 4/16 aprilie 1859, „Românul” publică următoarea telegramă, trimisă de către Ștefan Golescu:

„Paris, 2/14 aprilie 1 oră 25 minute după amiază
Ministrul Afacerilor Streine la București.

A doua conferință a fost ieri. Îndoita alegere a prințului Cuza, recunoscută curat și simplu de către cinci puteri⁸².

Într-un Supliment din aprilie, Matei Millo răspunde lui Pribbeanu, printre altele: „nu numai că ți-ai garantat garanția, aruncând orice pagube pe spatele mele, dar temându-te să nu vă rămâi dator cu o sumă simțitoare, la finalul Antreprizei, te angajezi păstrându-ți dreptul de a-ți retrage garanția chiar în cursul sezoanelor.

Ai refuzat de a-mi avansa din acei faimoși 5000 de galbeni, chiar o mică sumă de 30, ce am avut obrăznicia a vă cere la o necesitate teatrală ce-am avut.... Pentru ce, dar ai dat garanția?... Vrei să te crează oamenii că ești unul din acei patrioți pentru care sacrificiurile pentru patrie nu vă costă nimic.... să te proclami de pe înaltul soclului cu 5000 de galbeni, pe care -i suni tare, fără a-l deschide, că patronezi Teatrul Român, că susții o instituție națională, populară.... Ce păcat că, fără nici un ban și cu munca altuia, pe conta lui, treceai la posteritate de un salvator al artei naționale, de un Medic al României, dacă pana perfidă a vreunui fanariot, desigur, căci ei jură pe patria română mai mult decât noi de când Stambulul nu-i mai susține, nu te-ar fi împins să iscălești injurii nedemne, când un român vorbește cu alt român, pentru o chestie română⁸³. Replica lui Pribbeanu este publicată, peste două zile, tot într-un Supliment, în care-i reamintește că, în urmă cu un an, a fost reclamat la Poliție de 37 de creditori, unii din Iași și Galați⁸⁴.

Tot în aprilie, se publică decizia de revenire a lui Ghiță Enescu în postul de „prezident al Municipalității orașului Pitești, de unde avusese onoarea de a fi depărtat de guvernul Căimăcămiei vremelnice⁸⁵.

Într-o scrisoare către ziarul „Românul”, C. D. Aricescu laudă pe capii regenerațiunii române pentru meritele lor în timpul Revoluției de la 1848 și al exilului, când și-au sacrificat averile, familiile și unii chiar viața, luminând Europa asupra „situației noastre politice, asupra ordinei și drepturilor noastre și asupra serviciilor ce românii au adus civilizației și Europei în seculii de glorie și de independență națională; ei au avut curajul a demasca protectoratul amăgitor și a arăta Europei oficiale și democratice toată goliciunea colosului cu capul de aramă și cu picioarele de lut”.

⁸¹ Ibidem... nr. 38, 31 mart. / 12 apr. 1859, p. 151.

⁸² Ibidem... nr. 41, 4/16 apr. 1859, p. 157.

⁸³ Supliment al ziarului *Românul*, marți, 7/19 apr. 1859, p. 1.

⁸⁴ Ibidem, joi, 9/21 apr. 1859, p. 1.

⁸⁵ „Românul”, an III, nr. 45, joi, 16/28 apr. 1859, p. 175.

Introducerea aceasta este făcută pentru a demonstra că doar ei, care cunosc „pășurile și trebuințele românilor“, „unind la capacitatea, moralitatea, energia, curajul și încrederea publicului, au și dorința și știința și puțința a îndrepta relele trecutului și a da României o impulsie și o direcțiune, care să o conducă la neatărnare, la glorie, la fericire.... Ei au dat necurmăte și ineverdate probe de un patriotism înfocat și luminat, de o nobilă neinteresare, de o perfectă neatărnare, de o complectă abnegare, de un profund devotament către patrie și către principiul de Unire, încarnat în alesul a cinci milioane de români.... Numai cu asemenea bărbați, alesul românilor de la 24 Ianuarie își poate împlini, cu seriozitate, misiunea sa de regenerare a României și a-și ajunge pe deplin naționalul său scop de a ridica patria sa la treapta de neatărnare, de glorie și fericire la care o ridicaseră Ștefan și Mihai, ale căror coroane ilustre și glorioase s-au întrunit, azi, asupra capului lui Alexandru Ioan I”⁸⁶.

Conservatorilor, oamenilor trecutului, le acordă puțină importanță, dar nu uită să-i atace: „Oamenii trecutului sunt condamnați.... de faptele lor, a aplica, azi, ei Convenția este a o paraliza, a compromite cauza sacră, a desconsidera guvernul de la 24 Ianuarie în ochii Nației și ai Europei.

Vii cu vii, morții cu morții”⁸⁷.

La Pitești, D. Antonescu s-a ocupat de strângerea de fonduri pentru ridicarea unui monument închinat lui St. Marc Girardin și tuturor străinilor, „cari au apărut cauza noastră“. El și Teodor Brătianu au oferit câte 31 de lei și 20 de parale⁸⁸.

La sfârșitul lunii aprilie, C. D. Aricescu arată că Adunarea Ad. Hoc a României a stabilit la propunerea lui Ion Brătianu, să se tipărească lucrările acestei Adunări, cu care au fost însărcinați: Ioan Brezeanu, Ivașcu și Aricescu, care s-au achitat de sarcină până la ședința nr. XI, după care Caimacamul Alexandru Ghica a sistat finanțarea. Având în vedere că trei din actualii miniștrii: C. Crețulescu, Ioan Cantacuzino și Gr. Filipescu au fost membrii ai Adunării Ad-Hoc, propune să se continue tipărirea: Au, dar, întreită datorie, ca deputați, ca miniștrii și ca români a susține măcar dumnealor propunerea de a se libera un fond din Casa Centrală, fie chiar cu împrumutare, pentru terminarea tipăririi”⁸⁹.

Cetățenii din Curtea de Argeș și un anonim au donat 124 de lei pentru medalia sau monumentul închinat străinilor filoromâni”⁹⁰.

C. D. Aricescu protestează împotriva unui decret domnesc, care lauda moralitatea secretarilor districtelor: Vâlcea, Romanai, Gorj și Mușcel, arătând că secretarul de Mușcel, Grigore Racoviceanu a făcut diverse afaceri oneroase, cerând destituirea lui”⁹¹. În articolul: Situațiunea, Ion C. Brătianu face un apel la colegii de Cameră să se unească și să înceapă opera legislativă necesară regenerării patriei:

„Din ziua deschiderii Camerei, se văzu că ea se compune mai mult de luptători decât de legislatori; și fu împărțită îndată în două tabere, care deși în număr foarte inegal, însă nimeni nu putu tăgădui puterea minorității, putere ce se trăgea din tăria convingerilor sale și din credința ce avea că nația este cu dânsa. Lupta fu crâncenă și numai

⁸⁶ *Ibidem*... nr. 50, 28 apr. / 10 mai 1859, p. 195.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 196.

⁸⁹ *Ibidem*... nr. 51, joi, 30 apr. / 12 mai 1859, p. 199.

⁹⁰ *Ibidem*... nr. 52, sâmbătă 2/14 mai 1859, p. 209.

⁹¹ *Ibidem*... nr. 53, marți, 5/17 mai 1859, p. 210-211.

intervenția Dumnezeului României, care aruncă numele domnului Moldovei între dăncii, cruță românii calamități ale cărora consecințe nimeni nu le putea prevedea. Alexandru Ioan I, ridicându-se pe tronul României, ne trase din marginea prăpăstiei și trebuie să devină pentru noi toți simbolul Unirii, nu numai al Principatelor, ci și a oamenilor.... acum, când stindardul României fâlăie de patru luni în mâinile lui Alexandru Ioan I și l-au salutat cu amor și entuziasm toți românii și Europa liberală întreagă l-au recunoscut.... acum, că avem o patrie liberă.... simpatiile noastre pentru cutare sau cutare trebuie să dispară.... acum că am avut vreme să ne convingem că actul de la 24 Genarie este irevocabil, că este tare ca destinul și nu se poate desființa decât cu sfășierea patriei, noi, toți deputații de orice partid.... să uităm în ce tabără am combătut ca partizani și să nu ne aducem aminte decât de misia ce ne mai rămâne, misia sublimă, misia de legiuitori care, de vom împlini-o cu conștiință, vom merita, încă, de patrie⁹².

În acel moment, fiindcă era în curs un război european, Brătianu era contra unui prinț străin, cum fluturau unii conservatori această propunere, și o argumenta, în felul următor:

„Când ceream, la Divanul Ad-Hoc, un prinț strein, nu era pomeneală de rezel și speram c-o să avem timp d-al familiariza nițel cu țara și d-a o organiza, până la izbucnirea unui rezel.... Dar cine vă poate crede, domnilor, că voiți înarmarea țării, țaria și mărirea ei? N-ați declarat-o de o mie de ori că n-o doriți, că nu o voiți sau cum ziceți dumneavoastră că nu credeți că se poate?... nu mai răspândiți neîncrederea și discreditul asupra ordinului politic.... cereți și ajutați la aplicarea **Convenției**; cereți și ajutați la înarmarea țării, ocoliți tronul lui Alexandru Ioan I, nu ca să-l săpați, ci ca să-l aprindeți; nu ca să-l amăgiți, ci ca să-l luminați; nu ca să faceți dintrânsul instrumentul unei clase pentru apăsarea celorlalte clase, ci să-i dați inimă, curajiu de iar lipsi, ca să devină eroul, mântuitorul poporului român. Aceasta este calea și singura cale ce poate conduce Nația Română la unitatea ei și a-i da rangul ce i se cuvine, ce-i este destinat în societatea europeană și, d-astă dată, prin singurul nostru merit.... intrați pe drumul drept.... că în curând veți rămânea pustii în somptuasele voastre palaturi.... căci societatea română este astăzi do-potrivă setoasă de **naționalitate, de libertate, de dreptate și de stabilitate**“⁹³.

Piteștenii, prin D. Apostolescu, au mai strâns alți 282 de lei, adunând un total de 8692 de lei și 12 parale, pentru monumentul ce urma să se ridice prietenilor străini ai României⁹⁴.

La 23 mai / 4 iunie, C. D. Aricescu, în articolul: **Starea de față**, polemizând cu ziarul „Dâmbovița“, susține că, în perioada unui guvern constituțional nu sunt permise abuzurile din vremea despotismului, când domina „arbitrariul și zapciul“. „Dumneata știi din experiență că legile cele bune degenerază în mâini vițioase.... Oare regulamentul, afară de cheștiile de principiu, nu era o șartă liberală? Ce-l făcu atât de odios românii? Cei însărcinați cu aplicarea lui. Oare pravila lui Caragea, afară de articoli vițioși și barbari, nu este o legiuire bună, aplicată de bărbați competenți și probi?... d-nii miniștri ar fi mai dispuși să suprimă libertatea presei, ca să scape de un control just și sever.... Dar nu se gândesc oare că toate libertățile asigurate de

⁹² Ibidem... nr. 57, joi, 14/26 mai 1859, p. 226.

⁹³ Ibidem... nr. 58, sâmbătă 16/28 mai 1859, p. 230.

⁹⁴ Ibidem, p. 231.

Convenție.... sunt zero fără libertatea presei? Căci ea e singura garanție valabilă și nădăjduiește că va non a tuturor celorlalte libertăți.

Opiniunea publică este **tribunalul suprem** la care apelează azi toți și înșiși d-nii miniștrii, când au vre-o prigonire cu vre-un publicist sau cu vre-un cetățean...."⁹⁵ După această pledoarie pentru libertatea presei, Aricescu recomandă guvernului:

„Grăbească-se ministerul a da satisfacere plângerilor drepte și legale, prin acte de justiție, primind consiliul cel logic și național ori de unde ar veni, privegheze cu nedormire asupra exactei executări a legilor, aplicate de bărbați competenți și probabili cunoscuți ca astfel după faptele și trecutul lor și pedepsească, cu toată severitatea legilor, pe cei ce se abat din datoriile lor ca focșioneri și cetățeni, răsplătind totodată meritul și probitatea în persoana celor buni și fie sigur ministerul atunci de simpatia noastră și de concursul celor onesti”⁹⁶.

I. Dimitrescu, administratorul districtului Argeș, la 9 mai 1859, din dispoziția guvernului, informează pe subadministratorii din subordine și pe polițaiul orașului Pitești „de profesia mea de credință și sentimentele ce hrănesc și simt: Ca român, a lupta pentru ameliorarea și prosperitatea României.... Iar ca administrator, mă voi sili a corespunde la încrederea guvernului și la dorința generală a publicului, voi privi pe toți do-potrivă în fața legilor, voi face a se respecta drepturile fiecăruia în districtul ce mi s-a încredințat. Voi fi neamic neîmpăcat al despotismului, al arbitrarului, al abuzului și al tot vițiului; voi veghea ca toți funcționarii Administrației să-și îndeplinească cu moralitate și activitate datoriile lor.... În ceea ce privește lucrările urgente pentru noua organizare.... voi fi cel mai energic și cel mai călduros executor....

În sfârșit, prin concursul și sprijinul funcționarilor publici și al cetățenilor patrioți și luminați ai acestui district **Argeș**, a cărora bună reputație este atât de mult recunoscută de toată țara și în străinătate, voi contribui a să propăși în toată populația acestui district *amorul patriei și simțul național* ca, astfel, fiecare, cu puterile sale morale și materiale, să sprijine, alături cu alesul domnitor al Principatelor Unite, Alexandru Ioan I, drepturile noastre de naționalitate și de autonomie, de independență și de libertate”⁹⁷.

Ion C. Brătianu, în articolul: **Împrumutarea**, arată că, în luna martie, la cererea guvernului, minoritatea a votat cu entuziasm împrumutul de opt milioane, crezând că va fi folosit pentru înarmarea țării. Guvernul s-a dovedit a fi efemer, iar noii miniștri „au dat foarte puțin pentru înarmare, mai puțin ca lucrătorii francezi de la 1848, care-au dat tot câștigul lor pe 15 zile de lucru”⁹⁸. În continuare, Brătianu declară: „boierii de glorioasă memorie, turcii, muscalii, austrieii, toți ne-au cerut bani.... și nimic nu s-a glorificat pentru aceasta, ca să fac fapte mari. Împrumutarea nu putea, dar deveni o faptă mare decât dacă ne dovedeați că d-nii miniștrii sunt de talie a face cu acele opt milioane fapte mari.... d-am fi siguri că glasul ei este al miniștrilor, am lua libertatea..... a le zice: adăugați oștirea cu una a treia? Nu. Adusărați pușcile pentru care se luaseră dispoziții încă din februarie și martie? Nu. Turnați-ți tunurile pentru care se și găsiră mijloace? Nu. Luată-ți măsuri a organiza atelieruri pentru alegerea

⁹⁵ *Ibidem*... nr. 61, sâmbătă 23/4 iunie 1859, p. 242-243.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 243.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 247.

⁹⁸ *Ibidem*... nr. 63, joi, 28 mai / 9 iunie 1859, p. 249.

amelor, pentru facerea lor, chiar și pentru confecționarea munițiilor?... Nu. Și să nu răspundeți că n-ați avut bani....

Cine a auzit pe vre-o cocoană mare, pe vre-un boier mare că nu i-a primit pensia de câte o mie de galbeni pe an? Ce serviciu public a stat din lipsa banilor, ca să putem crede că Vistieria țării este zleită? Unde sunt banii monastirilor închinare și neînchinare?...Unde sunt milioanele mănăstirilor brâncovenești? Sfântul mitropolit, sfinții episcopi redus-au cheltuielile, ce sunt de sute de mii pe an, ca să putem crede că, casele publice sânt într-adevăr grele?

Dumneavoastră, d-lor miniștri, fosta-ți vreodată siliți d-a aștepta retribuția ce vi se cuvine ca ministru, câte cinci-șase luni, câte un an, cum s-a întâmplat în alte state în timpi de crize, cum se întâmplă foarte adesea în Turcia, chiar pentru soldații de rând? Sânt, dar, bani pentru luxul cocoanelor? Sânt bani pentru plăcerile boierilor? Sânt bani pentru milosteniile prea sfinților? Sânt bani pentru zidiri somptuase? Sânt bani ca să se plătească datoriile turcilor, muscalilor, austriecilor? Sânt bani pentru ca să se risipească cu sutele de mii în pogoane? Sânt milioane, în sfârșit, ca să trimitem în milă călugărilor greci? Și nu sânt bani pentru a arma țara, pentru a-i asigura stabilitatea, independența, onoarea?

Cum, domnilor miniștri, ați crezut că nația română, care a putut plăti sute de milioane ca să hrănească pe streini, apăsătorii săi, și s-alimenteze luxul celor care o dezonorau, n-o să fie în stare să plătească, cu inima voioasă, arma ce va asigura existența sa națională? Nu, d-lor, n-ați crezut-o, demnitatea mea de român se revoltă și protestez din toată energia sufletului meu contra credinței dumneavoastră.⁹⁹

În articolul: **Chestia monastirilor închinare**, C. D. Aricescu dă dreptate lui C. A. Rosetti, care a îndreptat eroarea ministrului Cultelor, „care a susținut că mănăstirile închinare sunt niște „așezăminte cu totul independente de guvern“. Corespondentul din Câmpulung arată că: „Programul de la 1848 voi să garanteze acest drept uzurpat, proprietatea, rămâind în proprietatea adevăratului posesor, care este Statul.

Țara, prin guvernul său, va plăti tributul de eleimosină la Sfintele Locuri, fără a se lipsi indigenii de dreptul lor legitim....

Așa dar... țara, prin reprezentanții săi, are dreptul a dezlega această chestiune... dacă suntem autonomi... nimeni nu se poate amesteca în drepturile noastre, ca stat suveran și autonom.¹⁰⁰

Într-un alt articol - **Doi zapcii și un ispravnic sub regimul constituțional**, C. D. Aricescu arată că Mihai Apostolescu, cel ce, în anul 1855, a spoliat 85000 de lei din Plasa Teleorman, județul cu același nume, acum, face același lucru, în satul Poiana din Mușcel. Administratorul Giani Plopeanu, dat de trei ori în judecată pentru furturi și jafuri, e administrator în Plasa Călmățui - Teleorman, fiind ocrotit de către administratorul județului, maiorul Ion Greceanu. D. C. Băbeanu, arendașul moșiei Vârtoapele de Sus - Teleorman, împilează pe săteni. Autorul articolului cere Ministerului de Interne să se ia măsuri împotriva autorilor acestor abuzuri.¹⁰¹

În articolul - **Apel la conștiința națională**, Ion C. Brătianu începe prin a arăta cauza entuziasmului de la 24 Ianuarie: „nația română era dominată la 24 Genarie... d-o

⁹⁹ Ibidem... nr. 64, sâmbătă, 30 mai / 11 iunie 1859, p. 353-254.

¹⁰⁰ Ibidem... nr. 63... p. 251.

¹⁰¹ Ibidem... nr. 65, marți, 2/14 iunie 1859, p. 258.

idee mare: emanciparea și regenerarea sa națională... entuziasmul fu în culmea sa în minutul când, cu singura sa suflare, învinse acel trecut ce o amenința acum [și] în viitor și putu pe aripile patriotismului său, ridica pe tronul României pe acela ce voi ea, pe acele care-l crezu demn d-a prezida la reconstituirea libertăților politice și naționale.

Conștiința, dar, a naționalității și a demnității sale, instinctul de conservare și de libertate deteră poporului român puterea și energia d-a lupta și triumfa; triumful lădete entuziasmul, intra-te cuvinte, cauza entuziasmului de la 24 Genarie era chiar virtuțile poporului¹⁰². În continuare, face un istoric al luptelor strămoșilor, începând cu secolul al XIV-lea, mulțumind înaintașilor:

„Binecuvântată fie-vă cenușa, eroici străbuni ai noștri, cari prin virtuțile voastre, prin sacrificiu sângelui vostru, ați putut ridica gloria patriei atât de sus, în al seculii n-au putut-o întineca și astăzi răsfrângându-să asupra noastră, ne arată înaintea Europei ca demni de solitudinea ei“¹⁰³.

După ce face comentarii asupra capitulațiilor și asupra încălcării lor de către Turcia și Rusia, se întreabă ce ne mai trebuie pentru a intra în compania popoarelor libere și răspunde: „Să intrăm prin propriile noastre opinteli, prin stăruința noastră, prin aplicarea noastră de tot minutul la interesele patriei, în sfârșit, prin sudoarea frunților noastre în posesia virtuților din timpii eroici ai lui Mircea, Vlăzii, Ștefan, Mihai și Buzești.

La lucru, dar, fraților, și Dumnezeuul României va sufla necurmat asupra noastră entuziasmul și curajul, ce unii, în slăbiciunea lor, au bănuț că sar fi stins în inimile noastre, după 24 Genarie“¹⁰⁴.

În articolul - Ministrul constituțional, C. D. Aricescu face o critică asupra ministrului de interne care n-a ținut seama de rapoartele repetate ale administratorului de Argeș, Teodor Brătianu, privind înlocuirea unor subadministatorii și a polițaiului din Pitești, G. Petrescu, cu D. Buzoianu. După ce a respins de două ori numirea lui Petrescu, iar ministru de interne la reintegrat în funcție, Teodor Brătianu își dă demisia¹⁰⁵.

Ziarul „Românul“, în perioada august 1857 - iunie 1859, scoate în evidență rolul argeșenilor și mușcelenilor în conducerea luptei pentru Unirea Principatelor și mai ales a fraților Golești, a fraților Brătianu și a fraților Crețulești. În același timp, este evidențiată și lupta cetățenilor din Pitești și Câmpulung. Dintre piteșteni, s-au remarcat: protopopul Nicolae Constantinescu, Alecu Petrescu, Drăghici Budișteanu, Eftimie Nicolau și Dumitru Antonescu. Câmpulungenii s-au reliefat, în masă, la primirea cavalerului sard Benzi.

Prin funcțiile și activitatea lor, ei au jucat un rol predominant în Adunarea Ad-Hoc, remarcându-se: Nicolae și Ștefan Goleșcu, Ion și Dumitru Brătianu, Al. G. Goleșcu, Scarlat Turnavitu.

În primul guvern al Țării Românești, Nicolae Goleșcu a ocupat Departamentul Treburilor din Lăuntru, iar Dumitru Brătianu Externele. Ca membru al delegației muntene ce prezentase lui Cuza actul alegerii sale, Ștefan Goleșcu arată buna primire

¹⁰² *Ibidem*... nr. 66, joi, 4/16 iunie 1859, p. 262.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*... nr. 67, sâmbătă, 6 / 18 iunie 1859, p. 265.

¹⁰⁵ *Ibidem*... nr. 68, marți, 9/29 iunie 1857, p. 270.

pe care le-o făcuseră moldovenii, solicitând fratelui său, Nicolae, să procedeze și ei la fel cu deputații moldoveni ce veneau să-și felicite frații munteni, pentru alegerea făcută.

Nicolae Golescu a pregătit o foarte bună primire lui Cuza, căruia i-a cerut, între altele, o patrie liberă și independentă. Într-un apel către administratorii de județe, le-a poruncit să trateze pe toți cetățenii ca egali în fața legilor, să ia măsuri de corectitudine și de încetarea abuzurilor.

Ion C. Brătianu și C. D. Aricescu s-au distins prin numeroase studii și articole publicate, prin care-și expuneau concepțiile progresiste, credințele politice, în care insistau asupra necesității respectării libertății presei, a încetării abuzurilor și a unui lucru serios pentru a se da țării reformele ce trebuiau să consolideze Unirea și să întărească armata.

Șefii partidei naționale din Argeș și Mușcel, în toată această epocă, au fost fervenți susținători ai tronului lui Alexandru Ioan Cuza.

POLITICAL ACTIVITY OF ARGEȘ AND MUSCEL CITIZENS REFLECTED IN THE PAGES OF „ROMÂNUL“ JOURNAL BETWEEN AUGUST 1857 - JUNE 1859

Abstract

The author shows the importance of the Argeș and Muscel citizens in leading of struggle for Principalities Unity and special the role of the Brothers: Golescu, Brătianu and Crețulescu. From the Pitești citizens have been remarked, at city stage: the priest Nicolae Constantinescu, Alecu Petrescu, Drăghici Budișteanu Eftimie Nicolau and Dumitru Antonescu. Throught them functions and activity: Nicolae and Ștefan Golescu, Ion and Dumitru Brătianu, Al. G. Golescu have been play a dominant role in the „Ad-hoc meeting“. Nicolae Golescu and Dimitrie Brătianu have been ministers of Internal and of Foreign Affairs in the first government appointed by Al. I. Cuza in Wallachia, Nicolae Golescu organized for he a marvelous receive. Ion C. Brătianu and C. D. Aricescu have been distingue through their various papers and contributions published in „Românul“ journal.

UN MANUSCRIS INEDIT CUPRINZÂND O DESCRIERE AMPLĂ A ORAȘULUI PITEȘTI DIN 1860

CONSTANTIN ȘERBAN

În urmă cu mai bine de 12 ani, la 12 06 1988, am primit o scrisoare de la dl. prof. Paul I. Dicu împreună cu un volum cuprinzând *Istoria Municipiului Pitești*, apărut, în acea vreme, în Editura Academiei Române, elaborat de acesta, împreună cu încă alți doi profesori piteșteni, Petre Popa și Silvestru Voinescu, cu prilejul preluării sărbătoririi împlinirii a șase secole de la prima atestare documentară a acestei așezări urbane¹. Citind și conspectând cu plăcere această monografie, n-am rezistat tentației de a face o recenzie pe care am publicat-o relativ curând după aceea în cunoscutul periodic de specialitate *Revista de Istorie* a Institutului de istorie N. Iorga. Cum era și firesc în această recenzie am apreciat în mod elogios, contribuția autorilor la îmbogățirea istoriografiei românești cu o astfel de realizare, printre altele subliniind faptul că lucrarea lor putea fi un exemplu „de modul cum trebuie alcătuită în viitor monografia oricărei localități din țara noastră, care posedă un bogat trecut istoric”². Dar tot în această recenzie, mi-am permis să adaug și unele completări de natură documentară cu privire la originea numelui orașului în sensul că numele orașului provine de la faptul că, „cei care veneau dinspre vest, constatau că acesta era ascuns, pînă după niște dealuri, „idee existentă și într-un manuscris inedit din 1860”. Foarte curând după publicarea recenziei la 16 mai 1989, dl. prof. Paul I. Dicu mi-a adresat o nouă scrisoare³, în care, printre altele, se arăta mult interesat de acest material documentar semnalat și-mi solicita sursa în scopul publicării celei de a doua ediții a acestei monografii. Drept urmare, mi-am făcut timp în lunile ce au urmat și am copiat atunci integral textul acestui document aflat în fondurile Bibliotecii Academiei Române, urmând ca, ulterior, să-l expediez la Pitești, cu prima ocazie. Dar în iarna anului 1989, au intervenit evenimentele epocale din decembrie care au pus capăt regimului totalitar comunist, înlocuindu-l pe acesta cu un regim democratic de tip vest-european, aflat în prezent în plină desfășurare. De asemenea, imediat după 1990 oferindu-mi-se un post didactic la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, în mod obiectiv, am întrerupt temporar legăturile cu colegii și prietenii din Pitești, pînă în urmă cu doi ani, 1998, când le-am reluat, participând din nou la sesiunile științifice ale Muzeului Județean Argeș. Recent la Câmpulung Argeș, colegul și prietenul meu dl.

¹ Paul C. Dicu către Constantin Șerban, *Correspondența. Arhiva personală*, 29 iunie 1988, Pitești.

² Vezi „*Revista de istorie*”, nr. 1/1989, p. 97-100.

³ Paul C. Dicu către Constantin Șerban, *Correspondența. Arhiva personală*, 16 mai 1989, Pitești.

Vasile Novac mi-a făcut o nouă invitație de a participa la actuala sesiune de comunicări științifice anuale ce se țin în aceste zile aici la Pitești. Astfel a redevenit actuală posibilitatea de a face cunoscut public, într-un cadru științific organizat, conținutul acestui document foarte valoros, după părerea noastră, pentru toți cei care sunt interesați de trecutul orașului Pitești.

Despre ce document este vorba, ce cuprinde acesta, ce valoare științifică are și cine este autorul lui, sunt câteva întrebări la care voi răspunde, cu deosebită plăcere. Manuscrisul la care ne referim se află în fondurile documentare ale Bibliotecii Academiei Române din 27 februarie 1896, provenind din arhiva Ministerului Domeniilor, Direcția Statisticii Generale. El se afla inclus într-un miscelaneu, în folie, redactat cu scriere chirilică și latină de diferite mâini, și cuprinde mai multe date statistice și economice alături de încă alte 12 piese similare referindu-se la „districtele Romanați, Ialomița, Vlașca, Râmnicul Sărat, Muscel și Plasa Olt din districtul Argeș”. Acest miscelaneu a fost, de altfel, semnalat specialiștilor, prima dată, în 1931 de Ion Bianu filolog, prof. univ. academician și G. Nicolăiasa, bibliograf într-un catalog al manuscriselor românești aflate în fondurile Bibliotecii Academiei Române⁴.

Manuscrisul privind orașul Pitești în 1860 este redactat cu scriere latină pe hârtie albastru deschis, și cuprinde bogate știri de natură istorică, economică administrativă, religioasă, sanitară folclorică și etnografică. Cele mai vechi știri cu caracter istoric, sunt din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, despre care se scrie că acesta venea, toamna, la viile sale din dealul Piteștilor, apoi din epoca regimului fanariot când după părerea autorului, orașul Pitești a devenit capitală de district. În ceea ce privește anul 1821 se arată în manuscris, că Tudor Vladimirescu a fost adus de la Golești la Pitești și încarcerat în casele lui Pavel Rătescu și ulterior a fost transportat la Târgoviște unde a fost asasinat. Cât privește implicarea piteștenilor în revoluția din 1848, se arată că mulți dintre localnici au fost arestați în acea vreme și închiși la mănăstirea Văcărești de lângă București. În fine că piteștenii au înaintat, în 1858 un protest puterilor europene, care semnaseră tratatul de la Paris din 1856, după încheierea Războiului Crimeei în care condamnau atitudinea „locotenentului princiar” de fapt Căimăcămiei celor trei instaurată la conducerea Țării Românești după Căimăcămia lui Alexandru C. Ghica⁵.

În continuare, se face apoi, o descriere amplă a mediului natural din vecinătatea Piteștilor în acea vreme, prezentându-se frumoasele livezi cu fânețe, pășunile naturale, locurile cultivate cu plante leguminoase, casele orașului unele răsfirate altele grupate la marginea oborului săptămânal. Se amintește, apoi, strada Pescarilor (nume luat de la magazinele cu pește) care ajungea la capul Târgului, dar care avea un traseu mult ocolit, fapt care aducea multe daune marii majorități a localnicilor. În schimb, această situație aducea mari beneficii negustorilor posesori de prăvălii de-a lungul acestei străzi. Pentru a îndrepta lucrurile locuitorii au adresat o cerere lui Ion Livaditu, inginerul ocolului de a deschide și alte străzi de-a lungul străzii Pescarilor,

⁴ Biblioteca Academiei Române, Secția manuscrise, ms. 922.

⁵ Ion Bianu, G. Nicolăiasa, *Catalogul manuscriselor românești. Biblioteca Academiei Române*, vol. III, nr. 726-1061, Craiova, 1931, p. 129-130. Biblioteca Academiei Române, Secția manuscrise, ms. 922, f. 77 r.

⁶ *Ibidem*, f. 77 v.

dar domnitorul Barbu Știrbei a respins cererea lor pentru a proteja interesele unor pături avute din oraș.

Apoi, cu multe amănunte este prezentată partea de vest a orașului aflată pe o suită de dealuri, așezate în terase, unde se aflau atunci cimitirele catolic și protestant. Cu acest prilej autorul explică etimologia numelui orașului Pitești, care ar proveni din termenul pitit, ascuns, cum apărea acesta tuturor acelor care veneau în oraș dinspre vest⁷. De asemenea, se motiva faptul de ce orașul s-a întins mai mult către nord decât spre vest; spre nord se aflau izvoare cu apă bună de băut, în schimb terenul de la sud și vest era lipsit de izvoare de apă. De altfel, autorul descrierii arată că această zonă defavorizată în apă potabilă era formată dintr-un teren nesănătos plin de băltoace cu apă verde răspânditoare de miasme, și care nu seacă nici în luna lui iulie. În privința apelor potabile, în acea vreme, la Pitești, aceasta se obținea de la cele trei fântâni aflate pe platoul de vest și din râul Argeș. Oricum despre apa ce s-ar putea procura din puțuri, se știe - se afirma în această descriere - că în general, puțurile din Pitești dau apă sălcie⁸.

O altă problemă dezbătută de autorul descrierii se referă la embaticari și embaticuri. După părerea acestuia, taxa embaticurilor era atunci prea mare pentru localnici. Se dau apoi, unele date statistice; de ex. se arată că, în 1860, erau la Pitești 1239 de case⁹, dintre care 12 biserici, între care una armeană și o sinagogă. Acestora li se adăuga și schitul Beștelei, în acea vreme închis de călugărul grec care-l administra și cheltuia veniturile acestuia nedând socoteală nimănui, nici chiar autorităților orașului.

Interesante sunt apoi, datele de natură demografică. Pe lângă localnici, în marea lor majoritate români, în oraș, se aflau și mulți străini precum: bulgari, sârbi, germani, unguri, armeni, israeliți, și țigani¹⁰. Aspectul fizic al românilor este, astfel, prezentat „sunt de talie medie, mai toți au ochii căprui sau negri, corpul, trăsăturile feței bine proporționate, sunt bruneți;” cât privește pe sârbi și bulgari aceștia aveau ochii albaștri, și părul galben, fața blondă. În privința ocupațiilor afirma că toți se ocupă cu specula de moșii luate în arendă, cu vie; dau bani cu dobândă, vând produse coloniale. Alții erau meseriași, (dulgheri, zidari, abagii, boiangii, jococari, fântânari, tăbăcari), în schimb, germanii erau: (tâmplari, croitori bărbătești, cizmari comercianți se băuturi, lumânărari, săpunari și ceasornicari orologieri). Despre unguri, se spune că se ocupau cu meseria de fierari, dogari și funieri, israeliții se ocupau cu speculații de mică anvergură, cumpărau ouă de găină, piei de iepure; unii făceau și arendășie, alții erau chiar croitori de dame și de cavaleri, vindeau veșminte de gata, unii erau tinichigii, sticlari pietrari de construcții, samsari și colportori (negustori ambulanți). Despre armeni se prezintă fizicul lor și anume erau bruneți, cu nasul mare, și vorbeau în casă turcește. Aceștia aveau fete și neveste frumoase iar ca profesie erau tutungii, cafegii, și lipscani (vindeau marfa adusă de la Lipsca). Cât privește pe țigani, aceștia erau servitori, lăutari fierari-potcovari și dulgheri. Despre români, datele sunt mult mai

⁷ Ibidem, f. 78 r.

⁸ Ibidem, f. 79. Probabil 6195 locuitori. În 1832 orașul avea 773 case 853 familii și o populație de 3914 din care 2102 bărbați vezi DACI Vornicia din Lăuntru 2885 (2146) 1831 f. 101, în 1843 au fost consemnate la Pitești 800 familii vezi Biblioteca Academiei Române ms. 2709 f. 35. în 1860 după statistica oficială au fost înregistrate la Pitești 1889 clădiri din care 1212 private și 27 publice și 7229 locuitori, vezi, „Analele statistice și economice” 1860 f. 99, 123.

⁹ Biblioteca Academiei Române, Secția manuscrise, ms. 922, f. 79 v.

¹⁰ Ibidem, f. 80.

ample, în sensul că se arată, mai întâi meseriile lor și anume: băcani, cârciumari, pescari, măcelari, rachieri, chereștegi, arendași, negustori de vite, și de produse, tâmplari dulgheri, cămătari, dogari, fierari, armurieri, lăcătuși, argintari, sticlari, pictori de icoane, și de biserici, tabaci, cizmari, cojocari curelari, croitori, șepcari, legători de cărți, lumânărari, brutari, simigii, morari, bărbieri, zidari, cărămidari¹¹.

Despre alimentația piteștenilor, se arată că în general, aceștia se hrăneau cu carne și pâine, tăiau boi și vaci, afară de vite mărunte și păsări, dar clasa săracă se hrănea cu mămăligă, lapte, legume. Pentru gospodăriile lor piteștenii cumpărau vaci de la păstorii, care vara, își pășteau vacile pe platourile aflate în proprietatea municipalității.

Tot atât de interesante sunt și știrile despre condiția juridică a femeii la piteșteni. Astfel la români, unguri, germani, israeliți și țigani femeia era considerată în menaj ca o amică, ca o egală a bărbatului¹²; în schimb, la bulgari, sârbi, albanezi, armeni, femeia era considerată mai puțin decât o companie a bărbatului: ca urmare a faptului că bărbații din această categorie se prevalau de prerogativele pe care le aveau semenii lor din părțile Orientului.

În privința piteștenilor mai avuți se arată că aceștia își petreceau timpul în cafeenea, în carnaval, la balurile mascate și prin case când la unii când la alții, în meseriașii își petreceau vremea liberă prin cafenele, prin cârciumi, ca și salahorii și servitorii.

Autorul acestei descrieri mai face comentarii asupra unor trăsături specifice românilor piteșteni din acea vreme, în sensul că acestora le plăcea „serviabilitatea practică de sârbi, bulgari și albanezi”. Ce pierdem -spuneau aceștia- de a coconi pe unul și pe altul; românilor plăcându-le tămâia, (adică tămâierea, adică lingușirea), ne da ce cerem pe dată ce-i lingușim¹³. Tot așa, se mai spune, în afaceri era obiceiul de a curteni pe dregători pentru a se obține de la aceștia tot ce voiau. De aceea în timpul alegerilor, acești lingușitori își dădeau votul lor aceluia pe care-l voia prefectul districtului.

În privința datinilor proprii ale piteștenilor, se afirmă că la sărbătorile Paștilor, era obiceiul ca locuitorii să se legene în dulapuri, iar la sărbătorile Rusaliilor, să admire pe țigani cu pinteni la opinci sub numele de călușari care dansau pe ulițe, interpretând jocurile romanilor din antichitate, ilustrând răpirea sabinelor.

În expunerea sa, autorul acestei descrieri, se referă și la cultivatorii de pământ, la piteștenii care trăiau în cele trei cătune din preajma orașului. Deși aceștia obțineau produse destinate prin excelență pentru consum în gospodărie, ei se mai ocupau și cu cărăușia de nisip, cărămidă, lemn de construcții și de foc. În privința șeptelului de care dispuneau piteștenii în acea vreme, acesta se compunea din boii brutarilor, ceva mai bine hrăniți, și îngrijiți, din boi mici și slabi ca și vacile ce le sacrificau pentru mâncare. În fine din bivolițe, al căror lapte era de preferat în locul celui de vacă, pentru că nu avea substanță cașinoasă; oile și caprele se aflau în număr mic la cultivatori. O notă aparte o constituie știrea despre cabaline. Astfel, caii de țară erau folosiți la transporturi, dar și la călărie. În privința transportului piteștenii mai avuți aveau calești

¹¹ *Ibidem*, f. 80 v.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, f. 81.

și droșci la care înhămau cai aduși din Transilvania cum, și pe acei născuți în țară și îngrijiiți la herghelia lui Teodor Brătianu din satul Tigveni, plasa Topologului, cunoscut crescător de cai de călărie, vânzându-i adesea cu 400 de ducați perechea,¹⁴ o sumă destul de mare în acea vreme.

În descriere, sunt știri și asupra modului cum se îmbrăcau piteștenii atunci. Aceștia erau toți „investiți” europenește, afirmă autorul și rar se mai vedea câte o giubea prin oraș. Până și cultivatorii căutau să-i imite pe cei avuți purtând îmbrăcăminte împesărită (adică și după moda veche și cea nouă europeană).

Din această descriere, nu lipsesc nici amănuntele relativ la grădinile din gospodăriile piteștenilor, care în afară de pomi roditori și flori mai erau pline de legume de tot felul sau „zarzavaturi” după numele lor turcesc (zarzavat = verdeață), cultivate pentru consumul propriu. În schimb, culturile în mare al acestor legume se făceau de către bulgari și sârbi la marginea orașului. Atingând această problemă a culturilor de legume, autorul descrierii, face propunerea ca pe viitor, să se creeze la Pitești, și o pepinieră dar de duzi, pentru crearea unor țesături din mătase naturală. De asemenea, tot el propune și înființarea unei case de cruțare (maison epargue) în sensul de casă de economii, unde, spune el „prisosul câștigului, oricât de mic ar fi, ar putea fi pus la păstrare. În continuare, autorul mai propune și unele măsuri de sistematizare edilitară, de ex. deschiderea unei noi străzi de la Capul podului peste Argeș care să se îndrepte spre nord către centrul orașului, cel mai mare dintre proprietarii de terenuri din zonă, Dom Drăgănescu punând la dispoziția municipalității acest teren, pe care să se creeze și o grădină publică¹⁵. Tot în cadrul unor înnoiri în viața orașului autorul descrierii mai propune și ameliorarea căilor de comunicație ale acestuia folosindu-se de poziția centrală pe care o ocupa în nivelul județului și al Munteniei așezat la întâlnirea dintre zona montană și cea de câmpie, de unde se făcea legătura cu alte centre urbane precum Târgoviște, Câmpulung, Râmnicul Vâlci, chiar cu Bucureștii și schelele Dunării, „acest șir de drumuri ce se reunesc la Pitești, servesc a importa tot ce este lipsă, nu numai orașului dar și locurilor învecinate”, afirma acesta. Dar nu numai atât. El insistă și asupra modernizării acestor drumuri deoarece „proasta stare a drumurilor este o piedică mare la dezvoltarea comerțului”¹⁶. În același scop el mai susținea și efectuarea unor lucrări de canalizare pentru a face ca râul Argeș să devină navigabil¹⁷. Tot în scopul prosperității economice a orașului se mai propunea și valorificarea bogățiilor naturale din zona urbană și extraurbană, referindu-se mai întâi, la un zăcămint de mercur despre care se știa de existența lui încă din 1828, când, o parte din el, a fost descoperit și exploatat pe timpul ocupației rusești, apoi despre cărbunii de pământ, care ar fi aflat într-un mal al platoului dinspre vest¹⁸. „Mi-a lipsit timpul și mijloacele spre mă convinge” afirmă autorul în legătură cu aceste probleme. În încheiere, autorul afirmă că „monumente vechi în Pitești nu se află” ceea ce înseamnă că această afirmație a făcut-o de asemenea din lipsă de timp pentru a se informa în mod temeinic. Altfel ar fi menționat cele câteva zeci de monumente de cult de rit ortodox vechi încă

¹⁴ Ibidem, f. 81 v.

¹⁵ Ibidem, f. 82 r.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, f. 82 v.

¹⁸ Ibidem. vezi și I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Românești 1800-1850*, vol. I., București, 1958, p. 415.

din secolul al XVI-lea până la jumătatea secolului al XIX-lea, apoi numeroasele cruce de piatră din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, apoi clădirile unor instituții civile precum spitalul de adulți, școala cea veche din prima jumătate a secolului al XIX-lea¹⁹.

Autorul acestei valoroase informări privind orașul Pitești în 1860, aparține unui economist și jurist de excepție Ion C. Lerescu în acea vreme raportor de județ la Argeș, numit în 1859, printr-un decret la propunerea lui N. V. Crețulescu, ministrul de interne al Țării Românești, de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza²⁰. Alegerea sa nu a fost întâmplătoare. Născut în 1830, acesta a dobândit studii superioare în tinerețe la Universitatea din Liege, unde a obținut titlul de doctor în științe politice și administrative; o vreme a funcționat ca profesor de drept comercial și administrativ la Școala de Comerț din București apoi a ocupat funcții înalte în aparatul ca director de prefecură la Serviciul Statistic al Țării Românești, creat de cunoscutul economist Dionisie Pop Martian (1829-1869), cel care a pus și bazele a două periodice de specialitate „Analele economice” (1860-1864) și „Analele statistice”²¹ (1860-1869), dar Ion C. Lerescu a fost și un publicist care a tratat în lucrările sale nu numai probleme economice și juridice dar și istorice, tehnice și chiar literare, publicând în 1855, lucrarea despre „Telegraful Electric” și Opere Teatrale, în 1861, Elemente de Drept Comercial în 1874, un Codice Penal Român, în 1877, un compendiu de Istorie Universală, Istoria Antică, în 1875, Historia Casei de Austria.

De aceea, această bogată activitate publicistică, pregătirea sa profesională de excepție, ne îndreptățește să afirmăm că descrierea orașului Pitești din 1860 este un material documentar de mare importanță pentru cunoașterea trecutului orașului, la mijlocul secolului al XIX-lea, și de care trebuia să țină seama oricine cercetează istoria Piteștilor.

ANEXĂ

1861 ORAȘUL PITEȘTI DESCRIERE DE I. C. LERESCU (Biblioteca Academiei Române, ms. 922 ff. 77-82 v.)

Până la evenimentele domnilor fanarioți PITEȘTI era recunoscut sub numele de *satu*. Istoria Principatului nu vorbește nimic de dâncii, fără numai în zilele lui Constantin Brâncoveanu, ce avu un fine așa de tragic, arată că acest domn veni să petreacă toamna la via din dealul Piteștilor și în Eteria de la 1821, sbirii lui Ipsilanti aduseră pe Teodor Vladimirescu de la Golești aici, de unde apoi îl duseră la Târgoviște, unde-l și asasinară, casele ce au servit de carcere eroului român sunt în ființă actuală sunt a lui D. Pavel Rătescu.

În istoria contemporană PITEȘTI se distinse prin marele număr de prizonieri de dăte închisoarei de la Văcărești (1848-1849) și prin protestul dat către puterile

¹⁹ N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România / Țara Românească*, vol I, București, 1970, p. 486-790.

²⁰ DACI Direcția generală de statistică, 9/1959, f. 132

²¹ Vezi I. D. Lerescu, *Argeș - Curtea de Argeș*, în „Analele economice și statistice”, 1860, p. 122-127, amintită în ms. 922, f. 81 v.

memnatarie tractatului de Paris în contra Locotenentei princiare ce veni după încetarea funcțiunilor lui A. Ghica.

Venind despre București, călătorul trebuie să treacă mai întâi pe poduri râurile Doamnei și Argeșului, care de aici la o distanță de 50 stânjeni își unesc apele. Pe malul drept al Argeșului se întinde o câmpie pe care, luând drept linia de demarcațiune podurile de care vorbii se află la dreapta câteva livezi de fânețe, pășuni naturale, și locuri vage din cari mică parte cultivate de bulgari și de sârbi cu plante leguminoase, pentru consumare piteștenilor; iar la stânga, se află clădite case, unile răsfirate și altele grupate și la extremitate oborul de săptămână.

La unul din grupele de case, conduce un petic de șosea pavată, ce începe de la capul podului și care dă în strada Pescarilor, așa numită de la magazinele de pește sărat, cari se află reunite aici. Această stradă conduce în capul Târgului. Dar pentru că cea mai mare parte a caselor ce compun PITEȘTI sunt situate spre miazănoapte de punctul în care stă strada Pescarilor, și cetățenii sunt nevoiți a face un ocol mare spre a ajunge la casele lor, după ce trec podurile ar fi fost mult mai rațional ca de la capul podului să nu fi croit o stradă ținând puțin spre nord, lucrare la care localitatea nu se opunea, căci după cum am zis târâmul aici nu este ocupat de nici o construcțiune, și prin urmare cu primirea proprietarilor sar fi putut da stradei orice direcțiune. Se putea face aceasta și totdeodată să existe și comunicațiunea prin strada Pescarilor, cari ar fi fost injust să suferă locuitorii ce au casele situate spre miazăzi de punctul unde se află strada Pescarilor, precum suferă actual, de mare ocol ce sunt nevoiți a face proprietarii caselor situate spre miazănoapte de punctul de care este vorba. Știu chiar că Dl. Ion Livaditu, inginerul oculului a făcut și a susținut o asemenea propunere, dar Principele Știrbei respinse cererea cetățenilor, aprobând dorința unei minorități neânsemnate compusă de indivizi ce crezui că de se va deschide cealaltă cale, casele lor pierd mult din valoarea lor, magazinele ce au, nefiind vizitate de toți trecătorii care cu voie fără voie sunt datori să treacă pe la ușa lor, și cari nu voiau să țină în seamă că încât un oraș posedă mai multa artere, cu atâta este mai bine, sub toate raporturile.

D'asupra acestei câmpii se desfășoară un platou ce merge înălțându-se pe neșimțite spre vest. Pe acest platou sunt situate principalele edificii ale orașului printre cari sunt trei strade mari ce plecau paralel despre sud spre nord, din care cea din mijloc este mai lungă. Mai sunt câteva alte strade ce taie în unghiuri drepte sau ascuțite pe cele de sus. Platoul pe care este sâmburele orașului este întrecut de altul, tot despre partea despre vest, pe carii se afla *casele după deal* și unde se termină razia orașului. Mai vine un al treilea *platou* pe care se află cimitirele catolicilor și protestanților, apoi trei dealuri ce se înalță gradată: muchia celui din urmă însemnând pe malul drept valea Argeșului.

Mulți cred că orașului i s-a dat numirea ce poartă pentru că călătorii venind despre vest, nu văd orașul, fără numai când *descind* în stradele lui. Orașul le este ascuns, pititu. Atât câmpia ce se întinde de la râpa Argeșului cât și *platourile suprapuse*, late despre nord, se îngustează până ce se pierd spre sud, lângă oborul de săptămână unde prin o cotitură, bat apele reunite ale râului Doamnei și Argeșului formând o singură muchie ce, precăt de înaintează spre sud, merge descrescând și tinde să se confunda cu înălțimea câmpiilor din mediul țării. Astfel fiind pozițiunea târâmului pe care este așezat PITEȘTI este lesne de înțeles că orașul nu se poate desfășura decât numai spre nord unde localitatea este șeasă scursă, dotată cu sorginte de apă bună de

băut, în scurt reunește toate calitățile ce ar pretinde persoana cea exigentă spre a-și așeza locuința. Părțile despre sud, est și vest sunt foarte departe de a reuni aceste îndemânări.

Spre sud și spre vest tărâmul precum am zis, merge tot înălțându-se este lipsit de sorginte și prea depărtat de râu, care ar putea suplini lipsa sorgintelor. Pentru unul lor locuitorii au puțuri a căror apă este fadă, sălcie. Spre est este câmpia după râpa dreaptă a Argeșului al cărui tărâm este mult mai jos decât acela ce-l circumvecină, prin urmare câmpia este paludoasă. Pe dânsul se scurg toate apele platourilor, toate necurăteniiile orașului. De aceea tărâmul este nesănătos, lăculețele de apă verzii răspândesc miasme. Aceste lăculețe nici în căldurile lunii lui cuptor nu se usucă ca desăvârșire. Pe lângă nesalubritate se adaugă că fluviul atacă și surpă continuu malul care este lipsit de cea mai mică operațiune făcută cu scop de apărare. Pe tot anul Argeșul rupe codri mari din câmpie. Acest plan (platou) deși basă, nu posedă nici un sorgint: are trei fântâni cu apă dulce. Aceia cari au casele pe dânsul sunt nevoiți a lua apa de la aceste fântâni sau din Argeș căci naturalmente nu vin în aceeași depărtare de toate casele ce aci sunt risipite cât despre apa ce ei și-ar putea procura din puțuri se știe că în genere puțurile din PITEȘTI dau apa sălcie.

Aceia din locuitori cari fac case spre sud sau spre vest, sunt nevoiți prin mari cheltuieli a face despliniri spre a nivela puțin curțile. Aceia ce construiesc pe câmpia despre est fac din contră reâmpliniri, pentru că pavimentul stradelor, mult mai înalt decât curțile caselor fac ca acestea să semene a băltoace. Spre nord acolo unde tărâmul am văzut că reunește toate condițiunile ce persoana cea mai exigentă ar putea pretinde spre a-și așeza locuința nimeni nu clădește. Acest tărâm aparține schitului Cotmeana, metocul mănăstirii Cozia.

Se știe că după legile în vigoare, mănăstirile nu mai pot embatica din tărâmul lor. Puține persoane înainte de 1836 au putut deveni embaticari. Și chiar acestea se feresc a face construcțiuni cugetând la nestabilitatea fortunelor ce viitorul, din cauza prefecerilor, poartă în sânul său; ei se tem ca copii sau nepoții lor din vre-o adversitate ce le poate adveni nu vor putea să răspundă prețul embaticului, Legea declară că dacă un embaticar nu va plăti trei ani prețul embaticului proprietarul tărâmului expropiază pe a lui bastimentelor. PITEȘTI au 1239 case, dintre care 12 biserici, din care una armenească și o sinagogă. Și care din cele 10 biserici ale ritului drept credincios este prea puțin spațioasă în comparațiune cu populațiunea. Toate bisericile sunt în partea dinspre sud a orașului, astfel că multe case vin prea depărtate de dânsule. Pe lângă acestea una dintrânsele numită *schitul Beștelei* este închisă. Egumenul grec de care depinde șade la București, cheltuiește veniturile cu care fondatorii au dotat acest schit cu toate că un nepot al acestora a protestat în contra acestei nedemne conduite a unui religios.

PITEȘTI se zice, a devenit capitala districtului Argeș, sub domnia fanarioților. După strămutarea reședinței domnilor din Curtea de Argeș la Târgoviște, cel dintâi oraș fu reședința căpitanului districtului. Populațiunea acestui oraș este amestecată, sunt mulți Bulgari și Sârbi apoi vin Germani și Unguri, Țigani, Israeliti și Armeni. Românii sunt de o talie de medie, mai toți au ochii căprui sau negrii, corpul, trăsurile figurei bine proporționate. ei sunt bruneți. Sârbii și Bulgarii sunt în genere cu ochii albaștri cu părul galben, cu fața blondă. Ici și acolo se întâmplă câte unul să fie brun. Toți au mare predispozițiune a se îngrășa prea mult ceea ce le diformă corpul. Toți aceștia se speculă

cu moșii în arendă, cu vite, dau bani cu dobândă, vând produse coloniale. Alții sunt meieriași, dulgheri zidari, abagii, boiangii, jococari, fântânari, tăbăcari. Germanii sunt tâmplari, croitori bărbătești, cismari, comercianți de băuturi, lumânărari, săpunari și orologeri. Ungurii sunt modisti, ferari, dogari, funieri. Cei mai mulți Germani sunt catolici, iar Ungurii calvini și luterani. Israelii se aruncă în speculațiunile cele mici, cumpără ouă de găină, piei de iepure, etc. și din ei sunt vreo doi arendași. Alții sunt croitori, de dame și de cavaleri, vând veșminte gata, sunt tinichigii, sticlari, pietrari de bastimente, colportori și samsari.

Armenii în casele lor vorbesc turcește. Ei sunt bruneți și mai toți au nasul mare. Soțiile și fetele lor sunt frumoase. Ei sunt tutungii, cafegii, vând obiecte cumpărate de la bălciurile din Lipsa. Mai înainte ei se cununau, își botezau copii și se înmormântau la bisericile noastre. dar pentru că murind unul din ei, actualul cap al eparhiei Argeșului prea scrupulos, voi să pedepsească pe preoții români cari urmănd datina, l-au înmormântat oficiind ca la moartea celor drepti credincioși; Armenii deși în număr mic fundază biserica pe care o întrețin cu mari cheltuieli deși cei mai mulți sunt săraci.

Țiganii sunt servitori, lăutari, fierari, potcovari și salaori. Unii dintre cei emancipați mai în urmă negustoresc cu deamănuntul.

Aș crede, aș păcătui de na-ș arăta că cei mai mulți sunt într-o stare mai deplorabilă de cât când se aflau sub dependența economică în care se află încă clăcași. Aceasta provine de acolo că la emanciparea lor, guvernul n-a luat nici o măsură pentru asigurarea stării lor.

Cea mai mare parte n-au știut a profita de bunurile libertății ci s-au lăsat și în urmă tot în nepăsul în care viețuiau pe când proprietarul lor îngrija de toate trebuințele lor. Iată încă o probă că reformele ce nu pătrund adânc în moravurile unei națiuni, reformele pentru care națiunea din lipsă de educațiune, nu este încă aptă de nu cad de sinele, aduce cel puțin o viețuire moleșită și nepăsătoare.

Românii din PITEȘTI nu mai arăt respingere spre a se da la comerț și la meserii. Dintre dâșii găsim: băcani brașoveni, cârciumari, pescari, măcelari, rachieri, chereștegi, arendași, negustori de vite și de produse. Asemenea sunt tâmplari, dulgheri, căruțași, dogari, fierari, armurieri, lăcătuși, argintari, sticlari, pictori de imagine și de biserică, tabaci, cismari, jococari, curelari, croitori, șepcari legători de cărți, lumânărari, brutari, simigii, morari, bărbieri, zidari și cărămidari. În genere Piteștenii se nutresc cu carne și cu pâine. Pe toată ziua se scoate cantitatea trebuincioasă de pâine și se taie boi sau vaci, afară de vitele mărune și de păsări. În nutrimentul claselor sărace intră în grad mare mămăliga, laptele și legumele. Dacă ei n-au vaci cumpără de la păstori ce în toți anii vin deși pășunează oile pe platourile ce se destind deasupra PITEȘTILOR și care sunt proprietatea Casei municipalității.

La Români, la Unguri, la Germani, la Israelii și Țigani femeia e considerată în menaj ca o amică, ca o egală a bărbatului. În alte părți am arătat ocupațiile membrilor de familie la Bulgari, Sârbi, Albanezi și Armeni femeia e considerată mai puțin decât o companie a bărbatului, cu toate că viețuiesc de atâția ani în mijlocul Românilor. Acești străini par a mai pune preț pe prerogativele bărbaților din părțile Orientului. Pentru aceia femeile se prefac, sunt ipocrite. În absența soților lor ce mai ordină sunt ocupați pe la bodega și pe afară ele se desdăunează cu prisos de impusa constrângere. Vara și iarna cei avuți petrec la cafenea, în carnaval, la balurile mascate și prin case când unii

când alții. Dar vara mai toți își găsesc ocupațiuni pe afară. Unii din meseriași petrec prin cafenele, alții prin cârciumi precum salaorii și servitorii. M-a frapat servilitatea Sârbilor, Bulgarilor și Albanezilor. Asupra acestui defect al caracterului lor discutând cu unii din cei mai avuți dintrânsii.

-Ce pierdem - unii zise - de a coconi pe unul și pe altul? Românilor plăcându-le tămăie, ne dă ce cerem pe dată, că-i lingușim.

Totdeauna în afaceri ei sunt nevoiți a curteni pe dregători. Aceștia obțin de la dânșii orice, temându-se să nu le facă vre-un rău. Prin lunga petrecere între Români, unii au stări colosale: sunt alegători, ordinar ei dau votul lor aceluia pe care-l voicște prefectul.

Datine proprii nu au cetățenii PITEȘTENI. Numai în sărbătorile Paștilor, ei se duc de se leagănă în *dulapuri*. În sărbătorile Rusaliilor vin Țiganii, dănțuiesc în strado, având pinteni la opinci, ei se numesc *călușari* și iau plată pentru danțul lor. Aceștia, se zice, urmează jocurile romanilor comemorând răpirea sanbinelor.

Cultivatorii de pământ sunt puțini. Cei mai mulți șad afară din oraș în vreo două trei cătune. Mai toți lucrând pe proprietățile altora în virtutea contracturilor ce încheie cu proprietarii. Nu se disting prin niscareva procedări extraordinare în cultură. Cultivă numai spre a obține produsele neapărat necesare subsistenței familiilor lor.

De cu primăvara până în toamnă ei cară nisipuri, cărămidă, piatră pentru construcțiuni cum și pentru pavagiu. Duc pe negustori la bălciurile cele mai apropiate, lemnele de foc sunt cărate în mare parte tot de ei. Despre vitele comute nu am ce alta nota fără numai că afară de boii brutarilor cari sunt ceva mai bine nutriți și îngrijiți ceilalți sunt slabi, rău nutriți și mai rău îngrijiți. Ei sunt mici, vacile sunt asemenea slabe.

Câțiva proprietari au, pentru uzul lor, bivolițe al căror lapte-l preferă celui de vacă, care este fără substanța casioasă. Oi și capre se află în mic număr la cultivatorii după margini. Caii din țară servesc la transporturi și la călărie. Pentru acest us, acei cari umblă în buiestru sunt prețioși că nu zdruncină.

Cei avuți au calești, drosoci, la cari înhamă cai aduși din Transilvania, cum și născuți în țară în îngrijita herghelie a D. Teodor Brătianu de la satul Tigveni, plasa Topologului, ocolu al acestui județ. Fiind ofițeri vechi în cavaleria Principatului, D. Teodor Brătianu este foarte bun cunoscător la cai. Domnia lui a vândut o pereche de cai din herghelia sa până la preț de 400 de ducați, cu toate că se plânge totdeauna la toți că pierde cu educațiunea acestor animale.

În PITEȘTI prea puțini cetățeni au păsări domestice și rămători. Nimeni nu se ocupa încă cu educațiunea albinelor, nici cu a viermilor de mătase. Pentru costum rar se vede în PITEȘTI câte o giubea, fiind toți investiți europenește. Cultivatorii au veșmintele împeștriate ținând a imita pe cei avuți.

Despre femeile celor avuți cele ce am arătat pentru Curtea de Argeș se aplică și aici încă cu prisos.

Mai toate casele au câte o grădiniță în care sunt flori și de este spaciul, puțină ceapă, usturoi, pătrunjel, țelină, mărar, sparanghel, conopidă. Prin grădinile lor unii din proprietari au și arbori fructiferi. Cultura (în mare) a plantelor leguminoase se face pe marginea orașului de către Bulgari, care vin primăvara și pleacă la apropierea iernii înapoi, sau de cultivatorii români așezați în jurul orașului. Dar Bulgarii prin minuțioasele lor îngrijiri, întrec cu mult pe Români.

Relativ la ameliorarea stării țăranilor ar fi de dorit să se înființeze în marginea PITEȘTILOR o pepinieră de duzi. Să se înființeze case de crutare (maison d'epargne), unde prisosul câștigului oricât de mic ar fi s-ar putea pune în păstrare.

Iar relativ la înfrumusețarea orașului ar fi lipsa de a se deschide o stradă începând de la capul podului de peste Argeș și tăind spre nord. Am înțeles că Dl. Dem. Drăgoescu, cel mai mare proprietar al târâmurilor de acolo a oferit târâmul trebuincios cerând voia de la D. Ministru de Interne.

A se preface o grădină publică, PITEȘTII neposedând nici una.

A se ameliora căile de comunicațiune, făcându-se aceasta PITEȘTII ar lua o mare dezvoltare, căci nu trebuie să uităm că sunt situații pe linia ce desparte partea muntoasă a României de cea câmpeană. Despre munte, trec printr'ânșii drumurile poștale ce vin de la schela Căneni prin Curtea de Argeș, de la schela Giuvala prin Câmpulung și de la Râmnicul Vâlcii, drumuri cantonale: cel după valea Topologului, cel după valea Argeșului, a Vâlsanului, acela al vlei Râului Târgului și al vlei Râului Doamnei, acela al Argeșului, al Bratiei, și al Dâmboviței; iar despre câmpie, dau în PITEȘTI drumul poștal de la București, Târgoviște și celelalte capitale de districte până la Focșani. O mulțime de drumuri cantonale și vicinale pe care cine va putea veni de la schelele Danubiului și dintre care acela ce apucă spre Slatina are parte din el lucrat într-un mod sistematic. Acest sir de drumuri ce se reunesc la PITEȘTI servesc a importa tot ce este lipsă nu numai orașului dar și locurilor învecinate. El este unul din cele mai principale puncte de defacere a productelor muntelui și câmpiei României. Proasta stare a drumurilor este o piedică mare la dezvoltarea comerțului, mai în curs de șase luni el devenind impracticabil, necesită cheltuieli mari exorbitante, cari absorb beneficiile ce ar fi în drept comercianții a aștepta și cari scumpesc unele obiecte și le pun astfel de a nu putea fi cumpărate de mulți. În iarna anului 1859 pentru transportul unei greutăți de 100 oca de la București s-a plătit 10 sfați.

Ce n-ar deveni acest oraș când drumurile s-ar ameliora, când Argeșul s-ar face canalizându-se, navigabil. La inconvenientul proastei stări a drumurilor de se va adăuga interesul capitalului ce este exorbitant vedem cele două plage ce rod comerțul. Alte metale în sânul pământului pe aici nu se aude a fi numai mercuriu. Sunt câteva case sub care, după cum spun bătrânii, se află acest metal în cătățime mare, s-a descoperit și exploatat de ruși la 1828, care în urmă însemnând locurile, au astupat săpăturile ce făcuseră.

Apele după cum am arătat conțin în soluțiune săruri. Din acestea smaltul dinților este atacat, dar piteșteanul se întâmplă a avea dinți frumoși de la etatea de 30 de ani. Într-un mal ce formează baza platourilor despre vest, se zice că ar fi cărbune de pământ. Mi-a lipsit și timpul și mijloacele spre a mă convinge.

Monumente vechi în PITEȘTI nu se află.

Documente privind istoria României, B, (în continuare DIR B.) Tom 4 - 1860 iulie

I. C. Resescu

Rezoluția din 12/5 1869 : la dosar ar.

DIR B., sec. XVI, vol. II, p. 115-118.

Documentul provine din arhiva Ministerului de Domenii, Direcția statistici generale, transferat la Biblioteca Academiei Române la 27 februarie 1869 ms. 922.

ȘCOLILE DIN SATELE PISCANI ȘI NEGRENI, JUDEȚUL ARGEȘ, ÎNTRE ANII 1838 - 1864

TEODOR DINA

Din documentele referitoare la satele Piscani, Negreni și Dârmănești, județul Argeș, păstrate în arhive și biblioteci, în colecții speciale, se constată că încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea existau aici știutori de carte, în afară de preoții și diaconii celor trei biserici.

Cei mai mulți dintre ei, de bună seamă boieri și fii de boieri, luau parte ca măriți sau ca hotarnici la „alegeri” de moșii, calitate în care știința de carte era absolut necesară, căci la stabilirea hotarelor, pe lângă faptul că trebuiau să posede noțiuni de aritmetică și geometrie, trebuiau să citească și zapisele prezentate de părți.

Unii dintre acești știutori de carte vor ajunge logofeți de cancelarie pe lângă anumite instituții, unele chiar la nivel central, cum a fost cazul lui Vâlcu din Dârmănești și Dumitru logofăt din Piscani¹, alții cum a fost Vlaicu logofăt din Piscani și fratele său Mihnea pârcălab, vor urca una câte una treptele ierarhiei dregătorești în cadrul aparatului de Stat feudal, primul îndeplinind inițial atribuții de clucer² mai apoi mare logofăt, șeful cancelariei domnești, în timpul domniilor lui Vlad Vintilă (1532-1535) și Radu Paisie (1535-1545), iar secundul fiind stolnic și mai târziu pârcălab³.

Mihnea pârcălab din Piscani, deși ocupa o dregătorie mai modestă decât fratele său Vlaicu mare logofăt, are un rol important în sânul clasei din care făcea parte, fiind trimis, de pildă, de către domnitorul Pătrașcu cel Bun (1554-1557) în calitate de „credincios boier” să cerceteze hotarele unei moșii ce fusese „cotropită” de către moșnenii din satul Aref, județul Argeș, pentru ca moșia în cauză să fie întărită de domnitor boierului Radu Furcă din Golești, sprijinitor al domniei⁴.

Fiii lui Mihnea pârcălab din Piscani, Vlaicu (cel mic) și Mihnea, vor ajunge, asemenea, dregători domnești, primul logofăt al doilea, iar secundul, postelnic, vâtaf și armaș⁵.

¹ *Documente privind istoria României, B*, (în continuare *DIR B.*) *Țara Românească*, secolul al XVI-lea, vol. III, p. 13.

² Boier în ale cărui atribuții intra aprovizionarea Curții Domnești cu cele necesare, în special produse agro-alimentare.

³ *DIR B.*, sec. XVI., vol. II., p. 115-118.

⁴ *DIR B.*, sec. XVI., vol. III, p. 43. Radu Ștefan Vergatti, *Boierii argeșeni și Cetatea Poienari între mijlocul secolului al XV-lea și primele decenii ale secolului al XVI-lea*, în „Argessis. Studii și Comunicări”, Muzeul Județean Argeș, IX, 2000, p. 157.

⁵ Boier de rang inferior în ale cărui atribuții intra paza închisorilor domnești.

De asemenea, Necula logofăt din Dârmănești este frecvent menționat în documentele emise de cancelaria lui Matei Basarab (1632-1654) ca scriitor și martor la hotărnicirea unor moșii⁶.

Fără îndoială, că în afara celor menționați vor mai fi fost și alți știutori de carte, cu sau fără atribuții în aparatul de stat, de pildă, Arsenie slugerul din Piscani, menționat în documentul din 3 aprilie 1638, sau Matei logofătul Piscanul și fii săi, Radu căpitanul și Ion (Ioanichie) ajuns stareț al mănăstirii Câmpulung⁷.

Începând cu secolul al XVIII-lea, știutorii de carte se înmulțesc în Piscani și Negreni, mulți chiar din rândul moșnenilor, figura cea mai reprezentativă fiind Pătru Piscanul, exponentul lor în judecăți pentru „alegerea” hotarelor moșiei.

Un rol important au, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, frații Ciupăgești din Negreni (Bănică, Scarlat, Dumitrache, Matei și Ioniță) doi dintre ei cu atribuții de căpitani, care timp de peste două decenii se judecă până la Înalțul Divan pentru integritatea moșiei de la Tămășești, cui Anghel Polcovnicul „Negreanu”⁸.

Alți și alți știutori de carte apar în satele noastre pe măsură ce înaintăm în timp. Acești modești scriitori de zapise, viitori logofeți, își dobândeau învățătura scrisului și cititului mai întâi în familie sau de la preoții și dascălii bisericilor, iar mai târziu, când promovau în funcții, și-o completau pe lângă diferite instituții, prin lungi „ani de ucenicie”.

Cum în fiecare oraș reședință de județ exista deja câte o școală publică pentru copii doritori de învățatură, fie din oraș, fie din satele limitrofe⁹, afluența acestora din urmă se face tot mai simțită, mai ales în Muscel unde funcționau școli (cu mult înainte de deschiderea lor din inițiativa statului, în 1838) la Micești, Bălilești, Rucăr, Nămăiești, Schitul Mărculești etc. preoții, dascălii și grămăticii care învățau pe copii, fără plată, fiind scutiți de unele obligații către stat¹⁰.

Este probabil ca unii dintre fiii de țărani din Piscani și Negreni să fi urmat, înainte de organizarea învățământului la sate, în 1838, la școlile din aceste sate, sau la școala Domnescă din Câmpulung.

La 14 ianuarie 1838 Vornicia din Lăuntru a Țării Românești a transmis către toate ocârmuirile județelor porunca de a se organiza școli la sate, conform art. 8 din Regulamentul Organic¹¹.

Școlile sătenești urmau a funcționa de la 1 ianuarie până la 31 martie, iar învățătorii se recrutau din rândul preoților sau cântăreților bisericești.

Școlile din satele Piscani, Negreni și Dârmănești județul Argeș, au fost înființate la începutul anului 1839. Din lista cu școlile deschise în județul Muscel, la 2

⁶ *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, Editura Academiei Române, București, 1981, vol. IV, doc. 219, 366, 861, 886.

⁷ Ștefan Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, București, 1913, vol. I, p. 34.

⁸ Arhivele Naționale Centrale (În continuare A. N. C.) manuscrisul nr. 683: *Condica de moșii a vistierului Ștefan Belu*, 1817.

⁹ Școala Domnescă din Câmpulung a fost înființată prin hrisovul dat de domnitorul Antonie vodă din Popești la 10 mai 1669.

¹⁰ Ion Sucu, Ion N. Popescu și Petre I. Tomescu, *Monografia comunei Mioarele*, Editura Literară, București, 1976, p. 165.

¹¹ Nicolae P. Leonăchescu, *Contribuții la istoria școlii din satul Stroești - Argeș*, în „Argessis, Studii și comunicări”, Muzul Județean Argeș, IX, 2000, p. 574.

aprilie 1839 se constată că școala din Piscani era deja funcțională, având la învățătură 16 școlari¹².

Asemenea, erau deschise școlile din satele Negreni, cu 8 școlari, cea din Tamașești (Dărmănești) cu 25 de școlari și cea din Valea Nandri cu 23 de școlari¹³.

Primii învățători ai școlilor din satele Piscani și Negreni au fost dascălii bisericilor: „Ion sin Nicolae, 38 ani, român, dascăl“ la cea din satul Piscani, și „Dinu popii Gherasim, 50 ani, cântăreț“, la cea din satul Negreni¹⁴.

Dascălii erau plătiți de părinții copiilor, primind „osebit de cele două kile de făină (porumb din magazia de rezervă a satului, n. ns.) și câte doi lei de la fiecare enoriaș săten, plătindu-i-se unul la Sf. Gheorghe, iar celălalt la Sf. Dumitru“¹⁵.

Programul de învățământ în școlile sătești era următorul:

Clasa I-a: „silabisirea și citirea după table lancasteriene, rugăciunile ce se cuprind în 16 table, scrierea și însemnarea numerelor aritmetice.

Clasa a II-a: citire pe extras din sf. scriptură, în 22 de table, pe prescurtate de pe Vechiul și Noul Testament, scriere după model și după „spunere“ (dictare, n. ns.) din aritmetică adunarea și scăderea numerelor, cuprinse între 14 table.

Clasa a III-a: citire cu înțelegere pe Noul Testament și alte cărți religioase și morale, scrierea după model și după supunere, din aritmetică cele patru lucrări simple, precum și cunoștințe uzuale aplicate la plugărie“¹⁶.

Examenale de sfârșit de an școlar aveau loc în luna aprilie, în fața autorităților sătești, a preoților și a sătenilor. Cu acest prilej se evidențiau școlarii silitori și se împărțeau premii atât școlarilor silitori cât și învățătorilor¹⁷.

Deși pregătirea candidaților de învățători, de către Școala Normală din Câmpulung, a început încă din toamna anului 1838, satele Piscani și Negreni au trimis candidații abia la începutul lunii mai 1842.

Alegerea candidaților s-a făcut cu multă dificultate deoarece, „mulți țârcovnici au refuzat a fi candidați“, sătenii găsind alți tineri dornici de învățătură, dar aceștia erau clăcași pe moșii boierești având obligații față de stăpânii de moșii.

Din satul Piscani a fost ales candidat de învățător Ștefan Piscăneanu, fiu de cântăreț bisericesc, în vârstă de 18 ani. El era se pare, fiul dascălului Nică, primul învățător al școlii la deschiderea ei în 1839, și a fost înscris la Școala Normală din Câmpulung, la 6 mai 1842.

Candidatul ales de locuitorii satului Negreni, Vasile Constantin, (Din popa Vasile) era fiul preotului Vasile Negreanu, în vârstă de numai 16 ani, înscris la Școala Normală la 7 mai 1842¹⁸.

Inițial școlile deschise în satele Piscani și Negreni au funcționat în casele dascălilor, sau în Casele de Sfat (primării).

¹² A. n. C. Vornicia din Lăuntru, dos. 5390 I B / 1838, fila 170-173.

¹³ Spiridon Cristoccea, *Contribuții la cunoașterea învățământului public sătesc în județul Muscel, între anii 1838 și 1848*, în „Studii și Comunicări, Muzeul Pitești“, V, 1980, p. 276-302.

¹⁴ A. N. C. Catagrafii, Muscel, nr. 55, fila 117-119.

¹⁵ Idem, Vornicia..... dos. 5390 I A / 1838, fila 2.

¹⁶ Idem, Ministerul Instrucțiunii Publice, dos. 1478/1848, fila 8.

¹⁷ Ion Șucu și colaboratorii, *op. cit.*, p. 172.

¹⁸ A. N. C. Ministerul Cultelor și Învățământului Public, dos. 3392/1840, fila 197.

Localul școlii din Piscani era „săvârșit” în anul 1841, din gard de nuiiele lipite cu pământ, având dimensiunile: 5,1 stânjeni lungime și 3,2 stânjeni lățime. Avea două camere și învățătorul locuia departe de școală¹⁹.

Școala din satul Negreni încă nu era „săvârșită” în anul 1841, „din pricină că n-au avut meșteri fierari pentru lucrul semicercurilor”. Localul era construit tot din gard de nuiiele lipite cu pământ, era încăpător, și avea dimensiunile: 5,2 stânjeni lungime și 3,7 stânjeni lățime. Avea două camere și învățătorul locuia departe de școală²⁰.

Mobilierul școlii din Piscani era format din 2 bănci, 5 semicercuri, o tablă, 1 scaune și o masă care ținea loc de catedră.

Școala de la Negreni avea 3 bănci, 6 semicercuri, 1 scaun și o masă. Erau deteriorate 5 bănci și 4 semicercuri²¹.

În ce privește frecvența școlarilor, din documente rezultă că chiar de la deschiderea ei școala din Piscani avea înscriși 16 copii.

Școala din Negreni avea înscriși 8 copii, evident ai unor părinți cu posibilități materiale și cu dorința de a-și da copiii la învățătură²².

La 9 mai 1842 școala din Piscani era frecventată de 16 școlari, iar cea din Negreni de 13 școlari. Ambele școli, ca de altfel, toate școlile de pe Valea Râului Doamnei, erau sub controlul revizorului școlar Domnescu Nicolae din Domnești²³.

La 16 februarie 1844 în satul Piscani erau 50 de familii cu copii înscriși la școală, iar în satul Negreni 67 de familii²⁴.

Peste doi ani, 1846, numărul familiilor cu copii la școală era în Negreni aproape identic, în satul Piscani fiind doar 48 de familii.

Învățământul în satele Piscani și Negreni ca în alte zone rurale ale Țării, a trecut și el prin „chinurile facerii”, cel puțin în prima perioadă a dezvoltării sale, ca și mai târziu, de altfel, urmând aceeași „Via Dolorosa” ca orice obiectiv nou în viața socială a obștei.

Învățătorul având de luptat nu numai cu arendașii abuzivi ai celor trei moșii de pe raza localității, ci și cu mentalitatea unor părinți care nu voiau să-și trimită copiii la școală folosindu-i la treburile lor gospodărești²⁵.

Semnificativ este în acest sens raportul cârmuirii de Muscel către Departamentul Treburilor din Lăuntru, din 14 martie 1847, din care reținem:

¹⁹ Localul școlii din Piscani era vis-a-vis de casa Nicolescu, unde este acum casa și gospodăria familiei Teodora și Gh. Strâmbu.

²⁰ A. N. C. Vornicia..... dos. 1778/1844, fila 5-12.

²¹ Spiridon Cristoce, *loc. cit.*, p. 280-282.

²² *Ibidem*, p. 279.

²³ *Ibidem*, p. 283.

²⁴ A. N. C. Vornicia..... dos. 1178/1844, fila 4-5.

Notă: În semicercuri intra monitorul (școlarul șef !) cu elevii care repetau ce le spunea el în timpul orei, cf. Nicolae P. Leonăchescu, *op. cit.* p. 575.

²⁵ Cultura prin știința de carte la Piscani a avut de-a lungul timpului o slabă aderență în rândul celor mai mulți locuitori, fie ei moșneni sau clăcași. Până prin anii '50 ai secolului abia trecut, mai erau părinți care obiectau cu înșeninare: „ce-i trebuie băiatului carte, ce se face popă!” Autorul acestui modest articol a fost și el o victimă a unor astfel de mentalități retrograde, trebuind să-și completeze cu greu „cultura” abia la maturitate. Și dacă acest lucru se întâmpla în plin secolul XX, nu ne mai mirăm de mentalitatea unora dintre piscăneni acum 160 de ani !

„Se alătură pe lângă aceasta, în copie, raportul profesorului Școlii Normale din Câmpulung, cu nr. 92, făcându-se cunoscut și din partea Cărmuirii că arătarea profesorului este adevărată, căci după toate mijloacele și silințele ce s-au întreprins, nu s-a putut cu nici un chip să se dumirească lăcuiitorii cu desăvârșire a-și lăsa copii la învățătură, ce dintr-un sat unde se află 30 de copii buni de învățătură, de-abia merg câte încă șase la școala de bunăvoință ce au părinții lor (.....) întreprinându-i la casnicile lor trebuințe”²⁶

În primăvara anului 1847 (înainte de 27 mai) școala din satul Negreni a fost închisă prin abandonarea ei de către candidatul Vasile Constantin (Din Popa) care, împreună cu candidatul școlii din Dârmănești, Nicolae Vasile „s-au făcut nevăzuți atât în la Școala Normală, cât și din satele lor“ (.....) lepădându-se de însărcinarea de învățători, pentru a intra pe la proprietari și arendași ca epistazi”.

Cele 20 de parale de fiecare familie cu copii la școală au fost plătite de către părinții din Negreni, până la închiderea școlilor, în octombrie 1848, în speranța că Școala Școlilor Naționale va da statului un alt învățător²⁷.

Școala din Piscani a avut înscriși în anul 1848 un număr de 50 de copii, dar frecvența a fost sigur destul de mică, cum rezultă din rapoartele revizorului Nicolae Domnescu și a profesorului Ion Brezoianu directorul Școlii Normale din Câmpulung.

În timpul revoluției de la 1848, școala a avut un rol deosebit căci în cadrul ei s-a format generația de luptători devotați, ea sădindu-le în inimi ideea luptei de eliberare socială și națională.

În fostul județ Muscel, popularizarea ideilor noii Constituții era concentrată în sfera de activitate a lui Ion Brezoianu, profesorul Școlii Normale din Câmpulung.

Lui i se adresează Ministerul Instrucțiunii din Guvernul Provizoriu prin circulara nr. 2395/1848, spre a aduna întâi pe toți candidații de învățători în vederea organizării școlilor de la sate „după dorința nației“ deoarece „instrucția publică este una dintre cele mai serioase ocupații ale noului guvern”²⁸.

Circulara reflectă grija guvernului revoluționar de a continua lupta pentru apărarea libertăților câștigate, de a feri poporul de „demagogi și tulburători”.

Ea reflectă în același timp, încrederea pe care guvernul o punea în aceste împrejurări în oamenii școlii.

Din rapoartele învățătorilor și profesorilor, unii cu misiuni de prefecti și comisari de propagandă, cunoaștem activitatea plină de dăruire pe care aceștia o desfășurau pentru propagarea ideilor înnoitoare ale revoluției, greutățile întâmpinate în zonele în care reacțiunea era puternică.

În raportul său, prof. Radu Burdeanu comisar de propagandă în Plasa Râurile-Muscel, menționează că în misiunea ce i s-a încredințat lucrează „cu inimă de român și conștiință curată, povătuind pe fiecare și inspirând amorul către patrie”. Menționează asemenea, că în satele în care a „operat” mulți țărani nu au primit încă jurământul (pe Constituție), că sunt mulți reacționari și că nu se poate conta nici pe preoți, nici pe

²⁶ A. N. C. Vornicia ..... dosar nr. 797/1847, I. A. fila 85.

²⁷ Spiridon Cristoccea, *loc cit.*, p. 280-282.

²⁸ Pârnuță Gheorghe și colab., *op. cit.*, p. 242.

logofeții satelor, pentru că de multe ori în loc de ajutor din partea lor, are de întâmpinat piedici serioase²⁹.

O situație deosebită au prezentat satele Piscani și Negreni, în primele zile ale lunii iulie 1848, când preoții Vasile Negreanu și fiul său Gheorghe Vasilescu-Negreanu au refuzat să officieze Te-Deum-ul pentru victoria revoluției.

Asemenea, poate tot la îndemnul lor, sătenii au refuzat (în frunte cu autoritățile) să primească armele și să primească jurământul³⁰.

Nici învățătorii celor două sate, Ștefan Piscăneanu și Constantin Vasilescu (Din Popa) nu au sprijinit pe comisarul de propagandă în nobila sa misiune.

Cel de la școala din Negreni era chiar fiul permanent. Vasile Negreanu (cel care refuzase să officieze slujba sacră pentru izbânda revoluției), epistat la moștenirea boierului Alexandru Belu, încă din 1847, când abandonase școala, iar cel de la Piscani, „fiu de cântăreț” influențat de reacțiune (sau din alte motive) a refuzat să se implice. Dealtfel, după evenimentele ulterioare anului 1848, el nu mai apare în documente.

După înăbușirea revoluției, școlile au fost închise: mai întâi cele Normale din orașele reședință de județ, apoi cele de la sate, dându-se instrucțiuni ca cei 2 lei plătiți de fiecare sătean pe an, să nu mai fie dați învățătorilor, ci să intre în Cutia Satului respectiv³¹.

Localurile de școli cu tot mobilierul trebuiau să fie sigilate cu pecetea satului pentru a se păstra până la o nouă organizare a învățământului.

Școlile orășenești s-au redeschis chiar din 1851, dar preocupări pentru redeschiderea școlilor sătești nu întâlnim decât în anul 1855. La raportul Eforiei Școalelor nr. 1409/13.12.1854, cu privire la reînființarea școlilor la sate domnitorul Barbu Știrbei a pus următoarea rezoluție: „Se vor deschide școli sătești centrale în fiecare județ unde dorința se va arăta și trebuința va dovedi”³².

S-a hotărât cu acest prilej a se înființa școli în satele mari care aveau peste 100 de familii.

În anul 1857 se aprobă redeschiderea școlilor sătești.

Prin Decretul nr. 12/11.01.1857 s-a hotărât redeschiderea unui număr la 2000 de școli comunale în Țara Românească, fixându-se și salariul învățătorilor sătești la 300 lei pe an. Fiind o sumă prea mică, în urma publicațiilor făcute de către Eforie, nu s-au găsit doritori pentru ocuparea posturilor de învățători și atunci Eforia a decis să se înființeze inițial numai 1000 de școli, putând astfel să ofere învățătorilor săteni câte 600 de lei anual³³.

La 23 martie 1857 au fost deja numiți la școlile din Muscel 39 de candidați de învățători. Peste două luni numărul lor ajunsese la 46, iar în octombrie, același an, erau 61 de candidați.

²⁹ Pârnuță Gheorghe, *Învățători și profesori în Revoluția de la 1848*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976, p. 127.

³⁰ *Anul 1848 în principatele Române*, vol. II, p. 397.

Notă: În anul 1848 în satul Piscani erau patru moșii: a mănăstirii Valea, a lui Alexandru Belu, a vistierului Mihai Popescu și cea a Saftci Piscanca, reminiscență a moșnenilor.

³¹ Ion Șucu, *op. cit.*, p. 172.

³² Pârnuță Gheorghe și colab., *op. cit.*, p. 181.

³³ Constantin I. Dumitrescu, *Învățământul sătesc în județul Argeș (1848 - 1864)*, în „Studii și Comunicări, Muzeul Pitești”, V, 1980, p. 303 - 310.

Examenul aspiranților la titlu de învățător a fost susținut de către candidații din cele două sate la 30 mai 1857. Fiecare candidat trebuia să urmeze la Școala Normală cel puțin 3 ani, „de la 1 aprilie până la 1 octombrie, iar de la 1 octombrie până la 1 aprilie anul datul va da lecții (la școala) din satul său”.

Pentru a da candidaților de învățători o orientare în organizarea învățământului sateesc, Procopie Constantinescu directorul Școlii Normale din Câmpulung a alcătuit o programă pentru școlile satești, „până ce Eforia va hotărî învățăturile ce trebuie să se țină în școli” având următorul conținut:

Clasa I-a.

1. Silabisirea și citirea,
2. Scrierea după model,
3. Învățătura rugăciunilor,
4. Principiuri de numerație și calcul în gând.

Clasa a II-a.

1. Citirea liberă pe diferite cărți,
2. Scrierea după model și dictare,
3. Catehismul religiei creștine,
4. Cele patru lucrări simple ale aritmeticii.

Se stabilise ca logofătul satului sau epistatul (primarul, notarul) nu aveau voie să fie învățători.

Dacă localul de școală nu era bun, până la repararea lui sau până la construirea noului, școala se deschidea în Casa Sfatului (primărie) sau la candidat acasă, dacă avea condiții.

Redeschiderea școlilor satești în anul 1857 a influențat pozitiv și satele Piscani și Negreni. Având învățător, școala din satul Negreni a fost redeschisă în toamna anului 1857, pentru școlarii din ambele sate.

Învățătorul Constantin Vasilescu (Din Popa) fiind menționat în cea de a doua serie de candidați examinați de către comisia formată din Procopie Constantinescu, profesorul Școlii Normale, Mihai Rucăreanu, președintele comitetului de inspecție și Mihai Florentie, revizor³⁴, din 15 iulie 1857³⁵.

El mai funcționase ca dascăl la școala din Negreni, între anii 1842-1847, și se bucura de oarecare prestigiu, fiind fiu și frate de preot, deși nu obținuse titlul de învățător, fiind un caracter slab.

Încă din primul an după redeschiderea școlii erau înscriși un număr de 30 de elevi (toți băieți), dar frecventau numai 16³⁶.

La inspecția făcută de Mihai Florentie, revizor școlar, în februarie 1860, Constantin Vasilescu a obținut calificativul „binișor”, iar în ceea ce privește progresul elevilor la învățătură, calificativul obținut a fost „slab”.

Dându-și seama că nu va putea face față cu succes nobilei sarcini ce și-o asumase, ne-având decât două clase urmate la Școala Normală între anii 1842-1844

³⁴ Pănuță Gheorghe și colab., *op. cit.*, p. 1831.

³⁵ Spiridon Cristocșa și Ștefan Trâmbaciu, *Aspecte ale învățământului sateesc în județul Muscel, 1857 - 1864*, în „Studii și Comunicări, Muzeul Câmpulung”, I, 1981, p. 101-103.

³⁶ A. N. C. Ministerul Învățământului Public, dos. 305/1860, fila 3-5.

(fiind împovărat și de o familie numeroasă), învățătorul Constantin Vasilescu își încetează activitatea la 1 octombrie 1861.

Pentru destituirea lui din învățământ și înlocuirea cu altul pledează și raportul prof. P. Constantinescu, directorul Școlii Normale din Câmpulung, adresat la începutul lunii noiembrie 1861 Eforiei, în care îl numește pe Constantin Vasilescu (Din Popa) „incapabil și tâmp” cerând înlocuirea lui cu stroeșteanul (devenit muscelean) Vasile Retevoescu³⁷.

Învățătorul Vasile Retevoescu a fost înscris la Școala Normală din Câmpulung în vara anului 1861, cum rezultă din jurnalul acestei prestigioase instituții de învățământ pe acest an, și a susținut examenul de numire la 5 noiembrie (1861) obținând următoarele rezultate: citire nota 1, caligrafie-dictare nota 2, catehism-aritmetică nota 2. În urma acestui examen și a notelor obținute, se pare, suficient pentru obținerea postului de învățător la școala Negreni, unde locul era vacant, totuși Eforia, la raportul directorului Școlii Normale, răspunde că „Încă nu se poate numi fiind lipsă de fonduri”.

Nu cunoaștem dacă a funcționat benevol în toamna și iarna anului 1861, ca învățător la școala Negreni (cea de la Piscani a fost redeschisă în toamna anului 1860) deși înclinăm să credem că da, fiind interesat ca Eforia, la cererea sătenilor, să nu numească alt candidat.

Vara anului 1862 o petrece tot la Școala Normală din Câmpulung, ca elev în clasa a II-a. La 20 octombrie 1862, în urma examenului de an școlar se constată că „din numărul de 63 de învățători în activitate, 40 sunt care merită a li se da numirea definitivă”, printre cei 23 care „nu merită” numărându-se și Vasile Retevoescu, neavând urmate decât două clase³⁸.

A funcționat cu rezultate mediocre la școala din Negreni până la data de 22 februarie 1865, când și-a cerut transferul la școala din satul Micești, unde s-a și căsătorit, postul său devenind vacant ca urmare a Legii de organizare a comunelor urbane și rurale, din 1864, când prin unirea satelor Piscani și Negreni a rămas o singură școală comună la Piscani³⁹.

Odată cu transferarea la Micești a învățătorului Vasile Retevoescu școala din satul Negreni își încetează activitatea aproape 70 de ani.

Redeschiderea școlii din Piscani s-a făcut oficial în toamna anului 1860. În acest scop, încă din primăvara acestui an, fruntașii satului au desemnat ca viitor candidat la postul de învățător pe tânărul George Toroncea în vârstă de 22 de ani.

Viitorul dascăl al școlii din Piscani, fiu al satului, era născut în anul 1838 (mai 19) din părinții: „Niță Budișteanu și Tița sin Anghel” clăcași pe moșia vistierului Mihail Popescu. Primele slove ale scrisului și cititului le va fi învățat George Toroncea de la tatăl său, care era cârciumar (știutor de carte, deci) urmând, se pare și câteva clase la școala satului între anii 1845-1848.

³⁷ *Ibidem*, fila 242.

Notă: Vasile Retevoescu, originar din Stroești-Argeș, era fiul preotului Nicolae Retevoescu „al bătrân” și al preoteesei Constantina, soorii preotului Gheorghe Vasilescu-Negreanu. Era frate cu preoteasa Rafira, cumnată deci cu pr. Ghiță Negreanu, care îl va fi înscris la Școala Normală din Câmpulung și îl va fi susținut pentru obținerea postului de învățător la școala din Negreni.

³⁸ *Idem*, dos. 429/1862, fila 27-29.

³⁹ *Idem*, dos. 285/1865, fila 85.

La 22 septembrie 1860, după primul an de învățământ la Școala Normală din Cămpulung, la examenul pentru numirea în învățământ, George Toroncea a obținut următoarele calificative: „lectură binisor, catehism prea bine, scriere bine, aritmetică binisor”⁴⁰.

În urma acestui examen, Eforia cu nr. 3405/20.11.1860, aprobă numirea candidatului George Toroncea ca învățător la școala Piscani⁴¹.

Întrât în învățământ noul dascăl al școlii din Piscani face progrese simțitoare de la început, obținând rezultate notabile atât în pregătirea sa la Școala Normală (unde înmează alternativ cursurile de vară în anii 1860-1862) cât și în pregătirea elevilor săi.

La examenul de absolvire a Școlii Normale, George Toroncea a obținut calificativul „bine” fiind notat în tabloul general cu mențiunea: „merită a i se da numirea definitivă”.

În anul școlar 1861/1862, cel mai rodnic din activitatea sa de învățător, au fost înscriși la școala Piscani un număr de 57 de copii de ambele sexe, frecventând cursurile de toamnă/iarnă numai 30, respectiv 24 de băieți și 6 fete⁴².

Era o cifră record, în comparație cu școlile din satele vecine, având în vedere că învățământul era încă facultativ. În tabloul general, cu rezultatul „reviziei făcute școlilor comunale” pe anul 1861/1862 George Toroncea este notat: „bine îndeplinește serviciul, bine face prepararea elevilor”⁴³.

Tot ca urmare a acestei aprecieri, la 22 februarie 1865, Ministerul Instrucțiunii Publice, la propunerea Revizorului Școlar al județului Muscel, aprobă ca învățătorul George Toroncea să rămână titular la școala unită Piscani-Negreni, contracandidatul său Vasile Retevoescu fiind transferat la școala satului Micești.

Pentru buna funcționare a procesului de învățământ, având în vedere că în fostul local de școală, construit în anul 1840 din gard de nuiete cu pământ, fusese introdusă cancelaria comunei, respectiv primăria locală Consiliul comunal Piscani cu sprijinul locuitorilor a construit un nou local în vara anului 1860, din „paiantă” cu următoarele dimensiuni: 7 m. lungime, 4 m. lățime și 2 m. înălțime⁴⁴.

Inițial localul construit în anul 1860 avea doar două încăperi: o sală de clasă și o cancelarie, la care s-a mai adăugat o cameră după 1865, pentru elevi din satul Negreni.

În anul 1885 era compus din trei încăperi: două săli de clasă și o cancelarie, „era acoperit cu șită, pereții fiind din paiantă îngrădită cu gard”⁴⁵.

⁴⁰ Idem, dos. 305/1860, fila 63.

Notă: Un fost elev al școlii din Piscani, Manole I. Popa din satul Negreni (n. 1885 - 1965) își amintea prin 1955 de școala de la „Cazarmă” pe care a frecventat-o timp de patru ani (1892-1896) deși distanța de la domiciliu său până la școală era de circa 4 km. Informație de la Nenea Manole Popa, luată prin 1955, când lucram benevol la repararea podului de lemn de la „Ardei”, bătrânul fiind dulgher.

⁴¹ Idem, dos. 305/1860, fila 283.

⁴² Idem, dos. 429/1862, fila 27-29.

⁴³ Idem, dos. 305/1860, fila 236.

⁴⁴ Arh. St. Pitești, Prefectura Muscel, dos. 27/1895, fila 166.

⁴⁵ Idem, dos. 13/1903, fila 22.

Notă: Acest al doilea local de școală (din cele cinci localuri permanentă care le-a folosit școala Piscani de la înființare până în prezent) era cam pe locul unde este acum Casa lui Victor Moldoveanu - Fuloiu. Puțin mai spre sud, la circa 150 m. era Piscul de la care provine numele satului Piscani.

Alegerea terenului unde a fost construit localul de școală în anul 1860, a fost făcut de primăria locală, fiind preferat (idee total ne-inspirată) „locul pustiu” din partea de S/V a satului Piscani, o parte din terenul de instrucție al dorobanților Companiei VII-a Răurile, unde mai târziu (1905), după demolarea localului școlii, se va construi Infirmeria Cercului Teritorial Purcăreni⁴⁶.

Așezat departe de centrul satului, după 1865 și mai departe de centrul comunei Piscani -Negreni, localul școlii din Piscani a constituit de la început un impediment în ceea ce privește frecvența elevilor, mai ales pentru cei din satul Negreni, aceștia, din cauza distanței prea mari, ne-putând frecventa în mod regulat cursurile.

Construit din material necorespunzător, așezat, dealtfel, într-o zonă aproape nelocuită, la capătul satului, unde putea fi ușor degradat prin deteriorarea împrejurimii, localul școlii a fost reparat de mai multe ori pentru a putea fi funcțional timp de 37 de ani, până la construirea, în anul 1897, a unui alt local⁴⁷.

În anul 1885 i se face o renovare mai serioasă (poate ultima) cum rezultă din raportul subprefectului Alecu Micescu către prefectura Muscel, și din devizul de reparații întocmit în acest scop:

Detalii:

15000 buc. șită de Câmpulung.....	75 lei,
15 kg. Cuie de sârmă.....	9 lei,
200 ocale de var.....	10 lei,
Construitul a trei bănci, din nou.....	4,5 lei,
Două lacăte și două verigi.....	2,4 lei,
Bătutul șiței alte reparații.....	15 lei,
Construirea unei sobe cu material nou.....	6,60 lei,
Total	122,50 lei.

În anul 1893 localul școlii era aproape ruinat.

„Școala, cu întreținerea căreia statul cheltuiește anual 1080 lei, este frecventată de 32 de elevi și 2 eleve. Localul este impropriu și urmează a se construi altul mai în centrul comunei”⁴⁸.

De pe „coasta Piscului” privirea îți este atrasă în mod plăcut de luncile celor două râuri (Râul Târgului și Râul Doamnei) care încadrează satul în partea sa sudică.

⁴⁶ Infirmeria din Piscani a fost în ființă până prin anii '20 ai secolului trecut. Era dotată cu tot necesarul și avea 12 paturi. A avut doi infirmieri: Constantin Zamfira și Ion Vintilescu, și o moașă comunală, Paraschiva Ciobănescu din Negreni. (Teodor Dina - Piscani - Negreni vechi sate argeșene de pe Valea Râului Doamnei, Pitești, 1998, pag 82.)

⁴⁷ Arh. St. Pitești, Prefectura Muscel, dos. 19/1887, fila 420.

⁴⁸ Constantin Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Muscel*, București, 1893, p. 48.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL ÎN ARGEȘ ȘI MUSCEL ÎNTRE ANII 1864 – 1892

SEVASTIAN TUDOR

Ca spirit și ca formă, sistemul de educație din țările române la începutul epocii moderne era departe de a fi cu adevărat modern, și de a răspunde nevoilor dezvoltării culturale. Odraslele boierești puteau învăța cu dascăli străini sau în școlile particulare, dar școlile publice nu aveau în anul 1834 decât 725 de elevi, în ambele Principate. În anul 1850, numărul lor a crescut la circa 10.000 de elevi.

În Argeș și Muscel funcționau școli în care erau pregătiți dieci încă din secolul al XVI-lea, la Câmpulung și Curtea de Argeș, iar în secolul al XVII-lea este atestată documentar prima școală la Câmpulung, la 10 mai 1669. Tot în acest secol erau înregistrați la Rucăr nu mai puțin decât 37 de scriitori de acte în limba română.

În secolul al XVIII-lea apar școlile din Pitești pe lângă Biserica Domnească și Gheorghe și de pe lângă schitul Buliga, în anul 1751. În anul 1780 se înregistrează o școală la Curtea de Argeș. La sate erau școli pe lângă mănăstiri, biserici și moșii la : Nămbăiești, Aninoasa, Bălilești, Rucăr, Robaia, Micești, etc.

Un rol important l-a avut școala din Golești înființată de banul Radu Golescu în 1815, pe moșia sa și redeschisă la 1826 sub numele de Școala Slobodă Obștească. A fost redeschisă de Dinicu Golescu, școală mixtă, în limba română, școală la care au predat printre alții Aaron Florian și Ion Heliade Rădulescu¹.

Apoi vor apare școlile naționale la Câmpulung în anul 1832 și Pitești în anul 1833 devenite din anul 1838, școli normale care pregăteau candidați de învățători pentru școlile satești înființate în 1832.

În anul 1839, în județele Argeș și Muscel erau 119 și respectiv 77 școli la nivel².

La 5 februarie 1833 s-a deschis la Pitești, după îndelungi eforturi, școala națională, cursurile începând la 6 februarie, sub conducerea lui N. Simonide, cu un număr de 50 de elevi³.

Spre deosebire de alte județe, unde tinerii refuzau să devină candidați de învățători, în Argeș ei veneau câte doi-trei din unele sate⁴.

¹ *Argeș, monografie*, Editura Sport Turism, București, 1980, p. 127.

² *Ibidem*, p. 128.

³ Arhivele Statului București, fond MCIP, dosar 4138/1833, fila 25.

⁴ Dumitrescu C., *Învățământul în județul Argeș (1838 – 1848)*, în „Studii și comunicări”, Muzeul Județean Argeș, III, 1978, p. 325.

La 5 noiembrie 1845, în județul Argeș, la școlile săteti, funcționau 179 învățători, și candidați de învățători⁵. După originea socială, ei proveneau din: birnici 131, preoți -47, diaconi -7, mazili -2, boier de neam -1, sudit -1⁶.

În anul 1848, școlile săteti din Argeș, erau în număr de 185, având 4834 de elevi⁷. Cele mai vechi școli săteti din județul Argeș, înființate în secolul al XIX-lea sunt următoarele: Urși, Cuca, Săpunari, Uda de Sus, Blidari, Tigveni, Dedulești, Corbi, Corbeni, Cicănești, Brătieni, Galeșul, Șuici, Aref, Vâlcele, Minicești, Bascov, Vălsănești, Valea Mărului, Richițele, Mozăceni, Crucișoara, Șerbăneștii, Bârlogu, Teiu, Găvana, Rucăr, Dragoslavele, Cotenești, Cetățeni, Mălureni, Mioarele, Stolnici, Cochinești, Cicești, Broșteni, Telești, Pădureț, Costești, Mărghia, Ungheni, Slătioarele, Albota, Moșoaia, toate din anii 1802-1834⁸.

Din secolul al XVIII-lea ființează școli la Băilești. Majoritatea localurilor erau din nuiele (95%) și bărne (4%), doar trei fiind din cărămidă (Valea Danului, Bascov, și Broșteni).

În anul 1848 școlile se vor închide datorită evenimentelor revoluționare. Ele se vor redeschide începând din anul 1851.

Printre fruntașii revoluționari argeșeni s-au numărat și profesorii Școlii Naționale din Pitești, Nicolae Simonide și Andrei Pretorian. Primul a fost numit la 14 iunie 1848 administrator al județului Argeș, iar al doilea a fost comisar de propagandă al revoluției. Un rol important în organizarea și dezvoltarea școlilor naționale de la orașe și sate, l-a avut în prima jumătate a secolului al XIX-lea Regulamentul Școlilor alcătuit în 1832 după Regulamentul Organic. Importanța acestui regulament constă în faptul că se sublinia ca învățătura să se facă în limba română.

Paralel cu școlile de stat, au existat și în Argeș și Muscel, școli particulare. Astfel, în 1840 erau la Pitești : o școală elinească cu 21 elevi, o școală grecească cu 37 elevi și o școală românească cu 25 elevi⁹. La Câmpulung funcționau până la 1848 o școală grecească, o școală franceză și o școală germană¹⁰.

După înăbușirea revoluției de la 1848, școlile s-au redeschis în toamna anului 1851, după numeroase jalbe adresate de locuitorii argeșeni.

Școala publică din Pitești, s-a redeschis la 1 noiembrie 1851, cu 108 elevi, iar școala publică din Câmpulung la 8 noiembrie 1851, cu 46 de elevi. La Curtea de Argeș funcționa o școală cu trei clase sub conducerea transilvăneanului Samuil Ostășescu.

În cele trei orașe erau și școli particulare: pension de băieți Carol Bucholtzer, pension condus de Andrei Ipolit Rovada, școala lui Vasile Urzescu, a lui Teodor Popescu, Dumitru Rumânișteanu, o școală pentru învățătura fetelor condusă de Apostol Pelinescu, școala particulară Mavrodolul cu 50 elevi, toate la Pitești, școala lui Karol Kap, școala lui Barbu Marinescu, școala de fete, condusă de preotul N. Diaconescu, cu 16 fete, pensionul Mariței Cătănescu cu 8 fete, la Câmpulung, școala particulară condusă de institutorul Anton Oncescu la Curtea de Argeș.

⁵ Arhivele Statului București, fond MCIP, dosar 6069/1845.

⁶ Dumitrescu C. *op. cit.*, p. 326.

⁷ *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, I, București, 1962.

⁸ Pârnuță Gh., Baboi Violeta, *Învățământul și cultura în județele istorice Argeș și Muscel (sec. XIII - 1864)*, Editura Hardiscum, Pitești, 1996.

⁹ *Ibidem*, p. 145.

¹⁰ *Ibidem*, p. 147.

Școlile sătești s-au redeschis abia în anul 1857. La 15 decembrie în Argeș erau 142 învățători, redeschizându-se 132 de școli în satele argeșene, până la sfârșitul anului ajungându-se la 142 de școli în mediul rural.

În Muscel, în octombrie 1857, funcționau 61 de învățători. Școlile sătești erau frecventate de un număr însemnat de elevi.

După Unirea Principatelor Române a crescut interesul pentru învățătura de carte. Allexandru Ioan Cuza a încercat să pună în aplicare aspirațiile revoluționarilor de la 1848, privind școala:

La Pitești își desfășoară în continuare activitatea Școala Publică de băieți și Școala de fete, începând cu 1860; la Câmpulung și Școala publică de băieți și fete (după 1860), la Curtea de Argeș, Școala de băieți, începând din 1860, prin hotărârea Adunării Legislative¹¹ și Școala de fete, (din 1860). Seminarul din Curtea de Argeș își continuă activitatea (era înființat în 1836).

La Pitești mai funcționau: o școală de limba germană, condusă de Peter Jekel, școala de la Mavrodolu, Institutul de fete condus de Louise Meunier, cu trei clase, școala pentru băieți deschisă de preotul Teodor Popescu și școala maghiară condusă de Imre Mico¹². La Câmpulung mai funcționau școala de fete, condusă de M. Călinescu și școala de muzică bisericească a lui Gh. Căciulă.

După 1859 crește numărul de școli și de elevi la sate, punându-se accent pe pregătirea cadrelor necesare învățământului sătesc, potrivit proiectului de lege al ministrului A. G. Golescu, din martie 1860¹³.

Rapoartele subinspectorilor și al inspectorului de județ menționează progresul realizat în școli. Ei subliniau existența unor învățători pregătiți, conștienți de misiunea lor și de lupta pentru luminarea țăranului.

Dacă în anul 1859 erau în Argeș 120 de școli cu 3656 elevi, adică cca. 30 de elevi de fiecare școală, în ianuarie 1863,¹⁴ numărul școlilor a crescut la 179. În Muscel erau doar 56 de școli în 1859, iar în anul 1862, 72 de școli cu 2626 de elevi¹⁵.

Lipsa de localuri corespunzătoare a constituit o piedică în dezvoltarea învățământului. În rapoartele alcătuite se arată starea proastă a localurilor școlare, construite din material șubred, în special nuiiele. Școlile nu erau încălzite, lefurile nu erau plătite la timp, fluctuația cadrelor fiind foarte mare. Mulți copii, după ce învățau o clasă sau două, părăseau școala și ajungeau argați sau ucenici¹⁶.

Școlile înființate în această perioadă au jucat un rol important în creșterea numărului știitorilor de carte, mai ales cele organizate în limba română. Ele au suplinit în parte neputința școlilor publice din Argeș și Muscel de a cuprinde pe toți copiii doritori de a învăța carte.

Din punct de vedere statistic, în anul școlar 1863/1864, circa 30 de elevi reveneau la o școală și un elev la 4,5 familii, față de 30 de elevi în anul școlar 1858/1859 și un elev la 6,5 familii¹⁷.

¹¹ Ibidem, p. 147.

¹² Ibidem, p. 147.

¹³ Ibidem, p. 148.

¹⁴ Arhivele Statului București, fond M.C.I.P., dosar 391/1863.

¹⁵ Idem, dosar 1028/1862.

¹⁶ Idem, dosar 2260/1956, p. 121.

¹⁷ Idem, dosar 280/1864.

APLICAREA LEGII INSTRUCȚIUNII PUBLICE DIN 1864 ÎN ANII 1864-1878

O lege nouă era cerută de multă vreme. Ea a fost îndelung pregătită, dezbătută, și, cu o oarecare întârziere și piedici, promulgată la 25 noiembrie 1864.

Nicolae Iorga pune reforma școlară realizată, precum și proiectele ulterioare ce s-au făcut pentru modificarea ei, sub semnul electicismului (dar, în sens pozitiv), care a dominat, după cum a apreciat el, perioada 1864-1890. Proiectul de lege a fost întocmit de către o comisie formată din August Treboniu Laurian, Aaron Florian, Mihail Kogălniceanu, Petre Poenaru, Vasile Boerescu, Dr. Carol Davila și Ioan Zalomii și depus Adunării Naționale de către ministrul Dimitrie Bolintineanu¹⁸.

Legea stabilește în principal următoarele principii: caracterul unitar al legii, legiferarea într-un singur corp a învățământului public și privat și a tuturor ramurilor instrucției (primară, secundară și superioară, atât pentru băieți cât și pentru fete), profilul școlilor aparținând celor trei ramuri ale instrucției, obligativitatea și gratuitatea învățământului, gradele corpului didactic (învățători, institutori și profesori) și administrația centrală a instituției.

Școala creată de această lege este o școală cu tendințe laice, deservită de învățători laici, având o programă cu foarte puține cunoștințe religioase. Totodată, gratuitatea este un element pozitiv al legii, decurgând din obligația pe care și-nu asumat-o statul și comunele de a asigura plata salariilor învățătorilor precum și baza materială a școlii primare (art. 42) a învățământului secundar și superior.

Instrucțiunea publică se împărțea în: primară, secundară și superioară (art. 2), cuprinzând școlile rurale și urbane în instrucțiunea primară (art. 3) iar în cea secundară licee, gimnazii, seminarii, școli reale (școlile profesionale), școli de belle-arte pentru băieți și școli secundare pentru fete. Instrucțiunea superioară cuprindea facultățile de litere, de științe matematice, de drept, de medicină (art. 5).

Corpul didactic era împărțit în patru grade: învățători (învățătoare) pentru școlile primare rurale, institutori (institutoare) pentru școlile primare urbane, profesori de școli secundare și profesori de facultăți (art. 7).

Legea instrucțiunii publice, despre care Titu Maiorescu spunea că „aici este fundamentul instrucției publice în stat și îndeosebi într-un stat care trebuie să înainteze cu pași așa de repezi în cultură” s-a aplicat începând cu anul școlar 1865/1866. Deja în luna iulie 1865 ea a suferit unele modificări privind vacanțele școlare și unele drepturi ale institutorilor, profesorilor secundari și universitari¹⁹.

La 1 septembrie 1865, Ministerul Instrucției Publice a lansat o proclamație către săteni îndemnându-i să-și trimită copii între 8 și 12 ani la școală²⁰. „La școală dar, toți copiii, băieți și fete, că așa zice legea și numai de la școală e mântuirea”, încheie ministrul această proclamație²¹.

¹⁸ Popescu, Ilie, Teiușan, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, București, 1963.

¹⁹ Arhivele Statului București, fond MCIP, dosar 538 / 1864, f. 128, 152.

²⁰ Bibiri, I., Lascăr, C., *Colecțiunea legilor, regulamentelor, programelor și diferitelor decizii și dispozițiuni generale al MCIP de la 1864-1901*, Imprimeria Statului, București, 1901, p. 1368.

²¹ *Ibidem*, p. 1368.

La 31 decembrie 1865, Ministerul Instrucțiunii Publice a adresat o circulară primarilor din comunelor rurale prin care aceștia erau invitați să se constituie în comitete de inspecție școlară, și să ia măsuri pentru ca „să nu rămână nici o comună fără de școală și nici un băietan sau copilă fără de știință de sfânta carte”²².

Baza materială a învățământului primar a fost precară și datorită faptului că totul era lăsat pe seama comunelor. Localurile școlilor rurale erau într-o stare gravă, după cum reiese și din tabelul următor²³:

Plasa sau Plaiul	Număr școli în funcțiune	Starea materială a școlilor					
		Bună		De reparat		A se clădi din nou	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Olt	23	8	34,78	11	43,83	4	17,39
Topolog	16	3	18,75	6	37,50	7	43,75
Lovistea	18	6	33,33	5	27,77	7	38,80
Arges	15	2	13,33	5	33,33	8	53,34
Pitești	29	13	44,32	9	31,03	7	24,15
Calășești	22	2	9,09	8	36,36	12	54,55
Cotmeana	20	2	10,00	9	45,00	9	45,00
Total județ	143	36	25,17	53	37,07	54	37,76

După cum se vede, starea localurilor era destul de precară, situația fiind mult mai gravă în realitate, deoarece nu întotdeauna numărul localurilor de reparat era și cel real.

Pentru a suplini neputința autorităților locale, ministrul C. A. Rosetti s-a adresat proprietarilor și arendașilor de moșii, pentru a contribui la clădirea școlilor. Dar chemarea sa nu a avut efectul scontat, foarte puțini proprietari sprijinind construcția de școli.²⁴

Situația școlilor era foarte grea și în Argeș așa cum informa șeful instrucțiunii publice în iulie 1867. Multe localuri locale se aflau în stare de degradare. Astfel, în 1871, școala din Căpățâneni se afla într-o casă particulară cu două camere unde se aflau doar trei bănci, iar în loc de geam era hârtie²⁵. Școala din Valea Iașului „semăna mai mult cu o coșară”, se spunea în raportul din 14 februarie 1874 de către revizorul Al. Teodosiade²⁶.

Procesul de învățământ a suferit și din cauza lipsei de mobilier. Astfel, în anul școlar 1877/ 1878, 97 școli primare rurale funcționau în 101 săli de clasă și aveau mobilier: 430 bănci, 90 catedre și mese, 111 scaune, 109 table, 42 orologii²⁷. Deci, fiecărei săli de clasă îi reveneau în medie 4,25 bănci, 0,89 catedre, 1,09 scaune și 1,07 table, după 13 ani de la aplicarea Legii instrucțiunii publice din 1864.

²² Ibidem, p. 1368.

²³ Arhivele Statului București, fond M.I., Divizia comunală, dos. 10/1885, f. 10.

²⁴ Idem, fond MCIP, dos. 724/1871, f. 97.

²⁵ Idem, fond Școala primară Căpățâneni, pachet 1, dos. 19/1874.

²⁶ Idem, fond MCIP, dos. 2482/1874, f. 15.

²⁷ Idem, dos. 3434/1877, f. 24.

Aprovizionarea școlilor cu lemne de foc era altă problemă deosebit de gravă pentru școlile rurale, dar și urbane.

În anul școlar 1864/1865, în școlile primare din Argeș, funcționau 10 învățători și 10 institutori, iar în anul următor, 109 învățători și 12 institutori²⁸.

Legea din 1864 a prevăzut o nouă numire a învățătorilor deoarece cei mai mulți dintre ei nu aveau pregătirea cerută - cursurile complete ale școlii primare. Din cei 165 de învățători existenți în anul școlar 1864/1865, 50 aveau numai trei clase primare, 7 aveau 7 clase primare, trei absolviseră cursul primar, iar pentru restul nu se cunosc date certe²⁹.

Pentru ocuparea catedrelor vacante de institutori, concursurile aveau loc la București și mai rar la Pitești și Câmpulung³⁰. De multe ori însă, învățătorul era la cheremul autorităților locale. Pedagogul A. Lupu-Antonescu remarcă faptul că, până spre sfârșitul sec. al XIX-lea, învățătorul era „un slujbaş pribeag, rău văzut de toată albăstrimea administrativă a comunei”³¹. La fel remarcă și C. Dobrescu Argeș, care spunea că învățătorul este considerat ca un subaltern al primarului și în multe cazuri dacă nu-i convenea acestuia îl destitua. În sprijinul acestei idei, notăm situația din comuna Uda de Sus, când în decembrie 1871, învățătorul a fost destituit pentru a fi numit un favorit al prefectului, care nu avea decât două clase primare³².

O altă problemă gravă era aceea a salariilor, de multe ori de mizerie, neonorarea lor la timp și umilirea învățătorilor; la primirea salariilor primarii trebuiau să-și pună viza că aceștia și-au îndeplinit serviciul³³. „De la început salariile noastre ne răspund foarte neregulat. Astfel, pe trimestrul din aprilie anul trecut, abia acum, de curând s-a primit mandat, iar pe trimestrele din iulie și octombrie, acel an, niciun nu-l speranță. În această suferință nu sunt numai eu, ci toți învățătorii din această plasă și din tot districtul. Ce speranțe pot naște astfel de situații? Fără sprijin și fără protecție, ce suntem, noi? Nimic, decât niște indivizi muritori de foame, lăsați în voia întâmplării”. scria la 20 februarie 1866 C. Bunescu din comuna Alimănești într-un memoriu adresat ministrului³⁴.

De cele mai multe ori, învățătorii, desconsiderați de unele autorități locale, de proprietari, remunerați cu un salariu de mizerie, pe care nici nu-l primeau la timp renunțau la această funcție³⁵. Din această cauză, din cei 92 de învățători numiți, în urma concursului din octombrie 1865, mai rămăseseră la catedră în octombrie 1872 numai 22, adică cca. 24%³⁶.

La deschiderea anului școlar 1865/1866 erau în Argeș 160 de școli primare, rurale, după cum urmează³⁷:

²⁸ Idem, dos. 516/1865, f. 153.

²⁹ *Anuarul general al instrucțiunii publice, 1864/1868*, p. 120-125.

³⁰ Arhivele statului București, fond MCIP, dos. 3101/1970, f. 15, 16.

³¹ Antonescu, Lupu, A., *Chestiuni de învățământ (Simple note)*, București, 1896, p. 26.

³² Arhivele Statului București, fond MCIP, dos. 724/1871, f. 272.

³³ Idem, dos. 3840/1870, f. 1.

³⁴ Idem, dos. 320/1866, f. 32.

³⁵ *Ibidem*, f. 61 și urm.

³⁶ Idem, dos. 516 / 1865, f. 174.

³⁷ Idem, dos. 322/1867, f. 350.

Plasa sau Plaiul	Nr. comunelor	Nr. satelor mai mari	Nr. familiilor	Nr. copiilor de vârstă școlară	Nr. școli înființate	Nr. școli ce urmează a fi înființate	Nr. satelor alipite
Argeș	14	29	3144	786	28	22	7
Cotmeana	20	27	3782	844	23	22	5
Calăsești	22	23	4724	866	22	22	1
Lovișteța	17	31	4020	908	23	20	9
Olt	23	30	4189	1150	27	24	6
Pitești	29	41	5581	1302	34	31	10
Topolog	16	35	4753	932	24	19	16
Total	141	216	30193	6788	184	160	54

Numărul școlilor primare rurale a fost mic și a oscilat de la an la an, datorită bugetului mic, dar și a neputinței comunelor de a înființa școli, de a le întreține și de a pune la dispoziție localuri adecvate.

Au fost și cazuri când unele sate au deschis școli pe seama lor, cum a fost cazul satului Gura Bascovului, țărani dorind să aibă școli unde fiii lor să învețe carte.

În anul școlar 1867 / 1868 s-au înființat 11 școli model în comunele: Mușătești, Hârsești, Slobizia, Mozăceni, Berevoști, Șuici, Uda de Sus, Stoiceni, Moșoaia, Alimănești de Sus și Fedeleșoiu³⁸, luându-și măsuri pentru pregătirea localurilor. Totuși, rețeaua școlilor model a fost instabilă: se înființa o școală model într-o comună, se desființa în altă parte datorită condițiilor materiale dar și intervențiilor unor persoane.³⁹ În județul Argeș, numărul lor a fost mic: 5 în 1868, 6 în 1869/1870, 7 în 1871/1872 și 12 în 1873/1874⁴⁰.

De multe ori sătenii au cerut înființarea acestor școli model pe cheltuiala lor.

În anul 1877 a avut loc reorganizarea școlilor primare rurale, urmărindu-se ridicarea procesului de învățământ pe o treaptă superioară. Prin această măsură, s-au restrâns școlile, locuitorii din comuna Richitelele de Sus arătând că s-a făcut „o mare nedreptate” că li s-a desființat școala, deși au local corespunzător, ea deserving copii din 7 cătune ale comunei care „nu se vor mai putea bucura de luminile învățământului”.

După această reorganizare, au funcționat în Argeș, în anul școlar 1877/1878 110 școli întreținute de stat și 15 de comune, rămânând fără școli 26 de comune, numeroase sate și cătune⁴².

După 1878, baza materială a învățământului a cunoscut un progres lent. S-au construit mai multe localuri de școli, dar insuficiente totuși pentru dezvoltarea unui învățământ modern. Revizorul I.S. Teodorescu aprecia în 1891 că școlile „lasă mult de dorit”, că multe localuri erau „vechi, ruinate, mici, neîncăpătoare, întunecoase, igriasioase”⁴³.

În puține cazuri, marii proprietari au dat o mână de ajutor la construirea

³⁸ Idem, dos. 322/1867, f. 350.

³⁹ Idem, dos. 18/1870, f. 48.

⁴⁰ Idem, dos. 2201/1873, f. 21.

⁴¹ Idem, dos. 3515/1877, f. 339.

⁴² Idem, dos. 3516/1877, f. 372-385.

⁴³ Monitorul județului Argeș, V, 215/10 februarie 1891, p. 2.

localurilor. Astfel, Toader Brătianu a dat un ajutor substanțial comunei Tigveni concretizat într-un local școlar modern, cu două săli de clasă o sală pentru cancelarie și două camere pentru diriginte, construit în anul 1879⁴⁴.

Un alt local de școală modern s-a construit în comuna Vălsănești de către Societatea industrială „Curtea de Argeș”⁴⁵. Alteori s-au construit localuri de școli pe baza unor liste de subscripții, cu ajutorul administrațiilor locale și centrale cum au fost în comunele Căcaleți - Zărnești, Slătioarele, Oarja și Țițești⁴⁶.

Prefectul recunoștea în anul 1887, că din cauza situațiilor financiare precare, comunele „nu pot să facă cheltuieli nici pentru repararea localurilor școlare existente, nicium a construi altele din nou”⁴⁷. De aceea, el a făcut apel la „sentimentele unor proprietari și arendași”, pentru ajutorarea comunelor „dar totul a fost în zadar”⁴⁸.

Dintr-o situație statistică din 1890 rezultă că, pentru construirea tuturor școlilor necesare aplicării principiului obligativității era nevoie de o suprafață școlară de 20.166 mp, în afară de cea existentă⁴⁹. Pentru aceasta, prefectul a solicitat un împrumut de 1.500.000 lei.

Spiru Haret, secretar general al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, a elaborat în anul 1886, trei proiecte de lege care să înlesnească acordarea de împrumuturi comunelor și autoriza Ministerul Domeniilor să dea gratuit lemne din pădurile statului pentru construirea de școli⁵⁰.

Nici mobilierul nu era satisfăcător, astfel, la 13 ianuarie 1887, revizorul Al Venescu în raportul către ministru arăta că a vizitat 65 de școli primare rurale și a găsit multe cu o singură bancă, în clasă fiind 30 de elevi iar drept tablă se folosea ușa clasei, multe școli aveau pământ pe jos, erau fără geamuri la ferestre, vântul, ploaia și zăpada intrau pe oriunde în aceste coșare, numite școli⁵¹.

Multe școli rurale nu aveau material didactic corespunzător sau deloc. De altfel prefectul recunoștea că la școlile primare rurale „materialul didactic lipsește aproape cu desăvârșire”⁵². Iată și câteva exemple, pentru a ne face o imagine de ansamblu: școala Băiculești avea în 1879: 2 bănci, 1 catedră, 1 scaun, o tablă; școala Țuțulești în 1885 / 1886 avea: 4 bănci, o catedră, 1 scaun, o tablă; școala Humele avea 4 bănci, 1 tablă, 1 scaun, iar școlile din Mărghia, Aref, nu aveau material didactic⁵³.

După 1877, drepturile cadrelor didactice au fost respectate mai mult ca înainte, abuzurile în numiri, transferări, destituiri au fost mai puține, creându-se o mai mare stabilitate a cadrelor în învățământ.

Numărul școlilor a început să crească la sate începând cu anul 1884/1885. Astfel, de la 112 școli primare rurale s-a ajuns la 134 în anul 1889/1900, Argeșul ocupând un loc fruntaș din punct de vedere al numărului de școli.

⁴⁴ Arhivele Statului București, fond M.I., Divizia administrativă, dos. 480/1890 f. 3.

⁴⁵ Idem, dos. 4383/1888, f. 124.

⁴⁶ „Țăranul”, II, 27/17 aprilie 1883, p. 3.

⁴⁷ *Expunerea situației județului Argeș pe 1887*, Pitești 1887, p. 12.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Slavici, I. *Școlile noastre sătești*, Tipografia Curții Regale, București, 1890, p. 52-53.

⁵⁰ *Operele lui Spiru Haret*, II, p. 210-229.

⁵¹ Arhivele Statului București, fond MCIP, dos. 4008/1887, f. 70.

⁵² *Expunerea situației județului Argeș pe anul 1891*, Pitești, 1891.

⁵³ Arhivele Statului Argeș, fond Școala primară Mărghia dos. 6/894, Humele 1/1892, Țuțulești 4/1889.

În anul 1887, se vor înființa școli în Dobrogostea și Cremenari, apoi și în celelalte comune care nu aveau. Sătenii au înființat 15 școli în anul 1877/1878, 11 în anul 1885/1886 și 3 în 1892/1893 (Mănicești-Băiculești, Podul Broșteni și Turgiuveni)⁵⁴.

Totuși, din documentele studiate reiese că în anul școlar 1891/1892, numai a cincea parte din copiii de vârstă școlară din comunele rurale (34,47% băieți și 10,96 % fete) frecventau școlile. Față de anul 1866/1867 rezultă un minus de 6,54%, deci un regres.

Școlile din mediul urban

După 1864, rețeaua școlară din mediul urban a cunoscut în schimb o continuă dezvoltare.

Școala de băieți din Pitești, înființată în anul 1833, care va deveni Școala Nr.1, s-a dezvoltat continuu. Ca urmare a înmulțirii numărului elevilor s-a pus problema organizării unei a doua școli⁵⁵.

Școala primară de băieți nr.1 era singura care avea local propriu, dar în decursul timpului și a lipsei de întreținere curentă, a devenit necorespunzător.

Clasa I sucursală, viitoarea școală de băieți nr.2 s-a înființat în toamna anului 1866 și a funcționat până în anul 1873, în chiliile bisericii Mavrodolu, având ca institutor în primul an (1866/1867), pe Barbu Cristoescu, plătit de oraș iar în anii următori pe N. Urzică (1867-1871)⁵⁶. Clasa a IV-a de la Școala nr. 2 de băieți se va crea cu institutor plătit de stat în toamna anului 1878.

Școala primară de băieți nr. 2 a funcționat în case cu chirie, improprii până în anul 1884. În octombrie 1884 s-a mutat în alt local, dat atunci în folosință, pe strada Egalității.

Școala primară de băieți nr. 3 înființată în toamna anului 1882, a funcționat până în anul 1884, în casele lui Iancu Minovici⁵⁷. Localul avea 11 camere și a costat 18.945, 52 lei, fiind cea mai modernă clădire din orașul Pitești. Școala a funcționat aici până în anul 1892, când s-a mutat pe strada Craiovei, în casele Teodorei Hacula⁵⁸.

Școala de fete din Pitești, înființată în anul 1860, a funcționat cu trei clase și trei institute. Din anul școlar 1869/1870, numărul cadrelor didactice s-a redus la 2, unindu-se clasa I cu clasa a II-a.

În mai 1867, s-a cerut înființarea clasei I sucursale, deoarece numărul elevilor înscriși în clasa I era de 140, iar unele cereri au fost respinse⁵⁹. Prin ordinul 10926/17 octombrie 1867, ministrul a aprobat clasa I sucursală, viitoarea Școală de fete nr. 2, cu o institutoare, Maria Urzescu.⁶⁰

În anul 1868 s-a înființat clasa a III-a, având-o pe aceeași institutoare, iar în anul 1872, clasa a II-a, creându-se a doua catedră. În anul 1877 s-au acordat 40 de noi posturi la școlile primare urbane de fete și astfel s-au numit două noi cadre didactice la

⁵⁴ *Almanahul (Calendar) școlii și bisericii pe anul 1892/1893.*

⁵⁵ Arhivele Statului București, fond MCIP, dos. 1532/1872, f. 1 și 15.

⁵⁶ Arhivele Statului Argeș, fond Primăria Pitești, dos. 15/1866 și 2/1872.

⁵⁷ Idem, dos. 75/1883.

⁵⁸ Idem, dos. 38/1889 și 25/1892.

⁵⁹ Arhivele Statului București, Fond MCIP, dos. 1331/1867 f. 16.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 17.

cele două posturi create.⁶¹

Școala de fete nr. 1 a funcționat până în octombrie 1884, în diferite case cu chirie, necorespunzătoare, așa cum recunoștea și prefectul județului.⁶² Între anii 1884-1892 a funcționat în casele lui I. Teodoru, pe Bulevardul Elisabetă, plătinindu-se o chirie de 1.400 lei anual. În anul 1892, inspectorul general al învățământului arăta că localul era „cu desăvârșire impropriu din orice punct de vedere”⁶³.

Încă din anul 1881, s-a cumpărat un teren pentru construirea unei clădiri pentru această școală, dar, după multe tergiversări și parlamentări, nu s-a căzut de acord asupra locului unde să fie amplasată. De abia în anul 1893 s-a încheiat contractul cu Al. Lapiere, care se angaja să construiască școala cu 4 săli de clasă și o casă pentru director, la suma de 30.857 lei⁶⁴.

Școala de fete nr.2 a funcționat între anii 1879 – 1882 în casele lui Petre Nănescu din strada Școalelor⁶⁵. În anul 1882 s-au cumpărat casele lui Florea Tomenici din „partea de deal” a orașului pe strada Brătianu nr. 74. Totuși, așa cum recunoaște și prefectul în anul 1891, localul Școlii de fete nr.2 era „o curată nenorocire pentru elevi și profesori”⁶⁶.

Școala de fete nr. 3 înființată în anul 1891, a avut probleme cu localul.

Școala primară de băieți din Curtea de Argeș s-a organizat în anul 1861 cu clasele I și a II-a, dar cu un singur cadru didactic. În septembrie 1863 s-a înființat clasa a III-a și a doua catedră, iar în septembrie 1864 a treia catedră, fiecare instituție având câte o clasă. Clasa a IV-a s-a creat abia în septembrie 1872, după multe intervenții⁶⁷.

Școala de băieți din Curtea de Argeș a funcționat de la început în clădirea construită de către Vilara, în curtea bisericii, un local din cărămidă, acoperit cu șifă. La început, localul era destinat spitalului, însă primăria i-a schimbat destinația.

Școala primară de fete din Curtea de Argeș, înființată în anul 1861, cu două clase și două catedre. În anul 1870 s-au unit clase I-a cu a II-a într-o singură catedră, funcționând așa până în anul școlar 1891/1892⁶⁸.

Școala de fete din Curtea de Argeș a funcționat în clasele cumpărate de la A. Petrescu. În anul 1882, localul a fost dărâmat, fiind în stare foarte proastă și s-a dispus construirea unui nou. În timpul construcției, timp de doi ani, școala a funcționat în case închiriate⁶⁹.

Școala primară Nr. 1 din Câmpulung Muscel rămâne principala instituție de învățământ din orașul muscelian și după 1864. A funcționat în continuare în vechiul local construit în anul 1836. În anul 1871 i s-a mai adăugat o sală de clasă și o cameră pentru cancelarie. Școala a fost încadrată cu instituții de valoare, dintre care amintim

⁶¹ Arhivele Statului București, fond MCIP, dos. 3492/1877, f. 126.

⁶² Arhivele Statului Argeș, fond Primăria Pitești, dos. 75/1883.

⁶³ Idem, dos. 8/1892.

⁶⁴ Arhivele Statului Argeș, fond Primăria Pitești, dos. 8/1892.

⁶⁵ Idem, dos. 47/1882.

⁶⁶ Idem, dos. 8/1891.

⁶⁷ Udresu, D. *Contribuții la istoricul școalelor din Curtea de Argeș*, Institutul de arte grafice „Narvan”, București, 1938.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*.

în 1868 pe: Filaret Ionescu, Simion Negoescu, Ioan D. Petrescu, Sevastian Hernea, C.M. Barcan, Dimitrie Scurei, I. Parhon, etc.⁷⁰.

Școala primară nr. 2 din Câmpulung Muscel a luat ființă în anul 1869 cu un singur institutor, care a funcționat și în anii 1870-1874, adică cu Iosif D. Popescu, originar din județul Sibiu. Din anul 1874, la școală este încadrat Dimitrie Scurei, absolvent a șapte clase gimnaziale din Cernăuți. Aici au mai predat: Alexandru Dumitrescu, Gh. Bădescu, Emilian Procopie, Constantinescu, N. Roșcanu, I. N. Ionescu, Gh. Șoiculescu⁷¹. Școala avea local propriu, corespunzător.

Școala de fete nr.1 din Câmpulung Muscel este menționată din anul 1861, când funcționa în casele Elenei Cernovodeanu-Arghieleanu, directoarea ei. Mai înainte funcționa ca externat de fete și avusese ca directoare pe Felicia Cernovodeanu și Elena Orghidau, iar ca institutor pe D. Piso (Pisone).

Școala de fete nr.2 din Câmpulung Muscel a luat ființă în anul 1869 și a funcționat în casele lui Dionisie Aninoșanu, egumenul Mănăstirii Aninoasa.

Școala normală din Câmpulung Muscel a avut o istorie aparte. Ea a luat ființă la 22 noiembrie 1867 la București sub denumirea de „Școala preparandală din București”⁷², devenită din 1869 „Școala normală din București” sau „Școala normală pedagogică”, iar din 1873 „Școala normală Carol I” (Virtus romano rediviva).

La 15 mai 1889, Constantin Boerescu, ministrul Instrucțiunii supune spre aprobare, Senatului României, proiectul de lege privind construirea Școlii normale la Câmpulung Muscel. Acest proiect de lege s-a votat de Senat în ședința din 20 decembrie 1889⁷³.

La Câmpulung s-au luat măsurile corespunzătoare pentru construirea localului Școlii normale, încă din anul 1887. S-a ales și s-a cumpărat terenul, s-a alcătuit planul clădirii și a început achiziționarea de materiale. Însuși ministrul instrucției publice Dimitrie Sturdza a ales terenul pentru școală, însoțit de Spiru Haret, pe atunci secretarul general al Ministerului.

La 1 iunie 1887, ministrul Instrucției Publice anunță prin adresa nr. 6536 Primăria orașului Câmpulung despre hotărârea luată privind mutarea Școlii normale de la București. Locuitorii orașului Câmpulung Muscel și ai județului Muscel s-au bucurat pentru această mutare. Piatra fundamentală a clădirii s-a pus la 27 octombrie 1892⁷⁴. „Cetățenii câmpulungeni și întregul județ Muscel adânc recunoscători și sunt mișcați de binevoitoarea atenție și stăruință ce ați depus pentru votarea legii transferării Școlii normale la Câmpulung, vă roagă să fiți interpretul sentimentelor noastre de grațitudine către maturul corp și întregul guvern,” se spunea în telegrama adresată președintelui Senatului Nicolae Krețulescu și care era semnată de președintele Comitetului general Scarlat Arghieleanu⁷⁵.

Gimnaziul „Dinicu Golescu” din Câmpulung Muscel este una dintre cele mai importante școli muscelene. La 7 octombrie 1891, Primăria orașului Câmpulung

⁷⁰ Câmpulung Muscel, ieri și azi, Câmpulung 1974, p. 153.

⁷¹ Ibidem, p. 154.

⁷² Arhivele Statului București, fond MCIP, dos. 374/1867.

⁷³ Idem, fond Senat, dos. 3533/1888-1889, f. 2.

⁷⁴ Nicolaescu, M., Bunescu, Al., Pârnuță, Gh., *Monografia Liceului Pedagogic Câmpulung Muscel 1864-1967*, București, 1967, p. 35.

⁷⁵ Arhivele Statului București, fond MCIP, dos. 5198/1890, f. 3

cerea aprobarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru a funcționa un gimnaziu într-o clădire care se construise pentru a adăposti Școala primară pentru băieți nr.2. Cursurile acestei școli se vor deschide însă de abia în anul 1894.

În mediul urban, în anii 1865/1866 la un institutor reveneau 700 de locuitori, iar în 1875/1876, 764 de locuitori. În privința elevilor, erau 47,6 elevi la un institutor în 1865 și 52,7 elevi în 1875. Probleme au fost în privința învățământului, a calității acestuia și la orașe. Astfel, la școlile de fete, pregătirea elevelor lăsa de dorit în unele privințe. În anul 1868 (decembrie), multe eleve de la școala din Pitești aveau „marî lipsuri la aritmetică”, ca urmare a slabei pregătiri a institutoarei⁷⁶.

După anul 1870, se observă o mai bună pregătire a elevilor la școlile din oraș. Astfel, la examenul din 1872 se menționa în raportul comisiei de examen că progresele sunt „eminente” la toate materiile, un număr însemnat de elevi au fost promovați „adeseori și peste două părți din trei al numărului total dintr-o clasă”⁷⁷.

Deși, Titu Maiorescu recunoștea în anul 1873 că „instrucțiunea este mai puțin răspândită în sate decât era mai înainte”, în orașe însă, instrucția primară a cunoscut o dezvoltare continuă, cantitativ și calitativ. Școlile urbane au contribuit la creșterea gradului de cultură în comunele rurale prin școlarizarea unui număr mare de copii din satele Argeșului și Muscelului și prin ajutorul dat la pregătirea și perfecționarea profesională și pedagogică a învățătorilor.

---

⁷⁶ Idem, dos. 67/1869, f. 3, 4

⁷⁷ Idem, fond Primăria Pitești, dos. 2/1872

DATE INEDITE DESPRE CONSTRUCȚIA REȘEDINȚEI FAMILIEI BRĂȚIANU DE LA FLORICA

REMUS PETRE CÎRSTEA

Reședința și gospodăria familiei Brătianu, zidite în localitatea care este cunoscută de istorici sub numele de Florica sunt monumente istorice puțin cunoscute ale culturii și civilizației românești. În lista de propuneri referitoare la obiective cu caracter de patrimoniu cultural național din județul Argeș se menționează, cităm: „Conacul Brătianu, Ansamblul Conacului Brătianu (...)”, aflat în proprietatea „stat/ICHV”, cod de referință „03 B 0414”. Codul de referință „03 B 0416” corespunde vilei „Florica”¹.

Oricât de importante a fost deciziile luate de locatarii cunoscuți, proprietari ori oaspeți doriți sau nedoriti, nu se știe mai nimic despre șantierul acestei case. Pe vremuri, arhiva casei de la Florica a fost bogată și inginereste aranjată în podul casei, între răsărit. Tot dinspre răsărit au venit vremuri în care totuși s-a găsit cineva care să nu arunce sau să nu ardă un plic simplu, alb, format A 4 pe care se scrie: „Casa de la Florica”. În acest plic se află schițe ale lambrisajului din casă, montat la parter, planuri de situație pentru parterul și etajul clădirii fermei și două pagini în care este descrisă situație lucrărilor de construcție a casei de la Florica în anul 1902. Informațiile inedite conținute în cele două documentele prezintă singurele date despre calendarul și cheltuielile, comanditarii, lucrătorii și materialele construcției reședință, ridicată la poalele dealului Florica pe panta care coboară lin care dealul Lescioare². Acum se poate spune că vila „Florica” a fost începută în luna iulie a anului 1902.

Anul viitor această construcție va împlini un secol. Urmările ultimilor cincizeci de ani de pătrăgănire cu știință și cu neștiință a acestei reședințe legate de neamul românesc pot umbri, dar nu pot distruge amprenta pe care această construcție o lasă în viața politică, socială și economică românească.

Aduc rândurile viitoare în sprijinul tuturor celor care vor dori să cîntească pragul de la Florica cu cercetări care să releve importanța acestei piese materiale din procesul dezvoltării societății românești contemporane.

În ziua de 8 decembrie a anului 1902, arhitectul Eugene Duperreux, în documentul olograf intitulat „Situatiunea Clădirii de la Florica la 8/22 Decembrie 1902”, considera că trebuiau să se mai execute și să se achite, „până la complecta

¹ Inspectoratul de Cultură al județului Argeș, *Monumente Istorice din județul Argeș, Destin și Viitor*, Pitești, 2000, p. 70.

² Centrul de Cultură „Brătianu”, Biblioteca, nr. inv. 4.110 și 4.111.

terminare a construcțiunii” următoarele lucrări: vopsitul și cernitul pardosellor, zugrăvitul pereților și plafoanelor, instalațiunea de apă și sobăria. În ziua de 8 decembrie arhitectul Duperreux estima că valoarea totală a construcției vilei Florica este de 21.078,25 lei.

Având în vedere faptul că documentul redactat și semnat de arhitectul Duperreux prezintă situații asupra sumelor primite de la comanditari, asupra sumelor cheltuite, asupra costurilor cu manopera și asupra costurilor și chiar a volumelor de materiale de construcții folosite în perioada cuprinsă între 11 iulie și 30 noiembrie a anului 1902, îmi permit să lansez ipoteza că acest arhitect era dirigintele de șantier al casei de la Florica. Se știe că arhitectul care a proiectat vila Florica a fost renumitul arhitect Petre Antonescu, că stilul casei și al ansamblului este stilul neoromânesc. Vila „Florica”, miezul acestei rezervații unice de arhitectură modernă românească a costat până la 8 decembrie 1902 suma de 16.467 lei. Din această sumă, 16.017 lei au fost plătiți de Vintilă Brătianu și 450 de lei de către Ionel I.C. Brătianu. Materialele au costat 4.905,95 lei, iar transportul și manopera au atins o sumă aproape dublă, 10.895,55 lei. Reședința familiei Brătianu de la Florica înseamnă și 17.800 de cărămizi, peste opt tone de var și aproape 46 m³ de lemnărie de brad și de stejar. În documentele păstrate în biblioteca Centrului de Cultură „Brătianu” se pot afla și numele unor meșteri care au lucrat la Florica: tâmplarul Johann Bernard, dulgherii Pisto și Jigo și meșterii Teisid și Leopolder și cărașul Ghionea. Ca să vedeți odiseea acestei faimoase construcții, cât timp a fost cunoscută contemporanilor, vom începe de abia de acum cu aceste Petece de hârtie scrise în casa cea nouă de la Florica în urmă cu un secol. Pentru perioada în care identitatea ei a fost martelată din memoria colectivă, ar urma, cronologic, din câte știu eu, doar un document emis de Comisiunea pentru definitivarea Reformei agrare în județul Muscel în care se consemnează, în ziua de 24 martie, cităm: „În ultimul timp în județul nostru au mai fost expropriate proprietățile următoare: 1). Brătianu - Comuna Florica.// clădire care număra 106 încăperi ca: camere, antrecamere, bucătărie, beciuri, magazii etc. - în care se afla mobila și care un exemplar /vi-l trimitem ulterior”³.

Din punct de vedere social și economic, în plan local, clădirile ridicate de către familia Brătianu reprezintă chiar actul de naștere a localității Ștefăneștii-Noi, fostă Florica. Despre rezonanța acestei clădiri în plan național cred că trebuie să se scrie o carte. Chiar dacă o asemenea concentrare de clădiri de stil neoromânesc este unică, atât prin număr, cât și prin funcțiunile îndeplinite, nici măcar valoarea subiectivă, aceea de document al istoriei moderne a civilizației românești, nu a impus tuturor instituțiilor care le administrează să menționeze oficial calitatea spațiilor în care își continuă activitățile specifice momentului în care sunt organizate și să le folosească cum se cuvine.

³ Arhivele Naționale ale României, Direcția județeană Argeș, , Fond M.A.D. (Ministerul Agriculturii și Domeniilor n.n.) Dosar nr. 19/ 1949, fila 33.

CONCEPȚIA LUI ION C. BRĂȚIANU PRIVIND POLITICA ȘI STATUTUL INTERNAȚIONAL AL ROMÂNIEI ÎN TIMPUL GUVERNĂRII CONSERVATOARE (1871-1876)

DRAGOȘ CHISTOL

Problemele de politică externă ale statului român au constituit obiectul discuțiilor teoretice și al acțiunilor practice inițiate de guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu, imediat după instalarea sa la putere, la 11 martie 1871. Noua conducere încerca să demonstreze interesul României de a avea o proprie politică externă, diferită de cea a puterii suzerane. Proiectele și inițiativele conservatorilor au fost, de multe ori, ținta atacurilor atât ale adversarilor politici din opoziție, cât și ale diplomației europene, dar în cele din urmă, au reprezentat un cert succes al politicii externe românești și un beneficiu pentru statul român.

Direcțiile de politică externă promovate de guvernul Lascăr Catargiu au continuat linia guvernelor precedente, acțiunile fiind chiar mai îndrăznețe și totodată mai realiste, dar toate acestea au fost puternic atacate de adversarii politici, mai ales de liberalii radicali.

Demersurile conservatorilor au vizat dreptul României de a avea reprezentante diplomatice în străinătate, de a încheia tratate și convenții comerciale cu alte state, de a desființa jurisdicția consulară, de a conferi decorații naționale, de a bate monedă, de a consacra pe plan internațional numele de România,¹ fixarea graniței româno-otomane pe talvegul Dunării, neamestecul nici unei puteri în afacerile interne ale statului român,² toate acestea făcute cu scopul declarat de a dobândi deplina independență statală.

În Europa, raportul de forțe între marile puteri evoluase evident în favoarea Germaniei, Rusiei și Austro-Ungariei. Prusia, după toate războaiele purtate împotriva Danemarcei (1864), Austriei (1866) și Franței (1870-1871), își desăvârșește unitatea statală și se proclamă imperiu, devenind principalul actor militar și politic continental. Rusia, după 1856, se află în postura unei puteri de mână a doua, dar, profitând de conjunctura favorabilă creată de războiul franco-prusac, anulează clauzele coercitive

¹ Nicolae Corivan, *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, București, Editura științifică și Enciclopedică, 1984, p. 279; Apostol Stan, *Independența statală în gândirea și practica politică a anilor 1859-1877*, în „Revista de Istorie”, tom XXVIII, 1975, nr. 10 p. 1509.

² Raoul V. Bossy, *Politica externă a României între anii 1873-1880 privită de la agenția diplomatică din Roma*, București, Editura Cultura Națională, 1928, p. 10-11.

ale tratatului de la Paris, în urma conferinței de la Londra din martie 1871. Lovind în Imperiul Otoman prin incitarea mișcărilor naționale din Balcani, se dovedea a fi un factor extern favorizant politicii guvernului conservator, dar, în același timp, era privită cu suspiciune. Austria, după înfrângerea de la Sadova (1866), era silită să renunțe la rolul ei de putere germană, dar se impune din nou după 1867, când se încheie pactul dualist austro-ungar.

Încă din februarie 1867, cercurile conservatoare din anturajul lui Carol considerau că, în vederea consolidării existenței statale, România trebuie să se sprijine pe Austro-Ungaria³. Analizându-se situația țării din perspectiva mișcărilor naționale din Balcani și a unei iminente dezintegrări a Imperiului Otoman, se întrevedea apariția unor state sud-slave care transformau Balcanii într-o zonă de interese rusești. Considerând Rusia un vecin periculos, conservatorii gândeau necesară și salvatoare orientarea României spre Austro-Ungaria, cu atât mai mult cu cât monarhia habsburgică părea destinată să devină, în opinia conservatorilor, centrul și punctul de sprijin al populațiilor creștine aflate în componența Imperiului Otoman.

O primă tendință a conservatorilor de cucerire a independenței naționale se afirmă în viața publică românească în timpul războiului franco-prusac.

Vasile Boerescu și Dimitrie Ghica, prin intermediul publicației „Pressa”, încep o campanie de orientare a opiniei publice românești spre o luptă diplomatică al cărei final era cucerirea deplinei independențe. Intuind viitorul rol al Germaniei și Austro-Ungariei pe continent, Boerescu încerca să convingă națiunea că, bazându-se pe aceste două puteri, România poate deveni un regat independent și neutru sub dinastia lui Carol de Hohenzollern, cu un statut internațional asemănător Belgiei sau Elveției⁴.

Ideea a devenit obiectivul major al politicii externe românești imediat după instalarea guvernului conservator prezidat de Lascăr Catargiu. Pentru a se concretiza, această politică avea nevoie de sprijin extern, drept pentru care conservatorii se orientează către Germania și Austro-Ungaria. Planul acțiunii de proclamare a independenței prevedea demersuri diplomatice pe lângă cele două puteri, concomitent cu purtarea unor negocieri cu Imperiul Otoman în vederea consacrării României ca stat suveran prin capitalizarea tributului, soluție considerată viabilă în condițiile crizei financiare prin care treceau turcii⁵.

Demersurile diplomatice au început chiar în anul 1871, când agentul diplomatic de la Viena, Petre P. Carp, declara unui membru al guvernului austriac că „ar fi interesul Austriei de a considera România ca o țară cu totul distinctă de Turcia în tot ce ține de interesele materiale și de a se înțelege ca urmare direct cu noi”⁶.

Pentru succesul negocierilor diplomatice, în 1873, printr-o lege specială, ministrul afacerilor străine al guvernului român era investit cu exercitarea controlului deplin asupra relațiilor internaționale ale statului, atribuțiile ministrului român fiind

³ Apostol Stan, *Grupări și curente politice în România între Unire și Independență (1859-1877)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 377-378.

⁴ Idem, *O acțiune politică pentru cucerirea independenței naționale în timpul războiului franco-prusac (1870-1871)*, în „Studii. Revistă de Istorie”, tom XXVI, 1873, nr. 4 p. 749-765.

⁵ Idem, *Grupări și curente politice în România între Unire și Independență (1859-1877)*, p. 385; Iosif Adam, *Premisele economice ale cuceririi independenței de stat a României*, în Muzeul Național, IV, 1978, p. 153.

⁶ Cf. Iosif Adam, *op. cit.*, p. 154.

similare cu cele ale miniștrilor afacerilor externe din statele independente⁷. Paralel, guvernul român deschidea noi agenții diplomatice în capitalele marilor puteri: Berlin (1872), Roma (1873) și Petersburg (1874),⁸ pentru a obține acordul acestora de a nu se împotrivi la acțiunile diplomatice desfășurate de România pentru obținerea independenței⁹.

Dar diplomația românească, insuficient de convingătoare pentru curțile de la Berlin, Viena, Petersburg și Constantinopol, nu a putut obține independența. Fără a abandona scopul urmărit, noul ministru de externe al României, numit la 1873, Vasile Boerescu, constata că se impune o schimbare de tactică. Considera că țara trebuie angajată în negocieri economice cu marile puteri în vederea realizării unor acorduri care să facă din România un partener cu drepturi egale.

În vara anului 1873, cu prilejul vizitelor pe care le-au întreprins la Viena, atât V. Boerescu cât și principele Carol au afirmat dreptul României de a angaja negocieri cu caracter economic, de a încheia convenții comerciale deoarece interesele economice ale României nu puteau fi reglementate decât de guvernul de la București¹⁰.

Mergând pe această linie în 1874 România adoptă un tarif vamal propriu¹¹ menit să favorizeze negocierile în curs asupra tratatelor de comerț a căror realizare o urmărea.

Acțiunea s-a dovedit a fi realistă și s-a încheiat prin rezultate concrete ce au permis manifestarea țării în relațiile externe încă înainte de proclamarea independenței de stat. Astfel, la 9 octombrie 1874, Germania, Austro-Ungaria și Rusia recunoșteau României dreptul de a încheia nemijlocit convenții comerciale cu alte state,¹² dreptul acesta concretizându-se prin încheierea unei convenții comerciale cu Austro-Ungaria în iunie 1875 și o altă convenție comercială și de navigație cu Rusia în 1876, amândouă bazate pe principiul acordării clauzei națiunii celei mai favorizate și al egalității de tratament între cele două părți¹³.

Neadmițând amestecul în afacerile interne ale României,¹⁴ guvernul conservator va lua măsuri energice de organizare și dotare a armatei române cu armament modern, recurgând la instruirea acesteia cu ofițeri prusaci, la importul de armament ușor și greu din S.U.A., Anglia, Germania și Franța,¹⁵ în scopul apărării eficiente a teritoriului

⁷ Dan Berindei, *Diplomația românească modernă de la începuturi la proclamarea independenței de stat (1821-1877)*, București, Editura Albatros, 1995, p. 168-169.

⁸ Elena Pălăceanu, *Acțiuni ale statului român pentru obținerea independenței (1866-1876)*, în „Muzeul Național” IV, 1878, p. 165.

⁹ Raoul Bossy, *op. cit.*, p. 31.

¹⁰ Iosif Adam, *op. cit.*, p. 154.

¹¹ Elena Pălăceanu, *op. cit.*, p. 163.

¹² Gheorghe Platon, *Afirmarea suveranității României în prejma războiului din 1877-1878. Mărturii din arhivele Belgiei*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. V, 1975, p. 153-154.

¹³ Iosif Adam, *op. cit.*, p. 156.

¹⁴ Referindu-se la chestiunea evreiască, ministrul român de externe, V. Boerescu, declară că „nu recunoaștem nici o putere, nici un drept particular de amestec în afacerile noastre interne. Problema evreiască nu poate fi rezolvată decât în țară și de către țară. Toate intervențiile externe, toate amestecurile străine, nu fac decât să agite spiritele, să trezească pasiuni, să revolte amorul propriu național, într-un cuvânt să complice încă situația și să facă și mai greu de găsit soluția unei probleme și așa dificilă prin ea însăși”. cf. Raoul V. Bossy, *op. cit.*, p. 15.

¹⁵ Radu Vasile, *Întărirea capacității de apărare a țării în anii 1866-1877 în vederea cuceririi independenței*, în „Revista de Istorie”, tom XXX, 1977 nr. 2, p. 273-275.

național, dar și în eventualitatea folosirii lui împotriva Imperiului Otoman pentru a obține prin forță independența națională¹⁶.

Toată această politică a guvernului conservator după cum declara diplomatul belgian acreditat la București J. Jooris, „de încălcare a așa numitelor drepturi ale Porții, va ajunge la faptul împlinit al independenței depline“, deoarece politica statului român era „îndreptată exclusiv spre desprinderea completă și definitivă din legăturile de vasalitate față de Poartă“¹⁷.

În ceea ce îl privește pe Ion C. Brătianu, acesta se pronunță pentru menținerea actualului statut internațional al României. El crede cu convingere în garanțiile de securitate pe care românii le obținuseră în urma Congresului de pace de la Paris (1856) și de aceea recomandă ca în continuare statul român să beneficieze de acest statut și să nu încerce să-l modifice.

Criticând intențiile guvernului conservator care dorea să încheie o convenție comercială cu Austro-Ungaria¹⁸ și să obțină independența țării pe cale diplomatică¹⁹ sau militară,²⁰ Ion C. Brătianu declară că este interesul nostru să se respecte textul tratatului de la Paris, deoarece acesta „oferă beneficiul unei garanții colective a puterilor europene, punând astfel la adăpost existența României de orice tentativă din afară“²¹.

Brătianu identifică două direcții principale de politică externă pe care guvernul conservator le urmează pentru a câștiga în cele din urmă independența țării: încheierea unor convenții comerciale cu marile puteri și demersurile diplomatice pe lângă acestea.

Prima direcție i se pare nefirească și periculoasă²², deoarece a încheia o convenție comercială cu o mare putere precum Austro-Ungaria înseamnă, pe de o parte, încălcarea tratatului de pace de la Paris, ceea ce ar atrage după sine provocarea marilor puteri și punerea la îndoială de către acestea a voinței românilor de a respecta tratatele internaționale; consecința ar fi că România poate pierde actualul statut favorabil dezvoltării sale interne; iar pe de altă, susține Brătianu interesele politice economice și financiare ale Austro-Ungariei nu sunt nicidecum identice cu ale noastre, ceea ce ar însemna că de fapt noi încercăm prin această convenție să dobândim un atribut al suveranității și independenței cu prețul industriei, agriculturii și comerțului românesc. Demonstrând consecințele nefaste pentru economia românească,²³ Brătianu afirmă că România ar fi legată de interesele politice și militare ale Austro-Ungariei în zona Balcanilor și ar fi privită ca un teritoriu de tranzit și ca o bază de operațiuni pe care curtea de la Viena le-ar întreprinde împotriva Imperiului Otoman²⁴. Mai mult, România este văzută ca o posibilă și râvnită pradă a Austro-Ungariei „spre care cu tinde de multă vreme“²⁵. Cunoscând dificultățile interne cu care se confruntă Imperiul

¹⁶ „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.

¹⁷ cf. Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 151.

¹⁸ „Monitorul Oficial“, nr. 154 din 16/28 iulie 1875, p. 3493.

¹⁹ „Românul“, XIX, 1875, nr. 89 din 22-23 aprilie, p. 355.

²⁰ „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.

²¹ „Românul“, XIX, 1875, nr. 89 din 22-23 aprilie, p. 355.

²² *Ibidem*.

²³ Vezi, pe larg „Monitorul Oficial“, nr. 155 din 17/29 iulie 1875, p. 3507-3511.

²⁴ „Românul“, XVII, 1873, nr. 103 din 10 mai, p. 412.

²⁵ „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.

Otoman, Austro-Ungaria va atrage la început România tratând-o ca pe un partener și aliat egal, pe care mai apoi o va transforma în propria-i feudă. Rezultatul „politicii de regat și independență” promovată de conservatori, prin încheierea acestei convenții comerciale, este considerată de Brătianu ca fiind „o înlocuire a dependenței nominale către Turcia prin dependența reală către Austro-Ungaria”²⁶. Această politică „imprudentă și aventuroasă” reprezintă o violare a tratatului de la Paris care ne pune sub garanția colectivă a marilor puteri și care nu dă dreptul nici uneia din ele să intervină în România decât cu acordul colectiv al celor șapte²⁷.

În ceea ce privește a doua direcție a politicii externe, Brătianu nu este de acord cu acțiunile conservatorilor care consideră că întorcând spatele puterii suzerane și semnând convenții comerciale cu Austro-Ungaria putem câștiga bunăvoința și sprijinul acesteia în demersurile diplomatice care vizează obținerea independenței României. Acest demers poate fi periculos pentru țară deoarece s-ar putea solda cu o intervenție din partea turcilor²⁸. Potrivit organului oficial al Partidului Național Liberal, „Alegătorul liber”, în noiembrie 1875²⁹, ministrul de război, Ioan Em. Florescu, emite un ordin către comandanții batalioanelor de dorobanți prin care le cere ca până la 1 ianuarie 1876 să ofere informații despre numărul locuitorilor din fiecare comună, despre numărul caselor din fiecare cătun, despre numărul grajdurilor și coșarelor pentru adăpostul vitelor, cât și despre numărul cailor ce s-ar putea adăposti în fiecare sat. Se mai cerea a fi notate și casele cele mai mari și bisericile de zid, indicându-se și numărul paturilor ce ar încăpea aici. De asemenea, un corp de armată română a fost concentrat pe Dunăre, la sugestia Austro-Ungariei, pentru a încuraja o răsccoală în Bulgaria împotriva Imperiului Otoman. Totodată armata urmează să se înzestreze în viitorul foarte apropiat cu tunuri și puști Chassepots. Acțiunea militară a fost însoțită de cea a principelui care a încredințat posturile de prefecți ai districtelor vecine cu Rusia și Turcia unor militari de grad superior³⁰. La acestea se adaugă mobilizarea armată pe care Austro-Ungaria o adresează soldaților săi, inclusiv celor din Transilvania și Banat³¹. Pentru Ion C. Brătianu este evident faptul că România se îndreaptă către un conflict deschis cu Imperiul Otoman, în urma căruia, cu ajutorul Austro-Ungariei, și-ar dobândi independența și s-ar proclama regat. Calculând riscurile și rezultatele acțiunii întreprinse de guvernul român, rezultă că România ar trebui să păstreze o poziție de strictă neutralitate, mai ales că nu este capabilă din punct de vedere militar și financiar să susțină un război. Mai mult, țara poate suferi mutilări teritoriale³² și ar putea pierde actualul statut internațional care de peste două decenii au asigurat pace și prosperitate poporului român.

²⁶ Ibidem.

²⁷ „Românul”, XVII, 1873, nr. 103 din 10 mai, p. 412.

²⁸ „Alegătorul liber”, I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.

²⁹ Ibidem.

³⁰ „Alegătorul liber”, I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.

³¹ „Alegătorul liber”, I, 1876, nr. 138 din 9 ianuarie, p. 1.

³² În noiembrie 1875, într-un număr al ziarului „Românul”, erau publicate următoarele: „În Europa nu mai este un secret pentru nimeni că principele Carol are veleități de glorie militară, de mărire politică și în aceste veleități Basarabia ar fi sacrificată în schimbul altor prețioase avantaje. Se înțelege ce sorginte de reardicare ni s-a redat prin Basarabia, ce bine imens este pentru noi această Basarabie. Basarabia este cheia propășirii și puterii României. Ce este aspirația de a ne emancipa de darul anual ce facem Turciei, ce sunt vanitasele preocupări ca șeful statului român să se intituleze prin imitație străină Majestatea Sa Regele în loc de a-l

Un conflict cu Poarta Otomană implică mari riscuri pentru statul român indiferent de rezultat: presupunând că armatele române vor fi victorioase și astfel România se va proclama independentă, în momentul imediat următor ea va fi incapabilă să facă față unei intervenții colective venită din partea marilor puteri. Diplomația românească va fi insuficientă și ineficientă pentru a putea susține în fața puterilor europene suveranitatea României, cu atât mai mult cu cât Austro-Ungaria și Rusia condiționează recunoașterea independenței de cedările teritoriale pe care statul român este forțat să le facă în favoarea Rusiei: cele trei județe din sudul Basarabiei în schimbul Dobrogei, considerată de Brătianu ca inacceptabilă³³.

În eventualitatea unui eșec militar, armata română n-ar putea să mai apere teritoriul țării în fața unor agresiuni venite din partea vecinilor săi: Rusia, Austro-Ungaria sau Imperiul Otoman. De asemenea cheltuielile financiare reclamate de un conflict purtat împotriva Turciei va împovăra și mai mult deficitul bugetar al statului. Guvernărilor le va fi imposibil să găsească creditori externi dispuși să ofere bani pentru întreținerea unui război din al cărui rezultat nu vor obține nici un profit³⁴.

Din punct de vedere politic, susține Brătianu, statutul internațional al României va suferi modificări nu în interesul statului român, ci în interesul marilor puteri și mai ales al Turciei dornică după război să pedepsească un vasal infidel. Rezultatul negativ pentru România: „pierderea noastră, ruina țării și nimicirea naționalității române”³⁵. Este deci în interesul nostru să nu ne angajăm față de nici o mare putere împotriva alteia, cu atât mai mult să nu devenim pionul politicii agresive a Austro-Ungariei în Balcani împotriva Imperiului Otoman. De aceea, „singura mântuitoare pentru prezent și singura asigurătoare pentru viitor, ca o condiție de siguranță ba chiar și de existență pentru România, este politica de strictă neutralitate”³⁶. Brătianu afirmă că dacă România dorește cu adevărat independența națională, pentru realizarea ei trebuie să existe o dublă voință³⁷: în primul rând, voința marilor puteri de a modifica tratatele internaționale privitoare la România și asigurarea unui statut asemănător Belgiei sau Elveției, state independente și neutre; iar în al doilea rând, trebuie să existe o voință națională. Guvernării sunt datori să prezinte națiunii riscurile și consecințele pozitive și negative, pe care le presupune o astfel de acțiune. Elita politică românească nu trebuie să decidă fără acordul națiunii, deoarece pusă în fața unui fapt împlinit, care nu oferă cel puțin avantajele situației anterioare, națiunea s-ar putea dovedi incapabilă și fără voință de a susține noua stare de lucruri. Ea trebuie informată asupra demersurilor inițiate în politica externă, pentru a putea respinge sau susține, voluntar și conștient, acțiunile guvernanților săi.

Odată îndeplinite aceste două condiții, Brătianu numește calea ideală pentru obținerea independenței naționale: răscumpărarea tributului³⁸. România poate profita de faptul că Imperiul Otoman se află într-o gravă criză financiară și ca atare i-ar putea

numi pe românește Măria Sa Vodă; ce sunt acestea? Deșertăciune pe lângă măreața aspirație de a păstra Basarabia!”.

³³ „Alegătorul liber”, I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.

³⁴ „Alegătorul liber”, I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ „Alegătorul liber”, I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.

³⁷ „Românul”, XIX, 1875, nr. 89 din 22-23 aprilie, p. 355.

³⁸ „Alegătorul liber”, I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie p. 1.

oferi acestuia întregul capital al cărui dobândă echivalează cu milionul pe care anual îl plătește statul român drept tribut. Pentru a întreprinde acest demers, România trebuie să facă apel nu la Austro-Ungaria, Rusia sau Germania, așa cum dorește guvernul conservator, ci la celelalte mari puteri: Anglia, Franța și Italia, care au oferit în 1856 un statut benefic românilor³⁹.

În ceea ce privește politica din Balcani⁴⁰, deși nu promovează nepăsarea și indiferența față de evenimentele din sudul Dunării, deși societatea românească se simte solidară cu popoarele și comunitățile creștine din Imperiul Otoman, totuși România trebuie să respecte principiul său de politică externă: strictă neutralitate. Problemele cu care se confruntă comunitățile creștine de pe cuprinsul Imperiului Otoman reprezintă strict chestiuni de afaceri interne ale acestuia, iar rezolvarea lor aparține numai marilor puteri și mai ales Porții.

Aceeași politică de legalitate, tact și prudență trebuie manifestată și în relațiile noastre cu Austro-Ungaria, fără să ne amestecăm în afacerile și problemele interne ale acestei puteri, chiar dacă pe cuprinsul său locuiesc două milioane de români⁴¹. Deși Brătianu se declară solidară cu lupta de emancipare națională a românilor din Transilvania, afirmă că România nu își poate permite și nu trebuie să intervină oficial în favoarea acestora: „noi avem încă mult de făcut pentru dezvoltarea și consolidarea noastră ca națiune, ca stat, ca societate și nu ne aparține deloc nouă de a ieși din modestul nostru rol de țară mică spre a alerga în ajutorul altora”⁴².

Mai târziu, în postura de prim-ministru, în condițiile războiului ruso-turc de la 1877-1878, Ion C. Brătianu a uitat de toate acestea, ba, dimpotrivă, a folosit argumentele conservatorilor pentru a-și justifica acțiunile îndreptate împotriva Imperiului Otoman. Astfel, la 30 aprilie 1877, el declara în Parlament că „România nu poate să trăiască în trențele tratatului de la Paris”⁴³, „garanția viitoarei noastre existențe naționale trebuie să o căutăm în noi înșine”⁴⁴, „în bărbăția noastră și nu în tratatul de la Paris care ne-a garantat independența și neutralitatea într-un mod foarte puțin definit”⁴⁵.

În aceste condiții, nu putem să nu remarcăm faptul că, în ciuda criticilor aduse conservatorilor, politica acestora s-a dovedit a fi realistă, pe când Ion C. Brătianu păstra încă, în preajma anului 1877, mentalități din tinerețe, caracteristice revoluției de la 1848. Abia când s-a aflat în fruntea guvernului și-a dezvoltat calitățile unui om de stat, „părăsind frazele și apucăturile revoluționare”, după cum foarte bine remarca Titu Maiorescu⁴⁶.

³⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 144 din 4/16 iulie 1875, p. 3256.

⁴⁰ „Alegătorul liber”, I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.

⁴¹ „Românul”, XVI, 1872, nr. 170 din 13 august, p. 677-678.

⁴² „Alegătorul liber”, I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.

⁴³ Ion C. Brătianu. *Discursuri, scrieri, acte și documente*, vol. II 2, București, Imprimeriile Independența, 1912, p. 654.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 655.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 650.

⁴⁶ Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I* București, Editura Humanitas, 1994, p. 74.

ION C. BRĂTIANU'S CONCEPTIONS AND IDEAS ABOUT ROMANIAN
FOREIGN POLICY AND INTERNATIONAL STATUTE IN 1871-1876

Abstract

The author presents Ion C. Brătianu's conceptions and ideas about Romanian foreign policy in the seventies of the 19-century, before the Russian-Turkish war (1877-1878) who became for Romanians the Independence War.

The article has two parts: in the first part the author presents the foreign policy of the Conservative Government and then, in the second part, Ion C. Brătianu's ideas.

His attitude concerning the Romanians' foreign policy is reduced like that Romania must take no sides and maintains the international statute specified in the Paris Treaty of Peace (1856).

ELENA PERTICARI DAVILA - DIN VIAȚA SUVERANILOR LA MĂNĂSTIREA SINAIA ÎN 1882

DAN PINTILIE

În anul 1932, Elena Peticari Davila își scrie o parte din memoriile sale, în care va povesti întâmplări din viața suveranilor la care a participat în mod direct, datorită familiei sale și a poziției pe care aceasta o ocupa la curte.

<<...În acel an, locuiam încă pe înălțimile Cotrocenilor, în orfelinatul Azilului „Elena Doamna“, unde îmi făcusem primele studii și unde eram acum pedagogă. Acel institut pe atunci unic în felul său, era vizitat de MM. LL. Regele și Regina care veneau, urmați de întreaga societate, să asiste la serbările de fine de an și să asculte corurile reunite ale Ateneului Elisabeta, recitățile și reprezentațiile teatrale ale elevelor acestui așezământ de educație și de cultură.

În vara aceea, M. S. Regina îmi făcu cinstea să mă invite la Sinaia, printre domnișoarele de onoare ce o însoțeau. Castelul Peleş era în construcție, Foișorul prea mic și neîncăpător, așa că MM. LL. se mulțumiră cu chiliile de la Mănăstire amenajate cât se putea mai bine, pentru vremelnicii oaspeți, în odăile Starețului, care se mută la mănăstirea de peste drum.

Odăile ocupate de Suveranii noștri se înșirau una după alta, la stânga bisericii și se ajungea la ele printr-o galerie deschisă pe care dădea și odaia credinciosului Zelos, Kammerdienecerul Regelui și a primei cameriste a Reginei. Cabinetul de lucru al Regelui se afla la extremitatea acestor încăperi și comunica direct cu salonul și sufrageria, construite în acest scop în dosul altarului, dărâmate mai târziu spre a fi înlocuite cu marea terasă deschisă, care există și azi, având vedere pe Cumpăt.

Încăperile din aripa dreaptă erau destinate domnișoarelor de onoare, modificate de atunci, ele conțin azi muzeul Mănăstirii, interesant din toate privințele, dar mai ales prin portretele pe care Regina le-a desenat pe peretele vărui, portretele acelor ce au avut cinstea să vie la Mănăstire pe vremea când Suveranii făcuseră din acest sfânt lăcaș palatul Lor Domnesc. Printre aceste portrete, găsim atâtea personalități diferite, încât e o adevărată pagină de monografie istorică: iată d-na Zoe Bengescu, Doamnă de onoare, cât a trăit, providența săracilor, d-rele Elena Catargiu, Maria Romalo, Eufrosina Băicoianu; printre domni: Alexandru Lahovary, Beldiman, Theodor Rosetti, Theodor Văcărescu, Maiorescu, generalii Florescu și Davila, doctorii Theodory și Sache Ștefănescu, aghiotanții Greceanu, Skeletti, Filitti și mulți alții.

În extremitatea odăilor din dreapta, erau câteva încăperi mai spațioase, cu un cerdac având vedere pe valea Prahovei și pe orașul Sinaia care nu avea pe vremea aceea, multe case mari. Una din cele mai frumoase era a inginerului francez Guilloux,

constructorul liniei ferate București-Predeal, zidită acolo unde este astăzi hotelul Băilor, apoi casa Principelui Dumitru Ghica, efor al Spitalelor, în mijlocul unui parc, în locul unde e astăzi Cazinoul; pe coastă, sub Mănăstire, casa lui Grigore Cantacuzino de asemenea efor, apoi mai sus, pe dreapta, cu cea mai frumoasă vedere pe vale și pe Munții Bucegi, modesta casă a lui Davila, alături de școala primară ce se afla lângă actuala casă a lui Take Ionescu.

Odăile de la Mănăstire de care pomeneam mai sus, au fost ocupate succesiv de membrii familiei, ce veneau să vadă pe Suveranii noștri: A. S. Regală Principesa Josefina de Hohenzollern, mama mult iubită a Regelui, Ducele Adolf de Nassau, unchiul Reginei și fiul său Principele Wilhelm, apoi Principele de Wied, fratele Reginei.

Domnișoarele de onoare erau, în acea vară: Lucia Ghica, moldoveancă de nenumărată măruniță, delicată, palidă, cu păr negru și ochi mari albaștri, de o grație aristocratică desăvârșită. Vorbea nițel peltic, atât cât trebuie spre a-i da un farmec mai mult deșteaptă și cultivată, era foarte apreciată de Regină; apoi Eufrosina Grădișteanu, dintr-una din cele mai vechi familii boeresti din Muntenia, foarte frumoasă și impunătoare, cu un minunat păr lung și blond. S-a căsătorit mai târziu cu Baroanul Guillaume, ministrul Belgiei la București.

Dintre domnișoarele invitate în acel an erau: Maria Assan, al cărei glas frumos și cultivat era apreciat de Suverani și de oaspeții lor, Titina Theodory, fiica medicului Curții, bună pianistă ca și tatăl ei, și eu.

Generalul Vlădescu era șeful Casei Militare; colonelii Vlădoianu - ginerele lui Beizadea Mitică-Greceanu, Filitti, făceau serviciul de aghiotanți și completau mica familie a Curții.

Viața la Mănăstire era simplă și patriarhală. Dimineța, Regina, după ce lua ceaiul împreună cu Regele, pleca sprintenă la plimbare, cu un mare „Alpenstook” în mână, însoțită de unele dintre noi sau de toate laolaltă. Din pricina potecilor împietrite și pietroase ale pădurilor de pe munți, prin care era nevoită să-și croiască drumul, Regina adoptase un costum de munte, care se compunea dintr-o tunică lungă și largă formând fustă, scurtă până la genunchi, pe care o ridica într-o parte, trecând tivul de jos prin centura ce o încingea. Sub această fustă aveau pantalonii din același material ca rochia, care se continuau în jambiere ce se închideau cu nasturi aparenți, pe partea exterioră, de la genunchi până la glezne.

Ce inovație! Ce scandal! Ce clevetiri! Ce fustă scurtă? Culoși! Jambierii! Regina noastră să nascocoască astfel de vestimente! Cine ar fi crezut vreodată? După revoluția era desăvârșită. Noi purtam același costum și ne prindea bine.

Pantofi cu talpa groasă completau costumul de munte și permiteau Reginei să treacă din piatră în piatră prin suvoaie și râulețe, ca și pe punțile primitive, zvârlite peste Peleş, a pași peste trunchiurile ce-i stau în cale, urcând spre Sf. Ana, Stâna sau Vârful cu Dor, de unde se înipoia viaaie și sprintenă prin cascadele Peleşului. Toate aveau costum de munte, mai pe talie, mai largi, după tânăra noastră cochetărie, dar nici una din noi nu-l purta mai cu eleganță ca Suverana noastră, al cărei umblet înaripat, suplu armonios și sigur, era de neîntrecut.

Era o minune s-o vezi urcând și coborând, pășind peste un trunchi și, cum ne minunam, Regina ne spuse că mama Ei, Principesa de Wied, spre a-i da un umblet

elegant, o silea când era copilă, să se încălze în fiecare dimineață cu pantofi cu talpă de plumb, cu care trebuia să se plimbe, să sară, să facă gimnastică.

„Când mă descălțam, ne spunea Regina, eram obosită, dar mă simțeam ușoară ca fulgul”.

Acest lucru ni-l spune și marele scriitor francez, Montaigne: tatăl său îl silea să facă ore întregi exerciții cu cizme prevăzute cu tălpi de plumb.

Regina, rămânând foarte feminină în costumele de munte; toate gesturile ei erau simple și nestudiate. Era înaltă, cu o talie foarte frumoasă și bine proporționată, cu picioare mici și încheieturi delicate. Artistă, admira plantele ce creșteau în trunchiurile doborâte ale brazielor și fagilor uriași, care striveau sub povara lor puindrii ieșiți din propria lor sămânță, dar care, pe partea superioară a trunchiului putrezit, dădeau naștere la o sumedenie de flori mărunte: mușchi, ierburi diferite, ferigi plăpânde și chiar limba vecinului.

Privindu-le, Regina se avânta în nenumărate teorii filosofice, zicând că urăște putregaiul și nu se poate opri să-l strivească cu piciorul, să-l doboare cu „Alpenstockul”, să-l nimicească chiar, ori de unde s-ar ivi.

Dar vremea trecea, trebuia să ne înapoiem în grabă, nu puteam întârzia pentru dejun. Regele era de o mare exactitudine, și de multe ori îl auzisem întrebând pe Zelos: „wie spät?” (ce oră?) „unu fără cinci”. Căci minutele însemnau ceva pentru Rege și le mai putea folosi.

Pentru noi, era o adevărată strădanie, un record să ajungem la vreme, să ne îmbrăcăm în portul românesc de rigoare la dejunurile de la Mănăstire și să fim în salon înainte de sosirea Suveranilor și a invitaților lor.

Sufrageria era ornată cu plante verzi, crăci de brad și acei scafeți albi-argintii, ca mari crizanteme stelate, cu miros plăcut și dulceag, care cresc pe poienile Vârfului cu Dor.

Salonul era mobilat foarte simplu, cu gravuri vechi, câteva tablouri, mese mari cu albume de fotografii cărți rare și un pian. Toate doamnele și multe doamne din Corpul Diplomatic, spre a aduce un omagiu Reginei Elisabeta, veneau îmbrăcate în port național, care se adapta mai bine, zicea Regina, cu simplitatea cadrului Mănăstirii și a vieții familiale ce duceam. Ne întreceam, care mai de care, să avem ii mai frumoase și porturi variate din toate ținuturile țării.

Pe când Regina își făcea plimbarea zilnică, Regele pleca și El, cu bastonul în mână, urmat sau precedat de câinele său Muck, mergând să controleze lucrările ce se făcuseră dintr-o zi într-alta, la castelul ce se clădea, și pe care ar fi vrut să-l vadă înălțat de-odată, atât era de nerăbdător, de ahtiat să-și vadă planurile îndeplinite. Apoi se înapoia să lucreze cu miniștri, pe care-i reținea la dejun.

Într-o zi Domnișoara Hitrovo, fiica ministrului Rusiei, trecea pe drumul de sub castel; Regele era pe deal când, deodată, dulăul său, zărind cățelușul D-șoarei Hitrovo, se repezi în salturi nebune și lătrând, se aruncă asupra micii lighioane, o luă în labe, o rostogoli ca pe o minge, fără gând rău, dar tot lătrând din răsuputeri. Domnișoara Hitrovo înspăimântată, tipa ca din gura șarpelui, chemând în ajutor, căutând să-și apere odorul cu o mică umbreluță. Dar dulăul nu vrea să știe decât de joacă. Regele, de sus îl chema, îl fluiera, îl amenința cu bastonul, dar Muck petrecea grozav și nu vroia să asculte de glasul stăpânului. În sfârșit, niște trecători îi despărțiră: Muck se înapoie mândru, triumfător, fără să bănuiască tragedia situației: câinele Regelui României

năpustindu-se pe cățelușul D-șoarei Hitrovo! La dejun, nu se vorbea decât de acest incident. Regele, atent și delicat, trimise chiar în acea zi pe aghiotantul Său, să ofere Domnișoarei Hitrovo o zgardă pentru cățelușul său. Zgarda era un frumos lanț din zale de aur, pe care tânăra fată îl putea purta ca brățară.

Seara după masă, toți cei de față se adunau în salon, în jurul Suveranilor. Se făcea muzică; Marie Assan cânta, apoi făceam șarade, jocuri de societate, ghicitori, câteodată ne costumam. Atunci ducele de Nassau se așeza la pian și ne cânta aceeași polcă, skottisch sau vals vienez din tinerețe, după care noi dansam, ceea ce amuza mult pe Rege. Într-o seară, Regina fiind suferindă, Regele ne spuse că în dimineața următoare să fim gata la 10, spre a merge la distribuția premiilor de la școală.

A doua zi, Regele trecând pe dinaintea odăii mele, mă văzu rezemată pe fereastra deschisă și-mi zise: „Nu ești gata?” „Ba da, Sire, dar aș prefera, cu voia Maiestății Tale, să nu merg la școală, am asistat la atâtea distribuții de premii încât nu mă mai interesează”.

De-odată urechile Regelui se roșiră, așa cum se întâmpla de câte ori se mânia. „Cum poți vorbi astfel, D-ta, fata tatei și a mamei? Haide repede, vino!” Coborâ în grabă treptele și ajunsei în fața Suveranului, foarte intimidată și mâhnită de ceea ce spusese.

Regele mă dojeni ca un adevărat părinte și adăugă serios: „Viața nu e făcută numai ca să-ți alegi distracțiile, vezi, de câte ori sunt nevoit să asist la tot felul de ceremonii, dar nimeni nu poate bănui că nu sunt mulțumit, sau că mă plictisesc”. Apoi, văzându-mă cu lacrimile în ochi, îmi întinse mâna pe care i-o sărutai... Parcă-l văd, cu mondirul impecabil, cu chipiul de pânză albă în cap și cu bastonul în mână.

Mitropolitul Calinic lăsase moștenire Regelui un papagal verde, isteț și limbut, care nu se oprea de a striga, cu un glas gutural foarte tare și deslușit: „Karl! Karl! Hurra!” acest papagal exasperase într-atâta pe Rege, încât devenise o adevărată obsesie. Nu mai putea să se concentreze, nu mai putea lucra, auzind mereu: „Karl! Karl! Hurra!” Dăduse ordine categorice lui Zelos să îndepărteze lighioana, să nu o mai audă, dar să îngrijească bine de ea să nu îi lipsească nimic.

Într-o dimineață, Regele lucra cu miniștrii, când de-odată aude: „Karl! Karl! Hurra!” sare în sus, iese pe prispă, cheamă pe Zelos și-l dojenește aspru de neglijența sa. „Nein Najestăt, nu Maiestate, zise bietul zelos papagalul e departe, trebuie să fie o glumă a tinerei Davila care vrea să-mi joace un renghii. „Și într-adevăr, eu eram. Mă pitulasem sub ferestrele Regelui, știind cât de bine imit papagalul, și cu glas tare strigai: „Karl! Karl! Hurra!”

Regele m-a certat părintește, nu fără a râde când mă puse să imit lighioana ce-l plictisea și mă-ntreb azi cum m-am întrebat și atunci cum de mi-am putut permite să lipsesc astfel de respect Regelui, atât de indulgent pentru noi.

În toate zilele, pe la ora 4, Regina se ducea la Foișor, clădit în stil de șalet elvețian, așezat mai sus de castel și în apropiere de râulețul Peleş. Se retrăgea acolo, ca să scrie sau să picteze, neîntreruptă de nimeni și ne-auzind decât murmurul Peleşului, pe care l-a cântat în atâtea povești și versuri. De multe ori, mergea la Foișor în trăsuri deschisă, înhămată cu cei doi ponei norvegieni, de culoare șargă (isabelle), dăruiti de Regina Suediei, mătușa Sa.

Regina primise în dar un mic urs negru, cu o pată albă pe grumaz. El devenise tovarășul meu de joc. Cum mă vedea de departe, se dădea jos din bradul în care se

moise, căci îi aduceam o farfurie mare de zmeură. Ședea jos și cu lăbuțele lui mânca, legănându-se încetitor și mormăind de plăcere. De pe terasa Foișorului, unde Regele și Regina luau de multe ori masa când nu aveau invitați la dejun, toți se uitau la urs și Regele surădea, fumându-și țigara.

În amintirea acestui mic urs, atât de drag Reginei, i s-a pus efigia în bronz la fântâna ce curge, șoptitoare și limpede la scara de intrare a Foișorului și la fântâna din dosul Corpului de Gardă, unde există și astăzi. Regina se îngrijea mult de soarta ursulețului său; să-i dea drumul în pădure? Ar deveni prada altor animale sălbatice, mai puternice ca el; să-l ție legat? până când? Dar ce i se părea mai groaznic, era să și-l închipuiască sfârșindu-și zilele cu un belciug în bot, flămând și nemâncat, legat cu un lanț, în mâinile unui țigan care l-ar fi silit să joace. Într-o primăvară, ursul, atât de sociabil și blând, manifestă dorința de libertate, agresiv și amenințător. Îi dădură drumul; ce s-o fi făcut? Nu s-a mai auzit vorbindu-se de el niciodată.

Într-o excursie, aveam cu noi un țăran, bătrân acum anume Moise, cu care făcusem multe ascensiuni în alți ani. Noi mergeam mai repede, suind dealul, dar văzând pe Moise rămas în urmă - îl întrebai „ce, Moise, ești obosit?“ - „Nici cum, răspunse el, dar vezi D-ta, cresc munții cu anii“. Această imagine e atât de frumoasă, încât nu m-am putut împiedica de a v-o spune.

De hramul Sf. Marii, erau slujbe mari în amândouă bisericile și în paraclisul de la Mănăstire. Lume multă venea din depărtare, călugării mișunau, cu Fratele Ilie în cap. Pretutindeni, unde era loc, se întindeau mese mari pentru pomana, făcută de Eforia Spitalelor, cu daruri, străchini, linguri, câni cu vin și lumânări. Regele și Regina se plimbau printre mese, stând de vorbă cu țăranii; apoi cei ospătați plecau și tineretul întindea o horă mare ce ținea până în amurg.

Adeseori, Regele și Regina cu toți invitații mergeau pe jos prin pădure și ajungeau la Stâna unde luau masa pe iarbă. Nu exista acolo, pe atunci, decât staulul vitelor și căsuța văcarului. Într-o zi, îmi amintesc bine, era 1 Iunie, plecarăm cu toții spre Stână. Era o zi minunată, cerul albastru și soarele arzător. Trecând prin pădure, adunasem fragi și flori. Ajunși aproape de stână, se dezlănțui pe neașteptate o furtună îngrozitoare cu fulgere și tunete, de răzbubuiiau munții și văzduhul, ploaia și piatra atât de multă încât nu se mai vedea pământul și înaintam pe potecă pe un strat gros de grindină, ca iarna prin zăpadă. Totuși Suveranii își urmară drumul și toată lumea se adăpostii în staulul vacilor până ce trecu furtuna și soarele, arătându-se, schimbă priveliștea, încălzindu-ne cu razele sale. Primbându-ne, descoperirăm între două stânci, pe un strat de zăpadă, ghiociei înfloriți, din care adunărăm pentru Regină un mănunchi de flori albe, ca neaua din care le culesesem.

Când Principesa de Hohenzollern veni, Suveranii merseră la Predeal ca s-o primească. Nu se poate descrie expresiunea radioasă a Regelui când dădu ochi cu maică-sa. După ce îi sărută mâna și o îmbrățișă, Regele își trecu brațul mamei iubite, pe care-l strânse de El. Avea mai mult înfățișarea unui îndrăgostit decât a unui fiu. Apoi prezentă pe toți cei de față. Ajuns la mine zise: „E fetița Davila pe care ai cunoscut-o la Sigmaringen; vezi ce mare s-a făcut?“ „Și ce frumoasă“, adăogă Principesa cu un zâmbet efektiv. Mama Regelui era încă adorabilă; atât de delicată, mărunțică, cu ochi blânzi, dragăstoși, cu un zâmbet de mândrie cei lumina obrazul când se uita la fiul său.

Într-o zi, la masă, vorbind de Rege pe când era copil, zise amenințându-l cu degetul: „Când era copil, era un mic ștrengar, și iată acum un mare Rege“, Regele roșu, intimidat că i se spune dinaintea lumii, că El fusese vreodată un mic ștrengar“...>>.

UN DOCUMENT INEDIT:
„MEMORIU ASUPRA RECUNOAȘTERII ȘOSELEI CE LEAGĂ
CURTEA DE ARGEȘIU CU CÂMPU LUNG“ (MAI 1884)

IONEL BURLACU
CORNEL ȚUCĂ

Anul 1877 a consemnat proclamarea independenței României. Participarea armatei române la luptele, din 1877 și 1878, din Bulgaria a însemnat cucerirea acestei independențe pe câmpul de luptă, prin jertfa fiilor celor ce doreau a trăi în libertate.

Diplomației europene i-a rămas doar sarcina recunoașterii internaționale a acestei stări de fapt.

Luptele nici nu încetaseră bine și conducerea militară română a trecut la o analiză complexă a participării armatei noastre la campanie. Analiză menită a depista, cu întâietate, lipsurile și greșelile. Apoi, pe baza învățămintelor rezultate, să se treacă la elaborarea unui plan amplu de măsuri de remediere a acestora.

Scopul vizat era unul singur: crearea unei armate moderne, mobile și a unei infrastructuri adecvate. Unul din neajunsurile constatate la mobilizarea din 1877 a fost starea proastă a căilor de comunicații și constituirea acestora într-o rețea neadecvată. De aceea, conducerea militară română a trecut la conceperea teoretică și, apoi, executarea practică a unei rețele de comunicații terestre menite a răspunde nevoilor mobilizării armatei în diferite ipoteze de acțiune. Se preconiza construirea unor căi de comunicații terestre, paralele, în lungul Carpaților. Acestea, adevărate centuri, fiind unite între ele cu o altă rețea transversală, dispusă în lungul principalelor cursuri de ape.

Realizarea practică a acestei concepții asigura mobilizarea imediată a unităților militare și dislocarea lor rapidă în sectoarele operative sensibile.

Executarea practică a început chiar din vara anului 1878. Printre sectoarele de drum începute a fi construite a fost și cel ce urmărea unirea văii Ialomiței cu cele ale Dâmboviței și Argeșului „pe sub poalele munților“. După un început în forță, cu trecerea timpului, lucrările au stagnat. Reluarea acestora a fost preconizată de Marele Stat Major român pentru vara anului 1884. Această reluare nu se putea efectua fără o recunoaștere prealabilă a ceea ce se realizase sau nu anterior. De aceea, în acest scop, s-a ordonat șefilor de stat major al diviziilor să execute personal aceste recunoașteri. Ordinul indica clar: „în recunoașterea ce va face va arăta în detaliu starea, notând părțile de terasament ce sunt executate, acelea ce sunt împietruite, precum și părțile unde nu sunt făcute nici lucrările de terasament. Pe lângă recunoaștere va alătura și un

crochiu¹. Un asemenea ordin a primit și șeful „Serviciului Statului Major” al „Diviziei a 2-a Infanterie (Pitești)”, maiorul Christodorescu, la începutul lunii mai 1888. În continuare, a trecut la executarea recunoașterii stării drumului Curtea de Argeș – Domnești – Câmpulung Muscel, început de armată în cursul verii anului 1878. În continuare, s-a redat „memoriul”² înaintat de către maiorul Christodorescu la încheierea recunoașterii efectuate de el șoselei amintite. Pentru ușurarea parcurgerii acestuia, am actualizat textul conform normelor ortografice actuale, prescurtările au fost întregite tacit, la pasaje nerelevante sau care repetau o anumită informație au fost eliminate.

Divizia a 2-a Infanterie (Pitești)
Serviciul Statului Major

Memoriu
asupra recunoașterii șoselei ce leagă
Curtea de Argeșiu cu Câmpu Lung

Această cale de comunicație destinată - din punct de vedere militar - a lega pe sub poalele munților Curtea de Argeșiu cu Câmpu Lung a fost executată, ca terasament numai, în vara anului 1878 de către trupele noastre concentrate, care se întorceau din campanie.

Din dreptul Mănăstirii Argeșiu, șoseaua, întorcându-se spre vest, trece peste apa numită Valea Iașului pe un pod de lemn îndreptându-se la nord până în dreptul Flămânzeștilor, sat situat aproape de Mănăstire, de unde, apoi, se detașează apucând pe malul drept al văii Iașului; de la detașare numai că la 400 m este împietruită, restul până la satul Valea Iașului, distanță de 7 km. (a se vedea schița), este numai terasament brașurile însă fiind făcute până chiar în marginea ei, s-au astupat pe alocuri șanțurile. Peste această șosea, de unde se detașează și în direcția pe malul apei, până în satul Valea Iașului, trebuie șase podețe la diferite scurșori și un pod mai mare peste Valea Iașului, la intrarea în sat.

Pietriș trebuie a se pune pe toată întinderea ei, chiar și pe distanța de 400 m deja împietruită, care nu are decât un strat foarte ușor.

În satul Valea Iașului șoseaua e presărată cu pietriș, însă, din cauza circulației mari și neîntreținerii, necesită așternerea din nou.

Lărgimea în tot parcursul satului, a cărui rază este destul de întinsă, e numai de 6 metri, necesitând asemenea, până la ieșirea din sat, 5 mici podețe și unul mai mare la extremitatea satului ca și la intrare în sat, peste valea a 2-a a Iașului.

Aici este de notat că piatră se găsește în apropiere. Ulița satului prin care trece șoseaua ar mai trebui lărgită, fiind insuficientă lărgimea actuală: două trăsurile militare nu ar putea avea loc.

De ambele laturi ale șoselei, de unde pomește, detașându-se din șoseaua națională (din comuna Flămânzești și până întră în satul Valea Iașului) și pe dreapta și pe stânga, teren plan nu este decât până la distanța de 50-80 metri și aceasta numai pe alocuri, deoarece poalele mîsclelor se limitează în șosea. În stânga și imediat ce

¹ Arhivele Militare Române, fond Mărele Stat Major, Secția a 3-a, dosar nr. 30, f. 234.

² *Ibidem*, f. 236-242.

șoseaua se detașează și apucă pe dealul văii Iașului, terenul este deschis cam până la 2 km în lungime. Acest teren este actualmente arat chiar până în marginea șoselei; în dreapta șoselei însă, urmând în direcția ei paralel cu cursul, terenul este foarte îngust până în apă, dincolo de apă sunt dealurile în pante tare înclinate și acoperite cu păduri.

Din satul Valea Iașului șoseaua urcă muscelul în zig-zag, fiind numai proiectată, a crescut pe dânsa iarbă, că abia se mai cunoaște direcția traseului. Necesită și aici, adică de la ieșirea din sat și până în vârful muscelului (pe o distanță de 2 km și 400 m) 4 mici podețe peste diferitele scursuri ce o traversează.

Aproape de vârful muscelului, actualmente nu se mai cunoaște nici traseul pe o lungime de 800 m, în unele părți a fost arat, în vârf numai se distinge puțin. Drumul vechilor, cel vechi (care se notează și în plan) ține tot dreapta șoselei până în vârf și, apoi, se lasă înspre stânga. Șoseaua proiectată, trecând în dreapta drumului, începe iarăși prin a coborî în proiecția cunoscută, trece peste vechiul drum la Fântâna de lângă Ulmi, zisă a lui Manole, coboară în zig-zag, traversează din nou drumul și, de la o podică nouă, începe a fi împietruită, însă foarte subțire, cam 500 m până în vale; de unde, pentru a se putea uni cu șoseaua care duce la Mușetești (a se vedea planul), mai lipsește aproape 300 m, fiind numai proiectată cu țărui.

De la unirea proiecției, care trece pe lângă o Cruce de lemn (vădită în plan), drumul urmează pe malul drept al văii Vîlsanului pe șosea (despre care am vorbit că duce la Mușetești), împietruită, care traversează un Cătun, care e situat pe malul drept al apei (Vîlsan). Șosea, care încetează la ieșirea din Cătun și, aici, se trece prin vad apa Vîlsanului, lângă o moară situată pe malul stâng și unde necesită construirea unui pod în lungime de 150 m. Piatră pentru șosea se găsește în cantitate suficientă în valea Vîlsanului.

În tot parcursul, de la ieșirea din satul Valea Iașului și până la unirea cu șoseaua ce duce la satul Mușetești, terenul, pe dreapta și stânga proiecției șoselei, este accidentat, poalele muscelilor limitând șoseaua, terenul însă este arat de ambele părți până la distanța de 50 m, de aici, mai în tot parcursul, e semănat cu pădure și crâng.

Trecându-se apa prin vadul de la moara descrisă, drumul traversează prin satul Mușetești, având împietruită strada până la casa zisă a lui Dobrescu, directorul școlii comunale, de unde, apoi, calea începe a fi cu totul grea, astfel că, la ieșirea din sat, pentru a putea face comunicația posibilă și lesnicioasă, pe timp de iarnă mai cu seamă, necesită neapărat un pod înalt peste valea Mușeteștilor și între 40 și 50 m lungime. De aici, de la ieșirea din sat, proiecția șoselei, deși va fi fost făcută la 1878, însă astăzi nu se mai cunoaște, deoarece fiind pe o pantă foarte abruptă s-a stricat de ploi. Această parte (în lungime de 1800 m) este cea mai grea în tot drumul până la Domnești, limita între Districtul Argeșiu și Pitești. Terenul e slab, panta repede și variată până la o Cruce de piatră (văzută pe plan), situată în dreapta drumului, în vârful dealului.

De la această Cruce, proiecția șoselei începe iarăși a se cunoaște, ea coboară într-o coadă de vale, ținând direcția vechiului drum până la scursura acelei văi, peste care este un mic pod de lemn, construit în mod cu totul primitiv și provizoriu. Aici este și limita între județele Argeșiu și Muscel, numită Vale Cărbunelui. De la această limită, șoseaua, după ce parcurge Dealul Cărbunelui într-o pantă repede, se prezintă sub o

formă mai pronunțată, traseul se cunoaște bine și, pe alocuri, se vede și piatră, dar, pentru că nu s-a întreținut, sunt mâncături de ploi care necesită lucrări.

Distanța de la Crucea de piatră, de unde am zis că începe iarăși proiecția șoselei, și până la podul peste Valea Cărbunelui (limita între ambele districte) este de 1600-1700 m. Terenul, de ambele laturi ale șoselei, este foarte îngust, din cauza muscelor care se mărginesc chiar în șosea, și presărat cu crânguri și păduri; pe alocuri există și părți cultivate de teren, însă foarte puțin.

Din Dealul Cărbunelui, proiecția șoselei ia direcția spre satul Domnești, situat la depărtare de 2000 m, aproape, și pe malul drept al Râului Doamnei. Coboră dealul și, la o distanță de aproape 150 m de sat, din cauza configurației terenului și cultivării încetează terasamentul cu desăvârșire. Drumul se îngustează cu totul și o ramură din Râul Doamnei îl traversează chiar la intrarea în sat.

În tot acest parcurs și până la intrarea în sat trebuie 4 mici podețe, peste diferitele scursori.

De la intrarea în satul Domnești, drumul urmează ulița principală a satului /.../ până în dreptul bisericii celei noi, unde trece râul Doamnei pe un pod construit nou, având /.../ ambele capete și a cărui lungime de 78 m, iar lățimea de patru metri. Podul este construit de consiliile județene Muscel și Argeșiu. Comunicația între ambele districte, pe aici, făcându-se pe dânsul.

Valea Râului Doamnei are pietriș îndeajuns pentru a se putea pune pe această lucrare, asupra căreia ar urma, chiar în ceea ce privește terasamentul, a se așterne aproape pe întreaga lucrare (în ceea ce privește partea ce ține de Districtul Argeșiu).

De la capul podului, proiecția șoselei încetează cu desăvârșire pe o distanță de 2800 m până în Dealul Domneștilor și, comunicația, din Domnești la Slănic se face pe vechiul drum al cărelor, care pornește de la ieșirea din sat, urmând direcția spre nord-vest, urcă Dealul Domneștilor și, la distanța de 2800 m de la capul podului, proiecția șoselei iarăși se vede destul de pronunțată și continuă a coborî în valea Slănicului, prin satul cu același nume și peste a cărui apă nu se află pod. Lungimea șoselei (terasamentul) din Dealul Domneștilor, de unde începe terasamentul, și până în satul Slănic este de 1350 m și este așternută cu pietriș chiar în vara acestui an de Consiliul Județului Muscel. /.../

În tot parcursul de la Domnești la Slănic urmează a se face cinci mici podețe pe diferitele scursori și un pod mare în lungime de 120 m peste apa Slănicului.

Pe dreapta și pe stânga proiecției, terenul pe alocuirea este cultivat, pantele muscelor însă se limitează aproape în șanțurile șoselei pe mai tot parcursul, așa că teren deschis de ambele părți este foarte puțin.

Din Valea Slănicului, proiecția șoselei urmează direcția trasată pe plan, urcând dealul spre est până la distanța de 1500-1600m. Toată această parte, de la ieșirea din sat și până aici în vârful muscelului, este împietruită, însă mai are nevoie de piatră, fiind prea subțire așternută. Podețele ce necesită până la acest punct vor fi executate chiar în vara aceasta, după informațiile ce am cules.

Din vârful muscelului, șoseaua, făcută numai de terasament până în satul Berevoești, parcurgând astfel o distanță de 1400-1500 m, ține direcția arătată pe plan, coborând în valea Râului Bratia, care traversează satul Berevoești.

Partea aceasta de șosea, în anul acesta rămâne fără împietruire (cât traversează satul e împietruită). În tot parcursul ei, din vârful muscelului până la sat, trebuie cinci podețe la diferitele scursori și un pod în lungime de 120-140 m peste apa Bratia.

Din valea Bratiei, șoseaua urcă în Dealul Godenilor, apoi coboară și traversează, pe la sud de satul Godeni, apa Bughea peste care, nefiind pod, urmând a se construi pe o lungime de cel puțin 40 m. Partea șoselei de la ieșirea din satul Herevoiești și până aproape în Dealul Godenilor, este împietruită (în lungime de 1200-1300 m), iar de la acest punct și până ce proiecția dă în apa Bughea, pe o lungime de 1800-1900 m, șoseaua este terminată de terasament și împietruită. Consiliul Județean Muscel se ocupă ca anul acesta, pe cât ar fi posibil, să o împietruiască pe toată întinderea și până la unirea ei cu șoseaua națională.

Din valea Bughei, șoseaua începe a urca dealul dintre această vale și valea Râului Târgului, apoi coboară spre est. Se unește, lângă un puț, cu șoseaua națională dintre Pitești și Câmpu Lung, la 7 km depărtare de acest din urmă oraș.

Toată această parte de șosea, al cărui traseu se lucrează chiar acum, va fi terminată definitiv până în toamna anului acesta, după încredințarea ce am luat-o de la chiar inginerul județului, pe care l-am găsit în localitate.

Întinderea ei, din Valea Bughei și după ce traversează apa și până la întâlnirea cu șoseaua națională, este de 2900-3000 m.

Pe dreapta și pe stânga, terenul este întrerupt de obstacole: văi, pante, scursori, crâng, păduri. Poalele muscelor vin până aproape de șanțurile ei, așa încât, nici până la distanța de 200 m, nu am putut descrie și arăta detaliile ce se văd, pe dreapta și pe stânga, deoarece le ascunde muntele.

Această cale de comunicație, actualmente, după cât am putut a observa prin mine însumi, mai cu seamă partea ce aparține Districtului Argeșiu, este în mare parte părăsită și puținele lucrări de împietruire și chiar terasamentul, ce s-a putut face, se deteriorează din zi în zi, nefiind și neputând fi dată circulației. Ca una ce nefiind total terminată, nu poate nici a fi întreținută.

Se mai adaugă la aceasta și lipsa de poduri peste văile apelor principale și a podețelor necesare la diferitele puncte, care toate, fac ca această cale de comunicație să fie și mai grea și mai cu deosebire pe timpurile ploioase, când, din cauza rezeziunii cu care se scurg văile, distrug și deteriorează șoseaua. Aceasta însă, în ceea ce privește partea aflată în raza Districtului Argeșiu /.../

Schița de plan, precum și memoriul de față exprimă generalmente starea acestei șosele executată din vedere, conform ordinului 5758.

Pentru a fi și mai mult în spiritul citatului ordin, recapitulez, aici, părțile de terasament ce

sunt executate, acelea ce sunt împietruite, precum și părțile acelea unde nu sunt făcute nici lucrările de terasament /.../

Șeful de Stat Major

Maior Christodorescu

s.s. /indescifrabil/

Anexă:

Tablou
recapitulativ al părților șoselei împietruite

Pe tot parcursul, începând de la Curtea de Argeșiu până la Domnești (limita Districtului Argeșiu), nu sunt decât 400 m de șosea împietruită și anume: de la detașarea ei din șoseaua generală, din satul Flămânzești, pe o lungime de 400 m spre satul Valea Iașului; la intrarea în satul Mușetești, asemenea, mai este o mică parte, cu o lungime de 500 m, care e împietruită. Pe toată întinderea, până în Mușetești, afară de aceste două mici părți împietruite, șoseaua este executată numai ca terasament; afară de 800 m în vârful Muscelului, de unde coboară spre Mușetești, unde nu sunt făcute nici lucrările terasamentului (aici se întrerupe proiecțiunea) și alți 300 m, la intrarea în Mușetești unde nu se văd decât niște țăruiși. Din Mușetești până la Domnești, părțile șoselei sunt executate numai ca terasament, neavând nici cea mai mică parte împietruită. Lipsesc însă și terasamentul pe o întindere de 1800 m, de la ieșirea din satul Mușetești până la Crucea din deal. /.../

Partea descrisă până aici aparține Districtului Argeșiu.

Din satul Domnești și până la punctul de joncțiune cu șoseaua națională care merge la Câmpu Lung sunt următoarele părți din șosea împietruite și anume:

- Din Dealul Domneștilor și până în satul Slănic, pe o distanță de 1350 m;
- De la ieșirea din satul Slănic spre Berevoiești, 1500-1600 m;
- Din vârful Dealului Godenilor și până în apa Bughea, 1800-1900 m.

Toată cealaltă parte, până dă în șoseaua națională, este executată de terasament, afară numai pe o întindere de 2800 m pe care nu sunt executate nici lucrările de terasament și care leagă Domnești cu Câmpu Lung, pe această cale.

Singură această bucată, care lipsește ca /drum/ de comunicație între Domnești și Câmpu Lung, urmează să fie pe deplin legată prin șosea în anul acesta.

Lungimea părților șoselei executate ca terasament numai, se poate cunoaște deducând părțile împietruite, ale căror dimensiuni sunt date aici.

Maior Christodorescu
s.s. /indescifrabil/

ASPECTE PRIVIND SITUAȚIA EDILITARĂ DIN PITEȘTI ÎN PREAJMA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

GHEORGHE ȘOVAR

În ajunul primului război mondial, Piteștiul se întindea pe o suprafață de aproximativ 5 km² cuprinsă între râurile Argeș și Doamnei la est, dealurile cimitirului și comuna Smeura la vest, Găvana la nord și Prundu la sud și era străbătut de o rețea stradală de circa 33 km lungime. Din aceste străzi, 30 km erau prevăzuți cu conducte publice de apă iar 12 km aveau canale de scurgere.

Străzile erau pavate cu bolovani de râu și cu pietriș, iar câteva erau asfaltate, cum ar fi: str. Șerban-Vodă, bd. Elisabeta și parțial, str. Teuleanu. Cam 3/5 din întreaga rețea stradală era acoperită cu pavaj, iar restul avea aspectul unor drumuri de țară, unde noroiul se usca doar vara, pe timp de secetă.

În decursul timpului și chiar și în primii ani ai secolului al XX-lea orașul Pitești se dezvoltase din punct de vedere edilitar și urbanistic mai mult la întâmplare. Începând cu anul 1908, Primăria Pitești a impus măsura ca orice construcție publică sau privată de locuințe și edificii și chiar de reparații sau de extinderi, să se facă numai în urma obținerii unor autorizații de la Serviciul Tehnic din cadrul său.

În anul 1912, Primăria Pitești avea un excedent bugetar de 87214 lei¹, sumă nu mică, de altfel, dar insuficientă pentru marile lucrări edilitare care urmau a fi executate în Pitești.

Printr-o hotărâre a Consiliului Orășenesc din 28 ian. 1912, s-a aprobat începerea următoarelor lucrări edilitare și a sumelor necesare:

1. Iluminatul public al orașului, evaluat la 550000 lei;
2. Construcția unui abator modern - 80000 lei;
3. Construirea Teatrului și a Băilor comunale - deviz comun, suma necesară era de 270000 lei. De notat că, la acea dată, exista în Pitești o singură baie particulară, insuficientă pentru nevoile orașului;
4. Canalizarea orașului și despăgubirea proprietarilor care urmau a fi expropriați - 150000 lei;
5. Pavoazarea străzilor orașului - 500000 lei.

Pentru executarea acestor lucrări, Consiliul Orășenesc a hotărât să se facă un împrumut de 2200000 lei pe timp de 40 de ani, cu o dobândă de 4-5 % și o anuitate de 110000 lei. Împrumutul a fost contractat la Casa de Credit Județean și Comunal.

¹ Arhivele Naționale Pitești, fond Primăria Pitești, dos. 22/1912.

Tot în anul 1912, Consiliul Orășenesc și primarul au aprobat un proiect al inginerului H. W. Schmidt, la 22 februarie, prin care Grădina Publică a fost tăiată în două pentru ca bulevardul central al orașului, care venea de la gară, să nu mai facă un ocol în centru, ci să meargă în linie dreaptă spre Găvana. Grădina Publică a fost tăiată în două, cu partea mai mare spre Prefectură și cu partea mai mică spre str. Domnița Bălașa². Această lucrare a dus la fluidizarea circulației în centru și a creat mai multe căi de acces spre Grădina Publică.

În afară de Grădina Publică, un alt spațiu destinat agrementului piteștenilor era Parcul Trivale. Acesta fusese construit după un proiect al lui Mihail Manolescu, fost prefect de Argeș, autor și al altor lucrări edilitare în Pitești. În martie 1914, M. Manolescu s-a stins din viață iar primăria, la sugestia prefecturii, a aprobat cu unanimitatea consilierilor săi ca lui Mihail Manolescu, creatorul parcului Trivale, să fie ridicat un monument chiar în parc, alocând pentru aceasta, în bugetul pe 1914-1915, suma de 1000 lei³.

Tot în parcul Trivale, Primăria amenajase un lac pe care, ulterior, l-a arendat prin licitație, cu scopul de a se amenaja pe timp de iarnă un patinoar, iar vara pentru plimbări cu barca. Licitația a fost câștigată de I. G. Buțănescu, comerciant din Pitești, care a oferit o chirie de 250 lei anual pe timp de 5 ani.

În 1914 Buțănescu a comandat mai multe bărcuțe la șantierele de la Severin. Prin contract, chiriașul nu avea voie să execute nici un fel de lucrări sau modificări asupra lacului însă datorită aluviunilor, acesta se colmata rapid, iar primăria nu destinase bani pentru întreținerea lacului. Ca urmare, patinoarul și lacul din parcul Trivale au putut fi folosite pentru agrementul piteștenilor doar în anul 1914, contractul fiind reziliat, pe cale amiabilă, în 1915⁴.

O altă problemă aflată în atenția edililor a fost alimentarea cu apă potabilă a orașului. Piteștiul avea o stație de pompare la Gropeni, instalația fiind compusă din două motoare Diesel de 50 c. p. fiecare și un alt motor mai mic, de 5 c.p. pentru iluminat și pentru acționarea unui strung folosit de mecanic pentru mici reparații. Apa era captată din izvoare și refulată în oraș, în rezervorul din Dealul Cimitirului. Rezervorul avea un debit de 3600 mc pe zi. Din 1910, an de an, orele de pompare s-au tot înmulțit, în raport cu cerințele crescânde ale populației, deoarece numărul celor care solicitau racordarea la rețea creștea permanent iar risipa de apă era considerată drept „colosală” de către gospodarii urbei. Dacă în 1910, se pompa apă doar 12 ore pe zi, în 1916, se pompa timp de 24 ore pe zi. Din statistici se constată că în anul 1915, s-au pompat peste 1300000 mc apă, din care peste 300000 mc adică un sfert din total era consumată de regimentele din oraș. Populația își completa necesarul de apă și din numeroasele fântâni publice cum erau cele din străzile Banul Măracine, Primăverii, Cazărmilor, Calomfirescu, Bd. Kogălniceanu, din Târgul de Cereale, din coasta cimitirului ca și din alte fântâni particulare⁵.

Băile comunale, ca și Teatrul, au început a fi construite în anul 1912 și au fost date în folosință în 1914. Superficialitatea tradițională a funcționarilor autohtoni făcea

² Ibidem, dos. 8/1912, f. 13.

³ Ibidem, dos. 18/1914-1915, f. 24.

⁴ Ibidem, dos. 45/1913-1915, f. 7.

⁵ Ibidem, dos. 22/1916.

ea primul mecanic să-și delege sarcinile fochistului care, la rândul său, își cam neglija propriile sarcini, ceea ce a făcut ca, încă din primul an de funcționare a băilor, să se producă un incendiu din cauza coșului băilor care era nemăturat.

Abatorul comunal fusese și el construit în anul 1912, după toate cerințele igienei publice și tehnice și funcționa pe bază de regulament propriu, aprobat printr-un înalt Decret Regal, în feb. 1914. Dar, și aici, introducerea noului a stârnit o vie rezistență din partea măcelarilor conservatori care nu erau obișnuiți să li se impună măsuri de igienă și de ordine. Mai întâi, au declarat grevă dar, neavând succes, au furat pârghia cântarului. Cu greu, s-au supus controlului serviciului de specialitate din primărie, dar au rămas refractari în privința modului de întreținere și întrebuințare a instalațiilor.

O altă categorie de lucrări, impusă de iminența primului război mondial, a fost aceea de adaptare și transformare a localurilor de școli în spitale militare, școlile vizate fiind nr. 2 și nr. 3 de băieți, Institutul Urlățeanu și școala de la Camera de Comerț.

În anul 1916, Primăria Pitești a primit de la Direcțiunea Administrației Județene și Comunale din M.I. un credit de 74000 lei, rambursabil în 40 de ani, pentru construirea unei hale de alimente în Pitești, dar începutul războiului și regimul de ocupație militară au perturbat derularea împrumutului și construirea halei. Tot pentru anul 1916, propunerile de lucrări edilitare vizau nivelarea cartierului Ștubeu, construirea de șosele, regularizarea cursurilor pâraielor care traversau Piteștii și alte lucrări, multe dintre acestea urmând să fie executate prin darea lor în antrepriză. Din nefericire, multe dintre aceste lucrări au fost stopate, altele nici nu au mai început, ele fiind alte jertfe, pe lângă cele umane, aduse de români pe altarul Războiului Întregirii.

REGIMENTUL 44 ARGEȘ ÎN LUPTELE DIN ȚARA LOVIȘTEI. 1915-1916

CHIRA JURCA

Cea mai însemnată parte din informațiile din această comunicare sunt preluate dintr-o lucrare cu caracter memorialistic¹ care aparține lui Alexandru Pelimon².

Vestea că Austro-Ungaria a declarat război Serbiei, apărută în ziare și apoi bombardarea Belgradului de către artileria austro-ungară a venit ca un trăsnet. Nimeni nu bănuia atunci că evenimentul de la Sarajevo va fi scânteia care va aprinde lumea. Acum însă și la Pitești teama a devenit atotstăpânitoare. Dar și speranța că visul de veacuri al românilor va găsi în sfârșit, împlinirea.

Au început concentrările care, deocamdată, erau preventive și aveau ca scop completarea efectivelor sub arme pentru a evita surprinderea. Rezerviștii erau oameni tineri, între 30-40 de ani, familiști, luați de acasă în toila muncilor agricole, adică atunci când lucrul la câmp este de cea mai mare însemnatate pentru că era vremea să strângă hrana lor și furajele animalelor pentru iarnă. Oameni cumsecade, cu experiență de viață dar și militară. Dimineața făceau instrucție la câmp iar după amiezile erau pentru cunoașterea armamentului, educație ostășească și patriotică, activități care se desfășurau la umbra unei margini de păduri.

Un spațiu important din lucrare este rezervat de autor oamenilor aflați în subordinea sa la compania de mitraliere. „Rezerviștii erau porecliți tătuci nu numai că nu se supărau, dar se complăceau cu această poreclă“. Cu toate acestea „aveau simțul datoriei intrat în sânge. Erau buni executanți, rezistenți și disciplinați. Toți erau de prin ținuturile din Argeș, astfel că pentru o duminică acasă plecau sâmbătă seara pe jos și făceau 20-30 de km. pe nerăsuflăte, iar luni dimineața în loc de programul obișnuit trebuia să se facă cu ei ședințe de teorie pe moțaițe căci toți erau frânți de oboseală. În

¹ Lucrarea redactată de generalul Al. Pelimon se găsește în fondurile documentare ale MNIR la nr. inv. 215699.

² S-a născut în orașul Pucioasa jud. Dâmbovița la data de 12 decembrie 1895, fiind fiul lui Romulus Pelimon și al Agripinei, fiica profesorului și compozitorului B. Anastasescu. Tatăl său a fost ofițer și a participat la războiul pentru independența noastră națională, fiind căpitan în rezervă iar mama s-a pregătit pentru o carieră artistică. A urmat cursurile Conservatorului din Iași și a absolvit clasa de pian sub îndrumarea profesorului și muzicologului Gavriil Muzicescu. A urmat școala primară la Târgoviște și Galați între anii 1902-1906. După care a frecventat școala fiilor de militari de la Craiova în perioada 1906-1910 și apoi între 1910-1913 Liceul militar din Iași. În această calitate a luat parte la campania din Bulgaria după care a urmat școala militară de ofițeri de infanterie pe care a absolvit-o în 1915. Tot în acel an a fost înaintat locotenent în Reg. 44 Infanterie de la Pitești.

schimb, în timpul săptămânii erau „lei“ de rezervă³. Regimentul 44, sub comanda colonelului Lișcu Toma prin octombrie, a primit ordin să se deplaseze de urgență în Munții Argeșului, în zona Boișoara - Titești - Perișani. La circa 15 km S.E. de Căineni. Ajuns în zonă, Regimentul a fost împărțit pe batalioane în cele trei sate iar mitralierele au fost afectate batalionului din Boișoara⁴.

Au început lucrările la șanțuri de apărare care aveau menirea de a avea bara șoseaua Curtea de Argeș-Căineni dar și înălțimile din zonă care erau Mormântul, Zănoaga și Călugărul, lucrări orientate spre nord, adică spre acea direcție din care, în mod firesc, urma să vină inamicul. Acest gen de lucrări au fost executate în aceea perioadă pe frontiera care ne separa de Austro-Ungaria, „demonstrând“ astfel intenția noastră de a păstra neutralitatea.

În iunie 1916 lucrările de fortificații încredințate companiei de mitraliere conduse de sublocotenentul Pelimon, s-au desfășurat, la început pe muntele Mormântul și mai apoi pe Călugărul. Distanța era mare și nu se puteau reîntoarce seara în sat. De aceea, și-au instalat acolo un bivuac. Au găsit câteva acoperișuri cu șindrilă, rămase de la stănele care își făcuseră mai demult acolo sălaș provizoriu, pe care le-au amenajat cu corturi mari, la marginea unei păduri de brad. Priveliștea era deosebită. „Un decor splendid de brazi și de verdeată, cu vederi largi până departe spre Negoiu și Scara. Uitasem acolo de orice alte dorințe“⁵.

Lucrările se făceau în apropiere de creastă și erau orientate spre frontieră. Eforturile erau mult mai mici și ca atare, oamenii mult mai bine dispuși. Seara se făceau focuri mari în jurul cărora oamenii stăteau ca la sezătoare, distrându-se cu programe improvizate.

Aprovizionarea cu alimente se făcea de la o stână care se afla în apropiere, cu lapte și brânză proaspete. „Viața aceea de bivuac, în plină natură, izolați de lume și cu atâtă voie bună, ne apropiase foarte mult între noi ceea ce nea folosit în zilele rele ce ne urmau“⁶.

Într-una din zilele lunii iulie, un curier a adus ordinul Regimentului prin care se comunica ca două treimi din ofițeri să facă o recunoaștere pe frontieră cu scopul de a identifica potecile de acces spre crestele munților Făgăraș. Recunoașterea, care a durat două zile și la care a participat și sublocotenentul Pelimon, s-a făcut în sectorul Suru-Negoiu, pe itinerarul Fața Sf. Ilie, Măzgavu, Suru-Scara, și retur. Distanța era de circa 35 km. Era clar pentru cei care alcătuiau micul detașament că din moment ce s-a recurs la această măsură „sunt semne că ne apropiem de zile mari“.

-Plecarea s-a făcut din muntele Călugărul, situat la altitudinea de 1467 m. De aici, pornind pe o potecă care duce spre Fața Sf. Ilie cu altitudinea de 2021 m. și Măzgavu cu 2146 m. potecă care traversează râul Boia Mare se urcă spre Ciortea aflat la 2426 m. altitudine. „După o oră și ceva de mers ne găseam pe platoul larg, Fața Sf. Ilie pe care, spuneau țărani, se țineau pe vremuri târguri, ca pe muntele Găina din Apuseni. Probabil, că pe vremea aceea ținutul Făgărașului aparținând de Tara

³ Loc cit. p. 6

⁴ La p. 11 a lucrării este o schiță care redă amplasamentul în zonă al celor trei batalioane care compuneau Regimentul. Dealtfel întreaga lucrare, dactilografiată, este însoțită de schițe care-l ajută pe cititor să plaseze în spațiu evenimentele.

⁵ Loc cit. p. 20

⁶ Ibidem.

românească, se adunau oameni de sărbătoarea Sf. Ilie poporani de acolo și din Argeș pentru schimb de mărfuri și chiar de fete. Muntele are o spinare lată și pare că este o masă uriașă unde puteau să se întâlnească pentru târg, oameni de pe ambele povârnișuri ale muntelui. De pe marginea platoului se vede, spre apus, valea adâncă a Boii Mari iar spre răsărit, valea Topologului, ambele foarte prăpăstioase. Spre nord vedeau un parapet uriaș, creasta golașă între Suru și Negoiu, al cărui vârf, cu petece de zăpadă, era ca un turn de observație al întregului ținut. Odată ajunși la Măzgavu, au urmat poteca prin căldarea de la izvoarele Boii Mari care a fost odată un lăcaș de ghețar⁴⁷.

Redăm încă un fragment din descrierea zonei făcută de Pelimon pentru că o considerăm o veritabilă pagină literară; talentul său ne amintește că bunicul, Al. Pelimon, este unul dintre întemeietorii romanului românesc iar tatăl Romulus Pelimon, a demonstrat real talent de povestitor în amintirile sale din războiul de independență la care a participat. Iată cum descrie priveliștea spre Țara Ardealului. Ajunși sus de tot, în fața noastră s-a deschis cea mai frumoasă panoramă pe care o văzusem până atunci: Țara Oltului din Transilvania! Palpăm nu numai de frumusețea peisajului dar mai ales pentru că era Transilvania pe care o purtam în fundul sufletelor noastre Aproape de noi, sub creastă, de partea cealaltă, era un lac mărișor, de culoare vie, verde-albastră. Era lezerul Avrighului⁴⁸.

Pe 14 august 1916 când a început războiul, compania de mitraliori se întorsese de mult de pe muntele Călugărul în Boișoara intrând în ritmul vieții de cantonament de mai înainte. În acea zi Regimentul a primit ordin ca până seara să fie gata de marș. Târziu, a sosit și ordinul de marș care indica Cornetul pe Olt ca primă destinație. Era clar. Începea războiul.

Este interesantă atmosfera descrisă de autor care arată starea de spirit a soldaților. „Nu-mi pare rău, domnule sublocotenent, căci trebuia să se facă odată. Dar, am fost pe acasă de două luni și mâine intrăm poate în foc! Cine știe dacă nu-mi rămân oasele pe undeva și astfel ai mei m-au pierdut fără urmă. O despărțire cu rămas bun și cu urări de sănătate de la nevastă și copii î-ți împacă sufletul! Știu de tine și fleacare rămâne cu speranța că oricât de greu ar fi războiul o să se întoarcă acasă⁴⁹”. Sunt gândurile pe care i le spunea din mers sergentul rezervist din Bradu, Radu Gheorghe.

Generalul Pelimon redă atmosfera care domnea în acele zile printre militari. „Toți se închinau! Dar nu cu sentimentul fricii, ci cu acela de „Doamne ajută” ca atunci când omul pleacă la drum și încă la un drum atât de lung cum este acel al războiului. „Doamne ajută” pentru el și pentru izbânda luptelor în care va intra⁵⁰”.

Ajunși la Cornet, compania de mitraliere a primit ordin să continue marșul și în zori să fie la Lunci, dincolo de Căineni. Acolo va primi noi ordine. Conform noii misiuni, compania a ocupat înălțimea deasupra șoselei, având în față Valea Oltului, gara Lunci și puțin mai departe, tunelul de cale ferată. Misiunea lor, să facă siguranță operațiunilor ce se desfășurau de către trupele noastre de-a lungul defileului. Toată ziua aceea de Sfânta Maria au stat în așteptare. abia după amiază primele „purcele” de la artileria inamică au sosit în zonă și astfel, Regimentul a intrat în ambianța războiului.

⁴⁷ Loc cit. p. 22-23.

⁴⁸ Loc cit. p. 24.

⁴⁹ Loc cit. p. 29

⁵⁰ Ibidem.

După lăsarea întinericului, compania a primit ordin să înainteze peste frontiera în defileul Oltului. Ajunși în zonă au ocupat o poziție în linia I pe o creastă situată la vest de Boița, în niște râpe adânci, adevărate tranșee naturale, orientate cu fața către nord. Primul lucru pe care l-a făcut tânărul sublocotenent Pelimon a fost să realizeze orientarea în ansamblul operațiunilor care se desfășurau în zona Oltului. „La centru, în defileu, lupta „Grupul Olt“, de pe munții Făgărașului, de la „Coți, cobora Reg. I Grăniceri, care cădea prin surprindere la Porcești. Au făcut prizonieri un tren blindat în stânga, un grup mai tare, de manevră, trecea frontiera pe la Voineasa și întorcea apărarea inamicului pe la Sadu și apoi la Cislădie“. Era grupul Lotru. Cei aflați la Boița, inclusiv compania de mitraliere, erau în așteptare, căci inamicul, amenințat pe flancuri se va retrage fără lupte o zonă destul de adâncă, până la Veștem.

Întregul dispozitiv de luptă românesc, format din Reg. 44 I, Reg. 42 I și Grupul Lotru s-a strâns ca un arc pe o linie de luptă situată la nord de Veștem. Înaintea de a se lua o hotărâre privind direcția principală de atac, mitralierele au fost oprite în rezerva Regimentului, fiind pregătite pentru orice intervenție.

Inamicul se sprijinea pe înălțimile Căminului, pe pădurea Moichner și Cislădie. Singura direcție de atac era de-a lungul șoselei spre Sibiu. Ori, acest lucru nu se putea face fără o prealabilă pregătire de artilerie. Abia spre seara zilei de 17 august, s-au auzit trageri de artilerie și împușcături dese de infanterie spre stânga. Era semn că Grupul Lotru și-a făcut la timp apariția. Direcția lui de atac era spre Cislădie, pe la vest de pădurea Moichner, amenințând cu învăluirea dispozitivului inamic ce se afla în linia Reg. 44 I. Din această cauză inamicul a rupt lupta odată cu lăsarea serii.

Deși inamicul s-a retras, el n-a fost urmărit de trupele române care s-au oprit la Veștem pentru o săptămână, cu intenția de a da timp Diviziei 13 să se concentreze în țară și să vină pe câmpul de luptă de la Sibiu. Cu alte cuvinte, pentru că s-a lucrat cu timiditate, s-a pierdut timp și nu s-a profitat de situația avantajoasă pentru trupele noastre.

Deplasările făcute în zonă de sublocotenentul Pelimon în fruntea companiei sale îi dau prilejul unei remarcări istorice. Același traseu, de la Tălmăci la Veștem și mai apoi la Șelimbăr l-a urmat și Mihai Viteazul.

Intrarea în Șelimbăr s-a făcut noaptea, sub focuri trase din turla bisericii și din diferite case. De aceea, pătrunderea în localitate a fost o veritabilă acțiune de cercetare făcută din casă în casă pentru anihilarea inamicului. Liniștea s-a restabilit după câteva ore, câțiva soldați inamici au fost prinși în timp ce încercau să fugă din localitate.

Ca și la Veștem, la Șelimbăr înaintarea a fost din nou oprită, cauza acestora fiind impusă de evenimentele militare petrecute în Dobrogea unde inamicul a ocupat Turtucaia, fapt care periclita însăși siguranța frontului nostru din Transilvania.

Cu cât trecea mai mult timp, cu atât se strângea mai multă armată inamică la Sibiu, în special forțe germane care la momentul potrivit lor vor trece la contraofensivă.

Timp de două săptămâni trupele noastre au stat între Șelimbăr și Sibiu. Vedeau turla bisericii evanghelice și, uneori auzeau și bătăile orologiului de acolo. Este interesantă atitudinea militarilor din compania de mitraliere pe care ne-o redă autorul „Toți mă întrebau de ce ne-am oprit! Când mai ajungem la Alba Iulia, domnule sublocotenent? Întrebă într-o zi serg. Popescu, un băiat minunat și plin de inimă“ Explicațiile pe care i le-a dat cum că trebuie să ținem seamă de ceea ce se întâmplă în

Dobrogea cu trupele noastre, nu l-au mulțumit și reacția lui a fost „Unde suntem noi și unde-i Dobrogea”¹¹. Era felul lui de a se revolta pentru că cineva îi stăvilea avântul.

Au existat și altfel de reacții. De exemplu, fruntașul Mihai, din Poiana Lacului, întreabă:

- Ce nație de oameni sunt sașii ăștia, d-le sublocotenent?
- Ce să fie? Nemți.
- Păi am văzut eu că au altă biserică și au altă vorbă!
- Și ei sunt creștini, catolici.
- Halal de ei! Ce vite frumoase, ce grajduri, ce șure, nu ca la noi”¹².

În după amiaza zilei de 12 septembrie inamicul a dezlănțuit un puternic atac de artilerie pe dealul Grigore care era ocupat de un batalion din Reg. 44 I. Din Șelimbăr, cu un binoclu, se putea vedea tot ceea ce se petrecea acolo. Obuzele și granatele cădeau cu mare precizie, chiar pe linia de tranșee a ostașilor noștri. Seara a urmat atacul inamic. Îi vedeam pe ai noștri obligați să se retragă vreo două sute de metri. O făceau pe grupe, în ordine, dar cu prețul unor mari pierderi. Bateria de obuziere românească care se găsea în spatele Șelimbărului a deschis foc din flanc asupra inamicului care ataca dealul Grigore, permițând infanteriștilor să contraatace cu succes și să reocupe vârful dealului pe care-l părăsiseră puțin mai înainte.

Concomitent, la stânga sectorului, la Poplaca și Orlat, se petrecea o altă dramă. Exploziile au durat ore întregi pe înălțimile ocupate de trupele noastre, iar fumul în care zi însoțită și fără vânt, plutea ca un nor de ceață acoperind întreaga regiune. Din cele ce vedeau și trăiau, ca și din informațiile obținute de la prizonierii luați la Orlat și pe dealul Grigore, sa desprins o concluzie: sosiseră germanii!

Un subofițer care a sosit de la Tâlmaci aducând muniții, ne-a adus și vestea rea că la Căineni și în defileul Oltului se dau lupte mari. Așadar, trupele inamice au ajuns în defileul Oltului încercând să taie singura cale de legătură cu țara a trupelor noastre care se găseau în fața Sibiului. Aici Al. Pelimon face o remarcă demnă de a fi reținută: „Siguranța flancurilor era de resortul comandamentului, care din lipsă de prevedere, a expus un întreg corp de armată la o înfrângere, într-un tempo care ar fi putut să fie evitat dacă se lupta numai pe front, chiar cu forțele puternice ale inamicului. Dacă s-ar fi câștigat două - trei zile în rezistența de la Sibiu, situația s-ar fi schimbat în avantajul nostru”¹³.

La Șelimbăr presiunea în fața trupelor noastre întârzia să se producă pentru că germanii jucau o altă carte, cea a închiderii defileului în spatele lor. Abia în dimineața zilei de 14 septembrie, satul a fost trezit cu o ploaie de obuze de toate calibrele. După vreo oră de bombardament, asupra avanposturilor noastre au început să tragă mitralierele. Lanțuri de trăgători inamici au început, prin salturi, să se apropie de noi în fugă. Când se aflau la o distanță de circa 500 de metri s-au pornit și mitralierele noastre care s-au reglat repede chiar pe liniile inamice. În avanposturi sosi ordinul de retragere pe linia Mohu - Veștem întârziind prin luptă înaintarea inamicului.

¹¹ Loc cit. p. 39-40.

¹² Loc cit. p. 40-41.

¹³ Loc cit. p. 49. Aceiași idee este susținută de cea mai mare parte a istoriografiei relative la primul război mondial. Vezi Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea neamului. 1916-1919*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 264-265.

Situația trupelor noastre din zonă este bine redată de dialogul lui Pelimon cu căpitanul Ionescu, comandantul unei companii aflată și ea în avanposturi:

- Ai auzit? Întrebă căpitanul. Defileul Oltului blocat, drumul spre Făgăraș închis și noi aici, în cazanul Satanei, fără nici o scăpare.

- De unde știi că situația e atât de gravă? Cum mon cher? De două zile hai tunurile spre Căineni și spre Făgăraș, nu mai vine nimeni din țară și tot nu e gravă situația?

- Și cei de făcut?

- Pentru noi nu sânt decât două soluții: Ori sfârșim prin a muri vitejește, ori ne înconlănim pentru lagărele de prizonieri din Germania.

- Nu-mi place nici una, nici alta.

- Firește! Spuse căpitanul în timp ce-l trăgea pe sublocotenent după o poartă mare căci se auzea un proiectil care a venit și s-a spart în apropiere de locul unde au stat mai înainte.

- Și atunci?

- Nu ști vorba ăluia? Când ostașul e înconjurat din toate părțile, nu-i rămâne altceva de făcut decât „spre rugăciune descoperiți“. Afirmatia o făcuse mai în glumă mai cu necaz.

Acestea sunt împrejurările în care Pelimon află de la un camarad că inamicul are în dotare mitraliere pe care le poartă după gât și pe care le pot folosi și din mișcare. Nu se mai luptau cu greutatea pieselor și nu pierd timp până le pun în bătaie. Mai târziu s-au capturat de la inamic asemenea puști mitraliere.

Pentru a sprijini retragerea companiei de pușcași, mitraliorii au ocupat o poziție de tragere pe podețul de cale ferată, unde piesele erau gata de tragere, cu scuturile fixate, dar, din păcate se prezentau ca ținte destul de mari, ca tunurile de munte. Secția a doua, condusă de serg. Gămaș, a fost trimisă pe liziera de nord a satului Veștem, pentru a constitui acolo un alt eșalon de luptă în retragere.

Retragerea se făcea prin lanurile de porumb care foia de soldați în retragere. Inamicul și-a făcut apariția pe la ora 10. Primul care i-a văzut și i-a atras atenția comandantului lor a fost Mitru. Au apărut ca la manevre, venind dinspre platoul din stânga al Șelimbărului, în lanțuri de trăgători, înaintând paralel cu șoseaua. Nu se auzeau focuri ceea ce înseamnă că trupele noastre au reușit să rupă contactul cu inamicul. Când inamicul a ajuns la circa 600 de metri, ambele mitraliere au deschis focul și mișcarea s-a oprit. Dar foarte curând mitralierele au fost descoperite și spre ele se îndrepta un foc tot mai puternic și mai precis. Unele gloanțe au lovit tăblia de fier a podețului, altele chiar scuturile mitralierelor. Două gloanțe au lovit scutul mitralierei lui Mitru făcând doar umflături dar ne-reușind să-l perforeze.

După o oră înaintarea inamicului a fost oprită, ceea ce l-a făcut pe Mitru să spună fericit; „I-am topit“. Și ceea ce era foarte important, în toată după amiaza acelei zile nu s-au mai auzit focuri de armă, semn că trupele noastre au reușit să treacă. Probabil, și inamicul juca cartea pe flancuri iar centrul avea misiunea numai de a menține un strâns contact cu trupele noastre.

Ordinele care ajungeau acolo cereau imperativ: „Țineți oamenii în mână!“ Atunci, comandanții de acolo, interpretau aceasta ca ceva inerent unei situații de retragere. Mai târziu au aflat că aceasta era absolut necesar pentru salvarea atâtor unități, coloane cu material și subzistență care se găseau la nord de munți și a căror

vacuare urma să se hotărască curând. Se făceau mari eforturi pentru degajarea defileului Oltului pe unde se asigura întreaga capacitate de luptă a Corpului Olt.

Pe 15 septembrie, după o zi întreagă de lupte în retragere, către seară compania noastră de mitraliere a ajuns la Tâlmaci, adică la circa cinci km de Măstoarea Turnul Roșu. Situația devenise destul de gravă.

Când au ajuns la gara Tâlmaci, au observat că artileria noastră trăgea de zor spre vest, probabil din acea direcție venea cea mai mare primejdie. Din fericire, soldații, care n-au înțeles cauza schimbării frontului, și-au păstrat calmul și s-au putut mișca prin manevre pe direcțiile unde inamicul presa mai amenințător. Ordinul general transmis verbal a fost: „Contraatac”. Un batalion din rezerva Regimentului și câteva companii recuperate prin retragerea de la Veștem au fost amplasate pe marginea de nord a Tâlmaciului, ca bază de contraatac. Operațiunea era foarte grea pentru că presupunea manevre complicate, companiile erau răspândite pe un front foarte larg. Unele dintre subunități trebuiau să rămână în contact cu inamicul spre nord, iar grosul lor trebuia să se adune și să se reconstituie și să fie puse pe baze de plecare ca apoi să ia parte la contraatac spre vest.

Totuși misiunea s-a îndeplinit. După o oră, totul era gata. Artileria a început tragerea cu toate bateriile pe platoșul de la Reduta, iar mitralierele au prins a trage și ele în sprijinul celor două batalioane pornite la atac împotriva inamicului care înainta spre Nordu pentru a tăia retragerea trupelor noastre spre defileu. Rezultatul a fost deosebit, soldându-se cu capturări de prizonieri și materiale iar axul defileului a rămas mai departe în mâna noastră. Tot atunci, un batalion de grăniceri a contraatacat pe munții de la vest de Boița, degajând cu totul intrarea în defileu.

Pe la miezul nopții, batalionul a primit ordin de retragere la Boița. Ajunși acolo, au tras pe o stradă laterală și au pus toți capul pe ranite.

La scurtă vreme, comandantul batalionului, maiorul Ghermănescu, a convocat ofițerii și i-a pus la curent cu situația care a fost calificată „deosebit de dramatică”. Forțele germane au învăluit șesul Sibiului pe la Rășinari, Cisdădie, Sadu și cu Cavaleria, a tăiat comunicația spre Făgăraș. Printr-o întoarcere mai largă, cu un corp alpin, urmând coama munților Cibin, au ajuns în defileu până la Căineni. De două zile se duc lupte grele pentru liberarea defileului. Grănicerii au respins inamicul care ocupa partea de nord a defileului. Cavaleria inamică care trecuse la sud de Olt, a fost respinsă spre nord, dincolo de Olt.

Batalionul nostru, întărit cu mitraliere, are misiunea să facă ariergarda Corpului Olt pe poziția de la Boița, în fața defileului¹⁴.

Așadar, situația era foarte gravă. Oamenii se întrebau ce se întâmplase cu atâta artilerie, cu coloana de ambulanțe? Au trecut prin defileu? Pentru cine făceau ei ariergarda, un singur batalion, rămas izolat în Transilvania, la nord de munți? Cât timp dura această misiune? Răspuns la aceste întrebări n-au putut afla. În zorii zilei au ieșit din sat și au ocupat poziții de apărare, având conștiința că pe bravura lor se câștigă ore întregi pentru scurgerea coloanelor spre Căineni. „Aveam un sentiment al misiunii de onoare ce ni s-a încredințat, spune Pelimon în memoriile sale, și găseam astfel un resort pentru a ne dubla puterile fizice și morale, în vederea unei rezistențe hotărâte pe poziția de la Boița”¹⁴.

¹⁴ *Loc cit.* p. 57.

Până la ora 9 a fost liniștea aceea suspectă. Apoi a urmat inevitabilul. Primele obuze au început să cadă asupra satului. Apoi, inamicul și-a făcut apariția pe creșta. Când s-au apropiat destul de mult, sublocotenentul a făcut semn celor de la mitralieri să execute un foc de secerare. Loviturile care cădeau în plin l-a obligat pe inamic să se oprească, rândurile lor prăbușindu-se asemenea valurilor care se sparg de mal. Distanța era mică și puteau fi auzite vaietele celor secerăți și comenzi disperate. Situația atacatorilor era cât se poate de grea pentru că se aflau într-un sector descoperit, bine bătut de mitralierele apărătorilor noștri. Dacă ar fi încercat o retragere, inamicul era obligat s-o facă pe o pantă ușoară dar deschisă, bine văzută de mitralierii români. S-au pornit și pușcașii într-o răpăială cumplită. Nu aveau artilerie în sprijin. Numai infanteria, cu propriile ei puteri, a reușit să oprească pătrunderea inamicului în defileu.

Opriiți în înaintarea lor frontală, de-a lungul șoselei, germanii au început atacurile pe flancuri, mai puternic spre vestul frontului ținut de români, cu intenția de a cădea în spatele apărătorilor tăindu-le retragerea. Dar au fost contraatacați de rezerva batalionului care a reușit să-i fixeze pe dealul Cărbunari. În schimb, artileria lor a continuat să tragă asupra Boiței reușind să oprească trecerea prin defileu.

Pe la amiază, comandantul batalionului, maiorul Ghermănescu a transmis în scris un ordin scurt de retragere spre sat. Retragera s-a executat în mod ordonat succesiv, așa cum era precizat în cele câteva rânduri ale ordinului. În sat însă s-a produs o învâlmășeală pricinuită și de numărul mare de căruțe ale sătenilor care intenționau să se retragă și ei de teama represaliilor germanilor, pentru simplu fapt că sunt români. Printre exploziile care făceau un zgomot infernal, s-a auzit ordinul maiorului Ghermănescu. „La Olt! Treceți dincolo!”¹⁵ Ordinul acesta de retragere suna ca un ordin de salvare. Față de strânsoarea în care se aflau la Boița, nu mai era altă soluție. Pentru mitralieri misiunea era dificilă chiar dacă, din prudență, în timpul nopții cailor samare și chesoane au fost trimiși prin defileu, pe poziție rămânând doar piesele și cu muniția aferentă și în cantități îndestulătoare. Chiar și așa, toate acestea, repartizate pe oameni, erau grele, situația mitralierilor nu se putea compara cu a celorlalți care nu aveau decât arma, ranița și ceva muniții.

În acel loc nu era vad de trecere iar Oltul, lat de circa 50 de m. curgea foarte repede și cu valuri. Dar nici timp nu mai era: ori treceau, ori deveneau prizonieri. Ordinul, rostit cu voce tare: „Țineți-vă unul de altul, nu dați drumul la material și cu Dumnezeu înainte“. Au intrat în apă, îmbrăcați cum erau. Întâi până la genunchi, apoi până la centură, și apoi, în mijlocul curentului, până la umerii celor înalți. Acolo, din cauza nisipului-mișcător de pe fund, nu se mai puteau ține drept. Și atunci a început nenorocirea. Unii abia mai puteau striga. Se răsturnau pe spate și se afundau cu material cu tot în apă. Unii din ei ieșeau mai la vale cu figuri crispate, cu puteri slăbite, abia mai putând răsufla, dar numai cu mâinile goale căci aruncase totul ca să scape. Cei răsturnați, care n-au lăsat materialele din mâini, hotărâți să-l treacă dincolo, s-au înecat din cauza greutății care îi trăgea la fund. Vedeam figuri desperate ale celor mai mici de statură, agățându-se de cei mai înalți și ale celor mai slabi, ținându-se de cei mai voinici. Unii se desprindeau se scufundau și iar apăreau, cu ochii roșii, speriați, scuipând apa pe care o înghițiseră. Erau oameni care se zbăteau între viață și moarte....

¹⁵ Loc cit. p. 60.

Astăzi am văzut ce înseamnă sentimentul de camaraderie ridicat la cel mai înalt grad. Omul î-și riscă viața sa pentru a o salva pe a tovarășului său de armă¹⁶.

Pe lângă primejdia de a se îneca a apărut și aceea de a fi împușcați în apă. Pe deasupra au început să șuiere gloanțele. De aceea, graba de a traversa era acum mult mai mare. Totuși marea majoritate a scăpat și, ajutați de faptul că pe celălalt mal era calea ferată, ridicată în rambleu, care oferea un bun adăpost împotriva gloanțelor inamice.

Adăpostiți de rambleu, speriați, se uitau unii la alții, căutându-se și făcând numărătoarea oamenilor și a materialelor. Încet, încet și-au revenit în fire și au luat drumul spre creasta munților Făgăraș, adică spre locul de unde au început războiul.

Amințirile îl copleșesc din nou pe autor care notează: „Aveam un sentiment de strângere de inimă pentru un ideal ratat atât de repede, pentru pierderile în oameni și materiale suferite la trecerea Oltului. Tăcutii mei s-au arătat mai tari și de data aceasta. Deși pierdusem patru oameni, trei mitraliere, scuturi și cutii cu muniții, ei considerau că am scăpat ieftin din capcana de la Boița, unde se putea să pierim cu toții. Ei aveau o înțelegere mai clară asupra războiului și-i tot trăgeau mereu cu „urma alege“. Asta înseamnă că ei nu pierdeau nici curajul nici încrederea în sfârșitul războiului. Erau expuși la atât de grele și cu toate acestea erau de fier din toate punctele de vedere - fizic și moral“.

Făcând bilanțul, batalionul de ariergardă a rezistat o jumătate de zi la Boița. A provocat pierderi inamicului întârziindu-i înaintarea și s-a salvat punând Oltul drept obstacol în fața inamicului surprins de dispariția trupelor noastre ca prin farmec.

Au luat drumul urcușului, spre frontieră. Abia spre seară au ajuns pe creastă, unde grănicerii s-au oprit din propria lor inițiativă. O păziseră atâția ani. Cei care au venit mai târziu cum este cazul și batalionului care formase ariergarda la Boița le-au întărit rândurile. În ziua următoare plutonierul companiei de mitraliere, Lângu, a urcat cu toți caii de samare și cu toată rezerva de cutii de muniție. Chesoanele au rămas la Titești.

Bucuros de reîntâlnire și parcă stimulat de aprecierile comandantului său plutonierul relatează prin ce a trecut, „Ce-am pățit, d-le sublocotenent! O să povestesc și morților! Am intrat pe întuneric în defileu, ținându-mă cu oamenii și caii după artilerie. Șoseaua îngustă, era plină de căruțe, unele încolonate, altele rămase fără cai. Nemții trăgeau cu mitralierele din diferite colțuri de stânci, deasupra șoselei. Dl. General Popovici, comandantul corpului Olt, aduna căruțași și oameni care îi găsea pe șosea, constituia mici unități din ei, puneă câte un tun să tragă și pe căruțași să atace, cățărându-se pe stânci după nemți. Așa, din loc în loc, a desfăcut drumul făcând și prizonieri pe cei care rămaseseră în viață. O noapte întreagă am făcut cei zecă km de defileu, liberându-se șoseaua cu tunul și cu baioneta. Toată artileria, coloanele, ambulanțele cu răniți au ajuns cu bine la Căineni. Au rămas doar căruțele care au avut cailor omorâți sau căzuți în Olt. Pentru a desface drumul căruțele au fost răsturnate într-o parte iar caii morți aruncați în prăpastia Oltului. Luptele în defileu, noaptea parcă era un iad. Eu m-am strecurat, cal cu cal, prin spatele căruțelor ca să ne ferim de împușcături și încet, încet am ajuns cu toții la Căineni, de unde am fost îndrumați fiecare la unitatea sa. Am adus și o mitralieră¹⁷.

¹⁶ Loc cit. p. 61-62.

¹⁷ Loc cit. p. 66.

Autorul însemnărilor, devenit mai târziu general în rezervă, se alătură acestei păreri că „Eroismul unităților Corpului Olt a compensat lipsa de prevedere a Comandamentului care a lăsat marea unitate să fie încercuită și expusă la dezastru prin blocarea Defileului de către Corpul Alpin german”¹⁸.

La 17 septembrie batalionul condus de căpitanul Florea Niculescu, întărit cu mitraliere a înlocuit grănicerii de la Coți și de la gropile Turcilor. În acele zone s-au dus lupte de apărare grele, acolo fiind sistemul de apărare pe creasta de frontieră. În gropile Turcilor au fost amplasate mitralierele sublocotenentului Pelimon iar pe înălțimi cele dintr-un regiment de Călărași, date ca întărire.

Zece zile s-au scurs fără evenimente deosebite. Și-au făcut lăcașuri de trupe scobind cu târnăcoapele printre stânci iar pentru a se adăposti se băgau pe sub lespezi de piatră. Muntele era dezolant, fără vegetație, fără unghiuri moarte și plin de piatră. El cuprindea dezolarea căci numai norocul te putea salva să nu fi lovit în caz de bombardament de artilerie.

La 27 septembrie un asemenea atac a început. Bombardamentul, deși violent nu constituia cea mai mare primejdie; aceasta venea din faptul că pietrele dislocate de obuze erau aruncate peste tot la mare distanță. Puteai fi lovit sau chiar îngropat de ele. Un asemenea lucru sa întâmplat lui Gheorghe, un subaltern al sublocotenentului Pelimon. Acesta venise de curând de la Pitești, orașul său, de unde a adus schimburi de rufe și câțiva biscuiți. Stăteau amândoi într-o gaură, sub o lespede de piatră și, din când în când mai rodeau câte un biscuit din traista lui Gheorghe. Deodată s-a auzit strigătul agentului de legătură: „Domnul sublocotenent de la mitraliere să poștească la domnul locotenent Predescu”. Când a plecat sublocotenentul a încercat să-l tragă și pe Gheorghe după el, dar acesta a refuzat¹⁹ zicând că n-o să-l nimerască tocmai pe el obuzele”. Dar n-a fost așa. O lespede mare lovită de un obuz s-a prăvălit peste el, strivindu-l.

Pe 30 septembrie, un proiectil german de mare calibru urca încet, parcă cu mare greutate, pe traiectorie. A trecut pe deasupra liniilor de la Coți și de la gropile Turcilor. Cei care îl urmăreau cu privirea își închipuiau că se va duce undeva pe pustiul. Dar n-a fost așa. A nimerit în mijlocul unei unități aflată în rezervă și a făcut un adevărat prăpăd. Tocmai atunci unitatea era inspectată de generalul David Praporgescu, noul comandant al Corpului de Armată care s-a numărat printre victimele din acea zi. Moartea nu alege. Generali și soldați au căzut sub loviturile inamicului.

În munți venise iarna. Ostașii stăteau în adăposturile lor individuale, cu zăpada care-i acoperea, cu hainele ude și înghețate. În noaptea de 8/9 octombrie, datorită situației generale pe frontul Corpului de Olt, frontul a fost rupt la Colți și subunitatea a oprit pe aliniamentul munților Călugăru - Mormântul - Cărbunaru, adică regiunea în care au venit acum un an. Toată luna octombrie s-au purtat lupte pentru a opri cât mai mult posibil înaintarea inamicului spre Curtea de Argeș și Pitești. Dar măcinați de atâtea artilerie, atât ei cât și Regimentul 2 Vâlcea care luptau într-un sector alăturat, au fost

¹⁸ Loc cit p. 66-67 și Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 265 arată că a fost instalată de către Comandamentul Armatei I o companie pe vârful Dobrunului cu scopul de a supraveghea văile Sadului și Lotrului. Din ordinul generalului Popovici această companie a fost reintegrată unității sale cu scopul de a-i întări capacitatea de luptă. Dacă această companie ar fi rămas pe loc, deplasarea Corpului Alpin de la Jina până în valea Oltului unde a creat mari dificultăți armatei române, n-ar fi rămas neobservată. Înștiințat din timp, Comandamentul Grupului Olt ar fi putut lua din timp măsurile care se impuneau.

obligăți să se retragă pe noi alinamente de apărare. Timp de trei săptămâni au purtat lupte pe poziții succesive la Perișani, Clocotici, Teancurile și pe Topolog până la Căpuri Pământeni, în apropiere de Curtea de Argeș. Aici, în noaptea de 7/8 noiembrie au fost înlocuiți de o nouă divizie.

Timp de două luni au fost în permanent contact cu inamicul. Noaptea tremurau de frig în gropile de trăgători și tot acolo, când se putea, așteptau din când în când. Hrana o primeau numai noaptea când amuțeau tunurile și consta din pâine și carne friptă. O singură masă care trebuia să ajungă până în noaptea următoare. Ploua sau ninge peste ei, îmbrăcămintea le îngheța pe trupuri, culegeau reumatism și făceau plătuci. Când puteau face foc fără ca inamicul să-i vadă așteptau pe lângă ei; de aceea, mai toți aveau mantalele arse pe la poale fie de flăcări fie de jeratic. Așa au ajuns cei din regimentul 44 I. Argeș, după aproape trei luni de lupte grele, la Căpuri Pământeni. Mărbuși, cu noroiul gropilor de tragere pe ei, mergeau zgribuliți de frigul și umezeala lui noiembrie. Mulți îi așteptau zile la rând pe șoseaua ce duce de la Curtea de Argeș spre Pitești, prin Merișani și Bascov. „Al meu, unde este?” Întreba câte o femeie de pe marginea drumului sau „Unde este tata” voia să știe câte un copil. Aceiași atmosferă de jale și îngrijorare a continuat și la Moșoaia unde s-a adunat întreaga Divizie timp de două, trei zile. La 15 noiembrie Regimentul era la Ploiești. Aici, o parte din ei au intrat în structura Reg. 72. Noi lupte în zonă, la Lucianca lângă Titu, la Tâncăbești, Fulga și Coteștii de Buzău. Și drumul a continuat spre Moldova.

HIDROAVIAȚIA ROMÂNĂ ÎN CEL DE-AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL. CAMPANIA DIN EST (PARTEA I)

NICOLAE PETRESCU

Studiul rolului hidroaviației în război, ținând seama de un viitor front maritim și fluvial a stat în preocupările specialiștilor de marină, comandanți și statmajoriști încă cu mult timp înaintea conflictului cu Uniunea Sovietică. Statul Major al Diviziei de Mare, în subordinea căreia se afla Flotila de Hidroaviație a elaborat instrucțiuni speciale pentru hidroaviație funcție de situația politico-militară a momentului, misiunile Diviziei de Mare, concepția operațiunilor, dispozitivul forțelor marinei militare etc.

Într-un document din decembrie 1940 s-au stabilit ca misiuni Flotei de Hidroaviație: să acționeze în recunoașteri sau explorări în bazinul vest de linia Nevastopol-Bosfor, să execute supravegherea coastei și căutarea de submarine în ordinea urgenței: zona Constanței, Gurile Dunării, zona Tuzla-Mangalia. S-a prevăzut ca hidroaviația să lucreze în legătură directă cu Comandamentul Forțelor Navale Maritime și să intervină, la Ordinul Diviziei de Mare, prin bombardamente și foc de mitraliere cu toate mijloacele în zonele unde inamicul a debarcat, să transporte echipaje de pușcași și mitraliori în punctele de pe Litoral sau Delta la ordinele eșaloanelor superioare. Se avea în vedere că apărarea Dobrogei, conform Directivelor Marelui Stat Major, urma să se realizeze prin cooperarea Diviziei de Mare cu Corpul II armată, forțelor maritime și Flotei de Hidroaviație revenindu-le misiunea să intervină cu toate mijloacele pentru a împiedica apropierea și debarcarea inamicului pe Litoral.

În documentele operative ale Diviziei de Mare se stabileau direcțiile din care puteau veni atacurile și responsabilitatea hidroaviației. Astfel în cazul în care inamicul ar ataca litoralul maritim la sud de Sf. Gheorghe hidroaviația urma să concure la informarea Diviziei de Mare și să participe, cu mijloacele sale specifice, la atacarea trupelor străine în curs de debarcare. Dacă atacul se producea contra Deltei dinspre mare Flotila hidroaviației avea ca misiune să concure la lovirea navelor inamice în zona Deltei, dacă atacul venea dinspre nord, în această situație, escadrila KANT din compunerea Flotei de hidroaviație, subordonată operativ Diviziei de Mare, urma să satisfacă și nevoile operative ale Corpului II Armată înspre mare¹.

Au fost stabilite următoarele limite ale spațiului aerian în care să acționeze hidroaviația: a) pe litoralul maritim, apele teritoriale ale statului român (3 mile marine), b) pe frontiera fluvială firul apei.

¹ Arhivele Militare Naționale, Flotila Hidro, dos. 103, p. 11-16.

Probleme deosebite a ridicat stabilirea limitei apelor teritoriale și a spațiului aerian național în baia nord Sulina. Datorită pretențiilor sovietice, ridicate în Comitetul Mixt pentru delimitarea frontierelor, unele inacceptabile pentru România, nu a existat o convenție definitivă între cele două state în această privință.

Pentru a se evita apariția unor incidente Statul Major al Marinei a stabilit ca linia de demarcație a apelor teritoriale să înceapă de la bifurcația Musurei, frontiera trecând pe talvegul brațului Musura, apoi să continue pe o linie care să unească respectiv punctele:

$$\Phi = 45^{\circ} 14' 18''$$

$$\Lambda = 29^{\circ} 40' 06'' \text{ cu}$$

$$\Phi = 45^{\circ} 13' 07''$$

$$\Lambda = 29^{\circ} 40' 10'' \text{ prelungindu-se până la punctul}$$

$$\Phi = 45^{\circ} 12' 10''$$

$$\Lambda = 29^{\circ} 42' 40'' \text{ și apoi pe paralelul}$$

$$45^{\circ} 12' 10''.^2$$

În luna ianuarie 1941 Divizia de Mare stabilește prin ordin scris, Escadrilele Hidro 101, 102 și 103 următoarea Misiune Informativă: „să determine tipul și caracteristicile navelor sovietice, bulgare, turcești precum și activitatea acestora în legătură cu litoralul nostru, să urmărească mișcarea forțelor fluviale sovietice în special măsurile pregătitoare în vederea unor eventuale treceri sau agresțiuni“. Se cerea o deosebită atenție la mare, asupra activității sovietice în legătură cu Gurile Dunării și în zona Midia - Constanța - Tuzla și la Dunăre în zonele Isaccea - Mănăstirea Terapont, Ismail - Pardina; Chilia Nouă, Vâlkovo - Musura.

Zona informativă, cuprindea în lărgimea la Dunăre, porțiunea între Isaccea - Pătlașanca - Ismail - Vâlkovo - Musura și Litoralul Mării Negre și în adâncime malul basarabean până la limita vederii și pe un arc până la limita razei de acțiune a aviației.

Fișa de informații necesare a fi culese cuprindea caracteristicile navelor militare sovietice, dislocarea și activitatea acestora în Marea Neagră și pe brațul Chilia până la Isaccea, deplasări în regiunile: Gurile Dunării, Constanța, Mangalia, organizarea malului basarabean din punct de vedere al observării pazei; dispozitivul de ocupare cu trupe a acestuia (infanterie, baterii de artilerie, tancuri, amfibii, portiere, lotci, mijloace specializate de trecere a fluviilor, aerodroame); ocuparea ostroavelor Salangic, Dalere, Musura; lucrări de organizare a terenului în imediata vecinătate a litoralului basarabean; activitatea pe apă și în aer a forțelor sovietice (recunoașteri de dispozitive, aglomerări de trupe sau mijloace de trecere, unde - când - cum? - incursiuni, minări, dragaje); unități de artilerie și amplasamentul acestora în zonele Reni, între milele 70-71 și pe platoul Giurgiulești, Cartal, Mila 53, Satul Nou, Ismail, Matroscăia, Necrasovca, (Baranovsca), Chilia Nouă (port și zona km 40-44) kilometrii 35,36,40, Vâlkovo.

În Ordinul Diviziei de Mare erau stabilite și modalitățile prin care se puteau culege informațiile: observare, contactul personal în misiune cu marinarii civili și dezertorii, accidente, eșuări, amerizări forțate. În cazul operațiunilor militare informațiile puteau fi receptate prin luptă, de la soldații luați prizonieri, prin documente și exploatarea materialului părăsit de inamic, refugiați civili, aeronautică etc.

² *Ibidem*, p. 18.

Se atrăgea atenția asupra importanței deosebite ce o prezenta descoperirea codurilor cifrate, indicativelor, legăturile și puterea stațiilor de radio sovietice. Există obligația de se raporta imediat: deplasările de nave inamice în legătură cu litoralul românesc, măsurile pregătitoare pentru trecerea fluviului Dunărea de către forțe inamice, incidentele de frontieră, zboruri de avioane străine, operațiuni de minare, recunoașterile de ofensive etc³.

Pentru antrenamentul personalului din Escadrile de luptă s-au organizat până la începerea acțiunilor militare, activități de pregătire specifice: probe de bombardament real asupra unor ținte terestre cu bombe în greutate de 50 kg lansate de la o altitudine de 2000 metri, aruncări și culegeri de mesaje luate. Piloții executau zboruri fără vizibilitate în linie dreaptă și viraje, misiuni de recunoaștere noaptea și exerciții foto cu aparatura specială de la bordul hidroavioanelor.

Interesante au fost pentru personalul hidroaviației constatările făcute prin studierea unui hidroavion sovietic care a amerizat forțat, la 16 septembrie 1940, pe lacul Siutghiol. Hidroavionul purta inițialele H. M. B. R₂ Nr. 4 și era de construcție sovietică. Din analiza efectuată de specialiștii Flotei de hidroaviație au rezultat cel puțin trei elemente foarte importante. În primul rând complexitatea deosebită a echipamentului de la bord, (dotarea personalului navigant cu parașute, aparate pentru inhalat oxigen, aparatură modernă de navigație, casetă alimentară pentru fiecare membru din echipaj, hărți marine și rutiere ale Dunării, pistoale pentru semnalizare, bombe fumigene etc.) În al doilea rând sistemul deosebit de practic pentru decolare și amerizare, de scoatere la mal sau pe plaje. În al treilea rând foarte buna pregătire de specialitate și de antrenament a echipajului.

Hidroavionul era dotat cu un motor tip A. M. 34 cu compresor, elice metalică cu două pale și pas variabil în zbor care putea dezvolta o forță de 790 CP., ce asigura o viteză maximă de 235 km pe oră și o distanță de croazieră de 190 km. și cu câte o turcă în prova și în pupa. S-a apreciat construcția puțin rezistentă a cocii hidroavionului, slaba cultură generală și lipsa de maniere a personalului, de la ofițer, la gradele inferioare. Nu s-a găsit armament la bord în afară de cel individual cu care s-a ripostat la apropierea de hidroavion a aviatorilor români. Se presupune că acesta a fost aruncat în apă.

Cu o jumătate de an înainte de începerea acțiunilor militare, Escadrilele Savoia 62 bis și Savoia 55 au fost pregătite pentru a fi în măsură să se disperseze imediat pe hidroscaia de lucru de la lacul Babadag și s-au stabilit măsuri ca materialul volant disponibil (două hidroavioane KANT, trei hidroavioane Savoia 55 și șase hidroavioane Savoia 62 bis) să fie pregătit pentru a putea fi utilizat un minim de timp. Se introduce o permanență în poziția de alarmare pentru misiuni de informare, formată dintr-un echipaj al unui hidroavion Savoia 62 bis.

Ținându-se seama de mediul cu totul specific în care urmau să acționeze hidroavioanele - câmpul maritim și maritim-fluvial, s-a luat în calcul necesitatea pregătirii și prezenței unui personal specializat pentru mijloacele de transport pe apă, întreținerea cocilor, ambarcațiunilor din dotare și a instalațiilor de hidroscaia.

S-a avut în considerare experiența anterioară care a demonstrat că cele mai bune rezultate au fost date de către observatorii proveniți din marină. Aceștia având o

³ Ibidem, p. 25-26

frumoasă experiență în pregătirea marinărească fiind în măsură să furnizeze informații precise cu privire la: caracteristicile navelor inamice, tipul și dotarea tehnicii și forța lor de luptă, drumurile de navigație, starea mării, organizarea de navigație a Dunării și a Litoralului Mării Negre, câmpurile de mine, sistemele de organizare a apărării de litoral la inamic etc. Din aceste considerente ofițeri excelenți de marină au fost introduși în statele de organizare ale Flotilei de Hidroaviație, fiind scoși din compunerea marinei și pregătiți teoretic și practic în cunoașterea perfectă a hidroavioanelor, a aparatelor și instalațiilor de bord ale acestora, participând efectiv la antrenamentele de zbor. În timpul războiului mulți ofițeri proveniți din marină și încadrați la hidroaviație s-au dovedit excelenți observatori aducând imense servicii organizării și desfășurării operațiunilor de război pe Dunăre și la mare. Unii dintre aceștia au fost distinși cu înalte decorații militare. Alții au devenit chiar piloți temerari.

La începutul anului 1941 în cele trei escadrile hidro (101 Savoia 62, 102 KANT și 103 Savoia 55) se aflau 9 ofițeri de marină pe funcții de observatori aero.

La sfârșitul celei de a doua decadă a lunii aprilie 1940 sosesc din Italia 2 hidroavioane KANT Z 501. Aceste aparate, prin caracteristicile lor, erau destinate pentru misiunile de recunoaștere îndepărtată în câmpul tactic. Hidroavionul KANT Z 501 era dotat cu un motor „Isotta Fraschini Asso X1 RC. de 833 CP. Această putere îi asigura o viteză maximă orizontală de 275 km la oră. Plafonul de zbor atingea 5500 de metri. Avea o greutate gol de 3850 kg. Sarcina utilă normală 2100 kg. În total noul hidroavion cântărea 5950 kg. Asigura o autonomie de 2200 km cu sarcina normală la o înălțime de 2000 m. Dispunea ca armament de 3 mitraliere în turela Breda cu instalație hidraulică. Putea lua la bord 10 bombe (4 a 50 kg, 4 a 100 kg, și 2 a 225 kg fiecare). De remarcat dotarea cu aparate de fotografiat vertical și oblic, marca „Nistri“ automat „F“ = 30 cm cu film ordinar „F“ 30 cm cu plăci. Se sconta ca în luna iunie 1940 să sosească în țară și celelalte hidroavioane comandate în Italia.

Din informațiile culese de serviciile speciale ale Marelui Stat Major Român a rezultat că Flota Sovietică din Marea Neagră dispunea de un mare număr de hidroavioane. Avea în compunere hidroavioane Severski, producție sovietică după licență S.U.A. amfibil de vânătoare 2 PA, monoplan de vânătoare XB PA 2, hidroavioane de bombardament XBTB 12, de bombardament și recunoaștere depărtată CSD 3, construit la Leningrad. Viteza acestora cuprindea o gamă între 411-518 km /oră. Mai existau și hidroavioane mai vechi Savoia 55 și 62 bis - Dornier și Wahl de vânătoare, recunoaștere, bombardament - torpilare, explorare, cu misiuni de recunoașteri depărtate, bombardament, conlucrare cu artileria antiaeriană și de luptă aeriană (eventual). Se dispunea de hidroscale principale la Nicolaev, pe lacul Sasie și pe Limanul Nistrului la Eupatoria, Sevastopol, Berdiansk, Tamanskar, Kandantip și de hidroscale auxiliare la Odessa, Rostov, Tuapse, Soci, Batumi și Suhumi⁴.

Prin Ordinul 3653 din 8 august 1941 al Marelui Cartier General (Eșalonul 1) Comandamentul Aero Dobrogea care dispunea de Flotila Hidro, este pus sub ordinele Diviziei de Mare. Flotila de Hidroaviație dispunea de următoarele mijloace:

- Escadrila 101 Hidropatrulare cu 6 hidroavioane Savoia 62 și 65;
- Două escadrile Hidro-Informații KANT cu 10 aparate;

⁴ Arhivele Militare Naționale, Divizia de Mare, dos. 171, p. 59.

- Escadrila 16 Observație cu 8 aparate IAR 39 (retrasă din luptă după liberarea Basarabiei);
- Escadrila 53 Vânătoare cu 8 aparate Hurricane (în timpul operațiunilor a fost periodic deplasată în alte zone);
- Batalionul 1 Aerostație cu 4 companii;
- Detașamentul Geniu Aeronautic;
- Baza Flotilei de Hidroavioane.

Flotila de Hidroaviație română a colaborat cu unități de aviație, hidroaviație, artilerie antiaeriană germane și românești lucrând în folosul Corpului 2 Armată, Diviziei de Mare, Formațiunii de pontoane germane (Siebel), Diviziei de Dunăre și Flotilei de Dunăre germane. Din ordin rezulta că Flotila de hidroavioane subordonată Diviziei de Mare, va da la cerere Diviziei de Dunăre, zilnic trei misiuni de hidroaviație pentru asigurarea îndeplinirii misiunilor încredințate în Delta Dunării.

Pentru escortarea de către F. N. M. românești a convoaielor în profitul Misiunii Navale Germane, Comandamentul Marinei Militare pune la dispoziția marinei germane Flotila de Hidroaviație pentru recunoașteri și observare⁵.

Misiunile primite de Flotila de Hidroaviație:

- informare și conlucrare în cadrul operațiunilor C. 2 A pe frontul Reni -Gurile Dunării având linia de fund rocada Belgrad - Cetatea Albă;
- informare-conlucrare și luptă în cadrul Diviziei de Mare și Diviziei de Dunăre în larg până la coastele Crimeei;
- acoperirea aeriană a zonei Constanța - Fetești și a frontului Dunării.

Cât timp s-au desfășurat operațiunile militare pe frontul fluvial Hidroaviația a avut ca misiune și cercetarea Gurilor Dunării.

Conducând atât aviația de observație ce acționa pe Dunăre și la nord, cât și hidroaviația ce acționa în larg s-a putut urmări permanent toate mișcările transporturilor ce intrau și ieșeau din Dunăre și intrau în mare.

Hidroaviația a avut ca misiune principală și explorarea în larg spre a descoperi mișcările navelor inamice precum și escortarea apropiată și îndepărtată a navelor proprii.

S-au cercetat permanent regiunile Constanța, Odessa, Sevastopol, hidroavioanele scăpând de sub efectul acțiunilor de vânătoare inamice în apropierea coastei. S-a asigurat siguranța litoralului și a flotei și s-au furnizat date importante, precise, folosite de către aviația germană care a scufundat mai multe nave inamice.

Cu hidroavioanele Savoia s-au executat explorări apropiate până la 50 km în larg, cercetându-se marea, zonele minate, canalele de acces, care puteau fi blocate de inamic cu mine și unde submarineele sovietice puteau aștepta și torpila navele românești și germane. Grație acestor misiuni submarineele inamice au evitat sistematic regiunea indicată, preferând să supravegheze în special apele bulgare unde deseori au fost semnalate.

Hidroaviația română a asigurat misiuni de escortă antisubmarină a navelor proprii și germane, rezultatele obținute fiind foarte bune. De exemplu: nici o navă nu a fost atacată atunci când escorta s-a realizat și cu hidroavioanele românești deși au fost întâlnite submarine sovietice în cursul derulării acestor misiuni. Cu bombe de care

⁵ Arhivele Militare Naționale, Divizia de Dunăre, dos. 1033, p. 45.

dispuneau hidroavioanele, lansate asupra submarinelor sovietice se obțineau împiedicarea acestora de a-și îndeplini misiunile primite. Distrugerea lor ar fi fost posibilă numai prin folosirea grenadelor antisubmarine.

Hidroavioanele au executat bombardamente în Deltă, verificări de informații relative la scufundarea de nave inamice, descoperirea zonelor minate de inamic, a minelor smulse din barajele proprii, transport de alimente pentru garnizoanele izolate (Insula Șerpilor), salvarea din mare a unor piloți ale căror avioane și hidroavioane au fost doborâte.

La aceste misiuni se adaugă în primele 6 luni de război și alte activități importante ale Flotei Hidroaviației: conlucrarea cu artileria antiaeriană română și germană, observații asupra tirului de artilerie, ținte pentru artileria antiaeriană, lansarea de perdele de fum în folosul vedetelor torpiloare, lansarea de porumbei cu diferite mesaje, căutarea și depanarea unor hidroavioane amerizate forțat și accidentate, lansarea de parașute cu diferite materiale în locuri greu accesibile, aruncarea de manifeste în Delta Dunării, executarea unor deplasări pe rutele Constanța - Sulina, Constanța, Constanța - Brăila și retur, Budachi, Constanța - București - Tecuci, Dâmănești - Constanța, Constanța - Babadag pentru transportul unor comandanți superiori din cadrul aviației și marinei și a unor documente secrete cu privire la derularea operațiunilor militare.

De o deosebită importanță pentru desfășurarea acțiunilor de război au fost aerofotografiile realizate de către hidroavioane. Cu aparatura de specialitate de la bord s-au fotografiat regiunile Sulina, Sfântu Gheorghe, Odessa, cu hidroscale de aici, Ismail, Cap Midia, Insula Șerpilor și Insula Chituc, Portul Constanța, barajele de mine din apele portului sovietic Odessa, rezultatele bombardamentelor aviației române și germane în acest port, pozițiile navelor românești, germane și sovietice în mare, farurile din Marea Neagră dispuse în zona de competență a hidroaviației etc.

În perioada 22 iunie 1941 - 31 decembrie 1941 hidroaviația a executat: 1969 ore de zbor, 366 de explorări fluviale și maritime, 64 supravegheri, 8 recunoașteri, 22 misiuni de escortare îndepărtată a navelor, 54 de misiuni de escortă antisubmarină, 8 patrulări, 16 căutări de submarine, 5 bombardamente, 2 misiuni foto speciale, 112 misiuni diverse (transporturi, identificări obiective de interes militar etc.).

Printre rezultatele cele mai remarcabile s-au înscris: descoperirea a 18 crucișătoare, 97 distrugătoare, 108 torpiloare, 7 submarine, 59 vedete și șalupe, 15 monitoare, 9 canoniere, 61 vase ușoare, 44 nave de comerț, un puior de mine și un doc plutitor inamic; descoperirea barajului de mine din fața Odessei; bombardarea și avarierea a 2 canoniere, a unui submarin și a unei vedete, precum și scufundarea unei nave transportoare de 12000 de tone; distrugerea unei baterii de artilerie cu un punct de comandă și depozit de muniții; mitralierea unui submarin și a mai multor șalupe de supraveghere și barcaze⁶.

În totalitatea lor misiunile îndepărtate au fost întâmpinate cu foc de către inamic. Din cauza avariilor sau a loviturilor inamice, piloții au fost obligați să amerizeze forțat de 11 ori: un singur aparat a fost pierdut în larg în primele 6 luni de război.

⁶ Arhivele Militare Naționale, Fond C.M.M., dos. 1458, p. 45-50.

De remarcat devotamentul echipajelor pentru remedierea stricăciunilor produse și asigurarea înapoierii la hidrobază a hidroavioanelor avariate. Se consemnează în documentele de arhivă cazul în care un hidroavion rămas în pană, la circa 60 mile marine nord-est Constanța, a fost adus până la intrarea în port, făcându-se navigație o noapte întreagă cu vele improvizate din huse. În acest fel, datorită abnegației locotenentului aviator Chiriță Dumitru, comandantul hidroavionului a fost salvat materialul cât și întregul echipaj.

Baza Hidro a satisfăcut în totalitate cerințele unităților de aviație mai ales când acestea au rămas izolate în urma bombardării podului de la Cernavodă. Asistența tehnică a hidroavioanelor s-a făcut numai cu mijloace proprii, depanându-se și schimbându-se motoarele hidroavioanelor cu excepția motoarelor KANT din cauza lipsei pieselor de schimb.

În luna noiembrie 1941 hidroscalele de la Palazu Mare au fost bombardate de aviația sovietică care a lansat 4 bombe explozive la marginea lacului (3 au căzut pe uscat și una în apă), 2 bombe în apropierea fostei hidroscale și un coș Molotov (200 de bombe de 1,4 kg fiecare) la 30 metri de liziera Flotilei. Nu au fost produse pagube importante, a fost distrusă numai rețeaua electrică și telefonică pe o distanță de 200 de metri.

De la 15 octombrie 1941, hidroavioanele destinate explorării îndepărtate nu au mai putut fi utilizate deoarece se epuizase complet orele de zbor.

La sfârșitul celei de a doua decadă a lunii decembrie 1941 Hidroaviația Diviziei de Mare primește, printr-un Ordin de Operații al Comandamentului Aero-Dobrogea, noi misiuni de luptă dintre cele mai principale fiind:

a) explorarea aeriană a Mării Negre până la Sevastopol și Eupatoria pentru descoperirea transporturilor inamice spre litoralul dobrogean și avertizarea din timp asupra debarcării inamice în special în zona Cap Midia-Tuzla;

b) căutarea terenurilor, hidroscalelor și așezarea artileriei antiaeriene sovietice din Basarabia de sud, Odessa și Sevastopol pentru determinarea naturii și valorii lor.

c) conlucrarea cu forțele navale maritime românești și aliate;

d) fotografierea terenurilor și hidroscalelor descoperite;

e) să fie în măsură să intervină cu bombe și mitralierele de la bord pentru distrugerea trupelor inamice în curs de debarcare sau debarcate pe litoral;

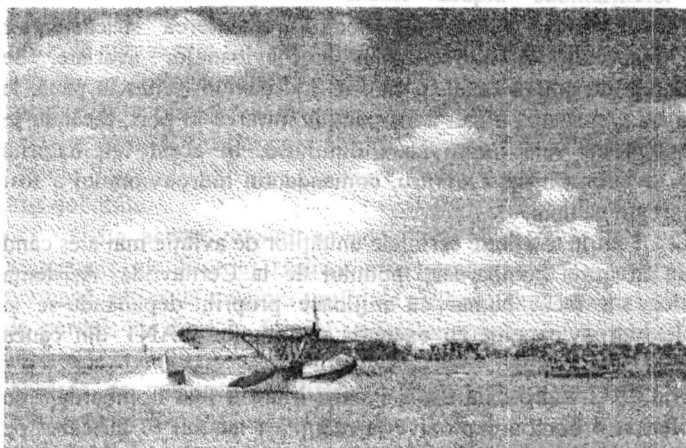
f) să acționeze în profitul frontului de nord Dobrogea sau în profitul litoralului.

Escadrilele 101 Hidro-Informație Savoia cu 7 aparate și 103 bombardament Savoia tot cu 7 aparate au fost puse la dispoziția Corpului 2 Armată. Diviziei de Mare i s-a repartizat Escadrila 102 Hidro - Informații KANT formată din 10 hidroavioane.

Cele trei Escadrile aveau la dispoziție hidroscalele de bază și de lucru de la Siutghiol, Piuța Pietrii, Babadag, lacul Călărași. Pentru hidroavioanele KANT a fost stabilit ca loc de refugiu lacul Snagov.

Hidroavioanele detașate operativ Corpului 2 Armată aveau ca zonă aeriană în responsabilitate litoralul maritim și 10 Mm în largul mării, între Odessa și Mangalia. Zona aeriană stabilită pentru Divizia de Mare cuprindea litoralul maritim românesc și largul Mării Negre până la meridianul portului sovietic Sevastopol și paralela Mangaliei⁷.

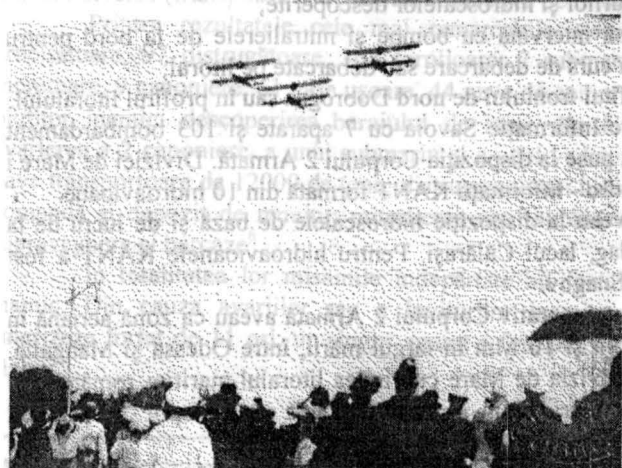
⁷ Arhivele Militare Naționale, Fond Hidroaviația, dos. 117, p. 17-21.

Hidroavion K. A. N. 1
decolând

Hidro avion
„Savoia Marchetti 55”
- La apă -

Formație de hidroavioane
„Savoia Marchetti 56”

Hidroavion K.A.N.T.

Punct de zbor pe hidrosală

UN DOCUMENT INEDIT DESPRE GREVA DE LA DEPOUL C.F.R. PITEȘTI DIN 1920

IULIAN BOȚOGHINĂ

În cele de mai jos dorim să prezentăm un document pe care îl considerăm inedit, relativ la o acțiune de protest, spontană, a muncitorilor ceferiști de la Depoul din Pitești. Publicarea documentelor referitoare la mișcarea muncitorească, și nu numai, considerăm că este mai mult decât necesară deoarece, după cum bine știm cu toți, atât înainte de 1945, dar mai ales după, politicul și ideologicul au marcat istoriografia.

Documentul este un raport din septembrie 1920 al generalului Teodorescu, delegatul Ministerului de Război, care, împreună cu directorul Serviciului Transport din Direcția Generală C.F.R., inginerul Zahariade Alexandru și inspectorul de la Ministerul Muncii, Alexandru Demetrescu, prin care sunt prezentate concluziile relativ la reclamația primită de la Ministerul Comunicațiilor cu privire la arestarea lucrătorilor de la atelierele C.F.R. din Pitești¹.

Înainte de lecturarea textului încercăm să facem o rapidă prezentare a contextului social-politic al momentului, toamna anului 1920.

După primul război mondial, după cum bine se știe, mișcarea muncitorească din Europa a adoptat diverse forme de manifestare. Dintre acestea, o amploare deosebită a luat extremismul stânga, și când spun asta ne referim la bolșevism, care cucerea tot mai mulți adepți. Câteva capitale europene Berlin, Viena, și nu numai, cunoscuseră deja anarhia bolșevică. Mai mult decât atât, în țări ca Ungaria și Rusia, revoluțiile comuniste erau în plină desfășurare.

Cât privește influența anarhismului bolșevic din cele două state arătate mai sus asupra mișcării muncitorești din România, era mai mult decât păgubitoare pentru tânărul stat România Mare, care la mai puțin de doi ani de la desăvârșirea unității naționale, era ținta iredentismului maghiar și rusesc, manifestat sub forma internaționalismului muncitoresc.

Indiscutabil, războiul marcase în mod fundamental mentalitățile. Atât țărânul român, cât și muncitorul realizaseră la Mărășești, Mărăști, Oituz capacitatea forței lor, astfel că după conflictul mondial, reconsiderarea poziției lor în societate era mai mult decât necesară. Însă pentru tânărul Stat România Mare, anarhia și conflictul social erau nemici la fel de periculoși ca și iredentismul extern. Trecând cu bine peste 1918, statul român a trebuit să facă față mișcărilor muncitorești și în 1919 și 1920. Într-o țară ravășită de război, în care prioritară era consolidarea unității statale, reformele sociale

¹ Arhivele Militare Române, fond M.R. Cabinetul Ministrului, dosar 412, f. 747-750.

s-au lăsat așteptate.

În anul 1920, partidele muncitorești și sindicatele au considerat că activismul politic este mai benefic decât pasivismul. Acest fapt s-a concretizat prin implicarea în campania electorală pentru obținerea a cât mai multor locuri în Parlament².

Însă nu numai tribuna parlamentară a fost aleasă ca mijloc de luptă pentru accelerarea reformelor sociale ci și mișcările greviste, care, după cum bine se știe, includeau instabilitate și nesiguranță în societate. Din acest punct de vedere, anul 1920 a fost anul grevei generale, care a cuprins și orașul Pitești³.

În acest context se înscrie documentul pe care îl dorim să-l prezentăm.

Premergător grevei generale, lipsurile materiale, și numai, au determinat diverse acțiuni spontane, care până una alta sunt oglinda tensiunilor acumulate în societatea românească⁴.

Tot o acțiune spontană a fost și mișcarea de protest a muncitorilor de la Depoul C.F.R. Pitești, din 4 septembrie 1920. Ziarul "Socialismul" nr. 205 din 11 septembrie 1920, scriind despre această acțiune a muncitorilor, scotea în evidență modul brutal în care au intervenit forțele de ordine,⁵ fapt ce a constituit unul din motivele pentru care generalul Teodorescu a fost delegat de către Ministerul de Război pentru a verifica cele publicate.

Înainte de a prezenta raportul anchetei, amintim că pe numele liderilor ceferiști de la Depou, pe 10 septembrie 1920, au fost emise mandate de arestare⁶. Pe de altă parte, o grevă de mai mare amploare a izbucnit câteva zile mai târziu, pe 18 septembrie 1920⁷.

Dar iată raportul comisiei de anchetă.

Nr. 317 din 18 septembrie 1920

Generalul Teodorescu Alexandru
către
MINISTERUL DE RĂZBOI
Serviciul Personalului

La ordinul Nr. 22293:

Am onoarea a înainta rezultatul anchetei făcută la Atelierul (depoul) Căilor Ferate din Pitești, împreună cu domnul inginer inspector-general Zahariade de la Ministerul Comunicațiilor și domnul A. Demetrescu, inspector la Ministerul Muncii.

Toate actele pe care se bazează alăturatul proces-verbal s-au înaintat de către domnul delegat al Ministerului Comunicațiilor aceluși minister.

DELEGATUL MINISTERULUI DE RĂZBOI,
General Al. TEODORESCU

² *** *Istoria municipiului Pitești*, Editura Academiei R.S.R., București, 1988, p. 229–230.

³ *Ibidem*, p. 230–231.

⁴ *** *Pitești, mărturii documentare (1388–1944)*, vol. I, București, 1988, p. 324–326.

⁵ *Istoria...*, p. 231.

⁶ *** *Pitești, mărturii...*, p. 327.

⁷ *Ibidem*, p. 329 – 330.

REFERAT

În urma delegațiunii ce fiecare din noi am primit de la departamentul respectiv, pentru a cerceta și referi asupra reclamațiunii primită de la Ministerul Comunicațiilor cu privire la arestarea lucrătorilor de la atelierele C.F.R. din Pitești, transportându-ne în ziua de 11 septembrie a.c., în această localitate, am constatat următoarele:

În ziua de 4 septembrie a.c. pe la ora 8,30 dimineața pe când domnul inspector Ovidiu Chiriac, însoțit de domnul Nicolae Mișa, șeful Depoului Pitești făcea inspecție prin acel depou, le-a ieșit înaintea cazangiuilor Cornea Ion și Lăcătușul Minculescu Nicolae, cerând satisfacerea de urgență a mai multor cereri anterioare de ale lucrătorilor și anume: lemne, bocanci, haine și niște resturi de bani ce aveau de primit.

Domnul inspector Chiriac le-a răspuns că pentru toate acestea a intervenit la Direcțiune și să aibă răbdare până la sosirea răspunsului Direcțiunii.

Acești doi delegați au plecat în atelier de au comunicat rezultatul lăcătușului Niculescu Cristea, șeful socialist al meseriașilor din depoul Pitești. Imediat după aceasta s-a auzit semnalele de adunare prin lovituri de ciocane. Pe când domnul Chiriac cu domnul Mișa erau în fața remizei la placa de întors locomotive, a venit la dânsii fierarul Turcin Gheorghe spunându-le să aștepte, că mulțimea vine să le vorbească. Sosind lucrătorii, domnul Chiriac i-a rugat să facă liniște și să vorbească câte unul pe rând. Atunci fierarul Turcin Gheorghe a repetat cererile lucrătorilor, la care domnul inspector Chiriac le-a răspuns din nou, ca să aibă răbdare, că răspunsul Direcțiunii trebuie să sosească imediat, deoarece Domnia sa a raportat din timp Direcțiunii doleanțele lor.

Atunci lucrătorii au început să strige cât îi lua gura.

Domnul Chiriac le-a făcut observații ca să înceteze strigătele și voind să îndepărteze lucrătorii l-au înconjurat din nou și au început să-l huiduiască.

A doua zi la 5 septembrie domnul inspector Chiriac a supus cazul Direcțiunii C.F.R., cerând suspendarea din serviciul a capilor principali și anume: Minculescu Nicolae, Niculescu Cristache, Rădulescu Constantin, Cornea C. Ioan, Blaj Constantin și Turcin Gheorghe, suspendare, care a fost aprobată în ziua de 6 septembrie cu telegrama nr. 787 a Direcțiunii C.F.R.

În ziua de 7 septembrie a.c. la orele 9 dimineața aducându-se de către șeful depoului la cunoștința lucrătorilor hotărârea Direcțiunii, ei au fost invitați să părăsească depoul, însă nu numai că aceștia n-au executat ordinul dat, dar au intrat cu forța în ateliere și au îndemnat și pe ceilalți lucrători să lase lucrul, pentru a ține consfătuiri cu dânsii. În urma discursurilor înflăcărâte ce li s-au ținut, lucrătorii au părăsit lucrul în semn de protestare, continuând totuși să rămână în ateliere. Fiind avizat de către domnul inspector Chiriac și domnul maior Micodoiu de cele petrecute la depou, la orele 14 a sosit domnul colonel Nițescu, comandantul garnizoanei, împreună cu domnul maior Micodoiu. Totodată a sosit și un pluton de 30 de oameni, comandat de un ofițer.

Domnul colonel Nițescu după ce a așezat trupa la intrarea depoului, a chemat în domnia sa pe șefii depoului și șefii atelierelor, cărora le-a dat ordin ca toți lucrătorii să iasă în curte să se așeze pe două rânduri în liniște. Domnul colonel Nițescu le-a spus

atunci lucrătorilor că cei suspendați, nu mai au nevoie să intre în ateliere până la judecarea definitivă a cauzei lor; ceilalți însă sunt invitați să reia lucrul imediat. Lucrătorii au răspuns că ei nu reiau lucrul decât împreună cu cei suspendați, care să rămână pe loc până la judecarea lor.

Li s-a răspuns că aceasta nu se poate și lucrătorii în urmă apelului nominal făcut și declarațiunei dată că nu mai lucrează, au intrat în atelier pentru a preda unelte în urma ordinului domnului colonel.

În timpul acesta o parte din lucrători au venit a spune că ei vor să lucreze, dar că sunt terorizați și amenințați cu bătaia de ceilalți. Domnul colonel Nițescu a procedat atunci la ridicarea lucrătorilor: Minculescu Nicolae, Niculescu Cristache, Corneliu Ioan, Blaj Constantin și Turcin Gheorghe și la conducerea lor la comenduire, de unde imediat după luarea declarațiunilor, au fost predați parchetului local, care fusese deja sesizat de domnul inspector Chiriac și maior Micodoiu delegatul Marelui Stat Major. Îndată după ridicarea capilor instigatori, restul lucrătorilor au reluat lucrul la ora 15.

După informațiunile luate de noi printre lucrători și din declarațiunile ce se găsesc la dosar, reiese că trupa n-a fost întrebuințată deloc. Nimeni n-a făcut nici o bruscare sau violență și nu s-a adresat lucrătorilor nici un cuvânt insultător. S-a oprit la depou numai o gardă de 12 oameni, un ofițer, un sergent și un caporal pentru paza depoului.

Menționăm că domnul inginer Chiriac de la data incidentului cu lucrătorii din ziua de 4 septembrie 1920 și până în ziua anchetei ordonată de Direcția Generală C.F.R. la 10 septembrie 1920, nu a mai călcat în depozit.

Din cercetările făcute de noi la fața locului, din declarațiile lucrătorilor, din raportul 5161 al șefului Depoului Pitești din 8 septembrie 1920 și din declarația anexată la dosar fila 5 din 2 septembrie precum și din informațiile date de Parchet, rezultă că în ziua de 7 septembrie 1920, din cauza încetării lucrului în depou, întregul serviciu de mișcare al trenurilor a suferit simțitor provocând întârzierea unor trenuri de persoane și anularea altor trenuri de marfă. Astfel:

- a) trenul de lucru nu a putut pleca în acea zi;
- b) trenul simplon a suferit întârziere nereparându-i-se mașina destinată, din care cauză a trebuit să i se dea mașina care trebuia să plece cu trenul 125 aflată și aceea în reparație.

De altfel această stare de lucruri la Depoul Pitești, durează de mai multă vreme și se datorește rezistenței pasive a lucrătorilor după cum se vede din registrul de prezență al atelierului și din rapoartele șefilor respectivi (căci se găsesc alăturate la dosar). Din această cauză randamentul acestui atelier este extrem de redus.

Această rezistență a degenerat în ziua de 7 septembrie în grevă și aceasta din cauza suspendării de către Direcțiunea C.F.R. a celor 6 lucrători care erau indicați de șefii respectivi ca instigatori ai mișcării.

Cu ocazia anchetei noastre am luat declarații de la toți acei care au avut ceva de spus și în mai multe rânduri am întrebat dacă cineva care mai are ceva de adăugat, la care mulțimea lucrătorilor a răspuns că nu cere decât liberarea celor 5 arestați; iar în momentul plecării noastre după ce le-am recomandat ca să-și vadă de lucru, instrucția celor arestați nefiind terminată la parchet, ei ne-au însoțit de strigăte "La pușcărie cu el", la adresa domnului inginer Chiriac.

1) Din cele arătate mai sus, din declarațiile luate lucrătorilor precum și din ancheta făcută anterior de domnul inginer-șef Cantuniari, reiese foarte clar că lucrătorii s-au făcut vinovați de delictul de ultraj adus domnului inspector Ovidiu Chiriac.

De asemenea din constatările noastre se vede că în ziua de 7, lucrătorii au declarat rezistență pasivă socotită ca delict de sabotaj conform art. 33 din legea conflictelor de muncă, fapt pentru care a fost sesizat Parchetul Argeș, unde instrucția se găsește în curs, iar cei 5 lucrători agitatari depuși cu mandatul confirmat de Tribunal.

2) Cât privește atitudinea domnului inginer inspector Chiriac, atât înainte de incident cât și cu ocazia intervenției armatei – la care nici n-a luat parte – am constatat că a fost cât se poate de corectă față de lucrători, așa încât nu i se poate imputa nimic. Toată această mișcare fiind pusă la cale cu premeditare la clubul socialist din localitate, lucrul care se poate vedea și din notele brigadei de siguranță.

3) Asupra reclamațiunei lucrătorilor relativ la purtarea armatei cu ocazia intervenției ei în ziua de 7 din toate cercetările noastre rezultă că a fost perfect corectă. Domnul colonel Nițescu comandantul garnizoanei, n-a făcut altceva decât ordine și aceasta fără bruscare, violență, sau vreo insultă adusă lucrătorilor.

4) Un fapt foarte regretabil constatat de noi este că la această mișcare a lucrătorilor au fost târați și ucenicii, făcându-se astfel o tristă școală viitoarei generații de lucrători, atunci când statul face sacrificii mari pentru educarea lor profesională și cetățenească. Ar fi de dorit ca îndrumarea lor să se facă pe căi bune și cinstite, ferindu-i cât mai mult de contactul elementelor rele.

Având în vedere cele expuse mai sus, suntem de părere că este în interesul C.F.R. și al statului, ca cei 6 lucrători suspendați, să nu mai fie reprimiți în nici unul din atelierele statului, ei fiind niște elemente rele, care prin influența lor nu pot aduce decât prejudicii instituțiunei C.F.R.

În ceea ce privește acuzația adusă domnului inginer Chiriac, că iar fi provocat la ultraj prin pretinsa insultă că Domnia sa i-ar fi făcut măgari, convingerea noastră este, bazându-ne pe cele constatate, că aceasta n-a avut loc deoarece este inadmisibil că față de atitudinea amenințătoare a 200 lucrători ce-l înconjurase îndeaproape, domnul Chiriac să fi avut imprudența de a-i insulta, mai ales că mai mulți lucrători au declarat că nu au auzit această insultă, iar declarațiile altora diferă asupra cuvântului de insultă ce l-ar fi adresat.

Acestea fiind cele constatate de noi se alătură odată cu reclamația lucrătorilor adresată domnului prim-ministru, raportul domnului inginer-șef Cantuniari cu trei anexe precum și un dosar conținând 17 file cu declarațiile luate de noi la fața locului.

Delegatul Ministerului de Război
General Al. TEODORESCU

Directorul Serviciului I din Direcția Generală C.F.R.
Inginer inspector-general ZAHARIADE

Inspector Centrul Ministerului Muncii,
Alex. DEMETRESCU

ULTIMA ÎNTÂLNIRE A LUI ALEXANDRU VAIDA-VOEVOD CU ION I.C. BRĂȚIANU

ADINA GERMAN
IOAN GERMAN

Brătianu și Vaida sunt doi oameni care și-au adus contribuția la Marea Unire și la dezvoltarea statului modern - România.

S-au cunoscut și au colaborat încă din primii ani ai secolului trecut: Vaida a făcut numeroase vizite la București în perioada 1905-1914 întâlnindu-se cu cei mai importanți conducători politici ai țării, între aceștia au fost regele Carol I și Ionel I. C. Brătianu. Și în timpul primei mari conflagrații mondiale, la înmormântarea regelui Carol I, Vaida s-a întâlnit cu Brătianu, omul politic din Vechiul Regat pe care poate l-a apreciat cel mai mult. După intrarea României în război, contactul între ei s-a menținut prin intermediari.

La Conferința de pace de la Paris (1919-1920), primul ministru al României, Brătianu, a fost șeful delegației românești, iar Vaida-Voevod, ministru fără portofoliu din partea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, era membru al delegației. În aceste condiții colaborarea lor a fost bună, deși destul de dificilă. Colaborarea a continuat și după demisia lui Brătianu în septembrie 1919 și mai apoi după numirea lui Vaida-Voevod ca prim ministru și șef al delegației României la Conferință.

În intervalul 1920-1927 Partidul Național Liberal condus de Brătianu a deținut puterea în cea mai mare parte a timpului. Partidul Național din Ardeal, mai apoi devenit Partidul Național Țărănesc, fiind în ascensiune a început lupta politică pentru putere, între aceste două mari partide românești interbelice.

Astfel Brătianu și Vaida-Voevod cu toată deosebita stimă care și-o purtau reciproc, găsindu-se în tabere opuse, au devenit adversari politici. Subsemnatul am moștenit de la mama mea Ileana German, fiică a lui Alexandru Vaida-Voevod, numeroase scrieri disparate, caiete de memorii, documente, acte și fotografii, obiecte personale, etc., pe care i le lăsase tatăl ei, lucruri de care a avut mare grijă și pe care le-a păstrat cu pietate.

După moartea mamei, împreună cu soția mea Adina German, am parcurs tot materialul rămas de la bunicul meu, l-am ordonat și ulterior, o parte am dat-o Muzeului de Istorie din Sibiu și cea mai mare parte Muzeului de Istorie din Cluj.

Între scrierile bunicului meu am găsit și niște însemnări făcute de el pe niște hârtiuțe, poate scrise în fugă - să zicem, într-o călătorie cu trenul de la București la Cluj, legate de ultima sa întâlnire cu Ion I. C. Brătianu. Aceste foite se găsesc astăzi la Muzeul din Cluj.

În continuare redăm textual însemnările făcute de Alexandru Vaida-Voevod despre ultima sa întâlnire cu Brătianu. Ne-am permis doar ca în acest text să adăugăm pentru o înțelegere mai ușoară a conversației redate, literele „I” pentru Inculeț și „V” pentru Vaida-Voevod, precum și la sfârșit câteva sumare note explicative.

La numai câteva zile după această întâlnire a celor doi oameni politici, în 24 noiembrie 1927, Ion I. C. Brătianu moare în urma unei laringite infecțioase.

În 2 octombrie m-am întâlnit cu generalul Radu Rosetti în strada L. E. Catargiu am discutat, plimbându-ne cam o oră.

Dânsul era foarte îngrijorat, pentru Alba-Iulia: zvonuri de proclamarea autonomiei, chestia ... Carol, tineret care discută atentate¹...

I-am arătat: am mai ținut în 1920 Congres și adunare poporală la Alba-Iulia Chestia autonomiei administrative provinciale, nu noi, ci țărani o discută². Atentate? Țăranii vorbesc de „revoluție”, intelectualii: că la toate e de vină Brătianu. Zvonul pornit din Cluj... Absurd că chemariștii³ ar voi atentate. Adevărat că clocotește o revoltă în mulțime, ca niciodată de când îmi aduc aminte. Carlismul se lățește.

Dânsul stăruia că ar trebui să recunoaștem și noi ca stare *de drept* - nu *urmă de fapt*, Regența, actul de la 4 ianuarie 1926⁴ etc., etc. Datorie patriotică, spre a liniști spiritele, în rest: două partide sunt de lipsă, nu se poate nici fuziune, nici colaborare între noi și liberali. Trebuie însă colaborare ca opoziție, iar ei să ne recunoască de al II-lea partid de guvernământ. Aceasta nu se poate fără a recunoaște noi, mai întâi, starea constituțională ca definitivă.

La banchetul „Universului” Inculeț mi-a spus că vrea să mă consulte într-o chestie nepolitică și m-a invitat să-i văd copiii. De la Athené Palace Hotel doamnă Inculeț cu cei doi dragălași băieți a plecat într-o mașină la șosea, iar Inculeț cu mine într-alta. Chestia nepolitică a fost, precum am presimțit, un moft și pretext, spre a servi de trecere la chestia politică.

I - Țara e în situație grea, chestiile externe, minoratul regelui etc..., iar P. N. Ț., în loc să fie la înălțimea datoriei sale, pregătește Alba-Iulia, nu recunoaște de drept Regența, nu se declară în chestia Carol, etc...

I-am răspuns: Dacă guvernul, stăpânind din 1914, cu mici intermitențe, nu e la înălțimea datoriei, vina e a Partidului Liberal care el a încurcat relațiile externe. Pentru Alba-Iulia să ne sărute mâna, căci greutățile le avem noi creând această supapă

¹ Mulți transilvăneni se simțeau frustrați, atât politic cât și economic, nemulțumirea îndreptându-se împotriva guvernelor liberale. În popor se vorbea de o nouă adunare populară la Alba-Iulia la care să se proclame o autonomie locală și să se repună în drepturile regale prințul Carol.

² Conducătorii P. N. Ț.

³ Cei care voiau rechemarea prințului Carol.

⁴ În 4 ianuarie Parlamentul dezbate problema renunțării prințului Carol la prerogativele regale și recunoașterea prințului Mihai ca moștenitor al tronului. Parlamentarii Partidului Național și Partidului Țărănesc s-au abținut de la vot. Regența numită pentru perioada de minorat a prințului Mihai era constituită din: principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea și C. Buzdugan, președintele Curții de Casație, ultimii doi fiind filobrătieni.

nomul umirilor, iar Partidul Liberal are beneficiul. Nu noi am vrut Alba-Iulia, ci masele o pretind. Fuzionați chiar cu liberalii nu s-ar ajunge nimic decât că un Niță Strâmbu din Jinturug, proclamând Carlismul, ar răsturna șandramaua constituțională. Prestigiul Regenței sunt trei globurile de camfor⁵. Domnul Brătianu cu metodele sale contribuie ca să se volatilizeze mai repede. În același timp aceste metode sunt răspânditoarele Carlismului.

Știa și admitea și el că poporul e în mare fierbere, că misterul Albei-Iulii a cuprins satele, răspândindu-se din Ardeal și Banat peste întreaga țară. De asemenea, Carlismul. Vina, însă, afirma, este a P. N. T. pentru că nu se declară.

I - Declarați-vă pentru, ori contra lui Carol, pentru, ori contra recunoașterii de drept a Regenței. E nedemn de un partid de guvernământ să susțină un echivoc. Frate Alexandre, trebuie să ne înțelegem, sunteți și voi patrioți și noi, interesul țării trebuie să ne conducă etc... etc...

V. V. - Bine, frate Ioane. Să ne înțelegem. Dumneata ești Brătianu, eu sunt Maniu. Ce ne dați dacă recunoaștem actul de la 4 ianuarie ca definitiv?

I - Vă dăm puterea.

V. V. - Când?

I - Numaidecât.

V. V. - Ce garanții oferi că nu ne trageți pe sfoară pentru a șasea oară?

I. - Noi suntem plictisiți de putere și vrem să asigurăm liniștea țării. Aducem jertfa să ne retragem îndată ce o să faceți declarația.

V. V. - Frate Ioane, prea ești nevinovat și patriot. Nu putem da din mână sabia lui Damocles, singura armă de care mai aveți teamă, căci de altcum nu v-ar păsa să duceți la revoluție și dezastru țara. Dacă îți ofer eu garanții reale că facem declarația în chestia constituțională, recunoaștem ca definitivă abdicarea lui Carol și ca legală Regența, - când ne cedați guvernul?

I. - Momentan.

V. V. - Stai frate Ioane, nu fi așa impulsiv. Eu îți ofer și mai mult. Nu vom fi un guvern al răzbunării. Vă lăsăm în pace Banca Națională, Banca Românească și toate cointeresele, Petroșenii, Reșița, rămână Știrbei președinte, ba îi mai dăm din greu comenzi. Voi să încetați a ne acuza în mod perfid că vrem să vă distrugem organizația financiară. Numai proștii vă cred, căci cum am putea să o distrugem fără a comite sinucidere. Dar și voi trebuie să ne cruțați de atacuri dacă vom încerca să ne înjghebăm o organizație economică. Ei - plecați, ne dați puterea?

I. - Numaidecât, dar faceți mai întâi declarația.

V. V. - După ce vom fi la guvern.

I. - Cum ne garantezi că nu ne trageți pe sfoară?

V. V. - Simplu de tot și sigur. Noi doi, Brătianu și Maniu, cădem de acord asupra textului declarației. Voi vă retrageți și Maniu face declarația, textual, conform angajamentului luat, în discursul program. Garanția?, Regența?. Prin faptul că Maniu primește puterea de la Regență a recunoscut-o ca instituție de drept, căci de altcum însuși guvernul lui nu ar avea existență legală.

I. - Dar Carol?

⁵ Tratament medical al secolului 19 cu efecte iluzorii.

V. V. - După ce acordul Brătianu - Maniu ne-a adus la putere și brava Regenta ne face cu puțință să guvernăm alternând, și noi avem tot interesul să o susținem, din cel mai elementar simț de egoism. Ori crezi că am putea fi așa de nebuni, ca să ne facem bucluc aducându-ne pe cap un stăpân despre a cărui fire știm pozitiv că și pe Brătianu și pe noi ne-ar înlătura fără șovăire. Carlism? Da, în cazul că Brătianu nu vrea să se înțeleagă. Dar dacă ne-am înțeles odată - ? Se pot da garanții mai reale decât acestea, întemeiate pe interesul real colectiv și individual și pe instinctul de conservare a celor ce iau angajamentul? Nici nu mai vreau să accentuez că Maniu e om de cuvânt încât ar preferi să se retragă din politică decât să nu-și țină cuvântul dat într-o chestie atât de capitală pentru Țară și P. N. Ț.

I. - Recunosc că e un argument puternic și o garanție reală.

V. V. - Plecați?

I. - Am să vorbesc cu Brătianu. Sunt convins că pe baza aceasta ne vom putea înțelege.

V. V. - Când plecați?

I. - Să vedem, să chibzuim cum aranjăm.

V. V. - Ei nu, mai mult de trei luni nici polițele nu primesc scadență; zicem că plecați momentan; acum începi să te târguiești Ioane?

I. - Sunt convins că pe baza aceasta Brătianu va găsi baza înțelegerii, mai mult nu pot spune. Eu primesc.

*

*

*

Coltor a sosit miercuri 5 octombrie de la Florica⁶. Joi, 6 octombrie m-a vizitat la 9 a.m. și mi-a expus următoarele: N. Săveanu l-a invitat să facă o vizită la Florica. Miercuri i-a comunicat că Brătianu îl așteaptă. I-a oferit automobilul prezidențial și l-a dus în 2 1/2 ore la Florica. Pe la 11 au sosit. (Urmează descrierea amănunțită a casei, echivalentă cu un palat, holului, covoare, tablouri, odaie, toată în stil românesc, biblioteca, masa, gospodăria, Tant'Elise, impresii varii, observări numeroase de o naivitate surprinzătoare, considerând că povestitorul a studiat la Roma, a văzut lume, călătorind, și a avut contact suficient cu „Domni“).

A discutat „pe baza memoriului lui Dan”. Brătianu i-a spus că nu poate face colaborare cedând patru portofolii; de altcum nu iar mai rămânea pentru partizani. Nu poate demite deputați, căci și-ar nemulțumi și dezorganiza partidul. Liste comune - la timpul său, rămânând dânsul cu o majoritate, care să-l asigure contra oricărei surprize. Da, va fi bine, - situația în Transilvania, ardelenilor, în fostul Regat, liberalilor, iar apoi cât cedăm noi în Ardeal, atâta el dincolo de Carpați. Da - revizuirea legii reformelor administrative, - la timpul său. Și eventualitatea modificării legii electorale, - se poate discuta. Pacea confesională?. Da, e cea mai sinceră dorință și a Domnului Brătianu. În administrație, justiție etc. considerare deosebită elementelor ardeleni. Credite, în limita posibilului, băncilor ardeleni.

Astfel Brătianu a primit ca bază propozițiile din memoriul lui Dan. Analizând eu conținutul rezultatului „pertractării” am reușit, fără nici o greutate, să-l conving pe Coltor că acel rezultat este egal cu zero. Succesul acesta neașteptat al meu, fiind în

⁶ Florica era moșia și conacul familiei Brătianu din apropierea Piteștiului.

cheste, nu dialectic pasionat ca Coltor, care totdeauna mai are un argument de rezervă, se datorește duori împrejurări. I-am expus soluția discutată cu Incuțel - fără a-l numi însă pe acesta - subliniind situația slabă externă și internă a liberalilor, și prosecundo, Coltor atât a dorit: să treacă, pentru orice eventualitate, - de prevăzut - ca „gutgesimnt”⁷ în ochii lui Brătianu. Pe viitor va fi cel mai categoric susținător a tacticii: al II-lea partid de guvernământ și - asigurarea succesiunii.

Ceea ce mi-a creat o situație deosebit de penibilă, a fost știrea transmisă de Coltor, că Brătianu și-ar fi exprimat dorința să mă vadă. Întrucât a fost spontană, întrucât provocată de Coltor și Săveanu această dorință, nu pot ști. I-am răspuns lui că m-a adus în cel mai mare impas: În situația dată nu pot să merg la Brătianu și să-l rog să dreagă ceea ce a încurcat, punând la cale amânarea întâlnirii. El m-a asigurat că e cu desăvârșire nevinovat, că Brătianu, dânsul, vrea să vină la mine. Ergo, ce putea Coltor să facă? Și ce-mi rămâne mie - decât să-l primesc. Zadarnic am stăruit, zadarnic i-am arătat situația ce mi-a creat-o - sub secretul spovedaniei - Coltor a rămas pe lângă menținerea imposibilității de a mai putea înrăuri asupra hotărârii lui Brătianu.

Joi la amiază m-a căutat Săveanu. Nu eram acasă. Vineri a venit să-mi comunice, că domnul Brătianu mă așteaptă, mâinezi⁸, sâmbătă, la 10 a. m.

Maniu, mi-a dat absolutoriu⁹, declarând că nu se poate ca un fost prezident de consiliu să refuze a se întâlni cu primul ministru în funcție. A admis și punctul meu de vedere, că se cuvine, fiind eu mai tânăr și fost sub șefia lui Brătianu, să refuz; că dânsul vine la mine, ci să merg eu la el.

Rezumatul conversației cu Brătianu:

Tonul - amabilitate familiară.

A vorbit dânsul cam 20 minute, făcând eu numai observări scurte.

Situația pentru Țară e grea. A dorit să vorbească cu mine spre a-mi expune punctul său de vedere. Ar trebui să fim cu toții înțelegși. O colaborare pentru vreo două săptămâni ar fi după credința lui, în interesul consolidării Țării. S-a convins însă că nu e cu putință. Cu P. N. T. s-ar fi putut, dar, pe când față de noi, ardelenii, are sentimentul de încredere - deosebiri de program nu există - nu poate avea încredere față de regăteni, foști țărăniști. (I-am replicat, că aceștia au fost fixați de Maniu pe același numitor conservativ burghez ca și Ardelenii. Mai departe nu se poate pretinde să mergem, considerând că și dânsul constată că deosebiri programatice nu există).

Mi-a replicat că nici nu sa gândit la diferenții membrii fruntași ai acestei aripi, ci la Mihalache. Am subliniat că Mihalache e un om nu numai de înalt simț și intelect, ci și un caracter ferm, care dacă a primit programul și tactica pe care o susținem, a primit-o din convingere și o urmează cu cea mai mare lealitate.

⁷ Gutgesimnt (l. germană) = bine intenționat.

⁸ Mânezi (ardelenism) = mâine, ziua următoare.

⁹ Absolutoriu (arhaism) folosit în sens de puteri depline.

- Va fi, cred așa, însă în sufletul său nu se poate emancipa de sentimentele de clasă, se simte țăranul obligat să combată pe boieri.

- Nu, Mihalache, după înfăptuirea reformei agrare susține identitatea intereselor țăranimii cu ale proprietarilor expropriați.

Oricum ar fi, dar dânsul, Brătianu, simte că nici Mihalache nu ar putea colabora din tot sufletul cu Brătianu precum nici Brătianu cu Mihalache.

Al doilea obstacol - care exclude o înțelegere pentru colaborare e averescismul lui Maniu în contra însăși ideii de colaborare la guvern cu Partidul Liberal. Maniu preferă să stea în opoziție....

- Eu: Nu, însă depinde de condițiile între cari ar putea primi puterea. Opoziția de dragul opoziției, nici lui Maniu, nici altuia nu-i place, căci - „ghecăt beteag și sânii mai bine găzduc și sănătos“ a zis armeanul din Bârgău.

El: „Maniu e un om foarte cult, de un intelect superior, fire distinsă, noi doi nu ne putem însă înțelege. Cu dumneata, cu toate că ești combativ, „tauromahy“ (așa greșit, „tauromahy“ în loc de „tauromahos“¹⁰), mă înțeleg mai ușor. - Astfel nu rămân decât o a treia posibilitate de înțelegere, pe baza recunoașterii Dumneavoastră ca al doilea partid de guvernământ și a succesiunii. Se înțelege că dacă începeți campania de răsturnare, eu trebuie să mă apăr și astfel nu putem ajunge la o situație liniștită. Contra lui Averescu nu aș fi dat lupta de răsturnare și ar fi și astăzi la guvern, dacă nu ar fi complicat el situația în momentul când moartea regelui era iminentă.

Observând eu că acum din nou li se fac avansuri averescanilor, considerând alegerile parțiale ultime, dânsul:

- Nu lui Averescu, ci dumneavoastră v-am făcut avansuri, la Craiova și Făgăraș, am ordonat neamestecul, nu am candidat, regret că nu ați ales la Făgăraș un ardelean ci pe un regățean.

V. V. - Noi îl apreciem foarte mult pe Mironescu.

B. - Și eu îl apreciez, însă aș fi preferat să alegeți un ardelean.

Am mai accentuat că și la Craiova și la Făgăraș dispunem de organizații care ne asigurau reușita, dacă nu se comit abuzuri, iar dânsul a opus, că la Făgăraș au ales Consiliile Comunale etc... Cu privire la averescani am mai spus: „ați făcut ca ovreul din anecdotă, alegându-i pe Papacostea și pe Niță. Ovreul a luat de nevastă o creștină și în întrebarea prietenilor, că de ce nu și-a ales dintre numeroasele ovreice, a răspuns: nu voi să nu fac de batjocură familia“.

Conversația a lunecat apoi asupra chestiei școlare. Susținea dispozițiile lui Anghelescu; m-am convins că judeca cu totul fals situația instrucției publice minoritare, necunoscând decât superficial stările. (De exemplu la liceul săsesc din Bistrița nu se poate admite să se înscrie nesași, căci ovreii l-ar copleși, iar interesul de stat cere ca ovreii să fie „emancipați“ de cultura germană. Eu știu că în 50 de ani nu am absolvit 10 evrei la Bistrița. Dar Românii? Eu am studiat la Bistrița și în Viena, și totuși prefer lectura franceză. etc. etc..)

Dânsul nu a pomenit alba-Iulia, nici chestia constituțională. Eu m-am ferit să le amintesc, făcând diversiuni, până ce uitându-mă la ceasornic îi adusei aminte că mai

¹⁰ Tauromahos (l. greacă) în original scris cu litere grecești = toreador.

...6 minute până la 11, când, mi-a spus că trebuie să meargă la Consiliul de miniștri. Eu am sculat amândoi.

- Astăzi am dorit numai să-mi cunoașteți părerile, va trebui să ne mai vedem, să reluăm discuția.

La întrebarea mea, că cine îi sunt oamenii de încredere, după ce, când unul din ei altul dintre miniștri și foști miniștri, discută cu câte unul dintre noi, accentuând că nu are „autorizare“, că vrea numai să-și dezvolte ideea lui „personală“, domnul Brățianu mi-a răspuns:

- Dacă dânsul cunoaște mai bine părerile mele, și Vintilă, în fine și ceilalți, e bine, că își fac rezervele. Căci toți ar dori înțelegerea, fiind ea în interesul țării, dar fiind disciplinați știu că eu am să hotărâsc.

Eu: Desigur, tot așa ca și noi când discutăm cu ai dumneavoastră, ne facem și eleași rezerve, căci Maniu are să decidă.

Dânsul: Așa e în orice partid disciplinat.

Eu: Dar Inculeț și Săveanu?

El: Da și ei,....

Eu: Comunicăm ori nu că ne-am întâlnit? Nu cred că e bine să se divulge, căci demoralizează, oamenii cred, cine știe ce s-a discutat....

El: Nici eu nu vreau să se divulge, nu-mi place să se zică iarăși că pertractăm. Tu o să le spun lui Vintilă, Duca, Săveanu, Tătărescu, în fine miniștrilor. Ei sunt discreți. Apropos. Domnul Lupu era aici și a aflat că vii Dumneata, când te-a anunțat servitorul. Dar, o să tacă.

Eu: Puteam fi liniștiți dacă știe domnul Dr. Lupu. Dânsul e omul cel mai discret, numai cât nici două ceasuri nu știe să țină în gușă un secret.

SPITALUL MILITAR PITEȘTI – ACTIVITATE ȘI ORGANIZARE ÎNTRE ANII 1926–1938

VICTOR RĂZVAN MARTIN

Instituție de prestigiu a județului, Spitalul Militar Pitești trece printr-o perioadă de transformare și restructurare, determinată de reforma din sistemul medical. Scopul acestui articol este de a prezenta imagini dintr-o perioadă similară: 1926–1938. Constituirea Caselor de Asigurări de sănătate, autofinanțarea instituțiilor medicale au produs teamă la început. Goana după fonduri extrabugetare a demonstrat că un conducător de spital trebuie să fie nu numai un doctor bun ci și un manager bun.

Studiul documentelor păstrate în Arhivele Militare Pitești mi-a permis să analizez anumite aspecte din viața spitalului interbelic.

Înființat ca spital al Diviziei a 3-a, Spitalul nu a avut un sediu propriu migrând în diverse spații. Aflat la jumătatea distanței dintre București și Craiova, Spitalul Diviziei a 3-a nu s-a dezvoltat ca un adevărat spital. Situația provizorie și fluctuația în atribuții, când infirmerie de garnizoană, când spital militar a fost cauzată atât de dezinteresul Ministerului, de slaba preocupare a factorilor locali, cât și de apropierea față de cele două mari orașe, Craiova și București, orașe cu tradiție în medicina militară.

Se considera nefondată ideea unui spital militar în Pitești, Ministerul considerând acest lucru doar o risipă de bani.

Fără un local propriu și adecvat funcționării, acest spital nu a reprezentat un punct de atracție pentru medicii ofițeri. Acest lucru s-a repercutat în instabilitatea existentă la conducerea spitalului. Șefii acceptau sacrificiul de a sta în localitate un an sau mai mulți ani, timp în care își pregăteau un post într-un spital adevărat.

Cronologia comandanților în perioada 1905–1922 spitalul demonstrează această instabilitate:

- Medic lt. col. dr. Catapol 1905–1906.
- Medic lt. col. dr. Călinescu 1906–1909.
- Medic lt. col. dr. Mihalcea 1909–1913.
- Medic lt. col. dr. Ioan Ionescu 1913–1916.
- Medic lt. col. dr. M. Ionescu 1916–1918.
- Medic col. (rez.) Dr. Piscu Alex 1918–1919.
- Medic col. (rez.) Dr. Dristărescu Gh. 1919–1922.¹

¹ Arhivele Militare Române, fond Spitalul Militar Pitești, dosar 115, an 1935, f. 787.

În 1922 spitalul va fi desființat. În perioada antebelică, spitalul a deservit garnizoana Pitești (3 Regimente și serviciile) precum și unitățile din garnizoanele Curtea de Argeș, Câmpulung, Turnu Măgurele și Alexandria. Activitatea intensă desfășurată mai ales în perioada de după primul război, media numărului de spitalizați pe acești ani fiind de 650 bolnavi², a dus la reînființarea spitalului.

Prin ordinul Diviziei a 3-a din 26 februarie 1926 a fost reînființat spitalul pentru garnizoanele din județele Argeș și Muscel, precum și pentru garnizoana Găiești³.

Conducerea spitalului a fost încredințată col. dr. Negoescu Virgiliu. Acesta trebuia să organizeze anexa Regimentului 4 Dorobanți în așa fel încât spitalul să fie cât mai funcțional. Au fost amenajate 2 saloane cu un număr total de 40 paturi. Deoarece inaugurarea a coincis cu încorporarea contingentului 1926, au mai fost amenajate 20 paturi, toate paturile fiind repede ocupate⁴.

Paturile au fost repede ocupate de tinerii recruți ce sufereau de afecțiuni contagioase mai vechi.

Spitalul a fost organizat pe două secții, medicală și dermato-venerice, iar din 1 iulie s-a inaugurat secția chirurgicală⁵. Până la sfârșitul anului au fost operați în Pitești în cadrul spitalului, 29 bolnavi.

În acest prim an de existență ca spital autonom au fost internați 666 bolnavi⁶.

În continuare, spitalul a suferit de lipsă de continuitate în conducere, în 6 ani schimbându-se 5 șefi:

- Medic col. dr. Negoescu Virgiliu 1926–1927.
- Medic lt. col. dr. Becescu Nicolae 1927–1928.
- Medic mr. dr. Demond Sigmund 1928–1929.
- Medic mr. dr. Zamfir Dumitru 1929–1930.
- Medic cpt. Bobocescu Gheorghe 1930–1932⁷.

Perioada se caracterizează pe plan organizatoric de încercări timide de reparare a clădirii spitalului și dotarea cu material.

Rezultatele nu au întârziat să apară. În darea de seamă pe anul 1930 se remarcă dezvoltarea serviciului chirurgical, acesta desfășurându-și activitatea în două saloane cu un total de 36 paturi, o sală de operații și o sală de pansamente⁸. Totodată a crescut și numărul de intervenții executate în cadrul serviciului din 192 bolnavi internați, 70 fiind operați⁹.

Serviciul medical și-a extins suprafața luând ființă un salon de izolare (contagioși) de 6 paturi¹⁰. Numărul celor internați la acest serviciu a fost de 367 bolnavi, afecțiunile predominante ale celor internați fiind cele pulmonare.¹¹

Am remarcat o implicare activă a medicilor militari din acest spital, organizând și ținând prelegeri despre combaterea maladiilor contagioase. În rândul

² *Ibidem*.

³ *Idem*, dosar 5, an 1926, f. 521.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Idem*, dosar 115, an 1935, f. 787.

⁸ *Idem*, dosar 30, an 1931, f. 88.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, f. 85.

¹¹ *Ibidem*.

comitetelor de acțiune“ împotriva tuberculozei, a bolilor venerice au intrat și membrii al Spitalului Militar Pitești.

În 1932 la comanda spitalului este numit lt. col. dr. Stănescu Mihail. Ducererea pe care acesta o face spitalului este convingătoare asupra lipsurilor în care desfășura activitatea: „lipsit de lumină, lipsit de apă, care se căra cu hârdăul din oraș, cu acoperișul spart, prin care ploaia șiroia pe pereți făcând să cadă tavanele peste bolnavi ... spitalul era foarte departe de a-și merita numele“¹². Spitalul își trăia ultimele zile de agonie fiind propus, pentru a doua oară, să fie desființat.

Situația grea a spitalului este încă o dată penalizată de o inspecție a Direcției Măntuire a Armatei când personalul spitalului „a fost felicitat pentru mizeria din închire“¹³.

În 1934, profitând de divergențele dintre Ministerul Sănătății și Prefectura Argeș, spitalul solicită și primește spațiul de pe șoseaua Pitești – Curtea de Argeș „... cu prea bine voitorul concurs al domnului prefect Ioan Ghinescu“. „Pe baza unei simple adrese a prefecturii am ocupat localul... pentru a putea pune pe competitori (jandarmaria, direcția sănătății publice) în fața unui fapt împlinit“¹⁴. Ulterior, Prefectura a închiriat spațiul, pe durata a 15 ani, fără plată, spitalului.

Zeța Fortuna a continuat să împlinească truda personalului. La scurt timp, ministrul Apărării Naționale, general de divizie Nicolae Uică vizitează spitalul și oferă un sprijin de 200.000 lei pentru restaurare și renovare¹⁵.

Este momentul când spitalul începe să se transforme într-un lăcaș medical cunoscut. Spitalul va trece în subordinea Corpului I Armată.

La 15 aprilie 1934 lucrările de renovare fiind terminate, spitalul a fost inaugurat¹⁶.

Organizarea era următoarea:

Serviciul medical era amplasat în aripa dreaptă, la fel ca serviciul veneric și dispunea de un salon, 3 rezerve, cu un total de 45 paturi.

Serviciului chirurgical i s-a pus la dispoziție aripa stângă, având capacitate totală de 45 paturi. În cadrul serviciului s-au separat bolnavii septici, aseptici și accidentații.

În centrul spitalului au fost amenajate farmacia și cancelariile.

Într-un pavilion separat a fost amenajat serviciul contagioși ce dispunea de un salon cu 16 paturi și laborator de bacteriologie¹⁷.

Pentru combaterea bolilor contagioase a fost amenajată în cadrul spitalului o baie de garnizoană, cu capacitate de 80 persoane/oră și s-a creat o echipă mobilă de dezinfecție și deparazitare ce dispunea de un cuptor de deparazitare.

Conducerea spitalului a solicitat unităților din garnizoană ca măcar odată pe săptămână soldații garnizoanei să vină să facă o baie la spital. Solicitarea nu a întâmpinat nici o obiecție.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, f. 782.

¹⁷ Ibidem.

În spatele spitalului a fost amenajată o grădină de zarzavat iar pădurea din apropiere a fost transformată în parc¹⁸.

Cele patru secții ale spitalului beneficiau de saloane și personal propriu.

Performanțele medicale și numărul bolnavilor tratați au crescut în următorii ani.

Serviciul chirurgical a realizat 96 operații în 1934 și 92 în 1935, iar serviciul medical a internat și tratat în perioada 1932–1936 2559 bolnavi cu diverse afecțiuni¹⁹. Mortalitatea din cadrul spitalului s-a cifrat în acest interval la valoarea de 0,63% (16 morți), cifră situată la jumătatea procentului față de media pe țară²⁰.

Serviciul contagioși s-a confruntat cu epidemii de oreion și gripă numărând celor internați fiind de 108 bolnavi.²¹

O activitate vastă a desfășurat și farmacia eliberând în această perioadă 24 016 rețete.

Ofițerii spitalului s-au implicat în viața culturală și civică a Piteștiului organizând dezbateri în sala bibliotecii spitalului și realizând studii de specialitate.

Dintre lucrări amintim:

- „Tratamente reumatice” – lt. col. dr. Stănescu M.
- „Monografia sanitară a județului Argeș” și
- „Tulburările glandei tiroide în județul Argeș” de cpt. Jianu Ion.

Schimbările produse în Spitalul Militar Pitești au atras atenția forurilor conducătoare. Într-o adresă a Șefului Serviciului Medical al Corpului I Armată, general I. Constantinescu, datată 3 decembrie 1935 se aduc mulțumiri personalului pentru activitatea desfășurată și se recomandă autorităților superioare să ofere Spitalului tot sprijinul²².

O problemă spinoasă a spitalului în perioada analizată a fost lipsa personalului medical de specialitate. Medicii ofițeri erau insuficienți și periodic erau detașați la unitățile din garnizoanele apropiate.

În notă nr. 4017 din 26 februarie 1936 adresată Inspectoratului Sanitar al Armatei, conducerea spitalului prezenta situația medicilor din spital „din 6 ofițeri medici (...) 4 sunt neutilizabili”, lt. col. dr. Stănescu precizând că „la chirurgie (...) sunt silit să lucrez cu plutonierul”²³, se solicita ca lt. dr. Păunescu Anghel, numit de Inspectoratul Sanitar, medic secretar al județului Teleorman, să fie înlocuit din funcție deoarece spitalul nu se poate lipsi de el²⁴. Acest tânăr doctor avea meritul de a fi organizat un cabinet dentar în spital, pe care l-a dotat cu instrumentar propriu.

În notă amintită, lt. col. dr. Stănescu recomandă Inspectorului Sanitar al Armatei o mai mare atenție la selectarea medicilor recrutați. Deoarece mulți medici de unitate nu au îndeplinit niciodată această funcție.

În cursul anului 1936 spitalul a început demersurile necesare achiziționării unei instalații de radiologie. Ca răspuns la nota nr. 4146 din 26 februarie 1936, Divizia

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, f. 783.

²² *Ibidem*, f. 784.

²³ *Ibidem*, f. 731.

²⁴ *Ibidem*.

„...a aproba fondurile necesare achiziționării instalației, doar suma de 50.000 lei fiind suportată de bugetul spitalului”²⁵.

Schimbând aspectul spitalului medicii au fost solicitați tot mai mult de civilii din oraș. Numărul în creștere al celor consultați a permis crearea unui fond de gospodărire al spitalului. Acesta era alimentat în afară de consultații de bani obținuți din analize, medicamente, vizite, internări și tratamente. Valoarea acestui fond a fost de 182.535 lei în anul 1936 și 146.352 lei în 1937. Aceste fonduri au permis continuarea reparațiilor și dotărilor cu instrumentar²⁶.

În 1937 numărul pacienților civili din spital a ajuns la 25%, din 890 internați, 158 erau civili. Numărul operațiilor a crescut la 237.

Serviciul de radiologie înființat anterior a contribuit în mod substanțial la fondul de autogospodărire. În 1937 s-au executat 1.125 radioscopii, 242 dintre ele fiind folosite pentru uzul spitalului.

Plecarea dr. Stănescu de la conducerea spitalului, la începutul anului 1938, nu a fost identificată ca o abandonare a problemelor. Noul, și în același timp vechiul șef, mr. dr. Bobocescu Gheorghe, fiind familiarizat cu activitățile din spital.

În „Darea de seamă pe anul 1938” această activitatea pe care a desfășurat-o activitatea ce continua munca predecesorului său; astfel au fost reparate ușile și ferestrele „...s-a vopsit acoperișul spitalului și al tuturor anexelor, s-a reparat conducta de apă”²⁷.

Spitalul și-a mărit capacitatea cu încă 8 paturi, achiziționându-se și „o trăsură pentru aducerea pâinii de la manutanță”.

Numărul bolnavilor internați în 1938 s-a cifrat la 1.137, dintre aceștia 209 fiind civili²⁸.

În cadrul serviciului de chirurgie au fost executată 282 operații „abordându-se toate regiunile și toate organel”²⁹.

Serviciul de radiologie a lucrat atât pentru interesul spitalului, efectuându-se 1.280 radioscopii, onorându-se totodată cele 137 solicitări civile contra cost.

Veniturile spitalului au fost completate și de cele 8 analize de faină pentru manutanța centrală efectuate de laboratorul de chimie. În condițiile în care Direcția Sanitară a alocat acestui sector pe anul 1938 un buget de 2.000 lei în urma acestor inițiative s-a obținut suma de 6.000 lei³⁰.

Reforma sistemului medical, autofinanțarea instituțiilor, apariția caselor de asigurări de sănătate reprezentau probleme de fond pentru medicina românească.

De la tavanele umede ce pândeau să cadă peste bolnavi la spitalul modern din timpurile noastre fuiorul istoriei a depănat multe povești. A trecut un război, cataclismele naturale nu au ocolit spitalul, dar acest lăcaș medical născut din durere și pentru durere, s-a dezvoltat și s-a implementat în mintea argeșenilor ca un loc unic.

²⁵ *Ibidem*, f. 742.

²⁶ *Idem*, dosar 138, an 1936, f. 645.

²⁷ *Idem*, dosar 164, an 1938, f. 644.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

MILITARY HOSPITAL PITEȘTI-ACTIVITY AND ORGANIZATION BETWEEN 1926–1938

Abstract

Situated on the way that connects Pitești to Curtea de Argeș, Military Hospital Pitești had a dramatic activity.

As it had been founded as 3-rd Division's hospital, it had never had an own headquarters. For that reason, it migrated from one military and civil establishment to other.

The provisional situation was caused by the carelessness of the Ministry and of local factors, by the short distance from Craiova and Bucharest (centers that had a tradition in military medicine).

The hospital had not been a „high spot“ for officers who practiced medicine. The leadership of the hospital was changed very frequent in the period before war occurred.

The leadership of the hospital between 1900–1922 was:

- colonel lieutenant dr. Catapol 1905–1906.
- colonel lieutenant dr. Călinescu 1906–1909.
- colonel lieutenant dr. Mihalcea 1909–1913.
- colonel lieutenant dr. Ioan Ionescu 1913–1916.
- colonel lieutenant dr. M. Ionescu 1916–1918.
- colonel spare dr. A. Piscu 1918–1919.
- colonel spare dr. Gh. Dristărescu 1919–1922.

In 1922, the hospital was abolished. On February 26 1926, by the order of 1st Divisions, the hospital was reactivated as a hospital for the garrison from Argeș country, Muscel and Găești.

The leadership of the hospital between 1926–1938 was:

- colonel dr. Negoescu Vasile 1926–1937.
- colonel lieutenant dr. Becescu Nicolae 1927–1928.
- major dr. Demond Sigmund 1928–1929.
- major dr. Zamfir Dumitru 1929–1930.
- captain dr. Bobocescu Gh. 1930–1932.
- colonel lieutenant dr. Stănescu Mihai 1932–1937.

In 1932, at the leadership of the hospital was appointed colonel lieutenant Stănescu Mihai, who obtained in 1934 an irrevocable headquarters for the hospital with the support of the prefect Ioan Ghinescu.

After the visit of Defense Minister, Division general Nicolae Uică the hospital received a financial support of 200.000 lei for renovation.

The new hospital had two sections: a medical one and a dermatological one, with a total of 90 beds.

From the 1-st of July 1934 it was founded the surgical service. During the same year, it was organized an infection ward. The hospital had its own chemist's and its own bath for the soldiers in the garrison.

The officers-doctors involved in town's life. Captain Jianu Ion wrote works about the diseases in the country.

The civilians requested the hospital's services, too, and that situation allowed the existence of an auto-finance fund. The sums in that fund were at about 160,000 lei, annually.

The hospital acquired a modern radiological installation.

The reform of the medical system represented an important problem for the hospital's personnel. Due to their professional training and to the support of local civilian and military authorities, the hospital became a strong and respectable institution.

Nowadays, the Military Hospital represents an active presence in our country's life.

RAPORTURILE LUI GHEORGHE TĂTĂRESCU CU NICOLAE TITULESCU, ÎN PROBLEMA ÎNCHEIERII UNUI PACT DE ASISTENȚĂ MUTUALĂ CU UNIUNEA SOVIETICĂ

TEODOR CIOFLAN

După stabilirea relațiilor diplomatice normale între cele două state (România și U.R.S.S., iunie 1934), concomitent cu stabilirea relațiilor diplomatice între ele, s-au depus stăruitoare eforturi pentru realizarea unui pact de asistență mutuală, pact ce trebuia de fapt să consacre într-o formă juridică adecvată, toate acele principii cuprinse în tratatele generale și în cadrul cărora evoluau de mulți ani, deși neoficializate, relațiile între guvernele de la București și Moscova.

Relațiile guvernului român condus de Gheorghe Tătărescu cu Uniunea Sovietică erau relații între un guvern al unei țări capitaliste și un guvern al unei țări socialiste. În întreaga perioadă interbelică, guvernele românești care s-au perindat la conducere, indiferent de partidul politic au reprezentat, au promovat aceeași politică internă anticomunistă, din care nu lipsesc, într-o formă sau alta, propaganda de denigrare a regimului sovietic¹.

Politicienii cu vederi lucide însă, de felul lui Nicolae Titulescu, care a dominat cu personalitatea lui un deceniu și jumătate de politică externă românească, plecând de la considerentele date de imperativul consolidării statului unitar național român, au văzut în mod realist necesitatea existenței unor raporturi normale de bună vecinătate cu statul vecin. Această poziție lucidă, dar care nu comportă nici un fel de simpatie pentru ideologia comunistă sau regimul sovietic, era exprimată astfel de însuși Titulescu: „politica noastră față de U.R.S.S. derivă din necesitatea de a trăi în bună armonie cu un vecin de 170.000.000 de oameni. Nu sunt comunist, n-am împărtășit niciodată această doctrină. Consider însă că o apropiere pe tărâmul politicii externe cu U.R.S.S., care, ca aliat al aliaților noștri Franța, Cehoslovacia și Turcia este cel mai bun mijloc de a permite tratatelor noastre existente de alianță să-și dea plina lor eficacitate”².

În cadrul complicațiilor e o tot mai vizibilă tensiune între statele revizioniste și antirevizioniste, apropierea de U.R.S.S. a Franței și Cehoslovaciei a fost un imbold în plus pentru România de a-și urma aliații.

Pentru a înfăptui un tratat politic cu Uniunea Sovietică Nicolae Titulescu a cerut mai întâi regelui Carol al II-lea și guvernului condus de Gheorghe Tătărescu să-i acorde împuternicirea necesară pentru a începe negocierile acestui pact. Teama că o

¹ Ion M. Oprea, *Titulescu și strategia sa*, Editura Junimea, Iași, 1982, p. 256.

² Interviu acordat de N. Titulescu ziarului „Universul” în numărul din 18 iulie 1936.

alianță cu U.R.S.S. ar facilita influența ideilor comuniste asupra opiniei publice românești ca și îngrijorarea că o asemenea alianță ar spori ostilitatea Germaniei hitleriste și ar putea să afecteze relațiile României cu Polonia au determinat pe Carol al II-lea să manifeste la început o atitudine refractară față de cererea lui Titulescu și chiar să se opună cu înverșunare inițiativei ministrului său de externe³.

În consecință el a refuzat să dea curs propunerii lui Titulescu și în același timp a interzis ministrului de externe român de a merge la Moscova împreună cu Benesi-Eden și Laval, chiar cu simpla condiție de a nu discuta nimic despre pactul de asistență mutuală.

Perseverența și puterea de convingere a lui Titulescu, dar mai ales teama de a nu expune monarhia unei primejdii, l-au determinat pe rege să vadă că o alianță cu U.R.S.S. corespundea într-adevăr intereselor vitale ale României și că era necesar să abandoneze punctul său de vedere inițial. Principiul politicii externe românești, propriu chiar și celor mai lucizi promotori ai săi, a figurat ca atare și în actul de împuternicire dat lui N. Titulescu de regele Carol al II-lea și de guvernul român, în frunte cu G. Tătărescu, la 14 iulie 1935, pentru negocierea unui pact de asistență mutuală româno-sovietic⁴.

În minuta încheiată la 14 iulie 1936 între Gheorghe Tătărescu, Ion Inculeț, Victor Antonescu și Nicolae Titulescu în legătură cu unele direcții și aspecte ale politicii interne și externe, la punctele 3 și 4 se referea la semnarea Pactului de asistență mutuală cu U.R.S.S., pentru care guvernul a dat autorizarea lui încă din iulie trecut și pe care azi Sovietele refuză să-l încheie pe baza următoarelor principii:

a) Încetarea atacurilor în presă asupra U.R.S.S. și combaterea numai a comunismului intern, al cărui partizan nici unul din membrii guvernului nu sunt;

b) Articolele de presă favorabile apropierii cu U.R.S.S., din punct de vedere extern, învederând că noi nu putem păstra alianțele noastre existente cu Franța, Cehoslovacia și Turcia dacă nu cădem la o înțelegere, ba chiar devenim inamicii lui U.R.S.S., aliatul aliaților noștri;

c) Suntem inamicii comunismului intern și hotărâți să ne conducem destinele țării după directive proprii românești, dar pe tărâmul politicii externe suntem pentru o înțelegere cu U.R.S.S., aliatul aliaților noștri, Franța, Cehoslovacia și Turcia, înțelegere care singură poate da acestor alianțe valoare afectivă, noi neputând fi în același timp și aliatul Franței și inamicul Rusiei, aliata ei.

Deplinele puteri pentru încheierea unui Pact de asistență mutuală cu U.R.S.S. au fost date deja domnului Titulescu, demult⁵.

După aproape două luni de zile de la primirea mandatului, Titulescu a întâlnit pe Litvinov la Geneva și, fără a pretinde să înceapă negocierile propriu-zise, a deschis discuția asupra eventualei încheieri a unui pact de asistență mutuală între România și U.R.S.S. Acest pact era conceput de către ministrul afacerilor externe al României ca un corolar al pactului de asistență franco-sovietic, pe care se baza în esență, dar că nu era identic. Titulescu vroia ca în cadrul ajutorului reciproc pe care părțile semnatare

³ Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 258.

⁴ Eliza Campus, *Din politica externă a României (1913-1947)*, București, Editura Politică 1980, p. 122.

⁵ Sanda Tătărescu - Negropontes, *Mărturii despre istorie. Gheorghe Tătărescu*, Editura Enciclopedică, București, 1966, p. 27.

„...într-un anumit timp și pentru totdeauna, dar s-a pus în același timp să se acorde atunci când una din ele ar deveni victimă agresiunii; Uniunea Sovietică să garanteze independența națională și integritatea teritorială a României și aliaților săi. În același timp considera că pactul româno-sovietic nu trebuia să vizeze agresiunea unei țări anumite, așa cum de pildă pactul franco-sovietic viza agresiunea germană, cu alte cuvinte el să nu fie „îndreptat împotriva nimănui, ci împotriva agresorului oricare ar fi el“.

Potrivit declarațiilor lui Titulescu, aceste propuneri n-au fost acceptate inițial de Litvinov. Punctul de vedere al ministrului de externe sovietic se baza pe invocarea lipsei de reciprocitate reală, determinată nu numai de aportul relativ neînsemnat pe care România l-ar fi adus în ipoteza că Uniunea Sovietică ar fi devenit victima agresiunii, dar și de situația geografică în virtutea căreia România era expusă întotdeauna cea dintâi atacului german, și în consecință obligația de a acorda asistență revenea înainte de toate Uniunii Sovietice. Timp îndelungat Litvinov n-a părăsit această poziție bazată pe raționamente, de către Titulescu, după cum arată el însuși, nu s-a lăsat niciodată convins⁶.

Cu toate că discuția angajată în septembrie 1935 la Geneva între Titulescu și Litvinov n-a avut un caracter oficial și nici n-a constituit o negociere propriu-zisă a pactului de asistență mutuală româno-sovietic, ea n-a putut să fie totuși ferită de ochii publicității.

Diplomația statelor fasciste, naziste și a acelor care gravitau spre ele nu priveau cu ochi buni încheierea acestui pact. Cercurile diplomatice horthyste susțineau că ideile lui Titulescu sunt obsedant îndreptate spre îmbunătățirea relațiilor cu Uniunea Sovietică și răspândeau zvonuri a căror falsitate era evidentă pentru toată lumea, că România trebuie considerată „ca agent al Rusiei sovietice în Europa“⁷.

Prin diferite organe de presă cercurile hitleriste au semnalat de la începutul anului 1935 apropierea româno-sovietică, exprimându-și și îngrijorarea față de ceea ce numeau ele „influența pe care Rusia sovietică o câștigă zilnic asupra politicii interne și externe a României“.

După discuția lui Titulescu și Litvinov din septembrie 1935, guvernul german n-a informat prin ambasadele Italiei și Ungariei în România, prin atașatii săi militari și de presă, ca și prin vărul regelui Carol al II-lea, prințul Friederich Viktor von Hohenzollern, despre stadiul negocierilor alianței româno-sovietice. Aderența României la acest sistem de asistență mutuală era considerată la Berlin ca un act de ostilitate, deoarece diplomația hitleristă vedea în frontul comun alcătuit de U.R.S.S., Franța, Cehoslovacia și România, o forță creată în scopul de a încercui Germania și de a-i pune existența în joc⁸.

Declarația rostită în Parlament la 14 decembrie 1935 intitulată „Doi ani de la guvernare“, Gheorghe Tătărescu afirma despre politica externă că este o operă de consolidare și că ea a urmărit și urmărește două țeluri: asigurarea păcii și menținerea granițelor actuale ale țării. „Prin Convențiunile de la Londra încheiate cu U.R.S.S., vecinii ei și statele Micii Înțelegeri, s-a dat nu numai pentru prima dată cu precizie

⁶ N. Titulescu, *Politica externă a României*, Editura George Potra, C.I. Turcu și I.M. Oprea, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 124.

⁷ Valeriu F. Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947)*, Editura Viitorul Românesc, 1996, p. 114.

⁸ Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 261.

definiția agresorului, dar s-a pus în același timp și pentru totdeauna întreg teritoriul aflat azi sub stăpânire românească la adăpost de orice război sau act de violență“.

„Datorită acestor convențiuni, s-au putut relua anul trecut relațiile normale cu U.R.S.S. pe baza garanției mutuale a plinului și întregului respect al suveranității celor două state și s-au putut crea condițiile unei prietenii cu marea noastră vecină de la Răsărit, necesară atât securității statului nostru, cât și colaborării rodnice pentru organizarea păcii în întreaga Europă - operă căreia România i-a închinat și înțelege să închine toate eforturile ei“⁹.

În atmosfera de crescândă tensiune războinică a avut loc la Belgrad (noiembrie 1935) și apoi la București (iunie 1936). Conferința șefilor de state majore ai Micii Înțelegeri. Din analiza evenimentelor politice și militare din Europa cei trei șefi de state majore au apreciat că într-o situație foarte grea se găsea Cehoslovacia. Proiectele de operațiuni elaborate de cele două conferințe situau România în afara pericolului unei agresiuni imediate. După Conferința de la București, șeful Marelui Stat Major român afirma că: „se poate conta pe atitudinea binevoitoare a Uniunii Sovietice ca aliată a Franței, Cehoslovaciei și Turciei, toate trei aliate ale României“. În schimb arăta el - „pericolul grav rezultă pentru Cehoslovacia. Îngrijorat de soarta aliatului său, același organ militar aprecia că în cazul unui conflict, dacă Rusia rămâne aliată cu Franța și înțelege a ajuta Cehoslovacia, noi trebuie să permitem forțelor ruse să treacă prin România pentru a ajuta armata cehă“¹⁰.

În actul de imputernicire dat lui Nicolae Titulescu de guvernul român, în frunte cu Gheorghe Tătărescu, la 14 iulie 1936, pentru semnarea pactului de asistență mutuală cu U.R.S.S. se arăta: „Suntem inamicii comunismului intern și hotărâți să ne conducem destinele țării după directivele proprii românești, dar pe tărâmul politicii externe suntem pentru o înțelegere cu U.R.S.S., aliatul aliaților noștri, Franța, Cehoslovacia și Turcia, înțelegere care singură poate da acestor alianțe valoarea lor efectivă, noi neputând fi în același timp și aliatul Franței și inamicul Rusiei, aliata ei“. Regele Carol al II-lea însuși, multă vreme fiind împotriva unui pact de asistență mutuală cu U.R.S.S., îi spunea lui Titulescu în 1936: „Ceea ce face forța argumentului dumitale este că a mai bine să-i avem pe ruși prieteni decât inamici“¹¹.

La 21 iulie 1936, textul pactului de asistență mutuală româno-sovietic stabilit de comun acord cu N. Titulescu și Maxim Litvinov, a fost parafat de ei articol. Odată semnat și ratificat, acest tratat ar fi finalizat într-un mod fericit și reciproc avantajos, suită de negocieri de-a lungul a 16 ani. Această finalizare nu s-a produs.

Având sprijinul masiv al majorității forțelor politice din țară, Titulescu a rămas neclintit în convingerile sale privind necesitatea încheierii pactului româno-sovietic.

După discuția pe care a avut-o cu Litvinov în septembrie 1935 la Geneva, el n-a putut să reia problema pactului decât în vara anului următor: „Cum nu-mi plăcea scria Titulescu regelui - să tratez această chestiune cu Ostrovski (ambasadorul U.R.S.S. în România) ci numai cu Litvinov n-am avut prilejul de a o face decât mult mai

⁹ Sanda Tătărescu - Negropontes, *op. cit.*, p. 261.

¹⁰ Arhivele Marelui Stat Major, Arhiva Conferinței Miciei Înțelegeri, Belgrad, 1936, dosar nr. 30, în Alexandru Osca, Gheorghe Nicolescu, *Tratate, Convenții militare și protocoale secrete (1934-1939)*, Editura Vlasie, Pitești, 1994, p. 23.

¹¹ Ioan Talpeș, *Diplomație și apărare 1933-1939*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 87.

„Întâlnirea dintre Titulescu și Litvinov în ianuarie 1936 la Londra cu prilejul funeraliilor regelui George al V-lea ca și întrevederea lor fugară din luna martie a aceluiași an la Geneva nu au fost momente propice care să îngăduie repunerea în discuție a pactului de asistență. Un asemenea moment l-a prilejuit Conferința de la Montreaux care și-a desfășurat lucrările în lunile iunie-iulie 1936 și care a dezbătut problema revizuirii convenției privind regimul marilor strâmtori”¹².

București, 9 mai 1935. Joseph Paul-Boncour, împreună cu Gheorghe Tătărescu, Nicolae Titulescu, N.N. Săveanu, președintele Camerei Deputaților, Savel Rădulescu, Eugen Titeanu, după primirea înaltului oaspete francez la Camera Deputaților.

În politica internă a României se constată o rapidă ascensiune a forțelor de extremă dreapta în frunte cu Garda de Fier care devenea un adevărat pericol pentru democrația parlamentară și chiar pentru independența României.

Discuția dintre cei doi diplomați a avut loc într-o perioadă când situația internațională devenea din ce în ce mai încordată, ca urmare a repetatelor acte agresive săvârșite de statele fasciste. În politica internă a României de asemenea se constată o rapidă ascensiune a forțelor de extremă dreapta în frunte cu Garda de Fier care, finanțată de Germania hitleristă și de vârfurile cele mai reacționare românești, devenea un adevărat pericol pentru dezvoltarea mișcării muncitorești pentru democrația parlamentară burgheză și chiar pentru independența națională a României. Faptul că ascensiunea fascismului se producea cu îngăduința guvernului Tătărescu și a regelui, care deși nu tolerau excesele organizațiilor fasciste, le acordau totuși în anumite

¹² Viorica Moisuc, *Acte fundamentale ale statului politico-juridic al României în perioada 1918-1940*, în: *Probleme de politică externă a României, 1918-1940*, Editura Militară, 1977, p. 66.

momente ajutor urmărind să le țină astfel în subordine și să le folosească drept forță de șoc pentru propriile lor scopuri politice, a avut un ecou nefavorabil în cercurile politice internaționale.

România continua să rămână adeptul ferm al orientării sale tradiționale spre politica franceză și a declarat totodată lui Litvinov că menținerea relațiilor prietenești cu U.R.S.S. constituia un adevărat comandament al politicii externe românești, constatând că unele acțiuni ale guvernului săvârșite pe planul politicii interne, contracarau politica externă, Titulescu a hotărât să demisioneze. În acest scop el a reîntrors în țară la începutul lunii iulie 1936 și a înaintat președintelui Consiliului de Miniștri Gheorghe Tătărescu actul demisiei¹³.

Împrejurările interne și externe au determinat guvernul Tătărescu și pe rege să respingă demisia lui Titulescu și să-l mențină în fruntea Ministerului Afacerilor Externe. Titulescu a pus drept condiție pentru rămânerea sa, înscrierea într-un document a liniilor generale privind politica externă pe care România va trebui să o urmeze în viitor.

Pentru elaborarea acestui document s-au întrunit în ziua de 14 iulie 1936 președintele Consiliului de Miniștri Gh. Tătărescu, ministrul de interne Inculeț, ministrul de finanțe V. Antonescu și N. Titulescu. Într-unul din obiectivele principale ale politicii externe a României se prevedea necesitatea continuării eforturilor pentru încheierea unui pact de alianță între Franța și Mica Înțelegere împotriva oricărui agresor.

În ceea ce privește politica externă a României față de U.R.S.S. actul sublinia hotărârea guvernului român de a menține depline puteri acordate lui Titulescu încă din luna iulie 1935, pentru încheierea unui pact de asistență mutuală.

În scopul împlinirii acestei misiuni Titulescu a întâlnit pe Litvinov la Montreaux unde încă mai continua Conferința strămtorilor. În contextul internațional al celor „douăzeci de ani de tensiuni diplomatice“ nota Turciei din 11 aprilie 1936, adresată statelor participante la Conferința de la Lausanne și secretariatului general al Ligii Națiunilor invocând necesitatea întăririi securității țării prin înlocuirea convenției de la Lausanne cu o nouă convenție a strămtorilor apare, ca un gest care contrapune unor acțiuni unilaterale de revizuire prin forță a tratatelor existente pe calea tratativelor în vederea securității și păcii. Nicolae Titulescu, exprimându-și nemulțumirea față de acest procedeu, în telegrama adresată lui Gh. Tătărescu din 15 aprilie 1936, arată că în asemenea condiții, consideră inoportună participarea României la Conferința de la Belgrad a Înțelegerii Balcanice, fixată pe 4 mai¹⁴.

În jurul clauzelor viitorului pact la rugămintea lui Litvinov au fost redactate de către Titulescu, între reprezentatii guvernelor sovietic și român s-a purtat o îndelungată și fructuoasă discuție. Primul punct al protocolului, prevedea că statele contractante își vor acorda ajutor reciproc în cadrul Societății Națiunilor, după exemplul pe care în ofereau tratatele de asistență sovieto-francez și sovieto-cehoslovac. Pactul româno-sovietic era îndreptat împotriva oricărui agresor european, fiind astfel un tratat de asistență generală. O asemenea clauză prin conținutul și scopul ei prezintă o deosebită

¹³ Ibidem.

¹⁴ Robert Deutsch, *Poziția României la Montreaux - 1936*, în *Studii privind politica externă a României (1919-1939)*, Editura Militară București, 1966, p. 166.

importantă, deoarece în virtutea ei Uniunea Sovietică urma să completeze sprijinul pe care România l-ar fi primit la nevoie din partea țărilor semnatare al pactelor Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, sau mai mult, ea urma să suplinească acest sprijin în ipoteza că cele două pakte, din cauza unor deficiențe, nu ar fi putut să funcționeze¹⁵.

În ceea ce privește intrarea în funcțiune a pactului româno-sovietic, protocolul înlocuit la Montreaux menționa la punctul doi că fiecare din părțile contractante urmau să exercite obligațiile de asistență numai când Franța va intra în acțiune.

Împotriva acestui punct din acord, de altfel singurul asupra căruia părerea celor doi miniștri de externe n-a coincis, Litvinov a ridicat o serie de obiecții. El invoca lipsa unei alianțe între Franța și România, neîncrederea în posibilitatea încheierii acestei alianțe, precum și consecințele nefavorabile care rezultau din această situație pentru România¹⁶.

A treia clauză a acordului stipula că trupele fiecăruia dintre statele semnatare nu puteau trece granița pentru a-și îndeplini obligațiile de asistență decât la cererea formală a părții contractante care a devenit victima agresiunii. Și în sfârșit, potrivit punctului ultim al acordului, trupele care au acordat asistența, trebuiau ca la cererea formală a statului contractant, care a primit ajutor, să se retragă imediat pe teritoriul pe care s-a aflat înainte de a acorda asistență, respectiv la est sau vest de granița care despărțea cele două state¹⁷.

Definitivarea și semnarea pactului de asistență nu s-au realizat însă în momentul când cei doi miniștri au căzut de acord asupra principalelor clauze. La 29 august 1936, Titulescu a fost înlăturat din guvern pe când încă se afla în străinătate. El a condamnat aspru pe cei care l-au înlăturat fără a se îngriji de soarta mandatului pe care i-l dăduseră de a încheia pactul româno-sovietic.

Urmarea a fost pierderea valabilității acestui act de importanță capitală pentru România, la cererea expresă adresată de Litvinov ca un act echivalent cu o schimbare a politicii externe românești. Pornind de la acest considerent, el a comunicat lui Titulescu, în septembrie 1936 că textul acordului încheiat la Montreaux în ziua de 21 iulie 1936 nu mai este valabil. Pe Titulescu eșuarea încheierii tratatului l-a afectat foarte mult, încât mai târziu mărturisea regelui „Când privesc primele puteri date mie la 14 iulie 1936 și tratatul semnat de Litvinov și de mine la 21 iulie 1936 cu anexa lor: telegrama de concediere ce mi-a adresat-o domnul Gh. Tătărescu la 29 august 1936 nu pot să-mi stăpănesc lacrimile durerii pentru că istoria se face la momente oportune și e greu de presupus că ele se succed“¹⁸.

Declanșată în seara de 28 august 1936, criza de guvern de la București nu părea să ofere la început nimic senzațional. Iată însă că, în locul unei crize „de serviciu“, apare o lovitură de teatru. Incredibilă în primul moment, vestea înlăturării lui Titulescu din funcția de ministru de externe al României a uluit. La 29 august 1936, Gh. Tătărescu, președintele Consiliului de Miniștri, prezenta lui Carol al II-lea demisia guvernului, de altfel imediat. Formarea noului Cabinet s-a realizat ad-hoc, singurul abandonat fiind titularul Externelor, N. Titulescu. În seara aceleiași zile, o telegramă

¹⁵ Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 272.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 273.

¹⁸ *Ibidem*, p. 274.

expediată la Cap Martin anunța post-factum lui Titulescu că fusese înlăturat. „Față de marile dificultăți ce aveam de învins și la cererea colaboratorilor mei – scria lui Tătărescu – mă văd silit să formez un guvern numai în cadrul partidului ce reprezintă (liberal), asigurându-i astfel unitatea și omogenitatea”¹⁹.

„Argumentul” unității și omogenității invocat pentru a explica înlăturarea lui Titulescu, avea un caracter formal. Realitatea era cu totul alta. Cauzele demiterii lui Titulescu – punct final al unei îndelungate campanii de intrigi și manevre desfășurate de cercuri interne și externe – rezidă, în esență, în ostilitatea înverșunată a unor cercuri față de principiile politicii externe promovate cu luciditate, realism și consecvență de ilustrul diplomat și înflăcăratul patriot care a fost Nicolae Titulescu, politica care l-a plasat într-o opoziție ireductibilă față de curente fasciste și extremiste de dreapta din țară și din afara ei.

Investigând cu vehemență împotriva politicii și persoanei ministrului de externe român, Garda de Fier, îl declarase pe Titulescu unul din principalii ei adversari, încă de la sfârșitul anului 1933, când legionarii fuseseră puși în afara legii de către Carol al II-lea (Titulescu se asociase adaptării acestei hotărâri). Acțiunile pe care Titulescu le-a dezvoltat consecvent în scopul asigurării păcii și independenței țării au întărit atacurile Gărzii de Fier²⁰.

Datele „cazului” de la 29 august 1936 arată că la înlăturarea lui Titulescu au concurat din plin, în primul rând manevrele – conjugate sau separate – ale fascismului italian și al regimului hitlerist din Germania, cărora li s-au adăugat acțiunile diplomatice ale cercurilor reacționare din Polonia și Ungaria, adversare neînduplecate ale principiilor de politică externă profesate de ministrul de externe român.

În vara anului 1936, folosind pretextul oferit de cunoscuta atitudine adoptată de Titulescu la Liga Națiunilor în apărarea independenței Etiopiei, aparatul fascist al lui Mussolini, a declanșat o nouă campanie violentă împotriva lui Titulescu.

Începând cu anul 1935 regimul hitlerist va întreprinde presiuni directe pentru înlăturarea lui Titulescu. Un rol special în această acțiune l-a avut Oficiul de politică externă condus de Rosenberg.

Stabilirea relațiilor diplomatice între România și U.R.S.S., la 9 iunie 1934 acțiune în care Titulescu a avut o contribuție importantă – a fost primită defavorabil de hitleriști ca și perspectiva încheierii unui pact de asistență mutuală româno-sovietic. Îngrijorat de posibilitatea încheierii pactului româno-sovietic, Göring continua încă să se intereseze prin Gh. Brătianu, în noiembrie 1936, dacă eventualitatea unui asemenea act este cu totul înlăturată²¹.

Pe plan intern intrigile fruntașilor reacțiuni împotriva lui Titulescu s-au brodat pe fondul unei vechi antipatii pe care Carol al II-lea față de ministrul de externe român. Un rol important l-au avut și membrii camarilei regale care, din adversități personale foloseau orice prilej pentru a-l prezenta pe Titulescu drept dușman înveterat al lui Carol al II-lea. Semnificativă pentru acest fel de intrigi este scrisoarea adresată regelui, la 2 decembrie 1934, de către Dinu Cesianu, ministrul României la Paris, prieten intim al lui Carol al II-lea: „Atitudinea pe care sub forme diverse el o ia (Titulescu) când direct,

¹⁹ George G. Potra, *În culisele „cazului” Titulescu*, în „Magazin Istoric”, III, 1969, 9 (30), p. 50.

²⁰ *Ibidem*, p. 52.

²¹ *Ibidem*, p. 54.

And indirect față de mine – scria Cesianu –, în fond [...] nu e decât lupta dusă de el, de ani și neîncetat, contra maiestății tale pe care nu o iubește [...]”²².

Astfel că îndepărtarea neașteptată a lui Nicolae Titulescu din guvern a permis Uniunii Sovietice să declare prin Maxim Litvinov, nulitatea acordului de la Montreaux, însemnând o schimbare de orientare în politica externă a României în sensul apropierii de Germania.

Contestată din primul moment de guvernul Gh. Tătărescu această legendă, întregită tenace de N. Titulescu însuși speculată de opoziție și acreditată o vreme de istoriografie, persistă și astăzi în conștiința multora. În realitate, plecarea lui N. Titulescu din guvernul Gh. Tătărescu și a regelui Carol al II-lea de a încheia cu Uniunea Sovietică un tratat de asistență în termeni pe care patriotismul incontestabil al lui N. Titulescu i-ar fi găsit cumva acceptabili, nici voința lor de a reorienta politica externă a țării spre Germania căreia Nicolae Titulescu însuși îi propusese, la 27 iulie 1935, un tratat de asistență mutuală similar celui în curs de negociere cu Uniunea Sovietică. Pricina reală a îndepărtării lui Nicolae Titulescu era grava deteriorare a raporturilor de colaborare dintre el, ca ministru al Afacerilor Străine, Gh. Tătărescu, ca președinte al Consiliului de Miniștri și Carol al II-lea, ca șef al statului și care îl determinase, ca de atâtea ori în trecut, să-și prezinte, la 11 iulie 1936, demisia, din motive de prestigiu personal²³.

Motivale politice ale deteriorării acestor raporturi nu lipseau. Era vorba pe de o parte, de angajarea indirectă a lui N. Titulescu în prevestiri referitoare la iminenta schimbare a guvernului național-liberal, din care făcea parte, cu unul național-țărănist și de contactele sale apropiate cu presa franceză de stânga, defavorabilă regelui Carol al II-lea. Era vorba, pe de altă parte, de modul mai mult subiectiv în care el înțelegea să conducă, din străinătate, unde practic rezidă de multă vreme, activitatea diplomației românești, considerată un domeniu autonom de acțiune rezervată, de animozitățile pe care le stârnise în raporturile cu opinia publică și oficialitățile din țări ca Italia, Polonia și chiar Franța, de comportarea vexată față de oficialitățile bulgare, pe care guvernul român încerca să le apropie, de legăturile mult prea strânse cu republicanii și comuniștii spanioli, către care, se pare, deturnase, pe propria răspundere utilaj militar comandat de România și în sfârșit, de angajamentul său perceput ca excesiv de opinia publică românească, în favoarea sovieticilor²⁴.

O bună parte din clasa noastră politică, de altfel, de părere că N. Titulescu se angajase prea mult, pe cont propriu într-o politică la scară mondială care depășea nevoile și capacitatea reală de acțiune ale României, de el reprezentată.

În referatul înaintat de Gheorghe Tătărescu lui Carol al II-lea, privind demisia lui N. Titulescu, ministrul Afacerilor Străine, cuprindea următoarele observații: „Cauza cu o văd aiurea”.

Eu o văd în situația greu de suportat, pe care și-a creat-o dincolo de hotare domnul Titulescu personal, prin acte, atitudini și exagerări a căror răspundere nu o poate împărți cu nimeni: conflicte cu oficialitatea și opinia publică italiană, conflicte cu oficialitatea și opinia publică poloneză, conflicte cu o parte din opinia publică franceză,

²² *Ibidem*.

²³ Sanda Tătărescu, *op. cit.*, p. 162.

²⁴ *Ibidem*, p. 164.

înăsprire de raporturi chiar cu unii din conducătorii politici ai țărilor aliate și prietene – toate aceste acte au creat domnului Titulescu o atmosferă de împotrivire, în care acțiunea domniei sale nu se mai poate desfășura în voie și care îi oferă uneori momente foarte penibile.

La această cauză de ordin extern, se adaugă o alta de ordin intern. Domnul Titulescu trebuie să fie conștient că unele exagerări ale domniei sale – în vorbă și în atitudine – în chestiunea raporturilor cu U.R.S.S., i-au alienat o bună parte din simpatiile opiniei publice românești, refractarea unei politici care ar depăși cadrul unor raporturi numai externe cu vecina noastră de la Răsărit. Acestea sunt cauzele esențiale

Consecințe:

Oricât m-ar afecta separațiunea de un om, dotat cu atâtea însușiri de elită, eu iau în considerare această demisie fără îngrijorare.

Desigur pentru dezbaterile publice internaționale, pentru soluționarea problemelor generale europene și mondiale, absența domnului Titulescu va fi un lucru greu de împlinit. Pentru interesele românești, însă, retragerea domniei sale, fără a atrage nici o periclitare, va fi dimpotrivă un prilej de destindere necesară în raporturile cu unele din statele aliate sau prietene, față de care incidentele provocate, voit sau nevoit, de domnia sa ne-au creat situații de încordare.

Interpretarea ce se va da, poate, de o presă rău voitoare și de o opinie publică lipsită de informații și potrivit căreia plecarea domnului Titulescu înseamnă o nouă orientare în politica externă a țării, va fi repede infirmată de actele și atitudinile viitoare ale guvernului, care vor dovedi că nimic nu se va schimba în această politică²⁵.

Oricum ar fi stat lucrurile, este cert că politica externă a guvernului Gheorghe Tătărescu nu a fost modificată, în ceea ce avea esențial și permanent, ca urmare a despărțirii de N. Titulescu. Mărturii în sprijinul acestei afirmații oferă nu numai textele antologate ei întreaga acțiune a diplomației românești, sub conducerea noului ministru al afacerilor străine Victor Antonescu, exponent mai puțin strălucit, dar la fel de statornic al direcției ilustrate de N. Titulescu. Sunt de amintit, ca fapte istorice doveditoare: încheierea convențiilor militare dintre țările Înțelegerii balcanice la București, la 10 noiembrie 1936, întrunirea, la Sinaia la 28-29 noiembrie 1937, a Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri, pentru examinarea posibilității încheierii unui pact unic de asistență mutuală între aceasta și Franța, adeziunea României, la 22 octombrie 1937, la Pactul de la Nyon, din 14 septembrie 1937, privind măsurile colective de luptă împotriva acțiunilor submarine din Mediterană ale armatelor italiene și germane, sprijinitoare ale franchiștilor²⁶.

Deși politica externă a României nu s-a schimbat după august 1936, maniera de a proceda a guvernului Tătărescu într-o chestiune atât de importantă ca aceea care i se încredințase lui Titulescu printr-un act special a dovedit după părerea unor istorici „o mare miopie politică“.

„Cei care mi-au dat mandatul de a semna acest act – spunea Titulescu în scrisoarea adresată lui Carol al II-lea – nu au ei o răspundere mult mai mare decât a mea demitându-mă din funcțiile mele fără a-mi pune întrebarea: Ce ați făcut cu U.R.S.S.?, căci eu eram mandatar și ei erau mandanții mei, și dacă voiau ca mandatul

²⁵ *Ibidem*, p. 165.

²⁶ *Ibidem*, p. 166.

nu să-și producă deplinul efect, ei trebuiau înainte de încetarea acestuia, să-mi pună în vedere pe care am menționat-o²⁷.

După 1936, degradarea treptată a tuturor actelor internaționale care reglementau, pe baza Pactului Societății Națiunilor și a principiilor fundamentale ale dreptului internațional, relațiile între națiuni, a afectat direct și în măsură crescândă și caracterul relațiilor dintre guvernele românești și cel al Uniunii Sovietice.

Un fenomen caracteristic perioadei din ajunul instaurării dictaturii regale îl constituie faptul că mare majoritate a grupărilor, fracțiunilor și partidelor politice interne aveau interese comune care le legau de Franța și Marea Britanie pe plan economic și politic. Evenimentele s-au succedat rapid, impuse tocmai de necesitatea de a nu da posibilitatea adversarilor să-și organizeze rezistența.

Primind din partea regelui asigurarea că „rămâne o speranță pentru zilele grele care vor veni pentru țară și că în curând va fi chemat ca prim sfetnic”²⁸; Gheorghe Tătărescu își prezintă la 28 decembrie 1937 demisia cabinetului său. În aceeași zi depune jurământul guvernul prezidat de Octavian Goga, președintele Partidului Național Creștin - organizație politică de tip fascist, cu o orientare naționalist-monarhică.

De amintit faptul că până la demisia cabinetului Tătărescu, a avut loc la 3-4 noiembrie 1937, la Ankara, Conferința șefilor de state majore din România, Turcia, Iugoslavia, unde s-au discutat:

a) înțelesul noțiunii de forțe maxim disponibile;

b) planurile de operații: zone de concentrare a forțelor aliate; desfășurarea și durata concentrării; direcțiile de atac și direcțiile principale de interzis;

c) probleme de aprovizionare cu armament, muniție, subrezistențe²⁹.

Este semnificativ că în scurt după constituirea guvernului, Carol al II-lea a organizat în cabinetul său o întâlnire între Victor Antonescu, Octavian Goga și noul ministru de externe Istrate Micescu. Exprimându-și încrederea în orientarea politică pe care o promovase ca ministru de externe în cabinetul Tătărescu, regele l-a rugat pe Victor Antonescu să-l consilieze pe succesorul său asupra situației politice.

²⁷ Scrisoare adresată de N. Titulescu lui Carol al II-lea în Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 275.

²⁸ Eliza Campus, *Din politica externă a României (1913-1947)*, București, Editura Politică 1980, p. 128.

²⁹ Alexandru Osca, Gheorghe Nicolescu, *Tratate, Convenții militare și protocoale secrete (1934-1939)*, Editura Vlasie, Pitești 1994, p. 76.

DIN ACTIVITATEA POLITICĂ A PROF. UNIV. GHEORGHE BRĂTIANU LA PITEȘTI (1930-1938)*

PAUL I. DICU

Criza dinastică din anii 1925-1930 și moartea neașteptată, la 24 noiembrie 1927, a marelui om politic Ionel I.C. Brătianu au determinat intensificarea divergențelor din interiorul unor partide politice, inclusiv din P.N.L.

Prof. Gh. I. Brătianu¹ a fost de acord cu revenirea prințului Carol în țară și cu proclamarea lui ca rege al României. În consecință, la 9 iunie 1930, conducerea Partidului Național Liberal l-a exclus din rândurile membrilor săi. În replică, prof. Gh. Brătianu, susținut public de Carol al II-lea, la 15 iunie 1930, a înființat o formațiune politică disidentă a partidului liberal: „P.N.L.-Gh. Brătianu”².

---

* Paul I. Dicu, *Din activitatea politică a lui Gh. I. Brătianu la Pitești*, comunicare prezentată în sesiunea anuală a Muzeului Județean Argeș, Pitești, 13 noiembrie 1992. Autorul comunicării și al articolului a fost student al prof. G. Brătianu în anii 1945-1947.

¹ *Enciclopedia Istoriografiei Românești (EIR)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 72-73; *Istoriografia istorică a României, VII*, Editura Academiei Române, 1990, p. 24-25, nr. 320-360; Gh. Brătianu, născut 28 ianuarie 1898, Ruginoasa, jud. Iași, fiul lui Ionel I. C. Brătianu (1864-1927), decedat 27 aprilie 1957, în închisoarea din Sighetul Marmăției, deținut politic (ziua nașterii, 28 ianuarie, și ziua decesului, 27 aprilie sunt trecute în actul de deces nr. 131/20 iulie 1957, din registrul de stare civilă de la Primăria orașului Sighet, jud. Maramureș - Extras de deces nr. 33517, întocmit la 22.09.1999 și expediat la Primăria din Pitești, la solicitarea noastră; în alte lucrări sunt notate datele 30 ianuarie 1898, respectiv, 24 aprilie 1957. Ziua exactă a decesului este greu de stabilit (v. Mircea T. Georgescu, *Era 23 aprilie 1953...*, în „Magazin Istoric” nr. 8, august 1990, p. 16; Maria Gh. Brătianu, *Enigma morții sale*, în „Magazin Istoric”, nr. 3, martie 1991, p. 11-36; idem, nr. 4, aprilie 1991, p. 16-18). Liceul și Facultatea de Drept Iași (1919), Facultatea de Litere Paris (1921), doctor în filozofie Cernăuți (1923), doctor în litere (de stat) Paris (1929); profesor de istorie la Universitatea din Iași (din 1924) și București (1940-1947), membru corespondent (1928) și titular (1942) al Academiei Române; membru al PNL, lider al grupării liberale disidente (1930-1938), deputat înainte și după 1930. În volumul intitulat *Istoria României. Enciclopedie*, Edit. Nemira, București, 1987, p. 397, autorul Costin Scorpan a menționat mai multe personalități care au fost ucise în închisori după 1947. Atragem atenția că prof. univ. Ion Petrovici (1882-1972), Simion Mehedinți (1869-1962), Dimitrie Gusti (1880-1955) ș.a., au murit după eliberarea din închisori. (v. I. Mamina și I. Scurtu, *Guverne și guvernanți (1916-1938)*, Edit. SILEX, București, 1996, p. 180-181; 206; 222-223.

² Ioan Scurtu, *Partidele politice din România (1918-1938)*, în „Studii și Articole de Istorie” (SAI), XXXIII - XXXIV, București, 1976, p. 220-221 (v. și bibliografia de la p. 218). Unii cercetători au afirmat că producerea disidenței liberale a fost influențată și de neînțelegerile dintre Ionel I.C. Brătianu și fiul său prof. Gh. Brătianu. La 2 iulie 1931, într-o ședință a Camerei Deputaților, Ion Gh. Duca, președintele P.N.L., a „dat în vileag părerea rea ce o avea Ionel Brătianu despre fiul său...”, adică a dezvăluit public conținutul conflictelor dintre tată și fiu. Această intervenție a fost dezaprobată de către mulți deputați (Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal- 1931*, în „Magazin Istoric”, XXI, nr. 2, (239), București, februarie 1987, p. 37.

De la început, Gh. Brătianu a ținut să precizeze că formațiunea sa nu este o grupare disidentă a P.N.L., ci un partid politic independent, cu statut propriu și un program distinct. Numeroase personalități s-au înscris în noul partid³. În scurt timp au fost înființate organizații județene, orășenești și comunale. La Pitești, reședința județului Argeș, și-a desfășurat activitatea o puternică organizație georgistă, cu un club corespunzător, bine condus⁴. Se știe că în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea după București, reședința argeșeană era considerată al doilea centru politic al României. La Pitești confruntările dintre liberali, conservatori, țăraniști ș.a. erau permanente, uneori violente. Aici se aflau Brătienii și Goleștii, Armand Călinescu și Ion Mihalache. Din aceste considerente prof. Gh. Brătianu, președintele partidului la nivel național, a ținut să fie și președinte al organizației județene argeșene pe întreaga durată a formațiunii sale (1930-1938). În mod similar a procedat Armand Călinescu membru în conducerea centrală a P.N.Ț. și președinte al organizației argeșene între anii 1926-1938.

La Pitești au avut loc numeroase întruniri, consfătuiri, conferințe, ședințe ale conducerii centrale (delegației permanente) a P.N.L.-georgist, la care a participat cu regularitate prof. Gh. Brătianu. Pentru întărirea legăturii organizației județene din Argeș cu centrala bucureșteană, la 15 noiembrie 1932, delegația permanentă în ședință de la Pitești a aprobat prin vot propunerea prof. Gh. Brătianu referitoare la alegerea conf. univ. Mihail A. Antonescu în funcția de vicepreședinte, rămânând în continuare președinte al organizației „Tineretul liberal” pe întreaga țară⁵. Până la data respectivă, misiunea de vicepreședinte a fost exercitată de avocatul Valeriu Arsenescu, doctor în științe juridice, care a solicitat înlocuirea sa, deoarece avea multiple sarcini pe linie profesională (ceruse retragerea din conducere înainte de 1 sept. 1932⁶).

Mihail Antonescu, conf. univ. la Facultatea de Drept și la Academia Comercială din București, a mulțumit delegației permanente pentru încrederea acordată și a făcut apel la toate forțele din Argeș ale partidului să aplice programele aprobate la nivel central și județean. Apoi a prezentat o amplă dare de seamă asupra situației interne și externe. Ioan Nițulescu, doctorand în științe juridico-economice, a subliniat calitățile noului vicepreședinte: „om cu înalte însușiri morale”, „un distins fiu al

³ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol II, partea a II-a, Editura Șt. Enc., București, 1988, p. 158 - 161, 698; Paul Dicu, *Din biografiile prof. univ. Emanoil N. Antonescu, Eftimie N. Antonescu, Mihail A. Antonescu și Istrate N. Micescu*, în „Argessis. Studii și Comunicări”, Muzeul Județean Argeș, Seria istorie, VIII, 1999, p. 343 - 344, 346 - 348, 355 - 361, 367 - 370, 373 - 375, 377; profesorii universitari Simion Mehedinți (membru al Acad. Române), Istrate Micescu, C. C. Giurescu, Mihail A. Antonescu, Radu Vulpe, Al. Procopovici (membru corespondent al Academiei Române); juriștii dr. N. Zigre, I. Zadig, Al. Serghiescu; arh. Matei G. Cantacuzino; generalii Arthur Văitoianu, Emil Castano ș.a. Pentru biografiile personalităților menționate, v. Ion Mamina și Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți (1916-1938)*, Edit. Silex, București, 1996.

⁴ Informații de la prof. C. Albu (1883-1970), membru al partidului georgist, din conducerea organizației orașului Pitești.

⁵ Ziarul „Presa”, IV, nr. 88, Pitești, 16 noiembrie 1932, p. 2.

⁶ *Ibidem*, nr. 84, 1 septembrie 1932, p. 1.

Argeşului⁷. De cele mai multe ori, după încheierea reuniunilor, prof. Gh. Brătianu se retrăgea la moşia sa din Răteşti-Argeş⁸.

Cu prilejul întrunirilor organizate în perioadele dintre alegeri şi în timpul campaniilor electorale, prof. Gh. Brătianu explica punctele de vedere ale partidului său referitoare la problemele politice, economice, culturale etc. La întrunirea din 20 iunie 1932, programată la clubul liberal-georgist din Piteşti, prof. Gh. Brătianu a declarat că nu este de acord cu apelul mareşalului Averescu „de a nu participa la alegeri sau de a realiza un front comun”. Partidul pe care-l conduce va acţiona singur deoarece „părăsirea luptei ar însemna o dezertare şi ar da loc la ivirea unor curente periculoase ce s-ar substitui partidelor de ordine”. Referindu-se la frontul comun al opoziţiei, liderul georgist „a socotit că, dimpotrivă, se impune ca partidul să lupte singur; unul din scopurile sale este de a înfăţişa ideea liberală înnoită şi înălţată, sensul luptei apropiate trebuie să fie triumful acestei idei”⁹.

Pe plan extern P.N.L. - georgist s-a pronunţat în anii 1930-1938 pentru apărarea păcii, respectarea tratatelor internaţionale, apărarea independenţei şi suveranităţii statului român, împotriva revizionismului. În Piteşti s-au desfăşurat mari manifestaţii antirevizioniste organizate de Liga antirevizionistă din România, secţiunea Argeş, şi de alte societăţi şi organizaţii, la care s-au alăturat şi organizaţiile politice oraşeneşti şi judeţene, inclusiv organizaţia georgistă. Evidenţiem amplele demonstraţii de la 28 mai 1933 şi 1 decembrie 1936. Dintre vorbitori s-au remarcat: conf. univ. Mihail A. Antonescu, juristul Stelian Popescu, preşedintele L.A.R. (pe ţară), fost ministru, directorul ziarului „Universul” ş.a.¹⁰. De asemenea, Mihail A. Antonescu a conferenţiat la Piteşti în noiembrie 1932, în sala bibliotecii Liceului „I.C. Brătianu”, liceu în care a fost elev, despre „Revizuirea tratatelor”¹¹. De reţinut că prof. Gheorghe Brătianu a fost primul om politic, şef de partid din România care a avut o întrevedere cu Adolf Hitler (1889-1945; numele la naştere Adolf Schicklgruber) în Germania, înainte de 1938¹². La înapoierea în ţară a informat pe membrii conducerii organizaţiei

⁷ Supra, nota nr. 5.

⁸ Moşia de la Răteşti, alcătuită din trei trupuri, a fost cumpărată de fraţii Ionel I.C. Brătianu, Constantin (Dinu) I.C. Brătianu şi Vintilă I.C. Brătianu de la moştenitorii Pantazi Rătescu (Arh. St. Piteşti, fd. Tribunalul jud. Argeş, d. 28/1908. De multe ori prof. Gh. Brătianu venea la Piteşti cu soţia sa Elena (n. Sturdza).

⁹ Ziarul „Presa”, IV, nr. 80, Piteşti, 30 iunie 1932, p. 2.

¹⁰ Paul I. Dicu, în *Contribuţii la Monografia Şcolii Nr. 3 „Ion Pillat” din Piteşti*, Partea a II-a, Edit. Pământul, Piteşti, 1998, p. 88-89, nota 134.

¹¹ Idem, *Din biografiile prof. univ. ...*, în „Argessis. Studii şi Comunicări”, Muzeul Judeţean Argeş, VIII, 1999, p. 356; Mihail A. Antonescu (5 noiembrie 1904, satul Cazaci, com. Cazaci, azi com. Nucet, jud. Dâmboviţa - 1 iunie 1946, Jilava) fiu al silvicultorului Aurelian N. Antonescu (n. Piteşti, 1862), fratele prof. univ. Emanoil şi Eftimie N. Antonescu. Mama lui Aurelian, Zoe, născută pitar Istrate Micescu, era sora prof. de liceu Nicolae Is. Micescu (1845-1925), primul prof. şi dir. al gimnaziului din Piteşti (1866), tatăl renumitului prof. univ. şi avocat Istrate N. Micescu, (1881-1951, în închisoarea de la Aiud). Astfel, Mihail N. Antonescu era nepot de văr primar al prof. univ. Istrate N. Micescu, ambii fiind profesori la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti, împreună cu unchiul lor prof. univ. Emanoil N. Antonescu (1870-1949).

¹² Unii oameni politici şi istorici au considerat că vizita în Germania a prof. Gh. Brătianu a marcat începutul orientării partidului georgist spre extrema dreaptă, orientare care s-ar confirma prin încheierea „pactului de neangajare electorală” din 25 noiembrie 1937, iar în anii următori prin voluntariatul său pe frontul de est (iunie - octombrie 1941) şi prin decorarea prof. cu ordinele germane „Crucea de Fier”, cl. a III-a şi cl. a II-a (v. ziarul „Curentul”, din 28 octombrie 1941, p. 1; prof. Gh. Brătianu avea gradul de cpt. rez. art.). De remarcat că prof. Gh. Brătianu a participat ca voluntar şi în primul război mondial. În anii 1940-1941 a fost urmărit de către poliţia legionară, mai ales după evenimentele din ianuarie 1941.

argeșene despre principalele probleme discutate și a comunicat impresiile din timpul vizitei.

În cadrul clubului piteștean Gh. Brătianu, președintele partidului și al organizației județene argeșene, împreună cu vicepreședintele și ceilalți membri din conducere, discutau și stabileau candidaturile pentru alegerile locale și parlamentare. De exemplu, pentru alegerile din 1931 au fost trecuți pe lista candidaților la Camera Deputaților: Valeriu Arsenescu, dr. în drept, av. (Pitești); Dinu Hodoroagă, mare proprietar (Dedulești); Gh. Stănescu, înv. (Rătești); ing. Mișu Baltă, mare proprietar (Pitești); preot Chiril Drăgoi (Vâlsănești); Nicu Băbeanu, mare proprietar (Perișani). În Senat: Mișu Lehrer, proprietar (Pitești)¹³. Pe lista alegerilor pentru Camera Deputaților, din 17 iulie 1932, au fost nominalizați următorii candidați: av. dr. Valeriu Arsenescu (Pitești); prof. univ. Valeriu Bulgaru, din partea conducerii centrale; av. C-tin (Tică) Popescu (Pitești); proprietarul Nicu Băbeanu, cpt. de rez. (Perișani-Argeș); preot V. Frujină; Șerban Mateescu. Pentru Senat: înv. Gh. Stănescu (Rătești)¹⁴. În localitățile din nord-vestul județului Argeș (în limitele interbelice), P.N.L. - georgist avea un număr însemnat de membri, de simpatizanți și de alți susținători neutri, de la care a obținut multe voturi.

Prof. Mihail A. Antonescu în calitate de membru în conducerea centrală a partidului, de președinte al organizației de tineret pe țară și de vicepreședinte al organizației județene Argeș, a efectuat vizite în diferite localități în care a asistat la întruniri, ședințe etc. În ziua de 26 septembrie 1933, la întrunirea de la Pitești au fost convocați șefii de sectoare și de organizații. Au participat numeroși cetățeni din oraș și din localitățile apropiate. După încheierea programului, organizația județeană a sărbătorit pe vicepreședintele Mihail A. Antonescu. La banchetul pregătit de restaurantul din Parcul Trivale, oferit „în onoarea D-nei și D-lui Mihail Antonescu”, în răspunsul la toasturile unor participanți, vicepreședintele s-a obligat „să dea Curții de Argeș strălucirea care i se cuvine, iar din Pitești să facă un Blaj al Vechiului Regat, întronând în Argeș o gospodărire cinstită și înțeleaptă”¹⁵. A redat, parțial, cuvintele rostite de Ionel I.C. Brătianu, ministrul Lucrărilor Publice, la inaugurarea liniei ferate Pitești-Curtea de Argeș (26 nov. 1897). Dintre membrii argeșeni ai partidului georgist, aflați la conducerile organizațiilor, s-au remarcat: avocații dr. Valeriu Arsenescu, C-tin (Tică) Popescu, secretar al org. județene, Niculescu, Nelu Stoenescu, Mărgineanu, Belea, C. Mănescu, Ioan Nițulescu, doctorand în științe juridice; profesorii de la Liceul „I.C. Brătianu”, N. Brânzeu (fost prefect), D.I. Ghimpa (fost director), V. Constantinescu, C. Albu; institutorul Gh. Nuțu (Pitești), învățătorii Gh. Stănescu (Rătești) și Marinescu; preoții Chiril Drăgoi (Vâlsănești), V. Frujină, Sorescu, farmacistul P. Stavăr; inginerul Mișu Baltă (Pitești); proprietarii Nicu Băbeanu (Perișani), M. Lehrer (Pitești), T. Diaconescu, fost senator (Pitești), Dinu Hodoroagă (Dedulești), Șerban Mateescu (Pitești); studentul P.V. Stănescu ș.a.¹⁶.

¹³ Ziarul „Presa”, III, nr. 62, Pitești, 17 mai 1931, p. 3.

¹⁴ *Ibidem*, IV, nr. 81, 10 iulie 1932, p. 3.

¹⁵ *Ibidem*, V, nr. 105, 30 septembrie 1933, p. 2.

¹⁶ Informații obținute de la C. Albu, prof. la Liceul „I.C. Brătianu” din Pitești, membru al P.N.L. - Gh. Brătianu.

Prof. Mihail A. Antonescu, bineînțeles, cu asentimentul și la solicitarea prof. Gh. Brătianu, a mijlocit întâlniri și convorbiri între unii șefi de partide politice. Pe baza înțelegerilor stabilite înainte de alegerile parlamentare din decembrie 1937, s-a semnat „pactul de neagresiune electorală” (25 noiembrie 1937), între P.N.Ț., Garda de Fier și P.N.L. - georgist. Pactul a fost aspru criticat de către organizațiile democratice și de majoritatea cetățenilor din întreaga țară.

Pentru a contracara acțiunile regelui Carol al II-lea, care urmărea instaurarea unui regim de dictatură personală, la 10 ianuarie 1938 grupările liberale s-au unit sub conducerea lui Dinu I.C. Brătianu și prof. Gheorghe I.I.C. Brătianu. În vederea alegerilor parlamentare fixate în luna martie 1938, pe lista de candidați ai P.N.L. (unificat), la 31 ianuarie 1938, pentru județul Argeș au fost înscrși prof. Gh. Brătianu și prof. Mihail A. Antonescu¹⁷. Se știe că alegerile nu au mai avut loc din cauza evenimentelor petrecute în februarie 1938: înlăturarea guvernului Octavian Goga - A.C. Cuza (10 februarie 1938), decretarea noii Constituții (20 februarie 1938) și promulgarea ei (27 februarie 1938), prin care s-a legiferat restaurarea dictaturii regale și încetarea regimului parlamentar democratic. La 30 martie 1938 partidele politice au fost dizolvate¹⁸.

---

¹⁷ „Magazin istoric” nr. 4/1991, p. 30.

¹⁸ Bibliografia istorică a României (BIR), v. lucrările incluse în vol. I, III-IX, capitolele referitoare la perioada anilor 1930-1938.

UN LĂCAȘ DE CULT DIN BUCUREȘTI, CTITORIA MAREȘALULUI ION ANTONESCU

FLORIAN TUCĂ

În special în ultimii zece ani, despre mareșalul Ion Antonescu, strălucit fiu al Argeșului și al întregii Românii, s-a scris și s-a vorbit mult, dar nu pe deplin îndestulător, zicem noi, față de ceea ce a făcut el pentru poporul său și pentru Țara sa. Nu evocat, în scris sau prin viu grai, multiple aspecte legate de înalta sa personalitate de om militar de profesie, ca diplomat ca șef de stat și ca om de omenie. Dar despre o latură foarte importantă a concepțiilor și activității sale, în care s-a afirmat pe un plan larg, nu s-a vorbit și nu s-a scris până acum decât foarte puțin. Avem în vedere viziunea, concepțiile și faptele generalului și apoi ale mareșalului Ion Antonescu în domeniul creștinismului, atitudinea sa față de credința întru Cel de Sus și față de Biserica strămoșească.

Născut în orașul Pitești, într-o reputată familie de militari, cu sinceră și curată credință în Dumnezeu, copilul Ion Antonescu a fost crescut, încă din primii ani de viață, în respectul nețărmurit față de credința ortodoxă, față de Biserica neamului. A fost botezat la Biserica „Sfântul Ion“ din urbea natală iar de la slujbele de sfintele sărbători creștine era nelipsit, alături de părinții și bunicii săi. Educat încă de mic în cultul față de credință, Ion Antonescu a fost atât în anii deplinei maturități, cât și în multe și onorabile funcții și demnități pe care le-a deținut, un slujitor sincer și cinstit al Sfințelor Altare. Pentru cetățeanul, oșteanul și omul de stat Ion Antonescu, Biserica neamului, credința în Domnul nostru Iisus Hristos, a însemnat Țara, iar Țara a însemnat credința în Dumnezeu și în biserică. În acest sens, el se va exprima clar și răspicat, în nenumărate rânduri, în aprecieri pline de conținut, de sens și de culoare, care și-ar putea găsi locul și astăzi, ca un fel de moto-uri, pe orice carte cu conținut religios. Iată câteva astfel de aprecieri:

„Un neam trăiește și se înalță prin fapte de credință și luptă, prin muncă și jehuciumul fiecăruia dintre fii săi“; „Pe plan social, la temelia statului așez familia. Pe plan spiritual, așez credința“; „Biserica lui Hristos nu înseamnă numai ziduri, icoane, coruri, lumânări, clopote slujbe. Ea este dragoste, jertfă, milostenie, trudă, curățenie sufletească“. În anul 1942, în timp ce se afla pe frontul de Est, într-un Apel prin care mareșalul Ion Antonescu se adresa slujitorilor Altarelor, adică preoților civili și militari, el le cerea sincer și deschis acestora: „Politica să o goniți din jurul Altarelor, așa cum a gonit Mântuitorul pe mântuitorii de bani. Să o goniți și pentru voi, și pentru drept-credincioșii voștri. Ea a adus multă nenorocire în această Țară. Ea v-a învrăjbit pe toți, fiindcă - la noi - politica înseamnă o pândă. Să pândești un om ca să-l dai la o

parte! Un loc, ca să-l ocupi fără merit; un lucru, ca să-l însușești cu orice preț și cu orice mijloc; o situație, ca să ajungi cât mai repede ca să te îmbogățești peste noapte. Cât de reale, cât de adevărate sunt, din păcate, și zilele noastre, spusele marelui mareșal în legătură cu politica și cu unii politicieni! În partea de încheiere a Apelului, Ion Antonescu spunea slujitorilor altarelor: „Singura politică pe care trebuie să o faceți este aceea a iubirii de Neam și a apărării drepturilor lui sfinte prin muncă, prin cinste, prin blândețe, prin conștiință și mai ales, prin exemplul vostru în toate și față de toți. Am pornit de la icoane și de la Altare.... Să ne întoarcem la ele!”

Adâncă și neclintită credință întru Cel de Sus și în Biserica Neamului de atunci era pătruns până în ultimele fibre, oșteanul și omul de stat Ion Antonescu nu a avut afirmat doar în formulări savante și în îndemnuri scrise sau vorbite, ci s-au materializat și prin fapte demne de numele unui mare și bun român. Din acest punct de vedere, puținii cititori știm, de exemplu, că cetățeanul și omul ce a deținut înalte funcții în statul român este, împreună cu frumoasa și distinsa sa soție, Maria Antonescu, ctitorul unui reprezentativ lăcaș de cult în orașul București. Este vorba de Biserica ce poartă hramul „Sfinților Constantin și Elena”, care se află în cartierul „Bariera Vergului”, mai exact spus, pe bulevardul ce poartă un nume cu o înaltă rezonanță istorică, anume B-dul Basarabiei. Se impune să fie reținută această denumire. Pentru că biserica ce a fost înălțată în acea zonă de către mareșal și soția sa a reprezentat, de fapt, o ofrandă, o caldă mulțumire adresată de ctitor Celui de Sus pentru că îl inspirase, îl călăuzise și îl ajutase pe bunul creștin Ion Antonescu să înfrăptuiască o faptă înaltă și nemuritoare, în numele credinței și a țării, și anume, să-i elibereze pe frații săi basarabeni și bucovineni de sub jugul asuprii bolșevice. În această privință, făcând un salt peste veacuri, considerăm util să consemnăm aici că la vremea sa, după bătăliile de la Lipnic și Războieni, ilustrul său înaintaș, Ștefan cel Mare, ctitorise mănăstirea Putna și Biserica de la Războieni. Revenind însă la ctitoria din București a lui Ion Antonescu, ridicată întru slava Celui de Sus, care îl ajutase și-i călăuzise pașii în lupta dreaptă și sfântă pentru reîntregirea hotarelor patriei, aceasta s-a zidit într-o perioadă destul de lungă de timp. Piatra de temelie a bisericii a fost pusă în ziua de 28 iulie 1943. În hrisovul ce avea să fie îngropat la temelia sfântului lăcaș de cult se consemnează, printre altele, „Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Duhului Sfânt, în timpul domniei M. S. Regele Mihai I, conducător al statului fiind domnul Ion Antonescu, mareșal al României; Patriarh I.P.S.S.D.D. Nicodim Munteanu; vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, dl. Prof. Mihai Antonescu; Ministrul Culturii Naționale și al Culturii, dl. Prof. Ion Popovici; Secretar General al Departamentului Culturii și Artelor, dl. Prof. Aurel Pop; Primar general al capitalei, dl. General Ion Răceanu, pusă la piatra de temelie a Bisericii cu hramul „Sfinților Împărați Constantin și Elena”, parcul Călărașilor, Bariera Vergului, București.

Acest sfânt lăcaș, început în aceste vremuri de grea cumpănă pentru întreaga lume, dar și de mare mândrie națională pentru țara noastră, se zidește ca mărturie nepieritoare a legământului sfânt pe care biserica noastră l-a avut din totdeauna cu neamul și cu țara noastră. Îndemnul pentru început și întregul ajutor material a fost dat de bine-credinciosul și viteazul întregitor de țară, domnul mareșal Ion Antonescu, conducătorul statului, împreună cu prea-credincioasa întru domnul a soției Maria, pe teremul donat acestei sfinte biserici de Primăria Municipiului București. Ostenitor cu zidirea acestei sfinte biserici este, împreună cu Consiliul Parohial, preotul paroh

Constantin Sârbu. Dumnezeuul strămoșilor noștri să ocrotească Țara aceasta și pe toți ei ce se ostenesc pentru podoaba Casei sale!"

Din pisania ce se află așezată la intrarea în biserică, aflăm o informație deosebit de prețioasă în legătură cu istoricul lăcașului de cult, și anume că el „a fost zidit din temelii, la roșu, între anii 1943-1945“, terminându-se la 17 aprilie 1949. din spusele actualului părinte al ctitoriei lui Ion Antonescu și a soției sale, preotul Dumitru Radu, rezultă că lucrările s-au executat adesea cu porțile închise, după arestarea și apoi după judecare și condamnarea la moarte a mareșalului. Prin ce greutatea de ordin material și prin ce presiuni de ordin moral vor fi trecut cei ce s-au ocupat de încheierea construcției, este greu de exprimat. Dar, ca printr-o adevărată minune Dumnezeuiască, treaba începută în vara anului 1943, s-a finalizat cu bine, pentru că așa cum se exprima părintele Radu într-una din convorbirile pe care le-am avut în legătură cu istoricul bisericii, „aici era vorba de o lucrare în slujba credinței, de construirea unei Case a Domnului nostru Iisus Hristos. Iar tot ceea ce se realizează întru slava și întru numele lui Dumnezeu, nimeni și nimic nu le poate împiedica să fie duse, până la urmă, la bun sfârșit. Așa s-au întâmplat lucrurile și cu ctitoria din București a mareșalului Ion Antonescu“. Se spunea ceva mai înainte că biserica de la Bariera Vergului sau de pe bulevardul Basarabiei a fost hironosită la data de 17 aprilie 1949. În perioada care a urmat, până în anul 1976, vreme în care biserica strămoșească intrase într-un adânc con de umbră, ca să nu ne exprimăm mai dur, la biserica bucureșteană ctitorită de soții Antonescu s-a lucrat în continuare, adesea pe timp de noapte, adică pe ascuns, pentru finalizarea lucrărilor interioare și exterioare. Pictura interioară a fost executată de către pictorul Eremia Probeta, prin grija și îndrumarea permanentă a Preafericitului părinte Patriarh Justinian. În privința scenelor picturale, pe lângă cele specifice oricărui lăcaș de cult, s-a apelat și la o tradiție veche și străveche. Astfel, în pronaos se află pictat un tablou color în care sunt redați cei doi ctitori, Ion și Maria Antonescu. Mareșalul este înfățișat în ținută militară, cu capul descoperit, ținând în mână dreaptă cascheta și bastonul de mareșal, iar în cealaltă mână, ridicată până aproape de piept, ține macheta bisericii. La rândul ei marea Doamnă, Maria este înfățișată în tablou, îmbrăcată în ținute țărănești, cu fotă, iie și brâu frumos brodate în culori vii, pe cap purtând o maramă de borangic. Personajul feminin ține în mână dreaptă, ridicată până în dreptul inimii, o sfântă cruce. Văzând și admirând acest tablou pictural, minunat realizat, gândurile ne duc, fără să vrem, la tabloul votiv de la mănăstirea din Curtea de Argeș, în care sunt înfățișați voievodul Neagoe Basarab și minunata sa Doamnă, împreună cu ceilalți membri ai familiei. Iată o legătură firească, peste veacuri, între doi mari ctitori argeșeni de lăcașuri de cult.

Biserica cu hramul „Sfinții Constantin și Elena“ din Bariera Vergului a capitalei României a fost sfințită, în înfățișarea în care se află astăzi, în ziua de 3 octombrie 1976, deci acum 25 de ani. Ceremonialul s-a oficiat de către un sobor de preoți, în fruntea cărora s-a aflat P.S. Episcop Roman Ialomițeanu. De atunci încoace, glasul clopotelor cheamă la slujbe pe enoriași. Toaca și sunetele de bronz reprezintă nu doar o chemare la rugăciune a locuitorilor din zonă, ci și un fel de imn de mulțumire adresat ctitorului sfântului lăcaș de cult, celui care în Apelul pe care îl adresa în anul 1942 slujitorilor Altarelor rostea următorul și zguduitorul adevăr care în zilele noastre pare parcă mai actual decât atunci când a fost rostit, adică acum aproape 60 de ani: „Dacă gândul nostru nu este dăruit Creatorului, dacă inima noastră nu se frământă cu

adevărat pentru păcatele oamenilor, atunci și zidurile bisericilor sunt reci și chipurile sfinților de pe icoane sunt crunte și clopotele sună spart și lumânările sunt stinse"

Pentru ca sfânta ctitorie a mareșalului Ion Antonescu din capitala României să rămână consemnată și într-un autentic document în metal, în urmă cu doi ani, din inițiativa Asociației „Mareșal Ion Antonescu”, cu sediul în București, s-a bătut o frumoasă medalie. Piesa are pe avers, în plan central, chipul ctitorului sfântului loc de cult, reprezentat în uniformă militară, cu capul descoperit, iar circular, legenda: „Ion Antonescu, mareșal al României. 1882-1946”. Pe reversul medaliei, în plan central, este înfățișată Sfânta Biserică, iar circular, se află gravată următoarea inscripție: „Biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena, București, Ctitori: Ion și Maria Antonescu - 1943”.

A CHURCH FROM BUCHAREST BUILT BY MARSHAL ION ANTONESCU

Abstract

In this comment it is related thoroughly the historian of the settlement in Bucharest, the capital of Romania of the church „Saint Emperors Constantine and Elena” by Marshall Ion Antonescu and his wife Maria.

It is noted, among others, that the settlement of the church was made on July 28th 1943, during the WWII, and on the document which is buried at the foundation of the church it is mentioned: „This holy place begun in these harsh times for the whole world, but also of national pride for our country, it is built as an imperishable testimony of the holy vow that our church has always made with our people and our country.

The urge for the starting and the material help had been given by the devoted believer and the brave country unifier, the marshal Ion Antonescu, the country leader together with is pious wife, on the land donated by the town hall of the city of Bucharest.

The blessing of the church (also shown in the comment), has been made in Three stages: first time on April 17th 1949, second time in the look as is today, and the third time on October 3rd 1976. In the closure of the comment it is noted that in 1999, on the occasion of fulfillment of half of the third blessing of the church, a medal was made. The piece has on the oversee the portrait of the marshal Ion Antonescu and on the reverse the holy church with the following engraving „Bucharest, the Church of the holy emperors Constantin and Elena. Founders Ion and Maria Antonescu - 1943”.

RAPORTURILE ARMATEI ROMÂNE CU POPULAȚIA CIVILĂ DIN BASARABIA ȘI NORDUL BUCOVINEI; ASPECTE ALE STĂRII DE SPIRIT. 22 Iunie -26 Iulie 1941

CONSTANTIN URLUIANU

Războiul României pe Frontul de Răsărit și, cu deosebire, participarea armatei la eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, a constituit, până nu demult, un subiect mai puțin prezent în lucrările de specialitate din țară. Iar atunci când s-a scris, participarea armatei române la eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei era etichetată, mai ales în anii '50, de istoriografia internă, drept imperialistă. Problema constituia un subiect „tabu” și era scrisă după „concluzii” prestabilite, potrivit cărora România ar fi ocupat teritorii străine.

Abordări ale problemei au fost însă prezente și în lucrări apărute în vestul Europei și în Statele Unite ale Americii¹.

Completând și îmbunătățind anumite culegeri de documente apărute anterior², anul '90 au cunoscut contribuții însemnate prin editarea și reeditarea unor documente³, și memorii⁴, care măresc substanțial orizontul cunoașterii și permit o reliefare mai clară

¹ Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Le IIIe- homme de l'Axe, I*, Paris, 1950; Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române. 1938-1944*, traducere după edițiile germane (Wiesbaden, 1954 și 1965), București, 1994; Maxime Mourin, *La drame des états de l'Axe, de 1939 a 1945*, Paris, 1957; Hermann Weber, *Die Bukowina im Zweiten Weltkrieg*, Hamburg, 1972; Thomas S. Blaton, *Ce spunea președintele Truman despre România: Un raport al serviciilor secrete americane (1949)*, în românește de Ioana Ieronim ș.a., București, 1997; Grigore Gafencu ș.a., *La Roumanie devant la Conférence de la Paix*, II, Paris, 1946.

² Constantin Bușe ș.a., *Relații internaționale în acte și documente, 1939-1945*, vol. II, București, 1976; *Actul din 23 August 1944 în context internațional : Studii și documente*, coordonator: Gheorghe Buzatu, București, 1984; *23 August 1944. Documente (1939-1944)*, vol. I, II, coordonatori : Ion Ardeleanu, Vasile Arlimia, Mircea Mușat, București, 1984 ; Ioan Scurtu, *Culegere de documente și materiale privind istoria României (1940-1944)*, București, 1978; *Antonescu, mareșalul României și războaiele de reînțregire. Mărturii și documente*, vol. I-IV, coordonate și îngrijite de Iosif Constantin Drăgan, Veneția, 1986-1990.

³ Antonescu-Hitler, *Correspondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, vol I-II, București, 1991; Gheorghe Buzatu, *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relații și comentarii*, Iași, 1991; Marcel Dumitru Ciucă, *Procesul mareșalului Ion Antonescu. Documente* vol. I,2, București, 1996; I. Scurtu ș.a., *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, București, 1995.

⁴ Mihail al României, *Cuvinte către Români. Proclamații, interviuri, declarații*, Iași, 1992; *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei (1941-1945). Spre cetățile de pe Nistru (Mărturii, episoade, documente privind acțiunile armatei române în campania de eliberare a Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța)* 22 iunie - 26 iulie 1941, coordonatori: Vasile Bărboi, Gheorghe Ioniță, Alexandru Duja, București, 1996, (se va afla Veteranii...); Mareșalul Ion Antonescu, *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite*, București, 1993; Gheorghe

a conținutului și a nuanțelor subiectului aflat în dezbatere. Dintre acestea am citat doar câteva, urmând ca, pe parcursul materialului, să amintim și altele, deja publicate.

De asemenea, cititorul are la dispoziție astăzi lucrări care stăruie, cu competență, asupra contextului intern și internațional, în cadrul căruia s-au desfășurat acțiunile armate în nordul Bucovinei și în Basarabia. Amintim aici numai câteva⁵, lăsând putând fi oricând completată.

În continuarea celor scrise până acum, subliniem, că demersul nostru are ca scop, depistarea și valorificarea unui important material documentar, în special din Arhivele Militare Române de la Pitești, cu privire la o serie de aspecte mai puțin tratate sau chiar neglijate în literatura de specialitate. În acest sens, vom aborda raporturile dintre armată și populația locală, reliefând, cu prioritate, aspecte semnificative ale stării de spirit a populației civile în condițiile războiului de eliberare a Basarabiei și a nordului Bucovinei.

Studiul documentelor de arhivă, pe această problematică, relevă câteva aspecte interesante referitoare la grija pe care statul român o manifestă față de populația civilă, privitoare la protejarea acesteia față de inamic sau față de unele acte de indisciplină provocate de unele formațiuni militare sau militari izolați din rândul trupelor aliate, la starea de spirit a populației din Basarabia și nordul Bucovinei, la raporturile acesteia cu armata, în funcție și de propaganda desfășurată de inamic pe front, la comportamentul civililor față de armată, față de bunurile rămase de la inamic și, evident, la măsurile luate de conducerea statului și a armatei în fiecare situație în parte.

Preocupată de protecția populației civile împotriva atacurilor inamice, conducerea statului, prin înaltele comandamente ale armatei, a ordonat comandanților de garnizoană ca, împreună cu comandanții militari ai gărilor locale, să facă suficiente șanțuri contra bombardamentelor aeriene pentru toți pasagerii aflați acolo pe timpul atacurilor de noapte.

Fără a se opri aici, ordinul continuă, cerând a se urmări cu perseverență realizarea unui camuflaj perfect în toate orașele, deoarece și acestea sunt predispuse unor asemenea atacuri. Importanța aplicării camuflajului a fost demonstrată. Într-un document despre Capitală se consemnează că în noaptea de 26/27 iunie 1941, când aviația sovietică a vrut să o bombardeze, bombele au ajuns într-un sat din Vlaşca⁶.

Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, Iași, 1992; Gr. Gafencu, *Jurnal, Iunie 1940 – iulie 1942*, București, 1994; Radu Rosetti, *Războiul pentru reeliberarea Bucovinei și Basarabiei*, București, 1942.

⁵ Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939–1945*, Iași, 1995; *Armata română în al doilea război mondial. Romanian Army in World War II*, coordonatori: Jipa Rotaru, Carol König, Alesandru Dușu, București, 1995; Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939–1945)*, București, 1999; Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice, 22 iunie 1941 – 23 august 1944*, Iași, 1998; Ion Constantin, *România, marile puteri și problema Basarabiei*, București, 1995; Florin Constantiniu, s.a., *România în război, 1941–1945*, București, 1995; I. Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României, 1939–1947. Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța în valtoarea celui de-al doilea război mondial*, București, 1994; Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial, 1939–1945*, Iași, 1995; Al. Dușu, M. Reteagan, *România în război. 1421 zile încleștate. Eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord (22 iunie – 26 iulie 1941)*, București, 1993; Ion Gherman, *Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei și ținutului Herța*, București, 1996; Anatol Petrencu, *Basarabia în al doilea război mondial*, Chișinău, 1997.

⁶ Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), fond Armata a 3-a, dosar nr. 306, f. 25 (Ordinul nr. 401 / A, din 28 iunie 1941, semnat de Comandantul Armatei a 3-a, General C. A., Petre Dumitrescu).

Făcând zilnice inspecții pe front, generalul Antonescu este direct interesat și de starea de organizare și de disciplină în spatele frontului, dând, zilnic, instrucțiuni, în funcție de situație. Prezent, în ziua de 6 iulie 1941, în zona „Flamura”, generalul a constatat din nou că tot spatele frontului era într-o dezordine de neînchipuit și anume: „Toate trenurile regimentare și formațiunile de servicii erau împrăștiate într-o zonă de cultură, cu caii lăsați liberi să pască și să distrugă ogoarele țăranilor, muncite cu atâta trudă, pe o întindere de câteva sute de hectare, așa cum pe vremuri făceau hordade salbatice”. Și aceasta din cauza indolenței și nepăsării „celor mari și mici care priveau spectacolul fără a lua nici-o măsură”⁷.

Pentru situațiile în care s-ar fi putut recurge la motivul lipsei de furaje, documentul cuprinde și soluția: „Acolo unde furajele nu sosiseră, trebuia să se cosească o porțiune de teren care să fie plătită proprietarului, iar nu să se devasteze zone întregi”⁸.

Generalul Antonescu nu se oprește însă la constatări, din contră dă soluții, pe care orice comandant de bună credință le-ar fi putut presupune și ordonă ca armatele să ia măsuri pentru a se institui îndată o comisie care să evalueze pagubele și să achite, în contul celor vinovați, stricăciunile, iar comandanților de coloane și formațiuni de servicii vinovați, precum și comandantului batalionului de pionieri care a intrat în panică, să li se aplice art. 58.

Printre cei găsiți vinovați de devastarea culturilor au fost și oameni din coloanele de transport muniții ale lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Negreanu, din Regimentul 1 grăniceri și din Batalionul 1 pionieri ai lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Naum.

Pentru toate neregulile, pagubele și lipsa de disciplină, generalul Antonescu, arhicunoscut justițiar, ordonă să se facă o severă anchetă, după care ofițerilor vinovați să li se aplice același art. 58.

Printre cei găsiți vinovați de devastarea culturilor au fost și oameni din coloanele de transport muniții ale lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Negreanu, din Regimentul 1 grăniceri și din Batalionul 1 pionieri ai lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Naum. Pentru toate neregulile, pagubele și lipsa de disciplină, generalul Antonescu, arhicunoscut justițiar, ordonă să se facă o severă anchetă, după care ofițerilor vinovați să li se aplice același art. 58. În consecință pentru toate neregulile găsite în spatele comandamentului „Flamura”, „s-a ridicat comanda comandantului acestei mari unități și s-a scos din funcție șeful de stat major”⁹.

S-au constatat și cazuri când unii soldați au împușcat civili, pentru agresiuni inexistente, ceea ce a determinat conducerea armatei să atragă din nou atenția și să precizeze, că măsurile contra agresorilor vor fi luate doar de autorități și de comandanții unităților, numai în caz de vădită agresiune și sabotaj. Dacă aceste ordine nu vor fi respectate, „soldații care vor fi prinși că execută singuri, fără să fie atacați, deci în legitimă apărare, vor fi sancționați pe loc, fără cruțare”¹⁰. La rândul său, Comandamentul militar al municipiului Iași a constatat, că unii ofițeri au rechiziționat

⁷ Idem., fond 3831, dosar 3799, f. 18-21.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem., f. 34.

pe teritoriul respectiv clădiri și alte materiale, producând încurcături în relațiile de serviciu cu trupele germane, fapt pentru care se cere ofițerilor trimiși de Marile Uniuni să se prezinte mai întâi la Comandamentul militar al municipiului Iași¹¹.

Diferende mult mai serioase în relațiile cu trupele germane s-au ivit din cauza comportamentului acestora din urmă. De exemplu, după eliberarea orașului Cernăuți, trupe sau diferite formațiuni germane s-au aflat sau erau venite în special în zona pentru a organiza capturi. Documentul relevă o adevărată „concurență”, din moment ce „formațiunile germane au venit însoțite de camioane și au ridicat totul imediat, deși orașul Cernăuți, oraș românesc, a fost eliberat de trupele române”¹².

Printre adversari, documentele îi citează pe ucrainenii, polonezii, și ruși pe care statul sovietic i-a adus, mai ales din regiunea Lemberg-Rawa-Ruska, populație caracterizată ca fiind „murdară și lipsită de orice sentiment românesc”. Această populație fusese adusă în Basarabia în locul germanilor „retrași anul trecut” (1940), precum și în locul românilor basarabeni pe care rușii i-au ridicat și deportat sau executat. La aceștia „trebuie adăugați și rușii, ucrainenii și evreii care existau în Basarabia încă dinainte de 1940, cu defectele binecunoscute”¹³. De asemenea, se semnalează că populația din Basarabia nu era în întregime sigură, deoarece inamicul în retragere a lăsat aici elemente comunizate care să lucreze contra armatei și să producă tulburări și acte de sabotaj. În consecință, trebuia ca unitățile militare să fie deosebit de atente atât în trecere, cât și în staționare în diferite localități, luând toate măsurile de siguranță. Acolo unde situația părea a fi mai periculoasă armata urma să ia ostateci¹⁴. La prima vedere, nesiguranța provocată de o parte a populației băștinașă a Basarabiei, ar putea părea cel puțin surprinzătoare. Realitatea poate confirma cele constatate deoarece, printre altele: „Mulți preoți și învățători s-au refugiat, au fost executați sau au fost deportați; alții s-au bolșevizat și au plecat în Rusia odată cu armata inamică. Unele biserici și școli au fost incendiate sau pângărite de bolșevici”¹⁵. Ca urmare, s-a propus din partea conducerii armatei, să se numească, de urgență, personalul necesar care să vină, după instalarea jandarmeriei, pentru educarea poporului, în timp ce unitățile militare au organizat deja slujbe religioase¹⁶.

Interesantă ni se pare evoluția exprimării atitudinii ucrainenilor față de români. În timp ce un grup de 182 ucrainenii din județul Storojineț au cerut autorizații de a părăsi țara pentru a merge pe teritoriul fostei Polonii, unde, spuneau ei, se forma o armată ucraineană care să lupte contra bolșevismului¹⁷, în rândurile ucrainenilor din Cernăuți se vădea, deși în mod rezervat, o atitudine antiromânească. Această atitudine a evoluat către ideea organizării unui plebiscit. În acest scop conducătorii ucrainenii, prin agenții lor, pregăteau populația de la sate, făcând propagandă de la unul la altul¹⁸.

¹¹ Idem., fond Armata a 3-a, dosar nr. 306, f. 131.

¹² Idem., fond 3831, dosar nr. 3799, f. 28-29.

¹³ Ibidem., dosar nr. 3768, f. 1.

¹⁴ Ibidem., dosar nr. 3799, f. 16.

¹⁵ Ibidem., dosar nr. 3768, f. 1.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem., dosar nr. 3823, f. 153.

¹⁸ Ibidem., f. 198.

În același timp, armata română se confrunta cu atacuri din partea inamicului și a unei părți din rândul populației civile asupra depozitelor de alimente și de materiale de război, părăsite de inamicul în retragere, atacuri asupra populației civile, a soldaților români și germani, acțiuni de sabotaj sau spionaj, fapte de care regimul și propaganda sovietică nu erau străine. De exemplu un bogat material de propagandă comunistă, lăsat de trupele sovietice a fost găsit în pădurea Rădeni, județul Bălți.

Față de asemenea situații, conducerea armatei române procedează gradual, de la critici formulate la adresa secțiilor de propagandă de la Marele Cartier General până la lansarea de manifeste pe Frontul de Răsărit și, în final, la anunțarea pedepselor ce vor fi aplicate celor vinovați.

Astfel, din Telegrama „Patriei” către „Ialomița” din data de 2 iulie 1941, strabate sentimentul de nemulțumire față de secțiile de propagandă de la Marele Cartier General și armate a căror acțiune nu era remarcată deloc¹⁹. Erau vizate, în special, echipele cinematografice care nu au fost văzute nicăieri și care, cu ironie presupunea „Patria”, probabil că luau scene în birourile „Ialomiței”. Drept urmare, ele trebuiau împinse în prima linie, acolo unde se desfășurau acțiunile principale care meritau să fie reproduse²⁰.

Pe lângă relevarea faptelor de arme, propagandei îi revenea și misiunea de a mobiliza sentimentul românesc al populației din Basarabia, prin lansare de manifeste. Apelându-se la sentimentul de fraternitate românească, se sublinia că rușii văzându-se peste tot bătuți și în disperare „vă înarmează ca să luptați contra fraților voștri care au venit să vă elibereze”. În replică, se făcea îndemnul: „Nu trageți în armata română ci îndreptați armele contra sovietelor și evreilor care v-au înarmat. Demascați pe toți cei care rămân în spatele frontului pentru a trage pe furis în armata română sau a produce acte de sabotaj”²¹. Arătând, potrivit realității, că armata rusă este, în cea mai mare parte, distrusă pe întregul front de la Marea Baltică până la Marea Neagră, comunicatul cerea ca manifestele lansate în zona încă neocupată a Basarabiei să sublinieze că armata rusă „a pierdut până acum 400 000 de prizonieri, iar materialul capturat sau distrus se ridică la 7615 care blindate și tancuri, 4423 tunuri, 6233 avioane”. Aceste date trebuia să servească drept suport convingerii că „Basarabia va fi în curând în întregime recucerită” și că „rușii nu au nici cea mai mică șansă de a putea rezista mult timp”. De aceea, populația trebuia să știe că acela care a fraternizat și a servit interesele armatei sovietice va suferi consecințele faptelor sale²².

Erau sancționați și cei care aveau cunoștință de asemenea agresiuni sau acte de sabotaj ori spionaj și nu le-au denunțat imediat autorităților militare și civile.

Toate aceste măsuri constituiau răspunsuri la acțiunile de jefuire a depozitelor de alimente și de materiale de război lăsate de inamic în retragere și care, în concepția autorităților românești, urmau să devină proprietatea statului și să fie folosite pentru nevoile generale de aprovizionare, stabilite de autoritățile administrative și militare. În

¹⁹ *Ibidem.*, dosar nr. 3799, f. 9.

²⁰ *Ibidem.*, dosar nr. 3823, f. 198.

²¹ *Ibidem.*, dosar nr. 3799, f. 23. (Comunicatul „Patriei” către „Ialomița”, înregistrat la M. C. G., Secția Servicii, Eșalonul I, cu nr. 1333, din 6 iulie, 1941).

²² *Ibidem.*, f. 42 (Comunicatul „Patriei” către „Ialomița”, Secția Operațiilor, înregistrat de aceasta cu nr. 1909 / 11 iulie 1941, și transmis mai departe Secțiilor 1, 2, 3, 4, Propagandă sub semnătura Șefului M. C. G., General C. A., Alexandru Ioanțoiu).

acest context, populației civile îi revenea datoria nu numai de a preda imediat materialele pe care și le-ar fi însușit ci și de a indica autorităților locul unde acestea se găseau depozitate sau ascunse. Altfel, cine contravenea dispozițiilor respective urma să fi imediat judecat și sancționat²³.

Prezența „agresivă” a termenilor de „judecare”, „sancționare”, sau „condamnare” își găsea sorgintea în ceea ce se petrecea pe front și în spatele acestuia, și anume distrugerii, jefuiri, sabotaje sau acte de spionaj.

Un exemplu este orașul Cernăuți (unde rușii lăsaseră 20 de vagoane cu carne conservată) care avea un aspect sinistru. Unele clădiri din centrul orașului au fost incendiate sau distruse, calea ferată demontată din loc în loc, legăturile telefonice și centrala telefonică au fost distruse²⁴ de asemenea, iar depozitele și magazinele au fost în cea mai mare parte, jefuite de soldații sovietici și de o parte a populației.

O sugestivă apreciere asupra acestei stări de lucruri aparține lui C. Kirilescu: „Toate clădirile principale, în frunte cu Palatul Metropolitan, sunt intacte, acesta fiind numai devastat, profanat și jefuit de odoarele scumpe ale capelei sale; de asemenea au fost jefuite toate prăvăliile din centrul comercial. A fost dinamitată centrala ce furniza curent electric tramvaielor, orașului și câteva mori... Repeziciunea acțiunii armatei române n-a dat armatelor sovietice și bandelor de distrugători organizate, răgazul de a aplica frumosului oraș soarta tragică ce a distrus peste câțva timp orașele basarabene”. Prin urmare, doar intervenția armatei a reușit să oprească jaful și să asigure ordinea²⁵.

Iată ce consemnează, în continuare, în acest sens, Raportul Informativ al Marelui Stat Major, Secția a III-a, din 9 iulie 1941:

„După ocuparea orașului Herța s-au găsit 4 vagoane făină, pe care le-a luat armata; în comuna Săliște, județul Hotin, s-a găsit un mare depozit cuprinzând: 5 vagoane ouă, 2000 păsări, 100 vagoane făin presat, 10 vagoane conserve de ouă în frigider special, 1 vagon cu conserve de păsări, 45 porci vii, 1 presă cu motor; trupele depășind aceasta zonă populația s-a dedat la jaf”²⁶.

O informație cu conținut similar aparține delegatului de la Iași pentru Chișinău care raporta, că și pe axa Fălești-Bălți, se găseau depozite rămase de la ruși pe care populația începuse să le jefuiască²⁸.

Aceeași constatare și în cazul unor avioane, căzute pe teritoriul nostru, care, au fost descompletate de piese utile, motoare, aparate de zbor etc... De aceea, s-a cerut Subsecretariatului Aerului să intervină urgent și să trimită peste tot delegați pentru a pune în siguranță tot materialul care mai putea fi utilizat²⁹.

Departa de a fi rigidă, conducerea statului român asigura că, în teritoriile eliberate vor fi desființate colhozurile și se va institui din nou libertatea culturii

²³ *Ibidem.*, f. 33 (Comunicatul „Patriei” transmis de General C. A., Alexandru Ioanițu, după Telegrama nr. 337 din 8 iulie 1941).

²⁴ *Idem.*, fond 5417, dosar nr. 994, f. 34-35 (Nota Informativă din 7 iulie 1941, de la M. C. G., Secția a 2-a, Biroul I).

²⁵ Constantin Kirilescu, *op. cit.*, p. 243.

²⁶ A.M.R., fond M. C. G., dosar nr. 3799, f. 28, (Raportul „Flamura” către „Patria” și „Ialomița” înregistrat la M. C. G. Secția 4 Servicii, Eșalonul I, cu nr. 1494 din 8 iulie 1941).

²⁷ *Idem.*, fond 5418, dosar nr. 1910, f. 8.

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Idem.*, fond M. C. G., dosar nr. 3799, f. 37 (Comunicatul nr. 357 din 9 iulie 1941, transmis de „Patria” către „Ialomița”).

pământurilor și a circulației banilor, situație în care, „statul își va rezerva numai controlul producției și al prețurilor”³⁰. Este, credem noi, evidentă intenția de desființare a sistemului economic centralizat în favoarea unei economii de producție și desfășurare liberă, dar nu anarhică.

Faptul că numai o mică parte a populației civile de pe Frontul de Răsărit avea o atitudine antiromânească este demonstrat și de insistența cu care s-a intervenit pe lângă generalul Antonescu, ca Divizia a 7-a să fie lăsată mai departe ca trupă operativă spre est și să nu fie imobilizată pentru o misiune secundară, într-un teritoriu locuit în marea sa majoritate de populație românească, Bucovina. Era vorba de intenția Armatei a 11-a germană de a lăsa în Bucovina, ca trupă de ocupație, Divizia a 7-a, intenție cu care subșeful „Jalomiței”, generalul Nicolae Tătăranu, nu era de acord, în temeiul celor mai sus menționate³¹.

Declanșarea celui de-al doilea război mondial și cu deosebire participarea armatei române pe Frontul de Răsărit a determinat, în rândul românilor, complexe stări de spirit, stări ce țineau de factorii obiectivi și subiectivi, antrenați în evenimente și, în consecință, tot atâtea forme de manifestare.

Trebuie subliniat, totuși, din capul locului, că opinia publică românească era, în covârșitoarea ei majoritate, pentru eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. Agresiunea sovietică din iunie 1940 și brutalitatea ei nu fuseseră de fel uitate. Aceeași opinie publică știa că presiunile militare și politice ale sovietelor împiedicaseră, în august 1940, apărarea frontierei de vest, față de revendicările teritoriale ale Budapestei. E drept că presiunile Berlinului fuseseră atunci și mai directe și impuseseră „arbitrajul”, de fapt dictatul, de la Viena (30 august 1940).

Acum conjunctura se inversa. Cancelarul Reich-ului hotărâse atacul împotriva Uniunii Sovietice. Dată fiind și forța Wehrmacht-ului, opinia publică gândea, că printr-o campanie rapidă, amenințarea de la Răsărit va putea fi în sfârșit înlăturată³². Convinși de o asemenea perspectivă era și generalul Ion Antonescu, care, la 12 iunie 1941 afirma, că forța de rezistență a armatei roșii nu trebuia apreciată prea mult deoarece populația din U.R.S.S. „își dorește eliberarea” iar „spațiul ca aliat al Rusiei este eliminat acum de către motorul din aer și de pe pământ” al armatei germane³³. Liderii opoziției împărtășeau sentimente amestecate. Dorința și vrerea de a elibera Basarabia și nordul Bucovinei de o parte. Incertitudine și îngrijorare de altă parte. Aceste stări proveneau din faptul că România era angrenată acum într-un conflict continental, deși obiectivul ei era cu totul limitat și anume refacerea hotarului de răsărit pe Nistru³⁴. Documentele de arhivă dezvăluie sentimente de aprobare și de susținere ca și sentimente de nesiguranță și de îngrijorare și în rândul populației civile.

Sprijinul moral și material din partea populației civile demonstrat de documente se exprimă sub diverse forme care, în esență, exprimă starea de spirit a celui timp: „Starea de spirit a populației se menține bună”, stare de spirit pe care, la

³⁰ *Ibidem.*, dosar nr. 3823, f. 200 (Buletinul de Informații din 23 iulie 1941, Serviciul de Informații de la Președinția Consiliului de Miniștri).

³¹ *Idem.*, fond M. St. M., dosar nr. 2069, f. 54 (Adresa nr. 1620 din 8 iulie 1941, ce cuprinde Raportul „Jalomiței” către „Patria”, semnat de subșeful „Jalomiței”, generalul Nicolae Tătăranu).

³² Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 94-95.

³³ Antonescu-Hitler, *Correspondență...*, I, p. 104.

³⁴ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 95.

momentul respectiv, Ministerul Finanțelor o particulariza subliniind, că „funcționarii săi au găsit imboldul patriot ca să-și dubleze efortul pentru a suplini lipsa celor plecați pe front“. În acest sens „majoritatea, cu mult entuziasm și din proprie inițiativă, a subscris pentru întreținerea familiilor ostașilor“. Exemplificând, Ministerul Finanțelor menționează funcționarii de la Oficiul central de licitații „care au cerut să li se rețină lunar, salariul pe o zi pentru fondul de ajutor al răniților și al familiilor ostașilor căzuți la datorie pentru întregirea țării“. Merită a fi subliniată constatarea de ansamblu, pe care o face Ministerul de Finanțe, privind poziția contribuabililor față de război care „își îndeplinesc îndatoririle către fisc fără rezerve și din tot sufletul“³⁵. Informații similare sunt transmise Președinției Consiliului de Miniștri în data de 23 iulie 1941, prin care se înștiințează că: „Populația românească primește în liniște veștile de pe front și manifestă multă atențiune față de răniții sosiți în interior“. Mai mult decât grăitor este conținutul unei scrisori, trimisă pe front, din care străbate îndemnul și încrederea în justețea faptelor: „Cu sfânta cruce în gând, cu atotputernicul Dumnezeu în inimă, cu credința că veți zdrobi balaurul roșu, cu urechea la comandă și cu ochii la inamic, veți păși victorioși cu credința în Christos și biserica lui“³⁶. Pe fondul aceleiași stări de spirit se înscriu și cereri de încorporare voluntară. Ele sunt și mai sugestive cu cât aparțin chiar celor două generații: generația primului război mondial și, apoi, a celui de-al doilea război mondial. Astfel, Marele Cartier General înregistrează, pe Ordinul de zi nr. 11 din 15 iulie 1941, cererea sergentului Olteanu Petre, contingentul 1925, din Regimentul 5 Dorobanți, de a fi concentrat și trimis pe front, precum și cererea caporalului Stoica Badea, contingentul 1912, din același regiment, care a cerut să fie mobilizat și repartizat la unitatea operativă. Caporalul Stoica Badea precizează, fapt demn de subliniat, că mai are doi fii mobilizați, în același regiment, ambii la partea operativă. Cererile au fost aprobate, iar ei încadrați, primul la Compania a 12-a, iar cel de-al doilea la Compania a 2-a, lângă unul din fiii săi.

Sensibil și atent la asemenea fapte, „Ministrul Apărării Naționale, General de Corp de Armată, adjutant I. Iacobici ordonă citarea, prin Ordin de zi pe armată, a sergentului T. R. Olteanu Petre și a caporalului Stoica Badea“.

Există însă documente (Buletinul de Informații de la Marele Cartier General, din 21 iulie 1941, orele 20⁰⁰)³⁷ care, pe lângă sprijinul populației și împlinirea datoriilor, consemnează și greutăți: inflația, lipsa alimentelor de primă necesitate, salarii mici, scăderea puterii de cumpărare, precum și greutăți în aprovizionare. Astfel, funcționarii așteptau cu nerăbdare emiterea unei declarații din partea guvernului, cu privire la stabilizarea prețurilor la articolele de primă necesitate și mărirea salariilor iar pentru lucrătorii fabricilor din Moldova, care întâmpinau greutăți, Inspectoratul Industrial Iași propunea ca aprovizionarea cu alimente a acestor lucrători să fie sprijinită de stat și să se facă prin oficiile județene de aprovizionare³⁸.

Pe lângă astfel de greutăți, provocate de războiul în plină desfășurare, sunt și altele, provocate de o campanie defetistă ce se duce în spatele frontului, cu sau fără

³⁵ A.M.R., fond. M. C. G., dosar nr. 3823, f. 75 („Buletinul de Informații” de la M. C. G., din data de 21 iulie 1941, orele 20:00).

³⁶ *Ibidem*, f. 196. („Buletinul de Informații” de la M. C. G., din data de 23 iulie 1941, înaintat Președinției Consiliului de Miniștrii).

³⁷ *Idem.*, fond Armata a 3-a, dosar nr. 306, f. 75.

³⁸ *Ibidem*.

intenții. Ca răspuns, Comunicatul dat de Marele Cartier General, la 9 iulie 1941, din ordinul generalului Ion Antonescu, să se facă un control sever al spatelui frontului deoarece „oamenii fără ocupații bine precizate, la sosirea răniților în gări, îi plâng în loc să îi încurajeze, imaginează dureri și lipsuri inexistente”³⁹.

Pe aceeași coordonată se situează și următoarea informație: În județul Iași, circula zvonul, care neliniștea populația, că recolta nouă de grâu va fi blocată de către un delegat al armatei române și de unul al armatei germane, „lăsând proprietarilor strictul necesar pentru hrană și sămânță, și că toate vitele vor fi ridicate, cu excepția celor necesare”⁴⁰ efectuării lucrărilor agricole.

Războiul purtat de România pe Frontul de Răsărit reliefează însă și profunde valori de spirit de încredere și, totodată, de solidaritate.

Un asemenea exemplu îl oferă tinerii români din comunele maieriste și muntele Șimleului, județul Sălaj, care au refuzat să se prezinte la unitățile militare maghiare, la care au fost chemați, cerând să fie trecuți în România, ca să lupte în armata română deoarece ei nu știu limba maghiară⁴¹. Necunoașterea limbii maghiare era, credem noi, un pretext. Adevăratul motiv consta în dorința de a participa la război alături de frații lor.

Solidaritatea națională era accentuată și de dorința românilor din Banatul iugoslav de a lupta voluntar pe frontul basarabean. În acest sens „Marele Cartier General, Eșalonul 2, a primit de la Corpul 6 Armată, la 17 iulie 1941, tabelele nominale de voluntari români din Banatul iugoslav, care doresc să lupte pe frontul basarabean. S-au înscris în total 512 voluntari dintre care, reducând pe cei în vârstă de peste 40 de ani și cei care nu au făcut serviciul militar, rămân înscrși 282 voluntari dintre care: 4 ofițeri, 7 subofițeri și 271 trupă. Marele Cartier General a intervenit la Misiunea Militară Germană din România pentru a ușura trecerea acestor voluntari din Banatul iugoslav în România”⁴².

Pe o poziție favorabilă lui Antonescu și României se situau și intelectualii minoritari germani din Timișoara care apreciau, că „numirea Domnului General Ion Antonescu la Comanda forțelor germano-române este fără precedent în armata germană și arată că românii au câștigat nu numai încrederea dar și iubirea Cancelarului Hitler” (Notă informativă de la M.C.G. din 10 iulie 1941)⁴³. Acest fapt îi determina să afirme, cu toată convingerea, că România urma să fie refăcută în condiții mult superioare celor din prezent, spre deosebire de Ungaria care era grav compromisă față de Germania. Intelectualii minoritari germani din Timișoara gândeau, credem noi, asemenea lui Antonescu, la refacerea României și în consecință la anularea Dictatelor din 26-28 iunie și 30 august 1940.

La rândul lor „sașii din Bistrița sunt din ce în ce mai nemulțumiți de purtarea autorităților maghiare și cer să fie repatriați în România sau Germania”⁴⁴. Consemnând „purtarea autorităților maghiare” documentul surprinde preferința sașilor din Bistrița de a fi repatriați în România, Germania ocupând locul al doilea ca opțiune. Primatul

³⁹ Ibidem, fond M.C.G. dosar nr. 3799, f. 36.

⁴⁰ Ibidem, dosar nr. 3823, f. 24. („Buletinul de Informații” de la M.C.G., din 16-17 iulie 1941).

⁴¹ Ibidem, f. 76-79 („Buletinul de Informații” de la M. C. G., din 21 iulie 1941, orele 20⁰⁰).

⁴² Ibidem., f. 198.

⁴³ Ibidem., f. 79.

⁴⁴ Ibidem., f. 76 („Buletinul de Informații” de la M. C. G., din 21 iulie 1941, orele 20⁰⁰).

României în acest raport poate demonstra, credem noi, sentimentul sașilor de apartenență la acest spațiu și credința că statul român le poate oferi suficientă protecție în condițiile în care sunt convinși de obținerea victoriei armatelor germane și române pe Frontul de Răsărit.

În concluzie, urmărind evoluția evenimentelor și a stărilor de spirit pe Frontul de Răsărit, în prima fază a războiului, structura demersului s-a conturat pe parcursul cercetării, ținând seama de raportul dintre mersul faptelor și valoarea materialului oferit de lucrările de specialitate și îndeosebi de documentele de arhivă militară.

Printre altele, cercetarea ne-a atras atenția asupra atitudinii principiale a generalului Ion Antonescu privind starea disciplinară, ordinea de pe front și din spatele acestuia. Respectarea disciplinei, fără a face deosebiri, era pentru Conducătorul statului român, lipsită de subiectivism și echivoc.

Bazat pe cercetarea de arhivă, materialul a dorit, de asemenea, să surprindă mentalitățile, stările de spirit și atitudinile exprimate în rândurile opiniei publice românești de dincolo și de dincoace de Prut, cât și cele găsite la nivelul locuitorilor de cetățenie ucraineană, rusă, germană etc. Cercetarea confirmă, cel puțin până în acest moment, pe lângă anumite atitudini antiromânești, un plinar sentiment de solidaritate națională exprimat și de românii de pe teritoriul iugoslav și, cu deosebire, de cetățenii de etnie germană din diferite zone ale spațiului românesc.

Materialul de față și intențiile de viitor vor să întregască tabloul informațiilor, despre participarea armatei române pe Frontul de Răsărit, cu noutăți referitoare la raporturile dintre armată și populația civilă, dintre armata română și armatele aliate, precum și cu documentări, care conțin expresii și atitudini ale stării de spirit din spațiul și perioada tratată în contextul evenimentelor respective.

Conștienți că cele relatate nu sunt definitive, că ele pot fi și trebuie îmbunătățite, că în lămurirea unor chestiuni, discuția nu se consideră încheiată, socotim binevenite orice sugestii și informații menite a înlătura eventualele semne de întrebare sau ambiguități.

LES RAPPORTS DE L' ARMÉE ROUMAINE AVEC LA POPULATION CIVILE
DE BESSARABIE ET DU NORD DE LA BOUKOVINE;
DES ASPECTS DE L' ÉTAT D' ESPRIT. 22 JUIN - 26 JUILLET 1941

Résumé

Pendant les années de la deuxième guerre mondiale, la question de la Bessarabie et du nord de la Boukovine était au centre des préoccupations du monde diplomatique et, pendant la première période (22 juin-26 juillet 1941) au centre des actions militaires. Cette question a constitué le pilier central du désir et de l'espoir de libération, non seulement de l'administration de l'Etat, mais aussi de l'opinion publique, dans ça majorité dominante. La guerre de la Roumanie sur le front de l'est et surtout la participation de son armée à la libération de la Bessarabie et du nord de la Boukovine a constitué pendant quelques décennies un sujet moins présent dans la littérature de spécialité de notre pays. Mais, lorsqu'on a abordé cette question, la participation de l'armée roumaine à la libération de la Bessarabie et du nord de la Boukovine a été traitée, surtout pendant les années '50, pour impérialiste. Mais on peut retrouver pourtant cette question dans les ouvrages aparus dans l'Europe occidentale et dans les États-Unis.

Ensuite, on précise que notre recherche se propose de découvrir et de valorifier un matériel documentaire important, provenant surtout des Archives Militaires Roumaines de Pitești, concernant plusieurs aspects moins abordés et même négligés dans la littérature de spécialité.

On a eu en vue spécialement l'évolution de l'état d'esprit sur le Front de l'Est.

Entre autres, l'investigation nous a attiré l'attention à quelques aspects intéressants de cette problématique. On a remarqué, par exemple, l'attitude principale du général Ion Antonescu quant à l'état disciplinaire et à l'ordre sur le front et derrière le front. Le respect de la discipline, sans faire des différences, était pour I. Antonescu et son armée, dipourvu de subjectivisme et d'équivoque.

Notre démarche décennies a essayé aussi de surprendre les mentalités, les états d'esprit et les attitudes exprimés par l'opinion publique roumaine de tous les deux côtés de Prut, et aussi ceux qu'on pouvait retrouver au niveau des habitants de nationalité ukrainienne, russe, allemande etc. L'investigation confirme, au mains jusqu'à ce moment, à côté des sentiments anti-roumains, un sentiment évident de solidarité nationale exprimé par les Roumains du territoire yougoslave et surtout par les citoyens de nationalité allemande du territoire roumain tout entier.

On sait bien que tout ce qu'on a y présenté n'est pas définitif, qu'on peut et ondoit l'amender encore, que la discussion ne peut pas être considérée comme achevée, on compterait sur toute sorte de suggestion et information vouées à écarter les ambiguïtés.

6 MAI 1944 ÎN ISTORIA ARGEȘULUI

NARCIS GHERGHINA

Dacă motivele pentru care România a fost timp de cinci luni de zile ținta principală a aviației Aliate sunt foarte bine cunoscute, nu același lucru se poate spune despre atacurile aeriene asupra județului Argeș și mai cu seamă a aceluia din 6 mai 1944.

Sumarul atac din 5 mai 1944 nu avea să fie, din păcate pentru noi, decât *preludiul* marelui raid din 6 mai 1944. Cvadrimotoarele americane decolate de la bazele lor din sudul Italiei, de la Brindisi – Foggia, aveau ca țintă prioritară pentru această zi orașele Câmpina, Turnu Severin, Brașov, Craiova și... Pitești.

La Câmpina au fost numărate 30 de avioane care au atacat orașul. La ora 11³⁰ Brașovul a fost atacat de 3 valuri de Liberatoare și Fortărețe Zburătoare venind dinspre Câmpulung și de alte 6 valuri venind dinspre Făgăraș. Au fost bombardate triajul C.F.R., distribuția de petrol, uzinele I.A.R., Flotila 1 de Bombardament, ș.a.. În jurul orei 11¹², 24 de avioane Moschito zburând la altitudinea de 6.500-7.000 m au executat o recunoaștere la Reșița pentru ca apoi să ia spre însoțire formațiunile de bombardiere care se întorceau la bazele din Italia¹.

Pe plan local, înainte de a da curs desfășurării acestui bombardament, cel mai rășngeros din istoria celui de-al doilea război mondial pentru orașul Pitești prin numărul mare al victimelor făcute, consider necesar a zugrăvii o imagine a orașului așa cum arăta el în timpul războiului. Mai întâi trebuie spus că actualele cartiere Trivale, Prundu și Găvana erau pe atunci simple comune limitrofe Piteștiului și că orașul propriu-zis se întindea de la Spitalul I.C. Brătianu, din dreptul actualei străzi Maternității, și până la depoul C.F.R.:

Principala stradă a orașului se numea Brătianu, numită pe vremuri *Ulița Boierească* și care alături de strada Șerban Vodă, fuseseră cele dintâi drumuri croite în Pitești. În capătul acestei străzi se afla spitalul Brătianu construit pe terenul donat de Tudorache Brătianu, fiul lui Dincă Brătianu și frate cu Ion Brătianu. În mijlocul curții se afla casa lui Tudorache Brătianu care mai exista în mijlocul construcțiilor spitalului și care fusese renovată. În curtea vastă din fața casei, Tudorache Brătianu care fusese și prefect de Argeș, fiind pasionat de cai, făcuse maneje pentru cai.

În casele pe atunci proprietate a avocatului Ioan Naumescu, locuise familia Costică și Savastița Vărzaru. În această casă fusese găzduit regele Carol I la venirea sa în România în anul 1866, care după încoronarea din 1881 vizitase iar Piteștiul.

¹ Arhivele Militare Române, Fond 5476, dosar 860, f. 103.

Fotache Tomescu construisese o impunătoare casă boierească unde ulterior fusese instalată școala primară numărul 2 de fete. La data construirii, era considerată a fi una dintre cele mai frumoase case boierești, dar în anii războiului aceasta ajunsese în clădire insalubră și improprie pentru o școală.

Pe locul unde fusese construit liceul industrial, fusese odinioară proprietatea familiei Maria și Andrei Borsănescu. Casa aflată în mijlocul unei curți vaste a fost donată împreună cu terenul aferent Primăriei orașului Pitești, în scopul de a se clădi un spital de copii, aceasta mai ales datorită faptului că familia posesoare nu a avut parte de copii. În această clădire funcționase primul pension de fete, condus de un francez și apoi de Josephina Ott. Primăria schimbase însă dorința donatorilor și a dăruit terenul pentru liceul industrial de fete.

La rândul său, parcul din Trivale fusese construit de Mihail Manolescu, mulți ani prefect al județului Argeș, care fusese fascinat de frumusețea pădurii. Pentru a aminti urmașilor de trecerea acestuia prin aceste locuri, Elisa Chirițescu (fostă institutoare în București și la data aceea pensionară în orașul Pitești) după o muncă colosală, a realizat cu contribuția cetățenilor orașului, o statuie a lui Manolescu pe care a amplasat-o în parcul Trivale în anul 1933. Statuia în bronz, opera sculptorului Onofrei, costase la vremea aceea 181.000 lei².

Dintre clădirile existente atunci mai ființează și astăzi Primăria (actuala Galerie de Artă), Liceul I.C. Brătianu, Școala Normală de Învățătoare (actuala Universitate din Pitești), Prefectura (actualul Muzeu Județean), Liceul de Fete (actualul liceu Zinca Golescu), Tribunalul (actuala Bibliotecă Județeană), Spitalul Brătianu, ș.a.

În oraș, alarma a fost dată la ora 10⁴⁵. Era zi de sâmbătă și de târg totodată. Târgul se ținea în zona numită Zăvoi, actualmente strandul orașului, și acolo aveau să fie numărate cele mai multe victime. Bombardamentul propriu-zis s-a desfășurat în intervalul orar 11⁴⁵-12⁰⁰ de circa 80 de avioane cvadrimotoare, timp suficient pentru a da naștere celei mai mari drame a acestui oraș din istoria sa. Așa cum avea să se constate ulterior, americanii nu au avut un obiectiv foarte bine stabilit, așa că vor bomba mai toate clădirile înalte din oraș, indiferent de instituția pe care o găzduia - unitate militară, instituție civilă ori spital.

Pentru americani, atacarea Piteștiului a avut un preț extrem de mic - două avioane doborâte: două la Sulsănești - Muscel și unul la Topoloveni - Muscel, fiind capturați 12 membrii din personalul de bord al avioanelor³.

De cealaltă parte, prețul a fost enorm pentru o comunitate urbană așa de mică cum era Piteștiul. În oraș au căzut circa 280 de bombe, „Valul nimicitor“ *mergând* de la liceul Brătianu și până la depoul C.F.R. A fost lovită cu precădere partea centrală și partea dinspre râul Argeș a orașului - locul numit Zăvoi. Străzile cel mai greu lovite au fost Tudor Vladimirescu, cu toate perpendicularele, Sf. Vineri, Regina Maria și Piața Episcopiei⁴.

Clasificând distrugerile clădirilor în funcție de autoritatea de care era patronată se ajunge la rezultatul: *unități militare afectate*: Divizia a III-a Infanterie (avariată), Regimentul 1 Vânători (avariat), Legiunea de jandarmi (localul în parte avariata),

² „Argeșul“, Anul III, Nr. 118, p. 2.

³ A.M.R. Fond 2265, dosar 2283, f. 302.

⁴ *Ibidem*, f. 316.

Spitalul militar de Zonă Interioară nr. 116 (distrus), Cercul Militar (avariat); *autorități civile*: liniile gării Pitești (distruse), localul gării, depoul de locomotive C.F.R. (pe liniile de cale ferată au căzut 18 bombe ele fiind întrerupte de la Uzina Electrică a orașului și până dincolo de depoul de locomotive. A fost lovit și podul peste râul Argeș din satul Bănanăi ce făcea legătura dintre Pitești și Golești, circulația restabilindu-se în 48 de ore), biserica Sf. Nicolae (distrusă în parte), școala primară C.F.R. (distrusă), dispensarul C.F.R. (distrus), cazarma gardienilor publici (avariată), șatorul comunal (distrus); *Instalațiile orașului*: conducta de apă spartă în foarte multe locuri (nefuncțională), lumina electrică (nefuncțională), telefoanele în oraș (nefuncționale), cele interurbane reparate numai parțial. *Clădiri și întreprinderi particulare*: fabrica *Țesătoria Română* (parțial distrusă), atelierele *Nicht* (distruse), atelierele *Schweitzer* (distruse)⁵, case particulare complet distruse 156, case parțial distruse 163, case avariate 250, case arse 5, case nelocuibile din cauza avariilor ușoare 156⁶.

Două instituții ale orașului merită câteva mențiuni, iar primul care o merită cu prisosință este Spitalul militar de Zonă Interioară nr. 116 din incinta liceului I.C. Brătianu. Acesta fusese înființat în data de 31 iulie 1941 conform Ordinului Marelui Cartier General, Eșalonul II, Secția I cu nr. 105413/1941 și funcționa în două imobile: școala normală de fete (actuala Universitate) și în internatul liceului Brătianu⁷. În urma avizului primit din partea primarului Ion Steriopol (fost director la liceul I.C. Brătianu, profesor de limba și literatura franceză) din 3 mai 1944, Societatea Națională de Cruce Roșie se muta în internatul liceului Brătianu lăsând loc liber desfășurării activității didactice în localul Școli Normale de fete⁸. Aici a fost surprins de atacul barbar al americanilor, care sfidând orice moralitate au bombardat un local al Crucii Roșii. Asupra stării deplorabile în care se găsea spitalul imediat după bombardament, relevantă este constatarea Lt. rez. Vasile Gheorghe, șeful administrativ al Spitalului de Zonă Interioară nr. 116 din 7 mai 1944: „În ziua de 6 mai 1944, între orele 11³⁰-12⁰⁰ s-a desfășurat un bombardament de aviație inamică asupra orașului Pitești, cu care ocazie s-a distrus partea dinspre vest a localului Liceului I.C. Brătianu din Str. Regina Maria, în care era instalat Spitalul Z.I. 116 din cauza unor bombe care au căzut din plin. Întreaga aripă a clădirii a fost dărmată până la temelie, unde au fost prinse marea majoritate a materialelor cu care Spitalul era înzestrat. De asemenea s-au distrus și deteriorat din cauza suflului sau a cărămidizilor aruncate de suflu. Dintre dărâmături s-au putut salva o parte din materiale, rămânând complet distruse și lipsă materialele ce urmează a se stabili după ce vor fi înlăturate complet dărâmăturile⁹”.

Ulterior, spitalul va fi mutat din Pitești în comuna Vâlcele. Aripa liceului I.C. Brătianu care a fost distrusă la acest bombardament, va fi reconstruită în anul 1951 dar după un alt plan. Anul reconstrucției încă se mai poate vede și astăzi, în locul în care

⁵ *Ibidem*, f. 309.

⁶ Arhivele Statului Argeș, Fond 2, dosar 15/1944, f. 90.

⁷ A.M.R. Fond Spitalul Z.I. nr. 116, inventar, f. 1.

⁸ Arhivele Statului Argeș, *Idem*, f. 25.

⁹ A.M.R., Fond Spitalul Z.I. nr. 116, dosar 49, f. 37.

altădată era intrarea în acea aripă, având la exterior o scară aidoma celor trei existente în prezent în curtea interioară a liceului.

Tot în incinta acestui liceu, cu ocazia refugiului, Inspectoratul școlar al Regiunii Iași depozitase întreaga sa arhivă. Datorită bombardamentului din aceeași dată, arhiva a fost în pericol de a fi distrusă în totalitate, dar numai datorită dărzării și spiritului de sacrificiu, pompierii piteșteni au reușit să o salveze. Pentru acest lucru directorul Inspectoratului Iași, P. Todicescu, prin adresa nr. 10863/15 mai către Grupul I pompieri Pitești scria următoarele despre această secție aflată sub comanda Lt. Agemolu Gabriel: „*Avem onoarea a vă aduce prin prezenta, mulțumirile și recunoștința acestui Inspectorat evacuat la Pitești, pentru munca, abnegația și spiritul de sacrificiu depusă de unitatea de pompieri Pitești de sub comanda Dvs. Cu ocazia bombardamentului din ziua de 6 mai crt. din cauza bombelor aruncate asupra liceului I.C. Brătianu, toată arhiva și averea inspectoratului școlar Iași depozitate în acest imobil au fost salvate de la o distrugere sigură prin incendiere, datorită intervenției prompte și energice a secției de pompieri Pitești, care prin spiritul de jertfă al oamenilor a lucrat la stingerea incendiului și în timpul alarmelor ulterioare, făcându-și datoria de ostași ai sacrificiului. Primiți D-le Comandant, mulțumirile și recunoștința noastră, cu rugămintea ca cele de mai sus să fie aduse la cunoștința comandanților și trupei de pompieri*”¹⁰.

Dar istoria zilei de 6 mai pentru liceul I.C. Brătianu nu se încheie aici. Conform mărturiei D-lui Prof. Acad. Gabriel Ștrempel – director al Bibliotecii Academiei Române, în ziua de 5 mai 1944 refugiații transilvăneni, din care făcea parte și D-sa, aflați în incinta liceului Brătianu, au primit ordin să părăsească orașul Pitești și să se întoarcă la Sibiu. Respectând întocmai ordinul primit, refugiații au părăsit Piteștiul, dar pe drum, mai exact în gara de la Piatra Olt, valuri de avioane inamice s-au repezit în picaj asupra trenului. Dacă asupra trenului nu a fost tras nici măcar un singur glonț, aceleași valuri de avioane aveau să facă ravagii la Pitești. Concluzia acestui fapt este că dacă acești refugiați mai întârziu mai mult o singură zi, nici unul nu ar mai fi fost în viață la sfârșitul zilei de 6 mai.

Cea de-a doua mențiune se referă la Reg. I Vânători unde au fost complet distruse sala de mese, bucătăria de vară și grajdul de vite. Totodată au fost grav avariate pavilionul trupei (litera C), baraca demontabilă nr. 1, grajdul de cai, spălătoria trupelor, remizele de trăsuri și barăcile fixe. Geamurile au fost sparte, ferestrele distruse, zidurile crăpate la pavilionul mare cu etaj, poligonul de zid pentru tragere redusă și pavilionul litera I¹¹.

Valoarea tuturor pagubelor ce nu formau obiective militare cauzate de aviația anglo – americană în ziua de 6 mai se ridica la 1.975.000.000 lei pagube imobiliare, 55.000.000 lei pagube mobiliare și 65.000.000 lei pagube în mărfuri. Totalul pagubelor se ridica la 2.095.000.000 lei¹².

Astfel, în urma bombardamentului asupra orașului Pitești au fost distruse total, parțial, avariate și devenite nelocuibile din cauza avariilor ușoare 830 de clădiri, adică 18% dintr-un total de 4500 de clădiri particulare și de stat. Procentajul bombelor căzute

¹⁰ „Argeșul”, Anul III, Nr. 125, p. 5.

¹¹ A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 309.

¹² *Ibidem*, f. 91.

pe obiectivele nemilitare, față de obiectivele militare dintr-un total de 280 de bombe aruncate asupra orașului era de 2,8% căzute pe obiectivele militare și de 97,2% căzute pe obiective nemilitare (case de locuit). Populația devenită sinistrată în urma acestui eveniment număra 4.150 oameni, adică 14% dintr-un total de 30.000 de locuitori. Concluzia desprinsă de autorități a fost aceea că bombardamentul nu a fost executat din punct de vedere militar, ci din punct de vedere al terorizării populației¹³.

După 15 minute de bombardament, Piteștiul își număra victimele. Au fost înregistrați 191 de morți, dintre care 94 bărbați, 68 femei și 29 copii. Din cei 94 bărbați celși 13 erau militari – un ofițer, 2 subofițeri și 10 grade inferioare; au fost rănite 119 persoane, dintre care 40 bărbați, 60 femei și 19 copii. Au fost pansate și lăsate la domiciliu 453 de persoane¹⁴. Acum se înțelege de ce colegii bombardierilor americani, vânătorii, le spuneau acestora „baby killer”¹⁵ – ucigașii de copii.

Despre acest atac inuman al aviației americane avea să se scrie multe zile și în presa locală. Ilustrativ în acest fel este articolul apărut în ziarul *Argeșul* din 21 mai 1944 intitulat „*Ne-au bombardat...*”: „Cetățenii mai credeau în miracolul umanității și se bazau pe recunoștința noastră față de puterile apusene: „*n-au ce bombarda la Pitești*” (s.n.). Și în adevăr nu aveau ce. Dar cavalerii civilizației de peste ocean din această epocă de trist cataclism social au găsit obiective și la Pitești. Mercenarii aerului trebuiau să-și adauge la opera lor de distrugere și câteva țeste sfărmate de ale copilașilor, femeilor și bătrânilor, și s-au năpustit „*cu vitejie*” (s.n.) asupra unei populații pașnice ai căror fii luptă în Răsărit pentru apărarea civilizației, a drepturilor la viață, pentru biserică, pentru existență, pentru un scop pe care poate mâine îl vor proslăvi și yankeii. Printre cele câteva sute de victime ale atacului terorist se numără și câteva personalități locale: au luat calea veșniciei eminentul prof. Neculai Pariza, fost director al liceului Brătianu – macedonean de origine cu un trecut de luptă printre cele mai frumoase pe tărâmul românismului; profesoara Sevasta Stavrache, directoarea Școlii normale de fete, dr. I. Moldovanu și ziaristul Georgică P. Martinescu (în vârstă de 33 de ani director proprietar al ziarului „*Presa*” din Pitești înființat în anul 1929).

Dar celelalte victime? Câte dureri, câte visuri distruse, câți copilași nevinovați aruncați în ghearele morții? Câți copii rămași să-și croiască drum în viață fără puterea ocrotitoare a tatălui și fără pieptul de mamă? Câte bunuri distruse, rezultatul unor îndelungate chiverniseli, cu roboteală și trudă din generație în generație?

Doliul abătut asupra orașului Pitești este doliul întregului popor românesc pentru că aici și aiurea – nefiind nici un obiectiv militar, acest oraș a fost ales ca o reprezentanță a cumineniei românești, ca un centru care în trecut și în prezent a dat Patriei elite la răscruce de istorie românească¹⁶.

Alarma în orașul Pitești a încetat la ora 14³⁰.
Însă aceasta era situația doar pentru orașul Pitești. În comuna Găvana au căzut 102 bombe, dintre care câteva în sat. Au fost distruse 8 case și s-au înregistrat 3 morți

¹³ Ibidem, f. 88.

¹⁴ A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 301.

¹⁵ Cornel Marandiu, *Înimi cât să cuprindă tot cerul patriei*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 62.

¹⁶ „Argeșul”, Anul III, Nr.123, p. 1.

și 10 răniți. În comuna Prundu au căzut 15 bombe, distrugând o casă, avariind alte 9 și făcând un mort și 3 răniți. În comuna Valea Ursului, satul Glâmboc, au căzut 15 bombe omorând doi copii și rănind pe un altul, distrugând complet două case și avariind alte 5. În comuna Drăganu au fost aruncate 7 bombe, dintre care două nu vor exploda, omorând două oi și un porc¹⁷.

Alarma în orașul Câmpulung Muscel s-a dat la ora 10⁵⁰. De la ora 11⁴⁷-12¹¹ circa 350 de avioane au zburat pe deasupra orașului din direcția V către N-E (Brașov). Începând cu ora 12¹⁵ avioanele inamice au început să se înapoieze pe același traseu.

În urma luptelor aeriene au fost doborâte două avioane americane, unul în apropiere de comuna Suslănești și unul în comuna Topoloveni. Amândouă au fost *opera* slt. Constantin Baltă din cadrul Școlii de Vânătoare pe avioane de război de la Brașov. Născut la 6 august 1920 în comuna Bivol din județul Dorohoi, în scurtă activitate de război, acest tânăr aviator făcuse dovada în nenumărate rânduri a deosebitei sale priceperi și a spiritului său de sacrificiu, motiv pentru care posesorul decorația „Crucea de Fier” clasa a II-a și fusese propus pentru decorarea cu Ordinul „Virtutea Aeronautică” cu spade clasa Crucea de Aur¹⁸.

Datorită acestor două victorii, au fost prinși 12 aviatori americani : 6 în comuna Budișteni, 2 în comuna Lăicăi și 4 în comuna Jugur. Ca materiale lansate au fost găsite 23 de rezervoare de benzină goale¹⁹.

Situația se va menține tensionată și în zilele următoare, dar până la sfârșitul lunii mai locuitorii Piteștiului nu vor mai simți teama bombelor lansate. Întreaga suflare a orașului a „pus umărul la treabă” pentru a da o mână de ajutor celor afectați. Cele dintâi îngrijiri răniților au fost date de echipele de A.P. de sub conducerea șefului acestei secții – Florin Bălea – care având concursul populației, a premilitarilor și a Garnizoanei locale a reușit să scoată morții de sub dărâmături, celor complet săraci Primăria dăruindu-le sicrie în mod gratuit²⁰.

Reg. I Vânători a pus la dispoziția Primăriei o echipă compusă din 70 de soldați cu care a fost dislocată Str. Frații Golești. În același fel Garnizoana orașului a pus la dispoziția edililor orașului o echipă compusă din 28 de oameni. Aceștia au ajutat la săparea a 7 gropi pentru soldații decedați din cadrul Diviziei în cimitirul local și a unei gropi comune pentru alți 12 morți²¹.

În intervalul 6-12 mai au lucrat pentru degajări 300 de soldați de la corpurile de trupă din Garnizoana Pitești. De la 6 mai au lucrat câte 300 de oameni, cu echipe de schimb de la Batalionul 17 Vânători de munte. Această situație se va menține până în 25 mai când unitățile din Garnizoană au primit recruți care trebuiau instruiți²².

Circulația vehiculelor și a pietonilor a fost întreruptă pentru un timp din cauza dărâmăturilor și a apei ce a inundat străzile. Conductele de apă fiind sparte în mai multe locuri, ele nu au putut fi folosite pentru alimentarea orașului cu apă, populația fiind nevoită să folosească fântânile naturale. Nici lumina electrică și nici telefoanele nu funcționau din cauza distrugerii rețelelor în mai multe puncte. Sirenele erau totuși

¹⁷ Arhivele Statului Argeș, Fond 2, dosar 20/1944, f. 276.

¹⁸ A.M.R., Fond 5476, dosar 1054, f. 77.

¹⁹ Idem, Fond 2265, dosar 2283, f. 239.

²⁰ „Argeșul”, Anul III, Nr. 124, p. 7.

²¹ A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 202.

²² Arhivele Statului Argeș, Fond 18, vol. 4, dosar 15/1944, f. 371.

în stare de funcționare. Deși populația n-ar mai fi vrut să le audă niciodată, importanța lor era covârșitoare și deci acceptate ca fiind un rău necesar. Activitatea orașului a fost grav perturbată de aceste atacuri, alarmele deprimând populația, întrerupând des producția în oraș și făcând pe mulți funcționari să părăsească localitatea.

O caracterizare obiectivă a stării de spirit a populației o face șeful poliției orașul Pitești în ziua de 8 mai 1944:

„Starea de spirit a populației este foarte îngrijorătoare. Deprimați de situația în care se găsesc de a fi supuși celor mai nemiloase terori din partea inamicilor noștri din Apus, parte din cetățenii Orașului se plâng unii altora de neputința în care ne găsim de a nu opune acestor inamici nici un fel de contramăsură și opinează în același timp pentru suportarea oricărui sacrificii, numai să se găsească o soluție pentru a scăpa de această teroare aeriană”²³.

Într-o „Situație” a Primăriei Pitești se arată că majoritatea populației orașului s-a dispersat în comunele vecine, din această cauză încasările reducându-se simțitor. Tot datorită bombardamentelor, târgurile săptămânale se închideau la ora 10, sătenii nemaivenind la târg pentru tranzacțiile de vite²⁴.

Datorită acestui nefericit eveniment, populația Piteștiului, ca de altfel și cea din celelalte orașe ale țării, avea să petreacă, ziua națională din data de 10 mai (ziua declarării independenței statale în 1877) în doliu.

²³ Ibidem, f. 316.

²⁴ Ibidem, f. 225.

MONOGRAFIILE SĂTEȘTI ARGEȘENE
ÎN MANUSCRIS DIN DECENIILE 4 ȘI 5 ALE SECOLULUI
AL XX-LEA - VALOROASE SURSE DE DOCUMENTARE
PENTRU ISTORICI ȘI ETNOLOGI

MIHAIL M. ROBEA

O importantă și o bogată sursă de documentare pentru istorici și etnologi, încă ignorată, o constituie *monografiile sătești* din deceniile 4 și 5 ale secolului al XX-lea.

Aceste monografii aparțin învățătorilor din perioada respectivă și ele au fost prilejuate de prezentarea lor la examenul de gradul I didactic. Legea privind organizarea învățământului din 1934 prevedea, printre altele, pentru obținerea gradului I didactic, întocmirea unei monografii sătești și școlare sau a unei lucrări pedagogice de către candidați. Cum majoritatea învățătorilor proveneau din lumea satului, o cunoșteau temeinic și erau interesați s-o facă cunoscută, ei și-au ales ca lucrare pentru grad monografia satului sau pe a celuiia în care își desfășurau activitatea. Împrejurarea, fericită pentru cultură, a antrenat în munca științifică sute de învățători și a generat tot atât de multă monografie sătești. În județul Argeș, numărul lucrărilor respective se ridică la peste 80 de titluri.

Alcătuite și îndosariate cu actele profesionale ale candidaților, monografiile au urmat o cale ierarhică la depunerea lor la inspectoratul școlar județean și apoi la Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor. La minister au fost depozitate în arhivă. Într-un timp, *Arhivele Naționale - București* au preluat între timp o mare parte din ele (anii 1940-1947), incluzându-le în Fondul Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor.

Monografiile acestea ale satelor argeșene sunt lucrări dactilografiate și scrise de mână, pe coli mari de hârtie sau pe foi de caiet, pe una sau pe ambele fețe. În deplină concordanță cu orizontul cultural al autorilor și cu pasiunea lor pentru cercetarea științifică, întinderea monografiilor variază de la 6 pagini (Moșoaia) la 116 pagini (Zigoneni). Monografiile mai ample sunt întocmite cu o atenție sporită și suscită cel mai înalt interes științific. Prezența monografiilor mai restrânse se explică, parțial, prin lipsa de timp a învățătorilor mobilizați.

La acumularea datelor și redactarea monografiilor lor, autorii s-au condus după două planuri de monografii sătești, populare în epocă; unul elaborat de Vasile Lascăr, ministru de interne, în 1903 și altul conceput de Școala sociologică condusă de Dimitrie Gusti în perioada interbelică. Primul plan, adoptat de jumătate dintre autori, cuprinde în mod obișnuit următoarele capitole: I. Istoricul comunei, II. Descrierea

fizică, III. Întinderea teritorială, IV. Populațiunea, V. Mișcarea populațiunii, VI. Situația economică, VII. Administrația și justiția, VIII. Starea morală culturală și socială. Al doilea plan, acceptat de cealaltă jumătate a autorilor, posedă, în sumarul monografiilor argeșene, următoarele mari capitole: I. Cadrul cosmologic, II. Cadrul biologic, III. Cadrul istoric, IV. Cadrul psihologic, V. Manifestările spirituale, VI. Manifestările economice, VII. Manifestările juridice și administrative. Mulți învățători au adoptat ultimul plan în lucrările lor, întrucât, derivând și dezvoltând pe primul în contextul interbelic, era superior celui alt plan și mișcarea monografiilor sociologice devenise foarte populară în rândul învățătorilor, care nu de puține ori îl evocă pe D. Gusti și pe colaboratorii săi apropiați.

Majoritatea covârșitoare a autorilor monografiilor s-au documentat din surse restrânse, dar vii-informatori, autorități locale și, sporadic, din arhive. Cu puține excepții (Humele, Brătieni, Zigoneni etc.), numele informatorilor, deseori descoperiți cu concursul elevilor, au fost deliberat omise. Monografiile dobândesc, în perspectiva vremii, valențe notabile tocmai prin prospețimea și autenticitatea materialului din teren.

În monografiile lor, învățătorii, urmând unul din planurile menționate, au ordonat și expus judicios datele acumulate. Însă cei care au optat pentru planul școlii sociologice au fost obligați de structura lui să culeagă un material mai variat și mai viu și să-l ordoneze mai științific, ceea ce le sporește valoarea lucrărilor, dar neavând pregătirea științifică necesară, autorii monografiilor respective, mai ales că utilizau metoda descriptivă - rareori se arată și cauzalitatea fenomenelor - nu le-au putut apropia, cu întregul lor perimetru, de cele elaborate de școala sociologică. Și atunci lucrările polarizează interesul prin bogăția și diversitatea materialului etnografic și folcloric reținut.

Analiza structurii monografiilor, pe capitole, dintr-un plan sau altul, cel mai adecvat fiind planul școlii sociologice, mai amplu și mai detaliat, pune în lumină, fie și într-un spațiu restrâns, valențele lor etnografice și folclorice.

Mulți învățători își deschid monografiile cu o notă explicativă („Cuvânt înainte“, „Introducere“ etc.) în care își motivează abordarea temei: dragostea față de satul natal, dorința imperioasă de cunoaștere a vieții unei localități, întocmirea unei monografii intermediare pentru realizarea uneia mai ample privind o așezare.

Însă aproape toate monografiile debutează cu capitolul *Cadrul cosmologic*. Capitolul, uneori destul de întins, destinat „descrierii fizice“ a așezărilor, prezintă cu detalii științifice coordonatele geografice, formele de relief, structura de relief, structura geologică, clima, rețeaua hidrografică, flora, fauna și rezervele subsolului satelor. Evidențiind deseori geometria așezărilor și poziția geografică a gospodăriilor, transpune nu de puține ori pe planuri și hărți, autorii ignoră indicarea tipologiei satelor.

Capitolul următor îl constituie *Cadrul biologic*, dezvoltat și documentat cu atenție de majoritatea învățătorilor. Capitolul suscită un interes superior pentru etnografie. Autorii încearcă, aici, să definească psihologia argeșenilor, să releve dinamica demografică, însoțită uneori de arborele genealogic al unor neamuri, și să dezvăluie structura socială a populației. În continuare, se descriu locuințele, se relevă alimentația și se menționează epidemiile curente din localitățile rurale. O atenție specială se acordă descrierii locuințelor și gospodăriilor țărănești, cu componentele și funcțiile lor. Prezentarea gospodăriilor din Bradu de Sus, sat așezat lângă Pitești, este elocventă. Mai întâi locuințele - cu structura construcției: „Au case care cam 80% cu

trei camere și 20% cu două camere. Cele mai multe sunt învelite cu tablă de fier și parte cu șită, au pivnițe (beciuri), unde sătenii își depozitează proviziile pentru iarnă. Unele sunt lucrate din lemn și cărămidă, cu odăi spațioase și ferești în proporție cu lumina trebuitoare pentru viața lor. Cele mai multe au pardoseala de scândură și restul din pământ bătut și lipit¹; cu structura interiorului: „În case au sobe de cărămidă și fier, iar în camera bună de primit musafirii au sobe oarbe și se încălzesc de la sobe din camera de locuit. Sunt neigienice aceste sobe, căci atunci când încălzesc în casă iese un miros de funingine neputându-se face primenirea aerului. Totuși se mai găsesc case care au coșuri (hornuri), vatra jos, unde se face focul și gospodinele gătesc mâncare pentru familia întreagă. Intrând într-o casă din Bradu de Sus la cel mai puțin bogat, vei vedea două paturi de scândură, cu saltelele de paie, pe deasupra lor fiind pături din lână oilor ori plocade cumpărate de la Câmpulung. Masa rotundă cu scăunele mici pe care mănâncă membrii familiei, pe pereții casei, prosoape curate frumos ce împodobesc interiorul oamenilor. În odaia gătită, un pat acoperit cu o scoarță de lână, la căpătâiul căruia se găsește deasupra lada care păstrează hainele de sărbătoare. Un cuier în care își expun iile și cămășile naționale împodobite cu râuri frumoase. Casele se spoiesc cu var alb curat peste tot la sărbătorile mari². Și apoi anexele din gospodărie: „În jurul caselor, fiecare sătean are un grajd de vite făcut din bârne ori cărămidă ca adăpost al vitelor, jos, și deasupra pentru păstratul fânului, lucernei, ovăzului. Pentru păsări, prea puțini au cotețe de scânduri, nuiele; cele mai multe păsări dorm sub cerul liber prin pomi și sub acoperișul acareturilor³. Alimentația era simplă, tradițională, insuficient de pregătită, ca de exemplu, în Humele: „Alimentația locuitorilor din comună, ca și cea din întreaga regiune, este, în general slabă. Ea constă mai ales din: mămăligă, fasole, varză acră ori fiartă, poșircă, ceapă, carne de păsări, de porc, de oaie, lapte, brânză etc. ... În general, iarna sătenii mănâncă mai mult carne de porc, varză acrită, brânză; primăvara, verdețuri: urzici, ceapă etc. fiind și postul Paștelor; vara: brânză, lapte, carne de păsări, verdețuri; iar toamna: zarzavaturi și fructe⁴.

Cadrul istoric formează, cu puține excepții, capitolul cel mai restrâns și cel mai fragil, întrucât tratarea lui nu se bazează pe investigații arheologice și arhivistice, ci îndeosebi pe legende și tradiții locale. Pe baza lor, constituirea multor sate se stabilește în mod eronat pe la începutul secolului al XVIII-lea. Întemeierea așezărilor se datorește unui „erou eponim“- în nord (Albești, Mălureni, Mușețești etc.) unui demnitar domnesc viteaz; iar în sudul Argeșului (Humele, Rociu Șerbănești etc.), unui cioban înstărit și transhumant. Legenda despre întemeierea satului Albești - Argeș e edificatoare: „Legenda populară, care se mai întrezărește abia, spune că acest sat a luat ființă pe la anul 1601, când un căpitan al lui Mihai Viteazul, anume Albu, trecând munții, după omorârea mișelească a viteazului voievod, s-a așezat prin aceste locuri. El fiind primul proprietar al moșiei din acest ținut.... Căpitanul Albu, de la care și-a luat numele comuna Albești, fiind primul proprietar al satului Pământeni, locuitorii au devenit între timp clăcașii boierului Albu, împreună cu locuitorii satului Ungureni⁵. Un număr

¹ Arhivele Naționale - București, fond Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, Dos. 161/1940, f. 45.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, f. 46.

⁴ Idem, Dos. 469/1942, f. 101.

⁵ Idem, Dos. 470/1942, f. 147.

restrâns de învățători folosesc documentele locale (Izvorul de Sus, Martologi, Ciofrângenii, Ungureni). În schimb capitolul transmite multe date contemporane despre fenomenele sociale.

În succesiunea secvențelor din plan, urmează *Cadrul psihologic*. Cum n-avem aici multe informații de expus, învățătorii unificau capitolul respectiv cu cel al *Manifestărilor spirituale*. În noua structură, capitolul absoarbe nenumărate date despre spiritualitatea sătească și se extinde, devenind deopotrivă de interesant pentru etnografie și folcloristică.

Sporadic și succint, se încearcă aici, mai întâi, definirea tipului psihologic al argeșenilor din perioada interbelică. Încercarea de definire se produce însă în termeni generali. Ea reușește mai bine în secvențele de indicare a unei trăsurii, de pildă hârnicia țăranilor din Albota la câmp: „În comună se muncește foarte mult. Din zori de zi și până noaptea târziu, locuitorii satului stau cu brațele încordate pe unelte agricole spre a pune capăt nevoilor zilei. În timpul verii, repaosul îl au doar duminica. În timpul săptămânii, muncesc cu toții la câmp. Mâncarea este pregătită de seara pentru a doua zi, când și femeia trebuie să iasă la muncă, alături de ceilalți membri ai familiei. Nu rămân acasă decât copii până la 6 ani și bătrânii neputincioși”⁶.

Arta populară, evocată în perimetrul capitolului, e reprezentată prin *portul popular*. Învățătorii descriu detaliat portul popular argeșean, piesă cu piesă, la femei și la bărbați, din prezent și trecut, uneori mergându-se până în mijlocul secolului trecut, în anotimpurile reci și călduroase. În numeroase monografii (Albești, Brădet, Hârșești, Humele, Martologi, Mălureni, Mușetești, Rociu, Șerbănești, Uda etc.), prezentarea portului ocupă pagini întinse și compacte. Cel mai mult se insistă asupra materialelor și tehnicilor de confecționare a pieselor. Pătrunderea portului orășenesc („nemțesc”) la sate îi îngrijorează pe învățători și reacționează deseori prin note critice.

Folclorului i se acordă un spațiu destul de întins în monografiile argeșene relevante, de la obiceiuri până la strigături. Majoritatea autorilor se opresc însă numai asupra categoriei folclorice esențiale, ca: obiceiurile calendaristice și familiale, descântece, proverbe și ghicitori, balade, cântece și strigături. În cadrul obiceiurilor calendaristice cele mai numeroase, sunt manifestările clasice, deseori cu modalitatea practică și cu repertoriul lor: colindul de Moș-ajun, steaua, irozii, plugușorul, sorcova, capra, iordănitul, strigarea pe roată la lăsatul secului de Paști, curățirea curților și grădinilor (de Mucenici), paparuda, jocul călușarilor (la Rusalii), focul lui Sumendru etc. La unele obiceiuri, îndeosebi la cele din ciclul sărbătorilor de iarnă, se dau detalii privind formarea manifestărilor, numărul participanților și succesiunea secvențelor practicii lor. Din zeci de monografii nu lipsește nici repertoriul muzical poetic al multor obiceiuri care, în pofida unor deosebiri infime, se configurează într-o structură unitară. Interesant e că pentru prima dată în culegerile argeșene apare notat obiceiul strigarea peste sat. Obiceiul, practicat aproape pe întregul cuprins al Argeșului, deține trei tipuri de poetice de strigări, spre deosebire de alte zone folcloristice în care circula numai unul singur. Un tip interesant se află în Humele, cu satirizarea fetei nemăritate din cauza așteptării băiatului cu carte: „Măi Mitică, măi! / - Ce e, mă? / - Măi, fata lui cutare, / Așteptând băiat cu carte, / I-a chelit capu p-o parte! / Ha-ha-ha!”⁷.

⁶ Idem, Dos. 471/1942, f. 137

⁷ Idem, Dos. 470/1942, f. 112.

O importanță tot atât de majoră i se acordă ciclului de *obiceiuri familiale* (naștere, nuntă și înmormântare). Pe spații largi, uneori de 12-13 pagini, se înfățișează riturile obiceiurilor și se reproduc texte din repertoriul lor, care, fundamental, prezintă caracteristici unitare și generale. În cadrul nașterii sunt reproduse credințe și practici ancestrale încă conservate, legate de momentele postnatale și natale, cumetrie și tăierea moțului din anumite așezări (Brătieni, Costești, Flămânzești, Humele, Pământeni-Albești, Sălătruc), în schimb din repertoriul obiceiului lipsesc cântecele de leagăn. Nunta apare aproape în toate lucrările învățătorilor argeșeni, cu toată succesiunea secvențelor, de joi dimineața până luni seara. În majoritatea secvențelor se transcriu „Anteceale ceremoniale („Cântecul ginerelui“, „Cântecul miresei“, „Nuneasca“, „Cântecul zorilor“) și orațiile („Orația de nuntă“, și „Iertăciunea“). La ceremonialul înmormântării se înserează vechi practici și credințe și se menționează obiceiul locitului. Dintre obiceiurile raportate la muncile anului, se menționează pretutindeni *prezătoarea*. Nu este omis nici *descântatul*, a cărui practică e însoțită deseori de descântec. Din Albești, Bunești, Flămânzești, Humele, Zigoneni ș. a., se reproduc texte poetice valoroase de descânțec. Din expunerea obiceiurilor de către învățători se observă restructurarea lor, datorită schimbărilor din mentalitatea colectivităților sociale.

Celelalte genuri folclorice sunt reprezentate prin aproape toate speciile lor, dar megal. *Creația aforistică și enigmatică* apare culeasă prin zeci de piese din câteva sate. O importanță scăzută i se acordă, din cauza dificultăților la culegere și a spațiului ei mai întins, prozei populare. Dintre speciile ei, numai *legendele toponimice și tradițiile* se bucură de atenția constantă a învățătorilor, care le introduc integral sau rezumativ la „istoricul așezărilor“. Celelalte specii (*basmul și snoava*) apar sporadic în cuprinsul monografiilor.

Poezia populară, reținută prin balade, cântece și strigături, ocupă, deși diferențiat, un spațiu întins în economia monografiilor.

Baladele, de obicei cu structură haiducească, apar aici mai sporadic. Însă *doinele și cântecele* se întâlnesc în toate monografiile mai întinse ale învățătorilor. Aceasta întrucât erau nelipsite din existența argeșenilor, „Cântecul - se subliniază în monografia despre Galeș - îl însoțește în tot locul: pe brazda plugului, în urma carului care scârțâie sub povara lemnului, menit să aducă folos săteanului“⁸. Autorii monografiilor le menționează frecvent titlurile și le transcriu integral textele semnificative (Brătieni, Flămânzești, Sălătruc, Humele, etc.). repertoriul de doine și de cântece din Galeș⁹, de pildă, era compus în special din piese ca: „În poiana Vadului“, „Du-mă Doamne, du-mă iar“, „Frunză verde iarbă deasă“, „Rotunjico la obraz“, „Foaie verde lămâiță, ieși mândro, la porțiță“, „Tudorișo nene“, „Am un foc la inimioară, Leano“, „Unge Leano, ușa bine“ ș. a. În repertoriile satelor din nordul Argeșului domina - fapt firesc - cântecele de ciobănie. Strigătura, de atâtea ori prelungită de anumite jocuri și de hori, este introdusă parțial în monografiile satelor Albești de Argeș, Martolgi, Pământeni - Albești, Sălătrucu, Stroești.

Ocupațiile argeșenilor se relevă în capitolul *Manifestări economice*. În lucrările lor, învățătorii enumără și uneori, descriu amply ocupațiile principale ale sătenilor, atât de variate: agricultura, pomicultura, viticultura, grădinăritul și păstoritul, precum și

⁸ Idem, Dos. 350/1944, f. 83.

⁹ *Ibidem*, f. 72.

meșteșugurile practice (tâmplăria, rotăria, dogăria, fierăria, cojocăria, etc.). Nu se neglijează, de asemenea, nici evidențierea instalațiilor tehnice (mori, joagăre, plive, dârste, darace, poverne) ridicate mai ales, în satele din nordul zonei (Brătieni, Cîmleu, Mușești, Flămânzești, Corbeni, Oești, Albești).

În fine, ultimul capitol din monografie, bazat pe surse contemporane, îl constituie *Manifestările juridice și administrative* capitolul căruia i se acordă o semnificație secundară, menționează tipul de organizare administrativă a așezărilor și enumeră principalele neînțelegeri dintre săteni.

Numeroși învățători și-au ilustrat monografiile cu materiale iconografice: fotografii, planuri și hărți ale satelor. Au fost ilustrate cu fotografii așezări precum: Curtea de Argeș cu 40 foto, Flămânzești - 27 foto, Costești - 23 foto, Uda de Jos - 14 foto, Zigodeni - 12 foto etc. acestea împreună cu planurile și hărțile, au devenit acum documente etnografice și folclorice palpante, ceea ce le-au ridicat substanțial valoarea.

În concluzie, monografiile satelor argeșene din deceniile 4 și 5 ale secolului nostru, întocmite de învățătorii lor, prezintă prin bogăția și diversitatea infinită a informațiilor directe, vii, din teren o importantă sursă de documentare, pe plan local și național, pentru istorie, etnografi și folcloriști.

INDICE CU MONOGRAFIILE AȘEZĂRILOR ARGEȘENE DIN ARHIVELE STATULUI BUCUREȘTI ȘI ALE MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

Nr. crt.	Monografia localității	Autorul	Nr. dosarului
1	Bradul de Sus	M. Dumitrescu	161/1940, f. 41-63
2	Vulpești	I. C. Popescu	161/1940, f. 185-195
3	Ion Gh. Duca	Gh. N. Popescu	161/1940, f. 289-312
4	Lunca Corbului	Gh. Pătroiu	287/1941, f. 247-318
5	Bumești	N. I. Iancu	287/1941, f. 267-316
6	Gliganu de Jos	Th. Anghel	468/1942, f. 51-63
7	Valea Babei	Mucenic Gh. Arsenescu	468/1942, f. 104-131
8	Șerbănești	I. Bălțeanu	468/1942, f. 292-305
9	Prundu	N. Bărlogeanu	468/1942, f. 396-414
10	Martalogi	Chiriță Bărbulescu	468/1942, f. 452-487
11	Hârsești	Domnica Căpanu	469/1942, f. 26-48
12	Stroești	C. Ciolcă	469/1942, f. 163-183
13	Rociu	C. Comănescu	469/1942, f. 217-244
14	Bălcești	Ion C. Comănescu	469/1942, f. 306-327
15	Bălcești	Al. Comănescu	469/1942, f. 407-412
16	Humele	Al. Constantinescu	470/1942, f. 59-120
17	Pământeni - Albești	Alexandra Constantinescu	470/1942, f. 147-173
18	Poenari	Alexandrina și N. M. Costea	470/1942, f. 268-287
19	Runcu	Barbu C. Cuprianu	470/1942, f. 382-398
20	Mușătești	Lucreția Cuprian	470/1942, f. 455-475
21	Dăești	Ecat. Pr. Drușu	471/1942, f. 26-48
22	Albota	D. Epure	471/1942, f. 128-154
23	Izvorul de Sus	Gh. Gh. Găină	471/1942, f. 182-203
24	Recea	Marin Gheorghe	471/1942, f. 214-253
25	Uda de Jos	Zinca Georgescu	471/1942, f. 398-419
26	Bunești	M. I. Iancu	472/1942, f. 24-74

Nr	Monografia	Autorul	Nr. dosarului
11	localității		
27	Ciupa	Cezarina Pr. Ionescu	472/1942, f. 157-163
28	Șerboeni	D. Marinescu	473/1942, f. 25-30
29	Uda de Sus	N. Marinescu	473/1942, f. 108-113
30	Broșteni	Gh. I. Matei	473/1942, f. 209-222
31	Sălătrucu	Gh. I. Mihalache	473/1942, f. 244-276
32	Corbeni	Al. Nicuș	473/1942, f. 407-421
33	Goranu	Al. Popescu	474/1942, f. 161-221
34	Ciofrângeni - Ungureni	Gheorghe Gh. Pătrașcu	474/1942, f. 265-280
35	Cremenari	N. C. Popescu	474/1942, f. 514-522
36	Cepari	N. Popescu	474/1942, f. 563-598
37	Zigoeni	Alexandrina I. Popescu	475/1942, f. 47-104
38	Mușătești	Aurel N. Popescu	475/1942, f. 128-154
39	Brătieni - Obște	Ion I. Popescu	475/1942, f. 163-233
40	Brătieni	Maria N. Popescu	475/1942, f. 256-279
41	Jiblea	Sabina Pr. Gh. O. Popescu	475/1942, f. 563-572
42	Cremenari	N. Gh. Popescu și D. Gh. Tomulescu	475/1942, f. 725-757
43	Negrași	I. I. Radu	476/1942, f. 99-109
44	Suseni - Cerșani	Ion I. Radu	476/1942, f. 111-120
45	Cepari	I. C. Rizea	476/1942, f. 210-233
46	Ungheni	Gh. Roceanu	476/1942, f. 330-390
47	Flămânzești	Elena Schuller	476/1942, f. 467-546
48	Geamăna	Gh. R. Șerbu	477/1942, f. 99-119
49	Ciobani	Iordache M. Stan	477/1942, f. 213-249
50	Cireșu	N. I. Stanciu	477/1942, f. 275-333
51	Prundu	Florica Stănculescu	477/1942, f. 421-478
52	Cremenari	D. Gh. Tomulescu și N. Gh. Popescu	478/1942, f. 152-184
53	Costești	Mina Telescu	478/1942, f. 209-216
54	Oești	N. Gh. Teodorescu	478/1942, f. 275-303
55	Trepteni	Toma Vasiloiu	478/1942, f. 400-409
56	Catane	I. A. Zamfirescu	478/1942, f. 489-501
57	Izvorul de Sus	C. Gh. Zinca	478/1942, f. 544-589
58	Izvorul de Sus	Maria Tarabegă	633/1943, f. 45-63
59	Gliganul de Sus	C. Amzărescu	342/1944, f. 65-92
60	Șerbănești	Gh. Angelescu	343/1944, f. 27-41
61	Cocu	V. Coculescu	344/1944, f. 52-95
62	Oarja	Stan Dumitrașcu	346/1944, f. 38-85
63	Mălureni	P. Erfulescu	348/1944, f. 62-87
64	Galeș	I. Iancu	350/1944, f. 39-81
65	Țuțulești	Florian Popescu	353/1944, f. 28-52
66	Găujani	Petică Anastasia	354/1944, f. 18-23
67	Popești	I. Rădulescu	355/1944, f. 31-67
68	Oarja	V. M. Ilinca	357/1944, f. 29-77
69	Jiblea	C. C. Cuprian	1154/1945, f. 41-49
70	Buta - Bârlogu	I. Dumitrescu	1160/1945, f. 41-77
71	Uda	N. Ghișescu	1161/1945, 46 p.
72	Drăganu	Stana N. Iliescu	1162/1945, f. 8-15
73	Curtea de Argeș	Marin Marinescu	1166/1945, f. 35-79
74	Izvorul de Jos	I. Oarnă	1171/1945, f. 31-41
75	Dedulești	D. D. Popescu	1174/1945, f. 28-48
76	Ciomăgești	Constanța G. Popescu	1175/1945, 152 p.
77	Galeșu	Ileana F. State	1178/1945, 40 p.
78	Bârlogu	Ștefan D. Ene	1180/1945, 13 p.
79	Corbeni	Teodora Ștefănescu	1181/1945, 17 p.
80	Deagurile	Vlaicu R. Marin	1181/1945, 30 p.
81	Budești	Victor Diculescu	415/1946, f. 1-12

Nr. crt.	Monografia localității	Autorul	Nr. dosarului
82	Jibla	Maria Cuprian	415/1946, f. 13-20
83	Mozăceni	Nesemnată	415/1946, f. 21-11
84	Rociu	Ștefania C. Comănescu	415/1946, f. 34-61
85	Bârlogu	Marin D. Coman	415/1946, f. 62-87
86	Budești	Ioan Ciugescu	415/1946, f. 83-91
87	Stoilești	Indescifrabil	415/1946, f. 92-100
88	Șerbănești	Victoria I Băleanu	415/1946, f. 101-111
89	Poenari	Gh. N. Boncea	415/1946, f. 112-114
90	Stoicani	Gh. I Bădea	415/1946, f. 131-119
91	Cepari	Cornelia C. Arsenescu	415/1946, f. 139-117
92	Șerbănești	Aurelia Angelescu	415/1946, f. 153-167
93	Bârsești	Nesemnată	415/1946, f. 161-177
94	Dedulești	Al. S. Vasile	415/1946, f. 176-211
95	Geamăna	Maria Gh. Șerban	415/1946, f. 218-231
96	Mozăceni	I. S. Șerbănescu	415/1946, f. 233-219
97	Curtea de Argeș	Dumitra Gh. Stamate	415/1946, f. 237-254
98	Flămânzești	Elisabeta Lazanu	416/1946, f. 1-53
99	Gliganul de Sus	Nesemnată	416/1946, f. 54-73
100	Gliganul de Jos	Nesemnată	416/1946, f. 74-83
101	Popești	Gh. Zamfirescu	416/1946, f. 84-99
102	Cireșu	Nesemnată	416/1946, f. 100-108
103	Negrași	Nesemnată	416/1946, f. 109-112
104	Tomșanca	Teodor Constantin	416/1946, f. 113-125
105	Brătieni	Florea I. State	416/1946, f. 126-144
106	Dealul Bradului	Gh. Stănescu	416/1946, f. 145-150
107	Vlădești - Bădistava	Elisabeta și Dumitru C. Sandu	416/1946, f. 160-169
108	Brădet	Olimpia Nourăș	416/1946, f. 180-184
109	Rătești	Iosif și Elisabeta I Popescu	416/1946, f. 185-216
110	Cârcești	Heroiu Nestor	416/1946, f. 249-268
111	Berislăvești	Maria F. Oncete	417/1946, f. 1-5
112	Județul Argeș (În general)	Vasile M. Neofit	417/1946, f. 6-9
113	Mozăceni	Ștefan Ghelmeci	417/1946, f. 170-182
114	Vătărești - Giurgiuveni	D. Georgescu	417/1946, f. 183-201
115	Recea	Mihai C. Voicu	417/1946, f. 202-206
116	Mozăceni	Ioana M. Marinescu	417/1946, f. 207-210
117	Slobozia - Dușca	I. Mândruță	417/1946, f. 211-219
118	Slobozia	Nesemnată	417/1946, f. 220-222
119	Uda de Jos	Anghel Manolache	417/1946, f. 223-229
120	Curtea de Argeș	Ștefan Florescu	417/1946, f. 230-269
121	Lăunele de Sus	Gh. Dumitrescu	417/1946, f. 270-287
122	Broșteni	Constantin I. Dragomirescu	417/1946, f. 288-298
123	Tuțulești	Florea I. Drăghici	417/1946, f. 299-310
124	Rătești	Stan A. Nițu	418/1946, f. 1-14
125	Dedulești	I. Răvescu	418/1946, f. 15-52
126	Mozăceni	Radu Șt. Nicolae	418/1946, f. 53-56
127	Suseni	C. Radu	418/1946, f. 57-66
128	Măclii	Gh. I. Rachieru	418/1946, f. 67-97
129	Slobozia	Petre Gh. Popescu	418/1946, f. 98-103
130	Muşătești	Petre Gh. Popescu	418/1946, f. 105-116
131	Berciciu	Ion I. Popescu	418/1946, f. 117-124
132	Gruiu	Nesemnată	418/1946, f. 125-127
133	Mozăceni	Gh. Ghina Șt. Sorescu	418/1946, f. 128-143
134	Teiu Vale	Gh. Ionescu	418/1946, f. 144-152
135	Cuca	Titu Georgescu	418/1946, f. 153-203
136	Popești	Bădea Sandu	418/1946, f. 204-213

Nr	Monografia	Autorul	Nr. dosarului
141	localității		
117	Ciești	Gh. Angelescu	418/1943, f. 214-220
118	Moșoaia ¹⁰	D. Dumitrescu	1946, 6 p.
119	Mozăceni	Neidentificat	1946, 15 p.
140	Țuțulești	Pană Maciu	1946, 30 p.
141	Stroești	Ioana Băcioiu	1946, 25 p.

¹⁰ Ultima serie de monografii, fără număr, am descoperit-o în arhiva Ministerul Educației și Naționale, în anul 1980.

**PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA
„ÎMPRUMUTUL REFACERII NAȚIONALE”
ȘI EMISIUNEA MEDALIEI COMEMORATIVE DE AUR
DIN 1945 „ARDEALUL NOSTRU”**

AURICĂ SMARANDA

Pe fondul situației economice naționale din țara noastră de după 23 august 1944, și având în vedere obligațiile asumate de România prin Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944, guvernul de atunci, în baza legii nr. 655 din 22 decembrie 1944, a autorizat Ministerul Finanțelor să contracteze prin subscripție publică benevolă un împrumut intern denumit „Împrumutul Refacerii Naționale”, cu emitere de titluri la purtător, amortizabil în 6 ani. Titlurile aveau valori minimale de 5000 lei, 10000 lei, 20000 lei, 50000 lei, 100000 lei și 500000 lei. Se acorda o dobândă de 5% pe an începând cu 1 august 1945, până la amortizarea lor¹.

În aceeași zi, a apărut legea nr. 656 prin care același Minister al Finanțelor era autorizat „a bate, prin Monetăria Națională și a pune în vânzare medalii comemorative din aur, până la maximum un milion de exemplare”².

În legătură cu emisiunea medaliei de aur 1945, se impun unele precizări și observații necesare stabilirii rolului ce l-a avut medalia în discuție.

Motivul principal al acestei emisiuni de aur a fost de ordin economic, prevăzut la art. 3 din decizia Ministerului Finanțelor nr. 407518/11 ianuarie 1945, care spune: „Pentru a putea beneficia de posibilitatea achiziționării de medalii, cumpărătorul va trebui să subscrie titluri ale Împrumutului Refacerii Naționale 5% din 1945, emise în condițiile legii nr. 655/944, pentru suma de 50000 lei de fiecare medalie”. Iar la art. 2 din aceeași decizie, se stabilește „prețul medalieiilor la 15000 lei /bucată”³.

Pentru ca, totuși, medalia să capete o conotație de document, s-a propus un motiv istoric, pe care raportul nr. 41334/1944 întocmit de ministrul finanțelor, Mihai Romniceanu și adresat Majestății Sale Regele Mihai I, îl descrie astfel: „Pentru a încrusta în aur evocator, ziua dezrobirii Ardealului de Nord și pentru a transmite și a se moșteni din generație în generație amintirea concretă a acelei pagini de istorie deschisă de Rege și scrisă de Armata Sa în unire cu marii noștri aliați, socotim că răspundem sentimentelor de adâncă recunoștință și admirație ale națiunii, propunând Majestății Voastre baterea unei medalii comemorative din aur”. Iată cele două motive care

¹ Legea nr. 655/22 XII 1944 publicată în M. Of. 298/23 XII 1944.

² Legea nr. 656/22 XII 1944.

³ Decizia Min. Fin. 407518/11 I 1945.

combinate au făcut să se bată medalia respectivă, sperându-se ca succesul „Împrumutului Refacerii Naționale” să fie asigurat⁴.

Medalia are pe avers, busturile în profil spre stânga ale celor trei unificatori de țară: domnitorul Mihai Viteazul, regele Ferdinand I, regele Mihai I. Legenda, cu textul ARDEALUL NOSTRU 1601-1918-1944. Pe revers în centru, capul acvilei din stema țării cruciată și încoronată. Sub acvilă, semicircular, ROMÂNIA. În jur, stemele celor unsprezece județe dezrobite. Aur 90%, 6,55 g., 21 mm. Pe muchie, deviza: NIIII SINE DEO. Artiști modelatori, Haralambie Ionescu (avers), Ioana Bassarab Starostescu și Ștefan Iordan (revers). Monetăria Statului. Tiraj un milion bucăți.

În legătură cu emisiunea medaliei de aur 1945, partea a doua a raportului ministrului Romniceanu, spune: „Pentru a se da acestei medalii o valoare internațională, conținutul în aur, dimensiunea și greutatea ei au fost stabilite, astfel încât să fie identice cu ale monedei franceze de aur de 20 franci, denumită napoleon”. Deși caracteristicile tehnice au fost identice cu napoleonul, totuși la greutate, medalia a depășit în plus cu 0,10 g./ buc. față de moneda franceză, fapt ce a creat dureri de cap celor de la B.N.R., până ce aceștia au descoperit de unde provine diferența totală în plus de 90 kg. Aur fin (napoleonul 6,45 g., medalia 6,55 g.) Prin decizia Ministerului Finanțelor, nr. 13553 din 5 ianuarie 1945, din cele 1000000 buc., s-a repartizat în județele țării și în București, un număr de 600000 buc. într-o primă tranșă. Astfel județul Argeș a primit inițial 3500 buc., iar județul Muscel 2000 buc. Ulterior Ministerul Finanțelor, la cererea unor județe, prin decizia 18489 din 19 februarie 1945, numărul medaliilor s-a modificat, astfel că județul Muscel a primit 5000 buc., iar județul Argeș 6000 buc. medalii. Medalia de aur, 1945, a fost și o garanție bancară, oferită de Stat -în calitate de debitor -celor ce subscriau la „Împrumutul Refacerii Naționale” -în calitate de creditori - pentru sumele în lei subscrise într-o perioadă în care valoarea leului era în scădere rapidă, sau altfel spus, deprecierea leului național era în vădită creștere, care ducea ineluctabil la pierderi pentru proprietarii de titluri ale Împrumutului. Fără o garanție palpabilă, înscrierea benevolă la Împrumut n-ar fi avut sorți de izbândă. Această „garanție” s-a dovedit reală, întrucât la începutul anului 1945, mediile se cumpărau cu 15000 lei/buc., iar la negociere pe piață, la sfârșitul anului, 1945, prețul era de 35000 lei/buc., pentru ca în preajma stabilizării monetare din 1947, să atingă suma de 35000000 lei. Deși fiind medalie și nu monedă, neavând înscrisă pe avers și nici pe revers o valoare nominală (de altfel în lege era denumită medalie), a devenit totuși un mijloc de teaurizare și chiar un mijloc de schimb (de plată de cumpărare/vânzare) în sistemul financiar-bancar și la Bursă. La aceasta a contribuit și asemănarea ei cu napoleonul de 20 franci (de aur), așa cum am arătat mai sus, că prevedea legea. Cea mai curentă formă de utilizare a medaliilor cumpărate de diverși subscriitori la Împrumut, a fost operațiunea de „lombard” - lombardare -adică de depunere a lor, ca gaj la Casele de Credit (bănci) pentru avansuri în numerar în lei sau alte credite. Deci medalia a fost în ultimă instanță o formă monetară care a circulat pe piața românească. Informația ce circulă și acum printre unii oameni, necunoscători, că emisiunea medaliei de aur 1945 ar fi avut ca scop vânzarea aurului din tezaurul B.N.R., pentru a nu încăpea pe mâna invaziei Armatei Roșii, a fostei U.R.S.S., nu este reală pe motiv că pentru un milion de medalii au fost utilizate numai 5895 kg de aur din rezerva

⁴ Raportul ministrului finanțelor Mihai Romniceanu.

totală a B.N.R. care la 1 ianuarie 1945 era de 235000 kg aur, ceea ce reprezintă circa 1,1% din total⁵. Că s-au găsit numele celor ce au cumpărat medalii de aur și au fost urmăriți până la crimă de organele de represiune comuniste, din țară, aceasta a fost o operație simplă, prin cercetarea fișelor deținătorilor de titluri la „Împrumutul Refacerii Naționale“ cunoscându-se că aceștia pentru a putea cumpăra medalii de aur trebuia să cumpere titluri în valoare de cel puțin 50000 lei/buc. medalie. Statul ținea evidența acestora pentru că în calitate de debitor avea obligația achitării periodice a anuităților pe timp de 6 ani cât dura amortizarea împrumutului.

Statul nu era interesat de cine cumpăra medalii, ci de cine și câte titluri de împrumut a cumpărat, pentru a urmări plata periodică a cupoanelor.

---

⁵ Costin Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, III, Ed. Academiei Române, București, 1971, p. 66.

LAGĂRUL DE PRIZONIERI NR. 10 DE LA CORBENI

PAUL DIDIȚĂ
VIOREL DRUGĂ

Ideea esențială până la cel de-al doilea război mondial a fost aceea că prizonieratul nu înseamnă o măsură represivă, ci una de precauție luată față de un adversar dezarmat, căruia trebuia să i se asigure o viață ferită de primejdii și un tratament uman. Aceste lucruri au fost reglementate prin Declarația de la Bruxelles din 1874 articolele 23 și 24, apoi prin Convențiile de la Haga din 1899 și 1907. condiția juridică a prizonierilor de război a fost apoi reglementată prin Convenția de la Geneva din 27 iulie 1929.

Campania din Est în cel de-al doilea război mondial s-a desfășurat în absența garanțiilor umanitare din partea principalelor beligeranți, U. R. S. S. și Germania.

Cu excepția României și Finlandei, statele participante pe frontul de răsărit, nu au fost determinate să respecte dispozițiile referitoare la prizonieri, prevăzute în convențiile internaționale, cu toate eforturile depuse de unele organizații internaționale. România era semnatară a convenției de la Geneva.

Campania din Est, din cel de-al doilea război mondial, dusă de armata română a avut drept rezultat eliberarea teritoriilor românești de sub ocupație sovietică, dar și capturări de prizonieri. În acțiunea de capturare a prizonierilor sovietici, s-a avut în vedere neutralizarea forței combative a adversarului, nu măsuri represive.

Pe tot parcursul purtării războiului, Comandamentul român a luat măsuri pentru a convinge adversarii că armata română respectă legile internaționale ale războiului, respectă drepturile conferite de uniforma militară celor deveniți prizonieri sau răniților.

De la 22 iunie 1941 și până în luna august 1944, trupele române, în urma luptelor purtate în Bucovina, Basarabia, Transnistria, Nipru, Kerci, Don, Caucaz și stepa Kalmucă, au capturat un număr de 91060 prizonieri sovietici¹. Dintre aceștia, la 23 august 1944, 59856 prizonieri se aflau în lagărele din România², restul fiind internați în Germania³.

La începutul războiului, organizarea și coordonarea lagărelor de prizonieri, conform ordinului 10000 din 20 iunie 1941 al Marelui Cartier General a revenit

¹ Arhivele M. Ap. N., fond 5435, dosar nr. 719, f. 6.

² *Ibidem* f. 52.

³ *Ibidem* f. 6.

Comandamentului Forțelor de Apărare Interioară comandat de generalul Hriston Dragomirescu.

Încă de la început s-a cerut factorilor de răspundere să ia toate măsurile ca ceea ce privește lagărele, să fie respectate toate prevederile Convenției de la Geneva cu privire la tratamentul prizonierilor de război.

Începând cu luna noiembrie a anului 1941, a luat ființă Comandamentul Lagărelor de Prizonieri, care depindea direct de M. St. M. Prin acest lucru, organizarea lagărelor s-a îmbunătățit în mod considerabil. Potrivit noii organizări, fiecare lagăr era considerat corp de trupă. Sediul comandamentului era în București, pe strada Victoriei la nr. 61-63, în localul Societății „Mica”⁴. Colonelul Ion Stănculescu a fost numit Comandantul lagărelor de prizonieri.

Prin Ordinul de zi 868 din 27 martie 1942 al Marelui Stat Major, cu începere de la 1 aprilie 1942 Comandantul Lagărelor de Prizonieri purta denumirea de Secția Prizonierilor de Război⁵.

Prizonierii sovietici au fost grupați în lagăre pe secții și grupe. Un lagăr avea mai multe secții iar o secție mai multe grupe. Prizonierii erau grupați, în cadrul aceleiași secții, pe naționalități, origine etnică, religioasă⁶.

Lagărele erau conduse de comandanții de lagăre. Aceștia erau împuterniciți cu atributul de „comandant” și erau răspunzători de buna administrare a lagărelor.

La 24 iulie 1941, situația cu lagărele și localitățile unde acestea funcționau era următoarea: Lagărul nr. 1 Ofițeri, în localitatea Fierbinți; la Vaslui funcționau două lagăre și anume Lagărul nr. 2 și Lagărul nr. 4; la Galați funcționa Lagărul nr. 3, la Iași era instalat Lagărul nr. 5; iar Lagărul nr. 6 funcționa la Dornești⁷.

Începând cu luna noiembrie 1941, Marele Stat Major a aprobat ca lagărul de la Alexandria să fie mutat cu întreaga comandă în localitatea Corbeni din județul Argeș. Acest lagăr purta denumirea de Lagărul 10 Corbeni⁸.

Lagărul de la Corbeni era la dispoziția Președintelui Consiliului de Miniștri⁹ și numai acesta era în drept să încheie contracte de muncă cu alte instituții¹⁰.

Cazarea prizonierilor în lagăr era în barăci de lemn cu paturi comune, iar așternuturile erau din paie și rogojini. Datorită inundațiilor, cu care s-a confruntat regiunea în urma ploilor căzute, condițiile de cazare de la Corbeni au fost precare¹¹.

Lagărul dispunea de bucătărie, spălătorie, sală de mese, infirmerie. Cantitatea de lemne era de 18 kg pe zi pentru fiecare sobă¹². Alocația de hrană pentru prizonierii care stăteau în lagăr și nu erau repartizați la diverse lucrări era de 22 lei de om pe zi plus 1,80 lei pentru întreținere. Pentru ofițeri se aloca suma de 35 lei pentru hrană, 3 lei pentru tutun și 2 lei pentru întreținere, zilnic la fiecare ofițer.

⁴ Idem, dosar nr. 349, f. 424.

⁵ Idem, dosar nr. 185, f. 18.

⁶ Idem, dosar nr. 425, f. 47.

⁷ Idem, dosar nr. 171, f. 275 și 291.

⁸ Idem, dosar nr. 172, f. 173-175.

⁹ Ibidem, f. 168.

¹⁰ Ibidem, f. 1847.

¹¹ Idem, dosar nr. 199, f. 125.

¹² Idem, dosar nr. 172, f. 251-253.

Începând cu 1 martie 1943, prin Decizia nr. 4377 din 20 februarie 1943, a Ministerului Apărării, s-au mărit alocațiile de hrană¹³, meniul prizonierilor sovietici fiind același ca și al trupei de pază.

În conformitate cu articolul 27 al convenției de la Geneva din 1929, Marele Marșal Major a luat hotărârea ca prizonierii sovietici să fie utilizați la muncă cu excepția ofițerilor.

În funcție de cerințe prizonierii sovietici din Lagărul nr. 10 Corbeni au participat la muncile agricole, exploatare forestiere, lucrări edilitare, sau la diverse activități particulare. De asemenea au contribuit la construcția de locuințe distruse de inundațiile din acea zonă.

Activitățile cultural-artistice organizate în lagărul de la Corbeni au fost nesemnificative¹⁴.

Efectivele de prizonieri sovietici din Lagărul nr. 10 de la Corbeni au fost următoarele: la data de 20 decembrie 1941 - erau internați 1935 prizonieri¹⁵, în anul 1942 luna martie, 2058 prizonieri¹⁶, în data de 1 ianuarie 1943 lagărul avea internați 1788 de prizonieri¹⁷, iar la 23 august 1944 în Lagărul 10 Corbeni erau 2441 prizonieri¹⁸.

Numărul prizonierilor evadați din lagăr a fost: în anul 1942 au evadat 4 prizonieri, în anul 1944 au evadat 11 prizonieri¹⁹.

Prizonierii decedați de la înființarea lagărului și până la 23 august 1944 au fost în număr de 257²⁰. Prizonierii au fost înmormântați în cimitire cu ritual religios. S-a alocat pentru fiecare suma de 1000 lei pentru înmormântare, la fel ca și pentru ostașii români²¹. Au fost întocmite schițe cu locurile unde au fost înhumați pentru ca mormintele lor să poată fi găsite.

În urma evenimentelor din 23 august 1944 prizonierii din Lagărul nr. 10 Corbeni au fost eliberați, iar pentru munca depusă, un procent de 8% din plățile pentru ceea ce au lucrat trebuia repartizat lor.

Prizonierii sovietici din Lagărul nr. 10 Corbeni au fost singurii care au primit această sumă care se ridica la valoarea 7.177.350 lei distribuiți direct pe tabel nominal²². Celelalte drepturi bănești care se cuveneau celorlalți prizonieri din alte lagăre din România au fost ridicate de către Comisia Aliată de Control (sovietică²³), deși acești bani trebuia să ajungă direct la cei care au muncit.

În perioada 1941-1944 din Lagărul nr. 10 au fost eliberați din motive de boală, infirmitate, origine etnică 94 de prizonieri. După 23 august 1944, în Lagărul nr. 10

¹³ Idem, dosar nr. 196, f. 344 și 395.

¹⁴ Idem, dosar nr. 603, f. 15.

¹⁵ Idem, dosar nr. 172, f. 206.

¹⁶ Idem, dosar nr. 196, f. 263.

¹⁷ Idem, dosar nr. 342, f. 1.

¹⁸ Idem, dosar nr. 196, f. 263.

¹⁹ Idem, dosar nr. 719, f. 56.

²⁰ Ibidem, f. 54.

²¹ Idem, dosar nr. 434, f. 130.

²² Idem, dosar nr. 1092, f. 42.

²³ Ibidem, f. 23.

Corbeni au fost internați prizonieri germani și unguri. Numărul total al acestora la sfârșitul anului 1944 era de 968²⁴.

Conform ordinelor, la data de 10 aprilie 1945, toți prizonierii din Lagărul nr. 10 Corbeni au fost repartizați fie la alte lagăre, fie Comandantului Sovietic de la Focșani²⁵.

Pe lângă unele aspecte negative, de altfel inerente în acea situație, prizonierii din România s-au bucurat de un tratament bun, acest lucru fiind reliefat și cu prilejul diferitelor vizite ale unor reprezentanți ai organismelor internaționale.

---

²⁴ Idem, dosar nr. 719, f. 54.

²⁵ Idem, dosar nr. 718, f. 32.

ELEMENTE ALE DESFĂȘURĂRII CAMPANIEI ELECTORALE ÎN ARMATĂ ÎN 1946

AURELIAN CHISTOL

După impunerea de către sovietici a guvernului Petru Groza, la 6 martie 1945, situația politică din România a devenit extrem de complexă, întrucât noul guvern era total nerepresentativ și acționa pentru distrugerea oricăror forme de democrație în România.

Atitudinea guvernului român l-a îngrijorat în mod deosebit pe regele Mihai, care încurajat de Iuliu Maniu, de Dinu Brătianu și, mai ales de faptul că, administrația americană refuza să recunoască acest cabinet, a hotărât să-l convoace pe 19 august 1945 la Palatul Regal pe Groza, pentru a-i cere să poarte negocieri cu liderii celorlalte partide, în vederea constituirii unui guvern de uniune națională¹.

Din cauza refuzului premierului de a demisiona, regele a declanșat „greva regală” și a decis să nu participe la manifestația de la 23 august². Refuzul său de a participa la sărbătorirea acestei zile a fost interpretat ca o ofensă adusă sovieticilor, iar relațiile româno-sovietice vor deveni foarte tensionate.

Pentru ieșirea din criză, va fi convocată între 16 – 26 decembrie 1945, la Moscova, Conferința Miniștrilor Afacerilor Externe ai U.R.S.S., SUA și Marea Britanie. Cu acest prilej, Andrei Vâșinski (URSS), Averell Harrison (SUA) și Sir Archibald Clark Kerr (Marea Britanie) au fost împuterniciți, să se deplaseze la București sub formă de comisie pentru a se consulta cu regele Mihai și cu membrii guvernului pentru a rezolva problema reprezentativității guvernului³. „Comisia” va sosi la București pe 31 decembrie 1945 și în urma discuțiilor purtate cu factorii de decizie de la București, se va ajunge la un compromis ce consta în cooperarea în guvern, ca miniștri fără portofoliu, a dr. Emil Hațieganu (PNT) și a lui Mihail Romniceanu (PNL)⁴.

Guvernul se va reuni în noua componență, pe 8 ianuarie 1946, într-o ședință extraordinară, prilej cu care a luat 3 decizii importante: 1. Efectuarea alegerilor generale legislative în cel mai scurt timp posibil. 2. Asigurarea libertății acestor alegeri, care vor fi făcute pe baza sufragiului universal și secret, cu participarea tuturor

¹ Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare*, București, Ed. Enciclopedică, 1999, p. 16.

² *Ibidem*, p. 19.

³ *Ibidem*, p. 81.

⁴ Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, București, Ed. Paideia 1999, p. 513.

partidelor democratice și antifasciste, care vor avea dreptul să-și prezinte candidații. Asigurarea libertății presei, a cuvântului, a religiei și a dreptului la asociere⁵.

Zece zile mai târziu, ministrul justiției Lucrețiu Pătrășcanu, a declarat că a pregătit două proiecte de lege, unul pentru organizarea Reprezentanței Naționale și altul pentru legea electorală, precizând că Reprezentanța Națională va fi unicamerală (Adunarea Deputaților), în urma desființării Senatului⁶.

În momentul anunțului lui Pătrășcanu, în România activau legal 23 de formațiuni politice: 1) P.N.Ț. - Maniu; 2) P.N.L. - Dinu Brătianu; 3) P.S.D. Independenți - Titel Petrescu; 4) Partidul Țărănesc Democrat - dr. N. Lupu; 5) Partidul Radical al Micii Burghezii; 6) Partidul Național Democrat; 7) Partidul Popular Românesc; 8) Partidul Socialist Român; 9) Partidul Renașterii Române; 10) Partidul Unității Naționale; 11) Partidul Frontului Muncii Raționalizate; 12) Partidul Democrat Muncitoresc din România; 13) Partidul Frontul Generației de Foc; 14) Organizația Frontului Apărătorilor Patriei; 15) Partidul Românesc al Luptătorilor; 16) Partidul Socialist Democrat din România; 17) Partidul Frontului Creștin; 18) P.N.L. - Gh. Tătărescu; 19) P.N.Ț. - Anton Alexandrescu; 20) Partidul Național Popular; 21) Frontul Plugarilor; 22) P.S.D. - Lothar Rădăceanu; 23) P.C.R.⁷

Deși nu fusese anunțată data alegerilor, putem vorbi despre începutul campaniei electorale încă din primăvară. Comuniștii decid să se alieze cu o serie de formațiuni politice, pentru a câștiga mai ușor alegerile. De aceea, la 17 mai 1946, se va constitui Blocul Partidelor Democratice (P.C.R., Frontul Plugarilor, P.N.L. - Tătărescu, P.N.Ț. - Anton Alexandrescu, Partidul Național Popular)⁸.

Din cauza presiunilor făcute de ministrul justiției, regele Mihai va semna la 13 iulie 1946, Decretul nr. 2218 privind organizarea Reprezentanței Naționale, ce consfințează desființarea Senatului. În 15 iulie este adoptată și legea nr. 560 privitoare la alegerile pentru Adunarea Deputaților, contrasemnată numai de Pătrășcanu. Prin această lege, primeau drept de vot femeile și militarii⁹.

După un amplu val de epurări politice, cărui i-au căzut victime mari personalități ale acestei țări, la jumătatea lunii octombrie, guvernul va catadicsi să stabilească data desfășurării alegerilor, pentru ziua de 19 noiembrie 1946¹⁰.

Deoarece conform legii electorale militarii aveau drept de vot, armata română, o instituție tradițional - apolitică, va fi târâtă în desfășurarea campaniei electorale.

Deși data alegerilor a fost stabilită la jumătatea lunii octombrie, în acel moment, campania electorală era în plină desfășurare. În mod oficial, reprezentanții partidelor politice nu aveau acces în unitățile militare pentru a-și face propagandă, singurii în măsură să facă educație politică trupeii fiind ofițerii. Cu toate acestea, pe 11 septembrie 1946, în prezența unor lideri politici ai României au fost convocați la București comandanții de Mari Unități și șefi de Stat Major. La început a luat cuvântul Miron Constantinescu făcând o prezentare a platformei - program a B.P.D. și

⁵ Marin Nedelea, *Istoria României în date. 1940-1995*, Ed. Niculescu, 1997, p. 59.

⁶ Eleodor Focșeneanu, *Istoria Constituțională a României 1859-1991*, București, Ed. Humanitas, 1998, p. 97-98.

⁷ M. Nedelea, *op. cit.*, p. 67-68.

⁸ *Ibidem*, p. 61.

⁹ E. Focșeneanu, *op. cit.*, p. 99-100.

¹⁰ *Istoria României*, București, Ed. Enciclopedică, 1998, p. 476.

prezentând obiectivele urmărite: 1. Industrializarea țării; 2. Mecanizarea agriculturii; 3. Reorganizarea vieții financiare a țării. În privința armatei, programul prevedea:

- reducerea în viitor a stagiului militar;
- înzestrarea sa cu material modern;
- întărirea disciplinei și răspunderii;
- un ridicat standard de viață pentru ofițeri și subofițeri.

După expunerea lui Miron Costantinescu a luat cuvântul dr. Petru Groza, care a evidențiat caracterul anarhic al manifestărilor parlamentare din perioada interbelică, situație ce va trebui schimbată de noul parlament. La această ședință vor mai lua cuvântul ministrul de Război, gen. Mihail Lascăr și colonelul Petrescu, apreciindu-se în concluzie că „trebuie să formăm un << tot >>, un singur vot fără excepție, pentru a aproba platforma – program a B.P.D.”¹¹.

Pentru ca Marele Stat – Major să cunoască situația din armată, șeful Secției a II-a, colonelul Bălătescu se adresează printr-o telegramă la 14 septembrie Centrelor de Control Militar din țară cerându-le: „Urmăriți la unități și stabilimente măsurile concrete luate în vederea alegerilor, starea de spirit a ofițerilor, subofițerilor și trupei, comunicați informațiuni asupra modului cum este privită campania electorală în unități și pe teritoriu. Rezultatul până la 20 septembrie”¹².

În România existau 8 Centre de Control – Militare după cum urmează: 1. București; 2. Craiova; 3. Cluj; 4. Brașov; 5. Bacău; 6. Oradea; 7. Călărași; 8. Timișoara. În arhive s-au păstrat și răspunsurile șefilor acestor centre (cu excepția celui de la Craiova), la telegrama din 14 septembrie. Astfel, Centrul de Control Militar nr. 3. (Cluj), raportează la 19 septembrie, că referitor la desfășurarea campaniei electorale în teritoriu, se poate observa faptul că cea mai intensă propagandă e desfășurată de către Uniunea Patrioților Maghiari, în timp ce „activitatea partidelor din B.P.D. e multiplă și se evidențiază mai mult la orașe, afișând lozinci democratice și semnul electoral << Soarele >>”, iar „partidele istorice se rezumă până în prezent doar la luarea contactului cu vechile cadre, în special la sate.” În ceea ce privește organizarea alegerilor în unitățile aparținând Centrului, aceasta este mulțumitoare¹³.

În aceeași zi, Centrul de Control Militar (C.C.M.) nr. 5 Bacău, raporta printre altele: „Campania electorală este primită în unități bine, însă se observă la toți o indiferență față de măsurile ce se iau, fapt justificat prin lipsa unei educații cetățenești. Nu se agită nimeni, nu au păreri, tac, dându-ți impresia că și alegerile le consideră ca pe un fapt divers”. În ceea ce privește situația din teritoriu se aprecia că „Unii cetățeni privesc cu simpatie măsura luată ca și armata să voteze: o parte însă, mai cred că în rândurile armatei sunt încă reacționari care vor vota cu << istoricii >>. Partidele democratice din B.P.D., activează deschis, prin întruniri, reacționarii fac propagandă ascunsă de la om la om”¹⁴.

În ceea ce privește Centrul de Control Militar nr. 7 (Călărași), se face precizarea că și aici a început campania electorală, dar în ceea ce-i privește pe ofițeri și subofițeri se constată faptul că aceștia nu au o conștiință politică foarte dezvoltată, în

¹¹ Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a II-a Informații, Dosar 1637, filele 109-114.

¹² Idem, Dosar 1609, fila 263.

¹³ Idem, Dosar 1637, filele 56-57.

¹⁴ Ibidem, filele 58-59.

timp ce „ostașii sunt cu adevărat pasivi“, iar pe ansamblu „campania electorală în armată este privită cu oarecare nedumerire, întrucât este pentru prima dată când oștirea e pusă în fața urnelor“¹⁵.

Situația pare a fi mult mai bună la Centrul de Control Militar nr. 8 (Timișoara), unde campania electorală decurge normal, fără incidente, iar „starea de spirit e favorabilă“¹⁶.

În același fel stau lucrurile și la Centrul de Control Militar nr. 6 (Oradea), motiv pentru care se raportează Marelui Stat Major cu mândrie că „În unități vederile ofițerilor, subofițerilor și trupeii se conturează net pentru guvern“¹⁷.

Pe 23 septembrie sosește și răspunsul Centrului de Control Militar nr. 4 (Brașov) în care se preciza printre altele că „ofițerii, subofițerii și trupa au primit cu simpatie și cu mult interes campania electorală din armată“. Un motiv de îngrijorare era pentru șeful acestui Centru, locotenent – colonel Nicolescu Mircea, faptul că „ofițerii și subofițerii trecuți în Cadrul Disponibil, arată în general o mare rezervă și chiar ostilitate acestei campanii electorale în armată și că, în concluzie, aceștia vor vota contra Blocului Partidelor Democratice“¹⁸.

Un răspuns mai amplu, este cel al Centrului de Control Militar nr. 1, datat 26 septembrie. Și în acest centru s-a început campania electorală printr-o serie de cuvântări ce „au impresionat pe cei prezenți“, deși se constată „o răceală în rândul ofițerilor din Cadrul Disponibil“, în timp ce „subofițerii și trupa par să fie elemente mai sigur favorabile“. În această notă, se mai apreciază faptul că, „deși rezultatele sunt bune, încă se întâmpină greutăți din partea unora care sunt partizani ai opoziției, cu procente mai mari pentru P.N.Ț“. O altă problemă cu care se confruntă Centrul, este aceea că „ostașii ce vin de la vetre, vin îmbibați de doctrinele opoziționiste, parte din ei refuzând încadrarea în Diviziile de voluntari << Tudor Vladimirescu >> și << Horea, Cloșca și Crișan >> sub justificarea că sunt divizii politice“.

În acest Centru s-a realizat și un prim pronostic în ceea ce privește rezultatele alegerilor, pentru fiecare categorie de militari. Astfel, se preconiza că 65 – 70% dintre ofițerii activi vor opta pentru B.P.D., și numai 20 – 25% dintre ofițerii trecuți în Cadrul Disponibil. În ceea ce-i privește pe subofițerii activi, circa 70 – 80% vor vota B.P.D., și 45 – 50% dintre subofițerii din Cadrul Disponibil. Legat de trupa propriu-zisă, se miza pe 75 – 80% dintre voturile soldaților pentru B.P.D.¹⁹.

În urma primirii celor mai multe dintre răspunsurile Centrelor încă din data de 19 septembrie, colonelul Bălătescu, va elabora o nouă notă în 21 septembrie adresată centrelor, prin care propune să fie delegați „ofițeri de încredere și cu o hotărâtă atitudine democratică din cadrul acestei secții (a II-a Informații), care să se deplaseze pe teren, pentru a verifica și a ne informa din timp asupra adevăratului aspect al campaniei electorale în armată, astfel:

1. În garnizoana București:

Cu începere de la 23 septembrie, un număr de 4 ofițeri trimiși pe rând la toate

¹⁵ Ibidem, filele 61-64.

¹⁶ Ibidem, fila 64.

¹⁷ Ibidem, fila 66.

¹⁸ Ibidem, fila 80.

¹⁹ Ibidem, filele 93-98.

comandamentele, unitățile și stabilimentele militare, raportând rezultatele până la 26 octombrie.

2. În restul țării:

Cu începere de la 27 septembrie 1946, un număr de 10 ofițeri, care să se deplaseze la toate Marile Unități și Comandamente din țară, spre a lua contact cu șefii Diviziunilor 2, organele E.C.P. (Educație, Cultură și Propagandă) și Organele Marelui Stat Major de pe teritoriu²⁰.

După data de 21 septembrie 1946, Centrele de Control Militare au continuat să raporteze periodic Marelui Stat Major, despre stadiul în care se găsea pregătirea luptelor și despre starea de spirit dominantă în armată.

Din această cauză, la 1 octombrie 1946, Centrul de Control Militar nr. 8 (Ilimișoara) a întocmit o dare de seamă asupra mersului campaniei electorale în unitățile și stabilimentele militare, dar și în teritoriul Centrului.

În ceea ce privește campania electorală în unități, se apreciază că aceasta este întârziată datorită faptului că nu s-au constituit peste tot comisii electorale. În legătură cu situația din teritoriu se cere în mod imperativ intensificarea propagandei B.P.D. mai ales în comunele cu numeroși aderenți ai opoziției²¹.

Un raport contrainformativ este trimis la 9 octombrie și de către Centrul de Control Militar nr. 1, conform căruia „campania electorală în cadrul unităților se desfășoară cu totul în mod defectuos”, din cauza proastei organizări, iar pentru exemplificare au fost prezentate câteva astfel de acțiuni prost organizate, desfășurate în cadrul garnizoanei București²².

Ca urmare a intensificării desfășurării campaniei electorale în armată la începutul lunii octombrie, și în urma rapoartelor primite de către Marele Stat Major de la toate Centrele de Control Militar la data de 14 octombrie, va fi elaborată o sinteză contrainformativă, în care se aprecia: „Campania electorală dusă în unități se desfășoară cu toată vioiciunea și perseverența”, în timp ce „comentariile și discuțiile în contradictoriu aproape au dispărut”, iar „rezultatul campaniei electorale se întrevește din cele mai bune”²³.

Parcă pentru a mai diminua din optimismul conducătorilor militari ai României, Centrul de Control Militar nr. 6 (Oradea), trimite Marelui Stat Major în 21 octombrie o telegramă în care se preciza că în noaptea de 14/15 octombrie în garnizoana Satu-Mare s-au găsit două manifeste semnate de o organizație numită Tineretul Militar Național Țărănesc, prin care se face apel la militarii pentru a vota cu Maniu și cu PNȚ-ul²⁴.

O manifestare asemănătoare are loc pe 15 octombrie la Turnu-Severin, unde un soldat aparținând Comandamentului Forțelor Fluviale Tr-Severin a scris peste jurnalul de perete o poezioară antiguvernamentală: „Jos B.P.D-ul cu Scânteia / Care se va stinge / Sus PNȚ-ul cu Dreptatea / Care va învinge”. În urma acestui act soldatul respectiv a fost reținut pentru cercetări²⁵.

²⁰ Ibidem, fila 44.

²¹ Ibidem, filele 140-144.

²² Ibidem, fila 126.

²³ Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a III-a Operații, Dosar 1736, fila 105.

²⁴ Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a II-a Informații, Dosar 1609, filele 339-341.

²⁵ Ibidem, fila 343.

Printr-o notă contrainformativă din 18 octombrie, Centrul de Control Militar nr. 1 informează Marele Stat Major că anunţarea datei alegerilor este evenimentul cel mai comentat, şi că fixarea acestora „arată opiniei publice că guvernul conţine o preușită și stăpânește masa electoare”²⁶.

Cu ocazia împlinirii a doi ani de la eliberarea Transilvaniei de sub autoritatea politico-militară maghiaro-germană, pe 25 octombrie 1946, în Aula Școlii Superioare de Război a fost convocată o adunare la care au luat parte, ministrul de Război, generalul subsecretari de stat ai Ministerului de Război, generali ai Marelui Stat Major, generali comandanți de mari unități, șefi de stat major și comandanți de unități.

În deschiderea adunării gen. Vasiliu – Rășcanu a precizat că vor fi analizate mari probleme: 1) Situația actuală și expunerea unor probleme dezbătute la Conferința de la Paris; 2) Abordarea unor probleme în legătură cu: a) aparatul de Educație, Cultură și Propagandă; b) instrucția în armată; c) campania electorală; d) situația materială. Toate aceste expuneri au fost făcute de gen. Dămăceanu, Lascăr, Ionașcu și Pretorian.

În ceea ce privește expunerea privind campania electorală, aceasta este prezentată de generalul Lascăr. El apreciază că pregătirea pentru alegeri „se desfășoară în condițiunile cele mai bune și cu rezultate din ce în ce mai bune. S-a constatat că a depus în acest scop mult interes și elan. Nu se poate spune că nu sunt și deficiențe. Sunt unii, și aceștia sunt puțini, care păstrează o atitudine de pasivitate față de alegeri”. De asemenea, vorbitorul face apel la comandanți „să nu se facă exces de propagandă pentru a nu stingheri activitatea unităților”, dar în același timp „recomandă tuturor, ca armata să fie un bloc în fața alegerilor pentru izbândă noii concepții democratice”, pronosticând în rândurile armatei un număr de 98% din voturi pentru B.P.D.

În încheierea ședinței, ministrul Vasiliu-Rășcanu a concluzionat printre altele, faptul că votul armatei trebuie să fie de 100% pentru B.P.D., deoarece această instituție „trebuie să fie în unanimitate susținătoare a noilor principii ale regimului actual”²⁷.

După 25 octombrie, Marele Stat Major a continuat să primească zilnic informații despre desfășurarea campaniei electorale în armată. Una din informații datată 27 octombrie se referă și la garnizoana Pitești unde „campania electorală continuă cu asiduitate, punându-se accent pe necesitatea ca „armata să sprijine actualul guvern”²⁸.

Propaganda electorală nu a ocolit nici Marina Militară Română. Un raport contrainformativ din 31 octombrie, precizează că și aici „campania electorală continuă în condiții mulțumitoare, la toate unitățile Marinei prin conferințele explicative organizate de Comisiile Electorale respective”, dar în același timp se trage un semnal de alarmă în legătură cu faptul că „moralul personalului este într-o continuă și vertiginoasă scădere, conducând înspre o totală prăbușire a clasei militare”²⁹.

Tot pe 31 octombrie s-a desfășurat la Marele Stat Major o ședință specială de propagandă electorală pentru subofițerii din Marele Stat Major și pentru soțiile lor cu tema: „Scopul Armatei în alegeri”. Conferința a fost susținută de col. Bălățescu, care a prezentat cauzele ce au dus în România la schimbarea politică fundamentală de după 23 august. El identifică și analizează, cauze de ordin militar, geografic, politic și social-

²⁶ Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a II-a Informații, Dosar 1637, fila 181.

²⁷ Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a III-a Operații, Dosar 1736, filele 245-256.

²⁸ Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a II-a Informații, Dosar 1637, fila 149.

²⁹ Idem, Dosar 1609, fila 140.

economic, arătând printre altele că „statul sovietic este dator față de popoarele sale să le asigure existența creându-și relații pașnice cu toate popoarele limitrofe, în care intrăm și noi românii”. De aceea, el consideră că armata „are încredere numai în factorii democratici înregimentați în B.P.D., care sunt și luptă pentru desăvârșirea unei trainice prietenii cu U.R.S.S.”.

În finalul dării de seamă asupra acestei ședințe se arată că „rezultatul a fost foarte bun și lămuririle date sunt de mare folos pentru documentarea subofițerilor înainte de alegeri. Această ședință este un bun exemplu pentru organizarea viitoare a întâlnirilor de propagandă electorală”³⁰.

Acest mod de organizare al campaniei a produs dezolare printre adepții opoziției, lucru semnalat cu satisfacție printr-un raport contrainformativ al comandantului Pieței București din 1 noiembrie, în care se preciza că „în sânul partidelor istorice, zilnic se observă demisii din partid, din cauza programelor ce nu mai corespund actualei situații și orientări a țării, iar B.P.D. își continuă propaganda cu multă eficacitate în toate provinciile țării”³¹.

Pe 6 noiembrie, la Marele Stat Major s-a realizat o „centralizare” a informațiilor privind desfășurarea campaniei electorale, care „continuă în unități cu toată intensitatea. Acțiunea de lămurire tot mai crescândă a ostașilor a început să dea roade scontate. Se mai găsesc încă elemente trenarde, care mai caută să întârzie evoluția ideilor democratice pe o linie pozitivă”. În sinteză, este prezentată și situația campaniei printre civili, unde „mai accentuat decât în armată, se găsesc anumiți indivizi care dau naștere la conflicte pe temă politică cu urmări fatale: lovirea care cauzează moartea”. Toate aceste nenorociri sunt rodul unor elemente răzlețe ce „caută să dea un aspect violent propagandei dusă la sate de membrii B.P.D.”³².

Un alt prilej de a organiza întruniri în armată este cel al aniversării pe 7 noiembrie a 29 de ani de la lovitura de stat bolșevică din Rusia, denumită însă „revoluție socialistă”. Cea mai mare amploare au avut-o serbările organizate în Capitală, după cum se arată într-un raport al Centrului de Control Militar nr. 1, din 8 noiembrie în care se spune că „în după-amiaza zilei de 7 noiembrie a avut loc în sălile Cercului Militar un festival artistic dat de către Comisia electorală a Ministerului de Război în cadrul campaniei electorale”. La eveniment au luat cuvântul gen. Pretorian, gen Lascăr și d-na gen. dr. Zamfir. Ei „au arătat însemnătatea dreptului de vot acordat militarilor și femeilor, cât și realizările făcute de către guvernul d-lui. Dr. Petru Groza”. De aceea, „cu toții au insistat asupra necesității de a susține cu toată tăria actualul guvern în alegerile din 19 noiembrie”. În ceea ce-l privește pe generalul Lascăr, a ținut și un discurs dedicat aniversării „revoluției” ruse din 1917³³.

Și Comandamentul Trupelor de Grăniceri va informa pe 10 noiembrie Marele Stat Major despre situația din unitățile sale și din teritoriile de graniță ale României. Astfel, în raport se apreciază că „în rândurile ofițerilor trecuți în Cadrul Disponibil, se discută despre posibilitatea izbucnirii unei revoluții în țară, în cazul că B.P.D. va ieși în alegeri. Mulți dintre ei vor fi primii care se vor înrola în rândurile revoluționarilor

³⁰ *Ibidem*, filele 158-159.

³¹ *Ibidem*, fila 227.

³² *Ibidem*, filele 161-162.

³³ Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a III-a Operații, Dosar 1736, filele 385-386.

având convingerea că, până în cele din urmă, tot anglo-americanii vor decide numirea României". Singurul lucru îmbucurător pentru autorii raportului este că „la început semnalează continuu demisia ale membrilor P.N.Ț. din organizația locală”³⁴.

Deși zarurile erau deja aruncate în privința rezultatului alegerilor, pe 11 noiembrie s-au prezentat la șeful marelui Stat Major al Comandamentului Teritorial Brașov, liderii locali ai P.N.Ț. - Maniu, P.N.L. - Brătianu și P.S.D. - Titel Petrescu care au cerut să le fie permis accesul în cazarmă pentru a face campanie electorală, mai li s-a răspuns că „în cazarmă nu are acces nici un om politic pentru propagandă”, iar educarea ostașilor pentru alegeri se face exclusiv de către ofițeri, în condițiile în care nici agenții B.P.D. nu au acces în unitățile militare. Singurele acțiuni de propagandă fiind ale Serviciului E.C.P. ce face parte din armată. Cu toate acestea cei 3 au lăsat o cerere, care va fi, bineînțeles, respinsă³⁵.

Patru zile mai târziu va fi respinsă și cererea lui Iuliu Maniu de a i se permite accesul la Școala Superioară de Război pentru a-și prezenta programul politic³⁶.

Cu o săptămână înainte de alegeri, col. Bălătescu trimite Centrelor de Control Militar o telegramă cu următorul conținut: „Cu începere de la primirea prezentului ordin, raportați zilnic prin orice mijloace, radio, telegrafic, curier ocazional etc., toate chestiunile importante referitoare la modul cum decurg pregătirile pentru alegeri, atât în armată, cât și în teritoriu”³⁷. Răspunsurile venite de la centre au fost centralizate în Marele Stat Major prilej cu care s-au tras următoarele concluzii:

1. La majoritatea unităților, campania electorală își atinge scopul de pregătire politică a ofițerilor, subofițerilor și trupe, procentul celor favorabili actualului regim depășind media de 80% și ajungând în unele unități chiar până la 100%.

2. Procentele cele mai mici sunt la unitățile și formațiunile de aeronautică, în special pentru ofițeri și subofițeri, aceste procente fiind pentru ofițeri de circa 50% și pentru subofițeri de sub 50%.

3. Între unitățile operative și cele teritoriale, acestea din urmă dau procente mai mici, în special la subofițeri și trupă.

4. Trupa are procentele cele mai mari, fiind urmată de ofițeri, subofițerii au procentele cele mai mici.

5. Unitățile și formațiunile teritoriale cu procentajele cele mai mici sunt în Transilvania”³⁸.

Pentru a nu avea „surprize” cu prilejul alegerilor, la Centrul de Control Militar nr. 6 (Oradea), înainte cu câteva zile de alegeri în „unitățile și formațiunile din zonă s-au făcut cu ofițerii, subofițerii și trupa exerciții practice de votare întrebându-se întreg materialul necesar în acest scop”³⁹.

Deși se făceau ample pregătiri pentru ca armata să voteze în totalitate pentru B.P.D., situația reală în unități era foarte complicată, întrucât militarii români nu erau chiar atât de dornici să voteze B.P.D.-ul. Acest lucru ne este confirmat indirect, prin faptul că-n multe unități se fac „repetiții” în vederea alegerilor iar în 14 noiembrie

³⁴ Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a II-a Informații, Dosar 1609, fila 197.

³⁵ Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a III-a Operații, Dosar 1736, fila 304.

³⁶ *Ibidem*, fila 305.

³⁷ Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a II-a Informații, Dosar 1609, fila 235.

³⁸ *Ibidem*, fila 238.

³⁹ Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a III-a Operații, Dosar 1736, fila 23.

Direcțiunea Poliției de Siguranță adresându-se Marelui Stat Major preciza că „sunt informațiuni că militarii activi din județul Brașov își exprimă dorința ca, secțiile de votare din cazărmi, să fie prezidate de magistrați și nu de ofițeri E.C.P.”⁴⁰.

Comandanții armatei vor avea însă „grijă”, ca militarii să voteze „cum trebuie” la 19 noiembrie 1946, iar cei ai Ministerului de Interne ca și civilii să voteze „bine” la alegeri.

Rezultatele alegerilor, evident trucate, au fost date publicității abia la 3 zile de la desfășurarea alegerilor. Conform statisticilor oficiale, au votat 6.934.538 de alegători, iar 4.766.630 au votat B.P.D. și doar 878.927 au preferat P.N.Ț.-ul. Astfel, B.P.D. a obținut 71,8% din voturi și 348 de mandate, la care se vor adăuga cele 29 de mandate ale Uniunii Populare Maghiare. Opoziția avea 32 de mandate prin P.N.Ț., 3 prin PNL, 2 prin Partidul Țărănesc Democrat (dr. N. Lupu), iar P.S.D. -Independent nu a intrat în Parlament⁴¹.

În concluzie, putem afirma că după 23 august 1944 statutul armatei române se va modifica radical. Ea va deveni o instituție politizată ce va contribui în mod direct la lichidarea democrației în România. Devenită un instrument al sovietizării și comunizării României, armata va asista neputincioasă la prăbușirea prestigiului său în ochii opiniei publice.

Anul 1946, ca și întreaga perioadă 1944 - 1958, sunt cea mai neagră perioadă din istoria armatei române, devenită o susținătoare a sovietizării României și a dictaturii comuniste.

THE ELEMENTS OF ELECTORAL CAMPAIGN IN THE ARMY (1946)

Abstract

Doctor Petru Groza Government, imposed on 6th March 1945 by the Soviets, will from its very foundation for the destruction of the democracy and of Romanian traditional institutions.

King Michael, after the „royal strike”, will obtain only a false reshuffling of government, which obtains in January 1946 the recognition of the Anglo-Americans, on condition that they organized free elections as soon as possible.

Because of this, still from the beginning of the spring of the year 1946, the electoral campaign will be declared, which will be attended by 23 parties.

In May, the communists and their „road comrades” (their allies) will make up the Democratic Parties Group.

In July, the minister of justice, Lucrețiu Pătrășcanu, will impose the modification of the electoral law. According to the new law, the army, a traditionally

⁴⁰ *Ibidem*, fila 111.

⁴¹ Gheorghe Onișoru, *Alianțe și confruntări între partidele politice din România (1944 -1947)*, București, Fundația Academia Civică, 1996, p. 247.

apolitical institution, must to vote, although the representatives of the political parties didn't have access in the military units.

The Education and Culture Service and the Propaganda, created in 1945, after a Soviet model, had to take care of the political education of the army. This way, on 11th September the commanders of the big units are convened to a meeting. Vasiliu Rășcanu (minister of War) and the general Lascăr (Head of the Big Major State) participated. On this occasion, the B.P.D. (D.P.G.) programme will be presented appealing to the present ones, to determine the army to vote the B.P.D. (D.P.G.).

Three days later, colonel Bălățescu, the head of sends a telegram to the high centers of military control to report the measures that were taken with a view to the organising of the elections, to present the army's and the civil population's state of mind.

The Military Control centers will emphasize the efforts made for the elections, but also the dissatisfactions of the officers and of the subofficers written in the C II (Available Background). Many recruits also refuse the integration in the Divisions „Tudor Vladimirescu“ and „Horea, Cloșca și Crișan“.

During the meeting on 25th October in the presence of the minister Vasiliu Rășcanu and that of the general Lascăr, the obtainance of all the votes for the communists and their allies was established for the army, as an objective in the elections. Despite all these things, anti-governmental manifestations continued to exist in the army, manifestations that worried the political authorities of Romania.

During all this time, the access of the leaders of the opposition in the military units was strictly forbidden.

„Repetitions for the elections“ took place in many military units some days before the elections, lest there should be surprises. In the same time the Big Major State discovered a centralization of the informative notes came from the territory.

This way, the army was estimated to be favorable to the regime (system) in proportion of 80 – 100%, the situation being worse in aeronautics and in the units from Transylvania.

The communists and their comrades will organized the elections „very well“, so they obtained 71,8% of the votes.

The year 1946, as the whole period 1944 – 1958, represents the worst period of the history of the Romanian army, which became a supporter of the sovieticism of Romania and of the communist dictatorship.

ISTORIA CULTURII, MUZEOGRAFIE

ASPECTE ECOLOGICE ÎN TRADIȚIILE RELIGIOASE

CONSTANTIN BĂLĂCEANU-STOLNICI

Ecologia apare ca disciplină recent, în secolul al XX-lea, când problemele ocrotirii mediului devin o preocupare a societății civile, a clasei politice și evident a unor specialiști în domeniu. Sensul termenului inițiat de E. Haeckel s-a lărgit mult și sub presiunea în special a poluărilor caracteristice epocii noastre a devenit o temă generală de reflexie, dar și un subiect de predilecție al mediilor de informare.

Grija față de mediul ambiant nu este însă nouă și ea apare încă de la zorile culturii, probabil la sfârșitul paleoliticului și începutul neoliticului, când Homo sapiens a conștientizat *importanța naturii* în mijlocul căreia își ducea existența, și ale cărei aspecte benefice și malefice l-au impresionat, ca și caracterul misterios pentru el al obiectelor, ființelor și forțelor care o compun.

Imaginea pe care omul preistoric și apoi omul istoric și-a construit-o despre Univers (despre Existent) era *dualistă, sacralizată*. El (Homo religiosus) a hierofanizat pământul și natura și l-a inclus în sistemul metafizic al cosmologiei sale, în diferitele religii primordiale. Această reprezentare sacră a luminii a început încă din paleolitic, dar s-a desăvârșit în cursul marii revoluții neolitice dintre anii 9000 și 7000 î.H.

Omul preistoric a început prin a *hierofaniza pământul* în general în cadrul cuplului primordial Cer-Pământ care stă la baza miturilor cosmogonice ale popoarelor primitive, dar și a marilor religii, ale antichității. În acest context s-a construit noțiunea de Zeița-Mamă (în general pământul, cu rari excepții, este feminin), Gaia sau Ge cu puternice forțe magice telurice (chtonice) și gestatorii (pentru pietre, minerale și uneori ființe umane ca acei copii ai peșterilor din mitologiile germanice). Mitul lui Anteu nu face decât să confirme existența unor forțe magice izvorâte din pământ ca și numeroase rituri și obiceiuri ale așa zisului Homo humus (ca prima împerechere a mirilor pe pământ, nașterea pe pământ, frecarea noului născut cu pământ, culcarea lui în leagăne de piatră pe pământ, culcarea pe pământ a bolnavilor etc. etc.). Sacralizarea Terei a impus respectarea ei și în unele cuturi (de vânători și culagători) au fost formulate restricții cu privire la maltratarea pământului (zgărierea, săparea etc.), restricții care vor dispărea odată cu apariția agriculturii și apoi a mineritului. Prima orientare ecologică nu a fost așadar pragmatică ci religioasă.

Hierofanizarea Terei s-a extins la *vegetație*. Gaia este completă și apoi înlocuită de Demeter. Grija față de vegetație a îmbrăcat două aspecte incomplet separate, cel sacru propriu-zis și cel utilitar.

Aspectul sacru a generat o mitologie vegetală și o serie de rituri ale căror nume se mai păstrează în folclor. Homo religiosus a construit un sistem complicat cu ierburile și pomi sacri, cu păduri mirifice și hierofanizări vegetale, în care Zeița-Mamă joacă și ea un rol deosebit. În acest context evident că respectul față de lumea vegetală îi impune însă pe o bază spirituală. Aspectul utilitar apare desigur în îndeletnicirile agricole, care însă sunt și ele încadrate în ritualuri și organizate în timp de ritmul natural al sărbătorilor.

Aceeași mentalitate a extins supranaturalul la pietre și minerale considerate în primul rând ca niște produse vii înzestrate cu puteri speciale (kratofanii) gestate în pământ, de care trebuie să ai grijă. Și în acest domeniu s-a constituit un sistem complicat de pietre și minerale hierofanizate, de epifanii litice, dar și de o formă de animism care a conferit mineritului și metalurgiei caractere liturgice și a stat la baza dezvoltării alchimiei.

În felul acesta omul preistoric și cel al religiilor primordiale a dezvoltat un respect față de Tera, de lumea vegetală și de cea animală, care în ansamblu definește o *ecologie sacră*. De altfel lucrul nu trebuie să ne mire căci și morala a fost sacră până la marea răsturnare secularizantă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a înlocuit-o cu o morală bazată pe reflexie filosofică.

În ceea ce privește *religiile Cărții* (iudaismul, creștinismul, islamul) bazate pe Revelația de pe muntele Sinai cuprindea dominant în Pentateuh (sau Torah) găsindu-se recomandarea lămpede a Creatorului Universului (Elohim) cu privire la necesitatea de a avea grijă de Cosmos (pământ, plante, viețuitoare). În geneza (cap. I-IV) se regăsesc multe versete al căror sens ecologic este clar. Chiar versetul 17 din capitolul III în care se afirma: „... blestemat va fi pământul pentru tine...” nu este decât o figură retorică cerută să creeze o motivație puternică lui Adam și urmașilor săi privind grija dificilă pe care trebuie să o aibă față de natură. Această obligație a omului de a se implica în viața pământului, plantelor și animalelor (cărora ei le-a dat câte un nume) de a le prețui și implicit de a le iubi drept cadrul și condiția existenței sale definește ceea ce s-a numit un *cosmism pozitiv* și originile sale sunt religioase.

Istoria spirituală a omenirii nu a cunoscut însă numai atitudini pozitive față de mediu, căci au fost religii sau sisteme filosofico-religioase care au promovat un *cosmism negativ* (de tip distructiv). În acest sens exemplele cele mai clare sunt unele religii (secte) gnostice ca sistemul lui Basilide sau cel al lui Valentin. Punctul de plecare a fost o afirmație a lui Marcion din Sinope, potrivit căreia Creatorul (Elohim) din Vechiul Testament nu este Dumnezeu cel adevărat ci doar un Demiurg nefindemânatic și impostor care a construit un Univers de proastă calitate, ce trebuie disprețuit și eventual distrus. Ideea Demiurgului incapabil a făcut cariera.

Sistemele gnostice care s-au dezvoltat între secolul al II-lea î.H. și secolul al II-lea d. H. în cadrul sincretismului filosofico-religios elenistic de la Alexandria au susținut, printre altele modelul emanatist al Divinității, potrivit căreia Dumnezeu Absolut (definit apofatic) inaccesibil și imposibil de cunoscut și de înțeles emană o serie de prezențe divine (Eoni, Sizigii, Sefirot) care populează Pleroma (Atsilut). Creștin Universului este - în unele sisteme gnostice - o fantezie a uneia din aceste ipostaze. Astfel în *sistemul lui Basilide*, Divinitatea emană trei entități divine numite Filațiuni, dina care a tria creează pe cei trei mari Arhonți. Al doilea Arhonte este cel care creează Cosmosul și corpurile umane. În *sistemul lui Valentin* teogonia emanaista este mult mai

complexă, căci Divinitatea Absolută (Propater) emană 28 de Eoni. Una din aceste emanații (Sofia de Sus) generează o entitate metafizică degradată (Sofia de Jos, Iaciva, Prunicus etc.) care creează haosul (precosmosul) din care va fi organizat Universul material și corpurile umane.

Adepții sistemelor gnostice consideră că sufletele umane de origine divină sunt prizonierele Lumii create de Demiurgul cel incapabil. În consecință militează pentru o atitudine negativă față de mediul ambiant (antiecologism) și față de corpul uman care trebuie chinuit, supus la privațiuni și în nici un caz reprodus. Ecologismul negativ se dezvoltă în paralel cu atitudinile de flagelație și chinuire a corpului uman, de mazză radicală, de encratism sau de deslănțuiri orgiastice care să epuizeze capacitățile procreatoare.

Din cele de mai sus rezultă clar implicațiile religioase ale ecologiei.

ÎNGERII LUI DOBROMIR

VICTOR ANTIPA

Pretențiile de exhaustivitate sunt nocive. Ele induc o irealitate vicleană, căci, trăind sub presiunea limitei, vor ricoșa, mai devreme sau mai târziu, în stridente luptătorii. De aceea, nu ne propunem a fi protagoniștii acestei ispite. Abordarea subiectelor aparținătoare artei sacre implică persuasiva prezență a acelui demon teoretic care descârnează ceea ce vrei să surprinzi în deplina sa vitalitate. Beneficiul tentativei de a-i rezista deține prestația metanoiei. Dar, pe oricare detaliu ne-am fixa atenția, plurivocitatea semnificației returnează analizei experiența sentimentului identitar în miezul unui Unic integrator.

Acesta este cazul îngerilor lui Dobromir. Pisania lui Radu de la Afumați, din biserica actualei Episcopii a Argeșului și Muscelului, menționează că aceasta „s-a zugrăvit la anul 7035 (1526), septembrie, 10 zile, cu mâna lui Dobromir zugrăvitul“. Acest Dobromir ot Târgoviște conducea o echipă din care făceau parte, probabil, și Chirtop și Dumitru, cu care zugrăviseră în 1519 Bistrița Craioveștilor. O primă aproximație poate asimila cele două panouri de frescă rămase după intervenția lui Lecomte du Nouy, manierelor de lucru sud-dunărene, fapt plauzibil, dacă avem în vedere ascendența sârbească a Despinei Milița. Încă din 1657, Paul de Alep remarcă existența rigorilor de factură paleologică în fresca bisericii lui Neagoe Basarab, atunci când afirma că realizarea ei se datorează unor artiști cretani, fără a-i nominaliza însă. De asemenea, nu trebuie omisă refacerea parțială din 1761 a zugravilor Stan și Iacov, care explică revenirile „al secco“ ce agrementează, oarecum ilicit, fresca.

Forând mai adânc în această contextualitate, descoperim paradigmele elenistice cărora întreaga pictură creștină le este îndatorată. Este o retorică a imagisticii în curs de spiritualizare marcată de reflexe apologetice incontestabile.

În asertivitatea teologică, îngerul este locuitorul Cerurilor. Condiția sa este imuabilitatea, virtutea sa definitorie fiind aceea de a transla între transcendență și ordinea fenomenală a lumii create. Față de om – ființă intermediară, locuitor degringolat al intervalului – starea angelică posedă doar o superioritate temporară. Pentru Plotin, pentru Filon din Alexandria, pentru Sf. Ciprian al Cartaginei, pentru Sf. Ioan Hrisostomul și pentru încă mulți alții encratismul, spre exemplu, reprezintă nu numai o formă de trăire la limită, ci și o modalitate de aderare la natura îngerească a umanității încă din faza existenței sale terestre. Monahismul creează genul aparte al „îngerilor în trup“, ne învață Sfinții Părinți ai Pustiei. Novațian, în *De bono pudicitiae* 7,2, susține că „fecioria se face egală cu îngerii... ea chiar îi depășește, dat fiind că luptând în trup, ea învinge o natură pe care îngerii nu o cunosc“. Transfigurarea, pe

care o propune această practică, dislocă omenescul din coruptibilitate, reintegrându-l originarei proximități divine, raport la care îngerii nu au acces. Căci, omul poate emana lumină, spre exemplu, devine lumină precum Dumnezeu, pe când aceștia din urmă doar o reflectă, sunt o lumină secundară.

În același sens, teologul energiilor necreate, Sf. Grigorie Palama, postulează următoarele: „În ființa noastră după chip, omul este superior îngerilor, dar prin asemănare le este inferior, pentru că este nestatornic... după cădere, noi am lepădat asemănarea, dar n-am pierdut ființarea după chip“.

De aceea, îngerii nu sunt reprezentați în interiorul mandorlelor de lumină, ci doar susținându-le, vehiculându-le. De aceea, ei nu fac subiectul singular al imaginii sacre, decât în cazuri excepționale (de exemplu icoana „Sfinților Voievozi“) în economia iconică, îngerul are postura personajului secundar, însă indispensabil pentru o completă imagine a realității. El este un *auxilium* catalizant în receptarea exactă a densității lumilor superioare, a realităților necondiționate.

Panourile de frescă, reprezentând, cei doi îngeri aflați, ne permit să conjecturăm existența unei scene mai ample la care participă cu relevanță suprafirescului lor. Este vorba despre o variantă a schemei iconice a „Maicii Domnului Îndurătoarea (Eleusa)“ și anume „Surzătoarea“ (Stratsnaia), tip iconografic în care expresiei și poziției Eleusei li se adaugă îngerii cu instrumentele patimilor, ce li înlocuiesc pe arhanghelii obișnuiți.

Compoziția trebuie să fi fost situată în absida altarului, având în vedere programul iconografic specific epocii, precum și hramul marial al bisericii.

Prezența instrumentelor patimilor nu mai este grevată de nimic ultragiant. Dimpotrivă, deține un soi de sfințenie contagioasă. Actul sacrificial al Mântuitorului, încărcat cu deplorabil, cu execrarea iremisibilă a unei contingente deviate, apare, în spațiul imaculării, cu adevărată și vehementă expiatoare. Iată de ce, ceea ce ni se prezintă într-un atare recurs la imagine ține de supradurată, de acel timp eschatologic care ne validează pe toți ca posibili acum, ca relevanți în ființă.

Pruncul Iisus, din brațele Maicii Sale, este contemporan cu Mântuitorul de pe cruce vestit, în această scenă, de către mesagerii cerești, precum și cu Mântuitorul intrat „in aeternum“, cu Cel aflat la dreapta Tatălui, ori cu Cel așezat pe tronul justițiar al „Judecății de Apoi“ sau al „Deisis“-ului. Deci, dincolo de tribulații, îngerii atenționează asupra vicisitudinilor kenozei de la care se revendică creștinismul, punctându-le ca neeventuale, ca deja petrecute.

Unul, cel dinspre nord, duce lancea și ramura de isop cu buretele, în vasul lui Iosif din Arimatea (Graelul). Acesta este instrumentarul torționar al peripatetismului oricărui sortilegiu afectiv. Celălalt, cel dinspre sud, poartă cuiele și crucea – elementele fixe care blochează într-o sedentarizare leneșă și claustrant nomadismul etern, universală delocalizare a Acelui cu totul altfel decât idolii. Interesant este faptul că sunt reprezentate patru suie, ceea ce dezvăluie afilierea zugravului la varianta Răstignirii în care toate membrele sunt ținute separat, schemă, prin excelență ortodoxă, colportoare a iradierilor capadociene.

Pentru ordinea în care omenescul colaborează cu divinul, subordonându-și firesc cetele îngerești, simptomatică este evlavia perfectă, respectul ireproșabil cu care cei doi îngeri manevrează instrumentele patimilor. Măinile lor nu sunt impregnate cu

puritatea suficientă atingerii lor. Obiectualizarea semnificațiilor le scapă. Stergarul care le învește evidențiază o modalitate dialogică a existenței suprafiești.

Aceasta intră într-o evanghelică coalescență cu lumea terestră. Altfel spus, avem de-a face cu o religiozitate relațională, cu acea religiozitate etică pe care Sf. Apostol Pavel o opunea cu urgență celei extatice în care sacralitatea este vagă, difuză, indistinctă. În spațiul propovăduit de Apostolul Pavel, alteritatea este nu doar posibilă, ci și dezirabilă, ea revendicându-și dreptul la prezență de la zarea morală pe care o deschide spre infinit conversația paradisiacă cu Dumnezeu colocvial al Noului Testament. Peremptoriul veterotestamentar fusese depășit.

Pentru că este incoruptibil, îngerul nu se supune jurisdicției vizualului. Fabricarea idolilor sau a oricărui alt „chip cioplit” era interzisă de porunca a doua cuprinsă în legea generală a adevăratei cinstiri a lui Dumnezeu. Din generala interdicție care apăsa asupra artei religioase s-a permis o singură excepție: Însuși Dumnezeu poruncise (Ieșirea 25, 18-22) să se facă din aur doi heruvimi cu aripile întinse deasupra capacului ce închidea chivotul mărturisirii.

Încă din secolul al VIII-lea, Sf. Ioan Damaschinul atrăgea atenția asupra faptului că „forma și substanța acestora (a îngerilor n.n.) este cunoscută numai Creatorului”. Totuși, descrieri scripturale ale stirpei angelice există: cea din capitolul 10 al Cărții lui Daniel („...un om îmbrăcat în haine de in... Trupul lui era ca o piatră de hrisolit, fața îi strălucea ca fulgerul și ochii îi erau niște flăcări ca de foc...”) binecunoscuta Cină de la Mamvri din Facerea 18-19, ori în Evangheliile lui Ioan 20, 12 („2 îngeri în veșminte albe...”), a lui Marcu 16,5 a lui Matei 28, 2-3 („...înfățișarea lui era ca fulgerul și îmbrăcămintea lui albă ca zăpada”). Zugravul își susține justetea reprezentării pe judecata conform căreia omul poseda virtutea iconică de a fi chip al Dumnezeirii în vremea anterioară neascultării adamice. Jertfa cristică îi oferă șansa restaurării și a reactivării vocației sale semnificante.

Soluția, pusă în fapt de tradiția iconografică ortodoxă, postulează traseele revelației, postulează acea inovație neconvențională prin care divinitatea se lasă preluată, posedată, cunoscută. Aceasta este piatra de hotar a culturii, iar discursul susținut în termenii ei implică intertextualitatea ca obligație epistemică.

Astfel că îngerii, ca fapt cultural, dispun de formă, deși sunt neformali, acceptă răspicarea, deși aparțin naturilor nepredicabile. Pentru a depăși fără traumatisme acest salt în paradox li se alocă aici, pe tărâmul reprezentării, o carură umană, chipul umanității de dinainte de cădere.

Pe această fațetă a antropologiei creștine, figura omenească are capacitatea semnului, performând posibilitatea sacră a eiconului. Fizionomiile angelice sunt identice: tineri, imberbi, buclăți, blonzi, priviri extatice, carnație proaspătă, candidă, expurgată de orice opulență. Cel de-al VII-lea Sinod Ecumenic (787) care legiuia cinstirea icoanelor, stipula ca anghelofaniile să utilizeze de recuzita trupească a bărbatului tânăr reprezentările lor iconice. Acest modelaj amintește de convenția efebului elenistic. Bentați care le încinge capul tot din conjunctura culturală amintită se reclamă, fiind, atunci, însemnul neânduinelnicei prezențe a nouminos-ului.

Îngerii nu pășesc, nu se așează pe suportul deplorabil al pământului, nu sunt confrunțați cu necesitatea de a-l atinge, de a se „întina” pentru performarea recuperării handicapului omenesc al distanței, prin parcurgere. Ei levitează într-o imponderabilitate monodică. Și totuși, dispoziția lor ubicuitară poate fi reperabilă în zborul, avântat, în

tunicile învolburate în care se lasă surprinşi până la clişeu. Impetuoziţi ce nu fac decât să traducă instantaneul, sincronia tulburătoare a universalilor. Mai târziu, dificultatea de a fi elocvenţi pe o astfel de temă paradoxală, îi va determina pe zugrăvi să apeleze la un plus de eplicitare, folosind suporturi uranice – norii. De asemenea, aripile cu care sunt dotaţi îngerii au şi ele rolul de a le sublinia provenienţa cerească, apartenenţa la imaterial. Şi ele reprezintă un accesoriu al prosopoforiei antice a divinului.

O ataraxie vertiginoasă, precum şi incapacitatea concupiscentei să delocalizează fără a-i abandona obnubilării. Sunt „patternul” personajului enigmatic al călătorului, al vizitatorului de dincolo de întâmplare.

Deşi nu sunt înzestraţi cu stare civilă, identitatea lor este fermă, eliberată de ostentaţie, însă, căci ei nu pot fi adjudecaţi de nici o glorie penibilă. Sunt deasupra conjuncturalului, deasupra istoriei pe care o girează sub transfigurarea de filigran a semnificărilor apodictice.

Imaginea pe care ne-o propune Dobromir nu este una care să predisună la reverii comode. Ea te extrage din fantasma locvace a cotidianului, îţi indică drumul spre un liman salvator. Varianta iconică a acestuia depăşeşte, cu radicală natură, investiţiile ficţionale.

De fiecare dată când îi privim renunţând la ispita rostirii, ne întemeiem în etern, risipim recurenţele thanatice, ne alimentăm cu certitudini nepervertibile. Adică perseverăm în penumbra apofazei. Căci, potrivit Ecclesiastului (3, 7) „vreme este să taci şi vreme este să grăieşti”.

SIMBOLISMUL NUMERELOR ÎN CIVILIZAȚIILE LUMII

FILOFTEIA PALLY

Vorbind despre simbol, R. de Becker îl asemuia cu un cristal care restituie altfel lumina, în funcție de fațeta pe care se reflectă, el fiind o ființă vie, în continuă mișcare și transformare¹. Finalitatea simbolului o reprezintă conștientizarea ființei umane în toate dimensiunile timpului și spațiului, proiecția incluzând tărâmul transcendenței.

Între temele simbolice posibile, numerele au oferit o bază preferențială elaborărilor, ele cuprinzând idei și forțe care, în mentalitatea tradițională, asigurau accesul la o reală înțelegere a ființelor și a evenimentelor. Fiecare număr avându-și propria personalitate, interpretarea lor este una dintre cele mai vechi științe simbolice. Pentru Platon, ele reprezintă cea mai înaltă treaptă a cunoașterii și esența armoniei cosmice și interioare. Ele sunt învelișul vizibil al ființelor - ne spune Sfântul Martin - reglementând nu doar armonia fizică și legile vitale, spațiale și temporale, dar și raporturile cu Principiul. Într-un cuvânt, numerele sunt idei, calități principii eterne comune cu adevărul și nu simple expresii aritmetice, geometria reflectând armonia formelor iar astronomia ritmurile universului.

Toate ființele sunt numere care provin din *Principiul-Unul* și care se întorc la *Principiu* precum numerele la unitate.

Potrivit unor vechi tradiții *peule*, numărul conține o forță neștiută, o amăgire a misterului, motiv pentru care nu sunt permise: dezvăluirea numărului copiilor pe care îi ai, al bolilor, al femeilor și al anilor -rostirea acestora declanșând forțe care pun în mișcare un curent asemănător unui pârâu subteran, care te face vulnerabil.

Și în gândirea aztecă este prezentă importanța cosmică a numerelor, fiecare dintre ele raportându-se la un zeu, o culoare, un punct în spațiu etc.

Întreaga gândire tradițională se remarcă, de altfel, prin stabilirea de relații la tot ce există în univers, însăși gândirea raționalistă modernă folosind un aparat de demonstrație diferit, neîndeapărtându-se prea mult de concepția relațională a numărului cu toate elementele.

În *Legenda Secolelor*, Victor Hugo evidențiază antropomorfismul simbolic al numărului în versul: „Omul, cifră aleasă, cap august al numărului”.

Atribuind numerelor pulsațiile fapturilor vii, anumite credințe explică succesiunea acestora prin nevoia lor immanentă de a-și depăși limitele sau de a-și crea un opus sau un partener.

¹R. de Becker, *La machinations de la nuit*, Paris, 1985, p. 289.

Un loc aparte l-a reprezentat numărul sau proporția de aur, care stabilește un joc de relații, în care cea mai mică parte a unei linii este în același raport cu cea mai mare, precum există între cea mai mare parte și întreg. Matematic, ideea se exprimă în ecuațiile: $a + b / a = a / b$ sau $a/b = \text{radical din } 5+1/2$ (din care rezultă că $\phi = 1,61803$) ca valoare a numărului de aur, echivalentul aproximativ al acesteia fiind raportul de $3/5$). Paul Valery îl identifică cu dinamismul echilibrat, care consacră la nemurirea statică operele de artă plastică. Proporția divină este măsura generalizată, echilibrul dintre a ști, a simți și a putea, simbolul prescurtat al formeii vii, al pulsației și al creșterii².

Pe acest număr de aur se întemeiază o întreagă estetică nemuritoare, care se individualizează atât în faptele naturale cât și în operele care străbat timpurile: piramidele, Parthenon-ul etc..

O succintă prezentare a celor mai semnificative numere evidențiază caracteristici cu profund conținut filosofic, edificator pentru istoria culturii.

Principiu activ, creatorul *UNU* este locul simbolic al ființei, alfa și omega, centru cosmic și ontologic. El se identifică cu omul în picioare, verticalitatea fiind un semn distinctiv al omului, dar și al revelației prin cunoaștere.

În literatură și folclorul irakian, cifra unu îl reprezintă pe Dumnezeu unic, eroul legendelor cavalești condamnându-i pe creștini, evrei, zoroastrieni și brahmani pentru încălcarea acestui principiu. Analizând simbolurile unificatoare, C. G. Jung le asociază cu concilierea contrariilor, exemplificând cu cuadratura cercului, mandalele, hexagramele, pecetea lui Solomon, roata, zodiacul. Cifra *DOI* se identifică cu echilibrul tuturor ambivalențelor și dedublărilor, cu principiul feminin, atribuit mamei în antichitate. Dualismul lui, aflat la baza oricărei dialectici, exprimă tendința de a latent la manifest, în care relația poate fi incompatibilă sau complementară și fecundă.

În simbolistică, o imagine dublă: doi lei, doi vulturi etc., mărește valoarea imaginii sau dezvăluie diviziunile interne care o atenuează.

Tradițiile africane se bazează pe un dualism fundamental, considerat ca lege cosmică prin excelență: în om există moartea și viața, binele și răul. Relația de opoziție este subliniată între punctele cardinale, noapte și zi, sus și jos, între sexe, între inferior și superior.

În lumea celtică, numeroase figuri mitice apar sub formă de perechi, grupând caractere opuse sau complementare. Druidul și războinicul este cuplul consacrat în reprezentarea entității divine, reunind forța cu înțelepciunea tradiției. Aceleași semnificații le regăsim în cultura persană, în care cifra doi multiplică puterea la infinit. Mesagerul cu doi cai reprezintă ștefala fulgerului, un cort cu două încăperi rangul înalt al proprietarului etc.

Sintetizând tripla unitate a ființei vii numărul *TREI*, primul număr impar, aparține cerului (doi fiind al pământului). Este fundamental în gândirea chineză, unde simbolizează perfecțiunea, totalitatea, desăvârșirea.

Pentru creștini, Sfânta Treime este simbolul unității dumnezeiești. În budism, el este expresia desăvârșirii, Triplul Giuvaer sau Triratna, manifestarea divină cuprinzându-i pe Brahma, Vishnu și Shiva.

² Matilda C. Ghika, *Le nombre d'or*, vol. II, p. 1,9,13, Paris, 1931.

În China se vorbește despre cei trei frați Hi și trei frați HO; în mitologia greacă sunt menționați, de asemenea trei frați zei ca stăpâni ai Universului: Zeus peste cer și pământ, Poseidon peste ocean și Hades peste Infern.

Simbolurile grafice ale temei se exprimă prin *trident*, *trinacria* (un pește cu trei trupuri și un singur cap) sau *triunghi*.

În tradițiile Iraniene se vorbește de cele trei mântuiri (gând bun, vorbă bună, faptă bună) iar mazdeismul are la bază aceeași triadă morală.

Tragerea la sorți prin aruncarea a trei bețișoare (sau săgeți) este o străveche ceremonie magico-religioasă, întâlnită la numeroase popoare. Trei este și numărul principiului masculin la triburile *de dogoni* și *bambara*, spre deosebire de cifra patru, ca simbol al feminității și al elementelor.

Simbolismul numărului *PATRU* este legat de cel al *CRUCII* și al *PĂTRATULUI*. Există patru puncte cardinale, patru vânturi, patru stâlpi ai universului, patru faze ale lunii, patru anotimpuri, patru stări de spirit, patru litere în numele primului bărbat - Adam - patru brațe ale crucii, patru evangheliști. Totalitate a creatului, cifra patru este, totodată, totalitatea celor trecătoare.

În gândirea indienilor din America de Nord, cifra patru este o forță și un principiu de organizare, spațiul și timpul fiind structurate în patru unități.

În tradițiile indienilor mayașice sunt menționate patru creații succesive, corespunzătoare celor patru sori și celor patru vârste. Frobenius remarcă, printre trăsăturile caracteristice culturilor de pe coasta occidentală a Africii (în Senegal și Congo), sexualizarea cu semn a numerelor trei și patru, patru fiind în această zonă un simbol masculin iar trei un simbol feminin³. După tradițiile sufiților și ale vechilor congregații de derviști turci, adeptul căii mistice trebuie să treacă de patru porți asociate cu cele patru elemente într-o ordine strictă: aer, foc, apă, pământ. Cifra CINCI este definită, de pitagoricieni, număr nupțial semn al unirii, al centrului, al armoniei și echilibrului. Arhitectura catedralelor gotice stă sub semnul armoniei pentagonale, „steaua cu cinci colțuri sau floarea cu cinci petale” fiind plasate, în simbolismul hermetic, în centrul crucii celor patru elemente: este vorba de chintesență sau eter, 5 față de 6 reprezintă raportul microcosmosului față de macrocosm, omul individual raportat la omul universal⁴.

Numărul *CINCI* se identifică cu centrul și în gândirea chineză veche, într-o fază ulterioară adăugându-se alte două trăsături paralele. Cerul și Pământul, între care principiile *YIN* și *YANG* produc cei *cinci agenți*: cinci culori, cinci gusturi, cinci metale, cinci viscere, cinci tonuri cinci planete cinci puncte cardinale, cinci regiuni ale spațiului și cinci simțuri. Reprezentând conjuncția dintre principiile *yin* și *yang*, între *TIAN* și *DI*, cinci este numărul fundamental al societăților secrete, uniune simbolizată de cinci culori ale curcubeului.

În gândirea hindusă, cinci este principiul vital, numărului lui Shiva, care stăpân pe univers, conduce cele cinci regiuni și este reprezentat cu cinci fețe.

Și budismul japonez al sectei Shingon se raportează fundamental la numărul cinci: punctele cardinale plus centrul, culorile elementele (pământ, apă, foc, vânt, spațiu), numărul identificându-se cu perfecțiunea integrată.

³ Leo Frobenius, *Mithologie de l'Atlantide*, Paris, 1949.

⁴ *** , *Dicționar de simboluri*, vol. 1, București, 1994, p. 310.

Aceleași raporturi esențiale cu numărul cinci le întâlnim la celți, unde numărul corespunde totalității, obținută prin integrarea cifrei patru cu centrul.

Remarcăm sacralitatea lui cinci și în culturile central-americane, unde în perioada agrară, acesta era simbolul numeric al zeului porumbului, în manuscrisele și în sculptura maya mâna deschisă cu cinci degete fiind un însemn frecvent.

Girard explică această relație prin procesul de germinare a porumbului, care răsare din pământ la cinci zile de la însămânțare. De asemenea, zeii Gemeni ai porumbului reînvie la cinci zile după moartea lor inițiată, mitul prezentându-i reînviați sub formă de pești, într-o primă etapă, fapt ce a condus la o asociere valorică a peștelui cu numărul cinci, întâlnită și astăzi la populațiile *chroti*, descendente din *mayashi*. Ca simbol al perfecțiunii, glifa solară este alcătuită din cinci cercuri, cea de-a cincia zi fiind dedicată zeilor tereștri, precum și șarpelui aducător de ploaie.

În gândirea aztecă, patru sorii succesivi împlinesc lumea încă manifestată, abia în al cincilea soare - însemn al erei noastre, echivalent al Centrului sau Mijlocului Crucii - fiind posibilă trezirea, timpul conștiinței. Analizând semnificația numărului cinci la străvechii mexicani, J. Soustelle remarcă reprezentarea Luceafărului de dimineață ca un personaj pe al cărui chip sunt plasate cinci puncte mari, dispuse ca pe fața unui zar, fapt pentru care el capătă semnificație ezoterică în cadrul simbolismului clasei sacerdotale și războinice, fiind poarta de trecere de la o viață la alta, prin moarte, dar și legătură între latura luminoasă și cea întunecată a universului³.

În Teogonia lui Hesiod (Paris, 1928) se afirma că pământul a fost locuit succesiv de către cinci generații: oameni de aur, cei de argint, cei de bronz și semizeii - care au pierit în timpul războiului troian, înainte de apariția oamenilor de fier, actuala populație a pământului.

Fiecare generație s-a metamorfozat după cum și-a meritat relația cu divinitatea supremă.

Plutarh folosește numărul cinci pentru a desemna succesiunea speciilor, idee întâlnită și în *Facerea* biblică, unde peștii și zburătoarele au fost create în a cincia zi a *Genezei*. Dacă numărul par semnifică matricea, fiind prin excelență feminin, numărul impar este masculin iar asocierea acestora semnifică androginia.

Numărul ȘASE este sursa tuturor ambivalențelor, perfecțiunea virtuală care poate eșua iar acest risc face din el numărul probei prin care se deosebește binele de rău.

În Apocalipsa, șase este numărul păcatului (cifra lui Nero, al șaselea împărat roman), iar prorocul mincinos îi silește pe toți să poarte semnul fiarei -666- ca sumă a valorilor numerice atribuite unor litere.

Numărul șase se exprimă prin hexagon -steaua cu șase colțuri formată prin suprapunerea a două triunghiuri -cunoscută și sub numele de Pecetea lui Solomon sau Scutul lui David, emblemă a statului Israel. Triunghiul cu vârful în sus a fost interpretat ca exprimând natura dumnezeiască a lui Hristos, iar cel cu vârful în jos natura lui omenească, steaua fiind contopirea celor două naturi⁶.

NUMĂRUL ȘAPTE reprezintă totalitatea universului în mișcare, indică sensul unei schimbări după încheierea unui ciclu, o permanentă înnoire pozitivă. El este

³ J. Soustelle, *Observations ...*, Paris, 1947.

⁶ ***, *Dicționar de simboluri*, vol. III, p. 314.

caracteristic cultului lui Apollo, ceremoniile apollinice desfășurându-se în cea de-a șaptea zi a lunii. Și în China, aceeași zi era dedicată sărbătorilor populare iar în legende grecești sunt numeroase tradițiile legate de cifra șapte: șapte hesperide, șapte porți ale Tebei, șapte corzi ale lirei, șapte sfere.

Hipocrate consideră că acest număr, prin virtuțile lui ascunse, rânduieste viața și mișcarea, făcând să dăinuie toate în ființă.

Cele șapte culori ale curcubeului și cele șapte note ale gamei diatonice transformă numărul într-un modulator al vibrațiilor pe care multe tradiții îl consideră însăși esența materiei.

În Geneză, Sabatul, cea de a șaptea zi, este încununarea creației, iar în Apocalipsa este însăși cheia (șapte biserici, șapte stele, șapte duhuri ale lui Dumnezeu, șapte peceti, șapte trâmbițe, șapte capete, șapte pedepse, șapte potire). În tradiția hindusă, soarele are șapte raze; unele texte musulmane leagă cele șapte sensuri ezoterice ale Coranului de cei șapte centri subtili ai omului.

În Maroc, femeile sterpe își înfășoară cingătoarea de șapte ori în jurul trunchiului anumitor copaci, apoi o agață de una din cele șapte funii legate de aceștia.

În Siria, o fată care nu-și găsește pețitor exorcizează influențele nefaste, scăldându-se în mare și lăsând șapte valuri să o purifice.

Exemplele sunt extrem de numeroase. Cert este că numărul ȘAPTE este sacru, putând fi atât benefic, cât și malefic. O zicală spune că *șapte este număr greu*.

În schimb, pretutindeni *numărul OPT* este cifra echilibrului cosmic. O cifră sacră, întâlnită în vechi texte sfinte șintoiste, în care Japonia era denumită Marele Opt Insule cu sens de multiplu.

În iconografia și arhitectura hindusă, brațele lui Vishnu sunt în număr de OPT, corespunzând celor opt paznici ai spațiului.

În credințele africane, cifra opt apare la fel de totalizatoare: sunt numărați opt eroi creatori și opt familii umane, născute din opt strămoși primordiali.

Remarcăm, de asemenea, că, dacă cifra șapte apare, mai ales, în Vechiul Testament, opt corespunde Noului Testament ca simbol al Învierii, al transfigurării, al vestirii erei viitoare veșnice, cuprinzând nu doar învierea lui Hristos, ci și pe cea a omului.

Să încheiem amintind că semnul matematic al infinitului este un opt culcat.

PENTRU UN CATALOG AL CĂRȚII ROMÂNEȘTI VECHI

MARGARETA TUDOR

Cultura, un domeniu important al civilizației noi, este un reper în istoria unui popor.

Sunt monumente care dăinuie de mii de ani, amintind de o civilizație tradițională. Unele au rămas, altele s-au pierdut odată cu trecerea timpului.

Și în spațiul Argeșului și Muscelului s-au păstrat dovezile trecutului, mărturie fiind durabilele construcții dăltuite în piatră, cărămidă și lemn. Cartea însă, conținând un întreg univers de idei și sentimente, ne sprijină în a studia și a trăi trecutul. Prin carte s-au pus bazele limbii literare, s-au fundamentat ideile privind originea și unitatea etnică a românilor, s-a ținut trează flacăra conștiinței naționale, s-a înlesnit integrarea culturii noastre în marile curente ale lumii. Unitatea spirituală a poporului român s-a păstrat datorită circulației neîntrerupte a cărții.

Din fericire, în Argeș s-au păstrat asemenea dovezi de cultură și civilizație. Ele trebuie însă aduse la lumină, făcându-le publice, pentru a putea fi cunoscute și a fi transmise generațiilor de azi și de mâine.

În acest sens, lansăm propunerea întocmirii și publicării unui catalog al cărții vechi care a apărut în provinciile românești și care a circulat în spațiul argeșean.

Județul Argeș, prin persoane fizice și juridice, deține un număr apreciabil de cărți care au calitatea de bun de patrimoniu cultural național, cele mai multe găsindu-se în depozitele centralizate de la Câmpulung - Muscel și Văleni, județul Argeș și care aparțin unităților de cult din întregul județ. Principalele elemente ale cărții au fost consemnate pe o fișă specială de evidență a bunurilor de patrimoniu cultural național de către cei care au lucrat în cadrul fostului Oficiu Județean Pentru Patrimoniu Cultural Național Argeș: Ion Stoicescu, Cornel Tucă, Grigore Constantinescu, Margareta Tudor.

Având în vedere că în județul Argeș n-au apărut cataloage ale cărții vechi existente în patrimoniul local (exceptând fondul de carte al Bibliotecii Județene), Grigore Constantinescu și Margareta Tudor, în cadrul Oficiului Județean pentru Patrimoniu Cultural Național Argeș, au început catalogarea cărților care ofereau cele mai interesante informații: Grigore Constantinescu - „Catalogul cărții românești vechi din patrimoniul unităților de cult muscelene” (1801-1830) și Margareta Tudor - „Cartea românească veche din prima jumătate a secolului al XVIII-lea în depozitul centralizat Văleni-Argeș”.

Depozitul centralizat de la Văleni a concentrat cărțile din fondul vechi existent în parohiile protoierilor: Pitești, Curtea de Argeș și Costești.

„Cartea românească veche din prima jumătate a secolului al XVIII-lea în depozitul centralizat Văleni - Argeș” constituie o sursă utilă pentru cercetătorul local atât din punct de vedere istoric cât și literar, acesta putând găsi, mai ales în însemnările consemnate, o serie de date interesante care cuprind concepții și preocupări ale oamenilor din secolele trecute. De asemenea, din catalog se poate vedea că nici cartea n-a fost supusă legilor autorităților timpului, ea circulând în voie între provinciile și Țările Românești.

Catalogul cuprinde un număr de 96 de cărți bibliografiate. Dintre acestea, 48 de cărți (8 titluri) sunt tipărite la Râmnic, în perioada 1731-1750, 41 de cărți (7 titluri) sunt tipărite la București, în perioada 1726-1750, 5 cărți (2 titluri) sunt tipărite la Buzău, în perioada 1704-1743 și 2 cărți (1 titlu) sunt tipărite la Târgoviște, în anul 1712.

Toate aceste cărți aparțin parohiilor din cele trei protoierii: 41 de cărți din Protoieria Pitești, 41 de cărți din Protoieria Curtea de Argeș și 14 cărți din Protoieria Costești.

În ceea ce privește starea lor de conservare, doar 7 cărți sunt într-o stare bună, restul de 89 de cărți prezentând încuieri lipsă, rupte, pete de ceară, file îngălbenite, piele zdrențuită sau roasă la colțuri, pete de umezeală, file desprinse, foi de titlu lipsă.

Starea mai proastă de conservare în care se găsesc se datorează și faptului că, de aproximativ 200-250 de ani, ele au fost folosite în biserici, unde starea de umezeală a fost predominantă, aceste cărți neputând fi conservate în mod corespunzător. În același timp, ele au circulat de la o parohie la alta în cadrul aceleiași protoierii, dar și între parohiile altor protoierii sau chiar provincii.

Legăturile sunt de mai multe tipuri: cele mai multe (31) de 320 mm, de 310 mm (17), de 300 mm (7), restul fiind de 200 mm, 220 mm, 280 mm, 250 mm, 290 mm, 210 mm, 260 mm, 350 mm și 370 mm. Legăturile sunt din piele neagră pe lemn (35), din piele maro pe lemn (28), din piele brună pe lemn (17), din piele neagră pe carton (1), din pânză roșie pe lemn (1), din hârtie roșie pe lemn (1), din catifea albastră pe carton (1), la restul de 12 cărți neputând fi identificate legăturile.

Un accent deosebit s-a pus pe însemnările manuscrise, pentru a se putea da seama mai bine de circulația cărții și mai ales de datele conținute de aceste însemnări, date care pot fi folosite în cercetarea istorică.

Pe cărțile cercetate și incluse în catalog au fost găsite un număr de 30 de însemnări, cuprinse între anii 1741 - 1965, deci pe o perioadă de 224 de ani.

Aceste însemnări se referă, în mare măsură, la grija față de cărțile respective, preoții atrăgând atenția asupra importanței acestora. Alte însemnări amintesc de cei care au contribuit la cumpărarea cărților, de preoții și cântăreții parohiilor care foloseau aceste cărți. O serie de însemnări ne prezintă încă date meteorologice foarte interesante și importante. De pildă, dintr-o astfel de însemnare, aflăm că, la 27 mai 1776, a fost un potop care a necesitat ținerea unei slujbe în biserică de către preotul paroh; la 23 mai 1887 a căzut o piatră mare „ca oul de găină”, iar la 25 decembrie 1938, a fost o „ploaie torențială ca vară”.

Un loc important în cadrul însemnărilor îl prezintă și numele celor care îngrijeau de cărți, legătorii (amintiți încă de la 1855). Mai sunt și alte însemnări care privesc o serie de fapte de importanță locală, plantări de brazi în curțile bisericilor, afurisenii pentru cei care nu vor avea grijă de cărți etc.

În ceea ce privește descrierea cărților s-a procedat astfel: s-a trecut titlul complet al cărții și anul apariției sale; s-a continuat cu numărul filelor, dimensiunile cărții în milimetri și eventualele lipsuri sau plusuri față de B.R.V. S-au menționat toate ilustrațiile cuprinse în carte, însemnările manuscrise, legătura și numărul de inventar, la sfârșit fiind amintite poziția cărții în B.R.V. (s-a trecut poziția titlului, celelalte cărți asemănătoare fiind trecute la aceeași poziție). Nu s-a mai trecut proveniența cărții, deoarece aceste cărți, deși se află în depozitul de carte veche de la Curtea de Argeș, nu aparțin totuși parohiilor de la care au fost ridicate și care au fost menționate mai sus. La sfârșitul catalogului au fost atașate 15 ilustrații pentru a da o imagine cât mai clară a cărților studiate și o hartă a județului Argeș cu delimitarea protoierii existente în județ și concentrarea cărții vechi în cele două centre: Văleni și Câmpulung - Muscel.

Considerăm acest catalog bibliografic ca o modestă contribuție pentru o mai bună cunoaștere a fondului de carte românească veche a județului Argeș din prima jumătate a secolului al XVIII-lea și un început în vederea alcătuirii unui catalog al cărții vechi românești aflate în întregul județ

ARDEALUL ÎN «MEMORIALUL DE CĂLĂTORIE» AL LUI DINICU GOLESCU

EUGENIA CONSTANTINESCU
GRIGORE CONSTANTINESCU

Evocarea ilustrului cărturar iluminist Dinicu Golescu întru eternitatea neamului pe care l-a slujit cu devoțiune, prin opera sa capitală, «Însemnare a călătoriei mele», reprezintă, fără îndoială, pentru noi, o îndatorire de conștiință.

Fără a-i subestima contribuția întru relevarea, prin scris, a destinului unui popor atât de încercat în cursul evoluției sale istorice, se cuvine să medităm intens la o cugetare care esențializează semnificația demersului său literar și nu numai:

„Căci – observa cu obiectivitate marele boier român – și cel ce va aduce patriei un bulgăre de aur, și cel ce va aduce numai cât un grăunț de mei, tot trebuie să fie cinstiți mai mult decât cei ce în urmă vor scrie, ca niște începători ai acestui sfânt lucru și ca niște înlesnitori la cei din urmă”.

Brașovul - reper de viață. Pe itinerariile memorialistului spre Occident, prin Ardeal, Brașovul se înscrie ca un important reper existențial.

Prezența sa în orașul ardelean este atestată încă de la începutul secolului al XIX-lea, când Dinicu Golescu vizitase, în Avrig, celebra amenajare peisagistică a baronului Brukenthal.

Brașovul constituia, pentru cărturar, un loc sigur de refugiu, atunci când evenimentele politice din Țara Românească impuneau o atare soluție salvatoare. În 1821, ridicarea la luptă a Vladimirescului avu un puternic ecou în inima marelui boier român. După ce va ieși în întâmpinarea Domnului Tudor, ca delegat al boierilor, „urându-i bun venit și poftindu-l să intre cât mai grabnic în București, înaintea eteriștilor lui Ipsilanti”, Dinicu Golescu, în loc să se îngrijească de ale sale, cum făcea toată protipendada de frica zaveriei, se îndreptă spre Brașov, pentru a așeza „la adăpost” familia răposatului domn Alexandru Șuțu.

Pe drumul de întoarcere, la Câmpina, marele logofăt fu silit de arnăuții lui Duca – după ce-i luaseră „și arme, și haine, și bani” – să aleagă între aderarea la Eterie „împotriva pământenilor” și părăsirea pământului Valahiei. Dinicu Golescu alese cea de-a doua cale, socotind-o mai dreaptă, și se refugie peste munți.

Șederea prelungită la Brașov – motivată de teama zaveriei ori de frica unei represiuni otomane (el fiind socotit un rusofil convins !) a fost, totuși, folosită pentru propășirea viitoare a patriei, cărturarul valah punând, în anul 1822, bazele unei societăți

secrete, împreună cu: N. Văcărescu, Gr. Băleanu, C. Câmpineanu, I. Câmpineanu, I. Em. Florescu, R. Voiculescu și episcopul Ilarion al Argeșului.

Societatea secretă cu caracter politic și literar își propunea, printre altele, traducerea de cărți din limba elenă și alcătuirea unui dicționar român.

Din Brașov, va călători spre Mantua și, ulterior, spre Mehadia; pentru ca, în 1826, orașul din Țara Bârsei să constituie punctul de plecare pe un itinerar european care va include: Austria, Italia imperială, Bavaria și Elveția.

Țara Ardealului. Ținutul românesc de dincolo de Carpați – despre care el însuși preciza că îi „zice latinește - Transilvania, și românește – Ardeal” îi era familiei cărturarului din Prințipatul Valahiei care, „în ultima sa călătorie din anul 1826, are ideea originală – după cum releva Pompiliu Eliade – de a lua note, mai întâi în greacă, apoi, în limba sa. La întoarcerea în țară, s-a hotărât a redacta și a tipări notele sale și, astfel, a apărut la Buda, în 1826, la Imprimeria regală, cel dintâi jurnal de călătorie tipărit în limba română, «Însemnare a călătoriei mele Constandin Radovici din Golești, făcută în anul 1824, 1825, 1826».

Conceput în spiritul unei intense propagande naționale, memorialul său reprezintă, în istoria culturii românești, „întâiul jurnal românesc legat de o călătorie de studii”.

„De e slobod aceleia ce umblând prin casele altora să vază și să gândească la a sa, slobod au fost și mie, în toată călătoria – se confesa ilustrul pelerin dominat de reale simțăminte patriotice – să gândesc nu la casa, ci la patria mea, la care cine nu gândește nu face pentru dânsa orice bine, poate n-are nici casă, și de o are, o lasă...”

Adunând binele – care din citiri de cărți bune și folositoare, care din călătorii, care din întâlniri și adunări cu neamuri luminate, să-l împărtășim compatrioților noștri, și să-l sădim în pământul nostru, spre rodire înmulțită”...

Această confesiune de credință și preocuparea pentru viitorul neamului său vor constitui resortul stimulat al «Însemnărilor de călătorie».

Receptând, printr-un contact direct, fenomenele de civilizație, structura administrativă și economică din ținutul Ardealului, Dinicu Golescu le compară cu realitățile crunte din Valahia, considerându-se obligat să „însemne”, pentru ca „publicarisind” cele văzute, să le „comunecască”, în pofida faptului că, astfel, lovea necruțător în propria clasă socială.

Itinerarul ardelean al memorialistului include: Brașovul, Făgărașul, Avrigul, Sibiul, Sebeșul, Alba-Iulia, Turda, Clujul, Oradea Mare, Deva; Redna, Pauliș, Aradul; Făgetul, Caransebeșul, Mehadia, Timișoara.

Repere toponimice și demografice. Toponimia ardelenescă utilizată în «Însemnarea călătoriei mele» prezintă dublete sau triplete motivate etnic, toponime care ar putea constitui o sursă de inspirație pentru fervenții susținători ai plăcuțelor indicatoare de localități atât de disputate politic...

Ținutul românesc de dincolo de Carpați este numit de autor – Sibenbirghen, dar și Transilvania („pe latinește”, precizează el), iar, „pe românește”, Ardeal.

Dublete toponimice prezintă localitățile: „Cronștadt, ce-i zic românește Brașov”; Ermanștad – Sibiul; Milembah – Saș-Sebeș; Carlsburg – Beligrad (evident, Alba-Iulia !); Clauzenburg – Cluju (decî, nu Koloșvar !); Grosvardain – Oradia Mare.

Toponime unice se semnalează în cazul localităților ardelen: Făgăraș, Avrig, Turda, Deva, Dobra, Lugos, Caransebeș, Făget, Recaş, Dobra, Slatina, Temeșvar. Dintre localitățile menționate exclusiv ca „poște” pe parcurs: Vădeni, Șercaia (între Brașov și Făgăraș); Uța, Ghirezan (între Făgăraș și Sibiu); Săcele și Raimarc (Miercurea Sibiului) – între Sibiu și Sebeș; Teviuș, Natenet (Aiud), Felvint (Vințul de Sus), Banuabic (Banabic) – între Alba Iulia și Cluj; Andraș-haza (Rădaia), Bogart (Băgara), Chișpetri (Petrindu), Nireș (Almașu), Fechete-te (Fechetău), Barot (Borodul), Elești, Mezo-Telec (Tileagd), Balenți (Victoria Băi) – între Cluj și Oradea Mare.

Mențiunile de ordin demografic sunt inserate în secvențele consacrate localităților ardelen vizitate.

Brașovul înregistra „peste douăzeci de mii lăcuitori”. „Îndestul lăcuit” – aprecia memorialistul – în vreme ce, la Sibiu, „lăcuitorii să urcă până la 16.000”; la Cluj, „norodul să urcă până la 14.000”, iar, la Timișoara, până la 10.000; Turda, Sebeșul, Făgărașul, Deva, Dobra se încadrau, după opinia sa, în categoria „orașelor mici”, în timp ce: Oradea Mare și Aradul erau „orașe măricele”.

Arhitectura ținutului Ardeal. Sub raport arhitectural, localitățile ardelen proiectează pe retina peregrinului valah imagini inedite, relevând, în esență, „bunele rânduieli” ale civilizației: „În toate satele – observă Dinicu Golescu – casele sânt de zid cu câte trei și patru odăi, geamuri pe la ferestre, jalogii vâpsite”.

Modul de amenajare a interioarelor generează aceeași proiecție tonică de confort inimaginabil în bordeiele mizere ale „birnicilor Țării Rumânești”: „În case – continuă memorialistul – sunt paturi, lăviți, mese, lăzi, scaune, toate vâpsite; oglinzi, chipuri, ceasornice, rânduri de așternuturi destule, și de masă cu prisos, și oricâte vase spre gătitul bucatelor și întrebuințarea mesii, toate le au de prisos pă cât socotesc că le-ar trebui tot anul”.

Analistului fenomenului de civilizație rurală din Ardealul începutului de secol XIX nu putea să-i scape aspectul vestimentar al locuitorilor: „în veci îmbrăcați curat; iar sas cu picior gol, nu să va învrednici nimeni să vază...”

Motivația acestei stări economice prospere este redată cu extremă obiectivitate: „Judece fieșcine că un neam așa iubitor de muncă, așa bine crescut, bine învățat în datoriile sale, bine mânat pe calea fericirii, nu poate să nu ajungă la sfârșitul spre care tot omul privește”.

Peisajul arhitectural urban îi determină reflecții diverse. Străzile Clujului îl încântă: „Ulițele sânt frumoase, căci sânt foarte late; o asemenea lățime într-alte orașe n-am văzut, iar pardoseala tot cu pietre rătunde, ca în Sibii și în Brașov”.

Este impresionat de piața „foarte mare a Aradului și de Temeșvar (Timișoara) - „oraș mic, în cetate, dar vrednic de descriere pentru frumusețea caselor, uliților și a curățeniei. Căci toate casele sânt mai deopotrivă, iar nu pântre cele mari, mici de tot, care aduc urăciune la vedere; ulițele destul de late și toate linie dreaptă și încrucișate, unde ori la care încrucișare va șădea, omul vede isprăvitul uliții și al liniei caselor, până în marginea orașului”.

Dintre destulele „zidiri spre câștigarea sănătății” de la Mehadia, remarcă „zidirea săvârșită în 1824, cu cheltuială împărâtească, care are numai odăi peste una sută patruzeci”.

Spiritul de discernământ în evaluarea sub raport estetic a arhitecturii oraşelor este evident.

Vizitând Clujul, notează: „Într-acest oraş, sânt case frumoase şi mari; dar printre acestea, sânt şi proaste, cu un învăliş din vechime, foarte urât, având straşina scoasă afară din zidiri, peste douăsprezece palme, care lucru foarte mult supără frumuseţea oraşului”.

Elementele de interes „arhitectonicesc” de pe itinerarul său ardelean reţin atenţia călătorului valah. Podul de peste apa Oltului din Făgăraş spre Mureş-Vaşarhei este descris în detaliu; întrucât – precum consemnează – „un asemenea pod în toată stăpânirea austriecească nu am mai văzut; lungul poate fi ca de optzeci stânjeni, latul de trei, lucrat cu mare meşteşug, întemeiat numai la căpătâie şi la mijloc într-o zidire ţeapănă, iar celalalt tot spânzurat cu mare meşteşug arhitectonicesc, închis în amândouă părţile şi învălit”.

Podul mişcător peste apa Oltului, înainte de Sibiu reprezintă, de asemenea, un element de real interes.

Dar pana acestui ilustru călător înzestrat cu un profund spirit iscoditor zugrăveşte cu un autentic fior liric grădina baronului Bruckenthal de la Avrig, într-o limbă îmbogăţită cu neologisme: „seturi”, „şadrivan”, „cataract”, „alee” ş. a. - care îl determină să se explice, în subsolul paginii, pentru a putea fi înţeles de către „cetitori”: „Grădina are seturi foarte frumoase, scări de piatră mari pe acele seturi, havuzuri cu şadrivanuri, apă curgătoare care curge prin multe locuri, din care fac şi un frumos cataract lângă care este şi o odăiţă, pe dinafară căptuşită cu coajă de copaci, asemenea şi acoperită, iar înăuntru, frumos împodobită”.

Amenajarea peisagistică de la Avrig se depreciază considerabil însă, comparativ cu aspectul ei „mai nainte cu douăzeci şi patru ani, când întâiaş dată am văzut” constata Dinicu Golescu.

Agricultura Ardealului. Observator atent şi avizat al realităţilor economice şi sociale din Ardeal, scriitorul consemna cu o conştiinciozitate remarcabilă „orice obicei şi faptă bună” sau „deosibit lucru”, raportându-l, evident, la situaţia din Valahia.

Agricultura comportă o atenţie specială, întrucât reprezintă domeniul în care marele proprietar de pământuri are suficiente elemente de comparaţie.

Astfel, în „Judeţul Bârsii”, relevă efortul continuu al ţăranilor de a corecta slaba productivitate a solului, prin folosirea îngrăşămintelor naturale: „Pământul acestui judeţ este cel mai mult cam pietros: de aceea, sânt siliţi a-l îngrăşa cu gunoi în toţi anii şi, în cele mai multe părţi, a nu semăna locul de estim şi la anul viitor. Dar această pagubă ce le aduce acest pământ o împlinesc cu vrednicia lor, fiindcă această naţie săsească este foarte muncitoare, căci bez munca câmpului, care o fac la vreme şi cu multă sânguinţă şi bună chibzuire, câte lucruri sânt a le săvârşi la curţile lor, cum: bătutul snopilor de grâu, orz, ovăz şi alte asemenea lucruri, să scoală noaptea cu lumină de le săvârşesc”.

Culturile agricole sunt înregistrate detaliat pentru a sublinia diversitatea, dar şi pentru determinarea, în ordine, a ponderii lor în zonă: „Sămănăturile ale tot judeţului Bârsii este cel dintâi grâul, apoi porumbul, ovăzul, rişca, săcara, cartofii, orzul, mazărea, linte, fasolea, meiul; iar bobul şi dovlecii pentru vite. Poamele sunt: cireşele, vişinele, perile, merile, prunele, nucile”.

În județul Făgăraș, constată, însă, diferențieri evidente: „Sămănăturile oareșce încep a să schimba, fiind porumbul cel mai mult, apoi grâul și celelante. Iarăși rișca și săcara să împuținează și, din poame, iarăși prunele să înmulțesc”.

La Sibiu, referirea este succintă și concludentă: „Sămănăturile și poamele sânt asemenea”.

Clujul oferă, în esență, un tablou agrar identic: „Sămănăturile cele mai multe sânt: grâul, porumbul, ovăzul; poamele sânt tot acelea”, elementul particularizator constituindu-l faptul că „oareșce încep viile, pe unde sânt dealuri și pepenii negri”.

În Banat, porumbul predomină, iar, dintre pometuri, „cele mai multe sânt prunele, întocmai ca și la noi”. La Păuliș, consideră că merită consemnat că „acia, să face vinul Ausbruch”, cărturarul nefiind, probabil, prea străin de calitatea lui.

Creșterea animalelor oferă aspecte inedite memorialistului. La Cluj, „unul dintre veniturile cele bune este și vânzarea cailor; soiuri de cai foarte buni și frumoși” – observă peregrinul, consemnând, în continuare: „să vând acești cai spre întrebuițarea ostașilor din toată stăpânirea Austrii, în Valahia și în Moldavia și în alte locuri mai depărtate”...

Comerțul. A constituit, de asemenea, o altă sursă de „documentare”.

„Negoțul într-acest oraș este mic – precizează autorul, în cursul relatării sale despre Cluj, motivând: „căci nu este schelă (piață de mărfuri), nici drum mare de trecerea neguțătorilor, ci tot negoțul este pe seama trebuinții orășanilor” spre deosebire de Sibiu, oraș în care „negoțul să află în mare lucrare” sau de Brașov, unde „fiind cu apropiere de hotarele Prințipatului Valahiei și acia, negoțul este mare”.

Bogățiile subsolului. Sfera de investigații este extrem de laxă, referirile la ținutul Ardealului vizând chiar și bogățiile subsolului.

„În tot ținutul Sibienbirghen – constată Dinicu Golescu – sânt băi de aur, argint, aramă, ocne de sare, ape metalicești. Mehadia stăruie în memoria sa, prin „feliurimi de ape metalicești, cu deosebită fierbințeală, încât peste puțină este omul de a-și ține trupul sub cursul apii, măcar până a număra cât de curând de la una până la cinci”.

Aspecte sociale. Analiza situației sociale a locuitorilor, pregnantele diferențieri de avere sunt percepute în esența lor și consemnate cu obiectivitate.

În contrast cu „mulți domni unguri de neam mare, care au moșii prinprejurul Clujului, mesile lor fiind bogate și slobode” – aluzie la ospitalitatea acestora ! - „norodul unguresc – remarcă scriitorul – nu este fericit. Sânt îmbrăcați prost, au lăcuințe proaste și fără de multă avere”.

Organizarea militară și fiscală îi atrage, de asemenea, atenția. Fără să detalieze modul de organizare sub aspect militar a Ardealului, Dinicu Golescu este informat că, la Sibiu, „lăcuiește și comandiru ostășesc a căruia stăpânire să întinde peste tot Ardealu’, cum și vistieriu iarăși a tot Ardealu”.

Elementele de civilizație înregistrate sub sintagma „bunele rânduieli” vizează sistemul juridic, orașele vizitate „ocărmuindu-se cu deosebite pravile și obiceiuri, sub stăpânirea austriecească”. Sistemul juridic era astfel organizat în Ardeal, încât „atunci când jăluitoarii nu să odihnesc, după hotărârile maghiștrătuului alcătuit din nația săsească,

pornesc jalbă la Sibiu și, de acolo, nemulțămindu-se, la Cluj, și de acolo iarăși, de unde vor odihni, la Viena, de unde să dă cea de săvârșit hotărâre”.

„Buna orânduială” în organizarea învățământului presupunea, printre altele, „buna viațuire și învățătura copiilor”, aceștia fiind obligați, indiferent de starea lor socială, „să meargă la școală, încât să poată citi și a scrie, și cele trebuincioase trei socotelii: adunarea, înmulțirea și scăderea”.

Cărturarul se comportă ca un atent investigator al sistemului de învățământ din Ardeal, din care se va inspira în organizarea „Școlii slobode obștești de la Golești” deschise la 1 mai 1826.

Nu întâmplător, desigur, ca „școlarh” al acesteia va fi adus învățatul ardelenilor Aaron Florian.

Biserica ardeleană. Diversitatea registrului documentar abordat este surprinzătoare. Peregrinul nu omite să-și informeze cititorii despre particularitățile vieții ecleziastice din Ardeal: coexistența unor biserici de rituri diferite.

La Cluj, constată că „într-acest oraș, sânt și trei biserici frumoase: una a papistașilor (romano-catolică), alta a uniților (greco-catolică) și a treia a neuniților (ortodoxă)”.

Biserica mică din Rodna este – în opinia sa – „întocmai după făptura bisericii de la Roma”.

Descriind „bunele orânduiri” ale orașului Brașov, se referă, printre altele, la „preoții bisericilor împodobiți cu toate cele cuviincioase, care au datoria o dată pe săptămână, duminica, la doao ceasuri după prânz, să cuvinteze către toți copiii ce sânt în vârstă de zece ani și până să însoară, cum să-și păzească datoriia către Dumnezeu, cum să se poarte către părinții lor, către cei mai bătrâni și către toți sătenii și la datoriile către stăpânire și cum să cuvine să le fie petrecerea (viața) mai bună și cinstită, și, la vremea lucrului, de a fi foarte silitori, încât treaba de astăzi niciodată să n-o lase pentru mâine”.

Evocări cu caracter istoric. Istoria acestui străvechi pământ românesc este evocată, passim, în memorialul de călătorie: „În câmpii acestui oraș Turda, sânt acele trei mari movili din vremile vechi făcute; acolo, s-au omorât preaslăvitul domn Mihai vodă Viteazul, în bătlia ce au avut cu Austria” – aluzie evidentă la uciderea mișelească a marelui voievod al Unirii țărilor române de către ostașii lui Basta la 9/19 august 1601.

Cetatea Beligradului – care este „deosebit de frumoasă și vrednică de vedere” – a fost „prennoită din zilele lui Carol al VI-lea” – informație confirmată istoric, întrucât cetatea medievală a fost edificată între anii 1715-1738, pe ruinele vechiului castru roman.

Referindu-se la porțile de acces în Sibiu, Dinicu Golescu relatează că împăratul Iosif al II-lea a luat decizia ca „fozezile (canaturile) porților să se strice ca un lucru nefolositor”, întrucât sistemul de fortificație al orașului nu mai oferea suficientă siguranță apărării orașului.

Cultura Ardealului. Instruit în spiritul iluminismului, ca elev al Academiei grecești din București, Dinicu Golescu se dovedește extrem de receptiv în aprofundarea

fenomenului cultural, a modului de organizare a unor instituții menite să contribuie la educația spirituală a populației Ardealului.

Un edificator popas pe itinerariile civilizației îl constituie de facto primul contact revelator cu o prestigioasă instituție muzeală din Sibiu, considerată de către istoriografii muzeografiei naționale „cel mai vechi muzeu de pe teritoriul țării noastre”.

Organizat, în anul 1790, de către baronul Samuel Bruckenthal – guvernatorul Transilvaniei [1777-1787], muzeul care îi va eterniza numele, cuprindea o galerie de opere plastice aparținând, mai ales, artiștilor flamanzi, olandezi, germani și spanioli – datorite acestuia de către împărăteasa Maria Tereza, al cărei consilier intim era.

Conceput în stilul baroc al secolului al XVIII-lea, muzeul cuprindea: un cabinet numismatic, un tezaur de argintărie, o bibliotecă, în care se păstrau manuscrise și incunabule, o colecție de mineralogie și de științe naturale, precum și una de arheologie și istorie.

Aspectul eteroclit al colecției din castelul baronului Bruckenthal a fost perceput ca atare de către peregrinul „setos de cunoaștere”.

Vizitând Sibiul, Dinicu Golescu consemna în lexicul său extrem de sărac în definirea unor elemente de civilizație: „Și acia, are baronul Bruckenthal o mare casă, întru care are vivliotecă cu cărți deosibite și strânsoare de cadre vrednice de vedere și multe lucruri vechi din vechime și destule bucăți de metaluri cu pământul lor nelucrat”.

Utilizarea unor construcții perifrastice, precum: „strânsoare de cadre” pentru „pinacotecă”, „bucăți de metaluri cu pământul lor nelucrat” în loc de „minereuri”, „lucruri din vechime” pentru „antichitate” relevă efortul de asimilare a unor termeni pentru care, în limba română, nu exista un echivalent lingvistic. „Vivliotecă” pentru „bibliotecă” reprezintă un model de adaptare a unor neologisme.

Descriind cetatea Carlsburg–Beligrad, cărturarul român – impresionat de ineditul peisajului, de statuile care surmontau poarta cetății, consideră că termenul utilizat „statuie” impunea, pentru a putea fi corect perceput de către cititori, o explicație, pe care o formulează în manieră proprie: „trup de om lucrat, sau de marmură, sau de aramă, sau de orce alt metal”. Pentru „arsenal”, recurge la aceeași modalitate de exprimare perifrastică: „strânsoare de arme”, iar, pentru „monetărie”, utilizează formula „fabrică unde se lucrează moneda”.

Cărturarul român este extrem de rezervat în formularea unor judecăți de valoare în contextul perceperii patrimoniului artistic remarcabil din „strânsoarea de cadre” a baronului Bruckenthal. Nu consemnează nici titlurile, nici autorii unor opere celebre din colecție. Consideră, doar, că aceste „cadre” sunt „vrednice de vedere”.

Aprecierea este reluată în aceeași formulare și cu referire la statuile din Beligrad cu o adnotare complementară, pentru a sublinia, astfel, un plus de interes: „vrednice de vedere și de însemnare”.

Evocând periplul său prin Ardeal, Dinicu Golescu reproiecta, în conștiințe, ideea apartenenței majorității locuitorilor din acest străvechi pământ strămoșesc la neamul românesc, căci – precum releva sintetic memorialistul - „lăcuiorii sânt neoși români, făr’ de nici o deosebire în vorbă și în port” – constatare definitorie în sublinierea unității statale vremelnice înfăptuite, la începutul veacului al XVI-lea, de către legendarul voievod al tuturor românilor, Mihai Viteazul.

Rememorându-i opera, elogiem, astfel, contribuția remarcabilă la propășirea continuă a culturii naționale a ilustrului cărturar Dinicu Golescu - pe care Pompiliu Eliade îl socotea „primul român modern”.

Bibliografie:

CONSTANTINESCU, Grigore, *Dinicu Golescu*, în vol. *Destine literare*, Pitești, 1999.

GOLESCU, Dinicu, *Insemnare a călătoriei mele*, București, 1963.

IORDACHE, Anastasie, *Goleștii. Locul și rolul lor în istoria României*, București, 1979.

IORDACHE, Anastasie, *Pe urmele Goleștilor*, București, 1975.

PIRU, Alexandru, *Literatura română premodernă*, București, 1964.

POPP, Gheorghe, *Dinicu Golescu*, București, 1968.

CONTRIBUȚIA LUI NICOLAE IORGA LA CUNOAȘTEREA ISTORIEI ORAȘULUI CURTEA DE ARGEȘ

NICOLAE MOISESCU

În îndelungata sa activitate de istoric și om de știință, Nicolae Iorga a manifestat un interes deosebit cunoașterii istoriei orașului Curtea de Argeș, locul unde s-a ctitorit prima reședință de scaun a Țării Românești și s-a constituit prima dinastie a Basarabilor, „întemeietori de țară, dătători de legi și datini“.

Prin cercetarea neîntreruptă a izvoarelor istorice, pe care ca nimeni altul până la el, a știut să le descopere din praful arhivelor întregii Europe, prin unitatea subiectelor tratate ca și prin explicarea legăturilor inseparabile ale acestui oraș cu cadrul larg al istoriei naționale și universale, Nicolae Iorga are meritul de a fi reconstituit istoria orașului Curtea de Argeș, locul și rolul pe care l-a avut în contextul dezvoltării orașelor medievale românești.

Adesea, poposind la Curtea de Argeș, pe care plin de iubire și devotament l-a străbătut de nenumărate ori, Nicolae Iorga, „reface călăuzit de amintirile eroice vremii a începuturilor politice românești, drumul pe care l-au făcut voievozii întemeietorii, acei care, de pe Poienari, unde era „Cetatea de Argeș“ s-au coborât la Curtea de Argeș¹ și acolo se va face o Curte, Curtea de Argeș sau Curtea Argeșului, singurul loc din România care poartă acest nume arătând o reședință domnească“².

La Curtea de Argeș, arăta Nicolae Iorga se poate vedea și astăzi ceva din splendoarea Domniilor noastre de odinioară și în aceia că în mormintele de la Argeș, descoperite de Virgil Drăghiceanu s-au găsit nebanuite bogății de mărgăritare, de inele cu pietre scumpe, de paftale sculptate, care arată că era o strălucire regală încă din cele mai îndepărtate timpuri, când principatul muntean era redus la o mică bucată de munte cu teritoriul înconjurător³.

Dar voievodatul muntean era însă mult mai vechi și mult mai puternic, având Argeșul de capitală⁴ și Domnii de la Argeș se înconjurau de toată bogăția și rafinamentul de costume și de podoabe ale prinților apuseni contemporani, purtau

¹ N. Iorga, *România cum era până la 1918*, Ncaml Romănesc din 16 martie 1940.

² Idem, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București, 1937, p. 160.

³ Idem, *Istoria Românilor prin călători*, vol. II, București, 1920, p. 8.

⁴ Idem, *Introducere la studiul României și românilor, conferință ținută la „Școala Interlatiată de Înalte Studii Sociale de la Paris“*, Ed. Beiuș, 1922, p. 32.

coroană, încălțăminte de purpură și vulturul bizantin pe hainele lor, întru-cât erau recunoscuți ca despoți ce se înrudeau cu dinastia de la Constantinopol⁵.

Și toate acestea în veacul al XIV-lea, adică în prima epocă de organizare a statelor mari românești, mărturii care confirmă că și la noi în evul mediu viața era în felul acesta și în celelalte țări europene, că n-am trăit izolați, ci dimpotrivă instituțiile și formele de organizare feudale apusene s-au introdus într-o anumită măsură și în regiunile noastre.

Patru au fost acești constructori ai Țării Românești - spune Nicolae Iorga - Basarab I, care a știut să impună cu armele în mână respectul teritoriului său, care de atunci încă a prins muscelele de la răsărit și a găsit drumul spre Dunăre, cu toate perspectivele ce mijeau mai departe; Nicolae Alexandrescu, care a dat formele viații bisericești și culturale și a făcut ca țara să intre într-un complex de drept și prin acestea în conștiința politică a lumii; Vladislav I Vlaicu, căruia îi revine așa de marele merit de a fi întins granițele peste hotarele moșiei românești propriu-zise, luând pe cursul de sus al Oltului cealaltă margine a plaiurilor, pătrunzând astfel în acea lume ungurească pe care bunicul o împiedicase de a veni dincoace ca stăpână; Mircea cel Bătrân, cel care a intrat în legătură cu Moldova, creându-se astfel o singură linie politică pentru amândouă domniile, smulgându-i lui Sigismund de Luxembourg, respectul unei autonomii de care el n-a vrut să se îndepărteze vreodată⁶.

Capitala Țării Românești a rămas până la jumătatea veacului al XIV-lea tot la Argeș. Pustiirea de Domnii înșiși a reședinței lor în 1330 și ideea mutării Domnilor la Câmpulug, din cauza acestor ruinari e cu totul riscantă⁷. Basarab a stăpânit-o aici, Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab s-a coborât mai departe la Câmpulung⁸.

Sub Nicolae Alexandru, Domniile muntene începuseră a se alcătui mai bine. Alexandru de la Argeș și Câmpulung nu s-a lăsat mai prejos decât ruda sa care stăpâneau la Târnovo. Ajungând să reprezinte un stat organizat, domnul muntean s-a gândit să-i dea și o formă bisericească corespunzătoare⁹. Legăturile cu papalitatea ale lui Nicolae Alexandru clare la 1345, ar da o dată anterioară gândului lui Nicolae Alexandru sau Basarab de a da o biserică ortodoxiei lor¹⁰, de aceea Nicolae Alexandru a ținut să aibă neapărat un Mitropolit¹¹, „Un domn a toată Țara Românească, unul căruia Bizanțul era dispus să-i acorde calitatea de despot, trebuia să aibă și în domeniul religios ceva care să răspundă situației sale”¹².

În felul acesta i s-a dat „domnului muntean după cererea lui repetată, ca șef al bisericii lui, un episcop de Vicina din Dobrogea, teritoriu ce se afla în puterea domnului Țării Românești”¹³.

„Înainte de a se așeza Mitropolitul de Vicina la Argeș, Domnii întemeiaseră o bisericuță pe care călătorul ar fi putut-o vedea sus la Sîn-Nicoară. Chiar faptul că i se

⁵ Ibidem.

⁶ Idem, *Istoria Românilor, Cîitorii*, București, 1937.

⁷ Idem, *O nouă carte despre Curtea de Argeș*, în „BCIM”, 1939, p. 141.

⁸ Idem, *Istoria Românilor, Cîitorii*, București 1937, p. 160.

⁹ Ibidem, p. 73.

¹⁰ Idem, *Istoria Bisericii Românești*, I, p. 31.

¹¹ Idem, *Istoria Românilor*, vol III, Cîitorii, București, 1937, p. 80.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem, p. 80.

rice Sîn-Nicoară și nu Sfântul Nicolae, arată timpul depărtat, patriarhal, pur românesc, neinfluențat de resturi grecești, ale întemeierii sale, căci îndată ce a venit influența greacă sfinții și-au pierdut numele vechi și au căpătat altele noi¹⁴.

Caracterul arhitectonic al acestei zidiri „e ușor de deosebit, ea seamănă cu așa-numitele biserici-castele din Ardeal, unde biserica are un caracter de fortăreață. Și la Sîn-Nicoară, biserica e mică, iar turnul cu mult mai mare decât dânsa”¹⁵. Ideea unei biserici necropolă, emisă de arhitectul Nicolae Gabrielescu nu are mai multă verosimilitate, necropola era în Biserica Domnească¹⁶.

Imediat ce a venit un mitropolit, cu totul altă ordine a trebuit să domnească și în alcătuirea ierarhică a bisericii și în forma arhitecturală a clădirilor. Atunci „s-a întemeiat Biserica domnească mai la vale, care nu reprezintă, desigur un complex de clădiri capabil de a fi apărat, ceea ce arată că Țara Românească trecea de la faza primitivă și intrase într-una relativ asigurată, care nu avea să se teamă de năvăliri”¹⁷.... Biserica e construită în stil bizantin, după datina domnitoare în noile clădiri de la Salonic, fiind alcătuită din acel amestec de cărămidă ce încadrează bolovani prinși în ciment, care se cheamă opus reticulatum¹⁸.

Această biserică domnească „are nava împărțită în trei secțiuni prin două rânduri de coloane; în exterior prezintă un simulacru de tribună; o cupolă rotundă se ridică deasupra ei. Ceea ce a făcut-o celebră, au fost frescele ascunse sub picturi mari moderne: sfinții bizantini, cu inscripțiile grecești de o parte, slave de altă parte, au o mărime care le deosebesc de cele ce împodobesc zidurile moscheii Kahrih / mănăstirea zis Choras / din Constantinopol¹⁹.

Basarab nu a fost numai întemeietor, un ctitor de țară și un eliberator, ci însuși ctitorul bisericii metropolitane de la Argeș²⁰.

Aici la Argeș, „în noua biserică peste cea veche s-au găsit la locul ctitorului rămășițele extraordinar de bine păstrate, într-un mormânt rămas neviolat, al unui ostaș de vârstă mijlocie, cu fața mică, rotundă, frunte delicată, cu adânci orbite, purtând pe cap o diademă cu mici mărgăritare, întocmai ca cea a lui Vlad Țepeș în portretul cunoscut și poate să fi fost și surgiucul de pene prins cu mărgăritare mari, iar pe trup un veșmânt de purpură cu crinii Angevinilor țesuți pe dânsul. În picioare încălțăminte pe care o bănuim de purpură roșie din care nu s-a păstrat nimic. Dar pe mânuși aceeași podoabă de mărgăritare mărunte.

Mijlocul era prins de o încingătoare închisă cu o pafta mare de aur de forma unui castel medieval, flancat de două turnuri laterale octogonale. Lângă fiecare turn, în interior, se află un balcon deschis, în cel din dreapta stă un cavaler ce privește la o domniță ce stă în balconul din stânga. La mijloc, în față, un alt balcon, acesta acoperit de o arcadă gotică, adăpostește o lebedă cu cap de femeie. Dintre figurile acestea, cea mai curioasă și mai puțin obișnuită este lebăda cu cap de femeie. Prof. Gheorghe Brătianu, care a studiat în amănunțime această problemă, a constatat că legenda

¹⁴ Idem, *Istoria românilor prin călători*, vol. I, p. 34.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Idem, *Istoria românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București, 1937, p. 182.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Idem, *Introducere la studiul asupra României și românilor*, Beius, 1922, p. 44-45.

²⁰ Idem, *Istoria românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București, 1937, p. 182.

lebedei-femeie era foarte răspândită în Flandra și Lorena și de aici s-a răspândit în Germania de sud și vest. Comparând această lucrare de artă cu cele din veacul al XIV-lea, a crezut că poate să o atribuie unor meșteri sași din Transilvania, cunoscuți și prin alte lucrări de artă executate în acest timp. Cum sașii erau în legături strânse comerciale cu cei din valea Rinului, au putut cunoaște legenda lebedei-femeie și să reproducă acest simbol pe paftaua voievodului. Rezultă, că încă de pe atunci, ei furnizau Domnilor și boierilor noștri obiecte de artă, cum au făcut și mai târziu²¹.

Dintre inelele găsite la Curtea de Argeș și care se mai țineau încă de degete, prezintă un interes deosebit cele cu inscripții sau figuri în legătură cu vindecarea bolilor. Astfel un mare inel de aur are o piatră gravată antic, reprezentând pe Esculap și Higeia, zeii tămăduitori de boli. Un alt inel are inscripția latină: AVE MARIA GRACIA PLENA DOMINUS TECUM (Te salut Mario, plină de har, Domnul cu tine). Un al treilea inel are o inscripție germană: HOLTGOTH, (Doamne ajută). În sfârșit al patrulea inel are iarăși o inscripție latină: + IESUS AUTEUM TRANSINES PER MEDIUM ILURUM IBAT, (Iar Iisus trecând prin mijlocul lor s-a dus)²².

Dacă punem în legătură aceste inele cu zeii tămăduitori de boli și cu inscripțiile mistice cu constatarea ce s-a făcut, că marea majoritate a mormintelor din necropola de la Argeș sânt ale unor oameni tineri care nu depășeau de 40 de ani și chiar copii, ne dăm și mai bine seama că boala nemiloasă a secerat pe Radu și familia sa din care cauză Domnii următori, Mircea cel Bătrân și succesorii săi și-au clădit în alte părți lăcașuri pentru odihna lor veșnică²³.

Am admis și mențin - arăta N. Iorga - că deoarece un zgrăfit pe peretele din stânga vorbește de moartea la Câmpulung a lui Basarab, trupul s-a adus aici în străvechea reședință a domnilor. În Biserica domnească a Câmpulungului, locul ctitorului îl are domnitorul următor, Nicolae Alexandru-Vodă care zace sub o piatră contemporană, cum o dovedește inscripția săpată în adânc, caracterul literelor și stilul²⁴.

Piatra de mormânt de la Argeș cu un chip în relief care înfățișează pe Domnul pletos cu căciulă având sus pe piept o împodobire care seamănă cu mesada de blană a lui Vlad Țepeș în frumosul portret de la Ambros, ar fi atribuit tot lui Basarab, a cărei tunică de mătase roșie în care sunt țesute flori de crin are același caracter²⁵. Faptul că numele meșterului e săpat în adânc ca și la lespedea funerară din Câmpulung a lui Nicolae Alexandru, ar fi o dovadă. Mai târziu, inscripțiile se ridicau mascat deasupra pietrei²⁶.

Aceasta era și tradiția pe care ne-a consemnat-o compilația de istorie munteană întrebuințată de Șincai, vorbind în legătură cu presupusul Radu Negru de „statul de piatră”, adică chipul care este în slona acelei biserici. Nu stau la îndoială astăzi să atribui acest prețios chip ctitorului Țării Românești²⁷.

²¹ Idem, *Introducere la Studiul asupra României și românilor, Conferință ținută la Școala Interlatială de Înalte Studii Sociale de la Paris*, Beiuș, 1922, p. 44-45; C. Moisil, *Monumente Medievale românești. Bijuteriile din necropola de la Curtea de Argeș*, în „BAN”, „Universul” din 28 ianuarie 1941.

²² N. Iorga, *op. cit.*, p. 44.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Idem, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București 1937, p. 183.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

Dar dacă la Argeș e îngropat la locul ctitorului Basarab despre a cărui moarte se pomenește pe zgrăfitul din stânga naosului, ceea ce înseamnă că biserica era terminată de roșu la sfârșitul acestei Domnii glorioase, atunci tot el trebuie să fie acel voievod, cu o înaltă coroană și haină ca a împăraților - arhieriei ai Bizanțului, care e înfățișat în chipul fie oricât de refăcut într-o vreme foarte târzie, care se vede azi în dosul peretelui despărțitor dintre pronaos și naos din Biserica domnească, aceasta cu atât mai mult, cu cât lângă dânsul e o Doamnă, al cărei înveliș de cap, ca un fel de căiță căzând pe umeri, e cu totul neobișnuit, cum se poate constata comparându-l cu cele mai vechi portrete de Doamne ale Țării Românești, al Mariei lui Mircea la Brădet și al Cătălinei lui Radu cel Mare în Biserica Govora²⁸.

Tradiția populară „a păstrat amintirea acestui mormânt și a încercat legături genealogice în care se vede limpede că „Radu Negru“ e de fapt „Negru Radu“ Astfel, într-un document de la zidirea Bisericii lui Negru Vodă se arată că răposatul Nicolae Alexandru-Voievod, feciorul răposatului Basarab Voievod, nepotul Negrului Radului-Voievod, le sunt trupurile înmormântate la această sfântă mănăstire²⁹.

Tot de la Bătrânul Basarab „a cărui amintire a rămas astfel legată pentru ai săi, dar și pentru Moldoveni și Poloni, de ctitoria lui, trebuie să fie firește și reședința de bază lângă biserica pe care a înălțat-o. Clădirea din incintă cu două rânduri de grinzi peste o pivniță, un beci boltit, înconjurată țărănește cu o prispă, ea nu era lipsită de o împodobire, pe care scormonind ruinele, a găsit-o Virgil Drăghiceanu. Erau și elemente de sculptură în jurul ferestrelor și a ușii cu chenar gotic, ca și frumosul vultur de sub cupolele bolților care se învederează a fi stema țării și mai ales aceea interesantă ceramică policromă, a cărei tradiție se păstrează și astăzi la meșterii olari din Curtea de odinioară a voievozilor“³⁰.

Călătorul „care, coborându-se de la Cetatea Poienarilor ar fi ajuns la Argeș, Curtea aceasta a Argeșului de multă vreme nu mai avusese nici un fel de însemnătate. Săn-Nicoară va fi început să cadă în ruină de pe vremea aceea, cât privește Biserica domnească, rar mai venea cineva la ceremoniile, altădată strălucitoare, ale bisericii ortodoxe³¹. De la un timp Argeșul acesta câștigă din nou în însemnătate și Neagoe e acela care s-a hotărât să facă o biserică pe care să o opună celei de la Dealul, Mănăstirea din Argeș, cu tot luxul de care era capabilă, nu numai visteria țării, dar și doamna Milița³². Biserica de la Argeș are stranele rotunjite, turnuri grele, care dau totuși o înfățișare sprintenă, se ridică deasupra clădirii. Ornamentația este bogată, însă așternută cu cel mai bun gust³³.

Faptul că Neagoe Basarab s-a decis să clădească o biserică la Curtea de Argeș într-un loc unde nu era nici măcar o episcopie înseamnă că el avea intenția să locuiască aici, că interesele politice îl purtau spre aceste părți.

Când s-a făcut reparația la Lecomte du Nouy, s-a scris și o carte explicativă, care relevă elementele orientale și armenesti, dar în arta bizantină însăși se observă de multă vreme elemente răsăritene și pe de altă parte, Veneția unde se strângea atâta

²⁸ *Ibidem*, p. 184.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 185.

³¹ *Idem, Istoria Românilor prin călători*, Ed. Eminescu, București, 1981. p. 13.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

viață din Orient în această vreme, era în stare să dea meșteri care aveau toată cunoștința artei orientale³⁴.

Însă „Mănăstirea Argeșului pe vremuri era împrejmuită cu chilii și de jur împrejur se trăsesse un zid mare așa cum prezintă cele două stampe de la începutul veacului al XIX-lea. Este o plăcere să vezi tot ce se grămădește pitoresc în jurul bisericii și numai în acest cadru se înfățișează biserica așa cum trebuie”³⁵.

Monumentul era alcătuit din toate aceste părți. Restaurarea făcută, „lipsită nu de înconjurimea de ziduri și de toate clădirile unde stăteau egumenii și pe urma episcopilor de Argeș au scos-o din cadrul ei firesc și nu mai are caracterul pe care ziditorul a voit să-l dea și care rezultă, numai din zidul bisericii, ci nu din tot complexul de clădiri care formau fundația sfântă”³⁶.

Un întreg grup de balade românești, e legat de istoria - al cărui fond a fost găsit în Balcani, în legătură cu construcția podului din Arta - acelei mărețe biserici de la Argeș, datorită lui Neagoe Basarab, la începutul veacului al XVI-lea. Soția lui ținea foarte mult la ctitoria aceasta, ea era din neamul Brancoviciilor din Serbia și atunci se înțelege tot așa de bine originea cântecului, precum și învierea legendei Balcanilor, care cere pentru orice clădire zidirea unui corp omenesc, al cărei suflet să dea trăinicie edificiului³⁷.

Grija deosebită pe care Nicolae Iorga a manifestat-o monumentelor istorice, ca mărturii grăitoare ale poporului nostru, a făcut ca în ședința din 3 noiembrie 1914, să fie primit ca membru al Comisiunii Monumentelor Istorice din România³⁸.

Această nouă funcție a permis lui Nicolae Iorga să vină în contact direct cu monumentele istorice și de artă din țara noastră și în întreaga sa activitate a susținut și sprijinit păstrarea și conservarea acestor comori inestimabile.

Printre numeroasele călătorii efectuate în țară, la loc de cinste s-a situat și orașul Curtea de Argeș, ale cărui monumente cercetate și studiate de marele istoric, ca și prețioasele însemnări făcute în urma vizitelor sunt bunuri câștigate pentru generația de azi și de mâine.

În urma călătoriei efectuate la 17 iulie 1915³⁹, Nicolae Iorga ne lasă prima descriere a orașului: „Spre Curtea de Argeș, drum prin aceleași ținuturi de păduri bogate ca și până acum, din care păduri răsar case și turle. Calea ferată e cea mai vestită prin luxul ei, cu gări, cu locuințe de vară din cărămidă roșie la suprafață și turnuri măiestrit executate”⁴⁰.

Târgul Curtea de Argeș - ceea ce înseamnă în limba de astăzi, reședința domnească de la Argeș - e o adunătură săracăcioasă de case cu câte unul sau două rânduri, astfel destul de curate, și de livezi pe care pe care o străbat străzi cu pietrele ieșind pretutindeni la iveală răzvrătite⁴¹... În stânga se vede pe o înălțime o biserică destul de mare, sprijinită în pârghii; ea poartă în limba poporului numele lui Negru

³⁴ *Ibidem*, p. 131.

³⁵ N. Iorga, *Ce este un monument istoric*, în „Anuarul CMI”, 1934, p. 134.

³⁶ Idem, *Istoria românilor prin călători*, Ed. Eminescu, București, 1981.

³⁷ Idem, *Poezia epică a românilor*, Ed. Cuget Clar, 1938, p. 556.

³⁸ „Anuarul CMI”, 1914, p. 52.

³⁹ Barbu Teodorescu, *Nicolae Iorga*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 65.

⁴⁰ N. Iorga, *România cum era până la 1918*, București, 1939, p. 129.

⁴¹ *Ibidem*.

Vodă. E curioasă această răspândire, a povestirilor despre îndepărtatul întemeietor și aici la Curtea de Argeș. Ea s-ar lămuri prin amestecul în graiul unor oameni ce nu par a-și deschide gura tocmai bucuros, a numelui vreunui voievod „negru“ din timpurile întunecoase cu acela care e vrednic de a se pomeni totdeauna în aceste părți, ale binefăcătorului și iubitorului de frumos Neagoe Basarab⁴².

„Biserica bătrână ce se sprijină în cărjele reparațiilor noastre, are o formă neobișnuită la noi, ea se desfășoară în șiruri de bolovani încadrați de cărămizi, linii de bazilică bizantină, redusă la proporțiile sărace ale începuturilor Domniei noastre. Nicolae Alexandru-Vodă a înălțat-o pe la 1350, pentru Mitropolitul nou ce-l adusese de la Măcin, pentru lăncierul Grecul. Meșterii de la Constantinopol au întins o zugrăveală în stil mare, cu puternice figuri izolate, vânoase și luptătoare. În cupola centrală ca și în altar, și astăzi în 1915, ele au ieșit la iveală prin osteneala inteligentă a pictorului Noroce, picturi ce au fost așternute rând pe rând în cursul a peste 500 de ani⁴³.

Pe un stâlp din cele ce fixează trei împărțiri în lungul bisericii, ctitorul apare în armură de luptător, iar deasupra ușii el se vede îngenuncheat, oferind prinosul evlaviei sale. Mormintele noi din veacul al XIX-lea, s-au așezat sfios în umbra umedă de la intrare⁴⁴.

Astăzi mulțumită arhitectului Grigore Cerchez, strălucita biserică e deplin salvată, spre admirația celor de acasă și a străbunilor⁴⁵.

Pe o altă înălțime apare părăsit, dar trezitor de vechi amintiri, turnul de la Sân-Nicoară⁴⁶.

Continuând drumul „în zare se vede un acoperiș de se înconvoaie în arcade spre patru stâlpi albi, iar mai departe, în dreapta niște turnuri ce par galbene și nu se deosebesc prin nimic, arată a fi ale unei biserici destul de mari.

Dar iată că praveștița se deschide. Trăsura se oprește înaintea unei bariere de lemn alb. Mă cobor, înaintez puțin între înalte dealuri acoperite cu păduri, printre care curge apa Argeșului și văd Mănăstirea de la Argeș⁴⁷.

Rar am mai făcut o călătorie mai singuratică unde numai amintirile trec la adânci ceasuri de noapte în sunetul zidurilor și singurul sunet care rupe tăcerea sacră e al arhaicelor chiote de bătlie ce se întorc din stânca în care s-a oprit acum o jumătate de mileniu⁴⁸.

În același an 1915, în urma comunicării făcute Academiei Române de O. Tafrali, cu privire la inscripția descoperită în Biserica domnească de la Curtea de Argeș, presupusă din anul 1262, Academia a însărcinat pe D. Onciu, I. Bogdan și N. Iorga care s-au deplasat în ziua de 8 octombrie 1915 la Curtea de Argeș pentru a cerceta la fața locului valabilitatea inscripției.

„Ca unul ce am făcut și eu cercetări la fața locului - arăta N. Iorga,- m-am convins că n-aveam de-a face cu o inscripție din veacul al XIII-lea, se deosebește de celelalte inscripții ce însoțesc vechile fresce. Pe când inscripțiile frescelor sunt cu litere

⁴² *Ibidem*, p. 130.

⁴³ *Ibidem*, p. 131.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 132.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, București, 1939, p. 132.

⁴⁸ N. Iorga, *Pe drumul voievozilor*, București, 1939, p. 136-137.

unciale foarte îngrijite, inscripția în chestiune are o înfățișare neîngrijită fiind scrisă repede, cu litere combinate și nelămurite și în nici un caz nu putem recunoaște aici o dată⁴⁹.

La 23 aprilie 1922, N. Iorga împreună cu Victor Brătulescu și cu un grup de istorici străini vizitează orașul Curtea de Argeș. Aici la Curtea domnească oaspeții sunt informați de marele istoric despre comorile de artă ale acestui oraș. De pictura de la jumătatea veacului al XIV-lea a Bisericii domnești ca și de arhitectura împodobită cu sculpturi atât de înflorite și delicate ale Bisericii episcopale ce au cunoscut în curs de mai multe veacuri influențe de artă care s-ar putea uni și cu vechile tradiții cu totul particulare care s-au scos din ruinele palatului domnesc, precum și curioasele vase cu trei figuri de păsări care se păstrează în muzeul școlii ceramice din acest oraș și până la lucrările, în care mai trăiește ceva din datinile trecutului olarilor din oraș⁵⁰. Vizitează apoi cartierul olarilor și prezintă acest meșteșug străvechi locuitorilor argeșeni. După ce vizitează ctitoria lui Neagoe Basarab se îndreaptă spre Biserica Valea Danului unde este întâmpinat de un numeros public. Aici admiră marea frumusețe a tâmpiei din lemn sculptat ce a aparținut Mănăstirii Argeșului și care a fost înlocuită cu una nouă din metal după gustul arhitectului Lecomte du Nouy⁵¹.

Fiind în ziua Paștelui admiră hora din sat unde lăutarul Gheorghe Dinică cânta frumoase și autentice arii populare.

Cunoscător al artei populare, N. Iorga admiră vechiul costum, pe care-l poartă și astăzi preotesele din sat, care „cuprinde, în ce privește marama, elemente împrumutate de la costumele Doamnelor de odinioară, precum e aproape sigur că splendoarea fotelor, cusute cu fir de aur pe roșu ale acestei regiuni, nu este decât imitația, purtată din vreme în vreme, a veșmintelor împărătești pe care domnia începătoare a Țării Românești l-a împrumutat din Bizanț și din sucursalele lui slave din Balcani⁵².

La numai după câteva zile după această vizită, între 5-10 mai 1922, N. Iorga este din nou oaspetele orașului Curtea de Argeș ca participant la Congresul Ligii Culturale, prilejuită de comemorarea a 400 de ani de la moartea lui Neagoe Basarab⁵³. Lucrările s-au ținut în casa lui Zamfir Goangă, devenită sală de întruniri și la care pe lângă oficialitățile orașului au participat și numeroși invitați din București, printre care amintim: scriitorul N. Batzoria, generalii Al. Anastasiu și Găvănescu, Georgeta Grigore Alexandrescu, Margareta Mocirnița, C. Cihodariu și alții⁵⁴.

În cadrul lucrărilor Congresului Ligii Culturale, N. Iorga a ținut conferința despre Zidirea Mănăstirii din Argeș⁵⁵.

În ziua de 6 mai, N. Iorga vizitează ctitoria lui Neagoe Basarab și scrie în cartea de aur a Mănăstirii: „În amintirea bunelor zile de prietenie în casa episcopului - Visarion al Argeșului - cu aceleași gânduri de întărire prin cultură și înălțare, prin ideal

⁴⁹ D. Onciu, I. Bogdan, N. Iorga, *Raport înaintat Academiei Române cu privire la Biserica domnească de la Curtea de Argeș din 9 octombrie 1915*, în „BCMI”, p. 141-143.

⁵⁰ N. Iorga, *Biserica Valea Danului*, în „BCMI”, București, 1923, p. 193.

⁵¹ *Ibidem*

⁵² *Ibidem*, p. 196.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, București 1968, p. 279.

⁵⁵ Însemnări din *Cartea de Aur a Mănăstirii din 6 mai 1922*.

a poporului nostru iubit⁵⁶. După încheierea lucrărilor, participanților li se oferă o excursie pe valea Argeșului cu vizitarea Cetății Poienari și Cumpăna.

În toamna aceluiași an între 3-13 septembrie, N. Iorga organizează o excursie în mai multe orașe din țară printre care și la Curtea de Argeș, împreună cu J. Bourcard și familia Gentil⁵⁷.

Mereu preocupat de soarta monumentelor istorice din țara noastră ca și dragostea pentru a face cunoscut studenților săi comorile de artă păstrate de la înaintașii noștri, N. Iorga organizează în ziua de 26 aprilie 1924 o excursie la Curtea de Argeș cu studenții Școlii Superioare de Război⁵⁸. „Am făcut cu toată școala o călătorie științifică sub conducerea profesorului meu N. Iorga la Mănăstirea Curtea de Argeș - notează studentul Corneliu Carp - Acolo ne-a arătat mormintele desfăcute ale domnitorilor înhumați în biserica veche și interesante obiecte de îmbrăcăminte și podoabe arhaice găsite în ele. N-ea ținut două lecții, una despre biserica veche și domnitorii din trecut și alta despre catedrala nouă⁵⁹”.

În vara aceluiași an, între 20-23 august, N. Iorga împreună cu Victor Brătulescu vizitează Mănăstirea Cozia, Tutana și Curtea de Argeș⁶⁰. Cu această ocazie se interesează de stadiul lucrărilor la aceste monumente și înaintează un raport Comisiunii Monumentelor Istorice prin care se insistă a se lua măsuri pentru terminarea lucrărilor. Se propune în același timp înlăturarea vechiului turn din zid de cărămidă al clopotniței de la Curtea domnească, așa cum mai înainte fuseseră înlăturate și cele două turle de pe pronaosul Bisericii domnești. În zilele de 23-24 iulie 1927 participă alături de alți demnitari la înmormântarea regelui Ferdinand în Mănăstirea Argeșului⁶¹.

Din însărcinarea Academiei Române, în zilele de 15-16 aprilie 1929, N. Iorga vizitează orașul Curtea de Argeș însoțit de savanți francezi, la care mai participă și d-na Guillaume, Collas, ministrul Greciei, secretarii legațiilor cehă și spaniolă și Jindra Flajohansova⁶². Cu acest prilej, N. Iorga informează pe savanții francezi despre valoarea bisericii din Argeș și influența franceză la noi din veacul al XIV-lea.

În toamna anului 1934, în zilele de 22-25 septembrie, Academia Română numește pe savantul N. Iorga să însoțească un grup de bizantinologi la principalele monumente din țară printre care și la Curtea de Argeș. Sosiți aici în ziua de 24 septembrie 1934, oaspeții sunt întâmpinați de oficialitățile orașului în frunte cu primarul Ștefănescu Goangă. Din delegație fac parte: S. Mecati- Roma, Guillaume de Jerphanion- Paris, Carlo Tagliavni- Roma, Mauboury- Constantinopol, J. Boșcovici- Belgrad, Lambikis- Atena, Hofwiler, Balascev, precum și de personalități românești: Victor Brătulescu. M. Costăchescu, Liliana Iorga, Elena Brătulescu și alții⁶³.

⁵⁶ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 81; N. Iorga, *Zidirea Mănăstirii din Argeș*, un act pentru Congresul Ligi Culturale de la Curtea de Argeș / prima lucrare din dramaturgia lui N. Iorga scrisă în 1921.

⁵⁷ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 82.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 87.

⁵⁹ *Amintiri despre Iorga*, Ed. Junimea, Iași, p. 39-42.

⁶⁰ Barbu Theodorescu, *op. cit.* p. 87.

⁶¹ *Ibidem*, p. 95.

⁶² *Ibidem*, p. 99.

⁶³ *Ibidem*, p. 110.

La 23 aprilie 1935, N. Iorga este din nou la Curtea de Argeș împreună cu Denison-Rose, cu ministrul Angliei și al Elveției⁶⁴.

În perioada 13-22 aprilie 1936 la București se desfășoară lucrările Comitetului Internațional al istoricilor. În cadrul programului s-a prevăzut în ziua de 21 aprilie o vizită la monumentele istorice din Curtea de Argeș condusă de N. Iorga la care participă și delegații: M. Laskaris, O. Halecki, V. M. Amantos, H. Koht, H. Dembinski, Temperley și alții⁶⁵.

Aceasta este ultima vizită, consemnată în documente, întreprinsă de N. Iorga la Curtea de Argeș, orașul de care s-a simțit legat timp de peste două decenii și ai cărui locuitori îi poartă o vie recunoștință pentru uriașa contribuție adusă la cunoașterea istoriei sale, pentru grija ce a manifestat-o monumentelor de artă ca mărturii inegalabile ale unui trecut glorios.

„N. Iorga - arăta filosoful C. Rădulescu-Motru în cuvântul funebru - a întrupat puterea de muncă intelectuală a neamului nostru în gradul cel mai înalt. Nu l-a întrecut nimeni până astăzi. Râvna lui adâncă de a cunoaște și împărtăși și altora cunoștințele sale l-a făcut cercetător în cele mai variate ramuri de cultură, creator în scris și în cuvânt, de o fecunditate fără seamăn. În cuvântul lui se traduce pentru toată lumea istețimea și originalitatea geniului românesc. Figură ce se proiecta pe diferite planuri și care, cu toate acestea, era de o unitate perfectă. O figură de legendă, încă din timpul vieții, și care va câștiga în grandoare cu cât timpul va trece⁶⁶.

⁶⁴ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 112.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 114.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 123 (Cuvânt funebru rostit de președintele Academiei Române, filosoful C. Rădulescu-Motru).

STROEȘTI - ARGEȘ, CINCI SECOLE DE EXISTENȚĂ DOCUMENTARĂ*

NICOLAE P. LEONĂCHESCU

1. OBȘTE LIBERĂ. Așezat pe mirifica vale a râului Vâlsan, în mijlocul părții locuibile și în ultimul defileu al său, cunoscutul sat argeșean se bucură de o istorie care-l individualizează în zonă.

În satul Stroești viața a pulsat din cele mai vechi timpuri. Dovezile vieții materiale au ieșit la iveală întâmplător din arhiva secretă a pământului fără ca, până acum, să se fi făcut cercetări arheologice speciale.

Într-o lucrare nepublicată¹ stroeșteanul Ion B. Ionescu semnalează pasiunea sa pentru istoria străveche a satului și rezultatele obținute. A colecționat tot ceea ce a găsit că ar putea ilustra această istorie și piesele au fost donate Liceului „Ion C. Brătianu” din Pitești, pe care l-a absolvit în anul 1924, precum și Școlii generale din Stroești.

Eșantioane de lemn pietrificat au fost găsite pe: Valea Vâlsanului, Valea Frumoasă și Valea lui Topor. O plantă pietrificată a fost adusă de la munte, în traistă, de către Gheorghe N. Pr. Tudor (Gheorghe Cocoșilă). Aceste probe confirmă existența vegetației în zona din neozoic-paleogen.

Oase pietrificate adunate din albia Vâlsanului și de pe dealurile din jurul satului atestă prezența în zonă a animalelor preistorice și a omului.

S-a găsit un șold de dinotherium, donat liceului din Pitești; un fragment de șold a fost găsit de Vasile Stoica Hristea.

De curând, o măsea de dinotherium s-a desprins din Râpa Bâții, dovadă că aici aveau loc vânătorile de altădată, și se află în muzeul sătesc.

Din perioada terțiară în apele Vâlsanului a supraviețuit un peștișor - aspretele, care s-a dovedit a fi unic în lume și, deci, o noutate științifică. Studentul Nicolae Stoica din Galeș, prietenul nostru din liceu, poreclit ulterior PEȘTIȘOR, l-a descoperit ca atare, l-a descris² semnalându-l lumii științifice și i-a dat un nume adecvat: *romanichthys valsanicola*, adică „pește românesc din râul Vâlsan”.

* Lucrare prezentată în ziua de 30 iulie 2000, la sesiunea jubiliară a Societății Cultural Științifice « Stroești - Argeș », organizată cu prilejul a cinci secole de existență documentară.

¹ Ionescu B. Ion, *Considerații asupra trecutului îndepărtat al satului Stroești și al văii Vâlsanului*. Comunicare la a VI-a sesiune a Societății Cultural-Științifice „Stroești-Argeș”, 30 iulie 1977.

² Nicolae Nădrășu, *Un student român intră în analele științei*, în „Amfion”, 1, 1970, 4; „Contemporanul”, 22 decembrie 1972, p. 2 și 26 ianuarie 1973, p. 2.

Tot ca o relicvă a preistoriei se înscrie și LACUL CU OCHI din Stroești, la de origine glaciară pe malul căruia cresc plante carnivore³.

Pe lângă fosilele animaliere și vegetale, s-au găsit dovezi ale prezenței omului. Pădurarul Dumitru Ionescu a găsit în diverse puncte ale satului (Masa de Pământ) unelte de muncă, arme de apărare etc. și anume: ciocan de piatră cioplită, un fragment dintr-un ciocan de piatră lustruită, bolas, fusaiole, armă de apărare gen box din piatră etc. Aceste piese au fost donate școlii de către moștenitorii pădurarului, la solicitarea colonelului Ion B. Ionescu.

Mărturiile din perioada dacică sunt bogate. Profesorul Ion Nania a descoperit ceramică dacică la Valea Ciorii din Telman. Arheologul Eugen Comșa a fost uimit de așezarea stranie a poienii numită OGREZELE.

La săparea temeliiilor pentru Dispensarul uman s-au descoperit ziduri părăsite ale unor construcții de altădată, urme necercetate arheologic până acum.

Poate cele mai puternice urme sunt terasele de locuire ale dacilor din Stroești - Argeș. În mijlocul pădurii sau la marginea ei, pe ambii versanți ai Vâlsanului, sunt amenajate poieni stranii, adevărate platforme pentru amplasarea locuințelor, identice cu cele de la Blidaru, Sarmizegetusa, Fetele Albe etc.

Aceste terase de locuire ale dacilor pot fi admirate și astăzi: Ogrezele, Râpn Bâzii, Zafii, Catran, Pană, Mălăiește, Șoptana, Cerneți, Poiana Galatiei, Bucura de Sus, - de Mijloc, și -de Jos, Părul Mătușii, Moția, Telman, Iepura de Sus, - de Mijloc, și -de Jos etc.

Analiza geografică a zonei arată că aceste terase de locuire au fost amenajate de oamenii de demult și funcția lor a dăinuit până spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

O serie de toponime și hidronime atrag atenția asupra vechimii zonei: Talaba, Tabăra Tătarilor, Bordeele Tătărăști, Biserica Tătărăscă, Poiana Doamnei, Fântâna Doamnei, Fântâna Fendii, Bucura, Mândra, Vâlsan, Piscul Mătăharilor, Sub Mătăhari, Hogioaia, Hoaga Năndrășoii etc.

Satul Stroești s-a constituit de timpuriu ca unul din centura de sate de apărare și aprovizionare din jurul cetății de scaun de la Curtea de Argeș, cu care se învecinează la apus. Fiecare dintre aceste sate: Stroești, Costești, Vâlsănești, Mușătești, Flămânzești, Valea Iasului, Albești, Marina, Valea Danului, Noapteș, Tigveni etc. avea câte o funcție precisă în raporturile lor cu domnitorul de la Curtea de Argeș, iar aceste funcții se conservă și astăzi.

Locuitorii din Stroești au fost chirigii și lucrători la pădure; cei din Vâlsănești au fost zidari; Costișanii au fost crescători de vite; cei din Mușătești erau pomicultori; cei din Albești au fost oieri ca și cei din Oești etc.

În plus, în aceste sate au fost instalate puncte de observare și semnalizare a tuturor evenimentelor care ar fi pus în pericol prima capitală a Țării Românești. În Stroești, aceste puncte de semnalizare au fost instalate la: Masa de Pământ, Piscul Dadelor, Telman, Dealul Grozii, Piscul Pietrișului. Adevărate relee de comunicare și transmitere rapidă a informațiilor, au funcționat în centura de sate din jurul Curții de Argeș, încadrate într-un sistem bine gândit de conducătorii timpului.

³ Alexandru C. Beldie, *Rarități floristice în Argeș*, Comunicare la a 13-a sesiune a Societății Culturale-Științifice „Stroești-Argeș”, 28 iulie 1984; „Argeș”, 10, 1984, p. 14.

Satul Stroești a făcut parte din centura de securitate a orașului Curtea de Argeș, dar a asigurat și un anume flux de bunuri materiale spre acest oraș: lemne de foc și de construcție, alimente, vite, lactate, lână, țuică etc. Acest hinterland agrar a fost absolut necesar organizării statale în jurul primei capitale de la Curtea de Argeș.

Numele satului STROEȘTI este foarte vechi; el provine de la moș de geneză, STROE, un cneaz al cărui gest de întemeiere a devenit nemuritor. Ion Nania apreciază că este un nume dacic, așa cum este și COSTEA (Costești), deoarece diftongul OE este foarte vechi în limbă (Noe, Zoe).

În orice caz, o dată cu apariția curții domnești de la Curtea de Argeș, satul a fost delimitat și i s-au precizat funcțiile în cadrul sistemului politico-statal și economic.

Stroeștenii apar în istorie ca oameni liberi și acest statut și-l vor apăra cu strășnicie chiar dacă, în anumite perioade, forțe străine lor îi vor copleși vremelnice.

2. PRIMELE DOCUMENTE SCRISE. La sfârșitul secolului al XV-lea, satul Stroești era o OBȘTE LIBERĂ. Satul exista cu mult înainte de 18 martie 1500, când existența lui se consemnează pentru prima dată într-un document care s-a păstrat.

La acea dată, Dragomir din Stroești -Argeș duce pește la Sibiu: 7 poveri de crap și 2 poveri de știucă. La intrarea în oraș, plătește taxa de intrare („bariera“) numită atunci „vigesima“, deoarece reprezenta 5% din valoarea mărții sau a 20-a parte. Dragomir plătește 1 florin și salariatul de la vamă îl trece în registru. Acest registru s-a păstrat.

Atunci, în anul 1500, oamenii din Stroești circulau pe arii mari: Dragomir mergea la Dunăre, cumpăra pește pe care-l conserva și apoi îl ducea la Sibiu, în Postul Paștilor! Era un om bine informat, bun organizator, curajos și cu știință de carte spre a putea face față exigențelor negoțului său. Stroeștenii intră în istoria scrisă cu un chirigiu, Dragomir, care face comerț de tranzit⁴.

La 27 ianuarie 1501, în condicile vigesimale ale Sibiului este înscris un al doilea stroeștean, Ratea, care a dus acolo pește: 3,5 poveri de crap, o povară de știucă și a plătit 52 dinari drept vigesimă⁵.

În săptămâna 24-30 octombrie 1546, Radu din Stroești-Argeș se duce la Brașov cu un bou și trei vaci spre a le vinde și plătește vigesima de 17 aspri⁶.

Într-o vreme când presiunea Imperiului Otoman asupra Țării Românești era foarte puternică, trei stroeșteni: Dragomir, Ratea și Radu fac comerț cu produsele gospodăriilor lor, dar și comerț de tranzit. Deplasările lor la Dunăre și la Sibiu ori Brașov aveau, în mod cert și alte conotații, nu numai pur comerciale. Și chiar dacă ar fi numai asta și merită a le consemna contribuția la construcția pieței interne și la consolidarea legăturilor de neam.

3. DEPOSEDAREA. La 10 aprilie 1520, voievodul Neagoe Basarab întărește mai multe sate mănăstirii Bistrița din județul Vâlcea. În acest document, satul Stroești nu figurează, dovadă că încă era o obște de moșneni. Figurează însă altceva: „Și încă a

⁴ Nicolae Leonăchescu-Nândrașu, *Stroești-Argeș. Documente și mărturii*. Vol. 2, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1981 (prescurtat SAD - 2), p. 16.

⁵ Idem, p. 17.

⁶ Idem, p. 20.

mai dăruit jupânița banului, jupânița Neagoslava, așigani anume: Corunga cu copiii lui și Gobița cu copiii lui⁷, pomeniți ulterior în actele în care figurează și satul Stroești.

Regretatul Aurelian Sacerdoțeanu aprecia că Neagoslava, soția banului Barbu Craiovescu, a fost o frumoasă din Stroești, care a avut aici pământ de zestre și câteva sălașe de țigani⁸.

La 22 mai <1523-1525>, voievodul Vladislav al III-lea scutește de dări satele mănăstirii Bistrița - Vâlcea, printre care și Stroești⁹.

Nu știm anul exact: 1523, 1524 sau 1525 din care satul Stroești devine sat de danie al mănăstirii Bistrița. Cert este că stroeștenii au fost deposezați de pământ în mod abuziv de banul Barbu Craiovescu, rudă cu voievodul Neagoe Basarab.

Pământul de zestre din Stroești al Neagoslavei a fost punctul de plecare și „argumentul” actului privind deposezarea de pământ. Din acest moment a început bătălia stroeștenilor pentru recâștigarea dreptului de proprietate asupra moșiei lor.

O primă reacție de împotrivire față de deposezarea lor de drepturi datează din 20 mai 1526. Tăbăci cu ceata lui din Stroești s-au plâns domniei și, în urma procesului, voievodul Radu de la Afumați întărește jupâniței Neagoslava, a lui Barbu Craiovescu, stăpânirea asupra satului Stroești¹⁰. Stroeștenii au pierdut procesul, dar, spre a-i domoli, Neagoslava „a dăruit Stroeștii toți și trei sălașe de așigani sfintei mănăstiri de la Bistrița, că să-i fie de cinste și de pomenire în veci. Însă cât va fi în viață mai sus-zisa jupaniță, singură să stăpânească satul și așigani mai sus-ziși, iar după moartea ei să fie sfintei mănăstiri de ocină și de ohabă ...”

De acum încolo, cotropirea este confirmată juridic, în aceeași termeni, de toți domnitori care au judecat pricina.

La 12 mai 1529, Moise voievod întărește mănăstirii Bistrița mai multe sate, printre care și Stroeștii, și le iartă „de toate slujbele și dajdiile câte se află în țara domniei mele”¹¹. Aceeași atitudine are și voievodul Vlad Innecatul prin hrisovul din 23 iunie 1530¹². Stroeștenii apelează din nou la judecata domnească, după ce dispar voievozii rudă cu familia Craioveștilor sau îndatorați acestora. Tăbăci și ceata lui din Stroești se judecă din nou, dar pierd procesul¹³.

La 16 aprilie 1533, domnitorul Vlad Vintilă întărește jupâniței bănese stăpânirea asupra satului. Ea face donație către mănăstirea Bistrița satul Stroești și trei sălașe de așigani anume: „Goglița cu copiii săi și Corunga cu copiii săi și Epure cu copiii săi și Danciul lui Corbiță cu copiii săi și Meța cu copiii săi și Iacov cu copiii săi și o țigancă, anume Dafina cu copiii săi”. Condiția ca mănăstirea Bistrița să intre în proprietate după moartea Neagoslavei se menține.

La 16 aprilie 1533 sunt menționate hotarele moșiei Stroești cu toponimele aflate și astăzi în uz: „de la Piscul lui Vlad până la gâlma Mălinișului și până la Piscul

⁷ Nicolae Leonăchescu-Năndrașu, *Stroești-Argeș. Documente și mărturii*. Vol. 1, Ed. Litera, București, 1971 (prescurtat SAD - I), p. 22.

⁸ Aurelian Sacerdoțeanu, *Toponimie și onomastică pe valea Vâlsanului, îndeosebi la Stroești-Argeș*. Comunicare la a 3-a sesiune a Societății Cultural-Științifice „Stroești-Argeș”, 28 iulie 1974.

⁹ SAD - I, p. 23.

¹⁰ Idem, p. 23 și 24.

¹¹ Idem, p. 24.

¹² Idem, p. 25.

¹³ Idem, p. 25.

Scheaului din sus și de aici, drept la gura Cernețului și de aici, pe vale, până la piscul lui Giurgiu și de la piscul lui Giurgiu până la culme și de aici, pe culme, până la obrăjia Boului și de aici la piscul Gorunetului din sus și de aici pe culme până la gălma Păișului și de aici, peste obârșia Călugărului și de aici de asemeni până la obârșia lui Pătru și de aici, tot pe culme până la stejar, la obârșie pe drumul Târgului și de la stejar până la muchia Strâmbei și până hotarul Costeștilor și de aici, tot pe muchea Telmanii, pe râu în sus, până la valea Romanaiilor și de aici până la piscul Căpreoarei“.

Admirabilă descriere din care rezultă o realitate indubitabilă: mulți vecini au încercat și unii au reușit să cotopească părți din moșia Stroești. La 1533 exista „drumul Târgului“ pe la Pietriș ca și astăzi; existau muchia Telmanului și obârșia văii Călugărului (cine o fi fost acesta?!) etc.

Regimul proprietății se schimbă în anul 1544, după moartea jupâniței Neagoslava. Călugării de la Bistrița, în frunte cu egumenul Onofrie, au vrut să ia moșia în stăpânire, dar au constatat că fusese ocupată de orașenii din Curtea de Argeș. Aceștia au cerut dreptate la domnie dar au pierdut procesul.

La 7 iulie 1544, domnitorul Radu Paisie întărește satul Stroești mănăstirii Bistrița, fiindcă „această mai sus-numită ocină ei au hotărnicit-o din zilele lui Mircea voievod cel Bătrân și din zilele răposatului Basarab voievod“¹⁴.

Precizarea că moșia Stroești a fost hotărnicită în timpul lui Mircea cel Bătrân arată vechimea satului ; „răposatul Basarab Voievod“ este Neagoe Basarab.

Dania a fost confirmată la 1 iunie 1546 și de voievodul Mircea Ciobanul¹⁵ printr-un hrisov în care se spune: „a dăruit băneasa cea bătrână, la moartea ei , un sat care i-a fost de zestre, anume Stroeștii toți... și ... așiganii anume Corunga cu copiii săi și Goblița cu copiii săi“.

Moșia Stroești a fost, deci, cotopită în anul <1523-1525> de banul Barbu Craiovescu și din 1544, după moartea Neagoslavei, devine proprietate a mănăstirii Bistrița din județul Vâlcea, ctitorie a Craioveștilor.

Aflat la mare distanță de stăpânul său, satul Stroești a avut un statut agrar și juridic aparte, care până în epoca modernă a conferit avantaje certe dar și dezavantaje locuitorilor.

4. COTROPIRI. Proprietarii influenți ai unor moșii vecine au încercat, și uneori chiar au reușit, să cotopească moșia Stroești.

Teodosie Rudeanu, logofătul lui Mihai Viteazul, a stăpânit satul Vâlsănești și, prin abuz, a cotopit și moșia Stroești. Se zice că Stroe Buzescu a avut, în Stroești, o bătălie cu tătarii - la Tabăra Tătarilor - pe care i-a învins și i-a alungat din zonă. Ori, Stroe Buzescu era căsătorit cu Sima, sora lui Teodosie Rudeanu!

La 9 ianuarie 1626, domnitorul Alexandru Coconul a judecat pricina dintre egumenul Teofil al Bistriței și locuitorii din Vâlsănești conduși de popa Micu pentru hotarul Stroeștilor. Domnitorul împuternicește călugării de la Bistrița să restabilească hotarul „pentru că au fost împresurat Tudosie logofătul cu hotarul ocina mănăstirii, pre

¹⁴ Idem, p. 26 și 27.

¹⁵ Idem, p. 28.

vreme când se-au fost vândut satul Vălsănești lui Tudosie logofăt¹⁶. Între timp, Teodosie Rudeanu decedase, iar lucrurile reveneau în raportul lor firesc.

Alexandru Coconul voievod revine la 1 aprilie 1626, și poruncește logofătului Oprea din Retevoești să meargă la fața locului cu egumenul Teofil și să puie „hotarul unde au fost de veac pre direptate”¹⁷.

În 1641 se constată un nou act de cotopire. Vucina Sârbu, mare paharnic, cumpărase satul Vălsănești și i-a dat inima ghes să cotopească și Stroeștii. Egumenul Vasilie de la Bistrița l-a chemat pe Vucina la judecată domnească și a câștigat procesul. La 12 iunie 1644, domnitorul Matei Basarab întărește stăpânirea Bistriței asupra moșiei Stroești și restabilește hotarele pentru că a fost „bătrână și dreaptă moșie” a jupâniței Neagoslava.

În viitor, proprietarii moșiilor vecine nu vor mai încerca să cotopească tot satul, ci se vor rezuma la cotopiri de mai mică întindere pentru care au căpătat acceptul vinovat al administrațiilor locale.

5. SUB SPECTRUL BISTRIȚEI. 5.1. EMBATICARI. 5.1.1. Relații agrare.

Obligațiile stroeștenilor față de noul lor stăpân, mănăstirea Bistrița, sunt stipulate prin acte oficiale. La 10 ianuarie 1666, domnitorul Radu Leon poruncește egumenului bistrițean Gherasim ca slujbașii săi să-i oblige pe toți oamenii de pe moșiile mănăstirii să plătească dijma : câte 3 bani de stupi, rămători și oi. Din celelalte bucate să ia „darea precum iaste obiceiul moșiilor”¹⁸.

Una zicea domnitorul și egumenul, alta făceau stroeștenii, care, fiind la mare distanță de mănăstire, aveau un statut de semiindependență pe care au reușit să și-l păstreze mult timp. Dintr-un document¹⁹ din 4 iunie 1641 rezultă că stroeștenii au ajuns la o înțelegere cu călugării ca „să dea opt oca de ceară pă fiecare anu la sfânta mănăstire Bistrița”.

În timpul ocupației austriece a Olteniei din perioada 1719-1739, relațiile agrare sunt afectate. În 1739, venitul de pe moșia Stroești este zero. În anul următor, 1740, mănăstirea înregistrează un venit de 20 taleri, echivalentul unei clăi de fân²⁰ (În 1709, un cal se cumpăra cu șase taleri, un bou fiind de trei ori mai ieftin).

Egumenii mănăstirii Bistrița încep să exercite presiuni asupra stroeștenilor spre a-și plăti obligațiile. Ilarion reclamă domnului că stroeștenii „nu vor să dea fără decât zic că vor da pe an taleri 20, zicând că așa au avut obicei”²¹. La aceasta, domnitorul Constantin Nicolae Mavrocordat poruncește, la data de 19 martie 1741, să dea „dijma din toate după obicei”.

La 8 mai 1743, Popa Ion din Stroești, Oancea pârclăbul, Soare, Mărin după vale, unchiaș Gheorghe, Oancea, Mihăilă, Ion Gașpăr și cu toți sătenii dau un zapis la mâna egumenului Antonie prin care se obligă să plătească 100 zloți pe an în contul

¹⁶ Idem, p. 35.

¹⁷ Idem, p. 36.

¹⁸ Idem, p. 39.

¹⁹ SAD - 2, p. 24.

²⁰ Idem, p. 31 și 32.

²¹ SAD - 1, p. 44.

tuturor obligațiilor față de proprietar și anume: dijma din bucate, una din zece; 12 zile pe an, clacă²² etc.

Constantin Mavrocordat introduce²³ la 29 august 1744 și monopolul alcoolului. Speriați, stroeștenii apelează la ajutorul orașenilor din Argeș, care, la 28 ianuarie 1745, declară că moșia Stroești „o stăpânea moșteni sătenii și avea obicei cu legătură dă da pe an la mănăstirea Bistrița ughi 12, adecă taleri 20”²⁴.

Dintr-o cercetare²⁵ făcută de: Constantin Brâncoveanu, Dumitrache Vlastos, Francisc Dadichis, V. Chipos și Alexandru Duca, mari boieri, datată 12 februarie 1747, aflăm că pe vremea egumenului Ștefan, în jurul anului 1726, s-a convenit ca stroeștenii să dea 20 taleri (12 galbeni) pe an; din 1744, egumenul Antonie a ridicat prețul la 75 taleri pe an, dar sătenii refuză să plătească. Acest conflict durează, iar tergiversarea este una din tacticile stroeștenilor.

Voievodul Grigore Ghica poruncește, la 23 decembrie 1748, ispravnicului de Argeș, să oblige locuitorii din Stroești la plata sumei de 60 taleri pe an convenită cu egumenul Antonie²⁶.

Relațiile stroeștenilor cu egumenii de la Bistrița sunt de acest tip: ei cer și-și reduc treptat, treptat, pretențiile, iar stroeștenii amână plata și promit că vor plăti, dar reclamă peste tot. Zapisul din 24 decembrie 1753 dat de stroeștenii: Oancea Ciolan, Ion Pârcălabul, Ghiorghe Ciovică, Radu, Soare din deal, Dragomir, Pătru lui Ciolan, Puiu și Diaconu Tudor este deosebit de interesant²⁷.

Ei au convenit cu ispravnicul județului ca pentru 350 taleri, cu care este zălogită moșia Stroești la clucerul Mincu Bucșănescu, acesta să-și ia venitul moșiei și să aibă monopolul alcoolului. Stroeștenii însă n-au aprobat această acțiune: „Noi nu ne-am suferit cu toți sătenii, ci i-am întors vinul dumnealui îndărăt și i-am ucis slugile, că noi sîntem volnici să ținem moșia”.

Cu câtă mândrie și putere își afirmă stroeștenii dreptul lor! Ei își propun ca în 15 zile să-i ducă egumenului banii. Conflictul dintre proprietar și stroeșteni continuă.

La 12 februarie 1756, ispravnicii județului fac o nouă cercetare și lucrurile se lămuresc: egumenul Antonie a luat „taleri 250 de la Mincu clucer Bucșănescu cu dobândă; au dat acea moșie zălog pentru dobânda banilor ca să ia venitul până-i va da banii. Și în 2 ani și-au luat clucer Mincul venitul după moșie; iar de la doi ani încoace nu l-au mai îngăduit sătenii să mai ia nimic și l-au scos afară din moșie bătându-i și oamenii”²⁸. Ispravnicii îi obligă pe stroeșteni să plătească dobânda de 100 taleri.

Voievodul Scarlat Grigorie Ghica hotărăște²⁹, la 10 mai 1761, ca stroeștenii să facă 12 zile pe an clacă sau să plătească un zlot anual. Dijma din semănături se lua „după obicei”. Monopolul alcoolului se menține în seama proprietarului. Pentru o capră se percep 2 parale/an; pentru matca de stupi, 3 bani; din zece pești, unul sau din zece

²² Idem, p. 46.

²³ Idem, p. 47.

²⁴ Idem, p. 47.

²⁵ Idem, p. 48.

²⁶ Idem, p. 48 și 49.

²⁷ Idem, p. 52.

²⁸ Idem, p. 53.

²⁹ Idem, p. 54 și 55.

bani, un ban „după obicei” etc. Aceste obligații sunt legiferate, la 2 februarie 1775, și de voievodul Alexandru Ipsilanti³⁰.

Relațiile agrare se înăspresc pe măsură ce productivitatea pământului crește și proprietarii pretind tot mai mult de la clăcașii aflați pe moșiile lor. În cazul stroeștenilor, proprietarul era departe și nu-și putea administra moșia așa cum ar fi dorit; de aceea accepta diverse înțelegeri cu localnicii.

5.1.2. Un moment istoric: 2 IULIE 1775. Damaschin, arhimandrit al Argeșului și Ștefan, egumenul Bistriței anunță, la 2 februarie 1775, pe domnitorul Alexandru Ipsilanti că au convenit să facă un schimb de moșii pentru care cereau cartea domnească de rigoare. Mănăstirea Argeșului dădea moșia Suhașul din județul Vâlcea și primea în schimb moșia Stroești. Amândouă erau greu de administrat, fiind departe de proprietar.

Domnitorul aprobă schimbul și la 19 februarie 1775 semnează împuternicirea de rigoare. Cei doi prelați, Damaschin și Ștefan, împreună cu soborurile respective semnează, la 18 martie 1775, documentele de schimb³¹. Moșia Suhașul se afla lângă Ocnele Mari, vecină cu moșia Gura Suhașului a mănăstirii Bistrița; moșia Stroești se afla lângă Costești, moșia schitului Brădet și metoh al mănăstirii Argeșului. Acest schimb rezolva problemele delicate ale administrării moșiilor depărtate de cele două mănăstiri.

Arhimandritul Damaschin era o personalitate care știa să se impună și avea mijloacele necesare. Din istoria moșiei vecine Costești pe care o administra mănăstirea Argeșului, stroeștenii știau că noul proprietar nu le va aduce fericirea.

„Megiașii de la Stroești sud Argeș, împreună cu preoții” au făcut, la 30 martie 1775, o plângere³² către domnitor din care aflăm cum s-au desfășurat evenimentele.

Damaschin și Ștefan s-au întâlnit la Stroești și au adus la cunoștință localnicilor schimbul de moșii convenit. Stroeștenii i-au cerut egumenului Ștefan să nu facă schimbul pentru că-i vor satisface pretențiile. Arhimandritul Damaschin „auzind aceste cuvinte ale noastre ne-au dat răspunsu că sfinția-sa au stăpânit Țara Românească, dar pă noi să nu ne stăpânească! și pă loc au sărit cu catanele sfinții sale și pă unii dintre noi, preoți osebit, că ne-au smuls păru din cap și bărbile. La urmă ne-au pus și la falangă zicându-ne „să fugiți din sat”. Și noi, din multa bătaie, încă până a nu ne lăsa din falangă, i-am zis că vom fugi și așa ne-au lăsat din bătaie, osebit din cauza ce au pătimit ceilalți megiași de catanile sfinții sale, dintru a căruia pricină un om al nostru zace dă moarte”.

Greu moment pentru sătenii din Stroești! Ei declară că au avut documente de dănie la mână, dar „în anii trecuți de răzmeriță și dă robiciuni ni s-au răpus acel hrisov”. Ei cer să le judece domnitorul pricina și să li se dea un act la mână.

Alexandru Ipsilanti oprește schimbul și-l cheamă pe egumenul Ștefan: „după Paște, să te scoli cu acel hrisov ca să vii la divan”. Momentul era favorabil. Evenimentul avea loc după războiul ruso-turc (1768-1774). Sate întregi s-au depopulat,

³⁰ Idem, p. 57 și 58.

³¹ Idem, p. 58.

³² Idem, p. 59-61.

³³ Idem, p. 61-64.

iar Alexandru Ipsilanti trebuia să ia măsuri în sensul redresării economice a Țării Românești. Sătenii din Stroești se retrăgeau, în vremuri grele, în pădurile ce înconjurau satul și niciodată nu au „spart” satul.

Cartea de judecată, din 2 iulie 1775, dată de Alexandru Ioan Ipsilanti, conține descrierea pe larg a conflictului, precum și hotărârea domnitorului: anularea schimbului și obligația ca stroeștenii să plătească 80 taleri pe an, urmând ca ei să stăpânească nestingheriți moșia pe care stau.

Acesta este un moment istoric în viața satului Stroești. Cu acest act la mână, locuitorii s-au considerat stăpâni și au acționat ca atare. Hrisovul a fost întărit și de Nicolae Petru Mavrogheni la 2 iunie 1786, iar ulterior și de alți domnitori.

5.1.3. Oameni liberi. De la 2 iulie 1775 stroeștenii acționează în forță. Se constituie în proprietar colectiv și-și creează acte de proprietate nominalizate pe capi de familie. Un act, din 1 februarie 1776, păstrat în familia Hogioiu și salvat de preotul Ion Răuțescu, menționează că „noi, sătenii, dănpreamă cu preoții dat-am credincios zapisul nostru la mâna lui Stan Hogeia precum să știe că i-am vândut delnița lui Dragotă Găinușă, jumătate în taleri 1 pol., fiindcă Stan este moștean”. Zapisul este semnat de: popa Ilie <Retevoescu>, Pătru părcălabul, Tudor diaconul, Ioan Apostescu, Neacșu Apostescu, Neculae Gaspăr și „eu popa Nițu am vândut și cu tot satul”³⁴.

Încep să-și apere hotarul dinspre Costești pe care mănăstirea Argeșului îl încălcase. Pentru descoperirea adevăratului hotar de la Telman se dă carte de blestem³⁵, la 8 august 1778, de către mitropolitul Grigorie și cei care jură sunt: popa Nițu, diaconul Nițu Galatioiu, Pătru Gaspăr, Tudor Ciolan și Marin fratele său, Ion Apostescu etc., bătrâni stroeșteni al căror cuvânt era lege.

Conflictul reizbucnește la 10 iunie 1795 și până la 14 februarie 1797 se judecă la diferite niveluri. Apărătorii satului în acest proces dificil au fost Hristea și Ene Galatioiu; sub conducerea lor, stroeștenii au avut câștig de cauză³⁶.

Despre plata obligațiilor către mănăstirea Bistrița, stroeștenii de abia își mai aduc aminte. Din 1775 și până în 1784 n-au plătit nimic. Venitul moșiei varia între 180 și 250 taleri pe an și provenea din: suhatul vitelor, claca, dijma din fân, bucate, livezi de pometuri și ghindă³⁷.

De abia la 31 decembrie 1793 plătesc 100 taleri egumenului Nectarie³⁸. Soare Ciolan și Grigore Gaspăr arătau³⁹, la 6 ianuarie 1794, „că de la o sumă de oameni săraci s-au împlinit tot venitu și banii sînt popriți de un preot popa Nițu cel bătrîn și de un Hristea Galatioiu și de un Nițu Ciolan, însă la popa Nițu cel bătrîn duhovnicu: taleri 100 și la Hristea: taleri 80 și la Nițu Ciolan: taleri 80”.

Acumularea primitivă a capitalului era în plină desfășurare și producea mari diferențieri sociale.

³⁴ Nicolae Leonăchescu - Năndrașu, *Stroești-Argeș. Documente și mărturii*. Vol. 3, Casa de editură și librărie „Nicolae Balcescu”, București, 2000 (prescurtat SAD - 3), p. 67 (pol = jumătate). În perioada 1775-1835 satul Stroești înfloarește pe multiple planuri.

³⁵ SAD- 1, p. 65.

³⁶ Idem, p. 79-92.

³⁷ Idem, p. 66.

³⁸ Idem, p. 74.

³⁹ Idem, p. 75.

Un interesant conflict pe teme agrare se judecă în anul 1798. „Mareș birnicul ot satu Stroești” declară că „de trei ani încoace, împărțindu-se moșia Stroești, parten lui i s-au venit pe acolo pe la hotar și de aceea au pus cârciumă”⁴⁰.

Mareș s-a socotit liber și a pus „bordei cârciumă” la hotarul dinspre Costești al pământului său, ignorând dreptul de monopol al proprietarului. Cercetarea făcută la fața locului este relatată într-un raport al episcopului Iosif al Argeșului din 30 septembrie 1798. Evident, domnitorul Constantin Gheorghe Hangerliu poruncește să se ridice „acea cârciumă”, iar ispravnicul acționează spre a apăra interesele economice ale mănăstirii Argeșului care-și pierduse clienții săi din Costești [1].

Egumenii de la Bistrița cer fără succes anularea hrisovului din 2 iulie 1775 și repunerea mănăstirii în drepturi depline. La 8 iunie 1797 egumenul Costandie se plânge că „de câte ori am trimis omu mănăstirii ori să dea bani sau să facă moșia zălog, ei m-au izgonit zicând că vor da banii când vor vrea”⁴¹! Și nu plățiseră de 22 ani!

Situația înfloritoare a satului este descrisă de egumenul Nectarie într-o plângere⁴², din 3 mai 1794, adresată voievodului Alexandru Costantin Moruzi: „Fiindcă osebit de scuteala ce au de clacă, de dijma din bucate și din fân, de otașcina din vinuri, de otașcina din rachiuri, țin cârciume cu alișverişuri din vin, țin mori îndestule, vite de strânsură pentru zahanale, osebit de vitele caselor lor. Ghinda din pădurile mănăstirii o au pentru hrana rămătorilor ce au de vânzare care când ar vinde-o mănăstirea s-ar folosi numai dintr-însa câte patru și cinci sute de lei pe an. Cherestele de vânzare, osebi de lemne de foc nu numai a tăiat, ci și altora streini le dă. Capre țin la suhaturi și cu tutunuri fac mult alișveriş”.

Comentariile sunt de prisos. Statutul de oameni liberi aduce prosperitate și progres. Să mai constatăm că la 1790 în harta⁴³ lui Specht se notează: „Pârâul Vâlsan are apă numai pe timp de ploaie”.

5.1.4. Tezaur dacic. Obștea din Stroești a avut o mare stabilitate istorică și și-a putut conserva până astăzi moștenirea culturală. Toponimele și hidronimele atestă această realitate: Talaba (tracic), Mălăiște (loc pentru cultura meiului), Bucura („loc frumos” - dacic), Mândra (izlaz), Telman (existent la 1533), Vâlsan (un pește „vâlsan”; hidronim din perioada totemică, similar muntelui Zăganul) etc.

Cuvinte ca: arcarpaneu (vânător bătrân cu arc, ramolit), năjbeală (zarva hăitașilor la vânătoare) etc. sunt arhaisme identificate de Ion Nania [3].

Folclorul și obiceiurile din calendarul cultic, calendarul babelor, poveștile și legendele încă vii formează un fond etnofolcloric arhaic și bogat, studiat cu competență de Mihail Robea. [4] - [9].

În Stroești s-au identificat creatori cu valențe discursive unice în zonă: Alexandru Floca, Elisabeta Grad, verii Constantin și Alexandru Uța, Petre Leonăchescu, Toma Stan Udrea etc.

Ilustrativ, din punct de vedere al tezaurului moștenit de la daci, este documentul din 12 iulie 1801 prin care Iosif, episcopul Argeșului, se plânge domnitorului că

⁴⁰ Idem, p. 94-96.

⁴¹ Idem, p. 91.

⁴² Idem, p. 78.

⁴³ SAD -3, p. 68.

stroeștenii nu ascultă de preoți! Cităm parțial acest document pentru frumusețea textului: „Cu smerită anafora înștiințăm măriei-tale că locuitorii ot satul Stroești sud Argeș, pentru că s-a întâmplat câteva morți de oameni într-această primăvară trecută, după cum și la alte părți s-a întâmplat și planisiți fiind că trupurile cele moarte pot a omori oameni făcându-se (după cum zic ei) vârcolaci, au fost dezgropat două trupuri, la care au avut ei mai multă bănuială, unul de bărbat și altul de femeie. Și înștiințându-mă cu pentru aceasta, am trimis de am cercetat că nu cumva să fi făcut ceva mai mult decât dezgroparea, adică să sfărâme trupurile acelor morți și ce urmare au făcut preoții.

Și am luat pliroforie că numai le-au dezgropat și preoții cetind molitve au turnat o sfeștanie preste dânsule și le-au îngropat iarăși.

Acum luai altă înștiințare că fără știrea preoților locuitorii acelu sat iarăși au dezgropat un trup dintru acele doao, însă cel de femeie, la care a avut mai multă bănuială, și sfărâmându-l bucăți iarăși l-au îngropat. Însă nu se odihnesc numai pe atât că împreleștiți fiind de vrășmașul binelui neamului omenesc au hotărât ca iarăși să scoată acel trup să-l arză în foc⁴⁴.

Este, evident, o practică străveche care a supraviețuit în Stroești până în 1801! În fond, acesta era mecanismul de „tratare” a unei epidemii, din cauza căreia mureau cei contaminați, în general rudele mortului. Oamenii dădeau vina pe vârcolaci! Îi identificau la dezgroparea mortului: dacă era întors cu fața în jos (moarte aparentă), sau dacă nu putrezise, era un semnal că se transformase în vârcolac și-și „lua rudele” cu el. „Eradicarea” epidemiei se făcea prin „tratarea” corespunzătoare a vârcolacului, pe etape, după cum spune hrisovul, și prin verificarea evoluției sănătății celor vii din casa mortului.

Cultul morților, existent și astăzi în Stroești, păstrează multe aspecte arhaice, magistral descrise de Ion Ghinoiu [10].

5.2. CLĂCAȘI 5.2.1. Regulamentul Organic și catastrofa din 4 iunie 1835.

Imediat după intrarea în vigoare a Regulamentului Organic, egumenii de la Bistrița au declanșat ofensiva de recuperare a dreptului deplin de proprietate asupra moșiei Stroești. Pricina a fost judecată la Judecătoria județului Argeș, la solicitarea egumenului Gavril și se termină la 5 martie 1832, păstrând învoiala avută prin actul din 2 iulie 1775. Judecătorii: Constantin Bucșănescu și Constantin Brătianu sunt neputincioși: „fiind hrisov domnesc, nu îndrăznește judecătoria a să întinde mai mult⁴⁵. Codin Neculau reclamă de mai multe ori la Subocârmuirea plășii Argeș că stroeștenii taie lemne din pădure fără să aibe dreptul⁴⁶. La reclamația sa din 1 noiembrie 1834, a șasea la număr, subocârmuitorul îl trimite la Nicolae Năndrașu și la preoții satului spre a-i da satisfacție!

Presiunile asupra stroeștenilor cresc și, prin urmare, la 3 mai 1835, ei se plâng la domnie că egumenul îi obligă, prin dorobanți, ca să plătească „drepturile proprietății după Regulament⁴⁷. Ei cer să fie socotiți embaticari, nu clăcași. Departamentul Treburilor din Lăuntru face cuvenita cercetare, iar la 4 iunie 1835 domnitorul

⁴⁴ SAD -1, p. 100 și 101. Ediția lui V.A. Urechia și cele care au urmat (Vladimir Diculescu) sunt incomplete.

⁴⁵ SAD -1, p. 127.

⁴⁶ Idem, p. 143.

⁴⁷ Idem, p. 146-149.

Alexandru Dimitrie Ghica a constatat că învoiala pe care stroeștenii au avut-o cu mănăstirea Bistrița „este împotriva Regulamentului Organic carele prin articolu 146 au desființat toate asemenea obiceiuri și așăzământuri”. El poruncește „a să supune numiții lăcuiitori la răspunderea datoriilor proprietaricești întocmai după legiurile pomenitului Regulament, fără de nici o osăbire, ca unii ce să află locuind pă proprietate străină”.

Cumplită hotărâre! Din ziua de 4 iunie 1835, stroeștenii devin clăcași autentici pe pământurile lor! Mănăstirea Bistrița a câștigat un proces istoric avându-l ca avocat pe Pascale Savopol pe care-l plătitise cu 6.400 lei⁴⁸. Stroeștenii nu aveau de unde să știe că în joc au fost sume mari de bani! Alexandru Dimitrie Ghica a știut! De la 4 iunie 1835, stroeștenii se organizează pentru o rezistență tenace împotriva sistemului de spoliere introdus în sat de către arendașii mănăstirii sub spectrul Regulamentului Organic, „codicele clăcii” cum bine i s-a spus.

Primul arendaș, Ioan Teodoru din Pitești, a administrat Stroești prin ispravnicul Nicolae Năndrașu, în perioada 5 iunie 1835 - 23 aprilie 1836.

Cel de al doilea arendaș, Vasilache Bița l-a angajat ca subarendaș pe Anghel Teodoru, iar acesta l-a trimis în Stroești pe Gheorghe Petrovici Sârbu, cel mai rapace arendaș pe care l-au avut stroeștenii. De la 23 aprilie 1836 și până la 23 aprilie 1839, în Stroești au avut loc adevărate bătălii sociale împotriva aplicării prevederilor Regulamentului Organic.

Stroeștenii au încercat să eludeze aceste prevederi și să ajungă la o înțelegere cu Gheorghe Petrovici Sârbu de tipul celei de dinainte. Timp de trei ani în sat a domnit revolta. La 14 ianuarie 1836 documentele spun că au „venit cu răpștire numiții asupra cocoani . . . cum și la dorobanți au sărit cu mare zurba”⁴⁹.

În raportul⁵⁰ lui Costache Urlățeanu către Ocârmuirea județului Argeș, înaintat la 22 februarie 1838 se spune că a trimis un dorobanț în Stroești, dar unii din sat „ca niște răi nărași au sărit cu zurba asupra-i și i-au hotărât să plece înapoi nevătămat că, la din împotrivă, îl vor omori. Căci EI AU HOTĂRÂT CA DE ACUM ÎNAINTE SĂ ÎNCINGĂ SĂBIILE și să nu mai îndrăznească dorobanții a mai intra în satul lor, ațâțând și norodu celălalt ca să apuce drumul răzvrătirii”.

La 21 iunie 1835, vin la Stroești reprezentanții administrației locale ca să aplice prevederile Regulamentului Organic, dar „pă cei mai de frunte locuitori care zic că au acele sădări și împrejmuiri făcute pă pomenita moșie i-am găsit pă toți plecați la București, aproape ca la 20, rămâind numai sărăcimea aici; și și acești rămași, povățuiți fiind dă aceia, au intrat toți în pădure așteptând venirea ațelora de la București”⁵¹.

În perioada 1835-1838 și chiar până în 1840 au trecut prin Stroești nenumărați reprezentanți ai ordinii publice și cinovici spre a lămuri încălcările relații sociale și a le orienta în folosul celor bogați. Satul, însă, a evoluat rapid spre mentalul prerevoluționar și și-a pus la punct strategia pentru o rezistență îndelungată. În final, arendașul Gheorghe Petrovici Sârbu „supus prusienesc” a fost înlăturat din arenda cu pierderi foarte mari pe care le reclama și la 8 iunie 1849.

⁴⁸ SAD -2, p. 127.

⁴⁹ Idem, p. 123.

⁵⁰ Idem, p. 131-132.

⁵¹ Idem, p. 122.

El a constatat că locuitorii nu și-au achitat obligațiile către proprietar conform Regulamentului Organic „fiindcă nu era învățați la clacă și mai vartos este și un răzvrătitor între ei care totdeauna supără stăpânirea cu jâlbi din partea a tot satului”⁵².

Într-adevăr, militarul Constantin Giurca Veverițaru a fost în fruntea acțiunilor protestatare. El a fost ajutat de Nicolae M. Năndrașu și Ioniță Galatioiu, boieri de neam, precum și de alți stroeșteni: Vasile Moldoveanu, Nicolae Căvescu, Din Trușășilă, Gheorghe Gaspăr, Nicolae Chioru etc. „însă adunați era satu jumătate”⁵³. Solidaritatea stroeștenilor în momentele critice ale existenței satului lor a fost o armă de temut folosită uneori dincolo de limitele unor legiuri potrivnice.

Următorul arendaș⁵⁴ a fost Dincă Brătianu, care a administrat moșia prin Matei Cioranu în perioada 23 aprilie 1839 - 23 aprilie 1842. Stroeștenii l-au acceptat pentru că și natura relațiilor între ei s-a schimbat, iar arendașul a acționat concesiv, în folosul tuturor.

Următorii arendași fac parte din aceeași familie: Constantin G. Moraitul (23 aprilie 1842 - 23 aprilie 1852), fiul său, Vasile Constantin (23 aprilie 1852 - 23 aprilie 1863), nepotul Nicolae Vasilescu (23 aprilie 1868 - 23 aprilie 1888), care se considera, la 16 martie 1894, moștenitorul nelegitim al lui Vasile Constantinescu.

În perioada 23 aprilie 1863 - 23 aprilie 1868 arendașul moșiei a fost Constantin Bogdan, care l-a delegat pe Nicolae Bogdan și prin acțiunea lor nefastă a fost scoasă Șoptana de sub acțiunea Legii Rurale din 1864.

Din anul 1888 Statul arendează o serie de bunuri care-i mai rămăseseră în Stroești: acareturile conacului cu locul lor și moara.

Sterie Gheorghiu plătește cu 700 lei/an arendarea acestor bunuri în perioada 6 mai 1888 - 22 aprilie 1894. Îi urmează George N. Vasilescu, în perioada 24 februarie 1894 - 1897, el fiind fiul lui Nicolae Vasilescu și plătește arenda cu 125 lei/an.

Ultimii arendași sunt: Ion Petre Hogioiu (1897-1902) și Constantin Costescu (1902-1917).

Între timp, însă, multe evenimente au avut loc în Stroești, care au făcut inutilă prezența arendașilor în acest sat și l-au scos de sub spectrul mănăstirii Bistrița.

5.2.2. Împroprietărirea țăranilor. La 17/29 decembrie 1863 s-a adoptat Legea secularizării averilor mănăstirești, dată de la care pentru stroeșteni încetează statutul de clăcași ai mănăstirii Bistrița-Vâlcea.

După opt luni, în ziua de 14/26 august 1864, Alexandru Ioan Cuza a promulgat LEGEA RURALĂ prin care au fost împroprietăriți țăranii. (Această lege a obligat corpul legislativ să adopte, la 15/27 septembrie 1864, și Legea introducerii sistemului de măsuri și greutate metrice.)

Legea Rurală se aplică la Stroești în perioada 1864-1865 oprindu-se o treime din moșie pentru Stat [14]. Acțiunea dușmănoasă a arendașului Constantin Bogdan și cupiditatea organelor din administrația județului Argeș au făcut ca cele 123 familii din satul Stroești să nu beneficieze de „claca mare”, prin eliminarea terenurilor din Șoptana de sub acțiunea legii.

⁵² SAD - 2, p. 166 și 167.

⁵³ Idem, p. 132.

⁵⁴ SAD - 1, p. 240 și 241.

O familie de frunțași cu patru boi, trebuia să primească 11 pogoane dar a primit 6 pogoane 10 prăjini și 41 8/23 stânjieni pătrați; un mijlocăș, cu doi boi, avea dreptul la 7 pogoane 19 prăjini dar a primit doar 4 pogoane 13 prăjini și 32 38/64 stânjieni pătrați. O familie de „codași”, care avea numai „brațele”, a primit 2 pogoane 17 prăjini și 5 18/23 stânjieni pătrați, în loc să fie împroprietărită cu 4 pogoane și 11 prăjini! De aici sentimentul de frustrare al stroeștenilor și hotărârea lor de a elimina definitiv din sat pe marele proprietar. Primarul satului a fost, la acea dată PETRU IOAN HOGIOIU, care fusese și primul învățător la școala din Stroești. Starea de revoltă a stroeștenilor a fost potențată, în anii 1863 și 1864, de apariția în sat a unei violente epidemii de febră tifoidă (lingoare) declanșată la 27 octombrie 1863. În perioada 1863-1865 au murit de această boală 28 stroeșteni din totalul de 55 decedați. Numai în 1864 au murit de febră tifoidă 17 stroeșteni. Dar, tot în perioada 1863-1865 se nășteau în Stroești 69 copii!

Case întregi au rămas fără urmași. De exemplu: la 18 martie 1864 a murit copilul Ioan al lui Ioniță N. Năndrașu; în ziua de 26 martie 1864 a murit și acestuia. Nefericirea a făcut ca, la 27 aprilie 1867, ultimul său copil, Petre, să cadă din pridvor și să plece pe drumul fără întoarcere!

După Războiul de Independență, în anii 1878-1880 au fost împroprietăriți 15 ÎNSURĂȚEI și școala cu 123 pogoane în țarină și în vatra satului, ceea ce reprezintă 43,19% din „treimea proprietății” prin Legea Rurală.

Iată, deci, că stroeștenii au fost clăcași efectiv doar trei decenii: 1835-1864.

6. ELIMINAREA MARELUI PROPRIETAR. Așadar prin Legea Rurală stroeștenii aveau dreptul la 908 pogoane în țarină și 48954 stânjieni pătrați în vatra satului. Dar administrația le-a dat numai 559 pogoane și 8 prăjini.

„Treimea proprietății”, situată în lunca văii Vâlsanului, cel mai productiv teren, însuma 279 pogoane și 16 prăjini. Șoptana a fost scoasă din circuitul agricol și va rămâne un mare islaz de peste o sută de pogoane. De această soluție se face vinovat arendașul Costache Bogdan din Pitești, tatăl cunoscutului Alexandru C. Bogdan-Pitești. Imediat după împroprietărirea țăranilor, stroeștenii acționează în sensul desființării „treimii proprietății” și eliminării marelui proprietar din Stroești. Prin împroprietărirea însurățeilor, a bisericii și a școlii, prin acte de vânzare-cumpărare, „eroziunea” treimii se accentuează [21].

Legea pentru vânzarea unor părți din bunurile statului, din 8 aprilie 1881, deschidea calea către soluția definitivă pentru stroeșteni. Din această perspectivă, la 16 ianuarie 1885, Secretarul general al Ministerului Agriculturii decide: „Se vor face lucrări pentru scoaterea în vânzare”.

Inginerul hotarnic Spiridon Dumitrescu întocmește planul celor 171 ha 9366 m² împărțiți în 34 de loturi, care se vând stroeștenilor. La 27 mai 1888, inginerul Spiridon Demetrescu (Dumitrescu) a încheiat procesul verbal de punere în posesie a celor 34 capi de lot care au cumpărat pământ din fosta „treime a proprietății”, urmând să-l plătească în rate timp de 24 de ani. În anul 1912 stroeștenii au primit titlurile definitive de proprietate. Acest impresionant proces din perioada 1885-1888 are multe momente de referință și tensiuni, care capătă dimensiunile revoltei [44], [45].

Răscoala locuitorilor din Stroești, semnalată la 23 aprilie 1888, marchează dispariția marelui proprietar din sat.

Spiritul de dreptate al stroeștenilor nu a fost satisfăcut după ce marele proprietar, mănăstirea sau Statul, a dispărut din sat pentru că ratele pe care le plăteau aminteau mereu că au fost deposezați, prin abuz, de dreptul lor de proprietate.

Așa că la 17 septembrie 1894, ei au dat în judecată Statul pe motiv că le-a luat moșia. Li s-a cerut să dovedească prin acte cele reclamate și din acest motiv procesul s-a amânat de mai multe ori.

Constantin Georgescu și Ion Toma Hogioiu fac această ultimă încercare, argumentând că „statul n-a putut dobândi până acum... proprietatea mai sus numitului imobil“. Actele instrumentate la proces n-au fost doveditoare. De aceea la 9 noiembrie 1907 acțiunea este declarată perimată.

Experiența căpătată de stroeșteni în lichidarea „treimii proprietății“ a dat curaj multora. La 7 mai 1889 se unesc 79 de săteni din Stroești și 41 din Mălureni și încearcă să cumpere loturi de câte 5 ha, în Șoptana, acțiune fără ecou.

Cei din Costești încearcă și ei : 82 de locuitori cer la 4 februarie 1895 să li se vândă pământ, dar n-au fost ajutați. Pământul din Costești a fost cumpărat de Niță Folescu, un înaintaș al marelui Ion Antonescu. Tot stroeștenii îl vor elimina din Stroești pe Niță Folescu. La 13 iulie 1912, Obștea „Izbânda țăranilor“, condusă de învățătorul Nicolae C. Teodorescu – Nekera, a cumpărat moșia de la Niță Folescu, împărțind-o în 35 de loturi.

În acest fel, pământul, împărțit în loturi mici, a devenit proprietatea stroeștenilor și această nouă realitate a dus la impulsivitatea vieții oamenilor și la dezvoltarea satului.

7. APARIȚIA INSTITUȚIILOR MODERNE 7.1. ȘCOALA

Pentru a face comerț de tranzit la 1500 și pentru a face față judecății cu proprietarii de pământ și cu administrația locală abuzivă, pentru a face petiții și a răspunde la scrisori, pentru a întocmi zapise și jâlbi, stroeștenii de frunte trebuiau să știe să scrie și să citească [24].

Doritorii învățau să scrie și să citească pe lângă biserică și proveneau de regulă din familii de preoți și de diaconi.

Ilinca Năndrășoia (1782 – 12 octombrie 1872) știa să scrie, la 14 ianuarie 1836, cu toate că era femeie, semn că preocuparea nu era exclusiv bărbătească.

La 26 aprilie 1838 ia ființă școala din Stroești. Primul învățător al satului a fost Petre fiul lui Ioan Stan Hogioiu, un tânăr de douăzeci de ani. A fost plătit cu 2 lei/an de către fiecare familie.

A fost un învățător „din cei mai buni în purtare și datoriile ce le-au avut“, până la 1 aprilie 1848. La această dată este numit învățător tânărul Ioan, fiul preotului Ioan sin Gligore sin popa Nițu Ciolan, care a absolvit Seminarul din Curtea de Argeș.

El nu a apucat să-și exercite meseria de învățător, deoarece după înăbușirea Revoluției de la 1848 școlile au fost închise în toată perioada 1848-1858. Va fi numit preot, în august 1849, la Biserica „Sfinții Îngeri“ din Curtea de Argeș.

De la 1 ianuarie 1858, seminaristul Nicolae Retevoescu devine învățătorul satului și-și exercită această funcție până la 30 septembrie 1863 când își dă demisia spre a se hirotoni preot. În locul lui vine fratele său Ilie Retevoescu, de la 1 noiembrie 1863. În anul 1864 școala era urmată de 25 băieți : 8 în clasa I, 16 în clasa a II-a și unul în clasa a III-a.

În 1838 s-a construit localul propriu al școlii după un proiect tip, local care s-a deteriorat după 1848. La reluarea activității școlare au fost folosite camere din case particulare, ca cea a răposatului Nicolae Matei Năndrașu, sau a lui Ilie Retevoescu etc.

Pe vremea când era primar Constantin Georgescu, pentru școală s-a construit o cameră lângă primărie, la „Strajă“. În anul 1893 se construiește pentru școală, din donații, un local modern, cu 5 încăperi „cel mai frumos local de școală“ [21].

Învățătorii se înșiră, unul după altul, mai mult sau mai puțin performanți: Nicolae N. Stroian, Nicolae C. Teodorescu-Nekera⁵⁵, Constantin Costescu, Gheorghe T. Ionescu, Nicolae Cristescu, Elena Manolescu (măritată Dumitrescu). Învățătorul Ilie N. Retevoescu moare de lingoare în ziua de 3 aprilie 1877, la numai 33 de ani. Îl urmează la catedră Nicolae Stroian, care, la 1 iulie 1892 îi cedează locul consăteanului său mai tânăr Nicolae C. Teodorescu-Nekera.

Acesta se căsătorește la 24 noiembrie 1890 cu Ecaterina D. Tutănescu, o tânără de 15 ani din Retevoești. Numirea lui Nicolae C. Teodorescu-Nekera la școala din Stroești a fost un act de importanță istorică, deoarece acest învățător va fi un reprezentant strălucit al școlii și un creator de destine. El a fost și directorul școlii până în 1923, când a ieșit la pensie.

7.2. BISERICA. Primul preot din istoria bisericii satului, „popa Vasilie din Stroești“, este menționat la 8 aprilie 1644, ca martor la o învoială între niște frați⁵⁶.

În secolul al XVIII-lea biserica din Stroești se dezvoltă și documentele consemnează acest lucru. Biserica veche din lemn a fost „făcută de un Gheorghe Ciovică“⁵⁷, semnalat pentru prima dată în documentul⁵⁸ din 24 decembrie 1753. Ea era amplasată în spatele actualului Cămin Cultural, în partea sa dinspre sud.

Slujitorii bisericii stroeștene din secolul al XVIII – lea pe care-i cunoaștem, sunt: popa Ion (8 mai 1743); diaconul Tudor (24 decembrie 1753); popa Ilie și diaconul Tudor (1 februarie 1776)⁵⁹; popa Nițu și diaconul Nițu Galatioiu (8 august 1778); diaconul Nicolae sin popa Ilie (10 mai 1785); popa Nițu duhovnicul și popa Nițu Galatioiu (31 decembrie 1793); popa Nițu cel bătrân, duhovnicul, stabilit în final la Costești (8 ianuarie 1794; 10 iunie 1795); diaconul Pătru, tatăl și diaconul Oancea, moșul preotului Nițu duhovnicul (23 noiembrie 1795); popa Nițu Galatioiu, popa Radu, Nițu diaconu, Gheorghe sin popa Nițu duhovnicul și Hristea sin popa Ilie (Retevoescu) duhovnicul (2 februarie 1796) etc.

La 10 noiembrie 1823, popa Nițu duhovnicul (cel bătrân), era mort, iar fiul său Gheorghe declara că tatăl său a „fost cel mai întâi pricinuit și răspunzător împotriva mânăstirii“ Bistrița⁶⁰, acțiune soldată cu hrisovul din 2 iulie 1775.

Cartea bisericească a pătruns masiv în Stroești de abia în secolul al XVIII-lea. Stroeștenii și-au dorit o biserică de zid și în acest scop au fabricat cărămida încă din anii 1835-1836. Arendașul Gheorghe Petrovici Sârbu a luat abuziv 35.000 cărămizi⁶¹

⁵⁵ SAD – 3, p. 736-744.

⁵⁶ Arhiva Națională Centrală București, Episcopia Argeș, VII/8.

⁵⁷ SAD – 1, p. 115.

⁵⁸ Idem, p. 52.

⁵⁹ SAD – 3, p. 67.

⁶⁰ SAD – 1, p. 120.

de la logofătul Ioniță Galatioiu și 25.000 cărămizi de la logofătul Nicolae Năndrașu și le-a vândut locuitorilor din satul vecin Vălsănești, unde s-a construit o nouă biserică. Până la urmă păgubașii au fost despăgubiți de către arendaș în 1839 cu 8 lei parale 26 pentru o mie de cărămizi, dar proiectul de a se construi o nouă biserică în Stroești a fost amânat cu o jumătate de secol.

În secolul al XIX-lea, slujitorii bisericii „Cuvioasa Paraschiva“ din Stroești, au fost următorii: popa Marin Apostescu (1808; 1820; în 1824 avea 48 de ani); preotul Radu (1808); diaconul Părvu (1808); diaconul Hristea sin Nițu Ciolan (avea 30 ani în 1824; hirotonit preot la 19 martie 1827; a murit la 8 iulie 1859); diaconul Tudor (Teodor) sin Nicolae (diaconit la 17 decembrie 1830 și hirotonit preot la 17 decembrie 1848; a murit la 26 septembrie 1864); diaconul Sandu sin Ioan (Ivan) Gurilă (diaconit la 16 decembrie 1830); popa Nicolae sin preotul Ioan Ritivoi zis și Retevoescu (1834); popa Neculae duhovnicul sin popa Marin Apostescu (în 1833 avea 50 ani; în 1838 era „fără slujbă“; a murit la 4 noiembrie 1848); preotul Nicolae sin popa Nicolae Retevoescu și-a schimbat numele în STROIAN (născut în 1860; absolvent al Seminarului Argeș în 1879; preoțit la 1 mai 1893; duhovnic la 1897; moare la 27 decembrie 1922); popa Ioan sin Grigore sin popa Nițu Ciolan (hirotonit la 25 iulie 1822; avea 35 ani în 1824; moare la 23 iunie 1861); popa Nițu Galatioiu (28 iunie 1832); preotul Constantin T. Teodorescu (născut la 5 mai 1845; absolvent al Seminarului Argeș în 1866; preoțit în 1871; decedat la 27 martie 1896); preotul Gheorghe Hristea (născut în 1839; absolvent al Seminarului Argeș și hirotonit în 1861; în 1888 se transfera la Mălureni, unde mai slujea în 1890); preotul Ioniță Popescu (1860; moare în 1870); diaconul Nicolae sin popa Ioan (1860; septembrie 1865); paracliserul Ioan sin popa Tudor (9 ianuarie 1860)⁶², etc.

Biserica din Stroești este dominată în secolul al XX-lea de figura excepțională a preotului Sandu N. Ioan (25 februarie 1900 – 4 octombrie 1981) hirotonit preot și duhovnic la 19 mai 1923, cu sprijinul bucovineanului Gheorghe Șandru din Cernăuți. A terminat Seminarul din Râmnicu Vâlcea în 1922 și a ieșit la pensie la 1 aprilie 1960.

De la această dată, biserica a fost condusă de fiul său, preotul Niculiță I. Sandu, hirotonit la 19 mai 1957. Între timp multe lucruri se întâmplaseră. În perioada 1881-1888 stroeștenii construiesc un modern local de biserică. Arhitect și pictor a fost Belizarie S. Paraschivescu.

Inițiativa a venit din partea preotului Nicolae I. I. Adam din Retevoești (călugărit la Schitul Ciocanul sub numele de Nifon Adamescu-Ciocăneanu Ieromonahul) a cărui fiică, Elisabeta, era căsătorită cu preotul Constantin T. Teodorescu.

Nepotul lui Nicolae I.I. Adam se numește Nicolae C. Teodorescu-Nekera (29 decembrie 1871-22 februarie 1926) care urma seminarul din Curtea de Argeș și-l va absolvi în anul 1890. Nicolae I.I. Adam spera ca băiatul fiicei sale să devină preot în noua biserică. Până la urmă nepotul a devenit un excelent om al școlii, dar va fi și cântăreț la această biserică în perioada 1 aprilie 1897-22 februarie 1926.

Biserica nouă din Stroești a fost târnosită de episcopul Ghenadie al II-lea al Argeșului, în ziua de 14 octombrie 1888. Biserica de lemn a fost donată satului

⁶¹ Idem, p. 216; SAD – 2, p. 146; SAD – 3, p. 462, 472 și 477.

⁶² Sandu N. Ion, *Monografia satului Stroești – Argeș* (manuscris).

Vărzăroaia, unde se află și astăzi. Datorită preoților, biserica nouă din Stroești a fost foarte bine întreținută și în jurul ei a pulsat o puternică viață spirituală. Actualul preot Nica Gh. Bogdan i-a dat o înfățișare nouă și durabilă, prin lucrările de restaurare, amenajare și consolidare efectuate în perioada 1998-2001.

7.3. ANUL ASTRAL 1888. O cronică sumară a evenimentelor din Stroești scoate în evidență anul 1888 pe care-l vom numi drept un AN ASTRAL în istoria acestui sat. A fost un an bisect. El a fost precedat de alte evenimente pregătitoare și i-au succedat alți ani cu efecte întârziate. Fără a intra în detalii, iată o parte din calendarul evenimentelor stroeșten din 1888:

1. 27 mai 1887 – Periodicul **TELEGRAFUL** publică un virulent articol pamflet la adresa arendașului Nicolae Vasilescu din Stroești, scris joi, 25 mai 1888, chiar în sat.

2. 31 decembrie 1887, noaptea de revelion – Haiducul Niță C. Toteanu din Stroești a fost atacat pe la spate cu cuțitele de o bandă organizată de arendașul Nicolae Vasilescu. Rănit grav, a fost dus a doua zi la Spitalul din Curtea de Argeș și internat.

3. 3 ianuarie 1888, ora 12 – moare haiducul Niță Toteanu (născut la 5 octombrie 1859) în Spitalul din Curtea Argeș, „din răniri violente“. Medicul Dimitrie Ionescu-Buzău a fost suspectat de complicitate la deces [39]. Anul începe cu o monstruoasă crimă.

4. 29 februarie 1888 – S-a născut Nicolae N. Stroian, viitor medic și savant, doctor în virusologie, participant la unirea Bucovinei cu România, în anul 1918, cercetător la Institutul Pasteur din Paris în 1928; s-a căsătorit cu fiica unionistului Gheorghe Șandru, primarul Cernăuților, consilier consistorial și arhipresviter mitrofor [18].

5. 20 aprilie 1888 – Izbucnește **RĂSCOALA DIN STROEȘTI** sub conducerea lui Badea Ionescu-Cruceru, semnalată în ziarul **LUPTA** [21],[44].

6. 1888 – Locuitorii din Stroești îl aleargă pe inginerul Spiridon Demetrescu să-l bată pentru că a încercat să împartă preferențial loturile, luând mită. Inginerul va căpăta o boală de inimă și va muri la 27 aprilie 1890 în București [21].

7. 21,22-23 și 27-28 aprilie 1888 - Ziarul **LUPTA** publică informații despre „**RĂSCOALA ȚĂRANILOR DIN COSTEȘTI – STROEȘTI**“.

8. 8 mai 1888 – Inginerul Spiridon Demetrescu din București vine la Stroești pentru punerea în posesie a celor 34 de lotași.

9. 27 mai 1888 – Spiridon Demetrescu încheie un proces-verbal prin care se consemnează punerea în posesie. Gheorghe Baci (lotul nr. 29) n-a semnat nici tabelul nici procesul verbal; ceilalți 33 lotași printre care și Nicolae Gh. Ciolan, au semnat că sunt mulțumiți.

10. 8-27 mai 1888 - Spiridon Demetrescu a definitivat harta loturilor din Stroești, vândute locuitorilor satului, hartă începută în anul 1886. Sunt puși în posesie toți cei 34 capi de lot pe „treimea proprietății“ din moșia Stroești, care a fost vândută stroeștenilor în condiții avantajoase.

11. 14 octombrie 1888 – Se târnosește biserica nouă din Stroești de către episcopul Ghenadie al II-lea. Biserica veche este donată locuitorilor din satul Vărzăroaia.

12. 30 noiembrie 1888 – S-a născut Gheorghe T. Ionescu (GHETEU) devenit un renumit învățător și revizor școlar, directorul școlii din Stroești timp de două decenii. A decedat la 6 aprilie 1971.

13. 1888 – Stroeștenii Ion Ciocă, Gheorghe Gâscă, Ion Zevedei, Constantin Costescu și alții, au dat foc clăilor de fân și stogurilor de coceni ale arendașului Nicolae Vasilescu, obligându-l să plece din sat. FOCUL DIN ȘOPTANA, povestit literar de Mihail Lungianu în volumul SFÂRȘITURI, a avut loc probabil într-una din nopțile perioadei octombrie-decembrie 1888. Arendașia se face scrum.

14. 1888 – Se trasează și încep lucrările drumului prin Stroiasca, dintre Stroești și Vâlsănești. Din acest moment satul Costești iese din marele traseu și intră încet, încet în penumbră.

7.4. EVOLUȚII DEMOGRAFICE. La 25 octombrie 1773, rușii au întocmit o catagrafie⁶³ în care sunt menționate în Stroești: 11 familii „cu avere”; 10 familii „cu ceva avere” și Stan sin Petru Puiu „sărac”. Printre cele 22 familii se identifică ușor reprezentanții marilor clanuri: Ciolan, Galatioiu, Gașpăr, Retevoescu, Apostescu, Micuț etc. Satul nu s-a spart niciodată ci și-a continuat evoluția prin el însuși. În anul 1838 existau în Stroești 94 de familii, cel puțin, cu 299 locuitori menționați în catagrafie⁶⁴.

În 1860 existau 127 familii. La recensământul din 1890 comuna COSTEȘTI-STROEȘTI avea 1722 locuitori (867 bărbați și 855 femei); nici un divorțat; toți români ortodocși; 532 copii cu vârsta până la 10 ani împliniți și doar 172 locuitori cu vârsta peste 60 ani⁶⁵. În anul 1902, satul Stroești avea 742 locuitori. La recensământul din 7 ianuarie 1992 s-au înregistrat: Stroești - 1197 locuitori; Costești - 960 locuitori; (Valea Muscelului a avut 163 locuitori). În total 2157 locuitori.

La alegerile din 3 noiembrie 1996 s-au înregistrat 943 alegători, iar în 26 noiembrie 2000 au fost înscrși în liste 915 votanți, la secția de votare Stroești. Ultimele date sunt din ziua de 20 noiembrie 1997: Stroești - 1225 locuitori; Costești - 841 locuitori; (Valea Muscelului 117 locuitori). Total 2237 locuitori.

Cifrele arată că satul a ajuns la o limită de stabilitate. Unirea istorică dintre Stroești și Costești continuă să se producă, în timp ce unirea cu satul Mălureni s-a realizat în fapt dar nu de jure.

8. CURIOZITĂȚILE ISTORIEI. Fapte mai puțin cunoscute sau ieșite din comun pigmentează și istoria satului Stroești. Vom expune, sumar, câteva, notate lapidar spre a da culoare acestei sinteze.

1. Maria, fata lui Ilie Bucura-Ceaușescu din Stroești, s-a măritat, în 1915, cu un refugiat, Gheorghe Dimitrov. Este oare cunoscutul comunist bulgar, așa cum a susținut Maria?

2. Familia GALATIOIU este semnalată în sat către sfârșitul secolului al XVIII-lea. Este o familie de aromâni din provincia GALATIA (Asia Mică) și membri ei s-au integrat rapid în spiritualitatea satului, pe care l-au apărât.

3. HOGIOIU GH. P. GHEORGHE, soldat în regimentul 70 infanterie, „în luptele dintre Cocargea și Inirgea din Dobrogea, numitul soț a căzut mort la primul atac, împușcat de un glonț al inamicului, în ziua de 23 septembrie 1916, stil vechi”.

⁶³ SAD – 3, p. 62 – 66.

⁶⁴ SAD – 1, p. 178 – 189.

⁶⁵ SAD – 3, p. 733 – 736.

4. CONSTANTIN GEORGESCU zis BĂCANU a fost fiul lui Gheorghe Galatios și al soției acestuia Ioana Galatios. A murit la 11 ianuarie 1928, ora 1, în vârstă de 74 ani. S-a căsătorit cu MARIA, fiica lui ION RĂDOȘI și a soției sale ILINCA, născută în Dobrești, județul Muscel. A murit la 28 februarie 1928, în vârstă de 74 ani. Maria a fost „furată” de viitorul său soț! Se zice că Maria ar fi fost rudă cu haiducul Radu lui Anghel din Greci! O fi adevărat?!

5. În Piscul Crucii se află înmormântat haiducul GROZA, ucis acolo de o potâră. N-am putut elucida cine a fost acesta și când s-au petrecut aceste evenimente.

6. GHEORGHE ZĂVOIANU poreclit OAGHEAGHEA, avea o forță herculeană. În toamna anului 1916 l-a adus în spinare până la Stroești, pe consăteanul său NICOLAE MICUȚ, zis Oniță, rănit în luptele de la Mateiaș.

7. GHICĂ ZĂVOIANU poreclit GHICĂ MAT, a fost condamnat la moarte în ziua de 2 decembrie 1940, pentru insubordonare militară. I s-a comutat pedeapsa la 5 ani temniță grea și degradare militară. Spre sfârșitul războiului, la 19 februarie 1944, a fost eliberat, trimis la Sărata pentru instruire și apoi pe frontul de Est, cu Batalionul Independent 997. A fost luat prizonier și dus în Siberia. După 11 luni de prizonierat s-a întors în țară. Ghică Zăvoianu a revenit în Stroești după 9 ani, timp în care a făcut stagiul militar obligatoriu, detențiunea, frontul și prizonieratul. În satul Stroești l-a așteptat o altă surpriză: frații l-au crezut mort și i-au luat pământul.

8. La Cimitirul Belu din București, figura 75 bis, stroeșteanul Constantin Gr. Toteanu, antreprenor de instalații, a construit un cavou pe frontispiciul căruia a scris: „Familia Constantin Gr. Toteanu, Stroești – Argeș”. A vrut ca și dincolo de moarte să se știe de unde este! Pe strada Orzari, la numărul 23, Costică Toteanu a construit o splendidă vilă în mijlocul unei superbe grădini. Pe casă a scris: „19 Casa C. TOTEANU 31”.

9. La 5 mai 1837, se naște Smaranda și în registrul bisericii se notează: „din flori” a lui Gheorghe Sârbu arendașul! A fost botezată de doi preoți: popa Hristea sin Nițu Ciolan și popa Ioan sin Grigore sin popa Nițu Ciolan.

10. La 14 iulie 1840 s-a născut ION ILINCESCU zis CATRAN. Numele a fost immortalizat în topice: „Poiana lui Catran” și „Râpa lui Catran”. Nepotul său, Gheorghe N. Ionescu (11 ianuarie 1921-) a fost prieten cu Gheorghe Gheorghiu-Dej și-și petrecea concediul la Soci. A răspuns de sindicate și împărțea locuințe celor în drept, din București.

11. La 20 decembrie 1839 moare Stoian, fiul lui NECULAE BÎLDE din Stroești. Acesta o fi Nicolae Beldie, pandurul lui Tudor Vladimirescu?!

12. Toteanu I. Ion (Ionaș) din Stroești (24 martie 1936 – 6 martie 1979) a fost căsătorit cu Magda, sora lui Corneliu Vadim Tudor, liderul Partidului România Mare. Fata lor se numește Daniela.

13. Prefectul Argeșului a venit cu mașina în Stroești, cam pe la începutul secolului al XX-lea. A fost prima mașină care a intrat în sat. Mihai Ionescu a sărit cu paru la mașină, zicând că „are pe dracu în ea”. Aceeași mașină a intrat și în satul vecin Costești. Pe coasta care urcă de la râul Vâlsan, mașina s-a oprit în mijlocul drumului. Locuitorii din Costești au venit cu fân ca să-i dea mașinii să pornească din loc!

14. În ordinul de zi nr. 29 din 12 noiembrie 1944 al Diviziei de infanterie prin care fruntașul Leonache Aurel ctg. 1943 din Stroești-Argeș este citat, se spune: „Pentru curajul, abnegația și disprețul de moarte doveditoare în lupta de la Dealul

Sângeorgiului când s-a avântat prin locurile inamice și a înfipt drapelul tricolor pe COTA 495 – cucerită de infanterie se decorează cu VIRTUTEA MILITARĂ clasa a II-a“.

15. „Republique Francaise, Ministere de la Guerre, Recompense pour Belles Actions. MEDAILLE d' HONNEUR, Au nom de President de la Republique. Le Ministre de la Guerre a decerne une Medaille d' HONNEUR en Argent a Monsieur Theodoresco Marius – Etudiant en Medicine. A fait preuve d' un zele et d'un devouement remarquables. Monsieur Theodoresco est autorise a porter cette Medaille... Paris, le 18 juillet. 1921, Ministre de la Guerre, signe LOUIS BARTHOU“. Marius N. Teodorescu (3 decembrie 1896 – 5 ianuarie 1980), chirurg șef la SPITALUL BRÂNCOVENESC din București, a fost fiul învățătorului Nicolae C Teodorescu – Nekera .

16. Nicolae Trufășilă a fost omorât la o nuntă de fratele său, Toma Trufășilă, care a băgat cuțitul în el pe la spate, ca să-i ia pământul. A murit în noaptea de 22 spre 23 februarie 1886. Toma a fost arestat.

17. Elisabeta Gr. Toteanu a făcut un copil „din flori“ cu Radu Rosetti. Acest copil a fost înfiat de cel de-al doilea soț al Elisabetei, un bătrân, și s-a numit Gheorghe Zotovici. Va deveni inginer, antreprenor de instalații electrice, în București.

18. In casa șirului de preoți stroeșteni : Retevoescu-Stroian-Sandu se găsesc următoarele cărți vechi de cult : *Octoih* (1712); *Floarea cuvintelor* (august 1737); *Triod* (1777); *Minetul, luna mai* (1780); *Molitelnic* (1819); *Penticostal* (1854), etc.

19. Pe luna august 1984 au primit pensia de la poștașul Achimoiu I. Ion, 151 stroeșteni. Suma totală împărțită a fost de 116.031 lei / lună.

20. Primul bec electric din Stroești s-a aprins la clădirea Sfatului Popular (primar Ion. C Galatioiu), în ziua de 23 ianuarie 1948. Electrificarea satului Stroești a fost impulsionată de comunistul Constantin Doncea.

21. În primul război mondial, ocupanții germani au instalat o fabrică de cherestea la Valea Dragnii, condusă de ing. Heinrich V. Schmidt. Timp de doi ani, nemții au tăiat lemn din pădurea de la Stroiasca și l-au folosit la construcția metroului din Berlin. La 8 februarie 1921, H.V. Schmidt locuia încă la Stroești. Sătenii i-au furat într-o noapte cureaua lată de transmisie și joagărul n-a mai funcționat. Proprietarul a trebuit să plece din sat.

22. Unii prizonieri români din primul război mondial au fost duși în lagărul din Landsdorf, districtul Stralsund, pe moșia lui Fritz Hann. În acest lagăr au fost și stroeștenii: Trufășilă Ion, Popescu Gheorghe (Bărbieru), Ionescu Gheorghe etc.

Un supraviețuitor al acestui lagăr, Grigore P. Rada din Brădet povestea la 17 aprilie 1983: „Am căzut prizonier la nemți în ziua de 7 august 1917, ora 8, pe vârful Richitașu în localitatea Soveja județul Vrancea. Am fost rănit. Am format un convoi de 500-600 prizonieri și am fost duși în lagărul din Landsdorf, în Nordul Germaniei. Acolo erau 2000 de prizonieri. Barăcile de cazare erau lungi de 500-600 metri și erau conduse de un șef. Șeful barăcii mele a fost unu din Stroești, un om cumsecade“. Se pare că a fost Gheorghe Popescu (Bărbieru). Am vizitat localitatea Landsdorf în luna mai 1971 ca invitat al Universității Tehnice din Dresda. Am găsit mormântul lui Fritz Hann și castelul său a cărui ilustrată am cumpărat-o, cu două mărci, de la Helga Beethmann. Acea ilustrată o păstrez și acum ca ecou al unor evenimente uitate de multă vreme.

23. Eduard Felice Mirto s-a născut la Brăila, în ziua de vineri, 1 aprilie 1881, în casa din strada Teatrului, nr.15 a părinților săi: Ecaterina (32 ani) și Nazareno (50 ani) un misit italian din Salonic, stabilit la noi în 1859. A fost membru al Partidului Național Țărănesc, alături de Virgil Madgearu, Ion Mihalache, Armand M. Călinescu, Mihai Ghelmegeanu, Petre Andrei și Alexandru Cartoian etc. A fost 15 ani magistrat începându-și cariera la Stroești, iar la 23 septembrie 1930 era „ministru industriei și comerțului și ad-interim al muncii, sănătății și ocrotirilor sociale”. La 13 august 1942 era ministru al comunicațiilor. Până în 1934 fusese ales de 8 ori deputat și dusese 15 ani o viață parlamentară activă. A fost președinte al Asociației Studenților Universitari Români. A fost prieten cu notarul Nicolae I. Paraschivescu (1 iulie 1880-20 iunie 1967), din Stroești, căruia i-a facilitat publicarea multor articole în ziarul CURENTUL intitulat: „VEȘTI DIN STROEȘTI – ARGEȘ”, „ȘTIRI DIN STROEȘTI – ARGEȘ”, „CURENTUL LA STROEȘTI – ARGEȘ”, sau, simplu, „DIN STROEȘTI – ARGEȘ” etc. În perioada 25 iunie 1928 – 7 iunie 1937 s-au publicat în CURENTUL mai multe articole despre Stroești, peste 40, decât despre Pitești⁶⁶.

24. Numele de familie SINDIOIU din Stroești este recent. La 14 august 1864, în lista clăcașilor din Stroești, cu drept de înproprietărire figurează⁶⁷ și DIN SINDIOIU adică DIN FIUL LUI DIOIU. Datorită unor notari mai puțin exigenți în ale stării civile SIN s-a unit cu DIOIU și așa a apărut SINDIOIU.

Evident șirul curiozităților continuă dar ne oprim aici cu speranța că vom scrie odată CAIETELE STROEȘTENILOR, după modelul lui Eugen Barbu.

9. SECOLUL AL XX-LEA, O DEZVOLTARE EXPLOZIVĂ.

9.1. O PROBLEMĂ DESCHISĂ. Nu ne-am propus a descrie, nici măcar sintetic, evoluția satului Stroești și a locuitorilor săi în secolul al XX-lea din două motive: nu dispunem de o documentare adecvată; nu există timp material și spațiu editorial pentru o asemenea operație.

Din cât se cunoaște până acum și am avut șansa a cunoaște direct, dezvoltarea a fost explozivă. Condițiile sociale și relațiile agrare libere au favorizat dezvoltarea satului pe toate planurile, chiar dacă secolul a fost zguduit de două războaie mondiale și o dictatură comunistă care au influențat și satul Stroești. Lista marilor valori stroeștene este impresionantă. Din Stroești și-au luat zborul spre culmi: 17 universitari, 16 doctori în științe, un protopop, un general, un actor și director de teatru, oameni de cultură, preoți, ingineri, medici, economiști, cadre didactice etc. surprinzător de mulți pentru cei 1500 de locuitori ai săi de acum [14].

În războaie s-au evidențiat și s-au sacrificat mari eroi: Nicolae D. Trușășila („Invalidu”), Cruceru I. Gheorghe, Olărescu I. Ioan (4 septembrie 1919 – 27 decembrie 1944, Pogăceaua), Baciuc Gh. Gheorghe, Matei Gh. Ion, Olaru I. Dumitru, Deaconu Gh. Nicolae și Deaconu Gh. Petre, Sandu Gh. Nicolae (primul care a trecut Prutul în Basarabia, decorat de generalul von Mannstein), Gurilă N. Virgil, Sârbescu Iuliu, Constantin I. Stoica (Hristea), Peleş N. Ion, Olărescu I. M. Constantin, Leonăchescu L. Nicolae, Cârstea Gh. Costică, Niculae M. Gheorghe, Peleş T. Gheorghe, Crivăț Gh. Ion, Neacșa A. Constantin etc.

⁶⁶ SAD – 2, p. 190 și 195.

⁶⁷ SAD – 1, p. 271.

La început de secol, în 1906, doi stroeșteni: Nicolae C. Teodorescu-Nekera și Gheorghe N. Stroian (Retevoescu) au început să publice cărți [47], [48]. Pe copertă amândoi au scris STROEȘTI, satul lor de naștere! Obiceiul acesta va deveni o lege.

Inginerul Alexandru B. Ionescu (ALBEI) se ocupă de afirmația lui Fermat [49].

Savantul Marius N. Teodorescu a scris CHIRURGIA DE URGENȚĂ, prima carte de acest gen de la noi [15], [17], [50].

Savantul Nicolae N. Stoian (Retevoescu), colegul și prietenul academicianului Ștefan S. Nicolau, refuză să rămână la Institutul „Louis Pasteur” din Paris [12], [15].

Profesorul dr. ing. Dan C. Teodorescu a devenit unul dintre cei mai mari inventatori români, el desfășurându-și activitatea la Timișoara [15].

Profesorul dr. docent Valentin P. Stroescu (nepotul preotului Onu Olărescu-Stroescu) este unul dintre marii farmacologi ai țării. Lucrarea sa de bază [51] a cunoscut mai multe ediții și este o carte de referință.

Dr. Ion C. Micuț, medic veterinar, a fost un spirit renașcentist. A scris și a publicat foarte mult făcând cinste satului său și prin activitatea literară [52].

Organizarea obștii stroeștene în societăți, asociații, bănci populare, cooperative etc. este molipsitoare.

Stroeștenii își apără cu îndârjire proprietatea asupra pământului și nu vor accepta ca în satul lor să aibe loc procesul devastator de colectivizare a agriculturii.

În Stroești s-a fixat în două etape capitala plășii Vâlsan și au fost onorate programe edilitare bogate.

Activitățile culturale sunt coordonate de oameni cu har: Nicolae C. Teodorescu-Nekera, Gheorghe T. Ionescu, Elena Al. Ionescu, Constantin Gh. Ciolcă, Zăvoianu I. Ion, Filofteia I. Neacșu, Maria Zăvoianu etc.

În secolul al XX-lea viața din Stroești a pulsat din plin, iar actele de creație au vizat atât cotidianul, frumosul și uzul curent – cât și monumentalul.

9.2. PARLAMENTARIII DIN STROEȘTI. Pentru prima dată în istoria sa milenară, obștea din Stroești și-a trimis reprezentanții în Parlamentul țării spre a se exprima și în plan politic și legislativ.

La 7 mai 1996, prof. univ. dr. ing. Nicolae P. Leonăchescu a fost validat ca deputat de Argeș, din partea Partidului România Mare. El a fost reales la 3 noiembrie 1996 și la 26 noiembrie 2000.

Prin mecanismul legilor și al vieții, prof. univ. dr. ing. Emilian N. Baci, a fost senator de Argeș, din partea Partidului România Mare, în perioada 27 iunie – 10 decembrie 2000 [36], [37].

Tandemul celor doi parlamentari stroeșteni a reprezentat o expresie de vârf a evoluției obștei stroeștene. Activitatea parlamentară a celor doi prieteni constituie, ea însăși, obiectul unor viitoare lucrări.

9.3. SOCIETATEA CULTURAL – ȘTIINȚIFICĂ „STROEȘTI – ARGEȘ”.

La 30 iulie 1972 s-a înființat SOCIETATEA CULTURAL – ȘTIINȚIFICĂ „STROEȘTI – ARGEȘ”, din inițiativa prof. univ. dr. ing. Nicolae P. Leonăchescu. Acesta a fost președintele Consiliului de conducere al Societății, până la 26 iulie 1992.

De la această dată conducerea executivă a societății este asigurată de prof. univ. dr. ing. Emilian N. Baci.

Din 1972 și până astăzi activitatea Societății a potențat evoluția satului Stroești și dezvoltarea lui pe planuri multiple [20]. În același timp ea a creat un mecanism prin care satul s-a apărut de abuzurile unor administrații corupte sau ignorante și a fost un instrument de lucru pentru impulsivarea dezvoltării.

Fii satului au găsit în Societate un cadru de exprimare a dragostei lor față de satul în care au deschis ochii și au văzut prima dată cerul și Soarele.

Una din acțiunile de răsunet a societății a fost sesiunea științifică anuală, ținută cu regularitate din 1972 și până astăzi. Cu acest prilej au venit în Stroești personalități remarcabile ale științei și culturii românești, precum și reprezentanți din satele Stroești din Transnistria și Ucraina [46].

Timp de trei decenii, Societatea Cultural-Științifică Stroești-Argeș a propus un model cultural posibil, model care a fost preluat și de alte sate românești.

Înțelegându-și rolul și asumându-și răspunderea, membrii Societății au adoptat la 25 iulie 1999, un patetic „MESAJ CĂTRE STROEȘTENII MILENIULUI AL III-LEA” care se încheie cu o chemare: „Acum este rândul vostru ! Luptați și apărați valorile satului STROEȘTI-ARGEȘ, ale poporului român!”.

10. CONCLUZII. Analiza proceselor istorice din Stroești, din perspectiva ultimelor cinci secole, permite să identificăm aspecte majore și să formulăm concluzii.

1. Obștea locuitorilor din Stroești-Argeș a produs valori de patrimoniu, le-a conservat și va trebui să mai producă. Aceste valori se constată în domeniile: etnografic, lingvistic, științific, tehnic, cultural (scris și oral), al ideilor și personalităților etc.

2. În cinci secole de existență s-au evidențiat câteva LINII GENETICE majore pe linia familiilor: Apostescu – Ionescu – Năndrașu; Ciolan; Teodorescu; Retevoescu - Stroian; Micu; Olărescu; Galatioiu etc.

În secolul al XX-lea se constată o adevărată explozie a valorilor generate de sat, efect al acumulărilor și al condițiilor libere de evoluție.

Sunt și LINII GENETICE STERILE care au frânat viața satului producând : hoți, prostituate, leneși, bețivi, criminali, mincinoși etc. Evident sunt și linii genetice fără urmași.

COPIII SUNT VIITORUL ȚĂRII ! Dacă n-ai copii, degeaba ai trăit!

3. În sat au existat TENSIUNI ISTORICE, mari provocări care au impus reacții și au generat progrese:

- sărăcia;
- lipsa de pământ și depozedarea de dreptul de proprietate;
- trădarea din partea unor localnici;
- administrații corupte sau antiromânești;
- primari neperformanți;
- structuri organizatorice sterile sau blocante;
- NOUL;
- ocupațiile militare străine;
- colectivizarea;
- conflictul și întrecerea între familii.

O ilustrare a ultimei afirmații este întrecerea dintre familiile TEODORESCU și RETEVOESCU – STROIAN, care s-a soldat cu generarea unor mari personalități și anume:

- preot Nicolae Stroian cu copii săi: Nicolae, savant, medic; Aurelian, jurist; Gheorghe, protopop; Petre, maior (se continuă cu linia Sandu);
- Nicolae C. Teodorescu-Nekera cu copiii săi: Marius, savant; Cicerone, jurist; Pompeius, colonel și continuă cu nepoții Dan C. Teodorescu, inventator și Ruxandra P. Teodorescu, amândoi universitari (linia genetică se continuă cu familiile Ciuvică și Toteanu).

4. Familiile care s-au înscris pe linia CĂRȚII, a CULTURII, au evoluat rapid și au dat PERFORMERI. În aceste familii, MUNCA CINSTITĂ și RESPONSABILITATEA au format o tradiție dar și o METODĂ SIGURĂ de progres, transmisă copiilor.

Cei care au respins cartea și cultura s-au plafonat și au intrat în involuție, chiar dacă, uneori, zestrea genetică a fost promițătoare.

CÂND NU STAI CU NASUL ÎN CARTE ȚI-L ÎNROȘEȘTI DE BĂUTURĂ !

5. Demografic, satul s-a stabilizat. Este o obște vie, cu copii mulți. În Stroești nu sunt semne de prăbușire socială; din contră. În alte sate prăbușirea este dramatică. Bunăstarea se constată în case cu multe camere, pline cu bogății, în care nu găsești nici copii, nici cărți, nici viitor. Este rezultatul îmbogățirii pe căi necinstite.

6. Satul Stroești a pompat valori umane în satele vecine și în multe alte localități din țară sau din afara ei; cei plecați nu își reneagă satul de origine ci își afirmă cu mândrie apartenența la acest spațiu de geneză. Iată câteva exemple:

- Stroian Nicolae, preot și învățător la: Bădiceni, Mălureni, Costești, Brădet;
- Constantin Costescu-Hogioiu, învățător la: Bădiceni, Mălureni, Costești, Brădet;
- Constantin Toteanu, învățător la: Bădiceni, Mușătești;
- Gheorghe Stroian, preot, protopop și învățător la: Bădiceni, Câmpulung, Prislop-Muscel, etc.
- Gheorghe T. Ionescu, învățător la Uda de Sus, Mălureni, etc.;
- Badea Ionescu-Cruceru, învățător la Mălureni;
- Ion Marinescu, preot și învățător la Jupânești;
- Gheorghe Ciolan, preot la Toplița;
- Teodor Gh. Toteanu, profesor la Câmpulung;
- NICOLAE C. TEODORESCU-NEKERA, un STRĂLUCIT FIU AL SATULUI [15], [17];
- Familia STROIAN are reprezentanți iluștri în Brașov, București, Câmpulung;
- Familia Retevoescu are reprezentanți în Pitești, București, Vălsănești, Curtea de Argeș, etc.;
- Familia Teodorescu are reprezentanți iluștri formând o adevărată dinastie de valori, în : București, Câmpulung, Timișoara, Munchen, Craiova, Pitești, Cluj, Micești etc.;
- Familia Ionescu cinstește cu valori mari (conf. dr. Mirela N. Tomescu) localitățile : Timișoara, Cluj, București, Pitești, Retevoești etc.;
- Familia Micuț se exprimă strălucit în: Costești-Vâlcea, Curtea de Argeș, Pitești, București, Teregoa, Râmnicu Vâlcea etc.

- Preoții din Stroești au slujit și în alte localități: Bohari, Toplița, Mălureni, Costești, Tutana;
- Familia Ciuvică are reprezentanți majori în : București, Pitești, Petroșani, Oești, Italia etc.;

Două nume de familie circulă în lume și exprimă numele satului Stroești, fiind obținute în Seminarul Teologic de către personalitățile de geneză: STROIAN (originalul fiind RETEVOESCU) și STROESCU (inițial: OLĂRESCU).

Ne este practic imposibil a indexa aici toate personalitățile care s-au exprimat pe alte coordonate și au făcut cinste satului. O încercare în acest sens a fost făcută [15] și va continua.

7. Sentimentul de PATRIE este foarte puternic în Stroești. Patriotismul locuitorilor săi a luat forme concrete:

- sacrificiu și abnegație în războaie și în activitățile militare;
- eroism în muncă, demn de laudă;
- sacrificiu pentru familie.

Aceste constante ale matricii lor spirituale au cimentat un puternic simț al SOLIDARITĂȚII între stroeșteni. Se ajută în lungile lor chirii, la volanul mașinilor, în deplasări de durată, la necaz, la muncă prin sistemul de „clacă” etc.

8. Stroeștenii au calități și defecte. Dintre marile lor calități indexez, printre altele, doar două: dorința de a cunoaște și capacitatea de a înțelege și asimila NOUL; mobilitatea pe arii mari (vestiți chirigii) care le-a cerut tenacitate, curaj și ingeniozitate.

Au însă și o mulțime de defecte:

- lăudăroșenia și fanfaronada;
- alcoolismul (din ce în ce mai prezent și la femei!);
- contestarea valorilor evidente (« să nu se ridice altul mai sus! »);
- lenea cu efectele ei: hoția, minciuna, prostituția, lipsa de cuvânt, trădarea etc. (Maria Leonăchescu observa la 92 ani: „Am constatat că în familiile în care sunt la modă prostiile întotdeauna se termină prost”);

9. Obștea satului Stroești a fost victima unor abuzuri administrative greu de imaginat, care i-au frânat dezvoltarea pe anumite perioade. Oameni cu interese meschine sau ignoranți cu sceptorul puterii în mână, activiștii Partidului Comunist sau ai altor partide mai vechi sau mai noi, impostori sau incompetenți lipsiți de caracter au decis desființarea comunei Stroești și au smuls rapace multe valori din sat provocând suferințe și nemulțumiri.

Incapacitatea unor foruri politico-administrative de a observa sensul proceselor socio-umane și istorice din zonă, goana imorală după avere, au condus la structuri administrative în zonă total nefuncționale care au afectat satul Stroești. De ce să fie bine dacă poate să fie rău?!

Cu privire la viitorul satului Stroești se pot formula câteva idei, rezultate din istoria celor cinci secole analizate pe baza documentelor descoperite.

Ce trebuie să facă stroeștenii în mileniul următor pentru ca obștea lor să evolueze continuu spre progres și civilizație, pentru un trai mai bun al lor și al urmașilor lor?

Există o singură soluție: MUNCA CINSTITĂ și DRAGOSTEA DE SAT. Să ne facem datoria cu seriozitate, fiecare unde suntem așezați, fără să înșelăm pe alții, pentru că ne înșelăm pe noi!

LABOR IMPROBUS OMNIA VINCIT !

Atenți la valorile și mecanismele timpului, acceptând cu prioritate CARTEA și CULTURA, valori care se pot transpune în comportament civilizat, stroeștenii au șansă. În plan imediat: reînființarea comunei Stroești și readucerea în sat a dispensarului uman și veterinar, a poștei, primăriei, poliției etc. ca și conservarea și dezvoltarea patrimoniului edilitar gospodăresc, apărarea hotarelor satului, desființarea prin integrare a cătunului de rudari (care sunt daci, cu evoluție închisă, retrași în păduri) din Valea Teascului, precum și respectarea valorilor satului sunt obiective posibile.

În această perspectivă, MESAJUL CĂTRE STROEȘTENII MILENIULUI AL III - LEA redactat și difuzat de noi, reprezintă un model posibil de evoluție, dar și o normă de muncă și viață.

La mulți ani, satul meu iubit STROEȘTI! La mulți ani !

Bibliografie:

1. Gheorghe Manole, *Cărciuma lui Mareș*, Societatea Cultural-Științifică „Stroești - Argeș”, 1979.
2. Idem, *Darul jupâniței Neagoslava*, Societatea Cultural-Științifică „Stroești - Argeș”, 1978.
3. Ion Nania, *Legăturile stroeștenilor cu zona istorică Vlașca oglindite în grai*, „Stroeștenii”, nr. 5/2000, p. 2-3.
4. Mihail Robea, *Proză populară din Stroești – Argeș. Basmе, legende, snoave, povestiri populare*, Casa editorială „Muntenia”, București, 1997.
5. Idem, *Folclorul poetic din Stroești – Argeș*, Societatea Cultural-Științifică „Stroești - Argeș”, București, 1980.
6. Idem, *Basmе populare românești*, Editura Minerva, București, 1986.
7. Idem, *Basmе și legende populare românești*, Casa editorială „Muntenia”, București, 1995.
8. Idem, *Băiatul de împărat și lozefina cea frumoasă*, Casa editorială „Muntenia”, București, 1998.
9. Idem, *Proverbe și zicători. Ghicitori*, Casa editorială „Muntenia”, București, 1998.
10. Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, p. 7 și 10.
11. Is cru, G.D. și Leonăchescu, N.P., *Obștea satului Stroești. File de monografie*, în „Revista Arhivelor”, 3, 1982, p. 234 – 241.
12. Leonăchescu, N.P., *Un remarcabil om de știință: dr. Nicolae N. Stroian din Stroești*, în „Revista Arhivelor”, 4, 1971, p. 540.
13. Leonăchescu, N.P. și Leonăchescu, P.L., *Stroești Argeș. File de cronică*, în „Revista Arhivelor”, 4, 1971, p. 540.
14. Leonăchescu, N.P., *Aplicarea Legii Rurale din 1864 în Stroești – Argeș*, în „Argessis. Studii și comunicări”, Muzeul Județean Argeș, Seria Istorie, VII, 1995, p. 107 – 117.
15. Idem, *Stroeștenii în știință și cultură*, I, Societatea Cultural-Științifică „Stroești - Argeș”, 1996.

16. Leonăchescu, N.P. – Nicolae D. Trufășilă, *O lecție de înalt patriotism*, în „Posadn”, 21, 1998, p. 2 și 22, 1999, p. 2-3.
17. Leonăchescu, N.P., *Viața și activitatea unui savant: medic, dr. docent Marius N Teodorescu din Stroești – Argeș*, în „Posada”, 19-21, 1998, p. 2 și 4.
18. Idem, *Prin cenușa imperiului*, în „Politica”, 29 octombrie 1998, p. 1, 14-15.
19. Idem, *De la Stroești la Tihuanacu*, în „Politica”, 31 iulie 1999- 29 ianuarie 2000, Universitatea din Pitești, *Buletin Științific*, 2 (4), 2000, Seria științe socio-umane, Pitești, p. 215-231.
20. Idem, *Dare de seamă*, Societatea Cultural-Științifică „Stroești - Argeș”, 1992.
21. Idem, *Lichidarea „treimii proprietății” din Stroești – Argeș*, în „Argessis. Studii și comunicări”, Muzeul Județean Argeș, Seria Istorie, VIII, 1999, p. 213 – 235.
22. Leonăchescu, N.P. și Leonăchescu I.P. (Bebe), *Costești-Vâlsan, proprietate a Mănăstirii Argeș*, în „Mitropolia Olteniei”, 11-12, 1971, p. 872-881.
23. Tucă Florian, *Cultr tricolorului la Hanul Mândica din Stroești – Argeș*, în „Stroeștenii”, 5, 2000, p. 2-3.
24. Leonăchescu, N.P., *Contribuții la istoria școlii din Stroești – Argeș*, în „Argessis Studii și comunicări”, Muzeul Județean Argeș, Seria Istorie, IX, 2000, p. 571-580.
25. Constantin Beldie, *Memorii*, Editura Albatros, București, 2000, p. 7-35.
26. Leonăchescu, N.P., *Exercitarea dreptului de proprietate al mănăstirii Bistrița-Vâlcea asupra moșiei Stroești din județul Argeș*, în „Mitropolia Olteniei”, 9-10, p. 706-725.
27. Idem, *Asupra unor mențiuni ale Argeșului într-un depozit cartografic german*, în: *Neagoe Basarab, 1512-1521*, Editura Minerva, București, 1972, p. 62-69.
28. Idem, *Două precizări referitoare la familia marelui ban Barbu Craiovescu*, în „Revista de Istorie”, 3, 1974, p. 443-449.
29. Idem, *Filatelie la Stroești – Argeș*, în *Almanahul filatelic*, 1984, Rompresfilatelia, decembrie 1983, p. 174 și 175.
30. Idem, *Corespondență Paris - Stroești-Argeș*, în *Almanahul filatelic*, 1985, Rompresfilatelia, decembrie 1984, p. 152 - 155.
31. Idem, *Prima telegramă din Stroești – Argeș*, în *Almanahul filatelic*, 1986, Rompresfilatelia, București, 1985, p. 197-200.
32. Idem, *A remarkable Romanian scientist: Dr. Nicolae N. Stroian (1888-1969)*, în „Revue Roumaine de Medecine, Virologie”, 37, 1986, 2, p. 139-141.
33. Idem, *Stroeștenii pe frontul eliberării*, în „Argeș”, 8, august, 1987, p. 9-10.
34. Idem, *Stroeștenii în luptă pentru victorie*, în „Argeș”, 8, 1988, p. 5.
35. Idem, *Stroești– Argeș, în anul 1888*, în „Interfluvii”, 2, 1993, p. 7-8.
36. Colecția „Stroeștenii”, 1, 1994 (Chișinău) – 7, 2001, (Pitești).
37. Colecția „Posada”, (Pitești), 1, 1992 - 31, 2000.
38. Leonăchescu, N.P., *Bătălia de la Stroești-Argeș cu tătarii*, în „Revista Fundației Cultural – Științifice „Mihai Viteazul – Călugăreni”, 1995, 2, p. 22.
39. Idem, *Stroești–Argeș, un model cultural posibil*, în „Dacoromânia”, 1997, 2, p. 13.
40. Idem, *Mirajul legendelor*, Casa Editorială și Librărie „Nicolae Bălcescu”, București, 2000.
41. Nicolae C. Teodorescu–Nekera, *Versuri din Stroești– Argeș*, ediție întocmită de Nicolae P. Leonăchescu, Casa Editorială și Librărie „Nicolae Bălcescu”, București, 2000.

42. Anatol Ciocanu, *Stroești, model de optimism românesc*, în „Glasul Națiunii”, 20 august 1997, p. 4-5.
43. Baciú Emilian, *Un strălucit fiu al satului Stroești- Argeș: dr. Ion C. Micuț*, în „Posada”, 1998, 18, p. 2.
44. Gheorghe Deaconu, *Răscoala de la 1888 a stroeștenilor*, în „Studii și comunicări, Muzeul Orășenesc din Curtea de Argeș”, 1950, p. 55-60.
45. Mihail Lungianu, *Focul din Șoptana*, în: *Sfârșituri*, Editura Cartea Românească, București, 1922, p. 77-82.
46. Fulgeanu Constantin, *Oameni de seamă ai Argeșului: Nicolae Leonăchescu*, Pitești, 1992.
47. Nicolae C. Teodorescu, *Maramă ori foc? Piesă țărănească de moravuri*, Tipografia, Librăria și Papetăria „Gheorghe N. Vlădescu”, Câmpulung, 1906.
48. Gheorghe Stroeian, *Studiu istorico-exegetic asupra Epistolei Sf. Apostol Pavel către Tit*, Tipografia „Aurora”, București, 1906.
49. Ionescu B. Alexandru, *Asupra afirmației lui Fermat*, Timișoara, 1987.
50. Marius Teodorescu, *Chirurgia de urgență*, I, Editura Prometeu, București, 1943.
51. Valentin Stroeescu, *Bazele farmacologice ale practicii medicale*, I-II, Editura Medicală, București, 1984 și 1986.
52. Micuț C. Ion, *Plantele în medicină*, I-II, Editura Litera, București, 1985 și 1987.

FUNCȚIUNEA REZIDENȚIALĂ ȘI ROLUL EI ÎN MODERNIZAREA ORAȘULUI CÂMPULUNG MUSCEL

CARMEN OPRESCU

Fondul construit conservat în orașul Câmpulung Muscel, cu excepția bisericilor, a fost edificat începând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, de când s-au identificat foarte puține case, marea majoritate a obiectivelor de arhitectură care prezintă interes istoric, artistic sau cultural, inclusiv de arhitectură vernaculară, datând din secolul al XIX-lea. Situația se datorează, evident, valului susținutelor eforturi de modernizare a României după cucerirea independenței și interesului său pentru integrarea în atmosfera culturală (artistică, tehnică, științifică, instituțională) Occidentală, eforturi ce s-au soldat cu schimbarea radicală a imaginii orașelor românești tradiționale. Reorganizarea administrației locale, elaborarea regulamentelor și obligativitatea respectării lor în conformitate cu Legea comunală¹, alinierea străzilor – ce trebuia supusă aprobării unui Consiliu Tehnic Superior unic, de înaltă competență, aflat la București, ca și obligativitatea autorizării executării lucrărilor importante de construcție, nevoia bunei desfășurări a activității reprezentanților instituțiilor publice, în sedii corespunzătoare, necesitatea edificării diverselor dotări (de producție, de sănătate, cultură ș.a.m.d.) au fost factorii ce au contribuit la această schimbare pentru Câmpulung ca pentru toate orașele românești². Au existat însă două condiții speciale care, coroborate, au avut o importanță particulară: faptul că acest oraș era și reședință administrativă a județului Muscel și faptul că atrăgea, în timpul verii, „vizitatori străini” nu numai datorită curelor balneo-climaterice ci și frumuseții deosebite a locurilor³, a portului, a obiceiurilor. Efectele acestei din urmă condiții sunt cât se poate de directe pentru arhitectura orașului. Temporar sau definitiv, locuiesc în oraș personalități ale vieții publice românești: fruntașul liberal Eugeniu Stătescu, inginerul Matei Drăghiceanu, arhitectul Al.Săvulescu, economistul Teodor Ștefănescu, pictorul

¹ În 1901 e numită comisia pentru întocmirea unui regulament comunal relativ la „Construcțiuni, reparațiuni de clădiri și împrejurimi” – pentru că cel anterior era „foarte vechiu” Propunerea e votată în septembrie 1901, e returnată împreună cu „o copie dupe Jurnalul Consiliului Tehnic Superior” pentru a se introduce modificările propuse de acesta. Consiliul orașului respinge „modificările propuse spre a ne putea compara și pune în aceeași linie cu capitala București” și decide: „menține în totul proiectul .. așa dupe cum este întocmit și votat”, înaintându-l la minister „pentru cuvenita aprobare”. În anul 1931 se realizează un noul „Regulament de construcții și alinieri”, format din 79 de articole.

² Cezara Mucenic, *București. Un veac de arhitectură civilă. Secolul al XIX-lea*, Ed. SILEX, București, 1997, p. 7-14; Ion Soare, *Primăria municipiului Vâlcea. Pagini de istorie*, ed Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2000.

³ Carmen Opreșcu, *Funcțiunea de Loisir și rolul ei în modernizarea orașului Câmpulung Muscel*, în „Argessis. Studii și Comunicări”, V, Muzeul Județean Argeș, Pitești, 2000 (sub tipar).

Nicolae Grant ș.a. care își construiesc reședințe elegante ce nu scapă atenției și interesului localnicilor, constituind dacă nu o provocare, cel puțin o sursă de influențe ale elementelor de actualitate din creația arhitecților ce lucrau în capitală asupra construcțiilor noilor locuințe/vile ale urbei.

Pentru a cerceta modul în care arhitectura a reflectat modernizarea orașului, contribuind totodată la acest proces printr-o asimilare activă, evidentă, a tradiției arhitecturii câmpulungene - de fapt românești în ansamblul ei, am ales de această dată un program ce corespunde funcțiunii urbane rezidențiale, acela al vilelor.

I. FUNCȚIA REZIDENȚIALĂ

Oricât am încerca evidențierea valorilor create de oameni instruiți și cu experiența exercitării unei profesii strict specializate cum este arhitectura, imaginea concretă a orașului, personalitatea lui, începând de la modul cum este organizat, de la structura urbană, de la modul cum este valorificat habitatul orașului respectiv - țin de niște tradiții locale, uneori zonale, etnografice. Efectul lor, manifestat la nivelul culturii materiale, este ceea ce se numește arhitectura *vernaculară*, arhitectura fără arhitecți. Arhitectura vernaculară din mediul urban a fost ades inclusă în categoria generală a *arhitecturii populare*, alături de arhitectura *rurală/țărănească*. Alteori a fost numită arhitectură a *târgurilor/târgoveștilor*. Ea nu a scăpat total atenției cercetătorilor. I-au fost analizate atât relațiile cu arhitectura țărănească cât și cele cu arhitectura conacelor sau vechilor case domnești, relații ce au evidențiat, de cele mai multe ori, influențe reciproce⁴, după cum i-a fost abordată și legătura cu arhitectura balcanică, orientală sau chiar cu arhitectura europeană în ansamblul ei⁵. În Câmpulung arhitectura vernaculară, foarte apropiată de cea țărănească, a dominat întotdeauna imaginea orașului datorită interferențelor culturale cu satele muscelene, susținute de strănsele legături economice care au funcționat până în contemporaneitate, la care se adaugă tradiția însăși a unui oraș privilegiat medieval cu organizare de obște devălmașă rurală. Ca atare, cea mai evidentă trăsătură generală a arhitecturii câmpulungene, manifestată cel mai direct la nivelul programelor rezidențiale (locuințe orașenești, hanuri, vile, case de vacanță ș.a.m.d.) este gradul de asimilare al tradiției arhitecturale românești, uneori maxim (prin stilistica școlii neo-românești în care se înscrie integral arhitectura construcției respective, prin asimilarea arhitecturii conacelor vechi românești sau a caselor țărănești) alteori ca dominantă stilistică (în volumetria construcției sau în decorația ei) alteori doar ca una dintre sursele de inspirație pentru morfologia

⁴ Paul Petrescu, *Considerații asupra raporturilor dintre arhitectura rurală și cea urbană din sud-estul Europei în sec al XVIII-lea și al XIX-lea*, în „SCIA”, nr. 2, 1970, p. 219-245; idem, *Condiții sociale și istorice reflectate în arhitectura urbană. Locuințe ale țărănilor și târgoveștilor din Bucureștii secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea*, în „SCIA”, nr. 1, 1971.

⁵ Paul H. Stahl, *Case țărănești în regiunea Câmpulung*, în: *Omăgiu lui George Oprescu cu prilejul împlinirii a 80 de ani*, Ed. Academiei, București, 1961; idem, *Les vieilles maisons à étage de Roumanie. Les facteurs Balcaniques*, în „RESEE”, II, nr. 3-4, 1964; idem, *L'art des campagnes et l'art des villes en Roumanie*, în „RRHA”, IV, 1967; Mihai Ispir, *Locuințe feudale și case de târgovești în Moldova la sfârșitul sec. al XVIII-lea*, în BMI, nr.2, 1981, p. 55; idem, *Maisons bourgeoises de Bucarest et l'architecture de loisir au seuil du XIX-e siècle. Quelques hypothèses concernant des sources formelles*, în „RRHA”, série Beaux Arts, Tome XVIII, București, 1981, p. 111-121; idem, *Variante „Rundbogenstil” în arhitectura de secol XIX*, în „RMM MIA”, nr.1, 1987, p. 47- 52.

decorativă aplicată unei arhitecturi de fapt eclectice sau de o altă dominantă stilistică decât cea românească.

O temă aparte între programele rezidențiale o constituie vilele. Condițiile speciale de ambient, cu priveliști deosebite înspre nord, spre munți, cu pantele foarte apropiate ale dealului Grui la vest și dealului Flămînda la est, specificul menționat mai sus al arhitecturii tradiționale a orașului au determinat apariția multor elemente comune în arhitectura lor (orientare, partiu, volumetrie, decor). La toate acestea se adaugă faptul că primele asemenea vile, cele aparținând unor intelectuali de frunte ce veneau din București, s-au construit în perioada de efervescență creatoare provocată de prima generație de arhitecți români, cu studii la Paris, întemeietori ai Școlii superioare de arhitectură, ce căutau un specific național expresiei arhitecturale, specific ce și-a găsit mediul optim de aplicare exact în arhitectura rezidențială. Se adaugă, în sfârșit, construirea sediului Școlii Normale de băieți "Carol I" după planurile și sub îndrumarea directă a arhitectului Ion Socolescu, evenimentul care a avut un impact deosebit pentru viața orașului, inclusiv pentru modul cum s-au construit și mai ales cum s-au decorat casele câmpulungene între anii 1896-1905.

Am inventariat în Cîmpulung 25 de vile (Fig.1).

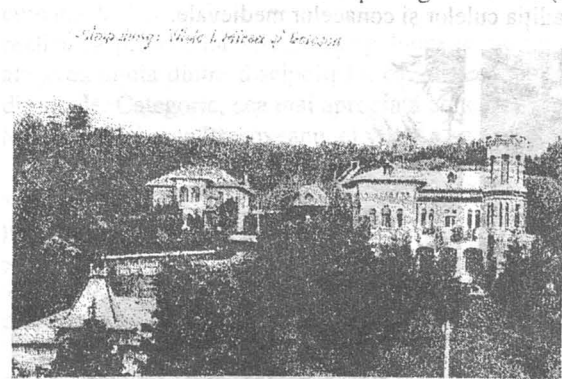

Fig. 2. Vilele Apostol Mirea și Vasile Goleșcu

În marea lor majoritate ele sunt amplasate pe panta împădurită a Gruiului (vilele V. Goleșcu, E. Goleșcu, A. Mirea, E. Mirea, Săvulescu, Kalinderu, Drăghiceanu, Roșeti, Mavrodin, Prager) sau la baza aceluiași dealul, pe strada Matei Basarab (vilele Grant, Stătescu, Teodor

Ștefănescu, Brașoveanu, Manolescu, Alimănișteanu), în total 16 din 25, având fațada principală spre Răsărit, spre oraș, spre dealul Flămînda pe a cărei creastă se profilează, printre brazi, silueta bisericii Flămînda. Toate celelalte sunt amplasate de-a lungul străzii Negru Vodă. Dacă din prima categorie majoritatea proprietarilor vin din București, vilele din oraș sunt ale protipendadei locale, mai diversificate stilistic, ambițioase prin spectacolul arhitectonic pe care își propun să îl ofere, spectacol care adesea alunecă spre exagerări ce nu atestă un gust prea sigur (vilele Iorgulescu, Gh.Negulici, Paul, Predoiu, Anastase, Andreescu).

I. Stilistica dominantă neo-românească și relația cu mediul construit

Într-o epocă în care, în alte orașe, arhitectura era dominată de stilul eclectic al academismului francez construcțiile câmpulungene ilustrează voința de promovare a unei arhitecturi care să se înscrie cât mai direct într-o tradiție românească autentică. Dintre cele 25 de vile selecționate doar șase sunt desprinse în totalitate de această tradiție: vilele Paul, Oprea Iorgulescu, Gh.Negulici, Andreescu, Brașoveanu și Teodor

Ștefănescu. Chiar și așa fiind, influența mediului câmpulungean, cel natural și cel construit deopotrivă, au indus rezonanțe notabile și în arhitectura acestor ultime vile prin spații impozante de tranziție între interior și exterior cu funcția foisorului casei românești (terase, verande închise sau deschise la parter sau peste demisol) sau diverse turnuri cu acoperiș independent asemănătoare, prin volumetrie, foisoarelor –belvedere, chiar dacă nu au funcția lor.

Cel mai semnificativ exemplu pentru stilistica neo-românească este vila Apostol Mirea, pe care am putea-o considera o replică, o variantă a lucrării-manifest realizată în București de Ion Mincu în anul 1886, casa Lahovary⁶. Planul ei indică o prelucrare directă a tipurilor tradiționale ale arhitecturii populare; casa cu tindă și câte două încăperi laterale și casa cu foisor.

Amplasarea foisorului exact în ce axul fațadei, ca și la casa creată de Mincu, echidistanța amplasării ferestrelor, la fel grupate și decorate, simetria încăperilor de la nordul și sudul acestui ax dau planului simplitate și claritate.

Golurile, mai puține și mai mici ale parterului dau un plus de rafinament fațadei principale, cu decorația și golurile distribuite generos la etaj, în timp ce sub brăul de piatră „împletit” parterul rămâne simplu, alb, plin, peste soclul de piatră al casei E un principiu înscris tot în tradiția culelor și conacelor medievale.

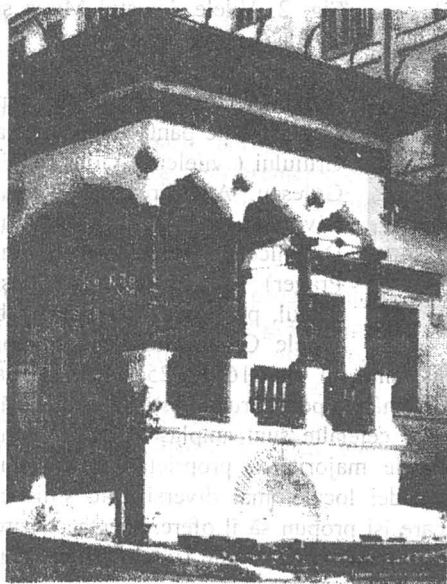

Fig. 3. Foisorul casei Lahovary,
Arh. Ion Mincu. După Mihail Caffé

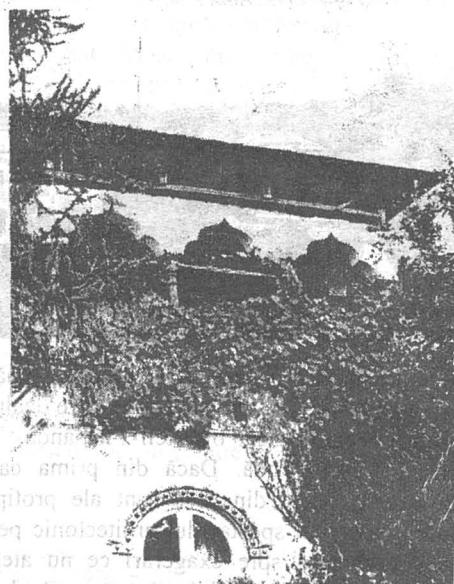

Fig. 3a. Foisorul casei A. Mircea.
Foto Carmen Oprescu

O falsă ușă de „gârlici” arcuită apare la parterul foisorului, evident din dorința de a reproduce modelul arhitecturii populare și pe cel al conacelor, ea fiind, de fapt, o

⁶ Mihail Caffé, *Ion Mincu*, Editura Meridiane, Colecția „Mari arhitecți”, București, 1970, p. 25-29.

cămară cu acces prin interiorul casei. De altfel și la casa Lahovary parterul foișorului este de fapt un peron acoperit și nu gârlici, iar arcul ușii acestuia este pur decorativ. Tot la foișor, coloane zvelte din lemn strunjit, tiranții din lemn strunjit, arcele în formă de acoladă cu dublă frângere, simplu decupată, sunt identice cu cele de la casa Lahovary.

II. Arhitecții

Cf. Ancăi Mirea, nepoata și moștenitoarea lui Elie Mirea, Ion Mincu și Costin Petrescu ar fi realizat planurile vilei Elie Mirea, prieteni fiind cu acesta. El ar fi ajutat-o și pe sora lui, Paulina, căsătorită cu un ofițer, Brașoveanu, să își construiască propria reședință. Memorialistul câmpulungean col. dr. Dimitrie Baci⁷ a afirmat în repetate rânduri că vila Elie Mirea și vila Brașoveanu ar fi fost proiectate de arh. Ion Mincu. Ținând seama de faptul că Ion Mincu a fost prieten cu N. Petrașcu, pentru care a realizat reședința din București și care i-a fost și biograf, de faptul că N. Petrașcu a fost prieten și cu pictorul G.D. Mirea, căruia de asemenea i-a fost biograf, pare posibilă o relație suficient de apropiată între Mincu și frații Mirea pentru ca acesta să fi primit o comandă sau mai multe de la ei. În plus, se pare, pe sculptorul D. D. Mirea, frate cu Apostol, Elie și Paulina Mirea (căsătorită Brașoveanu) îl legă de Mincu studenția comună la Paris. Ca atare nu este exclus ca Ion Mincu să fi fost măcar consultat la realizarea proiectelor vilelor câmpulungene ale familiei Mirea, dacă nu a recomandat alegerea unuia dintre discipolii lui ca arhitect sau, de ce nu, a realizat chiar el vreuna dintre ele. Categorie, cea mai apropiată concepției artistice a lui Mincu este nu vila Elie Mirea, și nici casa Brașoveanu, ci vila Apostol Mirea.

Este de asemenea de remarcat și faptul că influențele italienești pe care le subliniază Mihail Caffé în analiza creației lui Ion Mincu⁸ și-ar putea găsi o nouă justificare aici, la Câmpulung, și prin utilizarea meșterilor italieni, sezonieri, foarte buni și foarte apreciați pietrari, zidari, probabil activi nu numai în Câmpulung ci și în multe alte orașe, alături de cei câțiva arhitecți italieni a căror activitate în România ne este până acum cunoscută. Dintre ei o personalitate aparte este cea a lui Giulio Magni (1859-1930)⁹. Deși se cunosc puține date în legătură cu activitatea lui în România nu putem să nu observăm că vila Apostol Mirea de înscrie în multe din ele. Giulio Magni a lucrat în București probabil din 1893 și până în 1904, interval cronologic în care a fost construită și vila A. Mirea, fiind puternic influențat de stilul lui Ion Mincu, mai cu seamă în morfologia decorativă. Utilizarea unei zidării masive, a cărămizii aparente, a structurilor metalice disimulate care îi caracterizează de asemenea creațiile din România pot fi regăsite și la această vilă. Nu se cunosc legături ale sale cu familia Mirea sau cu orașul Câmpulung, se știe doar că este autorul proiectului Gării din Curtea de Argeș și că a executat mai multe vile în diferite orașe de provincie.

Pe de altă parte modul cum sunt încadrate în decorația vilei Mirea elemente ale arhitecturii medievale românești (brăul de piatră în torsadă, șirul de cărămidă zimțat la cornișă, ultimul etaj al turnului, ce face aluzie la turlele bisericilor sistemul *parapet traforat-coloană cilindrică cu bază masivă* - arc în acoladă specific foișoarelor

⁷ Dumitru Baci, *Itinerariu subiective*, Ed. Sport-turism, 1980, p. 40.

⁸ Mihail Caffé, *op. cit.*, p. 17.

⁹ Nicolae Lascu, *Giulio Magni - un arhitect italian la primăria capitalei*, în „Anuar al Arhivelor Municipiului București”, II, 1998, p. 148-155.

brâncovenesti) denotă totuși o privire nu complet familiarizată cu spiritul acestei arhitecturi, o privire ce s-ar putea să nu fie a unui român prin dezinvoltura cu care le asociază unor elemente de un eclectism cu nuanțe italianizante și pitoresc-orientale (palmete, arcușoare lombarde, creneluri, arc în forma mânerului de coș, reliefuri plate), străine arhitecturii noastre medievale.

Fig. 4. Foișorul - belvedere al vilei
Elic Mirca.

Chiar dacă paternitatea multor asemenea monumente câmpulungene este incertă (dar nu imposibil totuși de identificat), este evident că aici au lucrat arhitecți importanți ai timpului, probabil dintre aceia care au creat școala românească de arhitectură. Datorită documentelor păstrate la Direcția județeană a arhivelor naționale am putea afirma, de pildă, că arhitectul Alexandru Săvulescu, și-a petrecut ultimii ani ai vieții în Câmpulung, unde a avut o vilă, una dintre cele mai frumoase din oraș, pe frontispiciul căreia i se păstrează inițialele. După moartea sa vila probabil a fost vândută, ultimii ei proprietari fiind familia lui Ionescu-Brăila, medic veterinar la Palat, care a remodelat-o. În anul 1940 el a donat-o Asociației medicilor veterinari, iar din 1945 până în prezent este orfelinat. După cum reiese din registrele de procese verbale ale primăriei din acei ani, Alexandru Săvulescu a fost consilier comunal, jucând un rol activ, direct, în modernizarea orașului. Este una dintre marile personalități ale istoriei arhitecturii românești, despre viața și creația căruia se cunosc încă puține date, despre

care nu a fost încă publicată vreo monografie, așa cum nu s-au publicat monografii cuprinzătoare despre marea majoritate a arhitecților români, începând cu Ion Mincu însuși.

III. Foișorul – belvedere element compozițional, expresiv

Un foișor-belvedere, ridicat deasupra nivelului general al acoperișului, de regulă amplasat pe fațada de nord a construcției și deschis, indică interesul de a se valorifica spectacolul oferit de crestele munților dinspre nord, dar și, de foarte multe ori, imaginea panoramică asupra orașului și a siluetei dealului și bisericii Flămânda, dinspre răsăritul orașului. El este prezent la 19 din cele 24 de vile. Este o formă arhitectonică care devine un adevărat leit-motiv în arhitectura orașului, apărând și la numeroase case mult mai modeste, și chiar la sediul de primărie construit în 1905. În unele cazuri, sub influența curentului romantic, el capătă aparență unui turn medieval cu ferestre înguste la nivelele inferioare foișorului deschis spre peisaj (v vilele Drăghiceanu, Elie Mirea) ideea acestui turn inspirând și pe arhitectul câmpulungean D. Ionescu-Berechet la compoziția fațadei principale a Prefecturii de Muscel. Alteori foișorul-belvedere are o amploare deosebită, conferind ansamblului un joc inedit de volume a cărui dominantă principală o constituie.

IV. Orientarea

Pornind de la ideea că arhitectura vernaculară este principalul element al mediului construit la care se raportează arhitectura vilelor câmpulungene, trebuie menționat faptul, de altfel binecunoscut, că în arhitectura musceleană domină modelul casei țărănești din zona de deal, cu parter închis și etaj deschis printr-un pridvor ce se întinde pe toată lungimea fațadei, pridvor invariabil orientat spre sud, pentru o însorire optimă a locuinței, spre nord fiind de obicei un perete plin, ce pune casa la adăpost de vânturile reci dinspre munte, cu ploile și zăpezile aduse de ele. Ecepție fac doar casele aflate la răspântii, mai ales dacă este vorba de drumuri din apropierea zonelor afectate schimburilor comerciale. De altfel și în arhitectura cultă se ține întotdeauna seama de orientarea construcției în ansamblu și a spațiilor din interiorul ei față de punctele cardinale, astfel încât să se asigure îndeplinirea funcțiunilor ei în condiții optime de confort.

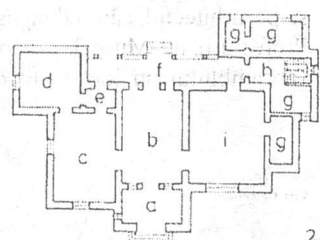
Se remarcă însă, ca o caracteristică generală a arhitecturii vilelor câmpulungene, o neobișnuită deschidere a spațiilor interioare spre nord și vest.

Fig. 5. Vila dr. Calenderu. Ilustrată din colecția Gh. Chița.

Dovadă a interesului general manifestat al proprietarilor de a valorifica în cea mai mare măsură relația dintre interior și cadrul natural, de a profita din plin de aerul ozonificat, de liniștea contemplării naturii este, la vilele din Câmpulung, dublarea verandelor deschise dinspre est, adică dinspre oraș, cu un pridvor, un balcon, un bovindou, o logie și pe fațada opusă, de vest, spre grădina sau parcul propriu, adesea cu panta abruptă a dealului în dreptul ferestrelor (vilele Stătescu, Ștefan Golescu, Apostol Mirea, Săvulescu, Kalinderu, Drăghiceanu). Uneori chiar spre nord apar mici logii sau balcoane închise la un dormitor al etajului care sfidează regulile unei corecte orientări față de punctele cardinale, față de direcția predominantă a vânturilor (vilele Ștefan Golescu, Stătescu, Grant, Calinderu, Drăghiceanu, Brașoveanu, Elie Mirea la care se adaugă cele din centrul orașului: Paul, Oprea Iorgulescu, Iancu Anastase, Iașomin).

Fig. 6 Planul vilei Eugeniu Stătescu. Relevu Carmen Oprescu

- a intrare
- b hel
- c sufragerie
- d bucătărie
- e living
- f dining
- g bibliotecă
- h birou
- i dormitor
- j baie
- k terasă

Este ilustrativ, cazul vilei Stătescu. Planul ei e condiționat și de orientarea construcției: la fațadele înșorite de la est și sud sunt încăperile spațioase, cu pridvoare lungi la etaj, dar cu verandă și la un dormitor de pe fațada de nord. Spre sud sunt amplasate încăperile reprezentative (sufragerie, bibliotecă, birou, salon,

dormitoare), spre nord încăperile gospodărești și probabil încăperi pentru personal, mai mici, precum și turnul scării ce duce la *foișorul-helvedere*. Arhitectura vilei este gândită ca obiect-unicat, refuzând integrarea firească în ambientul construit format din case desfășurate pe orizontală, cu excepția vilei Grant imediat învecinată, dar urmărind evident integrarea armonioasă, logică în cadrul natural prin respectarea condițiilor impuse de orientarea față de punctele cardinale, față de oraș și față de panta împădurită a Gruiului (implicit față de parcul din jurul ei).

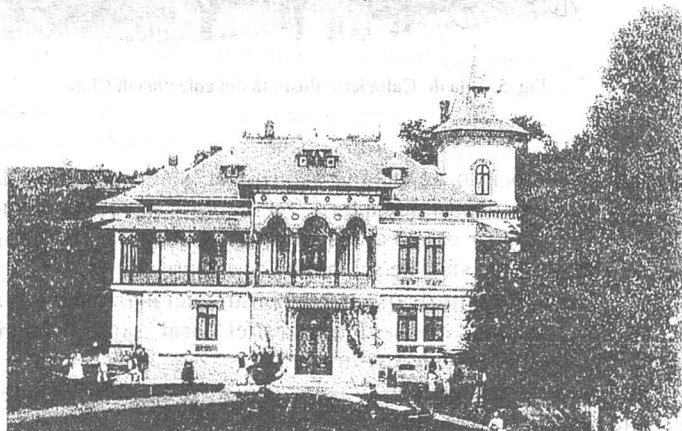

Fig. 7. Vila Stătescu

V. Piatra de Albești în arhitectura vilelor

Doamna Marilena Coloși, fiica respectabilului editor și tipograf câmpulungean Gh. Vlădescu, a avut bunăvoința, pentru care îi mulțumim, să se informeze de la o familie de imigranți italieni, fam. Pavoni, în legătură cu comunitatea de italieni din Câmpulung, relatând că italienii, după ce au descoperit avantajele apropierei de cariera de piatră de la Albești de Muscel, veneau anual în oraș, în căutare de comenzi în mod special pentru lucrări de construcții. Luigi Pavoni, conducător al unei echipe de constructori, s-a căsătorit aici acum cca 100 ani, alți conaționali ai săi legând aceiași cale. Au lucrat la vilele Anasatase, Ștefănescu. Din familia Pavoni a fost și mama fraților de Nicolo, familie de antreprenori foarte activi în Câmpulung, o altă familie de constructori menționată de aceeași sursă fiind familia Fontanelli. Adăugînd numele antreprenorului Giovanni Rossi, cel care a construit, în anii 1893-1896, halele din piața orașului și Școala nr.1 de Fete, adăugînd calitatea deosebită a monumentelor funerare din piatră din cimitirul catolic, se poate abia începe un o cercetare privind contribuția constructorilor și mai ales pietrarilor italieni la evoluția arhitecturii orașului.

Decorația în piatră cioplită este omniprezentă în Câmpulung, nu numai la construcții rezidențiale. Este de notat, de pildă, că ultima refacere a bisericii de pe Flămânda, cu o siluetă elegantă vizibilă nu numai din orice punct al orașului ci și mult dinafara lui, creația arhitectului Gh. M. Cantacuzino, este realizată integral din piatră tot de constructori italieni.

Dintre vile, o performanță cu totul excepțională în privința calității prelucrării artistice a pietrei este vila Matei Drăghiceanu, și ea zidită integral din piatră de Abești. Decorația exterioară se bazează în exclusivitate pe modul cum este pusă în operă piatra ce intră în structura zidurilor: fasonată, buciardată, cu bosaj reliefat, traforată, cu alăturare de nuanțe contrastante alcătuind un discret mozaic de culori, profilată la o mare diversitate de console, brăuri, goluri arcuite ș.a.m.d. La fel este de remarcat pietrăria foișoarelor de la vilele Stătescu și Vasile Goleescu, de la terasa vilei Apostol Mirea, de la vila Paul ș.a.m.d.

VI. Relația între personalitatea comanditarului, a arhitectului și mediul construit:

Unul dintre cele mai fascinante aspecte ce se pot desluși în arhitectura vilelor câmpulungene sau de aiurea, este însă cel al imaginii cât se poate de clare, voit sau nu, pe care arhitectura o oferă asupra personalității celui care a comandat-o, asupra reacției sale față de modele, moravurile, mișcările culturale ale epocii pe care a trăit-o. Demonstrative sunt cazurile vilei construite de inginerul Matei Drăghiceanu, personalitate deosebit de puternică, autoritară¹⁰, al celor construite de inginerul Vasile Goleescu al vilei Paul¹¹ și al vilei Brașoveanu. Reciproc, dacă s-ar cunoaște mai bine

¹⁰ Virgiliu M. Drăghiceanu, *Mathei Drăghiceanu. O viață închinată binelui public*, București, Tipografia Gutenberg, f.a.; Gheorghe Pârnuță, Ov. Isbășescu, Flaminio Mârțu, *Oameni din cetatea de scaun. Personalități și figuri muscelene*, Ed. V. Cârlova, București, 1995.

¹¹ Este regretabil faptul că nu există încă o bibliografie de referință asupra personalităților secolului al XIX-lea, mai cu seamă când e vorba de familii burgheze fără genealogie foarte mult coborâtă în trecut și de politicieni. Despre Nicolae N. Paul tot ce am putut afla până în prezent a fost relatat de descendenți ai vechilor familii de câmpulungeni, informațiile fiind subiectiv relatate, adeseori cu mari rezerve din partea celor intervievați.

viața celui ce și-a comandat vila, formația lui intelectuală, activitatea lui, atunci s-ar putea desluși mai clar coordonatele gândirii creatoare ale arhitectului însuși, care a fost contribuția lui și care a comandatului, care a fost echilibrul stabilit în final, lipsa monografiilor dedicate unor asemenea mari personalități ale culturii românești fiind o regretabilă lacună pentru cunoașterea istoriei noastre în ansamblul ei.

Familia **Paul** se pare că a fost o mare familie de politicieni, cu ramificații și alianțe matrimoniale variate (familia Negulici, familia dr. Carol Davilla, familia lui Constantin Noica)

Construcție rezidențială de proporții ample, demonstrând dorința comandatarului, fiu de senator, el însuși senator, de a se impune atenției publice printr-un spectacol arhitectonic inedit pentru oraș. Alege, ca atare, un model din arhitectura austriacă, în condițiile în care în Câmpulung se construie prevalent sub influența arhitecturii de inspirație națională, pe care îl aplică la proporții monumentale pentru scara de atunci a întregii zone centrale, vizibilitatea fiindu-i asigurată de o formă specială, cu deschidere amplă, a pieței dintre hotelul regal, Biserica Domnească și frontul de nord al străzii Negru Vodă. Vila, de altfel, a devenit un reper nelipsit în imaginile Câmpulungului, răspândite în întreaga Românie prin cărțile poștale ilustrate, imagini fotografiate de la înălțimea balconului Hotelului Regal. Din dorința de a se oferi mai mare spectacol străzii, nu este valorificată nici orientarea firească spre punctele cardinale, încăperile reprezentative sunt spre nord și încăperile mici, gospodărești, spre est și sud-est. Spre SV câte un mare dormitor la fiecare nivel, decroșat spre stradă, prelungit de un balcon la parter și la mansardă.

Fig. 8. Vila Paul. Foto Carmen Oprescu

Vila Drăghiceanu¹² este în mod evident rezultatul voinței și gustului lui Matei Drăghiceanu (1844, Târgoviște-m.1939 la Cl), care s-a afirmat prestigios și în viața publică și prin activitatea științifică. Este primul inginer de mine din România, inițiatorul învățământului minier din România. Cu studii la Paris și Aachen, se specializează în exploatarea cărbunilor, apoi a sării, apoi în geologie. Duce o activitate de pionierat în exploatarea salinelor, publică importante lucrări științifice și întocmind prima hartă geologică a României, prima lucrare monografică despre seismele din România. Membru fondator al Ateneului Român, din 1875, Societății Geografice Române. Stabilirea lui în Câmpulung a avut o importanță deosebită pentru viața orașului. Pe lângă faptul că a pornit exploatarea sistematică a carierei de piatră de la Albești, el și-a făcut simțită prezența, opinia competentă, contribuția activă la modernizarea orașului: devine membru al Obștii moșnenilor și chiar președinte al Casei Obștii, începe plantarea cu brazi a platoului Grui, luptă pentru protejarea fondului forestier, pentru o sursă de apă potabilă mai sănătoasă pentru oraș¹³, atrage meșteri pietrari italieni în oraș, și în exploatarea pietrei din propriile cariere, și în construcții, prin lucrările de o calitate excepțională, într-o perioadă în care în Câmpulung se construia intens (1895-1906). A fost primul președinte al Ateneului popular, înființat în 1890 și, mai ales a constituit pentru câmpulungeni un model de personalitate, de atitudine activă, de muncă rațional organizată. Deși s-a afirmat că s-a stabilit în 1902 în Câmpulung, în arhivele primăriei apar mențiuni despre el, ca proprietar în oraș și ca proprietar la cariera de la Albești începând din 1895. A fost întâi proprietarul unei case din Schei, str. Ulița Văii, 32, pe care a vândut-o colonelului (viitorul general) Ieremia Grigorescu, devenit și el rezident în Câmpulung în timpul verii.

Din exigența unui om care era pe deplin avizat în privința calităților și modalităților de prelucrare ale materialului de construcție ales, din spiritul erudit al călătorului pe meleaguri îndepărtate, din latura dominatoare a unei personalități marcate de rigoare și perfecționism, pe deplin conștient de propria valoare și intolerant față de lipsa de rațiune și de profesionalism, a rezultat o construcție de o măreție copleșitoare pentru un simplu vizitator: cu volumetrie spectaculoasă, cu încăperi vaste, cu sobe monumentale, cu scafe din ipsos turnat după modelele palatelor orientale, în formă de stalactite, cu inițiale sau însemne heraldice fixate pe toate fețele văzute sau mai puțin văzute ale casei, inclusiv pe coșuri, cu dictoane latine, din Virgiliu, săpate în piatra fațadelor: DEUS NOBIS HAEC OTIA FECIT (Un zeu ne-a creat acest răgaz) și LABOR IMPROBUS OMNIA VINCIT (Munca fără încetare învinge totul).

Arhitectura urbană a secolului al XIX-lea și al începutului de secol XX constituie un subiect relativ frecvent abordat în cercetări de specialitate din ultimele decenii, în cea mai mare măsură pentru București¹⁴, incontestabil orașul cu cele mai

¹² Carmen Opreșcu, *Valori memoriale, valori culturale în arhitectura rezidențială din Câmpulung. Case ce au aparținut lui Mathei Drăghiceanu*, în „Revista de istorie a Muscelului”, vol. VI, Ed. Nummus, București, 2001, p. 179-189.

¹³ Alegerea sursei de apă de la Toplița a fost criticată de inginerul M. Drăghiceanu care a provocat expertize repetate, din comisiile centrale făcând parte profesorii Babeș, Mrazec și Mironescu, DJAN, Dosar 4/1911-1912.

¹⁴ Cezara Mucenic *op. cit.*; Dana Harhoiu, *București, un oraș între Orient și Occident*, Ed. Simetria, București, 1997; * * * *Arhitectură bucureșteană, secolul 19 și 20*, Ed. Simetria, București, 2000. V. bibliografie generală la lucrările citate.

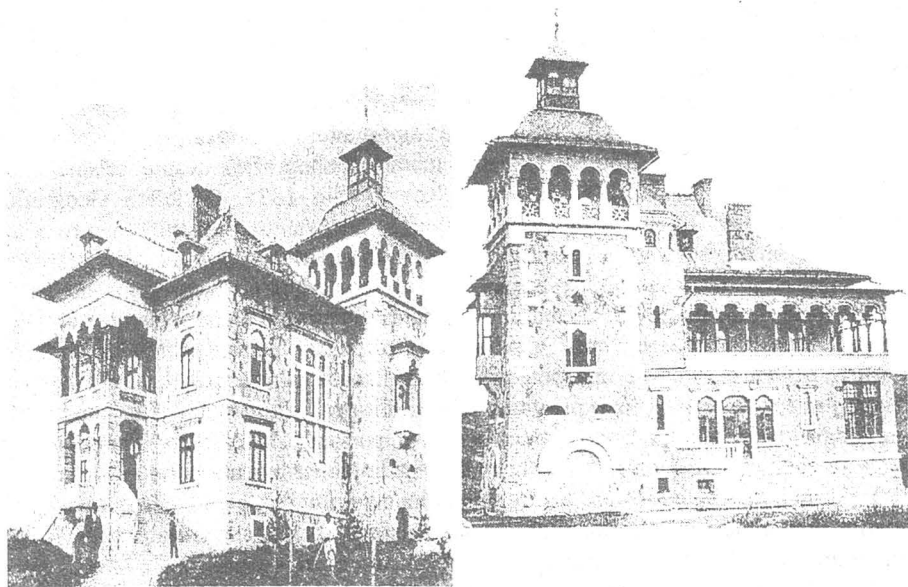

Fig. 9 Vila Matei Drăghiceanu, stânga, Vedere din nord-est, dreapta, Fațada de vest.

rapide și mai spectaculoase acțiuni de modernizare, de racordare la atmosfera culturală și artistică a Occidentului european. Un asemenea subiect, pentru orașele de provincie, a intrat în atenție sporadic, tangențial¹⁵, punctual¹⁶, de regulă ca reacție la diversele și tot mai frecventele pericole care amenință existența unor martori de neînlocuit ai istoriei moderne a României, istorie ce este, ea însăși, în plină cercetare și reevaluare. Acest pericol este o realitate din păcate la fel de acută acum ca și în anii furibundelor acțiuni de demolare din deceniul precedent. Agresivitatea cu care se manifestă noul “simț de proprietate”, lipsa totală, în ultimii 10 ani, a unui cadru legislativ de protecție a fondului construit cu valoare istorică / artistică / culturală au determinat implantarea unor construcții bizare în zonele de protecție și/sau în ansamblurile de monumente, mutilarea unor construcții reprezentative pentru diferite etape ale evoluției istorice a orașului respectiv și, de foarte multe ori, dispariția altora. Dacă anumite măsuri, de ordin legislativ sau administrativ nu pot fi urgentate, rămâne acută în schimb problema

¹⁵ Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Botoșani*, Editura Muzeului național de istorie, Colecția „Ansambluri istorice arhitecturale”, București, 1981; idem, *Ansamblul urban medieval Pitești*, Editura Muzeului național de istorie, Colecția „Ansambluri istorice arhitecturale”, București, 1982; în arhivele diverselor instituții interesate există studii și inventare referitoare la arhitectura anumitor orașe (Pitești, Câmpulung, Botoșani, Roman), inclusiv din secolul al XIX-lea, întocmite de dr. arh. Eugenia Greceanu, menite a semnaliza valoarea patrimoniului urban de inițiativele demolatoare.

¹⁶ Corina Popa, *Arhitectura rurală și arhitectura de tip urban în Râșnov și Cristian*, în „BCMI”, an VII, nr. 1-2, București, 1996, p. 10-24; Aurelian Stroe, *Câmpulung, un oraș amenințat*, în „BCMI”, an III, nr. 3, București, 1992, p. 5-8; Viorica Pisică, *Cum a fost construit palatul administrativ de la Galați*, în „RMI”, an LXIV, nr. 1-2/1995.

evaluării fondului construit, a inventarierii și cercetării lui, atât în scop științific, cât și practic, înainte de a fi prea târziu, pentru a se putea face apel, cu date concrete, în egală

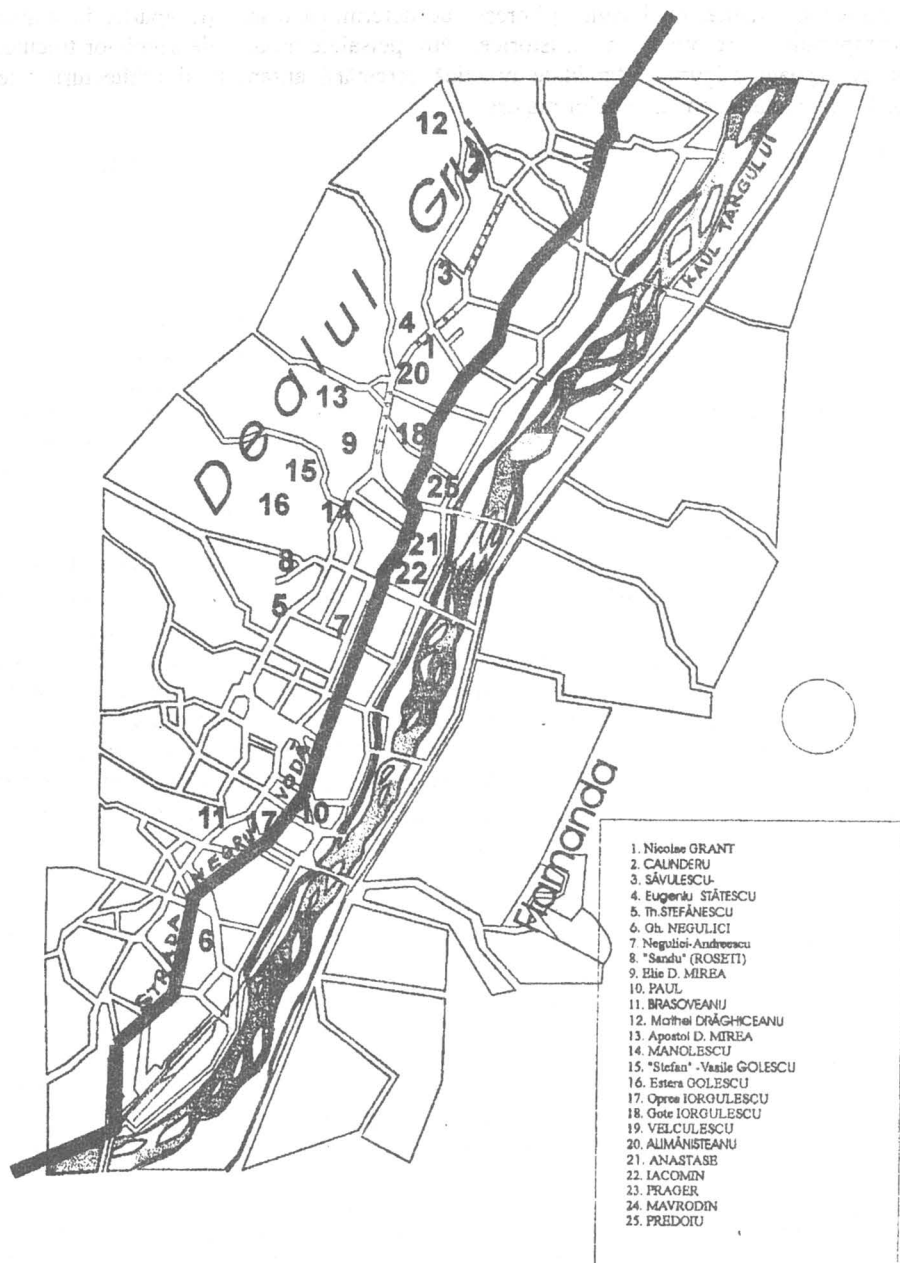

Fig. 1 Vilele din Câmpulung. Prelucrare computerizată a planului orașului; ing. Doru Nestor și Carmen Opreșcu

măsură la autoritatea administrativă/legislativă și la conștiința publică. În altă ordine de idei, posibilitățile de asigurare a confortului optim al locuirii / cazării în locuri izolate, cu ambianță liniștită, cu imagini pitorești, au determinat o atracție aparte, în lumea contemporană, către orașele mici, istorice, către peisajele urbane ale secolelor trecute, fapt care poate asigura o finalitate practică cercetării ansamblului arhitecturii “de epocă”, nu numai a monumentelor majore.

UN ASPECT INEDIT AL ISTORIEI ORAȘULUI CÂMPULUNG MUSCEL: NOMENCLATORUL STRĂZILOR

CARMEN OPRESCU

Problemă generată de nevoia omului de a se orienta în spațiu, de nevoia de comunicare a membrilor unei comunități trăitoare pe un același teritoriu, problema identificării drumurilor unei așezări umane se rezolva, în mod tradițional, în întreaga Europă medievală, prin fixarea unor repere ce puteau fi legate de gospodărie/proprietăți binecunoscute de toți locuitorii, de funcții economice (izlaz, luncă, crâng, fierăria, moara), de puncte de convergență socială (biserica, cimitirul, cârciuma) de topografia locală (deal, vale, apă, pod) – tipuri de nominalizări păstrate încă în zonele rurale¹.

Oraș ce și-a conservat, până în epoca modernă, modul de viață tradițional, acela de obște rurală, Câmpulungul păstrează asemenea denumiri până la sfârșitul secolului al XIX-lea. Pot fi întâlnite, astfel, nume ce au devenit, practic, din substantiv comun, indicând localnicilor un reper în orientare, substantiv propriu, nume de stradă, încetățenit uneori și după ce fizic și ca importanță economică/socială, reperul a dispărut. De altfel, în chiar documentele de la sfârșitul secolului al XIX-lea, unele din denumirile de acest fel apar când cu majusculă inițială, când sub forma substantivelor comune, chiar dacă sunt precedate de indicația „*strada*” sau „*ulița*”. Este cazul unor străzi ca *Abatoriului*, *calea Vârtejelor*, *calea Pietroasă*, și mai ales a străzilor purtând numele unor biserici. O asemenea origine au și denumirile străzilor: *Crucea de piatră*, *Fântâna Crassan*², *Fântâna Mănăstirei*, *Dulapurilor* (probabil strada unde funcționau „dulapuri” în zile de sărbătoare, sau, poate chiar permanent), *Gruului* (stradă aflată la baza dealului cu același nume colectând circulația de pe ulițele ce coborau de pe deal, de la locuințele orașenilor din acele zone, dar mai ales căile pe care veneau „la târg” muscelenii din satele învecinate Câmpulungului.

Tot ca repere au funcționat și proprietăți/locuințe ale unor familii de o anumită notorietate, unii dintre ei preoți: *Chirca*, *Crețeanu*, *Popa Badea*, *Nanu*, *Urianu*, *Moloiu*, probabil și *Negulici*, *Dobrescilor* (numită și *Dobrescu*), *Rucărenilor*, *Savului* ș.a.

Și în sfârșit, ca reminiscență a vechilor obiceiuri de a fixa repere pentru orientare, dar îmbogățite de o mândrie civică ce dorea să evidențieze efortul colectiv de

¹ Oliver Velescu, *Contribuții la istoria nomenclaturii străzilor din București*, (I) în: Direcția Municipiului București a Arhivelor Naționale, *Anuar al Arhivelor Municipiului București* (prescurtat AAMB), I, 1997, p. 76-86; (II) AAMB, II, 1998, p. 131-143.

² Arhivele Naționale, Direcția Județeană Argeș (prescurtat A.N. D.J.A.), Fondul „Primăria Câmpulung”, dosar 1/1883, f. 108 numele străzii ortografiat: „*Fântâna Crasan*”.

propășire a orașului prin edificarea sediilor unor instituții importante pentru oraș/județ, au apărut, în ultimii ani ai secolului trecut, imediat după ce clădirile respective au fost inaugurate.

Pentru a marca edificarea localului Școlii primare nr. 1 de băieți apare astfel denumirea *Scolei*, schimbat ulterior în *Jianu*, după numele primului profesor al acesteia. La ridicarea *Hospelului Comunal* (sediul Primăriei orașului) numele a fost schimbat din nou, în *Primăriei*, o temeinică motivație în plus fiind *faptul* că exista deja o stradă a *Primăriei*, la nord de biserica Sf. Nicolae-Popa Savu (denumire încetățenită din cauza vechiului sediu al instituției, aflat peste drum de cel nou, dăruit pentru a se construi pe acel amplasament cazarma pompierilor), stradă pe care pe care *Jianu* o prelungea traversând *Negru Vodă*. La fel apar denumirile străzilor *Gimnaziului*, *Clubului* (este vorba de *clubul* ofițerilor, numit mai târziu Cercul Militar), *Justiției* (strada deschisă la construirea Tribunalului), *Școlii Normale*.

Dovadă a caracterului prevalent reprezentativ al acestor denumiri este faptul că, excepție făcând doar denumirea *Școlii Normale*, toate străzile menționate sunt străzi secundare, care trec doar prin dreptul fațadelor laterale ale construcțiilor menționate, intrările acestora fiind de-a lungul unor străzi importante, al căror nume nu se putea pune problema a fi schimbat.

Analizând modul cum apare nomenclatura străzilor bucureștene în istoriografia modernă dar și în presă, O. Velescu evidențiază amprenta urbană pe care o conferă Bucureștiului denumirile legate de meserii, publicate insistent în ultimele decenii, indicarea căilor de comerț, (*Șoseaua Giurgiului*, ș.a.), cele legate de locul de comerț (*Târgul de Lemne*, *Oborul*), de drumul carelor ce aduceau în oraș anumite produse (*Drumul Găzarului*, *Drumul Sării*) precum și cele care indică naționalitatea locuitorilor unor străzi (ulița *izraeliților*, a *nemților*, a *armenilor*), denumiri ce exprimă caracterul din totdeauna cosmopolit al orașelor.

La Câmpulung, vital târg zonal, denumirea „ulița târgului” și „ulița de din dos a târgului” indica zona afectată schimburilor comerciale. Primele denumiri ale acestor străzi se explică în mod firesc, numele fiind dat de către localnici în primul rând pentru propria lor orientare, chiar dacă era vorba de drumul Brașovului, identic cu cel pe care muscelenii mergeau la târg. Doar *calea Târgoviștei* mai rămânea să indice locul Câmpulungului în rețeaua căilor de comerț din Țara Românească. De altfel, exact pe locul de la intersecția acestor două căi majore a funcționat, timp de secole, o foarte importantă zonă comercială din oraș, consacrată de hotărârea lui Matei Basarab de a fixa chiar aici, la nord-estul incintei mănăstirii, curtea hanului cu prăvălii ce l-a hotărât a fi al mănăstirii sale. Intenția lui este evidentă de vreme ce, în acest scop, conform recentelor cercetări arheologice, el se pare că a demolat zidurile cele demult ruinate, ale vechii case domnești fixând hanul pe acest amplasament, în timp ce casa domnească a mutat-o la sud-vestul bisericii³.

Există, pe de altă parte, căile pe care veneau la târg locuitorii satelor muscelene, străbătând așezările imediat învecinate Câmpulungului: *Calea Albeștilor*, *Calea Bughii*, a *Ocheștilor*, a *Malului*, *calea Bărbușii*, *calea Mărcuș*. Într-o plângere

³ Gheorghe I. Cantacuzino, Ștefan Trâmbaciu, *Rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în anul 2000 la ansamblul „Negru Vodă” din Câmpulung*, în: Revista de istorie a Muscelului, Studii și comunicări, VI, Câmpulung Muscel, Ed. Nummus, 2001, p. 43-63.

adresată Primăriei *calea Malului* este descrisă astfel: „*calea ce pleacă de la bis. Sf. Ilie și traversează Gruiu, vârtjele, apa Bughi, mahalalele Bughea de Jos și Malu și pe care comunicație circulează comunele Nucșoara, Corbi, Poienărei, Stănești, Slănic și Berevoești*”⁴

Pentru secolul al XIX-lea, în Câmpulung, nu au fost surprinse nume de străzi indicând meserii, ocupații ale locuitorilor, cu excepția străzii *Fierari*, stradă a țigăniei, respectiv stradă ce indică zona în care au trăit, probabil de mai multe secole, robii-țigani ai mănăstirii rămași pe loc după eliberare, și a străzii *Șubestii* care, de fapt, a luat numele sub care era cunoscută biserica la care conducea, ca multe alte străzi din oraș: *Fundeni, Bradu, Schei, Flămânda*, denumiri ce s-au substituit hramului ce ar fi trebuit, de fapt, să identifice biserica. Este ilustrativ faptul că și după închiderea bisericii *Fundeni*, transformată în muzeu încă de la începutul secolului trecut (de fapt un lapidariu pentru care nu se justifică o funcție de reper în circulația orașului), strada a devenit *str. Muzeul Fundeni*, așa cum după demolarea bisericii Bradu strada a devenit *str. Biserica Bradu*, iar străzile *Sf. Vineri, Sf. Treime* și-au păstrat numele și ele după demolarea bisericilor în primii ani ai secolului al XX-lea. Sunt exemple ce ar trebui să dea de gândit celor care, în ultimii ani, s-au grăbit a reboteza străzile orașelor fără a se gândi asupra consecințelor deciziilor lor, uneori absolut nejustificate: voința și obiceiurile și istoria unei comunități pot fi, de cele mai multe ori, grav afectate.

Este de remarcat faptul că în Câmpulung nu există, ca în alte orașe românești din teritoriile extra-carpătice, o uliță „*domnească*” sau „*boierească*”, sau a naționalităților străine, fapt explicabil desigur prin structura proprietății terenului din vatra orașului, în care s-a respectat, prin tradiție și datorită luptei obștii câmpulungene de a-și păstra privilegiile, dreptul de precumpărare. Câmpulungenii au refuzat întotdeauna să accepte abuzurile prin care teritoriul le-a fost înstrăinat. Există totuși în Câmpulung o stradă denumită cândva *Velișilor Boieri*, de fapt o stradelă, foarte scurtă, care făcea legătura, conform *Tabloului de la 1900*⁵ între străzile *Negru Vodă* și *Râului*, foarte apropiate. Casa natală a „*fraților Golești*” este chiar la intersecția *Lazăr* și *Velișilor Boieri*, conform informației transmise de ultimii descendenți ai familiei Goleșcu⁶, deci numele străzii *Velișilor Boieri* pare a fi provenit dintr-o proprietate a Goleștilor aferentă acestei străzi.

Numele boierilor *Rucăreni* a intrat în nomenclatura străzilor, probabil, ca simplu reper, ca și numele *Moloiu*, sau *Ramiova*, în timp ce *str. Pârgarilor*, mai ales *Piața Judeșilor*⁷ erau un denumiri pline de semnificație pentru Câmpulungeni. O piață a judeșilor/jurământului a fost menționată de C. D. Aricescu în monografia sa – monografie care rămâne o prețioasă imagine asupra acestui oraș, imagine istoricește

⁴ A.N. D.J.A., Fondul „*Primăria Câmpulung*”, dosar 4/1901, f. 96, iul. 1901.

⁵ A.N. D.J.A., Fondul „*Primăria Câmpulung*”, dosar 10/1900-1901, f. 92-96: „*Tablou general de raportul tehnic a stradelor orașului Câmp-Lung, 1900 (sic!)*”. Referirile la acest document se vor face, în cuprinsul acestui studiu, sub indicația „*Tabloul de la 1900*”. Strada Velișilor Boieri nu mai apare pe planul din 1926 (v. nota 20), fiind probabil desființată în conformitate cu noul regulament pentru construcții și alinieri.

⁶ Informația referitoare la casa menționată în text, aflată acum pe strada I.L. Caragiale, ne-a fost confirmată de domnișoara Ileana Goleșcu personal în urmă cu 10 ani. Este vorba despre una dintre fiicele inginerului silvic Vasile Goleșcu, fiul lui Al. Goleșcu-Arăpila. v. și nota.

⁷ La 1900 exista și strada *Pârgarilor*, în aceeași zonă în care Aricescu localizează *Piața judeșilor*, adică în imediata vecinătate a mănăstirii. Ulterior, Piața judeșilor a devenit denumirea „*scurului*” dintre hotelurile Regal și Grădișteanu, în fața amplasamentului nou al Crucii jurământului.

constituită, așa cum a fost păstrată în memoria tuturor câmpulungenilor pe ale căror povestiri se bazează în cea mai mare măsură patriotul revoluționar, poetul și memorialistul C. D. Aricescu⁸.

Revoluția franceză a produs o mare schimbare în nomenclatura străzilor, introducând sistemul apelativelor onorifice și memoriale. Probabil pentru prima dată în orașele extracarpătice, la București, la 14 august 1843 este conferit, ca omagiu, numele generalului Kiselev aleii-promenadă cunoscută și acum sub același nume, *Șoseaua Kiselev*, în timp ce locul mării adunări de sub dealul Filaretului a fost botezat „*Câmpia Libertății*” în memoria revoluției de la 1848⁹.

Numele onorifice sau memoriale acordate de câmpulungeni străzilor orașului lor nu au fost alese la întâmplare, și foarte rar au fost alese din rațiuni politice (*Piața Brătianu*, devenită ulterior *Piața Regală*), ci au fost legate de personalități sau voievozi pe care ei au ținut să îi evidențieze ca fiind legați de Câmpulung și de istoria lui: legendarul întemeietor al orașului (*Negru Vodă*), ctitorul mănăstirii și doamna lui (*Matei Basarab*, *Elena Doamna*), domnul îngropat la mănăstire (*Nicolae Alexandru*), domnul în timpul căruia s-a ridicat biserica domnească (*Mircea Vodă*), domnul care a înnoit ansamblul mănăstiresc (*Constantin Brâncoveanu*). Au mai fost astfel omagiați: *Frații Golești*, de care mai amintește un rest dintr-o bătrână casă „musceleană” aflată lângă vila Paul, casa în care ei s-au născut¹⁰, *Teodor Aman*, pictorul născut și el aici, ca și generalul de corp de armată *I. Popescu*¹¹, luptător la Mărășești.

Excepțiile sunt puține dar reflectă același respect pentru trecutul neamului care a generat alegerea numelor evocate mai sus: *Decebal*, *Mihai Bravu*, *Cuza Vodă*, *Rahova*, *Călugăreni* ș.a.m.d.

Tot respectul pentru oameni deosebiți ce au rămas în memoria orașului pentru contribuția la propășirea lui, la înfrumusețarea sau îmbogățirea lui, a generat și alegerea numelui profesorului *Jianu*¹², medelnicerului Costache *Urianu* donator al terenului pe care s-a construit localul cel nou al școlii naționale și juristului Anastasie *Urianu*, donator a peste 1000 de volume pentru biblioteca aceleiași școli¹³, a arhitectului Alexandru *Săvulescu*, a familiei *Negulici*, a autorilor primelor monografii, *Aricescu* și preotul *Răufescu*, a primarilor *Petre Zamfirescu* și *Istrate Rizeanu*, a colonelului *Zlatian*, cel căruia i se datorează dificila construire a unui drum spre Grui ce trece pe la intrarea vilelor *Săvulescu* și *Calinderu* și apoi spre vila *Drăghiceanu*.

Încercând să stabilească o cronologie în problema atribuirii de nume străzilor Bucureștene O. Velescu ajunge la concluzia că sunt necesare noi cercetări de arhivă,

⁸ v. C.D. Aricescu, *Scrieri alese*, Ed. Minerva, București, 1982, (Ediție critică).

⁹ Oliver Velescu, *op. cit.*, p. 78.

¹⁰ Această casă a fost indicată drept casă natală a fraților Golești de ultimele descendențe ale familiei ce și-au petrecut viața în oraș, în casa construită de tatăl lor, inginerul V. Golești; v. și: A.N. D.J.A., Fondul „Primăria Câmpulung”, dosar 1/1867, f. 39. Ștefan și Nicolae Golești au fost înscrși, până în 1867, pe listele electorale ale județului Muscel; A.N. D.J.A., Fondul „Primăria Câmpulung”, dosar 1/1883, f. 121, 15/27 ian. 1883 ștergerea din *Listele electorale ale județului Muscel* a decedatului Radu Golești.

¹¹ Vasile Novac, dr. Ștefan Trâmbaciu, *Generali câmpulungeni*, Ed. Cultura, Pitești, 1996, p. 42-58.

¹² A.N. D.J.A., Fondul „Primăria Câmpulung”, dosar 11/1901, f. 22, ian. 1901 se aprobă schimbarea numelui str. Scoalelor în str. *Jianu*, după numele primului profesor al școlii naționale deschise în 1832 în casele domnești de la mănăstire, profesor de mare suflet, evocat de C. Aricescu în memoriile sale. v. și Prof. dr. Gh. Pârnuță și prof. Ion N. Șucu, *Liceul „Dinicu Golești”* ..., p. 8, 9.

¹³ Prof. dr. Gh. Pârnuță și prof. Ion N. Șucu, *Liceul „Dinicu Golești”*, p. 9.

data luată în considerare până acum pentru primele astfel de încercări, respectiv anul 1834 nefiind valabilă de vreme ce, din afirmații cuprinse în documentele studiate până acum, la 1848 „străzile capitalei nu aveau nici un fel de nume cu deosebire” și se foloseau tot sistemele vechi de denotație. Procesul nu poate fi însă întrerupt, el făcând parte din schimbările de comportament generate de modernizarea orașului și din noua mentalitate ce pătrunde și tulbură viața mahalalelor. Precizia, corolar al noii vieți economice este cerută mai ales de instituțiile financiare, pentru bănci acordarea creditului depinzând de localizarea imobilului ipotecat. În fața numeroaselor solicitări de „certificate de număr”, primăria capitalei e nevoită să treacă la o intensă campanie de numerotare a străzilor. Și totuși, pentru cartierele mărginașe, la 1910 încă se mai eliberau certificate amintind de vechile practici medievale¹⁴.

Deși cercetările noastre de arhivă nu au avut drept țintă în mod special nomenclatura străzilor, pe baza documentelor studiate se pot face unele observații și constatări referitoare și la anii în care apar unele din nume de străzi.

Primele denumiri care înlocuiesc vechiul obicei al indicării traseului lor prin utilizarea unuia sau mai multor repere de pe parcursul lor ne-au apărut în anul 1867 când, alături de vechile metode de denotație („ulița de la părintele protopopiu Iacovescu”, „ulița școalei de băieți”, „ulița părintelui protopop Roșianu”¹⁵), apar străzi ce fixează, probabil oficial, apelative mai vechi („strada temniței”, „strada Fierarilor” „ulița Gruului”¹⁶).

Strada *Mircea Vodă* am găsit-o consemnată încă din 1870¹⁷. Paralelă cu, *ulița principală a târgului*¹⁸ (actuala stradă *Negru Vodă*), ea flanca, probabil la vest, șanțul din centrul orașului și ajungea la intrarea Bisericii Domnești, ctitoria doamnei Chiajna, doamna lui *Mircea Ciobanu*. Urmărind indicațiile din *Tabloul de la 1900*, o serie de străzi leagă între ele, direct, străzile *Mircea Vodă* și *Negru Vodă*, printre care și strada *Urianu*. Se indică expres că ea trece pe lângă biserica Domnească, mai precis prin partea de vest a curții bisericii, făcând legătura între *Negru Vodă* și *Matei Basarab*. Dacă ținem seama de faptul că strada *Mircea Vodă* conducea direct locuitorii din sudul orașului la piața Sf. Ilie, deci era un drum intens circulat, putem presupune că și intrarea principală în curtea bisericii poate să se fi aflat ori pe *Urianu* ori chiar pe *Mircea Vodă*. Pe de altă parte, dat fiind că piatra pisaniei bisericii Domnești nu se mai păstrează, s-a formulat și ipoteza că biserica ar fi fost ctitorită de *Mircea Ciobanu* însuși¹⁹ - ceea ce memoria orașului ar fi putut încă reține.

În *Tabloul de la 1900* traseul străzii *Mircea Vodă* este clar descris: „Din str. *Matei Basarab*, casa I. Simionescu, în str. *Scolei*, capătul *Bulevardului*” Singurul loc în care se putea face, atunci, joncțiunea cu strada *Matei Basarab*, la sud de Biserica Domnească, este în fața spitalului, la intersecția străzii *Matei Basarab*, cu str. *Elena*

¹⁴ Oliver Velescu, *op. cit.*, p. 79-81.

¹⁵ A.N. D.J.A., Fondul „Primăria Câmpulung”, dosar 1/1867, f. 155.

¹⁶ Literele inițiale respectă ortografia din document.

¹⁷ A.N. D.J.A., Fondul „Primăria Câmpulung”, dosar 1/1864-1885, f. 77: în 1870 sunt vândute de primărie casele numite ale Cruceresei, din strada *Mircea Vodă* pentru 10.548 lei noi, achiziționate de la dl. Nicolae Rucăreanu în 1869.

¹⁸ A.N. D.J.A., Fondul „Primăria Câmpulung”, dosar 1/1864-1885, fila 264, 1 aug. 1870.

¹⁹ V. Trămbaciu, *Contribuții la istoricul Bisericii Domnești din Câmpulung Muscel*, în: „Argessis”, Studii și comunicări, seria Istorie, tom IX, 2000, p. 159-165.

Doamna, aici aflându-se de fapt casa natală a academicianului Dan Simonescu. Considerăm că de aici începea strada *Matei Basarab*, în prezent fiind împărțită în mai multe tronsoane cu nume diferite. Nu cunoaștem încă cine este cel pentru care s-a schimbat numele celei mai lungi și reprezentative părți din ea în *Mihail C. Vlădescu* și când s-a produs această schimbare. Cert este că pe planul din 1926²⁰ strada este marcată astfel, doar că nu se mai intersectează cu *Matei Basarab* ci pornește din strada *Negru Vodă*, respectiv din piața *Unirii*²¹.

În 1883, alături de strada *Râului* este atestat și numele străzii *Matei Basarab*, în documente care, prin felul în care sunt redactate, indică faptul că strada fusese numită, tradițional, *Gruului* (după numele dealului de pe care colecta fluxuri importante de circulație și din afara orașului și de pe ulițe de mult timp locuite) numele nefiind de mult timp schimbat de vreme ce se simte nevoia menționării atât a numelui vechi cât și a celui nou. Insistăm asupra importanței acestei străzi pentru circulația locală. În *Tabloul* de la 1900 se precizează că pornește „din str. *Negru Vodă* la *Fundeni* (108 m.)“ fiind delimitată pe mai multe tronsoane: „*De la Fundeni la str. Gimnaziului*“ (nu este indicată lungimea), „*De la Gimnaziu la str. Albești*“ (nu este indicată lungimea), „*De la Albeștilor la Săvulescu*“ (184 m), „*De la Săvulescu la Gru*“ (452 m.), „*De la Gru până la culmea Gruului*“ (360 m), „*De pe culmea Gruului la str. Măgurei*“ (250 m). Deși nu este indicată lungimea celor mai mari tronsoane din centrul orașului, ea tot figura în evidențele primăriei ca fiind cea mai lungă stradă a orașului, depășind 1,5 km. Este, cu certitudine, motivul pentru care numele ales este cel al lui *Matei Basarab* chiar dacă strada nu trecea exact pe la intrarea ctitoriei lui, și de ce numele i-a fost fixat înaintea celorlalte străzi ale orașului. De asemenea, traseul excesiv de lung a fost împărțit, încă de la începutul secolului, în mai multe străzi cu denumiri diferite: *Nicolae Alexandru Voievod*²², *Elena Doamna*, *Lascăr Catargiu*, *Calea Albeștilor*.

Denumirea aleasă pentru strada principală a întregului oraș, care ține să fixeze în conștiința tuturor afirmarea originilor legendare ale Câmpulungului, *Negru Vodă*, am întâlnit-o abia în anul 1884²³, dar cu o frecvență și cu o claritate a exprimărilor (fără a induce nici o explicație suplimentară) care ne dă certitudinea că numele fusese deja adoptat de multă vreme.

²⁰ Este vorba de „*Planul orașului Câmpulung lucrat de C. Rădulescu-Codin și Neculae Patraulea*“ din anul 1926, publicat în: C. Rădulescu-Codin, *Câmpulungul Muscelului. Istoric și legendar. Privire asupra trecutului cu hărți, figuri și numeroase vederi. Însoțit de călăuza vizitatorului, celor mai de seamă locuri și monumente istorice din oraș și din împrejurimi*, Câmpulung Muscel, 1925, pagină nenumărată.

²¹ v. și A.N. D.J.A., *Fondul „Primăria Câmpulung”*, dosar 8/1930 f. 223, planul orașului sumar desenat, sc. 1/25000, trimis Ministerului de Interne în oct. 1930 „în vederea încheierii convențiilor speciale între Casa Autonomă a Drumurilor și comunele urbane”.

²² Fără comentarii, ne rezumăm a nota că strada purtând numele domnitorului din tabloul votiv de la Biserica Domnească a Argeșului, str. *Nicolae Alexandru Voievod*, trece, la egală distanță, printre fosta mănăstire catolică (Cloașterul) și biserica de la curtea domnească a Basarabilor, acum biserica mănăstirii *Negru Vodă*.

²³ A.N. D.J.A., *Fondul „Primăria Câmpulung”*, dosar 1/1864-1885: în același an 1884, acte de vânzare către primărie de la: Fotinia, născută Gh. Jugureanu, care vinde case cu loc de la părinți în str. *Negru Vodă* vecine: la Răsărit „cu strada de din dos a târgului”, la nord cu târgul cel vechi de bucate; Sache Nicolau, Diamandi Nicolau și Costache Nicolau, moștenitorii lui Nicolae Nicolau vând prăvăliile din str. *Negru Vodă* vecine: la sud cu capul terasei, „la apus cu șanțul care curge de-a lungul orașului”, la est cu *Negru Vodă*; vândute de asemenea primăriei casele din str. *Negru Vodă* învecinate cu: est cu str. *Râului*, la vest cu str. *Negru Vodă*.

În 1895 sunt atestate străzile: *Calea Mărcuș, Nanu, Rucărenilor, Schei* iar în 1896: *Fundeni, Gimnaziului, Mușat, Primăriei, Scolei, Sf. Vineri, Ștefănescu, Bărăției, Calea Albeștilor, Școalei Normale*. Adăugând numele străzii *Sachelarie*, atestată în 1898, am epuizat lista străzilor nominalizate în documentele de la sfârșitul secolului al XIX-lea studiate de noi.

Înregistrarea și avizarea nomenclatorului de străzi se făcea pe baza unui „*tablou*” (tabel) probabil asemănător celui de la 1900. Menționi despre existența unui asemenea tablou am întâlnit în 1896, când Consiliul Comunal hotărăște întocmirea unui tablou pentru schimbarea denumirilor de străzi care urma a se depune spre avizare cf. art. 95 din Legea Comunală și „*va înlocui tabloul ecsistent (sic!)*”²⁴.

Întinderea mică a Câmpulungului, mai ales față de cea a capitalei²⁵ nu a făcut necesar un regulament special privitor la numerotarea și nomenclatura străzilor, doar obligativitatea fixării unor plăcuțe cu numele străzii și numărul casei este fixată prin „*Regulamentul pentru construcțiuni și alinieri*” redactat de consilierii primăriei sub titlul „*Regulament pentru înfrumusețarea și perfecționarea orașului Câmpu – Lung (sic!)*”²⁶ și publicat în anul 1901²⁷.

Studiile consacrate acestui subiect fiind, pentru restul orașelor românești aproape inexistente, nu am urmărit a face comparații, ci doar a evidenția importanța abordării lui pentru istoria civilizației urbane moderne în teritoriile românești. Pe de altă parte intenția a fost și aceea de a atrage atenția asupra unui aspect al activităților edilitare desfășurate în prezent fără nici un criteriu valoric, fără cunoștința faptului că s-au înlocuit și se continuă a înlocui denumiri pline de semnificație pentru comunități locale ce au provocat, prin cutume sau prin exprimarea directă voinței colective, alegerea anumitor denumiri pentru străzile orașului lor.

Erau nume pe care orașenii le doreau rostite zilnic, într-o aducere aminte chiar și numai a moșilor de la care ei le-au preluat. În plus, în condițiile depersonalizării multor străzi ale unor vechi cartiere, din diverse motive (populație transplantată aici de la țară în anii „industrializării socialiste”, blocuri informale, vilele ridicate în prezent în disprețul total al mediului construit cu care ele conviețuiesc), de multe ori doar numele străzii mai poate evoca o tradiție, o istorie, o memorie pentru orașul contemporan.

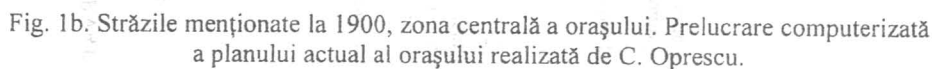
²⁴ A.N. D.J.A., Fondul „*Primăria Câmpulung*”, dosar 21/1896, f. 67; în același registru cuprinzând copiile proceselor verbale ale ședințelor Consiliului Comunal, semnate autograf de primarul orașului, la f. 163 este menționat avizul pentru „schimbarea” numelor străzilor nou-deschise, fără a fi consemnat și tabelul cu aceste străzi.

²⁵ 1920 aprobat prin Înalt Decret regal „*Regulamentul pentru numerotarea și nomenclatura străzilor din București*” Monitorul Oficial nr. 54, 11 iunie 1920 Oliver Velescu, *op. cit.*, pag. 80.

²⁶ A.N. D.J.A., Fondul „*Primăria Câmpulung*”, dosar 1/1901 f. 70, 71, 72.

²⁷ v. Andrei Căpușan, *Sistematizarea urbană la Câmpulung*, în: Studii și Comunicări, Muzeul Câmpulung, vol. IV, 1987, p. 211-219, despre „*Regulamentul pentru construcții și alinieri*” publicat de primărie în anul 1901.

DENUMIRI DE STRĂZI CÂMPULUNGENE menționate documentar în perioada 1863-1939

Nr crt	STRADA	A. N. D. J. A.	TABLOUL 1900	PLAN 1926	OBSERVAȚII
1	ABATORIULUI	<i>ante</i> 1900, 1901	din <i>Râului</i> la râu	X	
2	Teodor AMAN			X	nume păstrat și după 1944
3	ANA DOAMNA	1929		X	
4	ARICESCU	1901, 1911, 1934	din <i>Mircea Vodă</i> în <i>Sf. Ilie</i>	X	
5	BĂRĂȚIEI	1896, 1908, 1930, 1936	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Râului</i> și vadu abatoriului	X	
6	BOLINTINEANU	1901, 1911	din <i>Negru Vodă</i> pe lângă grădină, la <i>Matei Basarab</i>	X	
7	Biserica BRADU	1901, 1911	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i>	X	
8	CALEA ALBEȘTILOR	1896, 1907	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i> , <i>Săvulescu</i> , la Bughea	X	Ulterior: <i>Constantin Alimănișteanu</i> ¹ , 30 Decembrie
9	Calca BĂRBUȘII	1901, 1906		X	
10	Calca DOBRESCILOR	1900, 1901, 1902	din <i>Matei Basarab</i> spre Grui		1901: <i>Dobrescu</i> ; 1902: o stradelă comunică din <i>Gruiului</i> în <i>Dobrescilor</i> pe lângă biserica <i>Sf. Nicolae de Sus</i>
11	Calca DOROBANȚILOR	1912		X	
12	Calca MALULUI		din <i>Matei Basarab</i> , în str. <i>Sf. Ilie</i> , în valea lui <i>Cazan</i> , în sus spre Malu	X	de la <i>Sf. Ilie</i> spre Grui
13	Calca MĂGURII		din <i>Negru Vodă</i> spre apus și Bughea		probabil este <i>Calca Bughii</i> din pl. 1926
14	Calca MĂRCUȘ	1895, 1929		X	probabil, în timp, două drumuri: unul pe malul stâng al <i>Râului Târgului</i> , altul între bisericile <i>Fundeni</i> și <i>Olari</i>
15	Calca NĂMĂEȘTI		de la podul Mare spre Valea Mare și Nămăești		
16	Calca OCHEȘTILOR	1901	din <i>Matei Basarab</i> spre Grui	X	
17	Calca PIETROASĂ		din <i>Negru Vodă</i> în iazul morii și peste râu spre Valea Mare		

¹ cf. Baci, LM, 35.

	STRADA	A. N. D. J. A.	TABLOUL 1900	PLAN 1926	OBSERVAȚII
18	Calea RUMĂNEȘTILOR		din vadul stradei Rucărenilor și hanul Flămânda spre comuna Rumânești		
19	Calea TÂRGOVIȘTEI		din <i>Valea Rumânești</i> spre Mățau	X	
20	Calea TRAIAN	1914		X	
21	Calea VÂRTEJELOR		din <i>Matei Basarab</i> prin dosul spitalului în <i>calea Malului</i>		v. și <i>Sf. Ilie</i>
22	Calea VIȘOIU DIN VALE		din <i>calea Rumâneștilor</i> în șoseaua Națională la Valea Foi		
23	C. TIN BRÂNCOVEANU	1911, 1934		X	
24	BUGHEA, Calea BUGHII	1900, 1908		X	
25	CAZARMEI (?șoseaua)		<i>strada Cazarmei</i> , de la podul mare spre cazarmă și Mărcuș	X	
26	CĂLĂRAȘILOR	1908, 1929	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i>	X	
27	CĂLUGĂRENI	1913			pl. 1926 = <i>Dulapuri</i> ; actuala <i>Soldat Goleșcu</i> ² ;
28	CHIRCA	1901	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i> , în <i>Sf. Gheorghe</i>		probabil <i>Maior Giurescu</i> la 1926
29	CLOAȘTER	1901	din str. <i>Spitalului</i> în <i>Valea Temniți</i> , în str. <i>Chirca</i>		probabil <i>Ana Doamna</i> la 1926
30	CLUBULUI		din <i>Mircea Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i>		la 1900 se prelungea cu <i>Școalei</i> , despărțite de intersecția cu <i>I.C. Brătianu</i> . <i>Scoalei</i> devine <i>Jianu</i> în 1901, dar după construirea Hospelului devin toate <i>Primăriei</i> , prelungind str. <i>Primăriei</i> aflată între <i>Negru Vodă</i> și <i>Râului</i> .
31	CREȚEANU (CRITEANU?)	1901: din <i>Râului</i> la intersecția <i>Negru Vodă</i> cu <i>Bradului</i>	<i>Criteanu</i> , din <i>Negru Vodă</i> în <i>Râului</i> .		probabil <i>Bradului</i> și <i>Crețeanu</i> vor deveni <i>Lascăr Catargiu</i> , tronsonul dintre Podul Băilor și <i>Matei Basarab</i> , pe pl. 1926
32	CRUCEA DE PIATRĂ	1901, 1911, 1929	din <i>Matei Basarab</i> în <i>Sf. Gheorghe</i>	X	
33	CUZA VODĂ	1911, 1934		X	aprobată în 1895 de Consiliul Județean
34	DECEBAL			X	
35	Drumul Malului		din <i>Valea Rumâneștilor</i> spre Mățau		
36	DULAPURILOR	1901; 1913 = <i>Călugăreni</i>	din <i>Matei Basarab</i> spre Grui	X	pl. 1926 = <i>Dulapuri</i> ; actuala <i>Soldat Șt. Goleșcu</i>

² Baciu

	STRADA	A. N. D. J. A.	TABLOUL 1900	PLAN 1926	OBSERVAȚII
37	ELENA DOAMNA	1911, 1931		X	
38	FIERARI	1867, 1911	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Lazăr</i> la capătul podului mare	X	
39	FÂNTÂNA CRASAN	1901, 1908	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Râului</i>	X	
40	FRAȚII GOLEȘTI	1911		X	
41	FUNDENI	1896, 1911	din raionu Gării peste <i>Negru Vodă</i> pe la biserica Fundeni în str. <i>Matei Basarab</i> și la biserica <i>Sf. Gheorghe</i>	X	pl. 1926 = Muzeul Fundeni
42	GĂRII	1901, 1907	din <i>Negru Vodă</i> la gară		
43	ȘOS. GĂREI	1900; 1901	din str. <i>Lazăr</i> la gară		
44	GIMNAZIULUI	1896	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i>		La 1896 <i>Matei Basarab</i> era între <i>Gimnaziului</i> și <i>Albeștilor</i> . Cum <i>Elena Doamna</i> și <i>Sf. Treime</i> existau, probabil <i>Gimnaziului</i> era la sud de <i>Gimnaziu</i> posibil să se fi păstrat denumirea pentru tronsonul ce va fi <i>Lascăr Catargiu</i> , la est de vile și de biserica Schei, în prelungirea străzii <i>Matei Basarab</i> .
45	GRUIULUI	1867, 1883, aug. 1900			probabil "prelungită" în 1907 cu tronsonul ce continuă <i>Bulevardul</i> până la <i>Calea Traian</i> de pe planul din 1926
46	I.C. BRĂȚIANU	1901, 1911, 1929	din <i>I.H. Rădulescu</i> în str. <i>Scolei</i>	x	
47	I.H. RĂDULESCU	1901, 1911	din <i>Negru Vodă</i> pe lângă grădină (Grădina Publică nota n) în <i>Matei Basarab</i>	?X	
48	JUSTIȚIEI			X	
49	JIANU	1901-1906			v. <i>Clubului</i>
50	LASCĂR CATARGIU	1911, 1929, 1930, 1934		X	v. și Crețeanu; posibil ca tronsonul de la est de vile și de biserica Schei, în prelungirea străzii <i>Matei Basarab</i> , să fi păstrat o perioadă denumirea <i>Gruului</i> în limbajul orașenilor.
51	LAZĂR	1900, 1907	din str. <i>Negru Vodă</i> la podu mare; de la ea începea șoseaua Gării	X	<i>Fierari</i> era din <i>Negru Vodă</i> în <i>Lazăr</i> ; <i>Socol</i> era din <i>Negru V.</i> în <i>Lazăr</i> (<i>Aman?</i>); <i>Veliților Boieri</i> era din <i>Lazăr</i> în <i>Râului</i> (probabil <i>Rahova</i> din pl. 1926). Deci casa natală a fraților <i>Golești</i> e chiar la intersecția <i>Lazăr-Veliți Boieri</i> deci numele <i>Veliților B.</i> pare fi avut originea într-o proprietate a <i>Goleștilor</i> ; pl. 1926 = <i>Unirii</i> ; probabil actuala <i>stradă I.L. Caragiale</i>

	STRADA	A. N. D. J. A.	TABLOUL 1900	PLAN 1926	OBSERVAȚII
52	MAIOR GIURESCU	1929		X	
53	MATEI BASARAB	1883, 1907	din <i>Negru Vodă</i> la Fundeni, la str. <i>Gimnaziului</i> , la str. <i>Albești</i> , la str. <i>Săvulescu</i> , la Grui, la culmea Gruiului, la str. <i>Măgurei</i>	X	1883, Menționată frecvent sub formularea <i>strada Gruiu (M. Basarab)</i> , sau invers: <i>Matei Basarab (GruiuLui)</i> ; 1907: urma a fi prelungită din dreptul str. <i>Popa Badea</i> până sub Măgura
54	MIHAI BRAVU	1929		X	
55	MIRCEA VODĂ	1870, 1911	din str. <i>Matei Basarab</i> , casa I. Simionescu, str. <i>Scolei</i> , capul <i>Bulevardului</i>	pare a fi <i>N.C. Vlădescu</i> , inclusiv de-a lungul <i>Bulevardului</i> ; 1901: <i>Jianu</i> pornea din <i>Mircea V.</i> din dreptul statuei lui <i>Negru Vodă</i> , 1900, intersecții: <i>Aricescu</i> , <i>Clubului-Scolei</i> , <i>Profesorului</i> (la rondul mare), <i>Rizeanu</i> , Sf. <i>Vineri</i> , Str. <i>Pieții Judeților</i> , <i>Ștefănescu</i> , <i>Urianu</i>	
56	MÂNĂSTIRII	1901	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i>		
57	MOLOIU	1901	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i> și <i>Calea Bughea</i> (pe la casa <i>Oncica</i>)		pe planul din 1926: probabil <i>Vulturului</i> e continuată cu <i>Moloiu</i> printre vila <i>Calinderu</i> și biserica <i>Schei</i>
58	MUȘAT	1896, 1901	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Râului</i>	X	
59	MONASTIRI (neidentific)		Din <i>Negru Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i>		
60	NANU	1895, 1907	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i>	?X	1907 se cere redeschiderea ei
61	NEGRU/NICOLAE ALEXANDRU VOEVOD	1911		X	pe pl. 1926 apare și " <i>Negru</i> "
62	NEGRU VODĂ	din 1867 menționată permanent	<i>Calea N. V.</i> de la Raionul din jos la gura străzilor <i>Gării</i> , <i>Fierarilor</i> , <i>Primăriei</i> , <i>Albeștilor</i> , la Școala nr. 3, până la Raionul din sus	X	
63	NEGULICI	1901, 1914	din <i>Negru Vodă</i> în șoseaua <i>Gării</i>	X	intersecție cu: <i>Fântâna Mănăstirei</i>
64	PÂRGARILOR	1901, 1911, 1914	din <i>Negulici</i> la <i>Negru Vodă</i>		
65	PARCUL MIREA	sept. 1911		X	
66	PÂRGARILOR	1901, 1914	din str. <i>Negulici</i> la <i>Negru Vodă</i>		
67	Col. POENARU BORDEA			X	
68	POPA BADEA	1901, 1907, 1911	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i>	X	1907: <i>Albeștilor</i> urma a fi prelungită din dreptul str. <i>Popa Badea</i> până sub Măgura
69	GEN. I. POPESCU	1934		X	
70	PRIMĂRIEI	1896, 1906, 1911	din <i>Negru Vodă</i> la <i>Râului</i>	X	extinsă spre <i>Matei Basarab</i> în 1906, dispărând <i>Clubului</i> și <i>Scoalei-Jianu</i>

	STRADA	A. N. D. J. A.	TABLOUL 1900	PLAN 1926	OBSERVAȚII
71	ROFESORULUI (neident)		Din <i>Mircea V. în Negru V</i> la rondul mare		
72	RAHOVEI	1901, 1911	din Piață la Grădina Publică	X	1900: traversează <i>Sf. Vineri</i>
73	RAMIOVA	1901	din <i>Matei Basarab</i> spre Grui		probabil, la 1901, se intersecta cu <i>Matei Basarab</i> undeva între <i>Malului</i> și <i>Dulapurilor</i>
74	RĂUȚESCU			X	la N de Grădina Publică
75	RĂULUI	1883, 1907	de la vadul morii Vlăsceanu la <i>Urianu, Fântâna Crasan, la Negru Vodă</i>	X	intersecții la 1900: <i>Criteanu, Abatorului, Bărăției, Fântâna Crasan, Veliților Boieri, Savului, Rucărenilor, Primăriei, Mușat</i>
76	RIZEANU (neidentificată)		Din <i>Mircea Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i>		
77	RUCĂRENILOR	1895, 1901: din <i>Negru Vodă</i> în <i>Râului</i>	din <i>Negru Vodă</i> în <i>Matei Basarab</i>		intersecții la 1900: <i>Calea Rumâneștilor, Râurilor, Negru Vodă</i>
78	SACHELARIE	1898, 1901, 1929, 1934	strada din fața caselor d-lui <i>Sachelarie</i> (fără nume)-[până în] str. <i>M. Basarab</i>		deschisă între <i>Negru Vodă</i> și <i>M. Basarab</i> , de-a lungul proprietății unde se proiectase palat administrativ și judecătoresc; oct. 1901: recepție definitivă; 1907: strada <i>Brătianu</i> se prelungește până în <i>Sachelarie</i>
79	SAVULUI				
80	SĂVULESCU	1901	din <i>Matei Basarab</i> în <i>Albescilor</i>	X	
81	SCHEI	1895, 1900, pl. 1926: <i>Biserica Schei</i>	din <i>Negru Vodă</i> , prin fața bisericii, în <i>M. Basarab</i> și <i>Moloiu</i> spre <i>cal Bughea</i>	X	nov. 1900: "Proiect de aliniere și pavare a stradei <i>Scheiului</i> în prelungirea ei spre <i>calea Albescilor</i> și legătura cu str. <i>Moloiu</i> pe lg. proprietatea D-lui <i>Doktor Calinderu</i> " v. <i>Clubului, Jianu</i>
82	SCOLEI, ? <i>Scoalelor</i>	1896, i an. 1901 <i>Scoalelor</i> devine <i>Jianu</i> ;	din <i>Mircea Vodă</i> . în <i>Matei Basarab</i>		
83	ȘCOLEI NORMALE	1896 deschiderea; 1900, 1901, 1906	<i>Strada Școlei normale</i> : din <i>șoseaua Rumâneștilor</i> până în str. <i>Flămânda</i> .		mart. 1900: șos. <i>Clâmpulung-Târgoviște</i> ; martie 1901: <i>Șoseaua Flămânda</i> ; str. <i>Școlei Normale</i> în 1906
84	SF. GHEORGHE	1900, 1929	de la bis. la str. <i>Chirca</i>	X	
85	SF. ILIE	1907	din <i>Matei Basarab</i> la <i>cal. Vârtejelor</i>		intersecții la 1900: <i>Aricescu, Calea Malului</i>
86	Bis. SF. NICOLAE-NICUȚ	1911		X	
87	SF. TREIME	1901, 1900	din rondul str. <i>Negru Vodă</i> la <i>M. Basarab</i>	X	1906: intersecție <i>Fierari, Negru Vodă, Sf. Treime</i>

STRADA	A. N. D. J. A.	TABLOUL 1900	PLAN 1926	OBSERVAȚII
88 SF. VINERI	1896, 1901, 1911	din <i>Mircea v. în Matei Basarab</i> <i>Rahovei</i>	X	
89 ȘTEFĂNESCU	1896, 1901	din <i>Negru Vodă în Mircea Vodă</i>		1896 (tronson pe <i>Mircea Vodă</i> între str. <i>Ștefănescu</i> și <i>Sf. Vineri</i>), 1901: " <i>profesorului Ștefănescu</i> "
90 ȘUBEȘTI	1901, 1911	din str. <i>Chirca</i> la str. <i>Sf. Gheorghe</i>	X	
91 TUDOR VLADIMIRESCU	1901, 1911		X	între <i>Venus</i> și <i>Fânt. Crasan</i> , paralelă cu ele, din <i>Frații Golești</i> la <i>Brătianu-Negru Vodă</i>
92 ȚIGANILOR	1901			
93 UMBREI			X	
94 UNIREI	1911, 1936		X	v. <i>Lazăr</i>
95 URIANU	1907	din <i>Mircea Vodă în Negru Vodă</i> pe la Biserica Domnească	?X	1900: intersecție cu str. <i>Râului</i> între vadul morii <i>Vlasceanu</i> și str. <i>Fântâna Crasan</i>
96 VALEA TEMNIȚEI	1867 1901, 1907	din <i>Negulici</i> peste <i>Negru Vodă</i> și <i>Matei Basarab</i> în str. <i>Cloșter</i>	X	1867, printre: ulița școalei de băieți, ulița de la părintele. protopopiu Iacovescu, ș.a.m.d.
97 VENUS			X	ulterior Lt. <i>Oncica</i> , informație de la Aurică Smaranda
98 N.C. VLĂDESCU	1929, 1930		X	ante 1929 se intersecta cu <i>Elena Doamna</i> ; la 1930 apare numele <i>Mihail C. Vlădescu. v. Mircea Vodă.</i>
99 VULTURULUI			X	v. <i>Moloiu</i>
100 VELIȚILOR BOIERI	1901	din <i>Lazăr în Râului</i>		v. <i>Lazăr</i>
101 VIȘOIU DE SUS (șosea)		din <i>Negru Vodă</i> , pe la grădina Rucărenilor		
102 Colonel ZLATIAN	1929		X	

v. și Dr. COSTEA, ALIMĂNIȘTEANU, LT. ONCICA, FÂNTÂNA MĂNĂSTIREI, GENERAL EREMIA GRIGORESCU, în continuarea străzii Lascăr Catargiu de la Calea Albeștilor pe planul din 1926

MARI DESENE ȘI GRAVURI DIN SECOLUL AL XX-LEA

AUGUSTIN LUCICI

Greutatea de a opera distincții calitative valabile crește considerabil când ne referim la arta vremii noastre și există motive serioase pentru aceasta. Ne lipsește perspectiva și nu beneficiem de judecăți care să fi rezistat probei timpului. Mai mult, arta contemporană este în mare măsură abstractă și diferă atât de fundamental de arta reprezentatională din trecut, - artă care se sprijinea pe viziunea naturală și avea un conținut explicit - încât criteriile anterioare ale desăvârșirii ne apar azi sub semnul dubiului sau nu mai sunt deloc aplicabile.

La începutul anului 1964 „National Gallery“ din Washington ne-a oferit posibilitatea cu totul inedită de a lua cunoștință cu gama și cu diversitatea deconcertantă a artei secolului nostru prin intermediul unei ample expoziții de tablouri împrumutate de la „Museum of Modern Art“ din New York. Se putea urmări acolo fiecare fază a picturii din secolul al XX-lea și chiar precursorii ei erau bine reprezentați. Apăreau lucrări de referință din creația lui Cézanne, Van Gogh, Gauguin, piese renumite de Matisse și Fovi, de Picasso și de cubiști, de expresioniștii germani, de Kandinsky și Mondrian, creatorii artei abstracte.

Aici figurau și exemple reprezentative pentru multe alte curente, precum pictura fantastică și suprarealistă, de la Chagall la Dali și Tanguy și erau expuse picturi ale celor mai noi expresioniști abstracti Pollock de Kooning și alții, precum și ale expresioniștilor geometrici ca Josep Albers, Morris Louis și Ellsworth Kelly. Alături de picturi extrem de moderne apărea și pictura unui realist scrupulos, chiar cu un aer romantic în subtext, Andrew Wyeth, un artist cu o audiență deloc mică la public. Nimeni nu va condamna, credem, un anumit sentiment de confuzie în fața acestei abundențe de curente diverse. Chiar dacă vom observa că tendința abstractă a devenit tot mai dominantă în secolul al XX-lea - poate datorită unui reflex inevitabil al civilizației noastre științifice și tehnologice - vom întâmpina greutatea în a găsi criterii de judecată și evaluare care să cuprindă atât arta reprezentatională, cât și pe cea abstractă, precum și tot ceea ce se situează între ele.

Totuși, dacă întoarcem o privire spre criteriile desăvârșirii pe care le-am desprins din operele de artă create începând cu secolul al XV-lea și până la sfârșitul secolului al XIX-lea situația nu ne apare chiar așa disperată. De fapt, multe din aceste criterii - și vom căuta să dovedim - sunt încă aplicabile și azi, în ciuda renunțării la viziunea asupra naturii în favoarea formelor abstracte, pentru că principalele realizări artistice rămân aceleași.

Ne vom transfera acum în secolul al XIX-lea cu metoda noastră de cercetare, o metodă de aflare a criteriilor desăvârșirii prin compararea unui artist de valoare recunoscută cu unul minor, care însă lucrează în același stil, sperând să aflăm astfel confirmarea la presupunerea noastră privitoare la identificarea marelui artist și cât și a celui minor, prin intermediul unei analize amănunțite concentrate asupra calităților realității formale. Vom rămâne pregătiți să ne inversăm chiar judecata de valoare, dacă va fi necesar. Subțierea tot mai evidentă a conținutului, care se poate lesne observa în evoluția de la arta reprezentatională de către arta abstractă, nu va constitui un impediment serios deoarece, cum spuneam înainte, în arta abstractă nu numai organizarea formală, expresivitatea, originalitatea, și alte aspecte calitative sunt încă distincte și arta abstractă poate fi, cel puțin până la un punct, măsurată.

Dacă examinăm semnificația creației lui Matisse, cât și a lui Picasso, a încetat de a mai fi contestată, ei fiind categoric unele din figurile majore ale secolului al XX-lea. La fel, Suzanne Valadon, contemporan cu Matisse era admirată la vremea ei pentru grafica îndrăzneată și pentru o anumită forță primitivă a lucrărilor sale. Datorită acestei forțe renumele ei acum pare a urma din nou o linie ascendentă. Mâna de maestru a lui Picasso se recunoaște lesne în așa numitele sale desene diverse, clasice pe care le-a realizat în paralel cu compozițiile abstracte. Prea mulți factori accidentali, cum ar fi culoarea sau cerneala picurate pe suprafața hârtiei sau mulțimea unor linii care ar vrea să indice subconștientul, mă îndoiesc sincer că pot da naștere unei mari opere de artă. Același lucru este valabil și pentru porțiunile realizate de diverse mașini sau în cele în care predomină anumite procedee tehnice, care, practic, nu au nici o valoare expresivă. Dacă, pe de altă parte, compoziția este prea strict limitată la câteva forme geometrice, perspectiva conștiinței creatoare ni se pare la rândul ei prea îngustă pentru a produce o operă de calitate artistică, superioară, deși multe din curente noi au valoare experimentală.

La școala expresionismului abstract și a abstracționismului geometric întâlnim lucrări supradimensionate cu numai câteva tușe gigantice pe ele: dungi sau forme de cel mai simplu tip. Acestea nu au, mi se pare, un caracter articulat și expresiv decât prea sumar pentru a aspira să fie considerate în categoria marii arte sau pentru a ne menține multă vreme treaz interesul. Afirmatia este valabilă și pentru „Pop Art” și „Op Art”, ca să menționez și aceste curente care fac parte dintre ultimele ivite. Ele se apropie periculos de mult de frontiera dintre artă și non-artă.

CARTEA ANULUI 2000

SILVESTRU VOINESCU

După 1990, producția editorială din țara noastră a crescut la nivelul țărilor mari din Europa, datorită numărului enorm de edituri care au apărut peste noapte. Statul n-a mai putut controla fenomenul editorial și în primii ani de după revoluție, am asistat la o serie de păgubitoare evenimente în domeniu. Pentru exemplificare, am să amintesc doar unul care mi se pare și azi, pe cât de regretabil, pe atât de nostim. În anul 1991-1992, trei edituri din țară, au scos celebrul roman „Cămașa lui Hristos“, fără să știe una de celelalte. Poate că întâmplarea n-ar fi făcut vâlvă, dacă cei interesați din străinătate n-ar fi reclamat statului român că nici unul dintre cei trei editori, nu ținuseră cont de obligațiile „Copyrightului“. În aceste condiții, statul nostru a fost nevoit să retragă imediat după piață, cele trei ediții ale cărții în cauză. De la întâmplarea povestită, foarte multe dintre editurile apărute imediat după revoluție, au dispărut și bine-nțeles, au apărut altele, așa încât până la începutul anului 2000, țara noastră a continuat să aibă o producție editorială, la titlul de carte mai ales, supradimensionată. Aspectul acesta, a dat naștere unui alt fenomen la care a contribuit și economia de piață. Au dispărut treptat, treptat, tirajele mari, pentru că editurile trebuiau să-și vândă rapid producția pentru a investi în alte tipărituri. Au apărut în consecință, tirajele tot mai mici, de numărul sutelor de exemplare, fapt la care asistăm și astăzi și care a dus la scumpirea enormă a cărții în țara noastră.

La data când scriu aceste rânduri, ne aflăm deja în a doua jumătate a anului 2000. Multe din cărțile apărute în acest an, mi-au trecut prin mână și pot aprecia valoarea pe care o au în funcție de nevoia de lectură a diferitelor categorii de cititori potențiali. Se obișnuiește, în fiecare an, ca un număr de câteva cărți din domenii diverse, să fie socotite pentru valoarea lor, drept „Cartea anului“. Ei bine, din punctul meu de vedere - și nu numai al meu - cartea acestui an este „2000 de ani de statalitate, creștinism și cultură în spațiul românesc“. Autorii acestei cărți apărută în două volume care totalizează aproape 1100 de pagini, sunt: Dr. Florian Tucă, și profesorii de istorie Nicolae Ionescu și Romulus Raicu.

Cartea a apărut în condiții bune, la editura Sylvi din București. Încă de pe coperte, cele două volume au precizarea „Repere cronologice“. Volumul întâi se ocupă de perioada „De la geto-daci, până la Unirea cea Mare de la 1 decembrie 1918“, iar volumul doi „De la Marea Unire de la 1 decembrie 1918, până în ziua de 15 ianuarie 2000“. Autorii au grijă să precizeze tematica volumelor încă de la început:

- Statalitatea în spațiul românesc
- Regi, voievozi, domnitori, principii și șefi de stat

- Lupte, bătălii, ample mișcări sociale și naționale
- Evoluția creștinismului. Lăcașuri de cult, mitropolii și patriarhi
- Hrisoave, acte, legi și decrete
- Instituții de cultură, cărțurari și cărți
- Monumente istorice, statui, busturi, cruci memoriale
- Decorații, medalii, plachete, insigne
- Calendar istoric aniversar 2000

Mergând până la amănunt în anunțarea conținutului, vom găsi în conținutul celor două volume informații cu totul inedite, pe care cititorul cotidian căruia se adresează cartea, nu are de unde să le cunoască. Se constată din capul locului, bogata experiență cărțurărească și editorială a autorilor în fruntea cărora se situează la propriu și la figurat, dr. în istorie Florian Tucă, autor a peste 50 de cărți - unele în colaborare - fost redactor-șef și director al Editurii militare, trecut în retragere după ce, timp de douăzeci de ani, purtase gradul de colonel. Cultura românească îi datorează lui Florian Tucă o adevărată literatură a monumentelor eroilor patriei și a însemnelor memoriale dedicate acestora.

Vorbind despre valoarea cărții, cunoscutul istoric și academician Ștefan Ștefănescu, care girează lucrarea cu o admirabilă prefață scrisă în ianuarie 2000, în încheierea acesteia spune: „Lucrarea 2000 de ani de statalitate, creștinism și cultură în spațiul românesc“, se recomandă ca una din realizările editoriale românești de seamă, într-un moment de resurecție cultural-științifică și de căutare în racordarea istoriei noastre la ritmul de dezvoltare al țărilor europene dezvoltate.

Autorii lucrării - în special coordonatorul ei dr. Florian Tucă, general omni excepțio major - fac proba înaltelor lor calități profesionale și dau istoriei, bunul cel mai de preț al națiunii noastre, sensul profund de conștiință și spirit de răspundere“.

Literatura noastră istorică a mai cunoscut o serie de cărți în care evenimentele sunt înșiruite în cronologia lor, gen „Istoria României în date“, dar n-am avut nici o carte până la cea de care ne ocupăm în rândurile de față, care să comenteze succint informațiile și care să se ocupe și de domenii cum sunt: evoluția creștinismului, lăcașuri de cult, hrisoave, instituții de cultură, cărțurari și cărți, etc. Pe noi, cei din Argeș această carte ne avantajează în mod evident, pentru că vom găsi sute de relații despre oameni și locuri din județul nostru care s-au înscris în istoria României prin faptele lor sau prin conotațiile ce le poartă. Dacă ne gândim că în județul nostru sunt urme evidente din timpul strămoșilor noștri daco-romani, din timpul primelor formațiuni statale, că aici au fost primele două capitale ale Țării Românești, prima mitropolie a Țării Românești, dacă ne gândim că aici se află și astăzi importante ctitorii ale unor voievozi ca Mircea cel Bătrân, Vlad Călugărul, Neagoe Basarab, Constantin Șerban și alții, dacă ne gândim că aici s-a zămislit celebra baladă Meșterul Manole, dacă ne gândim că în secolul al XIX-lea și al XX-lea Argeșul și Muscelul a dat spiritualității românești nenumărate valori, ne putem imagina cu ușurință că în economia cărții județul nostru ocupă un loc important.

Se știe că, poporul nostru a fost creștin încă de la începuturile zămislirii sale, fapt pe care îl dovedesc atât numărul mare de martiri din primele secole ale primului mileniu, cât și basilicile și însemnele creștine descoperite pe teritoriul patriei noastre. Ei bine, cartea de față, ne dă într-o anexă de la primul volum o listă cu sfinții de viață românească și datele când aceștia sunt sărbătoriți în calendar. Această listă are în frunte

câteva strălucite aprecieri ale părintelui academician Dumitru Stăniloae, care ne îndeamnă să aflăm informații cu totul de excepție pe care ni le oferă această listă. De asemenea, vom parcurge cu un interes crescând anexa cu numele tuturor ierarhilor pe care i-a avut poporul nostru în episcopiile împrăștiate pe tot cuprinsul celor trei provincii românești de dincolo și de dincoace de munți, până la marea cea mare și din nordul Bucovinei până în Banat.

În afara anexelor cu care se încheie fiecare volum, cartea este echipată cu bibliografii selective, cu indice de localități și zone geografice, cu indice selectiv de nume, cu indice tematic de lupte, bătălii și alte acțiuni militare, toate constituindu-se într-un aparat critic care ajută cititorul în orientarea lui pe parcursul celor peste o mie de pagini.

La reușita lucrării, și-au adus contribuția un grup de referenți din varii domenii de activitate, precum și un număr de colaboratori care au cuprins prin preocupările lor domeniile cele mai diverse ale conținutului.

Ținând cont de cele câteva argumente pe care le-am înfățișat, dar și de mulțimea informațiilor inedite care dau o nebănuită savoare lecturii, din punctul meu de vedere, lucrarea „2000 de ani de statalitate, creștinism și cultură în spațiul românesc”, poate fi socotită fără riscuri una din cărțile anului 2000, care se va cere reeditată.

PERSONALITĂȚI

REEVALUĂRI: NEAGOE BASARAB – SCEPTICUL

SERGIU I. NICOLAESCU

Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie, „întâia mare carte a culturii românești (Constantin Noica), a avut la o reeditare de acum câteva decenii un impact puternic asupra cercetătorilor culturii române medii. Domnitorului-scriitor i s-au adus cele mai entuziaste elogii, a fost reconstituită istoria edițiilor și comentariilor, au fost contestate vehement încercările de a avea alte puncte de vedere privind originea și originalitatea textului. S-au făcut apropieri la *Principele* (1513) lui Machiavelli; Neagoe a devenit Lorenzo Magnificul. Nu-au lipsit apropierile de alte creații religioase sau laice, cei care au scris despre acest eveniment editorial nu au ezitat să folosească noțiuni de filosofia culturii, de cultură populară etc., nu au fost uitate nici capodopera arhitectonică a Mănăstirii Argeșului, ca și balada *Meșterul Manole*.

La această adevărată „ofensivă” de redescoperire a semnificațiilor *Învățăturilor...* un rol de neignorat l-a avut și revista *Argeș*, fapt bine motivat că această „moștenire” îi revenea de drept. Încă din anul 1967, cercetătorul Dan Zamfirescu, viitorul editor, publica articolul *Expresie genială a vechii civilizații românești* (*Argeș*, nr. 8/1967). Au urmat studii și eseuri numeroase, dintre care amintim: *Când au fost traduse Învățăturile lui Neagoe Basarab. Mărturii numismatice* de Octavian Iliescu (*Argeș*, nr. 10/ 1967) și mai ales *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie. Compoziție. Stil. Metaforă*, semnat de profesorul Gheorghe Vrabie (*Argeș*, nr. 1/ 1969). Este una din primele încercări de definire ca literaturii care se încrustează între paginile acestui monument de artă și civilizație românească.

O dată cu apariția ediției critice, pregătită pentru tipar de Dan Zamfirescu, Gheorghe Mihăilă și Florica Moisil (Editura Minerva, 1970), „campania” a reînceput. Semnalul l-a dat poetul Gheorghe Tomozei, care a acordat Premiul Revistei *Argeș* pe anul 1971 editorilor, premiu care avea nu numai o semnificație simbolică, ci și una materială. Au urmat articolele și eseurile publicate în revistă, care merită reamintite mai ales prin diversitatea semnăturilor și, implicit, prin seriozitatea științifică a textelor. Au semnat: Paul Anghel, Pavel Chihaiia, Dinu C. Giurescu, Nicolae Baltag (*Argeș*, nr. 3/1971), Maria Luiza Cristescu, Aurel Vasiliu, Adriana Rujan (*Argeș*, nr. 4-5/ 1971) și din nou Paul Anghel (*Argeș*, nr. 11/ 1971).

În vara anului 1971, la Curtea de Argeș a avut loc o importantă sesiune științifică, consacrată împlinirii a 450 de ani de la trecerea la cele veșnice a lui Neagoe Basarab. Cu acest prilej a fost dezvelit un monument, iar Dan Zamfirescu a pregătit un masiv volum (*Neagoe Basarab, 1512-1521*, Editura Minerva, 1972). Antologia

cuprinde cele semnificative texte începând cu Gavriil Protul, trecând prin B. P. Hasdeu, N. Iorga, P. P. Panaitescu și încheindu-se cu numeroase contribuții contemporane (Al. Piru, Virgil Cândea, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Edgar Papu, Ioan Alexandru, Leonid Dimov etc.).

A urmat importanța monografiei semnată tot de Dan Zamfirescu, subintitulată *Probleme controversate* (Editura Minerva, 1973), în care autorul a încercat și, în mare parte, a reușit să lămurească numeroasele controverse legate de text (dată, originalitate etc.) și integrându-l între cele mai importante contribuții românești ale vremii. De altfel, încă din anul 1971 a apărut o monografie semnată de istoricul Manole Neagoe (Editura Științifică).

Interesul pentru *Învățăturile*... s-a mai estompat în anii următori, „coborând” în ample, dar mai rare lucrări de sinteză. Consemnăm analizele riguroase semnate de Pavel Chihaia (*De la Negru-Vodă la Neagoe Basarab. Interferențe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc*, Editura Academiei, 1976 și *Sfârșit și început de ev*, Editura Eminescu, 1977) și Edgar Papu (*Barocul ca tip de existență*, vol. II, Editura Minerva, 1977). O amploare deosebită a dat cercetării acestui monument istoric literar Dan Horia Mazilu în cărțile sale *Literatura română în epoca Renașterii* (Editura Minerva, 1984) și *Proza oratorică în literatura română veche* (Editura Minerva, 1987). Articolele ocazionale au apărut în alte reviste dar, oricum, rămâne valabilă observația estompării interesului față de acest eveniment editorial. Un exemplu recent este lămuritor. A apărut o nouă ediție a *Învățăturilor*... (1996), îngrijită de același editor, de data aceasta, în condiții tipografice excepționale. Toate laudele din deceniile trecute au fost uitate, ediția nu a stârnit nici un ecou. Și mănăstirea a devenit un simplu obiectiv turistic, iar balada *Meșterului Manole* este coborâtă la nivelul unei intrigi oarecare. Ce mai contează interpretările sublime ale motivului semnate de G. Călinescu, D. Caracostea, Mircea Eliade!

*

*

*

În textele sus-amintite se admite că autorul *Învățăturilor*... a fost Neagoe, sau, cel puțin „redactarea” s-a făcut sub directă lui supraveghere. Au fost identificate numeroase „izvoare”, a fost subliniată „contribuția” domnitorului etc. Important rămâne că această capodoperă există, dând naștere la atâtea discuții fecunde care au încercat clarificarea multiplelor „probleme controversate” ale literaturii noastre medii.

Una dintre întrebările-cheie rămâne, chiar după toate argumentele bibliografiei sus-amintite. Care au fost *motivele* care l-au determinat pe Neagoe ca la un moment dat, să se aplece asupra „subiectului”? După o perioadă de viață extrem de aventuroasă, atât la Târgoviște, în tinerețe, când se iniția în secretele domniei cât și în lupta pentru ocuparea tronului, în urma unor bătălii decisive, în timpul cărora nu au lipsit riscurile, Neagoe a trăit revelația că el este *alesul*, acționând în consecință. Nu a trecut multă vreme de când întreaga țară i s-a așternut la picioare și domnitorul a început o adevărată „campanie” de construcție sau reconstrucție a monumentelor religioase. Mai mult, se gândește și la această „operă scrisă”, intuind, poate, că este mai durabilă decât pietrele. Este posibil ca „muștrările de conștiință” să fie mai puternice decât „iertările” pe care și le cerea de la forțele divine. Ecurile istorice ajunse până la noi asupra unui domnitor trăit printre lumânări și miros de tămâie și „literat pios” sunt doar aparențe. Neagoe a fost necruțător cu dușmanii reali sau potențiali care, considerându-se frustrate

în drepturile lor, îl părăsc Sultanului Selim că ar fi omorât 3000 de boieri. Cifra este exagerată, concedes specialiștii, dar important rămâne că domnia nu i-a fost atât de liniștită după cum lasă să se înțeleagă majoritatea interpretărilor mai vechi sau mai noi.

A fost Neagoe Basarab o personalitate renescentistă? Prin conexiunea „faptelor” și a „vorbelor” rămase moștenire, Neagoe este un renescentist, în măsura în care acceptăm că toată Europa a trăit un fior de moarte la căderea Bizanțului sub turci, cu aproximativ 50 de ani înainte ca el să vină pe tronul Țării Românești. Impulsurile marii Renașteri italiene se petrecuse o dată cu refugiiul marilor învățați de la Constantinople în Italia, exemplul lui Gemistos Plheton rămânând ilustru. Renescentismul a fost o stare de spirit și nu s-a oprit la granițele unei țări cum, de altfel, ne-o dovedește evoluția întregii culturi românești. „Starea mentală” a unei mișcări culturale românești după 1453 a fost caracterizată de Nicolae Iorga cu o formulă fericită: „Bizanț după Bizanț”. Legăturile Țărilor Române erau de veacuri și erau atât de strânse încât, în ciuda cuceririi Constantinopolului, Ștefan cel Mare se va căsători cu Maria de Mangop, urmașa unor Paleologi care nu mai aveau nici o putere. Neagoe, urmărindu-i exemplul, făcuse tot o căsătorie „din interes” cu Despina din familia ortodoxă sârbească a Brancovicilor. Semnificația unor asemenea căsătorii de conveniență nu mai trebuie demonstrată. Ele au fost făcute nu numai pentru a asigura alianțe puternice (care, de altfel, nici nu mai erau), cât, mai ales pentru o „recunoaștere europeană”, dar și pentru apărarea „drepte credințe” ortodoxe în fața marii agresiuni a islamismului.

Ne întrebam mai sus, de ce, la un moment dat al vieții sale, Neagoe s-a apropiat mai mult de textele sacre. Este posibil ca, o dată cu puterea, domnitorul să fi „câștigat” și o boală necruțătoare care se instalase în întreaga familie (îi muriseră deja trei copii) și care, probabil, îl ținuse și pe el fără crutare. Cititor asiduu al *Bibliei*, domnitorul se pare că a avut timp mai mult să reflecteze la *marea trecere*, amintindu-și ce făcuse în tinerețea lui aventuroasă.

Perioada de „sfârșit și început de ev” (Pavel Chihaia), deceniul petrecut de Neagoe pe tron este unul de liniște în țară, menținută prin tratate, dar și cu destui bani. „Împăcarea cu Dumnezeu” (nu-și făcuse timp nici să meargă la moartea micii sale) este înceată, iar orația funebră „la dezgroparea oaselor” este un târziu gest de recunoaștere. Dar și o *sceptică* reparație din partea unui om care începuse să se obișnuiască cu moartea, să-i intre în obișnuință să-și plângă nu numai copiii, ci și pe cele două slugi. Ceva se întâmplase în sufletul său, iar scrierea, în întregimea ei, este o uriașă spovedanie, o recunoaștere: că el *nu* făcuse faptele bune pe care le recomandă cu atâta insistență fiului său. Spovedanie înaintea acelei *treceri* presimțite, în timpul căreia își amintește de multe, inclusiv de demnitatea omului, de „viața neîntinată” și „faptele bune” și de milostenie. Pildele preluate din *Vechiul Testament* sunt pedagogice, politice și morale, ba chiar ajunge și la cunoscutul motiv „deșertăciunea deșertăciunilor”. Toate atinse de același scepticism, pe care îl învinge convins că merită să învingi această stare, învățându-și fiul cum să domnească. Altfel nu ai mai fi avut nici un rost partea a II-a a „manualului” său de conduită regală. Spovedania din prima parte, numeroasele rugăciuni adresate mai ales Maicii Domnului aduceau în suflet o liniște, o ușurare, o eliberare de obsesiile care îl măcinau. Spirit lucid, Neagoe procedează ca orice bun gospodar care-i împărtășește fiului său o experiență pe care o câștigase într-o viață de așteptare, dar și de acțiune. Este obiceiul care face parte din tradiția populară ca *la*

trecere să lase urmaşului „cu limbă de moarte” sfaturile ca şi îndatoririle pe care le crede de cuviinţă. Nu se ştie niciodată dacă acest testament va fi îndeplinit, de aceea scepticismul pe care îl pomeneam mai sus străbate această a II-a parte a *Învăţăturilor...* „Unsul lui Dumnezeu” nu va „da samă” decât în faţa divinităţii, dar până atunci este convins că viaţa de pe pământ se cuvine trăită conform unui cod bazat pe tradiţia culturală a momentului, dar şi pe experienţa personală, cod căruia el îi fixează limitele.

Alegoria cea mai instructivă este cea a *grădinii*, ţara este o grădină de care se îngrijeşte „unsul lui Dumnezeu”: „Eu, filii mei, am grădină şi această grădină, cu darul şi cu ajutorul lui Dumnezeu, între multele mele osteninţe şi nevoinţe, o am făcut şi o am crescut frumos şi bine. Grădina aceea şi creşterile cele frumoase dintr-însa sunt boierii mei cei mari şi cinstiţi, *pe care i-am îngrădit cu gard* (s.n.) ca un zid de piatră şi am apărut grădina mea, ca nu cumva să îndrăznească cineva să intre într-însa şi să strice ceva din ostenelile mele”. Motivul grădinii cultivate a străbătut veacurile, noutatea în textul de mai sus constă tocmai în „creşterea frumoasă şi bună” care în textul sacru este făptuită de Dumnezeu, o dată pentru totdeauna. „Creşterile cele frumoase” – boierii – trebuiau supravegheate, îngrădite cu „gard de zid”, mai ales că „anturajul” Curţii Domneşti îşi schimbase compoziţia. După câştigarea domniei, au fost ridicaţi în rang cei care îl ajutaseră, dar şi dintre aceştia se puteau ivi pretendenţi. Pilda cu Avesalom care se revoltase împotriva lui David este un avertisment discret pentru cei care, aflaţi în „grădina” sa ar încerca să procedeze la fel. Nu mai acceptă nici un fel de nesupunere după ce şi-a văzut visul împlinit: „Iea aminte acum şi vezi: cel ce se scoală asupra Împăratului şi unsului lui Dumnezeu, fără porunca celui de Sus nu va reuşi” pentru că „nu te-au uns ei (boierii) pe tine ca domn, ci te-a uns Dumnezeu”. Cât de „uns” de Dumnezeu a fost Neagoe se ştie, el nu ezitase la 23 ianuarie 1512 să-l înfrunte pe Vlad cel Tânăr, care era un copil, să-l prindă şi să-i taie capul. Cei 20 de ani petrecuţi pe lângă Curtea Domnească, unde a avansat, încet dar sigur, l-au învăţat cum trebuie câştigată, cultivată şi menţinută grădina. Numeroasele călătorii pe la moşiile Craioveştilor pe la mănăstiri şi cetăţi, dar şi la Constantinopol şi în Ungaria, i-au ascuţit mintea şi i-au întărit inima. Îngrădirea grădinii cu gard şi apoi cu zid se înscrie în rândul aceleiaşi *metafore sceptice*, dar metafora este depăşită prin acţiuni practice: va plăti tribut turcilor, va încheia înţelegeri cu vecinii, nu va ignora nici puterea papală, încheind un tratat cu Papa Paul al X-lea. Aflat într-o grădină „îngrădită cu gard ... ca să nu cumva să îndrăznească cineva să intre într-însa”, nu se poate spune că Neagoe nu a „dialogat” cu Europa, cu principalele forţe ale timpului. Experienţa într-o domnie a lui Petru Cercel, umblat în lung şi în lat în această Europă, dar care îşi terminase viaţa tot la Constantinopol, trădat de proprii lui boieri, îl convinseseră că de mai mare folos era să-şi îngrijească grădina proprie. Cu o mână pe Biblie şi cu alta în visterie, cu exemple bine alese, Neagoe dorea „slugi drepte”: „Pentru că celui ce este domn adevărat, nu i se cuvine să aibă rude, ci numai slugi drepte” pentru „a păzi dregătoria cu cinste”. Şi pe boieri îi îndeamnă ca, la rândul lor, atunci când îşi aleg slujbaşi mărunţi se cuvine ca şi ei să fie cinstiţi şi să-şi câştige prin destoinicie dregătoria. O dată deveniţi „slugi domneşti”, slujbaşii mărunţi se cuvine să aibă o atitudine condescendentă, aproape protocolară atât în viaţa cotidiană cât şi în situaţii speciale: „Căci, dacă vei aşeza sluga ta la masă la un loc, iar a doua zi îl vei aşeza mai jos într-acele ceas se va întrista inima lui”. O atenţie specială trebuie acordată ostaşilor cu ajutorul cărora obţinuse domnia („iar ostaşilor tăi dă-le să bea îndestul, cât au nevoie”). Această „gradare” a atenţiei pe

care, probabil, a folosit-o și în realitate, este un rezultat al experienței personale pe care o fundamentează teoretic cu citate din textele sacre.

Și pedepsele au o anumită „etapizare” fiind aplicate cu grijă și atunci când are mintea trează: „Și nici dacă ai vreo mânie împotriva cuiva însă de la trezie, să nu dai la iveală mânia ta la beție împotriva slugii tale și s-o înjosești”. De altfel, sfaturile privind comportamentul la petreceri sunt extrem de semnificative în totalitatea lor. Nu trebuie să uite nici un moment cine este: „trebuie să ai mintea ta după acele cântări dacă vrei să fii întreg”, ca atare, „tu încă să bei, dar cu măsură, încât mintea ta să biruiască vinul, iar nu să biruiască vinul mintea ta”. Subtextul acestui sfat constă în înțelesurile multelor exemple din Biblie, dar și din experiența cotidiană. La petreceri afli mai bine ce gândesc cei din jur, care, o dată prinși de fumurile vinului își dau drumul la gură. Atunci trebuie să se apeleze la „minte”, la judecata rece și cumpănită: „Și mintea ta să cunoască mintea slugilor tale și să nu cunoască mintea slugilor tale mintea ta”. Este atitudinea unui diplomat la care *rațiunea* („minte”) primează pentru a cântări toate situațiile și a alege pe cea mai convenabilă.

Viciul beției este lesne asociat cu cel al desfrâului, viitorul domn neavând dreptul să cadă sub influența femeilor, exemplu ilustru fiind cel al Dalilei: „cu adevărat nu este în toată lumea viață mai rea decât din pricina femeii viclene”. Neagoe a fost un „familist” convins, a avut mulți copii, din păcate, morți la o vârstă fragedă. Căsătoria cu Doamna Despina-Milița, cu un rost politic evident „european”, copiii mulți presupuneau domnia ereditară, de care Neagoe nu a avut parte. „Mână spartă” în privința construcției sau refacerii lăcașurilor de cult, și-a îndreptat ochii și mintea („minte e steagul trupului”) spre sudul ale cărui focare de ortodoxie căzuseră sub mâna lungă a lui Alah. Ar fi excesiv de moral să socotim că în acest fel ținea spre o împăcare cu Dumnezeu. Neagoe nu era un habotnic, ci avea o personalitate puternică, în stare să tranșeze de partea lui o „înțelegere” ca un „uns al lui Dumnezeu”, în buna tradiție bizantină, căruia i se îngăduie orice pe pământ.

Interpretarea „tăcerii” (Constantin Noia) ca o „tehnică de viață spirituală” este valabilă în măsura în care sunt acceptate faptele anterioare drept obsedante și încearcă prin „tăcere” să se desprindă de ele. Dar nu numai prin tăcere ci și prin alte fapte „plăcute lui Dumnezeu”, concrete și eficiente așa cum făcuseră atâția regi din Biblie, împărați ai Bizanțului, domnitori de la Argeș și Târgoviște. Neagoe se simțea egalul lor și, ca atare, fundamentează și o teorie despre domnie, *după* ce a ajuns pe scaunul țării. În aceeași alegorie a grădinii se găsesc numeroase soluții pentru tot felul de situații în care ar putea fi prins un domnitor, situații care ar primejdi „creșterile cele frumoase”. Atunci el recomandă ca din când în când „boierii cei mari și cinstiți” care dau semne de tulburare a rostului domniei se cuvine să curețe grădina „de toate nuiielele cele uscate care nu fac rod”. Și pe cine se putea sprijini pentru a-și „curăți grădina” decât pe ostași. În consecință, pe pereții Mănăstirii Argeșului au fost pictați de către „zugravul de subțire” Dobromir, sfinți militari, iar portretele lui și ale familiei nu sunt în rasa de călugări, ci în haine somptuoase, ca niște veritabili urmași ai Bizanțului.

Neagoe era un om de lume și un om care înțelegea foarte bine lumea, știind foarte bine să se comporte în cele mai complicate situații. Dovada istorică rămâne sfîntirea Bisericii de la Argeș la care au participat numeroase fețe bisericești și laice, pentru care se cuveneau protocoale speciale și asupra cărora veghea însuși domnitorul. Când descrie un asemenea protocol, este atinsă treapta de sus a scepticismului,

PURTĂTORI DE FĂCLII ELENISTICE PRIN ARGEȘUL ISTORIC: IOAN MAVRODOLU, UN SPRIJINITOR AL REVOLUȚIEI DE LA 1821

OCTAVIAN UNGUREANU

O figură din elita intelectuală argeșeană, înscrisă cu litere mari în cartea de merite a Națiunii se profilează și-n orizontul îndepărtat al administrației locale de stat: Ioan (Ianco) Mavrodolu. El i-a urmat la Isprăvniculat de Argeș lui Anastasie Hristopol, fost mai târziu membru în Comisia de redactare a Regulamentului Organic.

O dăru de lumină a lăsat în urmă-i și ca sprijinitor al învățături de carte în limba greacă, în „școala de tindă“ de pe lângă Biserica Adormirea Maicii Domnului din Pitești, ctitoria sa (1815 - 1818). A mai lăsat în urmă și idei politice înaintate, în spiritul despotismului luminat, cu înclinații moderne, promovat și de domnitorii fanarioți. El, împreună cu Zamfir, magistrul orașului Pitești (primar), a încercat în hanul și chiliile bisericii care-i poartă numele, formațiunea de luptă a pandurilor olteni de sub comanda lui Simion Mehedințeanu, a Adunării Norodului și a Eteriei. Iordache Olimpiotul de aici a pornit cu arnăuții să-i izgonească pe turcii care trecuseră Dunărea să jefuiască satele noastre și pe urmă să înăbușe Revoluția. Mavrodolu și Zamfir au pus la dispoziția oștilor revoluționare româno-grecești nu numai locuri de adăpostire, ci și mijloacele de subzistență. Generozitatea și înclinația spre faptele nobile în folosul obștei se văd și din lăsamântul (testamentul) cu privire la ctitoria sa -Biserica Adormirea Maicii Domnului, în care citim: „Aciastă Sf.(ântă) biserică s-a fundat de mine, Ioan Mavrodolu, în anul 1818. Fiindcă din mila lui Dumne-zeu m-am învrednicit a (clădi) aciastă biserică din Pitești, întru slava Adormirii Maicii Domnului și a Sf. Ierarh Spiridon. Am fost îngrijitor (și) am și împodobit (-o) și înzestrat-o cu cât mi-a fost în prin puțință (și) și pentru care arăt pe (de-a) întregul în aciastă condică (...) biserica este slobodă, neînchinată la nici o mănăstire, adică (este) biserică de mir. Însărcinez cu îngrijirea Ei pă episcopii ce-i voi arăta la sfârșitul condicii.

Ispravnicul I. Mavrodolu, începând din anul 1827 și încheind în anul 1831 administrează județele Argeș și Vlașca, mutându-se, -prin dispoziție domnească-, cu reședința și cancelaria isprăvnicatului de la Găiești la Giurgiu, potrivit noii arondări teritoriale a Țării Românești. Nu rămâne însă indiferent la desființarea școlii de limbă română de la Găiești și în data de trei septembrie a anului 1830 Ioan Mavrodolu recomandă un dascăl, scriind vistieriei domnești să-l plătească pe „omu meu“, care „umblase la intrarea în biserică (a învățat carte în școala de tindă) întocmai părintelui său și deprinsese ceaslovul“. Ioan Mavrodolu precizează, la 22 noiembrie 1827, că Vlașca are o situație economică chiar înfloritoare, datorită faptului că din județele de munte „vin mulți (țărani - n.n.) pă la satele acestui județ“, precizând că la Găiești,

capitolul despre „primirea solilor”, atât de mult discutat, fiind emblematic. Calitatea de „hombre secreto” (E. Papu) se vădește din primele sfaturi. El știe foarte bine că „la domni mulți soli de în multe părți vin și cu multe feliuri de solii”. Trebuie să se facă pregătiri mari, la care vor fi invitați și boierii „împodobiți frumos”, „cu cai buni”, iar solului „să nu-i lipsească nici de mâncare, nici de băutură”. Măreția primirii este o primă etapă, obligatorie, pentru ca, o dată ce vor începe „negocierile” atitudinea să se schimbe radical: „nici să te bucuri, căci va spune cuvinte bune, nici iar să te mânii, căci va spune și va zice cuvinte de rău”. Nu sunt aceste sfaturi ale unui sceptic, care văzuse și făptuise multe? Întregul capitol rămâne una din cele mai impresionante „analize” a importanței *cuvântului* înțeles drept pivot al gândirii, sub semnul aceluiași scepticism: „Și toate *cuvintele* lui (ale solului n.n.), câte au zis, să le ții minte, și nimeni să nu te știe”; „toate *cuvintele*”, ale tuturor, le primește a fi bune; „Și-mi dă, Doamne, să pricep și-mi trimite *cuvinte* și *vorbe* din destul” etc. Nu numai cuvintele solului, ci și ale boierilor se cuvine să fie reținute: „tu socotește *cuvintele* solului și ale boierilor tăi” poate „vei putea învinge cu socoteala minții tale *cuvintele* solului”. Solul era un intermediar, sfetnicii, la rândul lor, erau considerați „slugi” care nu se știe dacă exprimau gândurile ce le gândeau, ori cuvântul era mijlocul de a ascunde adevăratele intenții.

Scepticismul asupra rostului cuvântului va fi corectat prin metode mai concrete și bine verificate, în primul rând, prin trimiterea de daruri: „Încă să te nevoiești să fie darul care i-l vei trimite tu mai bun și mai frumos decât al domnului celuilalt, care ți l-au trimis întâi”. Mai mult, când solii reprezintă o mare putere „ia din vistieria ta și fă-i voia, căci mai bine știrbești din vistieria ta, decât din cinstea ta”. Rămâne de văzut ce însemna pentru Neagoe conceptul de „cinstea”, dar pentru a deschide „vistieria”, aceasta trebuia să fie plină, pentru a fi plătit haraciul, pentru a întreține liniștea în țară și la Curte, pentru a întări cetățile și a ridica mănăstiri. *Cuvintele* și *darurile* au fost mijloacele prin mijlocirea cărora Neagoe și-a asigurat o domnie cât de cât liniștită. Cei puternici „n-au atâta înțelepciune, nici atâta pricepere, ci înțelepciunea lor este mâna cea întinsă pentru danie și daruri, ca să umple gurile lor cu de toate. Și astfel vei fi liniștit și în pace”. Dar nici atunci nu poți fi sigur de pacea celor puternici și încă un prilej de *scepticism* se însinuează în sufletul domnitorului. O dată plătite datoriile, o dată făcute darurile, secretul asupra propriilor bogății trebuie păstrat cu strășnicie: „Și înaintea acelora (a solilor) nimic să nu arăți din averile tale, nici scule, nici să împodobești pe dregătorii tăi în fața lor, ci să *te prefaci* (s.n.) înaintea lor că ești neputincios și să nu te fălești cu nimic”. Prefacerea nu este un sfat creștinesc, dar *Vechiul Testament* este plin de asemenea comportamente. Este sfatul unui diplomat abil, al unei minți lucide, al unui om politic rafinat. „Contactul e între om și Dumnezeu, nu între om și propria sa conștiință legislatoare”, scrie Constantin Noica. Mai degrabă este vorba de un *contract* între om și Dumnezeu, extins și în relația domnitor-sfetnici pe care îi considera, după cum spuneam, „slugi”, el fiind „unsul lui Dumnezeu”.

Scepticismul diplomatic se accentuează, viitorul domn nu trebuie să aibă prea mare încredere nici în tratatele scrise. După cuvânt și daruri, *scrisul* este pus sub semnul întrebării: „Oricând vei vedea pe aceștia făcându-ți frație și prietenie să nu le dai nici o crezare, ci mai mult să te ascunzi”.

În sfârșit, toate mijloacele diplomatice pentru menținerea păcii dar mai ales a puterii fiind epuizate, Neagoe îndeamnă la luptă, chiar dacă îl așteaptă un final tragic:

„Că mai bună iaste moartea cu cinste, decât viața cu amar și cu ocară”. Dar aceste „învățăture despre războaie” reprezintă o altă pagină a cărții lui Neagoe, pe care va încerca să o îplinească ginerele său, Radu de la Afumați.

PURTĂTORI DE FĂCLII ELENISTICE PRIN ARGEȘUL ISTORIC: IOAN MAVRODOLU, UN SPRIJINITOR AL REVOLUȚIEI DE LA 1821

OCTAVIAN UNGUREANU

O figură din elita intelectuală argeșeană, înscrisă cu litere mari în cartea de merite a Națiunii se profilează și-n orizontul îndepărtat al administrației locale de stat: Ioan (Ianco) Mavrodolu. El i-a urmat la Isprăvnicatul de Argeș lui Anastasie Hristopol, fost mai târziu membru în Comisia de redactare a Regulamentului Organic.

O dără de lumină a lăsat în urmă-i și ca sprijinitor al învățării de carte în limba greacă, în „școala de tindă” de pe lângă Biserica Adormirea Maicii Domnului din Pitești, ctitoria sa (1815 - 1818). A mai lăsat în urmă și idei politice înaintate, în spiritul despotismului luminat, cu înclinații moderne, promovat și de domnitorii fanarioți. El, împreună cu Zamfir, magistrul orașului Pitești (primar), a încercat în hanul și chiliile bisericii care-i poartă numele, formațiunea de luptă a pandurilor olteni de sub comanda lui Simion Mehedințeanu, a Adunării Norodului și a Eteriei. Iordache Olimpiotul de aici a pornit cu arnăuții să-i izgonească pe turcii care trecuseră Dunărea să jefuiască satele noastre și pe urmă să înăbușe Revoluția. Mavrodolu și Zamfir au pus la dispoziția oștilor revoluționare româno-grecești nu numai locuri de adăpostire, ci și mijloacele de subzistență. Generozitatea și înclinația spre faptele nobile în folosul obștei se văd și din lăsamântul (testamentul) cu privire la ctitoria sa -Biserica Adormirea Maicii Domnului, în care citim: „Aciastă Sf.(ântă) biserică s-a fundat de mine, Ioan Mavrodolu, în anul 1818. Fiindcă din mila lui Dumnezeu m-am învrednicit a (clădi) aciastă biserică din Pitești, întru slava Adormirii Maicii Domnului și a Sf. Ierarh Spiridon. Am fost îngrijitor (și) am și împodobit (-o) și înzestrat-o cu cât mi-a fost în prin putință (și) și pentru care arăt pe (de-a) întregul în aciastă condică (...) biserica este slobodă, neînchinată la nici o mănăstire, adică (este) biserică de mir. Însărcinez cu îngrijirea Ei pă episcopii ce-i voi arăta la sfârșitul condicii.

Ispravnicul I. Mavrodolu, începând din anul 1827 și încheind în anul 1831 administrează județele Argeș și Vlașca, mutându-se, -prin dispoziție domnească-, cu reședința și cancelaria isprăvnicatului de la Găiești la Giurgiu, potrivit noii arondări teritoriale a Țării Românești. Nu rămâne însă indiferent la desființarea școlii de limbă română de la Găiești și în data de trei septembrie a anului 1830 Ioan Mavrodolu recomandă un dascăl, scriind vistieriei domnești să-l plătească pe „omu meu”, care „umblase la intrarea în biserică (a învățat carte în școala de tindă) întocmai părintelui său și deprinsese ceaslovul”. Ioan Mavrodolu precizează, la 22 noiembrie 1827, că Vlașca are o situație economică chiar înfloritoare, datorită faptului că din județele de munte „vin mulți (țărani - n.n.) pă la satele acestui județ”, precizând că la Găiești,

vechea reședință a isprăvnicatului, avea o situație economic asemănătoare prin împământenirea acolo a mulți panduri, eteriști, albanezi și bulgari, după defectiunea produsă de înfrângerea Revoluției de la 1821, odată cu pătrunderea în Țară a armatelor ruso-otomane.

Mavrodolu și alți boieri piteșteni și argeșeni între care Dincă Brătianu, Nicolae Rasti și Grigore Drăgoescu, au apucat drumul exilului, trecând munții la Sibiu. La Brașov, s-au stabilit vremelnice Constantin Goleșcu și Ilarion Episcopul. Revenit la Pitești, Mavrodolu își reia dregătoria de prefect al Argeșului, dovedită, în acest sens, fiind mențiunea lui Aurel Iordache, în lucrarea „Găiești 500” (file de istorie - 1998), cum că Iancu Mavrodolu, marele căminar, ispravnic peste județele Argeș și Vlașca, cu cancelaria la Giurgiu, începând chiar din 1827, din ziua de 22 noiembrie părăsea Găieștiul, cu amployați (funcționari) cu tot. Giurgiu era cea de-a treia capitală a celor două județe: Argeș-Vlașca.

Sibiul, unde se stabiliseră cei mai mulți refugiați piteșteni contribuia substanțial la ridicarea economică a Târgului de pe Argeș. Cel mai de seamă centru urban al Transilvaniei, Sibiu absorbea cantitățile cele mari de mărfuri ale breslelor și starostiilor negustorești din zona Pitești Curtea de Argeș. Negustorii mari ai Piteștiului ca: Gh. Steriopol, Anastase Hotonogul și alții dețineau un fel de monopol la exportul produselor agricole fiind în strânse legături cu sibienii: Zeno Hagi Zupanioti, Russi, Mihail Paciurea, care primeau mărfuri de la Pitești. Apar chiar înrudiri, cum era cazul comercianților Gheorghe Steriopol cu Nicolae Paciurea. Steriopol, piteșteanul vindea la Sibiu cereale, iar Paciurea, de la Sibiu, livra lui Steriopol cai. Piteștiul intra în circuitul comercial chiar și cu Veneția, prin intermediul grecilor. Aici apare exportatorul-importatorul N. I. Mavrodolu care-i expedia lui Mauriciu din Pitești, numit „prea învățatului”, mărfuri venețiene. Se poate ca I. Mavrodolu, ispravnicul, să facă parte dintre acești greci bogați de origine venețiană, cu stăpânire, pe întinse moșii, în zona Vlașca. În această parte a Țării Românești, se ascuseseră de teama turcilor, năvălitori și răzbnători, după înăbușirea Revoluției de la 1821, mulți greci din Eterea, panduri, albanezi și bulgari, cum înforma Domnia ispravnicul I. Mavrodolu în anul 1827.

Ioan Mavrodolu a trăit și și-a rostuit viața și activitatea într-o vreme de convulsii și mari prefaceri, dar mai cu seamă de trezire a conștiinței de sine a neamului românesc, de cultivare a sentimentului patriotic și de înțelegere a rolului și însemnătății Națiunii, în contextul evoluției Europei moderne. Iată tabloul de viață al acestui român, grec de origine, cu rădăcinile spiței coborând până în Elada cea însoțită, unul dintre aceia care au pus o cărămidă pentru consolidarea temeliei edificiului nostru național.

În fața dinspre Apus a Bisericii Adormirea Maicii Domnului -Mavrodolu din municipiul Pitești, dăinuie mormântul marelui căminar Ioan (Ianco) Mavrodolu, trecut în eternitate acum o sută șaiszeci și opt de ani, ca un vrednic slujitor al Patriei și Credinței. Crucea de piatră, cu epitaful șters de vechime, nu ne mai arată decât anul plecării, anul 1832.

ION PILLAT DESPRE DINICU GOLESCU

SERGIU I. NICOLAESCU

De la Florica la Golești este o aruncătură de băț, și dacă nu am fi prea orgolioși am putea spune că în acest spațiu s-a construit pentru aproape un veac și jumătate marea politică românească. De la 1821, când în foișorul de la Golești întârzia pentru puțină vreme, înainte de moartea sa zguduitoare, Tudor Vladimirescu, iar boierul Dinicu lua drumul Brașovului, până spre 1948, multe din sforile politicii fuseseră trase și în acest spațiu, cum, de altfel, se întâmplase multe veacuri în cele trei capitale – Curtea de Argeș – Câmpulung – Târgoviște.

Dar nu despre politică este cazul să amintesc acum, ci despre redescoperirea iluministului Dinicu (sau Dinu, cum îi zicea Iorga) Golescu de către Ion Pillat. Până a ajunge la pastelul *Parcul Goleștilor* și la ediția *Însemnări ale călătoriei mele* merită să facem un scurt ocol prin timp spre a aminti, pe scurt, cum crescuse Ion Pillat la Florica și cum cunoscuse el familia Goleștilor. Ne-o spune Sabina Cantacuzino, în volumul de amintiri *Din viața familiei Brătianu* (Editura Universul, București, 1933). Pe vremea când cei doi Brătieni (Ion și Dimitrie) erau copii, la Golești „pe cerdac atârnavu perdele de begonii și glicină, iar pe pervaz se înălțau mușcate... Salonul mare, cu canapele și jețuri de mahon tapițate cu catifea roșie, era străjuit de numeroase portrete care ieșeau în evidență cele ale lui Radu și Dinicu Golescu în caftan și ișlic având între ele portretul Zincăi strălucind de tinerețe”. Copiii Brătianu și cei ai Goleștilor făceau vizite la Curtea de Argeș, unde admirau încercarea arhitectului francez Lecomte de Nolly de a reface biserica lui Neagoe Basarab (reconstrucția care s-a desfășurat între 1875-1886, a stârnit discuții aprinse după resfințire – n.n.). „Viața aceasta - înspre apusul ei – o mai apucaseră și copiii Pillat. Dar în 1920 casa era ruinată, grădina părăsită, deschisă pentru trecere, și mormântul lui Dinicu Golescu părăginit”, situație care va dura până în anul 1939.

Parcul Goleștilor, scrisă în anul 1920, poem de 4 strofe, reface atmosfera de la Golești aflată în decădere, în versuri memorabile, în care spațiul trebuie să se asambleze timpului, aflat într-o seară de toamnă. Amurgul, timp în decădere se înscrie în acest spațiu, din care numai amintirea stăruie. Cinci versuri esențializează starea generală: „Aleele – e toamnă – duc toate către moarte./ Războaiele se-neacă în bozii și-n urzici.../ Și, inimă-ncărcată de amintiri, îmi zici:/ Va trebui odată Florica ta să poarte// În ea pustietatea de care mai boleşti”. „Transferul” răului de care suferă poetul, spre Florica ar avea un rost cathartic, după care ar urma o nesperată perioadă de liniște. Pastelul, fără să exceleze, în comparație cu celelalte cu tematică „brătienistă”,

înseamnă o reevaluare a istoriei naționale, așezată la nivel individual, sub semnul motivului *vanitas vanitatum*.

Al doilea poem, *Dinicu Golescu* (1922, inclus în ciclul *Bătrânii*) este unul "didactic", parcă antonpannesc, pilduitor, fără stridențe, oricum instructiv în limitele poeticii pillatiene. Este o narațiune „versificată”, un scenariu cu două personaje, în care mișcarea este lineară, cele două personaje își adresează replicile între ele, strălucind câteva versuri care se înscriu în poetica pillatiană.

Venit din moarte, Golescu e un stingher și poetul nu ezită să aibă un vag aer de superioritate, începând de la invitarea „măreței umbre” la acest dialog și până la micile definiții ale poeziei din care reținem: „Poet e cel ce naște cu pasu-i universul”. Formula de adresare („Golescule”) rămâne ambiguă, înscrisă în aceeași atitudine de superioritate, deși nici replica bătrânului boier nu se lasă așteptată: „N-am căutat, mă iartă, ca un poet nebun/ Văzduhul și pământul în ochii mei s-adun”. Didactica poemului se relevă și mai clar după întrebarea Golescului, de fapt, o definiție *in nuce* a credinței poetului despre spiritualitatea românească: „De ce ai vrut, urmașe, din groapa mea să vin/ De ai nemțească haină, dar suflet bizantin?”. Este un adevărat program cultural, urmărit de către mulți istorici și oameni de cultură, începând cu Nicolae Iorga, continuând cu cei de la *Gândirea* și de către bizantinologii contemporani.

Interesul pentru familia Goleștilor, identificat încă din copilăria poetului, s-a materializat nu numai în cele două creații poetice amintite mai sus, ci și într-un efort editorial și eseistic.

Programul editorial al lui Ion Pillat a fost extrem de laborios, cuprinzând texte alese din întreaga literatură română, publicate într-o colecție populară de către Editura *Cartea Românească*, începând din anul 1933 și încheindu-se în 1942. Astfel, între Ion Neculce și poezia contemporană, Pillat nu a uitat poezia populară (*Poezia dorului*, 1934), Esopia, cărțile populare, nu a trecut cu vederea *Țiganiada* lui Ion Budai-Deleanu, creația poezilor Văcărești, pe Anton Pann (la care a ținut foarte mult), opera pașoptiștilor, pe Vasile Alecsandri (din creația căruia a publicat șase titluri), Eminescu (trei titluri), Macedonski și Duiliu Zamfirescu etc. Cea mai importantă calitate a acestor mici antologii este *gustul* desăvârșit al poetului colecția (ca și studiile introductive) constituindu-se în singura istorie a literaturii române în care a prevalat criteriul estetic. Ion Pillat n-a fost obligat să prezinte pe toți scriitorii, iar din opera acestora a antologat, numai ce i-a plăcut, iar gestul poetului a fost desăvârșit.

Revenind la ediția *Însemnării...*, pentru a cuprinde întreg textul tipărește două numere (nr. 31-32); „primului roman românesc” (Pompiliu Eliade) îi dă subtitluri în general adecvate, însoțită de o notiță bio-bibliografică și câteva cuvinte pentru viitorii cititori. În notiță se dau informații interesante privind averea lui Dinicu (proprietarul a 14 moșii și cinci vii, case, prăvălii și hanuri), „dar această mare avere el n-a cheltuit-o, cum au făcut-o alții, pe lux și în petrecere ci, împins de cel mai cald și luminat patriotism, în inițiative și opere de folos pentru neamul său întreg”. Ca un veritabil istoric literar (deși colecția era „populară”), Pillat amintește de edițiile anterioare (Nerva Hodoș, 1910; Petre V. Haneș, 1914), ca și de bibliografia aferentă (Nicolae Iorga și Pompiliu Eliade). Am consemnat toate aceste elemente (oarecum de amănunt) tocmai pentru a sublinia încă o dată că, în afară de *gustul* desăvârșit al autorului se impune seriozitatea editorului la care se adaugă informația „la zi”.

În ceea ce privește „studiul introductiv”, autorul consideră deceniul 1820-30 „o piatră de hotar între două lumi și două epoci diametral opuse”, decenii când „țările noastre trec de-a dreptul din lumea orientală în cea occidentală: din Evul mediu turco-asiatic în *Evropa* civilizației moderne”. Procesul, evident, a fost mai lent, desprinderea de vechile obiceiuri care cuprindeau nu numai îmbrăcămintea ci și o anume mentalitate orientală se va face în decenii întregi, uneori fiind prezentă și astăzi. Poetul „reface” perioada în coordonatele deja enunțate în poemul sus-amintit, Pillat amintind de fondarea primelor școli și conservatoare, ziare și reviste, societăți literare și teatre în limba națională. „Noul Marco Polo” nu a fost numai un deschizător de drumuri, ci “prin dreapta lui judecată, prin pătrunderea și adâncimea vederilor sale, prin puterea de analiză a problemelor, prin lărgimea orizontului cuprins, dar mai ales prin probitatea sa morală, Dinicu Golescu apare în adevărata lui lumină: *un contemporan al nostru, care cu un veac înainte a prevăzut și a dat soluții pentru toate problemele mari ce s-au pus sau se mai pun încă în Țara Românească*” (s.n.). Subliniere deosebit de importantă și actuală. Altfel, studiul poetului argeșean insistă, cu justețe, asupra mării importanțe a operei lui Dinicu Golescu într-o cronologie strânsă și într-o demonstrație logică. Sigur că ar fi fost frumos de știut părerea lui Ion Pillat despre „drumurile” copiilor Goleștilor și ale Brătienilor în „Evropa”. Fiii lui Dinicu vor trăi din plin evenimentele de la 1848 și Unirea, jertfindu-și averea pentru țară, în schimb Ion Brătianu, minte mai speculativă, va avea mai multă grijă de averea părintească. Chestiune de mentalitate, de schimbare a generațiilor, de înlocuire a „boierilor vechi” cu „boierii noi”. Ar fi foarte interesant un studiu de sociologie culturală, dacă nu chiar politică pe această temă ...

FUNERALIILE LUI C.A. ROSETTI

ELENA ROTARU, VASILE NOVAC

Prin moartea lui C.A. Rosetti la 8 aprilie 1885 dispărea unul dintre cei mai mari bărbați ai României, al cărui nume se află însemnat „pe toate actele de regenerare a țării sale”¹.

Disparația sa stârnește ca și viața sa spiritele, atât ale admiratorilor săi din timpul vieții cât și ale antirosetiștilor. Cei din urmă nu pot însă să nu-i recunoască defunctului excepționalele merite pentru credința sa în principiile de la 1848, cărora el le rămăsese „consecințe până în ultimul moment al vieții sale, celui ce fusese democrat cu trupu și cu sufletu”, „fruntașu liberalismului” și „unu din cei mai aprigi apostoli ai propășirii sale”².

C.A. Rosetti și-a început activitatea ca polițai al orașului Pitești, între anii 1837-1838, cu o experiență de 5 ani în acest domeniu. Intrase în poliție la 16 ani, în 1832.

Cei interesați de viața lui C.A. Rosetti cunosc episodul rămas de pomină, în care vornicul Mihai Ghica dăduse poruncă să-i tundă dandy-ului valah „pletele cele ursărești”, întru cât speriasse Bucureștiul cu „kabaslăcurile” sale și cu „fel de fel de giumbușlucuri și de tămbălăuri”. „Considerând că prin acest gest a fost potolit și trimis băiat cuminte la Pitești, nu mare a fost mirarea vornicului să afle că aici, Rosetti pune în piață dorobanți și bărbieri, să tundă pe cine prindea spunând că e ordin de la vodă, căruia i s-a supus și el”³. Sigur, tinerețea lui C.A. Rosetti a provocat o întreagă literatură pitorească, ce desigur avea un oarecare suport faptic.

În patrimoniul Muzeului Județean Argeș se află o serie de obiecte care i-au aparținut lui C.A. Rosetti și care au intrat în posesia muzeului, prin donația făcută de nepotul său, Dinu Rosetti, fiul lui Vintilă. Între ele, masa din brad, la care C.A. Rosetti și-a desfășurat activitatea ca redactor al ziarului „Românulu”, un ulei pe pânză reprezentându-l pe C.A. Rosetti executat în 1877, un album cu peste 200 de fotografii, un bust din bronz al lui C.A. Rosetti, cărți, etc.

De asemenea, tot în Argeș, de data aceasta în patrimoniul Complexului Muzeal Golești se mai află câteva tablouri, reprezentând membri ai familiei Rosetti, după cum urmează:

- un tablou semnat Eliescu, înfățișându-l pe C.A. Rosetti;

¹ Marin Bucur, *C.A. Rosetti*, Ed. Minerva, București, 1970, p. 449.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 12.

-un tablou realizat de prietenul Daniel Rosenthal, reprezentând pe C.A. Rosetti;
 -un alt tablou semnat Rosenthal, reprezintă familia Rosetti „în corpore” împreună cu prietenul Vasile Mălinescu;

-al treilea tablou semnat Rosenthal o reprezintă pe Maria Rosetti;

-o copie executată de N. Grant, nepotul de frate al Mariei C. Rosetti, este realizată după originalul lui Rosenthal, având ca subiect alegoria „România revoluționară”, în care chipul României este inspirat de chipul Mariei Rosetti.

Toate aceste obiecte precum și prietenia și chiar legăturile de rudenie cu argeșeni precum Goleștii, Brătienii, Crețuleștii ne-au îndemnat să ne ocupăm de momentul trecerii lui C.A. Rosetti în memoria timpului, în lucrarea de față.

Nu cu foarte multă vreme înainte de moartea sa, respectiv la 16 martie 1885, o delegație a alegătorilor Colegiului III Argeș a venit la București spre a arăta lui C.A. Rosetti cerințele sătenilor argeșeni. Rosetti fiind bolnav și neputându-i primi, deputații în frunte cu Constantin Dobrescu au lăsat redacției „Românului” o adresă în care se spunea printre altele:

„Delegațiunea alegătorilor Colegiului Sătesc din Argeș a primit cu o nedescrisă bucurie declararea d-lui C.A. Rosetti că primește a reprizenta județul Argeș. Luând asupra-și mandatul ce i-a încredințat, noi sătenii argeșeni ne vedem marea noastră dorință îndeplinită. Nevoile, trebuințele și aspirațiunile noastre îndeobște sunt prea cunoscute de bătrânul luptător ca să le mai amintim. Sătianul din Argeș va avea de-acum încolo cui să adresa la păsurile sale. Delegațiunea dă încrederea sa d-lui C.A. Rosetti, în semn de adâncă recunoștință și iubire, căci acest mare dascăl, aproape o jumătate de veac, cu pana și cu cuvântul său, a căutat să facă educațiunea noastră și a națiunei. Cu o energie pasionată, cu entuziasm și nemărginită iubire într-acei îndelungat timp și cheltuind cu o risipă dușmănească și crescândă: idei, simțăminte și ce a avut mai scump, el ținu să arate cum trebuie să lucreze pentru popor... Delegațiunea urează alesului său atâtea zile câte avu bătrânul Simeon, pentru a putea zice ca și acesta mântuirea patriei sale ce atât a iubit-o. Trăiască dar alesul Colegiului al III-lea Argeș”⁴.

Am dat integral textul lui Constantin Dobrescu, pentru a sublinia admirația și încrederea pe care o nutreau argeșenii față de C.A. Rosetti și evoluția sa de la tânărul anilor 1830 la politicianul patriot, din perioada amintită. Cum spuneam starea sănătății sale în acel moment, nu era de loc limpede. Camera, luase chiar în discuție o cerere de concediu din partea lui C.A. Rosetti, până la deschiderea viitoarei sesiuni. La sfârșitul lunii martie, C.A. Rosetti se hotărăște chiar să se retragă fie și „provizoriu” de la direcția „Românului”, lăsându-l pe Vintilă C.A. Rosetti, moștenitor, cu jurământul ca să urmeze „calea indicată de C.A. Rosetti chiar de la fundarea ziarului”⁵.

Moare însă la 8 aprilie orele 12 și 10 minute după miezul nopții⁶.

„Românului” este primul dintre ziarele vremii care-i publică ultimele dorințe ale lui C.A. Rosetti, testamentul inițial fiind distrus în incendiul care-i arsese agoniseala de o viață, cu un an în urmă, la 25 ianuarie 1884.

⁴ „Românului”, XXIX, duminică, 17 martie 1885, p. 249.

⁵ Marin bucur, *op. cit.*, p. 448

⁶ „Românului”, XXIX, luni-mărti, 8-9 aprilie 1885, p. 317.

În afara mulțumirilor adresate soției, pe care o lasă în grija copiilor, roagă să i se „împlinescă ultimile rugăciuni“.

„Să nu se facă pentru înmormântarea mea nici-o ceremonie. Totul să se facă cum s-a făcut și cu Mircea. (Este vorba despre fiul său Mircea, a cărui moarte la 20 ianuarie 1882 i-a pricinuit o mare durere.)

Un singur preot de mir. Carul simplu cu doi cai. Nici-un doliu, nici în camere, nici la poartă, nici pe cai. Nici-o invitare, ci numai un simplu anunț prin ziar fără invitare. Nici-o paradă și nici gendarmi...

Am luptat cu tărie, pentru naționalitate și pentru libertate, dar fără cea mai mică ură pentru nimeni. Rog dar ca cei pe care i-am combătut să mă ierte dacă aspru am fost în luptă, asigurându-i că nu ura, ci iubirea m-a făcut să-i combat. Recomand tuturor și mai cu seamă fiilor mei să iubească poporul și pe sătian și să lupte cu iubire pentru fericirea tuturor. O îmbrățișare fiicei și fiilor mei și o ultimă rugăciune tuturor a îngriji și mângâia pe soția mea“⁷.

Înmormântarea lui C.A. Rosetti este anunțată pentru miercuri 10 aprilie la Cimitirul Șerban - Vodă. Programul înmormântării, făcută de amicii intimi în înțelegere cu familia lui C.A. Rosetti, va fi publicată în ziarul „Românulu“. Toate delegațiile, societățile, amicii, etc. care vor să ia parte și doresc a avea deslușiri sunt rugați să se adreseze redacției“⁸.

Iată că deși testamentul său recomanda o ceremonie cât se poate de simplă nu i se respectă voința și funeraliile dobândesc proporții naționale⁹.

Se prezintă un foarte mare număr de cereri de a se rosti discursuri la înmormântarea defunctului și fiind materialmente imposibil de a satisface toate aceste dorințe, după selectarea lor se decide a se citi numai trei discursuri, restul fiind comunicate publicului prin presă.

Însăși regina Elisabeta trimite d-nei Rosetti o scrisoare de condoleanțe în limba engleză, iar regele Carol I face o vizită de condoleanță.

La 9 aprilie, ora 4 și jumătate, toți miniștrii aflați în Capitală vin „în corpore“ să facă o vizită de condoleanță familiei Rosetti, prilej cu care Dimitrie Sturdza înmânează o adresă D-nei Rosetti în numele Consiliului de Miniștri:

„Doamnă,

România încearcă azi o pierdere nereparabilă în unul din cei mai iluștri săi fii. În timpuri întunecate și dureroase, societatea română a dat naștere celei generațiuni a cărei una din cele mai vii expresiuni este C.A. Rosetti. De aproape jumătate de secol, Rosetti și iluștri săi amici au ținut o luptă gigantică pentru țara lor. Nu au fost fapte mari la a căroră pregătire și executare el să nu fi participat. În epoca deșteptării 1836, în 1848 când poporul mărinos se mișcă, 1881, când România afirmă și pune ea însăși în executare a sa voință, unire, guvern constituțional, independență, regat, la toate aceste mari acte Rosetti se găsește între fruntașii conducători...

Iată pentru ce Doamnă pierderea lui Rosetti este atât de simțită“¹⁰.

⁷ Ibidem.

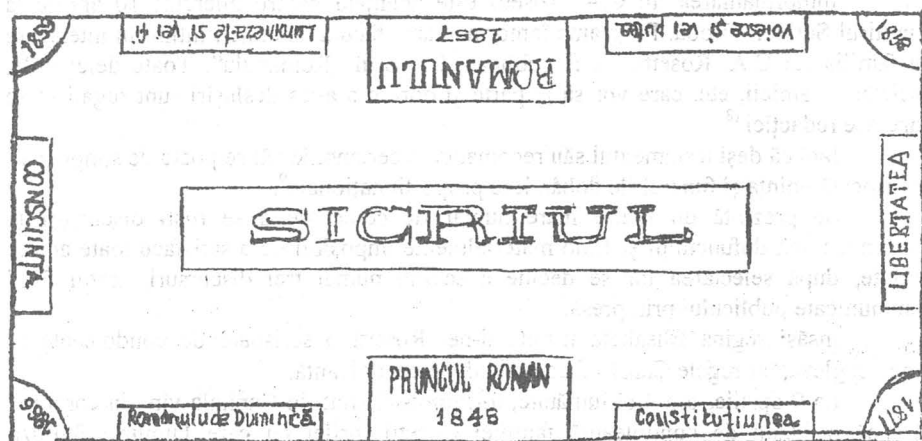
⁸ Ibidem.

⁹ Marin Bucur, *op. cit.* p. 449.

¹⁰ „Românulu“, XXIX, miercuri, 10 aprilie 1885, p. 323

Au mai exprimat condoleanțe primarii din Pitești și Bârlad, vicepreședinții presei M. Minovici și Bordeanu. Pictorul Ed. Grant a luat o schiță după capul lui C.A. Rosetti, iar sculptorul Ippolito Lepri a luat mulaj în ipsos după chipul defunctului. S-a executat o fotografie a carului mortuar. La locuința familiei s-a depus un registru pentru cei ce vor veni să se înscriseră. Prietenilor și delegațiilor li se vor desemna locurile la locuința lui Rosetti cu preciziunea că lucrătorilor, comercianților, țăranilor și presei li se „vor rezerva întîele locuri“. În ceea ce privește Primăria din Pitești, anunțase că va asista „în corpore“ la înmormântarea lui C.A. Rosetti¹¹.

De la ora șapte un numeros public format din „femei, copii, bărbați, mai cu seamă din popor, țărani de prin județe și școlari au defilat înaintea corpului lui C.A. Rosetti care se afla expus în salonul casei ce locuia. (Respectiv casa lui Cariagdi, una dintre casele unde se mutase după incendiul care-i arsesese propria gospodărie și care fusese închiriată de I.C. Brătianu pentru el.)

Sicriul era așezat pe masa de stejar pe care lucra C.A. Rosetti în timpul din urmă. Această masă i-a fost oferită de redacțiunea „Românului“ la a XXV-a aniversare a fondării ziarului. Masa fusese sculptată cu multă artă și poartă încrustat în litere de metal numele ziarelor redactate de C.A. Rosetti și datele principale ale vieții sale politice. Ziarul publica și schița mesei pe care o prezentăm și noi:

La picioare era schița Libertății făcută de Rosenthal. (lăsată prin testament Muzeului Național). La cap, un mare drapel național, a cărui extremitate roșie învăluia sicriul. La dreapta, portretul mamei lui Rosetti și la stânga, al lui Mircea Rosetti.

Coroanele familiilor Rosetti, Gianu, Crețianu, Cornea, Caligari, Odobescu, Tipografia Românului, Presa, etc., printre care se aruncaseră mai multe exemplare din „Românul“. Totul era așezat cu multă artă, grație concursului dat de Alexandru Odobescu, frații Grant, Levra, etc...

¹¹ Ibidem.

Când a sosit momentul de a se ridica corpul, publicul s-a retras din salon pentru a lăsa familia să dea o ultimă sărutare celui de care se despărțeau pentru totdeauna. Maria Rosetti însoțită de Ion Ghica i-a condus de mână pe Ion Brătianu și Dimitrie Brătianu, pentru ultima oară, înaintea amicului lor.

Ion Brătianu și-a exprimat dorința ca sicriul să fie dus până la carul funebru, pe umerii bătrânilor prieteni, Dimitrie Brătianu, Dimitrie Ghica, Ion Ghica, C. Bălcescu și Ion Brătianu. Sicriul a fost așezat pe un car simplu, împodobit cu steaguri și cununi și tras de doi cai albi.

Pe treptele scărilor Mucenic Dinescu a luat cuvântul în numele țăranilor din Argeș (alegătorii lui C.A. Rosetti). Au urmat: Nicolae Ionescu, printre cei mai vechi și mai distinși membri ai Parlamentului, Tănăsescu, din partea comercianților, Bordeanu din partea presei și unul din cei 12 deputați care se retrăseseră din Cameră împreună cu C.A. Rosetti, ca amic al familiei.

La ceremonie au participat delegațiile județelor: Botoșani, Suceava, Iași, Roman, Râmnicul Sărat, Brăila, Dolj, Gorj, Argeș, Buzău, Prahova, Ilfov, Ialomița și Vlașca. Capitala era reprezentată prin Consiliul Comunal și primarul N. Flea. Au mai luat parte reprezentanți ai numeroase societăți în frunte cu Societatea Actorilor, Ateneul, Academia română, Delegațiunea Polonă, Colonia Franceză, Colonia Italiană, Masoneria, Loja „Mircea Rosetti“, Gimnaziul Cantemir, Liceul Sf. Sava și reprezentanții studenților din Iași, București și Viena.

S-au depus un număr impresionant de coroane din partea multor familii prietene, cunoscute și necunoscute, a unor județe, localități, instituții, școli, inclusiv din partea Regelui și a Parlamentului. Ziarul „Românul“ specifică chiar componența florală a coroanelor :

„Coroana familiei Brătianu era din miozotis și trandafiri, a argeșenilor din crini, trandafiri și mărgăritărel, a lui Carol I din liliac alb și iris, iar a orașului Câmpulung din camelii, roze albe și flori de iasomie, cu următoarea inscripție : Cetatea Câmpulung etern recunoscătoare marelui și ilustrului cetățean C.A. Rosetti¹².

Cortegiul funebru se compunea din:

I. Gimnaziul Cantemir cu drapelul și cu directorul său, d. Pană Constantinescu

II. Liceul Sf. Sava, cu drapelul său

III. Școala Normală cu drapelul

IV. Școala pentru Învățătura Poporului Român

V. Deosebitele delegațiuni din județe

VI. Delegațiunea Comercianților Capitalei

VII. Delegațiunea Brașovenilor

VIII. Societatea Cofetarilor

IX. Societatea Birtașilor

X. Societatea de Încălțăminte

XI. Societatea Măcelarilor

XII. Cercul Studiilor Sociale

XIII. Loja „Mircea Rosetti“

XIV. Societatea Tipografică

XV. Presa

¹² *Ibidem*, XXIX, vineri, 12 aprilie, 1885, p. 329.

XVI. Trei care cu cununi, împresurate de țărani

XVII. Preotul

XVIII. Carul mortuar împresurat de redacția și tipografia „Românului” și de țărani

XIX. Familia și numeroși amici¹³.

Cortegiul a făcut o abatere prin strada Doamnei, oprind la redacția și la tipografia „Românului”, unde lucrătorii tipografi au depus două coroane de flori, iar Bibicescu, cel mai vechi redactor a ținut un discurs. Pe toate străzile, prin care a trecut cortegiul, prăvăliile aveau arborate drapele în doliu, iar felinarele erau aprinse și învelite în crep negru. Multe case și prăvălii erau drapate în negru și expuneau portretul lui C.A. Rosetti, cu inscripții ca aceasta:

„Respect memoriei apărătorului tuturor libertăților”.

Pe străzi, mai ales pe calea Rahovei, pe lângă Mitropolie și pe Dealul Filaret erau mii de oameni. La Cimitirul Bellu s-a ajuns la ora 5, când coșciugul a fost ridicat de ziaristi și de lucrătorul tipograf Fotea Popazu¹⁴.

Desigur, înainte de înhumare s-au ținut numeroase discursuri, cu toată interdicția defunctului făcută publică prin testament. Nu ne propunem în lucrarea de față să ne ocupăm de aceste discursuri, care vor face probabil subiectul unei alte lucrări.

Prin moartea lui C.A. Rosetti, țara pierdea un om de mare valoare, liberalismul, un fruntaș greu de înlocuit, presa pe unul dintre conducătorii cei mai încercați, dacă nu chiar pe întemeietorul ei în România.

Era firesc ca țara să-și arate durerea și recunoștința față de cel ce în cei 50 de ani de activitate lăsase o operă însemnată.

Încheiem cu vorbele rostite de Mucenic Dinescu, delegatul sătenilor din Argeș, cărora li se acordase cinstea de a-și rosti prima cuvântare:

„Durere mare este în țară, văile noastre au răsunat întristat. Țărănimea plânge amar... Sătenii au cunoscut și iubit pe Rosetti, pentru că dânsul i-a cunoscut, i-a iubit și i-a ajutat... Mult ne-a iubit și multe a suferit pentru noi. De aceea, zdrobiți suntem în suflet astăzi când sprijinitorul nostru pleacă dintre noi... Lacrămile săteanului vor încălzi neîncetat mormântul marelui patriot”¹⁵...

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

AVOCATUL NICOLAE DIMANCEA (1838-1921) DIN PITEȘTI, MILITANT PENTRU UNIRE ȘI INDEPENDENȚĂ*)

Juristul și omul politic Nicolae Dimancea în îndelungata sa existență a participat cu fermitate și dinamism la marile evenimente istorice din epoca modernă a României. În epoca actuală, îndeosebi după al II-lea război mondial, pentru aproape toți concetățenii și pentru foarte mulți istorici este o personalitate necunoscută sau prea puțin cunoscută, chiar și atunci când numele lui apare deseori în publicistica eminesciană. Din aceste considerente în articol ne-am propus să prezentăm succint date și aspecte semnificative din tumultuoasa lui viață.

Date biografice personale și familiale¹

N. Dimancea s-a născut în fostul orașel Cerneț (ulterior integrat în orașul Turnu Severin), județul Mehedinți, în anul 1838. În unele tipărituri s-a trecut, ca localitate natală, orașul Strehaia din același județ. A decedat în orașul Pitești la 6 decembrie 1921. În calitate de martor la scrierea unor acte în registrele de stare civilă, N. Dimancea a declarat o etate diferită, care nu concordă cu anul oficial al nașterii, înregistrat și în documentele existente la Camera Deputaților, adică 1838. Până la data actuală nu s-a putut stabili documentar dacă N. Dimancea făcea parte din neamul familiilor Dimancea de la Pitești. Unele informații orale au confirmat parțial numai

*) Paul I. Dicu *Avocatul N. Dimancea din Pitești, militant pentru Unire și Independență*, comunicare prezentată la sesiunea Muzeului Județean Argeș, la 6-7 noiembrie 2000.

a) George D. Nicolescu și Albert Hermely, *Deputații noștri...*, București, Edit. Librăriei Carol Müller, 1896, p. 96-97; b) George D. Nicolescu, *Parlamentul Român...*, București, Edit. I.V. Sococ, 1903, p. 362-364; c) Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea...*, București, 1940, p. 270; d) *Bibliografia românească modernă (BRM)*, vol. III, Edit. Științifică și Enciclopedică, Societatea de Științe Filologice din R.S.R., București 1989, p. 613; e) M. Braniște, *Schitul Buliga*, în „Mitropolia Olteniei”, XVIII, nr. 1-2, Craiova, p. 49; ASP, Id. Primăria Pitești, d. 9 și 41/ 1832 - tutela casei defunctului Dimancea; Ibidem, d. 7 / 1893-1894, f. 8 - locul cedat primăriei de răposata Maria Dimancea. Nu au fost găsite documente din care să reiasă gradul de rudenie între Radu Dimancea, Maria Dimancea și N. Dimancea.

existența unor relații de rudenie. Un înaintaș al familiilor Dimancea din reședința argeșeană s-a numit Radu Dimancea (Dimache). Acesta, în secolul al XVIII-lea, a anunțat la Mitropolia de la București moartea lui Martin Buliga, decedat în ziua de 17 februarie 1753. Buliga era ctitorul bisericii și al schitului, care i-a purtat numele, existent pe terenul pe care s-a construit la finele secolului al XIX-lea Palatul Prefecturii Argeș, astăzi sediul Muzeului Județean Argeș din Pitești.

N. Dimancea a învățat în pensioanele Monti și Schewitz, apoi la Colegiul „Sf. Sava” din București. Tot aici a urmat și absolvit cursurile juridice. Pentru documentare și perfecționare a efectuat călătorii în centrul și vestul Europei. Înainte de anul 1862 s-a stabilit în Pitești, unde a practicat avocatura. S-a căsătorit cu Ecaterina (Caterina, Tinca), fiica lui Alecu Furduescu și a Anei Furduescu, născută Brătianu. Al. Furduescu era un descendent al vechilor familii de boieri din Țara Românească, originari din Furduești, județul Argeș. Documentele atestă un boier Furdul, spătar la anul 1468. Ana (Anica) Brătianu era fiica lui Constantin (Dincă) Brătianu și sora fraților Dumitru și Ion C. Brătianu. În acest fel N. Dimancea, prin alianță, adică indirect, a devenit nepot de soră al celor doi mari oameni politici (v. schema descendențelor lui Dincă Brătianu de la finele articolului).

În familia lui N. Dimancea s-au născut următorii copii²: 1) Maria-Viorica N. Dimancea (9 august 1862, Pitești - ?), căsătorită în Pitești cu Elie G. Protopopescu din București, la 13 martie 1883; 2) Ion N. Dimancea (6 decembrie 1864, Pitești - ?), absolvent al Șc. prim. b. nr. 1 din Pitești (cl. a IV-a, 1874-1875); 3) Gheorghe N. Dimancea (3 aprilie 1865, Pitești - 16 aprilie 1865, Pitești); 4) Alexandru N. Dimancea (25 mai 1866, Pitești - 6 august 1891, Pitești), absolvent al Șc. prim. b. nr. 1 din Pitești (cl. a IV-a, 1877-1878, coleg de clasă cu viitorul general C. Christescu), sublocotenent în Reg. 2 Roșiori, necăsătorit, mort prematur, la numai 25 de ani; 5) Helena N. Dimancea (31 martie 1868, Pitești - ?). Căsnicia lui N. Dimancea cu nepoata fraților Brătianu nu a fost fericită. Sabina Cantacuzino (fiica lui I. C. Brătianu) în volumele sale memorialistice nota: „... Pe cea mică [Ecaterina, Caterina, Tinca] a dat-o lui N. Dimancea, pe care Tinca singură și-l alesese și de care toată viața ei a voit să divorțeze, până în sfârșit a și divorțat, părăsită de dânsul”³.

Activitatea profesională. Nicolae Dimancea a fost unul dintre cei mai competenți avocați din județul Argeș, fiind solicitat de foarte mulți cetățeni autohtoni și din alte județe, inclusiv din București. Era considerat specialist în litigiile referitoare la proprietate și în soluționarea unor probleme juridice complicate. Uneori, în lipsa procurorilor, era invitat să ocupe fotoliul Ministerului Public, datorită pregătirii temeinice și experienței acumulate pe parcursul anilor⁴. Deși Dumitru C. Brătianu avea

² Arhivele Statului Pitești (ASP), Registrele de stare civilă din anii 1862-1868, orașul Pitești; Matricolele Școlii primare nr. 1 b. din Pitești pe anii școlari 1874-1875 și 1877-1878.

³ Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, vol. I, Edit. Albatros, București 1993, p. 11. Într-un document referitor la examenele de fine de an școlar 1879-1880, în comisia, alcătuită de către Consiliul orașenesc Pitești, pentru participare la examinarea obiectului „lucru de mână”, figurează și Zoe N. Dimancea, împreună cu alte doamne. Ar reieși că avocatul N. Dimancea s-a recăsătorit. (ASP, fd. Primăria Pitești, d. 2/1880.

⁴ Informații obținute de la prof. C. Albu și prof.-av. Stelian Rădulescu (deputat, senator), ambii de la Liceul „I. C. Brătianu” din Pitești (v. A.S.P., Reg. st. civ. născuți Pitești, hot. Trib. Argeș, din 19 sept. 1867, trecută în registru, f. 79 v.)

posibilitatea să angajeze avocați reputați din Capitală, totuși pentru procesele cu frații săi a apelat la N. Dimancea, așa cum au procedat și alți Brătienii sau alți mari moșieri și negustori⁵.

La instituțiile juridice din Pitești (tribunal, judecătoria) pe o perioadă de peste o jumătate de secol, a cunoscut și conlucrat cu prestigioși președinți de tribunal, judecători, procurori și avocați: viitorii profesori univ. dr. Andrei Rădulescu (viitor membru și președinte al Academiei Române, prim-președinte al Înaltei Curți de Casație, propus rezident regal după 1927), Emanoil A. Antonescu (membru al „Junimii”, dramaturg), Eugen I. Melik (viitor secretar al Camerei Deputaților), Istrate N. Micescu (avocat la Pitești în anii 1905-1907, viitor ministru), Constantin Rădulescu (n. București, 1872 - 1938, dr. în drept la Bruxelles, viitor titular al catedrelor de criminologie de la facultățile de drept din București și Cernăuți, decan și rector la Univ. din Cernăuți), Ștefan Chicoș, Gheorghe Gh. Volenti (magistrat și scriitor); Ion N. Angelescu (viitor ministru și rector al Academiei Comerciale), scriitorul Ion Al. Brătescu-Voinești (viitor membru al Acad. Române), Victor Parhon, Dumitru I. Diaconescu (viitor procuror general), P.P. Poni, Ion Al. Vasilescu-Valjan (dramaturg, viitor director al Teatrului Național din București și director general al teatrelor, om politic), N. Nanu, N. Balotă, Mihail Negulescu, N. Măldărescu, Theodor Socolescu, C. Lerescu, Daniel Chirișescu, Toma Trifonescu, Ion P. Comăneanu, Mihail Manolescu, Ion I. Rădulescu, Ion I. Purcăreanu, Mihail Oromolu (viitor ministru), C. Homoriceanu, Gh.T. Urianu, N. T. Grigorescu, C. G. Rătescu (viitor consilier la Înalta Curte de Casație, inspector al Curților de Apel, președinte al unei secții la Înalta Curte de Casație, secretar general la Ministerul de Justiție), Al. Fostiropol, Fotin Enescu (viitor ministru), Barbu Brezeanu, Dumitru Ap. Aricescu, I. Condeescu, C. Numian, N.D. Popescu, N. Ioanicescu, Al. Dancovici, Ernest Paximade, N. Brânzeu, Mihail Mihăileanu, Onoriu Bănescu ș.a. Mulți dintre cei menționați mai sus au îndeplinit importante funcții juridice, politice și administrative (deputați, senator, prefecți, inspectori administrativ, primari etc.)

Activitatea politică⁶. N. Dimancea s-a remarcat printr-o amplă și permanentă activitate politică. Încă din etapa studiilor, mai ales în anii 1856-1857, s-a aflat în fruntea grupului de colegi care a participat la numeroase manifestații populare în București. În anul 1858 a aderat la gruparea liberală radicală condusă de Ion C. Brătianu (1821-1891) și C. A. Rosetti (1816-1885). În preajma Unirii din 1859 s-a pronunțat împotriva unor măsuri antiunioniste luate de caimacamii Emanoil Băleanu, Ion Manu și Ioan Al. Filipescu. Cu entuziasm și energie a susținut candidatura lui Al. Ioan Cuza la tronul Țării Românești. În zilele istorice de 22-24 ianuarie 1859, pe Dealul Mitropoliei, N. Dimancea împreună cu ziaristul, istoricul și traducătorul piteștean Ioan G. Valentineanu (1834-1898), ziaristul și scriitorul oltean N.T. Orășanu (1833-1890), cu doi reprezentanți ai familiilor Goleșcu - Al. Goleșcu și C. Racoviță (1830-1891), cu avocatul C.T. Grigorescu (1824-1903), născut în Pitești, revoluționar în 1848, stabilit în Ploiești, „cel mai cinstit primar al orașului Ploiești”, ș. a. , a mobilizat populația Capitalei și țărâniea din localitățile învecinate să acționeze

⁵ A.S.P., fd. Trib. jud. Argeș, d. 1 și 7/1872; d. 2 și 3/1874.

⁶ Supra, nota 1, pct. a, b; c. Pentru avocatul C.T. Grigorescu, v. N.I. Simache, în „Studia et acta Musei N. Bălcescu”, Bălcești pe Topolog, 1969, p. 171-175.

puternic, insistent pentru a determina pe deputații nehotărâți sau pe opozanți să voteze pe Cuza ca domnitor al Munteniei. Este inadmisibilă omiterea în lucrările de istorie modernă a contribuției avocatului piteștean Nicolae Dimancea la reușita acțiunilor întreprinse în zilele de 22-24 ianuarie 1859. Istoricii au reținut numele ziaristului N.T. Orășanu și datorită faptului că este autorul broșurii intitulată *O pagină a vieții mele sau 22,23 și 24 ianuarie 1859*, tipărită la 1861 în București; de asemenea, numele ziaristului piteștean I.G. Valentineanu, autorul lucrării *Alegerea, detronarea și înmormântarea lui Cuza Vodă 1859, 1866, 1873*, București, 1898.

După unire N. Dimancea a avut un comportament politic oscilant, imprevizibil, uneori contradictoriu. Pentru a contracara unele reforme instituite prin „lovitura de stat de la 2 mai 1864” inițiază o mișcare opoziționistă. A fost arestat și, după un timp, eliberat. În anul 1866 a făcut parte din conspirația împotriva lui Cuza, fiind delegat pentru județele Argeș și Muscel. La începutul domniei lui Carol, fiind acuzat de conspirație antimonarhică, guvernul conservator a dispus arestarea avocatului piteștean în anul 1869.

La Pitești, în primăvara anului 1870, în timpul alegerilor organizate de guvernul condus de Costache Manolache Epureanu, s-au produs incidente foarte grave. Unii reprezentanți ai alegătorilor conservatori, nemulțumiți de componența biroului electoral, au asediat pe reprezentanții liberali, conduși de N. Dimancea, aflați într-o sală de clasă din clădirea bisericii Mavrodolu. A fost adusă armata care a încercat să restabilească ordinea în curtea bisericii. Conservatorii au atacat pe ostași cu lemne. În urma somațiilor regulamentare au deschis focul. Tulburările electorale s-au soldat cu 21 de morți și 28 de răniți⁷. N. Dimancea, cu haina străpunsă de gloanțe, acuzat de provocarea unui război civil, a fost arestat și închis la Pitești, apoi la Rm. Vâlcea. După o detenție preventivă de aproape opt luni, la 22 decembrie 1870 a fost achitat de jurații vâlceni. Mulți cetățeni piteșteni și vâlceni, în cele trei zile cât a durat procesul, au demonstrat pe străzi și în jurul tribunalului. Din unele informații a reieșit că N. Dimancea a participat la pregătirile mișcării antidinastice din august 1870, declanșată la Ploiești de către Al. Candiano - Popescu, care ar fi trebuit să înceapă și în alte orașe, la data stabilită. Ion C. Brătianu, fiind acuzat că a inițiat și a condus „din umbră” această diversiune politică, a fost arestat, adus la Pitești și închis la Câmpulung Muscel. La proces, jurați l-au achitat⁸.

N. Dimancea s-a bucurat de încrederea electoratului argeșean timp de mai multe decenii, alegându-l deputat de Argeș în toate legislaturile din perioada anilor 1870-1888, cu întrerupere de la 1888-1895, în colegiile I, II, III. A fost reales deputat în noiembrie 1895 și martie 1901.

Este interesant să arătăm marea popularitate a avocatului piteștean preferințele și simpatiile alegătorilor argeșeni pentru candidatul lor, manifestate cu pregnanță în anul 1870, înainte de, în timpul și după confruntarea de la biserica Mavrodolu din Pitești. În ziua alegerilor, conservatorii au urmărit arestarea lui N. Dimancea, candidat

⁷ a) *Istoria României*, IV, Edit. Academiei, București, 1964, p. 552; b) *Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România până în 1918*, Edit. Academiei, București, 1983, p. 191 (cf. „Pressa”, nr. 118, București, 31 mai 1870, p. 462; c) D. G. A. S. *Pitești. Mărturii documentare*, I, București, 1988, p. 305 (cf. „Meseriașul Executor”, nr. 10, București, 11 februarie 1915).

⁸ Pentru „Revoluția și Republica de la Ploiești”, v. „Magazin Istoric”, nr. 9/1972, p. 19 și urm.

la colegiul II. A doua zi după incidentul sângeros au avut loc alegerile pentru colegiul țărănesc. Deși N. Dimancea era închis, totuși populația l-a ales deputat la acest colegiu „cu o majoritate zdrobitoare”. Mandatul de deputat a fost infirmat, dar electoratul l-a reales cu un număr și mai mare de voturi, cu toate măsurile violente și presiunile guvernului. În anii 1876-1888 a îndeplinit de mai multe ori misiunea de vicepreședinte al Camerei Deputaților.

Ca deputat a prestat o activitate fructuoasă. Orator apreciat, intransigent, bine pregătit și orientat din punct de vedere politic, N. Dimancea a fost realmente putredătorul de cuvânt al P.N.L. și al lui Ion C. Brătianu în Parlamentul României. Exigentul și diplomatul Ion C. Brătianu l-a stimat și apreciat pentru calitățile sale, neținând seama de rudenie și de conflictele lui familiale (a înțeles că nepoata Tinca era principala vinovată). N. Dimancea s-a străduit să rezolve cu luciditate și realism marile și dificilele probleme aflate în programul sesiunilor și ședințelor.

Consecvent și combativ, a fost unul dintre inițiatorii proclamării independenței de stat a României la 9 mai 1877 și s-a pronunțat pentru participarea armatei noastre la războiul ruso-turc din Peninsula Balcanică. Se știe că nu toți deputații și senatorii au susținut încheierea alianței cu Imperiul Rus și cu participarea la războiul din sudul Dunării. Unii parlamentari considerau că independența statală trebuie să fie obținută pe cale pașnică, prin tratative cu Imperiul otoman. Dintre aceștia amintim pe Dumitru Brătianu care se temea de expansiunea și de diplomația rusească. Și alți cetățeni gândeau în mod similar, inclusiv ziaristul M. Eminescu.

În ședința Camerei din 29-30 aprilie 1877, N. Dimancea inițiază o propunere susținută și de alți deputați, prin care se cerea ca „suma de 914000 lei ce figura în buget ca dare către Poartă, se șterge de la acel capitol și se afectează la cheltuielile pentru întreținerea armatei”⁹. N. Dimancea a condamnat atentatul din 2 decembrie 1880 împotriva lui Ion C. Brătianu, în ședința din 3 decembrie 1880. Generalul Gh. Magheru (1804-1880), fruntaș al revoluției de la 1848, deputat de Dolj, la colegiul I, a decedat în ziua de 23 martie 1880, în camera hotelului Dacia (fostul han Manuc). A doua zi Camera Deputaților a ținut o ședință de doliu. C.A. Rosetti a omagiat personalitatea generalului. N. Dimancea a propus doliu național de trei zile, iar Gr. Heliade a cerut ca cheltuielile de înmormântare să fie suportate de stat. Propunerile au fost adoptate și s-a hotărât ca deputații să asiste în corpore la înmormântare¹⁰.

Cu toate că se considera republican pe plan ideologic, totuși, ținând seama de împrejurări, de situația politică internă și externă, a votat pentru proclamarea regatului în 1881 și pentru constituirea domeniilor coroanei. De asemenea a susținut revizuirea constituției în 1883-1884 și a insistat pentru pregătirea și promovarea tineretului în funcții de conducere, la toate nivelele și în toate domeniile, inclusiv în parlament și guvern. Temperament sangvinic, inamic al compromisurilor, Nicolae Dimancea într-o ședință a Adunării Deputaților, nefiind de acord cu un compromis propus de conservatori însă acceptat de I. C. Brătianu și C. A. Rosetti, în plenul Adunării, a

⁹ Supra, nota nr. 1, pct. b, p. 299; Ion Gh. Șendrulescu, C. A. Rosetti- militant de seamă al luptei pentru unitatea și independența națională, în „Studii și Articole de Istorie” (SAI), LI - LII, București, 1985, p. 85-94.

¹⁰ Paul Cernovodeanu și Marian Ștefan, *Integral și modestul cetățean Gheorghe Magheru*, în „Magazin istoric”, XIV, nr. 3 (156), București, martie 1980, p. 33.

strigat: „V-ați legat cu conservatorii! Ați devenit disidenți și am rămas singur eu național-liberal! Să trăiască Republica!“ (vezi nota nr. 1, pct. b, p. 364).

De săgețile criticilor nu a fost scutit, trimise fiind de colegii parlamentari, de ziariști și de alți cetățeni sau de către instituții, societăți etc. M. Eminescu, redactor al ziarului conservator „Timpul“, a criticat de multe ori guvernele liberale, pe liderii P.N.L. și pe alți politicieni, îndeosebi pe piteștenii Ion C. Brătianu, N. Dimancea și Ion C. Fundescu (1836-1904). Într-un articol din 21 mai 1883 afirma: „Cine cunoaște, de exemplu, pe acest Dimancea, foarte mărginit și foarte impertinent, care nu pricepe nimic și s-amestecă în toate, care nu-și datorește cariera sa decât împrejurării că e nepot al d-lui Brătianu....“¹¹. Se înțelege că Eminescu avea obligația de a apăra interesele conservatorilor, folosind un limbaj polemic, specific gazetelor editate de partidele politice.

Un limbaj similar, însă mai ponderat și decent, a utilizat și N. Dimancea în cuvântările și interelările sale ca deputat, propagandist liberal și publicist. A scris și tipărit articole în presa locală și centrală. În Pitești a făcut parte din comitetele de direcție și de redacție ale gazetelor liberale (de exemplu, membru în comitetul de direcție al publicației „Gazeta Argeșului“. Organ al P.N.L. Pitești, 6 mai - 27 iunie 1899. 2 pe săptăm., împreună cu avocații N.T. Grigorescu, Mihail A. Manolescu, Ion N. Radileanu).

În unele tipărituri se afirmă că N. Dimancea a fost primar al orașului Pitești și prefect al județului Argeș. Până la această dată nu am găsit documente care să confirme îndeplinirea acestor funcții politico-administrative¹².

Activitatea socială și cultural-patriotică. N. Dimancea a colaborat cu forurile administrative orășenești și județene, cu unitățile economice și financiare, cu instituțiile de învățământ și cultură, cu diferite asociații, societăți etc. A fost ales membru în consiliul orășenesc și județean. La solicitarea primăriei orașului Pitești, a consiliului local, împreună cu ceilalți parlamentari de Argeș, a intervenit pentru transformarea gimnaziului, înființat în 1866, în liceu, în anii 1894-1897.

A participat la activitățile organizate de secțiunile și filialele unor societăți cultural-patriotice: Ateneul Român (1866), Societatea „Carpați“ (1882), Liga Culturală (1891) ș.a. Împreună cu avocatul Ion I. Rădulescu (1853/4-1899), profesor de istorie la gimnaziul din Pitești, deputat, primar al orașului Pitești în anii 1883-1884, tatăl actriței Fany Rebreanu, soția scriitorului, și al prof. Maria Sorbul, soția dramaturgului, a înființat și condus secțiunea argeșeană a Societății „Carpați“. Societatea „Carpați“ urmărea eliberarea provinciilor românești Transilvania, Crișana, Maramureșul Banatul și Bucovina aflate sub stăpânirea Imperiului austro-ungar, chiar și pe cale armată¹³. Numele celor doi conducători ai secțiunii argeșene apar în documentele autorităților austro-ungare, care urmăreau în permanență activitatea acestei societăți¹⁴.

¹¹ Mihai Eminescu, *Opere*, vol.13, ed. Perpessicius, Edit. Academiei, București, 1985, p. 266. Pentru N. Dimancea, v. indicii de la toate volumele care se referă la publicistica lui Eminescu.

¹² Supra, nota nr. 1, pct. a, b; I. Cruceană, C. Dobrescu - Argeș, în „Secera și Ciocanul“, XVI nr. 3887, Pitești, 6 noiembrie 1966, p. 2 (N. Dimancea, prefect de Argeș ?).

¹³ Pentru istoricul Societății „Carpați“, v. Petre Dan, *Asociații, cluburi, ligi, societăți. Dicționar cronologic*, Edit. Șt. Enc., București, 1983, Iridenta română, p. 171-174.

¹⁴ Teodor Pavel, *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația puterilor centrale*, [I], (1878-1895), Edit. Facla, Timișoara 1979, p. 165, 196. În această lucrare (teza de doctorat a autorului) există unele

Dintre membrii secțiunii amintim pe înv. C. I. Dobrescu - Argeș de la Mușetești; colonelul Augustin Gorjan, comandantul Reg. 4 Dorobanți Argeș, cartograf renumit și autor de manuale; cpt. ing. Titus Dunca, în ultimii ani de viață administrator al Spitalului județean „I. C. Brătianu” din Pitești, numeroși profesori, institutori, juriști, preoți, ingineri, funcționari, militari, comercianți, proprietari ș.a. Subliniem că în Societatea „Carpați” au activat mari personalități din toate provinciile românești: Titu Maiorescu, B.P. Hașdeu, Mihai Eminescu, Ioan Slavici, Ion Creangă, Nicolae Densușanu ș.a.

De asemenea, N. Dimancea a fost ales membru în consiliul de onoare al Societății Cooperative a Meseriașilor Români din Pitești, înființată la 17 august 1882 de către Dimitrie Butculescu. Din consiliu făceau parte Dumitru Brătianu; Ghenadie II, episcop de Argeș; colonel Al. Budișteanu, prefectul județului Argeș ș.a.¹⁵

A fost cooptat în comitetul de organizare al marilor festivități, consacrate împlinirii a cinci decenii de la revoluția din 1848, printre cele mai importante aniversări din țară. La 11 iunie 1894, cu prilejul adunării solemne, ținută în sala Teatrului Național din Pitești („Universala - Uklar), N. Dimancea a rostit o frumoasă cuvântare despre importanța revoluției și a propus să fie depuse coroane de flori pe mormintele Goleștilor și Brătienilor¹⁶.

În istoria literaturii române N. Dimancea va trebui să fie menționat atunci când se tratează problema genezei inegalabilei comedii „O scrisoare pierdută”, deoarece I.L. Caragiale a creat personajul său numit Farfuridi, având ca model pe avocatul piteștean. Amintim că dramaturgul, în anii 1882-1883, a îndeplinit funcția de revizor școlar al Circumscripției Argeș-Vâlcea, cu sediul în Pitești. Uneori a fost invitat să participe la întrunirile politice ale organizațiilor județeană și orășenească a P.N.L. de către amicii săi, frații Ion și Toma Trifonescu, profesori și avocați. În aceste împrejurări a cunoscut

---

erori. De exemplu, atunci când autorul evidențiază activitatea unor secțiuni ale Societății „Carpați” confundă secțiunea prahoveană cu secțiunea argeșeană. Afirmă că secțiunea prahoveană din Ploiești „e cea mai activă” (p. 43), însă aceeași apreciere ar putea fi atribuită secțiunii argeșene, dacă autorul cunoștea informațiile din articolul intitulat *Momente din lupta iredentistă română din Transilvania în anii 1884-1887*, semnat de Matei Ionescu, publicat în revista „Studii”, nr. 3, București, 1967, p. 311-522. Din acest articol reiese că secțiunea argeșeană din Pitești avea o activitate foarte bogată.

Învățătorul Constantin I. Dobrescu- Argeș din Mușetești, jud. Argeș a activat în comitetul de conducere al secțiunii argeșene, însă nu a fost președintele pe țară al societății. Învățătorul argeșean a fost confundat cu profesorul de istorie C. C. Dobrescu, deputat, care a urmat la conducerea centrală a societății după plecarea lui Secășianu (C. C. Dobrescu funcționa ca profesor la colegiul „Sfântul Sava”). Regimentul 4 Argeș a fost o unitate de infanterie (dorobanți) cu sediul în orașul Pitești, jud. Argeș, și nu de vânători; o astfel de unitate s-a înființat la Pitești mai târziu. Colonelul August Gorjan a comandat regimentul din Pitești în două etape și a făcut parte din comitetul de conducere al secțiunii argeșene, președinți fiind avocații N. Dimancea și Ion I. Rădulescu. Ing. Titus Dunca, de asemenea, a fost cooptat în comitet. Satele Sălătruc, Vălsănești, Șuici ș.a. din județul Argeș nu se aflau pe granița dintre România liberă și Transilvania, ci într-un sector apropiat de hotarul existent atunci.

Aceste erori și cele care n-au fost menționate au apărut în unele lucrări (articole, teze de licență și de doctorat, lucrări pentru obținerea gradelor didactice, în lecții, prelegeri, conferințe, comunicări, monografii, etc. De multe ori am fost solicitat să intervin pentru clarificarea și completarea lacunelor din volumul amintit (v. Paul I. Dicu în *Contribuții la monografia Școlii Nr. 3 „Ion Pillai” din Pitești*, partea a II-a Edit. Pământul, Pitești, 1998, p. 78-79, 87, nota 132).

¹⁵ Supra, nota nr. 7, pct. c, p. 209-210.

¹⁶ *Anul 1848 în Principalele Române*, VI, București, 1910, p. XXXI- XXXIII.

pe avocatul N. Dimancea. I.L. Caragiale a definitivat capodopera sa în Pitești. În anul 1884 a avut loc premiera piesei pe scena Teatrului Național din București¹⁷.

N. Dimancea a încetat din viață la o vârstă înaintată, în ziua de 6 decembrie 1921, singur, bătrân și bolnav. În anul de deces s-a scris eronat că avea 95 de ani, așa cum au declarat cei doi martori, în loc de 83 ani¹⁸.

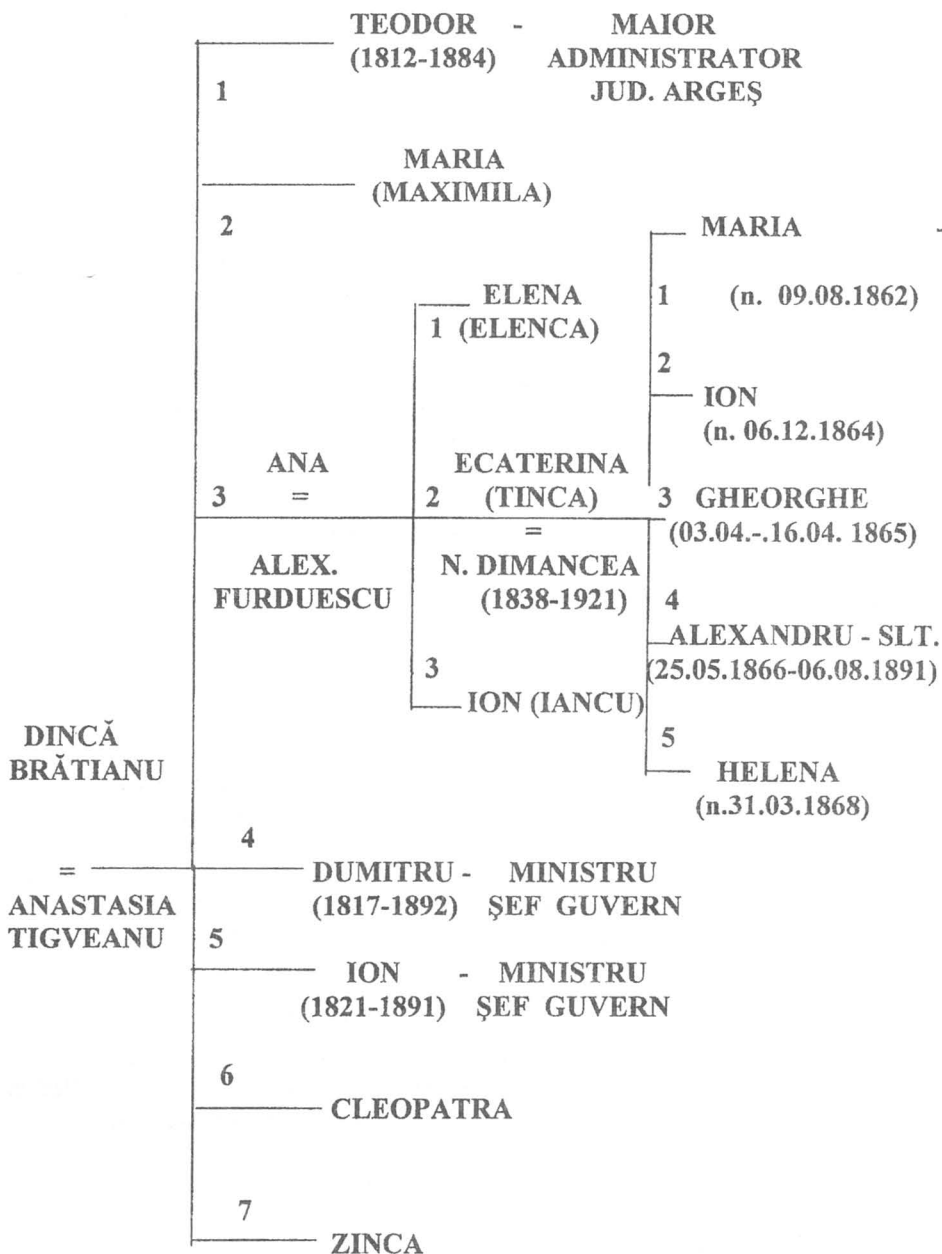
În semn de recunoștință și pentru a i se perpetua numele, unei artere de circulație din municipiul Pitești, în cartierul Găvana III, la propunerea noastră, i s-a atribuit denumirea de „Pasajul Nicolae Dimancea”¹⁹.

¹⁷ Colecția de „Monitoare Oficiale” din anii 1882,1883,1884; Șerban Cioculescu, *Caragialiana...*, Edit. Eminescu, București, 1974, p. 199-203; idem *Viața lui I.L. Caragiale*, Edit. Eminescu, București, 1977, p. 80-89; idem, *Viața lui I.L. Caragiale*, Edit. Minerva, București, 1986, p. 116-126, 211-212; Paul I. Dicu *Contribuții la istoria teatrului din Pitești* (4), în rev. „Argeș”, nr. 6, Pitești, 1988, p. 13; idem, *Visul nostru secular a devenit realitate* [societăți culturale argeșene în favoarea Unirii din 1918], în rev. „Argeș”, nr. 2, 1989, p. 5; idem *Caragiale, revizor școlar la Pitești*, în gazeta „Concret”, nr. 76, Pitești, 6-12 mai 1992, p. 4; idem, *Teatrul Național din Pitești - 140 de ani de la înființare*, în „Concret”, nr. 102, Pitești, 4-10 noiembrie 1992, p. 4; idem, *Ștefan Gh. Chicoș (1881-1963)*, „Concret”, nr. 113, Pitești, 10-16 februarie 1993, p. 4, (partea I) și nr 114, 17-23 februarie 1993, p. 4 (partea a II-a); idem, I.L. Caragiale revizor școlar la Pitești, în *Contribuții la Monografia Școlii Nr. 3 „Ion Pillat” din Pitești*, partea a V-a, Edit. Pământul, Pitești, 1998, p. 26-27, 29, 81, 235-239.

¹⁸ Primăria municipiului Pitești, Serv. st. civile, Reg. pt. morți pe anul 1921, act. nr. 458 / 7 dec. 1921 (a decedat în ziua de 6 decembrie 1921).

¹⁹ Hotărârea Consiliului Local Municipal Pitești nr. 47/ 07.04.1998 (pasaj situat între str. Carol Davila - fosta stradă a Sanitarilor - până la intersecția cu str. G. Ștephănescu).

**DESCENDENȚII FAMILIEI DINCĂ BRĂȚIANU (1788-1844)
DIN PITEȘTI**

POVESTIRI DESPRE ECATERINA TEODOROIU

MIHAELA ORJANU

Numai necesită explicații cine a fost Ecaterina Teodorescu și de aceea considerând că introducerea a fost deja făcută o să aduc în atenția cititorului două povestiri ale colegilor fostei eroine.

Este vorba de mărturiile scrise a doi ofițeri de informații în rezervă, din Regimentul 43 Infanterie, datele 3 august 1919 în Slatina;

Documentele au fost descoperite la Arhivele Militare Române, fond 5417, dosar 628, filele 69-69.

POVESTIRI DE PE FRONT

„În ziua de 21 august 1917, în urma ordinelor primite de a se lua cu orice preț cota 461 (Muncelul) au avut loc grele lupte.

Cu mari sacrificii se câștiga teren cu pasul.

Mitralierele nemțești, clocoteau cu furie din toate direcțiile, compania a 7-a în care era și Ecaterina Teodorescu, reușise prin câteva salturi să ocupe o poziție mai înaintată.

Pierise cam mulți din ai noștri.

Venirea nopții a adus puțină liniște. Au venit brancardierii să ridice morții și răniții care zăceau în fața tranșeelelor. Ei nu mai găseau soldați morți din plutonul Catrinei.

Se vede că apropierea de inamic și ceea ce fusese ziua, îngrozise.

Catrina, nu putea să-și lase părăsiți soldații ei bravi, după moartea lor eroică.

A sărit ea pe malul tranșeelelor zicând: „VENIȚI CU MINE“.

Curajul o făcea să fie nepăsătoare de moarte. Mergea fără frică și fără a se feri să facă zgomot.

Poate aceasta a fost neprevădute. Nemții i-au simțit; câteva rachete au luminat mitralierele nemțești; Așa și-au început toaca lor grozavă.

Două gloanțe au pătruns pieptul Catrinei, care a rămas moartă pe loc“.

Locotenent de rezervă (ss) G. V. Botez

Pentru conformitate:

*Cpt. Dumitrescu, șeful biroului Adjutanturii
Regimentul 43 Infanterie*

DECLARAȚIE

„Subsemnatul am cunoscut îndeaproape pe „Eroina Teodoroiu“ și eram bun camarad cu ea;

de prima dată când ne-am cunoscut a fost nerăbdătoare să afle împrejurările prin care am fost înaintat pentru fapte săvârșite pe front, fiindcă îi plăcea întotdeauna să se atașeze de acei cari se ilustrau în fața inamicului - chiar dacă ar fi fost el soldat simplu - și de atunci deseori îmi spunea mici neajunsuri sau păreri frumoase despre însușirile soldaților noștri care îi erau atât de dragi.

Mi-aduc aminte de entuziasmul cu care a intrat în foc la 21 august 1917 și pe Ecaterina Teodoroiu o aveam în stânga cu plutonul ei, cu care făceam legătura între companii, iar când s-a dat ordin de înaintare, ca cel mai brav ofițer și-a luat plutonul și în fruntea soldaților săi cuvinte înflăcărâte, dându-se pe sine de exemplu și pe câmp striga cu vocea-i tânără, ÎNAINTE, PE EI BĂIEȚI. Gloanțele dușmane i-au pătruns pieptul și n-a avut timp decât să spună: „M-A OMORÂT PĂGÂNII, DAR VOI SOLDAȚII MEI, RĂZBUNAȚI-MĂ“

*Locotenent (ss) Ilie Din punct de vedere Olteanu
Din Regimentul 43 Infanterie
1919 august 03 Slatina*

*pentru conformitate
Șeful Biroului Adjutantului:
Cpt. Dumitrescu*

HISTOIRES SUR ECATERINA TEODOROIU

Résumé

La guerre offre toujours des surprises.

Une surprise a été que la première guerre mondiale, 1914-1918, a démontré aux officiers roumains que les femmes peuvent lutter, quand il s'agit de la défense de la patrie, aussi bien que les hommes et peut-être avec plus de courage.

On a écrit beaucoup sur Ecaterina Teodoroiu.

De sur cet sousofficier qui appartient à la province de Jiu j'ai découvert quelques témoignages des officiers d'informations du Régiment 43 Infanterie.

Il s'agit des déclarations des Lt. (ss) Ilie D. Olteanu et Lt. (ss) G. V. Botez, déclarations relatives à celle qui a été et qui restera pour toujours le symbole du courage féminin roumain pendant la première guerre mondiale.

POLIGON DE INSTRUCȚIE ȘI TRAGERI
PENTRU GARNIZOANA PITEȘTI
1926

Anul 1926 reprezintă o dată de referință pentru Garnizoana Pitești, având în vedere că din acest moment, garnizoana se va moderniza cu propriul său poligon de instrucție și trageri.

Încă din 07.03.1924 unitatea în cauză încheie un Proces-verbal cu Ministerul de Război, cu aprobarea direcției Funciare prin Ordinul 11418/1924 privind 30 ha de pământ ce urmau a fi destinate amenajării unui poligon de trageri, conform ultimelor standarde și a unui câmp de instrucție.

Nu voi insista asupra caracteristicilor tehnice ale acestui poligon.

De reținut este faptul că reprezintă primul poligon al garnizoanei Pitești.

Cele 30 ha, situate la sud de Pitești, urmau a fi cuprinse între următoarele hotare:

La est - cu islazul orașului Pitești - pe o lungime de 420 m;

La sud - islazul comunei Hințești - pe o lungime de 680 m;

La vest - cu proprietatea Fostiropol - pe o lungime de 420 m;

La nord cu islazul comunei Hințești - pe o lungime de 750 m.

Pentru poligonul de trageri se fixase cota 353 a comunei Turcești; cu alte cuvinte, deasupra comunei Turcești spre hotarul Hințești, barat de colina către satele Zmeura și Hințești situate peste deal.

Inițial au existat mici neînțelegeri între autoritățile militare și cetățenii comunelor învecinate, în sensul că cei din urmă, nu înțelegeau că accesul oamenilor cât și al animalelor era interzis în zonă.

În dorința de a face rost de hrană pentru animale, țărani treceau des pe aceste suprafețe, ieșind cu animalele la pășunat.

Începând cu data de 20.06.1926 însă conflictele se pare că nu mai sunt semnalate iar terenul intră în posesia definitivă a Garnizoanei Pitești, fiind singura parte ce putea stabili modul în care acesta urma a fi valorificat.

*Arhivele Militare Române, fond Regimentul 4 Dorobanți,
dosar 464, filele 4, 43, 47.*

AMINTIREA LUI DINU LIPATTI - 50 DE ANI DE LA MOARTE

FLORENTINA COJOCARU

O tulburătoare stare de spirit a cuprins lumea muzicală la 2 decembrie 1950. Pianistul român - Dinu Lipatti „a încetat de a mai suferi”, încheindu-și cariera artistică la numai 33 de ani, într-o mică localitate aflată în apropierea Genevei, la Chêne-Bourg, unde prieteni muzicieni, admiratori ai artei sale interpretative, i-au oferit o vilă în care și-a petrecut ultimele luni ale vieții încărcate de speranța vindecării și povara suferinței.

La Paris, vestea este transmisă prin telefon de Henry Dubois-Frrière, doctorul și prietenul care i-a alinat suferințele, iar Valentin Lipatti, fratele mai mic din București, a aflat cumplita știre prin radio B.B.C.

Cum era și firesc, tristul eveniment a fost anunțat presei scrise din Geneva de familie: „D-na Madelein Lipatti - soția; Ana Lipatti - mama; Valentin Lipatti și soția; d-na Marie Louise Danhaner - soacra: au durerea de a anunța că D-zeu l-a luat la el pe Domnul Dinu Lipatti, sâmbătă 2 decembrie 1950, la ora 3 după amiază, după o foarte lungă boală suportată cu cel mai mare curaj.

După ceremonia religioasă privată, un ultim omagiu se va aduce la Conservatorul de muzică, unde ne vom reuni marți 5 decembrie la prânz; Înhumarea va avea loc la cimitirul Chêne-Bourg¹.

Următorul anunț, scurt dar cu aceeași încărcătură emoțională aparține Comitetului director al Conservatorului de muzică din Geneva - instituția în care și-a etalat harul pedagogic, în perioada 1 aprilie 1944 - 4 aprilie 1949, când același comitet director înregistra cu regret demisia lui Dinu Lipatti din postul de profesor al clasei de virtuozitate², unde predase mai demult și Franz Liszt.

Deși boala se cuibărise în ființa sa din anul 1943, Dinu Lipatti a slujit cu devotament muzica până în ultimele luni ale vieții, ocolind chiar recomandările medicale, pentru respectarea angajamentelor muzicale.

Încă din luna iulie a anului 1948, doctorul Raymond Sarasin - docent la Facultatea de medicină din Geneva, avându-l internat la Clinica Beaulieu cu diagnosticul „lymhogranulomatoză”, sub tratament radiologic, considera obligatorie încetarea oricărei activități normale, având în vedere gravitatea bolii și tratamentul de lungă durată.

¹ Avis mortuaires. M.J.A., Fond Lipatti, inv. 109.

² Richard Jeandin, *Le Conservatoire de musique de Geneve. 1935-1960*, p. 17.

„Au mois de Juillet 1948, une rechute particulièrement grave de cette maladie a obligé M. Lipatti d'entrer à la clinique Beaulieu, à Genève, où il subit actuellement un nouveau traitement radiologique.

Etant donné son état actuel, je considère que M. Lipatti est absolument incapable de reprendre son activité normale avant de longs mois”³.

Cu toate acestea, Dinu nu se lasă înfrânt, în momentele de acalmie desfășoară o activitate enormă: concertează la Engadine, Zürich și Berna, la Lucerna sub bagheta lui Herbert von Karajan, la Victoria-Hall în Geneva sub bagheta lui Ernest Ansermet, înregistrează la Geneva cu Walter Legge: Valsurile lui Chopin, Mazurka nr. 3 de Chopin, Sonata în la minor de Mozart, Siciliana și Partita în si bemol major de Bach, coralele cu Sol majorul „Jesus bleibet meine Freude”, cel mai apropiat de sufletul și firea sa, cântecul de lebedă de la Besancon din 16 septembrie, 1950.

Recitalul de la Besancon a însemnat nu numai despărțirea de un public numeros, venit de pretutindeni să-l asculte pentru ultima oară. A fost începutul „legendei - Dinu Lipatti”, un reper permanent de aducere aminte pentru muzicieni și prieteni.

Atmosfera recitalului, atât de bine redată de Madeleine Lipatti, este peste ani vie și pentru doamna dr. Gabrielle Dubois - Ferrière care alături de soțul ei l-a însoțit adesea pe Dinu în sălile de concert.

Vizitată la Geneva în anul 1987 de Carmen Păsculescu - Florian, autoarea lucrărilor „Vocație și destin - Dinu Lipatti” și „Dinu Lipatti - Pagini din jurnalul unei regăsiri”, dr. Gabrielle Dubois - Ferrière mărturisea:

„Dinu a fost pentru noi o apoteoză. Amintiri? Ce înseamnă amintiri? El a rămas cu noi. El este aici pentru că el trăiește în noi...Eu așa simt. Când se vorbește despre Dinu, totul se transformă în prietenie, în lumină, în bucurie. Am avut un mare noroc că l-am cunoscut. El ne-a adus nouă fericirea...”

La Besançon a fost ceva de nedescris. L-am ascultat, și toți care l-au ascultat atunci și-au dat seama că era cântecul său de lebedă. Am crezut că se va pierde. Soțul meu era cu el. dar Dinu a vrut să cânte și a cântat. Era în el ceva sublim. Asemenea clipe nu se pot descrie. Ele există, le trăiești, iar când e să le definești, e deja altceva”⁴.

Prietenia care i-a legat pe cei doi în viață, în momente de bucurie și de suferință, a trecut dincolo, în eternitate.

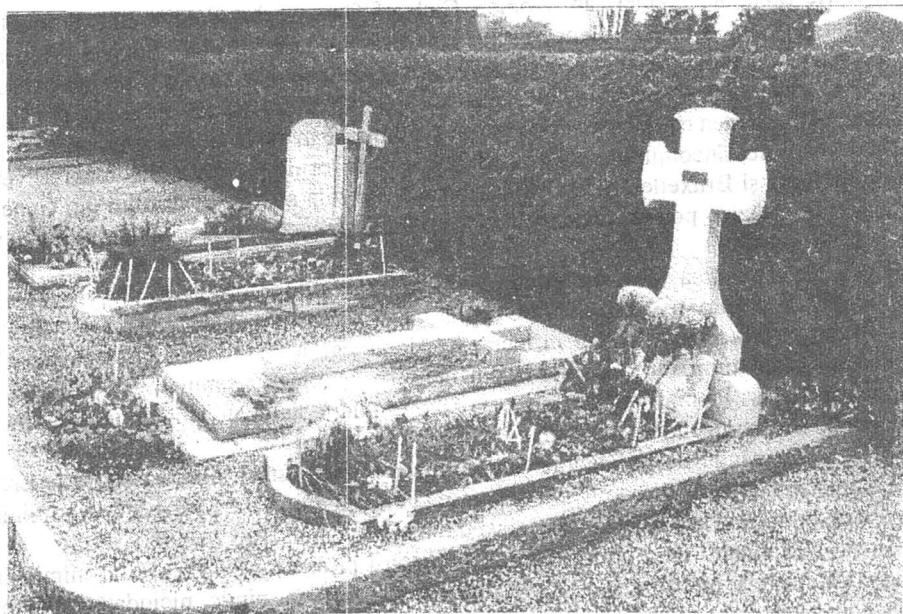
Doctorul Henry Dubois Ferrière a murit după 20 de ani, suferind de aceeași maladie, amândoi găsindu-și liniștea eternă în Cimitirul din Chêne-Bourg.

În memoria lor, în anul 1970, la Geneva s-a creat „Fundatia - dr. Henry Dubois-Ferrière - Dinu Lipatti”, cu scopul de a se promova cercetările în domeniul leucemiei și a bolilor de sânge.

Fundația creată a reprezentat un moment unic, de fraternizare europeană, aflându-se de la început sub patronajul unor vestite personalități: Roger Bonvin - președintele Confederației elvețiene, Francois Picot - președintele Consiliului de Stat al Republicii și Cantonului Geneva, Winspeare Guicciardi - director general al Oficiului European al Națiunilor Unite din Geneva.

³ Certificat medical din 5.08.1948. M.J.A., Fond Lipatti, inv. 145.

⁴ Carmen Păsculescu-Florian, *Dinu Lipatti. Pagini din jurnalul unei regăsiri*. București, 1989, p. 91 și 109.

⁸ Mormintele familiei Lipatti din cimitirul Chêne-Bourg.

Comitetul de onoare a fost dominat de mari personalități din lumea medicală și muzicală: dr. Halfdan Mahler - director general al Organizației Mondiale a Sănătății, prof. Raymond Latarjet - co-director al Institutului Pasteur din Paris, prof. Jean Bernard - directorul Institutului de studiu leucemiei și a maladiilor sângelui, din cadrul Universității din Paris, Andre Lenoir - președintele secției geneveze de Cruce - Roșie - Elveția, Nadia Boulanger - director al Conservatorului american - Fontainebleau, Roger Anbert - director muzical al Radiodifuziunii și Televiziunii elvețiene, Henry Gagnebin - directorul Conservatorului din Geneva, Walter Legge - reprezentantul Casei de discuri Columbia, compozitorul Frank Martin, pianistul Paul Sacher ⁵ și multe alte nume răsunătoare din Europa.

La 25 august 1973, fundația a organizat în sala „Grand Théâtre din Geneva, un concert extraordinar de omagiere a marelui pianist Dinu Lipatti. Și-au dat concursul: Nikita Magaloff, Elisabeth Schwarzkope, Pierre Fournier și Yehudi Menuhin, interpretându-se piese de I. S. Bach în transcripția lui Dinu Lipatti, H. Wolf, Fr. Liszt, R. Strauss și George Enescu⁶, fondurile obținute fiind destinate scopurilor caritabile.

Grandoarea concertului și modul de organizare a făcut ca instituții remarcabile din Geneva să primească atunci recunoștința Consiliului de conducere al fundației. Printre acestea: Consiliul administrativ al Genevei, Teatrul din Geneva care a pus la dispoziția organizatorilor edificiul său, Serviciul de parcuri și promenadă din Geneva, Radio-Televiziunea Suisse Romande, Presa, L Hotel de la Paix, L'Hotel President,

⁵ Programul - Concertului extraordinar - din 25 august 1973, Geneva, M.J.A., Fond Lipatti, inv. 44, p. 26-27.

⁶ *Ibidem*, p. 5-11.

Librairie Statkine, L'american Wome's Club of Geneva, Le Comité International de Solidarité aux oeuvres Genevoises, Le Grand Passage, La Société Generale d'affichage⁷, și multe persoane particulare care au contribuit la succesul acestei opere.

Evenimentul petrecut la 2 decembrie 1950 a marcat un mare vid și regrete unanime din partea celor care -l cunoscuse și admirase în sălile de concert.

Sicriul înconjurat de jerbe și buchete de orhidee sosite din toată Elveția, Londra, Paris și Bruxelles, a fost depus într-o mare sală a Conservatorului din Geneva, (sală care astăzi îi poartă numele), unde un public numeros și resemnat și-a prezentat omagiile.

În adunarea comemorativă și la mormântul din Chêne-Bourg, în aceeași atmosferă copleșitoare, muzicieni de primă mână au rostit cuvântări pline de vibrație, publicate de Madeleine Lipatti în lucrarea „Hommage a Dinu Lipatti“, Geneva 1952, selectate peste timp într-un album comemorativ, publicat în anul 1955 cu sprijinul Casei de discuri Pathe Marconi. Din cele 50 exemplare publicate atunci, unul se află în colecțiile Muzeului Județean Argeș.

Prin gândurile lui George Enescu răzbate până astăzi, durerea ce l-a încercat pe muzicianul, alături de care Dinu poposise la diferite praguri de vârstă și de împlinire artistică, ei ducând acolo în Europa, ceva din melosul românesc.

„Că Lipatti ne-a părăsit reprezintă pentru prietenii săi un doliu al inimii, iar pentru muzică, o pierdere care nu va putea fi înlocuită cu nimic, niciodată. El a fost într-adevăr unul din cei mai mari pianiști ai timpului nostru.

Adio, dragă Dinu. Dumnezeu ai avut o stea pe frunte“⁸.

În albumul comemorativ și-a mărturisit gândurile și Nadia Boulanger - profesoara de compoziție care i-a succedat lui Paul Dukas la Școala normală de muzică din Paris - unde Dinu a studiat în perioada 1934 - 1939, muziciana socotită de el „mama mea spirituală“.

Pentru Dinu ea a vizitat România, iar amintirea lui a devenit o dominantă, așa cum bine o reliefează Carmen Păsculescu - Florian citând-o: „În apropierea lui 2 decembrie trebuie să evoc amintirea care ne leagă atât de puternic. Ea nu va înceta decât la sfârșitul vieții noastre“.

Portretul lui este prezent și în lucrarea „Convorbiri cu Nadia Boulanger“, publicată de Bruno Masaigeon.

„Lipatti era un înger pe pământ. Nu vă puteți închipui cum era Dinu Lipatti: nobil, profund, vesel, chiar până la moarte; știa foarte bine că mai avea puțin de trăit, că răgazul era scurt, fără milă. Îi era greu să treacă în neființă, dar era pregătit pentru ultimul drum. Nu cred că este nevoie să vă spun că a fost unul din cei mai mari pianiști care au existat vreodată, tipul muzicianului complet“⁹.

La rândul său dirijorul Ernest Ansermet sub bagheta căruia a concertat pentru ultima oară în februarie 1950 și a înregistrat Concertul de Schumann, prietenul care i s-a alăturat lui Paul Sacher și Yehud Menuhin, procurându-i cortizonul din America, evocându-l în fața mormântului rostea: „tragism este cel pe care-l resimțim în destinul lui Lipatti care ne lasă, în fața pierderii sale neconsolați...“

⁷ Ibidem, p. 21.

⁸ Dinu Lipatti 1917-1950. Paris, 1955, p. 14.

⁹ Art. „Nadia-Boulanger-Dinu Lipatti“, în „România literară“, p. 23.

Da, dragă Dinule, în ciuda puținului care ți-a fost acordat să-l trăiești, ai avut timp, să fii recunoscut, iar această recunoaștere rămâne pentru noi adevărata consolare pentru destinul dumatăle tragic, pentru că ea este semnul că prezența dumatăle va rămâne vie în această lume, iar pentru nenumărați oameni de neșters“.

Tot acolo și-au spus gândurile: Alfred Cortot, Wilhelm Backhaus, Arthur Schnabel, Herbert von Karajan, Roland-Manuel, Igor Markevitch, Frank Martin, și nu în ultimul rând Walter Legge - reprezentantul Casei de discuri Columbia care s-a deplasat cu echipa de tehnicieni la Geneva, în iulie 1950, completând cu înregistrări o parte din testamentul artistic lăsat posterității.

Despre tensiunea momentelor de înregistrare Walter Legge relatează: „Duminică 9 iulie a fost cea mai memorabilă zi dintre toate în acea vracă de incredibilă fericire. La ora 9 dimineața am început Partida în Si bemol de Bach și aceasta s-a sfârșit înainte de prânz. Temându-mă că înregistrarea celor patru părți perfecte - cele mai multe dintre ele au fost reluate de 4 sau 5 ori - va fi prea mult pentru el, am fost de părere să amân înregistrarea de seară, dar Dinu nici nu a vrut să audă. La ora 7 s-a apucat de sonata de Mozart.

Mozart, Bach și Chopin au fost compozitorii cei mai apropiați de inima lui. Muzica dobânda o rară intensitate a trăirii, dacă nu cumva unică“¹⁰.

De la ceremoniile înmormântării, din familie au lipsit atât soția, prăbușită de durere, cât și Valentin, care-l văzuse pentru ultima oară în 4 septembrie 1943, când l-a condus la aeroportul Băneasa pentru turneul de la Stockholm, unde s-a deschis și expoziția Jean Steriadi.

Mormântul lui Dinu se află în cimitirul din Chêne-Bourg: peste cavoul construit de arhitectul Louis Bianchi, o cruce culcată pe lespede de marmură albă amintește simplu: „Dinu Lipatti (1917-1950)“. Alături ființele iubite de el: mama „Anna Lipatti (1887-1973)“ și soția Madelein Lipatti, născută Danhauer (1908-1983), o parte a familiei reunite în eternitate.

3 Decembrie 1950. Chêne-Bourg. Dinu Lipatti privește mama sa.

¹⁰ Dinu Lipatti 1917-1950. Paris, 1995, p. 18.

Pornind pe urmele lui, într-un univers restrâns, în arhiva privată a familiei învățătorului Valentin Dumitrescu din satul Glâmbocata, comuna Leordeni, cu ani în urmă am descoperit câteva scrisori ale Annei Lipatti trimise de la Paris și Geneva învățătoarei Smara Dumitrescu - cunoscută de: Theodor și Anna.

După ce a trăit momentele dramatice ale naționalizării, având presentimentul că Dinu nu mai avea mult de trăit, Anna Lipatti se hotărăște în anul 1949 să plece la Geneva.

Ajutată la plecare de Mihail Ralea, cunoscutul său, (Valentin fiind căsătorit cu Catinca Ralea din iunie 1949), își întocmește formalitățile de plecare dar la Curtici călătoria se întrerupe, Anna este hărțuită într-un proces și condamnată, ajungând la Geneva abia în septembrie 1950.

La 28 august 1951, din Paris scria Smarei Dumitrescu: „Poate că eu dragă Smara am rămas în urma lui tot ca să duc memoria lui mai departe și să trăiască în amintirea tuturor ca marele pianist al epocii lui - să-l așez la loc de frunte și să-l pun în drepturile lui pe acest fiu al nostru, al românilor noștri de pretutindeni.

Am luminat lucrarea cavoului cu banii mei personali și la 10-15 septembrie plec la Geneva și-l așez în coșciug de plumb solid și în cavou, că poate odată și odată când se vor înfrăți toți oamenii de bine și vor face o horă mare în jurul lumii, să-mi iau odrasla și s-o așez acolo unde a rămas pe veci familia lui cu numele Lipatti.

Voi pune la căpătâi o lumină care să ardă veșnic ca aceea de la eroul necunoscut, precum că să știe toți că lumina aceea vine de la un ales al celei mai frumoase arte - muzica.

La 6 septembrie este o comemorare a lui Dinu la Besançon în Franța, localitate muzicală unde a dat el ultimul recital - se cântă compozițiile lui la pian și dirijează nașul lui George Enescu. Merg și eu acolo, cu imaginea lui în suflet și cu medalionul cu fotografia lui la pian, ce-l port veșnic la gâtul meu - este singura mea icoană ce mi-a rămas¹¹.

După moartea lui Theodor Lipatti în anul 1947, nici unul din familie nu a mai fost așezat în cavoul din cimitirul Bellu. Nici Aurelia Sorăscu Lipatti - soția lui Valentin, decedată la 21 ianuarie 1996 și incinerată, nici Valentin mort în martie 1999, înhumat la cimitirul Sfânta Vineri.

La Besançon, Orchestra Națională a Radiodifuziunii Franceze dirijată de George Enescu, avându-i ca soliști pe Madelein Lipatti și Bela Siki - studentul lui Dinu la Conservatorul din Geneva, au interpretat joi 6 septembrie 1951: Simfonia concertantă pentru două pianе și Suita simfonică Sătrarii - partea a 2-a și a 3-a - compozițiile lui, precum și Rapsodia nr. 2 în re major de George Enescu și Muzica pentru coarde și baterie de Bartok¹². Personalitatea lui Dinu Lipatti a fost omagiată de M. Bidault - vicepreședintele celui de-al IV-lea Festival internațional de la Besançon, 1951.

Peste ani, amintirea lui Dinu Lipatti este tot atât de coplesitoare: articole omagiale în presa geneveză și românească, concerte și adunări comemorative, audiții, lucrări biografice și de exegeza muzicală, albume, toate cuprinzând date esențiale din

¹¹ Scrisoarea Annei Lipatti din 28 august 1951, Paris, adresată Smarei Dumitrescu din Glâmbocata. Originalul - în posesia lui Valentin Dumitrescu. Fotocopie M.J.A.

¹² IV - Festival internațional de la Besançon, 6-16 septembrie 1951, p. 24. M.J.A. - Fond Lipatti, inv. 45.

cariera sa muzicală: „un virtuos al pianului“, „idolul publicului“, „prințul Lipatti“, „compozitor inspirat“, „pedagog de vocație“, „cronicar muzical“¹³.

Dinu avea un cult al prietenilor. Pe George Enescu l-a cunoscut de timpuriu, de la vârsta de 4 ani când a avut loc botezul săvârșit de maestru, iar mai târziu atât în țară cât și în străinătate apropierea a căpătat dimensiuni profunde, așa cum bine o caracteriza Mihail Jora: „o fericită coincidență a făcut ca pe pământul acestei țări să se nască, la o depărtare de 36 de ani două ființe care prin însușiri asemănătoare să înfișă, fiecare la timpul lor, adânci pietre de hotar în ogorul artei românești“.

În contextul prietenilor, trebuie subliniată afecțiunea deosebită pentru „Conul Mișucă“ (Mihail Jora), bunul său mentor de la vârsta de 8 ani, „afectuoasa tiranie“ a Dinei Flora Musicescu, exigenta profesoară de pian de la Conservatorul din București, prietenia dirijorilor sub bagheta cărora a concertat: George Georgescu, Constantin C. Nottara, Ionel Perlea, precum și a compozitorilor contemporani pe care i-a interpretat.

Din perioada studiilor la București, s-au cimentat prietenii de neuit: Miron Soaree - coleg, Tania Celibidache - sora dirijorului Sergiu Celibidache, Maria Fotino, Corneliu Gheorghiu etc.

În anii aceia se putea asculta discuri bune, chiar rarități în materie, la Apostol Apostol - vestitul ospătar de la restaurantul Continental, un pasionat meloman, cu gusturi rafinate nu numai gastronomice dar și muzicale. Acolo Dinu întâlnea adesea mari muzicieni și artiști din capitală: Florica Musicescu, Cella Delavrancea, Silvia Șerbescu, George Georgescu, Ionel Perlea, Vasile Jianu și alți artiști de care s-a apropiat întotdeauna cu respect.

În perioada studiilor la Paris (1934-1939), Dinu a stabilit noi și interesante prietenii. Un repertoriu din această perioadă aflat în fondul muzeistic Dinu Lipatti, ne dezvăluie o întreagă lume de care s-a apropiat; români aflați la studii sau stabiliți aici, francezi și alte naționalități. Câteva exemple sunt semnificative: Lola Bobescu, Hilda Jerea, Mioara Cernovodeanu, Iren Codreanu, Stan Golestan, Mioara Georgescu, Clara Haskil, Filip Lazăr, Marcel Mihalovici, Elvira Păpescu, Elena Văcărescu, Victor Ianculescu etc.

Adesea onora invitațiile la seradele artistice organizate în casele unor principese și contese din Paris: principesa de Bassiana, contele și contesa de Neufbourg, contele și contesa de la Rochefoucauld, contele și contesa Valfrey de San Marino, contele și contesa de Polignac - aici fiind remarcat și de Martha Bibescu. La 22 februarie 1939, Martha nota în jurnal: „Astăzi după-amiază m-am dus să ascult muzică la prințesa Edmond de Polignac. Cânta un pianist român, Dinu Lipatti. Un omuleț cu expresia, surâsul și profilul lui Emanoil (fratele mai mic al lui Anton Bibescu). Era halucinant“¹⁴.

La întoarcerea în țară, Dinu Lipatti a devenit unul din favoriții principesei Bibescu, primind dese invitații la Mogoșoaia.

Anii 1939-1943 au constituit o perioadă de maximă activitate: studii, concerte, compoziții, imprimări radio. Acum hotărâște să-și construiască casa de la Fundățeanca, pe moșia tatălui său, într-un minunat peisaj deluros, unde și-a petrecut o parte a

¹³ Grigore Bărgăuanu, Dragoș Tănăsescu, *Dinu Lipatti*. București, Editura Muzicală, 2006. Bibliografie selectivă, p. 309-316.

¹⁴ Martha Bibescu, *Jurnal politic 1939-1941*. București, 1979, p. 148.

copilăriei și adolescenței, și de atâtea ori „a ascultat liniștea” atât de necesară studiului și meditației.

Din păcate, casa care trebuia să devină loc pentru muzică, după naționalizare, a devenit popas pentru răuvoitori, canton pentru lucrătorii forestieri, pentru miliție și mai târziu pentru învățătura copiilor din Valea Sarului.

Încă din noiembrie 1967, Anna Lipatti după ce-și văzuse un vis realizat - Parcul Dinu Lipatti - din Chêne-Bourg cu statuia lui înconjurată de arțari, scria Smarei Dumitrescu: „Deseori îmi fuge gândul spre Ciolcești - Fundățeanca unde am petrecut cei mai frumoși ani ai tinereților noastre.

Am vorbit cu Valentin să se dea numele Dinu Lipatti vilei ce a construit bietul meu copil, care azi este un locaș folositor copiilor din Valea Fundățenei. Cred că depinde de Ministerul Culturii? Dacă Valentin fiind prea ocupat nu va putea face demersul necesar, îl fac eu direct că am destui prieteni în scumpa mea patrie. Întrebă tu Smara dragă la primărie și află oarecari informațiuni. Cred că nu e lucru greu dar trebuie făcut direct la autoritățile capitalei”¹⁵.

Abia în 1982, la insistența lui Valentin Lipatti,¹⁶ au început lucrările de restaurare a casei, iar în anul 1985 i s-a dat o întrebuințare demnă, organizându-se aici expoziția permanentă dedicată vieții și creației lipattiene.

17 decembrie 1985.

Inaugurarea Casei memoriale Dinu Lipatti din Ciolcești, comuna Leordeni.

Întorcându-ne în timp, găsim pretutindeni însemne ale recunoașterii marii personalități muzicale: „Dinu Lipatti (1917-1950), Compositeur et pianiste roumain. Professeur au Conservatoire de Geneve de 1944-1949”, este textul unei plăci

¹⁵ Scrisoarea Annei Lipatti către Smara Dumitrescu, 1967, Arhiva inv. Valentin Dumitrescu, fotocopie M.J.A.

¹⁶ În anul 1984 - Valentin Lipatti a donat M.J.A. pentru expoziția de la Fundățeanca 250 de piese: fotografii și documente referitoare la viața și activitatea pianistului Dinu Lipatti.

comemorativă dăruită conservatorului de Institutul de Relații Culturale cu Străinătatea din România.

În prezența ambasadorului României - Grigore Geamănu, a ambasadorilor U.R.S.S., Cehoslovaciei, Chinei și a altor reprezentanți ai corpului diplomatic acreditați la Berna, a președintelui Consiliului de Stat elvețian - Emile Dupont, a muzicienilor Alfred Cortot, Ernest Ansermet, Henri Gagnebin, în ziua de 28 noiembrie 1959,¹⁷ s-a dezvelit placa comemorativă și a avut loc concertul omagial desfășurat prin concursul pianistilor Béla Siki și Fernande Kaeser - foști studenți ai lui Dinu Lipatti.

Au fost interpretate piese de Mozart, Brahms, Chopin, Liszt, iar din compozițiile lui Dinu „Sonatine pour la main gauche“.

1982. Comemorarea lui Dinu Lipatti în parcul din Chênc-Bourg.

Astăzi, o stradă în cartierul Floreasca, pianele fabricate de Întreprinderea de Instrumente Muzicale „Doina“, o sală la Conservatorul din București și Școala Normală de muzică din Paris, școli muzicale din România printre care și Liceul de arte din Pitești, amintesc generațiilor actuale și viitoare numele marelui pianist.

Începând din anul 1991, lumea muzicală și-a concentrat atenția asupra „Festivalului Internațional de pian „Dinu Lipatti“, ultima ediție de până acum s-a desfășurat la București în anul 2000, un omagiu adus la împlinirea a 50 de ani de la moartea patronului spiritual - Dinu Lipatti.

Cel mai de preț gest însă l-a constituit prețuirea acordată de înaltul for științific și cultural al României, prin conferirea la 24 octombrie 1997 a titlului de membru post

¹⁷ Programul concertului din 28 noiembrie 1959, M.J.A., Fond Lipatti, inv. 62.

mortem al Academiei Române¹⁸, o recunoaștere a modului strălucit în care Dinu Lipatti a ilustrat istoria universală a artei sonore prin care și-a onorat țara.

Pentru aceia care nu au avut fericirea să-l asculte în sălile de concerte, imprimările pe disc sau bandă magnetică vor reverbera etern armoniile perfecte pe care Dinu Lipatti le-a ridicat la înălțimea capodoperelor interpretate.

THE REMEMBER OF DINU LIPATTI - 50 YEARS FROM HIS DEATH

Abstract

After a half century from Dinu Lipatti demise, this paper remember the most important moments of his life and career, as well as the relationship with the contemporary cultural personalities. The reactions of contemporaries face his death are enlighten about the loss recording then by the European culture.

---

¹⁸ Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. 1866-1999*. București, Editura Academiei, 1999, p. 301.

LUDOVIC DAUȘ - UN NUME PESTE CARE S-A AȘTERNUT UITAREA

ELENA ROTARU

Anul 2000 pe lângă multiplele sale semnificații are și una mai specială, legată, de marele Mihai Eminescu și anume, aceea, referitoare la împlinirea a 150 de ani de la nașterea poetului național. Chiar UNESCO a declarat acest an, „anul jubiliar Eminescu“, organizându-se diverse manifestări memoriale pentru marcarea evenimentului, atât în țară cât și în lume.

Cu totul întâmplător, oferindu-ni-se pentru achiziționare o ediție omagială „Eminescu“ apărută cu prilejul împlinirii a cinci decenii de la moartea poetului (15 ianuarie 1889-15 iunie 1939), prin grija municipiului București, n-am stat pe gânduri și am achiziționat cartea, deși nu se înscrisa strict, în tematica muzeului memorial „Liviu Rebreanu“, la prima privire.

Răsfoind-o și admirând eleganța prezentării, am avut surpriza de a descoperi faptul că ilustrarea volumului este semnată de mari pictori ai vremii precum Jean Al. Steriadi, Camil Ressu și Al. Poitevin-Skeletti, toți trei, buni prieteni ai scriitorului Liviu Rebreanu. De asemenea cuvântul de încheiere la ediția respectivă este semnat de unul dintre cei mai vechi și constanți prieteni ai lui Liviu Rebreanu, scriitorul Ludovic Dauș, de foarte mulți ani uitat pe nedrept.

Mărturisesc că citind de-a lungul anilor jurnale, scrisori, cărți memorialistice, fie ale lui L. Rebreanu, fie despre L. Rebreanu, am întâlnit destul de des numele lui Ludovic Dauș, încât să mă intrige.

Cunoșteam faptul că în noaptea morții lui L. Rebreanu la 1 septembrie 1944, ora 2 fără 10, la Valea Mare, alături de familie, se afla un singur prieten și acela a fost Ludovic Dauș. Prezența lui la capul lui L. Rebreanu într-o conjunctură politică, mai mult decât nesigură, m-a dus cu gândul la o prietenie și o intimitate mai specială, decât cu alți prieteni. Reluând lectura „Jurnalului“ lui L. Rebreanu precum și amintirile Puiei Rebreanu din volumul intitulat „La lumina lămpii“, am avut convingerea că cei doi scriitori, au fost cu adevărat prieteni până la moarte. Și iată cum, ediția omagială „Eminescu“, intrată în patrimoniul Casei Memoriale „L. Rebreanu“ în anul 2000 m-a hotărât să mă aplec puțin asupra subiectului *Ludovic Dauș*, care de ani de zile mă intriga. Așa am avut surpriza să aflu, că descindea după mamă dintr-o veche familie moldoveană, mama sa fiind Maria Negri, nepoata lui Costache Negri. Aceasta se căsătorește cu inginerul Alfred Dauș (Doușa inițial), ceh de origine, refugiat în țară,

pentru că ar fi luptat în revoluția polonă, contra rușilor, sub ordinele generalului Veleginski¹.

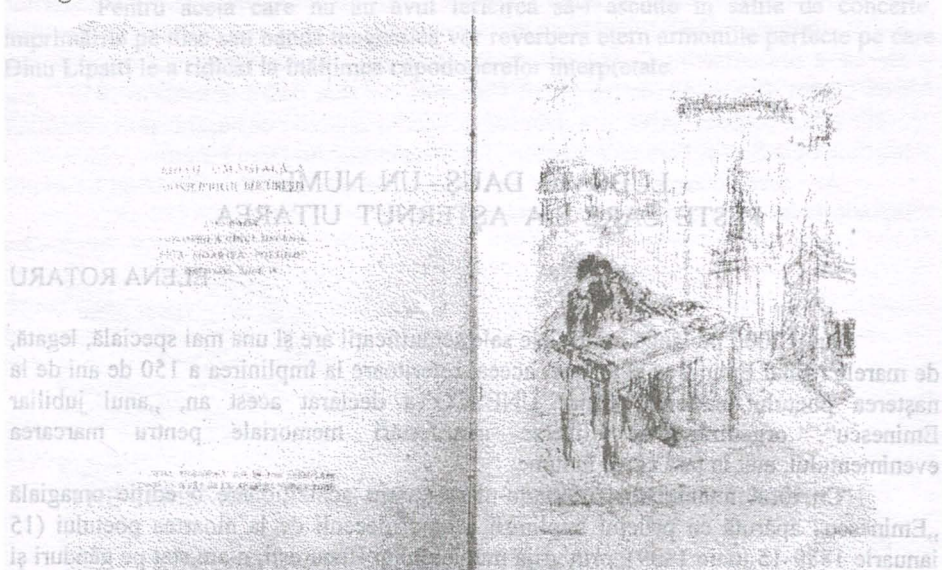

Fig. 1. Ilustrație la poezia „Singurătate” din ediția omagială „Eminescu” (1939), semnată Jean Steriadi.

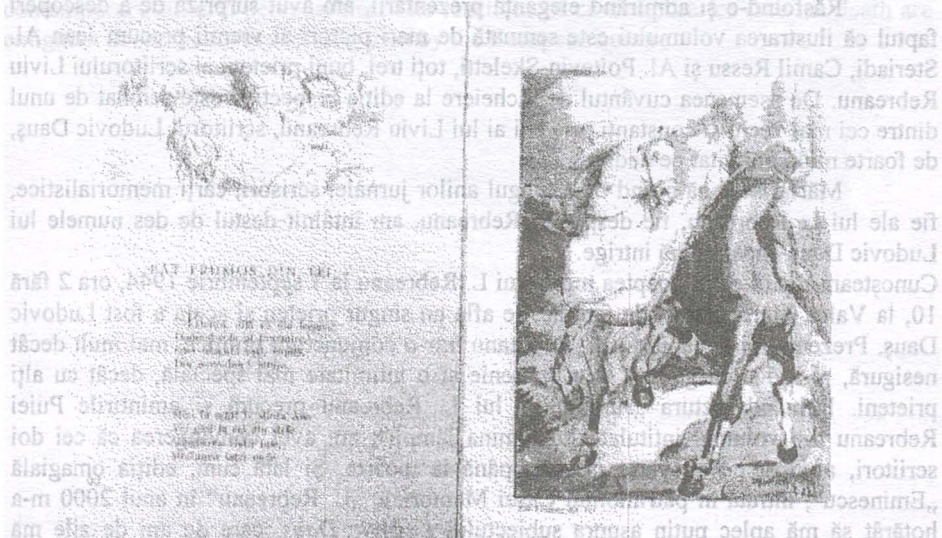

Fig. 2. Ilustrație la „Făt-Frumos din Tei” din ediția omagială „Eminescu” (1939), semnată Camil Ressu.

¹ Lucian Predescu, *Enciclopedia României*, (Cugetarea), București. 1999, Ed. Saeculum, I. O. Ed. Vestala, p. 257.

Ludovic Dauș s-a născut la 19 sept. 1873 la Botoșani. De bună seamă, ca botoșănean și apropiat sufletește marelui Eminescu a „privegheat”² cum spune el însuși, ediția omagială „Eminescu”, din 1939. De menționat că primar general al Capitalei în 1939 când s-a organizat strălucita sărbătorire a poetului era generalul Dombrowschi, botoșănean și el.

După o scurtă trecere prin școala militară, L. Dauș și-a făcut liceul la Botoșani și Fălticeni, iar ultima clasă la Institutul Sf. Gheorghe din București. Aici, și-a luat și bacalaureatul, apoi licența în Drept. A profesat și ca avocat. A fost deputat și în două rânduri senator. A fost de asemenea director al Imprimeriei Statului, apoi al Teatrului Național din Chișinău, președinte al Ateneului Român și al Asociației Presei din Basarabia. A avut și funcția de Subdirector General al Societății de Radio-Difuziune, începând din august 1933³, societate la care Rebreanu, după cum se știe a fost membru în Consiliul de Administrație în anii 1932-1933, vicepreședinte al Consiliului între anii 1933-1938 și ulterior Președinte al Comitetului de programare⁴.

Iată deci câteva similitudini în biografiile celor doi, suficiente pentru a-i apropia pe viață; trecerea amândurora prin școala militară, funcții similare - unul director al Teatrului Național din Chișinău, celălalt - director al Teatrului Național din București, funcții de conducere la Societatea de Radio-Difuziune. Și peste toate, preocupările în domeniul creației literare.

Ludovic Dauș a debutat cu poezii în „Revista Nouă” a lui Hașdeu și a publicat la: „Adevărul”, „Vatra”, „Epoca”, „Revista literară”, „Luceafărul”, „Familia”, „Dreptatea”, „Literatura și arta”, „Lumea ilustrată”, „Literatorul”, „Semănătorul”. Începând cu anul 1897, când publică o lucrare de specialitate „Pedepse, caracterul și natura lor”, activitatea sa este foarte prolifică. În 1900 publică „Străbunii”, roman istoric, apoi „Egle”, poem dramatic, 1901, „Blestemul”, tragedie în trei acte, 1904, „Dușmani ai neamului”, roman, 1904, „Doamna Oltea” (poem dramatic în versuri), 1919, „Iluzii”, roman, 1908, „În zări de foc”, 1914, „Valea Albă”, poem dramatic, 1919, „Drăceasca schimbare de piele, roman, 1927, „Asfințit de oameni”, roman, 1932, „O jumătate de om”, roman, 1937.

O preocupare comună a celor doi scriitori a fost traducerea din operele clasice. Iată câteva dintre traduceri făcute de Ludovic Dauș: „Guliver în țara piticilor”, apărută în „Biblioteca pentru toți” în 1900, „Duelistul” de Turgheniev, apărut în 1907, „Eugenie Grandet” de Balzac, 1909, „Povestiri fantastice” de Hoffman, „Sonata Kreutzer” de A. Tolstoi, 1909, „Regele Lear” de Shakespeare, 1911, „Doamna Bovary” de Flaubert, 1915, „Manon Lescaut” de Abatele Prevost, „Salambo” de Flaubert 1930, „Regele petrece” de V. Hugo, „Trecătorul” de F. Couppe, „Greva făurarilor” de Couppe.

Este de asemenea autorul unui poem fantastic în 5 acte, intitulat „Moș Crăciun”, pe care compozitoarea Ioana Ghica-Comănești, specializată mai ales pe muzică corală pentru copii, l-a pus pe muzică intitulându-l „Crăciunul”, piesă gândită pentru două voci egale și pian⁵.

² Mihai Eminescu, *Poezii*, „Cartea Românească”, Buc. p. 256.

³ Liviu Rebreanu, *Jurnal*, Ed. Minerva, Buc. 1984, p. 262.

⁴ Elena Rotaru, *Liviu Rebreanu și postul național de radio*, în Revista „Cultura”, nr. 1/1999, p. 19.

⁵ Viorel Cosma, *Muzicieni români, Lexicon*, Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, Buc. 1970, p. 220.

BIBLIOTECĂ PENTRU TOȚI

521-529 bis

BALZAC

EUGENIA GRANDET

ROMAN

TRADUCERE DE

LUDOVIC DAUȘ

EDITURA

Editura 'Universala' Alina S.A.

București, Calea Victoriei 47

Multe dintre piesele de teatru ale lui L. Rebreanu au fost incluse în repertoriul Teatrului Național și nu neapărat în perioada în care la conducerea Teatrului se afla L. Rebreanu. Astfel în repertoriul anului 1931, figurează piesa istorică Vlad Tepeș, a lui Ludovic Dauș. Este posibil ca L. Rebreanu în calitate de director al Naționalului bucureștean să-l fi îndemnat pe Ludovic Dauș să scrie atât piese originale, inspirate din viața românească, cât și de a face traduceri din dramaturgia universală: Shakespeare, Lope de Vega, Victor Hugo, Gustave Flaubert, Liviu Rebreanu acordând după cum se știe importanță deosebită alegerii repertoriului Teatrului Național⁶.

Referirile lui Liviu Rebreanu la Ludovic Dauș în

„Jurnalul“ său sunt foarte frecvente, menționând de multe ori în treacăt, ca un fapt obișnuit, vizitele familiei Dauș- Ecaterina și Ludovic- la masă, fie la București, fie la Valea Mare. Vizitele erau reciproce -soții Rebreanu- luând masa des la familia Dauș. Desigur pe lângă discuțiile lejere aveau loc și dezbateri importante pentru viața profesională și socială a celor doi. În perioada premergătoare alegerii lui L. Rebreanu în Academia Română, unul dintre cei ce au susținut acest proiect cu hotărâre a fost Ludovic Dauș.

La 19 octombrie 1934, la Valea Mare, Liviu Rebreanu nota în „Jurnal“: „Diversi amici se agită pentru mine să intru la Academie. Între alții, Voiculescu, Dauș, Mugur etc. Îi las să facă ce doresc ei, dar eu nu sunt dispus să fac nici-un demers. Cred că asemenea loc trebuie să mi se ofere, nu să-l cer eu“⁷. Cea mai strânsă colaborare a fost desigur în domeniul Radio-ului, unde cei doi aveau funcții de conducere. Împreună au proiectat revista „Radio“, desigur și cu ajutorul celorlalți membri din consiliu

La împlinirea celor 50 de ani de viață ai lui L. Rebreanu atât în familie cât și în lumea culturală s-au organizat multe agape. Iată ce spune însuși L. Rebreanu, referitor la acest episod, la 22 dec. 1935, la Valea Mare:

„De o lună o duc numai în sărbători și felicitări pentru cei 50 de ani împliniți la 27 noiembrie. Au fost zeci și zeci de articole, interviuri, note și notițe în mai toate ziarele și revistele. Exceptând doar „Universul“, „Curentul“, „Neamul“, și „Țara noastră“. Mi-

⁶ Elena Rotaru, *Repertoriul Teatrului Național-preocupare majoră pentru Liviu Rebreanu*, în „Argessis. Studii și comunicări“, VIII, seria Istorie, 1999, Pitești, p. 439.

⁷ Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 262.

au dat o masă tinerii scriitori și alta „S. S. R.” (Societatea Scriitorilor Români) la care au participat cel mai mare număr ce s-a văzut la „Cina”. Am ținut aici și eu un discurs. Apoi telegrame și scrisori cu nemiluita, etc. A fost o manifestație generală de simpatie și prețuire, care m-a mișcat aievea”⁸.

Agapa de la „Cina”, a S. S. R. a avut loc la 11 dec. 1935 și printre cei ce au luat cuvântul s-au numărat Paul Prodan, L. Dauș, Gr. Mărculescu și M. Eliade. Deși subiectul nostru este Ludovic Dauș, aș menționa cuvântul lui M. Eliade care era atunci foarte tânăr, 28 de ani și care a arătat în cuvântul său că L. Rebreanu cu toate meritele sale excepționale, continuă să se lupte cu chiria și lemnele, în timp ce alte țări își cinstesc scriitorii așa cum merită, citând cazul lui d'Annunzio, căruia statul italian i-a dăruit o moșie, iar în ziua sărbătoririi lui i s-a oferit colecția întreagă, elegant legată, a operelor sale, traduse în mai multe limbi”⁹.

În anii următori, relația celor doi scriitori, L. Rebreanu și L. Dauș este tot mai strânsă. Însemnări scurte din „Jurnal” atestă acest lucru: „Joi, 11 aug. 1938. . . . Cu Daușii am fost la Florica puțin, apoi la Pitești. . . .

Vineri 12 aug. 1938. . . Am fost cu mașina la Mănăstirea Vieroși, apoi pe seară la Ionel, cu Daușii. (Este vorba de Ionel Rădulescu, fratele lui Fanny, care avea o proprietate la Bascov)

Sâmbătă 13 aug. 1938. . . Balamuc cu instalația de apă; am fost la Pitești pentru instalație și la cofetărie cu Daușii. . . .

Luni, 15 aug. Același timp frumos de secetă. Am dus pe Dauși la gară”¹⁰.

Anul 1939 îi găsește pe cei doi prieteni angajați în proiectul pentru accelerarea legii pensiilor scriitorilor, împreună cu Demostene Botez, Tudor Arghezi, Mihail Sorbul, Corneliu Moldoveanu. Seri de-a rândul se întâlneau de regulă la L. Rebreanu acasă, pentru a definitiva proiectul și a-l prezenta ministrului muncii din acea vreme, Mihail Ralea. Legea Casei de pensiuni a Scriitorilor apare către mijlocul anului 1939. Printre cei mai activi militanți s-au numărat: M. Sadoveanu, Gala Galaction, I. Teodoreanu, I. Minulescu, C. Moldoveanu, V. Eftimiu, Perpessicius, L. Dauș, S. Cioculescu, G. M. Zamfirescu și evident L. Rebreanu. În această problemă L. Rebreanu declara că: „statul, recunoscând în scriitorul român un muncitor idealist, care se străduiește pentru înălțarea culturii românești găsește de cuviință să-i asigure prin casa ce se proiectează o existență demnă pentru atunci când puterea lui de muncă se diminuează, sau când împrejurări neprevăzute îl fac inapt să-și câștige traiul. Acest lucru e cu atât mai necesar cu cât scriitorul, prin însăși natura lui, este un muncitor dezinteresat care neglijează în mod fatal grija de cele materiale”¹¹. Această părere este întru totul susținută de L. Dauș.

Am relatat în câteva pagini, o mică parte din fecunda activitate a celui care a fost Ludovic Dauș. El a rămas după moartea sa, petrecută în 1953, o valoare uitată, neglijată.

În 1979, criticul H. Zalis publica un mic articol în „Contemporanul”, articol intitulat sugestiv *Uitați pe nedrept*, referindu-se la doi scriitori: Carol Ardeleanu și

⁸ *Ibidem*, p. 298.

⁹ *Idem*.

¹⁰ Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 146.

¹¹ *Ibidem*, p. 303.

Ludovic Dauș. În rest, tăcere. Atât de multă tăcere și uitare încât prin anii '80 se punea problema, dată fiind lipsa de locuri în Cimitirul Bellu și ne mai ocupându-se nimeni de mormântul scriitorului L. Dauș, ca acesta să fie scos din mormânt.

Doar Puia Florica Rebreanu mergând la mormântul părintelui său ilustru, mai pune o floare și pe mormântul lui L. Dauș. În toamna anului 1982 când pregătea un parastas pentru L. Rebreanu, Puia Rebreanu încerca să facă un demers la Uniunea Scriitorilor, precum și la Patriarhia Română pentru ca mormântul lui Ludovia Dauș să nu fie stingherit¹².

Astăzi, când și Puia Rebreanu a trecut în eternitate, nu știu să-i mai pese cuiva de acest scriitor.

Merită amintit în final, punctul de vedere al lui L. Rebreanu față de Ludovic Dauș. Cu sobrietatea-i obișnuită, L. Rebreanu îl considera „un prozator potrivit pentru cele mai exigente antologii. Autor de nuvele, de evocări, el a scris un roman „Asfințit de oameni“ în substanța căruia fuzionează pictura de moravuri cu critica socială a universului provincial dezbinat de practici electorale și de veleități dezabuzante”¹³.

Îmi exprim speranța ca în anii următori să se reediteze măcar câteva dintre lucrările scriitorului Ludovic Dauș pentru că „tuturor creatorilor trecuți, li se cuvine cu grijă, cu exigență, grăunțele de atenție și unda prețioasă”¹⁴.

¹² Henri Zalis, *Uitați pe nedrept*, în „Contemporanul”, 20 aprilie, 1979.

¹³ Informație orală de la Florentina Cojocaru, muzeograf la Muzeul Județean Argeș, care a primit o donație pentru Casa Memorială „Liviu Rebreanu” din partea Puiei Rebreanu-Vasilescu, exact în zilele premergătoare parastasului din 1982.

¹⁴ H. Zalis, *op. cit.*

ISTRATE N. MICESCU - MINISTRU DE EXTERNE
AL ROMÂNIEI

VALERIU FLORIN DOBRINESCU

S-a născut la Ploiești la 22 mai 1881, ca fiul al lui Nicolae și Maria Micescu, după tată descinzând dintr-o veche familie de musceleni înstăriți din Micești.

După absolvirea Colegiului „I.C. Brătianu” din capitala Argeșului (1899), a urmat cursuri în drept la Paris pe care le-a terminat în 1903; în anul 1906 a obținut, în capitala Franței, doctoratul în științe juridice, cu teza: *La personnalité morale et l'indivision*, tipărită în anul următor.

După revenirea în țară, a fost avocat de Pitești (1907 - 1909) și de Ilfov, începând cu 21 ianuarie 1909.

În 1909 a fost numit profesor la Facultatea de drept din Iași dar nu s-a prezentat la noul post. Peste doi ani în 1911 va împărți cu N. Titulescu catedra de drept civil a Universității din București.

La 20 septembrie 1912 a devenit conferențiar definitiv de drept civil la Facultatea de drept a Universității din București, iar de la 1 martie 1920 profesor suplinitor la aceeași instituție de învățământ superior.

Istrate Micescu a devenit, la 1 august 1930, profesor de drept civil comparat la Universitatea din București, iar din 1 iulie 1932 titular la cunoscuta instituție de învățământ superior din Capitală.

Datorită calităților remarcabile în domeniul dreptului, Istrate N. Micescu a fost, în trei rânduri, decan al Baroului de Ilfov (1923 - 1925, 1925 - 1928 și 1936). În 1937 a fost ales „decan de onoare pe viață” al Baroului de Ilfov.

A intrat în viața politică în 1919 la finele Marelui Război în Partidul Național Liberal fiind de două ori deputat de Romanși (1919 - 1920) și, câte o dată, de Muscel (1927) și Soroca (1931). Ca deputat, a fost ales și vicepreședinte al Camerei Deputaților.

Opunându-se reformei agrare a intrat în conflict cu I.I.C. Brătianu și a părăsit P.N.L.

În plan politic, Istrate N. Micescu nu s-a bucurat în afară de superlativele dedicate omului de cultură, avocatului și profesorului remarcabil. A făcut disidență cu marele istoric Gheorghe I. Brătianu, după ce fusese membru al P.N.L., a intrat în guvernul Octavian Goga și a devenit membru al formațiunii politice conduse de acesta și a fost membru al Frontului Renașterii Naționale. A sprijinit regimul instaurat de regele Carol al II-lea la 10 februarie 1938 și a avut un rol determinant în alcătuirea noii constituții. Istrate N. Micescu era, totuși, un independent, rebel la conformismul

partidist și înclinat spre păstrarea libertății de opinie. Acesta este motivul pentru care a sprijinit autoritarismul regal din 1938 - 1940, în care a văzut unica soluție politică de atunci și pe care l-a preferat dictaturilor totalitare.

În guvernul Octavian Goga, Istrate N. Micescu a fost ministru al Afacerilor Străine (29 decembrie 1937 - 10 februarie 1938). El nu avea nici o experiență diplomatică și nici timpul necesar pentru reflecție, pregătire, hotărâre, trăsătură atât de importantă în promovarea politicii externe.

S-a spus, și nu fără temei, că Istrate Micescu aparține *fazei descendente* a politicii externe a României, care nu putea decât să limiteze eșecurile și pierderile și să salveze posibilitățile viitoare. Istrate Micescu s-a considerat mereu continuator al moștenirii titulesciene în politica externă a României, dar el a reprezentat numai o posibilitate de introducere în ecuațiile viitorului.

În *declarația program*, făcută la instalarea lui, ca șef al diplomației Bucureștilor, Istrate Micescu spunea: „România va urmări o politică credincioasă alianțelor sale, întinzând, în același timp, mâna în chip leal tuturor statelor cu care are legături (...). Guvernul Român rămâne credincios tratatelor care îl leagă de Franța, Polonia, Mica Înțelegere, Înțelegerea Balcanică, fiind adânc devotat ideii de pace pe care a hotărât să o slujească cu tărie și statornicie“. În ceea ce privește poziția de respingere a ideologiilor fasciste și rasiste, stau măturie instrucțiunile de presă adresate atașajilor români de presă din străinătate, în care titularul Externelor, de atunci, Istrate N. Micescu, sublinia: „Este util să accentuați că naționalismul românesc nu poate fi interpretat prin analogii tendențioase cu fascismul sau hitlerismul (...) Nici ideea de Stat, ca în Italia, nici ideea de rasă, ca în Germania, nu ar putea fi așezate ca fundament dialectic al sentimentului național“. În fine, mărturisea Istrate Micescu : „La Geneva, la cea de a o suta sesiune a Societății Națiunilor, am menținut linia clasică de atașament față de acest Înalț For, nuanțat în sensul egalității Statelor suverane și al neamestecului în politica internă a celorlalte State membre“.

Din însărcinarea lui Octavian Goga și a lui Istrate Micescu, la 14 ianuarie 1938, N. Petrescu - Comnen, ministrul României de la Berlin, i-a făcut cunoscut șefului diplomației germane că guvernul național - creștin „reprezintă forma evolutivă întru normalizarea relațiilor noastre (ale României - n.ns.) cu Germania“. N. Petrescu-Comnen a exprimat încrederea guvernului de la București că, „în dezvoltarea acestei evoluțiuni amicale Germania nu-i va cere nici abandonarea alianțelor și amicităților actuale, nici luarea unei atitudini ostile față de Rusia“. În același timp, el a subliniat că guvernul Octavian Goga „va căuta să dezvolte tot mai mult relațiunile economice cu Germania, ținând cont de legile geopolitice și de economiile noastre complementare“. În schimbul concesiilor de ordin economic, cabinetul Goga - Cuza a căutat să se asigure de sprijinul Germaniei și al Italiei împotriva pretențiilor revizioniste ale Ungariei și a altor vecini ai României.

Vizitele oficiale efectuate, la mijlocul lunii ianuarie a anului 1938, de Istrate Micescu - itinerarul a străbătut *Praga - Belgrad - Geneva* - au fost semnificative și au demonstrat că politica externă a României rămânea neschimbată. Încercările lui Octavian Goga de a apropia politica României de Germania și Italia, fără acceptul lui Istrate N. Micescu, s-au rezumat numai la niște afirmări de dorinți, de intenții, fără a se realiza vreun act concret care să însemne o nouă conduită în politica externă a Bucureștilor.

Istrate N. Micescu a deținut, în guvernul Gheorghe Tătărescu, instalat la 24 noiembrie 1939, conducerea departamentului Justiției. A demisionat, după o săptămână, la 30 noiembrie, fiind înlocuit de Aurelian Bentoiu.

În cele câteva luni cât s-au aflat la guvernare (septembrie 1940 - ianuarie 1941), Istrate Micescu a fost scos de la catedră, supus unor prelevații și amenințat. După rebeliunea legionară și-a reluat catedra la Universitatea din București. În 1942 a ținut conferința *Lupta dreptului împotriva legilor nedrepte*, iar în 1944 va redacta și semna *Memoriul avocaților pentru ieșirea României din război*.

Scos din barou, în februarie 1945, va întocmi un memoriu în care își prezintă întreaga sa activitate profesională. A refuzat ofertele generalului N. Rădescu și ale regelui Mihai I de a pleca din țară și a avut dese contacte cu liderii partidelor politice, național-țărănesc și național liberal, Iuliu Maniu respectiv Dinu I. C. Brătianu.

La un an după pensionare (1947), a fost arestat și condamnat la 20 de ani de muncă silnică.

Dotat cu o cultură umanistă vastă, posedând o documentare juridică perfectă, o logică stringentă, inventivitate și forță dialectică, Istrate N. Micescu a fost un adversar redutabil al extremismului de dreapta și de stânga - Garda de Fier de altfel, l-a condamnat la moarte și, nu numai o dată, l-a atacat în publicațiile sale.

Intellectual de mare rafinament, cu o inteligență în primul rând juridică, gândind clasic, Istrate N. Micescu s-a confruntat, câteodată, cu efemerul, jucându-se chiar cu el, dar a fost constant un român adevărat al perioadei 1918 - 1938, purtător al valorilor europene și martir al temnițelor staliniste, murind la Aiud la 21 mai 1951. Acuzat de complot pentru răsturnarea guvernului prin forță armată?, a fost condamnat la 20 de ani de muncă silnică, pe care Curtea de Casație comunistă i-a comutat în 20 de ani de temniță grea. Reacția de așteptat a strălucitului jurist la cruzimea și chinurile la care a fost supus a fost aceea că a transformat oroarea în burlesc și crima în ridicol și a scris, în limba latină, pe patul spitalului Văcărești un decalog, strălucitor prin profunzimile și semnificațiile sale: *DECEM OBSERVANDA CONSILIA - Zece Sfaturi de luat în seamă*. Era răspunsul unuia din cei mai inteligenți și culti români din secolul XX, care a plătit patriotismul său, ardent, consecvent și liberal cu îndepărtarea de la catedră, excluderea din barou și, în fine, cu viața, în închisoarea comunistă de la Aiud.

Scurta perioadă cât s-a aflat la conducerea diplomației Bucureștilor (decembrie 1937 - februarie 1938) a confirmat stilul specific al Profesorului, neîntrecut jurist: eleganța, discreția, calități care confirmă numai parțial personalitatea covârșitoare și fascinantă a celui care a fost Istrate N. Micescu.

Surse:

Lucian Predescu, *Enciclopedia Română Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, Editura anastatică, București, Editura Iaculum I. O., 1955, p. 543; Paul I. Dicu *Din biografiile profesorilor universitari*. A.M.R., fond 3042, dosar 46, f 1-2; Paul Al Georgescu, *Cartea întrupărilor, 33 de bărbați iluștri văzuți de aproape și altfel*, București, 1999, p. 254 - 253; Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală, 1930-1940*, Cluj Napoca, Dacia 1981; Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938 - 1940)*, București, Editura Politică, 1970; Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi - 1859 până în zilele noastre - 1995*, București, Machiavelli, 1995, p. 121, 133; Silvestru D. Voinescu, *Omul de drept Istrete Micescu*, în „Cultura“, 3-4 / 1999, p. 18-19; „Arhiva“, supliment de istorie al ziarului „Cotidianul“ anul V, nr. 1, 26 ianuarie 1996; Paul Dicu, *Emanoil M. Antonescu, Eftimie N. Antonescu, Mihail A. Antonescu și Istrate N. Micescu*, în „Argessis“, VIII, Pitești, 1999, p. 362-377.

GENERAL DE DIVIZIE DOCTOR MARINESCU NICOLAE
(2 septembrie 1884–28 aprilie 1963)

CORNEL ȚUCĂ

Motto: „Calea urmată de mine, de unde am plecut în viață și până unde am ajuns, a fost lungă, a fost acoperită de mari și numeroase greutăți și nu rareori amenințată de mari primejdii”¹

(Marinescu Nicolae)¹

Cuvintele frazei alese drept motto exprimă sinteza destinului omului Marinescu Nicolae. Atinse cu mari sacrificii, culmile realizării științifice și carierei militare nu i-au adus bătrânețea liniștită, lipsită de orice griji, pe care ar fi meritat-o deplin. Din păcate, nemeritat în comparație cu ceea ce a făcut în viață pentru acest popor, ultimii ani i-au fost un calvar. În 1960, la vârsta de 76 de ani, consemna cu amarăciune: „sunt într-o cameră, fostă cameră de debara, având o dimensiune de 2 x 2,80 = 5,60 m.p., în care lumina pătrunde printr-o fereastră cu gratii”².

Dar, pentru ilustrarea destinului acestei personalități a vieții politice, militare și mai ales medicale a României contemporane, trebuie să cunoaștem, în primul rând, mediul în care s-a format și conturat personalitatea, sub multiplele ei aspecte, acestui OM.

¹ Arhivele Militare Române, fond Direcția Pensii, inventar nr. 500, dosar nr. M 153, f. 191.

² Ibidem, f. 187.

Marinescu Nicolae s-a născut în ziua de 2 septembrie 1884 în casa învățătorului Marinescu Marin și a Joitei din comuna Tigveni, județul Argeș. A fost primul născut al acestei familii.

Cine au fost părinții lui?

Tatăl, Marin Marinescu, se născuse în comuna Ciofrângeni în ziua de 2 ianuarie 1861, în casa lui Marin Trandafir și Stana. După ce a urmat cursurile școlii primare din comună, a absolvit în anul 1882 pe cele ale Seminarului din Curtea de Argeș și a devenit, din anul următor, învățător titular în comuna Tigveni. Anterior, la data de 3 septembrie 1882 se căsătorise cu Joița Ionescu (fiica lui Ion Salangaci și Sima, născută în comuna Flămânzești, la 1 aprilie 1862). La 7 noiembrie 1886 li s-a născut al doilea fiu: Marinescu Gavril (cel ce avea să ajungă general în Ministerul de Interne, un apropiat al regelui Carol al II-lea și să fie asasinat de legionari în închisoarea Jilava, în noaptea de 26/27 noiembrie 1940).

Al treilea și ultimul copil, Marinescu Victor, s-a născut în ziua de 5 martie 1889 (acesta avea să ajungă colonel medic în cadrul armatei, încetând din viață la 19 martie 1953 în București).

După nașterea celor trei copii, în martie 1889 învățătorul Marinescu Marin s-a transferat ca institutor în Oltenița (județul Ilfov) și, din septembrie 1889, în București.

În Capitală, acesta a funcționat ca institutor la școlile primare de băieți numerele: 25 (1889–1894), 6 (1894–1903) și 14 (1903–1928). A ieșit la pensie la sfârșitul anului școlar 1927/1928 și s-a stins din viață pe 16 septembrie 1931 în București³.

După scurta incursiune în istoricul familiei, să reluăm firul vieții celui ce a fost general de divizie doctor Marinescu Nicolae.

A urmat cursurile primare ale Școlii de băieți nr. 25 din București, pe care a absolvit-o în anul 1894, clasându-se „premiant I”. Între 1894–1901 a fost elevul Liceului „Sfântul Sava”, ca bursier al acestuia, clasându-se la absolvire ca „premiant al III-lea”. Au urmat anii studenției în cadrul Facultății de Medicină București și, din 1903, Institutului Medico-Militar București. Astfel că, în anul 1907, la absolvire, a obținut și titlul de „doctor în medicină și chirurgie”. Pe linia perfecționării pregătirii profesionale, în anul 1910 s-a clasat primul în cadrul concursului organizat de Ministerul de Război pentru trimiterea unor medici militari la studii de specializare în Franța și Germania. A urmat aceste stagii de pregătire la Paris (1911) și Berlin (1912) și s-a întors în țară cu titlul de „monitor al Spitalului Lariboisier din Paris”⁴.

Din punct de vedere al gradelor militare la care a avut acces, succesiunea acordării acestora, cronologic, a fost următoarea: sublocotenent la 1 aprilie 1907, locotenent la 1 aprilie 1909, căpitan la 1 aprilie 1912, maior la 23 noiembrie 1916, locotenent-colonel la 10 noiembrie 1917, colonel la 1 aprilie 1920, general de brigadă la 1 aprilie 1937 și general de divizie la 8 iunie 1943⁵.

General de divizie doctor Marinescu Nicolae, pe timpul activității, a ocupat, consemnate cronologic, următoarele funcții:

- 7 aprilie 1907–1 aprilie 1908, medic secundar la Spitalul Central al Armatei.

³ *Ibidem*, f. 110–112.

⁴ *Ibidem*, f. 191.

⁵ Arhivele Militare Române, fond Direcția Personal, Bătrâni, dosar nr. M 7, f. 2.

- 1 aprilie 1908–1 aprilie 1909, medic al Companiei de pompieri București.

- 1 aprilie 1909–1 aprilie 1912, medic al Regimentului 3 Călărași (în perioada 1911 și 1912 efectiv s-a aflat la specializare la Paris și Berlin, contând doar nominal în controlul unităților respective).

- 1 aprilie 1912–15 august 1916, medic al Pirotehniei Armatei (fiind detașat în timpul campaniei din Bulgaria, din vara anului 1913, ca medic al ambulanței Diviziei 4 Infanterie).

- 15 august 1916–14 ianuarie 1917, la serviciul Sanitar din Marele Cartier General.

- 14 ianuarie 1917–30 iunie 1917, șeful Serviciului Triaș din gara Iași.

- 1 iulie 1917–1 iunie 1918, șeful Serviciului Triaș al Armatei I.

- 1 iunie 1918–1 noiembrie 1918, medic în cadrul Secției Sanitare a ministerului.

- 1 noiembrie 1918–1 iunie 1919, la Serviciul Sanitar din Marele Cartier General.

- 1 iunie 1919–1 octombrie 1919, medicul șef al Centrului de Specialități Oradea.

- 1 octombrie 1919–1 aprilie 1920, la Serviciul Sanitar din Marele Cartier General.

- 1 aprilie 1920–1 aprilie 1924, medic al Școlii Superioare de Război.

- 1 aprilie 1924–1 iunie 1926, director al Depozitului General Sanitar al Armatei.

- 1 iunie 1926–1 aprilie 1937, director al Institutului Sanitar Militar.

- 1 aprilie 1937–4 martie 1938, medic șef al Spitalului Militar Central „Regina Elisabeta”.

În același timp cu cele consemnate, a mai fost și profesor la Școala Superioară de Război (1920–1926) și director al Sanatoriilor Militare din Carmen Silva (1924–4 martie 1938).

- 4 martie 1938–4 aprilie 1938, secretar general al Ministerului Sănătății și Ocrotirii Sociale.

- 4 aprilie 1938–24 noiembrie 1939, ministru al Sănătății și Ocrotirii Sociale.

- 24 noiembrie 1939–30 noiembrie 1940, medic în Serviciul Sanitar al Armatei.

- 30 noiembrie 1941–23 august 1944 a fost trecut „în rezervă”, contând în evidențele Marelui Stat Major.

- 23 august 1944–4 noiembrie 1944, ministru al Muncii, Sănătății și Asigurărilor Sociale.

- 1 februarie 1945–31 martie 1945, inspector general al Serviciului Sanitar al Armatei.

De asemenea, între anii 1915–1916 a fost secretarul „Comisiei interministeriale pentru organizarea serviciilor sanitare din România”, iar în anul 1927 și între anii 1935–1938 a îndeplinit funcția de președinte al „Comisiei de aprovizionare cu materiale sanitare din străinătate”.

Activitatea științifică a generalului doctor Marinescu Nicolae a fost concretizată în întocmirea și publicarea unui număr de 21 de studii (din care 5 în publicații franceze), participarea la numeroase conferințe și simpozioane de

specialitate. Ca delegat al României, a participat la congresele internaționale medicale de la Paris (1925), Cairo (1929), Madrid (1933), Bruxelles și Saint Sebastian (1935) Atena (1936) și București (1937).

Prodigioasa activitate științifică desfășurată i-a adus recunoașterea meritelor incontestabile și primirea:

- în 1934, ca „membru asociat” al Academiei de Medicină.
- în 1939, ca „membru titular” al Societății Internaționale de Chirurgie.
- „membru de onoare” al Societății de Ginecologie și al celei de Balneoclimatică.
- în 1940, ca „membru titular” al Academiei de Medicină, București.
- în 1943, ca „membru titular” al Academiei de Știință din România⁶.

Pe planul recompenselor onorifice primite, atât pentru activitatea militară și profesională desfășurată, cât și pentru cea politică (cele două ministere) a fost decorat cu următoarele ordine și medalii⁷: Medalia jubiliară „Carol” (I. D. 6384/1905), Medalia „Bărbăție și Credință”, clasa I (I. D. 6977/1913), Ordinul „Coroana României” în gradul „Cavaler” (I. D. 7324/1914), Medalia „Avântul Țării” (I. D. 2970/1914), Medalia „Meritul Sanitar”, clasa a II-a (I. D. 2109/1914), „Crucea Regina Maria”, clasa a II-a (I. D. 4764/1914), Ordinul „Steaua României” cu spade în gradul de „Ofițer” (I. D. 547/1917), Medalia de onoare a epidemiilor „Vermeil” – franceză (brevet 24195/1918), „Crucea Comemorativă, 1916–1918” (I. D. 1744/1918), „Crucea de Război” franceză, cu „Citațiune pe Armată” (brevet 834/1918), Medalia „Victoria” (brevet nr. 498/1923), Ordinul „Coroana României” în gradul de „Comandor” (I. D. 3/1927), Medalia „Peleş” (I. D. 2305/1933), Ordinul „Legiunea de onoare” în gradul de „Cavaler” (I. D. 13578/1934), Ordinul „George I” în gradul de „Comandor”, grecesc (brevet nr. 14/1937), „Crucea Roșie Germană”, clasa I (brevet 52534/1938), „Medalia Culturală”, clasa I, Ordinul „Coroana României” în grad de „Mare Cruce” cu însemnele militare de pace (I. D. 118/1939), „Sfântul Mormânt”, în gradul de „Comandor” (brevet 758/1939) și „Medalia Amintirii”, clasa a III-a (brevet 706/1939).

În planul vieții personale, Marinescu Nicolae a cunoscut în ziua de 1 aprilie 1920 o dublă împlinire. Avansat colonel, în aceeași zi s-a căsătorit cu Maria Potus-Rally, fiica lui Militiade Potus și a Henriettei Rally, născută pe 31 martie 1879 în Istanbul (la Kadikay Moda), în Turcia. Alături de care, până ce destinul i-a despărțit, a cunoscut marile împliniri ale vieții.

De la 31 martie 1945, data trecerii „în retragere”, activitățile profesionale au încetat. Peste ani, referindu-se la aceasta, a notat: „După această dată m-am retras în viața familială, fiind ținut în casă sau sanatorii de o boală gravă a soției mele; de la această dată au încetat orice relațiuni sociale”⁸.

Trăind din pensia de militar, singura sursă de venit, a căutat să-i asigure soției tratamentul necesar.

Obține chiar aprobările necesare pentru a-i face o intervenție chirurgicală la un spital din Paris. Dar, moartea mamei lui (în 16 septembrie 1946) și stabilizarea monetară din 1947 pun capăt acestui proiect. Starea sănătății soției agravându-se, a fost supusă unor intervenții chirurgicale în diferite spitale bucureștene. Cu tot efortul, în

⁶ Arhivele Militare Române, fond Direcția Pensii, inventar nr. 500, dosar nr. M 153, f. 108–110.

⁷ Arhivele Militare Române, fond Direcția Personal, Bătrâni, dosar nr. M 7, f. 2.

⁸ Arhivele Militare Române, fond Direcția Pensii, inventar nr. 500, dosar M 153, f. 104.

ziua de 27 septembrie 1948 a murit. Despre perioada ce a urmat a consemnat: „Atâtea suferințe morale și fizice m-au doborât și, căzând grav bolnav, întreg anul 1949 și începutul anului 1950 l-am petrecut în îngrijirile medicilor”⁹. Instaurarea comunismului în România i-au adus alte necazuri. Mai întâi a fost naționalizarea casei de vacanță din Carmen-Sylva, urmată de aceea a locuinței din București. A urmat, în noaptea de 5 / 6 mai 1950, arestarea și internarea în diferite penitenciare din țară. Motivul: îndeplinirea funcției de „ministru” în timpul regimului regelui Carol al II-lea. Anchetat fără întrerupere, fără a fi în cele din urmă găsit vinovat, judecat sau condamnat, a fost pus în libertate în ziua de 5 iulie 1955. A sosit în București în noaptea de 7/8 iulie 1955. Despre această revenire a notat: „A doua zi, 8 iulie 1955, deși bolnav, m-am dus la domiciliul meu în strada Arhitect Louis Blanc nr. 1, prevăzut în buletinul de populație ... de unde fusesem ridicat cu cinci ani și două luni mai înainte și am constatat următoarele: Nu mai figuram în cartea de imobil. Camera mea nu mai era liberă, fusese ocupată în timpul absenței mele. Toate lucrurile ce mi-au aparținut și care au rămas în casă, în ziua internării: obiecte și tablouri de valoare, bani, acte personale, cărți, rufărie, îmbrăcăminte ... toate au fost ridicate, înstrăinate, unele vândute, altele distruse”¹⁰.

Bolnav, singur pe lume, neavând urmași direcți, neavând pensie (i-a fost retrasă după arestare) a găsit un pat în casa doctorului N. Ignătescu. Începând cu 9 septembrie 1955 a fost primit în spațiul locativ al generalului doctor Andreescu (București, Raionul 1 Mai, str. Arcului, nr. 16). Bolnav, internat în diferite spitale bucureștene, a fost repus în drepturile legale de pensionar la 27 noiembrie 1956 „cu începere de la 1 septembrie 1956”.

Calvarul nu se sfârșise, la 1 martie 1960 i-a fost din nou sistată pensia militară. Motivul: „întrucât în perioada 1938–1939 a deținut funcția de ministru al Sănătății și a avut două imobile naționalizate”¹¹. Rămas fără nici un venit, uitat de toți, face mai multe memorii pentru recăpătarea dreptului de pensie. Primește recomandări favorabile de la dr. C. I. Parhon în legătură cu activitatea sa: „atât ca medic militar în armată, cât și ca ministru al Sănătății, prin măsurile de asistență medicală a populației sărace și din mediul rural, înainte și după al doilea război mondial” și de la președintele Federației Științifice Medicale din R. P. Română, doctor Emil Popescu, care a considerat reacordarea pensiei: „ca o recompensă” pentru „măsurile organizatorice de asistență acordată populației sărace”. Ca urmare, la 17 mai 1960, a fost repus în drepturi „încadrându-l în excepții, motivat fiind de faptul că după 23 August 1944 a funcționat ca ministru al Muncii, Sănătății ... în guvernul Sănătescu, iar de la data de 1 februarie 1945–31 martie 1945 a îndeplinit funcția de inspector general sanitar al armatei”. Întârzierea achitării pensiei a determinat alt memoriu. Ajuns la Emil Bodnăraș, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, acesta a decis: „imediat să i se recalculeze și să i se plătească drepturile, prin trimiterea unui ofițer la pensionar acasă”. Ordinul a fost executat prompt, astfel că la 25 mai 1960 s-a raportat: „i s-a achitat ... pensia și diferența de pensie de la data de 1 august 1959 până la data de 1 mai 1960”¹².

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, f. 100–101.

¹¹ *Ibidem*, f. 197.

¹² *Ibidem*, f. 183–185, 197.

Analizându-și activitățile desfășurate, generalul de divizie doctor Marinescu Nicolae a reflectat astfel asupra principalelor etape ale vieții sale¹³:

Director al Institutului Medico-Militar (1926–1937)

„Timp de 11 ani am condus, inițiat și supravegheat cultura, educațiunea militară a 11 serii (circa 1.200) de viitori medici, veterinari și farmaciști militari, dintre care unii sunt astăzi în fruntea Serviciului Sanitar al Armatei, ca distinși specialiști și fac cinste Armatei, alții au ajuns profesori universitari pe la facultățile respective și foarte mulți au trecut în serviciile sanitare civile, unde se bucură de o frumoasă reputație profesională”.

Director al Sanatoriilor Militare Maritime din Carmen-Sylva (1924–1938)

„Timp de 14 ani, cât am avut conducerea acestui sanatoriu și am îngrijit sănătatea ofițerilor, familiilor lor, subofițerilor și familiilor lor, invalizilor și soldaților în termen, am adus prețioase contribuțiuni sănătății lor. În acest timp, prin stăruința mea, s-au ridicat în această stațiune, pentru armată, cele 2 mari și foarte impunătoare construcțiuni: una pe marginea lacului Techirghiol și a doua pe malul mării”.

Șef al Spitalului Militar Central „Regina Elisabeta” (1937–martie 1938)

„I-am dat o organizare modernă, cerută de progresele științei medicale; l-am înzestrat și l-am prezentat, cu ocazia Congresului Internațional de Medicină Militară ținut la București în 1937, în cele mai bune condițiuni, care au atras cele mai frumoase aprecieri din partea medicilor străini, care au participat la acest congres”.

Secretar general al Ministerului Sănătății Publice (4 martie – 4 aprilie 1938)

„Această numire era o derogare față de trecut, căci această funcție o îndeplinea persoane cu apartenență politică. ... În această lună am luat cunoștință cu situațiunea sanitară a poporului nostru, am luat contact cu întreaga organizare a apărării sănătății publice și ocrotirilor sociale, am putut să cunosc mai de aproape realitățile”.

Ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale (4 aprilie 1938 – 24 noiembrie 1939)

„Pentru cunoașterea stării sanitare a țării s-a întocmit monografia sanitară a întregii ... o lucrare până acum unică în toate țările ... apreciată în străinătate și recomandată de țări către Liga Națiunilor .... S-a continuat ... o explorare igienică pe tot cuprinsul țării, aducându-se la colaborare, afară de personalul sanitar ..., 140.000 oameni aparținând tuturor instituțiilor se stat și particulare ... Între problemele de sănătate publică și ocrotire socială pe care Ministerul Sănătății le-a inițiat și îndrumat în cursul ultimilor ani, au fost:

1. Problema eugeniei și problema demografică, care nici nu erau enunțate în legile anterioare.

2. Probleme de igienă preventivă:

¹³ *Ibidem*, f. 166–167, 176–178, 188, 190, 205.

a. Alimentarea cu apă în mediul rural, ... construirea de băi populare, igiene alimentară prin studiul amănunțit făcut în 4 județe ale țării (Argeș, Turda, Romanați și Lăpușna), problema igienei colective la sate.

b. Problema profilaxiei bolilor contagioase...

c. Profilaxia bolilor sociale prin organizarea luptei contra lor și prin crearea de spitale de boli sociale.

d. Problema asigurării tratamentului în instituții de spitalizare...

3. Probleme de ocrotire socială, prin asigurarea centrelor de puericultură ..., înființarea de cantine școlare, ... preventorii și ameliorarea instituțiilor de ocrotire”.

Perioada: 6 septembrie 1940–3 iunie 1941

„... există fapte care au dovedit ura și prigoana legionară împotriva mea și, anume, după instalarea regimului legionar:

- Am fost scos din locuința mea de la Institutul Medico-Militar, deși eram ofițer în activitate.

- Am fost chemat în fața Comisiei de control a averii.

- Am fost anchetat de Inspectorul General al Justiției Militare, în baza unui denunț prin care eram acuzat că am persecutat pe legionarii internați în Spitalul Central Militar.

- Am fost ridicat de la locuința mea ... în ziua de 27 noiembrie 1940, a doua zi după omorurile de la Jilava, de către legionarii Crețu Vasile și Marcu Octavian (ambii judecați, condamnați la moarte și executați), care voiau să mă transporte în afara orașului spre a mă omorî și numai grație unor împrejurări favorabile am reușit să ajung la Prefectura Poliției și apoi la Ministerul de Interne ...

- În ziua de 29 noiembrie 1940, la Ministerul de Interne, mi s-a luat cu forța demisia din armată ...

- Din cauza continuei urmăriri, am reușit să părăsesc țara la 17 ianuarie 1941 și nu m-am întors decât la 3 iunie 1941, când situațiunea se liniștise”.

Ministrul Muncii, Sănătății și Asigurărilor Sociale (23 august – 4 noiembrie 1944)

„Prezența mea ca ministru ... mi-a dat prilejul de a lua parte la ... încheierea Armistițiului cu Armata Sovietică.... Activitatea desfășurată ... reușind să readucă în ordine atât conducerea țării din punct de vedere al apărării sănătății, cât și al restabilirii autorității sanitare și a posibilităților de o mai bună îngrijire a poporului”.

Inspector general al Serviciului Sanitar al Armatei (1 februarie – 31 martie 1945)

„... am desfășurat o activitate în cadrul evenimentelor și împrejurărilor de război și în conformitate cu funcțiunea ce am îndeplinit”.

În acest mod și-a definit generalul de divizie doctor Marinescu Nicolae principalele etape ale activităților desfășurate până la ieșirea la pensie.

În ziua de 28 aprilie 1963 inima i-a desemnat o destinație încă necunoscută pământenilor. Certificatul de deces a consemnat sec: „insuficiență cardiacă, scleroză miocardică”.

MIHAI MOȘANDREI - PAGINI DIN JURNAL,
DE LA GHERLA, ACASĂ LA CÂMPULUNG.

VINTILĂ N. PURNICHII

Paginile din jurnalul lui Mihai Moșandrei pe care vi le oferim acum se situează în anul 1961, când poetul, la vârsta de 65 de ani, este eliberat din închisoarea

de la Gherla. Drumul spre casă este ocazia unor reflecții pe care poetul le face păstrând mirosul de mucegai al temnițelor inutile, închis în haine, sfâșiat de durerea de a suferi din cauza „luptei de clasă”, pe care o considera mai nescuzabilă și mai gravă decât aceea de rasă.

Evocarea acestor momente este sfâșietoare dar sublimă. Descoperim aici o parte din convingerile morale, filozofice, și social-politice ale celui ce obținuse doctoratul în științe politice la Paris dar care a rămas veșnic POETUL câmpulungean. Dincolo de suferința fizică, deasupra oricăror mizerii umane care nu aveau să se sfârșească odată cu eliberarea sa, poetul își simte însă „SUFLETUL RĂMAS ÎNTREG CÂNTÂND”.

Este încrezător în forța adevărului, în puterea spirituală a omenirii simte căldura sufletească a românului, al cărui fatalism îl semnalează cu mâhnire, își analizează lucid condiția actuală în

contrast cu entuziasmul „naiv” al tânărului care era cu decenii în urmă, descinzând în golful de azur al Neapoleului: este când indignat de nedreptățile ce i s-au făcut, când dispus să-și accepte soarta, în lumina ideilor profund religioase care i-au luminat viața. Omul care nu a fost capabil vreodată să facă un rău este aproape gata să accepte confiscarea averilor „claselor parazite pe care le ridicase trecutul”. Nu poate însă să accepte sălbăticia cu care i s-au distrus manuscrisele.

De remarcat că Mihai Moșandrei nu rămâne în zona suferinței, știind că nici un incendiu nu poate devora și distruge adevărul și realitatea, ele aparținând aceluia ce a creat COSMOSUL;

Pornind de la ideea că „oamenii au porunca divină de a se iubi între ei tot timpul“ poetul Mihai Moșandrei poate fi înțeles mai profund. Căci zâmbetul lui blajin și privirea inteligentă nu l-au părăsit niciodată, iar poezia sa este în general izvorâtă din încrederea în VOCAȚIA DIVINĂ A OMULUI, pentru că „talentele și geniile nu pot fi îngropate“.

Conștient că face parte dintr-o generație a sacrificiilor pentru progres, Mihai Moșandrei afirmă profetic că: „Suferințele mele se vor prefăce în jerbii de lumină în cer sau deasupra mormântului în care îmi voi pași definitivă liniște“.

Harul său poetic, neasemuita sa bogăție sufletească, modestia și bunătatea fără margini i-au prelungit viața (1896-1994). Cred că nu greșim afirmând că a fost un adevărat fenomen biologic. La vârsta de peste 92 de ani poetul încă mai scria. Redăm mai jos poezia inedită „*Marea Vâltoare*“ pe care ne-a dăruit-o într-o toamnă târzie (la 20 noiembrie 1988).

MAREA VÂLTOARE

Mai mari,
 Mai mici,
 Cu or fără steme,
 Cădem ritmat într-o vâltoare,
 Ce se numește vreme:
 Vreme.....
 E poate totul
 Un repaus nesfârșit,
 În care toți cădem fără probleme,
 Ca într-un clește,
 Când râdem uneori vioiși,
 Cu fața în Soare.....
 Sosim de unde am plecat
 Pe-un aprig vânt sau pe o boare,
 Ne zbatem să îmbrățișăm,
 Pe cei iubiți,
 Demult plecați,
 Cu ochi adânci, înlăcrimați....
 Nimeni nu poate ocoli
 Aceste drumuri încurcate,
 Din orice parte ar porni,
 Cu, sau mai puțină carte,
 Marea Vâltoare.....
 Ce-i lasă iar, spre tainic Început,
 În somn curat, de veșnicie,
 Fără Cruțare.

În aceeași toamnă, poetul Mihai Moșandrei, își dăruia biblioteca personală uniunii scriitorilor, în semn de dragoste față de scriitorii români. Din arhiva personală a poetului redăm în încheiere scrisoarea de mulțumire din 12 octombrie 1988, adresată poetului de către președintele Uniunii Scriitorilor, din acea vreme, scriitorul D. R. Popescu.

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
UNIUNEA SCRITORILOR

Stimate și iubite coleg,

Am luat act, cu recunoștință, de frumosul domniei voastre gest, de a dăruii biblioteca personală Uniunii Scriitorilor. În felul acesta Biblioteca Uniunii noastre se va îmbogăți cu o serie de prețioase volume, citite și comentate, o întreagă, laborioasă viață, de un poet al cărui har este recunoscut și prețuit în literatura noastră contemporană.

Această generoasă donație, acest frumos gest demonstrează, odată mai mult, devotamentul intelectual și dragostea domniei voastre față de scriitorii români.

Cu deosebită stimă,
PREȘEDINTELE UNIUNII SCRITORILOR,

Dumitru Radu Popescu

Domnului Mihai Moșandrei

JURNAL

„.....Aveam impresia că merg ca într-un vis, în care pașii n-aveau posibilitatea de a avansa, ci mi se încheiau în clisă. Priveam în dreapta și în stânga străzii, să întâlnesc din ochi o bancă pe care să mă pot așeza o clipă. Respirația și aerul tare mă înăbușeau. Cine mă întâlnea mă lua drept un convalescent după o grea boală, căutând a-mi da brațul spre a mă sprijini măcar o clipă.

Privindu-mi nenorocitul hal de slăbănogeață în care mă aflam, în minte îmi năvăleau imaginile bieților cintezoai ai copilăriei care, după un an de hrană cu semințe de cânepă și smochine, când plictisiți de ei, le deschideam ușa coliviei să poată zbura, paralizici cădeau pe podele, căutând să se ascundă pe sub scaune, asemenea unor șoareci. Uitaseră să mai zboare.....

De-a lungul unei străzi largi din Gherla, mergeam la vale ca o frunză veștedă luată de curenți sau de apă vijelioasă. Făceam mari eforturi să mă pot opri. Prima clădire în acel orașel necunoscut ardelenesc fu o biserică impozantă și albă. Aș fi dorit să dau buzna înăuntru, să cad în genunchi și să mă rog pentru sufletul meu obosit, mulțumind Domnului. Nu eram însă definitiv liber, nici acum, să fac ce vreau; un

gardian foarte prietenos mă acompania, speriat de slăbiciunea mea cadaverică, dar trebuia să mă predea miliției locale, pentru ultimele formalități de făcut.

Odată terminată și această dureroasă formalitate, eram liber să merg la gară și să iau primul tren spre casă. Eram totuși fericit, în nenorocirea mea aparentă, fiindcă dacă trupul mi-era acoperit în haine boțite și păroase, sufletul rămas întreg, cânta! Părea un diamant luminos deasupra unui gunoi pe care se lasă o rază de soare.

O ciudată voce din fundul conștiinței mele îmi șoptea că nu încă multe decenii vor trece și seisme sociale ale neamului meu se vor atenua și vor trece, și o mare mulțumire și pace va cuprinde întreaga țară, azi atât de agitată. Libertatea, echitatea frumosul, adevărul, mulțumirea se vor întoarce la vechile și adevăratele lor meleaguri, speriate azi ca un stol de porumbei sălbatici de pasul vânătorilor.

Un socialism mai uman, mai liber, era tot ce năzuiam.

Oamenii au porunca divină *de a se iubi între ei* tot timpul, și cu atât mai mult, cu cât sunt de aceeași naționalitate și în aceeași naționalitate, dacă sunt frați ori surori. Iată de ce îmi apărea tot mai mult ca o monstruoasă „lupta de clasă” și mai nescuzabilă și mai gravă decât chiar aceea de „rasă”. La noi se întâmpla, nu știu prin care imixtiune, contrariul: pace în afară și război între fiii aceleiași brazde. Era furia clipelor de azi, dar ca oricare furie, repede va fi și trecerea lor. Simțeam cum o voce divină, necunoscută, îmi vorbea din fundul conștiinței mele că nu mă găseam despărțit de o prăpastie așa de mare, cu toată vârsta mea înaintată, ca să nu mai apuc și vremurile când: dreptul de a gândi și a scrie liber, de a visa, de a avea o locuință a ta, așa cum toate sălbăticiunile pământului și păsările cerului au, de a crede și a te ruga în oricare templu, dreptul de a-ți exprima considerentele tale politice, dreptul de a avea bunuri în exclusivitate, drepturi sfinte ale respectului persoanei umane. Toate acestea vor sosi, cu sau fără voia noastră, și la noi, din retrograda *atmosferă de teroare* în care ne găseam. Probabil că toate aceste calamități se abăteau poate și peste noi din cauza disproporției tot mai mari între înmulțirea omenească și bunurile produse. Cel ce n-are, cu drept sau fără, jefuia pe cel ce are. Acesta îmi apărea ca un crud adevăr și o ultimă explicație a răsturnărilor suferite, cât și acapararea de bunuri în mod abuziv, în mâinile unor minorități atunci incapabile de a le administra. Toate crimele *de les umanitate* trebuia, în sfârșit, să-și ia de la noi acel definitiv adio.

Toate aceste gânduri ce-mi huriau prin cap, se domoliră ca prin farmec, când, intrând în mica gară, dădui peste țărani vânjoși, cu spinarea împovărată de sacii plini, de belsugul toamnei: mere, pere, struguri, nuci, gutui. Iar alte brațe purtau în coșnițe: pui de găină, pâini țărănești uriașe, coapte în țesturi de pământ, sculuri de lână toarsă, etc. Când acești umili plugari mă văzură cu chipul de ceară galbenă, cu hainele boțite și pământii, cu ochelarii enormi ce dansau pe nasul proeminent, mulți dintre ei, mai ales femei, fură prinși probabil de o mare jale, fiindcă începură să-și desfacă desagi și să mă miluiască cu struguri, cu pere, cu covrigi de casă, făcuți din făină albă și ou, cu carafe de must dulce, că nu aveam unde să le mai pun. Bănuiau poate că părăseam închisoarea faimoasă, fiindcă unul după altul, se apropiau de mine, îmbiindu-mă care mai de care cu o altă bunătate.

Încercau să-mi vorbească cu vorbe blajine și încurajatoare, părând toți părtașii marii și nedrepte mele suferințe. Mă mângâiau în naivitatea lor și fiecare mă încuraja cu o vorbă de bine. Dacă vream să-i refuz, cu forța îmi îndesau în ultimul buzunar rămas gol.

Le explicai văzându-mă înconjurat tot mai de aproape, că ispășisem o pedeapsă politică.

- Lasă moșicile, că și noi știm pe- aici destule.....

Bărbații mă felicitau că la vârsta mea am scăpat cu viață, că așa e, de, omul de îmbătrânește devine mai costeliv. Viața de temniță e afurisită maică, rosteau femeile mai bătrâne.

Ca român, mă simțeam mândru și fericit, de generozitatea fără hotare a acestor oameni din plaiurile transilvane. Aveam ferma impresie că suferința mea, cu nimic îndreptățită, avea un adânc ecou în sufletele lor. Tot omul era iubitor de casa și ograda lui, de singurătate și bună-stare, dar mai ales de libertate. Când să plec, iată că se mai ivi în larga sală de așteptare o măicuță bătrână, pe cap cu un văl negru, și cu ochii mărunți, ca două flori de busuioc. Îmi întinse și dumneaei o ciorchină de struguri albastră. Cum îi arătam că nu mai am loc unde s-o mai pun, insistă cu lacrimi în ochi, explicându-mi:

- Ia maică, ia, că am și eu un băiat închis, tânăr și frumos, și azi se împlinesc doi ani de când l-au ridicat, dar are sărăcuțul de el încă opt, până s-o slobozi din greaua pedeapsă. N-avea vină!... n-avea vină măicuță!... și pe biata femeie o podidiră lacrimile ei calde de mamă. Eram convins de multă vreme că închisorile, în acel timp, erau pline până la refuz din cauza tot mai multora ce strigau: E nedrept!... E jefuială!.. etc.

Bătrâna îmi da curaj, consolându-mă cu fatalismul sufletului nostru:

- De maică, așa a fost să fie de la Dumnezeu!... În sufletul tuturor românilor mei, stăruie acest suflet de răbdător și plin de pasivitate, de cercetezi mai bine, de la moldoveni până la olteni, puțin doar mai dinamici și mai bătaioși.

Când trenul se urni din loc, cu un scârțâit prelung, abia atunci avui clara impresie că mă găsesc în adevăr... liber. Privind distrat și liniștit șesurile largi și arăturile toamnei din 1961, mă gândeam, fără a putea da vreo explicație ciudățeniilor vieții unui om, fie el cât de corect, dar vrând să fie el, cu vederile lui. Ce puțin acord între începuturile unei vieți și sfârșitul ei!... Fără de voia mea, gândurile îmi fug iarăși la eminentul cronicar Miron Costin, care întărind nimicnicia vieții omenesti, fragilitatea ei, așezând vremurile și capriciile destinului deasupra noastră, își prorocea tragicul sfârșit de care trebuia să aibă parte.

Nu oare eu, nenorocitul de azi, eram același și totuna cu tânărul student entuziast și voios, cu bucle negre și ondulate, ce debarcase încrezător în viață și fericit acum câteva decenii mai înainte, în golful de azur al Neapolelui?

În acea clipă, pentru sufletul meu adolescent, lumea era creată ca omul, în fiecare clipă a ei, să fie tot mai fericit. Nu era posibil ca în acel depărtat timp, după atâtea crude războaie ale omenirii, după sângeroasa experiență, să mai poată veni altele și mai crude, prelungite și amestecate vieții de fiecare zi a birtului om. Cât de naiv și tineresc optimism, generalizând doar clipa prezentă din infinitul luptelor și mereu schimbărilor căldurii și frigului, florilor și iernilor geroase!...

În ritmul roatelor vagonului ce mă transporta foarte repede spre București, mă gândeam amărât cum, cât de repede pe ruinele învinsului se ridicau noii învingători, ce dictau totul la bunul plac, sub cinicul conținut, palpabil, al formulei ascunse: „scoală-te tu, ca să mă așez eu!...”

Poate că trecutul ridicase prea mult unele clase parazite. Poate că ceea ce prin mine vedeam în chip prea subiectiv, o nedreptate, era de fapt o restabilire a balanței,

într-adevăr o dreptate. Oamenii, însă, au fost și vor rămâne totdeauna subiectivi și egoiști, reducând totul la persoana lor și a celor din jur, la turta pe care o mîncăm și pe care la fiecare ocazie tragem... jarul, să fie cât mai gustoasă și aromitoare.

Ceea ce însă îmi apărea mai sălbatec în acea clipă, era dispoziția barbară de a mi se distruge manuscisele, de a le pune gaz și de a le da foc.

Ideile, oricare idei, în virtutea rațiunii trebuie discutate, alese și nu distruse. Oricare punct de vedere își poate avea părțile lui bune. Eludarea, deci -și nu distrugerea- era normală și civilizată soluție după toate părerile; mai ales că era vorba despre niște biete rînduri literare, inofensive, indiferent dacă pâlăiau în ele aripi de îngeri sau imagini ale trecutului românesc de odinioară, așa cum îl pomenisem în casa noastră, atât de morală și liniștită. Nu toți filozofii sunt, în istoriile filozofice, de acord între ei, cum se cunoaște, și nu toți oamenii sunt obligați, în timpul armatei, să poarte aceeași uniformă. Variația e însăși progresul și viața, e însăși în tiparele Creatorului de la începutul veacurilor.

Răzbunătorul uită că, oricât ar dori el, toate incendiile din lume nu pot devora și distruge realitatea și adevărul, după cum nu poți incinera legile fizice și matematice, ele aparținând Aceluia ce a zidit cosmosul.

Nu poți îngropa marile talente ori marile genii, nici prin conspirațiile tăcerii, nici prin decrete legi, și nici prin chiar suprimarea gânditorului. fiindcă dacă gândul lui era cel just, alții vor veni în urmă-i redescoperindu-l și impunându-l, chiar împotriva clicilor de interesați ai orei prezente.

Crudul și sanghinarul Irod -și după el istoria a înregistrat și pe alții mult mai cruzi - condamnând la moarte pe toți pruncii Iudeii mai mici de un an, el n-a putut totuși înlătura din calea lui pe Isus ce cristaliza cele mai înalte legi de morală umană, apa de viață vie, ideea respectului persoanei umane, și dragostea față de ea, și care din chiar acele vechi timpuri, și odată cu Messia începe să se înfiripe pe pământ:

Sunt și momente cruciale, istorice, de progres, când anumite idei nu mai pot fi monopolul unui singur om sau unei clici, vorbind de libertate și fericire. Oamenii amărâți tot mai mult se trezesc, și strigă tot mai tare dorințele lor, ce nu la infinit pot fi astupate cu pământ. Ele plutesc în aer și iluminării le surprind, le completează și le răspundesc.

Oricât de mari ar fi ineptiile noastre prezente, ele totdeauna și-au avut un înaintaș în istorie, mai celebru.

În secolul al VII-lea bunăoară, califul Omar, acest mare fanatic arab, arzând cu toate volumele ei prețioase, manuscisele bibliotecii din Alexandria, n-a reușit totuși să ardă ideile și gândurile cuprinse incipient în atâtea valoroase manuscise. Celebritățile umane de mai târziu le-au regăsit redându-l omenirii.

Forța binelui și progresului e mai bine ancorată în om decât instinctele animalice, de, care, cu mari eforturi, pe drumul istoriei, încet, încet, se lepădă, pentru divină pâine a iubirii și înțelegerii unanime.

Elementele mărunte, ce se opun fermentului de progres și dreptate, sunt sorocite dispariției în noapte, asemenea unor comete ce au scăpat de sub controlul armonioaselor galaxii.

Soarta, împotriva căreia nimeni nu poate nimic, sau foarte puțin, a decis să fac parte dintr-o generație a sacrificiilor pentru progres; totuși, dacă copiii mei și copiii copiilor lor vor trăi într-o lume pacificată, dreaptă și blândă, mai bună decât cea de azi,

suferințele mele actuale se vor prefăce în jerbii de lumină în cer sau deasupra mormântului în care îmi voi păși definitiv liniște.... Iubirea -piatra filosofală a binelui, a tuturor claselor și a tuturor oamenilor, pe care divinul Isus a propovăduit-o în umilință și modestie - va sosi totuși pe acest glob!...

Cu ochii ascunși sub pleoapele grele, în trepidăția drumului nesfârșit, iată ce-mi frământă creierii, în arzătorul dor de a-i vedea cât mai repede pe ai mei de acasă, și căroră neașteptată mea arestare le produsese atât de groaznice frământări, lipsuri și înjosiri de tot felul.

Evenimentul era cu atât mai prodigios, cu cât reveneam în urma unei absențe de doi ani încheiați, fără a putea să mai am de la soție, copii, frați și surori nici o veste, fie în rău, fie în bine....

Am impresia că istoria țării mele se desfășura azi cu o mai mare iuțeală decât oricând, totuși cu ajustări, îmbunătățiri, într-un real progres de concesii tot mai vizibile.

Cu mirosul de mucegai al temnițelor inutile închis în haine, am notat aici în pripă, dar plin de sinceritate ce totdeauna m-a caracterizat, toate înălțările și toate coborâșurile unei vieți de om și scriitor, peste cataclisme, vifornițele și încrâncenările care par pentru o clipă să se fi potolit.

Rădăcinile literare n-au reușit poate să se prindă mai în adâncuri, glastrele fiind mereu răsturnate de vijelii dușmănoase, multor clase sociale și categorii de români, mai cu seamă împotriva gândirii libere pentru care personal am stăruit atât, fiind convins că fără ea nu poate exista o cultură valabilă, progres, și deci civilizație.

13. III. 1962

Câmpulung-Muscel“

MIHAI MOȘANDREI - PAGES DE JOURNAL. DE JILAVA, À LA MAISON À CÂMPULUNG

Résumé

Nous avons communiqué une partie du JURNAL du poète MIHAI MOȘANDREI dans les numeros VIII/1999 et IX/2000 de notre revue. Il s'agissait des années de prison à Pitești, Jilava et Gherla, car le poète y avait été condamné pour des raisons politiques par le régime communiste en 1956.

Cette fois-ci nous avons l'occasion de découvrir des moments déchirants, des évocations et des pensées de l'homme de 65 ans qui se trouvait de nouveau en LIBERTÉ.

Malgré les souffrances d'un passe très récent, le poète n'a pas perdu son optimisme: il croit dans la force de la vérité et le pouvoir spirituel de l'homme.

Le poète refuse de rester dans la zone de la souffrance car il est persuadé qu'on ne peut jamais anéantir les talents.

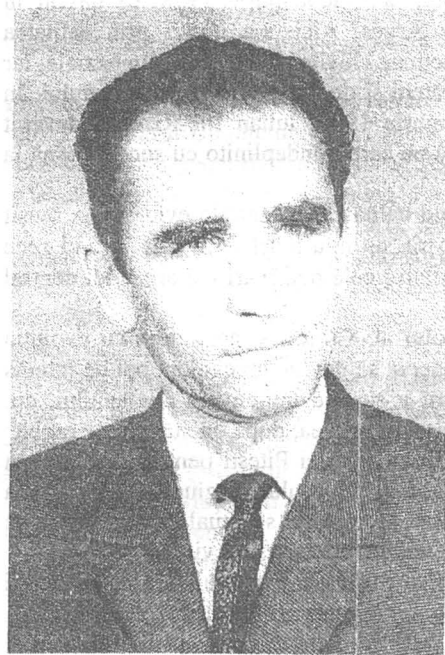

IN MEMORIAM:

IULIAN ILIE RIZEA ȘI CONSTANTIN I. DUMITRESCU

PETRE POPA

Sesiunea anuală de comunicări științifice a Muzeului Județean Argeș, 10-11 noiembrie 2000, ne oferă posibilitatea să evocăm pentru prima oară, într-un climat adecvat, personalitatea a două cadre didactice contemporane integrate sistemului instituțional cultural, ori învățământului superior din Pitești, care s-au remarcat, datorită

demersurilor lor intelectuale, în domeniul istoriei locale și naționale. Sperăm ca o asemenea inițiativă, ce are ca obiectiv ilustrarea vieții și împlinirilor, pe multiple planuri, ale unor colegi din generația noastră, să ne extindă în anii imediat următori. Vor fi conservate astfel, pentru etapele viitoare, valoroase repere aparținând geografiei spirituale din cea de a doua jumătate a veacului al XX-lea, exprimată prin diferite modalități, în arealul Argeș-Muscel.

Din acest unghi de vedere, o relevantă paradigmă devine modul în care IULIAN ILIE RIZEA (1934-1996) s-a dedicat, prin rigoare și moralitate, prosperării, cu predilecție, a muzeisticii românești. Așadar, respectându-i memoria, voi face în cele ce urmează câteva considerații privind componentele definitorii ale fostului meu coleg și colaborator.

Iulian Ilie Rizea s-a născut, la 4 martie 1934, în localitatea Broșteni, aflată astăzi în topografia orașului Costești, județul Argeș. Părinții săi, Marin și Floarea, erau oameni apreciați de comunitate, dorind ca toți cei patru copii ai lor să se realizeze onorabil în diverse domenii. Iulică s-a dovedit pasionat pentru cunoașterea, mai ales, a tradițiilor neamului românesc. Iar ca urmare, după frecventarea claselor primare în satul natal, a absolvit pe cele gimnaziale și medii la Liceul „Ion C. Brătianu” din

Pitești, devenind apoi student al Facultății de Istorie; cursuri de zi, cinci ani, Universitatea din București, pe care o va finaliza în 1958.

Erau atunci în plină afirmare științifică și didactică istoricii: Emil Condurachi, Andrei Țetea, Dionisie Pippidi, Dumitru Berciu, Gheorghe Ștefan, Dumitru Tudor, Ion Nestor, Eliza Campus, Vasile Maciu, Valeria Costăchel, Emil Vărtosu, Aurel Sacerdoțeanu, Dumitru Almaș care au contribuit la formarea sa ca viitor intelectual. Colegi de promoție cu Iulian Ilie-Rizea sunt, printre alții, cunoscuți cercetători în domeniu, precum: Mircea Mușat, Anastasie Iordache, Petre Roman, Ioana Constantinescu, Constantin Vlăduț, Mioara Turcu, Gabriel Mihăescu, Niculina Florea, Ionel Batali, Gheorghe Dragoș, Cornel Tamaș etc.

Se va căsători, la 18 februarie 1962, cu profesoara Marioara Avram, din comuna Căldăraru- Argeș, născută la 30 august 1939, care a devenit, pentru mai multă vreme, un apreciat specialist al Bibliotecii Universității din Pitești. Copiii lor, Carmen-Roxana, economist, și Aurelian Iulian, jurist, asemănător părinților, se exprimă cu elocvență, în primul rând, pe plan profesional. Cu toții au relevat, de-a lungul anilor, tenacitate, pasiune și un pronunțat civism, traduse în exemplaritatea comportamentului de fiecare zi.

Traectoria lui profesională a început, la 1 septembrie 1958, ca dascăl în comuna Broșteni, raionul Costești, regiunea Argeș. Aici, s-a impus prin calitatea cunoștințelor științifice transmise cu multă afecțiune elevilor din clasele gimnaziale, iar spiritul său de inițiativă a fost apreciat de cetățeni și de dirigitorii învățământului. În consecință, peste numai doi ani, la 1 septembrie 1960, Iulian Ilie-Rizea a devenit director al Școlii din Broșteni, responsabilitate pe care a îndeplinit-o cu succes, până la 15 ianuarie 1963.

Pe vremea directoratului său, exersând calități manageriale evidente, a reușit să construiască în timp record, cu ajutorul obștii, un nou local de școală, având zece săli de clasă și laboratoare, fiind astăzi unul dintre cele mai mari ale arealului central rural argeșean.

Începând cu deceniul șapte al secolului al XX-lea, concomitent cu evoluția industrială a zonei Argeș-Muscel, aceasta a început să devină un evident pol de interes național inclusiv în segmentul cultural. Pentru a susține inițiativele domeniului, era oportun să se apeleze la tineri. Ca dovadă, Iulian Ilie-Rizea, după un stagiu „de probă” (ianuarie-septembrie 1963 ca inspector în cadrul Comisiei Pitești pentru Răspândirea Cunoștințelor Științifice), a fost numit director al Muzeului Regiunii Argeș. Avea atunci, la 1 septembrie 1963, aproape 30 de ani. Contractul spiritual cu muzeistica se va prelungi, prin rezultate deosebit de concludente, până la sfârșitul vieții.

Din acest unghi de vedere, în definirea profesionalismului și a specializării sale, se pot contura mai multe etape. Prima dintre acestea au devenit anii 1963-1967, când a relevat pasiunea, devenită vocație, pentru valorificarea, prin intermediul instituției muzeistice din Pitești, a tradițiilor istorice și particularităților naturale dintre Carpați și Dunăre, sau dintre râurile Olt și Dâmbovița. Colaborând cu profesorii-colegi, în mod special amintim pe Eugenia Popescu, va conferi Muzeului din reședința Argeșului un loc distinct în peisajul cultural regional. A inițiat: structurarea, pe baza portofoliului depozitar, criteriilor științifice sau posibilităților estetice de atunci, expozițiile permanente de istorie și de naturale, derularea primelor campanii de săpături

arheologice sistematizate din Argeș, coordonatele riguroase ale organizării sesiunilor de referate ori simpozioanelor de specialitate.

O altă exprimare a înfăptuirilor lui Iulian Ilie-Rizea se contopește cu anii când condus, ca director, Complexul Muzeal Golești (25 aprilie 1967-1 februarie 1969). Este temporalitatea înființării secției în aer liber a instituției, care surprinde preocupările tradiționale din viticultura și pomicultura României.

Beneficiind mai ales de sprijinul oficial al profesorului Nicolae Mihăilescu, pe atunci vicepreședinte al Sfatului Popular Regional Argeș, reușește să transfere în patrimoniul muzeal de la Golești unele gospodării complexe specializate, ori construcții solitare, ce dovedesc specificul activităților productive enunțate. Un loc distinct îl ocupă, până astăzi, salvarea și montarea întâiului moment ecleziastic sătesc, adus de la Drăguleștii-Cotmenei, într-un muzeu cu profilul amintit. A colaborat atunci, în mod special, cu Aurelian Motomancea, Filofteiu Vochin, Grigore Constantinescu, Gheorghe Mihăilă, Dumitru Mican, Gheorghe Chirilă.

Privind retrospectiv, se poate afirma cu toată certitudinea că preocupările lui au cantonat, predilect, în scopul extensiei sistematice a Complexului Muzeal Golești, față de care a avut afinități deosebite. Le-a declarat public și le-a demonstrat veridic, ca o prelungire a obiectivelor strategice, concretizate prin ceea ce se va înfăptui aici în deceniile ulterioare acțiunilor de pionierat de la Golești.

Plenitudinea dimensiunilor sale se poate distinge însă reliefând multiplele împliniri din perioada 1969-1990, atunci deținând funcția de inspector principal pentru muzee în cadrul Comitetului de Cultură și Artă al Județului Argeș. Au fost anii când această entitate geografică a cunoscut realități istorice complexe, dominante rămânând cele de nuanță economică. Iulian Ilie-Rizea a militat, în asemenea context, cu exemplară dăruire, pentru racordarea sistemului spiritual argeșean la cotele celorlalte domenii ale creației umane în plan local, dar mai ales național.

Din atare perspectivă, contribuțiile lui au avut solitudin de incontestabilă durabilitate și concretețe. Așa, de exemplu, tematica și intrarea în circuitul de vizitare a noilor expoziții reprezentative din cadrul Muzeelor Pitești, Câmpulung, Golești și Curtea de Argeș includ, în mare măsură, opiniile și inițiativele lui principiale sau pragmatice. În același sens, se poate vorbi despre insistența privind instituționalizarea caselor memoriale și punctelor muzeistice permanente de la Valea Mare (Liviu Rebreanu), Teiu (Vladimir Streinu), Priboieni (Constantin Rădulescu-Codin), Leordeni (Dinu Lipătti), Mușetești (Constantin Dobrescu Argeș), Curtea de Argeș (Norocea), Costești, Topoloveni etc.

Un domeniu cultivat cu minuție de Iulian Ilie-Rizea a fost salvarea monumentelor de cult din această parte a țării. Printr-o colaborare de excepție cu foruri civile și creștin-ortodoxe, mai ales cu Institutul de Proiectare Argeș și Sfânta Episcopie a Argeșului, a contribuit direct la valorizarea unor importante repere tradiționale ecleziastice de la Câmpulung, Tutana, Aninoasa, Cotmeana, Glavacioc, etc., a mai multor biserici din lemn, aflate acum în incinta reședinței Episcopale din Curtea de Argeș, pe dealul Gorganilor de la Călinești, ori în alte spații ce le asigură conservarea.

Numele lui Iulian Ilie-Rizea este contopit, d asemenea, într-o măsură considerabilă, cu ceea ce a presupus efortul redimensionării Mausoleului de la Mateiaș, edificarea și recondiționarea a zeci de monumente ale eroilor sau de altă factură, transferarea statuii lui Nicolae Bălcescu, realizarea statuii lui Basarab I, a

rotondei personalităților de la Golești, fixarea de plăci memoriale, aniversarea postbelică a unor personalități originare din zona Argeș-Muscel, organizarea de expoziții naționale sau internaționale etc.

Asemenea merite incontestabile i-au fost recunoscute încă din timpul vieții prin consemnarea numelui său, de exemplu, în „Istoria Municipiului Pitești”, apărută la Editura Academiei Române (1988), în cărțile: „Pitești 600. Memento”(1983), „Pitești. Ghid de oraș” (1985), „Pitești. Pagini de istorie” (1986), „Mausoleul de la Mateiaș” (1984,1985,1988), sau în culegerea „Studii istorice” (2000). Totodată, inițiativele lui se găsesc înscrise în mai multe ziare, reviste, anuare, pliante, programe, prospecte.

Iulian Ilie-Rizea a elaborat și publicat, singur sau în colaborare, numeroase studii, articole și comunicări, susținute, cele mai multe, în cadrul diferitelor reuniuni de specialitate din capitală, din diverse centre cultural-științifice județene și orășenești, ori acolo unde a călătorit, în: Belgia, Franța, Germania, Polonia, Ungaria. Unele posturi de radio și televiziune l-au intervievat, prezentând experiența sa mai ales în domeniul salvării elementelor de patrimoniu național.

De asemenea, a colaborat la realizarea volumelor de referință: „Localitățile județului Argeș” (1971), „Monografia județului Argeș” (1980), „Argeș. Cartea eroilor” (1984). Se află printre donatorii Muzeului Golești, ai altor instituții de profil, ori ca frecvent colaborator al Asociației Folcloriștilor Argeșeni „C. Rădulescu Codin”. Pensionarea din 5 martie 1990, nu a presupus renunțarea la preocupările anilor precedenți. Va continua să conlucreze cu diferite instituții culturale și de învățământ din Argeș, ori din județele limitrofe, în mod special cu Muzeul Golești sau Episcopia Argeșului și Muscelului.

Ultima sa acțiune, dintr-un spectru deosebit de amplu, creat de-a lungul timpului, rămâne contribuția esențială la demontarea bisericii de lemn din Fâlfani (datată începutul secolului al XVIII-lea) și reînălțarea acesteia în perimetrul Universității din Pitești.

Biserica, având hramurile „Cuvioasa Paraschiva” și „Sfânta Muceniță Filoftea”, s-a sfințit joi, 5 decembrie 1996, când a fost evocată, cu înaltă considerație, contribuția profesorului Iulian Ilie-Rizea la restaurarea acestui obiectiv, folosit mai ales ca paraclis pentru studenții Facultății de Teologie.

Dintre participanții la acest eveniment, el lipsea, laudele fiindu-i, deci, postume. Iulian Ilie-Rizea trecuse în lumea umbrelor, cu puțin timp înainte, la 28 iulie 1996, având 62 ani. Era într-o duminică, ce se anunța tihnită, pe care dorea să o savureze, împreună cu familia, la casa lor din Broșteni. Își finaliza însă fulgerător, cum i-au fost deseori intuițiile, deciziile și demersurile din exercițiul profesiei, însumând aproape patru decenii, traseul său pământean.

Paginile de față au dorit să-l readucă pe Iulian Ilie-Rizea printre noi, în mod simbolic, acum când s-au împlinit patru ani de la dispariția lui fizică. Spiritual însă, el dăinuie prin ceea ce a realizat împreună cu alți specialiști în muzeografie, cu prietenii și colaboratorii, ori cu aceia care îl consideră mentorul lor. Pentru a-i onora memoria, cred că s-a făcut, totuși ,prea puțin, ca de altfel și în cazul altor promotori ai intelectualismului argeșean, integrați spiritualității naționale în cea de a doua jumătate a veacului al XX-lea. Spun aceasta întrucât Iulian Ilie-Rizea nu a fost un simplu funcționar cultural, ci un veritabil creator și conservator de valori, într-o perioadă când erau necesare inițiativa, riscul, dăruirea, finalitatea. În asemenea context, propun celor

ce se consideră datori moral să o facă, permanentizarea amintirii împlinirilor sale. Găsesc oportun, de exemplu, acordarea numelui de Iulian Ilie-Rizea, eventual, unei săli din expoziția de istorie a Muzeului Județean argeș, unde să i se expună lucrările, fotografia și un extras din Curriculum vitae.

O altă variantă a recunoașterii postume ar deveni, la Complexul Muzeal Golești, de exemplu, alea cu numele său, având consemnați anii 1934-1996, sau implicare în atare ipostază a Expoziției cu icoane, ori a celei de Artă populară.

Ne vom racorda astfel celebrei expresii, vechi de când lumea: „Adevărul este o stea care răsare după ce omul apune“.

Peste puțin timp, în 2002, Centrul Universitar Pitești va împlini 40 de ani de existență.

Printre cadrele didactice care au lucrat aici, cu mult har și dăruire, aproape două decenii, a fost istoricul Constantin I. Dumitrescu (1936-1980), considerat și acum un model de onestitate și profesionalism.

S-a născut, la 30 mai 1936, în localitatea Bărbătești de lângă Horezu, renumită zonă colinară a județului Vâlcea, într-o familie numeroasă. Părinții săi, Ion și Alexandrina Dumitrescu, oameni harnici și respectați de consăteni, s-au integrat categoriilor social-economice cu posibilități materiale medii.

Din cei șase copii ai lor, Costache și-a dovedit de timpuriu, într-o mai mare măsură, pasiunea pentru studiu.

A absolvit cursurile primare și gimnaziale, la Bărbătești și Mănăstirea Bistrița, devenind apoi, între 1950-1954, elev al Școlii Pedagogice din Râmnicu Vâlcea. Datorită rezultatelor bune pe care le-a obținut în pregătirea ce antama calitatea de viitor învățător, absolventul Dumitrescu I. Constantin a primit recomandarea expresă a Consiliului Profesorat pentru a frecventa învățământul superior.

În urma unui concurs exigent, unde s-a clasat printre primii, Constantin I. Dumitrescu a devenit, în 1954, student al Facultății de Istorie, cinci ani, cursuri de zi, Universitatea din București. Dintre cei care l-au îndrumat în abordarea disciplinelor preferate s-au aflat academicienii: Emil Condurache, Dumitru Berciu, Mihai Berza, împreună cu profesorii, ori conferențiarilor universitari de atunci: Ion Nestor, Dumitru

Tudor, Gheorghe Ștefan, Emil Vârtosu, Ion Ionașcu, Vasile Maciu, Mauriciu Kandel, Eliza Campus, Aurelian Sacerdoțeanu, Dumitru Almaș etc.

Preocupat permanent de cunoașterea și analiza fenomenologiei proprie istoriei naționale și mondiale, a finalizat facultatea, în iunie 1959, devenind diplomat universitar, avându-i, în calitate de colegi ai seriei sale, printre alții, pe viitorii specialiști în domeniu: Vlad Georgescu, Vasile Novac, Constantin Iliescu, Iulian Cârțână, Magda Totu, Ștefan Hurmuzache, Virgiliu Teodorescu, Gheorghe Cantacuzino, Gheorghe Poenaru Bonlea etc.

Cu toate că a dovedit, încă din facultate, înclinații ce îl recomandau cercetării științifice, va opta, la repartitia guvernamentală, pentru profesorat. Debutază în cariera didactică, la 1 septembrie 1959, ca dascăl la școala din Vaideeni, județul Vâlcea, unde a predat istoria și alte obiecte adiacente. În 1960 va fi transferat însă la o altă unitate de învățământ general, respectiv în comuna Bodești, aflată lângă Bărbătești, aici devenind director la numai 24 de ani. Începând cu data de 15 iunie 1961, a acceptat un post de specialitate la Complexul Muzeal Golești. Intra astfel prin preocupările sale, în spiritualitatea acestei zone de largă respirație istorică, pentru care a trudit cu demnitate. Spre sfârșitul anului 1962, în orașul Pitești s-a înființat Institutul Pedagogic de trei ani, reședința Argeșului devenind atunci al 13-lea centru de învățământ superior al României contemporane. Constantin I. Dumitrescu a pătruns în noua instituție, ca asistent suplinitor, la 15 februarie 1963, deci în semestrul doi al întâiului an universitar derulat în Pitești. Era primul și a rămas multă vreme singurul specialist în istorie de aici, component al Catedrei de Științe Sociale.

Datorită seriozității și profesionalismului său, Constantin I. Dumitrescu a urcat în ierarhia universitară după cum urmează: 1963-1971, asistent, titularizat prin concurs la 1 octombrie 1970; între 1971-1978 lector titular prin concurs, timp în care, la 1 iulie 1974, pe baza Decretului nr. 105 din 1974, Institutul Pedagogic s-a unificat cu Institutul de Subingineri, rezultând astfel Institutul de Învățământ Superior din Pitești; 16 februarie 1978- 12 iunie 1980, conferențiar universitar, calitate obținută tot prin concurs, confirmată prin Ordinul nr. 22, emis de Ministerul Educației și Învățământului.

Istoricul Constantin I. Dumitrescu a obținut titlul de doctor, în anul 1974, la Facultatea de profil a Universității din București, printr-o teză amplă, având două volume, privind „Dezvoltarea învățământului în județul Argeș în perioada 1864-1918“, conducător științific fiind prof. univ. dr. Vasile Maciu de la Facultatea de Istorie a Capitalei, membru al Academiei de Științe Sociale și Politice din România. A devenit prima lucrare complexă, de factură monografică, având acest discurs tematic, exersat excelent în mediile intelectuale din arealul nostru tradițional. Se bazează, preponderent, pe o solidă cercetare științifică a izvoarelor, realizată atât la Pitești, Rm. Vâlcea, Câmpulung și Târgoviște, dar mai ales în instituțiile centrale specializate. Documentarea fundamentală cuprinde, pe lângă fondurile arhivistice, 318 alte surse bibliografice.

Volumul I are XVIII + 439 de pagini, abordând, sub forma unor analize complexe, tematici majore precum: Situația economică, socială și politică a României, cu deosebire a județului Argeș, în perioada 1864-1918 (capitolul I); Dezvoltarea culturii în etapa 1864-1918. Lupta de idei în problemele de învățământ (capitolul II); Situația învățământului înainte de 1864 (capitolul III); Aplicarea Legii Instrucțiunii

Publice din 1864 în județul Argeș. Dezvoltarea învățământului după războiul de independență până la sfârșitul secolului XIX (capitolul V); Dezvoltarea învățământului de la sfârșitul secolului XIX până la primul război mondial (capitolul VI); Situația învățământului în anii primului război mondial. 1914-1918 (capitolul VII); Concluzii (capitolul VIII).

Cel de al doilea volum, însumând CXIII p., cuprinde anexele tezei: situații statistice, grafice, tabele nominale cu învățătorii și profesorii etapei istorice amintite, schițe, indice general de nume etc.

Materia investigată este impresionantă, fiind implicate, ca surse informative sau note explicative, un număr de 1826 de componente ale aparatului critic, înscrise succesiv la subsolul paginilor.

După cum preciza autorul în paragraful „Istoriografia temei” (p. IX) „o lucrare asemănătoare, care să studieze sub toate aspectele învățământului dintr-un județ, nu există la această dată, ca de altfel nici o istorie a învățământului românesc din epoca modernă. Diferite aspecte... sunt analizate în lucrările de istoria pedagogiei”.

Pentru a ilustra cât mai sistematic sporurile, ori insuficiențele domeniului abordat, istoricul Constantin I. Dumitrescu segmentează perioada amintită, așadar, în mai multe etape, raportate la: evenimentele majore premoderne și moderne naționale, legislația elaborată la nivel statal, demografia zonei, extensia suportului material din localitățile argeșene, realizarea portofoliului didactic, constituirea sistemului de pregătire a învățătorilor și profesorilor, instituționalizarea obligativității sau gratuității școlare etc.

Teza de doctorat, având, așa cum s-a spus, un aparat critic deosebit de bogat, ce probează la autor seriozitatea și profunzimea cercetării științifice, mai ales inedită, dispune de valoroase descripții și instrumente sinoptice, formulează concluzii definitorii privind temporalitatea și tematica respectivă. De altfel multe din detaliile lucrării au fost valorificate ulterior în sintezele elaborate de alți cercetători, la nivel național ori local, au devenit surse pentru expoziții muzeistice județene, orașenești, comunale, sătești. Editarea tezei, pe care autorul nu a putut să o realizeze după obținerea titlului de doctor, rămâne încă de actualitate pentru instituțiile specializate ale Argeșului.

Datorită calităților sale indubitabile, apreciate ca atare, conf. univ. dr. Constantin I. Dumitrescu a fost mai mulți ani șef de catedră, iar de la 9 iunie 1976, până la decesul său prematur, survenit în ziua de 12 iunie 1980, a îndeplinit mandatul de decan al Facultății de Învățământ Pedagogic din Pitești. Au fost anii când sunt inițiate sesiunile științifice ale instituției, se publică Buletinul Științific pentru acest profil, erau diversificate colaborările cu alte unități de învățământ superior din țară, ori de peste hotare, fiind prezenți și de la Pitești lectori în Italia, Polonia, Cehia, Slovacia, Finlanda, Germania, ceea ce va contribui la extensia spiritualității românești pe asemenea coordonate. Istoricul Constantin I. Dumitrescu a participat la numeroase sesiuni de comunicări naționale, interjudețene sau județene, organizate grație unor foruri științifice de specialitate, publicând studii și articole pe diverse teme, singur ori în colaborare. A abordat uneori subiecte inedite, cu tematică delicată din punct de vedere politic, social, pedagogic, economic. Ca recunoaștere a calităților sale de istoric, numele îi este înscris în mai multe anuare, dicționare, monografii ori bibliografii, apărute atât în timpul vieții, dar și postum.

În perioada celor 17 ani cât a fost cadru didactic universitar, el s-a aflat în excelente relații de colaborare cu profesori de renume ce au condus atunci instituția noastră de învățământ superior, precum; Marin Mocanu, Sofia Sorescu, Augustin Z. N. Pop, Ion Todor, Gheorghe Poțincu, Victor Rădulescu etc. Au conlucrat benefic pentru întronarea criteriilor academice în geografia preocupărilor argeșene, urmărind totodată conexarea acestora la exigențele naționale.

Dar cei mai apropiați i-au fost lui Constantin I. Dumitrescu componenții familiei, cu deosebire soția sa, Floarea născută la 3 august 1941 în comuna Stolnici-Argeș, reputat profesor de istorie al municipiului Pitești, cu activitate remarcabilă în Colegiul „Zinca Golescu”. Prin căsătoria lor (30 iunie 1966), în Casa Dumitrescu a apărut, la 2 august 1967, Izabela-Veronica, astăzi medic la Câmpulung Muscel.

În cele patru decenii și jumătate de viață pământeană, personalitatea istoricului Constantin I. Dumitrescu, ce se odihnește acum în cimitirul localității natale, s-a format concomitent cu sporirea rolului învățământului superior din Pitești în viața cetății. Destinul nu i-a hărăzit bucuria finalizării multor proiecte, printre care s-a aflat și acela privind înființarea unei secții de istorie la Pitești.

Astăzi, asemenea deziderat a devenit însă realitate, existând, chiar în cabinetul unde el a lucrat mai mulți ani, Decanatul Facultății de Litere și Istorie. De aceea, pentru immortalizarea numelui și a faptelor sale științifice, care au demonstrat întotdeauna exigență, inițiativă, patriotism, deschidere spre nou și un generos umanism, propunem Senatului Universității din Pitești ca unul dintre spațiile reprezentative de învățământ, din complexul de pe str. Gheorghe Doja, să devină „Amfiteatrul Constantin I. Dumitrescu 1936-1980”.

SUMARUL SUMARELOR

Argessis. Studii și Comunicări, Muzeul Județean Argeș, Istorie
I (1968), II (1969), III (1971), IV (1972), V (1980), VI (1986),
VII (1995), VIII (1999), IX (2000), X (2001)

I. Arheologie

Alexandrescu, Alexandrina, Păunescu, Anca, *Așezarea din sec. III e.n. de la Podul Dâmboviței*, III, p. 163-174.

Bica, Ion, *Aspecte religioase geto-dacice din arealul argeșean în lumina documentelor arheologice*, VII, p. 13-16.

Bichir, Gheorghe, Popescu, Eugenia, *Cercetările arheologice de la Mătăsaru și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale a dacilor liberi*, I, p. 81-96.

Bodea, Octavian, *Ceramica romană de tradiție dacică în zona Muscelului*, V, p. 230-238.

Cantacuzino, Gheorghe I., *Date noi privind cetatea Poienari (Argeș)*, III, p. 209-216.

Cantacuzino, Gheorghe I., *Probleme ale cercetării vechii reședințe domnești din Câmpulug*, IX, p. 107-115.

Cantacuzino, Gheorghe I., *Sondaje arheologice la ctitoria lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș*, V, p. 239-244.

Chihaia, Pavel, *Date noi despre necropola primilor Basarabi din Curtea de Argeș*, II, p. 133-166.

Cioflan, Teodor, *Cercetările arheologice de la Popești, jud. Argeș*, VII, p. 5-12.

Cioflan, Teodor, Maschio, Romeo, *Dovezi arheologice privind existența unei curți domnești temporare la Pitești*, VIII, p. 127-134.

Cioflan, Teodor, Maschio, Romeo, *Săpăturile arheologice de salvare de la Șerbănești, județul Argeș*, IX, p. 7-14.

Constantinescu, Nicolae, *Cercetarea arheologică de la Curtea domnească din Argeș*, 1967, I, p. 123-138.

Cristoceea, Spiridon, *Cercetările arheologice de la Piscani, județul Argeș*, X, p. 127-130.

Cristoceea, Spiridon, *Cercetările arheologice și problema Casei domnești de la Mănăstirea Tutana, jud. Argeș*, X, p. 113-122.

Cristoceea, Spiridon, Maschio, Romeo, *Vechea Biserică de lemn din Schiau, com. Bascov, jud. Argeș (sec. XVIII)*, X, p. 205-208.

Cristoceea, Spiridon, Maschio, Romeo, Cioflan, Teodor, *Vechea biserică de lemn din Turculești, comuna Călinești, județul Argeș*, X, p. 185-190.

Cristoceea, Spiridon, Tănărașanu, Ecateriana, Mirea, Pavel, *Cercetările arheologice de la biserica fostei mănăstiri Plăviceni, județul Teleorman (1995)*, X, p. 139-156.

Cristodor, Mihai, *Limesul Transalutatus*, IV, p. 229-241.

Dicu, Paul I., *Așezarea geto-dacică fortificată și vestigiile romane de la Budeasa Mică. Castrul roman de la Pitești. Traseul Limes Transalutatus în sectorul Pitești*, IX, p. 37-47.

Georgescu, Laurenția, Georgescu, Emma Mădălina, *Necropola de la Mănăstirea Negru-Vodă, sec. XV-XVIII*, VIII, p. 81-89.

Georgescu, Laurenția, Georgescu, Emma Mădălina, *Oseminte umane descoperite în context nefunerar (sec. II a.Chr. - I p.Chr.)*. *Analiză antropologică*, IX, p. 77-90.

Mateescu, Nicolae, *Descoperiri și cercetări arheologice în Argeș*, I, p. 7-15.

Mavrodin, Teodor, Popescu, Eugenia, *Depozitul de vase feudale de la Ștefănești-Pitești*, II, 211-218.

Măndescu, Dragoș, *Două atase din bronz aflate în colecția Muzeului Județean Argeș*, IX, p. 33-35.

Măndescu, Dragoș, *Fibule din colecția Muzeului Județean Argeș-Pitești. Epoca Bronzului, Hallstatt, Latène*, VIII, p. 7-19.

Măndescu, Dragoș, *Ștampile amforice de la Ceiățeni păstrate în colecția Muzeului Județean Argeș - Pitești*, IX, p. 67-75.

Măndescu, Dragoș, *Tellul gumelnițean de la Ziduri (com. Mozdăceni, jud. Argeș)*, X, p. 7-20.

Măndescu, Dragoș, Cioflan, Teodor, Maschio, Romeo, *Noi aspecte ale eneoliticului târziu în zona Argeșului*, IX, p. 19-24.

Mîrtzu, Flaminu, *Ecouri argeșene nevalorificate privind etnogeneza: vasele funerare medievale de sticlă*, VII, p. 45-52.

Mîrșu, Flaminio, *Prezențe arheologice bogomilice în zona Câmpulung-Muscel*, II, p. 219-229.

Nania, Ion, *Aria culturii de prund în România*, I, p. 17-22.

Nania, Ion, *O importantă descoperire din perioada feudalismului timpuriu, la Bârlogu, comuna Negrași, județul Argeș*, II, p. 117-132.

Nania, Ion, *Prima unealtă pomiviticolă folosită în țara noastră*, IX, p. 15-17.

Pătrașcu, Ion, *Așezarea geto-dacică de la Poroshia (județul Teleorman)*, X, p. 41-46.

Petolescu, Constantin C., Avram, Romeo, Cioflan, Teodor, Amon, Lucian, *Castrul de pământ de la Fălfani-Isbășești, județul Argeș. Raport preliminar*, VII, p. 31-39.

Petolescu, Constantin C., Cioflan, Teodor, *Castrul roman de piatră de Câmpulung (Pescăreasa, jud. Argeș). Cercețările din anii 1978-1989*, VII, p. 17-29.

Popescu, Emilian, Popescu, Eugenia, *Castrul roman Edava-Câmpulung. (Observații preliminare)*, I, p. 67-79.

Popescu, Eugenia, *O nouă descoperire de „tip Alexandria” în așezarea de la Bălănești*, I, p. 57-66.

Popescu, Eugenia, *Tezaurul de podoabe dacice din argint de la Bălănești*, II, p. 109-116.

Rosetti, Dinu V., *Moneda și podoaba în ritualul funerar din Țara Românească în veacurile XIII-XVI*, III, p. 187-193.

Teodorescu, V., Rizea, Iulian, Dupol, Vasile, *Un tezaur de podoabe dacice de argint și de monede romane republicane descoperit în Muntenia. (Tezaurul de la Rociu, județul Argeș)*, II, p. 101-108.

Vulpe, Alexandru, Popescu, Eugenia, *Date noi privind grupul Ferigile în Argeș*, I, p. 23-31.

II. Istorie Antică

Bădescu, Marin, *Val, troian sau drum roman, între Argeș-Pitești și Rucăr*, X, p. 47-56.

Croitoru, Costin, *Câteva considerații cu privire la rolul valorilor de pământ pe teritoriul Daciei*, X, p. 55-64.

Ionescu, Ion, *Despre originea și semnificația etimologică a toponimicului Argeș*, III, p. 153-162.

Marin, Valentin, *Campania lui Alexandru Macedon la Dunărea de Jos (335 î. Hr.). O nouă interpretare*, X, p. 25-40.

Nania, Ion, *Despre „Metereaque turba Getaquae”*, IX, p. 25-31.

Nania, Ion, *Religia geto-dacilor - bază a ortodoxiei românești*, VIII, p. 21-45.

Petolescu, Constantin C., *Originea numelui râului Argeș*, X, p. 21-23.

Popa, Petre, Elenismul și lumea geto-dacilor, VIII, p. 389-396.

Șandru, Ilie, *Considerații juridice asupra unui testament descoperit la Sucidava*, VIII, p. 47-53.

Șandru, Ilie, *Villa rustica în cadrul structurilor socio-economice din Dacia*, IX, p. 91-94.

Ștefănescu, Liviu, *Societatea geto-dacică din vremea lui Burebista în lumina concepției marxiste despre formațiunea social-economică*, V, p. 223-229.

Vulpe, Radu, *Getul Burebista, conducător al întregului neam geto-dac*, I, p. 33-55.

III. Istorie Medievală

Anton Manea, Cristina, *Un document despre moșia Șuici și genealogia familiei proprietare*, IX, p. 225-235.

Bălan, Constantin, *Semnificația unor informații epigrafice din ultimele decenii ale sec. al XVII-lea de la monumente din Argeș, pentru istoria poporului nostru*, VII, p. 67-72.

Bica, Ion, *Biserici ortodoxe din secolul al XIII-lea descoperite în regiunea Argeș-Muscel*, X, p. 65-72.

Bica, Ion, *Mărturii ale influenței civilizației bizantine în regiunea Argeș-Muscel (secolele X-XIV)*, IX, p. 141-148.

Branște, Marin, *Un document necunoscut de la Radu Mihnea, domnul Țării Românești*, IV, p. 293-300.

Chihăia, Pavel, *Procesul moșiei Flămânzești de lângă Curtea de Argeș*, IV, p. 259-270.

Constantinescu, Grigore, *Relațiile interetnice româno-germane în arealul de constituire a Țării Românești*, VIII, p. 99-114.

Constantinescu, Nicolae, *Satele medievale din județul Argeș până la anul 1500. Încercări de geografie istorică*, II, p. 167-178.

Cristoceea, Spiridon, *Aspecte ale luptei sociale pe domeniul Mănăstirii Râncăciuv*, II, p. 231-236.

Cristoceea, Spiridon, *Despre un schit muscelan mai puțin cunoscut, Dobrești (sec. XVII) și despre alte locașuri religioase de aici*, IX, p. 199-224.

Cristoceea, Spiridon, *Din nou despre sigiliile lui Mareș Băjescu*, VIII, p. 135-143.

Cristoceea, Spiridon, *Două documente inedite din vremea lui Antonie Vodă din Popești privind domeniul familiei Brâncoveanu*, III, p. 229-237.

Cristodor, Mihai, *Rucărul medieval și evenimentele politice din Țara Românească, dintre anii 1655-1660*, III, p. 217-227.

Dina, Teodor, *File din istoria unui vechi sat argeșean, Piscani*, VIII, p. 115-125.

Dinu, Constantia, *Din istoricul unui vechi sat de moșneni - Suslănești*, IV, p. 285-292.

Dinu, Constantin, *Legendă și adevăr istoric*, V, p. 266-269.

Dumitrescu, Constantin, Dumitrescu, Florica, *Lupta jărânimii împotriva exploatării feudale în județele Argeș și Vâlcea în sec. al XVI-lea și al XVII-lea*, I, p. 139-149.

Georgescu, Dumitru V., *Luptele dintre austrieci, români și turci la 1789 în zona Argeșului*, VIII, p. 161-165.

Georgescu, Dumitru V., Georgescu, George, *Județul Argeș la 1778, după memoriile generalului Von Bauer*, VII, p. 73-78.

Georgescu, George, Câmpulung-Muscel în *Cronica franciscanilor de la 1746*, IX, p. 253-265.

Georgescu, George, *Cronica Râmnicului din 1764*, X, p. 191-204.

Georgescu, George, *Din tainele Argeșului*, VIII, p. 73-79.

Georgescu, George, *Locul și data luptei de la Rovine - Argeș*, VII, p. 41-44.

Ligor, Alexandru, *Orașele Câmpulung, Curtea de Argeș și Pitești văzute de călători străini la mijlocul secolului al XVII-lea*, V, p. 260-265.

Luca, Cristian, *Prima etapă a participării Transilvaniei la războiul de treizeci de ani în lumina unor documente venețiene inedite*, IX, p. 177-185.

Miu, Dragoș Nicolae, *Petru Movilă*, IX, p. 187-197.

Mîrțu, Flaminie, *Cu privire la identificarea lui Neacșu, emitențului primei scrisori, cunoscute, în limba română*, V, p. 245-251.

Mîrțu, Flaminie, *Originea argeșeană a lui Iancu de Hunedoara, în lumina reconsiderării critice și exhaustive a cronicii lui Bonfinius*, IV, p. 243-251.

Mîrțu, Flaminie, *Problematika localizării primei capitale a statului feudal al Țării Românești*, III, p. 175-185.

Moisescu, Cristian, *O citorie necunoscută din vremea domniei lui Șerban Cantacuzino: Biserica Valea Mare-Podgoria, com. Ștefănești (jud. Argeș)*, IX, p. 241-246.

Moisescu, Cristian, *Unde a funcționat primul lăcaș al Mitropoliei Țării Românești*?, VIII, p. 55-61.

Mulțescu, Maria, Mulțescu, Alexandru, *Cloașterul câmpulungean*, IX, p. 117-140.

Mulțescu, Maria, Mulțescu, Alexandru, *Probleme legate de Palatul de la Curtea Domnească din Argeș*, X, p. 157-172.

Nania, Ion, *A fost satul românesc o fortificație militară prevăzută cu șanțuri de apărare*?, X, p. 73-80.

Nania, Ion, *Localizarea celor trei lupte purtate de Doamna Chiajna*, X, p. 91-102.

Neagoe, Claudiu, *Câmpulung, 1737*, X, p. 181-183.

Neagoe, Claudiu, *Ocupațiile austriece și maghiare la Câmpulung între 1688-1691*, IX, p. 247-252.

Neagoe, Claudiu, Păduraru, Marius, *Mărturie controversată despre tabăra lui Mihai Viteazul de la Stoenești (septembrie-octombrie 1595)*, X, p. 103-112.

Olteanu, Ștefan, *Locul și rolul orașului Pitești în contextul producției meșteșugărești urbane din Țara Românească în evul mediu*, IV, p. 271-275.

Pally, Filofteia, *Negustorul medieval*, IX, p. 285-290.

Popescu-Argeșel, Ion, *Bisericile rupestre din Muscel*, VIII, p. 91-98.

Rădulescu, Maria Venera, *Cahle cu reprezentări heraldice descoperite la Câmpulung Muscel - „Acvila bicefală”*, X, p. 123-126.

Rădulescu, Maria Venera, *Influențe heraldice pe cahle argeșene - „Leii rampanți-afrontați”*, IX, p. 165-172.

Rădulescu, Toma, *Câteva mărturii documentare privilegiate la județul istoric Argeș din condica mănăstirii Pantelimon*, X, p. 173-180.

Rezachievlci, Constantin, *De unde venea și unde a păstorit primul mitropolit al Țării Românești*?, VIII, p. 63-72.

Sacerdoțeanu, Aurelian, *Aref - un vechi sat argeșean*, II, p. 179-209.

Sacerdoțeanu, Aurelian, *Argeș - cea mai veche reședință a Țării Românești*, I, p. 105-122.

Sacerdoțeanu, Aurelian, *Începuturile orașului Pitești*, III, p. 195-208.

Sinigalia, Tereza, *Conacul lui Constantin Brâncoveanu din vile de la Pitești*, VIII, p. 145-149.

Stănică, Vasile, *Un domeniu feudal din secolul XVI de pe meleagurile argeșene*, V, p. 252-259.

Șerban, Constantin, *Contracțe vasalice de model occidental european în istoria românilor din secolul al XIII-lea*, IX, p. 99-105.

Ștefănescu, Liviu, Ligor, Alexandru, *În legătură cu palanca lui Sinan Pașa de la București și retragerea lui Mihai Viteazul la Târgoviște*, IV, p. 277-284.

Trâmbaciu, Ștefan, *Contribuții la istoricul Bisericii Domnești din Câmpulung Muscel, județul Argeș*, IX, p. 159-164.

Trâmbaciu, Ștefan, Două anaforale ale Logofetei Țării de Sus, de la începutul sec. al XIX-lea, privitoare la scutirea de vama domnească a orașului Câmpulung, VIII, p. 197-201.

Trâmbaciu, Ștefan, Poștoacă, Donia, Două documente mai puțin cunoscute referitoare la biserica din Schitu Golești, Județul Argeș, IX, p. 237-240.

Vasilescu, Veronica, Cristoce, Spiridon, Un document necunoscut de la Mihnea Turcitul, domnul Țării Românești, IV, p. 253-258.

Vergatti, Radu Ștefan, Argeșul în politica lui Mircea cel Bătrân, X, p. 81-86.

Vergatti, Radu Ștefan, Boierii argeșeni și cetatea Poienari între mijlocul secolului al XV-lea și primele decenii ale secolului al XVI-lea, IX, p. 149-158.

IV. Istorie Modernă

Burlacu, Ionel, Tucă, Cornel, Un document inedit: „Memoriu asupra recunoaștrii șoselei ce leagă Curtea de Argeșiu cu Câmpulung” (mai 1884), X, p. 307-312.

Cârstea, Remus Petre, Date inedite despre construcția reședinței familiei Brătianu la Florica, X, p. 291-292.

Chistol, Dragoș, Concepția lui I. C. Brătianu privind politica și statutul internațional al României în timpul guvernării conservatoare (1871-1876), X, p. 293-300.

Cojocaru, Florentina, Gava, Radu, Ocupațiile locuitorilor din Albești-Muscel reflectate în Catastrofa din 1838, X, p. 231-232.

Constantinescu, Mircea, Medici câmpulungeni participanți la războiul franco-prusac din 1870-1871, în ambulanțele internaționale și la Comuna din Paris, IX, p. 309-311.

Cristoce, Spiridon, Județul Argeș oglindit în catastrofa din 1832, VII, p. 87-99.

Deaconu, Gheorghe, Coman, Nicolina, Dezvoltarea meseriilor și industriei la Pitești în secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX, V, p. 364-370.

Dina, Teodor, Legea rurală din 1864 și aplicarea ei în Piscani, județul Argeș, IX, p. 297-308.

Gilcă, Mircea, Aspecte ale destrămării obștilor din județul Muscel, V, p. 371-377.

Gilcă, Mircea, Atitudinea muscelenilor față de reformele și politica externă din perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza, VII, p. 119-122.

Iliescu, Constantin, Dumitru, Mircea, Aspecte social-economice din zona de nord-vest a

județului Argeș la jumătatea secolului al XIX-lea, VII, p. 123-126.

Jurca, Chira, Regimentul 44 Argeș în luptele din Țara Loviștei 1915-1916, X, p. 317-328.

Leonăchescu, Nicolae P., Aplicarea Legii rurale din 1864 în Stroiești-Argeș, VII, p. 107-117.

Leonăchescu, Nicolae P., Lichidarea „Treimii proprietății” din Stroiești-Argeș, VIII, p. 213-235.

Mavrodin, Teodor, Câteva documente privitoare la averea rămasă de la Tudor Vladimirescu, conducătorul revoluției de la 1821, VIII, p. 173-175.

Mavrodin, Teodor, O condică necunoscută a patențiarilor piteșteni din iulie 1860, V, p. 324-355.

Mirșu, Flaminu, Un izvor narativ extern privind mișcarea revoluționară condusă de T. Vladimirescu, puțin cunoscut, necercetat critic și nefolosit până azi: lucrarea englezului Edward Blaquières, din anul 1825, I, p. 151-159.

Novac, Vasile, Activitatea politică a argeșenilor și muscelenilor reflectată în paginile ziarului „Românul” în perioada august 1857 - iunie 1859, X, p. 233-256.

Novac, Vasile, Incendiul de la Pitești din august 1848, V, p. 311-315.

Novac, Vasile, Viața locuitorilor din plasa Argeș în anii 1833-1834, X, p. 209-230.

Orjanu, Mihaela, Concepte de spionaj la nivelul intern și internațional la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, IX, p. 313-318.

Pop, Augustin Z. N., 1848 în Argeș (Documente noi), III, p. 239-248.

Popa, Petre, Revoluția de la 1848 din Țările Române în opera istoricilor Alexandru D. Xenopol și Nicolae Iorga, VII, p. 101-106.

Pintilie, Dan, Elena Perticari Davila - Din viața suveranilor la mănăstirea Sinaia în 1882, X, p. 301-306.

Rădu, Dumitru, Mișcarea muncitorească - factor hoiărdor pentru adoptarea legilor referitoare la munca din România în perioada 1893-1914, IV, p. 343-351.

Șerban, Constantin, Negustori argeșeni la începutul secolului al XIX-lea. Două documente inedite, V, p. 270-275.

Șerban, Constantin, Un manuscris inedit cuprinzând o descriere amplă a orașului Pitești din 1860, X, p. 257-268.

Șovar, Gheorghe, Aspecte privind situația edilitară din Pitești în preajma primului război mondial, X, p. 313-316.

Ștefănescu, Liviu, *Teze și ipoteze în problema trecerii de la feudalism la capitalism*, IV, p. 301-308.

Trămbaciu, Ștefan, 1907 în zona Muscelului, V, p. 395-403.

Țucă, Cornel, *Operațiuni militare desfășurate în luna noiembrie 1916 în jurul localității Pitești*, VII, p. 127-130.

Ungureanu, Octavian, *Domnul Tudor - împrejurări și popasuri argeșene*, IX, p. 291-295.

Ungureanu, Octavian, *Tudor Vladimirescu în conștiința argeșenilor. Momente și semnificații*, VIII, p. 167-171.

V. Istorie Contemporană

Alexandrescu, Andrei, *România în frontul sovietic. Discursul despre pace în anii 1945-1964*, VIII, p. 263-267.

Boțoghină, Iulian, *Un document inedit despre greva de la depoul C.F.R. Pitești din 1920*, X, p. 339-244.

Boțoghină, Iulian, *Un studiu din 1933 referitor la întreprinderile industriale pe teritoriul Diviziei 3 Infanterie Pitești*, IX, p. 355-362.

Calopereanu, Alin, *Bombardamentul de la 1 august 1943 și efectele sale în județul Argeș*, IX, p. 401-407.

Carp, Cornel, *Divizia 3 Infanterie - forță de intervenție pentru lichidarea rebeliunii legionare din ianuarie 1941*, VII, p. 149-154.

Carp, Cornel, *Participarea Diviziei 3 Infanterie din Pitești la manevrele de la Cincu, din toamna anului 1943*, IX, p. 409-412.

Cârstea, Remus Petre, *Comunitatea elenă de la Florica, 1949-1999*, IX, p. 457-460.

Chistol, Aurelian, *Elemente ale desfășurării campaniei electorale în armată în 1946*, X, p. 421-430.

Chistol, Aurelian, *Manifestări studențești extremiste în anii 1919-1922*, IX, p. 319-328.

Cioflan, Teodor, *Raporturile lui Gheorghe Tătărescu cu Nicolae Titulescu în problema încheierii unui pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică*, X, p. 361-372.

Constantinescu, Grigore, *Rezistența armată anticomunistă din Munții Făgăraș reflectată în istoria României*, IX, p. 435-442.

Cruceană, Ion, *Presa progresistă la Pitești în perioada 1930-1940*, III, p. 249-258.

Dicu, Paul I., *Din activitatea politică a prof. univ. Gheorghe Brătlanu la Pitești (1930-1938)*, X, p. 373-378.

Didiță, Paul, Drugă, Viorel, *Lagărul de prizonieri nr. 10 de la Corbeni*, X, p. 417-420.

Dobrinescu, Valeriu Florin, Ion Antonescu în arhivele diplomatice franceze, IX, p. 377-384.

Dobrinescu, Valeriu Florin, Nicolescu, Gheorghe, *Un general francez la București (septembrie 1939)*, VIII, p. 237-253.

Dobrinescu, Valeriu Florin, Pătroiu, Ion, *Un manuscris privind politica externă a României interbelice aflat în Biblioteca Congresului S.U.A.*, VII, p. 141-148.

Dumitrescu, Constantin, Dumitrescu, Florica, *Frământări sociale în județul Argeș în anii crizei economice (1929-1933)*, II, p. 263-277.

Dumitrescu, Constantin, Dumitrescu, Florica, *Frământări sociale în județul Argeș între anii 1934-1940*, III, p. 261-270.

Dumitrescu, Ionel-Claudiu, *Armata română în anii 1946-1947*, IX, p. 429-433.

Dumitrescu, Ionel-Claudiu, *Câteva aspecte din timpul „Foametei celei mari” (1946-1947)*, VIII, p. 269-274.

German, Adina, German, Ioan, *Ultima întâlnire a lui Alexandru Vaida Voievod cu Ionel I. C. Brătianu*, X, p. 345-352.

Gherghina, Narcis, 6 mai 1944 în istoria Argeșului, X, p. 395-402.

Hlihor, Constantin, *Considerații privind guvernarea mareșalului Ion Antonescu (6 sept. 1940 - 23 aug. 1944)*, VIII, p. 297-303.

Lascu, Stoica, *Începuturile activității politice a lui Armand Călinescu. Implicații argeșene*, IX, p. 363-376.

Martin, Victor Răzvan, *Spitalul Militar Pitești - activitate și organizare între anii 1926-1938*, X, p. 353-360.

Mavrodin, Teodor, *Camera de Industrie și Comerț - Pitești*, IX, p. 329-354.

Mavrodin, Teodor, *Coloniile de refugiați polonezi din județele din Argeș și Muscel (1939-1945)*, VII, p. 137-140.

Munteanu, Emilian, *Un obiectiv al apărării intelectuale: regimul Ion Antonescu*, VIII, p. 333-337.

Petrescu, Nicolae, *Hidroaviația română în timpul celui de-al II-lea război mondial. Campania din est (Partea I)*, X, p. 329-338.

Pintile, Dan, *Aplicarea decretelor-legi din 1920 privind reforma agrară din județele Argeș și Muscel*, VII, p. 131-136.

Pintile, Dan, *Construirea satului model „Antonești”, din comuna Corbeni, județul Argeș, 1941-1944*, VIII, p. 255-262.

Popa, Petre, *Activitatea politică a forțelor democratice din orașul Pitești în prima etapă a revoluției populare*, III, p. 279-287.

Popa, Petre, *Contribuția organizațiilor P.C.R. și P.S.D. din județul Argeș la făurirea partidului unic al clasei muncitoare*, IV, 353-364.

Popa, Petre, *Mișcarea muncitorească din orașul Pitești în perioada avântului revoluționar. Participarea secțiunii locale a Partidului Socialist la activitatea de făurire a P.C.R.*, II, p. 247-262.

Popa, Petre, *Semnificația istorică a activității și vizitelor tovarășului Nicolae Ceaușescu în județul Argeș*, V, 1980, p. 207-222.

Robea, Mihail M., *Monografiile sătești argeșene în manuscris din deceniile 4 și 5 ale secolului al XX-lea – valoroase surse documentare pentru istorici și etnologi*, X, p. 403-412.

Șovar, Gheorghe, *Asasinatele politice de la Pitești din 9 august 1946*, IX, p. 425-427.

Șperlea, Florin, *Procesul și execuția marelui Ion Antonescu în percepția opiniei publice românești și a armatei române*, VIII, p. 313-318.

Tucă, Florian, *Un locaș de cult din București, clădirea marelui Ion Antonescu*, X, p. 379-382.

Tucă, Cornel, *Recunoștință față de „eroii” Diviziei 3 Infanterie căzuți în lupta cu legionarii, în București*, IX, p. 395-400.

Urecheanu, Ion Ancu, Deaconu, Gheorghe, *Momente ale pregătirii insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944*, V, p. 417-422.

Urluianu, Constantin, *Raporturile armatei române cu populația civilă din Basarabia și nordul Bucovinei: aspecte ale stării de spirit. 22 iunie – 26 iulie 1941*, X, p. 383-394.

VI. Numismatică și medalistică

Butoi, Mihai, *Un tezaur de monede și obiecte de podobă din sec. al VII-lea descoperit în comuna Priștea Slatina*, I, p. 97-104.

Maschio, Romeo, *Tezaurul de monede feudale de la Izvoru, jud. Argeș (sec. XVI-XVII)*, VII, p. 53-58.

Maschio, Romeo, *Tezaurul monetar (Macedonia Prima - Tasos) descoperit la Bogați, județul Argeș*, IX, p. 49-65.

Maschio, Romeo, Cristoccea, Spiridon, *Monede emise de Mircea cel Bătrân descoperite în biserica fostei mănăstiri Tutana, jud. Argeș*, X, p. 87-90.

Mitrea, Bucur, Rosetti, Dinu V. *Un tezaur de denari republicani și imperiali de început descoperit la Cetățeni-Muscel*, IV, p. 221-228.

Nania, Ion, *Un prețios izvor istoric care amintește căderea statului lui Burebista: tezaurul de la Sprâncenata*, IV, p. 205-219.

Nania, Ion, Maschio, Romeo, Monete turcești descoperite pe teritoriul comunei Moșăteni și pe Moșacu, X, p. 131-138.

Smaranda, Aurică, *Precizări cu privire la „Împrumutul refacerii naționale” și emisiunea medaliei comemorative de aur din 1945 „Ardealul nostru”*, X, p. 413-417.

VII. Istoria învățământului

Achimescu, Eleodor, *Contribuții privind învățământul piteștean între anii 1918-1928*, VII, p. 239-244.

Cristoccea, Spiridon, *Câteva date despre școala din satul Dobrești-Muscel, județul Argeș, între anii 1839 și 1864*, VII, p. 233-237.

Cristoccea, Spiridon, *Contribuții la cunoașterea învățământului public sătesc în județul Muscel între anii 1838 și 1848*, V, p. 276-310.

Diaconescu, Daniel, *Activitatea extrascolară a învățătorilor musceleni*, VIII, p. 207-212.

Diaconescu, Elena, *Școala comercială – etapa școală particulară (1899-1906)*, IX, p. 565-569.

Dina, Teodor, *Școlile din satele Piscani și Negreni, județul Argeș, între anii 1838-1864*, X, p. 269-278.

Dumitrescu, Constantin, *Învățământul sătesc în județul Argeș (1838-1848)*, IV, p. 315-336.

Dumitrescu, Constantin, *Învățământul sătesc în județul Argeș (1848-1864)*, V, p. 303-310.

Dumitrescu, Constantin, Răcilă, Em., *Din istoricul învățământului în orașul Pitești (Până la jumătatea secolului al XIX-lea)*, II, p. 237-246.

Leonăchescu, Nicolae P., *Contribuții la istoria școlii din Stroești-Argeș*, IX, p. 571-579.

Orbișor, Ilie, *160 ani de învățământ la Găvana-Pitești*, VIII, p. 203-206.

Pintilie, Dan, *Aspecte ale învățământului în fostul județ Muscel în perioada primului război mondial*, IX, p. 581-590.

Tudor, Sebastian, *Învățământul în Argeș și Muscel între anii 1864-1892*, X, p. 279-290.

VIII. Sinteze

Popa, Petre, Dicu, Paul, Voinescu, Silvestru, *Pitești. Pagini de istorie*, VI, 336 p.

IX. Muzeografie

Cojocaru, Florentina, Coman, Nicolina, *Preocupări ale unor intelectuali musceleni privind dezvoltarea muzeografiei în perioada interbelică*, VII, p. 215-219.

Cristoceea, Spiridon, *Principiile de organizare a expoziției de bază a secției de istorie de la Muzeul Județean Argeș*, V, p. 432-437.

Mateescu, Nicolae, *Omagiu istoriei și adevărului - păstrarea monumentelor țării*, III, p. 145-152.

Mateescu, Nicolae, *Prețuirea unor înalte valori ale istoriei și artei - 450 de ani de la zidirea Mănăstirii Curtea de Argeș*, II, p. 281-295.

Mateescu, Nicolae, *Tezaurul Muzeelor și monumentelor din Argeș, prețios mijloc de informare istorică și educare patriotică a tineretului*, IV, p. 407-410.

Oprea, Radu, *Contribuții la istoria muzeografiei etnografice argeșene*, VIII, p. 461-467.

Popescu, Eugenia, *Folosirea materialului complementar în expoziția de arheologie (Muzeul Județean Argeș)*, V, p. 425-431.

Popovici, A., *Contribuții la metodologia unui muzeu memorial. Cum am organizat Secția memorială „Liviu Rebreanu” de la Valea Mare - Pitești*, II, p. 297-302.

Postoacă, Donia, *Propunere pentru reconstituirea micului edificiu cu hipocaust din castrul roman de pământ de la Câmpulung Muscel*, IX, p. 95-98.

X. Istoria Culturii - Spiritualitate

Anghel, Dumitru, *Revista „Kalende” - tipărită la Pitești*, VII, p. 257-259.

Antipa, Victor, *Gestica icoanei*, VII, p. 269-274.

Antipa, Victor, *Icoana și paradigma feminității*, VIII, 401-415.

Antipa, Victor, *Îngertii lui Dobromir*, X, p. 435-438.

Antipa, Victor, *Rigorile icoanei - hieratismul*, IX, 535-542.

Bălăceanu-Stolnici, Constantin, *Aspecte ecologice în tradițiile religioase*, X, p. 431-434.

Bica, Ion, *Scene iconografice constantinopolitane în pictura bisericii Sfântul Nicolae din Curtea de Argeș*, VIII, p. 397-400.

Bucur-Mohanu, Florina, Hera-Bucur, Ion C., Pârnuță, Gheorghe, *Așezări muscelene dispărute sau reapărute sub denumiri noi*, IX, p. 173-175.

† P. S. Calinic Argatu, Constantinescu, Grigore, *Întălm înalt scaun vlădicesc din Țara Românească*, VII, 263-267.

Chirițescu, Gheorghe, *Scurt istoric al bisericii „Buna Vestire” - Pitești*, VII, p. 287-288.

Ciocanu, Sergius, *Un monument de arhitectură tradițională. Biserica veche a mănăstirii Condrița*, VIII, p. 151-155.

Cojocar, Florentina, *Așezământul cultural „Fundatia Argeșului”*, VIII, p. 443-448.

Cojocar, Florentina, *„Florica” - leagănul patriarhal al Brâtieilor*, IX, p. 461-466.

Constantinescu, Eugenia, Constantinescu, Grigore, *Ardealul în <Memorialul de călătorie> al lui Dinicu Golescu*, X, p. 449-456.

Constantinescu, Grigore, *Limbajul toponimic al portului popular românesc*, V, p. 438-452.

Cruceană, Ion, *Drumul Oii și alte drumuri moarte pe meleagurile argeșene. Istoric și toponimie*, VIII, p. 177-187.

Cruceană, Ion, *Drumuri comerciale de pământ și toponimele lor în zona de sud a județului Argeș*, IV, p. 309-314.

Cruceană, Ion, *Hanuri argeșene*, VII, p. 229-232.

Deaconu, Gheorghe I., *Pictori argeșeni din nou acasă*, VII, p. 185-193.

Dedu, Aurel, *Un monument religios refăcut din cenușă - Biserica de la Costești*, VII, p. 279-280.

Drăgușin, Valeriu, *Mărturiile ale istoriei și credinței noastre în capitala județului Argeș*, VII, p. 285-286.

Ghiță, Ilie, *Bisericile-monumente istorice din Protopopiatul Curtea de Argeș. Realizări și perspective în restaurarea acestora*, VII, p. 275-278.

Leonăchescu, Nicolae P., *Stroești-Argeș, cinci secole de existență documentară*, X, p. 467-496.

Luciul, Augustin, *Mari desene și gravuri din secolul al XX-lea*, X, p. 527-528.

Lupu-Tănăsescu, Valentin, Căpitanu, Dumitru, *Două monumente religioase din Topoloveni*, VII, p. 293-298.

Manu, Dănuț I., *Grija pentru monumentele istorice, obiectiv prioritar al preoților din protopopiatul Câmpulung-Muscel*, VII, p. 281-284.

Marinescu-Nour, Arcadlu, *Rituri de construcție - biserici blestimate*, IX, p. 527-533.

Matei, Eugen, Becuț, Mihai, *Biserica Șubești - ctitorie a breslei „șubarilor” din Câmpulung-Muscel*, VII, p. 289-291.

Molse, Ion, *Câteva toponime din zona Argeșului*, IV, p. 365-367.

Moltescu, Nicolae, *Contribuția lui Nicolae Iorga la cunoașterea orașului Curtea de Argeș*, X, p. 457-466.

Murariu-Budescu, Corina, *Cenaclul literar „Liviu Rebreanu”*, VII, p. 261-262.

Nania, Ion, *Un han cu valvă dai uitării: Hanul Stăni, VII, p. 221-227.*

Nicolăescu, Sergiu I., *Autohtonizarea motivelor ortodoxe în poezia lui Ion Pillat*, VII, p. 299-306.

Opreescu, Carmen, *Funcțiunea de loisir și rolul ei în modernizarea orașului Câmpulung-Muscel*, IX, p. 517-526.

Opreescu, Carmen, *Funcțiunea rezidențială și rolul ei în modernizarea orașului Câmpulung Muscel*, X, p. 497-510.

Opreescu, Carmen, *Un aspect inedit al istoriei orașului Câmpulung Muscel: Nomenclatorul străzilor*, X, p. 511-526.

Oprîș, Ioan, *Comisiunea Monumentelor Istorice la sfârșitul primului război mondial*, VIII, p. 449-459.

Pally, Filoțela, *Simbolismul niurelor în civilizațiile lumii*, X, p. 439-444.

Pally, Luminița, *Sigmund Freud despre originea și evoluția totemismului*, VIII, p. 425-431.

Popa, Petre, *Exprimări ale istoriografiei patristice*, IX, p. 553-563.

Popescu-Argeșel, Ion, Popescu-Argeșel, Anca, *Bisericile de lemn din Muscel*, IX, p. 267-283.

Rotaru, Elena, *Cărți autografe în biblioteca de la Valea Mare*, VII, p. 249-252.

Rotaru, Elena, *Repertoriul Teatrului Național - preocupare majoră pentru Liviu Rebreanu*, VIII, p. 437-441.

Stanca, Desa, *Un calendar apărut la Pitești acum 100 de ani*, IX, p. 549-552.

Stoica, Simona, *Simboluri precreeștine în surse epigrafice*, VIII, p. 157-160.

Trămbaciu, Ștefan, *Considerații generale asupra istoriei Câmpulungului*, VII, p. 155-158.

Tudor, Margareta, *Carte românească veche din patrimoniul argeșean tipărită la Buzău*, IX, p. 543-548.

Tudor, Margareta, *Motive fitomorfe în ilustrarea cărților vechi românești*, VIII, p. 417-419.

Tudor, Margareta, *Pentru un catalog al cărții românești vechi*, X, p. 445-447.

Tudor, Sebastian, *Aspecte privind începuturile și dezvoltarea cinematografiei la Pitești*, VII, p. 197-205.

Tudor, Sebastian, *Începuturile teatrului pe plaiuri argeșene și la Pitești, până în anul 1948*, IX, p. 591-598.

Ungureanu, Octavian, *Pe Argeș în sus - Momente istorice, legende*, VII, p. 207-213.

Voinescu, Silvestru, *Academicieni români cu autografe pe cărți din colecțiile Bibliotecii Județene Argeș până în anii celui de-al doilea război mondial*, VIII, p. 421-424.

Voinescu, Silvestru, *Autografe și însemnări manuscrise din sec. al XIX-lea pe cărți din colecțiile Bibliotecii Județene Argeș*, VII, p. 245-248.

Voinescu, Silvestru, *Cartea anului 2000*, X, p. 529-531.

Voinescu, Silvestru, *O nouă și strălucită ediție Eminescu*, IX, p. 599-601.

XI. Personalități

Anghel, Dumitru, Nicolae Labiș în Argeș, IV, p. 399-406.

Apostolache Stoicescu, Zoe, Pentelescu, Aurel, *Un pictor argeșean de talie europeană: Rudolf Schwitter-Cumpăna (1886-1975)*, IX, p. 511-515.

Bălan, C., *Preocupări de epigrafie ale lui C. D. Aricescu la Câmpulung și în împrejurimile orașului, la 1854*, VIII, p. 189-195.

Bălăceanu-Stolnici, Constantin, *Bălăcenii și lupta pentru independență*, VII, p. 59-66.

Branîște, Marin M., *Despre opera inedită a folcloristului Rădulescu-Codin. (Monografia fostului județ Muscel)*, V, p. 404-409.

Buzatu, Gheorghe, *Reabilitarea ori dilemele marelui Ion Antonescu ?*, VIII, p. 319-332.

Carp, Cornel, *Ion Antonescu comandant al Diviziei 3 Infanterie din Pitești*, VIII, p. 291-296.

Chelcea, Ion, *Scriitorul Ion Ionescu Boteni*, VII, p. 253-255.

Cojocaru, Florentina, *Amintirea lui Dinu Lipatti - 50 de ani de la moarte*, X, p. 567-576.

Cojocaru, Florentina, Coman, Nicolina, Carol Davila și Expoziția Universală de la Viena - 1873, VII, p. 169-173.

Coman, Nicolina, *Figuri de luptători pașoptiști argeșeni*, V, p. 316-323.

Constantinescu, Grigore, Zinca Goleșcu, VII, p. 159-168.

Deaconu, Gheorghe, Constantin Dobrescu-Argeș, *Încercare de reconsiderare*, V, p. 378-394.

Diaconescu, Mihail, *Contribuții documentare la bibliografia lui Gib I. Mihăescu. Familia, copilăria, anii de școală*, IV, p. 385-398.

Dicu, Paul I., *Avocatul Nicolae Dimancea (1838-1921) din Pitești, militant pentru unire și independență*, X, p. 553-562.

Dicu, Paul I., *Din biografiile profesorilor universitari Emanoil N. Antonescu, Eftimie N. Antonescu, Mihail A. Antonescu și Istrate N. Micescu*, VIII, p. 343-377.

Dicu, Paul I., *Profesorul și muzeograful Ion N. Moroșanu (1894-1967)*, IX, p. 507-510.

Dinu, Ion, N. I. Apostolescu - cercetător istoric, IV, p. 369-383.

Dobrinăscu, Valeriu Florin, *Istrate N. Micescu - Ministru de externe al României*, X, p. 583-586.

Gava, Radu, Cojocaru, Florentina, Constantin *Tonegaru - un argeșan în serviciile marinei române*, IX, p. 501-505.

Ichim, Eugen, *O personalitate militară de excepție a plaiurilor argeșene: Generalul Moisescu-Traian Panaitescu*, VIII, p. 379-383.

Lucici, Augustin, *În memoriam: Costel Badea*, VII, p. 195-196.

Lucici, Augustin, *Vibrații artistice - Lucian Grigorescu*, IX, 609-610.

Moisescu, Nicolae, Regina-poetă Carmen Sylva, IX, p. 467-472.

Moisescu, Nicolae, *Trei scrisori ale lui Vasile Alecsandri către Nicolae Bălcescu*, VIII, p. 433-436.

Morariu-Budescu, Corina Cezareea, Poeta Ludmila Ghișescu și cenaclul literar „Liviu Rebreanu”, VIII, p. 477-479.

Nicolaescu, Sergiu I., *Dinicu Golescu - Călător prin Europa*, IX, p. 603-605.

Nicolaescu, Sergiu I., *Miron Cordun - În memoriam*, VIII, p. 481-486.

Nicolaescu, Sergiu I., *Reevaluări: Neagoe Basarab - scepticul*, X, p. 533-540.

Nicolaescu, Sergiu I., *Ion Pillat despre Dinicu Golescu*, X, p. 543-546.

Novac, Vasile, *Argeșenii la moartea lui Vasile Alecsandri*, VII, p. 175-180.

Novac, Vasile, *Căpitanul Ioan Antonescu - tatăl mareșalului Ioan I. Antonescu*, VIII, p. 275-284.

Novac, Vasile, *Câteva documente inedite din colecția Brătienilor. I. C. Brătianu paleograf*, IV, p. 337-341.

Novac, Vasile, *Câteva documente inedite privind relațiile dintre Nicolae Iorga și Ion I. C. Brătianu în timpul primului război mondial*, V, p. 410-416.

Novac, Vasile, *Goleștii și Regulamentul Organic*, VII, p. 79-85.

Novac, Vasile, *Maiorul Dumitrache N. Ioan, erou al luptei împotriva comunismului și a ocupației sovietice*, IX, p. 443-456.

Orjanu, Mihaela, *Povestiri despre Ecaterina Teodoroiu*, X, p. 563-566.

Pentelescu, Aurel, *Patru ani din activitatea mareșalului Ion Antonescu (1927-1929; 1931-1933). Contribuții biografice. Amintirile contemporanilor*, VIII, p. 285-290.

Pentelescu, Aurel, *Vintilă I. C. Brătianu văzut de contemporani*, IX, p. 385-393.

Popa, Petre, *În Memoriam: Iulian Ilie Rizea și Constantin I. Dumitrescu*, X, p. 603-609.

Purnichi, Vintilă, Mihai Moșandrei (Note biografice), VIII, p. 469-475.

Purnichi, Vintilă, Mihai Moșandrei (1896-1994), IX, p. 473-479.

Purnichi, Vintilă N., Mihai Moșandrei - De la Gherla, acasă la Câmpulung, X, p. 595-602.

Radovici Mărculescu, Paul, Gabriel Sudan și Ion Steriopol, IX, p. 481-488.

Rotaru, Elena, Ludovic Daș - un nume peste care s-a așternut uitarea, X, p. 577-582.

Rotaru, Elena, *Prietenia dintre Liviu Rebreanu și doctorul pileștean Vasile Tișescu*, IX, p. 493-499.

Rofașu, Elena, Novac, Vasile, Funeraliile lui C. A. Rosetti, X, p. 547-552.

Smaranda, Aurică, Maria Golescu, membră a Societății Numismatice Române, IX, p. 489-492.

Teodorescu, Aurelian, *Ideea luptei pentru unitate națională la români în concepția mareșalului Ion Antonescu*, VIII, p. 305-312.

Teodorescu, Aurelian, *Regele Mihai în conul de umbră al mareșalului Ion Antonescu*, IX, p. 413-424.

Teodorescu, Virgiliu Z., Ion Antonescu, ctitor, VIII, p. 339-342.

Tudor, Dumitru, Lucrețiu Pătrășcanu și antifasciștii din Argeș, III, p. 271-277.

Tudor, Margareta, George Stephănescu - Câteva date privind oportunitatea creării casei memoriale de la Căpățâneni, VII, p. 181-183.

Tudor, Vasile, *Generalul aviator Constantin Argeșanu*, VIII, p. 385-388.

Țucă, Cornel, *General de divizie doctor Marinescu Nicolae (2 septembrie 1884 - 28 aprilie 1963)*, X, p. 587-594.

Ungureanu, Octavian, *Puriători de făclii elenistice prin Argeșul istoric: Ioan Mavrodolu - un sprijinitor al revoluției de la 1821*, X, p. 541-542.

Voinescu, Silvestru, *Țăranul cronicar - sergentul de la 1877 Ioniță Flencheș*, V, p. 356-363.